N 30

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

N 30

ՅՈՒՂԱԲԵՐ

ՍԵՐՈԲՅԱՆ-ԻՆՃԻԿՅԱՆԻ

Ի՛ 23-Ն ՀՈՒՆՎԱՐԻ 1929 Թ. ԹԻՖԼԻՍ

30

61
Г-4Б
2/28
1545-ԱԿ
30

ԲԺՇԿԱՆԱՆՈՒԹԻՆ

ԲԱԺԱՆԵԱԼ ՅԵՐԿՈՒՍ ՀԱՏՈՐՍ

Ինքնաջան աշխատասիրութեամբ ՊԱՐՈՆ ՄԻՔԱՅԷԼԻ ԲԷՍՏԷՆ Տէր Պետրոսեան Բժշկի Եգիպտական Բդեշխին, և յատուկ ծախիւք Հեղինակին տպագրեալ։

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յորում այբբենական կարգաւ հաւաքեալ դնին բառք վերաբերեալք առ բժշկականութիւն։

1008
35969

2004

Ի ՎԷՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՄՈՒ

1822

61

ԲԱՌԱՐԱՆ

Անուանց զանազան ախտից, դեղորէից, բուսոց, հանքաց, հեղանիւթ ոգեաց, օդային, ցամաքային, և ջրային կեն-դանեաց ոմանց, և ս ուրեք ուրեք ա-նուանց անդամոց, նշանակեալ 'ի լա-տին, յիտալական, 'ի գաղղիական, յանգղիական, 'ի յունական, յարա-բացւոց, 'ի պարսկական, 'ի տաճկական, և 'ի հայ բարբառ, հանդերձ բա-ցայայտութեամբ նոցին:

Ա

Աբա. բառ իտալական. տե՛ս Աբիս:

Աբբէթիթուս քանիս: Է բառ լատինական. զոր իտալացիք՝ աբբէթիթօ քանինօ, կամ ֆամէ քանինա անուանեն. և յոյնք՝ պուլիմիա. և տաճիկք՝ էյ-նիհան, կամ ըստ ռամկաց՝ իթ իշտահը. և արաբա-ցիք՝ էքիալ կամ ապտ իլ պաթն, կամ նէֆս իլ գէլբ. և պարսկացիք՝ բուկուս՝ կամ բիւս, կամ ժիրէթ, և կամ շաքլիւլ. իսկ ըստ մեզ՝ շնքաղց: Է տեսակ իմն ախտի, որով ոք զգայ յար զքաղց անյա-գուրդ:

ԻԻՂԱԲԵՐ
ՍԵՐՈԲԵԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԹՈՒԻ

Աբբիս. տե՛ս աբեւում ։

+ Աբեւ, լտ։ էինիւսալէ, իտ։ սանկլիճ. գալ։ եաղան տօմուզու, տճ։ խնձոր ճէպէլի, արբ։ գհազի եաղանի, ալբ։ սխտորօս կամ՝ քաբուօս, յն։ և լատ մեզ՝ վարազ կամ կինճ, և կամ խոզ վայրենի ։ Է սեւ սակ մի քառոտանի կենդանւոյ՝ լատ ձևոյ և լատ մեծութեամբ նմանի հասարակ խոզի. որոյ վանն և կոչեցաւ անուն նորա. այլ սակաւ նորա առաւել կարծր է և խոշտաբերատ. գոյնն մազին կարմիր, կամ թաւալ. մորթին կարծր է յոյժ, ընդ որ գնտակ հրացանաց ոչ ներխին՝ եթէ ոչ հարցի ՚ի մօտոյ. առամունքն ամրագուռ՝ սրածայր՝ սուրալ և երկայն՝ իբր մի և կէս տանաջափ, որ և են գլխաւոր զէնք նորա ։ Բնութիւն է յոյժ զայրագին. և բազում ինչս հասուցանէ քնակչաց երկրին, պատառելով զանասունս նոցա, երբեմն նաև զմարդիկ՝ յորժամ գտանին յանտառս ։ Մի սուրս՝ եթէ չկայէ ծերացեալ, առաւել ախորժաճաշակ է քան զընտանեաց ։ Առամունքն լսեալ ՚ի փոշի մանրամասլ՝ լինին դեղ կլուացաւութեանց, մաղատախտան արլուն թքանոզաց, և հոսման հիւթոց գաղղևականն, զի է ձգօղ բնութեամբ ։ Ձաին՝ ՚ի 10 կշիռս ցորենոյ մինչև ց20 ։ Ճարպ սորա օգտաւէտ է ընդդէմ չղացաւութեանց, ոսկրացաւութեանց, երակացաւութեանց, յօդուածոցաւութեանց, ոտնատութեանց, ձեռնատութեանց, և թուլութեանց միջաց և չղայ, օծեալ տալսա զախտացեալ մասն մարմնոյ, և առեալ չփեալ առհասարակ, զի ճարպն այն ընդմտանէ ՚ի ծակուկս մորթոյ, որով և փարատէ. այլև զձմերուկն պատճառեալ ՚ի հարուածոյ՝ բուժէ ։ Իսկ սուրն ըստ ոմանց է դեալ ՚ի վերայ խոզից, այսինքն սրտաճոյկ՝ ապաքինէ ։

+ Աբէռնէնա, լտ։ աբէրթիլլօ, իտ։ աչքճը, տճ։ և ըստ մեզ՝ բացողական։ Ասի ամենաներուժ բացողական և թափանցիկ դեղոցէից, որք միանգամայն արձակեն և լուծանեն զնացիս մարմնոյ, ՚ի դուրս վանելով ՚ի միջանց ձանապարհէ, և՛ն. որպիսի են՝ ամենաերբ խարտեաշն երկաթոյ, գոյացուքնն գինւոյ, արքանս տուփլիքսաթօ, և՛ն ։

++ Աբխուզ, լտ։ աբբիս կամ շէլէռս, իտ։ էքէլօս կամ սէլինօն, յն։ աշ կամ սէլըռւն, գլ։ սոնլինճ, անգլ։ գէրֆա կամ գէրեբա, արբ։ գէռէյվէ, պր։ դէրեվինգ, տճ։ և ըստ մեզ՝ նեխուր կամ կարտս ։ Է

բոյս յազգէ խաւարտից ծանօթ ամենեցուն. որոյ արմատն օգուտ ընդդէմ վնասից թոքոց, և վարաւոյ պնդլարդեբութեան և զնքախտութեան, ևս ցրուէ զտոչնա՝ որ ՚ի կուրծս. զի և խթիչ և միզեցուցիչ բնութիւն. վասն որոյ կարգէ ՚ի դասս հինգ բացոտական արմատոց: Է նորա և այլ տեսակ կոչեցեալ ՚ի լատինացոց՝ աբեռում կուավէօլէնս, որ սովորաբար բուսանի ՚ի ձախճախուտ տեղիս. ըստ որոյ և իտալացիք՝ աբբիս բալուսիտուէ կոչեն. որոյ սերմն վոչնացուցեալ և տրբուցեալ, լինի դեղ ջրգողութեան, և վնքախտութեան. զի և խթիչ և միզեցուցիչ բնութիւն: Ճաչին ՚ի 20 ցորեննոյ մինչև ց60 կաւուրն, խառն ընդ շաքարի, և կամ ընդ այլ յարմարաւոր դեղոց կից:

Աբիա կամ աբէա, լտ: աբա կամ աբէ, իտ: ապէյլ, գալ: մէլնասա, կն: առը, տճ: զէնոյուռ կամ նահլ և կամ տասպուռ, արբ: և ըստ մեզ՝ մեղու: Է միջատ թևաւոր և խայթոցաւոր, ըստ մեծութեան՝ ոչնչ ասելի քան զմեծ ճանճ. ունի զբերան երկատոաձնատոր և զպատիճ միանգամայն. բերանովն հատաքէ զնիւթ մոմոյ, և պատճառն ծծէ զհիւթ մեղր ՚ի քաղցրահոտ ծաղկանց: Բնութիւն ժրաջան, մաքրասէր և ճարտարարուեստ: Բազումք հաստատեն՝ թէ տևէ սա մինչև ցեօթն ամ. զոր ըմբռնեալ արկանեն յիւղ ձիթապտղոյ, կամ ջրացուցեալ յարևուս լտեն ՚ի փոչի մանրամասլ, և լինի դեղ ընդդէմ հերաթափութեան, դոյզն ինչ օծեալով կամ ցանելով ևեթ զայնս:

Աբօբէնախա կամ բարաբէնախա, իտ: մօռպուս ռէբէնթինուս, լտ: ֆէլիճ, կամ ֆալիճ, արբ: նֆլիճ, պր: և ըստ մեզ՝ անդամալուծութեն, կամ անդամալոյծ գօսութեն. զորմէ տես հտ. ա. երես 222: տես և բարբէնախա:

Աբսէնթէմա, լտ, և յն: բսինթէմա, իտ: չխպան, տճ: տխումխուլ, արբ: չէթիւմ կամ պինաւէա, պր: և ըստ մեզ՝ խաղաւարտ, կամ պալար շարաւալից, որ սակս պատուհի անձանց վնճակելոյ խոնաւուտ բնութեն:

Աբսինթիտ: Է անուն ընդհանուր նչանակիչ դեղորէից, որք խափանեն զհոսուն արտաստուց յաչացն. որպիսի են ջուր ջզախոտոյ, արջասպն, Թուզիան, էուֆռասիան, և՝

Աբօֆլէկմաթիպօնթա. է անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն փռնչացուցիչ, և սարսեցուցիչ դեղորէից, որպիսի են՝ էուֆօռպիում, և՝ ։

Աբօֆսէմաթիզմօ. է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն տեսակ դեղորէից, որք առթեն զլորձունս և զթուքս, և արտահանեն արտաքս 'ի բերանոյ. յայսմ կարգի են սնդիկն, ճինէփռօն և՝ ։

Ագուա, լտ։ աքգուա, իտ։ իտօռ կամ նէռօ, յն։ օ, գաղղիական։ վուօթըր, անգղ։ մօյ, արբ։ ապ, պր։ սու, տճ։ և ըստ մեզ՝ ջուր։ Է թեթև քան զհող, շարժուն, լոյծ, միամած, և թափանցիկ, և բնութ՝ սնուցիչ, աճեցուցիչ, զովացուցիչ, միանգամայն և խթիչ. քանզի եթէ սրսկեսցի քանի մի շիթ ցուրտ ջուր յերեսս կամ 'ի կուրծս առն զրկելոյ 'ի զգայութեանց, անդէն վաղվաղակի զգաստացուցանէ զնա, ուր ոչինչ այլ արտաքին խթան կարօղ է ցուցանել զայսպիսի զարմանալի ներգործութի։

Ագուա աչիտուլա, իտ։ ագուա սքսիքառպօնաթա, լտ։ Է ջուր ինչ ախորժահամ, բարկ, անհոտ, և շառագոյն, միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ ցաւոց ոտամոքսի, փսխման, փորահարուն՝, խթից, փքախտութն՝, միզարգելութն՝, երիկամնաժետութն՝, հարբուխային թոքաժետութն՝, ապականութն՝ արեան, և ախտից մորթոյ։ Արդ՝ ջուրս այս շահաւէտ է յոյժ՝ որպէս ասացաք, և չափաւորապէս արբեալ՝ այսինքն 'ի կէս լիպրայէ մինչև ցչորս յաւուրն՝ լինի և դեղ զովացուցիչ, և լուծիչ քարանց գոյացելոց յերիկամունս մարդկան։ Իսկ չափազանցն՝ առթէ զուրախութի, և զյորդառատ հոսումն միզի։ Եւ 'ի մասնաւորի 'ի բուժել զվէրս քաղցկեղայինս, և զխղխայթս, լուանալով։

Ագուա բիքս լիգուիտա, լտ։ աքգուա տի քաթռամէ, իտ։ գաթռան սուի, տճ։ և ըստ մեզ՝ ջուր գազի խժոյ։ Օգտաւէտագոյն է 'ի դիպուածս ցաւոց երակաց, ջրգողութն՝, փքախտութն՝, և կէլինճիկ անուանեալ ախտի, մաքրէ և զարիւն, ցրուէ զվնասաբեր հիւթս խառնեալս յարեան, և ապաքինէ զախտս արգանդի։ Չափն 'ի յերկու ունկւոյ մինչև զչորս յաւուրն։ Օրինակ կազմելոյ զջուրս զայս։ Արկ զգազի խէժն յանօթ ապակեայ ըստ կշռոյ երկու լտեր, յերեք բինթտ ցուրտ ջրոյ. զկնի 48 ժամուց՝ հեղ զգուշութ՝ զհեղուկն յայլ ապակի տնօթ,

այնպէս զի մի խառնեսցի մրուրն ընդ պայծառ հեղանիւթոյ ։

Ագուա էբաթիքա, կամ ագուա կազֆլօկօ սուշֆուռաթա, լտ ։ աքգուա էբաթիքա, կամ աքգուա կազֆլօկօ սօլֆօռաթա, իտ ։ է ջուր ինչ քաղցրահամ, և ախորժահոտ. միանգամայն և դեղ ընդդէմ հարբուխային թոքաժետութեան, ախտից մորթոյ, թունից մկնդեղոյ և սնդկի ։ Չափն 'ի չորս ունկւոյ մինչև ցվեց յաւուրն ։

Ագուա թէռմօքսիճէնաթա, լտ ։ աքգուա թէռմօսսիճէնաթա, իտ ։ է հեղանիւթ ինչ անհոտ և դառնահամ. միանգամայն և դեղ ջրդողութեան, նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, անախորժութեան, ցնցման ստամոքսի, և այլ սոցին նման ախտից, որոց նախնական պատճառն գտանիցի լինել տկարութիւն ջղաց. զի է խթիչ բնութիւն ։ Չափն 'ի մի լտերէ մինչև ցերեք յաւուրն ։

Ագուա լաուռօ չէռասի. տես լաուռօ չէռազի ։

Ագուա լումինօզա ֆալլօբիօ, իտ ։ Ջուրս այս ունի զարմանալի ներգործութիւն 'ի բուժել զայտոյցս ելէփանդականս, որք 'ի վեր երևին եթէ 'ի կոկորդս, և եթէ 'ի ծննդական անդամս ։ Նոյնպէս և ապաքինէ զքաղցկեղն, եթէ 'ի կիր արկանիցի 'ի միասին ընդ երկու կամ երեք մասն ջրոյ սքապիօզաի ։

Ագուա մառցիալէ, կամ ագուա օքսիքառպօնաթիս օքսիտուլի ֆէռռի, լտ ։ աքգուա մառցիալէ տի սփա, կամ աքգուա տի օսսի քառպօնաթօ օսսիտուլօ տի ֆէռռօ, իտ ։ չէլիք սույու, տճ ։ Է ջուր հանքային, բղխեալ 'ի լերանց սփաւոյ, որ է յստակ, փոքր մի թթուահամ, և սեղմիչ. միանգամայն և դեղ ախտից մորթոյ, տկարութեան ջղաց և մկանանց, ջրդողութեաց, ջղային դժուարամարսութեաց, ախտից արգանդի, ցաւոց յօդուածոց, թանչացաւութեաց, նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, հնագոյն փորհարութեանց, տկարութեան աղեաց, և ընդերաց, սերմնակաթութեան, և լուծման արգանդի կանանց, յորում դիպուածի փոխանակ տեռատեսական արեան հոսի հիւթ սպիտակ հարեալ 'ի գոյն դեղին, և այլ սոցին նման ախտից, որոց նախնական պատճառն գտանիցի լինել թուլութիւն. զի է խթիչ և զովացուցիչ բնութիւն ։ Չափն 'ի կէս լիպրայէ մինչև ցվեց, զոր օրէն է խառնել ընդ նոյնաքանակ հասա-

բակ ջրոյ, և տալ ըմպել անասունին ՚ի միջոցի 24 ժամուց: Սակայն ՚ի ձեռն պետպէս մարմնոց և բաղդրութենց մարթ է կազմել ջուրս արուեստական: Այլ զի մի՛ ջուրս այս վասն դիւրաշնչութե՛ն շոգեացն կորուսցէ զկաղ, այսինքն զակնդէն ածխային՝ զատրունակեսցէն յինքեան, պարտ է քաջ խփել զանօթ նորին, և ջրջուն պահել յայլուստ անօթի՝ որ լի եցէ ցուրտ ջրով:

+ Ագուա մինթա բիբէուիթիտա, լտ: աքգուա տէ մինթա բիբէուիթիտէ, իտ: ինկիլնալ նանէսինին սույու, տճ: և ըստ մեզ՝ ջուր ածանխոյ անգլիոյ. որ է դեղ յոյժ օգտակար ՚ի դիպուածս ախտից և ցաւոց ստամոքսի, ջղային փսխոտութե՛ն, և ջղային կամ չար տենդից, և այլ սմին նման ախտից պատճառելոց ՚ի տարուիթէ. զի է թեթևապէս խթիչ բնուիթե՛ն: Զսովն ՚ի ջրս տրամ, յաւելլով ՚ի նոյն երեք ունկէ ջուր հատարակ, և առեալ լինի ըմպելիս այս ՚ի միջոցի 24 ժամուց: ՚Ի սոյն կարգս դասի և ջուրն հատարակ անանխոյ:

— † Ագուա մօռաւզուա, լտ: աքգուա մէթիթիքա տէ լէմէռի, իտ: Ջուր ինչ բաղադրական, կազմեալ ՚ի վեց տեսակ նիւթոց. և է բնուիթե՛ սեղմիչ, որով արգելու զհոսումն արեան ՚ի ռնգացն՝ օծեալ մատամբք գծականի. բուժէ և զճեղքեալ նեարդս և երակս, միայն եթէ ՚ի գործ արկանիցի ձեռամբ խոհեմ վիրաբուժի: Նոյնպէս և օգտակար է ՚ի դիպուածս վախման արեան, արիւնային փորհարուիթե՛, յորդահոսման դաշտանի, և թքման արեան: Զսովն ՚ի կէս տրամէ մինչև ցերկու յաւուրն խառն ընդ ջրոյ բօլիկօնօի:

— Ագուա նաբհէ. տե՛ս ագուա ֆլօռ ատուանթէ օռումմ:

+ Ագուա էնուամմի, լտ: աքգուա տի էնուամմօ, կամ տի քանէլլա, իտ: Թատղին սույու, տճ: մոյ իլ կռֆիլ, արբ: և ըստ մեզ՝ ջուր կենսամոն: Ունի սա գերակայ ինն օգտաւէտուիթե՛ ընդդէմ վշտաց և անանդորրուիթե՛ խախտացոյն, արգելականուիթե՛ մէզ, ջղային տենդից, հոսման դաշտանի, թանչից, և փորհարուիթե՛, և այլ ոգին նման ախտից, որոց նախկին պատճառքն գտանիցին լինել տկարուիթի՛ք. որովհետև է խթիչ բնուիթե՛: Զսովն ՚ի մի տրամէ մինչև ցւն յաւուրն, խառն ընդ հատարակ ջրոյ, և

ընդ այլևայլ զօրացուցիչ և խթիչ դեղորէից։

Ագուա պաքքատուում եումնիբէդի, լտ։ աքգուա ան պաքքէ ան ձինէբուօ, իտ։ ատուրճ ատուխ, ոճ։ Է լաւր գինդայ՝ եկուզեալ ի ձեռն ցքահան գործեաց. օգտակար է ընդդէմ կծկողութենց, ընչարգելութենէ, և հարբելոց ատեթելոց ի թուլութէ. զի է խթիչ, և միզացուցիչ բնութ։ Ջափն ի կէս ունկուոյ մինչև ցչորս յաւուրն, խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցն։

Ագուա քալչիա, լտ։ աքգուա ան քալչէ, իտ։ քիրէճ ատույս, ոճ։ ժոյ իլ կիր, արբ։ և ըստ մեզ՝ ջուր կրի։ Օգտաւէտագոյն է ի դիպուածս ջլացաւութենէ, ախտի ցնցականի, փորհարութենէ, հեծկլտանաց, ձգտման, փսխման, սրբեն թքման, քաւթախտէ անուանեալ ախտի, երիկամնաժեռտութենէ, ախտի փամփչոյ, ցաւոց յօդուածոց, և ոտնատութենէ. զի է ձգօղ և ընկլուզիչ բնութ։ Ջափն ի 48 տրամէ մինչև ցերկուս լիտր յաւուրն՝ խառն ընդ հաւասարակ ջրոյ, կամ կաթին։ Նոյնպէս ապաքինէ նաև զվէրս աքօռպուսութեականս և աղտաղտայինս, և խղնայ թայինս՝ լուանալով ևեթ զայնս։

Ագուա քանֆօռաթա, լտ։ աքգուա քանֆօռաթա, իտ։ քաֆիրի ատույս, ոճ։ և ըստ մեզ՝ ջուր քափրոյ. զոր մարթ է ի կիր առնուլ ի դիպուածս ջլային աւենդից, գալարման ջլոց, մանեակաց կաթուածոց, ցնորման, կատաղութենէ, ցաւոց արգանդի, քաւախալճիս անուանեալ ախտի, հեծկլտանաց, բաբախման սրտի, և փսխման մաղձի աւելեալոց ի ստամոքսենէ. զի է խթիչ բնութ։ Ջափն ի վեց ունկուոյ մինչև ցշտ յաւուրն՝ խառն ընդ հաւասարակ ջրոյ։

Ագուա օֆթհալմիքա, լտ և իտ։ է կապատագոյն ջուր ինչ բալադրական. յոյժ մանաւանդ է սորա գործունէութիւն ի դիպուածս բազմատեսակ ախտից աչաց. զի է սրբիչ, մաքրիչ, զովացուցիչ, կակղացուցիչ, և ցամաքեցուցիչ բնութ։

Ագուա ֆլօռ աւռանցիօռում, կամ ագուա նանֆէ, լտ։ աքգուա տի ֆիօռի տի աւռանչիօ, կամ աքգուա տի նանֆէ, կամ լանֆա, իտ։ էինէք ատուխ, ոճ։ ժոյ իլ զահր, արբ։ և ըստ մեզ՝ ծաղկի ջուր. որ է անուշահոտ, թափանցիկ, և փոքր ի չիք ամենայն ժանգամոյն և դեղ տկարութեան ջղաց, և սրտի

ևս յիշողութիւն, և նուաղման սրտի՝ առթելոց ի տկարութիւն. զի է խոժիչ, և զօրացուցիչ բնութիւն: Ձափն ի 16 սրամէ մինչև ց 78՝ խառն ընդ այլ յարմարութեան ոտր ներևանութեանց:

Ագուա փօռթիս, լտ: աքգուա փօռթէ, կամ օսան սէբեօնիքօ տի լուիլեօ, իտ: մոյ իլ հայլ, արբ: թիզ ատ, պր: գէզատ, տճ. և ըստ մեզ՝ ժանտաջուր, կամ այրիչ ջուր, և կամ արքայաջուր: Է բաղադրուի ինչ կապուեալ ի աչիտօ նիթռիքօէ, և ի հասարակ ջուց. աչիտօ նիթռիքօն յինչ ջափ և էյէ, պարտի լինել երրորդ մասն ջրոյն. իբր զի՝ եթէ աչիտօ նիթռիքօն էյէ տասն տրամ, ջուրն պարտի լինել երեսուն տրամ: Եւ ի գործածութիւնէ պարտ է պահել զջափ քանակուէ, որով սովոր եմք ի վար արկանել զաչիտօ նիւթռիքօ, որպէս և ներգործութիւնն նման է ներգործութեանէ նորա:

Ագուիլա, լտ և իտ: նիար, կամ էնուկ, կամ ռախամ, արբ: գառւթալ, կամ գառւագուշ, տճ: խոթէհուուշ, կամ տայլ, և կամ ռախիմ, պր: և ըստ մեզ՝ արծիւ: Է թռչուն զօրաւոր և մեծագոյն՝ գէշ ճաշօղ, և բարձրաթռիչ, որոյ ապաւուն լինի գետ բորոտութէ, և քոտոտութէ:

Ագուիլէձիա, լտ: ագուիլինա, իտ: անքօլի, գլ: քօլըմպային, անգլ: Է բոյս բազմածիւղ. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, նուրբ, կարծր, թաւամազ, և կարմրագոյն. տերև նորա է բոլորակաձև, երկայնականի, և եզերահերձ, նման ըստ իմիք տերևոյ խոշոր ծիծեռնախոյ: Ծաղիկն գեղեցկատեսիլ, երկթերթեան, և կարմրերանգ. պտուղն թաղանթաւոր, գնտաձև, և բազմասերմն: Իսկ արմատն սպիտակ, թելաւոր, և քաղցրահամ: Բուսանի յամառն յԵւրոպիա՝ յանտառս, և ի բուրաստանս. լի է խլորվ և ցնդական աղիւ. միանգամայն և դեղ գալկան, խցանաց լերդի և փայծելոյն, զի է թուլացուցիչ, քրտնեցուցիչ, և բացողական բնութէ:

Ագօռլ, իտ: այսու անուամբ իմանի՝ ազգ ինչ մանրիկ պալարոյ ի վեր երևելոյ յայտս և ի գլուխս, մանաւանդ ողայոց:

Աեուվօռիս: Բառիս այսու նշանակին երկու տակերք բալկին՝ յօդեալք ընդ միմեանց:

Ազիմա. տե՛ս ազմա:

Ազինուս, լտ: ազինօ կամ ջինքօ, իտ: ծնօտ կամ

ջայտուռւի, յն: մերքէպ, կամ էշէք, և կամ չեմՊՆ-
տէր, տճ: խուռմսլը, արբ: խայր, պր: և ըստ մեջ
էշ կամ յաւանակ: Ն կենդանի ջուական, երկայնա-
վիզ, և երկայնունկն, որոյ բարքն բիրտ է և արտուռ;
որպէս և ձայնն անհեթեթ: Կեան իբր 'ի բազում
առաւել քան զամն քան, և գտանին յաւէտ յա-
սիա, յարաբիայ, և յեգիպտոս: Նոքն այսր կեն-
դանւոյ՝ զոր լատինք լաք ապլինինուս կոչեն, Ն յատակ,
թեթև, դիւրամարս, առողջարար, զօրացուցիչ, զո-
վացուցիչ, և մաքրիչ արեան. յայն սակս առէք
'ի վար արկանի 'ի բժշկութիւն միզարգելութեան,
թոքաժեռտութեանէ, յօդուածացաւութենէ, խոցուածոց
լերդի և թոքոց, ոլք սովոր են գալ զկնի կշտացու-
թենէ, և ցաւոց աչաց. բայց օրէն Ն 'ի գործ ար-
կանել զայն սակաւ քանակութեամբ, և որքան մարթ
եցէ՝ այնպէս Ն ըմպել բնաւկան ջերմութեամբ. այսինքն
զկնի կթելոյ. կէս սխտիկուէ վան չափահասի քա-
ւական Ն, զոր պարտ Ն բաժանել յերիս կամ 'ի
չորս մասունս յաւուրն: Չմեզ նորա ոմանք շահա-
ւէտ համարին ընդդէմ անդամազօսութենէ, ցաւոց
յօդուածոց, և բորոտութենէ: Չքաւորն լոաեալ 'ի
փոշի մանրամամալ՝ առնեն դեղ հաւանն աքեան: Իսկ
զեղունգն 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ակաորութենէ ջղաց և
ուղղոյ, և անդամալուծութենէ:

— Ապլինո. տես ապլինուս:

Ապմա, կամ ապլմա, և կմ տխաբնէա, լտ: կէնիս
հիլլեթի կամ թէքնէֆէս, տճ: լահա, կամ թէկվա-
ճիարի նէֆէս, կամ զըռք իլ սուար, արբ: տէրակ
աինէ, պր: և ըստ մեջ՝ ընչարգելուն, կամ գժուա-
րաշնչութեան. տես հտ. ա. երես 183:

+ Ապս, կամ էս, կամ քուբռուս, և կամ վէնուս,
լտ: ռամէ, իտ: պոպըռս, տճ: նահաս, արբ: միս, պր:
և ըստ մեջ՝ պղինձ: Ն ազգ ինչ անմաքուր հրահա-
լելոյ, ծանօթ ամենեցուն. յորմէ յօրինին ազգի
ազգի անօթք: Բնութիւք Ն արկասպային, և կիզիչ.
զորոյ զկիզեալն 'ի վար արկանեն ըստ օրինակի քիչ
մի ինֆէուռնալէի՝ առ 'ի տպատել զմամռլեալ մա-
սունս վիրաց: 'Ի սմանէ կազմեն և ոգի ինչ ազգս,
որ լինի դեղ հիւռոֆոպիա անուանեալ ախտի, լացա-
նաց, և լուանոտութենէ, զոր Ն կիզացուցիչ, քրանե-
ցուցիչ, և սառակիչ ջաջաց: Ջափն 'ի վեց շրթէ մին-
չև ցուշ: Ջայս ազգ հրահալելոյ երթէ ձուլեսցեն

ընդ անագի, լինի ձայնեղ նիւթ զանգակի և հրացանի. եթէ ընդ կադոնեան հողոյ, կամ ընդ գաղամինար յորջորջեալ քարի՝ լինի արոյր. և եթէ ընդ կապարի՝ լինի թուճ:

Աէրուկօ կամ էրուկօ, կամ վիռիտէ էրիս, լտ: վէռտէ ռամէ, կամ էրուկօ, և կամ ծիմար, իտ: ճէնկիառ, կամ ժէնկեառ, տճ: կէնզառ, արբ: և ըստ մեզ՝ ժանկառ, կամ ժանդառ: Է նիւթ ինչ կանաչ՝ թափանցիկ՝ և թիւնաւոր, արտահանեալ 'ի կարմիր պղնձոյ՝ լուծեալ մաշելոյ 'ի գինի, զոր ուրեք ուրեք 'ի կիր արկանեն արտաքուստ առ 'ի ծախել զմսամոլեալ մասունս վիրաց: Եւ եթէ կերիցէ ոք 'ի սմանէ ըստ պատահման, պատճառէ զտապութի և զկծուութի վերին ծայրին ստամոքսի, զժայթքումն, զսաստիկ ցաւ, և զբորբոքումն ստամոքսի և ստորին որովայնի, զցնցումն մկանանց, և ջղաց, զուժգին ցաւ գլխոյ, զբզզումն ականջաց, զպապակումն, զհեծկլտանք, զուշագնացութիւն, զցուրա քիրտն, զքաղցկեղ ստամոքսի և ստորին որովայնի, և վերջապէս զմահ: Բայց գիտել արժան է, զի եթէ նախ քան զանցանելն կէս ժամու նպաստամատոյց լիցի 'ի ձեռն կարևորագոյն դեղորէից, որպիսի են՝ օսսի քարպօնաթօ տի բօթասսա կամ տի սօտա, կամ օլիօ տի ռիչինօ, կամ իբէքաքուանա, և այլ ամենայն կերպ հիւթք իւղայինք, յայնժամ մարթ է յուսալ 'ի փրկութի:

Աէրօֆօպիա, լտ, և իտ: և ըստ մեզ՝ օդավախութի: Է ազգ ինչ մտաթափութե, որով ոք երկնչի յօդոյ:

Աթանասիա, իտ: է դեղ ինչ քնաբեր, և օգտակար արդանդացաւութե: Դարձեալ, է խոտ ինչ, որ և կոչի՝ թանաչէթօ, տե՛ս և անդ:

Աթթէնուանցիա, լտ: ռառէֆաչիէնթի, իտ: Է անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն դեղորէից, որք անօսրեն և նրբացուցանեն զարիւնն և զհիւթն մարմնոյ. որպիսի են՝ պարտանան, սաստաֆռաս չէօբչինա, սալ վօլաթիլէ և՝ն:

Աթլացիօ. բառիւս այսու ըստ անդամազննաց իմանի՝ վերջին ողն պարանոցին մերձ 'ի թիկունս: Սա կոչի 'ի տաճկաց՝ ատլազ:

Աթռօֆիա. անուամբս նշանակի՝ անտածութի: Է անհնարին հիւծութիւն՝ առ 'ի չգոյէ տածողու-

թեան, կամ անդեան: տե՛ս թիզնիքէցցա նէռվօզա:

Աթրա պիլնա, լա: մալինքօնիա, իա: պարա աէվաա, ած: ըսա մէզ՝ սեաւ մալչ:

Աթօնիա. է բաւ նօրոց, որ ստուգաբանի՝ ակալուսթե, կամ թուլուսթե, կոչի և ըստ նոցա առէնամիա, կամ առթէնիա և կամ տէբուխէնթ:

Աւստուա, կամ կաչէուիթաա, և կամ քաասիթա, լա: լօռօլա կամ աչլօռօչա, իտ: ջայիր գուչու, ած: և ըսա մէզ՝ արտուա: Ի թուչըն փոքրիկ, սրաթուիչ, և զուարճաձայն, որոյ մին կարծր է և դժուարամարս, այլ սիրտ նորա և արիւն են դեղք փքոխատուԹե, խթից տովային, երիկամնաժեռուե, և միզարչելուե. լուծանէ նաև զքար ևթէ գոցի ընդ անցա միզն: Բայց յարտաւել արժան է առ քանի ինչ ամիաս:

Աչէս ֆառմաքօ. տե՛ս անթիռօօթուա:

Աչթէա, կամ պիամալվա, կամ իբիսքուս, լա: աչթէա, իտ: կիմօվ, դղ: մալուչկելօ, անգղ: ալտէնին, ըն: հաթէմ՛ չինչէն, կամ կիւլ հաթէմ՛, ած: զահր խաթմի, կամ վէռա աֆռիկա, արբ: և ըստ մէզ՝ տուղտ: Է բոյս յատգէ մուլուչն, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երեք և կէս ոտնաչափ, ուղիղ, թաւամազ, և մէջն դատարկ: Տերևն նման է տեւրևոյ թթենւոյ, բայց փոքրիկ և կարծր քան զնա. ծաղկին լայնաբաց, տափարակ, մածուցիկ, և կապտուն. այլ ջուրն մաշնաւոր ինչ հոտ. տեսլեամբ նման ծաղկանց մեկոնի. դառնով սպիտակ. բայց յոմանս տեղիս լինի և մնացդոյն, ծիլանապղյն, դեղնագոյն, և խայտաբղետ: Պտուղն փոքրիկ, և տափարակաձև, նման ըստ իմիք մուլուչի: Իսկ արմատն երկայն, ստուար, սպիտակ, կարծր, թեւլաւոր, և մածուցիկ, վիտնգամայն և դէղ ախտից կրծոց, հազից, փողացաւուԹե, և միզարգելուԹե՝ առնելոյ յուժգնուԹէ. զի է թուլացուցիչ, և կակղացուցիչ բնուԹե: Ձափն՝ի վեց տրամէ մինչև ցուԹ յաւուրն՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ: Ա՛յս բոյս բուսանի յամենայն ուրեք. և՝ի պաւառա ինչ՝ի ասիական բարբառս մեր անուանի՝ ձնձղկաթըխ:

Աչիմէնէթուա՛, լա: նուԹռիմէնէթօ, իտ: պէռէչիկօ, իտ: պէռէչիկօ, ած: և ըստ մեզ՝ անուանի՝ ծովակարկաւն կերակրոց և ջրոց՝ի գոյացուն: Ա՛ստ՝ ասի է մին՝ի գլխաւոր երբեակ կարգաւորաց բնուԹեա

կենսականքն. այսինքն անդրական, աճողական, և ծննդական: Բայց յերից առաւ գլխաւոր կարողութիւնց պարզևեցան բնութիւնս այլ ևս քառեակ կարողութիւնք երկրորդականք, առ՝ ի կառավարելոյս պահպանութիւն բնութիւնն. որք են ձգողականք, ըմբռնողականք, մարսողականք, և արտաքսողականք: Առաջինն կարողութիւնքն ձգին կերակուրքն՝ ի մասունս երկրորդականաւն ըմբռնին ըստ պիտոյից, իսկ երրորդականաւն հալին՝ տրորին՝ և քայքային: Չորսկ յեղոյ երրորդականաւն հաւաքել նիւթքն զառաջ՝ ի կարևորագոյն և յընտրագոյն մասանց՝ աւելորդքն մերժին արտաքս, և կարևորագոյնքն փոխին՝ ի կաթնորակ հիւթ լինի՝ մամաց կոչեցեալ, և՝ ի նուրբ ցնդելի ոգիս, որք սպրդեալ ընդ ծակուխս մարմնոյն տարածին և անուշանեն զայն: Իսկ մամացն զոր լաւնացիք կոչեն՝ քիլուս, մտեալ յերակս և խառնեալ ընդ արեան փոխի առ սակաւ սակաւ յարիւնն, և արիւնն հետ զհետէ՝ ի մարմին, և՝ ի կենսական ոգի, որ է պահպանիչ կենաց և պատճառ շարժմանց մարմնոյ: Այլ պիտեալ արժան է աստէն, զի վերոյլ ընդ քառեակ կարողութիւնքն ընդունին զպօրութիւնս իւրեանց՝ ի ջղից տարերաց անտի, հուրն ջերմ և ջոր հաղորդէ զներգործութիւն իւր ձգողականին, հողն՝ ըմբռնողականին, օդն՝ մարսողականին, և ջուրն՝ արտաքսողականին:

— Ալիս. տե՛ս ալվուամ:

— Ալանթօխտէ. այսու անուամբ լինին՝ մին յատկէց կամ՝ ի թաղանթից, յորում պատեալ է սաղմն յարդանդի բազում կենդանեաց:

Ալհարիա. տե՛ս էրխամուամ:

+ Ալվուամ, լտ: ալիս, իտ: ալբ կիճ այլ, գղղ: կարկին, անգղ: ալբօտսն, յն: սարմուսաք, տճ: թօմ կամ տուամ, և կամ ֆուամ, արբ: սիր, պր: և ըստ մեջ՝ խառոր: Է տունկ լինչ ծանօթ ամենեցուն. որոյ բնութիւնն է խթիչ, գրդռիչ, և ճճէհալած. և չափաւորապէս կերեալ՝ դիւրապատրաստէ զհոտումն միզին, զօրացուցանէ զտկարութիւն ստամոքսի, և դիւրաւոտ մարսել զկերակուրն. և ապաքինէ զջրգողութիւնս, զախտս փայծեղան, և զտենդ: Իսկ չափաւ զանցն՝ վնաս է գլխոյ. խանդարէ զտեսութիւնն աչ ջոյ. զայրացուցանէ զմտաղձն, և վրդովէ զստամոքսն:

— Ալլուամ. տե՛ս ալլումին:

Ալձէռէ, լտ: ապաւինիւատէ, և կամ ակկիա-
ձիատէ, իտ: ազդուժանք, տօնմանք, տճ: և ըստ մեզ՝
տառիլ կամ պաղիլ. որ յոճախ պատահի՛ի կողմանս
հիւսիսոյ. և նոյն խառուն ցրտութենէ յորով անգամ
հարկանէ զծնօտս և զունգուններ մարդկան. զոր եթէ
ոչ ճշտապարեալ փութով դարմանեսցեն, ի քաղցկեղ
փոխարկեալ անկանին ծայրք ընչաց՝ և ցցուեալ տե-
ղիք ծնօտից: Ալ դարման այսր ընտուր դիւրին է.
զի առեալ փոքր ինչ ձիւն կամ ցուրտ ջուր՝ ուժգին
ճմլեսցի ի վերայ տառուցեալ տեղւոյն, մինչև ջերմ
մասցի, և ի միջոցի տակաւ ժամուց անդրէն հաս-
տատի. իսկ ընդ հակառակն՝ եթէ լուասցի կամ դիցի
ի վերայ նորա ջերմ և ոգեղից ձօմէնթօ, անդէն առ
նմին ձգեն յինքեանս զքայլցկել:

Ալուէն, կամ օքսի սուլֆաս, օքսիտուլում ալ-
լուինա էթ բօթասսա, լտ: ալումէ կամ օսպ սոլ-
ֆաթօ, օսպիտուլօ ո՛ ալլումինա, իտ: սդիբդիւռիա
կամ սոսպպ, կամ՝ ալմի, յն: չապ, տճ: շէպ, արբ:
պաբ կամ զէմհ, պլ: և ըստ մեզ՝ պաղլեղ: Ե ազգ
ինչ հանքային թթուահամ աղի. որ սովորաբար դտա-
նի ի գաղղիա, յանգլիա, և յիդալիա. բայց գտա-
նի և արուեստականն, որ յոգնատեսակ է յոյժ
ըստ պէսպիսութենէ նիւթոց և յեղանակէ կազմուածն.
զոր յօրինեն յայլ և այլ տեղիս եւրոպիոյ. ընտիր
համարի՝ եթէ իցէ սառնատեսակ զօրէն ական վան-
ւոյ. յորմէ կազմեն դեղ ի ներքուստ առ ի յարգե-
լուլ զնոսուսն արեան, և ի փարատել զհարբուխային
ախտս արտանդի, և զնեթս պատճառեալս ի թիւ-
նէց կապարի. զի է սեղմիչ և լուծիչ բնութեբ: Չափն
յերկու ցորենոյ մինչև ց 20 երկու կամ երեք անգամ
յաւուրն՝ խառն ընդ բաւականաչափ ջրոյ: Նոյն-
պէս և օգտակար է ուընայաւութենէ, և յորդառատ
հոսման լորձանաց, եթէ խառնեալ ընդ ջրոյ վարդի
կամ սամպուքօի ողողեսցի ուընն. մաքրէ նաև զդէրտս
առամանց. և սպառեալ ծախէ զմնամոլեալ մասունս
վէրաց, եթէ կիզեալ զայն և աճիւնացուցեալ արկա-
նէցի ի վերայ նոցա: Պաղլեղն վարի և ի զանազան
ներկս, և է մի ի գլխաւոր նիւթոց անտի:

Ալէ կամ ալէս. յայս անուն կոչեցեալ ի գեր-
մանացւոց՝ է զոր գաղղիացիք անուանեն էլան, և
յոյնք՝ ալէի. իսկ տաճիկք՝ ոզն, կամ կիւր: Ի տե-
սակ մի վայրենի քարոտատեղւոյ ի չափ մեծ եղջերուի.

որոյ գլուխն ատուսար է նման երիվարի. մորթն և ականջքն՝ երոյ. աչքն կայծակնացայտ. շրթունքն մեծ և թանձր. ատամունքն միջակ. մօրուան երկայն յոյժ, և կարծր. եղջիւրքն բազմաձիւղք՝ զորէն եղջերուց այծեման. բայց մեծ են յոյժ, մինչև կշռել 12 լիտր և առաւել. վոտն մեծ ըստ կովու, միան հաւել, արունքն երկայն և նուրբ. ոտքն սեաւ և կճղակաբաշխ ըստ եզանց. եղունգքն կարծր և սպիտակ. իսկ ճեան փոքրիկ: Սա թեթևաչարժ է և արագընթաց. ընդ գետս լողալով անցանէ: Դոանի հասարակօրէն յեւրոպիա, նայաւէտ յերկիրն պուռսիոյ և շվեսաց: Եղնգունք այսր քառոտանւոյ՝ զոր լսաինք ունկու. լա աչէս կոչեն, դեղ են ազդու ընդդէմ դժնդակ ախտին լուանոտուԹեան կամ վերնոտուԹե, և այլոց ամին նման նուաղեցուցիչ ախտից. միայն Թէ կրկնել լն է այդ գոնէ մինչև ցերկու ամիսս: Ջնոյն գոր ծուռնէուԹե ունին նաև ականջքն:

+ Ն լսում կուէքուս, կամ ալպուս քանիս, և կամ էինօքուօքուս, լս: մեռա ոիս չինն պլանչ, գլ: դու աքիլես ասպուս, յն: դէօքէին աքԹէրսի, տճ: խառոսպիաԹ իլ գէլը, արբ: և ըստ մեզ սոուգաբանի՝ սպիտակ ոջեն չան: Օգտակար է սա՝ ի դեղատածս վոջացաւուԹե, զոր օրէն է լսել՝ ի վոչխն մանրամատ, և վչել եղեգամբ՝ ի ներքս ուլանն. եղբեւին մարթ է և սա՝ ի վար արկանել՝ ի ԹանձրաԹեանս. օգտէ և կջռացաւուԹե և խԹանաց որովայնի: Ջաւն՝ ի 20 ցորեննոյ մինչև ց 80 խառն ընդ հասարակ ջրոյ:

— Ականի գլուքսուս, կամ ալվի սօլուցիս, լս: գլուսաս ոս ոի վէննԹուէ, կամ սպուսաքքէռուուէ, կամ սոնսաս ոի քորքս, խս: տեա՝ ի բառն՝ ոիսուէյա:

+ Ականի, կամ ալուսմէ ոի գաԹինս, խս: կոչի և ըստ նորոց՝ քաուպօնաԹս ոի սօտա: գալիսաԹաչը, կամ գալուէԹ քիլի, տճ: չապխասֆուր, արբ: խշխար, պր: և ըստ մեզ՝ կալաքար, կամ կալէքար: Ն սեսակ ինչ ոջի, զոր արտադրեն քիմիական արուեստիս յայրեցեալ մոխրոյ սօտա անուանեալ բուսոյ. յորմէ կազմեն դեղ ընդդէմ խայԹուսածոց խժից, և այլ Թունաւոր օձից: Ջաւն՝ ի 10 ցորեննոյ մինչև ց12 յաւուրն խառն ընդ. արգանակին սամպուքոի: ՚ի ամանէ կազմեն և ազգի ազգի դեղորայս. որպիսի են աղբալի վօլաԹիլէ գլուսուէ. որ է դեղ միզացուցիչ և քրանեցուցիչ, կամ քաուպօնաԹս ոի ամմօնիաքս ևն:

Ալբէբէնձի, կամ Ֆիւռլիս ալբէբէնձի, լտ: ալբէբէնձի, իտ: քանիավօ կամ ալս, յն: Ֆէնէռ էվէլ, ատ: և ըստ մեզ սատւպաբանի՝ բոպտեւրածալ ղևկ: Ե բոյս ինչ բաղմացօղուն և կարմրերանգ, որ յառաջ բուսանի 'ի ցանկապատ և 'ի սուսերամած տեղիս իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութիւ: Տերևն նման է սերևոյ սօչանուժ անուանեալ խոտոյ, բայց մեծ քան զայն: Ծաղկին լոպտերաձև կամ անուաձև, կարմրերանգ և սպիտակաբիծ: Պտուղն դնտաձև կաձև մեծութիւ 'ի չափ հասարակ ընկուզոյ, կանաչակեղև. այլ 'ի հասանիլն փոխի 'ի գոյն կարմիր. մէջն հիւթալից, և տոպահամ, միանդամայն և դեղ միզարգելութիւ, ջրպոլութիւ, և երիկամնաժետութիւ առնելոց յուժգնութիւ. վն է թուլացուցիչ, ղովացուցիչ և միզաբեր բնութիւ: Ձաւին յերկու տրամ մինչև ցվեց յաւուրն խառն ընդ հասարակ ջրոյ:

Ալբիմիլա վուլկարիս, լտ: ալքիմիլա քօմունէ, իտ. կոչի և բիէան ոկ լէօնէ: բիէ որ լիօն, գաղ: լէտիս մէնդըլ, անգլ: բուս, կամ լէօն, յն: և ըստ մեզ՝ սատլանիչ: Ե տունկ նուրբ, բազմաճիւղ, թաւամած և գառնահամ, որ հասարակօրէն բուսանի 'ի ջրարբի և 'ի խոտաւէտ տեղիս իբր մի ոտնաչափ բարձրութեամբ: Տերև նորա է կոր, վահանաձև, մազոտ, և երկայնականի ըստ նմանութեան մըլչի: Ծաղկին մանր, աստղաձև, և բացապոյն դեղին. որ 'ի վեր երևի 'ի վերայ ճիւղոց հանդերձ բաւեակ տունկիւք. բերէ սերմանս մանուանս, բոլորակս, և դեղնագոյնս: Խակ արմատն երկայն իբր մատնաչափ, աստաղ, թնձլակից և սեաւ: Վն է խաղով, այլ նուազ ազնս. ունի մանաւանդ գործանէութիւն 'ի խափանել զյորդատատ հոսումն միզի, քլտանց՝ և արեան. վն է սեղմիչ և դոյզն ինչ գրգռիչ բնութիւ: Ձաւին մի ունկի խառն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Ալքօհօլ, լտ: ալքօօլէ, իտ: տուա սբիրիթօ ան վինո:

Ալօէ, լտ. և իտ: ալօէա, գաղ. և անգլ: ալօի, յն: աստու ասավար, արբ: աստը ատպա, տճ: և ըստ մեզ՝ հալուէ: Ե չոտւագոյն և ամենագործն հիւթ ինչ. զոր արտադրեն 'ի սերևոց և 'ի ցօղնոց երիք տըն կոյ ամերիկոյ, եւրոպիոյ հնդկաստնոյ, և աֆրիկոյ. որ լինի սպիտակածաղիկ, երկայնատուբ, ոտ-

բանականութիւն, և ստուարութեամբ, և այն հիւթ ունի զբազում ուժ ներսից. յորս լուծողական այն է, որ լինի մաքուր, փայլուն, թեթեւ, դեղնագոյն, և դիւրաւ փխրելի. յորմէ յօրինեմք դեղ ակտուսէ ստամոքսի, նուազութեանէ աննպաստ պարտուց կանանց, դալկութեան, և կալուածոց թանչից տրեխելոց յոտիցն. զի է լուծիչ և թուլացուցիչ բնութեամբ. զորդուն և զՀիս որովայնի: Զաման՝ ի 5 յորենոյ մինչև ց 15 խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցն: Եւ եթէ փոշիացուցեալ յանկի՝ ի վերայ վերաց, մաքրէ, և երբեմն փարատէ զնոսին:

ԱԿԱՆԹՈՒՍ, կամ ՄԵՍՔԻՐՈՒՍ ազգաւորեաց, լս: ածծէռուօլա կամ լածծէռուօլա, խս: ազըռօլիկ, գղս: նիկբօլիթէն մեխլըր, անգլ: հաըդ, տճ: և բաս մեղ՝ աշտ. է տեսակ մի գղերոյ՝ ի յոյն հնդկայն ընկուզոյ, կարմիերանգ, հիւթալից, և քաղցրահամ, միանգամայն և զովացուցիչ և վուարձացուցիչ բնութեամբ:

ԱԿԻԿՈՍ. ըստ անգլացոցն նշանակի՝ երակն այն, որ ելանի ընդ ներ շնչերակ, որպէս գայլ երակս:

ԱԿԱՆԹՈՒՍ, կամ պօչԷԹուս բուսական, և կամ Ֆունկուս լառնչիս, լս: ականթօ, խս: ակառնք, գղս: էկէրնք, անգլ: ակառնքօ, յն: կառկոն, տճ: ազարիքուն, արբ: և բաս մեղ՝ տարտղ: Է անկանման նիւթ ինչ՝ արտադրեալ առ բնութիւք հնագոյն կաղնեաց, և մայրից, մանաւանդ լառնչէ անուանեալ ծառոյն, որ է սպիտակ, թեթեւ, դիւրաքերելի, հոտաւէտ, և փոքր ի քաղցրահամ, ունի և թեզս կամ ջնջատուչ պաճիպս և նաւրըս: Ի նիւթոյ ասոյ կազմեն դեղ վասն մաքրելոյ զկուրծս, լուծելոյ զնպացոնս լերդի և փայծէլան, և միանգամայն փարատելոյ զՂօդուլըթիւն. և ի մանաւանդ ի ստամոքէ զՀիս և զորդուն դուռս որովայնի, և յանօսրել զԹանձրամածութեան տղուանէ. զի է լուծիչ և միզացուցիչ բնութեամբ: Զաման՝ ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցն. վարի և արտաքուստ՝ ի յարգելոյ զյորդառատ հոսուն արեանն:

ԱԿՆՈՒՍ քամԹուս կամ վԻՆԹէքս ակնուս քամԹուս, լս: ակէռօ ակլ էքէք, խս: ակնիւս քամՀիւս, գղս: էյադրի, անգլ: լիո կամ ակօ, յն: խամՀր, արբ: Ի ծառ փոքրիկ, գեղեցիկ տեսլեամբ, հոտաւէտ, և գորշակերպ. ունի և ոստս յոդնաԹիւս,

ետուրքա, կրկնածոյա, և գժուարաբեկա: Տերևք սո-
րա կարպաս բուսանին առ միմեամբք՝ հանդոյն տե-
րևոց կանեփոյ. և են երկայն, ուղղորդ, սրածայր,
և ազուամազուտ: Ծաղիկն կարմրագոյն, և տապա-
համ: Իսկ սերմն որ գտանի 'ի ծաղկի անդ, է բո-
լորշի, գորշագոյն, ստուար, տապահամ, և համե-
մայնի, զօրէն պղպեղի: Բուսանի յատկիս 'ի թուր-
քաստան. որոյ ծաղիկն, տերևն, և սերմն ուռնին ըզ-
գործուածէուն 'ի բանալ զմանրագոյն ծակիս երա-
կաց, և 'ի դիւրաշարժ յօրինել զարտաչնջութիւնս
մարմնոյ: Ներգինք 'ի կեր արկանէին սաոի 'ի պէս-
պէս դեղորայս, նաև 'ի գրգռել զսաղմն, զմէզն, և
զդաշտանս կանանց. բայց զարդիս ոչ հաճարի այն-
քան 'ի յարդի:

Ականթա, կամ ուվա աշէուպա, լս: ակռէսթօ,
իտ: ակուռիտա, և կամ աքիս, կամ օմֆաքս, յն:
վէռժիս, գղղ: գէտպ, կամ հօսուռամ, արբ: կու-
ռէ, կամ գէննէշտուս, և կիմ գէննէշու, պր: և ըստ մեզ՝
ազոխ: Է ոհաս պտուղ որթոյ, որ 'ի հասանելն լե-
նի խաղող. զօրութեն սորա է սեղմիչ և զովացուցիչ,
որով բարեխառնէ զկծուռւլն մաղձի, արգելուս զքրո-
հարուածն, և հնձուցանէ զջերմութեն արեան:

Ականճնիա, լս և իտ: հկռըմռաան, գղղ: քըմիլըն
հկրիմըննկ, անգղ: աքս, յն: գօխեն օթու կամ հկէր
օթու, տձ: Է խոտ գլանաձև, կարծր, ճիւղալից,
թաւխշաւոտ, և փոքր ի քաղցրահամ, որոյ տերևն է
երկայն և եղերահերձ: Ծաղիկն ապխտակ, ճուռաձև,
և հինգ թերթեան. բերդ և պտուղս երկայնաձևս և
մեծն կարմիրս, յորս են սերմունք: Իսկ արմատն
երկայն, ստուար և սեռս: Բուսանի յեղերս ճանա-
պարհաց և ագարակաց, որոյ տերևն եփեալ 'ի ջուր
և արբուցեալ՝ դեղէ հոսման որովայնի, և այլ հիւ-
թոց պատճառելոց 'ի թուլութէ. ղեկ է սեղմիչ և
խթիչ բնութէ: Ճաշն 'ի վեց տրամէ մինչև ցուէթ
խառն ընդ կէս լիտր ջրոյ:

Ականճօսիա, լս: աղաճ գավուն էքչիսի, տձ:
է ըմուելի ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի ջրոտունկի
հաստուածոյ կիտրոնի, 'ի մի լիտր մաքուր շաքարէ,
և 'ի բաւականաչափ ջրոյ, որ չինչուցանէ զտապ սեռ-
դեց. բարեխառնէ զվրդովումն սեաւ մաղձի, հորդէ
ճանապարհ միզի. և դիմակալէ փտախտից, զի է զո-
վացուցիչ և թուլացուցիչ բնութէ: Ճաշն 'ի մի

ունկուց մինչև ցերկու խառն ընդ հասարակ ջրոյ։

Ամեռամեծուխ, կամ աքիլէա ամեռամեծուխ, լտ։ Հուբամեծուխս ան մեսուէ, խտ։ եխուաս, յն։ աշիլէք վխաքէօզ, գրզ։ մօտլէն, անգլ։ Ի խոտ, որոյ տերևքն են երկայն և գառնահամ, որք խիտ առ խիտ ածուին ջերեսօք գետնի. և 'ի միջոյ տերևաց ելանէ ցօղուն փոքրիկ, որ 'ի ծայրան բերէ ծիրանագոյն ծաղիկ լայնաբաց, և յոյժ հոտաւէտ. զկնի ծաղկանց յարջորդէ սիւնակ երկայնաձև և թաղանթաւոր, յորում են սերմունք մանրիկք։ Բուսանի 'ի լերինս և 'ի մարգագետինս, մանաւանդ 'ի կողմանս եւրոպիոյ, որոյ տերևն եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ՝ դեղ է ջրային դժուարամարսուածե, փքային խթից, և ցաւոց գլխոյ առթիչոց 'ի թուլութէ. զի է խթիչ բնութէ։ Ձափն ի սրամ ընդ ութ ունկի ջրոյ։

Ամարանթուս կամ ֆլօս ամօրիս, լտ։ ամարանթօ, խտ։ անթհօամարէնօ, յն։ գաւնիֆէ չէչէկ, տճ։ ըստ մեզ՝ Թարգմանի անթառամ ծաղիկ, յորում ստուերէ երկայն երբ երեք ոտնաչափ և ծիրանագոյն։ Տերևն լայն է և երկայն ըստ նմանութէ տերևոց ճակնդեղի, բայց ստուար, և մթին կանաչ. քան զնա։ Ծաղիկն գեղեցիկ է և ծիրանագոյն, ունելով 'ի միջի հատ շրջապատեալ բազմաթելովք։ Պտուղն փոքրիկ, թաղանթային, և ատամաձև։ Իսկ սերմն, որ լինի 'ի պտղոյ անտի՝ է բոլորակ, սեաւ, և շողշողուն։ Ըստ ան կարմրագոյն թանձր, և հիւթալից ըստ նմանութէ ճակնդեղի։ Սովորաբար բուսանի 'ի բուրաստանս, և յայգիս, բնութէ է յուրա և զովացուցիչ. և է դեղ ազդու ընդդէմ հոսման արեան, և փորհարութէ. սովորաբար զտերև արկանեն 'ի կիր արկանելմէ։

Ամարա տուլչէս. տես Տուլքամարա։

Ամարտաքուս. տե՛ս Մատեորանա:

Ամարի անծանաքիչէ, կամ անծանաքիւթ, իտ: ածէ ժիտէվի, տճ: ըստ մեզ թարգմանի՝ դառն ատամնաբեան, կիմ ատամոքսային: Է անուն ընդհանուր նշանակիչ դառնահամ դեղերէից, որք զօրացուցանեն զակաղուճի ստամոքսի և մարսողական զօրուճեն, և բանան զախորժակս կերակրոյ, և ժանգամային գիմնաչալեն ախտից փորաուեաց, և խախտացոցի. որպիսի են քինաքինան, խաչնդեղն, ճէնցիանան, կեղևն նարնջոյ, և կիտրոնի, օշինդր, սերբէնթարիա վերճինիանան, կոճապղպեղն, չէնթաուրիա մինօրէն. և այլն և այլն:

Ամարում. տե՛ս տուլքամնրա:

Ամբէլնթես կամ ֆարմանթէլնա, լտ: ամբէլնթէ կամ ֆարմանչէնթէ, իտ: ֆարմաքօն, յն: Է հոդ ինչ ուեաւ, մածուցիկ որպէս զկուսպր յաճախեալ՝ի հանքաքարանց. բնուճեբ է ջերմ. ճոխապոյն է ծծմբային մասամբ և աղւս. ժանգամայն և դեղ ատամնակիչ ճաճեաց և որդանց որովայնի, օգտէ նաև ընդդէմ ախտի հերթաափուճեան, ատէպ ներկելով սովաս գհերս և գյօնս:

Ամֆիսպէնա, կամ ամֆիչէֆալօս, լտ: Է տեսակ մի փուքրիկօձի, երկայնուճիւն նորա սովորաբար չէ ինչ աւելի քան մի և կէս ոտնաչափ, գոյն նմանակ և շուշտուն, ունելով՝ի վերայ նիչս, և գլծա կարմրերանգս, այտն ատուսր, և թանձր, տուան փուքրիկ, և սրածայր, թոյնն գժնդակ, և մահաբեր, և է կատաղի յոյժ. խայթէ չարաչար զամենայն որ ինչ ընդառաջ ելանէ նմա, թէ մարդ լիցէ, և թէ անասուն: Այս օձ ատաստ է թուչնական աղւս և իւղով, որոյ միսս լեարդ, և սիրտ՝ի նմին արկանի ըստ օրինակի խժի, որ լինի դեղ ազդու ընդդէմ խայթուածոց թիւնաւորօձից, և տուպուճէ հիւճոց. բանայ և զանգս լերանց, և դիւրաշարժ յօրինէ զտուրևատուճի ընդոյ, և ապաքինէ զիղձաժետուճիւն: Այս օձ գտանի անխոնի ընդ ամենայն տեղիս՝ի կղզին անուանեալ Լեմնոս:

Ամեթիստա կամ ամեթիստուս, լտ. և իտ: մեթհի, յն: Ճէմելէնդուն, արք: և ըստ մեզ՝ տուտսակ կամ մեղեսիկ, և կամ ամեթօս: Է ազնուագոյն անկն ինչ կարծր, պեղեցկատեսակ, և թանկագին. որոց տեսակք են կարմիր և վարդագոյն. կէսք՝ի գոյն ծաղկանց

դեղձի, ունանք մանուշակագոյն, և ունանք սպիտակ
եբրև զանպատմանդ, և շուշտուն: Ջորութիւնք ասցա
ձգօղ, սեղմիչ, և սթափիչ, որով արգելուն վհատումն
որովայնի, և ծծեն զթթու հիւթս ստամոքսի, և
միանգամայն դիմակալեն արբեցութեանէ:

Ամիլում, լտ: amylum, իտ: amido, յն: նշաստա,
ոձ: նշաստէ, պր: նիշէ, արբ: և քսան մեզ նիշհի
կիտ օսլայ, որ է բնութիւն կակղացուցիչ և յոյժ պատշա-
ճաւոր դեղի ի դիպուածս ամենայն սուտակ այտուց-
ցից. քաղցրացուցանէ և զարիւն ի խժային թթու
հիւթոց, և տպաւորէնէ զցաւս աղեաց. միանգամայն և
կակղէ զկուրծս. զի է առատ խղոյ, և գոյացական
աղիս: Սակս նիւթ ոչ այլ ինչ է բայց եթէ նրբագոյն
և սպիտակագոյն ծուծն թրջեալ և նեխեալ ցո-
րենոյ:

Ամիկտալուս ամարուա, իտ: amaro, լտ: ման-
րալա ամառա, իտ: ածը պատեմ, ոճ: լէօզ մօռ: և
ըս մեզ՝ նուշ դառն: Է ապտ ինչ ինչ, որոյ մէջն դառն
է եբրև զկորիզ դեղձի. հնչակաւոր է ի մանին
օգտաւէտութիւնէ ի դիպուածս ակարութիւնէ ստամոքսի,
և ցաւոց որովայնի. Թէպէտ սա մարդկան օգտակար
է, այլ ձձեաց, և ձադուց աղուխտուց մահաբեր է:
Ի պաղոյ ատեն արտահանեն իւղ ինչ դառնահամ,
զոր լատինք կոչեն օլէում ամիկտալի ամարէ. յորմէ
գործեն դեղ ազդուական ընդդէմ ցաւոց ականջաց,
զի է մեղմիչ: Ծառ նորա բուսանի յամենայն ուրեք.
նա յաւէտ յերկիրս վինաւէտաց ջերմագին օդոց: Տե-
րեք նորա երկայնաձև և սրածայր, և դառնահամ:
Իսկ ծաղկին նման է ծաղկանց դեղձենւոյ:

Ամինաթուս կամ ասպէնթուս, և կամ ասպէ-
թէս լաբէս, լտ: amianthus, իտ: amianto կամ մին-
նո, և կամ զվէնիմի, յն: Է քար կամ նիւթ ինչ հանքային
սպիտակ, և յղկեալ զօրէն ալումէն բլուսկուս վէր-
ուսմի. զոր ի ծեծելն՝ լինի երբ բամբակ ընդունակ
մանելոյ, և ասպնջելոյ, յորմէ գործեն և ի տեղիս
տեղիս կտաւ գործեալ, նման պատմուճանի ամբողջ.
զոր ի կամիլն լուանալ՝ որկանեն ի հուր, որ բառ-
նայ զամենայն աղտն, և զկտաւն թողու չիւրում պայ-
ծառութիւն: Սա ըստ ոմանց նախնի հեղինակաց՝ ունի
և զօրութիւն մաքրողական, և դեղաբուխական. քայց
կարծիքս այս չէ այնքան հաւանական:

Ամիտօ. տես Ամիլում:

— Ամպի, կամ աւմպօս, լս: ամօս, յն: է սերմն ինչ վտքրիկ նըրև 'ի ջաի աւազոյ. որոյ համ և հոտ նման է զսպայի. օգտաւէտ է ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, և արգանդի, և սկարուէթէ աուտմոքսի և ալեաց. պն է խթիչ բնութեամբ: Եւս դեմոկալէ Թուռնից: Տուռնիկ նորա բարձր է և ոաոսախոտ: Տերևն նման է աեղևոյ սամթի: Ծաղիկն վտքրիկ և սպիտակ: Իսկ սպիտան սաուար և փոքր մի կարծր, սովորաբար գտանի 'ի պաղկիա, և 'ի կրետէ: Ջափն 'ի 5 ցորեն նոյ մինչև ց20:

— Ամոնիաքում կոմմի. տե՛ս կոմմի ամոնիաքում:

— Ամոնիօսէլինում. տե՛ս թաս:

✗ Ամուքա, լս: Ֆէէչիա տի օլիո, կմ մօրքիա, իտ: համօռիկի, յն: եաղըն Թօռնեուտս, տճ: ըատ մեզ՝ մրուր կամ դերտ խոզոյ, որ 'ի պարզինն խոզոց կիջանէ 'ի յատակս անօթոյն. բնութեբ է հակզացուցիչ, և միանգամայն ապաքինէ զցաւս գլխոյ, եթէ ջերմացուցեալ արկանիցի 'ի վերայ ձեռաուոն:

— Ամպարա չինէրիա. տե՛ս Ամպարում կրիզէում:

— Ամպարէ կամ ամպէրէս, լս: է ծառ երկայն, և սուսար, յաճախեալ 'ի հնդկաստան: Տերևք նորա ըստ երաց ինչ նման են սերևոց ընկուզոյ: Ծաղիկն վտքրիկ է, և սպիտակ, զոր ճմլեալ մատամբ՝ արձակէ զհոտ ամպարի, օրպէս և սերևք նորա. նմին երի կոչի ծառ ամպարի: Իսկ պտուղն սուսար 'ի չափ հասարակ ընկուզոյ. նախ քան զհասանելն է կանաչագոյն, իսկ յետ հասանելոյն փոխարկի 'ի գոյն դեղին. մէջ նորա կարծր, ճաշառուտ, և տոպահամ, շրջապատեալ նուրբ կճեպ. ուստի ապեա կամ քացախեա թացեալ Թողուն առ ժամանակ մի 'ի բարեխառնել զտտպուածն նորա, որ լինի դեղ սկարուէթէ ստամոքսի, որ և զկերակուրն սուց դիւրաւ մարսել, այլ յաճախակերութեն գրգռէ զմարզն:

✗ Ամպարում կրիզէում, կամ ամպրա կրիչէա, և կամ ամպարա չինէրիցիա, լս: ամպրա, կամ ամպրա օտօրօզա, իտ: ամվարը, յն: ամպէր, տճ: խոմպլիմ կամ հիւտ, կամ գուռթը, կամ գեռահ, կամ էլէնճիւճ, արբ: տարտու կամ բաթպու, և կամ մեղ տէլ, պր: և ըստ մեզ՝ ամնպար, կամ ըստ ոմանց բուրկեն: Է նիւթ մինչ ազնուագին, ջուր, թեթև, ալօտ, փոշեշագոյն, քաղցրահոտ, և կարծր որպէս զքնքուշ քար. 'ի սկզբան է դանդաղամած, և ապա

առ ասկաւ ասկաւ այնպանայ, բայց բաղուամ անգամ խառնեն ՚ի բուն ամպարն զայլ մածուցիկ նիւթ ինչ որ ելանէ ՚ի ծովէ. նմին իրի հատիւ երբեք պատնի առ մաքուր և ազնիւ. որոյ ազնիւ և ընտրագոյնն է սպիտակախատան դեղին, և թեթև և յոյժ, ունելով նրբագոյն ներչս, և երակս, որք ափուեալ կան ընդ բովանդակ զանգուածն նորա. զոր ասէպ ՚ի գործածեն ՚ի ծխանելիս հանդերձ բալասդրութիւն այլոց: Հռչակաւոր է ՚ի մասին օգտաւէտութե ՚ի դիպուածս տկարութեան սրտի, ուղղոյ, աստամոքսի, և պգոյացիան երակաց. այլև է դեղ ընդդեմ թունից: Զայն ՚ի կէս ցորենոյ վինջև ցբորս: Բազուամք ՚ի նախնի դերահռչակ հեղինակաց կատեցեալ հետազօտել ըզբուն, և զչքդրիտ գոյացութիւն այսր ամպարի, յայլ և այլ կարծիս անկան, և տակաւ ուրեմն ծանեան թէ ոչ էր այնպէս որպէս կարծէին, այլ մեղր և մոմ, որպէս տեսցի ՚ի ստորագրութիւնե սորա: Քանզի յաշխարհն հնդկաց ուր ամն ծովու են մեծամեծ և բազմատեան ծառք ՚ի ծուին կոյս խոնարհեալ, յորս անհամար յօրովութիւն մեղուաց գործեն մեղր և մոմ, և լուծեալ ՚ի տօթոյ արեգական մեղրն և մոմն ՚ի միասին ՚ի վերուստ անտի հոսին ՚ի ծուին. զորս ուսանին ահագին ձկունք ամկիանոսի, և երբեմն անմիջապէս ՚ի բերան նոցա հոսի. զկնի քանի ինչ աւուրց ոչ կարացեալ մարսել զմոմն, ժայթքեն արտաքս. և ահա այն է ամպարն պատուական, որ այնչափ ՚ի յորգի է յափրկէ, և ընդ հաւօրէն տախտ, մինչև կշռով ոսկւոյ վաճառել զայն: Գիտել արժան է, զի զայս երբեմն հնարիւք կապլմնն, և դիւրագին վաճառեն, որ է գլխաւորն անպիտան. վասն որոյ մեծի ըզգուշութե պէտք են առ ՚ի զննել զսորա ճշդրտապոյնն:

— Ամպէքի. աճա Մխրօթալանի:

— Ամպիա, լս: է ազգ ինչ կապրաձիւթոյ, որ գտանի յեզերս ծովուց հնդկաց, բուրէ հոտ անոյշ և հաճոյական, իբրև զհոտ թաքջամահուքս անուանեալ ոեանոյ. գոլնոյ է դեղին, և բնութե կակղացուցիչ, զօրացուցիչ, և քաղցրացուցիչ, զոր ջերմացուցեալ ՚ի հուր, և եդեալ ՚ի վերայ ցուրտ այսուցիկ՝ փութանակի ցրուէ կամ հատուցանէ: Նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ բորոտութե:

✠ Ամպրա. աճա Ամպարում կրնգէում:

Ամպրա կրէզիա տե՛ս Ամպարում կրնիզեում:
Ամպրա էնթրինա • տե՛ս քարտալէ:
Ամպրա օտօրօզա • տե՛ս Ամպրա:
Ամպրօզիա, կամ քօնիֆա հնբօքրաթիա, կամ սրթհէմիզիա մընօքլօնօզ, և կամ հէրպա վինօզա, լտ: ամպրօզիա, իտ: վրօմա կամ ֆէօս, յն: ի բոյժ բաղմաճիւղ, և քալըրահօտ, յատկութեամբ 'ի բուրաստան և 'ի դաշտատեղի վայրս իբր ոտնաջուխ մի բարձրութիւն: Տերևք նորա սպիտակ են, և ցաւատեաղ ըստ նմանութեան տերևոց օշնդրի: Ծաղիկն մանրիկ, փնջաւոր, լսխտաձև, և դեղնագոյն: Իսկ սրտման երկայն, նուրբ, և փայտային: Այս բոյժ հասով է գառն և ջերմահամ. օգտաւէտ է ընդդէմ տկարութեան սրտի, և ուղղոյ, անօսրէ և զթանձրացմանէ արեան, և ցրուէ զվատթարագոյն հիւթս խառնուածոյ յաբեան:

Ամօմում, լտ: ամօմօ, իտ: ամօմ, գղղ: ոչխարդեղ անօնիարում, անգղ: ամամէ, տճ: կոչի և յոմանց համամում: Ի պտուղ անկանէ, որոյ ձև և գոյն ունի նմանութեան ընդ սպիտակ խաղողոյ • տապակ համ է և հոտաւէտ յոյժ • և 'ի մէջն ունի կորիզս քառանկիւնաձև, և ծխրանագոյնս: Ծառ սորա փոքրիկ է և տակաւաճիւղ, յատկանէ 'ի հասմատարած աշխարհն հնդկաց, մանաւանդ 'ի հարաւային կողմանս: Փայտ նորա կարմրագոյն է և հոտաւէտ: Տերևն երկայն և խիտ: Ծաղիկն տղէտակ և տապաստամ: Իսկ պտուղն խիտ առ խիտ ձեռնէձեալ յողկոյզ իբր կախն գոտւոց ծառոյն • զոր ջրացուցեալ, լինի դեղ օգտակար ընդդէմ թունից, քամոյ, տկարութեան ստամոքսի, և նուազութեան սմսական պարտուց կանանց • քանզի լի է ծուխական աղիւս և խլղով, և բնութեամբ խմբիչ: Ձափն 'ի 5 ցորեննոյ մինչև 30: Սորա է տեսակ մի կոչեցեալ 'ի բարբառ լատինացւոց՝ Ամօմում ֆաբտում, որ է սեաւ և փոքրիկ քան զայն իբրև 'ի չափ պտղոյ գիհւոյ: Այլ բայց 'ի ստացանէ՝ ենթ և այլ երկու տեսակ սյատցիկ պտղոց • մին կոչի 'ի բարբառ լտ, ամօմում բլինի, որ է կարմրերանգ և տոհմատ 'ի չափ կեռասի: Իսկ միւսն՝ կնձռոտիկ է՝ մեծութեամբ 'ի չափ հնդկայնին պղպեղի, տապակ համ, և համեմայնին, ունի և զնուռնագրտաբ հնար-

ձուածս: Երեքին սոքա նոյնպէս առատ դտանին 'ի կողմանս հնդկաց. բայց ոչ են յարմար 'ի դեղորայս:

Անաթրա. տես Անաս:

Անաթրօն կամ նաթրօն, լտ: լաթրօն, արբ: Է ազգ ինչ հանքային աղի, յաճախեալ 'ի վերին եգիպտոս հուպ 'ի նեղոս գետ յարևմտեան կողմն նորա. բուրէ զհոտ զազիր, գոյն նորա սպիտակ է և մաքուր և թափանցիկ: Զսա նախնի հեղինակք դասեցին 'ի կարգս բացողականաց, որք փոխանակ սալնիթռօի 'ի կիր արկանէին, և ոմանք 'ի դասս մաքրողականաց: Զօրութի՞ նորա 'ի մասնաւորի է սրբել զապականութիւն արեան, և ապաքինել զքաղցկեղս: Այլև արհեստաւորք 'ի գործ ածեն 'ի զանազան գործս:

Անակալլիս առվէնսիս, լտ: անակալլօ, իտ: Է խոտ ինչ բազմատեսակ, յորս երևելի քան զամենեսին է անակալլիս մաս. ցօղունք նորա խիտառխիտ սփռեալ են զերեսօք գետնի: Տերևքն փոքրիկ, բոլորակաձև, և դառն միանգամայն և ատիպ, յորմէ կազմեն դեղ ախոնդանոտութե՞, և լուսնոտութե՞: Ծաղիկքն ելանեն առ անթովք տերևոցն, և են կարմրերանգ, և երկայնականթ: Պտուղն փոքրիկ, գնտակաձև, թաղանթային, և բազմակորիզ: Իսկ արմատն սպիտակ և թելալից. միանգամայն և օդտէ ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց, և հնագոյն վիրաց. զի է գրգռիչ բնութ՞: Չափն 20 ցորեան չորս անգամ յաւուրն:

Անակալլիս ադուաթիքա. տես պէք քապունկա:

Անաճիրիս և կամ աքբօն, լտ: է ծառ փոքրիկ, նրբաոստ, և կանաչակեղև, յաճախեալ յերկիրս ջերմագինս: Փայտ նորա կարծր է և դեղին: Տերևքն երկայն, և փոքր մի պարարտ, զոր ճմլեալ 'ի սանդի արձակեն զհոտ այնչափ սաստիկ, և թափանցիկ, մինչև առթեն զցաւ գլխոյ: Ծաղիկն դեղին 'ի ձև ծաղկանց ճէնէսթաի: Իսկ մինչ զթերթսն ծաղկանց 'ի բաց թօթափեն, 'ի վեր երևի պտուղն՝ նման ըստ ամենայնի թարմ լուբայի հանդերձ արտաքին պատենիւն, զոր 'ի բաց հանեալ, զմիջինն 'ի կիր արկանեն 'ի դեղորայս, որ է ժայթքեցուցիչ, և լուծողական: Զնոյն բնութիւն ունին նաև տերևք սորա:

Անանաս, լտ. և իտ: է պտուղ ինչ հնդկային,

որոյ ջոյս ունի նմանութիւն ընդ ընտանի կանգաուխ։ Տերևք նորա կարմրերանգ են և ցցուեալ ըստ նմանութիւն աերևոց արմաւենւոյ։ Իսկ ծաղիկն ծիրանագոյն է և մինթերթեան ՚ի ձև ձագաւուխ։ Եւ ունի նա և բերս սեաւակ. առաջինն կոչի՝ անանաս աքուլէաթուս Փրուքթու օվաթօ, որ քան զամենեսին մեծ է և հռաւէտ, բայց անչաժ և կարծրաթել։ Երկրորդն յորջորջի՝ անանաս աքուլէաթուս Փրուքթու բրիմիաթօ, որ սակաւ մի փոքր է քան զառաջինն. այլ քաղցր է և ախորժելի. և ունի թեպետ կմ՚ ջնդա խիաա և կարծրա մինչև հեռձանել և զննութա։ Իսկ երրորդն անուանի՝ անանաս նօն աքուլէաթուս բինթա սինէնսիս, որ փոքրիկ է քան զերկուսին. բայց ջուն ինչ այնպիսի կարծրաթելա. և ճաշակ նորա քաղցրութ՚ը զանցանէ քան զայլոց սեաւակաց։ Այս սեաւակ պտղոյ գտանի միայն՚ի գաւառն կոչեցեալ սագա յատևելեան հնդիկս, յորմէ բնակիչք երկրին գործեն գինի պատուական, և դեղ ազդուական ընդդէմ միզարգելութ՚ե, և նուազութ՚ե ամաական պարտուց կանանց. բառնայ և զզգուանս ստամոքսոյ, որով և արդելու զծայթքուն։

Անաա, լտ։ անիթրա կամ անաթրա, իտ։ քանատ, պտղ։ նիթեա կամ նէօ կամ բաբխա, յն։ էօրաէկ, տճ։ իվէկս կամ խուտէրլի, արբ։ միւկատ կամ սիւրխաալ և կամ կիւրէկ, պր։ և ըստ մեզ՝ բադ։ Ի թևաւորս և ջրասէր կենդանիս քաջածանօթ յամենայն ազգէ, որոյ կրկին է տեսակ, վայրենի, և ընտանի. վայրենին կարէ թռչիլ, հաճել է և դիւրամարս։ Իսկ ընտանին որ ոչ կարէ թռչիլ, առաւել հաճել է սակս առաւելութ՚ե ճարպոյն որ՚ի նմա. բայց դժուարամարսելի է, մանաւանդ ակարակազմ ստամոքսոց։ Լեարդ սորա և ստամոքս՝ ունի զգործունէութ՚ի՚ յարդելու զհոսումն լերդի, և՚ի փարատել զցաւս կրծոց։

Անաատրքա, լտ. և իտ։ զորմէ տե՛ս Հատ. ա. երես 150։

Անաքարաս. է պտուղ ինչ՚ի չափ մեծուե փոքրիկ շագանակի, կմ ստուար բակլայի, այլ երկայնաձև, որ ըստ զնմանութ՚ենն սրտի թռչնոյ, վասն որոյ և կոչեցաւ անաքարաս, որ է բառ յունական. և ծագի՚ի բառէս քարտիա, որ է սիրտ։ Գոյն նորա է սեաւ, և շոշոլուն, և շուրջ զնովաւ պատեալ կայ կեղև

ինչ նուրբ և կարծր, դրեթէ ըստ կեղևոյ մերսումն բակլայի. բայց ընաստաբեր է, զոր ՚ի բաց հանեալ, զմիջնեն ՚ի կնր արկանեմք ՚ի դեղորայս, որ է զօրաւոր սրտի, ուղղոյ, և ստամոքսի, օգտակար է նաև ընդդէմ աւենդից. յորմէ և սովոր են ՚ի հնդկաստան կազմել ազգ մի քաղցրաւենուոյ, քօնֆէցիոնէ ոմն անուանեալ յիտալացւոց: Ծառ նորա գտանի յաշխարհն հնդկաց, որոյ տերևքն են բոլորշի. իսկ պտուղքն երկու երկու զեռելեալք առ միմեամբք յողկոյզս՝ կախին զոտոց ծառոյն:

Ընկեթուտ կռավէօլէնս, լտ: անկեօ, իտ: անէթ քիւանթ, գղղ: բարութօանս հնթէին. կամ անիւթօս, յն: տարտղօթու կամ տուբտղօթու, և կիմ տուբտքօթու, տճ: չինփուլ, կամ ոէպէթ, կամ շէյպէթ, և կամ չէյպէ, արբ: և ըստ մեզ՝ սամիթ: Ի պարսպատ, փափուկ, անուշահոտ և քաղցրահամ բոյս ինչ, յազգէ խաւարտից, ըստ ձևոյ, և ըստ տերևոյ նման վայրի սամթի, (այն է րէզիանայ): Ծառիկն ելանէ ՚ի պապաթան, և ՚ի վերայ ոստոց, որք ձևանան ՚ի ձև հովանոցի, և են դեղնապոյն, հինգթերթեան, զօրէն վարդի. զկնի ծառիկանց արտադրէ պտուղ փոքրիկ, և խրտաքանչիւր հատ պտղոյ ունի երկու երկու սերմունս ձուաձև, տափարակս, և ոտպահամս: Իսկ արմատն կարծր է և ոևէական, շրջապատեալ բազմաթելիւք: Բուսանի սա ՚ի բուրաստանս: Ծաղիկ առատ է նեղով և ալիս, սակայն գլխովին անպիտան է ՚ի դեղորայս, որոյ սերմն և եթ ՚ի գործ ածի ՚ի դեղորայս, որ է փարատէ քամոյ, և հեծկլտանս. և դրդուէ կաթին, և միզի, և զօրացուցէ ստամոքսի, այլ և արգելու զփսխումն. զի է խթէ բնութէ: Ազգն ՚ի 20 տարեաց ժինջև ՚ի մի տրամ:

Անէթօ. տես Անէթուտ:

Անէմոնէ, լտ. և իտ: անէմօս, յն: նիւման էնէին, կամ էէլինճիկ էնէին, տճ: ըստ մեզ՝ հարանուկ կամ հողմածաղիկ: Ի տեսակ մի կարգաբուսոյ. որոյ տերևքն են բազմապատիկ, փափուկ, եզերատերձ, և երկայնական՝ նման ըստ ինքեանս մոլորշի, և ՚ի միջոյ տերևոց ելանեն ցօղունք. որք ՚ի ծայրսն բերեն ընդարձակ ածիլ ծաղիկս գայթակղական. որոց տունկք են կարմիր կամ ծխագունատ, տունկք սպիտակ, տունկք մանուշակագոյն, և տունկք կապոյտ և այլ գոյն գեղեցիկ. զկնի ծաղկանց կազդուրեն պտուղքն երկայնաձև, և բազմա-

հատ: Իսկ արմատն խորտաբերատ և Թելալից. լինի սա յաճախ ի բուրաստանս, ի դաշտս, և ի լերինս. լի է նուղով և ալիւ և բնութիւք Թիւնաւոր. օգտակար է ընդդէմ վիրաց աչաց, և ուղղոյ:

— Անթաչիուամ, կամ անթալէ, և կամ Թուպուրլուա մարինուա, լս: Է փոքրիկ խեցեմորթ ծովային՝ երկայն իբր մի և կէս մատնաչափ ուղիղ, և սպիտակ հաստել ի գոյն կանաչ, գտանի ի յատակս ծովուց, նուազ է Թռչնական ալիւ, նոյնպէս և նուղով, և բնութիւք լուծիչ, և ջրացուցիչ:

— Անթէլիչէ, հակուլորտ: Ըստ անդամոցննաց ցուցանի նեղքին ընկալտան արտաքին ականջաց, որոյ հակառակն է արտաքին ընկալտան կոչեցեալ՝ էլիչէ, այսինքն ուղորտ:

— Անթէլիթա կի անթաչիթա, լս: Է անուն հատակ գետնէից, որք գիտակալ են Թռչուս ախտից, և մաքրեն զատամոքսն ի կծու հիւթոց, և ի դրտից:

— Անթիաբօբլէասիա, կամ անթիաբօբլէթիւքա: Ասի երկու բառքն ի հելեալ են. քանզի անթի՝ է բառ յն, և նշանակէ գիտակալ. իսկ աբօբլէասիա՝ նոյնպէս բառ յունական՝ Թարգմանի անդամագօսուԹի կամ կաԹուած: Ոսասի սաեչն Անթիաբօբլէասիա, ասի ընդհանուր գետնոցէից, որք գիտակալեն ախտի անդամագօսուԹե, կի կաԹուածոց, որպէս են ագուսա մէլիսաէ, կի սբիւրիԹուս սուքչինուս, և են և են:

— ԱնթիտօԹուամ, լս: ըստ մեզ՝ անդելս կամ գեղ Թափ. է անուն ընդհանուր ամենայն սեռաց գետնոցէից, որք գիտակալ են ընտանեկար զօրուԹեանց Թիւնոց:

+ Անթիմանիուամ կամ անթիալիուամ, լս: անթիմանիօ, ես: ակռիր ոզոյ կամ ոսատրքաԹաշը, ամ: բուհուԹիչ, արք: պէսմէհ կամ բասխուԹ և կամ սիւրք ախտիէ, պր: ըստ մեզ՝ յունաքար, կի ծարիր կամ ծարոյր: Է հանք լինչ՝ բաղկացեալ ի ծծմբոյ և ի անգիէ. լինի զանգուածով մեծ, և ծանր, երանգաւ սեաւ և փայլուն, բնութիւք քրանաքեր, և ժայթքեցուցիչ, որ յաճախակի ի գործ ածի ի գեղոյս հանդերձ բաղադրութիւք այլոց: Ձաւին ի 12 ցորեանոյ մինչև 30. իսկ եԹէ ոչ բարեխառնեացի, վնասակար է կենաց: Սովորաբար գտանի ի գաղղիա, ի սաքսոնիա, և յանգղիա:

— Անթիմանիօ ձիաչինԹինօ, կամ վէսաԹօ անթիմո-

նիւ, նա: պուզլանամըշ էֆտանմն, ած: և ըտա մէղ՝ անգոյր տատուցեալ, զոր եթէ վուչն արտարեալ կամ՝ ի գինի արկեալ՝ ի գործ արկանիցես, լինի դեղ նմն զօրաւոր և տատակ վախեցուցիչ: Զայն ի մի ցօրէ նոյ մինչև ցերկս կամ ցվեց:

Անթխանիս ախաֆօրէթիքօ թէամօսխուս ուի անթխանիս քօնբօշատաս, նա: տէմիր պօզան թէափէչիրի, ած: ըմ մեզ՝ անգոյր քրտնաբեր, զոր ի գործ ածեմք ի քրտնաբեր և ի յարեան մաքրիչ դեղօրայս, որ և բարեխառնէ զարիւնն, և փարատէ զանընդմիջական աւենդն և զախտս մորթոյ: Զայն ի տասն ցօրեննոյ մինչև ցքսան: Այլ զննութեն սորա տես ի Քէամէս մինէուալէ:

Անթխրինում կամ նարթէս, կիւ օս լէօնիս վուլկո, կիւ չինօչէֆալօս, լա: ակինօս կիւ քէֆալի, յն: Ն ապէ լինչ խոտոյ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, և ուղղալից. տերևքն նման են տերևոց մանուշակի, ծաղիկն՝ եղեգան. իսկ պտուղն՝ շանագլխոյ. բերէ և սերմունս մանուն: Լինի սա յայնմ ձախ յատարակս, և ի յաւազուտ վայրս. օգտաւէտ է ընդդէմ թունդութեն երակաց և հոսման աչաց: Սորա է տեսակ մի կոչեցեալ ի բարբառ լատինացւոց՝ անտրինում կամ լնքնիս սիլվէսթրիս, որ լինի միապօղան, վոքրատերև, կարմրածաղիկ. այլ ըստ ընդութեն և ըստ ներգործութեն նման նմա:

Անթհէմիս. տես քհամամէլում:

Անթհօրա, կամ աքօնիթում սալութիֆէրում, կիւ նաբէլում մնիսս, կամ անթիթհօրա ֆլօրէ լուքէօ աքօնիթի, լա: է բոյս լինչ վայրի և տևական՝ յաղէ Ա քօնիթում կոչեցեալ բուսոյ. ցօղուն սորա է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, բազմանկիւնի, և վոքր մի թաւամամբ: Տերևքն յոդնաթիւ, բոլորակաձև, և դառնահամ, որք կարդաւ շարայարին առ միմեամբք ըստ նմանութե տերևոց քօնսօլիտա անուանեալ բուսոյ: Ծաղիկն դժդոյն դեղին, վերամբարձ, և տատկահոտ. պտուղն գնատակաձև և թաղանթային, սերմն սեաւ, անկիւնաւոր և կնճռաւալից, նակ արմատն բոլորչի, վոքրիկ, թևապոյն, թեւալից, և դառնահամ: Ա յս բոյս յատճախեալ յայլսեան լեռինս, լի է խաղով և ցնդական ազիւ: Սորա արմատ վասն բուսոյն զօրութե խաղոյ մեղմ ջերմութիւն ունի, նոյ աքօնիթումամ անուանեալ բուսոյ. և դիմակալէ

խածուածոց կատաղի շանց, և այլոց թիւնաւոր զեռ-
նոց. բժշկէ նաև զհիւանդութիս պատճառեայս 'ի
ինասաբեր հիւթոց. այլև օգտէ ընդդէմ ժանտախտի
և փքոտուեն: Ջնոյն գործունէութի ունին նաև սորա
տերևքն:

Անթրիսքուս, կամ քէրօֆիլլում սիլվէսթրէ.
կամ չէրօֆօլիում սիլվէսթրէ, կամ աբիում սիլվէս-
թրէ, և կամ տաուքուս սէբիարիուս, լտ: Է բոյս
ինչ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ,
կամ փոքր ինչ աւելի, բազմաստեղնեան, ուղիղ,
մթին կանաչ, և թաւամազ: Տերևք նորա նման են
տերևոց չէրօֆօլիօի կամ մոլախնդոյ. ծաղիկն ելանէ
'ի գագաթան, և է հինգթերթեան և սպիտակ,
բերէ և սերմունս մանունս, և երկայնս: Իսկ ար-
մատն կարծր, սպիտակ, և համեմային: Լինի սա յա-
ճախ 'ի ցանկապատ տեղիս. Ճոխագոյն է իւղով, և
ցնդական աղիւ:

Անիզում, լտ: անիչէ, իտ: լ' անիս, գղղ: էնիս,
անդղ: էնիսօն կամ եանսօն, արբ: զէմպան, պր:
և ըն մեզ՝ անիսոն: Է բոյս երկայն իբր երեք ոտնա-
չափ, բազմաճիւղ, բոլորակաձև, թաւամազ, մէջն
դատարկ, յաճախեալ 'ի գաղղիա, 'ի կրետէ. և 'ի
մալդա: Տերևք սորա են երկայն հերձոտ, փոքր մի
սպիտակ և հոտաւէտ: Ծաղիկն ըստ իրաց ինչ նման
է ծաղկան բիմբինէլլաի: Իսկ սերմն կամ ունդն է
նոյն իսկ անիսոնն, զոր չորացուցեալ 'ի կիր արկա-
նեն 'ի կերակուրս, նաև 'ի դեղորայս. որ է ցրուիչ
քամւոյ, փարատիչ ցաւոց կրծոց և փորոտեաց, և
զօրատու ստամոքսի և սրտի, զի է խթիչ բնութ՟ն:
Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի: Ջնոյն գործունէ-
ութի ունի նաև սորա իւղն:

Անիզում ինտիքում. տես ծինճի:

Անիզում քինէ, կամ անիզում քինէզէ, և կամ սէ-
մէն պատիան, լտ: անիչէ սթէլլաթօ, իտ: անիսաը-
լաշին, գղղ: չին անիսօնու կմ ելտըզ անիսօնու, տճ:
Է ազգ ինչ անիսոնի, որ բուսանի 'ի մէջ աստղաձև
իրիք պատենի կոչեցելոյ լատինական բարբառով
Ֆռուքթուս սթէլլաթուս, ձևով և մեծութեամբ
նման է կորիզի քօլլօ գուինթիտայի. իսկ հոտով և
համով անիսոնի, զոր չինացիք, և հոլանտացիք 'ի
կիր արկանեն 'ի տալ զհոտ օշարակի. բայց մեք 'ի
գործ ածեմք զսա վասն փարատելոյ զխիթս, և աճե-

ցուցանելոյ զախտաժահս կերակրոյ, զի է խթիչ բնութ։ Ազին ՚ի 20 ցորեանոյ մինչև ց60 ։ Ծառ սորա սո վորաբար բուսանի ՚ի չին ընդ ամենայն տեղիս, բայց Հրոմ Հիմնական է մինչև, իակ բուն ստուար, ոչ տակից, գորշագոյն, և քաղցրահոտ, բայց ոչ ՚ի կիր արկանի ՚ի պեղորայս, եթէ ոչ ՚ի ապտա չինութեան տեղանոց ։

Անիզում քինէզէ. տես ՚ի վերոյ ։

Անիթրա. տես Անաս ։

Անիլ, կամ ակնիլ. կամ քօաքնրա, կամ աննիլ. կամ ինահիկօ, կամ ինահիքօում, կամ կալի, և կամ հերպա յօզնմարինի Ֆաչիե, լա ։ Հնահիկօ կամ ինատդ, խա ։ չիվիա, տՀ ։ Նիլէ, ալը ։ լեղակա բոյս՝ ըստ մեզ ։ Ի բոյս՝ յատնախեալ յարևելեան և յարևմտեան հնդկաց, և յեգիպտոս՝ երկայն լբը երկու տունաչափ, և հիւթալից. հասն նորա գառն է ժանգամայն կծու ։ Տերևք նորա բոլորակաձև են և ատուալ՝ ըստ նմանութե տերևոց ատաւոտի. և ըստ կանաչութեան գունոյն նմանի տնկոյ ազմարինայի ։ Իակ ծաղիկն նման է ծաղկան ոլեոսան՝ ըստ ձևոյն և ըստ գունոյն ։ Այս բոյս օգտաւէտ է ընդդէմ նեխեալ և փտեալ վերաց, եթէ փոշիացուցեալ ցանիցի ՚ի վերայ նոցա, նոյնպէս և ընդդէմ ցաւոց գլխոյ ։ Ի բուսոյ սատի արտահանեն հիւթ կապտագոյն, յորմէ կազմեն չորսանգուածս պէսպէս ձևով, և առաքեն յայլևայլ տեղիս, որ այն ինքն է լեղակ ։

Անիմէ, կամ անիմէ կումմի, կամ կումմի անիմէ, կամ վինէա կամ անիմէա, կամ միրմա, և կամ անիմաում, լա ։ Է սպիտակ խէժ ինչ ամերիկեան. որոյ ընտիր և ազնիւն լինի սպիտակ, չոր, դիւրաբեկ, մաքուր, անախորժահոտ, և թափանցիկ. օգտաւէտ է ընդդէմ ջնատաբեր օդոց, և գոլորշեայ, որ սպէս ՚ի կիր արկանի ՚ի ծխանելիս. Ճոխագոյն է խադով և թռչական աղիս, և ընութ ջերմ և կակղացուցիչ. զոր եդեալ ՚ի վերայ ցուրտ ուռուցից՝ վաղվաղակի ցուծանէ. Նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ ցաւոց կնոց գլխոյ, և սկսարութե ուղղոյ, եթէ ջերմացուցեալ դնցի ՚ի վերայ վշտապնեալ մասին գլխոյ. այլ եթէ փոշիացուցեալ դնցի ՚ի վերայ վնրաց՝ մաքրէ, և երբեմն բուժէ զնոսին ։ Ծառ սորա է միջակ ըստ մեծութեան ։ Տերևն նման է սալորենոյ մրսոյ ։ Իակ պտուղն ստուար յոյժ, որ կուչի լօպուս ։

— Անիմ ակֆիչէրէ, լա: թրամօրթիրէ, կա: ահա ավէնիմէնթում:

— Անիչէ. տե՛ս Անիզում:

— Անիչէաքլօ. տե՛ս զինանակութիւն սորին 'ի բառն քումինում:

— Անկուէ. տե՛ս սէրբէնա:

— Անկուէլլա, լա: ելան պալըղը, տճ: սէմէք իլհայ, կամ սէմէքվլթաապան, կամ հաեաթ, և կամ ճիրիզ, արբ: մաւժահի, պր: ըսա մեզ՝ օձաձուկն: Զևով մնալնոյն և մեծութիք նման է հասարակ օձի, այլ ատուար քան զնա, որոյ վնան և կոչեցաւ յանուն նը- րա. ունի զմորթս խալային, և մածուցիկս, զոր ե- գեալ 'ի վերայ ուռուցից՝ կակղացուցեալ ցրուէ: Մի նորա է պարարտ, փափուկ, և ախորժահամ, բայց դժուարամարսելի, մանաւանդ սակարակաղմ ատամնից: Սորա ճարպ ունի զգործածունէուն յատա- քինել զխլութիւնն, եթէ խուն ինչ ջերմացուցեալ արկցէ 'ի մէջ ականջաց, և միանգամայն սրբէ զբիծս երեսաց և բուսուցանէ զներս գլխոյ. նոյնպ օգտա- կար է ընդդէմ թունից:

— Անկուխա էպքուլաբլի, լա: է տեսակ մի օձի, որոյ չարժուն է յամր և անշնաս. զի գոլով ընտե- լացեալ՝ յամարոյին ժամանակս մտանէ 'ի տուն և 'ի մահիճս. գտանի յաշխս յափրիկէ, յամերիկա, և յասիա, զոր բնակիչք երկրին ատէպ 'ի կիր արկանեն ըստ օրինակի իժի 'ի բժշկուճ հրատապ տենդից, և ժանտախտի. այլ և հաստատեն թէ օգտակար է ընդ- դէմ թունից և ճնտական ախտից:

— Անկուանթուրա. տե՛ս պրուչէա Ֆէրրուճինէա:

— Անհիմա, լա: է թռչուն ինչ ամերիգեան, մար- ճնով մեծագոյն քան զկարապ. գլուխն ատուար՝ գրե- թէ հաւասար գլխոյ պրտղաղն, կատուցն կոր և սեաւ, աչքն շքեղ, և ոսկեգոյն, շրջապատ նոցա սեաւ, նոյնպէս և բնծքն. ունի 'ի գլուխ իւր եղջիւր, որ է բոլորակ, սպիտակ, ատուար, և երկայն իբր եղ- կու մանանաչափ. պարանոց նորա նման է սագի, այլ առաւել երկայն քան զայն. ունի զձայն ախորժե- լի, որ ընդ. ժամանակս ժամանակս ձիշ բառնայ՝ վկ- հմա վհհմա: Եղջիւր այսր թռչնոյ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ թունից, և ցաւոց արգանդի, և միանգա- մայն օգտ տղայաբերից:

†Անձել սալէ, իտ: անկէլօզ Թուզու, տճ: լը մէզ՝ աղանկելուսի, որ է տեսակ մի ազնուագոյն սալի, զոր քիմեական արուեստիւ կարելն յարծաթոյ լուծելոյ այրիչ ջրով, բնաւթէ է մեղմապէս լուծուղական, զբացուցիչ ալեաց, և վիտրիոլային ստուգիչ մեծագոյն ճճեաց որովայնի, այլև օգտաւէտ ախտի լզգլուելոյ: Ազին 'ի 2 ցորենոյ մինչև 4, առաւ քան քարտաւ. զոր պատրաստեն նաև գիտուն մի կամ երկուս հացի:

†Անճէլիքա կամ արքանճէլիքա, լս: անժէլիք, գղղ: էնճէլիքէ, անգղ: մէլախք օթու, տճ: լը մէղ՝ սաու գաբանի բոյս հրեշտակային: Ցօղուն սորա լինի ուղղաբերձ, ստուար, բազմատեան, և հոտաւէտ, և բարձրանայ մինչև ցերեք ոտս. Ներքին կողմն ցօղնոյ է կանաչախատուն կարմիր: Տերևքն երկայնաձիգ, և եզերք նոցա հերձատք և խիր սղոցաբերանք, որք կարգաւ շարայարեալ կան 'ի վերայ ստուց. բերդ բազմակ 'ի ծայրս նորին ցօղնոյ, յորոյ վերայ հովանաձև բուսեալ կան ծաղիկք, որք են սպիտակ, և հինգ թերթեան. պտուղքն գարունագոյն, բոլորակ, և փոքր մի երկայնաձև, որք երկու երկու բուսանին 'ի վերայ միոյ բաժակի: Իսկ արմատն ջերմահամ, ստուար, և գնատակաձև, շրջապատեալ նուրբ և երկայն թելովք, արտաքուստ առ ստակաւ մի սևագոյն, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ. համ նորա քաղցր է, միանգամայն և ախորժելի գառն: Լինի յամախ յանգլիա և 'ի պօէմիա, որք գերագոյն են քան զորս գտանին ընդ ամենայն աշխարհ. զոր և քաղցրաւենիկ կազմեալ առաքեն 'ի զանազան կողմանս, որպս սերմն առանց եփելոյ ուտի, գեղ օգտակար ընդդէմ յոռի օդոց և դալարջեաց: Եւ այն արմատ է դեղ ընտիր և ազդու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, տկարութենէ ստամոքսի, և սրտի, նաև գերագոյն դեղ ընդդէմ վիքսատուութենէ, թունից, ժանտախտի, ջլային գժուարամարսութենէ, մահաբեր առնդից, խածուածոց թունաւոր օձից, և կատաղի շանց, զի է առաւ խմլով և ցնդական ազիւ, և բնութեամբ խթիչ: Ազին 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս:

†Անճինա. առ Սդուխնանցկիա:

†Անհէր, լս: օքա, իտ: քաբրօա, կամ էքհին, և կամ քօբրօա, յն: գաղ, տճ: վըզ, կամ պոթ, և կամ հուրչխուա, արբ: խարբեկթ, պր: ըստ մեզ՝ սագ:

Է թևաւոր կենդանի մի ջրասէր՝ ի ձև քադի, այլ մեծ քան զայն, և փոքր քան զկարապ, յաճախեալ յաշխարհս աւենայն, միան պարարտ և համեղ, որ՝ ի ժամանակս ձմեռան ընտիր կերակուր է մարդկան. քայց յաճախակի ուտելն առթէ զինաս ստամոքսի: Ճարպ սորա քուսուցանէ զհերս, որոց թափեալ եցէ՝ ի պնսակէ. խաղալեցուցանէ զչընջուն և ըզկենդուն ականջաց. մեղմէ զցաւս թանչէց եթէ ջերմացուցեալ դիցի՝ ի վերայ ախտացեալ մասին մարմնոյ: Կղկղանք այսր կենդանւոյ, զոր լատինք քէնոբրուա կոչեն, լինի դեղ ազդու ընդդէմ միզարգելութեան, և կալուածոց գաչտանի կանանց: Ձաւին՝ ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ. և ըստ ումանց նախընի հելինակաց՝ ուստի և զօրութիւն վիժողական: Նոյնակ զմորթ ոտից սորա լուսեալ՝ ի ջուր ըմպեն, և լինի դեղ օգտակար՝ ի դիպուածս հոսման արեան առթելոյ՝ ի թանչէց:

Անատա, լա: Է ծառ ամերիկեան, որոյ փայտն սպանգային է և թեթև: Տերևն երկայն, ջլային, և սայրատուր: Ծաղիկն լայնաբաց, և դեղնագոյն: Նոյնակ պտուղն ուտի զձև կաղնւոյ, պատեալ երկու կեղևովք, այլ ըստ համոյ նման չագանակի, բնութեբ լուծողական, և տաղտկացուցիչ. զոր լուսեալ արկանեն՝ ի ջուր ջերմ, և ելանէ յերեսս ջրոյն իւղ թանձրացեալ իւղ կոչեն՝ օլէում անատա, զոր լցեալ յանօթս առաքեն՝ ի զանազան կողմանս, որ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ տկարութեբ անդամոց, օծեալ նովաւ ըզթուլացեալ մասն մարմնոյ, և չփեալ առ հրով՝ զի իւղն այն ընդմտանիցէ ընդ ծակախս մարթոյ, որով և օդաէ: Ջկեղև այսր պտղոյ՝ որ է լուծողական, և կարի ժայթքեցուցիչ բնութեբ, ՝ի գործ ածեն ձկնորսք ՝ի սատակումն ձկանց:

Անակրա արտօր կամ անձէլին, լա: Է ծառ ամերիկեան, որոյ փայտն կարծր է յոյժ, յորմէ կազմեն նաւ: Կեղև նորա գորշապոյն, տերևքն ըստ կրաց ինչ նման են տերևոց դաբնւոյ: Ծաղիկն ծիրանագոյն, և անուշահոտ: Պտուղն ըստ ձևոյ, և ըստ մեծութեբ նման ձուոյ, կարծրակեղև է և տատասկաւոր, որ՝ ի ժամանակս գարնան ընտիր կերակուր են վայրենի գազանաց, որ և լինի մարդկան դեղ օգտակար ընդդէմ ճաճեաց, և որդանց. քայց մեծաւ զգուշութեբ պարտ է՝ ի կիր առնուլ. զայն՝ ի 8 յորենոյ մին-

եև ցւշ. քանզի յոլով անգամ ջնասաքեր լինի, ևս մահաւելթ:

Անտրօսաչէ, լս: անտրխաքօս, յն: Ե կնիւն ինչ թաւամազ որ բարձրանայ յերկրէ նըր կէս ոտնաչափ: Տերևք նորա են երկայն, լայն, թաւամազ, և ջայլն զօրէն ջղախտոյ, շրջապատ նորա սղոցաձև ատամնաւորեալ: Ծաղիկն վոջրիկ, սալիտակ, և հինգթերթեան: Պտուղն վոջրապոյն, և ատուար հանգոյն ոլեուան, որոյ մէջն լի է կարմիրերանգ և ելլ կայնաձև սերմամբք: Իսկ արմատն նուրբ, և թելաւոր: Սովորաբար բուսանի յայնուն ծովու, և յանտառս. առատ է աղիւ. օգտուէտ 'ի դիպուածս միզ արգելութեան, ջրգողութեան, և յօդուածոցասւոյ թեան:

Անտրօսէմում, կամ քլիմէնում, կամ հէրպա սիքլ լիանա, լս: անտրօս կամ անիր կամ էմիս, յն: Ե տունկ ինչ ձախանային, և ռետնահամ. որոյ ցօղունն ոչ բարձրանայ աւելի քան զերիս ոտնաչափս, և է ուղղաձիգ, բոլորակ, և փայտային: Տերևքն ըստ ձևոյն նման են տերևոց հիբէրիքոսի անուանեալ բուսոյ, այլ քաւտպատիկ երկայն քան զնա. ունի և զհնութա զօրէն բաշտանի. և դոյն նոցա գեղեցիկ կանաչ յամարային ժամանակս. իսկ 'ի ձմեռան կարմիր են, միանգամայն և խոցոտեն: Ծաղիկն բուսանի 'ի գագաթն, և 'ի ծայրս ստեղանց, և է դեղնագոյն, և հինգթերթեան՝ ըստ նմանութե ծաղկանց վերոյհշեալ հիբէրիքումի, բայց լինի մեծ և շքեղ: Պտուղն է հատ փոքրիկ, անկիւնաւոր, և կանաչ. այլ 'ի հասանիլն փոխարկի 'ի գոյն սեաւ, ունելով 'ի միջն սերմն փոքրիկ, և թխագոյն: Իսկ արմատն երկայն, և փայտային: Այս տունկ գտանի յաձախ 'ի կղզիս, և 'ի բուրաստանս. և է դեղ աղդոցական ընդդէմ դժնդակ և մահաբեր սեռից, խածուածոց կատաղի շանց. նաև դիմակալէ ախտից միզարգելութե, և զայրացեալ վնրաց, միանգամայն և լուծանէ զբար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ:

Այլև սատակէ զորդուն և զճճիս որովայնի:

Անտրօսէմում էմինուս, լս: սեաս Հիբէրիքում:

Անքհուսա թինքթօռիա, կամ ալէխիանոն կամ ծնօքիէս, կամ պուխլօսաւում, լս: օռքանէթ, գալ: Է բոյս ինչ վայրի, որոյ ցօղունն է նուրբ և երկայն եթէ մի ոտնաչափ, որ յերկիր խոնարհեալ ձևաց

նայ իբր զաղեղն ։ Տերևն ըստ իմիք նման է տերևոց
վայրենի եզնալեզուի ։ Ծաղիկն ծիրանագոյն և ձա-
գառաձև. 'ի ներքոյ ծաղկան ունի բաժակ, և 'ի
մէջ նորին բաժակի զետեղեալ կայ գորշագոյն սերմն՝
նման ըստ ամենայնի գլխոյ իժի ։ Իսկ արմատն ստուար
իբր բթաչափ, յղկեալ, փոքր մի թեքեալ, և պա-
րարտ, զորս խոցեալ եղեգամբք, արձակէ հիւթ բազմ-
երանգ ըստ նմանութեան բաղադրեալ օղեաց, և բնու-
թեամբ սեղմիչ, միանգամայն դեղ ազդողական ընդ դէմ
որովայնալուծութեան, և թանչից ։ Այս արմատ սկսա-
նի ժողովիլ յաւարտ օգոստոսի՝ մինչև ցսեպտեմբեր,
և չորացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղիս լոսեն 'ի փո-
շի, և 'ի գործ ածեն վիրաբոյժք 'ի բուժումն հնա-
գոյն վիրաց ։ Լինի սա յաճախ 'ի լինկուատօքա, և
'ի բրօվէնցա, և յայլ նման աւազուտ տեղիս ։ Է
սորա և այլ տեսակ ինչ, որոյ ցօղունն է առաւել
երկայն, իսկ ստուարութեամբ նման նմա. գտանի յա-
սիա, և մանաւանդ 'ի մեծն պօլիս, որ կոչի անքհու-
սա տի քօսթանթինօբօլի ։ Տերև սորա է լայն, մեծ,
և թաւամազ, զոր 'ի գործ ածեն 'ի պէտս երիշկի.
գոյն նորա սովորաբար է մթին կարմիր, բայց գտա-
նի և ծիրանագոյն, որպէս և ոմանք խայտախարիւ ։
Իսկ արմատն երկայն ստուար իբր զբազուկ մարդոյ,
կարմրակեղև, սպիտակաբոյս, և հիւթալից, յորմէ
կազմեն օղի, որ լինի ընտիր և ազնիւ յոյժ քան զայ-
լոց կողմանց, զոր մինչև յեւրոպիա տանին 'ի վա-
ճառ ։

— Անքհուսա ալչի պիանտօն ։ տես պուկլօսսում ։

— Անքօտինէ կամ անքուտինէ, իտ ։ Է անուն ան-
գամազննական, որով ցուցանի՝ մինն յերից փոքրիկ
ոսկերաց 'ի ներքս ունկան ։

— Անօտինա, իտ ։ Է անուն հասարակ ամենայն
թմբրեցուցիչ և ցաւոց մեղմիչ դեղորէից, որք մեղմ-
օրինակ ներգործեն առանց ինչ ցաւոց, որ ըստ մեզ
առձայնի՝ մեղմացուցիչ դեղորայք ։

— Աշէլլի. տես միլլէբէտէ ։

— Աշէլլուս կամ մէրլանճիուս, լտ ։ նաշէլլօ, իտ ։
Է ձուկն ինչ ծովային, երկայնութիւն ոտնաչափ.
իսկ ստուարութիւն է իբր բազկաչափ. գոյն նորա սպի-
տակ և փայլուն, աչքն մեծ և սպիտակ. բերանն
միջակ, ատամունքն մանր ։ Իսկ 'ի մէջ գլխոյ ունի
երկու փոքրիկ սոկերս կարծրս, լայնս, և երկայնս,

որք ճն գեղ ընդդէմ միզարգելուե, աերունակաթու-
թե, երիկամնաժեռուութե, և որովայնահոսուութե,
միանգամայն և լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկա-
մունս մարդոյ. քաղցրացուցանէ նաև զթթու հիւթս
մարմնոյ, եթէ փոշի արարեալ խառն ընդ ջրոյ արբցի.
չափն ՚ի 10 ցորենոյ մինչև 30:

— Աչիթէա: է տեսակ մի ջրգողուե որուլային. զոր-
մէ տեսցես հա. ա. եր. 150:

— Աչիրօն. տե՛ս Հիբէրնիքում:

— Աւրթօուր, լտ: է կեղև ինչ անդամ, յաճախեալ
յասիա, լաւ ձևոյ և լաւ գունոյ նման կինամոնի.
այլ առաւել ստուար քան զայն. ջունի մանաւանդ ինչ
հոտ. չահաւէտ է ընդդէմ քամոյ:

— Աւրա կամ կալլենատա, լտ: է տեսակ մի ար-
ջառոյ ՚ի ջուխ արծուոյ, այլ գունով տեւաւ. կաուցն
կոր հանգոյն թուրթակի, ՚ի գլուխն վոսկանակ վե-
րոյ ունի ալուամազ քնքուշ և կծկեալ, հոտ նորա
զարգիր, թաթք ոտից ճիրանաւորք: Իակ կերակուրն է
ապառաժ, և զեռունք, Ա՛յս թռչուն առաւօրապար
պատանի ՚ի մէքսիքոն և ՚ի նոր ոսպանիայ. լի է ցնդա-
կան ալիւ և խաղով. զմիս նորա եփեալով ուտեն՝ որ է
դեղ ընդդէմ ուրկուութեան, և դալկան:

— Աւրանճիուտ, լտ: նոյն է ընդ բառին Աւրան-
ցիուտ:

— Աւրանթիուտ կամ արանցիուտ, կամ աւրան-
ճիուտ, կամ աւրէուտ մալուտ, կամ մալուտ կամ
էնթուտս աւրանթուտ, կամ քսմուտ նեռանցկուտ,
և կամ նարանճիուն, լտ: օրանժ, գող: է պտուղ
անուշահոտ, որոյ երկու են տեսակք, զառաջինն կո-
չեմք ՚ի մեր քաղքեաս նարինջ, զոր լատինք մալում օս-
պերում անուանեն, և իտալք մելարանչիա, կամ
արանչիա, և կամ մելանիօլա, և յոյնք՝ ֆռաակ. և
զերկրորդն՝ նարինկ, կամ նարնճ, կամ օրանֆ, և կամ
միւթիթէքիա, և պարտք՝ պոմթիւշ, կամ տէպալէ, և
կամ նարէնք, և կամ նարնճ, իսկ տաճկիկք՝ թուռ-
ռունճ: կեղև նորա է ստուար և կանաչախատուն դե-
ղին, և դառնահամ, և խթիչ բնութե, որ լինի դեղ
ընտիր ընդդէմ տկարութե ստամոքսի, ջաց և ուղ-
ղոյ. քանզի լի է խաղով և ցնդական ալիւ: Մէջ
նորա դեղին և հիւթալից, և թթու գրեթէ որպէս
զլեմոն, և բնութե թուլացուցիչ. կորինդոնամն է կո-
րնդի կիտրոնի: Իակ երկրորդն կոչի ՚ի բարբառ լա-

ունացուց՝ Աուրանթիում տուլէ. զոր լատ. արան-
ջիա տօլէ, իակ տճ. քօրթուգալ. որպ կեղևն է
կարմրախառն դեղին փոքր մի քաղցր միանգամայն և
համեմային. մէջն կակուղ, և ջրալիր և առ փոքր
մի թթու, այլ ախորժահամ, որ և բնութէ զովա-
ցուցանէ զտապ արտի, դիմակալէ փտախտութեան,
հանապազօրեայ աենդից, և փորհարութէ, մանա-
ւանդ յորժամ խառնի ընդ շաքարի բաղադրելոյ վար-
դի ջրով: Իակ կորիզն ունի նմանութիւն ընդ վեր-
նոյն: Ծառք սոցա լինին փոքրիկ, վշալից, և մշտա-
դալար. տերևքն ըստ երից լինչ նման են տերևոց
դաբնուոյ, և բնութէ խթիչ և ղօրացուցիչ: Իակ ծա-
ղիկն գեղեցկատեսիլ, հինգթերթեան, սպիտակ, և
հոտաւէտ, որք են դեղք ազդուլականք ընդդէմ տկա-
րութեան արտի և ջլոց, ցաւոց գլխոյ, ստամոքսի,
որովայնի, և արգանդի, զի է խթիչ բնութեամբ:
Ջնոյն ունին գործունէութէ՝ ի ցքահանէ եւրոպիոյ
ջուրքն:

— Աուրանթիում տուլէ, լատ: տէս զբառն տուր-
ցիում:

— Աուրէում մալրում, լատ: տէս Աուրանցիում:

+ Աուրիբիկմէնթում, կամ արսէնիքում սթավրում,
լատ: ռէալկալ Ճիալը, կամ օրբիմէնթօ, իտ: քիլը,
յն: զըռնըգ կամ զիրնիխ, տճ: զըռնըխ, արք: զռնէ,
պր: ըստ մեզ՝ զառիկ: Ի ազգ լինչ մկնդեղի, որպ են
երկու տեսակք, մինն է հանք մածմամբ գոյացեալ՝ ի
պղնձափորանոցս, որ լինի կարծր և խիտ հատու-
ածք, որք խոշորութէ, ձևով և գունով պէսպիսա-
նան՝ ի միմեանց: Ոմանք են գնդլին իբր ոսկեգոյն և
փայլուն, իակ այլք են կանոչահար դեղին, և պապը-
ղուն, բայց ընտիր և պղնիձն լինի ոսկեգոյն, և շող-
շողուն. յորմէ արկեալ՝ ի հուր՝ բուրէ զհոտ ծծմբոյ,
զոր լսեալ՝ ի միոչի՝ ի գործ ածեն՝ ի նկարս՝ իբր դեղ-
նագոյն ներկ. նաև՝ ի թափուածն հերքաց մարմնոյ
հանդերձ բաղադրութէ կրոյ. բնութէ են թունա-
լից՝ միանգամայն և մահաբեր: Իակ միւսն է արուես-
տական, որպ մի սման է ծծումբ, և լինն միկնդեղ,
այլ ըստ բնութէ և ըստ ներգործութէ նման նմա:
Սորա մեծ սման գայ՝ ի ներքին կողմանց եւրոպիոյ,
մանաւանդ՝ ի գերմանիոյ, ուր գտանին առատութեր
բովք պղնձոյ:

+ Աուրիքուլա եուսէ, կամ ձիւնիւղ սամպուքուս,

կամ Փուռնկուս Ամմպրանչէուս, լտ: օրէքքիօ տէ՛ ձիուտա, խտ: միւրվէր ժանթարը, տճ: էֆ սուռնկ ինչ անկանթ և գորչագոյն՝ որ գոյանայ՝ի քուռնս միւրվէր ծառոյ, մեծութէ՛ ՚ի չափ ականջաց մարդոյ, մէջն թաղանթային, և օճառուտ, և բնութեամբ սաստիկ լուծողականև մահաբեր. զոր ՚ի գործ ածեն ՚ի դեղ արտաքին ուռուցից, և բորբոքականութէ՛ որկորոյ:

✦ Ասուրկուլա էջբօրիա, կամ պուբլէուրօն անկուա թիֆօլիուա՝ հէրպարում՝, լտ: օրէքքիօ տի՛ լէբռէ, խտ: Թավշան գուլտղը, տճ: ուլտ իլէռնէպ, արբ: և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ ունին նապաստակի: Է՛ բոյս ինչ երկայն լբը տոնաչափ, նուրբ, բոլորակ, յղկեալ, փայտային, կարմրերանգ, և մէջն դատարկ: Տերևք նորա են ջլային, երկայնաձև, և ծայրաւուր, յորմէ ըստ ասելոյ տմանց՝ ունի զձև ունկան նապաստակի, որոյ վրան և կոշեցաւ յանուն նորա: Ծաղիկն ելանէ ՚ի գագաթէն, և է դեղնագոյն, հովանաձև, և բազմաթերթ, որ բերէ զձև վարդի: սերմունք նորա դարոնագոյնք, երկայնաձևք, և տտպահանջք, և բնութէ՛ քրանաբեր, և ջրացուցիչ: Իսկ արմատն փոքրիկ, գալարեալ, և կանաչագոյն, համ նորա թթու և դոյզն ինչ գառն, որպէս և բոյս նորա: Բուսանի սա յանապատս և յամայի վայրս, լի է խաղով, այլ մինչև աղիս:

✦ Ասուրկուլա ուրսի, լտ: օրէքքիօ տի՛ օրսօ, խտ: այն գուլտղը, տճ: ուլտ իլ ասիպպ, արբ: քատ մեզ աստուգաբանի՝ ունին արջոյ կամ արջունկն: Է՛ խոտ ինչ յատկէ վոլոմոսի, որ սովորաբար բուսանի ՚ի քեաոք երկրի, տրճակելով յարմատոյ զտերևս ջլայ ինս, և ապուռամազուտս՝ քան նմանութէ՛ ունկան արջոյ, յորմէ կալաս և զանունն. և ՚ի միջի տերևոյն ելանէ ցօղուն երկայն լբը ութ կամ ինն տոնաչափ, աեաս, բոլորչի, և հինթալից, որ ՚ի գագաթան բերէ երկնագոյն ծաղիկ միութերթեան և ծայրահերձ. համ նորա քաղցր է միանգամայն և տաքուկ, որպէս և հինթալից տերևք նորա: Պտուղն ունի զձև ձուոյ, այլ ՚ի չափ ատուտրագոյն գարուոյ. ունի և բաժակ երկայնաձև, յորում լի են մանրիկ սերմունք անկիւնաձև: Իսկ արմատն՝ կարմիր շէջ ապտաեալ նուրբ թելովք: Ասէ խոտ յատկեալ ՚ի քարուտս, ՚ի լերինս, և ՚ի խոնաւուտս տեղիս, լի է խաղով, և ա-

զիւ. օգտակար է ընդդէմ հազի, և միզարգելուն՝ լուծանէ նաև զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ:

Աուրիքուլարիա, լտ: տես ֆօրֆիքուլա:

Աուրում, լտ: օրօ, իտ: մալակմա, կմ խրուֆի, և կամ ֆլուրի, յն: օռ. գղղ: կօլտ, անգղ: ալթըն, տճ: տէհապ, կամ զէհէպ կամ ազզէթ, կամ թիպիր, կամ տինար, կամ զէզիր, և կամ ագրաբան, արբ: զէր, կամ բէրբէրէ, կամ բէրիչէ, կմ ռուքնի, կամ զէրսա, կամ զէրթիլի, կամ զէրճաֆէրի, կամ ժավ, կամ ռավէ, և կամ շէշսէրի, պր: և ըստ մեզ՝ ոսկի: Ծանրագոյն, և զտագոյն է սա 'ի մէջ ամենայն հրահալելեաց. առաւել գտանի 'ի սմա մասն ծծմբային՝ քան սնդկային, զօրացուցիչ է ամենայն անդամոց, սրտի և ջղաց. բայց չէ սնուցիչ. Գիտել արժան է, զի զկիրառութիւն սորա 'ի ներքուստ՝ նախ քան զամենայն ծանեան ազդք արաբացւոց:

Աուրում ֆուլմինանս, լտ: Է դեղ ինչ պատրաստեալ յոսկւոյ հալելոյ. զօրութ՝ է լուծիչ ներքին կալուածոց, և օգտաւէտ 'ի դիպուածս ախտի, որ ասի՝ բասսիօնէ իլիաքա. և ևս ապաքինէ զվէրս անբուժելիս:

Աուրում ֆօլիում, կամ ֆօլիաթում, լտ: ֆլօրում ֆիլօ, յն: ալթըն վարաք. տճ: և ըստ մեզ՝ ոսկեթերթ, որ ստէպ 'ի հապս և 'ի մաճունս 'ի գործ արկանի:

Աչէթապուլում, լտ: Է բոյս ջրասէր, որոյ են երկու տեսակք. առաջինն է մեծ, որ բուսանի 'ի վերայ քարանց, և 'ի յատակս ծովու, որ և կոչի՝ աչէթապուլում մարինում բռօչէռիուս, որոյ տերևն է նրբականթ, գորշագոյն, և կծուահամ: Իսկ միւսն կոչի՝ աչէթապուլում մարինում մինուս. սորա ձև է այլատեսակ և փոքր քան զնա, այլ ըստ գունոյ նման նմա: Լինին սոքա յաճախ նաև 'ի վերայ խեցեմորթաց. առատ են աղիւ, և բնութ՝ բացողականք, որով և յորդեն զմէզն, և ապաքինեն զջրգողութին, և զդալուկն:

Աչէթում, լտ: աչէթօ, կմ օսսիաչէթիքօ իմբուռօ, իտ: վինէկռ, գղղ: քսիտի, յն: սիրքէ, տճ: խայլ կամ սիքիյիֆ, արբ: սիրքէա, պարս: և ըստ մեզ՝ քացախ: Է թթուածն գինւոյ, որ 'ի կիր արկանի 'ի կե-

քակուրս և 'ի դեղորայս. զօրութիւն է թուլացուցիչ և զովացուցիչ, և խլրև Ճչգրիտ դեղիւք ընդդէմ ամենայն փտահոտից, ժանտահոտից և թխնոյ ախտից. դիմակալ է ամենակերպ թխնալից օդոց, և հիւթոց: քանզի տեսանեմք, զի խորշակահարեաց զպատմուճան Ճանն թացեալ քացախիւ զգեցուցանեն նոցա, և ապաքինեն: Դարձեալ՝ օգտաւէտագոյն է 'ի դիպուածս ամենայն ջերմահոտից, զի փարատէ զջերմուիթն արեան, հատանէ զծարաւն, շարժէ զքնրան, զտանէ զընկնատակսր հիւթս խառնեալս յարեան, միանդամայն և փարատէ զզրուանս ստամոքսոյ. և և մաքրէ զվէրս լուացմամբ, և ջոյս նոցա նեխել:

Աչէթում անթիբէսթիլէնցկալէ, լտ: տես աչէթօ ում գուաթուօ լատրի:

Աչէթում մուլսում, լտ: օսախմէլէ սէմբլինչէ, և կամ աչէթօ մելաթօ, իտ: օքսիմէլի, յն: սիրքէն ճէպին, տճ: ըաքան չաղին, պր: և ըստ մեզ՝ քացախաթան: Է ըմպելի ինչ բաղպրական յօրինեալ 'ի քացախոյ, և 'ի սպիտակ մեղրէ. բնութիւն է հովացուցիչ, և զովացուցիչ, օգտաւէտ դեղ ընդդէմ ամենակերպ ջերմահոտից, և փտահոտութեանց. զօրացուցանէ զստամոքսն, լուծանէ զկպչուն հիւթս, յորոց պատճառին պէսպէս ախտք. չաղին 'ի մի ուռկւոյ մինչև ցերեք խառնեալ ընդ ջոյ գարւոյ:

Աչէթօզա, կամ օքսալիս կամ ռումէքս աչէթօզա, լտ: օզէյլ օռտինէս, գղղ: օքսիս, յն: գուզու պուլսոլը, տճ: հիւմմէթ, կամ հիւմմայէթ և կամ հայիթ, արբ: Թիւրչէ կամ այզուն, պր: և ըստ մեզ՝ Թրթնջուկ: Է խոտ ինչ բազմատեսակ, յորս երևելի են երեք տեսակք. առաջինն կոչի՝ աչէթօզա բրաթէնսիս, կամ օքսիլաբաթում, որոյ տերևն է երկայնաձիգ 'ի ձև ականջաց ոչխարի, կանաչագոյն, ջողջողուն, հիւթալից, և Թթուահամ. ցօղունն է երկայն երբեմն մի և կէս ոտնաչափ, որ 'ի գագաթան արձակի: վարդրիկ ծաղիկ բազմատէջ. բերէ սերմն կարմրագոյն: Իսկ արմատն երկայն կարմրերանգ, և Թանձրամած: Բուսանի առ 'ի գաշտավայրս, և յանտառս. օգտաւէտ է ընդդէմ տկարութեանց սրտի, հոտման արեան, և Թունից, և ևս արծարծէ զզօրութիւն ստամոքսի. այլև օգտաւէտ է 'ի դիպուածս արտաքուստ, և ներքուստ, զոր և 'ի գործ ածեն 'ի կերակուրս, և յաղցանս. զի է Թուլացուցիչ,

միզեցուցիչ և ղովացուցիչ բնութիւն։ Երկրորդն կոչի՝ Աչէթօզա րօթունտիֆօլիա հօրթէնսիս. ցօղուն սորա է երկայն իբրև երկու ոտնաչափ, տերևն բոլորշի, սայրասուր, կարմրերանգ հարեալ 'ի գոյն դեղին։ Ծաղիկ նորա և սերմն՝ նման են ամենևին վերոյգրեալ աչէթօզային. իսկ արմատն է նուրբ քան զնա, այլ ըստ բնութեան և ըստ ներգործութեան նման նմա։ Իսկ երրորդն կոչի՝ Աչէթօսէլլա, կամ աչէթօզա մինօր, որ փոքր է քան զերկոսին, և կարի թթու, այլ ըստ ձևոյ, ըստ գունոյ և ըստ զօրութեան նման նոցա։

Աչէթօ լիթարճիրիօ, իտ։ տես Աչէթօ սաթուռնօ։

Աչէթօ նիթրօ, իտ։ կիւվէրչիլէ սիրքէսի, տճ։ խայլ մէհլի պարութ, արբ։ ըստ մեզ՝ քացախ շնչբորակի. որ է պարզ և սաստիկ թթու, վասն որոյ յարկանիլն 'ի կիր՝ պարտ է խառնել ջուր և մեղր հաւասարաչափ, և տալ ախտակրին լուանալ զբերանն, որ յոյժ օգտակար է ախտի սքօռպութօի։

Աչէթօ շիլլիթիքօ, կմ սգուիլլիթիքօ, իտ։ ատասօղան սիրքէսի, տճ։ խայլ պասալիլ պահր, արբ։ և ըստ մեզ՝ քացախ ծովային սոխոյ, կամ մկնսոխոյ։ Անօսրէ զկպչուն հիւթս մաղասի, մանաւանդ ծերոց. օգտաւէտ է ջրգողութեան, և շնչարգելութեան, և դիւրապատրաստէ զթքանելն. դիմակալէ փտախտութեան, և ունի մասնաւոր գործունէութիւն 'ի շիջուցանել զծարաւն. չափն 'ի մի գրգալէ մինչև ցերկու։

Աչէթօ սաթուրնօ, կամ աչէթօ լիթարճիրիօ, կամ օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ լիգուիտօ, և կամ աչէթօ տի բիօմպօ, իտ։ միւրտէսէնկ սիրքէսի, կամ գուրշուն սիրքէսի, տճ։ խայլ մէրթէք տէհապ, արբ։ և ըստ մեզ՝ քացախ քարմարցակի, զոր բաղադրեն 'ի մի պօքալ ղտագոյն քացախէ, և 'ի կէռ լիպրա քարմարցակէ, որ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ խաղաւարտից, ելնդոց, այտուցաց, և վիրաց քաղցկեզի և դաղղիականի, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն խոցից պատճառելոց յապականութեան արեան, եթէ թացեալ կտաւն արկանիցի 'ի վերայ նոցա. այլ և ընդդէմ բորբոքման աչաց, զի է թուլացուցիչ, և սեղմիչ բնութիւն։ Բայց գիտելի է, զի միշտ պարտ է յայդպիսի դիպուածս բարեխառնել զայն օղւով, և դառն ջրով. և յայնժամ առձայնի՝

Աբգուսա վէճէթօ մինէրալէ տի կօուլարա։

Աչէթօտի բիօմպօ, իտ։ տեա Աչէթօ սաթուռնօ։

Աչէթօ տէի գուսաթերօ լատրի տի մարսիլիա, կամ աչէթօ քօնթերա բէսթէ, կամ օսսի աչէթիքօ առօմաթիքօ, իտ։ աչէթում անթիբէսթիլէնցիալէ, լտ։ տէօրթ խուսըզլար սիրքէսի, տճ։ խայլ առպա հառամի, արբ։ ըստ մէզ՝ քացախ ընդդէմ ժանտախտի, զորոյ զբաղմազան օգտաւէտուն և զհանգամանս՝ ի մի բան բովանդակեալ բացայայտ ծանուցից յէտոյդայ պատմութիւն։ Զայս քացախ աներկևան՝ ի գործ արկանէին չորս հռչակաւոր գողք՝ ի ժամանակի ժանտախտի՝ ի քաղաքն մարսիլիա, որով թացեալ զհոտոտելիս և զջլուիչս՝ համարձակ մատչէին՝ ի գողանալ զինչս և զկարասիս մեռելոց՝ ի ժանտախտէ։ Յոյժ օգտաւէտ է յամենայնում առաւօտու ըմպելն՝ ի սմանէ յերկու որամէ մինչև ցվեց. կարևորագոյն և պարտուպատշաճ գաւառ զկերաւուրեանն սորա՝ ի դիպուածս տարափոխիկ ախտից՝ եթէ աբստաքուստ թանալով զզգայարանս, և եթէ՝ ի ներքուստ ըմպելով ըստ վերոյիշեալ պայմանի. սմին իրի մարթին՝ ի կիր արկանել զայս քացախ բժիշկք հոգաբարձուք, և այլք որոց հարկ՝ ի վերայ կայ ծառայել՝ ի վտանգի մահաբեր ախտից, որով և անվրէպ լինին անձնատուհ։

Աչէր, լտ։ աչէռօ, իտ։ է ծառ ինչ մեծ և լայնատարած, որոյ կեղևն է կարմիր, և կարծր, փայտն սպիտակ և դիւրաբեկ՝ առ բազում իրս պիտանի, մանաւանդ՝ ի նուրբ արհեստակերտուածս։ Տերևն ընդարձակ, հերձուտ, անկիւնաւոր, որպէս զորթոյ, բայց առաւել սպրատուր, և առաւել երկայնականն. համ նորա գառն է մինդամայն և տաքուկ։ Ծաղիկն դալարապոյն, թերթաւից՝ ի ձև վարդի, որք փունջս փունջս՝ ի վեր երևին՝ ի ծայրս ճիւղոց։ Պտուղքն երկայնաձև և ծոպաձև. և իւրաքանչիւր հատ սպաղոյ ունի մէն մի կորիզ իբր բոլորչի, կարծր, սպիտակ, և ստուար ըստ նմանութեանն կորիզի նարնջոյ։ Լինի սա յաճախ յանտառս, լի է իւղով, և գոյացական աղիւս։ Տերևք այսր ծառոյ են բնութեամբ սեղմիչ, և չահաւէտ փորհարութեան. զնոյն զօրութիւն ունի նաև սորա պտուղն։

Աչէրպինթաս, լտ։ բառիւս այս խմանի՝ անմարս նիւթ՝ ի ատամ քան։

Աչիտուս, լտ: աչիտօ, իտ: ըստ մեզ՝ թթուուտ, կամ թթուեղէն. ըստ քիմիականաց է աղ ինչ հակառակ ալքալի անուանեալ աղիցն:

Աչիտօ սօլֆօրիքօ, իտ: աչիտում սուլֆուրիքում, լտ: տե՛ս 'ի վայր:

Աչիտօ վիթրիօլիքօ կամ աչիտօ սօլֆօրիքօ, կամ օսսի սօլֆօրիքօ, իտ: աչիտում վիթրիօլիքում, լտ: էքշի զաճ սիրքէսի, տճ: ըստ մեզ՝ արջասպային թթուուտ, զոր կազմեն յարջասպոյ բաղադրելոյ ընդ նիւթ կղկղանաց երկաթոյ, որ է դեղ ազդու 'ի դիպուածս սաստիկ հոսման արեան և մահաբեր ջերմախտից առթելոց յուժգնութենէ. զի է զովացուցիչ և թուլացուցիչ բնութ՟ , ըմպելով՝ խառնեալ փոքր ինչ ջրով քինաքինայի. չափն 'ի 5 չթէ մինչև ց10: Այլև ցրուէ զփուքս ընդերաց, և փարատէ զքաղցկեղային ախտ արգանդի:

Աչչիտեօ, իտ: տե՛ս Քալիպս:

Աչչիբիթէր, լտ: սբառվիէռէ, կամ մօսքառտինօ, և կամ մօսքարտօ, իտ: շային, կամ տօղան, կամ աթմաճա, տճ: պաշիկ, կամ սիւրնիաֆ, կամ անքարա, արբ: պաշէ, կամ վաշէ, կամ բաշա, կամ ֆէռակօ, և կամ ֆըրաղօն, պր: ըստ մեզ՝ բազէ, կամ որի: Է թռչուն ինչ յափշտակօղ, գիշատիչ, որկորաժէտ, մեծութ՟ 'ի չափ հասարակ աքաղաղի, և 'ի տեղիս տեղիս նաև արծուաչափ. գոյն նորա է խայտախարիւ, գլուխն ուղղալից, աչքն փայլուն յոյժ, և դժնէհայեաց, կտուցն կոր, կարծր, և սուր, լեզուն լայն, ոտքն, և եղունգն երկայն և կարծր, թռիչ նորա սրավար, և է բազմորսակ և կարի յանդուգն, որ յարձակի 'ի վերայ թռչնոց մեծամեծաց քան զինքն, և ճիրանօք յափշտակէ և ուտէ: Միս նորա և ճարպ են դեղք օգտաւէտ ընդդէմ ցաւոց աչաց:

Աչչիտէնթէ. տե՛ս Աբօբլէսսիա:

Ապէլիչիա, կամ բսէուտօսանթալում քրէթիքում, լտ: սանտալօ ֆալսօ տի քանտիա, իտ: եալանճը սանտալ, տճ: Է ծառ ինչ մեծ, ուղղորդ, բազմոստեան, և գեղեցկատեսիլ, որոյ փայտն է կարծրապինդ և կարմրերանգ, և հոտ նորա անուշակ է և նման հոտոյ սանտալօ րօսսօ անուանեալ փայտի. վասն այսորիկ այս փայտ կոչեցաւ սուտ սանտալ: Տերև նորա նման է տերևոյ ալաթէռնօի.

բայց առաւել բոլորակ քան զայն, որ և է հերձոտ: Սա բուսանի 'ի կրետէ, և անդ 'ի կատարս լերանց. լի է իւղով և ցնդական աղիւ, և բնութ՟ մաքրիչ և սեղմիչ. բայց յայսոսիկ դարս դրեթէ դլխովին է անգործածելի:

Ապիէս կմ բինուս ապիէս, լտ: սաբէն, գղղ: քըմ մըն սբրիւս կմ Ֆէր, անգղ: ապէթէ, իտ: արին, կամ էլաթի, յն: չամ աղաճը, տճ: ըստ մեզ՝ եղևին: Է ծառ ինչ մեծ ուղղաբերձ, ոստալից, և մշտադալար, որոյ երկու են տեսակք. առաջինն կոչի՝ ապիէս քօրնիս սուրում սբէէթանթի, որոյ փայտն է կարծր, խորտաբորտ, հերձոտ, սպիտակախառն կարմիր, և ռեանալից, յորմէ հոսի հիւթ ինչ կոչեցեալ ռէզինա բինուս, այն է չամ սաքըզը, որ է դեղ օգտակար 'ի բժշկուի վիրաց: Ոստք նորա ստուարք են և խաչաձևք: Տերևքն մշտականաչ, կարծր, խիտ, լայն, երկայն, բոլորակաձև, սրածայր, և փոքր մի խայթիչ, որք երկու երկու ելանեն առ միմեամբք: Ծաղիկք 'իվեր երևին 'ի ծայրս ոստոց, որք են թաղանթային, և խոռոչաւոր, յորում լի են մանրիկ փոշիք: Պտուղն կոնոնաձև, զոր լտ. սթրօպիլէ կոչեն: Իսկ սերմն զոր կոչեն՝ բինօքքիօ տօլչէ՝ քաղցր է և փոքրիկ: Իսկ զերկրորդ տեսակն կոչեն՝ ապիէս թէնուիօրէ Ֆօլիօ, և կմ բիքքա լաթինօրում. սորա կեղևն է առաւել թուխ, և ոստքն իբր յերկիր խոնարհեալք: Իսկ տերևքն առաւել սեաւ, այլ ոչ այնչափ կարծր և խայթիչք: Լինին սոքա 'ի կատարս լերանց, և 'ի քարուտ տեղիս, և յաւէտ 'ի լիբանան, Ճոխագոյն են իւղովք և թռչական աղիւք: Տերևք սոցա և շառաւիղք են դեղ օգտակար ընդդէմ յօդուածացաւութ՟, միզարգելութեան. ցաւոց ատամանց, և հարբխոյ. զի է խթիչ և քրտնեցուցիչ բնութ՟: Չափն երկու ունկի ընդ մի լիտր ջրոյ. սովորաբար 'ի կիր արկանի սոցա արդանակն: Բաց 'ի սոցանէ են և այլ քառեակ տեսակք, զորս տեսցես 'ի բառն Բինուս:

Ապութիլօն, կամ ալթէհա, կամ իպիսքուս թհէօֆրասթի, լտ: Է տունկ ինչ, որ բարձրանայ մինչև ցչորս ոտն, յաճախեալ 'ի պարտէզս և 'ի դաշտավայրս. որոյ ճիւղքն են երկայն և բոլորշի: Տերևքն լայնաբաց, փափուկ, ծայրասուր, սպիտակ, և աղուամազուտ, որք բերեն զնմանութ՟ տերևոց դդմի,

բայց առաւել երկայնակ-անթ են քան զնա : Ծաղիկն գեղնագոյն , ըստ ձևոյն նման ծաղկանց մոլոշի : Պտուղն լժալանթային , և սեաւ . ձև նորա ՚ի վերին կողմն տափարակ , իսկ ՚ի ներքոյ բոլորակ , ունելով ՚ի մէջ սերմունս մանուշա և սեաւս : Իսկ արմատն թեւլալից : Ասյս տունկ բնութեամբ է կակղացուցիչ , և հովացուցիչ , որով կակղացուցեալ հովացուցանէ զբերմուեաս ջիղկալից վիրաց , և միանգամայն կցեալ միաւորէ զայնս , այլև օգտաւէտ է ընդդէմ կիզտղաց կանուխ :

✕ Ապանթիւռ , ըստ : ասպէնցիս , կամ : ասպէնթ քօմէօն , գղղ : բօնտիս կամ բանինդթհօս , կամ ա բանթինա , յն : բէլլին օթու , ամ : գէշիւս բոտմի , կամ խէսիւլ կամ էֆսէնթի , կամ շէյպէ խատրա , և կամ ալուքէքա , արբ : խատրէֆ , կամ մաճիաս , պր : ըստ մեզ՝ օշինդր : Է բոյս մի երկայն երեք տանաչափ , փայտային , ճիւղալից , աստակահոտ , և դառնահամ : Տերևն նման է տերևոյ սան ճիօվանի անուանեալ բուսոյ , բայց մանր և սպիտակ քան զայն : Ծաղիկն խարտեաշ , մանր , բոլորակ , և աստղաձև . բեղկ և սերմունս մանուշա : Իսկ արմատն փայտային , ստուար : Լի է խեղով , և աղիս , յորմէ ստէպ հանեն զաղս և զխեղս , և ՚ի գործ ածեմք ՚ի դեղորայս : Ասյս բոյս սովորաբար բուսանի ՚ի բուրաստանս , և ՚ի դաշտավայրս , օգտակար է ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի , ջլային դժուարամարսութեան , տենդից՝ մանաւանդ վիշահատական տենդի , ախոնդանոտութեան , յօդուածացաւութեան , և ջղգողութեան . բանայ և զնրբանցեալ ծակոտկէնս երակաց , և զախորժակս կերակրոյ , և ևս աստակէ զորդուն և զճճիս որովայնի . զի է թուլացուցիչ բնութեամբ : Ջաւին ՚ի կէս տրամէ մինչև ցմի , խառն ընդ երկու ունկի ջրոյ : Է որ տեսակ լինէ կոչեցեալ ՚ի բարբառ տաճկաց՝ ուլահ բէլինի , որ լինի մեծատերև և զօրաւոր քան զառաջինն , յորմէ խառնեն ընդ հասարակ կինուոյ առ ՚ի գառնացուցանել և օգտակար գործել , և այնպէս զպատրաստեալն առաքեն աստ և անդ , մինչև ՚ի մոսկուա :

✕ Ապրօթանում , առթէմիզիա ապռօթանում , ըստ : սի թռօնէլօռօն , գղղ : ապրօթանօ , իտ : վրօսկօ կամ վրօթօն , յն : գաւռաբէլին , կամ գաֆնուր օթու , տճ : պայխումէալիս , արաբ : ըստ մեզ աստուգաբանի՝ օշինդր սեաւ : Է բոյս մի , որոյ են երկու տեսակք . ա

ասլինն կոչի ապրօթանուտմաս. այսինքն արու օշինդր սեաս, որ բարձրանայ յերկրէ երբև ջրս կամ հինգ տանաչափ: Ճիւղք նորա են կարծր, կարմրագոյն, և բեկանուտ: Տերևն խիտ, հերձուտ, սաստկահոտ, և դառնահամ, միանգամայն և տուխպ: Ծաղկին մեծուքէ և ձևով նման նորա. բայց գունով է առաւել դեղին: Իակ արմատն կարծր, և փայտային: Բուսանի սա յամենայն ուրեք. բայց զորագոյնն գտանի 'ի յուլահասատան՝ վասն օդոյն և ջրոյն լաւութէ, որ և լինի առատ խլորվ և ցնդական աղիս, և բնութէ խթիչ, նրբացուցիչ, մաքրիչ, ցրուիչ, և բացողական, որով և անօարէ զհանձրամածուքէն հիւթոց. բանայ զանցս միզն, պրգուէ զախորժակս և զդաչտանս, փարատէ զվէրս և զխմակալէ թունից և ճճեաց: Ձաւին մի ունկի ընդ մի լիտր ջրոյ: Իակ զերկդն կոչեն ապրօթանուտ Ֆէմինա. այսինքն էգ օշինդր սեաս, որ առաջին է քան զայն, արմատ նորա է կարծրապինդ, խիտ, և առուտր, և բարձրանայ ապիտակ ստեղամբ երկու կամ երեք տանաչափ, որք և շրջապատեալ զարդարին բնաչափ տերևովք, որք հարկանեն ըստ երից լինէ 'ի գոյն ապիտակ. իւրաքանչիւր ստեղունք արտադրեն ծաղկիս դեղնագոյն, և խոլվակաձև, որք և ունին հնգեակ առաջս բաժանեալս 'ի գագաթանց: Որոց ներսին ունի զմանաւոր լին գործունէուն առ 'ի բաց վանել զորդուն որովայնի, և 'ի գործածուքեան պարտ է պահել զչափ քանակուքեան, որով առնեմք 'ի գործ արկանել զներսին կոչեցեալ ախմին առնթօ:

——Ապրօթանօ, խտ: տես Ապրօթանուտ:

——Ասարինա, կամ ասքսանթիլիս հէտէռուլա, կամ հէտէռ ասքսանթիլիս մակնօ ֆլօրէ, լտ: ի խոտ քաղվածիլ, և տարածողական յաճախեալ 'ի լերինս, մանաւանդ 'ի տէլֆինա անուանեալ լեառն: Տերևք սորա նման են սերևոց էտէռա Թէռռէսթռէլ: Ծաղկին ծերանագոյն, մեծուքեամբ և ձևով նման նեալ անթէրրինում յորջորջեալ բուսոյ. զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղս դեղեցկատեսիլս, և Թաղանթաւորս. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի մէն մի սերմն երկայնաձև: Ա՝յս խոտ լի է իւղով և աղիս, և է դեղ սեռական ընդդէմ երիկամնաժեստուքէ, միզարգելուքէ, ընչարգելուքեան, և Թոքաժեստուէ:

Ասարում, լտ: ասարօ, կամ սբիկօ սալվաթիքօ, և կամ օրէքքիօ տի ուօմօ, իտ: սէրօ, յն: քապառէ, գղղ: էզարուն, արբ: Է բոյս փոքրիկ և մշտադալար, յաճախեալ 'ի գաղղիա, և յասիա: Տերևք նորա երկայնականթ, գոգաւոր, և ծայրածալ՝ իբր զականջս մարդոյ: Այս տերև է սեղմիչ և մեղմացուցիչ բնութ̄ն. զոր բժիշկք գաղղիոյ ստէպ 'ի կիր արկանեն 'ի բժշկութ̄ն ցաւոց գլխոյ և ամենայն ախտից պատճառելոց 'ի թթախտութ̄է: Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոցն, և է վերամբարձ, և կարճականթ, ունելով 'ի միջի առէջս ծիրանագոյնս: Պտուղն երկայնաձև, և 'ի միջի ունի հատս կամ կորիզս մանունս, և թխագոյնս: Իսկ արմատն մանր, ձապտոյտ, կոր, բազմանկիւնի, զազրահոտ, և շրջապատեալ գորշագոյն մանրաթելովք: Սա վասն բուռն զօրութ̄է իւրոյ կծէ զռնգունս, և թորէ զարտօսր աչաց, և տայ հզօրեղապէս փռնգալ. ուստի և մաքրէ զաղտեղութ̄իս տողունից, և բուժէ զհնագոյն ցաւս գլխոյ: Նախնիք 'ի գործ ածէին աստի 'ի պէսպէս դեղորայս, նաև 'ի ժայթքել, և 'ի լուծել տալ զմաղձն: Իսկ այժմ սակաւք 'ի կիր առնուն յեւրոպիա, այլ պայտառք եւրոպիոյ՝ սովաւ սատակեն զորդունս երիվարաց՝ որք գոյանան յաղիս նոցա, զի է գրգռիչ և լուծիչ բնութ̄ն:

Ասարօ, իտ. տե՛ս 'ի վերոյ:

Ասբալաթուս, լտ: Է փայտ իրիք փոքրիկ ծառոյ եղելոյ 'ի կողմանս հնդկաց, որ լինի կարծր, ստուարակեզև, և փշալից, միանգամայն և օգտակար դեղ ընդդէմ վնասաբեր հիւթոց, և ուշաթափելոց: Արդ՝ բաժանի փայտս այս մանաւանդ յերիս տեսակս, որոց մի տեսակն է անուշահոտ, իւղային, և յոյժ նման հալուէի. բայց միայն գունով տարբերի 'ի նմանէ: Երկրորդ տեսակն սևագոյն է և կարի ծանր: Իսկ երրորդ տեսակն դեղնագոյն, և վարդահոտ, զորմէ լիագոյն տեսցես 'ի բառն՝ լիկնում րհօտիում:

Ասբալթօ, իտ. տե՛ս Ասֆալթօ:

Ասբարակուս, լտ: սբարակօ, կմ ասբարակօ, և կմ սբարաճիօ, իտ: կաթօսֆարակօս, յն: դուշդօնմազ, տճ: և ըստ մեզ՝ ծնեբեկ: Է բոյս անտերև, որ սովորաբար 'ի վեր երևի 'ի սկիզբն գարնան. ստուարութիւն նորա է մատնաչափ, և երկայնութ̄ն ոտնաչափ, և 'ի տեղիս տեղիս նաև կանգնաչափ, և

է ուղիղ, բոլորակ, և դիւրածալ. գոյն նորա 'ի սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ սպիտականայ, զոր քաղեալ 'ի գործ ածեն 'ի կերակուրս և յաղցանս: Ծաղիկ նորա է յոգնաթիւ, մանր, և թուխ: Պտուղն փափուկ, կարմրերանգ, և ստուար 'ի ձև ոլեռան, և 'ի միջի ունի սերմունս կարծրս, և սեաւս: Իսկ արմատն երկայն, նուրբ, թելաւոր, գլանաձև, մսաւոր, քաղցրահամ, և մածուցիկ. գոյն նորա արտաքուստ գորշ, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ. բուսանի յաճախ 'ի պարտէզս և յագարակս. լի է իւղով, և գոյացական աղիւ: Արմատ այսր բուսոյ լինի դեղ ազդողական 'ի դիպուածս խցանաց միջընդերաց, նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, և միզարգելութեան. լուծանէ նաև զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ, յայն սակս կարգի 'ի դասս հինգ բացողական արմատոց. չափն 'ի 6 տրամէ մինչև 98: Ընոյն գործունէութիւն ունի նաև սորա սերմն:

Ասբարակօ. տես ասբարակուս:

Ասբէր, կամ աբրօն, լտ: Է փոքրիկ ձուկն լճային, որոյ գլուխն լայն է և սուր, որկորն միջակ. գոյնն կարմիր: Իսկ միսն պարարտ և համեղ, և է ընտիր կերակուր, և բնութեան բացողական և միզաբեր:

Ասբէրուլա, կամ բուպէօլա մօնթանա օտօրա. կամ հէբաթիքա սթէլլաթա, և կամ ասբէրուլա գուիպուստամ, լտ: մաթրի սալվա, կամ մաթրի սիլվա, իտ: Է տունկ ինչ բազմացօղուն և անուշահոտ, որ բարձրանայ յերկրէ իբր մի ոտնաչափ: Տերևք նորա նման են տերևոց աբարինէի, բայց լայն և թաւամազ քան զայն: Ծաղիկն ելանէ 'ի գագաթան, և է սպիտակ, և սկահաձև. իսկ մինչ թերթքն ծաղկանց 'ի բաց թօթափին, 'ի վեր երևի պտուղն չոր և փոքրիկ, ունելով 'ի միջի երկու սերմունս փոքրիկս, և տափարակաձևս: Ունի արմատ նուրբ և կարճ շրջապատեալ բազում մանրաթելովք: Սովորաբար բուսանի 'ի լերինս, և յանտառս. լի է իւղով և ցնդական աղիւ, միանգամայն և օգտակար դեղ զօրացուցիչ նուաղելոց, և ուշաթափելոց. գրդռէ զմէզն և զդաշտանս կանանց, և արտահանէ զմեռեալ զաւակն 'ի յարգանդէ. սովորաբար 'ի կիր արկանի սորա արգանակն. և ևս մաքրեալ բուժէ զարտաքին վէրս, եթէ եփեալ զայն լուանայցեն ջրովն:

Ասբէրուկօ, կամ պուկլօսում սիլվէսթրէ քաուլի պուս բլօքումպէնթիպուս, կամ էինօկլօսա ֆօրթէ թօքիսարիա և կամ քրուչիալիս գուսատամ, լա: Ի ֆատ ինչ ձիւղալից, բալմանկիւնի, և խորտաբորա, որ քուսանի զերեսօք երկրի շուրջանակի սփռելով ըզձիւլան: Տերևքն են լայն, խորտաբորա, և սուսարյական թ. որով մի կանթ սորա բերէ երրեակ կամ քառեակ տերևա'ի զանազան ձիւղս: Ծաղիկն երկնագոյն հինգթերթեան, և սուպատատաձև, որ քուսանի 'ի վերայ բաժակաձև սիւնակի, իսկ սերմունքն պարփակեալք 'ի բաժակ անդր՝ են երկայն ձևով, սեաւ գունով, և քառեակ թուով: Լինի սա յաձախ 'ի պաշտս, յեզերս ձանապարհաց, սովորաբար ծաղկի յամսեան մայիսի, և յունիսի. լի է խաղով, և գոյացական աղիւ: 'Ի տերևաց և 'ի ծաղկանց սորին կազմեն արգանակ, և սպեղանի 'ի բուժել զվէրս:

Ասբիս, լա: ասբիսօ, իտ: սէրիզօ կամ քուֆէ ֆիսօ, ֆն: սաղը էրլան, տճ: և լատ մեզ՝ սասպիդ: Է օձ ինչ չարաթոյն, ժանտալից, և մահաբեր. երկայնութեն նորա է իբրև չորս կամ հինգ ոտնաչափ, իսկ սուսարութեն բազկաչափ. սովորաբար գտանի 'ի կիպրոս, 'ի վերին մասն եգիպտոսի, և յերկիրն սպանիացւոց. ճոխագոյն է խաղով և ցնդական աղիւ. որոյ միան, լեարդն, և սիրտն ոչ միայն են օգտակարք ընդդէմ թունից, այլ և դեղք սեպհական 'ի դէպ ուսածս թոքաժետութեէ, ընչարդելութեէ, ցաւոց կրծոց և այլոց այսպիսի նուաղեցուցիչ ախտից. չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև 30:

Ասբհօսէլուս, լա: սաֆօսիլլս, կամ սաթաուէձիա, իտ: Է բոյս ինչ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երեք ոտնաչափ, բոլորակաձև, հարթ, և հզօր: Տերևք նորա նման են տերևոց պրասի, բայց երկայն և խիտ քան զնա: Ծաղիկն ելանէ 'ի գագաթան, և է կարմրախառն սպիտակ, և շուշանաձև. զկնի ծաղկանց արտադրէ զպտուղն գնատակաձև մսալիր, և խոռոչաւոր: Իսկ սերմունքն՝ որք գտանին 'ի պտուղս անդ՝ են թաւխ, և եռանկիւնաձև: Ածի արմատ գնատակերպ, փոքր մի գառնահամ, և թափանցիկ. զոր եփեալ ուտեն իբրև զհաց 'ի ժամանակս սովու, և է դեղ օգտակար ընդդէմ թունից, միզարգելութեան, և նուազութեէ ամսականի պարտուց կանանց: Ոմանք և ընդդէմ հնագոյն վիրաց, եթէ եփեալ ջրոյն

լուանայցեն ։ Լինի սա 'ի քարուտս և յառապար տեղիս ։

Ասէլիանօ, կամ լաթթէի, իտ ։ կաթնալից, կամ կանթնարան. են անօթք ինչ մարդոյ, որք կոչին և քիլիֆէրթ ։

Ասթաքուս մառինուս, լտ ։ լօքուսթա, իտ ։ ըստաքօզ, տճ ։ Է ազգ ինչ ծովային խեցգետնոյ. որոյ միս փափուկ է և համեղ, միանգամայն և օգտակար գեղ ընդդէմ թոքաժետութեան, շնչարգելութեան, և ցաւոց կրծոց, և 'ի մասնաւորի՝ վիրաց քաղցկեղի ։ Եւ 'ի գլխոյ նորա երբեմն ելանէ քար փոքրիկ, և կարծր, կոչեցեալ 'ի բարբառ լատինացւոց՝ քէլաքանքրի, որ լինի գեղ ազդողական ընդդէմ փորհարութեան, հոսման արեան, տկարութեան փամփշտոյ, և միզարգելութեան. լուծանէ և զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ. այլև քաղցրացուցանէ զտապութիւն հիւթոց. չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30 ։

Ասթաքուս սթուվիաթիլիս, լտ. տես քամմարուս ։

Ասթէնիա. տես տէբռիմէնթէ ։

Ասթէր, կամ թինթօրիուս ֆլօս բրիմուս, լտ ։ Է խոտ ինչ բազմաստեղնեան, երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, ուղիղ, նուրբ, բոլորշի, կարծր, կարմիր, և փոքր մի թաւամազ ։ Տերև նորա է երկայնաձև, անհարթ, դոյզն ինչ դառնահամ, միանգամայն համեմային ։ Ծաղիկն մեծ և շքեղ, լինի երանգաւ կապոյտ, ոմանք մանուշակագոյն, և ոմանք սպիտակ. յետ ծաղկանց արտադրէ սերմունս երկայնաձևս և շքեղս ։ Իսկ արմատն նուրբ, թելաւոր, դառնահամ և փոքր մի ջերմահամ ։ Սա լինի յանգործ, և յառապարին տեղիս. առատ է իւղով և աղիւ. օգտաւէտագոյն է ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց և ուլնացաւութեան, եթէ եփեալ ջրոյն ողողեսցի ուլն ։

Ասթէրիա, կամ ասթրօիթէս, և կամ լաբիս սթէլլարիս, կամ օքուլուս քաթի, կամ սօլիս օքուլուս գուիպուստամ, կամ միթրաքս, և կամ բսէուտօբալուս, լտ ։ պէլլօքիօ, կամ օքքիօ տի կաթթօ, իտ ։ այնի հուր, տճ ։ ըստ մեզ՝ աստեղակն ։ Է ակն ինչ սպիտակ կամ մոխրագոյն. որոյ քառեակ տեսակ են. մի տեսակն է աստղաձև, սպիտակ, ծակոտկէն, և քաջ արտասանեալ, զոր ակնագործք 'ի կիր առնուն 'ի զանազան գործս ։ Երկրորդ տեսակն է կարմրա-

գոյն, և այլևայլան ձևով: Երրորդ տեսակն զոր կո-
չեն՝ սանթրօխիթէա ուռնատուլսիօսա, լայն է քան զերը-
կոսին, սպնգային, ծակոտկէն, և սողոսկեալ: Իսկ
չորրորդ տեսակն է հաստարտկ, ուժգ, սասպաձև, կա՛մ
կատուսակնաձև, և բծաւոր: Զորեքին սոքա են դեղք
օգուտակար ընդդէմ ժանտախտից, և հրատապ տենդից.
այլև սաստկեն զձգիս և զորդուն որովայնի, մաք-
քրեն զարիւնն, տարամերժեն զանդամալուծութեին,
ապաքինեն զորովայնահոսութեին, և քաղցրացուցա-
նեն զերեսս հիւանդ մարմնոյ խառնեալս յարեան.
չափն՝ի 4 ցորենոյ մինչև 920: Գտանին յամենայն
ուրեք:

Աամեռակաչուս, լտ: Է խոտ փոչրիկ, որոյ ցօ-
ղունն է լերդ թզաչափ, կարմրագոյն, և մէջն գա-
տարկ: Տերևք նորա են մանր, կարճ, սպրատաւոր,
գառնահամ, և թաւամազ, մանաւանդ՝ի միոյ կող-
մանէ: Ծաղիկն ծիրանագոյն, և՝ի տեղիս տեղիս
նաև սպիտակ, որք՝ի վեր երևին՝ի ծայրս ճիւղից,
զկնի ծաղկանց արտադրէ սերմունս մանուն: Իսկ
արմատն երկայն երբեմն ոտնաչափ, ստուար, կարծր,
և փայտային. ունի կեղև արտաքուստ թուխ, իսկ
՝ի ներքուստ թանձր, և քաղցրահամ: Այս խոտ բու-
սանի յեզերս ձանապարհաց, լի է խլտով, բայց մի-
ջակ աղիւ: Արմատ սորա արգելու զյորդառատ
հոսումն որովայնի, միանգամայն և բանալ զանցս մի-
զի, զոր՝ի դործ արկանեմք անուարլեր՝ եթէ զորգա-
նակն, և եթէ զնաձուն. օգտուսէտ է նաև վիրաց,
եթէ եփեալ ջրոյն լուացեալ, զի է մաքրիչ և ջրա-
ցուցիչ:

Աամեռանթիա, լտ: սամիր, կն: Է խոտ ինչ,
որոյ տերևքն նման են տերևաց ունիքուլա անուանեալ
խոտոյ. բայց փոչր ևի անհարթ է քան զայն, և՝ի
միջոյ տերևացն ելանեն ցօղունք նուրբք, որք՝ի
կատարս արտադրեն սպիտակախառն կարմիր ծաղիկս
հովանաձևս, և հինգթերթեանս: Պտուղն երկայ-
նաձիգ, ներքին գոյացութեն նորա փակեալ յերկուս
խորշս թաղանթայինս, գառնագոյնս, և գանգուրս
լի խոտորնակ սերմամբ: Իսկ արմատն գնատակաձև,
սեաւ, և թելատոտ. լի է խլտով և աղիւ, և բնութեք
սաստիկ լուծողական երբեմն զսեաւ եղբարս:

Աամուա լաբիս, կամ սամբօֆակուս, լտ: սամբս,
կամ ֆակօն, կն: Է քար ինչ սպնգային, թեթև, դի-

բաւեկ, և դեղնագոյն. բնութիւք է թափանցկիկ, և մաքրեալ սեղմէ զվէրս մարմնոյ, եթէ փոշիացուացեալ ցանիցի 'ի վերայ նոցա:

++ Ասա ֆէթիտա, լտ: ասաա ֆէթիտա, կամ ծալ ֆէթիքա, և կամ ծաֆֆէթիքա, լտ: ասաաֆետիտա, յն: հանթիւթ, կամ խըլթիւթ, արբ: ապուքինաիր, հէթան պոքու, տճ: է խէժ լինչ կոյտ, դեղնագոյն, մաքուր, և ջոր, և 'ի միջի ունի ապիտակ կայլակս կամ շիթս բազումս. և հոտ նորա զազիր, և տուր զօրէն խատորոյ. լի է իւղով, և ցնդական աղւս. անօտրէ զթանձրամածուիթն արեան, և դիւրապատրաստ յօրինէ զչրջանս նորին. ցրուէ զքամիս, ապաքինէ զցնցուումն ուղեղոյ, և զնոթոց ցնցականս, և զինչարգելուիթիս. ատամակէ զձգիս որովայնի. և է դեղ սեփական ընդդէմ ամենակերպ ախտից ջղաց, և արգանդի. ըստ ոմանց զթշնամուիթիւն մեծ ընդ չղէ կանանց, զոր յուտէն կամ 'ի հոտոտելն վնասէն: ջամին 'ի 12 ցորեանոյ մինչև 24: Ծառ այսր խիժն փուքը է, ոտտալից, զոր կոչեն՝ ֆէտուլա ասաաֆէթետա, որ սովորաբար բուսանի 'ի հնդիկս, և 'ի պարսս: Արձակէ տերև նման տերևոյ վեղենայի: Յորժամ քանի մի ծառք 'ի ծառոց ասաի գտանին ատ մէջ մեամբք 'ի միում վայրի, բուրեն չուրջանակի հոտ զաղիր, և վատթար, զորոյ հերձեալ զկեղևն արձակէ հեղանիւթ, որ 'ի ցրտանալ իւրում թանձրացեալ պնդանայ, և հոտ նորա ատաւել ատամկանայ, և յայնժամ սիրտպէս կոչի խէժ, որ 'ի լատինացւոց սեռօրէն յորջորջի՝ կումմի ռէզինա ասաաֆէթիտա. և 'ի բարբառ իտալացւոց կոչի և ասֆէտիդուս տխաղի, որ թարգմանի ապաւառ. ատամանայի:

— Ասահնգիս, լտ: տե՛ս Ասպինթիուս:

— Ասատունձիա, լտ: տե՛ս տունձիա:

— Ասատոպինթէ, լտ: էմիձի, տճ: է անուն ընդհանուր, որով նշանակին կլանող դեղորայք որք ունին 'ի բնութեան զմայնաւոր զօրութիւն դիւեցոլական, յինքեանս ձգելով զաւերտիդ խոնաւութիւնս ատամոքսի, և փորոտեաց. որպիսի են քօրալլօ, բէրլէ, օքքի տի քանքրօ, մայկնէզիա ալպա, թէրրա սիճիլլաթա, և այլն:

— Ասթալօնիա, կամ չէբա ասթալօնիքա, լտ: սթալօնէօ, լտ: է կաղամբոյս ինչ սոխաձև. որոյ յօղունն է ատուտը, ատապատոցն, և մէջն դառուրկ: Տերևն

հրկայնաձև, ուղիղ, և իայթէէ: Ծաղիկն վեցթեր-
թեան, և շուշանաձև. պտուղն բոլորշի, յորում լի
են բոլորակ սերմունք. իսկ արմատն բոլորշի, և
սաստկահոտ: Բուսանի յանտառս և՚ի հովանաւոր
տեղիս. լի է իւղով, և գոյացական աղիւ, և բնութէ
բացուլական, և միզաբեր. որով և մաշեալ լուծէ
զքարիկս միզարանի. բանաց և զանցս միզի. և ար-
ծարծէ զզօրութիւնս ստամոքսի. նաև դիմակալէ ընա-
սանիսը օդոց:

— Ասքարիտէս, լտ: ասքարիտէ, իտ: է ճճի լինէ
փոքրիկ, նուրբ, և բոլորշի որ գոյանայ յորովային
կենդանեաց:

— Ասֆալթօ, իտ: տեա ալիճուխն եուստակք:

— Ասվանթուրինէ, լտ: է տեսակ լինչքարի, որ լինի
երանգաւ կարմիր, և կամ դեղին, որոյ են երկու
տեսակք. մինն է քնական՚ի պետս ակնապարծաց,
որ գտանի՚ի գաղղիա, և յանգղիա. իսկ միւսն ար-
հեստական, զոր արհեստաւորք՚ի կիր առնուն՚ի
զանազան գործս:

— Ասվաքքարի, լտ: է փոքրիկ ծառ լինչ հնդկային,
որոյ տերևն, ծաղիկն և պտուղն նման են մրտենւոյ.
բայց բնութէ առաւել սեղմիչ քան զսոյն, զոր՚ի
կիր արկանեն ընդդէմ փորհարուրեան, որ. և յա-
ճախ գտանի՚ի գաղաթունս լերանց եւրոպիոյ:

+ Ավենա սաթիվա, լտ: ովենա, իտ: պռօմօ, ֆն:
իւլաֆ, տճ: և ըստ մեզ՝ վարսակ: է բոյս՝ բու-
սեալ յացգարակս, և՚ի խոնաւուտ տեղիս. որոյ եր-
կու են տեսակք. մինն է սպիտակ որ կոչի՝ ավենա
ալպա, ցօղուն սորա նուրբ է իբրև զցօրեան, և՚ի
նմա ջուրայարեալ երկայնաձև տերևք խիտ ատ խիտ՝
ըստ նմանութեան տերևոց սիզոյ: Ծաղիկն ելանէ
՚ի վերայ հասկի զարդարեալ նուրբ թելովք, և՚ի
մէջ ունի ատէչս բազումս, և թեփալից, և՚ի մէջ
նոցա բաժակ. յորում են սերմն մանր, երկայնաձև,
և սպիտակ. որ և են դեղք ազդուլական ընդդէմ
պէսպէս ջերմնատուչըր ախտից. քանզի չինջուցանէ
զբորբոքուսն, և զծարաւն. սպառէ և զինաասակար
հիւթս խառնեալս յարեան. մեղմէ նաև զցաւս կըր-
ծոց, կշտից, և փորոտեաց. և վարատէ զվէրս որկր-
տոյ, և միանգամայն դիւրաշարժ յօրինէ զարտաշնչու-
թիւն մարմնոյ, և բանաց զանցս միղի՝ զի է անուցիչ
և միզաբեր բնութէ: Ձափն՚ի յերեք ունկեաց միմ

ցչորս, եւիեալ ընդ 16 լիպրայ ջրոյ՝ի գործ արկանէ ըստ օրինակի գարեջրոյ. այլ և լինի՝ի կեր գրաստուց, և՝ի ժամանակս սովու նաև կազմեն գնացք, որ լինի թթուահամ, և դիւրայիջեալ: Իսկ միւս տեսակն է սեաւ, որ կոչի՝ ալէնա նիկրա, ըստ ձևոյն, և ըստ մեծութեան նմանն առաջնոյն, բայց արտաքին գունով այլազան:

Ա վ ի ւ ա, լ ս: է խնձոր ինչ հնդկային՝ի ձև բոլորշի, այլ՝ի չափ նարնջոյ. լինի գունով դեղին, և ոմանք կանաչախառն դեղին. ուն և՝ի մէջի կորիզս ութ կամ տասն թուով, որք են ձուաձև կամ տափարակ, բաշխեալք և պատեալք դեղնագոյն և դառնահամ պատենիւք. որ լինի և դեղ ազդու ընդդէմ թունից, և ընտասբեր հիւթոյ. չափն՝ի 20 ցորենոյ մինչև 40: Տունկ ատրա ուր և բուսանի, պատատի շուրջ զիւրև եղեալսն, որ յաճախ գտանի՝ի կատարս լերանց ամերիկոյ:

Ա վ ո ւ կ ո, իտ: տես ըէճիուս մօրպուս:

Ա վ ո ս է թ ա կամ սբինճակո, լտ: Թռչուն ինչ ջոտաէր, մեծութեն նորա՝ի չափ փոքրիկ աղաւնոյ. գլուխն սեաւ, մարմինն սպիտակ, թաթք ոտից կապոյտ, սրունգն երկայն, միտն փափուկ և համեղ, զոր և ուտեն նաև, և ե դեղ մեղմացուցիչ և կակղացուցիչ:

Ա ո է ն ա ր ի ա. տես ոէբուիմէնթէ:

Ա ո ի ա ն թ ո ւ մ, կամ քաբիլլուս վէնէրիս օֆֆիչէնարում, և կամ առանթում, լտ: քաբիլ վէնէրէ, կամ թռչնոյ մանէս, կամ քաբէլլօ տէլլէ ֆօնթանէ, և կամ քօռնուտո տէլ բօյցօ, իտ: քաբիլլերը, գոլ. և անգլ: հաիօ, յն: պօլտրըլը գարա, կամ գէշպէր, տճ: գուզպարա հէլվէր, կամ գիւզպիւր, կամ ոլորէ շավիւշէն, կամ ձատէթիւլքանա, կամ սպաքուլ էս վիա կամ սպաքուլ վասիֆ, կամ ոէպիւլ էուա, կամ շարիւլ էուա, կամ շարիւլ ձինա, և կամ շարիւլ ա ձիւլ, սրբ: քէրսի եավշան, կամ քէրսի սավուշան, սր: և ըստ մեզ՝ ձարխուտ: Է խոտ բազմանձիւղ, նուրբ, սեաւ և փայլուն, որոյ քարձրութիւնն չէ մինչ սահելն քան զմի կամ զերկու ոտնաչափ: Տերևք նորա մանր են և եռանկիւնի՝ ըստ նմանութեան տերևոց պնձոյ, և են հերձուտք, փափուկք, հոտաւէտք, և ախորժահամք, գոյն նոցա՝ի վերին երեսս կանաչ, խակ՝ի ներքոյ փոքր մի կարմիր, և ել նրբա-

գոյն գծիւք. պտուղ նորա ելանէ 'ի ծայրս կամ 'ի թիկունս տերևոց, և է երկայնաձև և գծալից, այլ գիծքն են այնչափ նրբագոյն, մինչև հազիւ մարթ է նշմարել զայնս խոշորացուցիւ: Բերէ և սերմն երկայնաձև. իսկ արմատն նուրբ, կոյտ, և լի մանրաթելովք. բուսանի 'ի վայրս ստուերամածս, և գիճայինս, և ուրեք ուրեք նաև յաւերակս, 'ի քարուտս, 'ի ծործորս լերանց և 'ի շրջակայս ջրհորոց, և յեզերս գետոց: Այլ յամերիկա լինի ընտիր, և առաւել զօրեղ, զոր կոչեն Ատիանթում Ֆրուէթիքում պրազիլիանում. սորա ցօղուն է նուրբ, կարծր, փայլուն, և մթին: Տերևն գրեթէ ըստ տերևոյ մերումս ձարխոտոյ, բայց երկայն և հոտաւէտ քան զայն: Երկոքին սոքա առատ են իւզովք, այլ միջակ աղիւք. և բնութ՝ թուլացուցանեն զզօրութիս մարմնոյ, քաղցրացուցանեն զարիւն, և զթթու հիւթս մարմնոյ. առատացուցանեն զթուքս և զքիրտն. լուծանեն զդաշտանս կանանց. փարատեն զցաւս յօգուածոց, արգանդի, և որովայնի, ցրուեն զքամիս, և բանան զանցս միզի, միանգամայն և օգտակար են կրծոց:

Ատիանթում աւրէում, կամ բօլէթրիքում աբուլէի աւրէում, և կամ մուսքուս քաբիլլարիս, լտ: Է խոտ բուսեալ յանտառս, 'ի բունս հնագոյն ծառոց, 'ի քարուտս, և յեզերս ջրհորոց, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի ոտնաչափ: Տերևք նորա դեղնագոյն են և նուրբ զօրէն վարսի: Իսկ արմատն մանր է յոյժ, և լի նրբաթելովք: Այս խոտ բնութեամբ է բացողական, և քրտնաբեր, որով և յորդէ զարիւնն տեռատեսական, փարատէ զցաւս կրծոց և կշտից:

Ատրտօմինէ, իտ: տե՛ս վէնթէր:

Ատրականթի, իտ: տե՛ս թրակաքանթում:

Ատրաքնէ, կամ ատրաքնէս, և կամ արպութուս Ֆօլիօ նօն սէրրաթօ, լտ: Է ծառ ինչ 'ի սեռէ մաթուզենւոյ, որ սովորաբար բուսանի 'ի կրետէ. կեղև նորա սպիտակ է և փայլուն. փայտն կարծր յոյժ, առ բազում իրս պիտանի: Ծաղիկն նման է ամենևին մաթուզենւոյ, որպէս և պտուղ նորա. իսկ տերևն է դեղ օգտակար ընդդէմ թունից:

Ատօնիում, լտ: տե՛ս Ֆլօս ատօնիս:

Արանէուս, կամ արանէա, լտ: բակնաթէլօ, իտ:

արտօ կամ արտանիա, յն: հօրեւամ՝ձէկ, կամ մշվանէք, տձ: անկապուտ կամ նաւիչէ, և կամ հուվքիաշէ, արբ: գարնէն, կամ թխւնէն, կամ թաւ, կամ ձեայ, և կամ տխվքայ, պր: և ըստ մեզ՝ սարդ: Է զեռուն ինչ բազմատանի, որոց ոմանք աչեցեալ լինին երբև զփոքրիկ ընկոյզ. իսկ ոմանք երբև զմեծամեծ ձանձս. գոյն ունոց հարկանի՛ի գոյն մուխրոյ, ոմանց՛ի դեղին, ոմանց՛ի կանաչ, ոմանց՛ի սպիտակ, կամ՛ի սեաւ, և ոմանց յայլ և այլ գոյն. ուստի ըստ մեծի մասին զնոսին ընդհանուր ընութեանց է թեւալից, յորմէ հնանալն ուշիմութիւն առնուն տահանեն զնետիլս ներքագոյնս, գործեն զտաւայնս զրոմովք, զառաստաղօք, զպատուհանօք, զծառուվք երբեմն զուռկան առ՛ի որսալ զձանձս, և զայլ ձձիս: Թեւս այս ճոխագոյն է ցնդական աղիւ, և նուազ Ջօրութիւն առա՛ի մանուածոյն է արդելուլ զյորդառատ հոսումն արեան, եթէ արկանիցի՛ի վերայ հատեալ կամ սրով բացեալ վնասց. զի է սեղմիչ և միաւորիչ: Ոմանք գոյն զառողջութիւն՛ի դիպուածս եռօրեայ, քառօրեայ, և միջահատակաց տենդից: կապելով ընդ պարանոցս, կամ ընդ ձեռս:

— Արանչիա. իտ: տես Առրանթիում:

— Արանչիա ուչէ. իտ: տես Առրանթիում:

— Արաքհուս, կամ քրաքքա մինիմա, կամ վիչիա բարվա, և կամ վիչիա մինիմա, և կամ գուարթա, լտ: Է տեսակ ինչ խոտոյ որ արձակէ ցօղունս և ճիւղս մանրիկս, նուրբս, և վոխուս: Տերևք սորա մանր են և խիտ, որք շարին երկու երկու առ միմեանս: Ծաղկինք մանր, և սպիտակ, որք փունջս փունջս ելանեն՛ի ծայրս ճիւղոց. զինի ծաղկանց յաջորդէ կոնոն ինչ թեւաւոր, ունելով՛ի մէջն սերմունս սպիտակս, և բոլորակաձևս. և բնութիւն սեղմիչ, և ցրուիչ, զոր ստէպ՛ի կիր արկանեն՛ի թանձրամթանս: Սոյս բոյս բուսանի յամենայն տեղիս:

— Արաքհուս լաթինօրէն ասէին զնոսին, լտ: տես կալկա նէմօրէնսիս վիրնա:

— Արաքնահատ, լտ: բառիս այս ըստ անդամոցինոց նշանակի սպրդատեսակ. որ է Թաղանթինչ ական ապատեալ զսպակնէղէն հիւթով:

— Արկնիքում, լտ: տես Առաչնիքում:

— Արկքա, կամ Ֆրաւֆէլ, կամ բալմա քուեուա Ֆրուքթուա սեմպլիս Ֆրաւֆէլ, և կամ ավկլանտա

ինակիա, լա: Ի տեսակ մի արմաւենւոյ, որ նուրբ է քան զնա, և առաւել ուղղաբերձ, յաճախեալ ընդ բոլոր հնդկաստան: Ծաղիկք նորա փոքր են և սպի-տակ, և իբր անհոտ. պտուղն ձուաձև, քնքուշ, թաւա-մազ, նրբահեղև մեծուքի ի չափ հասարակ ընկուզոյ. ի-նակ գոյն կեղևոյն ի սկզբան է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ փոխի ի գեղին. մէջն է ի չափ կաղնոյ կամ չագանակի, արտաքուստ գարոնագոյն կամ գորշ. ինակ ի ներքուստ խայտաբղէտ ըստ նմանութեան միջոյ հնդկային ընկուզոյ. զայս պտուղ նախնիք կո-չէին քհօսօղ, որ յորժամ թարմ է՝ անհամ է և ընտ-սաբեր, զի ուտօղք թմբըլին, և խելաժեան. այլ իբրև հնանայ՝ առ փոքր մի համեղանայ, և լինի օգ-տակար գեղ ընդդէմ սկարուածք ուղղոյ, և յիշղոլու-թեան, և միանգամայն բուժէ զցաւս բերանոյ, և գրգռէ զթուքս, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ պէթէլ կոչեցեալ տնկոյ, ընդ հաւրուէի, ընդ կնզեալ տատրէի, ընդ քափրոյ, և ընդ դոյզն ինչ ամպարի բա-զադրեալ վարդի ջրով: Բնակիչք տեղւոյն ի կիր արկանեն զայն անխառն ի գեղ բժշկութեան վերոյի-շեալ ախտից. զոր և լցեալ յանօթս տանին ի վա-ճառ ընդ հեռաւոր տեղիս:

— Ա րթանկթա. տե՛ս չնքլամէն:

— Ա րթէմիզիա. իտ: տե՛ս Ա րթիքուլարիս մօրպուս:

+ Ա րթէմիզիա վուլկարիս, լա: էրպա ու սան ձիո-վանն, իտ: միակ օձու, տճ: և ըստ մեզ՝ նգածա-ղիկ: Ի բոյս ինչ, որոյ արմատն է երկայն և տոհմար ըստ համեմատութեանն, շրջապատեալ նուրբ մանրա-թելովք, բարձրանայ կարմրերանգ ցօղուամբ իբր ե-րեք կամ չորս անուշահոտ են և քաղցրահամ՝ նման ըստ իմիք օշինդրի. գոյն նոցա ի վերին երեսս կանաչ, իսկ ի ներքոյ փոքր մի սպի-տակ. իսկ ծաղիկն մանր, մազուտ, և հոտաւէտ, ե-րանգաւ սպիտակ, և ի տեղիս տեղիս նաև կարմիր: Այս բոյս բուսանի ի բուրաստանս և ի պարտէզս տեղիս, լի է խըղով, և գոյացական ալիւ, և բնու-թեամբ թուլացուցանէ զարդանդն, և լուծանէ զնացս դա-տանի կանանց: Սա ունի միւս ևս ներգործութիւն-զի եթէ եփեալ զնա սպիտակ գինեաւ արբուցին ծննդական կնոջ, դիւրաւ վիժէ. օգտէ և միջահա-տական տենդի: Ջափն ի մի տրամէ մինչև ցշ կամ ցյ խառն ընդ վեց ունկի ջրոյ:

Աբեթելիա, իտ: չէրեեան, կամ շահատամարը, տճ? և ըստ մեզ՝ շնչերակ, կամ նեարդ: Մասնաւորապէս այսու անուամբ նշանակի երակն այն, որ սկսեալ՝ի կզակէ ելջանէ ընդ պարանոցն, և՝ի թոքն, յորում լինի յատկապէս տուրևառուութի՛ն ընդդ, քայլ կացեալ՝ի թանձր և՝ի հաստատուն թեւրթից կրկնակաց ներքս խոռոչակ մաշկեղէն երկայնաձիւք, և բոլորչի, որով պայմանաւ պահպանէ զոդելիր արիւնն, և տրամաբաշխէ զայն ընդ մարմինն միջնորդութեամբ մանր երակաց:

Աբեթերիա մակնա, լտ: այսինքն մեծ նեարդ, որ ընթանայ յետակոյս սրտին. զորմէ լեագոյն խօսեացուք՝ի բառն Օս:

Աբեթերիա վէնոսա. տե՛ս վէնոսս:

Աբեթիքա ինթէրքլօրէ լութէրս. տե՛ս կալէօքսիս:

Աբեթիքուլօրում մօրպօ ափֆէքթուս. տե՛ս ըէուլմաթիզմօ:

Աբեթէթիքա. տե՛ս բէրիսթէրօնա:

Աբիթնօիտէօ, իտ: է անուն երից միանց հապագային:

Աբինկա. տե՛ս Հալէչ:

Աբիտարում, լտ: է ազգ ինչ խոտոյ, որ սովրաբար բուսանի՝ի քարուտս, և՝ի ցանկապատ վայրս. տերևք սորա են փափուկ, սպրատաւոր, և տապահամ: Ծաղիկն ելանէ՝ի գագաթն, և է սպիտակ. բերէ և պտուղ կարմրերանգ. իսկ արմատն բոլորչի՝ի ձև ձիթապտղոյ, և՝ի տեղիս տեղիս նաև երկայնաձև, արտաքուստ սեաւ, իսկ՝ի ներքուստ սպիտակ. համ սորա քաղցր է միանգամայն և տոկոզատաւէտ է ընդդէմ ժանտախտի, և հրատապ տենդոց. ջափն՝ի քան ցորեկոյ մինչև ցճՕ: Այս բոյս լի է խլտով, և աղիս. որ և է դեղ ազդու ընդդէմ խղխղայթից աչաց, և հնագոյն վէրաց, եթէ եփեալ ջրոյն լուանայցի:

Աբիսթօլօքիա, լտ: քլիմա, կամ թէրմա, կամ քօլի, և կամ ռէզա, յն: արխաթօլօքիէ, իտ: զկրաքէնա, արբ: և ըստ մեզ՝ սղանգն: Է բոյս ինչ որոյ քառեակ սեռակս թուեն արաբացիք. իսկ եւրոպացիք մինչև ցուեթ տեսակս հաստուցանեն. զորս յայսմ վայրի սկիզբն արտացուք մի առ մի ստորագրել: Առաջին տեսակն կոչի՝ի բարբառ լատինացւոց՝ Աբիսթօլօքիա թէնուսիս բիսթօլօքիա. որ քան զամենեսին

նուրբ է, վտիտ, վասն որոյ և Ճապաղի զերկրաւ։ Տերև նորա նման է տերևոյ բաղեղան. բայց փոքրիկ և նրբականթ քան զնա։ Ծաղիկն մանր է և խողովակաձև. պտուղն փոքրիկ 'ի ձև տանձի. իսկ արմատն փոքրիկ, գնտակաձև, և մթին դեղին, շրջապատեալ երկայնաթելովք, որք ձգին 'ի խորս երկրի իբրև մի և կէս ոտնաչափ. ունի զհոտ ազդու, և զհամ դառն. և է ազդողական ընդդէմ ինասաբեր հիւթոց, խցանաց արգանդի, նուազութ՚ ամսական պարտուց կանանց, և միզարգելութ՚, զի է գրգռիչ և անօսրիչ. չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի։ Նաև տերևք սորա ունին զմասնաւոր գործունէութ՚ 'ի մաքրել և 'ի բուժել զվէրս հնագոյնս։ Երկրորդ տեսակն անուանի՝ Արիսթօլօքիա ալթէրա, կամ բիսթօլօքիա քրէթիքա. որոյ ցօղունն նման է վերնոյն. բայց երկայն, և ստուար քան զնա։ Տերևն բոլորակաձև ը՛ բոլորշի սղանգան։ Պտուղն փոքրիկ, և համեմային։ Իսկ արմատն փոքր է և թելալից իբրև զնախագրեալ սղանգան. որպէս և ներգործութիւնն նման է ներգործութ՚ նորա։ Երրորդ տեսակն յորջորջի՝ Արիսթօլօքիա լօնկա. զոր արաբ. կոչեն զիրավէնտի թավիլ. որ ը՛ մեզ թարգմանագրի՝ սղանգն երկայն. ցօղուն սորա է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ։ Տերևք սորա չեն բոլորակաձև որպէս երկուց տեսակաց, այլ դոյզն ինչ սրածայր, և փոքր քան զնոցին։ Ծաղիկն ըստ իրաց ինչ նման է բոլորշի սղանգան։ Պտուղն ունի զձև տանձի, այլ կարի փոքր քան զայն. և ունի 'ի միջի կորիզս տափարակս, և ոեաւս։ Իսկ արմատն ստուար է, և երկայն, և իբր ոտնաչափ. այլ ըստ համոյ, և ըստ ներգործութեան նման նոցա։ Երեքին սոքա առատ բուսանին յերկիրս ջերմագինս։ Չորրորդ տեսակն կոչի՝ Արիստօլօքիա լօնկա հիսբանիքա. այսպէս անուանեալ սակս բուսանելոյ սորա 'ի սպանիա։ Ծաղիկ նորա լայնաբաց է, և ծիրանագոյն, և այս մանաւանդ 'ի միջին կողմանէ։ Իսկ արմատն առ սակաւ մի կարճ է քան զերրորդ տեսակն, և գոյն նորա առ փոքր մի առաւել մթագոյն. այլ ըստ զօրութ՚ նման նմա. ունի սա միւս ևս գործունէութ՚ 'ի բուժել զքաղցկեղ, և 'ի մեղմել զչարութ՚ թունից օձից։ Հինգերորդ տեսակն յորջորջի՝ Արիսթօլօքիա րօթունտա, զոր արաբ. անուանեն զիրավէնտի միւտէվէր, ըստ մեզ

ստուգաբանի սղանգն բոլորշի, որ սովորաբար բուսանի 'ի մէջ այգեստանեաց, և ագարակաց իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ՟ : Տերևք սորա բոլորակաձև են, և քնքուշ, և դեղնագոյն, և դառնահամ։ Ծաղիկն ելանէ 'ի վերայ ցօղնոյ ընդ տերևովք, և լինի կարմրերանգ, և խողովակաձև ըստ նմանութ՟ ծաղկանց փոքրիկ սղանգան. զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն ձուաձև, թաղանթային, և մթին կանաչ, ունելով 'ի միջի սերմունս նուրբս, տափարակաձևս, և սեաւս։ Իսկ արմատն ստուար, բոլորշի, խորտաբորտ, մսալիր, գորշագոյն, և թելալից. այլ ըստ համոյ, և ը՟ զօրութ՟ նոյն է ընդ երկայն սղանգան։ Վեցերորդ տեսակն անուանի՝ Արիստօլօքիա րօթունտա ալթէրա. որոյ ցօղունն, տերևքն, արմատն, և բոլոր որպիսութիւն է նման բոլորշի սղանգան։ Եօթներորդ տեսակն կոչի՝ Արիսթօլօքիա քլէմաթիթիս, կամ Արիսթօլօքիա սառռաչէնիքա. ցօղուն սորա է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, ուղիղ, և կարծր։ Տերևն լայն է և երկայն։ Ծաղիկն լայնաբաց և տրժգոյն դեղին։ Պտուղն տանձաձև, և սերմնալից։ Իսկ արմատն օձապտոյտ, գորշագոյն, թելալից, հոտաւէտ, և դառնահամ. միանգամայն և դեղ շահաւէտ 'ի դիպուածս նեխեալ և փտեալ վիրաց, մնասակար հիւթոց և նուազութեան ամսական պարտուց կանանց։ Իսկ ութերորդ տեսակն կոչի՝ Արիսթօլօքիա քլէմաթիթիս սէրբէնս. ցօղուն սորա է երկայն, և իբր չորս ոտնաչափ, նուրբ, օձապտոյտ, և ճիւղալից, որ և պատատի շուրջ զիւրև եղելովքն՝ զօրէն բաղեղան։ Տերևքն երկայն են և որածայր. և գոյն նոցա 'ի վերին երեսն կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ կարմրախառն սպիտակ։ Ծաղիկն լայնաբաց և դեղնագոյն, և 'ի տեղիս տեղիս նաև ծիրանագոյն. ունի և 'ի մէջ իւր զդեղեցիկ նիւթ ինչ բրդանման։ Իսկ արմատն երկայն, օձապտոյտ, ճիւղալից, տժգոյն դեղին, և տապահամ. այլ ըստ բնութ՟ մասին գլխովին համաձայնի սղանգան այնմիկ, որ լատիներէն կոչի՝ Արիստօլօքիա քլէմաթիթիս։

Արիսթօլօքիա էմմանակօկա, լտ։ Է անուն ընդհանուր դեղորէից, որք սովորաբար 'ի գործ արկանին առ 'ի շարժել և գրգռել զհոսումն դաշտանի կանանց։

Արճէմօնէ մէքսիքանա, կամ բաբավէր սբինօ-

զում, լտ: արկէմա, յն: Է խոտ ճիւղալից, փշաւոր, դիւրաբեկ, և հիւթալից. որ սովորաբար բուսանի 'ի պարտէզս իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ՟ : Տերևք նորա երկայնաձիգ են և քնքուշ. յորոց վերայ սփռեալ կայ բիծ ինչ նմա ալեր. զոր եփեալ 'ի ջուր, և եդեալ 'ի վ՟ ցաւադնեալ և բորբոքեալ աչաց՝ վաղվաղակի մեղմէ զցաւն և զովացուցանէ ըզջերմութ՟ին. քանզի առատ է իւղով և ցնդական աղիւ: Ծաղիկ նորա է հինգթերթեան, և դեղնագոյն, և մօտ առ հոտ ծիծեռնախոտոյ: Պտուղն երկայնաձիգ, և փշալից. և 'ի միջի ունի երկիցս երեք հատս բոլորակս, և սեաւս, որք են դեղ ազդողական ընդդէմ ցաւոց կրծոց, որպէս և ծաղիկն նորա: Իսկ արմատն երկայն է և նուրբ շրջապատեալ նրբաթելովք:

Արճէնթինա. տե՛ս բօթէնթիլլա:

Արճէնթում, լտ: արճէնթօ, իտ: արկիրօս կամ ասիմի, յն: կիւմիւշ, տճ: սաճ, կամ լէճէ, կամ կարապ, կամ մէսիհ, կամ նիւճէն, կամ ֆատտա, և կամ սարիֆ, արբ: սիմ, կամ միւշամէ, պր: Ըստ մեզ՝ արծաթ. որ է պայծառ, և մաքուր հրահալելի քաջածանօթ յամենայն ումէքէ, զոր 'ի կիր արկանեն ոսկերիչք: Վարի և 'ի վիրասպական դեղորայս, յորմէ կազմեն լաբիս ինֆէռնալիս:

Արճէնթում վիվում. տե՛ս մէրքուրիուս:

Արճիլլիա, լտ: արկօս, յն: Է հող ինչ թանձր, խժային, և գորշագոյն՝ յազգէ քրէթա անուանեալ կաւոյ, յորմէ կազմեն զկաւեղէն անօթս. և զօրութ՟ սորա 'ի մասնաւորի է արգելուլ զյորդառատ հոսումն արեան, եթէ փոշիացուցեալ ցանիցի 'ի վերայ հատեալ վիրաց:

Արմատիլլօ, կամ թաթուս, և կամ էքինուս պրազիլիանուս, լտ: Է տեսակ մի չորքոտանի կենդանւոյ 'ի չափ կատուի. տեսիլ դիմացն նման խոզի, ձետն երկայն՝ զօրէն մողեսի, ոտքն փշալից, մորթն կարծր, յորոյ վերայ են նիշք ձևացեալք իբրև զթեփս ձկանց. իսկ միսն համեղ, որ ընտիր կերակուր է բնակչաց երկրին: Լի են յամերիկա, և առաւել 'ի պրասիլիա, ուր 'ի խոռոչս լերանց, 'ի հովիտս, և 'ի ջուրս բնակին: 'Ի մէջ ձետոյ այսր կենդանւոյ է սոկր ինչ փոքրիկ, և կարծր, որ է դեղ օգտակար ընդէմ ցաւոց, և շշնջման ականջաց, եթէ փոշիացուցեալ ցանեսցի

'ի մէջ նոցա • չափն քառորդ մասն միոյ ցորենոյ։
+ Արմենիաքա, կամ մալուս արմենիաքա մսեօր, լա։ պայխախ, տճ։ ըստ մեզ՝ ծնրանի քաղցրակորիզ։
Ե պտուղ ինչ ախորժահամ քաղցրածանօթ յամենայն ումեքէ • որ է բնութեամբ զովացուցիչ, և զուարթացուցիչ։ Մ՚ընչի գոյացութենն կորնղոյ քաղցր է գրեթէ որպէս զնուշ։ Սակայն՝ արմենիաքա, յատկապէս զծառն նշանակէ • իսկ յաչխրդն՝ զպտուղն։
+ Արմենիաքուամ, լա։ մելնաքա, իտ։ զերտասլի, տճ։ մշմշ, կամ միշլուզ, արբ։ աերմէչ, կամ կավալէնք, պր։ Ըստ մեզ՝ ծնրանի դառնակորնզ• պտուղ ինչ՝ որոյ ձև, և գոյն ծանօթ է ամենեցուն, որ է գժուարամարս, և տենդաբեր։ Իսկ կորնզն որ է դառնահամ՝ լինի դեղ ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի, և ցաւոց որովայնի։ 'Ի կորնզոյ ասի կտղմեն նաև դեղ ստամակէ որդանց, և ճճեաց որովայնի։
+ Արմենուա լաբնս, կամ լավնս արմենուա, լա։ բիէթրա արմենա, իտ։ որ ըստ մեզ Թարգմանափրն՝ քար հայոց։ Ա յսպէս կոչեցեալ վասն գտանելոյ սորա 'ի հայաստան• քանակութեն նորա փոքր է եբրև զկաղինն• իսկ գոյնն կապուտակ• բայց յոմանս տեղիս լինի և կանաչագոյն, և սպիտակագոյն, որոյ փոշին արկեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ՝ դէղ է օգտակար ընդդէմ մելամաղձի, և անդամալուծութե• չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև 80։
— Արմենիաքո• տե՛ս Կումմի արմենիաքում։
— Արնիքա• տե՛ս Հէռնիարիա։
— Արում, լա։ Ճնքերօ, իտ։ շիուօպուօմօ, ֆն։ Եբրայն պուչյալը, տճ։ Ի բոյս ինչ բազմատեսակ• յորս է բնեբլն են երկու տեսակք• առաջինն կոչի՝ Արում այիօսքօռիտես, կամ արօն• որոյ տերևքն երկայն, լայն, եռանկիւնաձև, պայծառ կանաչ, և շոշողուն։ Ծիլ նորա փոքրիկ, ունի 'ի գլուխ նբա ծաղիկ միթերթեան, և ընդունաձև• յետ ծաղկանց արտաքրէ պտուղս բազմերիս, և ոլկուզօրէն, որք լինին երանգս կարմիր, և ոմանք թուխ, և ներքանչիւր հատ պտղոյ ունի մի կամ երկու սերմունս բազմերիս։ Իսկ արմատն է բազմերի մեծութեբ 'ի չափ կաղնոյ, սպիտակ, պաղարտաւոր, թեղաչեց, և ոտպահամ։ Ա յս բոյս լի է խոշոր, և գոյացական ալիս• որոյ արմատս ճոխիացուցեալ և արբուցեալ՝ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ ընչարդելութե, Լսպռլութեան, արքիւնի, և

ախտի ախոնդանաց. չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60 խառն ընդ վեց ունկի շաքարի, միանգամ յաւուրն: Իսկ երկրորդ տեսակն անուանի Արում վէնիս ալ-պիս, կամ արաքունքուլուս մինօր. որոյ ամենայն որ-պիսութիւք են նման առաջնոյն, բայց միայն տերևովք տարբերի 'ի նմանէ:

Արունտօ, լտ: քաննա, իտ: պուս, արբ: գամըշ, տճ: ըստ մեզ՝ եղէգն: Է բոյս ինչ բազմատեսակ, որոյ ցօղունքն, տերևքն, և ծաղիկքն ծանօթք են ա-մենեցուն: Իսկ արմատքն են դեղք ազդու ընդդէմ միզարգելութեան, և նուազութեան ամսական պարտուց կանանց:

Արունտօ սաքքարիֆէռա. տե՛ս Սաքքարում:

Արպութում. տե՛ս 'ի ներքոյ:

Արպութուս, կամ ունէտօ, կամ քօմարուս, լտ: քօրպէցցօլօ, իտ: գիւղականք եւրոպիոյ կոչեն և ալ-պաթռօ: գէճիճ, պր: գաթլապ, արբ: հօճայ եմիշի աղաճը, տճ: և ըստ մեզ՝ մաթուզենի: Է ծառ՝ յա-ճախեալ յանտառս, որոյ տերևքն են լայն, պայծառ կանաչ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք: Ծաղիկքն սպիտակ, և 'ի տեղիս տեղիս նաև ծիրա-նագոյն, որք փունջս փունջս փթթին 'ի ծայրս ոս-տոց, զորս եփեալ 'ի ջուր, և եդեալ 'ի վերայ ու-ռուցից, վաղվաղակի ցրուէ զնս: Զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն կարմրերանգ, և մսալիր 'ի ձև ե-լակի. զոր լատինք կոչեն՝ մէմաչիլօն, կամ ունէտօ, և կամ առպութում. և արաբք անուանեն գաթլաբ. կամ տապտա. և պարսք՝ գէճիճ, կամ գիմիշի. իսկ ըստ մեզ՝ մաթուզ. ունի և զկորիզ երկայնաձև: Եւ է սորա տեսակ մի, որ սովորաբար բուսանի 'ի կրե-տէ. պտուղ սորա է բոլորակ. մեծութեամբ 'ի չափ փոքրիկ խնձորոյ, թխագոյն, և փոքր մի կակուղ. և բնութ՛ սեղմիչ, զոր 'ի գործ ածեն 'ի դեղ փորհարու-թեան: Կեղև սորա և տերևք նոյնպէս են սեղմիչք բը-նութ՛, և 'ի մասնաւորի դեղ ախտի ուլան, եթէ եփեալ ջրով ողողեսցի ուլն:

Արպօռ թրիսթիս, լտ: Է ծառ հնդկային՝ մե-ծութ՛, և ձևով գրեթէ ոչինչ ընդհատ 'ի շլորենւոյ մերոյ: Տերև սորա երկայն է և լայն: Ծաղիկն սպի-տակ, և հոտաւէտ իբրև ծաղկան նարնջոյ, որպէս և ներգործութիւն նման է ներգործութ՛ նորա: Բերէ և կարմրագոյն բաժակ 'ի պէտս ներկարարաց, և

նկարչաց : Պատուղն սլուտաձև, և կանաչ : Իսկ կորիզն որ լինի ՚ի պտղի անդ՝ է սպիտակ ՚ի չափ կորիզի եղջեր : Այս ծառ ունի բնութեն նման մանուածոյ, զի ՚ի մուտանել արեգական ծաղկի, և ՚ի ծագել նորա թօթափին :

Արաէնիքուամ, կամ արէնիքուամ, լս : արաէնիքօ, իտ : արին, յն : սըչան օթու, տճ : սիւմիւլ փառ. կամ սիւմիւֆառ, արբ : մէրկիմուշ և կամ շէք, պր : և ըստ մեզ՝ ինդեղ : Ի թուռնաւոր հանք ինչ եռատեսակ. որոյ առաջինն է սպիտակագոյն, զոր լատինք անուանեն արաէնիքուամ ալպում, որ է ծանր և ազդու քան զերկուսին. և բուն գոյացութեն նորա բաղկացեալ ՚ի ծծմբային մասանց, և ՚ի կիզանուտ աղից : Երկրորդն՝ դեղնագոյն, զոր լատինք կոչեն աուրիքիկմէնթուամ, տե՛ս և անդ : Իսկ երրորդն՝ կարմիր, զոր լատինք կոչեն՝ սանտարագա մինէռալէ : Երեքին ազգք են թիւնաւոր, և մահաբեր, զոր եթէ կերակրէ ոք պատահմամբ կամ յանգէտս, վաղվաղակի վերաւորէ չարաչար զստամոքսն, և զիորտսն, որ և բազում անգամ ՚ի միջոց տան վայրկենի պատճառէ զանտուկալի ցաւս, և զտարապայման վնասուն, զցուրտ քերտն, զպտոյտ գլխոյ, զչորութեն լեզուի և երկոցդ, զնուազուն, զբաղխուն սրտի, զթաւիշուն, զուշադնացութեն, զպապակուն, և զհեծկլտանք : Չարկ բազկին հարկանէ յոյժ մանր, և կարծր. առնէ յընդերան և զքաղցկեղ, զդողդոջուն, և զմոլորութեն անդամոց, զխզարգելութեն, և զցնցուն միանոց. ուր և սկսանի եղկելի ախտակիրն մեծաւ տադնապաւ, և անտանելի անձկութեբ, յաճախակի լուծմամբ զբաւիլ ՚ի կենաց : Բայց գիտել արժան է, զի եթէ նոյն հետայն նպաստ մատուսցի ՚ի ձեռն կարեւորագոյն դեղոցդ, որպիսի են փխրուլական դեղոյքն, իւղն ձիթենւոյ, կոգի, կաթն, սալ ալքալի, կամ տէ սօտա, աչէթօ շիլլիթիքօ, կամ օսանմէլէ, աքզուա ալքալիծ՚ալեա, աչիտօ վիթրիօլիքօ, սերմն կատուատի, արմատն ազոյ, ևն, մարթի յուսալ ՚ի փրկութեն :

Արաէնիքուամ սթալուամ, լս : տե՛ս Աուրիքիկմէնթում :

Արտէա, լս : ակիրօնէ, իտ : պալըքչի գուշու, տճ : ըստ մեզ՝ ձիւնկուլ : Ի թուռնն ինչ յաճախեալ ՚ի յեզերս ճահճաց, և լճաց. որոյ մարմինն վտիտ է.

և վտիտ. պարանոցն երկայն՝ որչափ է բոլոր մարմինն. կտուցն կոր և սրածայր. ոտքն երկայն. եղունգն կարծր, և սուր. սովորական որս նորա ձուկն: Լի է իւղով և ցնդական աղիւ. Ճարպ սորա լինի դեղ օգտակար ընդդէմ յօդուածացաւութեան, և այլոց այսպիսի ախտից, օծեալ նովաւ զախտացեալ մասն մարմնոյ, և շփեալ առ հրով. զի Ճարպն այն ընդմտանիցէ 'ի ծակտիս մորթոյ, որով և ապաքինի: Օգտաւէտ է նաև ցաւոց ականջաց, եթէ ջերմացուցեալ գոյզն ինչ արկանիցի 'ի մէջ ցաւագնեալ ականջաց:

Արտօր տի օրինա. տե՛ս սթրանկուռիա:

Արքանում, կամ արքալլիօ քօռալլինում տ' բարաչէլսօ, լտ: Է ծիրանագոյն փոշի ինչ բաղադրական, յօրինեալ 'ի զօրաւոր օղւոյ շնչբորակի, և 'ի սնդկէ. շահաւէտ է 'ի դիպուածս ելեփանդական ախտի, և քաղցկեղի, և ս ուռուցից, և ցաւոց սրտի. այլև գրգռեալ առատացուցանէ զլորձունս, և զտողունս. չափն 'ի մի ցորենոյ մինչև ցՅ:

Արքանում տուպլիքաթում. տե՛ս սալ տի տուօպուս:

Արքանճէլիքա. տե՛ս Անճէլիքա:

Արօմաթիքում, լտ: սբէցիէ արօմաթի տրօկէ, իտ: պահարաթլար, տճ: ըստ մեզ՝ ջերմահամ կամ համեմային դեղորայք: Է հաւաքական անուն ամենայն հոտաւէտ, և ջերմահամ համեմոց. զորօրինակ պղպեղն, մեխակն, կինամոնն, կոճապղպեղն, մանանեխն, և՝ն:

Արօմաթիքօ աքօրօ. տե՛ս քալամուս արօմաթիքուս:

Արօմաթիքօ րօզաթօ, իտ: կիւլ պահար սուֆուֆու, տճ: Է փոշի ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի բազմատեսակ ջերմահամ նիւթոց, որ է բնութ՝ ջերմ, և զօրատու ստամոքսի, և ջղաց. չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի:

Արօնիքա. տե՛ս արնիքա:

Աքաեա, լտ: Է թուփ յաճախեալ 'ի հնդիկս, հիւթալից, դեղնագոյն, անուշահոտ, և քաղցրահամ, միանգամայն և արբեցուցիչ. յորմէ բնակիչք երկրին յօրինեն գինի: Տերև նորա է միջակ ըստ լայնութեան, և ըստ երկայնութեան, զոր եփեալ 'ի ջուր, և եդեալ 'ի վերայ բորբոքեալ որկորոյ, վաղվաղակի հանգու-

ցեալ ապաքինի • նոյնպես է դեղ ազդուլական՝ի դիպուածս փորհարուածէ, և ակարուածէ աուսմոքի: Ջնոյն բնուածէ ունի նաև սորա կեղևն: Ծաղիկ նոյա մանր է և դեղնագոյն: Պտուղն տապահամ, և սեղմիչ բնուածէ• որով դադարեցուցանէ զփսխուսին, և զլուծուսին որովայնի:

— Ա֊քաեօու, կամ աքաեօուս, և կամ քաեօս, լտ: Է պտուղ ինչ ամերիկեան, ըստ ձևոյ նման երիկամանց խոյոյ• իսկ ըստ գունոյ՝ ձիթապտղոյ• ունէ լավ՝ի պատեան փոխանակ մեղեխի՝ գունտ ինչ տանձաձև, երկայն և սուսար, որ բերէ զնմանուածէ փոքրիկ թապէ, և շուրջ զորով պատեալ կան կարմրախառն դեղին թելք նուրբք, և քնքուշք• մէջ նորա թանձր է և թթու, միանգամայն և թմբրեցուցիչ բնուածէ: Կեղևն կարծր, սուսար, սպնդային, և ծակոտկէն, զոր ճմլեալ մզեն անոյն իւղ ինչ սեաւ տապահամ, և կիզանօղ լեզուի: Ծառ սորա աճէ ըստ բարձրուածէ մերուսին չափանակեննոյ• վայրեան կարծրատպինդ, և թեթև, զոր վարեն՝ի պէտս շինուածոց: Պատքն մորչք, դիւրածալք և սպիտակ: Կեղևն գրեթէ ըստ կեղևոյ մերուսին կարմնոյ: Տերևքն հոտաւէտ՝ի ձև ընկուզենոյ: Իսկ ծաղիկն մանր, սպիտակ, և հինգթերթեան:՝ի ծառոյ սատկ ըղնի և խէժ:

— Ա֊քանթուս, կամ մօլլիս վէրձիլի, կամ քարտուսուս աքանթուս, և կամ պրանքա ուրսինա, լտ: պրանքա օրսինա, կամ աքանթօ, իտ: աքանթա, ին: այլ բէնճէսի, ոճ: Է խոտ կամ տունկ ինչ, որոյ ցօղունն ելանէ՝ի չափ երից ոտից, առանց ոստոց ամենևին, արձակելով յարմատոյ զտերևս մեծաձև և թաւամազուսս ըստ գոմենոյ: Ծաղիկն սպիտակ, մինթերթեան, և չղթայաձև, որք շուրջանակի՝ի վեր ելևին՝ի վերայ նորին ցօղնոյ• ունին և առէջս վերամբարձս• յետ ծաղկանց յաջորդեն պտուղքն վայելչապեղ ըստ նմանուածէ կաղնոյ• և ունին՝ի մէջն սերմունս երկայնաձևս: Իսկ արմատն երկայնաձիւղ, լայն• արտաքուստ սեաւ, իսկ՝ի ներքուստ սպիտակ• վն է իւղով, այլ նուազ ազիւ, և բնուածէ կակղացուցիչ, ցրուիչ, և բացողական• որ՝ի գործ արկանի՝ի բալադրուածէ լաւնոսայի: Բուսանի սա՝ի բուրաստանս, և յատակարս վայրս:

— Ա֊քաչիա, կամ աքաչիավէռա մինօսանիլօծիկքա, լտ:

Աքաւեալ ա՛ էժիլբէթ • գՂՂ ։ ա՛քազօ , յն ։ գա՛
բատ , աղբ ։ Է գնոտակաձև հիւթ ինչ կարծր , և ծանր
յոյժ • որոյ մին կշռէ մինչև հինգ ուննկի • գոյն և
կարմիր , այլ միջական ՚ի մէջ կարմրոյ և սպիտակի ։
Սա գոյանայ ՚ի պտղոյ աքակիա սբինօզա սահ-
ցեալ ծառոյ , որ յաճախ բուսանի ՚ի վերին եգիպ-
տոս առնելոս գետով • յատաջագոյն լոյծ է , և ապա
պինդանայ • լի է իւղով և ցնդական աղիւ , և բնու-
թեբ սեղմիչ • որով թանձրացուցանէ զչրային հիւթս ,
այգեբու գյորդառատ հոսումն որովայնի , և աչաց •
զօրացուցանէ զստամոքսն , զվիսրոտիան , և զերսկան ,
և միանգամայն մեղմէ զչարութեի թունից ։ Ծառ ա՛ն
րա լինի երկայնատ , բազմաճիւղ , լայնատարած ,
փշալից , և սպիտակածաղիկ ։ Այլ քան ՚ի սմանէ
է և այլ սեռակ մի աքաչիա կոչեցեալ ծառոյ • որ
ըստ ձևոյ և ըստ մեծութեբ նման է , բայց փոքր մի
ատորին է զօրութեբ քան զառաջինն ։

Աքարնա , կամ աքօռնա , և կամ քարլինա սիլ-
վէսթռիս մինօռ հիսբանիքա , կամ քառտուս քարլի-
նա մինօռ սիլվէսթռիս , և կամ էրինճիում ասքիճէ-
նիս , լտ ։ աքօռնա , յն ։ Է խոտ վտիտ ՚ի սեռէ քառ-
լինա անուանեալ խոտոյ , և բարձրանայ յերկրէ միբ
թազաչափ ։ Տերևք նորա երկայն են և անհարթ , շըր-
ջապատ նոցա փշալից • ՚ի կատարն փոխանակ ծաղ-
կանց ունի երկու գնոտակս փշալից և ճառագայ-
թաձև • և բերէ սերմն նման սերման քարթամօ կո-
չեցեալ խոտոյ ։ Իսկ արմատն նուրբ , կարմրախառն
դեղին , և բնութեբ բացողական և քրտնաբեր ։ Բու-
սանի յամենայն ուրեք , և յաւէտ յերկիրս ջերմագինս ։

Աքարնան , կամ աքարնէ , լտ ։ Է ճուկն ինչ ծո-
վային • ըստ ձևոյ , և ըստ մեծութե նման այնմ ձկան ,
որ տաճկերէն կոչի՝ թէքբիր պալըղը ։ Թեպէտ մորթոյն
արծաթափոյն • պէտին թանձր ՚ի չափ գլխոյ սր-
ծոյ • որկորն փոքրիկ • ատամունքն մանրիկ • աչքն
մեծ • իսկ միտն սպիտակ , հաստեղ , և դիւրամարսելի •
լի է իւղով , և ցնդական աղիւ • և բնութեբ միզաբեր ,
և մաքրիչ արեան ։

Աքիլլէա , կամ քհրիսանթհէմում սլբինում , կամ
աքհէռիանում եաքօպէա ածֆինէ , լտ ։ Է խոտ ինչ
յազգէ յակոբիա կոչեցեալ բուսոյ , որ սովորաբար
բուսանի ՚ի լերինս իբր մի ոտնաչափ բարձրութեբ ։
Տերևք նորա խիտ են և նուրբ , զոր ճմլեալ մատամբք

արձակեն հոտ զսպիր, և տալտկացուցիչ: Ծալիկն գեղնապոյն և ձնձանչատեսակ ըստ նմանութեանն ծալկանց վայրի երկայկ. և ՚ի միջէ ոմանք առէջս խոտովակաձև, յորում է սերմն, կամ պտուղ նորա. որ է երկայնաձև և նուրբ կեղևով: Այս խոտս լի է խոտով, և գոյացական աղիւս. որոյ սերմունքն եփեալ ՚ի ջուր, և արբուցեալ դեղ են ընդդէմ շնչարգելութեանն, թոքաժեռութեանն, և այլոց այսպիսի վտանգաւոր ախտից:

Աքհաթէս, լս: ակռնթա, խս: լէֆկէ, կամ էնուսն, ին: բաքամ թաշը կամ ֆուէնի ռաքամ, տճ: և ըմ մեզ՝ ակատ: Է սեւագոյն մի քարի, որոյ նիշք և երանգք, որք սփռեալ կան ընդ բովանդակ զանգուածն նորա՝ կերպացեալ են ՚ի ձև ծառոց, ծաղկանց, կենդանեաց, և ամպոց, և այլոց նմանութեանց. այլ գոյն նորա այլ և այլ է. այսինքն մսագոյն, ծխագոյն, սպիտակագոյն և թխագոյն: Լինի սա ՚ի գերմանիա, ՚ի պօէմիա, ՚ի չին. այլ հռչակաւորքան զամենեսեան է որ լինի յերկիր մողղոց, զոր արհեստաւորք ՚ի վար արկանեն ՚ի զանազան գործս. որպէս և մեք ՚ի պէտս դեղոյս, որ է դիմակալ թունից, վտրհատուածից, և հոտման արեան:

Աքհանաքա, լս: Է բոյս մինչ հնդկային. որոյ տերևն է մեծ խըրև ՚ի չափ տերևոյ կաղամբոյ, բայց նուրբ քան զայն: Պտուղ նորա է մեծ ՚ի չափ ձուոյ, այլ գոնեայ դեղին, զոր լսանինք ալֆաւուս կամ լեսաքօ կոչեն, որ է դեղ աղգողական ընդդէմ ախտից պաղղնականի, և բորոտութեան. սովորաբար արգանակն տուեալ ՚ի կիր արկանի:

Աքուա արխաթօվէլիս, լս: Է տեսակ մի ձկան զոր խտալացիք ակօ տի արխաթօվէլէ կոչեն, որ թարմանի՝ տեղն արխատուելի, ՚ի ձևոյ մարգինոյն, որ է տաղնաձև՝ տուեալ նմա անուն. գլուխ նորա է փոքրիկ. աչքն լայնաբաց, կտուցն երկայն, և կարծր, նման մեղու ալինդ, և դժուարտանաւարտելի. լի է խաղով և աղիւ, և բնութեամբ բացողական:

Աքրէպինէ. տես ակրիմոնիա:

Աքրօմիօ: Է բառ անդամալուծնաց, և է ծայր ոտ՝ ոտ կամ թիկանց:

Աքօբօն, լս. տես անաձիրխս:

Աքոնիթիա, կամ եաքուտրում, կամ սամիխթարիում, կամ քէնէրախտրում, կամ սէրբէնա վօլսոնա, և կամ

ջէնքրիօ, լտ: եաքուբօ կամ աքօնցիա, իտ: սաի-
ֆա, ֆն: օգ էըլլանը, տճ: ֆեապան ֆըշտպի, արբ: և
ըատ մէզ՝ նէռուձ: Է տեւսակ մի ժանտ օձի, ստուար
պրեֆէ մատնաչափ, և երկայն իբրև երեք կամ չորս
ոանաչափ, ամենայն մարչկ նորա մոխրագոյն, միայն
որովայնն է սպիտակ. գոյանի յաշխարհն հնդկաց, և
քնակի յանտառս. որ ընդ ծառովք, կամ ընդ բուսովք
գարանեալ յանկարծակի նետէ զինքն՝ ի վերայ անցա-
ւորաց, և իբրև զալաք թափանցէ ընդ մարմին նոցա,
որով և կոչեցաւ անուն նորա. բայց բնակիչք երկրին
ունին և զդեղաթափ նորա, զոր եթէ նախ քան զանց
ցանելն քառորդ ժամու դիցեն՝ ի վերայ խայթուա-
ծոց, ապաքինին՝ ի թունից անտի: Ա յս տեւսակ օձի
լի է խաղով և ցնդական ազիւ, և է դեղ ազդու ընդ
դէմ թունից, և ջնասաբեր հիւթոց մարմնոյ, և մահ
գաւնայն բանալ զանցս միզի, զորոյ կազմեն արկա-
նակն ըստ օրինակի իմի:

Ա քօնիթում կամ աքօնիթում նաբէլլուս, լտ:
աքօնիթօ, իտ: աքօնիթ, գղղ: լիքօս կամ քթինօ
ն: խանիգուն նէմր, արբ: ըստ մեզ՝ ակոնիտոն,
կամ ակոնիտոն: Է խոտ թունաւոր երկայն
իբր մի և կէս ոանաչափ, նուրբ, բոլորշի և բազմա-
ճիւղ. յաճախեալ յԵւրոպիա, ի ջրջակայս բուրաս-
տանաց: Տերևք նորա բոլորակաձև են և հերձոտ:
Ծաղիկն գնտագլուխ, վեցթերթեան, և մթին
դեղին, որք ի վեր ելևէն ի ծայրս ճիւղոց. յետ ծաղ-
կանց յաջորդէ պտուղն բոլորշի և բազմակերև. ունի
և կորիզ: Իսկ արմատն սեաւ, և թելալից: Ա յս
խոտ բնութեք է թմբրեցուցիչ, և թուլացուցիչ:
Շահաւէտ է ընդդէմ հնապոյն ախտից, որպիսի են՝
յօդուածացաւութիւնք, ոանտութիւնք, ուռոյցք կար-
ծրապինդք. նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ նորոգ
ակաեալ թոքաժեռութեանց: Վկայեն հեղինակքն եւ-
րոպիոյ, թէ բազում անգամ բազմաց՝ ի գործ արկեալ
են զայս, և ականատես լեալ են բազմաց օգտաւե-
ռութեանց: Բայց գիտել արժան է՝ եթէ պարտ է
ակիզբն առնել սակաւաքանակ չափու, զորօրինակ
կէս կամ մի կշիռ ցորեան, և ապա առ սակաւ առ-
կաս աստիճանաւ առաւելուլ զչափն մինչև ցտասն
ցորեան յաւուրն: Նոյնպէս ասէպ՝ ի վար արկանել
արտաքուստ առ՝ ի քուժել զբորոտութիւնս, և զցաւս
ծանրագոյն երակաց, և՝ ի սատակել զորջիլս: Ա յլ

գիտել արժան է, զի՛ ի դիպուածս, յորում դէպ լի՛նի ումեք վրիպակաւ ուսեալ զսա ստաւել քան զպայմանեալ չափն, յայնժամ փոյթ մեծ ունել պարտ է իսկոյն մատուցանել նմա յարդուսին պժայթքեցուցիչ, զքաղցրացուցիչ, և զօրացուցիչ դեղոցայս, որք են գլխովին հակառակ այսր մահաբեր իստոյ: Դարձեալ՝ նախանձ հեղինակք այսու անուամբ յորջորջէին զամենակերպ թունաւոր և մահաբեր թոյս. բայց ատ մեզ՝ անուն այս սեփհական է միայն վերոյիշեալ իստոյն, այն է աքօնիթոսմ:

—— Աքօնիթօ. տես Աքօնիթոսմ:

—— Աքօր, իս: ուռՖիա, տձ: է ազգ ինչ մանրիկ պաղտրոցց՝ ի վեր երևեալ յայտս, և՝ ի գլուխս տլայոց. կոչի և լաթիմէ:

✱ Աքօրուս վէրուս, կամ քալամուս աւօմաթիքուս օՖՖիչինարում, լս: քալամո աւօմաթիքօ, իս: աքօրուս օտօռան, գղղ: աուխիթ հէյն, անգղ: ազատ է կիրի, տձ: ըսէքըլ էքըր, արբ: և ըստ մեզ աուսպաքանի՝ եղեգնահամեմ: է արմատ ինչ երկայն իբր ձեռաչափ, և ստուար մատնաչափ, սպունգային, թեթև, թելայից, և դժուարաբեկ, ոտիտակ, հոտաւէտ, դառնահամ, միանգամայն և համեմային. յորմէ և կալ՛ լաւ զանուն. յաճախեալ՛ ի սկիւթիա, և՛ ի քօլքիա. զոր բնակիչք տեղւոյն յորշեալ ինչ ժամանակի ժողովեալ, և ընդ թել անցուցեալ տանին՛ ի վաճառատատ է իւղով և ցնդական աղիւ. օգտաւէտագոյն է ընդդէմ սկարուսիթէ ատամոլչի, ընդատաբեր հիւթոց, յաւոյ որովայնի, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից պատճառելոց՛ ի վիքոտութէ. զի է խթիչ բնութ: է օտար և այլ տեսակ ինչ կոչեցեալ՛ ի բարբառ լատինացւոց՝ Աքօրուս ատուլթէռինուս, որ ստուգաբանի եղէգնահամ ատտ. յաճախեալ՛ ի ջրարբի տեղիս, կամ՛ ի գնացս ջուրց. ունի ծաղիկ դեղին, զորոյ ատմատն նոյնպէս՛ ի գործ ածեն՛ ի դեղս, որ է վարատիչ վորհարութէ, և հոտման արեան:

—— Աօվարա, լս: է պտուղ բոլորչի մեծութեամբ՛ ի չափ հասարակ ձուոյ, պատեհաւոր, վիշալից, ոսկեգոյն մաշկիւր, և կարծրակուխլ, զոր ճմլեալ մզեն անոյշ իւղ ինչ ապխտակ և թանձր, որ կարի յաճախեալ է առ հնդիկս. զորոյ զինեւրգործութէնն լուսոյն տեսցես՛ ի բառն օլէում բալմա: Ծառ ատոյս լինի մինչ

ըստ մեծութեան, և ստուարութեան: Տերևքն մանր են և ջլային, և հոտաւէտ: Լինի սա և յափրիկէ, և 'ի սինէկալէ:

Աօրթա. այսու անուամբ նշանակի արմ, և ըստ անդամազննաց՝ է մեծագոյն շնչերակն:

Աֆթէ, իտ: գուլա, արբ: Է անուն իրիք փոքրիկ պալարի կամ վիրի, որ 'ի վեր երևի սովորաբար 'ի բերանն, 'ի շրթունս, 'ի լնտերս, 'ի քիմս, և յորկորս, և երբեմն ևս գոյանայ 'ի ներքսակողմն ստամոքսի, և փորոտեաց: Բայց գիտել արժան է, զի 'ի դիպուածս ախտիս համարի երբեմն գուշակ վաաթար, եթէ զոյգ ընդ իւր ունիցի որովայնահոսութիւն կամ փորհարութիւն հանդերձ տապագին տենդիւ: Ենթակայք այսորիկ ախտի հաստրակօրէն են տղայք, և ծերունիք:

Աֆֆէցիօնէ իսթէրիքա, կամ բասսիօնէ իսթէրիքա, իտ: ցաւ կամ ախտ ինչ արգանդի:

Բ

Բաբաիա, կամ արպօր մէլօնիֆէրա, կամ մամէռա լուսիթանօրում, և կամ բինօկուաքու բաբաիա, լտ: Է ծառ ամերիկեան, որոյ երկու տեսակք են, մի տեսակն կոչի բինօկուաքու մաս. բարձրութիւն նորա է առաւել քան 20 ոտնաչափ, իսկ ստուարութիւն բնոյն իբրև զազդր մարդոյ. մէջն դատարկ, և սպնգային: Կեղևն գորշագոյն, և փայլուն: Ոստքն երկայն, և խիտ: Տերևքն լայն, և երկայնականթ՝ որպէս զորթոց. ունելով ծայրս ցաւատեալս և բաժանեալս իբրև զմատունս մարդոյ: Ծաղիկն դեղնագոյն, երկայն, քառեակ թերթեան, աստղաձև, դոյզն ինչ կոր, և անհարթ: Պտուղն երկայնաձև. մէջն 'ի սկզբան անդ է ջրալիր և սպիտակ, և ապա առ սակաւ սակաւ թանձրանայ, և փոխի 'ի գոյն դեղին: Այս ծառ յետ միանդամ պտղաբերելոյն՝ յերկրորդում, և յերրորդում ամի լինի անպտուղ: Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բինօկուաքօ ֆէմինա, որ նման է վերնոյն ըստ ստուարութեան, և ըստ ձևոյն, բայց

բարձր լինի քան զնա ։ Ծաղիկ սորա լինի դեղին, հինգթերթեան, հոտաւէտ, և մեծ ըստ նմանութեան ծաղկանց կիաճճիուլօ անուանեալ անկոյ ։ Իսկ պտուղն ըստ ձևոյ, և ըստ ստուարութեան նման սեխի, նախ քան զհասանիլն 'ի վերայ ծառոյն՝ որ է կանաչագոյն, հատանեն զայն, և արկեալ թողուն 'ի վերայ աւազոյ, որ 'ի տասներորդում աւուր իսկ և իսկ հասունանայ, և գոյն նորա փոխի 'ի դեղին. մէջն այսր պտղոյ երբեմն է դեղին, և երբեմն սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կարմիր, զոր և ուտեն իսկ վասն աճեցուցանելոյ զախորժակս կերակրոյ ։ Իսկ սերմունքն պարփակեալք 'ի պտուղ անդր՝ են ստուար 'ի չափ ցորենոյ, սպիտակ, խժային, և կոտեմահամ. որ լինի դեղ ազդու ընդդէմ սքօռպութօ անուանեալ ախտի. բանայ և զանցս միզի, միանգամայն և լուծանէ զդաշտանս կանանց ։ Բուսանի սա անխտիր ընդ. ամենայն տեղիս յաշխարհին ամերիկոյ, մանաւանդ 'ի պարտէզս պրասիլիոյ ։ Պտուղ այսր ծառոյ ունի զնմանութիւն ստեանց կանանց, վասն որոյ և կոչեցաւ մամէռա, որ է բառ լատինական, և ծադի 'ի բառէս մամաօն, որ է ստինք ։

+ Բաբավէր, լտ ։ բաբավէռօ, իտ ։ ռիաս, յն ։ խաշխաշ կամ հաշհաշ, տճ ։ ապունօմ, արբ ։ կէօքնար, պր ։ և ըստ մեզ՝ մագ կամ մեկոն ։ Է հռչակաւոր բոյս յաճախեալ յասիա, նա յաւէտ յեգիպտոս. որոյ երկու տեսակք են, առաջին տեսակն կոչի 'ի բարբառ լատինացւոց՝ բաբավէռ ալպում, կամ իտալերէն՝ բաբավէռօ պիանքօ, իսկ ըստ արաբացւոց՝ ապունօմ ապիաթ ։ Ցօղուն սորա իբրև երեք կամ չորս ոտնաչափ 'ի վեր բարձրանայ, և 'ի տեղիս տեղիս նաև վեց ոտնաչափ, և է ոստալից, յղկեալ, և լի աղուամազիւք ։ Տերև սորա է լայնարձակ ըստ նմանութեան եղերդի, այլ ցաւատեալ, կնճռալից, և կապտախառն սպիտակ ։ Ծաղիկն լայնաբաց, և քառեակ թերթեան ըստ նմանութեան վարդի, և գոյն նորա սպիտակ, կամ ծիրանագոյն, որ 'ի վեր երևի 'ի գագաթան, ունելով 'ի միջի առէջս բազումս. իսկ մինչ զթերթսն ծաղկանց 'ի բաց թօթափեն, երևի 'ի ներքոյ մասին աստղագլուխ սերմնափակ ինչ մեծ և ստուար իբրև ձուաչափ. 'ի սկզբան անդ ցորչափ է մատաղագոյն, երկնագոյն է. բայց ապա 'ի հնանալն և 'ի չորանալն փոխի 'ի բացագոյն դեղին, և 'ի

ժիջև պատրոնակէ զամիտակ , զբնլորչև , և զիւղայինն
սերմունա քաղցրահամն ՚ի խորչս խորչս մաշկատեսակս-
յորոց կազմեն կաթնանման հիւթ ինչ քաղցրահամ ,
որ լինի դեղ քնաբեր , միզաբեր , քաղցրացուցիչ , և
զովացուցիչ , ժանգամոյն և օգտաւէտ ՚ի դիսպուածս
խթից արգանդի և որովայնի , և ցաւոց կրծոց • օգտէ
նաև ընդդէմ սերմնահաթուէ , մանաւանդ յորժամ
խառնի ընդ ջրից բացողական սերմանց՝ բաղադրելոց
հատարակ ջրով : Ջայն սերմնափակ , զոր կոչեն քօթ-
ախ բաբավէրս , ՚ի գործ ածեն ՚ի դեղ կրծոց , և թան-
ջից , զի է կակղացուցիչ , և կազդուրիչ : Խակ երկրորդ
տեսակն կոչի՝ բաբավէրնիկրում , որոյ ծաղիկն կար-
միր է և մեծ քան զվարդ • սերմնափակ սորա չէ
ճուաձև՝ որպէս առաջնոյն , այլ բոլորակ : Խակ տե-
մունքն սեաւ , և կարի խազայինն , տովտրաբար ակա-
նի ծաղկիլ յամսեան մայիսի , և յունիսի : Ջծաղիկ
սոցա ժոլովեալ ջրոցուցանեն ՚ի հովանաւոր տե-
ղիս , որք լինին դեղ օգտակար ընդդէմ հնապոյն հա-
զից , և ախտից կրծոց , հանդերձ բաղադրութեամբ
այլոց դեղորէից : Նոյնպէս զսերմնափակ նորա մինչ-
դեռ է թարմ , եփեալ ՚ի ջուր , կազմեն էսէնտութիւն ,
որ լինի դեղ շահաւէտ ՚ի դիսպուածս ընչաղդեղութեան ,
ցաւոց կրծոց , ախտի ցնցուականի , դժնդակ հազից ,
զայրացեալ թանչից , և դժնդակ հարբուխից • չափն
՚ի 6 յորենոյ մինչև ց30 : ՚Ի տերևոց այնց բուսոց
արտահանեն հիւթ ինչ սեաւ , և թանձրատուած , զոր
կոչեն լաթինք՝ օբիում , որպէս ունիս տեսանել ան-
դանօր : Է սորա և այլ տեսակ ինչ , որ կոչի ՚ի բար-
բառ լաթինացւոց՝ բաբավէր բէհա , որոյ ցօղունն
բարձրանայ յերկրէ երբ մի ոտնաչափ և կէս , բոլո-
րակ , կարծր , անհարթ , և ճիւղաւից : Տերևքն յա-
ւատեալք , թուխք , և թաւիշաւուք : Ծաղիկն գնաս-
կաձև , քաւեակ թերթեան , և կարմրերանգ , որ ելա-
նէ ՚ի ծայրս ցօղնոյն • բերէ և սերմն մանր , և սեաւ
կամ թուխ : Խակ արմատն սպիտակ , երկայն , և հատա
երբեմն մատնաչափ : Բուսանի յատգարակս և ՚ի դաշ-
տավայրս : Ծաղիկ սորա ՚ի գործ ածի ՚ի դեղորայս ,
որ է փարատիչ ուռուցից , հարբխոյ , ընչաղդեղութեան ,
և կշտացաւութեան :

— Բաբավէր սլպտուա • տես բաբավէր :
— Բաբավէր նիկրում • տես բաբավէր :
+ Բաբավէր տատուա , լտ : բաբատօնա , կն : Թուխ-

փանօ, իտ: կէլինճիկ չիչէի, տճ: շէքիր, կամ վէռ-
տի տէֆռա, և կամ շաքայիքլ նիւման, արբ: լա-
լայի տէշտի, պր: և ըստ մեզ՝ կակաչ: Է տունկ ինչ
կաղաբոյս, որոյ ծաղիկն է բազմերանգ, բայց անհոտ.
օգտաւէտ է 'ի դիպուածս թանչից. սովորաբար սորա
դրեխն 'ի վար տրկանի:

Բաբբակալլօ. տե՛ս բսիթթաքուս:

Բաբիրաչէա արպօռ, կամ թալ, լտ: Է տեսակ
ինչ արմաւենւոյ՝ յաճախեալ յամերիկայ, որոյ տե-
րևքն մեծ են 'ի պէտս թղթոց: Պտուղ նորա է ստուար
'ի չափ շողգամի, և քաղցր, որ ընտիր կերակուր է
բնակչաց երկրին: Է սորա և այլ տեսակ ինչ յաճա-
խեալ 'ի նոր սպանիա, որոյ բունն բոլորակ, և կար-
մրագոյն: Տերևքն մեծամեծ, ստուար, բոլորշի, կա-
նաչագոյն, կմ կանաչախառն կարմիր, որով բնակիչք
երկրին գործեն զթուղթս իւրեանց: Իսկ պտուղն
ստուար 'ի չափ նշոյ, այլ գոյնն թթոյ, զորմէ ասեն
լինել ազգ ինչ խաղողոյ, զոր և ուտեն իսկ: Կորիզ
նորա կարծր յոյժ: Այս պտուղք են զովացուցիչք
սրտի, և մաքրողականք արեան:

Բաբիրուս, կամ պիպլուս էճիբթիքա, լտ: բա-
բիրօ, իտ: բիր, յն: տիւրթխար, պր: և ըստ մեզ՝
պապիր: Է տունկ ինչ յաճախեալ առ նեղոսիւ, և
յեզերս լճաց սիկիլիոյ, որ սովորաբար բարձրանայ
իբր ինն ոտնաչափ կամ փոքր ինչ աւելի: Կեղև նորա
թանձր է, և մոխրագոյն, կամ դժգոյն դեղին. յոր-
մէ նախնիք գործէին զթուղթ: Տերևքն երկայն յոյժ
ըստ եղեգան. զոր քաղեալ դնեն 'ի վերայ վիրաց
վասն մաքրելոյ և ապաքինելոյ զնոսա. ծաղիկն բազ-
մառէչք, և խիտ, որք ելանեն 'ի գագաթան և 'ի
ծայրս ճիւղոց: Իսկ արմատն երկայն, ստուար, փայ-
տային, և ոստալից. հոտն՝ ազդու, նման հոտոյ չի-
բէրօ անուանեալ կնիւնոյ:

Բաբիրօ. տե՛ս 'ի վերոյ:

Բաբիօ կամ բավիօ, լտ: Է քառոտանի մեծ, յազ-
գէ կապկի, որ սովորաբար գտանի յեթովպիա:
Գլուխ նորա է գնտակակերպ. տեսիլ դիմացն սոս-
կալի. սրունգն կարճ. ոտքն փոքրիկ, և բերէ զնմա-
նութի՝ մարդկային ձեռաց. ձեան նման աղուխաւ.
բուրդն բծալից: Իսկ կերակուրն պտուղք. սիրէ
յոյժ և զգինի: Ճարպ այսր քառոտանւոյ՝ լինի դեղ
ազդու ընդդէմ յօդուածացաւութե՛, և ցաւոց երա-

կաց, զի է կակղացուցիչ, և մեղմացուցիչ:

— Բաեօմիրիօպա, կամ օրօպուս պրասիլիէնսիս, լտ: Է թուփ կամ փոքրիկ ծառ պրասիլիոյ, որոյ երկու տեսակք են. մի տեսակն է փայտային, և կանաչակեղև. բարձրանայ յերկրէ մինչև ցերեք ոտն, արձակելով 'ի միոյ արմատոյ զբազում ծիղս. իւրաքանչիւր ծիղք ունելով զիւրեանց ճիւղս յոգնաթիւս, որով մի ճիւղ սորա բերէ ութ կամ ինն սաղարթս հանդէպ միմեանց, որք են դեղք բացողական, մաքրիչ, և զովացուցիչ: Ծաղիկք նորա ելանեն 'ի ծայրս ճիւղոց, և են մանր, հինգթերթեան և դեղնագոյն: Արմատն երկայն, հաստ իբրև երկու մատնաչափ, փայտային, ուղիղ, արտաքուստ դեղնագոյն, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ, բայց զուրկ 'ի հոտոյ. յորմէ կազմեն դեղ ազդողական ընդդէմ թունից: Իսկ երկրորդ տեսակն՝ փոքր է քան զնա. տերևքն ձուաձև, և կարի խիտ: Ծաղիկն նման նմա: Իսկ սերմունքն մանր, բոլորշի, և սեաւ, միանգամայն և դեղ ազդու 'ի դիպուածս բորոտութեան, և քոսոտութեան: Նոյնպէս արմատ սորա փոքրիկ քան զնախընթացն. զոր եփեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ, լինի դեղ ընդդէմ տենդից, օգտէ նաև ընդդէմ թունից:

— Բաթաթա. տես պաթաթա:

— Բաթէրէչչիօ, կամ բաթէրէչչիօլօ, իտ: տօլամա. կամ գապարճըք, տճ: տախիս, արբ: Է անուն ընդհանուր, որով նշանակի ամենայն խոց, կամ պալար, որ գոյանայ յարմատոյ եղնգաց 'ի ներքին ապականութեան, որ և կոչի բանէրէչչիօ, ուստի և լինի շարաւալից, և մարմաջեցուցիչ: Քանզի լատինք սովորաբար բանէռէչչիօ կոչեն նաև զտանա պուռունն, և զգառագապառճըխն, ըստ այսմ իմա և զայլոց տեսակաց: Գոյն նոցա մինչ տհաս են՝ է կարմրագոյն. իսկ 'ի հասանիլն հարկանին 'ի գոյն ծիրանի, ոմանք և 'ի կապոյտ, և ոմանք յայլևայլ գոյն վատթար, որ և բազում անգամ զայրացեալ փոխարկին 'ի քաղցկեղ դժուարաբուժելի՝ հանդերձ տապագին տենդիւ, և կարկամութեան ջլաց: Եւ որպէս գունովք, նոյնպէս և անուամբք զանազանին 'ի միմեանց:

Բաիքօ: Է խոտ ինչ ամերիգեան. ձևով գրեթէ ոչինչ ընդհատ 'ի ջղախոտից մերոց. համով յոյժ թթու, միանգամայն և տտիպ. զոր եփեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է օգտակար ընդդէմ երիկամնա-

ժեռուԹԵ, լուծանէ և զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ:

— Բալնմբեսաս, կամ բնքս սնքքա, լս: Ի տեսակ ինչ սեաս, և Թափանցիկ ձիւԹոյ, որ 'ի Թորնըն մանուկ և պարարտ նրաց՝ նկնեալ հատաքին 'ի յատակս անօԹոցն, զոր ստէպ յօրինեն 'ի մարսելիս, և 'ի բօվէննցա. զոր դեղարարք 'ի վար արկանեն 'ի սպեղանիս մաքրողականս, և հակլացուցիչս, ոչ և այլ արհեստաւորք 'ի զանազան գործս:

— Բալնուրս, կամ րաճնուս, լս: բալնվօ, կամ սբինա տի քրնաԹօ, իտ: Ի փոքրիկ ծառ ինչ. որոյ տատքն երկայն են և փշալից: Տերևքն փոքրիկ, բուրլորչ, և պոյն նոցա մԹին կանաչ 'ի պոյն Թարմ քրքմոյ: Ծաղիկքն փոքրիկ, բոլորակ, հինգԹերԹեան, և գեղնագոյն, որք ելանեն 'ի ծայրս ոստոց. զորմէ ծաղկանց արտադրէ զպտուղն կաղնւոյի մեծուԹիւն, սնեալ 'ի մէջ հատ մի բոլորակաձև, և մածուցիկ 'ի համ կտաւատի, զոր եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ընդդէմ ցնատաբեր հիւԹոց, և միզարձակ գեղուԹիւն, և միանգամայն գրգռեալ հալէ զքարինս միզասրանի. սովորաբար արգանակն ստոյ 'ի կիր արկանի ըստ օրինակի չայի: Լինի սա յաճախ 'ի գետեզերս, և 'ի լճային տեղիս: Արմատ ստոյ և տերևք են դեղք օգտակար ընդդէմ վնորհարուԹեան, և հոսման արեան, զի են սեղմիչք բնուԹեամբ:

— Բալմա քրնաԹի. տես ըէչինուս:

— Բալմուչէ. տես տաքԹիչէ:

† Բալուսմպուս, կամ բալուսմպէս, լս: բալօսմպօ կամ քօլօսմպէջիօ, իտ: բալէֆհԹհօյլ, յն: Թահտա կիւվէրճինի, կամ եապան կիւվէրճինի, տձ: և ըստ մեզ՝ վնորհ ասլաւնի: Ի Թուրքս ինչ յաճախեալ յանապատս, և 'ի դաշտավայրս, ձևով մորենւոյն և մեծուԹեամբ նմանի և ընձառնի ասլաւնոյ, այլ բնուԹեամբ երկչոտ. մին ստոյ պարարտ է և հաճելի, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ միզարգելուԹեան. լուծանէ և զքար և զաւազ՝ եԹէ պոցի ընդ անցս նորա: Խակ արիւնն է զովացուցիչ բնուԹեամբ, և 'ի գործ ածեն 'ի դեղ բորբոքման աչաց:

— Բալամուսթեխուս. տես սբխուս:

— Բակուրուս, լս: բակուրօ, կամ կրանչիբօրդօ, իտ: բավուրեա, տձ: Ի տուզ ինչ ծովային խեցիգեաոոյ կամ խաչափառի. երկայնուԹեամբ նորա

լբրև առնաչափ, և լայն մի և կէս առնաչափ, և ծանրութենն կշռէ ութ, նաև տան լինելոյ, և երբեմն աւելի ևս. թեփ մորթոյն կարծր, հարթ և կարմրեղանդ. գլխաթևէքն ամրակուռ, երկճղի ըստ նմանութեբ ադցանի. չարժուն դանդալ և յամր. ժան հաճեղ, բայց դժուարամարսելի: Լինի սա խաղով և ցնդացան ալիս, և բնութեբ կակղացուցիչ, միանգամայն և օգտակար կրծոց: Եւ ՚ի գլխոյ սորա ելանէ քար ինչ կարծր, որ լինի դեղ բացողական, և օգտաւէտ ՚ի դիսպուածս փորհարութեբ, հոսման արեան, որկրացաւութեբ, և միզարգելութեբ. չափն ՚ի 10 գրեանոյ մինչև 60: Ջնոյն գործունէութեբ ունին նաև սորա թեփքն և գլխաթևէքն:

— Բան. տե՛ս բանխ:

— Բանաչէա մէդքուրիալէ, իտ: Ե դեղ բաղադրական, օգտաւէտ ՚ի դիսպուածս սիտի գաղղիականէ հնացելոյ, և բորոտութե, և միանգամայն մաքրէ զարիւն, և սրտահանէ զլորձուն ՚ի թերանոյ. չափն ՚ի 4 գրեանոյ մինչև 16:

— Բան բօռչինօ. տե՛ս չինքլամէն:

Բանթէրա լափխա, կամ բանթէրա, լտ: Ե քար ինչ ածնիւ և թանկագին, դունով խայտաբղէտ ըստ յովազի, և բնութեբ սեղմիչ, և զօրացուցիչ. զոր մարթ է ՚ի կիր առնուլ ՚ի դիսպուածս փորհարութեբ, և թոքաժեռութեբ, մանաւանդ յորժամ սիտիականքն արիւնախառն թքանիցէ. չափն ՚ի 20 գրեանոյ մինչև 40:

— Բանթէրա մինօր. տե՛ս ՀԷՆԷԹԱ:

+ Բանխա, լտ: բանէ, իտ: էբաօմի, յն: էքմէք, տճ: էշ կամ խուպուս, և կամ ըղբիֆ, արբ: նան, պր: և ըստ մեզ՝ հաց, կամ նկանակ: Ե զանգուած ինչ ՚ի ջրոյ և յալեւրէ բաղադրեցեալ. բնութե է անուցիչ, և կակղացուցիչ. բայց չէ օրէն ուտել ջերմաջերմ, զի գրգռէ զծարաւ, առեթէ զկայանս մանրագոյն երակաց, և հատարակօրէն ապականէ զէգոյն երեսաց և յառաջացուցանէ զջերմախտս: ՚Ի սմանէ երբեմն խոցք բովեալ կիզեն, և թրմեն ՚ի ջուր, որ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ փորհարութեբ, և հոսման արեան:

+ Բանխթուամ, լտ: բանխթօ, իտ: կլիմօս կամ մէլինէ, յն: առնաւուտ ստուերըդ, տճ: և ըստ մեզ՝ ձիսակէրեակ: Բոյս սորա նման է առնևւին բուսոյ կորե-

կի. բայց միայն տարբերի ծաղկամբ, զի սորա ծաղիկն առաւել երկայն է, և հատքն չեն ցրիւ, որպէս նա, այլ ամփոփ. գոյն նորա ուրեք ուրեք լինի սպիտակ, և ուրեք ուրեք դեղին: Զիակորեակս այս առատ է իւղով, այլ սակաւ թռչական աղիւ, և բնութ՟ բացողական, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ թթու հիւթոց. լինի և 'ի կերակուր թռչնոց, և անասնոց, և 'ի ժամանակս սովու նաև մարդկան, բայց անչափապէս ուտելն առթէ զուռոյց որովայնի, քանզի է քամիաւոր:

Բանքրաթիում, լտ: բան կամ քրէաս, յն: Է տեսակ մի ծովային սոխոյ, որոյ տերևն նման է տերևոյ շուշանի, բայց երկայն և ստուար քան զնա: Ծաղիկ նորա ելանէ 'ի գագաթան, և է երկայն սպիտակ, և աստղաձև. զկնի ծաղկանց արտադրէ սերմնափակ գնտակաձև, յորում լի են մանրիկ սերմունք: Այս սոխ գտանի 'ի դետեղերս, և 'ի ծովափնեայս. օգտակար է ընդդէմ ախտից կրծոց, հնագոյն հազից, շնչարգելութեան և կշտացաւութեան, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ սբէրմաչէթօի՝ բաղադրելոյ շիրօբբօ տի սգուիլլաիւ: Սա ըստ ոմանց նոյն է ընդ ծովային սոխոյն, բայց ընդ հակառակն է. քանզի ծովային սոխն է այլազգ եթէ՛ մեծութեամբ, և եթէ ներգործութ՟, զորմէ լիագոյն տեսցես 'ի բառն սգուիլլա:

Բանքրէաս. ըստ մեզ՝ պանկրատ, կամ խախացոց: ըստ անդամազննաց է մասն ինչ զետեղեալ 'ի յետակողմն ստամոքսին. յայսմանէ հեղանի յաղիսն հիւթ ինչ, 'ի ձեռն որոյ բարիոք ևս լուծանի մամացն:

Բասթաթէ ալթէա, իտ: հաթէմ լէօքիւ, տճ: որ է դեղ պատրաստական, աղնիւ և օգտաւէտ հազի. և միանգամայն կակղացուցիչ ուլան:

Բասթա վիշիքանթէ. տե՛ս էմբիաստռօ վէշիքանթէ:

Բասթինաքա. տե՛ս զնշանակութ՟ ստրին ի բառն քարօթթա:

Բասթինաքա մարինա, լտ: թռիկօն, յն: թըռաքօնիա, տճ: և ըստ մեզ՝ տրիգոն. Է ձուկն ինչ ծովային լայն, և հարթ, ծանրութ՟ նորա կշռի մի նաև երկու լիպրայ, և երբեմն աւելի ևս. գլուխն ըստ իրաց ինչ նման է գլխոյ գորտոյ. աչքն մեծ, և երկայնաձև, բերանն փոքրիկ, թիկնամէջն կապտագոյն,

տրտվային սպիտակ, տուան երկայն, վիան համեղ, և ախորժական. իսկ խոյնոյն կարծր, սրածայր, և ժանտ, որով հարկանէ, և լծիւնաւորէ զմերձեցեալսն ինքն. և այն խոյնոյ չահաւէտ է ընդդէմ ցաւոյ աւտանց, եթէ վուշնացուցեալ դնցի 'ի վերայ ցաւագնեալ աւտանն, մանաւանդ յորժամ խաւնի մեղրա մոմով:

—Բանիւքդ բէմեցար, ետու: Ի զանդուած ինչ էր, բազապրեալ 'ի յերկու տրամ ներքէ քաքաւանա արմատոյ լոսելոյ, 'ի մի տրամ ափնդէ, 'ի 64 յորեան՝ ագուամիզ աւի շիլլա սէքքէ լոսելոյ, 'ի 62 յորեան՝ օսխաս տի անեթիմոնիս սոլֆօրա թօ բռաս, 'ի յերեք ունկի՝ սպիտակ չաքարէ, և 'ի բաւականաչափ մուչիլլաճճինէ տի կոմմա տրականեթէ: Կազմեն աւտի 400 հաւս, յերկուս ժամս միանգամ աւնու հիւանդն հաս մի աւ իւրաքանչիւր նուագ: Ջօրաւոր է յոյժ դեղս այս 'ի դիպուածս ցաւոց կրծոց, ընչարգելութե, և թանձրամածուքե աղիացն. զի է մեղմիչ, և կազդուրիչ:

—Բանիւքդ ա' էնուլաքամբանա, ետու: Ի զանգուած ինչ բազապրեալ 'ի կէս ունկի՝ էնուլաքամբանա արմատոյ լոսելոյ, 'ի մի տրամ ճիաճճիօլօ լոսելոյ, 'ի մի և կէս լիտրայ սպիտակ չաքարէ, և 'ի բաւականաչափ մուչիլլաճճինէ անուանեալ խժային հիւթոյ: 'Ի զանգուածոյ աւտի տացի մի և կէս ունկի յաւուրն: Օգտաւէտագոյն է 'ի դիպուածս աքօղութօ անուանեալ ախտի, ջղգողութե, և միզարգելութե:

—Բանիւքդ տէր մօկօլ, ետու: Ի զանգուած կամ հաւտագեալ ինչ՝ որ այսպէս բազադրի: Մի ունկի խէժ արաբիոյ, երեք և կէս ունկի սպիտակ չաքար. երկու և կէս տրամ մեխակ փուչնացուցեալ, նոյնչափ ընկոյզ մշկահոտ լոսեալ. եօթն տրամ զուան սպիտակ ջրացեալոյ, երկու և կէս տրամ՝ մաչկս ծռպկին լուսեալ, հինգ կէս ցորեան մուչկ. ա՛ու և զջուրն վարդի՝ որչափ պէտք են վան շինելոյ զզանգուածս, որք մեն մի կշռիցեն վեց ցորեան, զոր ջրջատատեալ փուչուն կինամոնի, ատցես հիւանդին մի կամ երկու կամ հաս երկնից յաւուրն՝ զինի կերակրոց: Ձդեացի դեղատուքես այս ցքան և ցերեսուն օր, և տեսցի օգտաւէտութե ստրա մեծ 'ի ջրաց ուցանել զթուլութե ստամոքսին, 'ի զարթուցանել զախորժակն,

՝ի կազդուրել զոկարրութիւնն ջլաց, և զգայական երակաց, և ՝ի բարեկարգել զգործողութիւնս զաւակ կարար հիւթոյն։

— Բաանիքքէ սէլ տօթթօր տուալօխա, խտ։ Ի զանգուած ինչ բաղադրեալ ՝ի մի ունկի փոշւոյ սպնգոյ կիզեալ, ՝ի կէս ունկի՝ քարտօնաթօ տի ատտա լտաելոյ, ՝ի չերկու տրամ՝ փոշւոյ կինամոնի, ՝ի քան և երկու տրամ՝ հիւթոյ լիպուխրիցիա արմատոյ. և յաւել այնչափ մուչիլտաճ կինէ տի կօմմա տրականթէ՝ որչափ պէտք եցէն առ կազմելոյ բաս կանոնաց արհեստին զզանգուածս զայս, արարեալ հապ՝ որ կշռի ցօրեան. և այսպիսի զանգուած չորք պատեալ փոշւով մանկէսիայի, տացին մեզ մի հատ ընդ երեկս։ Ընդհատ է յոյժ դեղս ՝ի դիպուածս խցանոց հապտային մանանայ, որ ըստ առաքինական բարբառոյ՝ ուօր անուանի։

— Բաանիքքէ տի բիրէթօ տէլ տօթթօր լաքօմպէ։ Զանգուածս այս օգտաւէտ է ՝ի դիպուածս փոլպացաւութեց, թոքային հարբխոյ, հնագոյն թոքաժեռուԹե, ընչարգելութե, դժնդակ հազից, նուրբ ախտից, և սկսաւութե գործարանաց թոքոց։ Զայս եթէ կամիցես բաղադրել, առ ունկի մի ալբօլիքա տի բիրէթօ, տասն ունկի՝ մաքուր շաքար, և յաւել այնչափ մուչիլտաճ կինէ տի կօմմա տրականթէ, որչափ պէտք են առ կազմելոյ զզանգուածս զայս։ Արարեալ տատ 150 հատիկս, երեք առցին ընդ առաւօտս, երեք նախ քան զճաշն, և այլ երեք ընդ եւեկս։

— Բաանիքքէ տի ճինճաբին, խտ։ Ի զանգուած ինչ՝ բաղադրեալ ՝ի հինգ ունկի՝ ճինճաբին արմատոյ լուսելոյ, ՝ի տասն ունկի՝ վանիլիա պտղոյ լուսելոյ, ՝ի տասն չիթ հասկնցա ո՛ ամպրա, ՝ի հինգ տրամ՝ թինթուրա տի քանթերիտիս. ՝ի 30 չիթ՝ խտոյ կի նամանի, և ՝ի 15 լիտրայ մաքուր շաքարէ. յոր յաւել այնչափ մուչիլտաճ կինէ, որչափ պէտք եցէն առ յօրինելոյ զզանգուածս զայս։ արարեալ հատիկս՝ որ կշռեցէ 24, կամ՝ 30 ցօրեանս, ՝ի զանգուածոյ տատ ՝ի մի կամ չերկուս ժամս միանգամ առնու հիւանդն ջուր կամ հինգ հատ առ լուրթանջիւր նուագ։ Ջօրաւոր է յոյժ դեղս՝ ի դիպուածս տկարութե ջլաց, և առնի անդամոյ, և միանգամայն գրգռէ զաղիս։

— Բաանիքքէ վէռմիֆուգէ, խտ։ Ի զանգուած ինչ

ՃՃՂ հալած, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ւ երկու տրամ մուրհակս առնէ ահ մեղքուրիս, վի և կէս լիպրա շաքար, և յաւել այնչափ մուխլլաճինէ՝ որչափ պէտք են առ կազմելոյ զգանգուածս զայս. արարեալ հատիկս՝ որ կշռիցէ 15 ցորեան, տացի վի կամ երկու հատ, երկու անգամ յաւուրն:

+ Բասակր, լտ: բասակրա, իտ: սգաւթօա, յն: սէրչէ պուշտ, տճ: նէհակարէ, կամ վէսահ, կամ տուխտուլ, և կամ տուխնա, արբ: բասունճիւկ, կամ գէնճիսչկ, և կամ ճուվանիկ, պր: և բատմէզ՝ ճնճղուկ, ծկտ: Է թռչուն ինչ փոքրիկ քաչճանօթ ամենայն ումեք, որ է առատ խաղով և ցնդական աղիս, որոյ ձէթ՝ միան, և ձէթ ուղեղն օգտակար է՝ի դիպուածս անդամալուծութենէ, լուանուտութենէ, և ջղոտութենէ. օգտակար է նաև ընդդէմ թունից, և միզարդելու թեան:

— Բասակր լէվին, կամ սգուամօզուա, լտ: բասակրա, իտ: բիան պալըղը, կամ տիլ պալըղը, տճ: Է ճուկն ինչ ծովային լայն և տափարակ, որոյ են երկու սեռակք: Մի սեռակն է մեծ՝ զոր լատինք կոչեն՝ բլիա: Իակ ղիւան կոչեն կուտուէլէթ. գոյն նոցա խայտաբղէտ, այսինքն կարմիր, և գեղին. իակ միւսքն փափուկ, և դիւրամասուելի, միանդամայն քաղցրացուցիչ, և ցրուիչ: Են նոցա և այլ սեռակք, ըստ ձևոյ, և ըստ գունոյ նմանն միմեանց, և են հասմով քաղցր, և ախորժահան, միանգամայն և դէղք կակղացուցիչք, և քաղցրացուցիչք:

† Բասակր քանարկուա, լտ: քանարինօ, իտ: գանաբիա գուշտ, տճ: ճուվանիկ, պր: և բատմէզ՝ դեղձանիկ: Է փոքրիկ թռչուն ինչ դեղնագոյն՝ի չափ ծտի, փետուրք նորա՝ի թևս, և՝ի ձեռն են կանաչագոյն. կտուցն փոքրիկ. ձայնն սուր, և քաղցրաբարբառ: Սովորական կերակուրն է սերմն դդմոյ, և անակալիտէ անուանեալ տունկն: Սոյ թռչուն գոյանի գրեթէ յամենայն գաւառս աշխարհիդ. այլ առաւել յաճախ՝ի քանարիայ կոչեցեալ կղզին. լի է խաղով և ցնդական աղիս. օգտաւէտ՝ի դիպուածս լուանաժեռտութենէ:

— Բասիծնէ իլիաքա, կամ միզէռէռէ, լտ: իլաօա, կամ ռասպիլ համա, արբ: պաղտաք աէօնմէսի, տճ: Բառիս այսու նշանակի ուրուն, կամ անդրադարձումն ազեաց, կամ փոխառեալ, որք խցեալք,

և արգելեալք ՚ի բուն և ՚ի սովորական ընթացից, սրտաբաս եղուզանեն ՚ի բերանոյ զկարիս որովայնի. զորմէ և ունիս տեսանել հտ. ա. գլ. լէ:

—Բաւանէ, կամ պատօս էռնսիբելաս քուռանս, և կամ վասաւլնէ, լս: Է փոքրիկ ծառ ինչ հնդկայ են, որ ոչ բարձրանայ աւելի քան զուէթ կամ ինն տանաչափս, որոյ տերևն ըստ ձևոյն նմանի է տերևոյ նարնջոյ: Ծաղիկն մանրիկ, սպիտակ, և քառեակ թերթեան՝ ըստ նմանութեանն ծաղկան քաբուխֆօլիս առնուանեալ անկոյ, և ըստ սերմն սուսար, բոլորչի, և մէջն կանաչ: Իսկ արմատն սպիտակ, և փոքր ինչ դառնահամ: Լինի յաճախ՚ի խոնաւուտ վայրս, որոյ եթէ արմատն, և եթէ բուն են դեղք շահաւէտ ընդդէմ ռնսիբօլա անուանեալ հրատապ պալարի, զոր տաճիկք կոչեն՝ երլանճըք, եթէ ջրոցն լուսոյն պալարն այն. օգտակար են նաև ընդդէմ բորբոքման փորոտեաց, և լերդի. չափն ՚ի 4 սրամէ մինչև 96 ընդ մի լիպրա ջրոյ:

—Բալիս. տես բաբիս:

—Բալա. տես ՚ի ներքոյ:

†—Բալո, կամ բալուս, կամ ալիս մէանքա, և կամ ալիս եռնիօնիս, լս: բալօնէ, ետ: տուռուա խէպիւլ հասէն, կամ էպիւլվէչի, արբ: Թավուզ գուշու, տճ: և ըստ մեզ՝ սերամալտ: Է Թուչուն ինչ սքանչելատեսիլ ՚ի չափ հնդկահաւու. որոյ գլուխն փոքրիկ է և երկայնաձև, յորոյ վերայ զեռեզեալ կան Թագաձև կամ կնգլաձև կատարք դեղեցիկ. պարանոց նոյ նորա երկայն է և նուրբ. ձայնն սուր, և նեղ ինչ, փետուրքն երկայն յոյժ, և երկնագոյնք, և ոսկեգոյն ՚ի մէջն գլխոյ, և ներքին կողմն թևոց. մէջն մեծ և ոսկեգոյն գունդիկ ունի, որ ի ծայրս ունի սև գոյն. ոտքն մեծ. դեղեցիկ ձեմք, և ՚ի ձեմելն նազելի տարուբերէ զգլուխն, և զպոչն: Իսկ միսն չոր և կարծր, որոյ եփոցն ՚ի ջուր՝ դեղ է ապգու ընդդէմ կշտացաւութեանն, և միզարգելութեանն, և միանգամայն լուծանէ զբար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ: Ճարպ սորա օգտէ ընդդէմ խթից, օծանելով և եթէ զպինս: Կղկղանք սորա օգտաւէտ է ընդդէմ լուսանաժետութեանն, և անդամալուծութեանն, արբելոյ նաև ըստ պատշաճ դրամոյ և զինգուսին միանոց. չափն ՚ի 20 գրամոյ մինչև 960: Իսկ ձագ նորա ՚ի գարձ ածեն ՚ի

պ.եղ ինչուսածոց, և չհամեմիքա կոչեցեալ ախտի:
— Բաւը բհաչիա, կամ բաւը ասլվնանի, լա: Ի ձուկն
ինչ ծովային լայն, և երկայն ոտնաչափ մի և աւե.
ծանրութեան նորա կշռէ երկու լիպրայ, և երբեմն
աւելի ևս, ունելով՝ ի վերայ նիշս և գիծս բազմե.
րանգս: Գլուխ նորա հսկայ է և կապտախառն կա.
նաչ. ընչացքն երկայն, և սաուար, չղթունքն լայն և
թանձր, աչքն լայնաբաց, և ունքն մեծ: Իսկ միան
ծանր և դժուարամարսելի, որ ոչ է բարի՝ ի կերա.
կուր. զի է լուծինչ բնութեբ:
— Բաւնէլլա. տե՛ս վանէլլուս:
— Բարաւիզիա. տե՛ս բարաւիսիա:
— Բարաւիզիա լօքալէ, իտ: տեղական անդամալու.
ծութի:
— Բարաւիսիա, լտ: բարաւիզիա, իտ: տաւշիա, կամ
գէօթրուամբիւք, տճ: իլհասլաս՝, կամ խաթիլլիա, և
կամ նոգտա, կամ ֆալիճ, արբ: և ըստ մեզ՝ անդա.
մալուծութի, կամ անդամագօսութի, որ է ախտ
ինչ և լուծուն անդամոց. որով ջնջք կամ միանունք
անդամոց քակեալ կամ թուլացեալ լքանին, որով
ոչ կարէ ոք յոտն կալ ըստ կամաց իւրոց, և շարժիլ,
և այլն: տե՛ս հտ. ա. երես 222:
— Բարեխիա պրաւա, կամ պօթուա, լտ: հինատա.
մասը, տճ: էնէպ հինասի, արբ: և ըստ մեզ՝ որթ
հնդկաց: Է սրամտ՝ ի ձև արմատոյ թհխմօլէ ա.
նուանեալ անկոյ, բայց կարծր և սեաւ քան զայն:
Արձակէ բուն երկայնս, և ճիւղս բազումս՝ հան.
պոյն որթոյ: Այս սրամտ յատկախ գտանի՝ ի մէք.
սիքաս. բնութբ է միզաբեր և թուլացուցիչ՝ զոր
ևսաւնեալ՝ ի գինի սպիտակ, և արբուցեալ, լինի
գեղ օգտակար ընդդէմ միզարգելութբ, երիկամնա.
ժեռութբ, ընչարգելութբ, գալիճան: Ազդի՝ ի կէս
տրամ մինչ ցմի և կէս. այլև օգտէ ընդդէմ ցաւոց
յօդուածոց աւթելոց յուժգնութբ:
— Բարթէնիուս նօսիլէ. տե՛ս քհամէմէլուս:
— Բարիէթարիա օֆֆ, կամ հէլբսինէ, կամ վիթրիօ.
լա, կամ բէրտիչիուս, կամ տրէչէօլարիա, և կամ
հէբտա մուրուրիա, լտ: բարիթարիա, կամ բարիէ.
թարիա, և կամ վիթրիուսօլա, իտ: բտուիչիթէտ,
պղղ: հէլբօ, յն: եաուիչիան օթտս, տճ: և ըստ մեզ՝
կատուինչ: Է տրամտոյ իստս ինչ տանուջափ մի և կէս
բարձրութբ, որոյ ցօղունքն կան բազմիլ, կարմրերանգ,

և դիւրաբեկ: Տերևքն են երկայնաձև, անհարթ, թաւիշաւոր, որք կռուին 'ի հանդերձս անցաւորաց: Ծաղիկն մանրիկ, և կանաչախառն դեղին, ունելով 'ի միջի առէջս քառեակ թուով. բերէ և սերմունս երկայնաձևս, և փայլունս: Սա գտանի ամենայն ուրեք. լի է աղիւ և իւղով, և բնութ՟ն յոյժ միզաբեր և թուլացուցիչ: Չափն 'ի 4 տրամէ մինչև 98, եփեալ ընդ մի լիպրա ջրոյ:

— Բարնասսիա, կամ կրամէն բարնասսի, կամ հէբաթիքա ալպա, լտ: Է խոտ ինչ փոքրիկ, որ ունի ղնմանութ՟ի մանուշակի, բայց փոքր քան զայն. բուսանի 'ի մարգագետինս, և 'ի խոնաւուտ տեղիս, արձակելով յարմատոյ զբոլորշի, և զերկայնականթ տերևս, և 'ի միջի տերևոց ելանեն ցօղունք երկայնք, որք 'ի ծայրս բերեն սպիտակագոյն ծաղիկս հինգթերթեանս, և քաղցրահոտս. ունի և պտուղս թաղանթայինս, յորում լի են սերմունք երկայնաձևք: Իսկ արմատն ստուար, սպիտակախառն կարմիր, թելաւոր, և տտպահամ: Այս խոտ լի է իւղով, բայց նուազ աղիւ, և բնութեամբ սեղմիչ, և զովացուցիչ:

— Բարուլուս. տե՛ս 'ի ներքոյ:

+ Բարուս, կամ բարուլուս, կամ բարիքս, և կամ էճիթհալուս, լտ: Է թուչուն ինչ փոքրիկ. որոյ գոյն է կանաչ, լինի ևս դեղնագոյն, սպիտակ, սեաւ, և կապտագոյն. գլուխ նորա է սեաւ, և փայլուն, և 'ի տեղիս տեղիս նաև գորշագոյն: Սորա է տեսակ ինչ կոչեցեալ՝ քարպօնարիուս մինօր, կամ քանինուս, որ փոքր է քան զայն, գլուխ նորա է սեաւ, և սպիտականիշ, ոտքն և փորոտիքն կարմիր: Երկոքին սոքա առատ են իւղով, և թռչական աղիւք, օգտակարք են ընդդէմ անդամալուծութեան, և լուսնաժետութ՟ն, և միանգամայն լուծանեն զքարիկս, և զաւազս միզարանի:

Բարօնիքիա, կամ բօլիծօնում մինուս քանտիքանս, և կամ անթհիլլիս նիվէա, լտ: օնիքս, յն: Է խոտ բուսեալ 'ի լերինս, և 'ի քարուտս իբր մի և կէս ոտնաչափ. Ճիւղք սորա են տարածողական, տերևքն ունին զձև տերևոց քօրրէճիուօլա անուանեալ խոտոյ, այլ սակաւ մի փոքր են քան զայն: Ծաղիկն փոքրիկ, ունելով 'ի միջի առէջս բազումս: Ունի և արմատ երկայն, ստուար յոյժ, փայտային. սպիտակ, և բնու-

թ̃ սեղմիչ։

Բարօսիզմօ, կամ բարօսսիսմօ, կամ աչչէսսօ տի ֆէպպրէ։ Է կանոնաւոր ընթացք կամ դարձ տեն-դի։

— Բաքօչէրօքա։ Է բոյս ինչ պրասիլիոյ. որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր եօթն ոտնաչափ. և է ուղիղ, սպնդային, և կանաչ։ Ծաղիկ նորա է կարմրերանգ՝ ըստ նմանութ̃ ծաղկանց հնդկային եղեգան։ Յետ ծաղկանց արտադրէ զպտուղն շլորաչափ մեծութ̃, զորոյ խորտակեալ զկեղևս՝ ելանեն 'ի միջոյ մանրաթելք՝ զորովք պատեալ կայ մածուցիկ հիւթ գինէհոտ և կարմրախառն դեղին. յորմէ դեղարարք ներկեն զոգիս 'ի գոյն դեղեցիկ կարմիր. և 'ի միջի ունի սերմունս եռանկիւնաձևս, և դեղնագոյնս։ Իսկ արմատն ոստալից, և թելաւոր։

— Բէբէ. տե՛ս բիբէր։

— Բէբէ լունկօ. տե՛ս բիբէր լօնկում։

— Բէբէ նէռօ. տե՛ս մէլանօ բիբէռ։

— Բէբէ պիանքօ. տե՛ս բիբէր ալպում։

— Բէբէ տի էթիօբիա. կամ կրանօ տի ծէլիմ։ Է ազգ ինչ բիբէր լօնկում յորջորջեալ պղպեղի, զորմէ ունիս տեսանել 'ի տեղի իւրում։

— Բէբլօս, կամ թիթհիմալուս աննուուս ֆօլիօ րօթունտիօրէ աքումինաթուս, լտ։ բէբլօ կամ էզուլա րօթօնտա, իտ։ Է բոյս ինչ կաթնաբուղխ, յազգէ սիւթլիւէն անուանեալ տնկոյ, որոյ ցօղունքն են յոգնաթիւ։ Տերևք սորա բոլորշի են և մթին կանաչ։ Ծաղիկն բազմահերձ, պտուղն փայլուն, և անկիւնաւոր, ունելով 'ի միջի սերմունս երկայնաձևս։ Իսկ արմատն մանր և թելաւոր։ Լինի սա յաճախ յագարակս. լի է իւղով, և աղիւ, այլ ըստ բնութ̃ և ըստ ներգործութ̃ նոյն է ընդ թիթհիմալուս անուանեալ տնկոյ։

— Բէբօ, կամ քուքուրպիթա ֆօլիիս ասբէրիս, կամ ծուքհա ֆլօրէ լութէօ, լտ։ ծաթթա, իտ։ Է տունկ յաճախեալ յեգիպտոս, որոյ ցօղունն է ճիւղալից, երկայն, և ստուար իբր մատնաչափ։ Տերևք նորա են մեծ, լայն, հերձոտ ըստ նմանութ̃ տերևոց սեխի կամ թզոյ, որք և են կարծր, անհարթ, մթին կանաչ, փայլուն, դոյզն ինչ փշոտ, երկայնականթ, և եզերք նորա սղոցաձև ատամնաւորեալք։ Ծաղիկն զանգակաձև, հերձոտ, քրքմագոյն, և երակալից, և

այս մանաւանդ՝ի միջին կողմանէ. զկնի ծայրկանց յաջորդէ պատուին սեխաչափ մեծութիւն. ձև նորա այլևայլ է. այսինքն երկայն, բոլորակ, և եռանկիւնի, կեղևն խորտաբորատ, միջի դոյացութիւնն ապտակ, սպունգային, և դոյզն ինչ քաղցրահամ, և բնութեամբ զովացուցիչ, և քաղցրացուցիչ արեան. զայս պատուղ կարծեմ՝ի բարբառ արաբացւոց կոչեն՝ Ալ. ակլլավի: Իսկ սերմունք նորա որք լինին՝ի պտղի անդ՝ են տափարակաձև, լայն, և եռանկիւնի, և բնութիւն բացորոշական, և մկզաբեր:

— Բէդուէցիանօ, կամ էնթէհնա բէգուէցիանա: Է բառ անդամազինուածական, որով նշանակի մասնացայտանն, որ է պարկ ինչ մտշկեղէն, և խորշկէն, ուրուց նօր պարուհնակի մասացն:

— Բէէթէն, լս: Է տեսակ մի ծովային ոստրէի, որ ունի զկարծրանիւթ, և զնորատաբորատ պատեանս՝՝ի ձև ձեռաց մարդոյ, զոր բանայ և խփէ. այլ դոյն նորա այլ և այլ է. այսինքն ապտակ, կարմիր, գորշ, և մանիշակ, Ծիրանագոյն, և հնձոտ, և՝՝ի նեղքոյ նորա ընդ կանթն կոյս է բաժակ գլանաձև, և հնձոտ, յորում են սերմունք: Իսկ արմատն երկայն, թանձր, փոքր մի գառնահամ, արտաքուստ սեաւ, իսկ՝՝ի նեղքուստ ապտակ: Բուսանի սա յածման յեղերս գետոց, և՝՝ի խոնաւուտ վայրս. լի է դոյացական աղիւ, և իւղով. որոյ արմատ լուեալ՝՝ի փոշի լինի դեղ ազդու ընդդէմ առնակերոյ ինատաբեր հիւթոց մարմնոյ, զի է քրտնաբեր, և մեղմապէս լուծողական: Իսկ փոքրն կոչի բէթաւիթէս ժինօր. ցողունն ստոյգ է նոյնպէս մէջն ունայն, փափուկ, և լի աղուաւմաղիւք: Տերևն ապիտակ, որպէս և ծաղիկ նորա: Իսկ արմատն երկայն, ստուար բէթաջուկաձաղատոյտ, ոստոտից, թելաւոր, ապիտակ, և հարր

մրակեղև. հանով է դառն՝ միանգամայն և ջերմաց համ, այլ ըստ զօրութե՛ն նման առաջինոյն:

— ԲԷԹԷՔՔԻԷ. աե՛ս բուսաթուղայ:

— ԲԷԹԹԻԿՈՆԷ: Է բոյս անդամազննաց, որով լման՝ նի երանք կամ առաջակոտին երանաց, և է միջին ման մարմնոյ՝ ընդ պտրան, և ընդ առականս. կո՛ղն և բուսպէ, ըստ տաճկաց գասըք: Դարձեալ, ոսկր երանաց, կամ առականաց:

— ԲԷԹՈՒՄ ԱՆԿՈՒԱՆԹԻՓՕԼԻՈՒՄ. աե՛ս նիքօցիա:

— ԲԷԹՐՕԱԷԼԻՆՈՒՄ, կամ աբխուտ ԲԷԹՈՒՕԱԷԼԻՆՈՒՄ. կամ աբխուտ հօրթէննաէ կամ սէլինուտ, լտ: բէթրօ նէլը կամ բուէցցէմօլօ, կամ բէթրօսէմօլօ, կամ բէթրօսէլլինօ, և կամ բէթրօսէլլինօ, իտ: բէուսի, գղղ: բէուսիմօլօ, էն: մաղտանոս, աճ: էյհէքան, կամ պտանոս, կամ պակատանոս, արբ: պուէռթ, կի՛ պաթզու, պր: և ըստ մեզ՝ կարան, կամ քարան: Է գոյացինչ յատկէ խաւարտից. որոյ ցօղունն առաւար կբ՛ բթաչափ, երկայն երէք կամ չորս ոտնաչափ, ճիւղից լից, և մէջն դատարկ: Տերևք սորա ճղճկէն, երկայնականի, և մէթին կանաչ. զոր ստէպ՝ ի գործ ածեն՝ ի համեմունս կերակրոց: Ծաղկին հինգթերթեան, և ճառագայթաձև, որք ելանեն՝ ի ծայրս ճիւղոց. յետ ծաղկանց թողու սերմունս մանուսնա, բոլորչիս, գորչագոյնս, և տափակս: Իսկ արմատն երկայն, առաւար կբ՛ բթաչափ, և ոսկրատակ, միանգամայն և խթիչ բնութե՛ն. որ՝ ի վար արկանի՝ ի դեղս բոյս հանդերձ բաղադրութե՛ն այլոց, որ է վարաստիչ թանչից, և միզարդելութե՛ն. միանգամայն և զինի խորտակելոյ զքարիկս միզարանի, եթէ ճնան ինչ յաւելեալ՝ ի նմին, հաչեալ արտաքս զայնս. յայն սակս կարպի՝ ի դասս հինգ բացողական և միզաբեր արմատոց: Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև սորա սերմն, և տերևն:

— ԲԷԹՐՕԱԷԼԻՆՈՒՄ՝ ՄԱՂԷՏՈՆԼՔՈՒՄ, կի՛ աբխուտ մաղէտոնլքում, լտ: և ըստ մեզ տուբգաբանի՝ կարան մակեգոնիոյ. բոյս յատնախեալ՝ ի մակեգոնիա. որոյ ցօղունն ամէ՛ ըստ բարձրութե՛ն մերումն կարտաղնի: Տերևք սորա առաւել լայն են, և առաւել ճղճկէն: Իսկ սերմն կարի մանրիկ, և երկայնաձև, միանգամայն և դէպ բացողական. որ բանոյ զանոյս միզն, և լուծանէ զդաշտոնս կանանց, և ևս ցրուէ զխուգս, և մեղմէ զչարութե՛ն թուխից. որ՝ ի վար արբ-

կանի եւ 'ի բաղադրութեան թիւրակէսի:

— Բէթրօսէլինում քանինում. տես չիքութա:

— Բէթրօսէլլինօ կամ բէթրօսէլլօ. տես 'ի վեր բէ-
թրօսէլինում:

— Բէլէչինուս, կամ սէքուրիտաքա սիլիգուիս բլա-
նիս տէնթաթիս, և կամ սքօլօբէնտրիա լէկումինօ-
զա, լտ: Է բոյս ինչ, որոյ ցօղունք են անկիւնաւոր,
և բազմաճիւղք: Տերևք սորա նման են տերևոց
վգնի: Ծաղիկն ընդային, փոքրիկ, կարմրերանգ, և
եղջերաձև, որք փունջս փունջս արտադրին 'ի ծայրս
բաժակի, և ունին գորշադոյն պտուղս տափարակա-
ձևս, և շրջապատ նոցա է սղոցաձև ատամնաւորել.
և 'ի միջի ունին սերմունս բազումս, մանունս, և
սեաւս: Իսկ արմատն երկայն, և թելաւոր: Սերմունք
այսր բուսոյ են դեղք ազդու ընդդէմ միզարգելուն,
նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, խցանաց
արգանդի, և տկարութեան ստամոքսի:

— Բէնթաբհիլլօիտէս, լտ. որ ըստ մեզ ստուդաբա-
նի՝ հինգտերևեան: Է բոյս ինչ բազմատեսակ. յորս
երևելի են երկու տեսակք. մինն կոչի ա՛ նոցա՝ բէն-
թաբհիլլօիտէս էռէքթում, կամ գուինգուէֆօլիում
ֆրաճիֆէռում, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և
կէս ոտնաչափ: Տերևք նորա հինգ հինգ բուսանին
'ի վերայ միոյ կանթի, և են թաւամազուտ, և եզե-
րահերձ նման ըստ իմիք տերևոց ելակի: Ծաղիկքն
հինգթերթեան են և սպիտակագոյն, որք 'ի վեր
երևին 'ի գագաթան: Ապա յաջորդէ պտուղն ման-
րիկ, և բոլորշի: Իսկ արմատն երկայն, ստուար
յոյժ, փայտային, և կարմրերանգ, և բնութ՛ սեղ-
միչ, որ՛ և սերմունք նորա. զոր եփեալ 'ի ջուր, և
արբուցեալ՝ դեղ են փորհարուն, և հոսման արեան:
Իսկ միւսն անուանի՝ բէնթաբհէլլօիտէս սուբինում,
կամ գուինգուէֆօլիում ֆռաճիֆէռում ռէբէնս,
ցօղունք սորա են դեղնագոյն, մանր, և վտիտ, որք
խիտ առ խիտ սփռին զերեսօք գետնի: Տերևքն նման
են տերևոց ճէրանում անուանեալ բուսոյ. և եզերք
նոցա հերձոտ և իբր սղոցաբերան: Իսկ արմատն
ստուար իբրև զվերնոյն, որպէս և ներգործութիւնն
նման է ներգործութեան նորա:

— Բէնօապսօն, լտ: Է մշտադալար ծառ ինչ ամերի-
կեան. որոյ կեղևն է ստուար, և հոտաւէտ: Տերև
սորա նման է տերևոյ փրփրեմի, բայց առաւել

թամբալից, և ստուար քան զայն: Պտուղքն ունին նմանութիւն ընդ նարնջոյ, և համք նոցա տտիպ են միանգամայն և թունալից. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի վեց կամ տասն կորիզս նշաձևս, և 'ի մէջ նոցա գոյացութիւք պարարտք. զորոց իւղն հանեալ 'ի գործ ածեն 'ի սպեղանիս, որ է մաքրիչ, և սպիացուցիչ:

— Բէշէ, իտ: պալըք, տճ: հութ, արբ: դարձեալ այսու անուամբ նշանակի և ս մին 'ի միանաց բաղկի:

— Բէուչէ. տե՛ս բինուս:

Բէուչէտանում, կամ բինասթէլլում, և կամ ֆօէնիքուլում, լտ: Է բոյս՝ մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ՟ը, որոյ տերևքն են նուրբ իբրև սամթի. Ծաղիկք նորա են փոքրիկ, դեղնագոյն, հինգթերթեան, և ճառագայթաձև, որք ելանեն 'ի գագաթան. զկնի ծաղկանց արտադրէ սերմունս ձուաձևս, և գծաւորս, և համք նոցա դառն միանգամայն և տտիպ: Իսկ արմատն երկայն, ստուար, թամբալից, արտաքուստ սեաւ, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ միզարդելութեան, նուազութ՟ն ամսական պարտուց կանանց. մաքրէ և զարիւն, և ապաքինէ զվէրս հնացեալս:

— Բէչէ. տե՛ս բիքս:

Բէսթիս, լտ: բէսթէ, կամ մօռիա, իտ: թավուն, կամ գուպպէ, արբ: վէպա, կամ մէրքիամէրքի, պր: իւմիւռճակ, տճ: և ըստ մեզ՝ ժանտամահ, մահտարաժամ, և կամ ժանտախտ: Է ախտ ինչ տարափոխիկ, դժնդակ, յոյժ ծանօթ յեդիպտոս և 'ի կոստանդնուպօլիս:

— Բէսքա. տե՛ս բէրսիքա:

— Բէսքօ. տե՛ս բէրսիքա:

— Բէսքօրվինուս. տե՛ս բանունքուլուս:

— Բէվէռէ, տե՛ս բիբէռ:

— Բէտիտիօ. է բառ անդամազննական, որով իմանի երկրորդն 'ի ձգիչ միանաց ոտին:

— Բէտիքուլարիս, կամ ֆիսթուլարիա, կամ քռիսթա կալլի ալթէռա, և կամ բհթհիրիօն, լտ: Է բոյս, որոյ ցօղունքն են երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, անկիւնաւոր, վտիտ, և մէջն դատարկ, որք խիտ առ խիտ սփռին զերեսօք երկրի: Տերևք նորա նման են տերևոց լիբէնտուլա անուանեալ բուսոյ, այլ սակաւ մի փոքր են քան զայն: Ծաղիկն սպի-

տակ, և ՚ի տէրից տեղից նաև Յիրանապտոյն ։ Պտուղն բոլորակ, կիս տափարակաձև, ներքին գոյացուԹիւն նորա փակեալ կայ յերկուս խորշս լի սերտագոյն և տափարակաձև սերմամբք ։ Իսկ արմատն ստուար բԹաչափ, սպիտակ, բազմաԹել և փոքր ի մի գառնահամ ։ Այս բոյս յատկաԹս ՚ի վեր երևի ՚ի Ճախանային և ՚ի խոնաւուտ տեղիս, լի աղիւս, այլ նուազ խլորվոփատաւէտ է ընդդէմ հոտման արեան, և Թանչից ։ և ըստ ոմանց նախնի հեղինակաց, ունի և զօրուԹիւն մաքրողական, և հաւասարեալ է ստ նոսա երբ դեղ ընդդէմ խլհայԹի ։

— Բէրա բաւԹօրիս ։ տե՛ս պուրաս բաւԹօռիս ։

— Բէրբէնքրազիմ ։ տե՛ս էբնքրաԹնքամէնԹէ ։

— Բէրիբէլօքա, կամ աբօչինուս Փօլիս օպլօնկօ, է բոյս ինչ կաԹնաբուսկն, որոյ ցօղունն է կարմրեւանգ, փայտային, դիւրաԹեք, երկայնաձիգ, և բազմնակաւոր, որ ուր և բուսանի՝ պատատի շուրջ զնովաև եղեալքն ։ Տերևք նորա են երկայնաձև, լայն, և երակալից, որք շարին ՚ի վերայ բարուանակաց հանդէպ միմեանց ։ Ծաղիկքն ելանեն ՚ի ծայրս ստոց, և են ԹաւիշաւորՀ, աստղաձև, և հերճուտ, գոյն նոցա ՚ի վերին երեսս Յիրանապտոյն, և վայելուն, իսկ ՚ի ներքոյ կանաչախատուն դեղին ։ իսկ ի ինչ ձևերեն Ծաղկանց ՚ի ցաց ԹօԹափեն, ՚ի վեր երևի պտուղ ինչ բոլորակաձև՝ բաչխեալ և պատեալ երկտումբ կապտագոյն պատենիւք ըստ նմանուԹեան պտղոց աբօչինօի, որ ՚ի հասանիլն ինքնին բացեալ լինի ընդ մէջ, և յայնժամ երևի ՚ի նմա հիւԹ ինչ բրդոտ՝ յորոյ վերայ սփռեալ կան սերմունք ։ Իսկ արմատ նորա լինի օճապտոյտ, և ԹեԹևաւոր, և ճապաղեալ տարածի զերեսաք երկրի ։ Այս բոյս սովորաբար բուսանի յանտառս, և ՚ի հովանաւոր տեղիս։ բնուԹէ է ընտանեաւոր, և մահաբեր մանաւանդ շանց, գայլոց, աղուեսաց, և այլոց չորքոտանեաց, որք յուտեն սատակին ։

— Բէրիբենէուսմօնիա, լտ ։ բօլմօնիա, իտ ։ զաԹուրիէ կամ վէճա իլ ճէմալ, կամ զաԹլճէմալ, արբ ։ ապճիէր միւֆրիւքանը, տճ ։ և ըստ մեզ՝ Թոքաժեռուս, Թե կամ ԹոքախատուԹե ։ Ի սատիկ չէրմուԹիւն, կամ բորբոքուին Թոքոց, որ տայ երբեմն Թքանել և պարիւն ։ զորմէ տե՛ս ։ հո ։ ա ։ երես 81 ։

— Բէրինէօ ։ այսու անուամբ ըստ անդամոցն նը-

չանակի մասն մարմնոյ, որ ընդ սրբանն, և ը̄ ամօ-
թոյս:

— Բէրիքարտիօ. անուամբս այսու ը̄ անդամազննաց
իմանի՝ մաշկն պարունակիչ սրտի կենդանեաց:

— Բէրիքլիմէնում, լտ: Է խոտ ինչ վայրի, որ թէ-
պէտ նոյնատեսակ է ընդ քաբրիֆօլիում անուանեալ
խոտոյ, բայց բնութ̄ը, և ներգործութ̄ը այլազան.
որոյ եթէ՛ տերևքն, եթէ ծաղիկքն, և եթէ հատա-
պտուղքն են բացողականք, մաքրողականք, և լուծո-
ղականք, որք կա՛մ արտաքուստ եդեալ 'ի վերայ
ցուրտ ուռուցից, կա՛մ կերեալ, և կամ եփեալ և
զջուր նորա ըմպեալ՝ բժշկեն զհնագոյն վէրս մարմնոյ,
զշնչարգելութի̄, և զմիզարգելութի̄. գրգռեն նաև
զտողունս կրծոց, զքիրտն մարմնոյ, և զքարիկս մի-
զարանի:

— Բէրիօսթիօ. այսու անուամբ ըստ անդամազննաց
իմանի սոկրամիզն, որ է նուրբ մզնիք պատեալ զոս-
կերօք:

— Բէրլա. տե՛ս մարկէրիթա:

— Բէրնիչէ. տե՛ս բէրտիքս:

— Բէրչիբիէր, կամ բէրքիբիէր, կամ ալքիմիլլա մօն-
թանա մինիմա, կամ բօլիկօնում սէլինօիտէս, լտ: Է
տունկ ինչ բոլորակաձև, վտիտ, և թաւիշաւոր, որ
սովորաբար բուսանի յանտառս, և յագարակս իբր
թզաչափ բարձրութ̄ը: Տերևքն նորա բոլորակաձև
են, և եռահերձ ըստ նմանութ̄ե տերևոց ճէրանիում
անուանեալ բուսոյ: Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ
տերևոյն, և է փոքրիկ, և գեղեցկագոյն. բերէ և
սերմն նման կորեկի, այլ փոքր քան զայն: Իսկ ար-
մատն մանր, փայտային, մանրաթել, սեաւ, և
տտպահամ: Այս տունկ լի է ցնդական աղիւ, և
իւղով, և բնութ̄ը բացողական. զի բանայ զանցս
միզի և զդաշտանսն կանանց, միանգամայն և հալէ
զքարիկս երիկամանց. օգտէ նաև ընդդէմ սքօռ-
պութօի:

— Բէրսիքամիթս. տե՛ս բէրսիքարիա:

— Բէրսիքա սիլիգուա. տե՛ս նօլի մէ թանճէրէ:

— Բէրսիքարիա, լտ: Է բոյս ինչ բազմատեսակ.
յորս երևելի են երկու տեսակք. առաջին տեսակն
կոչի՝ բէրսիքարիա մաքուլաթա, որոյ ցօղունն է եր-
կայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, բոլորակ, կանաչա-
դեղ, դոգաւոր, ողորկ, ծնրաւոր և ճիւղալից:

Տերևքն նորա են երկայն, ձուաձև, սրածայր, կապտադոյն, բծալից, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք, և 'ի միջոյ տերևոց արձակեն հասկս երկայնականթս, և կոնոնաձևս, որք 'ի ծայրս բերեն ծաղիկս սպիտակս, և 'ի տեղիս տեղիս նաև կարմրադոյնս, իւրաքանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրեանց հնգեակ առէջս կնճռապատս, յորում լի են ձուաձև սերմունք սեաւք. իսկ արմատն թելաւոր: Այս բոյս յաճախ գտանի 'ի ճախնային, և 'ի լճային տեղիս, նաև յեզերս գետոց. լի է իւղով, այլ նուազ գոյացական աղիւ, և բնութ̄ սեղմիչ, և զովացուցիչ. օգտաւէտ է ընդդէմ փորհարութ̄. և բորբոքման աչաց: Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բէրսիքարիա վուլկարիս աքրիս: Ցօղուն սորա ըստ իրաց ինչ նման է վայրի դեղձենւոյ: Տերևքն երկայն են և նեղ ըստ նմանութ̄ տերևոց ջրապղպեղի, կծուահամ է և ջերմ բնութ̄. վասն որոյ ոչ թարշամի արագ, այլ տևէ մինչև ցաշուն: Իսկ արմատն մանր, փայտային, սպիտակ, և թելաւոր, այլ ըստ բնութեան և ըստ ներգործութ̄ նման առաջնոյն:

Բէրսիքում, կամ բէրսիքում մալում, լտ: բէրսիքա, կամ բէսքա, իտ: խօխ, կամ շահըռա, կամ շէլլէք, կամ հավխ, և կամ ֆիւլլէյգ, արբ: շէֆտալի, տճ: շէֆտէրէնկ, կամ րէնկինա, և կամ հըլու, պր: և ըստ մեզ՝ դեղձ: Է պտուղ ինչ մեծ 'ի չափ փոքրիկ խնձորոյ, բոլորշի, թամբալից, և ախորժահամ, և գոյն նորա պէսպէս է. զի ոմանց է կանաչախառն սպիտակ, ոմանց դեղնագոյն, և ոմանց ծիրանագոյն. լի է իւղով, և գոյացական աղիւ, և բնութեամբ զովացուցիչ. օգտէ ընդդէմ տկարութ̄ սրտի, և կըրծոց. բայց անչափապէս ուտելն առթէ զուռոյց որովայնի. քանզի է քամիաւոր: Ունի և կորիզ կնճռալից, և կարծրապինդ, և 'ի միջի գոյացութ̄ սպիտակ, պատեալ նուրբ մաշկաւ, որ է դառն, և ճճէհալած. զոր ճմլեալ մզեն անտի իւղ ինչ, և 'ի վար արկանեն 'ի դեղ ցաւոց ականջաց, և որովայնի:

Բէրսիքում. տե՛ս բէրսիքա:

Բէրսօնաթա. տե՛ս պառտանա:

Բէրվինքա, լտ: Է բոյս՝ որոյ երկու տեսակք են. մի տեսակն կոչի՝ բէրվինքա վուլկարիս անկուսթիֆօլիա. կամ վինքաբէռվինքա մինօր, որոյ ցօղունն է մանր, երկայն, բոլորակ, կանաչ, օձտպտոյտ, և

վտիտ, բուսեալ զերեսօք գետնի շուրջանակի սփռե-
լով զբարունակս։ Տերևքն նորա երկայն են 'ի ձև
դաբնւոյ, այլ 'ի գոյն բաղեղան։ Ծաղիկն հինգթեր-
թեան, և կապտագոյն, բայց զուրկ 'ի հոտոյ. յետ
ծաղկանց յաջորդէ պտուղն փոքրիկ, բաշխեալ և
պատեալ երկոքումբք պատենիւք, ունելով 'ի միջի
սերմանս երկայնաձևս։ Իսկ արմատն թելաւոր, և
փոքրիկ։ Իսկ միւս տեսակն կոչի՝ բէրվինքա վուլկա-
րիս լաթիֆօլիա, կամ քլէմաթիս, և կամ վինքա
բէռվինքա մաեօր, որ ամենայն որպիսուբ̄քն է նման
վերնոյն, բայց միայն բարձրագոյն լինի քան զնա։
Երկոքին սոքա բուսանին յանտառս, և 'ի գիճային
վայրս. լի են իւղովք, և գոյացական աղիւք, և բնու-
թբ̄ սեղմիչք և մաքրողական արեան։

— Բէրտիքս, լտ։ բէրտիչէ, իտ։ բէռտիքա, յն։ գէք-
լիք, տճ։ հաճէլ, արբ։ և ըստ մեզ՝ կաքաւ։ Է
թռչուն խայտափետուր 'ի չափ աղաւնոյ. այլ 'ի ձև
լորամարդի, ունի զմիս փափուկ, և ախորժահամ։
— Արիւն սորա լինի դեղ օգտաւէտ ընդդէմ վիրաց
աչաց, զի է մաքրիչ, և բուժիչ։

— Բէրտիքս, լտ. տե՛ս բուսթիքուլա։

— Բէրքա, լտ։ բէրքիա իտ։ Է ձուկն ինչ քաղցր
ջրոց, և ծովուց, որոյ երկայնութիւն չէ ինչ աւելի
քան մի և կէս ոտնաչափ, բերան նորա է փոքրիկ.
որովայնն խայտախարիւ, թեփք մորթոյն մանր և
կարծր, ունելով 'ի վերայ փուշս կարծրակուռս, և
սայրասուրս, հարուածք նորա դժնդակ, և կարի
վտանգաւոր։ 'Ի գլխոյ այսր ձկան ելանեն քարինք
բազում. զոր իբր դեղ 'ի վար արկանեն ընդդէմ
սերմնակաթութեան. չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց40
խառն ընդ ջրոյ։ Եւ է դեղ գերագոյն ընդդէմ
փտութեան ատամանց, և լնտերաց. յայն սակս ստէպ
չփեն նովաւ զախտացեալ մասն լնտերաց։

— Բէրօնէօ. այսու անուամբ ըն անդամազննաց նշա-
նակի ոլոք, որ է մինն յերկոցունց ոսկերաց արտա-
քին սրունից, որ սկսեալ 'ի ծնգացն աւարտեալ
եզերի 'ի կոճն։

— Բէրֆօլիաթա, կմ պուբլէուրում բէրֆօլիաթում
րօթունտիֆօլիում, լտ։ Է բոյս բազմոստեան՝ որոյ
ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, բոլորակ
դառնագոյն, կարծր, նիհար, և հոտաւէտ։ Տերևք
սորա են ձուաձև, կամ բոլորակաձև, ջլային, կա-

նաչախտան դեղին, կամ երկնագոյն, և տոպահամ: Ծառիկն ելանէ 'ի գագաթան և 'ի ծայրս ոտից, կամ սեղանց, և է հովանաձև, դեղնագոյն, և հինգթերթեան 'ի ձև վարդի, եւ յաջորդէ ունելով զնեբեանց երկաւոր սերմունս մանուռնս, և երկայնաձևս: Իսկ արմատն ստուար նըր բնաչալի, յատակ, փայտային, և սպիտակ: Այս բոյս բուսանի յապարակս, և յաւազուտս. լի է նւղով, և ցնդական ալիւ, և զօրութիւ սպղտու մաքրիչ, և սեղմիչ. օգտաւէտ ընդդէմ վոչտանկութեե, հնագոյն վէրաց, և խղճալթի՝ այն է սրտաճայ. որ 'ի կնր արկանի անտարբեր եթէ արտաքուստ, և եթէ 'ի ներքուստ:

— Բերբֆօրատա. տես նբբերնք:

կն, + Բէօնիա կամ բաէօնիա, լս: շաքաիկ, կամ շապկիպ, ա՛ն: ըստ մեզ՝ բէոնին: Ի բոյս երկայն նբբև երնք ոտնաչափ, որոյ տերևքն են լայն, երկայն, ստուար, կտպտսխատն կանաչ, և փայլուն, որպէս և ճիւղք նորա: Ծառիկ նորա է մեծ, լայնատարած, և բազմաթերթ նբբև վարդ, բայց գոյն 'ի հոտոյ. իսկ պոյնն հատարակօրէն կարմրատեսիլ է, ունի և վարսանման կատարս. զինի ծառկանց յաջորդէ պտուղն գնատակաձև, թաւիշատոր, վայրկեան, մերկն սպիտակ. երբէք և սերմունս տեսաս, և բոլորակաձևս: Իսկ արմատն ստուար, բոլորակաձև, թեղատոր և կարմրեղանգ: Սա բուսանի 'ի բուրաստանս, յանտառս, և 'ի դաշտավայրս. լի է նւղով, և գոյացական ալիւ. որոյ եթէ ծառկին, եթէ սերմն, և եթէ արմատն են դեղք օգտակար ընդդէմ անդամալուծութեե, և վերնոտութեե: Ծաղկն 'ի 20 յունուարէ մինչև յ30:

+ — Բթարմիքա, կամ տրաքօ սիլվեստրիս, և կիմ տրաքունքուլոս բուսաբէնախս սէռատաճօֆօլիս, լս: Է բոյս, որոյ ցօղունն սովորաբար բարձրանայ յերկրէ մի և կէս ոտնաչափ, և 'ի սեղիս տեղիս նաև չորս ոտնաչափ, և է բոլորշի, վոսիս, կարծր, և խայթիչ: Տերևք նորա են երկայն ըստ նմանութեե սերևոց նոսխձի, և են անհարթ, տրածայր, մերկն կանաչ, շրջտուն, և շուրջանակի սղոցաձև առաւնատատ բեռաք: Ծաղկն սպիտակ, և ճառագայթաձև երբեմն կիսէֆօլուած, բայց մեծ քան զայն: Իսկ արմատն երկայն, և Թեղատոր: Սոյս բոյս յաճախ 'ի վերս երևի յապարակս, և 'ի հովանաւոր տեղիս, նաև 'ի վենա. լի է նւղով, և գոյացական ալիւ, և բնա-

Թէ աղտոտ, և դրգռիչ, զոր լսեալ ՚ի փոշի նրբա-
գոյն և քարշեալ ընդ ունդսն, փոխանէացուցանէ սաստ-
կապէս. ուստի և մաքրէ զաղտեղութիւնս տոլորնից, և
ապաքինէ զցաւս գլխոյ. օգտակար է նաև ընդդէմ
ցաւոց աստամանց, եթէ եփեալ ջրոյն տղտկացի բե-
րանն:

— Բիթերիկօլատէօ. այսու անուամբ ըստանդամոցն
նշանակի ինչ գլխոյ:

— Բիթերիկօ Ֆարինձէօ. անուամբս այսու ըստ անդ-
մացն խմանի մակադրական երկուց միանց
հագագին:

— Բիթեալիզմօ, լս: ըստ մէջ՝ բազմաթիւքուքեան, որ է
ախտ ինչ առաստութիւն թիւոյ, և ըորձունաց:

— Բիա մատուէ: Անուամբս ըստ անդամոցն նշա-
նակի գորովանայր, որ է նեղլքին մղնիք ուղղոյն:

— Բիանթաճճինէ. տես բլանթակօ մաեօր:

— Բիանթէ ամատուէ. տես սբէչի ամատա:

— Բիանթէ ամիօլիէնթի, լս: իւմիւշատրճը օթլար,
ած: է անուն ընհանուր նշանակիչ ամենակերպ կակղա-
ցուցիչ և գործունեայ բուսոց, և ծաղկանց. որք
անօսրեն զթանձրամածուքեան տոլորնից, և կակղա-
ցուցանեն զմնգուքեան որովային և կրծոց, որպէս են
մալվա, ալթէա, մէդքուռխալիս, բաուիէթալիս, և
վիօլա, ևն:

† Բիբեր, լս: բէբէ, կամ բէվէռէ, լս: բաւաւռ, գղղ:
բիբէռէ, յն: պիպէռա, ած: ֆիլֆիլ, արբ: գէօբէր,
կամ նակշէթ, և կամ բիլբիլ, պր: և ըստ մէջ՝ պըղ-
պեղ: է հաստատուղ ինչ բազմատեսակ, յորս երևելն
են երկու տեսակք. մինն կոչի ՚ի բարբառ լատինաց-
ուոց՝ մէլանօ բիբէռա. զոր խոտք անուանեն բէբէ
նէռօ, և արաբք ֆիլ ֆիլ էավլիթ. և տաճիկք սիահ
պիպէռա, նակ ըստ մեզ սեաւ պղպեղ. որոյ գոյն ՚ի
սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ սակաւ սակաւ
սևանայ, և կնձռոտանայ. խակ հասնորա առաք միանգա-
մայն և խայթօղ, որ և զբերզոս ծաղքոցին կկողէ երբև
զկոճապղպեղ. զոր ՚ի վար արկանեն ՚ի կերակուրս,
նաև ՚ի դեղերայս, որ է ցրուիչ փքոց, արծարծիչ
ադեցուցիչ ախորժակաց, զօրացուցիչ Լղոյ ստա-
մնքի, և ընդերական խողովակաց, փարատիչ ախտ
բէբախա ունուանեալ ախտի հեծկլտանաց, և անդա-
մալուծութեան. այլև օգտէ ՚ի դխպուածս Լղայնի

գժուարամարսուԹԷ, զի է խԹիէ բնուԹԷ. յորմէ պարտ է առնուլ 12 կամ 13 հատ ՚ի գնալն յանկողնին. զկերակուրԹիւն սորա ուեցԷս և հտ. ա. ՚ի կարգս դեղոցէ: Տունկ նորա յաճախեալ է յաշխարհն հնդկաց, և ամերիկոյ, սուսար, բարեւնալ կալից, և պատատողական: Տերևք նորա մեծ են և լայն, և երակալից: Իսկ պտուղքն, (որք այն ինքն են պղպեղք) բոլորիկք, անկիւնաւորք. խիտ առ խիտ զետեղեալ յողկոյզ իւրեանց, կախին զբարեւնալ կաց ունիցն: Իսկ մէնի կոչի՝ բնբեր ալպուս. այսինքն պղպեղ սպիտակ, որ է նոյնպէս հատասպղ. տուղ բոլորիկ մեծուԹԷ ՚ի չափ դնձոյ, գորշագոյն, և հոտաւէտ, համ նորա նման է սեաւ պղպեղին, որ պէս և ներգործուԹիւնն նման է ներգործուԹԵ նորա: Սակայ ՚ի սոցանէ է և այլ ինն տեսակ մեխակ կահոտ պղպեղն, որ կոչի ՚ի բարբառ լատինացւոց բնբեր կարիօբհիլատում, որոյ տունկն, հատասպղտուն, և բոլոր որպիսուԹիւնքն են նման սեաւ պղպեղին. բայց միայն հոտով տարբերի ՚ի նմանէ:

†Բնբեր լօնկում, կամ մակրօբնբեր, լս: բէբէ լօնկօ, իս: տառը Ֆինֆին, ա՛: օրկոտահատ չինկիրն, արբ: է պտուղ ինչ խակ, դիւրաբեկ, երկայն, ն. տուսար նբը զնման մանկան, բուսեալ գլանաձև, և բաղկացեալ խորշս խորշս. յորոց յիւրաքանչիւրան պարունակի մանանեխաչափ հատ կարծր, և մԹին կարմիր. համ նորա տաքակ է միանգամայն և խայԹօղ, որ և զերեզս ծոպաղին կնճէ նբրև զբուն պղպեղ: Սա վասն բուսոյն և խԹողական զօրուԹԵ նբոյ մեղմ զչարուԹիւն Թունից, արծարծէ զղօրուԹիւն ստամոքսի, և ջոց. առաստացուցանէ զաղիքն, ցրուէ զփուքս և փարատէ զնիԹս տուրին ոտիցն: Տունկ սորա յաճախեալ ՚ի պանկալա յարևելեան հնդկաց, մեծուԹԵ և ձևով գրեԹԷ ոչնչ ընդհատ ՚ի պղպեղաբեր անկոյ. բայց՝ տերևովք այլազան: Սորա է սեաւակ ինչ կոչեցեալ ՚ի բարբառ խոտլացւոց՝ բէբէ տէ էԹիօբիա, կամ կրանս տէ ծէլիմ, որ լինի երկայն նբրև ՚ի չափ ոտին մարդոյ, ջղալից, Թխապոյն, և սրահամ, միանգամայն և օգտակար դեղ ընդդէմ ցաւոց աստմանց: Ծառ սորա լինի փոքր, բայց ոտից, և լայնատերև:

—Բնբեր կարիօբհիլատում. սեա բնբեր:

✦Բնե, կամ բէտ, լս: բիեատ, իս: բօտի, յն.

քուինկլ, արք: բայ, պր: Եւ լատ մեզ՝ ոան, որ ի երևելի մասն մարմնոյ. բաժանի՝ի բարձս, ՝ի սրունս, և ՝ի թաղթս. ոսկր բարձիցս ի միմեանց կցեալ յերաշնաց մինչև ՝ի ծունկս:

—Բևէթրա. տե՛ս լաբխս:

—Բևէթրա ինֆէունալէ. տե՛ս լաբխս ինֆէռնալիս:

—Բևէթրա տէ ապռնլա. տե՛ս լաբխս աէթիլիս:

+Բևէթրօվլուռմ, կամ լաբխաօվէռում, լտ: բևէթրօվլիս, իս: թաչեաղը, տձ: տիրնի հաճառ, արք: և լատ մեզ՝ իւղ քարի: Ի հեղեղուկ ինչ զօրէն կպրաձիւթոյ, զոր ածեն յիտալիայէ, և՝ի լինկուաւօքսէ. պտանի նաև յեզերս գետոց սիկիլիոյ, և՝ի կարմիր ծովու: Ալինիւ և ընտիր համօարի սալիտակն. յայն տակս հարկ է՝ի կիր առնուլ զայն, որ է գետ օգտակար ընդդէմ թունից, և տկարութեանց ջլոց. միանգամայն և սատակէ զորդուն և զճճիս որովայնի, և կակղէ զկուրծս, զոր՝ի վար արկանեմք առանձին մինչև չև ցչորս չինիս խառն ընդ չաքարի. այլև չահաւէտ է՝ի դիպուածս ցաւոց ոսկերաց, և ջլոց, եթէ ջերմացուցեալ օծցի նովաւ ախտացեալ մնան մարմնոյ: Ընացուք՝ի վերադոյնդ, եթէ հեղեղուիս այս գտանի յեզերս գետոց սիկիլիոյ և կարմիր ծովու. բայց ոչ ընդ գետն կամ ընդ ծովին բոլոր, այլ միայն՝ի տեղիս յորս ջուրքն նոքա լճացեալ կան անշարժ:

—Բևէթրօվլիս. տե՛ս՝ի վերոյ:

—Բևիթևիսմա. տե՛ս էբևիթէմա:

—Բևիթուևիթարիա. անուամբս ըստ անդամոցնոցա իմանի մաղաաական խոտոջ ուղղոյն:

—Բևլա մարևնա, կամ սբհերա մարևնա, և կամ կլօպուս մարևնուս, լտ: Ի գնատակաերպ նիւթ ինչ ծովային, ստուար՝ի չափ բուռն մարդոյ, նաեմապոյն, և աղուամազուտ, զոր չորացուցեալ՝ի վար արկանեն՝ի դեղօրայս, որ է սատակիչ ճճեաց, և պահպանիչ հերաց:

—Բևլօվէ, իս: բևլուլա, լտ: Անուամբս այսու ևմանի՝ ամենաաեսակ բոլորակ դեղահատ, կամ հապ զոր զանգեալ՝ի բազմաեսակ նիւթոց և հեղանիւթոյ՝ի վար արկանեմք թուով:

—Բևլօվէ անթիէբևլէթիքէ ինկվէզի, իս: սատոյ կամ թուխարըգլարա քարշը հապլար, տձ: Ի հապատղ ինչ օգտակար ընդդէմ վերնատուէթե, կամ էուանտատուէթե. որ պիտի օրինակ կապմի: Ա՛ռ մի

կշխու ցորեան՝ նիթրատէօ ա՛ ալճէնէօ, և մի տրամ մէջն հացին. զորս զանգեալ ընդ երեսս աւրա 20 հաց տադեղս, յորմէ առցին մէն մի ընդ առաւօտեան, և մէն մի ընդ երեկս:

— Բիլօլէ անթիխամէրիքէ ու պուքան, ետ: Ի հատա դեղ ինչ օգտաւէտ ընդդէմ արգանդացաւութեանէ. զոր օրէն է պատրաստել, և՛ ի վար արկանել ըստ կէտապայ եղանակի: Ա՛ս ջրոս տրամ կալպանօ, և նոյնչափ՝ ասասֆէթիտա, այլև ջրոս տրամ էսէնցանէօ ու անձկնքա. ա՛ռ և մի տրամ՝ քսանօրօ փոշիացուցեալ, և նոյնքան ծաֆֆրանօ. և ա՛ս կէս տրամ՝ օբբիօ. ա՛ռ և էսանցա ու քսանօրօ՝ որչափ պէտք են վան չինելոյ պհատադեղ. զոր մէն մի կշռեցեն երկու ցորեան, զոր ջրջապատեալ փոշւոյն կինամոնի, ասցես հիւանդին հինգ, կամ ութ հատ երկնցա յաւուրն:

— Բիլօլէ անթիխաբազմօնիքէ ու բիտէռէ; ետ: Հատ վնչէկ քարշը հապլար, ոճ: Հատադեղս այս չափաւոր է ընդդէմ ախտից ջլոց, և բանի չարժմանց մկանաց. որ զայս օրինակ կապի: Ա՛ռ մի տրամ՝ ասասֆէթիտա, և նոյնքան՝ քսանօրօ, կէս տրամ՝ աղեսս տուչէնիքօ քօնքրէթօ. և 20 հնձ օրհս անխմալէ ու տիբբէլ. և յաւրէլ այնչափ թէնինճուրա ու մերկ, որչափ պէտք էցեն առ կապելոյ ըստ կանոնաց արուեստին. զզանգուածս զայս արարեալ հատ ատկա՝ որ կշռեցէ հինգ ցորեան, ասցին ջրոս կամ հինգ և կամ վեց հատք յաւուրն:

— Բիլօլէ անթի սինֆիլիթիքէ ա՛ ալխպէրթ, ետ: Գուէնկինէ քարշը հապլար, ոճ: Հատադեղս այս օգտակար է ընդդէմ ախտի գաղլիականի, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ երկու ունկի՝ մուրխաթօ ու մէր քուրիօ, և նոյնքան՝ բէզինա ու կուասեաքօ, և ջրոս ունկի՝ աղեսս փոշիացուցեալ. և յաւրէլ այնչափ՝ սերօբբօ ու քօթօնեա՝ որչափ պէտք էցեն առ կապելոյ զզանգուածս զայս, յօրինեալ հատ՝ որ կշռեցէ ջրոս ցորեան. և այսպիսի հատադեղք ջրջապատեալ փոշւոյն որ կոչի՝ լնգաւերնցիա, ասցին հինգ կամ վեց հատք յաւուրն:

— Բիլօլէ բուրկուաթիվէ ու հաէն, ետ: Գէսակին չէր պէտ հատլարը, ոճ: Հատադեղս այս է ասասկէ բուծոդական, և չտհատէտ ի դիտուածս ջրգոդուցթե. որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ մի ունկի՝ էսէնցան

թօ քաթթօլիքօ, և չորս ունկի՝ բէզինա տի շիարաբ-
բա, և նոյնչափ՝ սքամմօնիա. յաւել և ալքօօլ՝ որ-
չափ ինչ պէտք են վասն կազմելոյ զհատադեղս, որք
մէն մի կշռիցեն չորս ցորեան. տացին չորս կամ հինգ
հատիկ 'ի պահ առաւօտու:

— Բիլլօլէ ինչիսիվէ բէթթօռալի տի պուքհան: Է
տեսակ ինչ հատադեղոյ օգտաւէտ ընդդէմ ախտից
թոքոց, և կրծոց. զոր պարտ է յօրինել, և 'ի վար
արկանել ըստ եղանակին զոր դրեցաք հատ. ա. 'ի
ճառն թիզիքաի. երես 179:

— Բիլլօլէ ինչիսիվէ տէլ տօթթօրէ լէռօուքս: Հա-
տադեղս այս նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ ախտից
թոքոց, և կրծոց, մանաւանդ առթելոց 'ի հարբխոյ
իջելոյ 'ի կուրծս. որ այսպէս յօրինի: Ա՛ռ մի տրամ՝
շիլլա փոշիացուցեալ, և վեց կշիռ ցորեան՝ էսթրաթ-
թօ տի օբբիօ, այլև ութ կշիռ ցորեան՝ քէրմէզ մի-
նէրալէ. ա՛ռ և պութիրօ տի քաքքաօ՝ որչափ պէտք
են սակս յօրինելոյ զհատադեղս. որոց բոլորն լի-
ցին 36 հատիկ. տացե՛ս ախտակրին երեք կամ չորս
յաւուրն:

— Բիլլօլէ ինչիսիվէ տի քատէթ: Հատադեղս այս
օգտաւէտ և կարի շահաւէտ է 'ի դիպուածս յօդու-
ածացաւութե՛, հազից, հարբխոյ իջելոյ 'ի կուրծս,
և շնչարգելութե՛. որ այսպէս բաղադրի: Ընկա՛լ եր-
կու տրամ՝ իբէքաքուանա. չորս տրամ՝ շիլլա փո-
շիացուցեալ. և 15 կշիռ ցորեան՝ էսթրաթթօ տ՛ օբ-
բիօ. այլև ունկի մի՝ պուրրօ տի քաքքաօ. ա՛ռ և
սիրօբբօ տի կօմմա՝ որչափ ինչ պէտք են սակս շինե-
լոյ զհատադեղս. որք մէն մի կշռիցեն երեք կամ չորս
ցորեան. տացե՛ս հիւանդին երկու ընդ առաւօտն, և
երկու ընդ երեկս:

— Բիլլօլէ մարցիալի տի սիիտանհամ: Հատադեղս
այս գերագոյն դեղ է ընդդէմ ջղային դժուարամար-
սութե՛, և ամենակերպ տկարութե՛ ջլաց, ստամոքսի,
և ստորին որովայնի. օգտաւէտ է նաև 'ի դիպուածս
ախտի ախոնդանաց, և արգանդի, և երկարատև խօ-
թութե՛ց. որ զայս օրինակ կազմի: Ա՛ռ երկու ունկի՝
ամենանուրբ խարտած երկաթոյ. և յաւել այնչափ՝
էսթրաթթօ տի ասսէնցիօ՝ որչափ պէտք իցեն առ
յօրինելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զզանդուածս
զայս, արարեալ հապ՝ որ կշռէ երեք կամ չորս ցո-
րեան. և այսպիսի հապք շրջապատեալ փոշւովն կի-

նամանի, տացին վեց կամ եօթն հատք երկու անպատճ յաւուրն:

— Բիլլօլէ մերքուրիաթէ ու բլէնք: բլէնք հատլարը, տճ: Հատագեղա այս օգտաւէտ է՝ի դեղատուածս ախտ ու գաղղիականի, և էլեփանդականի. զի է մաքրիչ արեան, և առնիչ լորձանաց. որ զայս օրինակ կազմի: Առ տրամ մի մաքուր անդիկ. և վեց տրամ՝ մուշճճինէ ու կօմմա արտափքա. և զերկուսեանն՝ի միասին հարեալ տրտրեա՝ի մէջ մարմարեայ անկանի՝ մինչև անհետ լինելոյն գնուածին անդիկն գլխովին. ապա յաւէլ՝ի վերայ մի տրամ՝ էսանթրանթիօ ու չինքուենա. կազմեալ հապէ՝ որ կշռի եօթն ցորեան, տացէն ջուր կամ վեց հատք յաւուրն:

— Բիլլօլէ մերքուրիաթէ ուէլ պաուինաթէլլի: Հատագեղա այս նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ գաղղիականի և էլեփանդականի ախտի. որ այս օրինակ կազմի: Առ մերքուրիօ բուրնիֆիքաթօ. և քոնահլվա ու բօզէ, յիւրաքանչիւրոյն մի ունկի, և զայսոսիկ հարեալ տրտրեա՝ի միասին՝ի մարմարեայ անկանի այնքան, մինչև անհետ լինելոյն գնուածին անդիկն գլխովին. և յետ այնորիկ յաւէլ՝ի նա երկու ունկի՝ ամիաո. ար և մուչիլլաճճինէ ու կօմմա արտափքա՝ որ զայս օրինակ կազմի: Առ մի և կէս ունկի՝ կօմմա ամմոնիաքա. և նոյնքան՝ էսանթրանթիօ ու ալօէ. երկու տրամ՝ միրրա, և նոյնչափ՝ վոշնիացուցեալ արմատն պրինճիսի. զորս զանգեալ ընդ իրեսթրա արաբ հապէ՝ որ մեն մի կշռեն ջուր ցորեան. տացես հիւանդին ջուր կամ վեց հատ յաւուրն:

— Բիլլօլէ ամէննիքէ: Հատագեղա այս շահաւէտագոյն է՝ի դեղատուածս ախտի ախոնդանց, և նուազութեանէ ամսականն պարտուց կանանց, որ զայս օրինակ կազմի: Առ մի և կէս ունկի՝ կօմմա ամմոնիաքա. և նոյնքան՝ էսանթրանթիօ ու ալօէ. երկու տրամ՝ միրրա, և նոյնչափ՝ վոշնիացուցեալ արմատն պրինճիսի. զորս զանգեալ ընդ իրեսթրա արաբ հապէ՝ որ մեն մի կշռեն ջուր ցորեան. տացես հիւանդին ջուր կամ վեց հատ յաւուրն:

— Բիլլօլէ ամէննիքէ ու պրովիճ: Հատագեղա այս օգտաւէտագոյն է՝ի դեղատուածս ծորքային նուազ ախ-

աե, ջուղուԹե, և ցաւոց ջրոց. որ այսպէս բա-
ղադրի. Ա՛ւր 15 կշիռ ցորեան՝ քէրմէզ վինէրալէ. և
տան կշիռ ցորեան օքբիս բուրս. և նոյնքան՝ մու-
բիաԹս ուոլչէ ու մէրքուրիս. այլ և պաչատմս տէլ
քէրու՝ որչափ պէտք եցեն վան չինելոյ զհատս. եր
կու տուցին ընդ առաւօտս, և այլ երկու ընդ. երեկս:
—Բիլլօրէ աԹօռաթքնքե ու ամիԹհ: Հատադեղս այս
յոյժ շահաւէտ է ընդդէմ ԹուլուԹե և ախարուԹե
աուամնքան, և աորին որովայնի. և միանգամայն
օգտակար է ի դիպուածս տխաբէբախի. այսինքն
ջղային դժուարամարսուԹե. որ այսպէս յօրինի:
Ա՛ռ մի որամ՝ բէղինա ու աչօք աուքքօԹրինս. և
նոյնքան՝ կոմնա աակաբէնա. այլ և մի որամ՝ փո-
շիացուցեալ խաչնդեղն. և նոյնաքանակ՝ տխարօմա-
Թօն փոշի արարեալ. ա՛ւր և տան չիԹ՝ օշիս էաէն-
ցիտրէ ու մէնԹա. և նոյնչափ՝ օշիս ու կարօֆանս.
և յաւել՛ի վերայ պաչատմս տէլ բէրու էնգուխս
որչափ պէտք են վան յօրինելոյ զհատս, որք մէն մի
կշռեցեն չորս ցորեան. և տաւր հիւանդին երեք կամ
հինգ հատ՝ յերեկոյեան պահու յերԹալն՛ի մահիճս:
—Բիլլօրէ աուաօրիֆէրէ քալմանԹի ու տուամերիլ:
Հատադեղս այս յոյժ օգտակար է ընդդէմ բռնի
շարժման միանաց, և ջղական հաղից հնացելոց, զի
է խաղաղիչ և գրգռիչ քրտանց. որ այսպէս բաղադ-
րի: Ա՛ռ երկու որամ՝ էանթրաԹԹօ ու ճիուս-
դուխամօ. և 12 կշիռ ցորեան՝ օքբիս. այլ և 22 կշիռ
ցորեան՝ աոլֆօռաԹօ ապանչխաԹօ. և նոյնաքանակ՝
խարօ աոլֆօրաԹօ բուաս: Հազմեալ ատաի 72 հատիկս,
երկու տուցին ընդ առաւօտս, և այլ երկու ընդ երեկս:
—Բիլլօրէ ու աքօնԹօ մէրքուրիալի տէլ տօԹթօր
տօուալէ: Հատադեղս այս յոյժ օգտակար է ընդ-
դէմ որքնեանն, ախտի գաղղիականի հնացելոյ, խցա-
նաց աւշկի, խօլխեցպեաոյ, և խոցից. այսինքն սը-
ռաճաի. որ զայս օրինակ կազմի: Ա՛ռ քսան և եր-
կու կշիռ ցորեան՝ էանթրաԹԹօ ու աքօնիԹօ նաբէլ-
լօ. և երկու կշիռ ցորեան՝ տուպլինաԹօ քօրքօզիվօ.
և զերկուսեան՛ի միասին հարեալ արարեա քարնուք՛ի
մէջ ապակեայ կամ մարմարեայ անկանի: Կազմեալ
ատաի քսան հատիկս, մէն մի տուցէն ընդ առաւօտս,
և մէն մի ընդ երեկս. միայն ԹէԹ կրկնելն է այդ օրէ-
նակ միայն՛ի տասն օր, և զկնի տասն աւուրց պարա-
գ յաւելուլ մի հատ և եԹ:

—Բիլբէլէ տի կրէտինկ քօնեռա լ՛ ենեթէրիցիա։ Հատադեղս այս յոյժ օգտակար է ընդդէմ դալկան, և խցանաց լերդի. որ այսպէս կազմի։ Ա՛ռ քան և ջորս կշիռ ցորեան՝ էսենրաենեթօ տի պէլլատօննա, ամ և 15 ցորեան՝ բօլլերէ տի փօլիէ տի պէլլատօննա. (որ է փուչի նոյն անկոյ տերևոյն.) ջորս զանգեալ ընդ երեարս սրա հապ, զիւրաքանչիւր հապն՝ ի չափու մի և կէս կշիռ ցորենոյ. յորմէ տուր կլանել երկու հատ յաւուրն. այսինքն մէն մի ընդ առաւօտս, և մէն մի ընդ երեկս։

—Բիլբէլէ տի չինօկլօսսօ։ Հատադեղս այս յոյժ չահաւէտ է ընդդէմ հազից, ցաւոց որովայնի, փորհրուտնէ. զի է քաղցրացուցիչ, սեղմիչ, և խաղաղացուցիչ. զոր առէպ և աներկեան՝ ի վար արկանեմք ուր առնպէ հարկն, որ այսպէս յօրինի։ Ա՛ռ վեց տրամ՝ միրրա էլլեկթա, և հինգ տրամ՝ օլիպանօ. կէս ունկի՝ օբբիօ, և նոյնաքանակ՝ հիօշիամօ փուչի արարեալ. մի և կէս տրամ՝ ծաֆֆարանօ. և ջորս տրամ՝ վուչիացուցեալ արմատն չինօկլօսսօյի. ամ և հիւթն նոյն չինօկլօսսօյի՝ որչափ ինչ պէտք են վասն չինելոյ զհապս. որք մէն մի կշռեցեն հինգ, կամ վեց ցորեան. և տուր ախտակրին երկու կամ երեք հատ՝ ի պահ երեկոյեան յերթալն յանկողին։

—Բիլբէլէ քօնեքտօ լ՛ ազմա։ Հատադեղս այս օգտակար է ընդդէմ խոնաւ շնչարգելուճ, ցաւոց կրծոց, և նորոգ՝ ի վեր երևեալ խոզից (այսինքն առաձգից.) որ զայս օրինակ կազմի։ Ա՛ռ կէս ունկի՝ փուչին կիպեալ սպնդոյ. և երկու տրամ՝ էսենրաենեթօ տի Փուսմարիա. և նոյնաքանակ՝ կօմմա ամմոնիաքա. մի տրամ՝ սոլֆուրօ տի անթիմոնիօ. և երկու տրամ՝ ֆիօր տի սոլֆօ. զորս զանգեալ ընդ երեարս սրա հապ, զիւրաքանչիւր հապին՝ ի չափու երեք կշիռ ցորենոյ. յորմէ տուր կլանել վեց հատ երեք անգամ յաւուրն։

—Բիլբէլէ քօնեքտօ լ՛ էբիլէպսիա։ Հատադեղս այս չահաւէտ է՝ ի դիպուածս անդամազօսուճէ, լուսնոտուճէ, և արդանդացաւոց, որ այս կերպ յօրինի։ Ա՛ռ վեց տրամ՝ փուչի վալէրիանա արմատոյն. մի և կէս տրամ՝ կաղրանօ. և նոյնաքանակ՝ ասկաբէնօ. մի տրամ՝ ասսաֆէթիտա. զորս զանգեալ ընդ երեարս սրա հապս, որք մէն մի կշռեցեն երեք ցորեան. և տացես երկու կամ չորս հատ յաւուրն։

— Բիլելէ քննելու ատենիա, կամ բիլելէ թանկէ։ Հատուցելս այս կարի զօրաւոր է՝ի դիպուածս սակրուելիք առամնքան, և դժուարամարսուելիք. որ այս պէս բաղադրի։ Ա՛ռ երկու տրամ՝ էսենրանթիս ու բառնիչէ ու քալումպա. և նոյնպիսանակ՝ էսենրանթիս ու ճէնցիանա. ա՛ռ և երկու տրամ՝ էսենրանթիս ու էֆնեաս գուատանիա. և նոյնչափ՝ ու պիլէ պօվինա. այլև փոշի ճէնցիանա արմատոյն՝ որչափ ինչ պէտք են վան չինելոյ զհատս. որք մեն ի կշռեցեն ջուրս ցրեան. և ատացեա մի կամ երկու հատ երկնցս յաւուրն։

— Բիլուլա. լտ։ աե՛ս բիլելէ։

+ Բիլօսելլա, կամ աուրիքուլա մուրիա, լտ։ օրէքքիս ու թօքս, և կամ օրէքքիս ու վիսբիսիթրելլս, իտ։ աչան գուլաք օթու, տճ։ և ըստ մէզ ատուգաբանի՝ ինանականջ։ Ի՛ իտա ինչ, որոյ ցօլունքն են բառնակաւոր, թաւնշաւոր, և վարս, որք սփռին զերեսօք գետնի։ Տերևա տրա երկայն է և ցոլորչի ըստ նմանուելոյ ականջաց մկան, որոյ վան և կոչեցաւ յանուն նորա. գոյն նորա՝ի վերին երեսս կանաչ, և թաւնշաւոր, իսկ՝ի ներքոյ ապիտակ, և աղուամազուտ։ Ծաղիկն ունի զհև ծաղկանն՝ որ լատիներէն կոչի՝ հիէրացիում, բայց փոքր քան զայն. և ըստ սերմն կապարապոյն։ Իսկ արմատն երկայն ևս մատնաչափ, շրջապատեալ նուրբ մանրաթելովք։ Այս իտա բուսանի՝ի լերինս, և յապարակս. լի է իւղով, այլ միջակ գոյացական աղիւ. օգտաւէտ է ընդդէմ փորհարուելոյ, հոսման արեան, և փոշտանալոյ։

— Բիլօրիա, լտ։ է քաւուտանի ինչ՝ի հև մկան, այլ քաւուպատիկ մեծ քան զայն, գունով խայտախառնիւ. մկան փափուկ և հաճելի, օնի և զհոտ մչկոյ. որ՝ի վար արկանի՝ի դեղերայս, և է զօրացուցիչ ջլոց, և դրդռիչ ատլի։

Բիմբինելլա, կամ սանկուխաօրակա մինօր, լտ։ անուանիս սալվատրելլա, իտ։ է իտա ինչ բազմանկիւնի, տասալից, կարմիրերանգ, հոտաւէտ, և հաճոյահամ. քարձրուելոյ նորա սակաւաքար չէ ինչ աւելի քան զերկու ոտնաչափ և կէս։ Տերևքն են երկայն, քաղցրաձև, կարմրագոյն, թաւնշաւոր, և շուրջանակի աղցաձև սուսինատուրելք, որք շարին երկու երկու՝ի վերայ քարուանակաց իբր մի կամ՝ երկու մատնաչափ

`Հեռի ՚ի միւեանց : Ծաղիկն մանրիկ, ծերանապոյն, և քառեակթերթեան՝ ըստ նմանութեանն վարդի, ուր նեղով ՚ի միջն առէջս բազմափունջս. յետ ծաղկանց արտադրէ պտուղս քառանկիւնաձեւս, և գորշապոյն. և ՚ի միջն ունի սերմունս մանուն : Խակ արմատն երկայն, ատամնից, և կարմրերանգ. յորոյ վերայ գտանին հատք կարմրագոյն՝ ՚ի պէտս ներկարարաց, և նկարչաց, զոր կոչեն՝ քոքենիկիլիս սիլվեստրէ : Ա. յայսմ խոտ բուսանի ՚ի լերինս, և յարօտաւոր տեղիս. լի է խաղով և գոյացական աղիւ. օգտաւէտ է ընդդէմ թոքաժեռտութեանն : Խակ սերմն սորա զոր լատինք կոչեն՝ սէմինա անիզի վուլկարիս, դեղ է գերապոյն ընդդէմ տկարութեանն ջլաց, ստամոքսի, և ատորին որովայնի, այլ և ցրտաց զփոսից. լի է զօրացուցիչ, և վիքտահալած. չափն ՚ի 20 ցորենոյ մինչև 30 : Ջնոյն գործածեն և ուրիշք սորա նաև խաղն. չափն խաղոյ ՚ի հինգ չէք մինչև 10 : Բայց որք ցասմնոտ և մաղձային բնութեանք են վիճակեալք, ինձ մեծ գործէ ՚ի նոսին :

— Բինաստէր : վայրի խնձոր : Տե՛ս և բինուա :

— Բինձա. է չափ ինչ գաղղիացւոց, որ կշռէ երկու լիտր, և տասն ունկի :

— Բիննիբիննիքի : Է փոքրիկ ծառ լինչ հնդկային ՚ի ձև մերուձի խնձորենւոյ. զորոյ հեղձեալ զկեղևն կամ զքուն, տրձակէ զհնութ կաթնանման ապիտակ, և մածուկ. որոյ քնութեն զօրաւոր գոլով աստիկ, ՚ի վար արկանեն քնակիչք տեղւոյն ՚ի լուծուձն մաղձի, և մպտասի, չափն յերեք չէք մինչև ցչորս՝ խառն ընդ կէս բաժակ պինդոյ, կամ այլ հեղանիւթով :

— Բիննիուխքուլա, և կամ ունկքուլա էպօրաչէնսիս, լա : Է փոքրիկ տունկ լինչ, որոյ տերևքն են երկայնաձիւք, սուսեր, յատակ, և մազքուր, որք սփռին վերեւօք երկրի. և ՚ի միջոյ տերեւոց ելանեն ցօղունք ձեռաչափ բարձրութեբ, որք ՚ի ծայրս բերեն ծերանագոյն կամ սպիտակ ծաղիկս մանուշակաձև. յետ ծաղկանց ՚ի վեր երևին հատապտուղք լինչ. զորոյ խորտակեալ զկեղևս, ելանեն ՚ի միջոյ գնատակաձև գոյացութեբք, ունի և սերմունս մանուն, և բոլորակաձև : Խակ արմատն սուսեր, և թեքաւոր : Ա. յս տունկ յաճախ ՚ի վեր երևի ՚ի լերինս, և ՚ի մարգագետինս, մանաւանդ յերկիրս որք ծածկեալ կան ձիւնօք. լի է խաղով, բայց նոսազ գոյացական աղիւ. զորոյ տերևաց ապեղանի առնեն վիրաբոյժք առ ՚ի

վարաւել զելունդն ժանտախտի:

— Բինոա, կամ բինոա մարինա, լտ: բինէզ, տձ: ես ըստ մեզ՝ պինայ. է խեցի ինչ ծովային եւանկիւս. նաձև, երկայն եւ երկու մասնաչափ, ի ներքուստ կանաչ, իսկ արտաքուստ թուխ կամ գորչագոյն. զոր վոշխացուցեալ, լինի դեղ ապդու ընդդէմ միզարգելութեան, աերծնականութեանէ և վորհարութեան: Իսկ միս նորա նոյնպէս միզաբեր է, և ախորժական ճաշակ կենդանց:

Բինուս, լտ: չամ աղաձը, տձ: գագա, կամ էրի, կամ նաժու, այր: ատնավպէր, արբ: ես ըստ մեզ՝ տոձի կամ թեղջ, և կամ եղևին: Է ծաւ բազմատեսակ. որոյ երևելին կոչի՝ ի բարբառ լատինացւոց բինուա տաճիկա. բուն ատրա է բարձր, ուղղորդ, և ատուար, կեղևն խորտաբորտ, և կարմրերանգ: Փայտն կարծր, ուժեղ, դեղնագոյն, և հոտաւէտ: Ոստքն բուսանին ի գագաթան: Տերևքն երկայն, նուրբ իբրև ղտեւև նոճւոյ, կարծր, սայրատուր, խայթիչ, Թաղանթաւոր, մշատպալար, որք երկու երկու՝ ի վեր երևին առ միմեանս: Իսկ պտուղն բրգաձև, կարծրատակեղև, մ'Թին կարմիր, և Թեփալից, և բազկացեալ խորշս խորշս. զոր լսանիք կոչեն՝ ամերօպիլն կամ բինէն. կամ նուշէս բինէա, և կամ քօք.քալն. և խոյլ՝ բինօք.քիս, և տաճիկ.ք՝ չամ Փատըղը: Իսկ ըստ մեզ կոնոն, յորոց իբրաքանչիւր խորշն պարունակի մէն մի պտուղ ոսկրանիւթ և երկայնաձև. ուներով՝ ի միջի գոյացուԹեն որպնակերպ սպիտակ, իւղային, և քաղցրահամ. զոր՝ ի գործ ածեն՝ ի դեղերայս, որ է կակղացուցիչ կրծոց, քաղցրացուցիչ Թթու հիւԹոց, և գրգռիչ սաղմի: Ջնոյն գործունէուԹի ասնի նաև տորա իւղն:

— Բինո. տե՛ս բինուս:

— Բինօքքիս. տե՛ս բինուս:

— Բիչխա. տե՛ս օրինա:

Բիչխա, ուղղական տորա՝ բիչքա, լտ: բէչէ, կամ պիԹուումէ, իտ: զինֆԹ, տձ: հինա, կամ տիւՀիւլ. կամ պէչէնտէմ, և կամ Թըհոյլ, արբ: դէԹուան, այլ: և ըստ մեզ՝ ձիւԹ, կամ ձէԹ: Է հիւԹ ինչ Թանձր հեղուկ իւղային, զոր քամեն կիզելով զինեժատուր փայտս այլ և այլ ծառոց, որոց գլխաւորքն են Թեղջ, տոձի, և եղևին: Առաջին ծորեալք անոի լոյծ են՝ անուշ, և մաքուր. զոր անուանեն իտալացիք, կաստիօլէ. իսկ

վերջինք Թանձր, զոր կոչեն պատռաս մատմօռաթե։ Երկոքին ևս լինին սևագոյն՝ի պատճառս ծխոյ մասնաւորապէս։ Ի կալնիսթէ անուանեալ հիւթոյ անոյն յորինեն զսպիտակ ձիւթն, զոր անուանեցաք Թեղջի, որ և յիտալացւոց՝ քէչէ պիանգա, կամ քէչէ տի պօռկօկնա յորջորջի. և է նոյն իսկ առաջին քամուածն կամ կալնիսթէ, հալեալ ընդ իւղոյ թէրեբինթինի։ Յառաջին կի՛ն՝ի պիճուճն անուանեալ հիւթոյ անուն կաղմեն զառեսակ ինչ սպեղանւոյ, և՝ի վար արկանեն ընդդէմ վէրաց, մանաւանդ վէրաց գոյացեալց՝ի գլուխս։

Բխանթէնա, կամ բհխանթաչնա, և կամ ֆխանթիչէ, լս։ բխանթաչնէի, ես։ շամֆատրելը, տճ։ ֆատուք շամի, արք։ բխանթէ կամ բխանթէնի, կամ բխուքէլ, և կամ խէնատան, պր։ և ըստ մեզ՝ փատուղ դամասկեան. պատուղ կարձրակեղև, ըստ ձևոյ և ըստ ատուարուն թե նման թարմ նշոյ հանդերձ արտաքին պատենիւն. խիտ առ խիտ զետեղեալ յողկոյղ իւր կախն զատոյց ծառոյն, զոր՝ի բաց հանեալ, զմիջնոն ողջոյն ուտեն, որ է կարմրախառն կանաչ, և ախորժահոտ, միանդամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ ակարուն ստամոքսի, և կրծոց. զի է զօրացուցիչ, և խոնաւացուցիչ։ Ծառ նորա է տեսակ մի բևեկնի անուանեալ ծառոյ, որ լաւնեերէն ստէորաքար թէրէպինթհոս ինախքա յորջորջի, ձևով, և տերևով նման է բևեկնոյ։ Իսկ ծաղկին ծերանապոյն, գնատակաձև, և ողկուզօրէն։ Սոյ ծառ յաճախեալ է՝ի կոլմանա արաբիոյ, հնդկաց, և պարսից։

Բխառմ, լս։ բհիզէլը, ես։ ալիզէլիա, տճ։ լուալիա, արք։ և ըստ մեզ՝ ոլոռն։ Է բոյս ինչ յատկէ ախատան ծանօթ ամենեցուն. որոյ ունդքն ժողովեալ, լինին սկսապէս կերակուր. որ է մեղմապէս լուծիչ, և անօսրինչ արեան։

Բխառաբալթօ նաթուրալէ. տես նաբհթա։

Բխառաբհալթուս, լս. և ես։ Է ալգ ինչ կարոյ կամ ձիւթոյ. որոյ են երկու տեսակք. մինն է ընական, զոր ունիմք նշանակեալ՝ի բառն նաբհթա։ Իսկ մեւսն է արհեստական, կազմեալ՝ի կարոյ, և՝ի ձիւթոյ, որ է դեղ ապտուս ընդդէմ ակարութեան ջլոց, և վէրաց քաղցիւեղն. և նախանձք սովաւ օծանէին զմեռելինս ձեռնոցս առ՝ի մնալ զերծ՝ի փտութենէ, և՝ի նեխուածէ։

Բիրտաբար, ած. Ի սեաւակ ինչ հեղանիւթոյ՝ գունոյն և համով, և զօրութիւք գրեթէ ոչինչ ընդհատ՝ ի սպիտակ գինւոյ. քայց միշտ՝ ի գործ ածելոյ նեն զհնագոյնն. քանզի նորն է յոյժ ընտասրեր, տրթիթէ զլուծուն որովայնի, և զժայթքուն, և երբեմն և զմահ:

Բիրաքանթհա, կամ Մեսբիլուս աքուլէաթա ամիկաալ ֆօլիօ, սբինա աքուաթա բիրիֆօլիօ, կամ օքսիտաքանթհա լէգիթիմա և կամ րհամնուս թէռեցիուս, ած: Ի փոքրիկ ծառ ինչ վիշալից՝ ի սեռէ զրեղոյ. կեղև նորա թուխ է և կարծր: Տերևն բոլորակաձև իբրև զտանձենի, և եզերք նորա սղոցաձև ատամնաւորեալք: Ծաղկն կարմրատան դեղին, և բազմաթերթ՝ ի ձև վարդի: Պտուղն ատուար բոլորշի, և տակեգոյն: Իսկ կորիզն պտակաձև, երկայն, և փոքր մի ատպահամ: Ա յս ծառ բուսանի՝ ի տարատէզս, և՝ ի ցանկապատ տեղիս:

Բիրեթհրում, լտ: բերեթրօ, կամ բելաթրօ, և կամ բատիչէ-ոտի ատնթ աբօլլօնիա, նտ: բիուէթռ, գղ: էօտլքաֆր, ած: ագատքարհա, կամ թակուն ախւաթ և կամ էմլնաօն, սրբ: կէրկհուհան, պր: Ի սրմատ ինչ անհոտ՝ երկայն, ատուար՝ ի չափ ձկոյթ մատին մարդոյ, բոլորշի, ինձևալից, գժուարատեք, նրբաթել. արտաքուստ մղձին գեղնագոյն, իսկ՝ ի ներքուստ սպիտակ. ունի զհամ բարկ և ազգուշ. մինչզի կիզէ զլեզուս ծաւքոլին, և տայ փռնչալ, հանդերձ ծարեցուցանելով զլորձունս՝ ի բերանոյ. ունի և բաղում օգտաւէտութիւնս, զի անօարէ զլեանձրամաց ծուխն տուլունից, զօրացուցանէ զկնիս. գրգռէ զմէզն, և զաղին. պահպանէ զլնտերս՝ ի նեխուիթէ և բուժէ զցաւս աւտամանց, և օգտէ գօտուիթէ լեզուի և քնախուիթէ: Բոյս սորա յատնախեաղ յերկիրս չերմապինս. որոյ տերևն ըստ մասին նման է տերևոյ սամիթի, և ըստ մասին սեռպինոյ: Ծաղիկ նորա է ցայնաբոյ, ճառագայթաձև, և մսագոյն: Իսկ սերմն մանր, և երկայնաձև: Ա յս սրմատ բնուիթեամբ է խթիչ, և գրգռիչ լորձանաց, չափն(կէս սրատ ընդ ուի ունկի ջրոյ:

Բիրեֆօրմէ. անուանմբս ըստ անդամոցն ցուցանի միան ինչ տանձաձև:

Բիրամ, լտ: բէրա, նտ: աբխախա, յն: աուտուտ, ած: պտամիթրի, կամ գիմէտսէռա, սրբ: էմպոռ-

ջուա, կամ էմիուԹ, և կամ լինքէշ, պր: և ըստ մեջ տանձ. միրգ բրդաձև, Թամբալից, անուշահոտ, և քաղցրահամ, միանգամայն և դեղ ընդդէմ տկարուԹ արտի, և ստամոքսի, մանաւանդ եԹէ ընդ ժամանակս ինչ ցամաքեալ նցէ յարևուս: Գաւանի սա ամենայն ուԹք, այլ հռչակաւոր քան զամենեսին՝ որ լինի՛ ի մա լաթիա, յարտաբկեր, յաղն, և՛ ի կեսարիա:

— Բերուա էհտօնիուա, լա: սէա էհտօնիա:

— Բերբհուրա, կամ բուսլէնլըս, կամ պերբիօլա և կամ պքակլեէր, լա: մօնպլինօ, իտ: Ն Թռչուն մեծուԹէ՛ ի չափ արտուտի. գլուխն սեաւ, որպէս և կռուց նորա. փետուրքն՛ ի Թևս բազմերանգ, իսկ մնացեալ մասն բոլորովին կարմիր, լեզուն լայն և Թանձր. իսկ միսն օգտակար է ընդդէմ անդամալուծուԹէ:

— Բերօլա, լա, և իտ: Ն ազգ ինչ բուսոյ, որոյ կրկին է սեռակ. առաջինն սեռակն կոչի՝ բերօլա նօս Թրաս վուլկարիս, որ յաճախակի՛ ի վեր երևի՛ ի լեռինս, յանտառս, և՛ ի հովանաւորս տեղիս, արձակեալ յարմատոյ զհինգ կամ զվեց տերևս բոլորակաձև, յղկեալս, սպրատուրս, յատակս, Թամբալից, մշտադալարս, և երկայնականՀս, որք ափուեալ կան զերեսաւք երկրի. և՛ ի միջոյ տերևոց ելանեն ցօղունք՝ նաւրբ և երկայն իբրև մի ոտնաչափ. և՛ ի ծայր նոցին ցօղնոյ՛ ի վեր երևին ապխտակապոյն ծաղկիք հոտաւէտք, և բազմաԹերթիք զօրէն վարդի, ունելով՛ ի միջի սերմնափակս ըստ նմանուԹեաց կնճռի փուն. զինի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն անկիւնաւոր, և՛ ի միջի պտղոյն անկիւնաւոր զմանրիկ, և զդառնահամ սերմունս՛ ի խորշս խորշս մասիկատեսակ: Իսկ սերման նոցին, օձապտղոյ, և Թեղւոյ, որոյ եԹէ՛ ծաղկին, եԹէ սերմն, և եԹէ սերման են քնուԹէ սեղմիչ, և հովացուցիչ, զբք եփեալ՛ ի ջուր և ըմպեալ, բժշկեն զփորհարուն, զհատուածն արեան, և զտոչորուածն կրծոց. օգտեն նաև ընդդէմ շարաւաղից հնոպոյն վիրաց՝ աւԹելոց յապականուԹէ արեան: Իսկ երկրորդն կոչի՝ բերօլա մինիմա, որ Ն փոքրիկ քան զնախընԹացս, այլ սեռևով, և դառնով նման նմա:

— Բեցիքօ կամ բեցքօլԹօ. սէա բուձիլիուս:

+ Բիբա, լա: կաղցա, իտ: ատգատլան, տճ: և լատ մեջ՝ կաչտալուկ, կամ անծեղ: Ի Թռչուն ինչ՛ ի չափ վայրի ագռաւոյ, բայց աւել Թէ յատկով

կայ Ռեծապոյն են. գոյն նորա սպիտակ, և սեաւ, կաուցն երկայն, սայրատուր, կորովի, և սեաւ, լեզուն լայն, տուան երկայն խրխռ ծնծռան. յընթացն նաչն ոտոտաեւլով գնայ, և զտուան հանապազ շարժէ. ձայն այսր թռչնոյ է յոյժ հիանալի. զանգն փոփոխէ զայն օրպէս և կամի, ուսաւ գիւրաւ նմանեցուցանէ ձայնից թռուցիկաց: Մ ինա նորա է կարծր և երակոտ, լի է խղով և ցնդական աղիս, շահաւէտ է ընդդէմ անդամազօսուԹեանէ, մոլեգնուԹեանէ, կամ կաուտալոյ, սևամաղձուԹեանէ, յօդուածոցաւուԹեան, և ցաւոց աչաց: Դարձեալ, բաւական բնիկ իմանի ախտ ինչ քաղցու, որով ոչ քաղցնու ընտանակարաց, օրպէս կաուդ, ածխոյ, և ն:

— Բնիկ. տե՛ս մալաչիա:

Բնիկաս մարԹիա, լս: բնիկքիս, ես: աղաչ գան գուշու, տճ: նէգատպէչ էճաս, կամ նէֆֆար, և կիմ գաւռաս, արբ: էօբինէ, պր: և բատ մէզ՝ փայտփոր: Է Թռչուն ինչ վուքրիկ, որոյ կաուցն է բոլորակ, ուղիղ, և կարծր, որով փորեալ զոսաս ծառոց յօրինէ զբոյն իւր սքանչելի ձարտարուԹեամբ, որոյ վան և կոչեցաւ յանուն նորա. լեզու նորա երկայն է իբր չորս բԹաչափ, և երկձիւղ. սրունքն կարճ, այլ հզօր, ԹաԹք ոտից ճիրանաւոր. տուան ուղիղ, և կարծր. իսկ կերակուր նորա ճճիք, ճանճ, և մրջիւն. վիս այսր Թռչնոյ գոլով ձգօղբնուԹեբ, 'ի վար արկանեն 'ի գետ ցաւոց աչաց:

— Բնիկ. տե՛ս բնչիս:

Բնիկս լիպուխատ, լս: քաԹրամէ, ես: գաԹրան, տճ: աԹրան, արբ: և ըստ մեզ՝ գազիևէժ կամ ձիւԹ: Է Թանձր, և կպչուն հիւԹ ինչ խժային, և գիւրաւառ, զոր արտադրեն 'ի Թելոչէ, կամ յայլ խուղտ և խժախեր ծառոց իբրև զիւղ. յորմէ բազմիցս նաւավարք 'ի վար արկանեն 'ի զանազան գործս. որպէս և մեք 'ի գեղոյս, որ է փարատիչ յօդուածոցաւուԹեանց, և ջլացաւուԹեան: Նոյնպես է գեղ աղգապակաս ընդդէմ նեխեալ վիրաց. այլև զոսոխիկ հոտուածն աբեան պատճառեալ 'ի հոտուածոյ՝ գազարեղուցանէ, եԹէ ջերմացուցեալ արկանիցի 'ի վերայ վիրաց, զորս առեալ մասին մարմնոյ:

Բնիսպարիս, լս: Թռչնաձկան զօհալ, արբ: քուշ ջուն Թօբառալը, տճ: ըստ մեզ՝ կապարահոդ: Է ազգ ինչ հոդոյ, որոյ կինզեաղն յատուկ բերէ ղբարմարցանկ:

—Բլռամպօ • առ՛ս բլռամպռում՝:

+Բլռանթանռս, լս՝: բլռանթանօ, իս՝: ջընար աղաձը, առ՝: սընար, կամ ախռլախ, արբ՝: և ըստ մեզ՝ ասս, կամ ասան՝: Է ծառ ինչ մեծ, լայնատարած և հզ֊ վանաւոր, որոյ վայեան է հզօր, և ուժեղ, զօրէն կաղնւոյ կամ կաղամախի՝: Կեղևն անհարթ ըստ նմա֊ նութե խորխի օձի, որ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ ցաւոց ատամանց՝: Տերևն մեծ, լայն, կարծր, հե֊ ձատ, անկիւնաւոր, և երկայնականթե, ըստ նմանու֊ թե սերևոյ ընչինուսի, որ և է դեղ չահաւէտ ընդ֊ դէմ բորբոքման աչաց, թանչից, և այտուցից, որ՛ի վար տղկանի արտաքուստ՝: Իսկ պտուղն՝ բոլորչի հանգոյն պտղոյ ելակի, և է թաւիշաւոր, և աղուա֊ մազուտ, և՛ի մէջն ունի մանրաթելս, զորովք պա֊ տասեալ կան փոքրիկ սերմունք, երկայնաձևք, ան֊ հարթք, և դեղնագոյն՝: Այս ծառ տովտաբար բու֊ սանի՛ի խոնաւուտս, և՛ի ջրարբի տեղիս • պտուղ տրա լինի դեղ ազդու ընդդէմ թունից, եթէ ա֊ պանակ կազմեալ արբցի՝:

—Բլռանթսինլօս մաս • առ՛ս գուէրքուս՝:

+Բլռանթակօ, լս՝: բլռանթաձմինէ, իս՝: բլռանթէն, պլղ՝: բինթահէկօ, յն՝: սինիրլի եաբրաղը, առ՝: լի֊ ռան համէտ, արբ՝: և ըստ մեզ՝ ջղահաս՝: Խոտ ինչ բազմատեսակ • յորս երևելի են երկու տեսակք • ա֊ ռաջինն կոչի՛ի լատինացւոց՝ բլռանթակօ մաեօր • որոյ տերևքն երկայն, լայն, և ջղաձղուն, և խրատքան֊ չիւր հատ տերևոյ ունի եօթն երակ անխզելի նըր֊ գինչ, որք ձառպաղեալ կան՛ի յեռուսաս, որոյ վանե֊ կոչեցաւ՛ի լատինացւոց՝ սէբնի նէռլնա, որ թարգ֊ մանի եօթնանջիղ • յորմէ կազմեն դեղ ազդուական ընդդէմ փորհարուածէ, և ծիզման արեան, և ցաւոց աչաց, զի է սեղմիչ, և հովացուցիչ • նոյնպէս ապա֊ քինէ զվէրս շարաւալից՝: Եւ՛ի մէջոյ տերևոց ելա֊ նէ սխտնակ ձողաձև նըր ոտնաչափ մի բարձրութե֊, և՛ի վերին կողմն նորին սխտնակի կարպաս շարայա֊ րեալ կան սպիտակ կամ ծիրանագոյն ծաղիկք մանր֊ րիկք, ունելով՛ի պտղաւորման հատապտուղ ինչ մուշ֊ կային, արտաքոյ, ձուաձև, և ոմանք կոնաձև, և՛ի մէջ նորա տփաձև, յորում են սերմունք ձուաձև, կարմրերանգ, և տոպրահամ, որք նոյնպէս են դեղ ազդու ընդդէմ մկաման արեան, թանչից, և փորհա֊ րուածէ՝: Իսկ արմատն կարճ, և տոհմար նըգնև մաս֊

նաչափ, շրջապատեալ բազմաթելովք: Սա բուսանի 'ի բուրաստանս, և 'ի խոնաւուտ տեղիս: Իսկ երկրորդն կոչի՝ բլանթակօ անկուսթի ֆօլիօ մինօր, կամ լանչէօլա մինօր. տերևք սորա են հինգաջղեան, երկայն, սրածայր, և թաւիշաւոր: Սիւնակ սորա է հոլանի, երկայն իբր ոտնաչափ, բազմանկիւնի, և դարոնագոյն: Ծաղիկքն մանրիկ են և գունաթափ, որք նոյնպէս արտադրին 'ի վերին կողմն սիւնակի, ունելով 'ի գագաթան պտուղ ինչ թաղանթային, և 'ի մէջ նորա սերմունք, որք են մեծ քան զբլանթակօ մաեօր, այլ ըստ ներգործութեան մասին նման նմա: Բուսանի սա 'ի խոտաւէտ տեղիս:

Բլանթա մարինա բէթիֆօռմիս, կամ լիթհօբհիթօն ռէթիքուլաթում, լտ: Այս անուամբք իմանի բոյսն այն, որ իւիք կերպիւ բոյս է, և իւիք կերպիւ քար, ուստի և երբեմն կոչի քարաբոյս, այսինքն քար և բոյս. սովորաբար գոյանայ 'ի խորս ծովու զօրէն բուստի: Բարձրութի նորա իբրև երկու ոտնաչափ, և լայն մի և կէս ոտնաչափ. գոյն նորա է դեղին, և ոմանք ծիրանագոյն, կամ սպիտակ: Կեղևն նուրբ, թաթև, և գորշագոյն. այլ ձև նորա այլ և այլ է. այսինքն ծառաձև, հովահարաձև, և խարբալաձև, և 'ի միջի ունի գոյացուիս փափուկս, խանձահոտս, և կծուահամս: Իսկ արմատն ունի զձև սպիտակ բուստի: Ելանէ սա յովկիանոս ծովէն, և ըստ ոմանց նաև 'ի խորս ծովուց եւրոպիոյ. առատ է իւղով, և ցնդական աղիւ, և բնուբ և ներգործութբ չէ ինչ տարբեր յեղջերէն եղջերուի. չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60 խառն ընդ մի բաժակ ջրոյ:

Բլանթարէ: Այսու անուամբ ըստ անդամազննաց ցուցանի փոքրիկ մկան ինչ՝ ձգտիչ ոտին:

Բլաչէնթա: Անուամբս ըստ անդամազննաց նշանակի մասն աղտին, որ նպաստէ 'ի մատակարարել զսնունդ սաղմին:

Բլաչէնթա բօզարում, լտ: սիրքէլի կիւլ լափասը, տճ: և ըստ մեզ՝ թանձրաթան վարդի, որ ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ վարդ զանգեալ քացախով, զոր դնեն 'ի վերայ ճակատու առ 'ի բուժել զցաւս գլխոյ:

Բլաչիթիս, կամ բլաքօտէս, լտ: Է ազգ ինչ մեղծի, առթեալ 'ի ծխոյ պղնձոյ, կամ այլ հանքային նիւթոց, որք մածեալ մնան 'ի ծխնելոյզս, որք թէ-

պէտ նոյնատեսակ են ը հասարակ մեղծի, բայց բնութ ը են այլազան, զի են մաքրիչ, չորացուցիչ, և սեղմիչ. վասն որոյ օգտաւէտ են ընդդէմ ցաւոց աչաց:

Բլէուրիա: Անուամբս ը անդամազննաց նշանակի՝ լանջամաշկ. է մաշկ ինչ պատեալ 'ի ներքուստ զկողամբք լանջաց:

Բլէուրիզիա. տես բէրիբնէումօնիա:

Բլէուրիզիա Ֆալսա, իտ: քալպ զաթլճէմ, տճ: և ըստ մեզ՝ կեղծ կշտացաւութի, որ 'ի դիպուած ախտիս դլխաւորապէս երևի 'ի մկանունս, յորժամ ցաւն ոչ է այնքան ներքին որպէս զվերոյիշեալն. կոչի և բլէուրիթիտէ: զորոց տես հատ. ա. երես 81:

Բլումպում, կամ սաթուռնուս, լտ: բիօմպօ, կամ սաթուռնօ, իտ: գուրշուն, գալայ, տճ: անիւք, կամ զօհալ, կամ իւսրիւպպէ, կամ հապիյ, կամ բէսան, և կամ ռուսաս, արբ: գիշէն, կամ իւսռիւպ, և կամ սէրպ, պր: և ըստ մեզ՝ արճիճ, կամ կապար: Է տեսակ ինչ տհաս մետաղի, յորում պարունակի բազմամասնեայ ծծումբ, և սակաւամասնեայ սնդիկ. լինի զանգուածով կակղագոյն, և գունով թուխ, և շողշողուն. ունի զբնութի ցուրտ, և չոր, զոր 'ի վար արկանեն 'ի պէսպէս կազմուածս, և 'ի դեղորայս: Սորա ծուխն 'ի հալելն է յոյժ վնասաբեր, և առթէ զլուծումն անդամոց, զդողդոջումն ձեռաց և ոտից, զբարակ ցաւ ևն:

Բլումպում ուսթում, լտ: բիօմպօ ապպռուչիաթօ, իտ: եանմըշ գուրշուն, տճ: բուսաս մահրուք, արբ: Է կապար կիզեալ, և փոխեալ 'ի կիր ծծմբով. որոյ երկեակ մասն է կապար, և մինն ծծումբ. նոյնպէս է բնութ ը հովացուցիչ, և չորացուցիչ, զոր 'ի կիր արկանեն 'ի սպեղանիս առ 'ի զովացուցանել ըզվէրս:

Բլուվիալիս, լտ: բիվիէռէ, իտ: Է թռչուն ինչ ջրասէր, որոյ են երկու տեսակք. մին է 'ի չափ աղաւնոյ. կտուց նորա է սևագոյն, կարճ, բոլորակաձև, սրածայր, և փոքր ինչ կոր. լեզուն եռանկիւնի. փետուրքն դեղին, և սպիտակ, կամ կարմրագոյն: Իսկ միւսն փոքր մի մեծ է քան զայն. կտուցն լինի առաւել երկայն, և առաւել ստուար, գոյնն գորշ. ունի և բիծս շագանակագոյնս: Լի են յեզերս գետոց գաղղիոյ, սովորական որս նոցա զեռունք, և ճանճք.

որ 'ի ժամանակս գարնան ընտիր կերակուր են բնակ-
չաց երկրին. լի են իւղովք, և ցնդական աղիւք, զի
մաքրեն զարիւն. բանան զանցս միզի, միանգամայն
և օգտակար են ընդդէմ վերնոտութեան, և անդամա-
լուծութեան:

— Բհալանճիա, լտ: Ֆալանճիօ, իտ: և ըստ մեզ՝
փաղանգ: Է ազգ ինչ թունաւոր և մահաբեր սար-
դից, որ յոտս իւր ունի զերրեակ ծունր իբրև զմատն
մարդոյ: Այս սարդ գտանի յերկիրս ջերմագինս,
որպ՝ յիտալիա, 'ի սպանիա, և 'ի հնդկաստան. այլ
ոչ հասարակ ընդ ամենայն տեղիս. լի է ցնդական
աղիւ, և իւղով, զոր ծեծեալ 'ի սանդ, և եդեալ 'ի
վերայ բազկի, բժշկէ զմիջահատական տենդ:

— Բհալանճիում, լտ: Է բոյս, որոյ են երկու տե-
սակք, առաջին տեսակն կոչի՝ բհալանճիում նօն
ռամօզում, որոյ տերևքն երկայն են և խիտ, և 'ի մի-
ջոյ տերևոց 'ի վեր երևի ցօղուն՝ մի և կէս ոտնաչափ
բարձրութեամբ, և է բոլորշի, և կարծր, որ 'ի գագա-
թան արձակէ սպիտակագոյն ծաղիկս աստղաձևս, և
վեցթերթեանս. զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն
բոլորակաձև, և 'ի միջի պարունակէ զանկիւնաւոր
և զսեաւ սերմունս 'ի խորշս խորշս մաշկատեսակս.
իսկ արմատն թելաւոր: Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝
բհալանճիթէս, կամ բհալանճիում հէռպա, ցօղուն
սորա է բոլորշի, նիհար, ոստալից, յղկեալ, երկայն
իբրև երկու ոտնաչափ: Ծաղիկքն են սպիտակ, որք
փթթին 'ի ծայրս ոստոց: Պտուղ սորա և արմատ
նման են ամենևին վերնոյն: Երկոքին սոքա յաճախ
բուսանին 'ի լերինս, և 'ի ջրարբի տեղիս: Լի են
ցնդական աղիւք, և իւղովք, և են դեղք ազդողա-
կան ընդդէմ խածուածոց օձից, փաղանգի, և կարճի.
սովորաբար արգանակն սոցա 'ի կիր արկանի խառն
ընդ գինւոյ. նոյնպէս շահաւէտ են ընդդէմ ախտի
փքոտութեան:

— Բհալանճիս, լտ: Ֆալանճէ, իտ: անուամբս ըստ
անդամազննաց նշանակին ոսկերք մատանց ձեռաց, և
ոտից:

Բհալարիս, լտ: Է բոյս ոստալից, որոյ ցօղունն
բարձրանայ յերկրէ իբր երկու ոտնաչափ և կէս:
Տերևք սորա նման են տերևոց ցորենոյ, բայց փոքր
քան զայն: Հասկ սորա է կարճ, և թեփալից, յորոյ
վերայ ղետեղեալ կայ ծաղիկ սպիտակ հանդերձ հա-

կիրճ առէչիւք ։ Ունի և սպիտակագոյն և շողշողուն սերմն, զօրէն կորեկի, կմ կտաւատի, որ է բնութ՟ բացողական և միզաբեր. զոր եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, լուծանէ զքարիկս և զաւազս երիկամանց, և փամփշտի ։

— Բհակրուս, կամ բակրուս, լտ ։ Է ձուկն ինչ ծովային ոտնաչափ մի երկայնութ՟, և կարմրերանգ, որոյ ռունգն նման է ռնգան արծուոյ, ընչացքն երկայն, և ստուար, ատամունքն սայրասուր, միսն փափուկ և համեղ ։ Եւ 'ի գլխոյ նորա ելանէ քար ինչ փոքրիկ, զորմէ ասեն՝ թէ օգտակար է ընդդէմ միզարգելու՟, և թէ լուծանէ զքար՝ եթէ գտցի ընդ անցս միզի. այլև քաղցրացուցանէ զթթու և զտտիպ հիւթս ստամոքսի, և արգելու զհոսումն արեան. չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց30 ։

— Բհասէօլուս, կամ բհասէլուս, կամ բհասքօլուս, լտ ։ Ֆաճիուօլօ, իտ ։ Ֆասուլիա, տճ ։ գուրինա, կամ լուպիա ռումի, և կամ ումիր, արբ ։ Թիւր, կամ ժաժումէկ, կամ լօպիա, կամ տէ հիր, և կամ տէսմու, պր ։ և ըստ մեզ՝ լուբիայ ։ Է ունդ 'ի ձև երիկամանց ծանօթ ամենեցուն, որ է բնութ՟ բացողական և կակղացուցիչ, զոր եփեալ 'ի ջուր և եդեալ 'ի վերայ այտուցից՝ կամ հասուցանէ, և կմ ցրուէ. 'ի սմանէ կազմեն ևս յաճախակի կերակուր մարդոյ ։

— Բհասէօլուս փէռուանուս. տե՛ս Ֆապա բուրկաթռիքս ։

— Բհասիանուս, կամ կալլուս սիլվէսթրիս, և կամ կալէն, լտ ։ Ֆաճիանօ, իտ ։ սիւկլիւն, կմ թէզրէֆ, արբ ։ եապան հօռօզու, տճ ։ և ըստ մեզ՝ փասիան, կամ աքաղաղ վայրի ։ Է թռչուն ինչ 'ի չափ ընտանի աքաղաղի. կտուց նորա կոր է և երկայն իբրև բթաչափ. տուտն երկայնաձիգ, փետուրքն խայտաբղէտ. միսն պարարտ, և համեղ, միանգամայն և դեղ օգտաւէտ ընդդէմ անդամալուծութ՟, իջուածոց 'ի մկանունս մարմնոյ, և ախտի ցնցականի ։ Ճարպ սորա նոյնպէս լինի դեղ ազդու ընդդէմ տկարութ՟ ջլաց, և կարծրապինդ այտուցից՝ օծանելով և եթ զայնս ։ Գտանի սա յաճախ առ փասիս դետով, այն է փիսովն, յորմէ և անուանեցաւ փասիան. իբր թէ թռչուն փասիսեան ։

— Բհասքօլուս. տե՛ս բհասէօլուս ։

— Բհարմաքում, լտ ։ ընդհանուր դեղորայք. տե՛ս և

էլէթեաւարիս։

—Բհէլանարիւամ, լա։ Ֆէլանաուիօ, կա։ Ֆէլանաուկմ սիկիւա տէ մաւէ, գղ։ Ն բոյա ինչ վայրի։ որոյ են երկու տեսակք։ առաջին տեսակն կոչի՝ չնքաւեթա-րիա ապտաւթիքա գուօրունաամ, կամ ֆինօքքիս ա. գուաթիքօ, որոյ ցօղունն է երկայն իբրև էրէք ոտ-նաչափ, լայն, գեղնագոյն, մէջն գաւարկ իբրև գնատղավակ։ Տերևք նորա են մեծ, լայն, և հերձուա։ Ծաղնկքն սպիտակ, հինգթերթեան, ճառագայթա-ձև, որք՝ի վեր երևին՝ի ծայրս ոստոց։ յետ ծաղկանց ստաստղբէ սերմն՝ի ձև ճուտոյ, այլ՝ի չափ անխտանի։ նակ արմատն թեղաւոր։ Ա յս բոյս սովորաբար՝ի վեր երևի՝ի ջրարբի տեղիս, և է դեղ չահաւէտ ընդ-դէմ աքօտպուծօ անուանեալ ախտի, թոքաժեռուբ, փորհարուածեան, հնագոյն փսխման, թանչից։ Նակ երկրորդն կոչի՝ բհէլանարիուամ ալբինաւամ ուսմպէլլա բուրբուռաստէնա, կամ մուրթէ։ լինա, և կի տառ-քուա մընթանուա, որ գտանի՝ի բարձրաբերձ լերինս, որոյ տերևքն են հերձուտ նման ըստ իմիք տերևոց ատեպղնոյ։ Ծաղիկ նորա ծիրանագոյն է և ճառա-պայթաձև։ և բերէ սերմն նման վերնոյն։ Նակ արմատն երկայն, ստուար՝ յոյժ, սեաւ, և թեղալից։ այլ ըստ հասի, և ըստ հոտոյ է նման այնմ բուսոյ, որ լսանիներէն կոչի՝ մէուամ։ Ա յն է ատ ալիւ և խաղող-օգտաւէտ է՝ի դեղատածս կաշուածոց դաշտանի կա-նանց, մաքրէ զարիւն, անօարէ զթանձրամածուԹիւն աղուննից, բանայ զանցս միզի, և լուծանէ զքար գոյա-ցեալ յերիկամունս մարդոյ։ այլև դիմակալէ ամենա-կերպ թունից, և փարատէ զքամիս, զի է քրանա-բեր, բացողական և թուլացուցիչ բնուԹեաբ։ Ձաղն՝ի չորս տրամէ մինչև ցվեց խաւն ընդ մի լիտր ջրոյ։ Նակ չափ սերմանց պտղոյն լինել՝ի մի տրամէ մինչև ցճ կամ ցը խաւուրն։

—Բհէլուս։ տէս սուպէր։

—Բհէնիքուրուս, կամ ռուսիկքուլա, կամ էրիթհա-քուս, և կամ րուԹինէլլա, կա։ Ն տեսակ ինչ Թոչ-նոյ՝ի ձև կկուի, որոյ մին օգտաւետ է ընդդէմ վէր-նոտուԹեբ, զի առատ է խլոյ և ցնդական ախտ։

—Բհէնիքա, կամ կրտամէն լօլիաչէուս անկուսցիօրէ Ֆօլիօ, և կամ լինիուս մուրինուս, կա։ Ն խոտ ինչ յատկէ սեզոյ։ որոյ ցօղունն բարձրանայ կերկրէ երբ երիս տունաչափ, արձակէ զճիւղս նուրբս, և

կարձա, և իւրաքանչիւր հատ ձիւղոյ ունի երիեակ կամ քառեակ տերեւս երկայնս, ստուարս, և մ'ելին կանաչս: Բերէ և հասկս ի ծայրս ձիւղոց նման ըստ եմիք տրոմեան, և ի վերայ նոցա ծաղիկք, իւրաքանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրեանց առէջս կարմրերանգս, և ոմանք սպիտակագոյնս: Իսկ մինչ ղեթերթս ծաղկանց ի բայց թօթափեն, ի վեր երևին ցօրենաձև հատք կարմրերանգ: Այս խոտ բուսանի սահ կապարակս, ի քարուտս, և յեզերս ճանապարհաց: Ի է իւղով, բայց նուազ ազիս, և բնութ տեղւոյն, և ըստացուցիչ, միանգամայն և արգելիչ արեան հոսելոյ ի միզարանէ. օգտակար է նաև ընդդէմ փորհարուցեան:

— ԲհէննիքօբԹէուս, լտ: Ի տեսակ ինչ ջրասէր թռչնոյ ի ջափ ձկնկլէ, որում նմանի և կերպարանօք. վիետուլք նորա մագոյն են, կտուցն փոքր ի կոր, և սպառնոյն երկայն. սովորական որս նորա է ձուկն. առատ է իւղով, և ցնդական ազիս, և բնութեբ ըստացողական, միանգամայն և դեղ ազդարարական ընդդէմ անդամալուծութեբ: Ճարպ առնս նոյն պէս օգտակար է ընդդէմ ախարութեբ ջլոց, զի է ջրատու:

+ Բհեթհիսիա, լտ: Էթիկա, կամ Էթիզիա կամ Թիզիքէցցա, իտ: վէրիմ, կամ ինձէ մատաղ, տճ: տէրտի շէնջ, կամ տմաս, պր: սիլ, կամ խոտատա, կիճ հիւմիմայէտըքք, արք: ըստ մէզ՝ ախտ կիճ տենդ ծխելական. է տենդ ինչ ոնտակացեալ, որ առ տակաւ տակաւ ծխելիք զմարմինն, զորմէ լիսագոյն առացի, հա. ա. գլ. ժ. երես. 175:

Բհիթէուման, կամ բէսէտա աֆֆինիս մծնաբէլնէն սիուամ, լտ: Ի բոյս բազմացօղուն, և ձիւղալից, որ բարձրանայ յերկիրէ իբր մի ոտնաչափ: Տերևք նորա են երկայն իբր ջրոս բնթաչափ, հերձուտ, խիտ, և փուխ: Ծաղիկքն բազմաթերթ և պալարապտղն, որք ի վեր երևին ի ծայրս երկայնաձիգ ձիւղոց, հանդերձ սպիտակափայլ առէջիւք. զինն ծաղկանց յաջորդէ սերմնափակ երկայն իբր մի և կէս բնթաչափ, եռանկիւնի, գլանաձև, մաշկային, և պարունապտղն, և ի միջի պարունակէ զսեւ և գլոբուլի սերմունս: Իսկ արմատն ստուար, փոյտային, ապիտակ, և ախտաբեր, և բնութեբ ըստացողական, մեղմատէս լուծիչ, զրացուցիչ: Այս բոյս ի վեր երևի յամենեսեան տպրի-

լի, և 'ի մայիսի, և տևէ մինչև ցսեպտեմբեր:

Բհիթօլաքքա, կամ սօլանում մակնում վէռճի-նիանում ռուպրում, լտ: Է բոյս՝ որ ունի զճիւղս բազումս, ստուարս, բոլորշիս, կարծրս, և կարմրե-րանգս, և բարձրանայ յերկրէ իբր հինգ կամ վեց ոտնաչափ: Տերևք նորա են մեծ, ջղալից, յղկեալ, և տժգոյն կարմիր՝ զօրէն շնախաղողոյ: Ծաղիկն փո-քրիկ, ողկուզօրէն, գունաթափ, և բազմաթերթ ըստ նմանութ՝ վարդի, որք փթթին 'ի վերայ ցօղնոց: Ապա արտադրէ թխագոյն կարմիր սերմնափակս, կմ հատապտուղս սեաւս: Իսկ արմատն երկայն իբրև մի ոտնաչափ, և ստուար իբրև զսրունք հասարակ մարդոյ, սպիտակ, և տևական: Սովորաբար բուսա-նի սա 'ի բուրաստանս փարիզու:

Բհիլիրա կրէչիս. տես թիլիա:

Բհիլլիթիս. տես լինկուա չէրվինա:

Բհիլլիրէա, կամ չիբրուս, լտ: Է ծառ ինչ մար-դաչափ բարձրութ՝, և բազմոստեան, որոյ տերևն է երկայն ըստ նմանութ՝ տերևոյ ձիթենւոյ, բայց առաւել քնքուշ քան զայն: Ծաղիկքն սպիտակ են և քառահերձ, որք ելանեն առ անթից տերևոց: Ար-տադրեն հատապտուղս ողկուզօրէն, որք բերեն զձև մրտոյ. համ նոցա ըստ մասին քաղցր, և ըստ մասին դառն, ունին և զկորիզս մանունս: Այս ծառ սո-վորաբար բուսանի 'ի պարտէզս. լի է իւղով, բայց նուազ գոյացական աղիւ, որոյ եթէ տերևքն, և եթէ հատապտուղքն են բնութ՝ զովացուցիչ, և սեղմիչ. օգտակար են ընդդէմ ուլնացաւութեան, և վիրաց բերանոյ առթելոց 'ի ջերմութ՝ լերդի: Նոյնպէս և ծաղիկն լինի դեղ ազդու ընդդէմ ցաւոց դլխոյ, մա-նաւանդ յորժամ խառնի ընդ քացախոյ, և դիցի 'ի վերայ ճակատու:

Բհիլլօն, լտ: Է բոյս ինչ 'ի սեռէ այնմ խոտոյ, որ տաճկերէն կոչի՝ եապան ֆէսլիյէնի. որոյ երկու տեսակք են. առաջին տեսակն կոչի՝ բհիլլօն թէսթի-քուլաթում, կամ մէրքուրիալիս ֆրութիքօզա ինքա-նա թէսթիքուլաթա, որ բուսանի 'ի լերինս, և 'ի քարուտս. ցօղունք նորա են երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, փայտային, ճիւղալից, և շրջապատեալ բազում սպիտակ թելովք: Տերև նորա է երկայն, բոլորշի, թանձր; ջլային, փափուկ, սպիտակ, և ա-ղուամազուտ: Ծաղիկն գունաթափ, և բազմառէջ:

պատուն ունի զձև ամրձեաց, ունի և կորիվ բոլորակաձև, երկնագոյն, և պատնահամ: Իակ արմատն մանր, վայտային, և թելատար, և բնութեբ բացողական, և լուծողական: Իակ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բհիլքան սբնգաթուժ, որ փոքր է քան զնա, և բերէ ծաղիկ՝ի վերայ հասակի, այլ լաւ բնութեբ, և լաւ ներգործուժեբ նման նմա:

— Բհիլքա, կամ բհիլքատա, և կամ Փուբքա, լս: Է ձուկն ինչ ծովային փոքր ի նման ծովային խոզի. որոյ գլուխն է ստուար, ընչացքն երկայն, և սրածայր, ատամունքն մեծ, որովայնն թեփապնդ, միանհամեղ, և գեղրամարս, և բնութեբ մկզբեր, և մաքրինչ արեան: Գտանի ևս մանաւանդ՝ի մեմռատպատ վտակս, և՝ի գետս:

— Բհիտալու. տե՛ս պուֆօ:

— Բհիտաչխա. տե՛ս բհատաչխա:

— Բհլօմիս, կամ վերտասքում սիլվեսթրէ ալեթէ լում, կամ տալվիս Փրուեթիքօզա լուեէտա լաթինօ վիս, լս: Է բոյս բազմացօղուն, վայտային, և ճիւղաւէտ, յորոյ վերայ պատեալ կայնիւեթ ինչ սպիտակ նման նուրբ բամբակի: Տերև նորա ունի զձև տերևոյ՝ որ տաճկերէն կոչի՝ տիչ օթու. բայց տուաբել մեծ, և տուաբել թաւիչատուր քան զայն: Ծաղիկն ելանէ՝ի գագաթան, դեղնագոյն, հերձոտ, որկորաձև, կամ տատլաձև, ապա՝ի վեր երևին քառեակ սերմունք երկայնաձևք: Իակ արմատն երկայն, կարծր, և հզօրապատառել նուրբ թելովք: Բուսանի ս՛ի ջուր և յուաղուտ տեղիս. լի է հեղով, բայց նուազ աղիս. և բնութեբ մաքրիչ, ջրացուցիչ, և սեղմիչ, օգտակար է՝ի դեղատուծս թանչից և հոսման արեան:

— Բհլէնէսիա, լս: Ֆրէնէսիա, կամ Ֆրէնիթիքատէ, կս: տէլիրիում, կամ տիվանէլիք, տճ: Ճիւնիւն, կամ սէրսամ, արբ: և ըստ մեզ՝ մոռնթափուն, կամ խելացնորութեն, է ախտ ինչ՝ որ ախտանէ զմարդ՝ի մեղեգնութեն:

✚ Բհօլաս, լս: գէտի պալըզը, տճ: և ըստ մեզ թարգմանապրի՝ կատուաձուկն: Է ձկնիկ ինչ, որ ունի զմորթ խեցեղէն, այլ մեծութեբ և ձևով մանր ձկոյն նման է կատուի. գոյն նորա է դեղին, և ոմանց կարմիր, ունելով՝ի վերայ զկտրմիր, և զանազան բիծս, և աչսա, իակ միան փոքուկ, և հասել: Սովորաբար գտանի ս՛ի խորս ծովու, մանաւանդ՝ի

կողմանս բուսվէնցայն : Ջսորա խեցին՝ որ է կարծր զանգուածով, ՚ի վար արկանէն ՚ի գետաւածս միջոց գետնոյ. լուծանէ և զքար՝ եթէ պատի ընդ անցս միջն :

+ Բհօքա, կամ վիճուրուս մարինուս, լս : վիճէլը մաուինօ, խս : տէնիզ տանտասը, տճ : և լատ. մէզ՝ որթ ծովային : Ի կենդանի երկակենցաղ ջրգետանի, յաձախեալ ՚ի հնդիկս. ձևով մարմնոյն և մեծութեամբ ՚ի չափ հասարակ որթոյ, որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա. գլուխն նորա փոքրիկ է և կարճ. հերքն սեաւ, կամ գորշագոյն. աչքն վայրուն, և բազմերանգ. բերանն յանկուցուր, որպէս և որովայն նորա. առաջնոցն ատամունքն սրածայր. լեզուն երկձիւղ, պարանոցն երկայն. մորթն թաւ և սեաւ. վնասն փափուկ ասղոցային, և ճարպալից. ոսկրն ածուռուտ. իսկ ձայնն նման է ձայնից տղայոց, դիւրակիրթ է և մարդընտել, և առ կոչելիս իւր տուն, առ որս ձեռն ընդդէմ ձգեն՝ հաց է. ուտէ զձկունս, զխոտս, և զիւս. ՚ի կարկատել զկերակուրս, շողոմէ, զորս եռանդագին մանանօք լնդրէ, և յետ ցյագուրդ վայելելոյ՝ չամչեալ վատ չէ : Սորա ճարպ է ջերմ բնութեամբ, և ՚ի վար արկանեն ընդդէմ կաթսածոյ գաշտանի կանանց, և միանգամայն ցրուէ զվատաթար հիւթս և զպղտորչիս արգանդի, եթէ ջերմացուցեալ օծցի ՚ի ստորին կողմն պորտոյ : Իսկ հներքն օգտակար են յօդուածացաւութեան :

— Բհօքէնա. տէս բօրքուս մարինուս :

— Բհօքանուս սգուամօսուս, լս : Ի ձուկն լինչ փղրիկ երիկ եբրս ոտնաչափ, և լայն երեք մատնաչափ, յաձախեալ ՚ի գետս և ՚ի վտակս. դէմս նորա է ստուար, աչքն մեծ, բերիք մորթոյն դեղին, և ոտանք երկնատոյն, ստուն կարմիր եբրս զվարդ. իսկ միսն փափուկ և ախորժահամ, միանգամայն և դեղ բացողական :

— Բնէուամաթօչէ : Անուամբս նշանակի ախտ լինչ փոշտանկութեանէ դոյացեալ ՚ի միզոյ, որ և ասի նաև էռնիա վէնէթօզա :

— Բնէուամաթօսի, լս : Ասյսու անուամբ նշանակի միզացուածն, որ է այսուց լինչ ստամոքսի դոյացեալ ՚ի միզոյ :

— Բնէուամաթօսի ուէթէրինա, լս : Ի այսուցն որ պանդին, դոյացեալ ՚ի միզոյ :

Բնիճնիթիա, լա. ն ազգ ինչ մանծուցիկ և խժային հողոյ, որ հաեալ ՚ի լեզու՝ մանծնու և կախ ՚ի վայր. զլուխի նորա է ձգօղ, և սեղմիչ. յայն սակս օգտակար է ընդդէմ հոսման արեան:

Բուբէրբէրիս: Ա. յաու անուամբ ցուցանի՝ ժամանակ ծննդեան, կամ երկունք: Դարձեալ նշանակի դաշտանք ծննդականի:

Բուբթօռիաս, կամ ինքհիթիա, լա: բուցցօլա, իտ: ն զազրահոտ կենդանի ինչ նման աքիսի, բայց մեծ քան զայն. այսրանոց նորա է վախտ, որովայնն լայն, և սեաւ, հետք մորթոյն կարճ և դեղին, կամ սեաւ, սրունքն կարճ, նաև ձեռն երկայն յոյժ, ատուար, և սեաւ. կերակրի ձկամբք, գորտովք, և զեռնովք, ոյք գտանին յեղերս գետոց, և ծովուց: Մի՛ս սորա բնութիւն է մեզմապէս լուծիչ:

Բուլբա, լա: բօլբա, իտ: լօբ էթ, տճ: ռուպ, արբ: և ըստ մեզ՝ թամբ, կամ միս. նշանակէ զանազանակը, և զանձարյ միսս, և մրգոց. զորօրինակ բօլբա տի քասանա, այսինքն թամբն կասկայն, կամ բօլբա տի թամարինտի, ևն:

Բուլէձիուա կամ մինթհա բուլէձիուա, լա: բուլէձիօ, իտ: ֆիւլիւաքիուն, տճ: և ըստ մեզ բեննէկուհի: Ե. բոյս ինչ՝ որոյ կրկին է տեսակ. սաւջլին տեսակին կոչի ՚ի բարբառ լատին՝ բուլէձիուա վուլկանթուա. ցօղունք սորա են երկայն իբր մի տանուջափ, քառակուսի, և թաւիշաւոր, ոմանք են վերամբարձ, և ոմանք կոր, կամ օձապտոյտ, իւրաքանչիւր ցօղուն ունելով զիւրեանց մանրամասէս ՚ի վերայ: Տերևք նորա են բոլորշի ըստ նմանութեամբ տերևոց մանուշակի, բայց աւազաւել սեաւ և յղկեալք քան զայն: Ծաղիկքն մանր, շղթայաձև, երկնագոյն, կամ ծիրանագոյն, ոյք կարգաւ փնթթին ՚ի վերայ ցօղնոց. բերկ և սերմունս յոգնաթիւս: Իսկ արմատն հաստ, և թելացից: Բուսանի սա ՚ի վայրս գիճայինս. և սկսանի ծաղկիլ յամսեան յունիսի, կամ օգոստոսի: Ան ե յղով և ցնդական աղիս. օգտաբէտապոյն է ՚ի դէմ պուասծս ցաւոց կրծոց, խթից, և կշտացաւութեան, անօսրէ և զթանձրամածութիւն ողղոյ. արգելու զխոխունն, զօրացուցանէ զտկարութիւն ուղղոյ. վատ բան զցաւս դլխոյ, զհազս, և գրգռէ զդաշտանս կանանց, և միանգամայն բուժէ զվէրս նորին, զի ե խթից բնութիւն: Ջաղին սունկն ի ընդ ի վատ ջուր ջրոյ:

ինչ երկրորդ տեսակին կոչի՝ բուլէձիուս անկուսանել. ֆօլիում կամ բուլէձիում չերվինուս. որոյ ցօղունն է բուլորակ, վոխտ, և կարմիրանգ. տերևք սորա երկայնաձև են և խիտ՝ նման ըստ իմիք տերևաց այնմ խոտոյ, որ խտալերէն չինոթինօտիա կոչի. այլ ըստ բնութէ, և ըստ ներպործութէ նման առաջնոյն:

• ÷ Բուլմո, լա, բօլմոնէ, խո: ֆիլիմոն, յն: ֆլըշէ, որք: չիշ, այր: ապճիէր, տճ: և ըստ ումէք՝ Թոքախտ: Է երկմանեայ զանգուած ինչ ապնգային՝ խոլովակաձև, բազմածակ, երակաձև, ընչերակատար, և լի արեամբ և օդով. ձգեալ յաջ, և յահեակ՝ զսիրտն զուսպ ունի. և ՚ի հինգ բջիջս բաժանի. որք ծառայեն թուրախտութէ ընդոյ, ձայնի և խօսից: Սոյն այս անդամ շրջապատէ զսիրտն յամենայն կողմանց, և խակաբուն ցրտութէք իւրով բարեխառնէ ջերմութէն նորին, և միանգամայն մատակարարէ զանուանդ կարևոր ամենայն կենդանական ոգեաց, և է ընդունարան սեպհական մաղձի և մուքրարան ՚ի նեղից ընկալեալ օդոց:

+ Բուլմնարիուս, կամ բառմէլիա բուլմնոտէա. • լա: բուլմնաձիա, խո: փիւլմնէռտ՝ առատ, պղշ: Ճիէր օձոս, տճ: խաչիշ իլ ֆըշշ, որք: և ըստ մեզ՝ Թոքախտ, յամէախեալ յերերոպիա յանուանէ և ՚ի հովանաւորէ տեղիս, և բարձրանայ յերկրէ ծխրանագոյն և Թաւիշաւոր տեղեամբ մի ոտնաչափ և ևս. արձակելով յարմատոյ զբազում տերև երկայնաձև, լայնս, սրածայրս, ջղալից, բծաւորս, և ազդամազուս. բանալ ծաղիկս ՚ի գագաթան, որք են ոմանք ծխրանագոյն, և ոմանք մանուշակագոյն, և են հերձատ՝ ձագաւաձև, և երկայնականք. բերէ և սերմունս բուլորակաձևս՝ և մանուն, ունի արմատ ապնատակ, ճիւղալից, և խժային: Ջտերև տորս՝ որ է խթիչ և զօրացուցիչ բնութէք, ՚ի կիր արկանեն ընդդէմ ախտից Թոքոց, ջղային և ցնցական հատից, և փորհարութեան. տովորաբար խաշու կազմեալ ՚ի վար արկանի ըստ օրինակի լնկինէի, կամ Թէի:

~ Բուլատեօռիս. այսու անուամբ իմանի՝ խէթ կամ ցաւն զարկոտական, զոր զդայ ոք ՚ի ծորբոքել աբեանն և յուժգին բաբախանէ ընչերակոյց, և այլոց մաշկեղէն և ջլային մասանց:

~ Բուլսուա, լա: բօլսօ, խո: նաթթ, կամ նաուզ, որք: նավզ, տճ: և ըստ մեզ՝ զարկ բաղխին: Ան:նա

այս ընծայի յատկապէս զարկի շնչերակաց, որով նշանակի՝ բաղխումն կամ հարկանումն: Հասարակօրէն զննել արժան է զզարկ երակին յաւարտս բազկաց, ընդ որ անցանեն շառաւիղական գիծք շնչերակաց, որ և արդարև է իշխան և պետ այլ ամենայն երակաց: Բժշկապետքն աւանդեն զբազմապատիկ կանոնս, և զբազմազան տեսակս թուոյ զարկի բազկին. բայց մեք շատանամք դասել յառաջիկայդ զգլխաւորագոյնս և զպիտևանագոյնսն: Նախ կոչի՝ Ֆօռթէ, այսինքն զօրեղ, և իւր հակառակն՝ որ է տկար, կոչի յիտալացւոց՝ տէպօլէ: Բ. Ֆռէգուէնթէ, այսինքն ստէպ ստէպ, և ներհակ սմին է՝ թառտի. այսինքն յամր կամ յուշիկ: Գ. կռանտէ, այսինքն մեծ, և փիքքօլօ, այսինքն փոքրիկ: Դ. տուռօ, այսինքն կարծր, և մօլլէ, այսինքն կակուղ կմ թոյլ: Ե. էկուալէ, և ինէկուալէ, այսինքն հաւասար կամ միակերպ, և անհաւասար, կամ զարտուղեալ: Զ. բիէնօ, և վօթօ, այսինքն լի, և դատարկ: Է. ինթէռմիթթէնթէ, այսինքն միջահատ կամ ընդհատ: Ը. լանկուիտօ, այսինքն՝ թոյլ կամ նուաղ: Թ. միուռօ, այսինքն մկնանման: Ժ. քաբռիցցանթէ, այսինքն՝ այծէնման: Ժա, քօնթռաթթօ, այսինքն կարկամ կամ գելեալ: Ժբ. օնտօզօ, այսինքն ալէծածան: Ժգ. տիքռօթօ, այսինքն երկպատիկ կամ կրկնմամբ: Ժդ. վէռմիքօլառէ, այսինքն զեռնական: Ժե, Ֆօռմիքօլանթէ, այսինքն մրջմնաքայլ կամ մրջմնեռաց: Ժզ. քօնվուլսիվօ, այսինքն ցնցական: Ժէ. մինիմօ կամ էսիլէ, այսինքն դոյզն ինչ և նուրբ: Բայց գիտել արժան է աստէն, եթէ յառաջ քան զվճռադատել զորպիսութէ զարկի բազկին ուրուք ախտաժետի, հարկ է քաջ ճանաչել զհանգամանս նորին բնութէ 'ի վիճակի քաջառողջ կենդանութէ. որովհետև բազմապատիկ եղանակաւ զանազանին յայլ և այլ ենթակայս, ևս 'ի մի և 'ի նոյն ենթակայն, այսինքն 'ի մի և 'ի նոյն անձն, ըստ նկատման հասակի, կազմուածոյ բնութէն, և պարագայիցն յորս գտանի. ուստի 'ի հասարակի և ընդհանրապէս խօսելով, զանազանութի որ 'ի ստէպ ստէպ զարկման բազկին, է առաւել նկատելի, և ուշադրելի: Զարկ բազկին 'ի մանկունս է յոյժ սրընթաց քան 'ի չափահասս, իսկ 'ի ծերս կարի յամր և դանդաղ քան զերկոսին: Այլ գիտելի է, զի զկնի կերակրոցն, և զկնի շարժ-

ման, և ՚ի պարագայս վայրկենի խլրտման և վրդովման որ և իցէ կրնց՝ այս օրընթացուն, և արագաբեթն մինչ առ մինչ մեծանալս, և երևելաբար զանազանի և վրիպի ՚ի բնական ընթացիցն : Հաստարակօրէն խօսելով, ՚ի չափահասս և ՚ի քաջառողջս ՚ի վիճակի անդորրութեանն ոչ ոք և մարմնոյ, և յառաջ քան զկիսերակուրն՝ զարկ բազկին քալէ ՚ի 60 անգամ մինչև 970 առ վայրկեանն : ՚Ի մանկունս պատահմամբ վերոյիշեալ չեալ պարագայից հարկանէ ՚ի 80է մինչև 990 կամ 995 անգամ : Իսկ ՚ի ծերս ՚ի 50 անգամ մինչև 960 նոյնպէս ըստ վերոյդրեալ պարագայից ժամանակի : Ընդ այսոցիկ գիտել արժան է, եթէ գոն բազում չափահասք, յորս զարկ բազկին քաղիէ մինչև 970 և 990 անգամ, երբեմն ևս առաւել, կամ նուազ, և ընդ հակառակն՝ ՚ի նոցին հաստակակից չափահասս հարկանէ երբեմն 955 անգամ ՚ի վիճակի առողջութեանն, և կատարեալ բարեխառնութեանն. ապին երկի գժուարութեանն մեծ ընդ առաջ եկանէ ՚ի միանգամ և եթ տեսանելն զոք՝ զանազանել և ճշդիւթ որոշմամբ ճանաչել զվիսրդն տենդի և այլ խօթուածց, ըստ թէ արդեօք գուցէ տենդ կամ խօթուածի՝ թէ ոչ. որովհետև ոչ ՚ի սէպ սէպ ընթանալոյ և եթ զարկի բազկին կախեալ են պարագայք գոյութեանէ տենդից և այլ խօթուածոց : Աւդ՝ առ ՚ի ասել՝ եթէ զարկ բազկին ուրեք երբէք հարկանէ յաճախակի, պարտ է միշտ՝ զի բազկեացն միով միասամբ երկարդ մասին առաւելագոյն քան զոր հարկանէ ՚ի բնական վիճակի, այսինքն եթէ ՚ի վիճակի առողջութեանէ բազկեր 60, ՚ի վիճակի խօթուածէ կամ տենդի պարտ է հարկանել մինչև 990 կամ 9100 : Իսկ եթէ ՚ի նոյն անձին բազկէ զարկ բազկին 150 կամ 165 ՚ի միջոյն միոյ րոպէի, այդ է յեսին աստիճան արընթացուածէ, և գուշակ է մինչ վտանգի, զի աւելի է ջերմութեանն, և բորբոքութեան աբեան : Բարւոք համարիմ աստէն զեկուցանել, եթէ առ ՚ի առաւել ապահով լինել ՚ի վերոյակաց յայտմասին, օգտաւէտագոյն և է յաճախակի փորձառութեանն ՚ի վերայ անձին իւրոյ, կամ ՚ի վերայ բարեկամաց և ծանօթից. և այդ օրինակաւ բարւոք կրնթռչել հաստատ լինել աստիճանի արագութեանէ և յատկութեանէ զարկի բազկին ՚ի վիճակի կատարեալ առողջութեան, և համարձակ վճռապատճառել որոշել զվիսրդն խօթուածոց և տենդից. և բարւոք ևս է յայդմ փորձառութեան .

ուենել ՚ի ձեռին զվարկանսյզն կամ զժամացոյցն, յոր նկատեալով մնչրե է ՚ի վատառնուլ, եթէ քանիցս անգամ բաղխէ զարկ բազկին յընթացս մոյ վայրկենի: Զարկ զօրեղ կոչի, որ ունի զչարժուն ուժգին, մինչև գիմադրել զննիչ մատանց. եթէ նցե հանդկչնե յաճենոյն երակ՝ է նչան բարե, ապա թէ ոչ՝ ջնատարութ: Խակ տկար կամ անզօրն է այն որ բաղխէ Թոյլև յաճմր: Դարձեալ, զարկն ուժեղ եթէ նցէ միօրինակ՝ նչան է քաջողջուե: Զարկն մեծ ընդարձակ ձակի և ամփոփի ուսատիկ, զն լի է արեամբ, որ է նչան բարեկեցոյն, և հակառակն սնին է փոքրկի: Զարկն կարծր լի է Թանձր արեամբ, որոյ հարկաւնուն լինի խիստ և ջոր, օրէն է երակ հատանել, կամ Թուլացուցիչ և զովացուցիչ դեղոյոյս մատուցանել: Խակ կակուղն և խոնաւն ունի զբազխուն Թեթև և խոր, այլ միակերպ կամ հաւասար ընթացեալ զարկն ունի զհարկանուն միշտ մի և նոյն օրինակ: Խակ զարտուղեալն և անհաւասարն՝ ունի ընդբաղխուն յոյժ բազմակերպ: Զարկն լի՝ ուսատիկ ընդարձակի, և զիւրաւ ամփոփի, և է նչան անվնաս: Խակ պատարկն՝ է օդալից: Զարկ միջահաս և ընդհատ նչան է անուռոլջուեե ոգւոյ և ջնատարութ: Զարկ Թոյլ կամ նուաղ, է նչան վատառոլջուեե: Զարկ մինանման, որ առ ամեսս ամեսս ընդարձակի, և անդէն ամփոփի՝ գուշակ է պակասուեե արեան: Ախծենման զարկն է այն, որ բաղխէ Թրթռմամբ, կամ ոսանու երբև զոյծ, և գուշակէ զակարուեինն ոգւոյ, և է ջնատակար: Կարկամ կամ գետնի զարկն է այն, որ հարկանէ կծկմամբ կամ գալարմամբ, որ է նչան անգամազօսուեե: Ալէծածան զարկն է այն որ բաղխէ տարուբերմամբ կամ ծածանմամբ՝ ըստ օրինակի գուզնամանեաց, և ախորժական ալեաց գետոց վտակեցց ՚ի բարեխառն եղանակի. ցուցանէ զհասուեին սրեան ընդ. անդունս, և է նչան բարե: Երկապատին զարկն է այն, որ հարկանէ զուգաժամ՝ և երկին անգամ ընդարձակի և միանգամ ամփոփի, է նչան բարե, և ցուցանէ զարմնատախիլ քանցելն ախտի կամ աւնդի: Ջեռնական կամ տոչնական զարկն է այն, որ բաղխէ սահելով հանդոյն որդան, որ է գուշակ ակատուեե արեան, և վատթար: Մրջնաձայլ կամ մրջնեռուց զարկն է այն, որ հարկանէ սակաւ զգալի, գուշակ է մօտալուտ մահուան:

Սայլ եթէ բանիւք ցնցմամբ կամ դողդոջմամբ, է նշան յուեպոյն և մահաբեր: Իսկ եթէ զարկն հարկանէ զայն ինչ և նուրբ այնքան՝ մինչև հազիւ ըզդալ մատանցդ, նշան է հոգեվարուելոյ:

+ Բուրվիս, լս: բօլվերկ, խս: սուֆուֆ, կամ ղօպար, արբ: թօզ, ամ: կէրթ, կամ նէֆաւ, պր: և ըսս մեղ՝ փոշի: Անուանս այս առ բժիշկս նշանակէ զամենակերպ նիւթս, եթէ՛ անկոց, եթէ բուսոց, եթէ հանքոց, և եթէ մեռելոց, և՛ն, զորս նրբատաշ փոշի արարեալ, և խառնեալ ընդ իրեարս՝ ի վար արկանեն ի զանազան դեղորայս:

— Բուրվիս անթէբիլէպիթքուս, լս: փոշիս այս օգտաւէտ է ի դնդուածս լուանոտութեանց, ակարութեան արտի, և ուղղոյ, որ այսպէս բազադրի: Ա՛ռ րատէքս բէօնիս, րատէքս անթեամօնն աշպի. սէմինիս բէօնիս, վինքիս գուէրչինս, կրանի ուամանս, ունիքօրնս, ալօրիս, ունկիս ա՝ աշէ, կիւրաքանչիւրոցն մէն մի ունկի, ա՛ռ և մի և կէս ունկի՝ մարկալիթեատրուս, և նոյնաքանակ լաքիս հնաչինեցհօրուս, և նոյնչափ՝ քօրալլի րուպրի բրէբարատեօրուս, այլև երկու արաւ՝ ֆլօրուս պէթօնիքա, և նոյնաքանակ՝ լինիուս քօնվալլիուս, և յաւել ի վերոյ մի և կէս սքրուբլօ՝ ամպրա կրեզիս, և վեց կշիռ ցորեան՝ մօտքի օրիէնթալիս, լուսեա զամենայն բարիոք ի մէջ միոյ անկան: Յետ այնորիկ սրկ զփոշիս զայս ի մէջ տապակի անօթոյ միոյ, և քալ նցեա ապակի խփով. չափն ի գործ արկանելոյ է ի 20 կշիռ ցորենոյ մինչև 35:

— Բուրվիս առաօրպէնս վէտէլիս. տե՛ս բօլվերկ առաօրպէնթէ տէլ վէտէլիս:

— Բուրվիս արթիքուլարիս մօրպուս. տե՛ս բօլվերկ արթէթիքա տու բարաչէլսս:

— Բուրվիս բուրկաթօրիուս. տե՛ս բօլվերկ բուրկութիմս:

— Բուրվիս կբիլէբթիքուս մատքիօնիս. տե՛ս բօլվերկ կբիլէթիքս տէլ մատքէտկէ:

— Բուրվիս կուէթէթա րնիէրիս. տե՛ս բօլվերկ կուէթէթա տե րնիէրիս:

— Բուրվիս հաննօվէրիանա. տե՛ս բօլվերկ հաննօվէրիանա ուզալէ:

— Բուրվիս քանթհիանուս. տե՛ս բօլվերկ քանցիանուս տէլտա քօնթէտատ քէնթէ:

— Բուրվիս քաթհէթիքուս. տե՛ս բօլվերկ տե քուէրչիս

— Բուլվիս քոնթրավէրմէս. տե՛ս բոլվէրկ քոնթրավէրմի:

Բուհնիթօթօ. տե՛ս բուաքուս:

— Բուճիլիում, լա: բուճիլիօ, կամ բևցցիքօ, իտ, և ըս մէզ՝ պաղունց մի: Ի չսափ բժշկական, որով նշանակի քանակութիւն զոր մարթի ոք ունել կամ բառնալ ծայրիւք երից մատանց, զո՛ և կոչէ խառեղէնս, կամ զայլ իրս սակն նմանս, որոյ նշանակ փոխանակ մի՛ոյ ամբողջ բառի գրի. pug:

— Բուճիլիօ. տե՛ս ՚ի վերոյ:

+Բումէքս, լա: բևէթրա բօմիչէ, իտ: բումզա կամ անունէր թաշը, տճ: և ըստ մէզ՝ աուսպաբանի սպնգաքար: Ի քար լինչ ծակոտկէն, դիւրաբեկ, գորշագոյն, կամ սպիտակ, եւանէ սա ՚ի խորս հրաբուխ լերանց, մանաւանդ ՚ի Ծովեզերս բեկեալ յալեաց սպիտակ ծովուն բունուք հարաւային և արևմտեան հողմոց, համով՝ ըստ մասին աղի, և ըստ մասին տաքիպ. զօրութիւն նորա է սրբիչ և ջրաց ուցիչ հնագոյն վէրաց, լինի մաքրիչ և աչաց, և ատամանց: Վարի և ՚ի պէտս հօշխարարաց, և այլ արհեստաւորաց ՚ի տալ զգոյն մարթոց:

— Բուռնթէրուօլը. տե՛ս սմիլուս քուսբիտաթուս.

— Բուռնիքա կրանաթուամ. տե՛ս բօմուՙմ կրանաթուամ:

— Բուռնքթ: Ի կէս ոպեղէն ըմպելի ինչ անդղնացւոց՝ յօրինեալ յոպեացն զոր կոչեն՝ առաք կամ ռում, եդեալ ՚ի ջուր ջերմ, կամ ՚ի ջայ, և շաքար, և քաղմածն լեմոնի, որ լինի դեղ շահաւէտ ՚ի դիպուածս տկարութե՛ստամոքսի, և ընդերոյց. այլ և առաւելու զսառնեղութիւն ջլացն առանց զայրացուցանե. լոյ: Յըմպելոյ աստի ՚ի ջուր ժամ միանգամ առնուն փոխանակ արձոյ, բաժակ մի առ իւրաքանչիւր նուագ:

+Բուսմուռա, կամ բօսմուռա, լա: բէթէքքիէ, իտ: հասապ, տճ: հասապէ, սրբ: միւրխիժէ, պր: և ըստ մէզ՝ կէղք, կամ խաղաւարտք, են կարմիր, և սեաւ բիծք, որք ՚ի վէր երևին ՚ի մարմնոյ ախտացեալ ոմանց հանդերձ մահաբեր տենդիւ:

— Բուսմուռէ, կամ բուսմուռարուամ վաեուօլէ, լա: վաեօլօ, իտ: չիչէք հաստաչըլը, տճ: մի՛ւհէտաւէր, կամ կխտր, սրբ: խվլօյէս, յն: չիրչէք, պր: ըս մէզ պխտակ, կամ ծաղիկ: Ի ախտ լինչ վտանգաւորս, որ ածէ

՛ի վերայ մարմնոց մանկանց շարաւալից պալարս , հանդերձ անընդհատ տենդիւ :

— Բուռնիլա լատուրուս • տե՛ս քհամն տաբհնէ :

— Բուռնդա • այսու անուամբ ըզ անդամալինաց ցուց ցանին՝ երակք և ընչերակք առականաց :

— Բուշբուրա , լս : բօրբօրս , կամ օսթռօ , ևս : խաբէթէ կամ խաբէռէթ պէօՀէի , տՀ : թէլթէուէթ , կամ վէհաս , արբ : տատաբէժէ , կամ տավէժէ , պր : և ըս մեզ՝ կոնքիլոս , կամ ծուլու ծիրանի : Ե խնամն ըզ ինչ ծովային ՛ի սեռէ խեցեմորթի • որոյ կատուցն է երկայն , և դոգաւոր • լեզուն նորա է երկայն , սրածայր , և կարծր • ունի ՛ի կոկորդ իւր սպիտակ երակ մի՝ որ լի է կարմրերանգ և շողշողուն հիւթով , որով ներկեն ՛ի գոյն գեղեցիկ ծիրանի : Խեցի սորա է խորատաբոյս , և ոմանք սապատաձև , արտաքուստ գեղին , իսկ ՛ի ներքուստ սպիտակ , զոր լոսեալ ՛ի սանդ , լինի դեղ ազդու ընդդէմ վատթարապոյն և թթու հիւթոց մարմնոյ , և միանգամայն ջորացուցեալ խարտեաշ գինապոյն վէրս , մաքրէ նաև զերիրան ա տամանց : Իսկ զվիան որ է կարծր , և գժուարամարսելի , ՛ի վար արկանեն ՛ի դադարեցուցանել զհոսումն որովայնի :

— Բուբբուբլուսում • տե՛ս լաքքա :

— Բուրկանէթէ • տե՛ս բուրկանցկա :

— Բուրկանա • տե՛ս քասախա :

— Բուրկանցկա , լս : բուրկա , կամ բուրկանէթէ , ևս : շէրպէթ , տՀ : շէպէ , արբ : Ե անուն ընդհանուր նուր նշանակիչ ամենակերպ լուծոլական , և մաքրողական դեղորէից : Բայց մեծի ձարտարուեթե և խոհականութեե պէտք են ՛ի գործածութեե օգտաւէտ դեղորէից • նախ՝ նկատել արժան է ՛ի հանգամանս կազմուածոց և խառնուածոց ախտակրին • եթէ ուր նիցն զուժաթափուն , կամ զնիհարութեն կրծոց , կամ եցէ բնութե որդնալից , յայնժամ հարկ ՛ի վերայ կայ ձեռն ՛ի գործ մատչել ՛ի կիրառութեն լուծողականաց • նոյնպէս ուշի ուշով զննել արժան է , զի եթէ ինչ աղբեր աւելորդ և դիրտք կերակրոց տահեալ եցեն ՛ի ստամոքսէ դէպ յաղիան , կամ սինկէքոր ինչ ինացեալ ՛ի ջերմախառն՝ բաժանեալ յարեն է , և տպականել , ոչ տուեր են հասարակօրէն համահատուածել յաղիան , յորոց մարթ է պատճառել յոլով անպատ ցաւոց , կամ խեթից , և նեղութց սրտի , և երբեմն ևս ախտ վերնդ

տուԹԵ, յայսպիսի դիպուածս պարտ և պատշաճ է դիմել՝ ի լուծողականս, զորս ուրոյն ուրոյն տեսցես՝ ի տեղիս իւրեանց. և մարԹ է ամենայն ուժիք նկատմամբ՝ ի պարապայս բնուԹեն՝ ի վար արկանել, եԹէ՝ ի վիճակի առողջուԹԵ, և եԹէ՝ ի վիճակի վատառողջուԹԵ. բայց կարևոր համարիմ ասել զի՝ ոչ՝ ի վիճակի առողջուԹԵ, և առանց մեծի հարկաւորուԹԵ չէ օրէն բնաւ յաւուրս չնիկ ստեղն՝ ի վար արկանել զլուծողականս, և ոչ պիտանական. քանզի ըստ հիպոկրատեայ, և ըստ գալենեան՝ յոյժ վնասաբեր լինի, որովհետև յայտնիկ աւուրս օդն լինի ջերմ, և ջուր, և բնուԹիս կենդանական զգածեալ տկարուԹԵ՝ ի մասին նեղլին զօրուԹԵ. ուստի և ընդունելուԹԵ լուծողական դեղոյ ասելով և տկարանայ, և նիհարի:

— Բահուամ ոգբայիա, կամ արտօր սիլիգուօզա վիրճի նէնախա սբինօզա: Է ծառ մեծ, որոյ տասք երկայն են և գեղեցկազարդ: Տերևք տորա երկայնաձև են և պայծառ կանաչ. որք երկու երկու շարին առ միմեանս: Ծաղկին ոսպիտակ, երկայնաձև, և աղուամազուա. Հատ նորա քաղցր է և ախորժական. զօրուԹ նորա Թուլացուցիչ, բացօղ, և մեղմապէս լուծիչ. զկնի ծաղկանց յայնօրդէ պատեան ինչ տափարակ, յորում լինեն սերմունք երկայնաձևք: Իսկ արմատն օգտակար է ընդդէմ ցաւոց կրծոց:

— Բահուամ քօրալլիուա, լտ: քօրալլօ ֆալսօ, իտ: եալանճը մէրճան, տճ: և ըստ մեզ՝ բուսատ կեղծ: Է ծոյս ինչ ծովային, ԹևԹև, ծակոտկէն, կարծր, դիւրաբեկ, գոլշագոյն, և մէջն գաւարկ, ունելով՝ ի վերոյ սպինդանման քոսս և ոսոս բազումս՝ զօրէն բսոյ. յորմէ կազմեն դեղ՝ ի մաքրել, և՝ ի կազդուրել զաղանիւնս մարդոյ:

— ԲահԹաքուա, լտ: բաբակալօ, իտ: տուտու գուշու, տճ: ախլէկ, ալբ: ԹուԹ, կամ միւկեռհքեան և կամ միւրկիւնքի կէօյա, պր: և ըստ մեզ՝ ԹուԹակ: Է Թուչուն ինչ շքեղ, ձևով մարմնոյ և մեծուԹԵ՝ ի չափ հասարակ կաչաղակի. գոյն նորա պայծառ կանաչ, գլուխն սուսալ, լեզուն ընդարձակ, և դիւրատարձ, իսկ տուտն երկայն և գեղեցկիկ, ԹաԹք ոսկեգոյն Ճերանաւսր, ձայնն յոյժ հիանալի. քանզի միտիսկ զայն որպէս և կաւիկ, և յոյժ դիւրաւ նմանեցուցանէ ձայնիւք կենդանեաց զրա

լսէ. ուստի բազմից ուսեալ զումանս բարբառս մարդոյ՝ խօսի զարմանալի կերպիւ. մինչ զի ըստ ոչ տեսանելոյն գնաց՝ լսօղքն զայն բարբառ՝ կարծեն գնա մարդ: Ոսահ զցորեան, զպտուղ, և զչաքար: Իակ միս նորա կարծր, բայց համեղ, զոր եփեալ՝ի ջուր և ըմպեալ, բժշկէ զվերնատուճէն: Քաղոր սորա փոշեացուցեալ և արբուցեալ, լինի դեղ շահաւէտ ընդդէմ տկարութեանց. ջրոյ, և ախտի ցնցականի. ջամն՝ի 20 ցորենոյ մինչև 30 խատն ընդ հասարակ ջրոյ. բայց յարատեւել արժան է զբանի ինչ շաբաթս: Ասյս թռչուն գտանի՝ի զանազան տեղիս, որպէս՝ի հնդկաստան՝ի ձիավա, ՝ի մալտպար, և յաւիրնիկէ:

Բանիլևուս կամ բլանճակօ բանիլևուս, լտ: բանիլիօ, կամ բանիլը, և կի սիլիօ, իտ: պատնը եաուրք, տճ: և ըստ մեզ՝ լուսախտ: Ն խոտ, որոյ երկեակ են տեսակք. առաջին տեսակն կոչի՝ի բարբառ նոցա բանիլևուս բրիմուս. որոյ ցօղունն է բոլորակ անհարթ, փայտային և կարմիերանգ, և բարձրանայ յերկրէ իբր մի ոտնաչափ տերևք սորա են երկայնաձիգ, յիկեալ, և սեաւ՝ ըստ նմանութեանէ լուծոյ, որոյ վան կոչեցաւ յանուն նորա: Իակ երկրորդն կոչի՝ բանիլևուս վուլկարէ, որ փոքր է քան զայն. տերևք նորա ելանեն՝ի վերայ ճիւղոց իբր երկու աւ միմեամբք, որք բերեն զնմանութի տերևոց զոպայն, ծաղիկն վոքրիկ՝ որպէս և հատապտուղ նորա. բերք և տերմունք զօրէն նորա: Իակ արմատն ոսպնատակ, և շրջապատեալ մանրաթելովք: Երկոքին սոքա բուսանին յապարակս, յայգեստանս, և յամայի վայրս: Ա՛ն են ցնդական աղիս և խաղով, նոյնպէս և մածուցիկ հիւթովք, և՝ի տերմանց նոցա պործեն դեղ ազդուլական ընդդէմ ախտից կրծոց, հազից և նուրբ ախտից, յորժամ ախտակիրքն արիւնախառն թքանեն. օգտեն և ընդդէմ փորհարուածէ, և տերմնակաթուէ, զի է խթիչ բնութեամբ: Նոյնպէս և ոչ սակաւ՝ի վար արկանեն արտաքուստ վան ուռուցից, և ճեղքուածոց մորթոյ:

Բսիլիօ. տե՛ս բսիլլիում:

Բսօաս. այսու անուամբ ըստ անդամազննաց նշանակին՝ երկու մկանունք ազդեր:

Բրէմիթօ. անուամբս այս ըստ անդամազննաց իմանի՝ կծկումն ինչ թաղանթից աղեաց, կամ կծկումն ստոծանւոյն:

Բրէցցէմօլօ. տե՛ս բէթրօսէլինում:

Բրէքօռտիում. բառիւս այս ըստ անդամազննաց ցուցանի՝ քսակն սրտի:

Բրիմուլա վէրիս, կամ վէրպասքում բրաթէնսէ օտօռաթում, կամ հէրպա բարալիսիս, լտ: Խոտ ինչ, որոյ տերևքն են երկայնաձիգ, լայն, խորտաբորտ, և կնճռապատ, որք սփռին զերեսօք գետնի, և 'ի միջոյ տերևոց 'ի վեր երևի ցօղուն ինչ երկայն իբր թզաչափ, բոլորակ, թաւիշալից, և ծնրաւոր, որ 'ի ծայրն բերէ դեղնագոյն ծաղիկ ինչ հոտաւէտ. յետ ծաղկանց արտադրէ պտուղ ինչ ձուաձև, ունելով 'ի միջի սերմունս սեաւս, մանունս, և բոլորշիս: Իսկ արմատն ստուար, թեփալից, կարմրերանգ, և թելաւոր. համով ըստ մասին դառն, և ըստ մասին ատիպ: Այս խոտ սովորաբար բուսանի յագարակս, և 'ի դաշտավայրս. լի է իւղով և ցնդական աղիւ. շահաւէտ է 'ի դիպուածս տկարութեան ջլաց, և զգայական երակաց. օգտակար է նաև ընդդէմ հարբղխոյ, որ 'ի վար արկանի եթէ արտաքուստ, և եթէ 'ի ներքուստ:

Բրուկնա. տե՛ս բրունում:

Բրունէլլա. տե՛ս քօնսօլիտա մաճճիօրէ:

Բրունում կամ բռունուս տօմէսթիքա, լտ: բրունա, կամ բրուկնա, իտ: բռիւն, գզղ: տամասգինա, յն: էրիկ, տճ: իճճազ, կամ իտրիկ, և կամ պէռղուտ, արբ: գէհիճ, կամ խալիւ, կամ մինան, կամ մինէ, կամ նէկու, կամ նիքլ, և կամ ֆիլք, պր: և ըստ մեզ՝ շլոր, կամ դամոն, և կամ սալոր: Է միրգ բազմատեսակ, քաջածանօթ յամենայն ումեքէ. յորոց առաւել ազնիւն ելանէ 'ի դամասկոս, զորոյ զհամեմատն ոչ ուրեք է գտանել, մինչև 'ի պարգև առաքեն մեծամեծ իշխանաց. որ լինի և դեղ օգտակար տենդից, և փտախտութեան, զի է թուլացուցիչ, լուծիչ, և զովացուցիչ բնութեան: Զափն 'ի չորս տրամէ մինչև ց16:

Բրունում սիլվէսթրէ, կամ սբինուս, և կամ վիր-

ձիւլը, լտ: բրօնս սալվաթիքը, իտ: բռնիւնէլլիէ, գղղ: չալը թիքէնի, տճ: ի թուփ կամ փոքրիկ ծառ ինչ վիշալից՝ որոյ կեղևն է գորշագոյն, կամ ծխրանագոյն և դառնահամ, միանգամայն և դեղ մկնահատաց կան տենդից: Տերևք սորա նման են տերևոց շլորենւոյ, բայց կարճր քան զայն: Ծաղիկն եւանէ՝ ի վերոյ սպառէն բոլորշի, և ստուար՝ ի ջուր խաղողոյ, գոյն նորա թուխ կամ երկնագոյն, ունելով՝ ի մէջ թամբ կամ հինգ կանաչագոյն, և տասպահամ, միանգամայն և դեղ ազգուլական ընդդէմ թունից, հոտման արեան, և հնագոյն վորհարուեւ: արգելու նաև զժայթքուածն, զի է խթիչ բնուբ: զնոյն գործուննէուն ունին նաև տորա վիայան, և տերևքն: չափն՝ ի 20 գորենոյ մինչև ցճօ: Իակ արմատն վիայտային, սեաւ, և տարածողական: Սա թուփ բուսանի՝ ի դաշտավայրս, և՝ ի ցանկապատս տեղիս: զի է խլով և գոյացական աղիս:

Բրուենս սալվաթիքը: տե՛ս՝ ի վերոյ:

Բրօբօլի: տե՛ս՝ ի ներքոյ բրօբօլիա:

Բրօբօլիա, լտ: բրօբօլի, կամ բէկօլա, իտ: բիրէ ազօլու, կամ կիրապօլու, տճ: նիպէր, արբ: մուսխա, պր: և ըստ մեզ՝ ականամոմ, կամ ականամոմ: է նուխ մինչ կարմրերանգ կամ գեղին, և մածուցիկ: որով մեղուք խցանեն զծակուս փեթակի: բնուխք է մեղմապես լուծիչ, մարսեցուցիչ, և անօսրիչ: հոչակաւոր է՝ ի դիպուածս հնագոյն հապից, և նորոգ ընկալեալ վիրաց: ամրապնդեալ հաստատէ նաև զմկլեալ և զլսեալ մասունս ոսկերաց:

Բրօսթաթէ: բառիւս այս ըստ անդամոնգինաց իմանի՝ երկու մանրն առնի անդամոց:

Բօբլէս, լտ: կարկեթիա կամ կարկեթիօ, իտ: այեակ պիլէզկին, տճ: Ընուամբս այս նշանակի մաան, և ջնլ մինչ, որ գտանի՝ ի ստորոտ Յամբի սրուանից կից ընդ. կրնկան:

Բօբուլակօ, կամ թուսիլակօ ալթէռա, կամ քէլինտոնիա բալուսթրին, կամ էքիմէտուում, և կամ ֆարֆուճկուում, լտ: Ի խոտ, որոյ տերևքն ունին զձև փոքրիկ ծխծեռնախոտոյ, բայց քառատակ մեծ քան զնա, և եզերք նորա ոլոցաձև ատամնատրեալք, և՝ ի միջոյ տերևոց ելանէ ցօղուն մինչ բա-

լորակ, ճիւղալից և մի ոտնաչափ երկայնութիւն, որ և շրջապատեալ զարդարի դեղնագոյն և բազմաթերթ ծաղկամբք. յետ ծաղկանց արտադրէ զպտուղն. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի բազում սերմանս կարգեալս 'ի ձև աստեղ: Ունի արմատ ստուար, սպիտակ, և թելաւոր: Այս խոտ բուսանի 'ի լճային և 'ի ճախնային տեղիս. ունի բնութիւն զովացուցիչ և մաքրողական արեան:

Բօբուլուս, կամ օբուլուս, լտ: բիօբբօ, կմ բիօբբա և կամ օբբիօ, իտ: գավագ աղաճը, կամ թօզ աղաճը, տճ: կառապ, կամ ապսամ, և կամ ապում, արբ: սիբիտար, կամ տիուտալ, պր: Եւ ըստ մեզ՝ կաղամախ: Է ծառ ինչ շքեղ, և ոստախիտ. որոյ երկեակ է տեսակ. առաջին տեսակն կոչի 'ի բարբառ լատինացւոց՝ բօբուլուս ալպա, կամ Ֆարֆարուս անթիգուօրում. որոյ բունն է երկայն, ուղիղ, սպիտակ, ստուար, թեթև, և դիւրաւ ճեղքելի: Կեղև սորա է յղկեալ, սպիտակ, և հարթ. զոր 'ի վար արկանեն 'ի դեղորայս, որ է փարատիչ շիաթիքա անուանեալ յօդուածացաւութեան: Տերևք սորա են երկայնականթ, լայն, անկիւնաւոր, հերձոտ յոյժ, և ձևացեալ իբրև զթաթ բացեալ ձեռին մարդոյ. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս սպիտակ, իսկ 'ի ներքոյ մոխրագոյն, և լի աղուամազիւք: Պտուղն երկայնաձև, յորմէ հանեն զիւղս: Իսկ արմատն տարածողական: Իսկ երկրորդ տեսակն կոչի՝ բօբուլուս նիկրա, որ և է իբրև զնախընթաց ծառս բարձրագոյն, և ոստալից, բայց փայտն է կարծր և ջլային, որ դժուարաւ կարէ ճեղքիլ: Տերևն երկայնաձև, սրածայր, ստուար, կանաչախառն դեղին, մածուցիկ, և հոտաւէտ. զոր 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ժանտախտի, թանչացաւութեան և յօդուածացաւութեան. զի է խթիչ բընութիւն: Պտուղն ողկուզօրէն երկայնաձև, թաղանթային, և կանաչագոյն, որ 'ի հասանիլն ինքնին բացեալ լինի ընդ մէջ, և յայնժամ երևին 'ի նմա սերմունք փոքրիկ: Իսկ արմատ նորա ձգի 'ի խորս երկրի: Ընձիւղ կամ պտուկ այսր ծառոյ լինի սպեղանի վիրաց, և ցաւոց թանչից, զոր և 'ի վար արկանեն 'ի բաղադրութեան այնմ սպեղանւոյ, որ իտալէրէն ունկվէնթօ բօբուլէօնէ կոչի: Երկոքին սոքա բուսանին 'ի խոնաւուտ և 'ի ջրարբի տեղիս:

Բօբօնէ. տես մէլօ:

— Բօթասօձէթօն, կամ ֆօնթալլա մաեօր լաթինքօ լնա վուլկարիս, լո: Ի տուննկ լինչ լնայլին, որ արձակէ յաձախ զցօղուննս երկայնաձիգս, բուլորակս, և ձիւղալեցս. լինի նրբատերև որպէս զսէզ, և ոմանք ներհակաբար լայնատերև և ջրվակաձև. բերէ ծաղկիկս կարմրերանգս, և քառեակ թերթեանս. ապա կարմրագոյն սերմունս երկայնաձևս, սուրս, սրածայրս, և սպիտակահիւթս, որք շարին քառեակ քառեակ առ միմեամբք: Իակ արմատն ստուար, բուլորակ, ոստալից, և սպիտակ, որ ձգի՛ ի խորս երկրի: Սոյա բոյս նուազ է ապիս և իւղով, և բնութեամբ զովացուցիչ, թանձրացուցիչ, և սեղմիչ. օգտաւէտ է փորհարուածէ, և կարի պատշաճագոյն՛ ի գիսուածս փորհարութենէ, և հոսման արեան: Նախնիք՛ ի գործ ածէին զայս՛ ի պէսպէս գեղոյս, նաև յատուցանել զիերս գլխոյ. իակ այժմ սակաւ՛ ի կիր առնուն յեւրոպիա:

— Բօթասաս, լո: Ագ լինչ հանեալ՛ ի մոխրոյ բուսականաց:

— Բօթէննթելլա, կամ արձէննթինա, և կամ անսէրինա, լո: բօթանթիլ ուամբանթ, գղլ: Ի գալարի լինչ, որ սովորաբար բուսանի՛ ի դաշտավայրս, և յեղերս ճանապարհաց, արձակելով յարմատոյ զբազումս տերևս նմանս տերևոց ակրիմօնիա կոչեցեալ խոտոյ, և՛ ի միջոյ տերևոց ելանեն փոքրիկ ցօղունք. որք՛ ի ծայրս բերեն չիկապոյն ծաղկիկս լայնաբացս, և հինգ թերթեանս՝ ըստ նմանութենէ ծաղկանց հինգտերևեանի. ունելով՛ ի միջի առէջս բազում. զկնի ծաղկանց յաջորդեն պտուղք բոլորիք, խրոքանչիւր պտղոց ունելով զիւրեանց սերմունս փոքրիկս: Իակ արմատն անհոտ, երկայն, և նուրբ, միանգամայն և դեղ փորհարութենէ: Սոյա դալարի բնութեամբ է մաքրողական, զովացուցիչ, և սեղմիչ. օգտակար է ընդդէմ փորհարութենէ, հոսման արեան, և միզարգելութենէ. միանգամայն և դրգռէ զքարկոս միզարանի, և մեղմէ ըզցաւս առատանց. ջափն կէղևոյ արմատոյն՛ ի կէս որամէ մինչև ցմի, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն:

— Բօթէրիսաս, կամ սբինա հէրբէ մինօր, և կամ ֆլաքանթհա ալթէրա, լո: Ի փոքրիկ ծառ լինչ վշտենէ՝ ըստ Թիթոյն այնմիկ որ խաւլերէն կոչի սրակտանթէ. որոյ տատկն են երկայն նեղ մի տանաքայփ, ընդարձակ, Թխըրահակ, մեսալեր, և սպիտակ: Տերևք սորա են մանրիկ, բուլորակաձև, սպիտակ, և չո-

ղուամազիւք, որք ելանեն երկու երկու առ միմեամբք։ Ծաղիկն ընդային և սպիտակ, ունելով՝ ի միջի առէջս ինչ փողաձև։ զկնի ծաղկանց յաջորդէ պատեան ինչ խորշխորշանի, յորում պարունակին սերմունք երկայնաձևք։ Իսկ արմատն երկայն, ոսատալից, մածուցիկ, արտաքուստ սեաւ, իսկ՝ ի ներքուստ սպիտակ, և անկալից, որ լինի դեղ տղդու ընդդէմ վիրաց, զի է փարատիչ, և միաւորիչ։

— Փօթիս կամ բօցիս։ տե՛ս պէվանտա։

— Փօլինթիանա, կամ փրուինէքս բամօնինուա, կամ քրնաթա բամօնինա սիմէնտուա՛, և կամ աքաչիա օրպես ամերիքեանի աղեթերա փլօրէ բուլքերիմօ, լա։ Է փոքրիկ ծառ ինչ վայրի յաճախեալ անխոտիւ ընդ ամենայն տեղիս յաշխարհին ամերիկոյ, և՛ ի բուրաստանս եւրոպիոյ, որ բարձրանայ յերկրէ նբր վեց կամ եօթն ոտնաչափ։ որոյ կեղևն հարթ է և ծխրանագոյն, և՛ ի վերայ ուներ փուշս ճանկաձևս։ հասակ նորա երկայնականք, և ծխրանախառն կարմիր, յորոյ վերայ զետեղեալ կայ գեղեցիկ և փնջաւոր ծաղիկ ինչ ծխրանագոյն։ բերէ պտուղ տափարակաձև, կարծր, և սպիտակ, բաշխեալ և պատեալ երիւք նրբահեղև պատեններք։ Իսկ կորիզն կարմրագոյն, և բոլորաձև։

— Փօլքա։ տե՛ս բուլքա։

— Փօլքաչչիօ, լատ։ անձէա, կն։ պալտրը, տճ։ սաք։ կամ սիւմմանթրիկէլի, արբ։ բուժ, կամ լինկ, պր։ Եւ ըստ մեզ՝ թամբ արուեստից։ Է մեծ ծառ, որ կայ՝ ի յեռտից արուեստից։

— Փօլէմոնիում, կամ վալէրիանա կրէքա, կամ վալէրիանա չէրուլէա, լա։ Է բոյս ինչ խոժային, և դառնահամ, որոյ տերևք են մշտականաչ, ջլաձիր, երկայն նրբ մատնաչափ։ և՛ ի միջոյ տերևաց ելանէ ցօղուն ինչ երկայն նբր երկու ոտնաչափ, ստուար մատնաչափ, թաւնշաւոր, դարունապոյն, և մէջն դատարկ։ ծաղիկն ելանէ՛ ի գագաթան, և է հինգթերթեան, հոտաւէտ, երկնագոյն, և փայլուն, և՛ ի տեղիս տեղիս նաև սպիտակ, կամ կարմրագոյն։ զկնի ծաղկանց արտարբէ հատապտուղ փոքրիկ, և խորշխորշանի։ յորում լի են մանրիկ սերմունք սեաւք, և երկայնաձևք։ Իսկ արմատն թեղայից և սպիտակ։ Այս բոյս լի է խելով և գոյացական ազիւ, և զբուխ մաքրիչ, և արբիչ վիրաց։

Բօլիբուս, կամ ազինուս մարինուս, լտ: բօլիբօ, իտ: ըղթաբօտ, տճ: և ըստ մեզ՝ պողիպոտ: Է ձուկն ինչ ծովային՝ նմանեալ ըստ իմիք կաղամար ձկան. զի ունի զոտս ութ երկայնաձիգս, ստուարս կարծրս, և շրջասփիւռս, յորոց չորս առաջինքն իցեն նմա յըմբռնել զքաջազօր կենդանիս, և հեղձուցանել. իսկ յետինքն 'ի գնալ և 'ի լուղել 'ի ջուրս, որոյ վասն և յոյնք յորջորջեն՝ օքտաբօտիայ, որ առ մեզ ստուգաբանի՝ ութոտնեայ: Սա հեղու յիւրմէ զհիւթ մթին կարմիր իբրև զմելանահոս: Իսկ միս նորա սպնգային է և դժուարամարսելի, այլ օգտակար աղեաց:

Բօլիբօ. տե՛ս բօլիբուս: Դարձեալ՝ է միս ինչ աճեցեալ 'ի ներքս անդ 'ի ռնգունս:

Բօլիբօտիում գուէռչինում, լտ: բօլիբօտիօ, իտ: բօլիբօտ, գղղ: պէսվայիշ, տճ: և ըստ մեզ՝ պողիպոդ: Է ազգ ինչ բուսոյ աճեցեալ իբր 'ի բազումս 'ի վերայ հնագոյն կաղնւոյ. վասն որոյ կոչի և 'ի բարբառ լատինացւոց՝ բօլիբօտիում գուէրչինում, որ 'ի մեզ ստուգաբանի պողիպոդ կաղնւոյ: Տերև սորա ըստ իմիք նման է տերևոյ Ֆէլչէի: Պտուղն գնտակաձև է և թաղանթային, ունելով 'ի միջի սերմունս մանունս: Իսկ արմատն երկայն իբր մատնաչափ, ստուար, դիւրաբեկ, թելալից, պալարաւոր, նսեմագոյն, քաղցրահամ և համեմային: Այս բոյս բընութ՟ է թուլացուցիչ, բացողական, և մաքրողական արեան, որով բանայ զխցանս լերդի, և փայծեղան, և փարատէ զշարաւալից խոյլս պարանոցի, և զախտն անուանեալ սքօռպութօ. Եւ օգտէ հնագոյն հարբղխոյ: Չափն ութ տրամ ը՟ մի և կէս լիտր ջրոյ:

Բօլիբօտիօ. տե՛ս բօլիբօտիում:

Բօլիթրիքհում, կամ թրիքօմանէս, և կամ թրիքօմանէս մաս, լտ: բօլիթրիքօ, իտ: Է խոտ մշտադալար, յաճախեալ յապառաժուտս, և 'ի խոնաւուտս: որոյ ցօղունն է բոլորակ, կարճ, բեկանուտ, և սեաւ: Տերևք նորա են փոքրիկ, բոլորշի, փափուկ, և երկայնականթ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք, և 'ի վերայ ունի փոշիս նուրբս: Պտուղն բոլորակ, ունելով 'ի միջի սերմունս մանունս: Իսկ արմատն նրբաթել, և սեաւ: Սա բնութ՟ է բացողական և մաքրողական արեան, շահաւէտ է ը՟դէմ ցաւոց կրծոց և փայծեղան. բանայ և զդաշտանս կանանց:

— Բօլևթրևաբօ • տե՛ս բօլևթրևաքհուամ։

— Բօլևկալա, կամ ֆլօա ամպարվալիս, լա։ Է խոտ որոյ ցօղունք են վոքրիկ, կարծր, ուղիղ, պարարտ, կանաչախատն կարմիր։ Տերևք նորա են վոքրիկ, և բոլորակաձև, որք խիտ աւ խիտ ափուին ղերեզօք գետնի։ Ծաղիկն մանր և երկնագոյն • բայց յոմանս տեղիս լինի և մանուշակագոյն, ծիրանագոյն, և սպիտակագոյն • յետ ծաղկանց յաջորդէ պտուղն տափակաձև, պատեալ հնգեակ թեերթիւք, և ՚ի մէջ ունի սերմունս երկայնաձև։ Խակ արմատն փայտային, մանր, և դառն։ Աճէ բոյս սովորաբար բուսանի ՚ի խոտաւէտ տեղիս, և ակատն ծաղկէ յամեանն մայիսի • ունի և նուագ, բայց նուազ աղիս, և բնութիւն մեղմապէս լուծիչ, համաքրտղական արեան, որով և առաւացուցանէ զկաթն կանանց։

— Բօլևկալա վերձիննեան, լա • ևս, իս։ կամ բօլևկալա եէնէկա։ բօլևկալա, գլղ։ Է հռչակաւոր արմատ ինչ փայտային, ստուար իբրև զմկոյթ մատն մարդոյ, ոտալից, գժուարաբեկ, և ստուարակեղև • արտաքուստ գորշապոյն, իսկ ՚ի ներքուստ սպիտակ • համով է տուխպ, և դառն, միանգամայն և ջերմաշահամ, կամ հառեմային։ Ասյա արմատ՝ եթէ արժան եցէ հաւաստալ ամերիկացւոց՝ գերազանցէ զօրութիւք զանեղեան բժշկական բուսովք, համարեալ աւ նոսա իբր դեղեաւի ընդդէմ խածուածոց օձից և կարձաց։

— Բայց մեք ասեպ ՚ի կիր արկանեմք զսա ՚ի դիպուածս թոքաժեռտութե, կշտացաւութե, խթից լանջամաշկի և թոքոց, բորբոքման, և հնագոյն ախտից կրծոց։ Նոյնպէս յաճախ ՚ի վար արկանեմք զսա ՚ի բժշկութիւն ծիւրական կամ նուրբ ախտից պատճառեցոց յերկարատեւ խօթութեանց։ Զայս արմատ եա բազմօրինակ գրեմ տալ հիւանդաց։ Զմրօրինակ, յերկու և կէս լիտր հատարակ ջրոյ՝ արկանի չորս ունկի յարմատոյ սատկ ընդ միջոց 12 ժամուց։ Զոն և ձնայ երկու լիտր • և երբեմն յաւելուլ լինի ՚ի վերոյ ասեալ մի՝ կօմմս ամմօնիաքա, և մի ունկի՝ օսմիկէ շիլլինգիքօ։ Յինֆուզիոնէ սատկ յերկուս ժամս միանգամ առնու ախտաժէտն երկու ունկի ապ-
իւրաքանչիւր նուագ։ Եւ ըստ ումանց հեղինակաց ունի և զօրծունէուն առ ՚ի փարատել զՋրպուղութիւն, զմիջահատուածական ուեռդ և զերդացաւութիւն, նաև զարիւնախտառն Ցաւսմն, որ սովոր է գալ զկնի կշտա-

ցաւութեան, և թոքաժետութեան: Այս արմատ յա-
ճախ գտանի յամերիկայ, 'ի հնդկաստան, և 'ի քանա-
տա: Բնութիւն է թուլացուցիչ և միզաբեր: Բոյս
այսր արմատոյ է ուղիղ, դալարագոյն, և ճիւղալից:
Տերևն ձուաձև, և սրածայր: Ծաղիկն հասկաւոր,
և սպիտակ. բայց յոմանս տեղիս լինի և ծիրանա-
գոյն: Պատմի թէ 'ի յալբէսթռի անուանեալ լերինն
գտանի բոյս ինչ կարի նման բօլիկալա վիրճինիանաի,
բայց ստորին է զօրութիւն քան զայն:

+ Բօլիկօնաթում, և կամ սիճիլլում սալամօնիս, լտ:
սիճիլլօ տի սալամօնէ, կամ սիճիլլօ տի սանթամա-
րիա, իտ: մէհիւր սիւլէիմանի. կամ մէհիւր մէյրէմ,
տճ: խայթմի սիւլէիման, արբ: Եւ ըստ մեզ ստու-
դաբանի՝ կնիք սաղոմոնի: Է. խոտ ինչ, որոյ ցօղունն
է բոլորշի, կոր, յղկեալ, և երկայն իբր երկու ոտնա-
չափ: Տերևք սորա են լայն երկայն, և փարեալ զմի-
մեամբք՝ ըստ նմանութեան տերևոց կաղամբի: Ծաղիկն
սպիտակ, հերձոտ, և թեքեալ: Զկնի թօթափելոյ
ծաղկանց 'ի վեր երևին հատապտուղքն փոքրիկ իբրև
'ի չափ սիսռան, և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի
երրեակ սերմունս նման վգնի: Իսկ արմատն երկայն,
ստուար իբր մատնաչափ, թելալից, պալարաւոր, և
սպիտակ, և բնութիւն սեղմիչ և սնուցիչ. զոր լոսեալ
'ի փոշի մանրամաղ, լինի կերակուր մարդկան 'ի ժա-
մանակս սովու. նաև դեղ օգտաւէտ 'ի դիպուածս
ֆլուօրէ պիանքօ յորջորջեալ ախտի: Իսկ զպտուղն,
որ է ժայթքեցուցիչ, և լուծողական բնութիւն, 'ի վար
արկանէին նախնիք 'ի պէսպէս դեղորայս. բայց յայ-
սոսիկ դարս գրեթէ գլխովին է անգործածելի:

— Բօլիկօնում, կամ պիսթօրթա, լտ: քօռռիճիուօլա,
իտ: Է խոտ ինչ երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ.
որոյ տերևքն են ձուաձև, և մանր: Ծաղիկն սպի-
տակ, և մանր. յետ ծաղկանց ելանէ պատեան ինչ
շագանակագոյն, ունելով 'ի միջի սերմունս ստուարս:
Իսկ արմատն ստուար, կարծր, և թելաւոր, և բը-
նութիւն յոյժ սեղմիչ. զոր առ նախնիս 'ի կիր արկա-
նէին 'ի դիպուածս փորհարութեան և հոսման թանչից.
բայց այժմ անպիտեան համարի:

— Բօլիում մօնթանում, լտ: Է բոյս, որոյ ցօղունն
է երկնագոյն և երկայն իբր կէս ոտնաչափ: Տերևն
փոքրիկ, երկայն, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնա-
ւորեալ: Ծաղիկն մանր, որկորաձև ոսկեգոյն, և

հերձոտ, որ ելանէ ՚ի գագաթան հանդերձ բոլորչի սերմամբ: Լինի սա ՚ի բարձրաբերձ լերինս, յայլ- տապտին, և ՚ի ջերմագին տեղիս: Բնութիւն է բացա- ղական, և ժիզաբեր. ըստ ոմանց նախնի հեղինակաց ունի զզօրութիւն ՚ի բուժել զդալուկն, զցաւս գլխոյ, և զնաճատուածս օձից:

—Բօլմոնարիա. տե՛ս բուլմոնարիա:

—Բօլմոնէ. տե՛ս բուլմօ:

—Բօլսօ. տե՛ս բուլսուս:

—Բօլվերկ. տե՛ս բուլվիս: Դարձեալ, այսու ա- նուամբ լմանի և ս. վտռօթ:

Բօլվերկ ասաօրպէնթէ տէլ վէտէլիօ, իտ: Բուլ- վիս ապաօրպէնս վէտէլիի, լս: Ի փոշի ինչ բաղադրա- կան, օգտաւէտ ՚ի դիպուածս գժնեայ տենդից, և բորբոքման խաղացոցի, կամ ստամոքսի. արգելու և զժայթքելն, և գրգռէ զքնրան. որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ քան և չորս կշիռ ցորեան՝ անթխմօնիօ տիա- ֆօրէթիքօ, և նոյնչափ՝ կարմիր բուստան փոշեացու- ցեալ, երկոտասան ցորեան՝ վէթրիօլօ տի մարթէ, 24 ցորեան՝ օքքի տի քանքրօ, և նոյնաքանակ՝ էնուա- պրօնաթիվօ. ամ և երկու ցորեան՝ էսթրաթթօ տ՚ օքիօ, այլ և 24 ցորեան՝ քանքէ բրէբարաթէ: Ձափն ՚ի չորս կշիռ ցորենոյ մինչև ց12, երկու անպամ յաւուրն:

—Բօլվերկ արթէթիքա տի բարաչէլսօ, իտ: բուլվիս արթիքուլարիս մօռպուս, լս: Փոշիս այս ունի մանաւար զօրութիւն ՚ի մաքրել զորովայնն, և ՚ի վա- րատել զցաւս յօդուածոց, մանաւանդ զչիաթիքա ա- նուանեալ յօդուածոցաւն, որ այսպէս յօրինի: Ա՛ռ սքամոնիա ցօլֆօրաթա, էրմօտաթթիլլն, թուրպիթօ, սէննա, ցուքքէրօ ֆինօ, յիւրաքանչիւրոցն մէն ի- ունկի. զամենայն բարիտք ծեծեա. ար՛կ ՚ի մէջ միոյ ապակեայ անօթոյ. ջուրն ՚ի 20 ցորենոյ մինչև ց60: —Բօլվերկ բուրկիաթիվա, իտ: բուլվիս բուրկիաթօ- րիուս, լս: Չերպէթ սուֆուֆ, տմ: Փոշիս այս օգ- տաւէտ է ՚ի դիպուածս հարբղնոյ, և ինդուածոց մա- նաւանդ աւրթելոյ ՚ի թանձր հիւթոց. մաքրէ մեղ- մապէս քերելով, և ՚ի դուրս վանելով զաղտեղութիւն ստամոքսի, և աղուն որովայնի: Բաղադրեալ ՚ի կէս տրամ՝ եալաբա արմատոյ լուսելոյ, և յերկու տրամ քրէմօրէ տի թարթարօ փոշիացեալ: Եւ զայս տալ ՚ի ժա- մուս:

Բօլվէրէ էբիլէբթիքա տէլ մարքէզէ, իտ: բուլվիս էբիլէբթիքուս մառքիօնիս, լտ: Փոշիս այս ունի զմասնաւոր իմն գործունէութի՝ ախտի մանկանց, դողգոջման սրտի, և լուծման որովայնի, մանաւանդ յերախայս 'ի բողբոջել ատամանց նոցին, և և 'ի դիպուածս ճճիաւոր տենդից, որ այսպէս յօրինի: Ա՛ռ չորս տրամ՝ բատիչէ տի բէօնիա. վիսքիօ գուէրչինօ. ավօրիօ բասբաթօ. ունկա տ' ալչէ, սբօտիօ. քօրնօ տի չէրվօ քրուտօ. քօրալլի բօսսի, քօրալլի պիանքի. մարկարիտա բրէբարաթօ. յիւրաքանչիւրոցն մէն մի տրամ. զամենայն լոսեա՛ 'ի փոշի մանրամաղ իբր զալիւր, յոր յաւել 20 հատ՝ ֆօկլի տ' օռօ. զոր պարտ է առնուլ երկու անգամ յաւուրն, ըստ չափու 40 ցորենոյ:

Բօլվէրէ տի կութէթա բիվէրիօ, իտ: բուլվիս տէ կութէթա բիվէրիօ, լտ: Փոշիս այս է դեղ պատշաճողական պտուտից գլխոյ և ախտի ցնցականի 'ի վերայ եկելոց մանկանց, իջուածոց անդամագօսութե՝, լուսնոտութե՝, և այլ ամենայն ախտի ջղաց. որ այս կերպ կազմի: Ա՛ռ բատիչի տի բէօնիա. սէմի տի բէօնիա. բատիչէ տի տիթթամօ պիանքօ. վիսքիօ գուէրչինօ, յիւրաքանչիւրոցն կէս կէս ունկի. ա՛ռ և երկու տրամ՝ սէմի տ' աթրիբլիչէ. երեք տրամ՝ քրանիօ ումանօ. մի և կէս տրամ՝ քօրալլի բօսսի. և նոյնչափ՝ ճիաչինթի բրէփարաթի. այլև երեք տրամ՝ ունկա տ' ալչէ. և մի տրամ ֆօկլի տ' օռօ: Զամենայն լոսեա՛ 'ի նուրբ փոշի, և ա՛րկ 'ի մէջ միոյ ապակեայ անօթոյ. չափն 'ի գործ արկանելոյ է 'ի 10 կշիռ ցորենոյ, մինչև ց30 միանգամ յաւուրն:

Բօլվէրէ հաննօվէրիանա ուզալէ, իտ: բուլվիս հաննօվէրիանա ուզալիս, լտ: Կարմրերանգ փոշիս այս օգտաւէտ է ընդդէմ տկարութե՝ սրտի, և ամենակերպ ցաւոց գլխոյ, և հնացելոյ. որ այսպէս յօրինի: Ա՛ռ կէս ունկի կէնէպրօ նաթիվօ, և նոյնչափ՝ շաքար մաքուր. վեց շիթ իւղ կինամոնի, և չորս հատ՝ ֆօկլիօ տ' օռօ: Զայս ամենայն լոսեա՛ 'ի նուրբ փոշի. չափն 'ի 4 ցորենոյ մինչև ց20:

Բօլվէրէ տի տօվէրէ. տե՛ս հատ. ա՛. գլ. ա՛. երես 27:

Բօլվէրէ քանցիանա, կամ տի քօնթէսսա տի քէնթ, իտ: բուլվիս քանթհիանուս, լտ: Փոշիս այս շահաւէտ է 'ի դիպուածս դժնեայ և հրատապ տենդից,

ծուլկանց, վարդախտից, փորհարուածէ, ժանտախտի, բծաւոր ջերմախտից, կշտացաւութենց, և ամենակերպ թաւլիացման և նուաղման սրտի, և թունից օձից, և անկոց, որ այսօրինակ բաղադրի: Ա՛ռ չորս ունկի ոտից սեաւ մատ ծովային խեցգեանոց, յիսուլացւոց կոչի՝ բռունէդ նէռէ ոչ՝ բնիէտի տէ՝ քանքուն մարինն. մի ունկի՝ օքքի տի քանքուս. և նոյնչափ մարկարիթէ. կէս ունկի՝ քոնթրա եէռվա. մի ունկի՝ քորալ ին բոսան. կէս ունկի՝ սէրբէնթարիա վիրճինիանա. երեք տրամ՝ պէցոար օրինթալէ. ար և 80 կշիռ ցորեան՝ օսան տի քուսս աւ չէրվս. և 40 ցորեան քրօքս օրինթալէ: Ջայտսիկ ամենայն լսաեա ի նրբատին փոշի. չափն ՚ի 20 ցորենոյ մինչև 360:

—Բօլվէրէ քոնթրա լա թօսաէ քոնվուլսա: Փոշիս այս օգտաւէտ է ընդդէմ ախտի ցնցականի, լուանտաւթէ, դժնեայ և ցնցական հազից, և հարբվխոյ լինելոյ ՚ի ջինս, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ երեք կշիռ ցորեան՝ փոշեացուցեալ արմատն պէլա ոսկնաի, և քսան ցորեան՝ լիգուրիցիա փոշեացուցեալ, այլև տրամ մի շաքար: Բաժանեա ասոի երկոտասան մասունս. և տացին երկու կամ երեք հասք յաւուրն:

—Բօլվէրէ քոնթրա վէռմի, կամ վէռմիֆուգիա, էտ: բուլվիս անթի վէռմիս, լա: Փոշիս այս բաղադրեալ յատկապէս ՚ի սատակել զճճիս և զորդունս որովայնի, և միանգամայն օգտաւէտ ընդդէմ ճճիաւոր առնդից, այսպէս յօրինի: Ա՛ռ կէս ունկի՝ ամենանուրբ խարտաճ երկաթոյ կամ պողպատի. և երկու տրամ՝ էթիօբէ մինէրալէ: Բաժանեա ասոի վեց ցեակ մասունս. մէն մի առցն ընդ առաւօտս ՚ի ծոմուստ, այլև մէն մի ընդ երեկս, խառն ընդ մեղու կամ ընդ փոքր ինչ թիւրակէսի:

—Բօմա ատոմի. տէս բօմուտ ատոմի:

—Բօմպէտա, էտ: Ի անուն ընդհանուր, որով նշանակին իւղք անուշահոտք, կազմեալ ՚ի զանազան նիւթոց, և ՚ի Հարպոյ կենդանեաց:

—Բօմ ֆօլիքս, կամ նիլ, կամ նիհիլի ալպում, կամ քաբուխէթս, և կամ պուլլա քոմպիքա քալամիթս, լա: բօմֆօլիճէ, էտ: Ի ցնդական մասն պինձոյ, մածեալ ՚ի ներքսակոյսն անօթոյն՝ յոր հալի պինձն խառն ընդ ձիսալամինա կոչեցեալ քարի: Ջօրուէթ նորա մաքրօղ, և ցոմպուքեցուցէ վէրաց, եթէ փոշիացուցեալ ցանիցի, կամ սպեղանի կապեալ դնիցի ՚ի

վերայ նոցա. փարատէ և զսերմնականութեն, յաշխատական պրեխ առնելով ընդ միջանց ձանապարհն։ Օգտաւէտ է նաև ընդդէմ երկարատև տենդից, զի է ուժգին ժայթքեցուցիչ, տալն՝ ի 10 գրեննոյ մինչև 30։

Բօմուռ ատամի, կամ բօմա ատամի, կամ բօմուռ աստղրուռ կամ մալուս ատամի, և կամ մալուս սպիրնա, լտ։ բօմօ տի ատամօ, իտ։ Եւ ըստ մեզ խնձոր ադամայ։ Է տեսակ ինչ պտղոյ յատկէ լեմոնի. որոյ կեղևն է սուսար, խորտաբերտ, և գեղնագոյն, և բազմաճեղքուածք. մէջ նորա ըստ մասին նմանի է կիտրոնի, և ըստ մասին լեմոնի, այլ անհամ. զոր՝ ի վար արկանեն՝ ի դեղորայս, որ է փարատիչ էրիկատնաժեռուռեն, միզարդելուռեն, միջահատակեան և հանապազօրեայ տենդից. ապաքինէ նաև զախտն ոքծուռեն։ Ծառ սորա սովորաբար բուսանի՝ ի բարձրաւանդս, և յերկիրս ջերմագինս։

Բօմուռ կրանաթուռ, կամ բուռնիքա կրանաթուռ, կամ մալուռ կրանաթուռ. և կամ մալուս բուռնիքա, լտ։ մէլակրանա, իտ։ կռընատ, գղղ։ յըռուխուտա, կն։ ռօման, արբ։ նաասթալ, ոլ։ Եւ ըստ մեզ՝ նուռն։ Է պտուղ գնատակակերպ նարնջաչափ մեծուռեամբ. շուրջ զորով պատեալ կայ կեղև ինչ կարծր կարմրատեսակն գեղին, զոր չորացուցեալ վաճառեն՝ ի պէտս սեաւ ներկի. վասն և ա՛ի բժշկական գեղորայս, որ է սեղմիչ բնուռեամբ, որով օգտակ հնագոյն փորհարուռեամբ, և թանչից. այլ՝ ի մէջն անդ պտղոյն՝ ունի բազմաթև հատս թամբալիկս, գեղեցկաչարս, և թաղանթապատս. գոյն նոցա ոմանց կարմիր են, և ոմանց սպիտակ. նաև հասին անուշակ, ժիանգամանայն և դեղ օգտակար զօրացուցիչ նուաղելոց, և զովացուցիչ արեան. և խորաքանչիւր հատից ունելով զնուրբ ամուն՝ ի միջի, որ է երկայնաձև, ժիանգամանայն և սեղմիչ բնուռեամբ։ Ծառ սորա է միջահասակ, քնքուշ, և լայնատարած, որ առաւել տարածէ զինքն՝ ի լայնուռեամբ քան՝ ի բարձրուռեամբ. որոյ ոստքն են կարճ եւ անկիւնի, և փշալից։ Տերևքն փոքրիկ, և երկայնաձև ըստ նմանուռեամբ տերևոց մրտենւոյ։ Ծաղիկն հինգթերթեան, քնքուշ, կարմրերանգ, և խոռոչաւոր, ունելով՝ ի վերայ առէջս՝ ի գոյն գեղեցիկ դեղին, զոր լսանիք պաղատութեամբ հոչեն, որ է բնուռեամբ սեղմիչ. ունի զգալութիւնեդուն՝ ի փարատել զփոր-

հարուեթն, և՛ի խափանել զյորդառատ հոսումն
թանչից կամ աթեան :
— Բօմում նէդանցիում. աե՛ս առարանցիում :
— Բօմում սբինօզում. աե՛ս սթրամօնիում :
— Բօմում ամօրիս, կամ սօլանում լինքօփէռսիքում,
և կամ առուէս մալա, լտ : քօմի տօռօ, իտ : ֆռէննկ.
բաթլինճանը, տճ : Ի տուննկ յաճախեալ ամենայն ու-
րեք՛ի պարտէզս, և՛ի բուրաստանս, որոյ աերևքն
հաւտու են և թաւխշաւոր : Իսկ պտուղն բոլորչի,
և թթու, յորմէ ստէպ կազմեն կերակուր, որ է օգ-
տակար ընդդէմ անդամալուծութեանէ :
— Բօմօ տի աստամօ. աե՛ս քօմում ատամի :
— Բօմօ տի թէրրա. աե՛ս սօլանում րուսպէրօզում :
— Բօմօ քօլթօնա. աե՛ս մալաչլուտօնիա :
— Բօսթէմա. աե՛ս բուսթուլա :
— Բօսքա, իտ : Ըստ մեզ՝ քացախաջուր, է հեղեղուկ
ինչ բաղադրեալ՛ի ջրոյ, և՛ի քացախոյ, որով ողը-
ղեալ զկոկորդն՝ օգտաւէտ լինի ախտից ուրանց :
§§ — Բօտակրա : Այս անուն՛ի յունաց առեալ առ
լատինս, նշանակէ ոտնատուութի. զոր խոտալք անուա-
նեն՝ կօթթա ա բիէտի, և արաբք՝ վէճախուլ ժիւլխք,
խակ թուրքք՝ նիկրիզ. զորմէ լինովին աեացես հո-
ա. դլ. իէ. երես 285 :
§§ — Բօրթուլաքա, լտ : քօրչէլլանա, կամ բրօքաքէա,
իտ : կլիսաուրիա, յն : բիկլէ, կամ հավլաք, կամ հե-
բիմ, և կամ պաքլաթիւլ հէմքա, արբ : բըխուլ, կամ
դիլէնկ, կամ թուրէքք, կամ պէլպէն, կամ պէռ-
պէհէն, կամ ֆէռֆէհին, և կամ ֆէռֆինկ, պր : և
ըստ մեզ՝ փրփրեմ, կամ անմեռուկ : Ի խոտ յատկէ
խաւարտից, որոյ ցօղունն է ատուար, բոլորչի, ճիւ-
ղալից, յղկեալ, կարմրերանգ, շողշողուն, և հիւթա-
լից : Տերև սորա երկայն, բոլորչի, թամբալից,
ջինջ, շողշողուն, մածուցիկ, և տապակամ. ծաղիկն
փոքրիկ, գունաթափ, և հինգթերթեան : Պտուղն
փոքրիկ, սաւորաձև, և դարոնապտղի, և՛ի միջի ու-
նի սերմունս մանուն, նուրբս, և սեաւս, զոր խոտալք
կոչեն՝ սէմէն բօրթուլաքա, և արաբք անուանեն՝
պաղլեթիւլ համլա. խակ թուրքք՝ սէմիզօթ թօհու-
մու, որ է բնուքք զովացուցիչ, որպէս և սերև ատ-
բա. օգտաւէտք են ընդդէմ ապականութեանէ արեան,
և արծաթոտութեան :
— Բօրէքլիանա. տե՛ս բօրթուլաքա : Դարձեալ ա-

ևուտամբա իմանի՝ խեցեմորթ ինչ, զորմե լնագոյն խո-
սեսցուք՝ ի բաուն պուրջևնում։

— Բօրչէլլուս ինսեկտուս, լա։ բօրքօ տե ինսեկա, խա։
հինա տօմուզու, տճ։ և ըստ մեզ՝ խոզ հնդկային։
Ե քաուտատանի՝ ի չափ ճագարի. որոյ ընչացքն նուրբ
են և սրածայր, տատմոռնքն նման են ատամանց
ձկան. որովայնն ստուար յոյժ, ստևն նման է ամե-
նևին խոզի, ոտք և ձայն նորա. ոտքն կարճ, և իւրա-
քանչիւր ոտն ունի հինգ կամ վեց մատունս. իսկ
միսն չլային և անհամ. բայց գիւրամարսելի, միան-
գամայն դեղ օգտակար ընդդէմ թանչից և միզարգե-
լութէ։

— Բօրրում, լա։ բօրրօ, խա։ բուասսա, տճ։ ապուշ
վէշ, կի գիւաս, արբ։ գէննաէննա, կամ զէպուտէ,
և կամ կիսավա, պր։ և ըստ մեզ՝ պրաս։ Ե բոյս
յազգէ խաւարտից, որոյ տերև, ծաղիկն, և պտուղն
ծանօթ է ամենեցուն։ Իսկ սերմն՝ որ է երկայնաձև,
լինի դեղ ցաւոց ատամանց։

— Բօրքուս. տե՛ս սուս։

— Բօրքուս մարինուս, կամ մառսուինուս, կամ բհօղ
քէննա, կամ Թուրչիօ, և կի սուս մառխա, լա։ բօրքօ
մարինօ, խա։ տէննիզ տօմուզու, տճ։ և ըս մեզ՝ խոզ
ծովային։ Ե ձուկն ինչ երկայն և դեղնագոյն, յազ-
գէ դլբնի, պարտատուբ, և ձևով մարմնոյն նման է
հասարակ խոզի. զորոյ ճարպն սպեղանի առնեն դեղ-
արարք վասն կակղացուցանելոյ զուռոյցս ցուրտս։

— Բօրքօ. տե՛ս սուս։

— Բօրքօ սբինօ. տե՛ս հիսթրիքս։

— Բօրքօ տի ինսեկա. տե՛ս բօրչէլլուս ինսեկտուս։

— Բօրրօ. տե՛ս մէաթուս։

— Բօցիօնէ, խա։ ըմպելիք, կամ ըմպելի, դեղ լուծո-
ղական։

Պ։ ուսաթեռս ֆատինէ ռխօլուբիվէ, խա։ տէօրթ
տաղտրճը ունլար, տճ։ Անուամբս այսու նշանակի
ֆառեակ տեսակ աղերաց, որք ցրուեալ փարատեն
ղամենակերպ ուռոյցս կարծրատկինդս, բայց՝ ի գալ-

ղիական այտուցից, որպիսի են ալիւրն գարւոյ, բակ-
լայի, մօքօի, և լուբինիի: Այլ բաց 'ի չորից տեսա-
կացս՝ են և այլ քառեակ ցրուիչ և փարատիչ տեսակք
ալերաց, որպիսի են՝ Ֆրումէնթօ, լէնթէ, լինօ, և
Ֆէնի կրէքօ:

Գուասսիա. տե՛ս լինում գուասսիա:

Գուէրքուս բէտունքուլաթա, կամ գուէռքուս
ռաչէմօսա, լտ: գուէռչէ ճէնթիլէ, իտ: մէշէ աղա-
ճը, տճ: և ըստ մեզ՝ կաղնի, կամ սար կաղնի: Է
ծառ վայրենի, մեծ, ստուար, ուղիղ, երկայնոստ,
և տարածողական, յաճախեալ յասիա, յեւրոպիա,
'ի լերինս, և յանտառս, զոր հատեալ 'ի գործ արկա-
նեն 'ի շինուածս: Կեղև նորա է ստուար, խորտա-
բորտ, արտաքուստ մոյգ, իսկ 'ի ներքուստ կարմրե-
րանգ. զոր նախնիք փոխանակ քինաքինայի 'ի կիր ար-
կանէին. որք և աւանդէին և պնդէին, եթէ յոյժ
օգտակար է ընդդէմ տենդից, փորհարութե՛, հոս-
ման արեան, հարբղխոյ, և ցաւոց յօդուածոց: Բայց
մեզ երբեմն 'ի վար արկանեմք զսա 'ի դիպուածս մի-
ջահատական տենդի, Ֆլուօրէ պիանքօի, և երկարա-
տև սերմնակաթուե՛: Այլ երբեմն բոհրեալ զսա, և
լոսեալ 'ի փոշի, ցանեն 'ի վերայ վիրաց, իսկոյն ցա-
մաքեցուցանէ. նոյնպէս օգտակար է երախայից, և
պարարտ անձանց, յորոց անութս, և՝ յայլ անդամս
պատճառեալ 'ի քրտանց 'ի վեր երևին պիսակք վիրա-
նման: Զնոյն գործունէութի՛ ունի նաև տերև սորա.
որ է լայն, հերձոտ, և կարճականթ. բանայ ծաղիկ
մանր, կարծր, կծկաձև, և ջլաւոր. բերէ պտուղ 'ի
վերայ տերևոց կոչեցեալ 'ի բարբառ իտալացւոց՝ կի-
անտէ. տե՛ս անդ:

Գութիտիանուս, լտ: քօթիտիանա. իտ: հիւմ-
մայի տայիմ, տճ: և ըստ մեզ՝ տենդ հանապազօ-
րեայ:

Գուինգուինա. տե՛ս քինաքինա:

Ե

Եաաքա. տե՛ս եաքա:

Եաբարանդիպա, լտ: Է ծառ պրասիլեան, որոյ փայտն կարծր է և ուղղալից: Տերևք նորա են կարճականթ, նման ըստ իմիք տերևոց եանիբապա անուանեալ ծառոյ: Ծաղիկն նման է վարդի ըստ ձևոյն, ըստ հոտոյն, և ըստ գունոյն, որք երեք երեք փթթին 'ի վերայ միոյ կանթի, ունելով 'ի միջի առէջս փոքրիկս, գնտակաձևս, և դեղնագոյնս. յետ ծաղկանց 'ի վեր երևին պտուղքն տափարակ, և ստուար 'ի չափ խնձորոյ. արտաքուստ գորշագոյն, իսկ 'ի ներքուստ դեղին. ունին և կորիզ սրտաձև 'ի չափ կաղնոյ: Սորա տերևք լինին դեղք օգտաւէտ ընդդէմ կարծրութե՛ լերդի, և ախոնդանաց, զի են կակղացուցիչ, և մեղմապէս լուծիչ:

Եախամա. տե՛ս անանաս:

Եալաբ կամ քօնվօլվուլուս եալաբբա. կմ եալաբբա, կամ եալաբիում, կամ ճիալաբա, կամ ճէլաբօ, կամ սալաբա, և կամ չէլօբա, լտ: շիալաբբա, իտ: ժալաբ, գղղ: ճալաբա, տճ: գօլիսաբա, պր: Է հռչակաւոր արմատ ինչ ռետնալից, անհոտ, որդնտհար, դիւրաբեկ, դժուարափխրելի, արտաքուստ թուխ, իսկ 'ի ներքուստ մոխրագոյն: Ընտիրն այսր արմատոյ որ է ծանր, և խորշոմեալ՝ գտանի 'ի նոր սպանիա 'ի սալաբա անուանել՝ գաւառն. զոր և յանուն արմատոյն սովորութիւն եղև լատինաց կոչել սալաբա, կամ եալաբա, և՝ն: Այս արմատ բնութբ՝ է թուլացուցիչ, բարեպէս լուծիչ, և ճճեաց սատակիչ. օգտաւէտ է և ընդդէմ ջրգողութե՛, և խցանաց լերդի. չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց30. մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ երկու տրամ քրէմօրէ տի թառթառօի բաղադրելոյ գաղջ ջրով: Բոյս սորա գտանի և յամերիկա և 'ի հնդկաստան, որ բարձրանայ յերկրէ իբր չորս կամ հինգ ոտնաչափ. զոր լատինք կոչեն եալաբա օֆֆիչինարում ֆռուքթու ռուկօղօ: Տերևն նման է տերևոյ բաղեղան, բայց ստուար քան

զայն։ Ծաղիկն ձագառաձև կոչեցեալ յիտալացւոց՝ պէլլօ տի նօթթէ, որ ստուգաբանի՝ գիշերագեղ, զի 'ի մտանել արեգական ծաղկի, և 'ի ծագել նորա փակի. ըստ գունոյն է կարմիր, բայց յոմանս տեղիս լինի և դեղնագոյն, և սպիտակագոյն. յետ ծաղկանց յաջորդէ պտուղն կնճռալից, ունելով 'ի միջի կորիզ բոլորշի։

Եալամօնէս կամ եամպօլինէս, լտ։ Է փոքրիկ ծառ հնդկային, որոյ ձև նման է մրտենւոյ, տերևն մաթուզենւոյ, իսկ պտուղն ձիթապտղոյ. այլ ոչ ախորժահամ իբրև զնա. զոր ժողովեալ 'ի վար արկանեն 'ի դեղորայս, որ է սեղմիչ և մարսեցուցիչ բնութ̄ բ. արկանեն նաև 'ի ջուր աղի 'ի լինել թուռշի։

Եամպօս, լտ։ Է պտուղ ինչ հնդկային. որոյ կըրկին են տեսակք, մինն է անկորիզ, և մթին կարմիր, որ ունի զկեղև նուրբ և փափուկ, և զհամ անուշակ իբրև զվարդ։ Իսկ միւսն է սպիտակախառն կարմիր, և աղուամազուտ, ունելով 'ի միջի կորիզ բոլորշի, և ստուար նման կորիզոյ դեղձի։ Երկոքին սոքա բնութ̄ բ զօրացուցիչ, և զովացուցիչ, վասն որոյ և ստէպ յօրինեն 'ի սոցանէ զքաղցրաւենիս, որ արգելու զտոչորումն սրտի, և փարատէ զտենդս պատճառեալս 'ի մաղձային հիւթոց։ Ծառք սոցա են հարթակեղև, գորշագոյն, և բեկանուտ, և բարձրանան յերկրէ իբրև զթուփս, արձակեն զոստս երկայնաձիգս, և տարածողականս, բերեն տերևս անհարթս, դեղեցիկս, մթին կանաչս, և փայլունս, նիզակաձևս։ Բանան ծաղիկս փոքրիկս, ծիրանագոյնս, և տտպահամս։ Ունին արմատս տարածողականս, և սաստկահոտս։

Եանիբապա, լտ։ Է ծառ պրասիլեան, ըստ ձևոյ, և ըստ մեծութ̄ ն նման կաղամախի. փայտ նորա է բեկանուտ, սպիտակակեղև, և ուղղալից։ Տերևն երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, լեզուաձև, և պայծառ կանաչ։ Իսկ պտուղն բոլորշի մեծութ̄ բ 'ի չափ հասարակ նարնջոյ, նրբակեղև, և կանաչագոյն, այլ 'ի հասանելն գորշագոյն. մէջ նորա կարծր է իբրև զխնձոր, և խոռոչաւոր, լի գնտակակերպ և փափկաթամբ սերմամբ. դեղնագոյն է և հաճոյահոտ, այլ տտպահամ, և մածուցիկ, զոր յաճախ 'ի կիր արկանեն 'ի դեղ բորբոքման ստամոքսի, և բերանոյ. նոյնպէս ապաքինէ և զուռոյցս կարծրապինգս, եթէ

թանձրաթան կազմեալ արկցի 'ի վերայ:

Եանկօմաս, կամ եանկօմի, և կամ բալիուրուս էճիբթիուս, լտ: Ծառ հնդկային բարձր և փշալից ըստ նմանութեան մերոց թփոց: Ծաղիկ նորա մանր է և սպիտակ. իսկ պտուղն դեղնագոյն, և թթու զօրէն շլորոյ, զոր 'ի վար արկանեն 'ի դեղ փորհարութեան, և փողացաւութեան:

Եանկօմի. տես եանկօմաս:

Եաչէա, կամ եաչէա նիկրի, կմ վիօլա թռիքօլօռ, լտ: Ճիաչէա, իտ: Բոյս քաղցրահամ, որոյ ցօղունն է դարոնագոյն, դիւրաբեկ և աղուամազուտ: Տերևք սորա խիտ են և թաւիշաւոր նման ըստ իմիք տերևոց եղերդի. դառնահամ է և խժային: Ծաղիկն փշալից, և թխագոյն՝ ըստ նմանութեան չիանօ անուանեալ ծաղկան, որ փունջս փունջս փթթին 'ի գագաթան. զկնի ծաղկանց յաջորդեն սերմունք թխագոյնք՝ հանդերձ սպիտակ փետրովք: Իսկ արմատն ստուար, փայտային, և անհամ: Բուսանի սա 'ի մարդագետինս, և 'ի խոնաւուտս. լի է իւղով, և գոյացական աղիւ, և բնութ՝ մաքրիչ, և թուլացուցիչ. որով ապաքինէ զխաղաւարտս, զուրկուիս և զվէրս բերանոյ և որկորոյ մանկանց: Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց20, երկու անգամ յաւուրն:

Եաչէրօս ին քալէքութ. տես եաքա:

Եապօթաբիթա, լտ: Ծառ մեծ և ստուար, որոյ փայտն կակուղ է և դիւրածալ: Կեղև սորա անհարթ է, նոյնպէս և դիւրածալ, տերևք երկայն և պայծառ կանաչ: Ծաղիկն մանր, շիկագոյն, և քաղցրահոտ, որք ողկուզօրէն արտադրին 'ի ծայրս ոստոց: Պտուղն փոքրիկ, և եռանկիւնաձև, այլ ըստ գունոյ, և ըստ ներգործութեան նոյն է գլխովին ընդ մրտոյ. օգտակար է նաև ընդդէմ փորհարութեան, և տկարութեան յօդուածոց. զի է զօրացուցիչ, և պնդացուցիչ:

Եասմինում, լտ: Ճէլսօմինօ, իտ: եասմին, արբ: եասէմի, տճ: սախըթ, պր: և ըստ մեզ՝ յասմիկ: Է թուփ՝ բուսեալ առ որմովք կամ առ ծառովք, որ աճեցեալ ձգէ ոստս երկայնս ուղիղս, և նուրբս, և զերեսօք որմոցն ճապաղի: Տերևքն երկայնաձև են, և պայծառ կանաչ՝ նման ըստ իմիք տերևոց վգնի: Ծաղիկն փոքրիկ, աստղաձև, քաղցրահոտ և սպիտակ, և 'ի տեղիս տեղիս նաև դեղնագոյն. զորոյ իւղն հանեալ 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ճեղքուածոց առ-

թեւոց ՚ի ցրտոյ : Եւ ըստ ամենից նախանի հեղինակաց ունի ևս մեանաւոր գործունէութե ՚ի բուժել վնասուածս , վիշատացաւութիւն , և գ՚յացաւութիւն . բայց կարծիք այս չէ այնքան հաւանական :

Եաքա , կամ եաչէուօս են քաղէքութե , և կամ եաքա , լս : Ի ծառ հնդկային մեծ , և տատուկից . որոյ տերևն է լայն , պայծառ կանաչ , և ջրալից : Պտուղն զոր լատինք պուռքա կոչեն , մեծ է ՚ի չափ գդմոյ , կարծրակեղև , մեթին կանաչ , և չոքլատատ նորա ուն են նմանուն ընդ բրգաձև անդամանդի . իսկ ներքին գոյացութիւնն ապիտակ , կարծր , և անուշահոտ , ուն ներով ՚ի միջի արմատաձև հատս նուրբս և գորշագոյն մաշկօք պատեալս , և ՚ի մէջ նոցա գեղնագոյն թամբք մածուցիկ , և տապահամք , զորոց մաշկին անջատել ՚ի վար արկանեն ՚ի գեղարտյա , որ է սեղմիչ , զօրացուցիչ և սաղմնաձգակիչ , որք և արգելուն զհատուցն որովայնի , և թանչից : Այլ գիտել արժան է , զի հատքս այսոցիկ յորով անգամ առեն զպտուղն զանոնք՝ կոչեցեալ ՚ի բարբառ հնդկաց՝ մօռքան :

Եաքաբուքաեօ , լս : Ի ուղղաբերձ ծառ ինչ առնչիկեան , որոյ կեղևն գորշագոյն է և խորտաբորտ ըստ նմանութե տերևոց սարկաղնոյ : Փայտ որա կարծր է և ամբողջ , միանգամայն և գեղ ազգս ընդդէմ առնակերպ թառնից : Տերևն ունի զձև տերևոյ թթենւոյ , այլ հարթ քան զայն , և է գեղնագոյն , և շուրջանակի ալոցաձև առանձնաւորեալ : Պտուղն կարծրակեղև , և մեծ խնձոր մանկան : Իսկ սերմն , որ լինի ՚ի պտուղ անդ՝ երկայնաձև է և քան զնահատ խնձոր պտուղ , զոր և ուտեն իսկ , որ է քնացուցիչ և սաղմնաձգակիչ :

Եաքարանաս , լս : Ի ծառ , որոյ տատք են ուղղաձիգ , բազմաճիւղք , և պալարաւորք : Տերևք որա մանր են և երկայնաձև , և գոյն նոցա ՚ի վերին երեսս կանաչ , և փայլուն , իսկ ՚ի ներքոյ՝ ապիտակ : Ծաղկին գեղնագոյն , միթերթեան , բոլորշի , և քաղցրահամ , ունելով ՚ի միջի առէջս բազումս , և ապիտակս : Պտուղն կանաչախառն ապիտակ , խորտաբորտ , և տատասղնաձև , կամ տափարակաձև , զորոյ զմիջն գոյացութիւնն ՚ի կիր առնուն ՚ի դեղ ախտից աստղոց : Վարեն նաև փոխանակ օճառի , որ արձակէ փրփուր բազում : Եւ է տուր երկու սեաւակ , մինն է ապիտակագոյն , և անհոտ ըստ նմանութե շլորին

ւոյ : Իսկ միւսն սևավիայա, կարծր, և հոտաւէտ, և բնութեբ թուլացուցիչ, և քրտնաբեր :

Եաքօպէա կամ հէրպա եաքօպէա , լտ : Ձիաքօպպէա , իտ : եաքուպ օթու , տձ : և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ բոյս յակոբեան : Ցօղն նորա կարծր է և թաւիշաւոր , և բարձրանայ յերկրէ լբը երեք կամ չորս տանաչափ : Տերևն երկայն , հերձոտ , և մթին կանաչ : Ծաղկին գեղին , և ճառագայթաձև , որք փունջս փունջս փթթին ՚ի գագաթան՝ ըստ նմանութեբ հովանոցի , իւրաքանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրեանց առէջս բաղուածս ՚ի վերայ : Իսկ արմատն սպիտակ , ստուար , թեչալից , և տարածողական : Յաճախ բուսանի սա յայգիս , և ՚ի խոնաւուտ վայրս . լի է խեղով և աղիւ , և բնութեբ բացուղական, և մեղմապէս լուծիչ , օգտակար է և հնագոյն վէ-

րից :

Եկէօրարիա . տե՛ս հէբաթիբ ո :

Եինբա կամ եօրդուիլլա , և կամ էինքլիտա , լտ : Ի թուխն ինչ խոյտաբղէտ ՚ի չափ սբինօզի , որոյ կաուցն է կարծր , ուժեղ , սրածայր , և կապտադոյն , նման ըստ իմիք կաչաղակի , որպէս և ձայնն նման է ձայնի նորա : Իսկ վիան պարարտ և համեղ , միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ լուանոտուբեբ , կամ վէրնուտուբեբ :

Եուեուպէ , կամ ծիծիֆա , լտ : Ճիուճճիօլա , իտ : հիւննատ , տձ , և արբ : և ըստ մեզ՝ յոնատ : Ի պտուղ թամբալիր , բրդոյին և փոքրիկ ՚ի չափ ձիթապտղոյ , այլ ՚ի ձև ձուոյ , արտաքուստ կարմիր , ներսէն ՚ի նեբքուստ դեղին , համ նորա քաղցր է , և ախորժելի . լի է խեղով և պոյացական աղիւ . և բնութեբ թէ թուլացուցիչ , և կակղացուցիչ կրծոց , և հազի : Ի ժիկէնք արաբիոյ յաճախ ՚ի վար արկանեն զսա ՚ի քաղցրացուցանել զթթուութիւնս հիւթոց մարմնոյ , ՚ի դրդռել զթուքս , և ՚ի յանօսրել զթանձրամածութիւնս ստղունից : Ոմանք և կորնիլ երկայն ՚ի չափ կորնիլի ձիթապտղոյ , այլ նուրբ և կարճ քան զայն , աւարտեալ կերկու սրածայր ծագս :

Եուլաբուտ , լտ : Ճուլէպպօ , իտ : Ճիուլաթ , պր . և տձ : և ըստ մեզ՝ օշարակ : Ի ըմպելի ինչ , յօրինեալ ՚ի շաքարէ և ՚ի հիւթոյ խոտոց , կամ պտղոց :

Եուռնիբէրտուս օքսիչէտուուս , լտ : Ճինէբրօ , իտ : Ժընիէվռա , պղպ : քամբին պրտս կամ Ճիուռնիքէրտրդի ,

անգլ: ներտեթո, կամ պօպօլան, և կամ ռաքռակ, արբ: առատլճ, տճ: և ըստ մեզ՝ գի, կամ գիհի: Ի Թուրի մշտապատլար, որոյ կեղևն է անհարթ, և խոր տաբուրատ: Փայտն կարծր, կարմրերանգ, և անփուտ, զոր արկեալ՝ի հուր՝ բուրէ հոտ անույշ: որ լինի գեղ օգտակար ընդդէմ յոռի օդոց: Տերևն կարծր, նեղ, երկայն, և սրածայր իբրև զփուշ: Ծաղիկն գնատ կապև, և ծիրանագոյն: Պտուղն բոլորշի և ստուար՝ի չափ պտղոյ բալենւոյն. գոյն նորա՝ի սկզբանն է կապտագոյն, իսկ՝ի հասանիլն՝ կարմիր կամ սեաւ. և՝ի միջի ունի գոյացութիւն մածուցիկ, իւղային, և կարմիր հարեալ՝ի գոյն գեղին, համով քաղցրախառն տաիպ միանգամայն և համեմային. ունի և կորիզ մանուկն, եռանկիւնաձև, և կարծր: Այս պտուղ կոչի լատիներէն՝ պաքքաէ եռանիբ կամ օքսիչէդրուս: ըստ յունաց՝ բէռիօն: ըստ իտալացւոց՝ պաքքէ տի ճինէբռօ: ըստ արաբացւոց՝ պիզը պատքի, կամ էպէլ, և կամ հուբլ: ըստ պարսից՝ ավզին, կամ նարդուն, կամ աերվինկիւհի, և կամ ֆիլֆիլ գիհի: ըստ տաճկաց՝ արտըճ թօհումու. իսկ ըստ մեզ ունդ գինդ, որ է բնութիւն խթիչ, զօրացուցիչ, և միզաբեր, որ ստէպ՝ի կիր արկանի՝ի դեղապուատս լըրպոդրե և ընչարգելութենէ, և միզարգելութենէ: Ազգին՝ի մի տրամէ մինչև 92, խատն ըստ մի լիտր չորս: Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև տերզուան, զոր իտալացիք՝ էսթրաթթօ տի ճինէբռօ անուանեն: Ի թիւրք տաակ բղխէ և խէժ լինչ դեղին, մաքուր, և փայլուն, զոր իտալք կոչեն՝ կօմմա տանտարաքքա, կի վէռնիչէ. և արաբք՝ տանտարախա, իսկ Թուրքք՝ սէնտէրուս: Ընտիր և ազնիւ համարի՝ եթէ մերձեցուցեալ՝ի հուր՝ վաղվաղակի հալեսցի և ծաւալեսցի:

Եռունգուս, լտ: ճիուռնքօ, իտ: հասար օթու, տճ: գանտէրէ կամ պէրտայի, կամ ֆէյլէկիւն, արբ: ասհլէ, պր: և ըստ մեզ՝ կինւն, կամ պլատու: Է բոյս, որոյ տօղունքն են երկայն իբր երկու կամ եռեք ոտնաչափ, կարծր, ջլային, և կեղևապատ, յորմէ բազում հիւսեն զնատեղէն անօթս, կի զափտոյս: Տերև ատրա է երկայն, կարմրերանգ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնատորեալ: Ծաղիկքն վեց թերթեան, և ատամաձև, որք շարին՝ի վեր տօղնոց իբր երեք բաժանս չափ հեռի՝ի միմեանց, և՝ի մէջ նոցա եռանկիւնատ ձև պատեանք, յորում են սերմունք: Իսկ արմատն

ատուսրաթել: Յաճախ գուանի աս յեգիպտաս 'ի Ճանանայէն, և յաղտուղտուկ տեղիս. վի ե բերվ, այլ նուազ աղիւ: Սերմունք սորա լինին գէշ ազգական ընդդեմ փորհարուրթե, և հոգնին արեան այլ և գրպուեն զքուն:

ՀՅՈՒՍԻՍԱԿ
ԻՒՂՄԱԲԵՐ
ՄԵՐՈՒԵԱՆ - ԻՆՃԻՒԵԱՆԻ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԹՈՒԱԿ

Ե՛բանիլէ: գառաՃիէր միւհրնէ-քանը, ատ: տես Հա·Ա·գլ·Բ·երես 107:

Էբանիկա· տես հէբանիկա: Գարձեալ այսու անուամբ ըստ անդամազինաց նմանի՝ երակ ինչ բաղկի: Մերթ և նշանակի խողովակն մաղձի:

Էբէրլանուս, կամ էբէլանուս, լս: Ի գեղեցկաւեսիլ ձուկն ինչ ծովային· որոյ երկայնուրթին է լըր մատնաչափ, իսկ լայնուրթին բնաչափ· գոյն նորա սպիտակ է և փայլուն լըր զմարգարիտ· իսկ միսն փափուկ, համեղ, և մանուշակապոյն· լի է իւղով և ցնդական աղիւ· միանգամայն և դեղ ազդողական ընդդեմ միզարգելուրթե, որով և խորտակէ զքարն՝ եթէ գոցի ընդ անցս նորա:

Էբիբլազմա· տես քաթաբլազմա:

Էբիբլօօ, լս: պաղերսական ևէ զարը, տճ: բառ մեղ՝ Եպիսկոպոս, կամ աղեացամաշկ: Ի նրբագոյն, և ձարպապոյն մասին պատեալ զաղեօք յաուրէղ կողմանէ:

Էբիհիմոս, կամ քուաքուրթա մինօր, լս: Ի տունկ ինչ մերին կարմիր, հոտաւէտ, և թեղլիից· որոյ ծաղիկն և սերմն նման է բուսոյն այնմիկ՝ որ խաչերէն կոչի քուաքուրթա: Ա՛յս տունկ բուսեալ յերկիրս ջերմագինս, և պատատեալ զանկուէն ծոթրէնի, լի է իւղով և գոյացական աղիւ· օգտաւէտ է՛ի դիսպուածս ոանաուրթե, յօդուածացաւուրթե, ախտ փայծեղան, և հարբխոյ, եթէ փոշիացուցեալ կամ արգանակ կազմեալ՝ արբցի:

Էբիլէբեթլիքոս, կամ մօռպուս քօմիթիալիս, լս: էբիլէսախա, կամ մալ քաուուքօ, խս: սուտա կամ թուրթարակ, տճ: սիւվար, արբ: և ըստ մեզ՝ վերնոսուրթի, կամ լուանոսուրթի· զորմէ տես՛ի Հա·Ա·գլ·ԺԷ·երես 228:

Էբևէսախա. աճ. էբևէբեթևքուամ:

Էբևկասեթրևս. այսու անուամբ ըստ անդամազննաց ցուցանի՝ մեկտրովային, որ է վերին մասն որովայնի:

Էբևքրաթևքամէնեձէ. բառևս այս ըստ բժշկաց իմանի՝ առ վտքը վտքը կամ մեղմով ևմն՝ ի գործ ածուելն ։ և ևցէ հեղանևութ դեղոցէից. այսինքն յամենայն քառորդ, կամ կէս, և կամ մի ժամու արբուճն մի հատուկ դրգալ, կամ մի սկահակ արձոյ, կամ առաել ևս ըստ պահանջելոյ հարկին:

Էբոնէսուամ. այսու անուամբ ըստ անդամազննաց նշանակի՝ երկրորդ փորոսին, որ միջև գոտկան դարակ՝ և կերակրոյ. քանզի զընկալեալ կերակուրն բնաւ ոչ պահելով առ ինքն, իսկոյն վանէ և մղէ արտաքս:

Էգուտա, լտ: քավալը, իտ: աքթ, կամ ապոպլեքսիա, ռճ: խել, կամ խուսան, կամ հիմլաճ, կամ հոռանն, կամ մերսուն, կամ պերզևվէն, տրք: էսաբ, կամ թախտէնի, կամ կէօվաէն, կամ մուղըը, և կամ պէռսուն, պր: և ըստ մեզ՝ ձի, կամ երևվար: Ի կէնդանի աշևոյժ, քաջասիրտ, սրընթաց, զգաստ, և հլու, որոյ ձև և մեծուքին ծանօթ է ամենեցուն: Սա ծառայէ մարդոյ ոչ միայն յայլևայլ գործս տարժանելևս, այլ և որ ինչ ելանէ ի նմանէ՝ կարգեալ է ի պէտս նոցա. քանզի կաթն նորա (որպէս և իշոյն) ոչ գոլով այնքան պարարտ՝ օգտակար է ի դեղատուծս թոքաժեռտուքե, նուրբ ախտի, ընչարդելուքեան, հնագոյն հազից, վերնոտուքե, և այլոց այսպիսի նուաղեցուցիչ ախտից: Զմիս նորա ուտեն թաթարք, որպէս և ոմանք ի մեզ բնակչաց ափրիկոյ, և այլ ուրեք: Եղունգն ևր փոշիացուցեալ, լինի դեղ աղտ ու ընդդէմ լուանոտուքե, և կարծրատևդուքեան արգանդի. չափ ի 20 ցորենոյ մինչև յ60: Իսկ ընբակուն ի վար արկանեն ի դեղ փողոցաւուքե, և կշտացաւուքե:

Էթէրե: Անուամբս ըստ քիմիականաց նշանակին ամենատեսակ եթերական, կամ ցնդական ոգիք, յօրինեալ ի նուրբ ոդեաց գինւոյ, խառն ընդ այլոց հանքայինևութց: Այդ անուն ի բարբառ լատինաց ասց կոչի՝ էթհէռ, և արաբք՝ թաեար:

Էթէռէ աչէթիքօ. տես էթհէռ աչէթիքուս:
Էթէռէ նիթրիքօ. տես էթհէռ նիթրիքուս:

ԷԹԷՐԷ ասլՓօրԼՔօ. տՔա էՐԹՀԷռ ատուԼՓուրԼ-
Քռուա:

ԷԹԻԶԼԻա, կատ ԹԻԶԼԻՔտա, կատ ԹԻԶԼԻՔԷՑՑտա, կատ էՐԹԼԻՔա, էտ: ԲԹԻԶԼԻսԻա, Լտ: ասԻ, կատ մԹԿուՔ, և կատ ատատԿԷ, տրԲ: տէրտի շԻուշ կատ ատմատ, տլր: վէրԷմ, տՃ: և ըՐ մեզ՝ Բատրակատցատ, կատ ՆուրԲ ախտ, կատ մատշատրատյական ախտ, կատ ծԻուրական ախտ, և կատ հԻուծական ախտ. զորմէ տՔա հտ. ա. գԼ. Ճ. Երեա 175: կոչԻ և ԹոքախտատուԹԻ:

ԷԹԻօԲԷ մինէրատԼԷ, կԻՔ ատուԼՓուրօ տԻ մէռքուրԻօ Նէռօ, էտ: ատատպ ատուՓուՓու, տրԲ: հատպէշ մատէՆԻ, տՃ: Է վոշԻ ինչ ատատ, Բատտատրեատ 'Ի անդԻկ, Ի 'Ի ծծմԲոյ. ատՆԻ զմատնատատր գործունէուԹԻՆ 'Ի տատրատտեԼ զորքԻսնա, զԲորոտատուՆա, զատատն գատղԼԻատկան, և զայլ ախտա մորԹոյ. այլ և ատատակէ զորգատուՆա և զՃՃԻա որովատյնԻ, և Բանայ զԻսցատնա ԼԷրդԻ, ժատնգատմատյն գրգռԷ զԼորՃուՆա. չատյն 'Ի չորս կչԻռ ցորԷՆոյ մինչև ց10, Երկու կատ Երէք անգամ յատուրն՝ Լատուն ընդ շաքատրԻ:

ԷԹԻօԲԷ վԻՃԻԹատկԻԼԷ, էտ: գատրուրմուշ աՓԻօն, տՃ: Է վոշԻ ինչ ատատ, և ԹԷԹև, կատզՌատԼ ատՓԻտՆԻս, և քացատխով. զոր 'Ի վար արԻատնէն ընդդէմ ատրեատն Թքատնէլոյ, և վտարհարուԹԻՆ. չատյն 'Ի չորս ցորԷՆոյ մինչև ց10:

ԷԹՀԷռ. տՔա էՐԹէրէ:

ԷԹՀԷռ աչէԹԻքռուա, Լտ: էՐԹէրէ աչէԹԻքօ, կատմ ատքօօԼէ քօն օատի աչէԹԻքօ, էտ: Է ոգի ինչ էԹԷրատԻատն, Բատտատրեատ 'Ի ՆուրԲ ոգուոյ գԻՆուոյ, և 'Ի օատի աչէԹԻքօէ, որ է դԷզ ազգուս ընդդէմ ախտյն զԼատց, և բուն շարժմատնց մԻատնաց, զԻ է գրգռԻչ բՆուԹՔ. չատյն 'Ի 15 շԼէկ մինչև ց40, կատմ ց60, Լատուն ընդ շաքատրԻ, կատմ ընդ ագուա ատօմատԹԻքատի, տատհ ատռ տատհ:

ԷԹՀԷռ ՆԻԹրԻքռուա, Լտ: էՐԹէռէ ՆԻԹրԻքօ, կատմ էՐԹէրէ տ' օատի աէրԹօՆԻքօ, էտ: Է ոգի ինչ էԹԷրատԻատն, յօրԻՆեատԼ 'Ի ՆուրԲ ոգուոյ գԻՆուոյ, և 'Ի օատի աէրԹօՆԻքօէ, որ է դԷզ ազգոտականի 'Ի գԻսգուսածռ ախտյ չԼաց. զԻ է գրգռԻչ բՆուԹՔ: Շահատէտ և ընդդէմ չԼայԻՆ չԷրմախատԻց: Յոգեղէն հԷղուկ տատի յԷրկուս ժատմ Ժատնգատմ ատռՔ տատն չԷՔ ատռ Լուրաքանչիւր նուատ՝ Լատուն ընդ շաքատրԻ, կատմ ընդ ագուա ատօմատԹԻքատի:

Էթհէո. սուլֆուրնքուս, լա: էթէրէ սոլֆօրնքօ, կամ էթէռէ վիթրիօլնքօ, և կամ էթէրէ ա' օսան սոլֆօրնքօ, իտ: Ն ոգի ինչ եթերական, կապմեալ ի նուրբ ոգւոյ գինւոյ, և ի օսան սոլֆօրնքօէ, որ է դեղ աղտու, և չահաւէտ ընդդէմ տկարութեանէ ջլաց, և ուղղոյ, և ակամայ շարժմանց մկանաց, կամ ախտի ցնցականի. օգտակար է և ի դիպուածս ջղային ջերմ ախտից, զի է գրգռիչ, կամ խթիչ բնութեան. այլ և սաստկէ զմտիս և զորդունս որովայնի. չափն ի չոյս մինչև 30, խառն ընդ շաքարի:

Էթհիօբիս, կամ բհլօմիթիս, և կամ քօթօնարիս պուօրունատամ, լա: Ն բոյս յատկասեալ յեթովպիա, որոյ տերևն է լայնարձակ, փափուկ, սպիտակ երդոտ, և եղերահերձ: Արձակէ սաեղունս քաղանիւնահաձս, բրդալից, և բաղմաճիւղս: Բերէ ծաղիկ սպիտակ ի ձև ծաղկան լամիում կոչեցեալ խոտոյ: Արտադրէ պտուղս մանուն, և սերմունս երկայնաձև: Ոնի արմատ երկայն, և սպիտակ: Այս բոյս լի է խլորվ և տղիս. օգտաւէտ է ընդդէմ կշտացաւութեանէ, և շիաթիքա անուանեալ յօդուածոցաւութեանէ, և ի մանաւանդ խոցուածոց լերդի, որ առ վոր է գալ ջղին կշտացաւութեանէ:

Էթմօիտէ: բահիւս այս նշանակի ոսկր ինչ գանգին:

Էլաթէրուս, լա: էլաթէրիօ, կամ էսթրաթիօ ոմ քօքօմէռօ ոսէլ վէսթէռի, իտ: ածի խըեար հիւլասէս, ած: Այսու անուամբ նշանակի զուտն վայրի վարնգոյ. որ է բնութեամբ ուժգին լուծողական, և անօսլուչ թանձրամածութեանէ հիւթոց մարմնոյ, որ ի վար արկանի ընդդէմ անյուսալի ախտից, և ջրգոլոթեանէ, և խելապարուեց. չափն յերկու կշիռ ցորենոյ մինչև 310 խառն ընդ այլ յարմարագոյն դեղորէից, և այն ևս մեծաւ զգուշութեամբ:

Էլէմէնէրիումմ, լա: Ն կեղև ինչ ծառոյ միոյ հնդկայնոյ, որոյ ձև, և գոյն նման է քինաքինայի. բայց կարծր և անզօր քան զայն. նախնիք ի վար արկանէին սաստ յաղգի ազգի դեղորայս. իսկ այժմ սակաւ ի կիր առնուն յարևմուտս: Բնակիչք երկրին՝ սովաւ մաքրեն զատամունս խրթանց, և փտրատեն զկարճատութիւնս բերանոյ:

Էլէֆաս, կամ էլէֆանթուս, և կամ պարրուս, լա: էլէֆանթէ, կամ լիօֆանթէ, իտ: էլէֆաս, յն:

ֆիլ, տճ: բիլ կամ գլինձը, և կամ գիխ, պր: և ըմ
մեզ՝ փիլ: Ի կենդանի քառոտանի, յամխեալ 'ի
հնդկաստան, և յափրիկէ, յաղթանգամ, և մեծ
քան զամենայն չորքոտանիս. բարձրութեն նորա յոր-
ժամ հասեալ լցէ 'ի լրացեալ չափ իւր, է երբոր չո-
րեքտասան կամ վեշտասան ամսոյ, որպէս և եր-
կայնութեն նորա. իսկ թանձրութեն մարմնոյն է այն-
չափ՝ մինչև չորկապատի նորա առաւելուլ գրեթէ
կրկնապատիկ քան զերկայնութեն իւր. գլուխ նորա
է վիթխարի, և ստուարամորթ, աչքն փոքրիկ և ծի-
րանագոյն. արտևանունքն նման են արտևանաց մար-
դոյ. ականջքն մեծ, բոլորշի, և տափարակ. կրն-
ձիքն զոր լատինք կոչեն բրօսկիս, կամ թռւպա, և
կամ մանուս նասութա, է երկայնաձիգ, չլալից,
մկճն գաւարկ, և գիւրագարձ յամենակէրպ շարժ-
մունս. զոր երբեմն ընդարձակէ, և երբեմն ամփոփէ
ըստ հաճոյս: Ջայս կնճիթ՝ որ է առաջի իւղով և
ցնդական աղիւ, 'ի գործ ածեն 'ի դեղ թունից,
ձձեաց, վորհարութեն, հոսման արեան, և տկարու-
թեն սրտի: Բերան նորա և լեզու է փոքր առ հաս-
մատութեբ մարմնոյն. 'ի վերին ծամելիս՝ ունի երկու
ատամունս երկայնս, ստուարս, ամրակուռս, և եղ-
չերաձևս, որոյ մինն ըստ վկայելոյ ականատես վկայի՝
կշռէ մինչև 20 օխայ: Ա յս երկու ատամունք 'ի մեր
բարբառ կոչին՝ փղոսկր, զոր լատինք անուանեն՝ է-
բուռ, և իտալք՝ աւօրիօ, կամ աւօլիօ, և արաբք՝
աննը ֆիլ, կամ այճ. և պարսք՝ բիլէսթէ. իսկ տա-
ճիկք՝ ֆիլ տիշի. յորոց գործեն արհեստաւորք պէս-
պէս ձեռակերտս ազնիւս, և տևականս: Վարի և ա 'ի
հովացուցիչ դեղորայս, զոր հասարակ անուամբ լա-
տիներէն՝ էպուռ ուսթում անուանեն, այսինքն կի-
զեալ փղոսկր: Բաց 'ի տոցանէ ունի և զայլ ջրոյս հա-
սարակ ատամունս: Մորթ նորա և տուտ նման են
գոմշոյ, այլ կնճռալից, և իբր անթափանցելի 'ի զէ-
նուց: Իսկ արտնքն ըստ երայ ինչ նման են քնոց ար-
մաւենւոյ: Բնութբ հեզ է և դիւրընտել: Ըստ ումանց
տևէ ց120 կամ 150 ամ, և ըստ այլոց մինչև ց400.
բայց 'ի ջերմ գաւառս ևեթ, որպէս յափրիկէ, և
'ի հնդկս. զի 'ի ցուրտ երկիրս ոչ առկայ ընդ եր-
կար, և ոչ կարէ ծնանիլ անդ:

Իրէնեաուսին, կամ իրէնեոմին, և կամ լատ-
նոմին, ես: իրէնեաուսին, լս: մինուսն, կամ

մաճուն, արբ, եւ ած: Է անուն ընդ հանուր, որով նշանակին՝ ամենակերպ լոյծ գեղոյնք, յորինեալ հաւաքմամբ, եւ զանգուածով այլեւայլ նիւթոց լսելոց, որպէս ունիս տեսանել՝ ի տորև:

Էլէթեուարիս անթէլմինթիքս տէլ՝ հէխաթէոս, կտ: սօղուճանլատա քարչը մաճուն, ած: Է զանգուած մի, ճէհալաճ՝ ճէհալաճ, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ս կէս ունկի՝ մերքուրիս վիվօ, եւ մի ունկի՝ մուշէլաճինէ տի կօմմա արատիքա, եւ զայսոսիկ հարեալ տրուեա՝ ի միասին՝ ի մարմարեայ անկանի՝ այնքան մինչև անհետ լինին գնուտիքն անդի գլխովին. եւ ապա յաւել՝ ի վերայ ունկի մի՝ քօլլերէ տի քինաքինա, սու եւ սիրօքսօ տի մէնթա՝ որչափ ինչ պէտք են վասն կազմելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զգաստ գուաճա զայս: Ի զանգուածոյ սոսի՝ ածել սխտաքսան ընդ առաւօտս, եւ նոյնչափ ընդ երեկս, այս չափ է վասն մանկանց, իսկ չափահասից մինչև ցկատարն, եւ փոքր ինչ առաւել ըստ պիտոյից:

Էլէթեուարիս անթիէքինէթիքս, կտ: սուս հիլէթէ քարչը մաճուն, ած: զանգուածս այս օգտաւէտ է ընդդէմ վերնոտուԹե, անդամալուծուԹե, եւ սկարուԹե ջլոց, ստամոքսի, եւ ուղղոյ, որ այս կերպ կազմի: Ա՛ս ունկի մի փոշիացուցեալ քինաքինա. կէս ունկի՝ ամենանուրբ խարտաճ երկաԹոյ, եւ նոյնչափ՝ փոշիացուցեալ արմատն վալէրիանայի, սու եւ սիրօքսօ տի մէնթա՝ որչափ ինչ պէտք են վասն յօրինելոյ զզանգուածս: Ի զանգուածոյ սոսի սուգ սխտաքսին ընդ երեկս. միայն Թէ կրկնելն է այդ գոնէ մինչև ՝ի 9° օր:

Էլէթեուարիս անթի սիզէնթէրիքօ, կտ: քան Էսալա քարչը մաճուն, ած: Է զանգուած մի՝ բաղադրեալ ՝ի կէս ունկի՝ անկուսԹուրա կեղևոյ լսելոյ. ՝ի 36 կշիռ ցորեան՝ կինամոնի կեղևոյ լսելոյ. ՝ի բաւականաչափ սպիտակ մեղր: Ջերմնել սոսի զանգուած, արամնչափ սուգ ընդ առաւօտս, եւ նոյնքան ընդ երեկս: Ջօրաւոր է յոյժ դեղս ՝ի դէպ պուաճս արիւնախառն վտրհարուԹե, դալկան, որ վայնալուծուԹե, եւ տենդի, մանաւանդ սակաւամիքա անուանեալ տենդի:

Էլէթեուարիս անթիքաթէքսիքօ սէլ սօղոմօն վատա, կտ: Է լայծ դեղ մի՝ օգտաւակար սխտաքսուն

թեան, և վատառողջ անձանց, բաղադրեալ յերկու ունկի՝ էնուլա քամբանա արմատոյ լոսելոյ, 'ի յերեք ունկի՝ ֆինօքքիօի սերմանէ լոսելոյ. 'ի մի ունկի՝ բէբէ սևոյ փխրելոյ. յերկու ունկի՝ սպիտակ շաքարէ, և 'ի նոյնչափ մաքուր մեղրէ: 'Ի լոյծ դեղոյ աստի առցէ ախտակիրն երկու կամ երեք տրամ, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն: Օգտաւէտ է նաև 'ի դիպուածս ջղային գժուարամարսութեան, երկարատև թանչից, և հարբխոյ ինչելոյ 'ի փորոտիս:

Էլէթթուարիօ անթիֆէպռիլէ տէլլա ֆարմաքօբէա տի վիէննա, իտ: սըթմալարա քարշը մաճուն, տճ: Է լոյծ դեղ ինչ ջերմնահալած, բաղադրեալ 'ի վեց տրամ՝ քօնսէրվա տի ասսէնցիօնէ, 'ի նոյնաքանակ՝ քօնսէրվա տի քօքլէարիաէ, և 'ի նոյնչափ՝ քինաքինա կեղևոյ լոսելոյ, և 'ի բաւականաչափ՝ սիրօբբօ տի ֆումարիաէ: 'Ի լոյծ դեղոյ աստի՝ տացի երեք կամ չորս տրամ յաւուրն:

Էլէթթուարիօ անթիֆէպռիլէ տի պօէռհաավէ, իտ: Է լոյծ դեղ ինչ ջերմնահալած, բաղադրեալ 'ի մի տրամ՝ քօնֆէցիօնէ ալքէռմիսէ, 'ի վեց ունկի՝ ծէնծէրօ քօնֆէթթաթօէ (այսինքն քաղցրաւենի կոճապղպեղի). 'ի մի տրամ՝ սէրբէնթարիա վիրճինիանա արմատոյ լոսելոյ, և 'ի նոյնչափ քօնթրաեէռվա արմատոյ փոշիացելոյ, և 'ի բաւականաչափ՝ սիրօբբօ տէլլէ չինգուէ ռատիչի աբէրիէնթիէ: 'Ի լոյծ դեղոյ աստի առցէ հիւանդն մի և կէս տրամ երեք կամ չորս անգամ 'ի միջահատեալ աւուրս ջերմութեան: Շահաւէտ է և ընդդէմ միջահատական և ատինամիքա անուանեալ տենդից:

Էլէթթուարիօ տի մակնէզիա տէլլա ֆարմաքօբէա տի քօբբէնակէն, իտ: Է ազգ ինչ լոյծ դեղոյ, բաղադրեալ 'ի վեց տրամ՝ քառպօնաթօ տի մակնէզիաէ. 'ի չորս տրամ անաչի վէռտի սերման լոսելոյ, 'ի մի տրամ՝ քրքմոյ փոշիացելոյ, և 'ի բաւականաչափ՝ սիրօբբօ տի չիքօռիաէ: 'Ի լոյծ դեղոյ աստի առցեն մատաղ տղայք, կամ մանկտի, յորժամ բռնաբարեալ կամ լքեալ իցէ ստամոքս նոցա, չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս յաւուրն, կամ փոքր ինչ ևս աւելի ըստ պիտոյից:

Էլէթթուարիօ վէռմիֆուկօ. տէս էլէթթուարիօ քօնթռավէռմի:

Էլէթթուարիօ տի քինա քինա, իտ: քընաքընա մա-

ԻՐԱՎԱԳԻՐ
ՍԵՐՈԲԵԱՆ ԻՆՋԻԿԵԱՆԻ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԹՈՒԻ

Ջուռնու, տձ: Է լոյծ դեղ ինչ տեղդահալած, և օգտակար ստամոքսի, և լլաց, բալադրեալ՝ ի մի ունկի՝ ազնիւ քինաքինա կեղևոյ նրբագոյն լսեալ, և՝ ի վեց ունկի՝ լօսպ տի ստամպուքօէ: Ձաչն՝ ի մի տրամէ մինչև 34. խառն ընդ ազնիւ գինւոյ՝ երկու անգամ յաւուրն:

Էլէթեուարիս քօնթռա ի՝ խոլօբիզիա, խտ: ըստ տիսակաես քարչը մաձուն, տձ: Լոյծ դեղս այս չահաւէտ է ընդդէմ լսգողութե կրծոց, և որովայնի, որ այսպէս բալադրի: Ա՛ռ երկու ունկի՝ լօսպ տի էպուլը, և նոյնչափ՝ լօսպ տի ճինէբռօ. այլ և ունկի մի՝ օսխմէլէ հիւլիթիքօ, և կէս ունկի՝ շհարաբեա վոշիացուցեալ. ա՛ռ և երկու տրամ՝ սօլֆատը տի քօթասաս, և սիրօբբօ տի բաւիս քանթարիթիքօ ոչչափ պէտք են վասն շինելոյ զոյծ դեղս: Ձաչն մի տրամ յաւուրն: Է և այլ լոյծ դեղ, զոր պարտ է զինի արտահանելոյ զգուշանալ շինճուկն յորովայնէն՝ ի վար արկանել նրբիւ զամաօրեայ մի ժամանակ, որ այսպէս բալադրի: Ա՛ռ վեց ունկի՝ ամենանուրբ վոշի քինաքինաի. երկու տրամ՝ նուրբ խարտաճ երկաթոյ, և նոյնչափ՝ թէրիակա. այլև սիրօբբօ տի քանի նէլլս որչափ պէտք լցեն տռ կազմելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զոյծ դեղս զայս: Առջէ առտի ջրդողեալն տրամ մի ընդ առաւօտս, և նոյնքան ընդ երեկս: Եւ եթէ զոյզ ընդ ախտս դառնայցի և տենդ քառօրեայ, յայնժամ չահաւէտ լոյժ եղիցի տալ հանապազօր զոյծ ինչ դեղ յեռապայ եղանակաւս բալադրեալ: Ա՛ռ մի ունկի՝ ազնիւ քինաքինա վոշիացուցեալ. մի տրամ՝ ճէնճիանս վոշիացուցեալ. և նոյնչափ՝ մուրնիաձու ամմօնիակքալէ տի ֆէռռօ տուպլիմաթօ. այլև օսխմէլէ հիւլիթիքօ. ա՛ռ և սիրօբբօ տէլլէ չինգուէ ռատիչէ աբէրինէնթի, որչափ ինչ պէտք են վասն կազմելոյ զոյծ դեղս: Ի լոյծ դեղոյ առի յերիս ժամս միանգամ առնու ջրդողեալն երկու տրամ առ իւրաքանչիւր նուագ:

Էլէթեուարիս քօնթռա վէռմի, կամ վէռմիֆուգօ ան աբիեզման, խտ: Է լոյծ դեղ ինչ ճճէհալած, որ այսպէս բալադրի: Ա՛ռ կէս ունկի՝ սթաքինօ բռուգո. և նոյնքանակ՝ մէռքուրիս տուլճիլլատօ, և զայսոսիկ հարեալ տրտրեա ի միասին ի քարեայ անկանի ոչխարի, մինչև անհետ լինիցին գնոսակքն անգին. յոր յաւել ունկի մի՝ քարտօնատօ տի քալչէ

քուրիֆիքսաթիօ. և նոյնչափ՝ մակնէզիա պիանքա. այլև երեք ունկի՝ քօնսէրվա տի ասսէնցիո. ար և սիրօքքօ տի մէնեթա այնչափ, որչափ պէտք էցեն վասն յօրինելոյ զլոյծ դեղս զայս: Ընդեն ասաւ՝ ի միջա հատեալ աւուրս տրամ մի ընդ առաւօտս, և նոյնքան ընդ երեկս:

Էլէթերուարիս օբիսաթիօ, էլէթերուարիս ախապքօռթիօ. տե՛ս զբառն ախապքօռտիս:

Էլէմի, կամ կօմմա էլէմի, և կամ կօմ էլէմի: Է խէժ կանաչախառն դեղին, և հոտաւէտ, արտաքրեաւ՝ ի բնոյ տերևապուարձ, կարմրածաղիկ և բոլորապտուղ ծառոյ նրբիք եղելոյ՝ ի կողմանս աւերիկոյ, և ափրիկոյ: Ընդեն համարի, եթէ էցէ մաքուր, կանաչախառն դեղին, և ամենահոտ. յորմէ դեղատունք կազմեն սպեղանի ինչ ազդու ընդդէմ ջլից կաւելը վէրաց, այտուցից, և խածուածոց կատաղի շանց. այլև ամրանդեալ կազդուրէ զմկանս և ըզոսկեալ մասունս մարմնոյ՝ օծանելով զայն և եփ:

Էլէնիօ. տե՛ս էլէնիում:

Էլէօսէլինում. տե՛ս ապիում:

Էլէֆանթէ. տե՛ս էլէբհաս:

Էլէֆանցիա, իտ: ձուտամբիք, կամ միակինդիք, ա՛ձ: ըստ մեզ՝ էլեփանդական բորոտութեն, կամ ուրկութեն:

Էլեսիրէ կամ էլիսիր, իտ: էլիքսիր, լտ: ելքսիր, ա՛ձ: Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենակերպ ոգեաց հեզանիւթից:

Էլիսիր անթիսարթրիթիքօ, իտ: Ոգեղէն հեղուկա՝ այս՝ որ է բնութեամբ լեթիչ, ի վար արկանի ի դէպ ապուռանակ թութակ ստամոքսի, ցաւոց յօդուածոց, նուազութեան ամանակի պարուց կանանց, ջլային դժուարամարսութեն, միզարդելութեն, և ոտնատութեն, այլև սաստիկ զորդունս և զձկիս որովայնի: Օրինակ՝ ի կազմել զայս ոգեղէն հեղուկ: Առ տասն արամ՝ աղօէ տուքքօրինա, երկոտասան արամ՝ միրրա, և տասն արամ՝ րէչինա տի կուսեաքօ. զորս և զսեացես մանրամանալ, և դնցես Թրմոց չինն լեսր սքօլ լբր շաբաթօրեայ մի ժամանակ, կամ աւելի և. չես որոյ քամեացես զայն ընդ խիտ կտաւ: Եւ ապա առնուլ պարտ է դրգալ մի սեղանոյ՝ ի պահ առաւօտուն, և ըմպել զինի սկահակ մի արձոյ չայ, կամ արպանակ թէյիւօ, և կամ ջուր ծաղկի:

Էլիսեր անթիսամանթիքօ, իտ: Ոգեղէն հեղուկս այս հոչակաւոր է՝ ի մասին օդաւատէտութեանն ի դիւածս ընչասիրութեան առնելոյ՝ ի խոնաւութէ, որ այսպէս բալասդրի: Ա՛ռ 18 կշիռ ցորեան՝ բաւիչէ տի տարօ. երկու տրամ՝ քաղած ալօմանիքօ, և նոյնչափ՝ էնուլա քամբանա, և կէս տրամ՝ ճուճճիօլօ, այլև մի և կէս տրամ ընդուխրիցիա. կէս տրամ՝ անիչէ. ա՛ռ և վեց կշիռ ցորեան՝ քանֆիօրա, գրա և լոսեացէս՝ ի փոշի, և յետոյ սրկ՝ ի մէջ մեծ ապակեայ անօթոյ, և հե՛ղ ուր ունկի՝ ալքօօլ. թո՛ղ զնաւնուրդս զայս մարսել՝ ի միմեանս ընդ միջոց հինգ կամ վեց աւուրց: Եւ ապա հե՛ղ պարզելով զհեղուկն յայլ ապակի անօթ: Զափն՝ ի չորս շինէ մինչև 30, խառն ընդ մի սկահակ ջայլ կամ պրպանակի սամպուքօի:

Էլիսեր անթիսէթիքօ, կամ ֆէպռիֆուգօ, իտ: սրթմատրա քարչը նքսիր, տճ: Ոգեղէն հեղուկս այս շահաւէտ է՝ ի դիպուածս եւօրեայ և քառօրեայ տենդից: Զայս եթէ կամիս առնել, ա՛ռ երկու ունկի՝ քինա քինա, մի ունկի և կէս պօտցա տի առանչիա, երեք տրամ՝ սերբէնթարիա վիրճինիանա. մի տրամ՝ ծաֆէրանօ, և քառասուն և վեց ցորեան՝ քօչենիլիա: Զամենեսեան զսոսա պարտ է լսել յանկանի, և ապա արկանել յանօթ ապակի, և ընդ այսմ փոշոյ խառնեա հետ գՀեսէ քան ունկի՝ ալքօօլ. զինի վեց աւուրց՝ հե՛ղ զդուշութէբ գհեղուկն յայլ ապակի անօթ, այնպէս՝ զի մի խառնեսցի մրուրն ընդ պարզ հեղանիւթին: Երբեմն արկանէն ի նա 140 ցորեան՝ զքաֆէոյ. յայնժամ կոչի էլիսեր քանֆօրաթօ: Յորժամ հեղուկս սոսկ տացի յերկու տրամէ մինչև ցչորս յաւուրն:

Էլիսեր անթիսաքօուպուէթիքօ, իտ: պօուպուէթա քարչը նքսիր, տճ: Ոգեղէն հեղուկս այս օգտաւէտ է ընդդէմ պօրպուէթօ անուանեալ ախտի: Զայս եթէ կամիս յօրինել, ա՛ռ վեց լիտր աքգուա սինիլլատա տի քամմօմիլլա, և երկու ունկի՝ սբերլինթօ տի քօքլէարիա, այլև երկու տրամ՝ աչետօ սօլֆօրիքօ. և ընդ այսմ ոգեղէն հեղուկի խառնեա էսենտրաթթօ աքգուօզօ տի մինիանթօ, էսենտրաթթօ տի չէնեթաուրա, էսենտրաթթօ տի ֆուսմարիա, էսենտրաթթօ տի կրամինեա. յիւրաքանչիւրոյն կէս կէս ունկիւ: Զայս բալասդրուն պարտ է առնել՝ ի մէջ ապակեայ

անօթիդ։ Եւ յետ թողուլոյ զայն աւուրս ինչ, օրէն է քաւել յայլ անօթ ապակի՛ ի պահեստ. և ապա տուր ըմպել ախտաւորին երկու անգամ յաւուրն՝ զդրդալ ի սեղանոյ։

Էլնախը անթիվէնէրէօ, ևտ։ Ֆուէնկիէ քարշը էքսիը, տՃ։ Ոգեղէն հեղուկս այս շահաւէտ է՛ ի դիպուածս ախտի գաղղիականի, որ այսպէս կազմի։ Առ ունկի մի պալսամօ տէլ քօքբաւ, երկու տրամ՝ րէգինա տի կուաեաքօ, կէս տրամ՝ օլիւօ վօլաթիլէ տի սասաֆրասաս։ Յետ արկանելոյ զայս առնայն յանօթ ապակեայ, կամ՛ ի շիշ, հնձ՛ ի նա զչորս ունկի և կէս ալքօօլ, կամ որ նոյն է՝ սփիւռիթօ տի վի նօ առԹիֆիկիալ Թիասիմօ. Թոյլ զնատնուրդս զայս մարսել՛ ի միմեանս՝ ընդ միջոց ջուրց աւուրց։ Ապա փոխադրեա զոգեղէն հեղուկս զայս յայլ անօթ ապակի քաջ խցեալ ապակի խփով։ Իակ՛ ի կամիլէ տուր՝ նուր՛ ի կէր՝ հնձ յայնմանէ տրամաչափ՛ ի վերայ շաքարի փոշիացելոյ, և տուր ըմպել ախտաւորին մի կամ երկու անգամ յաւուրն։

Էլնախը աչիտօ արօմաթիկօ տէլ պրուկնաթէլլի, ևտ։ Է ոգէղէն հեղուկ լինչ բաղադրական. հռչակաւոր է՛ ի մասին օգտաւէտութեան՛ ի դիպուածս փորհարուԹէ, Թանչից, և ասԹէնիկէ յորջորջեալ տենդի. զի է խթիչ բնութեամբ։ Ջայս եԹէ կամիս կազմել, առ 14 ունկի՝ ալքօօլ, և հնձ զայն յանօթ ապակի, յաւելով՛ ի նա զերեք ունկի՝ աչիտօ սօլֆօրիկօ. ապա դիր՛ ի վերայ ջերմ աւազոյ յաւուրս երկուս առ՛ ի մարսիլ։ Յետ որոյ արկ՛ ի նա երեք տրամ կինաամին, և նոյնչափ՝ մեխակ, և կէս ունկի՝ փօլիե տի մէնթա բիբէրիթա, այլ և երեք տրամ կոճապղպեղ. քաջ խցեալ զանօթն վերադրեալ, Թող զայս մարսիլ՛ ի միմեանս՝ ընդ միջոց հինգ կամ վեց աւուրց։ Յետ այնորիկ քաւեա զայն խիտ կտաւով յայլ անօթ ապակի։ Չափն՛ ի 12 շիթ մինչև 30. կոչի և օսխոլֆօրիկօ ալքօօլէ առօմաթիծծաւթօ։

Էլնախը աչիտօ ա՛ հալլէռօ, կամ՛ օսխոլֆօրիկօ ալքօօլիծծաւթօ, ևտ։ Է ոգեղէն հեղուկ լինչ բաղադրական, յոյժ հռչակաւոր՛ ի մասին շահաւէտութեան՛ ի դիպուածս լուսնի և չափազանց յաճախութեան ջրիկն բազկի, ՛ի տապս ջերմահարանս բորբոքեալս (այնինքն քաղօտ ֆեպռիլէ աւտինթէ)։ ՛ի ցաւս գլխոյ, ՛ի հոտմունս արեան՝ որք պատճառին յուժե-

զուէ. ՚ի ցնորմունս, և ՚ի ցաւս յօդուածոց՝ որք առնին յուժգնուէ, զի է զովացուցիչ և թուլացուցիչ բնութ։ Եւ չինք պարման քան զայն գերազանց, երբ կանդրկ բառնալ զկարի նման մեծ գրգռելութենէ անօթոցն ա֊ րեան։ Այլ պարտ է ուշ դնել, զի այս ոգեղէն հե֊ զուկ ոչ յարմարի ՚ի լուծմունս որովայնի, ՚ի թոքա֊ ցաւութիւնս, և ոչ յայլ ինչ գիպուածս խիստ և ջոր հապճ։ Զայս եթէ կամիս յօրինել, հե՛ղ երկու ունկի՝ ալքօղ ՚ի ցուրտ ապակի անօթ կամ շիշ, և ըստ այսմ ոգեղէն հեղուկի խառնեա հետ զհետէ, և շինէ առ շինէ երկու ունկի՝ աչիտս սօլֆօուկօս։ քակէ խցեալ և խփեալ զանօթն վերոգրեալ, զկնի 72 ժամուց՝ հե՛ղ զգուշութիւն զհեղուկն յայլ ապակի անօթ, այնպէս զի մի խառնեսցի մրուրն ընդ պայծառ հեղանիւթոյն։ Զայս դեղ ես բազմօրինակ գրեմ առ ախտակրից։ Զօրօրինակ ՚ի լիսր մի հասարակ ջրոյ, որ քաղցրա֊ ցուցեալ նցէ շաքարաւ, ծղջափ և կամք նցեն, արկա֊ նին քան կիճ նաև քան և հինգ կաթիլք յոգեղէն հեղանիւթոյ սասի, որ լինի ըմպելի ինչ ախորժելի քմից, և նման հասարակ օշարակի լեմոնի։ Յըմպել֊ ոյ սասի արջեգ ախտակիրն 4 ունկի՝ երից անգամ յաւուրն։ Երբեմն ես գրեմ երկու տրամ՝ ՚ի վերա֊ գրեալ էլեսիուէն, յաւելուլ ՚ի նոյն չորս ունկի ախոր֊ ժելի ինչ շարապ (կամ շիուօքքօ), որպիսի է շարապն լամպինօնի, կամ շարապն հաղարջի։ ՚Ի թթու շարա֊ պէ սասի երբ չորս ունկի՝ հեղեալ լինի ՚ի լիսր մի կամ աւելի ես ջրոյ, ըստ որում և զիարդ ախորժելի նցէ քանց, և առեալ լինի ախորժելի ըմպելիս այս ՚ի միջոցի քան և չորս ժամուց։ Յետ ըմպելոյ սակա֊ հակ մի արձոյ յըմպելոյ սասի, պարտ է լուանալ զբերանն, առ նախապահելոյ զտատմունս ՚ի ներզոր֊ ծութէ թթուոյն։ Օգտաւէտ է նաև ՚ի դիպուածս ջղային դժուարամարսութենէ, և ախտի ցնցականի, և ցաւոց ջլոց։

Էլեսիր բարեկօրինք ասէլե Ֆարմաքօբէէ կնկէզի, կամ թինկտուռա ալքօլիքա ա՛ օբբիս անուշեսաթօ, կամ։ Օգտաւէտագոյն է ոգեղէն հեղուկս այս ՚ի դի֊ պուածս դժուարին տուրևառութենէ ընդոյ, ուժգնի հազից, և լուանոտուէ. զի է խթիչ և թմբրեցուցիչ, և քնաբեր բնութեբ, որով և մեղմ զցաւս ուժգնա֊ գոյն ցնցականս, որ և աներկեան և ա֊ պահովագոյն ՚ի վար արկանել ՚ի ներքուստ ՚ի 50 չափ

մինչև 9100։ Ջայս եթէ կամիս կազմել, ա՛ռ տրամ
մի՝ էանթրանթեօ ոի օրբիս, և նոյնչափ ոչխաս պէն
ճօխքս ստապլիմաեօ, այլև քան և վեց ցուրեան՝ քան
ֆօրա բուրնֆիկաեա (այսինքն մեաքրեալ քաֆուրն)։
ա՛ռ և քառասուն չիթ՝ իւրն առնիսոնի։ Ջայս առե
նայն ա՛րկ յանօթ ատլակի, յաւելլով՝ի նա զքան ուն
կի՝ ալքօօլ, և թո՛ղ ինալ յաւուրս չորս ա՛ւ՝ի մար
սիլ։ Յետոյ քամեա զայն խիտ կտաւով յայլ անօթ
չիչ, կամ ապակի։

Էլիսիր բէնեֆօրալէ լինկլէզէ, իտ։ Ոգեղէն հեղա
նիւեա այս՝ օպտակար է կրծոց, և ստամոքսի, որով
զօրացուցանէ զկուրծս, և զստամոքս, փարատէ և
զփուքս ընդերաց, և զհազս ցնցականս։ Ջափն՝ի
մի և կէս տրամ մինչև ցերկու։ Ջայս եթէ կամիս առ
նել, ա՛ռ քան և հինգ տրամ՝ բաստիչէ ոի էնուրա
քամբանա, և նոյնչափ՝ ռաասիչէ ոի ճիւճճիօլօ, այլ
և նոյնքան՝ ագուամմէ սէքքէ ոի չիլլա. ա՛ռ և մի և
կէս տրամ՝ լիգուիրիցիա, և նոյնպէսանակ՝ անասչի,
և 18 կշիռ ցորեան ծաֆֆէրանօ, և երկու տրամ՝
ալճծուինօ, և 80 կշիռ ցորեան՝ միրրէ, այլ և 44
ցորեան՝ կօմմա ամմոնիաքա։ Ջայս ամենայն փոշիա
ցուցեալ զի՛ր յանօթ ապակեղէն, յաւելլով՝ի նա և
զքան և երկու ունկի՝ օղի զինւոյ. զինի 15 աւուրց՝
հե՛ղ վառելով զհեղուկն յայլ ապակի անօթ՝ի պա
հեաո։

Էլիսիր բրօբրիէթաթիս ոի քարտէլսօ քօն աչի
աօ, իտ։ Օգուտէտտագոն է աա՛ի գիպուածս տկարու
թե՛ ստամոքսի, լուանտուրե՛ , անդամալօսուե՛ ,
խթից ստորին որովայնի և խախտցոյն, ախտ դալ
կան, նուազուե՛ ամաական պարտուց կանանց. զի
է խթիչ բնութեամբ։ Եւ ըստ բարտէլսօ հեղինակի՝
ունի և զմանաւոր գործունէուե՛ի՝ի բուժել զծիւրա
կան, կամ զնուրբ ախան, զանատածողական ախան և
զերկատրաաև տեղն. բայց կարծիքս այս չէ այնքան
հաւանական։ Ջափն՝ի չորս չիթ մինչև 912։ Ջայս
եթէ հաճիս չինել, ա՛ռ երկու ունկի՝ ալօէ սուբօ
թրինօ, և նոյնչափ՝ միրրա, այլև մի ունկի՝ քրօքօ.
և մանր լսաելով զայն՝ի մէջ ամենայնի՝ լի՛ց յանօթ ա
պակի, և դի՛ր թրմոց յերկաք ունկի՝ սբիրիթօ ոի
ալքհօ, և յաւե՛լ այնչափ՝ ոգի օղւոյ՝ որչափ պէտք է
ցեղն առ ծածկելոյ ըստ կանոնաց արուեստին զփոշիս
պայս, և Բողբա՛ մեալ այնպէս նէթ տեղս երիս։

Յետ սրոյ յաւել ՚ի նոյն և զայլ ջուրս կամ հինգ մատ նաչափ ոչ օղոյ. զոր և թողցես մնալ այնպէս իբր զաւուրս հնգետասան. և ապա օրէն է քաշել յայլ անօթ ՚ի պահեստ: Կոչի և ալքօօլէ ալօէ մխուա թս:

Էլնարը բրօբրիէթաթիա աէնցա աչխատ, իտ: Սա մեղմապէն է քան զնախաւանդեալ էլնարը բրօբրիէթաթիա, զոր և մարթ է տալահովապէս ՚ի կիր արկանել մանկանց, գիրգ և փափուկ խառնուածոց վիճակելոց, և ՚ի դիպուածս ախտից թոքոց: Չափն ՚ի 7 չթէ մինչև 30: Օրինակ կազմելոյ զայս ոգեղէն հեղուկս առանց թթուոյ: Առ ալօէ աջբօթրինօ. միրրէ և քրօքօ, յիւրաքանչիւրոցն բաւականաչափ: Զայս ամենայն փոշի արարեալ ՚ի կոն և ջուղն գինւոյ սպակի, յաւելուլ ՚ի նոյն և զօղն գինւոյ սրչափ պէտք են վճաճախելոյ չորս մատնաչափ զվերոգրեալ դեղոցայս: Յետ ութ աւուրց՝ քամեա խիտ կտաւով զհեղուկն յայլ սպակի անօթ:

Էլնարը ութէրինօ ահէլ քրօչչիս, իտ: Ոգեղէն հեղուկս այս յոյժ հռչակաւոր, և՚ի յարգի է յանդիսիս, ՚ի դիպուածս նուաղութեան ամաւկան պատճառաց կանանց, ախտից ջլոց, խթից որովայնի, և առաջնոյն. զի է զրդռիչ, և փրթահալած բնութ: Չափն ՚ի մի տրամ մինչև ցերկուս: Զայս եթէ հաճիս յօրինել, առ ունկի մի՝ էսէնցիա ոխ արթէմիզիա, և կէս ունկէ՝ քրօքօ, և երկու ունկի՝ քաաթօռօ: Զայս ամենայն ՚ի փոշի արարեալ՝ ՚ի կոն և ջուղն գինւոյ սպակեայ, յաւելուլ ՚ի նոյն և զվեց լիտր ալքօօլ: Եւ յետ ութ աւուրց զայն քամեալ յայլ անօթ ապակի: Չափն ՚ի մի տրամէ մինչև ցյ:

Էլիսիր ֆէթիտօ տի ֆուլտէ, իտ: Է ոգեղէն հեղուկ ինչ ծանրահոտ, կազմեալ 'ի չորս տրամ՝ քաս-թօռէ, 'ի յերկու տրամ՝ աստաֆէթիտաէ, յերեսուն և վեց ցորեան՝ օբբիօէ, և 'ի մի տրամ սբիռիթօ տի քօռնօ տի չէրվօէ: Զայս ամենայն օրէն է արկանել 'ի շիշ ապակեայ, յաւելլով 'ի նոյն և զչորս ունկի՝ ալքօօլ, և թողուլ զաւուրս իբր չորս, և աւելի ևս: Յետ այնր քամեսցես զհեղանիւթն 'ի նմանէ, և հեզցես յանօթ ապակի: 'Ի գործ ածեմք բազում և բազում անգամ զայս ոգեղէն հեղուկս 'ի դիպուածս ախտից արգանդի, և ջղաց, ախտի ցնցականի, և պակասութեան դաշտանի կանանց: Զափն 'ի մի տրամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ ջրոյն եթիցկի, զոր պարտ է միանգամայն կրկնել ըստ պահանջելոյ հարկին:

Էլլեպօռօ. տես հէլլեպօրուս նիճէր:

Էլլեպօռօ պիանքօ. տես վէրաթրում ալպում:

Էլլեռա. տես հէտէռռա հէլիքս:

Էլլեռա թէռռէսթռիս. տես հէտէռռա թէռռէսթռիս:

Էմաթէմէսի. տես վօմիթօ տի սանկուէ:

Էմաթուռիա. տես 'ի հտ. ա. գլ. լբ. երես 331: Կոչի ըստ տաճկաց՝ քան իչէմէք:

Էմաթօչէլէ. այսու անուամբ նշանակի ազգ ինչ աղէթափութեան, որ գոյանայ 'ի զեղմանէ արեան արտաքս:

Էմաթօզի. բառիւս այս իմանի՝ փոխարկումն մամացի յարիւն:

Էմբիասթրօ, կամ իմբիասթռօ, իտ: էմբլասթռում, լտ: եաքը, տճ; Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ո՛ և իցէ թանձրագոյն սպեղանւոյ:

Էմբիասթրօ տի մէլլիլօթօ, իտ: Սպեղանիս այս յոյժ հռչակաւոր է 'ի դիպուածս ուռուցից լերդի, և փայծեղան, զի է ցրուիչ և մեղմիչ:

Էմբիասթռօ վէշիքանթէ, կամ բասթա վէշիքանթէ, իտ: էմբլասթռում վէշիքաթօռիում, լտ: փէհլիվան եաքըսը, տճ: Է սպեղանի ինչ կիզօղ և փշտեցուցանօղ, որ ըստ մեզ կոչի՝ խարանադեղ, յօրինել 'ի բազմատեսակ նիւթոց, մանաւանդ յոսկեգոյն ճանճից. զոր սովորաբար մուծանեմք 'ի սրունս, 'ի թևս, յազդերս, 'ի գլուխն, յետկոյս ականջաց, 'ի ծոծրակն, 'ի թիկնամէջն, 'ի վերայ ստամոքսի, և

*զրուկսյնել, և յայլ մասունս մարմնոյ, առ՚ի ալալտրա-
ցուցանել և յինքն ձգել զներքին ժանտալից և ջնասա-
բեր հիւթս, և յարթնացուցանել զթմբրեալ մասունս
մարմնոյ. որով և զօրացուցանէ զուպիս կենսական,
զովացուցանէ զչերմուխս, հնչուցանէ զտուապս բորբո-
քեալս, փարատէ զցաւս գլխոյ, աչաց, ականջաց,
կրծոց, և ծնկաց, և ևս կազդուրէ զուշագնացուն, և
զնուազուն, այլև ապաքինէ զկշտացաւսն, զփողա-
ցաւսն, զտանաւսն, զանդամալուծսն, զխեղապա-
րանթն, զլուանոտսն՚ի վերայ եկեալ մանկանց, և
զչնաթևքս անուանեալ յօդուածոցացաւսն. բուժէ
նաև զհրատապ և զջլային չերմախտս, զչղացաւս-
թիս, և զինջուածս, և զուռոյցս ստամոքսի, լեր-
դի, փայծեղան, և թոքոց: Դարձեալ, փարատէ և
զհազս ցնցականս, և զցաւս լանջամաշկի, և՚ն:*

*Էմբխասթռօ ոի չնքուածս, ետս: պաղատրան եաքըսը-
աճ: Ըստ մեզ՝ թանձրատոյն սպեղանի մոլէխնդոյ.
օգուտս է ընդդէմ կարծրատանդուածն փայծեղան,
և ցցանոց մարմնոյ. և միանգամայն փարատէ զամե-
նակերպ ուռոյցս առնեալս՚ի գաղղիական ախտէ և
՚ի ցցանոց:*

*Էմբխասթրօ քալիտօ, ետս: Ընուամբս այս իմանի՝
սեաւակ ինչ թանձրամած սպեղանւոյ, զոր՚ի վար ար-
կանեմք՚ի դիպուածս հնացեալ չիսթիքա անուա-
նեալ յօդուածացաւուածն, դնելով միայն՚ի վշտա-
ցեալ մասունս, որով անվնաս տարամերժէ զսաստկու-
թիւն, և զցնդութիւն ցաւոց. ըստ յարտաւեալ արժան
է առ քանի ինչ շաբաթս:*

Էմբիքտուս. տե՛ս վոմիթօրիուս:

*Էմբրուս, լտ: Ծառ ինչ փոքրիկ, որոյ կեղևն է
դարչապղպեղ, և կարծր: Տերևք նորա երկայն են
և դառնահամ. որք հինգ հինգ կամ եօթն եօթն,
և կամ ինն ինն բուսանին՚ի վերայ միոյ կանթի:
Ծաղիկն ընգույնն է և դեղնագոյն, ըստ նմանութեան
ծաղկան ձէնէթրայի: Ածատրէ պատուղ ինչ եր-
կայնաձև, ունելով՚ի միջի սերմունս թռչնոց, գլա-
նաձև, յղկեալս, և ատղամահասս: Իսկ արմատն
ատրածողական: Սորա տերև՚ի գործ ածի՚ի դեղը-
լայս, որ է մեղմապէս լուծիչ. և բաժանի ծառա-
այս յերկուս սեռակս, որոյ մինն է մեծ, նաև միւսն
փոքր:*

Էմբրիձիա. տե՛ս էմբրէսիա:

Է միբլէսիա, լտ։ էմիբլէձիա, իտ։ Է մասնական կաթուած ինչ գօսացուցիչ անդամոց. տես հատ. ա. երես. 226։

Էմիթրիթէօ, իտ։ անուամբս այս իմանի՝ տեսակ ինչ գժնդակ տենդի։

Էմիկրանիա, կամ էմիքրանիա. տես հէմիքրանիա։

Էմմէնագօկի, լտ։ մէնսուալէ, իտ։ Անուամբս իմանին ամենայն գաշտանաբեր գեղորէք, որք միանգամայն պրգռեն զարիւնն տեռատեսական։

Էմոռսիօ, կամ լաքթէա բօյիօ, լտ։ էմոռսիոնէ, կամ լաքթատիա, իտ։ սիւպիւէ, տձ։ խօնօքլի, պր։ և ըստ մեզ՝ կիթ։ Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն կաթնանման հեղանիւթոց եղուզեղոց՝ ի պաղոց, ի սերմանց են, որոյ են բազում տեսակք. բայց զատաբել ընտրապէսն և զօգտաբէտագոյնն պատշաճ համարեցաք ևեթ կարդել ի տարև։

Էմոռսիոնէ սի գուատին քօնթուա լա շիսթիքա օսիպար, իտ։ վէճային մեմպռասալ իչիւն սիւպիւէ, տձ։ կաթնանման հեղանիւթս այս օգտաբէտ է ընդդէմ շիսթիքա անուանեալ յօգուածոցաւոց, և ցաւոց միջաց, որ այսպէս բաղադրի։ Ա՛ռ մի և կէս ունկի՝ օլիօ տի մանտօրլա ոօլչէ, և երկու ունկի՝ սիրօբբօ տի ալթէա, և չորս հատ դեղնուց ձուոյ։ Զայս ամենայն զանգեա ընդ իրեարս, յոր չաւէլ տան ունկի՝ չուր հասարակ, և կէս տրամ քարտօնաթօ տի բօթասաս։ Զգեացի դեղըմպուելիս այս ց12, և ց20 օր. բայց առցի մի աւելի քան զմի բաժակ գինւոյ առ մի նուագ, և տացի բաւական միջոց ժամանակի ընդ մի և ընդ միւս արբուման այսր չափոյ։

Էմոռսիոնէ տի քաաէթ բէր թէռմինարէ լէ կօ նօռէէ ինվէթէռաթէ, իտ։ Կաթնանման հեղանիւթս այս չոյժ հռչակաւոր է ի մասին օգտաբէտութեան ի դիպուածս հնացեալ և երկարատեւեալ սերմնահանութեան, որ այսպէս չորինի։ Ա՛ռ մի ունկի պալատմօ տէլ քօբբատու, և նոյնչափ՝ սիրօբբօ տէլ թօլու, և վեց ունկի՝ չուր վարդի, և մի ունկի՝ կօմմա ատտակթա, այլ և տրամ մի՝ սբիրիթօ տի նեռոլիփիթաթօ։ Զայս ամենայն խառնեա բաւական ընդ իրեարս, և տուր ըմպել ախտակրին երկու չափս յաւուրն. այսինքն զկէս մասն ընդ առաւօտս ի ծոմեալ, և զմնացեալն ընդ երեկս չերմեալն յանկողնին։

Էմնթթիւլն , կամ էմնթօսսիա • տե՛ս սքուԹում ասնկուԹինիս :

Էմօրրօիտէ • տե՛ս հէմօրրօիտէ :

Էմօրրօիտն չինէքէ , Իտ : քեօռ կամ քռուռու մասեա- սըլ , տՃ : պէվասիր եւապիս , արք : և ըստ մեզ՝ կոյր Թանչէք • զինչանակուԹի տորա տե՛ս ՝ի հտ • ա • ՝ի գլ • Ը • յօպ • ը • երես 320 :

Էննէհսիթիտէ • պաղըրսաք միւհրինքանը, տՃ: տե՛ս հտ • ա • ՝ի գլ • ը • յօպ • ժա • երես 100 :

Էննթրանինօ • տե՛ս ինթէսԹինուս :

Էնուլա • տե՛ս հէլէնիուս :

Էնտիվնա կամ չինքհօրիուս , Լտ : ինտիվնիա , Իտ : աՃը մատուլ, տՃ: ռատնքիա , յն : հինտիպա կամ չինքուռիա , արք : և ըստ մեզ՝ վայրի հազար : Է պզտ ինչ սաղցանի , որոյ տերևքն են լայն ըստ նմանուԹեաե տերևոց հազարի , բայց առաւել կամենատ , և ջրային քան զնա • և ՝ի միջոց տերևոյն արտադրի ցօղուն ինչ երկայն իբր երկու ոտնաչափ , յղկեալ , դարունա- դոյն , գալարուն , Ճիւղալից , և մէջն դատարկ : Ծա- ղինն կտպտադոյն ՝ի ձև Ծաղկանց վայրի եղերդի • զինն ԹօԹափեալոյ զԹերԹան Ծաղկանց ՝ի վեր երևին ատաեանք երկայնաձևք , յորս են սերմունք բազմանա- կիւնի : Այս տեսակ սաղցանի բուսանի յամենայն տեղիք յատարակս , յարտորայս , և ՝ի բուրաստանս • համով է փոքր ինչ դառն , և բնութ զովացուցիչ , և մաքրողական արեան , զոր բազմօրինակ հանդերձեալ ուսանին :

Էննքիմօսէ • բառիս այս իմանի՝ յանկարծական զեղուն արեան յանօԹս մորԹոյն՝ առնեալ յամօԹոյ, ՝ի բարկուԹէ , ևն :

ԷուբանԹօրիուս կամ աքիլլէա ատՃդաԹուս, կամ քաննապինա ագուսաԹիքա մաս , Լտ : ԷուբանԹօրիս ուէլ մէատէ , Իտ : զաֆիր , կամ զաֆիս , արք : ԹէՐ- պաման , պր : և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ եւսպատոր : Է բոյս ինչ, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր չորս ոտնաչափ , և է ուղիղ, Ճիւղալից, ծխրանախատն կանաչ, և հոտաւէտ , և ՝ի վերայ ունի նիւԹ ինչ նուրբ՝ զորէն բամբակի : Տերևք նորա երկայն են և վարսաւոր , և շուրջանակի ադցաձև առաՃնաւոր- բեալք : Ծաղիկքն առաՃնաձև, և ծխրանախատն կա- նաչ, որք փունջս փունջս արտադրին ՝ի գագաԹան, խարտեանչիւր ծաղկանց ունելով զիւրեանց ԹեԼս ՝ի

միջի. յետ ծաղկանց 'ի վեր երևի սերմն փետրազարդ։ Իսկ արմատն սպիտակ, թելաւոր, և դառնահամ։ Բուսանի յաճախ 'ի գերմանիա, 'ի վայրս գիճայինս։ Լի է իւղով և գոյացական աղիւ. օգտաւէտ է ընդդէմ ջղային դժուարամարսութեան, փքախտութեան, ախտի լերդի, և փայծեղան, և նուազուեան ամսական պարտուց կանանց, զի է խթիչ բնութ. զորոյ 'ի վար արկանեմք եթէ զարգանակն, և եթէ զփոշին. չափն՝ մի տրամ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ։

Էուբհօրպիում կամ էուբհօռպիա, լտ։ Էուֆօրպիօ, իտ։ Էօֆռպ, գղղ։ Ֆէրֆիօն, տճ։ լիպան մաղրուպի, կամ ագիլի նէվսիի, և կամ Ֆէրպիուն, արբ։ և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ աբարբիոն։ Է խէժ ինչ դեղնագոյն, դիւրաբեկ և ատպահամ, յաճախեալ յափրիկէ, և 'ի լիբիա. ունի սա զմասնաւոր զօրութիւն փռնչացուցիչ, յորմէ դոյզն ինչ ըստ օրինակի պնչադեղոյ քարշեալ ընդ ռնգունս՝ օգտակար լինի հնագոյն ցաւոց գլխոյ. միանգամայն և ստատակեալ իջուցանէ զմանր որդունս, որք գտանին 'ի ներքին խորշս հոտոտելեաց. և եթէ ոչ դադարի փռնչալն, տուր ստէպ քարշել յռնգունս ջուր ջերմ։ Դեղարարք 'ի կիր արկանեն զայն 'ի բաղադրութեան խարանադեղոյ, այն է՝ վէշիքաթօրիօ, որովհետև ունի զկիզողական զօրութիւն։ Ծառ նորա է տեսակ մի նարդէս կոչեցեալ ծառոյ, կարծրակեղև, և փշալից։ Տերևքն քառանկիւնաձև, ստուար, և երկայն իբր մատնաչափ։ Հասկն փոքրիկ, և անկիւնաւոր, յորոյ վերայ զետեղեալ կայ ծաղիկ ինչ կանաչախառն դեզին, հերձոտ, լուսնաձև, և հինգթերթեան։ Պտուղն եռանկիւնաձև, և ստուար ըստ նմանութեան ոլեռան, ունելով 'ի միջի սերմունս երկայնաձևս։

Էուքալիբթուս բէղինի Ֆէռիա, լտ։ Է ծառ յաճախեալ յափրիկէ յեզերս գետոց, յորմէ բղխի խէժ ինչ անուանեալ 'ի բարբառ լատինացւոց՝ կօմմա քինօ, յաւուրս ջերմութեան ամառան. զորմէ տես 'ի բառն կօմմա քինօ։

Էուֆօրպիօ. տես էուբհօրպիում։

Էպուլուս, կամ քհամաէթ, և կամ սամպուքուս էպուլուս կամ հումիլիս, լտ։ Էպպիօ, կամ էպուլօ, իտ։ Եէր միւրվէրի, տճ։ ռուքա, արբ։ Է թուփ ինչ զազրահոտ և դառնահամ, յազգէ թանթրվենւոյ. որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր երեք

ոտնաչափ, և է դալարագոյն, բազմանկիւնի, ուղիղ, կեղևապատ, ծնրաւոր, և ճիւղալից: Տերևք նորա ունին զձև տերևոց թանթրվենւոյ, բայց երկայն և հոտաւէտ քան զայն: Ծաղիկն սպիտակ, մանր, կոնքաձև, կամ հովանաձև: Պտուղն բոլորշի, սևագոյն, հիւթալից, և սերմնալիր: Իսկ արմատն սպիտակ և ստուար իբր մատնաչափ: Սա բուսանի յաճախ յեւրոպիա, յամայի վայրս, լի է իւղով, և գոյացական աղիւ. որոյ արմատն և կեղևն են դեղք շահաւէտք ընդդէմ ջրգողութեց և հոսման հիւթոց, զի են թուլացուցիչ և թմբրեցուցիչ բնութեամբ: Իսկ ծաղիկն, և պտուղն ունին զմասնաւոր իմն գործունէութի 'ի բուժել զախտս մորթոց հնացելոց, 'ի բանալ զմանրամասնագոյն ծակոտկէնս աւիշկեան անօթոց, և 'ի վերընձիւղել զմազս գլխոյ:

Էպուլօ. տե՛ս էպուլուս:

Էպպիօ. տե՛ս էպուլուս:

Էսթրաթթօ, իտ: էքսթրաքթում, լտ: իբօբիքրօն, յն: խիւլասա, արբ: և ըստ մեզ՝ զուտ կամ գոյացութի: Այսուանուամբ նշանակի՝ ամենայն մակարդամած և թանձր նիւթ ելուզեալ 'ի խոտոց, յարմատոց, 'ի ծաղկանց, 'ի բնոց ծառոց, և՝ն, որոյ են յոլով տեսակք, բայց մեք զառաւել ընտրագոյնս և գործունեայս պատշաճ վարկաք և եթ կարգել 'ի ստորև:

Էսթրաթթօ աքգուօզօ տի մէնիանթօ, կամ էսթրաթթօ տի թրիֆօլիօ ֆիպրինի, իտ: Գոյացութիւն այս օգտաւէտ է ընդդէմ սքօռպութօի, և ոտնառութե: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի:

Էսթրաթթօ տի ասսէնցիօ, իտ: բէլին խիւլասասը, տճ: ըստ մեզ՝ գոյացական մասն օշնդրի. գերահըռչակ է 'ի մասին օգտաւէտութե 'ի դիպուածս տկարութե ստամոքսի, տենդի, և ջղային դժուարամարսութե: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի՝ արկեալ 'ի մէջ երեք ունկի գինւոյ, և 'ի վար արկանեմք յաւուրն:

Էսթրաթթօ բանքիմակօկօ տէլ քրօլէ, իտ: Գոյացութիւն այս մաքրէ մեզմապէս զորովայնն, և առանց իրիք վրդովման. մասնաւոր է սորա ներգործութիւն 'ի դիպուածս ամենակերպ հնացել ախտից, նա յաւէտ սերմնակաթութե: Չափն 'ի 10 կշիռ ցորենոյ մինչև 940:

Էսթրաթթօ տի գուասսիա. տես լինում գուաս-
սիա:

Էսթրաթթօ տի էլլէպօռօ նէռօ, իտ: քառա չէօբլէ-
մէ խիւլասասը, տճ: ըստ մեզ գոյացական մասն սեաւ
եղբորոսի: 'Ի յարգի է այս առ բժիշկս յամենայն
դարս սկսեալ 'ի հիփոկրատեայ մինչև ցայս վայր.
մաքրէ հզօրապէս զհիւթս մաղձի, և թուլացուցանէ
զախտս. օգտաւէտ է ընդդէմ բորոտութեան, որքիւնի,
ջրգողութեան, լուսնոտութեան, ախոնդանոտութեան,
և այլ վրիպակաց ուղղոյն. սատակէ և զորդունս և
զճճիս որովայնի, և բուժէ զախտն ելեփանդական,
զմոլեգնութիւն և զքաղցկեղ: Եւ եթէ 'ի վար արկա-
նիցեմք չափաւորապէս, խառն ընդ քաղցրացուցեալ
սնդկի, լինի դեղ յոյժ պատշաճողական հնացեալ
ախտից մորթոց, որոց ոչ դոյ յոյս ապաքինութեան:
Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30 խառն ընդ այլ յար-
մարաւոր դեղորէից:

Էսթրաթթօ տի չիքութա, իտ: պալտըրան խիւլա-
սասը, տճ: ըստ մեզ՝ գոյացական մասն մոլախնդոյ,
որ է բնութիւն ազդու թմբրեցուցիչ, և սքանչելի, որ
թափանցէ 'ի նրբաթել ծակոտկէնս երակաց, լուծե-
լով զխցանս մարմնոյ. օգտաւէտագոյն է 'ի դիպուածս
կարծրապինդ ուռուցից, և խօլխեցգետնոյ արգան-
դի. փարատէ և զքաղցկեղ, և զվէրս շարաւալիցս,
այլև բուժէ զհազս ուժգինս, և զփողացաւս, և
զայտուցս խուլականս. բայց պարտ է սկիզբն առնել
սակաւաքանակ չափու, զորօրինակ 'ի կէս կշիռ
ցորենոյ մինչև ցմի, և ապա առ սակաւ սակաւ աս-
տիճանաւ առաւելուլ զչափն մինչև ցմի, կամ ցմի և
կէս տրամ յաւուրն:

Էսթրաթթօ տի բապարպառօ, իտ: ռավէնտ խիւ-
լասասը, տճ: և ըստ մեզ՝ գոյացական մասն խաշն-
դեղի, որոյ բնութիւն մեղմապէս լուծողական, զօ-
րատու ստամոքսի, ընդերաց, և մարսողական զօրու-
թեան, և միանգամայն փարատէ զախտս լերդի: Չափն
'ի 20 ցորենոյ մինչև ց30:

Էսթրաթթօ տի քինա քինա, իտ: քընա քընա խիւ-
լասասը, տճ: ըստ մեզ՝ գոյացական մասն քինայի:
Յոյժ հռչակաւոր է 'ի դիպուածս տկարութեան ջլաց, և
ստամոքսի, ծիւրական ախտի, միջահատական, եռօ-
րեայ, քառօրեայ, և եօթնօրեայ տենդից, մանաւանդ
բեռնիչիօզա անուանեալ տենդի. օգտէ նաև ընդդէմ

երկարատև խօթուԹեանց, խռնատ ընչաւրկեւուԹեան, անդամալուծուԹեէ, լուանոտուէ, և հոտման արեան: Ձաչին 'ի կէս տրամէ մինչև ցերկու, կամ ցերեք, և կամ ցչորս, զոր յաճախ 'ի կիր արկանեմք 'ի հատա- գեղս, և 'ի մաճունս:

ԷաթրաԹԹօ ան մատԹէ աբէրԹիվօ, կամ մաճխա- ԹէուԹիս աբէրԹիվօ, իտ: Եւ ըստ մեզ՝ գոյացական ման երկաԹոյ, յոյժ շահաւէտադոյն է ընդդէմ երկարատև խօթուԹեանց, սպիտակ տենդի, դալկան, ախտի ախտնդանց, նուազուԹեան ամսական պար- տուց կանանց, և ամենակերպ խցանաց մարմնոյ: Ձաչին՝ 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ:

Էասուա կամ էզուա մինօր, կամ բիԹիուսպ, կի- բիէնա, և կամ ԹիԹհիմալուս ֆօլիս բինի, լտ: էա- սուա, կամ էզուա, իտ: Ն բոյս մինչ կաղնա- բուզին, յորդէ ԹիԹիմալիօի, որոյ ցօղունն է ճիւ- ղաձից, և երկայն ևբր մի ոտնաչափ: Տերև նորա ու- նի զձև տերևոյ սարոյի: Ծաղիկն փոքրիկ, և դա- լարադոյն: Իսկ արմատն մանր, և կարմրագոյն, զոր ոյ կեղևն անջատեալ 'ի վար արկանեն 'ի դեղոցայս, որ է ուժգին լուծողական, և փսրատիչ քնափոու- Թեան, մտաԹափուԹէ, և այլոց այսպիսի ախտից:

Էասէնցիա, լտ: էասէնցա, իտ: զաԹըչէ ած: ըստ մեզ՝ գոյացուԹիւն կամ էուԹիւն. է հեղուկ մինչ, հա- նեալ Թորմամբ յինչ և իցէ նիւԹոյ:

Էասէնցա անԹիսԹէուկա ան լէմՌուԹ, իտ: Գոյ- ացուԹիւն այս յոյժ օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ջըղ- ձին ախտից արդանդի, նուազուԹէ ամսական պար- տուց կանանց, և խԹիոյ 'ի վերայ եկելոց արդանդի կանանց մերձ 'ի դաշտանն: Ջայս եԹէ կամիս կազ- մել, առ կէս ունկի՝ քաաԹօուս. և երկու տրամ ա- ասֆէԹիտա, և կէս տրամ՝ օլիս վօլաԹիլէ ան ասալ- նա. և նոյնչափ օլիս ան ռուԹա. այլև օլիս ան սուչ- էինս. առ և տասն ունկի՝ ալքօօլ: Ջայս ամենայն խառնեա 'ի միմեանս, և հան 'ի սմանէ զնրբա- գոյն, և զոգեղէն մասն ցգտհան գործեաւ. յետոյ յաԹէլ 'ի նա մի տրամ՝ քանֆօրա. և երկու տրամ՝ քարտօնաԹս օլէօզս ան ամմօնիաքա, զոր և Թողեա մինչ այնպէս նրբ զաւուրս չորս. ապա քամեա զայն խիտ կտաւով յանօթ ապակիս: Ձաչին 'ի 20 չԹէ մինչև 540 խաւն ընդ շաքարի:

Էասէնցա հիւրիԹիքա ան ֆէտու, իտ: Գոյացու-

ցՁԵա այս յոյժ շահաւէտ է՝ի դիպուածս ընչարդելու
ԼԵ, և ջրպտրուԼԵ. որ այսպէս յօրինի: Ա՛ռ կէս
ունկի՝ քարապնաԼԵօ ոի բօԲաստա. և ՄԻ ԼիտՐ՝ աչէ-
ԼԵօ չիչԼիԼԵիքօ. և եփեա զայս բաղադրուն այնչափ՝
մինչև ապառել կիսոյ մասին նորա, կամ ԼաւԼա՝
այնչափ պարոն եփիլ՝ մինչև ԼԵանձրասյն զօրէն մե-
ղաւ, յոր յաւԼել վեց ունկի՝ ալքօօլ. և ԼԵողցԼա մնալ
այնպէս աւուրս ինչ. և յետ այնր քամեա՝ի նուրբ
և՝ի խիտ կտաւոյ, և տուր ախտակրին՝ի 40 շԼԵչ
մինչև ց60 յաւուրն:

Էսանէցա քաւմինաԼԵիվա ոի վէոէԼնուս, իտալ:
ԳոյացուԼԵիս կամ ոգիս այս յոյժ օգտակար է ատա-
մոքի, և արգանդի. զի տովաւ կազդուրի ԼԵուլուԼ
ԼԵի ատամոքսին, և աղորին որովայնին: Ունի և օգ-
տուԼԵի ևԼԵ՝ի բարեկարգել զգործողուԼԵի արգան-
դի, ՝ի յորդել զդաշտանս կանանց, և՝ի հեռքեԼ ըզ-
փուքս ընդերաց, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ մի
ունկի՝ ծէտօարիս. և մի և կէս տրամ՝ կարօֆիանի.
և նոյնչափ՝ պաքչէ ոի ԼաւԼի. և մի տրամ՝ մաչիս.
և երկու տրամ՝ աքօրցէ ոի տրանջիս. ամ և քար-
ջինա, քաԼամօ աղօմանԼիքօ, կաԼանկա, քամօմիԼԼա,
անասէն, քարվի, յիւրաքանչիւրոցն երկու երկու տրամ.
այլև մի և կէս ԼիտՐ՝ սբերինԼօ ոի չէտրաԼօ. և հինգ
տրամ սբերինԼօ ոի նիԼԼօ: Զայս ամենայն դիր՝ի
ԼԵրջոց եբր աւուրս երկոտասան: Յետ այնորիկ քա-
ԼԵա զայն խիտ կտաւով յանօԼԵ ինչ ատակի: Զամն
՝ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ:

ԷսօսԼԵօսէ. գէմիկ չինի, ամՀ: Անուամբս այս ըստ
վիրաբուժից նմանի՝ այտուց ինչ ոսկերաց:

ԷվաքուվամէնԼօ, կամ էվաքուվացիօնէ, իտ:
պուվէԼԵի տաՃիէ, արբ: Եւ ըստ մեզ՝ արտաԼԵո-
րուն, կամ ծորուն հիւԼԵոց, և կամ ԼԵորուն կըղ-
կղանաց. որ է մին՝ի քաւեաք կարօղուԼԵց բնուԼԵեն,
որով ընկաՃեաԼ և մարսեաԼ կերակուրքն՝ ԼԵորեաԼ
արտաքս ձգին Ճանապարհաւ երաստանի:

Էտէմա. անուամբս այս նշանակի՝ այտուց ինչ
ջրային, և կակուղ:

Էտէմա սարքա. բառիս այս նմանի ուռոյց ինչ
վորբ ի՛ անդապոյն:

Էտէռա. տէս հէտէռա:

Էտավիան, կամ ոչխնուս ամերիքանուս ձիոր,
կա: Է ժանրաստերին տուռնկ ինչ ամերիգեան. որոյ տե-

զևն չահաւէտ է ընդդէմ ջրգողութեան, և անպատմելութեան:

Էրէթռիա Թէուռա, լս: Է կաւ լինչ պարարտ նման կնքեալ կաւոյ. որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ, և գորշագոյն. սպիտակն առաւել ազնիւ է, զոր 'ի վար արկանեն 'ի դեղորայս, որ է արգելիչ արեան հոսելոյ յորովայնէ: Սա գոյանի միայն 'ի Էռէթռիա գաւառն, յորմէ կալաւ և զանունն:

Էրիթհռինուս, կամ ռուպէլլիօ, լս: պուռպիօ, իտ: Է ձուկն լինչ ծովային երկայն, և ստուար ելբ մատնաչափ, արտաքուստ կարմիր, ևակ 'ի ներքուստ սպիտակ. գլուխն նորա է թանձր, ընչացքն կարճ և արագայր, բերանն մեծ, որկորն փոքրիկ, ատամունքն մկլաք, աչքն մեծ, և վայելուն. թեփք մորթոյն կարծր, և սայրատուր, ինն վտակուկ, հաստել, և դիւրամարսելի: Սա լի է խաղով և ցնդական աղիւ. օգտաւէտագոյն է ընդդէմ վտարհարուածէ, ակարութեան ջլոց, և զգայական երակաց, զի է գրգռիչ բնութեաբ:

Էրինգիօ. առ էրինգիում քամբէսթռէ:

Էրինգիում քամբէսթռէ, կամ լուինկուս գուխ ալուսաւ, լս: Էռինգէ քամբէսթռէ կամ Էռինգիօ, իտ: գէննկէր, կամ կանգար, և կամ գօռսանէթ, տճ: Է բոյս յաճախել յաւազուտս, յադարակս, և յեզերս գետոց. որոյ ցօղունն է բուլորակաձև, դարսնագոյն, երկայն ելբ երկու ոտնաչափ, մէջն սպիտակ և հիւթալից. տերև ստոյգ է լայն, հերձուտ, կարծր, և փշալից. և 'ի գագաթան արձակէ գլխովք մի կամ երկու ճիւղս, որոց վերայ ելանէ ծաղիկն սպիտակ, և հինգթերթեան. արտադրէ սերմունս մանուսնս, և ձուաձև: Իսկ արմատն լայն յոյժ և ստուար ելբ բնաչափ, սպիտակ, և քաղցրահամ: Սա լի է խաղով, և գոյացական աղիւ. և զօրութեամբ խթիչ, քացողական, և միզաբեր. օգտաւէտ է ընդդէմ ջրգողուե, խցանաց արգանդի, վայծեղան, լերդի, և երիկամանց. որով և ապաքինէ զլծոքային նուրբ ախտս, և ծիւրեալ մաշէ զքարն՝ եթէ պտղէ ըստ անցս միզի: Չային 'ի 2 արամէ մինչև ցչորս կաւազուն հատն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Էրխախմուս, կամ քէօմէօթթաւկի, լս: ալհիա բիա, իտ: Է տունկ, որոյ ցօղունն բարձրանայ յեր-

վէմ երբ երկու ոտնաչափ, և է կարմրերանգ; ճիւղ ալևոյ, և մազուա: Տերևք նորա նման են սերևոց մանանեխոյ: Ծաղիկն փոքրիկ, և քառեակնթերթեան, որ ձևանայ՝ի ձև խաչի. պտուղն պատենաձև, թաւմ բաղեր, գոլորշի, և ուղիղ. և՝ի միջն պարունակէ զսերմունս մանուռնս, և սաստկահամն՝ի խորշս խորշս մսակատեսակս: Իսկ արմատն վեսյատկին, սպիտակ, ստուար երբ մատնաչափ, և ոստոհամ: Սա բուսանի՝ի քարուտս, և յամուլ վայրս. ունի մանաւանդ գործունէութի՝ի բուժել զլզպտութի՝ն, յանօարել զթանձրամածութիւն ստղունից, ՝ի դրգռել զմէզն զթուքս և զլարձունս, և՝ի գնւբահեշտ յօրինել զտուրևառութիւն ընդց: Իսկ սերմն սորա նոյն ևէս օգտաւէտ է ընդդէմ զրգռղութե, ընչարդելու թե, աքօռութօի, և երիկամնաժեռտութեան. զի և խթիչ և միզեցուցիչ բնութ: Ձաւին՝ ՝ի կէս ունկաղ վինչև ցմի՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Էրմօտաթերիւս. տե՛ս հէռմօտաքթիլուս:

Էրնիա. տե՛ս հէռնիա:

Էրնիօզա, կտ: սէպսէ, տՀ: ֆիլթիք, արբ: Ե՛ւ քան մեզ՝ փուշանին, կամ սղէթափ:

Էրուկս. տե՛ս Աէրուկս:

Էրուքա, կամ ռուքա, լտ: ռուքէթթա, իտ: գնրգիչ, կամ գնրգին, կամ կճրկիր, և կամ ճէրճիռ, արբ: Խոտ ինչ կծուահամ, յորմէ կազմեն զաղցան. ոտոյ կրկին է տեսակ, սպիտակատերև և կանաչատերև. սպիտակատերևն որ առատ բուսանի յատկապակա, առատել ընտիր է սակս առատեղութեան կծուտն որ՝ի նմա: Երկոքին սոքա՝ի գործ ածին նաև՝ի գեղոյշա, որք անօսրեն զթանձրամածութի՝ն ստղունից, մաքրեն զարիւն, և գեհնակալեն աքօռ ստղթօի:

Էրպա. տե՛ս հէրպա:

Էրվում, լտ: ռուպիկլիս, իտ: սինեսհ գէշինէ. կամ գառապուռչակ, տՀ: և ըստ մեզ՝ վայրի ոլոռն: Բոյս յատկաբեալ յամենայն ուրեք. որոյ ցօղունն է երկայն երբ երեք ոտնաչափ, ճիւղալից, և տայտասաղաստ: Տերևք նորա երկու երկու բուսանին ընդ նմանութե՛ն սերևոց ոսպան: Ծաղիկն փոքրիկ, և ծիրանագոյն, որք՝ի վեր երևին՝ի ծայրս ճիւղոց հանդերձ եղջերաձև առէջիւք: Յետ ծաղկանց պտուղ կարկ պատեան փոքրիկ, առնելով՝ի մէջն սերմն մանր-

րինկ, բոլորշի: Լի է սա խոզով, բայց նուազ գոյացական ածու, և բնութեամբ բացորոշական, քաղցրացուցիչ, և մաքրողական արեան:

Էքսանթրաքթուս. տե՛ս էսանթրաքթօ:

Էքօբրօմինքա: Այսու անուամբ լինին այն տեսակ լուծողականաց, որ գրգռէ զաղիրաս որովայնի, և լուծանէ թեթեւապէս սեփական բնութեքն, բայց առանց իրենք ներգործութեե. յայտ կարգի են՝ արգանակն պարարտացեալ մսեղինաց, ձէթն ձիթենեաց, հեաց, խաղն նշոյ. և այլն:

Թ

Թաէնիա, կամ թէնիէ, կամ նամազ պուռնու, տճ: Այսու անուամբ լինին ազգ մի հարթաձև վարկուկ և ալիտակ որդան, որ առաւօտաբար գոյանայ 'ի վոր կենդանւոյ. որոյ երկայնութենն է մեր եօթն կամ 12 ոտնաչափ, նսակ գոյնութենն գրչաջաղ. գլուխ նորա զետեղեալ կայ 'ի ծայր առան, և սկսէ յոյժ զգեծուն կենդանւոյ. ուստի քաղցում անպատմ կուտէ առ 'ի վտուտիս մարդոյ՝ և ծծէ զգեծութեն այնչափ անյագ, մինչև պատճառէ 'ի մարդն զանդ առատիկ, զնեն որովայնի, և առատութիւն, զինէհարութեւն, ըղձալութեւն, զատոյտ գլխոյ, զցնցուծին մկանանց, զնուազութիւն արտի, և զուշապնացութեե: Դարձեալ, անուամբ ցուցանի և տեսակ մի ինչ ձկան ծովային, որ է երկայն գրեթէ 'ի չափ հասարակ օձի. գլուխ նորա կարծր է և ոսկրաւոր. աչքն մեծ և բոլորշի, և արտաքսարժ, գոյն մորթոյն ալիտակ երբ զարծուի. նակ միան վտակուկ և ախորժահամ, հանգոյն մսոյ ոտղնտոտի:

Թալքա, կամ մուս թէռուէնուս, լտ: Թալքէ իտ: գէօտէպէկ, տճ: խնուլթ, արբ: գէօրմուշ, պրս: և ըստ մեզ՝ խլուրդ: Ի տեսակ մի քարտոտանի կենդանւոյ 'ի չափ մկան, որ սովորաբար բնակի ընդ երկրաւ. գլուխն նորա տափարակ է ըստ գորտոյ. ունի աչս յոյժ մանուկնս, և զայն վտակեալս. վասն որոյ կոչի և կոյր. բայց յորժամ ելանէ յերեսս երկրի,

պույն ինչ բացեալ լինի, որով և տեսանէ. առևն կարճ, առուար, սեաւ, և շողշողուն. պարանոցն կարճ, որպէս և սրունք նորա. Թռիկունքն լայն. մորթն կարծր, հանդոյն խաղախոյ՝ առ բազում իրս պիտանի. առաջին ոտքն են կարճ, լայն, և ճիրանաւոր, որով փորէ զհողն, և առնէ ինքեան ճանապարհ: Այս կենդանի լի է խելով և ցնդական ալիս, որոյ մորմինն՝ հանդերձ ոսկր աճիւնացուցեալ և արբուցեալ, լինի դեղ ազդու ընդդէմ բորոտութեանէ, հարբելոյ, և չհաթիքա անուանեալ յօդուածացաւութեանէ, չափն՝ ի 10 գրեննոյ մինչև 30: Նոյնպէս ապրեցնէ նաև զխլըդենին, զխղևայրն, զխողքն, և զայլ սոցին նման դժնեայ վէրս, եթէ լմպելով, և եթէ՝ ի վէրսյ ցանելով եւեթ: Իսկ զսիրտն՝ ի վար արկանեն՝ ի դեղ փոշեանկուածէ. այլ որպէս մորմինն և սիրտն, նոյնպէս և լեարդ սորին՝ լինի դեղ ընդդէմ ցաւոց և խթից արգանդի՝ առնելոց յատկականութէ հնոցն, և գոլորշեաց. չափն՝ ի գործ արկանելոյ՝ ի 20 գրեննոյ մինչև 60՝ խառն ընդ գինւոյ, կամ ջրով:

Թաձէթէս, լս: Տունկ, որոյ ցօղունն է ուղղալից, երկայն երեք ոտնաչափ, առուար՝ ի չափ բթամատին մարդոյ, սպիտակ և հիւղալից: Տերևք նորա նման են տերևոց թանաչէթուման, բայց սակաւ մի երկայն և սրածայր քան զայն, և է պոյծառ կանաչ, և շուրջանակի ոլոցաձև առանձնաւորեալ: Ծաղիկ.քն դեղեցիկ ոսկեգոյն, զաղրահոտ, առուար, բոլորչի, և հաւասարթաձև. որք վտունկս վտունկս ի թիթեղն՝ ի գագաթան, հանդերձ երկայնաձիգ առէջիւք. ապա բերէ սերմն երկայն, եռանկիւնաձև, և սեաւ: Իսկ արմատն նուրբ, փայտուկ, և թելալից: Սա բուսանի՝ ի բուրաստանս, և՝ ի պարտէզս տեղիս. լի է խելով և ցնդական ալիս. որոյ տերևն (ըստ ումանց նախնի հեղինակաց) եռացուցեալ և արբուցեալ՝ դեղ է ցաւոց և տկարութէ ստամոքսի, որ և լուծանէ զնացանս արգանդի. գրգռէ զդաշտանս կանանց. այլև բժշկէ զտենդ, զջղգողութեն, զերկարատև խօթութեն, և զցնցուծն ոչխարաց:

Թաճարինատուս, լս: Թամարինաս, կս: Թամր հնդիկաց, կամ տուպպար, և կամ ֆէֆֆէլէ, արբ: խառնէ, սր: Եւ ըստ մեզ Թամրիմանդրի՝ արմատ հնդկաց. է պտուղ սեաւ. երկայն՝ ի չափ հասարակ

եղջեր. Թամբալից, Թանձր, և Թմրու պրեթէ որպէս զլեամն. ուն և զկարելս կարմրերանգս, և տափասրակս, և զչիւղս անպիտանս, և կարծրս, մինչև հեր ձանել և զինտերս ծառոյն. զոր զանգետալ կապեն 'ի ձև անուշոյ, և առաքեն 'ի զանազան կողմանս որ է դեղ մեղմապէս լուծողական, Թուլացուցիչ, և զովացուցիչ. և միանգամայն օգտաւէտ է 'ի դէմ ապուծս փոսախտութեան, մոլասային տենդից, սաստիկական ջերմախտից, և ատենամիջէ անուշանեալ տենդի. և 'ի տեղիս տեղիս նաև 'ի կիր արկանեն ընդդէմ փորհարուԹեան, և զայրացեալ Թանձէից, զոր 'ի ջրոս տրամէ մինչև ցուԹ, խառն ընդ այլ յարմարապոյն դեղորէից: Ծառ սորա զոր լանինք կոչեն՝ պալամ բուբիլէ, կամ սիլիպուա առաջինքա, մեծ է քան զհասարակ ընկուզենի մեր: Փայտն կարծր է, և ուղիղ: Կեղևն Թանձր, ցաւատեալ, և մԹին կանաչ: Տերևքն խիտ, լայն, պայծառ կանաչ, երկայնականԹ, և դոյզն ինչ Թաւիշաւոր: Ծաղիկքն երեքԹերԹեան, անհոտ, կարմրանիչ, և երկայնականԹ, որք փունջս փունջս 'ի վեր երևին 'ի ծայրս ոստոց՝ հանդերձ բրքմպոյն առէջիւք: Պտուղ ծառ բուսանի 'ի զանազան տեղիս, որպէս 'ի հընդկաստան, յաֆրիկէ, և յամերիկա. այլ է հասարակ ընդ ամենայն տեղիս: Կոչի և յանուն պտղոյն օքսիբհէնիքա:

Թամարինդուս, կամ առատ նատպօնէնսիս, լս: Թամարինդօ, կամ Թամարիճիո, և կամ Թամէռիչէ, իտ: Թամառիսք. դղ: ըլքն ազգը, տճ: և ըստ մեզ՝ մոշայ: Ի Թուփ յաճախեալ յերկիրս ջերմագինս 'ի յեզերս գետոց, և 'ի խոնաւուտ վայրս: Կեղև նորա է յոլկեալ, կարմիր'ինեղբուտ, խակ արտաքուստ մոխրագոյն և անհարԹ, միանգամայն և դէղ դալկան, ախտից լերդի և մորԹոց: Փայտն նման է փայտից նոճի, զոր 'ի վար արկանեն 'ի պէտս շինուածոց: Տերևն փոքրիկ, տուր, պարզատ, և դեղնախատն կանաչ: Ծաղիկն մանր, ապիտակ և հընդԹերԹեան: Իսկ պտուղն բոլորչի, կարծրանիւԹ, և Թաւամազ, զոր 'ի դուրս ածեն 'ի ներկս սեաւս, նաև 'ի դեղորայս, որ է լուծիչ խցանաց արգանդի, փայծծեղան, և միջընդերոց, և միանգամայն փարատէ զլուանոտուԹիւն, զառնդս և պիսԹուԹիւն պատճառեալս 'ի մաղձային հիւԹոց: Ջնոյն գործունէուԹիւն

ունին ստրա նաև սերմն, սերևն և վայան։

Թամուս, լա։ Բոյս անատուային, որ արձակէ զբազում բարունակս նուրբս։ զամենայնիւ զոր գտա՚նէ՝ պատառակ։ Տերևք նորա են մեծ, սրատաձև, պայծառ կանաչ, խժահամ, և երկայնականթ։ Ծաղկին փոքրիկ վեցանկիւնի, և գեղին, որ տղկուզօրէն վիճեն առ կանթիւ սերևոյն։ Պտուղն գոլորշի, և մէթին կարմիր, ունելով ՚ի մէջն սերմունս մանուն։ նակ սրմանն մեծ, գոլորշի, սեաւ, պալարաւոր, և տապահամ, յորմէ կազմեն գեղ ընդդէմ միզարդելու՚թե և ջրգողու՚թե։

Թամմաթա, կամ սոլտիսս, լա։ Ձուկն ինչ ամերիկեան, որ ՚ի գլուխ իւր ունի ինչ նման գլխարկի կամ վահանի, ունի և ա երկուս մազս կարծրս և երկայնաձիգս, որք ջրէն մորուաց կախեալ կան յերկուց կողմանց առ ծնօտիւք։ աչք նորա գեղեցիկ, այլ յոյժ փոքրիկ դրեթէ ՚ի չափ սերման մեխոնի։ երկայնու՚թի նորա ՚ի գլխոյ մինչև ցծայր ձեռոյն է իբրև մի և կէս քիլ։ Թեվք մորթոյն մանր և երկայնաձև։ կակ միսն հաճելի, և դիւրամարսելի, միանգամայն և օգտակար գեղ ընդդէմ միզարդելու՚թե։

Թանաչէթում վուլկարէ, լտ։ Թանաչէթօ, իտ։ Թանէզի, գաղղ։ Ի բոյս հոտաւէտ, դառնահամ, և հաճելի, որ յաճախ բուսանի յեւրոպիա յարգարակս, և յարտորայս իբր երկու տունաչափ բարձրու՚թե, որոյ սերևն, ծաղկին և սերմն են գեղք օգտակար ընդդէմ ջլային դժուարամարսու՚թե, արգանդային ջրգողու՚թե, միջահատուկան տենդի, և տկարու՚թե ջղոց։ զի է խթիչ բնու՚թե, և ճճէհալած։ Ջամն ՚ի վեց տրամ մինչև ցուն՚թ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Թասաս, իտ։ Թաքսուս պաքքատէ, լտ։ տան տիւ լիօն, գաղղ։ և ըստ մեզ՝ գեղձ։ Ի մշտադալար ծառ ինչ եւրոպիոյ։ որոյ սերևն նման է սերևոյ էղևնի ծառոյ։ անհոտ է և դառնահամ, և չափազանցն մահաբեր։ յորմէ կազմեալք գեղ ազդու ընդդէմ բորբոքականու՚թե, փողացաւու՚թե, կչտացաւու՚թեան, և բորբոքման կրծոց, զի է թուլացուցիչ, և ցրտացուցիչ բնու՚թե։ Ջամն ՚ի վեց ցորենոց մինչև ցյ○, վեց անգամ յաւուրն։ Ծաղկին սպիտակ և եղերա-
հերձ։ Պտուղն գնդաձևակառոյց, միասփուռ, երկսրտեղանի, և հինգաթև։

Թարանթուլա, կամ Փալանկուա աբուլուա, լա: Թառանթօլա կամ Թառանթէլլա, նա: օվա էօրնամէնտ, տէ: Ե սեռակ մի Թուենաւոր սարդի երկու՝ ի, մեծ դեստոյ. գոյն նորա գորշ, ունելով՝ ի վերայ ապետակ, սեռ, և կանաչ բիծս, և քնքուշ մազս. զգլուխն ունի՝ ի կուրծս, յորոյ վերայ են աչք ութ Թուով, երս մեծ, նակ երս փոքրիկ. ունի և նոյնքան ոտս յօդաւորս, և շրջապինեա ըստ պոլիպոտի. յորոց առաջինքն կարճ են քան զյետինս. նակ՝ ի բերան ունի երկու ատամունս մանուկս, և սեռս, և սպրատուրս: Վնիկ սա՝ ի բոլոր նատալիա. այլ Թնաւոր և ընտանիքար քան զամենեսին է՝ որ լինի՝ ի Թառանթօ կոչեցեալ քաղաքն՝ ի վուալիս, յորմէ կալաս և զանուն. վասն որոյ հարեալքն՝ ի նմանէ առնեն զպէսպէս մոլեգին չարժումունս, զի ոմանք գոչեն, հառաչեն, և կականչեն, և ոմանք մտաթափին, տրտմին, և լռեն, իսկ ոմանք հրճուին, ծիծաղին, և կաքաւեն: Պատճառէ՝ ի հարեալն և զակարութիւն ատամոքսի, զդողդոջուն, զդժուարաշնչութիւն, զբորբոքումն, զգլխացաւութիւն, զարտացաւութիւն, զտապալին սեռդ, զքնաւիութիւնն, զպատյա զլխոյ, զնուազութիւն սեռսութե, զդալկութիւն, զյօդուածոցացաւութիւնն, զդալարուն զլաց, և ականանց, զդուրքերան, և զմռայլ ժայթքեցուցանեն. և եթէ ոչ դարմանեսցի՝ ի սուղ ժամանակի զրաւին՝ ի կենաց: Իսկ սովորական դարման, և դեղ ապաքինութե նոյ՝ են էութիւնն եղբարոսի, գագաթն մարդոյ, և ամենատեսակ ցնդական աղքն. զորօրինակ աղն լիմի, եղջիւրն եղջերուի, ևն, այլ մանաւանդ նուագարանք, զի՝ ի ձայն նուագարանաց կաքաւեալ ընդ երկար քրանին, և զուարթանան, որով և ապաքինին: Սորա է սեռակ ինչ կոչեցեալ՝ ի բարբառ արաբացւոց էպէտա կամ լուիայիլ. զոր պարսիկք անուանեն՝ զուռաս, իսկ տաճիկք՝ պէյ. որ լինի չարաթոյն քան զամենային ազգս Թունաւոր սարդից, որ՝ ի խայթել իւրում՝ թէ ոչ առժամայն, սակայն փուլթով և անվրէպ սպանանէ: Բայց բնակիչք երկրին ունին և պաղլեաի սորա. որ է աղքն նոյն. զոր եթէ նախ քան զանցանելն քառորդ ժամու դնեն՝ ի վերայ խայթուածոց, բժշկին՝ ի Թունոյ անտի: Այս սեռակ մահաբեր սարդն՝ յաճախ գտանի՝ ի վերին և ի պնպտոս, ի քարուտս, և՝ ի խոնաւուտս, որ պրեզիլ

ամենայն իրօք նման է վերնոյն, բայց ուրն ըզ-ոյն տեսաւ:

Թարատասաքօ. առ. լէօնթօտուս Թատաքատաքուս:

Թարթարուկա, առ. Թէսթուլթօ:

Թարթարուս, լտ: Թատրթատօ, իտ: տօրթու, կամ տուրդի, և կամ շէրատ տատախէսի, տճ: գլուխ, կամ կիւտատաճ, կամ տիւրտի, արբ: գիւնճալ, կամ գիւնճարճ, կամ ճէլտէր, կամ աէվաճ, և կամ տիւրճ, այր: և ըստ մեզ՝ տորտ: Է գոյացական մեան կամ լաւ ևս՝ մրտուր գինւոյ, որ'ի միջև շրջապատեն անօթոյ գինւոյ պանպանայ, և կարծրանայ: Եւ են տրա երկու տեսակք. սպիտակ, և կարմիր. սպիտակն որ առատ ելանէ 'ի բօլօնիա, և'ի գերմանիա, առաջեալ ընտրագոյն համարեալ է, զի է բնութեզանման, և կարի աստպահամ, զոր արհեստաւորք 'ի վար արկեալ նեն 'ի ջանազան գործս, որպէս և մեք 'ի դեղրտայս. որ է փարատիչ իւցանաց, և միզարգելութեն: Ձսպին 'ի կէս տրամէ միջև ցՅ:

Թարթարուս էմպէթիքուս, կամ Թարթարուս սեթիպիանուս, լտ: Թարթարս էմպէթիքս, կամ Թարթարս սեթիպիանս, և կամ օսսիֆրագիտուսանս ոմն անգլիմնիս է ոմն բօթասաս, իտ: տօրթու քուատրուճու, տճ: և ըստ մեզ՝ տորտ ործացուցիչ. է սակաւակ վտիտ ինչ անհոտ, և տպպահամ, բաղադրեալ 'ի յուռնաքարէ կամ յանթիմոնէ, և 'ի տորտոյ: Կրկին է ներգործութենիւն տրա. զի եթէ ոք արբցէ 'ի սակաւ ինչ երկաւ կամ երեք, և կամ չոլս ցորենաչափ, յետ քանի ինչ վայրկենի ործացուցանէ և լուծէ սաստկապէս. իսկ եթէ առցի սակաւաքանակ, (զորօրինակ 'ի կէս կշռոյ ցորենոյ մինչև ցմի ամբողջ) յայնժամ ընդ դեղ գրգռէ, ընկլուզիչ, և մեղմապէս լուծէ: Եւ զայս դեղ ործացուցիչ՝ նախասանդեալ ջրով կարեա 'ի կիր արկանել ամենայն չափահաս արանց, և կանանց 'ի հարկաւորութենէ ժամանակի. և՝ տհասակացն կիսոյ մասն, իսկ մանկանց՝ երկեմենից չորրորդ մասն, այլև երախայից՝ վեցերորդ մասն բաւէ: Գոլ ասել արժան է ասասկն, եթէ զայս դեղ ործացուցիչ ոչ միայն 'ի վար արկանելմ առ 'ի մաքրել զստամոքսն յաւելորդից, 'ի դրտէ, 'ի թանձրամած տողունէ, և 'ի տուր մաղձից, այլև միանգամայն առ 'ի ցնցել, 'ի սթափեցուցանել, 'ի զգաստացուցանել զոյժն կենսական և զթմբրեալ մարմինն, և 'ի զուարճացուցա-

ՆԵԼ ՁԱՆԼՈՆ, ԵՒ ԱՌ Ի ԱՆՔՈՒՅԹ, ԵՒ ԲԱՑՈՒՐՃԱԿ ՀԱՑ ՆԱՒԱՐՀ ՅՈՐԴՈՐԵԼ ՀՐԱՄԱՑ ԱՐԵԱՆՆ: Ի ԴՈՐԾ Ա ՅԺԱՄ ԵՒ ՅՈԼով ԱՆԳԱՄ ՁԱՅՆ ԴԵԼ ԼԱՐ ՈՐԾԱՑՈՒՑԻՉ Ի ԴԻԱՑՈՒԱԾՈ ՍՈՒՄԲԱՔԱԿԱՆ ԿԱՄ ՄԱՂՃԱՅԻՆ ՈՒՆԵՊ, ՆՈ ՅԱՒԷՏ՝ ՅՈՐԺԱՄ Ի ՎԵՐ ԵՐԵԼԻՆ ՆՈՒԿԱՐԱՒՔ ՍՈՒՄԲԱՔԱՆ, ԵՒ ՓԱԽՍՒՆ Ի ԱԿԼԵԱՆ ԱՆՔ ԱՂԱՏԻՑ. ԵՒ ՉՔ՝ ՕՐԷՆ ԴԱՆԴԱՂՈՒԱԾՔ, ԿԱՄ ՀԱՆՑԱՒԱԾՔ ԱՆՑՈՒՑԱՆԵԼ ԺԱՄԱՆԱԿ. ՈՒՐԱ ԹԷ ՈՉ ԿԱՐԱՆԵԼ ԱՂՈՏԱԲԵՐ ՀԻՒԱՆ ԸՆԴ ԱՐԵԱՆ, ԵՒ ՏԱՐԱԾԵԼ ԸՆԴ ԲՈԼԱՆԴԱԿ ՄՈՐՄԻՆՆ Ի ՎՐԻՊԱԿԱ ՄԵԾ ԴՈՐԾԷ: ՍՊԱՆԱՑԱ ԵՒ ՕԳԱՒԱՒՏ Է Ի ԴԻԱՑՈՒԱԾՈ ԲԱՂՄԱՒՐԵՐՈՒ ՈՒՆԵՊԷՑ, ԵՒ ՋԵՐՄ ԱՂԱՒԷՑ: ԵՐԵՒԻՆ ԱՒ Ի ԻՒՐ ԱՐԿԱՆԵԼ ՁԱՒ՝ Ի ԴԻԱՑՈՒԱԾՈ ԼՈՒԱԼՔ ԵՒ ՀԱՒԱՏԱՑԱՆՑ ԱՐՈՒԱՐԵԱՆ ՁԱՐԿԷ ԲԱՂԻՔ, Ի ՀՈԱՆԱՒՆԱ ԱՐԵԱՆ, Ի ՅԱՒԱ ԴԼԽՈՑ, ՅԱՂԱՒՈՒ ԼՔՐԴԻ, ԵՒ ՅՈՐԴՈՒՄՆ ԹՈՒՆԿՑ: ՎԱՐՁԵԼ, ՓԱԶՈՒԼ ԱՆԴԱԼ Ի ՎԱՐ ԱՐԿԱՆԵԼ ՁԱՒ ԻՐՔ ԴԷՂ ԴՐՊՈՒԼՔ Ի ԴԻԱՑՈՒԱԾՈ ԱՆՊԱՒԱՏԱՊՕՒՈՒԹԵՔ, ԼՈՒԱՆԱՀԱՐՈՒԹԵՔ, ԿԱԹՈՒԱԾՈՑ, ՎԱՌԹԱՐԱՊԱՏՈՒՆ ՀՈՂԷՑ ՈՂՈՑՈ, ԵՒ ԾԱՂԻԱՆՑ, ՆԱԵ ՎԵՐՆՈՒՈՒԹԵՔ Ի ՎԵՐՈՅ ԵԿԵԼՈՑ ՄԱՆԿԱՆՑ: ՋԱՅՆ ԴԵՊ ԷԱ ԲԱՂՄՕՐԻՆԱԿ ԳՐԵՄ ՈԱԼ ԱԽՈՒԺԵՈՒՈՑ: ՋՈՐՕՐԻՆԱԿ. Ի ՅԻՆՆ ՈՒՆԿԷ ՀԱՒԱՐԱԿ ՋՈՒՈՑ, ՈՐ ՔԱՂՑՐԱՑՈՒՑԵԱԼ ԼՑԷ ՄԵՂՈՒԱ, ԿԱՄ ՀԱՔԱՐԱԱ ՈՐՉԱԿ Ե ԿԱՄՔ Լ ՑԵՆ, ԱՐԿԱՆԻ ԵՐԿՈՒ ԿԱՄ ԵՐԵՔ ԿՂԻՈ ՑՈՐԵԱՆ՝ ԹԱՐ ԹԱՐՕ ԷՄԵԹՔՕ, ՈՐ ԼԻՆԻ ԸՄՊԵԼԻ ԻՆՉ ԱԽՈՐԺԵԼԻ ՔՄԱՑ: ՅԸՄՊԵԼՈՑ ԱԱՒ Ի ԿԷԱ ԺԱՄՆ ՄԻԱՆԳԱՄ ԱՈ ՆՈ ՀՐԱՆԴՆ՝ ՔԱՌՈՐԴ ՄԱՆ ԱՈ ԼԱՐՔԱՆՉԻՐ ՆՊԱՍԱՒ, ՄԻՆՉԼ ՊԱՏՃԱՌԵՑԻ ՀԱՒՈՒՆ, ԿԱՄ ԼՈՒԾՈՒՆ ՈՐԱՎԱՅՆԻ: ԱՅԼ ԵՐԲԵՒ ԱԿԱՆԻ ԴԷՂ ԱՅԱ Ի ՆԵՐՔՈՐ ԾԵԼ, ՅԱՅՆԺԱՄ ՕՐԷՆ Է ԱԽՈՒԱԿՐՆ ԱՌԱՒՕՐԷՆ ԸՄՊԵԼ ՂՂՈՒՐ ԴԱՂՁ, ԿԱՄ ՁԱՐԳԱՆԱԿԻՆ ԵՐԵՑԿԻ: ԱՅԼ ԱՐԱՐԱ Է ՄԵԾԱՊԷՍ ՈՒՂ ԴՆԵԼ, ԶԼ ՈՐԾԱՑՈՒՑԻՉ ԴԵՂԱ ԱՅԱ ՈՉ ՅԱՐՄԱՐԻ Ի ԼՈՒԾՄՈՒՆԱ ՈՐՈՂՅՆԻ, Ի ԹՈՂԱՑԵՈՒԹԻՒՆԱ, ՅԱՐԻՆ ՀԱՏՈՂԱ ԵՒ ԹՔԱՆՈՂԱ, Ի ՅՂԻ ԿԱՆԱՅԱ, Ի ՓՇՐԱՆԿՈՒԹԻՆ, ԵՒ ՈՉ ՅԱՅԼ ԻՆՉ ԴԻ ԱՐԱՒԱԾ ԱԽԱՐՑ ԿՐԾՈՑ: ՈՒՐ ԵՒ ՁԱՅՈՒՄՆԷ ՂՐԱՒՆ ՀՈՒՐԻԹՕՐԻՈՒԱ:

ԹԱՐԹԱՐՈՒՄ ՈՒԹԻՍԼԻԱՆԹՈՒՄ. ԹԱՐԹԱՐՕ ՈՒԹԻՍՔԻԱ ԹՕ. ԹԱՐԹԱՐՕ ԷՄԵԹՔՕ. ՈՒՐԱ ԹԱՐԹԱՐՈՒՄ ԷՄԵԹԻՔ:

ԹԱՐԹԱՐՕ ՈՂՈՒԱՊԵՂԷ, ԿԱՄ ՕՍՈՒԹԱՐԹԱՐՕ ՈՒՔ ՐՕՒԹԱՈՍՈՍ, ԻՈ: ԷՆ ՆԻՒԹ ԿԻՑ ԱՂ ԼԻՆՉ ՈՒՔԻՈՒԱԿ, ԿԱՐԾՔ ԸՆԴՐԵՄՆԱՆԱՆ, ՊԻՒԱՐԱՐՑԾ ԻՒ ԴԱՒՆԱՀԱՄ, ՔԱՂԱ-

դրեալ ՚ի օսանկաւոյնաթօէ, և ՚ի օսխնաւրթաւդ• օսախտուլօ ու բօթասասաէ: Ա՚ա եթէ մի կամ երկու տրամաչափ ՚ի ջուր արկեալ ՚ի դործ արկանիցի, էնի դեղ դրգռէլ, և միզաբեր: Իսկ եթէ ատցի ուժ տրամաչափ, յայնժամ լինի դեղ լուծողական, և թուլացուցիչ, որով և օգտէ ՚ի դիսլուսածս ջղգողութենէ, ախանդանոտութենէ, անդութեան տրամչային, և այլ ախտից առնելոց յաւժգնութենէ:

Թարթաւօ վէթրիօլաթօ• կամ օսախուլքաթօ ու բօթասասս, կա: Ն ալ ինչ սպիտակ, առիւծ միանգամայն և գառն• ունի ջնջուրթիւն լուծողական, և միզաբեր: Եթէ ատցի նոյն դեղ լուծօղ, պարտ է լինել յերկու տրամէ մինչև ցչորս: Իսկ եթէ նոյն դեղ դրգռէլ և միզաբեր, յայնժամ պարտ է լինել սակաւաքանակ• այսինքն ՚ի քան կշիռ ցորենոյ մինչև ց40 յաւուրն:

Թարթուֆօ• տէս Թուպէրա:

Թարտուօ: այսու անուամբ նմանին՝ քաղցկեղն առնայի անդամոց:

ԹաքԹուս, լա: ԹանԹօ, կամ Թաքքօ, կա: գուվէթի լամիսէ, արբ: ըստ մեզ՝ շշալինելիք, կամ շշախտական կարողութենէ: Ա՚այու անուամբ նշանակին ջինջ ատ հատարակ սխուալք և ձատպաղեալք ընդ բուվանդակ մարմնին• մինչև ուր ոչ գտանին ջինջ, անգ և ոչ շշալինելիք, յորս կատարի ջնջուԹենն շշախտուլացան միջնորդուԹէ մաց և մարմնոյ:

Թաքքամաքքա, կամ ԹէքքամաքՀա, լա: Ի խիժ յաճախեալ ՚ի հնդիկս կանուչախատան դեղին, գնւբրաչվատ, ախորժահոտ, և գառնահամ• յորմէ կազմեն սպեղանի ազգոտական ընդդէմ ինձԹեմէ պէնի անուանեալ վնրաց, և կարծրապինդ այտուցից:

Թէ• տէս զբատն ԹՀէ:

Թէննէզմօ, կա: նիք, առ: ԹօՀլ, արբ: և ըստ մեզ՝ խիԹք արբանին:

Թէննէրուսմէ• տէս քարԹիլսակօ:

ԹէննիՀ• տէս ԹաՀէննիա:

Թէննաօ, լա: Թէննաինէ, կա: ըստ մեզ՝ ձգանք, որ է սպիտակ մաղ ինչ ՚ի ծայր վիճանց: Ա՚ոլ՝ ձը գանքս այս կրեալ կայ յոսկր, կամ յայլ ինչ պնդացեալ, կամ ՚ի սկիզբն վիճանց, որով ուժգին և բուռն դորձէ ղջայժուսին, որպիսի են այնք մաղք, որք

զարտասեան երևին 'ի բազուկս և 'ի ձեռս։

Թէռնծասիս պիանքս տի պիտմուԹս. աե՛ս Օքսի ալտում։

Թէսաքլինում, լս։ Ծատ վոգքինկ, յաձախեալ յերկինս ջերմագինս. որոյ կեղև ապխատակ է և նուրբ։ Ասաք նորա երկու երկու բուսանին առ միմեամբք։ Տերևքն երկայն, բոլորակ, ծամածուռ, առաւմնաձև, և գառնահամ. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս ապխատակ, իսկ 'ի ներքոյ մԹին կանաչ. ծաղիկն ապխատակ, և որկորաձև։ Սորա տերևք ունին զգործուԹիւն 'ի բուժել զսկսա վայծելոյն, և 'ի մեղմել զջարուԹիւն Թունից։

ԹէսԹուճճինէ. աե՛ս ԹէսԹուսս։

*ԹէսԹուսս, լս։ ԹէսԹուճճինէ, կամ ԹարԹաղուկա, իս։ չիլօնա, կամ քինօլա, յն։ զահլէֆէ, կամ էԹուս, կամ Թահուա, կամ պէնԹիլԹապաք, կամ սիւլէհֆա, և կամ ռաքը, արբ։ պէչվ, կամ պէշխուք, կամ լաքբէյտ, կամ խուշուք բիւշտ, կամ ջիւլջիլէ, կամ պահա, կամ աէնկի բիւշտ. կամ սէնիվի բօտ, և կամ տիքանէ, պր։ Թօսպաղա, կամ պաալրումպաղա, տճ։ և ըստ մեզ՝ կրկայ, կամ կրայ. Է կենդանի յամրաշարժ. որոյ մարմին փակի 'ի գաշտաձև պահպանակ կարծրակուռ, ընդ որ երբեմն արտաքս ելանէ, և երբեմն 'ի ներքս ամփոփի. գլուխ նորա նման է օձի, կամ գորտան. աչքն փոքրիկ, շրԹունքն նուրբ, և եղջերք նոցա աղոցաձև առաւմնաւարեալք. ունի երկու առաջմունս, ջորս ոտս, և ձեա կարճ։ Մխա սորա եփեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է օգտակար 'ի դիպուածս ախտից կրծոց, ԹոքաժեռուԹե, և ապականուԹե արեան։ Արիւն սորա ջրացուցեալ և փոշիացուցեալ, լինի դեղ ազգու ընդդէմ ուրկուԹե, անդամալուծուԹե, լուսնուԹե, և բորոտուԹե. չափն 'ի գործ արկանելոյ է 'ի 20 գրեննոյ մինչև 60։ Բայց յարտաւել արժան է քանի լինչ ավելս. իսկ ձու սորա ունի զմնացեալ գործունէուԹիւն 'ի դիպուածս ատուցի, մանաւանդ ամորձեաց, զոր մարԹ է 'ի կիր առնուլ եԹէ՛ 'ի նեղութեան կլանելով, և եԹէ արտաքուստ օծելով։ Եւ են սորա երբեակ տեսակ, այսինքն ցամաքային, ծովային, և լճայինն։

Թէսուճ էչէուլարկ։ Ասյոնս անուանքն ըստ անդամոցն ցուցանին Թէպէտ խորշային, կամ ան-

գոմային հիւսուածոյ, գոյացեալ ի բազմապն Թե-
լից, ոլք հաղորդին ընդ իրեարս. այսու մասամբ
շնչառատին ամենայն գլխաւոր մասունք մարմնոյ, և
ամենայն մանրաթել երակքն, յորոց գոյանան այսո-
քիկ վերոյիշեալ գլխաւոր մասունք:

ԹԷՐԷՊՆԹԻՆԱ, լա: ԹուէմՆԹԻՆԱ, կամ Թէ-
ռէպինթինա, իտ: ԹերմՆԹին, ռճ: նքինէսուԹամ,
կամ սակուլսուԹամ հապպել խաւխա արիպէնա-
սիպ, սլը: և ըստ մեզ՝ խէժ բևեկնուոյ: Ն հեղուկ
Թանձր, խուլային, փայլուն, սաստիկ կպչուն, Թա-
փանցիկ, և դիւրաւառ, որ ի հուր մերձեցուցեալ
ուժգին բորբոքի: Եւ է սորա երկու տեսակ. առա-
ջին տեսակն կոչի ի բարբառ լատինացւոց՝ Թէրէ-
պէնԹինա վէնէԹա, որ է սոսնձային, Թափանցիկ,
սպիտակ, սաստկահոտ, և տապահամ, որ սովորա-
բար բղխէ ի բունոյ բևեկնուոյ: Իսկ միւս տեսակն
կոչի՝ ԹերէմՆԹինա տի չիօ. որ է մածուցիկ, սակա-
ւահոտ, և փոքր մի տապահամ. գոյն նորա երբեմն
գեղին է, և երբեմն սպիտակ նըմրև զապակի: Երկո-
քին սոքա աւատ են իւղով, և ցնդական սղիւ, և
բնութեամբ Թուլացուցիչ, և միզաբեր, որով ապաքի-
նեն զսերմնահաԹութիւն, զերիկամնաժետութեն, և
զջրպղութիւն: Չափն ի կէս որամէ մինչև ցմի:
Ասլև մաքրեն զվէրս շարաւալիրս:

ԹԷրիաքա, տես ԹհԷրիաքա:

ԹԷրիաքա անտրօմաքի. տես ԹհԷրիաքա անտր-
մաքի:

ԹԷրիաքա ոխաԹէսաէրօն. տես ԹհԷրիաքա տխա-
Թէսաէրօն:

ԹԷրրա, լա: խխա, յն: Թուրապ, կամ սֆէռ, կամ սայլԹ, և կամ գայա, սլը: խոք, կամ ԹէհՀ, պր: ԹօբռաՀք, տճ: և ըստ մեզ՝ հող:

ԹԷրրա քաԹՆէ, լա: Ն հող լինչ պարարտ. Թխա-
խառն գեղին, և անհամ ըստ նմանուԹեն կնքեալ կա-
ւոյ. բնութեամբ է սեղմիչ, որով և արգելու զհոսուն
արեան, և զխորհարուԹեն, և վիանդաւոյն քաղցրա-
ցուցանէ զԹԹուռուԹեն հիւԹոց, չափն ի 8 ցորեանոյ
մինչև ցմի որամ:

ԹԷրրա էսբօնիքա, տես ԹԷրրա քաԹԷՀքհոմ:

ԹԷրրա լէմնիա. տես ԹԷրրա սիՀիլլաԹա:

ԹԷրրա մէրիՆԹա. կամ քուրքումա օֆֆիչինա-
րում, և կիմ քուրդումա լոննկա. լա: քուրքումա կիմ

Թուրթումանկլիս, խտ: պէրէչաւ, տճ: պէրտէ չէօք, ապր: ռուքուսատկն կամ գուռաս, և կմ վէրս, արբ: և ըստ մեզ՝ քրքում հնդկային: Ի տրմատ դեղնագոյն փոքրիկ, որոյ ձև նման է կոճապղպեղի, այլ կարծր քան զայն: Սովորաբար բուսանի 'ի բազում տեղիս արևելեան հնդկաստանի: Ընտիր համարի՝ եթէ նոցէ թանձրանիւթ, ծանր, և մաքուր, միանգամայն և սաստիկ դեղնագոյն ներքս քրքմահոտ. զոր և վարեն 'ի սէտա դեղն ներկի. նաև 'ի դեղերայս, որ է դրդռիչ և միզաբեր ընտանեաց, որով դիւրեն պղպաշանն կանանց: Ել ըստ ոմանց՝ փարատէ և ըզդալումն, զնոցանս լուծէ, և փսխեցուցանէ: Այլև բուժէ զՂրդոտութիւն, զտենդ մինչահատականն: Զափն 'ի կէս սրամէ մինչև ցերկուս խատն ըստ մի լիտր Ջրոյ:

Թէրրա սինքլտարիա, կամ Թէռռա լէմնիա, լտ: Թինխմախոթուտ, արբ: խաքխմախոթուտ, պր: և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ կաւ կինքեաղ, կաւ պարարտ նման ձարպոյ, մինչև յատամունս մածանիլ 'ի ծամելն՝ առանց ինչ ոսնելոյ աւազ. գոյգ և դիւրախխրելի է և անհամ, որ ըստ ասելոյ ոմանց՝ գոյանի միայն յիւրմիա կղզին. այլ Նիքքօլա լէմի ասէ՝ Թէ գոյանի և 'ի գերմանիա, և 'ի պլօխս գաւառն. գոյն նորա է դեղին, բայց լինի և սպիտակ և կարմիր. բնութիւն է սեղմիչ և գիսացուցիչ. որով լինքն քարշէ պատիպ խոնաւութիւն ստամոքսի. ուստի և վասն այսր յատկութեանէ պնդացուցանէ զարտաքսին. և արգելու զարդատուտ հոսումն արեան. այլև ըստ ոմանց՝ ապաքինէ զսերմնահաթութիւն, զխորհարութիւն, և զլիօր պիտանի կուչեցեալ միսն կանանց, և մեղմէ զցաւն ծնունդից Թուոնից: Զափն 'ի 10 ցորեննոյ մինչև 40:

Թէրրա քաթէքուտ բրէբարատում, կամ աքաչիա քաթէքուէ, լտ: աքաչէնու, կամ Թէռռա քաթհէքու բրէբարատօ, խտ: պէհատ հինտի, տճ: պէռուէհ, պր: պիաճ, արբ: Ե հող, կամ կաւ ինչ բաղադրեալ կան, կազմեալ 'ի բազմատեսակ նիւթոց. բնութիւն է սեղմիչ, որով արգելու զլուծումն որովայնի, զփսխումն և զմիգքանումն արեան, և զքարշահոտութիւնն ընչից և բերանոյ. այլև օգտէ ընդդէմ վէրսպակաց ձայնի, զոր պարտէ ունել 'ի բերանն, և 'ի լուծանելն՝ կլանել. զայն մի տրամ ամբողջ: Կոչի յիտալացւոց նաև Թէռռա էաբօնիքա:

Թէրլոս փօչնաձա ոի ԹաուԹաուօ, կամ օսախաչէ. ԹաԹօ ոի բօյԹաասա, կա։ սէրքէ Թուզրու, ոճ։ է ասկասակ և արագահալ աղ ինչ կծոլական, կաղմեալ 'ի բարկ քացախոյ, և 'ի սալ ոի ԹարլԹարօք։ Յոյժ մանաւանդ է սորա գործունէուն 'ի դեղագործս իսյա նաց մինչընդերկաց, միզարգելուԹէ, չորսոլուԹեան, գալման, ախոնգանոտուԹէ, յօդուածացաւուԹէ, Թանչից, մոլեգնուԹէ, և այլ սոցին նման ախտից առնելոց 'ի գրգռուչ և 'ի զօրուչ բնուԹենն. զի է Թուլացուցիչ, և միզաբեր։ Ջաուն 'ի 40 ցորեանոյ մինչև ցեղեք սրամ' ի մէջ քան և չորս ժամուց։ Ալյլ և ցրուէ զուռոյցս ամորձեաց՝ օծանելով ևեԹ զայն։

Թիզնիքէցցա. տե՛ս էԹիզնիա։

Թիզնիքէցցա նէռվօզա. տե՛ս հտ. ա. երես 181։

ԹիԹհիմաչուս, լա։ ԹիԹհիմակչիօ, կամ Թիմաչկչիօ, և կամ ԹիԹհիմաչօ, իտ։ աչիօս, կամ ախաս, յն։ սիւտչուչէն, ոճ։ էչԹու, կամ չէվրիմ, արբ։ ատաբէնԹ, կամ չէբուէմ, պր։ Է տունկ ինչ բազմաԹեսակ. յորս երևելի են երեք տեսակք. առաջինն կոչի՝ ԹիԹհիմաչուս հիւլիօսքօբուս. որ յաճախ բուսանի յեւրոպիա, արձակելով 'ի միոյ արմատոյ զբազում չատաւիղս կաԹնաչիւրս, զոր 'ի հատանելն ուրեք՝ ծորեցուցանէ զկաԹն։ Բերէ տերևս փոքրիկս, բոլորակս. կարմրագոյնս կանաչս և կաԹնաչիւրս։ Երկրորդն կոչի՝ ԹիԹհիմաչուս չէբալիուս. որոյ տերևն չէ ինչ տարբեր 'ի տերևոյ վերնոյն։ Ծաղիկն կարմրերանգ, և բոժոժաճև. պտուղն եռանկիւնի և մեծագոյն զեղինն։ Բերէ և սերմունս բոլորշիս։ Ցի արմատ երկայն, ստուար, և բազմաԹել։ Իսկ երրորդն անուանի՝ ԹիԹհիմաչուս բալուստրիս, որ չատ չամենեսեան երկայն է և կարմրերանգ։ Տերևն մԹին կանաչ, երկայն, և յղկեալ։ Ծաղիկն դեղին, մանր, և փնջաւոր։ Պտուղն եռանկիւնաձև, և պատառուր։ Իսկ սերմն բոլորշի, և սպիտակաԹամբ։ Երեքին սոքա արձակեն զհոտս զազրս յաւուրս ջերմուԹեան ամառան. և 'ի հատանելն բղխեցուցանեն զկաԹն փտաղիչ, զոր գիւղացիք 'ի կիր առնուն փոխանակ խարանադեղոյ։ Կաղմեն և 'ի տերևոց սոցին պհատպա ժայԹքեցուցիչ, և լուծիչ. ուր և առանդեն՝ եԹէ է յոյժ օգտակար ընդդէմ ջրգողուԹեաց. չափն 'ի դրամ արկանելոյ է 'ի 12 ցորեանոյ մինչև 24։

Թիլիա էուռօբէա, լտ: Թիլիօ, իտ: Թիյլեէօլ քօմէօն, գղղ: աթիլօն կամ ֆլամուր, յն: օհլամուր, տճ: պիզէ ֆօն, արբ: Է ծառ մեծ, և շքեղ, ոստալից, և լայնատարած, որոյ կեղևն դիւրածալ, դիւրակոր, արտաքուստ թուխ, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ հարեալ 'ի գոյն դեղին. միանգամայն և դեղ շահաւէտ ընդդէմ խցանաց արգանդի, և կալուածոց դաշտանի կանանց: Փայտն սպիտակ, և դիւրատաշ, զոր ստէպ 'ի վար արկանեն 'ի պէտս շինուածոց: Տերևքն լայն, բոլորշի, ծայրասուր, թաւիշաւոր, շողշողուն, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս կանաչ և փայլուն, իսկ 'ի ներքոյ փոքր ինչ սպիտակ: Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոյն, և է մանր, փընջաւոր, հինդթերթեան, և ազնուահոտ, միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ տկարութեան ջլաց, երկարատև խօթութեաց, ցաւոց գլխոյ, անդամալուծութեան, ախտի ցնցականի. զի է մեղմացուցիչ, և խթիչ բնութեամբ: Իսկ պտուղն բոլորշի, ստուար, կարծր, և թաւիշաւոր, ունելով 'ի միջի սերմունս քաղցրահամս: Այս ծառ յաճախ բուսանի յեւրոպիա, յանտառս, և 'ի բուրաստանս: Լի է ցնդական աղիւ և իւղով: Զափն ծաղկան մի տրամ ընդ ութ ունկի ջրոյ:

Թիմբանիթէ, յն: իտրօբիզիա վէնթօզա, իտ: Է ախտ ինչ փքագողութեան, կամ փքալից ջրգողութեան: Զորմէ տես հտ. ա, գլ. ժը. երես 240:

Թիմբանում, լտ: Թիմբանօ տէլլ՝ օրէքքիօ, իտ: գուլաք բէրտէսի, տճ: ըստ մեզ՝ թմբուկ ունկան: Է ներքին մաշկ ինչ ունկան, որ է գլխաւոր գործարան լսելոյ:

Թինթուրա, իտ: Է անուն ը՛հանուր՝ որով նշանակի՝ գոյն հանքային նիւթոց կամ բուսոց՝ ելուզել՝ արտաքս 'ի ձեռն ոգեաց, կամ գինւոյ, և կամ յո՛ և իցէ հեղուկաց, որ ըստ տաճկաց ասի ռուհ, և ըստ մեզ՝ ոգի բժշկական: Իսկ ըստ լատինացւոց՝ թինքթուռա:

Թինթուրա լիսսիվիալէ տի վօլէռ, իտ: Է ոգի ինչ բաղադրական շահաւէտադոյն 'ի դիպուածս անհնարին հիւծութեան, խցանաց մսանաց, դժուարամիզութեան, և սերմնակտթութեան: Զայս եթէ կամիս յօրինել, առ վեց ունկի՝ ճէնցիանա, և երկու ուն-

կի՝ սքօռցօ տի առանչիա, և տասն և հինգ ունկի՝ ալլումէ տի ֆէչչիա, այլև յիսուն ունկի՝ ջուր եռացեալ: Զայս ամենայն ա՛րկ յանօթ ապակեայ իբր աւուրս երկուս, յետ քամելոյ՝ յաւ՛ել 'ի նոյն երկու ունկի՝ ալքօօլ: 'Ի հեղուկէ աստի տո՛ւր ըմպել հիւանդին երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ զկշիռ միոյ տրամոյ:

Թինթուրա մառթէ տի լուտօվիք. տե՛ս ֆէռռօ, կամ քհալիպս:

Թինթուրա մառցիալէ. տե՛ս ֆէռռօ:

Թինթուրա նէրվինօ թօնիքա տէլլա ֆարմաքօբէա տի պէրլինօ, իտ: Է ոգի ինչ բաղադրական, օգտաւէտագոյն 'ի դիպուածս տկարութե՛ ստամոքսի, և ախտի ջղաց. որ այսպէս կազմի: Ա՛ռ մի և կէս ունկի՝ վալէրիանա, և նոյնչափ՝ մէնթա բիբէրիթա. և մի ունկի՝ քասթօռօ. և կէս ունկի՝ քրօքօ: Զամենեսին զսոսա պարտ է լոսել, և արկանել յապակի անօթ, կամ 'ի շիշ. յաւելլով 'ի նոյն երեք լիտր՝ ալքօօլ, և մի տրամ էսսէնցիա տի մէնթա: Յետ հինգ աւուրց, քամեա՛ զայն կտաւով յայլ շիշ: Զափն 'ի 20 շթէ մինչև ց30:

Թինթուրա նէրվինօ թօնիքա տի պէսթուքհէֆ, իտ: սինիրլէրէ գուվէթ ռուհու, տճ: ըստ մեզ՝ ոգի զօրատու ջլաց: Ոգիս այս է յոյժ ազդու, և գործունեայ 'ի դիպուածս տկարութե՛ ջլաց, ախոնդանոտութե՛, ախտի ցնցականի, և երկարատև խօթութե՛ց: Զափն 'ի 20 շթէ մինչև ց30 խառն ընդ ո՛ր և իցէ հեղանիւթոց: Զայս կազմեն 'ի խարտածոյ երկաթոյ, 'ի աչիտօ մուրիաթիքօէ, 'ի էթէռէ սօլֆօրիքօէ, և 'ի ալքօօլէ:

Թինթուրա սաքռա, իտ: Է ոգի ինչ դառնագին, օգտաւէտ 'ի դիպուածս ջղային դժուարամարսութե՛, դողդոջման և տկարութե՛ ստամոքսի: Զափն մի դըրգալ սեղանոյ յաւուրն 'ի պահ առաւօտուն: Զայս եթէ կամիս յօրինել, ա՛ռ ունկի մի՝ ալօէ, և մի տրամ՝ բէբէ տէլլա ճիամմանիքա, կամ քարտամօմօ, և նոյնչափ ցէնցէրօ: Զայս ամենայն փոշիացուցեալ ա՛րկ յանօթ ապակի կամ 'ի շիշ. և հե՛ղ 'ի վերայ ութ ունկի՝ վինօ տի սպանիա. այսինքն գինի սպանիոյ: Զկնի ութ աւուրց քամեա՛ զայն խիտ կտաւով յայլ շիշ:

Թինթուրա սթօմաթիքա, իտ: միտէվի ռուհ, տճ.

ըստ մեզ՝ ոչի ստամոքսային. որ է դեղ ազդողական
՚ի դիսուածս սկսրուԹե ստամոքսի, Ջայլն գԺուա-
րամարտուԹե, եռօրեայ՝ և քառօրեայ տենդից, ին-
քախտուԹե, և երկարատև հիւանդուԹեց: Ջայն
մի դրդալ քաղցրաւենեաց յաւուրն ՚ի ծոմուստ: ՚ի
կալմել զայս ոչի, ար ունկն մի՝ քալսմօ առօսանԹի-
քօ, և նայնչափ՝ ՃէնցԻանա, քինաքինա, քօռԹէքա
աուրանցիօրում, ասմկԹա ու չէնԹուրէա ժինօրի,
աէմի ու քարտօսանԹօ, Իուրայքանչիւրոյն երկու ուն-
կի. այլև ունկի մի՝ լիմանԹուստա ու ֆէռուօ: Զայս
ամենայն լսեալ ածկ յանօԹ ապակի, յաւէլով ՚ի
նոյն երկուսեան լիտր սպիտակ գինի: Եւ յետ Թող-
ուլ զայն աւուրս երիս, օրէն ե քամել յայլ անօԹ
ապակի:

ԹինԹուրա վօլատիլէ ու կուսաեաքօ. աճա ԹինԹ-
ուրա ու վօլատիլէ ու կուսաեաքօ:

ԹինԹուրա ու բատարատարօ ինկլէդէ, կամ: ուա-
վէնա ատուհու, տձ: ըստ մեզ՝ ոչի խաշնդեղի: Որ ե
դեղ ազդու ընդդէմ սկսրուԹե ստամոքսի, և աո-
րին որովայնի, և փորհարուԹե, միանգամայն նպաս-
տէ մարսողական զօրուե, և հալածէ փքոց: Զայն
՚ի ջուր սրսկե մինչև ցուԹ խառն ընդ հեղանիւԹոյ:
Եւ կերսն՚ի յօրինել զայս ոչի: Ընկալ երեք ունկի՝
բատատասուօ, և կէս ունկի՝ սէմիքարտամօմօ: Զայս
երկու նիւԹս լսեալ ածկ յանօԹ ապակի, յոր յա-
ւէլ երեք լիտր և մի ունկի ալքօոլ. և Թող այնպէս
երբ աւուրս ութ, և յետ այնր օրէն ե քամել խիտ
կտաւով յայլ անօԹ ապակի:

ԹինԹուրա ու պուտանա. աճա լինուի պուտա-
նա:

ԹինԹուրա ու վօլատիլէ ու կուսաեաքօ, կամ լաւ
ևս վօլատիլէ ու կուսաեաքօ, կամ: բէզուամպէր զամին
ուուհու, տձ: Ըստ մեզ՝ ոչի աբ վայոյ, բատատրել
՚ի մի ունկի՝ կուսաեաքօ ուեռնոյ, և ՚ի վեց ունկի՝
աբէրլնԹօ վօլատիլէ արօմատնԹքօ ասլ սիլվիօէ, որ
լինի դեղ ազդուական ընդդէմ յօդուածացաւուԹեց,
խԹից երիկամանց, միզարգելուԹե, և խօԹուԹեան
լինչ ստամոքսի. ղի ե խԹիչ և դրդուիչ բնուե: Զայն
՚ի մի սրսկե մինչև ցերկու, խառն ընդ մի սկահակ
սրճոյ կամ ԹեյՀ: Կոչի և ըստ նորոյ՝ ալքօոլ ամոնիա-
կօ քան կուսաեաքօ:

ԹինԹուրա ու տաֆֆիա, կամ: լինելի ուուհու,

ԹինԹուրա ու վօլատիլէ ու կուսաեաքօ, կամ լաւ
ևս վօլատիլէ ու կուսաեաքօ, կամ: բէզուամպէր զամին
ուուհու, տձ: Ըստ մեզ՝ ոչի աբ վայոյ, բատատրել
՚ի մի ունկի՝ կուսաեաքօ ուեռնոյ, և ՚ի վեց ունկի՝
աբէրլնԹօ վօլատիլէ արօմատնԹքօ ասլ սիլվիօէ, որ
լինի դեղ ազդուական ընդդէմ յօդուածացաւուԹեց,
խԹից երիկամանց, միզարգելուԹե, և խօԹուԹեան
լինչ ստամոքսի. ղի ե խԹիչ և դրդուիչ բնուե: Զայն
՚ի մի սրսկե մինչև ցերկու, խառն ընդ մի սկահակ
սրճոյ կամ ԹեյՀ: Կոչի և ըստ նորոյ՝ ալքօոլ ամոնիա-
կօ քան կուսաեաքօ:

ԹինԹուրա ու տաֆֆիա, կամ: լինելի ուուհու,

ա՛ձ: Ըստ մեզ՝ ոչի լուծոլական. որ է դեղ մեղմացուցիչ. զոր կարեմք՝ ի կիր արկանել համարձակ յիւրաքանչիւր սեռս, այսինքն արանց և կանանց յո՛ւ և ի հասակի եղելոց, և զիարդ ևս ի յեղ խառնուածոց վիճակելոց. չափն՝ ի մի ունկւոյ մինչեւ ցերեք՝ ի ծոմուստ: Կերպն՝ ի չինել զայս հեշտարմատելի ոչխ, սո՛ւ ունկի մի՝ սէնա, և չիարաբբա, և քրիանաւոլի, և քրէմոր տի Թարթարո, յիւրաքանչիւրոցն կէս ունկի: Զայս ամենայն լուսեալ սրկ յաղնօթ ապակի, յատելով՝ ի նոյն երիւս լիտր՝ օղի, և վեց ունկի՝ շաքար. և յետ ութ կամ տասն աւուրց օրէն է քամել կտաւով:

Թինկտուրա տի քանթատիսաթո. սո՛ւս քանթատէլէ:

Թինկտուրա տի Ֆէուռո, կտ: էլնիք ռուհու, տձ: և ըստ մեզ՝ ոչի երկաթոյ, որ կազմի՝ ի խարտոցոյ երկաթոյ, և՝ ի հինոյ սերկևիլի, զորոյ զլաստակաբալադրութեն Թողեալ՝ ի համառօթի դեղագործացն, յայտ առնեմ զներդործութի նորս: Օգտաբէտապոյն է՝ ի դիպուածս վերնոտութե, և ախտի ցնցականի՝ ի վերոյ եկելոյ մանկանց՝ ի վերընձիւղմանէ ատամանց, և ախտից արգանդի: Չափն՝ ի 15 շրէ մինչև ց30 խառն ընդ ջրոյն ծաղկի, կամ վարդի: Զայս ոչի յիտալացւոց առ մեզ Թարգմանագրեմք՝ ոչի ձանձախտութե, այսինքն խուրմի:

Թինկտուրա Ֆէնիտա, կամ ալքօօլէ ատատֆէտիտաթօ, կտ: է ոչի ինչ զազրահոտ. զորոյ զօրութենն մարթիս տեսանել՝ ի ատատֆէտիտա: Չափն՝ ի 10 շրէ մինչև ց60 յաւուրն:

Թինկտա կամ Թէնքհա, լտ: է ձուկն ինչ քաղցր ջրոյ. որոյ երկայնութենն է իբր տանասչափ, և տուրտ ատակատակ. մորթ նորա մեծին գեղին և խաժայնի.

Միան սպիտակ, փափուկ, և համեղ: Սա ունի զմայ նաւոր գործուննէութե՛ւն ի դեղատածս խածուածոց կա տաղի չանց, և Թխնաւոր զեռնոց, կապելով և եթ զին ի վերստորել մաստունս մարմնոյ. այլև ապաքի նէ զգալուկն և զտեղ, եթէ խորովեալ դնցի կամ կապեցի ի վերայ զարկի բազկին. և ի տեղս տեղս ի կիր առնուն նաև ի բժշկութե՛ւն քաղցկեղի, հնոցի, ապտուցից, ցաւոց գլխոյ, և պորտոյ: Ի գլխոյ այսր ձկան ելանէ քար ինչ փոքրիկ, զորմէ ասեն՝ թէ լու ծանէ զմիզարգելութիւն, և խորտակէ զքար եթէ գոցի ընդ անցս նորա:

Թխանա, կամ Թէզանա, խտ: Ի ըմպելի ինչ կազ մեալ ի բուսոց, կամ յայլ նիւթոց եփելոց ջրով:

Թհալիէթրում, կամ բիկանում, և կամ ռութա բուաթէնախս, լտ: Բոյս ճիւղալից, որոյ ցօղունն բարձրացեալ յերկրէ հասանէ ի չափ մարդոյ, և է կարծր, եռանկիւնաձև, և գարունագոյն, և ուրեք ուրեք ծխրանագոյն, կամ կանաչագոյն: Տերև սորա է երկայն, լայն, պայծառ կանաչ, և փայլուն: Ծաղկին ելանէ ի գագաթան հանդերձ գարնագոյն առէջիւք, և է փոքրիկ հինգթերթեան ի ձև վարդի: Յետ ծաղկանց արտադրէ զպտուղն եռանկիւնաձև, ունելով ի միջի զերկայնաձև և զդեղնագոյն սերմունս ի խորշս խորշս մաշկատեսակս: Իսկ արմատն լայն, օձաձեւագոյ, դեղնագոյն, տարածուլական, և դառնահամ: Սա բուսանի յամենայն ուրեք ի մարզագետինս, և ի խոնաւուտս. լի է ցնդական աղիւ և իւղով. օգտակար է ընդդէմ թունից, այտուցից, և վիրաց. բանալ և զանցս միզի, դրգռէ զտաւզս, և զքարս միզարանէ: Իսկ սերմն նոյնպէս շահաւէտ է ընդդէմ հոսման արեան, թանձից: Ձաին ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ:

Թհէա, կամ Թախա, լտ: Թէ, խտ: Թէ՛, գղ: ջայ, առ: Ի բոյս Թփուջակ բարձրութե՛ն նման ըստ իմիք մրտեինւոյ. որոյ տերևքն են փոքրիկ, երկայնաձև, սլաքայր, և կանաչագոյն. այլ ի հնանալն փոխին ի սեաւ: Ծաղիկքն սպիտակ, և հինգթերթեան, որ փունջս փունջս փթթին ի ծայրս ճիւղից, հանդերձ առէջիւք. զորմէ ծաղկանց յաջորդէ պտուղն փոքրիկ ի չափ կաղնոյ, ունելով ի միջի սերմունս մանուն հինձուաւորս, և գորշագոյնս: Իսկ արմատն երկայն երբեմն տասն մասնաչափ, ոստաձից, և դառնահամ:

Այս բոյս 'ի վեր երևի անխտիր ընդ ամենայն տեղիս յաշխարհին չինաց և Ճիաբօնացւոց, որոյ նման չիք այլ ուրեք: Յամին երիցս ժողովեն զհռչակաւոր տերև նորա, որ այն ինքն է չայ. նախ՝ 'ի մարտի յորժամ մանր են, և քնքուշ: Երկրորդ անգամ քաղեն յապրիլի, որ կարի մեծ են քան զայնս: Իսկ զերրորդն քաղեն 'ի մայիսի և յունիսի, որք են ստորին քան զայլ երկոսին: Արդ՝ զտերևքս զայսոսիկ նախ խուն ինչ տամկացուցանեն եռացեալ ջրով, և յետոյ: չորացուցեալ յարևու, և կամ ա՞ ոմանց՝ խարակեալ, դնեն 'ի կապարեայ տուփս, և առաքեն 'ի վաճառ. զոր ստէպ ըմպեն եւրոպացիք, և ամենայն ազգք անդ բնակեալք, և նովաւ մեծարեն և զհիւրս, զոր զայս օրինակ առնեն. արկանեն կէս տրամ 'ի տերևոց անտի յանօթ յախճապակեայ, յաւելլով 'ի նոյն վեց ունկի ջուր եռացեալ, և այնպէս թողուն զանօթն ամրափակ իբրև քառորդ ժամ մի, և ապա ըմպեն խառն ընդ շաքարի, որ լինի և դեղ օգտակար ընդդէմ փքոց, ցաւոց որովայնի, և միզարգելութ՞ն. զի է գրգռիչ և միզաբեր բնու՞ք: Բայց յաճախակի 'ի կիր առնուլն առթէ զգրգռելութ՞ն ջղաց. յայս սակս եւրոպացիք խառնեն 'ի նմա և կաթն, կամ ռօմ առ 'ի բարեխառնել զվնասակար որակութ՞ն նորա:

Թհէրէնիապին, կամ մէնսիռաքօսթ, կամ թէռնիապին, կամ տրօսօմէլէ, և կամ աէռէօմէլի, լտ: մաննա լիգուիտա, իտ: Թրանչամին, պր: Է հիւթ թանձրամած, խժային, սպիտակ, և քաղցրահամ, իջեալ 'ի վերայ տերևոց ծառոց, կամ բուսոց եղելոց 'ի կողմանս պարսից, և հայաստանեայց: Բժիշկք եւրոպիոյ անծանօթ գոլով՝ համարին զսա գոլ նոյն ընդ մանանային, բայց ընդ հակառակն է. քանզի սա ունի զմասնաւոր ազդուութ՞ն 'ի զովացուցանել զներքին ջերմու՞ն, 'ի մեղմապէս լուծել զկալուածս որովայնի, և 'ի փարատել զդալուկն, և զցաւս կրծոց:

Թհէրիաքա, լտ, և իտ: Թրեակ, տճ: Թիրէաք, կամ Թիրրաք, արբ: Ճանտառու, պր: և ըստ մեզ՝ Թիւրակէս, կմ Թիրակէս: Է սեաւ և թանձրամած դեղ ինչ բազադրական, կազմեալ 'ի բազմատեսակ նիւթոց, որ է բնու՞ք գրգռիչ, սեղմիչ, խաղաղիչ, և որդնահալած. յայն սակս ստէպ 'ի կիր արկանի յարևելս և յափրիկէ 'ի բժշկութ՞ն փորհարութեան,

նանգարանի գործողութիւնէ մարտողութիւնն, նոզկութիւնէ առաջիքի, ալեհնախատան լուծման որովայնի, ընչաքաղցութիւնէ, բաբախման սրտի, և ցաւոց առաջիքի և աղուն որովայնի: Ձափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև 60 երկու անգամ յաւուրն: Դինախալէ նաև Թունից, և ձձեաց, և հարուածոց սրտից, մեղուայ, և կարձաց, օծանելով և եթ զայն 'ի վէրայեալ մասունս մարմնոյ: Ընտիր և աղնիւն այսր Թերյակեան կազմէ 'ի վենետիկ քաղաք' քան այլսուր:

Թհերիաքա անարօմաքի, լա, և կա: Ե տեսակ մինչ Թերյակեան, որ բնութիւնէ նոյնպէս գործել է և իւղոլէ, զոր 'ի վար արկանեն 'ի դեղատուածս ձգտման, և գողգոչման չրաց, նոզկութիւնէ առաջիքի, և լուծման որովայնի: Ձափն 'ի կէս տրամէ մինչև 3ի:

Թհերիաքա տի աթէսաէրօն, լա: Ե բաղադրութիւնէ կազմեալ 'ի փուչեաց արմատոց ձէնցիանայի, 'ի սերմանց գաբնոյ, 'ի ջրոյ, և չարխաո հօքիա անուանեալ անկոյ, խառնեալ ընդ չատակ մեղրի. որ ունի զնոյն զօրութիւն Թերյակեան:

Թհիմալըտա, լա: Ե ազգ մինչ կարմրատեսոյ ճկան, որոյ հատ նման է ծոմերինի. նակ միան պատարաք, փուխուկ, և համեղ չոյժ, տրժանի արքունական սեղանոյ: Ջձարտ տորա 'ի գործ ածեն 'ի դեղ առաջադասից, աչաց լծից մորթոյ, և չընչման ականջաց:

Թհիմուա վուրկարին, լա: Թիմն, խա: Թէն, պղպէպկ, կամ զանթրին, տճ: և քատ մեզ՝ ծոմերին, կամ զուռայ: Բոյս չամճախեալ չամենայն ուրեք, այլ առաւել չամճախ չերուսղիա, մանաւանդ 'ի կրեաք, որոյ ցօղունն քարձրանայ չերկրէ երբ ունայ չափ: Ճիւղք նորա վոխտ են և ապխտակ: Տերևքն մանր, խիտ, ապխտակ, առատհոտ, և առատհամ: Ծաղիկն փոքրիկ, որկորաձև, և հոտաբէտ, որք իւրեանց իւրեանց փթթին 'ի գարնան, և 'ի վերայ ձիւղոց, հանդերձ առէչիւք, և իւրաքանչիւր ծաղիկ արտադրէ քառեակ սերմունս մանուն, և բոլորչիս: Ասյս բոյս առատ է գոյացական աղիւ և խաղով. օգտէ տկարութեան առաջիքի, և ուղղոյ. վնասուտ զննքախտութեն, դինախալէ Թունից, և չխտացեալ գողգոչեաց, գրգռէ զդայչտանս կանանց, և միանգայն արտահանէ զմեռեալ զաւակն յարգանդէ. զի է խթնչէ բնութեք: Ձափն 'ի կէս տրամէ մինչ չերկուս, խառն ընդ 16 ունկի ջրոյ:

ԹՈՒՀԱՒԵԼԼԻՆԵՍ, ԼԱՏ: ԲՈՅՍ ՅԱՊՂԴԷ ՔՂԱԿՈՐԱՍԻ-
ՈՐՈՅ ԱՒԵՐԱ ՆՄԱՆ Է ԱՒԵՐԱՅՈՅ ԱՍԵՊՂԻՆԻ, ԱՒ Է ՀԻՒՀԱ-
ՀԻՑ, ԴԱՒՆԱՀԱՄ, ՁՄԱՆԳԱՄԱՅԻՆ ԱՒ ՍՈՒԽՊ: ԾԱՂԻԿՔ
ՆՈՐԱ ԵՆ ՍԱԼՍԱԿ, ՀԻՆԳԹԵՐԹԵԱՆ, ԱՒ ՓԻՆՋԱՒՈՐ, ՈՐՔ
Ի ՎԵՐ ԵՐԱՒԻՆ Ի ԳԱԳԱՆԹԱՆ: ԲԵՐԷ ԱՒ ԱՒԵՐՄՈՒՆԱ ՃՈՒԱՃ
ՃԱՒ, ԱՒ ՍԱՓՈՐԱԿԱ: ԻԱԿ ԱՐՄԱՏԱՆ ՍՏՈՒԱՐ, ԵՐԿԱՅԻՆ,
Ա ՍԱԼՍԱԿ: ՍԱ ԲՈՒՍԱՆԻ ՅԵՂԵՐԱ ԼՃԱՅ ԱՒ ԳԵՍՈՑ՝
ԼԲՈ ԵՔԵՔ ԿԱՄ ՋՈՐԱ ՈՍՆԱՉԱՓ ԲԱՐՁՐՈՒԹՔ: ԼԻ Է
ԻՒՂՈՎ ԱՒ ՅՆԴԱԿԱՆ ԱՂԻԱ, ԱՒ ԲՆՈՒԹՔ ԴՐԴՈՒԼՉ, ԱՒ ՄԻ
ՋՈՔԵՐ· ՈՐՈՎ ԴՐԴՈՒԷ ԶՄԷՋՆ ԱՒ ԶԴԱՇՏԱՆԱ ԿԱՆԱՆՑ, Ա-
ՌԱՍՏԱՑՈՒՑԱՆԷ ԶԼԹՈՒՔԱ ԱՒ ԶԼՈՐՃՈՒՆԱ, ԱՒ ԱՊԱՔԻՆԷ
ԶՅԱՍԱ ԱՍԱՄԱՆՑ ԾԱՓՔՄԱՄԲ ԿԱՄ ԱՐԲՄԱՄԲ:

ԹՈՒՈՒՆՆԱՍԱ, ԿԻ ԹՈՒՀԻՆՆԱՍԱ, ԱՒ ԿԱՄ ԲԷԼԱՑԻԱ, ԼԱՏ:
ԹՈՆՆՈ, ԽԱ: ԲԱԼԱՄՈՒԱ, ԿԱՄ ԹՈՒՆԻՆԱ, ՄՃ: ԱՒ ԸՍՏ
ՄԵՋ՝ ԳՈՆ: Է ՃՈՒԿՆ ԻՆՉ ԾՈՒԱԼԱՅԻՆ, ՈՐՈՅ ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՆ
Է ՈՒԹ ՈՍՆԱՉԱՓ, ԻԱԿ ՉԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐԿՈՒ ՈՍՆԱ-
ՉԱՓ, ԸՆՉԱՑՔՆ ԵՐԿԱՅՆ ԱՒ ՄՈՒԲ, ՁԻԱՆ ԼԱՅՆ Ի ՃՂ
ԿԻԱՉԼՈՒԱՆՈՑ, ՈՐՈՎՔԱՅՆ ՄԵԾ, ԱՒ ՍԱԼՍԱԿ, ԹԵՎՔ ՄՈՂ-
ԹՈՅՆ ԼԱՅՆ, ԽԻԱ, ՄԻԱԿՈՒՌ, ԱՒ ԽԻԱ, ԻԱԿ ՄԻԱՆ
ՓԱՓՈՒԿ, ԱՒ ՀԱՄԵՂ· ՅՈՐՄՔ ԱՒ ՍՈՎՈՐԷՆ ԱՂԻՒ ՀԱՄԵ-
ՄԵԼ ԱՌ Ի ՏԱՒԵԼ, ՈՐ ԼԻՆԻ ԴԵՂ ՕԳՈՒԱԿՈՐ ԸՆԴԴԷՄ
ԹՈՒՆԼԻՑ, ԱՒ ԽԱԾՈՒԱԾՈՑ ԿԱՈՒՍԼԻ ՉԱՆՑ:

ԹՈՀՈՒԱ, ԿԱՄ ՕԼԻԱՆՈՒԱՄ, ԼԱՏ: ԻՆՉԷՆԱՕ, ԿԱՄ ՕԼԻ-
ԱՆՈ, ԽԱ: ԼԻՎԱՆԻ, ՅՆ: ԳԻՒՆԼԻՒԿ, ՄՃ: ԼԻԱՆ
ՄԱԴՐ, ԱՐԲ: ՄՆԱՆ, ԳԱՂ: Ա ԸՍՏ ՄԵՋ՝ ԽՈՒՆԿ, ԿԱՄ
ԼԻԲԱՆԱՍ: Է ԳԵՂՆԱԽԱՍԱՆ ՍԱԼՍԱԿ ԽԷԺ ԻՆՉ ԴԻՐԱ-
ԲԵԿ, ՊԱՐԱՐԱՍ, Ա ՄՆՈՒՉԱՀՈՍ, ՈՐ ԲՂԻԽ Ի ԲՆՈՅ ԲԱՂ-
ՄՈՍԵԱՆ Ա ՏԵՐԱԽԽԱ ԻՐԼՔ ԾԱՈՒՈՅ ԽՂԵԼՈՅ Ի ԿՈՂ-
ՄԱՆԱ ԱՐԱՔԻՈՅ, ՈՐ ԿՈՉԻ Ի ԲԱՐՐԱՍ ԼԱՄՆԱՑԱՑՈՑ՝
ԱՌԱՈՕ ԹՈՒՐԻՖԷՍԱ: Ա ՁՆԻՍ ՀԱՄԱՐԻ, ԵԹԷ ԼԻՑԷ
ՍԱԼՍԱԿ, ՄՈՂԲԱՐ, ԴԻՐԱՎԱՍ, ՄՆՈՒՉԱՀՈՍ, Ա ԴԱՍ-
ՆԱՀԱՄ, ՅՈՐՄՔ ԳՈՐԾԵՆ ԳԵՂ ՍՂՔՍ ԸՆԴԴԷՄ ԿՂԱՏԱՑԱ-
ՍՈՒԹԵ, ՄԻԶԱՐԳԵԼՍՈՒԹԵ, ԱԵՐՄՆԱԿԱԹՍՈՒԹԵ, Ա ՑԱ-
ՍՈՑ ԿՐԾՈՑ· ԶԻ Է ԽՈԹԻԼ ԲՆՈՒՔ: ՁԱՒՆ Ի ՄԻ ՈՐԱՄՔ
ՄԻՆՉԱ ՑԵՐԿՈՍ: ՆՈՅՆՊԷՍ ՉԱՀԱՒԷԹ Է ԱՅՍՈՒՑԿՑ Ա
ՆԵԽԵԱԼ ՎԵՐԱՑ, ԱՅԼ Ա ԱՄՐԱՍՆԴԵԼ ՀԱԱՏԱԱՔ ԶՁԵՄ
ԷԱԼ ՄԱԱՍՆ ՈԱՔԵՐԱՑ, ԱԱԵՂԱՆԻ ԿԱԶՄԵԼՈՎ, Ա ԴՆԵ-
ԼՈՎ Ի ՎԵՐԱՅ ՎՀԱՏԱՑԵԱԼ ՄԱՍԱՆՑ ՄԱՐՄՆՈՅ:

ԹՈՒԼԹԱ, ԿԻ ԱԲՕՍՈՒՍ, ԼԱՏ: ԹՈՒՑԿԱ, ԿԱՄ ՔՕԼ-
ԼՍՈ, ԽԱ: ԹՈՒԼԹԵԱ, ՄՃ: Ա ԸՍՏ ՄԵՋ՝ ԱՂՊԱՐ, ԿԻ
ՇՈՒՓԱՅ: Է ՄԵՂԾ ՀԱԼԵՁ ՀՐԱՀԱԼԵԼԵԱՅ, ՈՐ Է ԱՍՊԱՏ-
ՑՈՒՑԷ ՎԵՐԱՑ ԹԱՆՉԼՑ, Ա ՓՈՐԱՍԱՒԷ ԲԱՂՄԱԿԵԼՈՎ ՍԽ

տից աչաց, զորմէ տեսցե՛ս 'ի բառն՝ Թութիա քօմբօ-
սիթա բրէբարաթա: Սովորաբար 'ի յարգի հա-
մարի 'ի հեղինակաց՝ գտեալն 'ի գերմանիա, և 'ի
զվիցցէր. բայց Թուի Թէ՝ և գտեալն յաղեքսանդրիայ
մարթի ունել զզուգահաւասար ազնուութիւն ընդ
վերոյիշելոյն: Ինչ և իցէ աղպարս այս պարտ է լի-
նել ստուար, չոր, կարծր, Թուխ, յղկեալ, Թեփալից
և դժուարաբեկ: Առ նախնիս կոչի և սբօտիում կրա-
բօլում:

Թութիա քօմբօսիթա բրէբարաթա, լտ: Թուցիա
քօմբօսթա բրէբարաթա, իտ: Է աղպար ինչ բաղա-
դրական, օգտաւէտ 'ի դիպուածս ախտից աչաց, զի
բառնայ զմթութի՛, և լուսափայլէ զտեսութիւնն, և
'ի յարատև կիր արկանելն ծիւրեալ մաշէ զշլութի՛ և
զբիծն աչաց. բայց դիտել օրէ՛ն է, զի 'ի դիպուածս
ցաւոց աչաց սպասել արժան է մինչև ցլրումն եօթն
աւուրց, և ապա ձեռնամուխ լինել 'ի կիրառութի՛
այսր դեղոյ: Օրինակ բաղադրելոյ զայս դեղ: Ա՛ռ
յիսուն տրամ՝ զազնիւ Թութիա, և դի՛ր զայն եր-
կաթեայ անօթով 'ի վերայ բորբոքեալ կայծականց,
մինչև հրացեալ սպիտակասցի իբր զձիւն. ապա ժո-
ղովեա՛ զայն մեղմով, և լոսեա՛ 'ի մանրամաղ փոշի:
Եւ յետ այնր ա՛ռ երեք տրամ 'ի փոշւոյ անտի, զան-
գեա՛ ընդ ոգւոյ գինւոյ, և Թո՛ղ այնպէս զաւուրս
ինչ՝ մինչև ինքնին ցամաքեսցի: Յետ այնորիկ պարտ
է վերստին զանգել զայն կանացի կաթամբ: Եւ յետ
չորանալոյ՝ օրէ՛ն է անդրէն լոսել 'ի մանրամաղ փոշի.
և յետ այնր յաւե՛լ 'ի նոյն մի տրամ՝ քէլիտօնիում
փոշիացուցեալ, և տասն և հինգ կշիռ ցորեան՝ փո-
շիացուցեալ սպիտակ պղպեղ, և կէս տրամ՝ լոսեալ
մարդարիտ, և երեք տրամ՝ շաքար վանի: Զայս ա-
մենայն պա՛րտ է լոսել 'ի վերայ ողորկ մարմարիո-
նի, կամ յանկանի, և անցուցանել ընդ բարակ մաղ,
կամ ընդ խիտ կտաւ: Իսկ 'ի կամիլդ առնուլ 'ի կիր՝
ա՛ռ կէս կամ մի ցորենաչափ 'ի սմանէ՝ ա՛րկ զգուշութ՛
'ի մէջ ցաւադնեալ աչաց՝ երկու անգամ յաւուրն:

Թ ուպէր, լտ: Թարթուֆօ, իտ: Թռիւֆ, գղղ:
եէր էլմասը, կամ տօմուզ էլմասը, տճ: գէմին, արբ:
և ըստ մեզ՝ գետնախնձոր: Է տունկ անարմատ, ան-
ցօղուն, և անտերև, որ սովորաբար Թաղեալ կայ ընդ
երկրաւ, կամ 'ի խորս երկրի. ուստի առաւել 'ի
հերկելն զանդաստանս գտանի յաճախ. որոց ոմանք

աճեցեալ լինին իբրև զփոքրիկ սեխ, իսկ ոմանք են իբրև զխնձոր։ Ոմանք են սեաւ, իսկ ոմանք սպիտակ. ունին ըստ մեծի մասին զկեղևս նուրբս, և խորտաբորտս։ Մէջ իւրեանց մսալիր է և ախորժահամ, և բնութ՟ սնուցիչ, և զօրացուցիչ ստամոքսի, զորս բազմօրինակ հանդերձեալ ուտեն 'ի ձմերայնի։ Այլ բաց 'ի սոցանէ՝ են և այլ երեք տեսակք դեռնախնձորոյ սեպհական նահանգացն գերմանիոյ, և իտալիոյ, զորմէ բնակիչք տեղեացն հաստատեն՝ թէ որսական շունք գտանեն զայնս յոլով անգամ. զոր իբրև տեսանեն խոզարածք, իսկ և իսկ յափշտակեն 'ի բերանոյ նոցա. քանզի այնք դեռնախնձորք կարի 'ի յարգի են առ եւրոպացիս, և թանկագին. նմին իրի միայն 'ի սեղանս մեծամեծաց գտանին. գոյացութիք նոցա թէպէտ թուխ են, և սպնգային, այլ յոյժ համեղ, և դիւրամարս, որք և լինին դեղ օգտակար ընդդէմ տկարութ՟ ջղաց, և նուպզութ՟ սաղմի։

Թուպէրքօլօ տի գուէրչիա, իտ։ կլանս դուէռչինա, լտ։ Է պտուղն գուէրքուս անուանեալ ծառոյն. տե՛ս անդ։

Թուսսիլլակօ, կամ ֆառֆառա, կամ ֆիլուս անդէբաթռէմ, լտ։ Թուսսիլաճինէ, կամ ֆառֆառօ, և կամ ունկիա քաւալլինա, իտ։ փա ա՛ անը, կամ թիւսիլաժ. գղղ։ քուլթսֆութ կմ ֆօլսֆութ, անգղ։ ասլան փէնչէսի, կամ ֆառֆառօ, տճ։ հաշիշէթիւլ հայլ, կամ հաշէշէթիւլ սուայլ, արբ։ ֆէնճէիւն, պր։ Բոյս բազմացօղուն բուսեալ 'ի ծովափնեայս, և 'ի գետեզերս իբր մի ոտնաչափ բարձրութեամբ։ Տերևք նորա են երկայնաձև, լայն, անկիւնաւոր, և բոլորակաձև։ Ծաղիկն ճառագայթաձև, բոլորշի, և դեղին՝ հարեալ 'ի գոյն կարմիր, ունելով 'ի միջի սերմունս մանունս, և տափարակաձևս։ Իսկ արմատն մանր, երկայնաձև, օձապտոյտ, և սպիտակ։ Սովորաբար սկսանի ծաղկիլ 'ի սկիզբն փետրվարի, և տևէ մինչև ցյունիս։ Լի է իւղով, և գոյացական աղիւ. որոյ տերևք լինին դեղք ազդու ընդդէմ հազից, հարբխոյ, և ցաւոց բորբոքման կրծոց, ևս մաշայարական ախտի առթելոյ յուժգնութենէ. զի է թուլացուցիչ բնութ՟. 'ի կէս ունկւոյ մինչև ցմի, խառն ընդ մի լիտր ջրոյ։

Թուսսիլաճինէ. տե՛ս Թուսսիլլակօ։

Թուսսիս. տե՛ս Թօսսէ։

Թուրբէթհում, կամ Թուրպիթհ, լս: Թուռապի-
թօ կամ Թուռապիթթօ, խտ: Թուրպուռթ, տճ: Ջոյս
երկայն իբր վեց կամ եօթն ոտնաչափ, փայտային, և
ոտասլից, որ ուրև բուսանի՝ պատատն շուրջ զիւրև
եղեալվքն: Տերև սորա ունի նմանութիւն ընդ տերևոյ
տալոյ, բայց մեծ և թաւիշաւոր քան զայն: Ծաղիկն
սպիտակ, ժիթեղրթեան, և զանգակաձև: Պտուղն
պղպեղաձև, Թաղանթային, և սեաւ, որ է սերմն
նորա: Խակ արմատն սորուար իբր մանուչակ, փայ-
տային, բազմոտեան, ոեռնալից, մածուցիկ, Թուխ,
պտռնահամ, միանգամայն և աղտկալի. օգտաւէտ
'ի դիպուածս ջղգողութեանէ, և քնախտութեանէ. սատակէ
և զձկիս որովայնի, լուծէ հզօրապէս քերելով, և
անհնարին խիթս առնելով, որով և քարշեալ հանէ
արտաքս զչիճուկս մարմնոյ: Բայց բազում անգամ
պատճառէ զցաւս որովայնի, զփաղաղուն, և զբոր-
բոքումն ստամոքսի, և սորուին որովայնի, և երբեմն
և զմահ. սմին իբրև ոչ է օրէն 'ի կիր առնուլ զայն
միայնակ, եթէ ոչ բազապրութեամբ այլոց դեղոց
ընդ նմա:

Թուրպիթօ մինէրալէ, կամ բրիչխիթաթօ ձիալը,
խտ: բանզէհիրի քէնանի, տճ: Է դեղ ինչ բազապրա-
կան, կազմեալ 'ի անդկէ, և 'ի յիւղոյ արջառոյ, որ
է բնութեամբ գրգռիչ և լուծողական. օգտաւէտ է 'ի
դիպուածս բորոտութեան, վնասից հնացելոց, ժանտախտի,
ախտի էլեփանդականի, և ջղգողութեան՝ յորում ան-
տիճանի սատակութեան և դժնէութեան ևս իցէ: Ձափն 'ի
1 ցորենոյ մինչև 3 կամ 4 ցորեան ընդ 10 ցորեան չափարի:
Կոչի և ըստ նորոց՝ օսմի սոլֆիաթօ թէռմօսախտուլօ
ան մէռքեաւռիս:

Թուրպիթօ. տե՛ս Թուրբէթհում:

Թուրտուս, լս: Թօռտօ, խտ: արտրճ գուշտ,
տճ: և ըստ մեզ՝ տորդիկ. Թուշտն երկչոտ, որ է
սոսուար քան զարտուտ, և վտքր քան զաղուէն. այլ
դոյն նորա այլևայլ է, այսինքն կատաղոյն, սեաւ,
և սպիտակ. որոյ միս օգտակար է վերնոտութեանէ, և
անդամալուծութեանէ:

Թուցիա. տե՛ս Թուռթհիա:

Թրակաքանթհում, կամ Թրակաքանթհա կումմի,
և կամ տուակաքանթհում, լս: տրականթէ, կամ
կօմմա տրականթէ, կամ տուականթի, խտ: կօմ
տուական, գղ: գիթուէ կի Թիթիւէ, տճ: գէսիրէ,

արբ: Ի լեզ ինչ սպիտակ, մաքուր, մանրաբեկոր, և ընդունակ ուրոյն, յորմէ կազմեն գեղ ապրդու ընդդէմ հազից առնելոց ՚ի տախտ հիւանդոց, ցաւոց կրծոց, փորհարուածէ, ուշնացաւութենէ, թոքացաւութենեան, միզարգելուածէ, բորբոքման փամփկոյ և երիկամանց: Ծառ սորա է Թփատեսակ, և փշալից, յաճախեալ ՚ի կրեակ, և ՚ի բերիա, որոյ տերևքն մանր են և երկայնաձև, որք երկու երկու բուսանին ՚ի վերայ միոյ կանթի: Ծաղիկն ելանէ ՚ի գագաթան, և ՚ի վերայ ճիւղոց, և է ընդային, և ողկուզօրէն՝ նման ըստ իմիք ծաղկան կենիատայի: Բերէ և պատեան խոռոչաւոր, յորում լի են սերմունք մանրիկք, և երկայնաձևք: Իսկ արմատն երկայն, ստուար մատնաչափ, սպիտակ, և փայտային: Սա առ լատինս կոչի և ասՊԹռսակալուս ԹռսակաքանԹհա:

ԹրէմՀնԹինա. տե՛ս ԹէրէմՀնԹինա:

Թրիսաքա. տե՛ս Թհրիսաքա:

ԹրիմԹիքուա, կամ ՓռուամՀնԹուա, կամ կրանուա, է. ՓռուամՀնԹօ, կամ ԹրիմԹիքօ, կամ կրանօ, ետ: ատար, յն: պօլուոյ, տճ: հէննԹա, կամ էմխ, արբ. և ըստ մեզ՝ ցորեան: Է ազգ ինչ արմատեաց՝ քաջաճանօթ յատենային ուժեքէ. յորմէ յօրինեն զալխար ՚ի նիւթ զանպուտածոյ հացի, որ է բնութիւն անուցիչ, մարսեցուցիչ, կակղացուցիչ և զօրացուցիչ:

Թրիսպուլուա, կամ Թռիսպուլուա ԹէռռէսԹռիա, է: Թրիսպօլօ, ետ: տէմիր ԹինքէՀնի, տճ: հասէք, կամ վէԹպա, արբ: չիլուբլիճ, պր: Ի բոյս բազմացօղուն և փշալից, բուսեալ առ երեսօք երկրի, շուրջանակի ամուեալով զճիւղսալից, և զԹաւխշատոր ցօղունս: Տերևք սորա մանր են, և Թաւխշատոր: Ծաղիկն ելանէ առ կանԹիս սերևոյն, և է սպիտակ, երկայնականԹ և հինգԹերԹեան: Իսկ պտուղն կարծր, ջորս կամ հինգ բեկորք ՚ի մի փշալից պատեան, նուրբ մազիօք անջատեալ ՚ի միմեանց, և իւրաքանչիւր հատ բեկորի կամ պտղոյ ունի մէն մի կորիզ, որ է սերմն նորա: Սա բուսանի ՚ի վայրս ջերմագինս, որոյ պտուղ կամ բեկոր բնութիւք է միզաբեր, և սեղմիչ որովայնի. չափն ՚ի 20 ցորենոյ մինչև 40:

Թրիսպուլուա սպուսաԹիքուա, կամ պուԹօմօզ սաՄՔրաԹԹա, ետ: Թրիսպօլօ սպդուսաԹիքօ. կամ քօսունիօ ետ, և կամ քասաԹաԿինա ա՛ սպդուա, ետ: կէօլ գէտսանէսի, տճ: և ըստ մեզ՝ շատանակ լճայինն: Բոյս

երկայն, բազմացօղուն, անկալից, և թեւլատոր, քուսեալ՝ի մէջ լճաց, և ափեալ զերեսօք նոցա, աերունք նորա են ջլալից, եզերահերձ, և երկայնականթ՝ նման ըստ իմիք տերևոց կապտամախի: Ծաղկին մանր, գոլորշի, կարծր, և սպիտակ: Իսկ պտուղն փոքր շափանակաձև, քառանկիւնի, Թաղանթային, գոր շափոյն, և սրածայր. մէջն կարծր, սրտաձև, սպիտակ, նրբաճեղև, շափանակահամ, ձմռնգամոյն և դեղ օգտակար ընդդէմ հոսման արեան, փորհարուցթե, և ուընացաւուցթե. զի է սեղմիչ, և մնուցիչ:

Թրխնթխթիա, լտ: խրօքօնտռիա, իտ: ածքան, կամ սեվտա, տճ: խաֆքանտ, արբ: կինեֆտէնտիլ, պր: և ըստ մեզ նշանակէ զախան ախոնդանոց, կամ զախոնդանոտուցթե:

Թրխքօչէֆալի: Անուամբս այս ցուցանի տեսակ ինչ նուրբ, քնքուշ, և սպիտակ ձաձոյ՝ գոյացեալ՝ի չիէքօ անուանեալ ալիս կենդանւոյ, որոյ երկայնութին է իբր բթատչափ, կամ փոքր ինչ աւելի: Կոչի և ըստ ումանց՝ Թէննիա սբխռիլլօ, կամ Ֆուսէուանօլօ քօսէթօլա:

Թրխֆօլիուամ Ֆիպրինում, կամ մէնիանթէս Թրխֆօլիաթա, լտ: Թրխֆօլի Ֆիպրինի, կամ մէնիանթօ, իտ: եօնձա, տճ: զիւսէլասէ էվռակ, կամ սէռսիմ, արբ: և ըստ մեզ՝ առուտյա, կամ առաւտյա: Խոտ՝ բուսեալ յատպարակս, և՝ի դաշտավայրս, որոյ ցօղունն է երկայն իբր կէս ոտնաչափ, բոլորակաձև, Թաւիշաւոր, և օձապտոյտ: Տերևք սորա բոլորշի են և երկայնաձև, որք երեք երեք բուսանին՝ի վերոյ միոյ կանթի: Ծաղկին գնոտակաձև, գանգուր, փնջաւոր, ծիրանագոյն և քաղցրահամ. պտուղն փոքրիկ, և արկղաձև: Իսկ արմատն երկայն, փայտային, և ստուար իբրև զմկոյթ մատն մարդոյ: Սա սովորաբար սկսանի ծաղկիլ յամսեանն մայիսի. օգտաւէտ՝ի դեղուածս յօդուածոցաւուէ, ընչաքէլուէ, ապականուցթե արեան, խցանաց մարմնոյ, դալկան, և պքօսպուցթօի. չափն՝ի մի պտամէ մինչև ցմի և կէս: Կապվեն՝ի սմանէ նաև շարասպ, որ կոչի՝ի քարբառ իտալացւոց՝ սէրօքքօ տի մէնանթօ: Սորա է տեսակ ինչ կոչեցեալ՝ի քարբառ լատինացւոց՝ Թրխֆօլիում բալուսթրէ, կամ մէնիանթէս Թրխֆօլիաթա. ըստ Թուրքաց՝ կէօլ եօնձասը, կամ պադաք եօնձասը, և ըստ մեզ՝ առուտյա ձախնոյին, որ է դաշտն

քան զնախընթացն, և լինի դեղ ջահուէտ ընդդէմ խցանաց, ախտի մորթոց, և աքօռտուԹօք: Ձաւիճ մի ուռնկի ընդ մի լեռր ջուր. 'ի սմանէ նաև յաճախ տան 'ի կեր գրատուց: Իսկ արմատն լինի 'ի կերուր ուր մարդկան 'ի ժամանակս սովու:

ԽրուԹԹա, կամ ԹրօչԹա, և կամ Փարիս, լտ: ԹռօԹա, իտ: ալա պալըղը, տՃ: և ըստ մեզ՝ կարմիր խոյան՝ ձուկն լինչ յաճախեալ 'ի գետս, մանաւանդ. 'ի յատակաժուռս, և 'ի յակիանակիտ վտակս, որոյ ձև նման է սերմնէ անուանել ձկան, բայց շքեղ քան զայն. Թեփ մորթոյն փոքրիկ, ուռնի և 'ի վերայ կարմիրերանգ բիծս, կամ արատս գեղեցիկս, յորմէ կալաւ և զանուն: Միս նորա կարի սպիտակ է, և համեղ յոյժ, արժանի կայսերական սեղանոյ, և մի միայն ուռնի փուշ. լի է ցնդական ազիւ և իւղով. միանգամայն և դեղ օգտակար 'ի լուծումն ջրոց, կապելով 'ի վերայ կարկամեալ անդամոյն: Իսկ ձարպն՝ որ է մեղմապէս լուծիչ և քաղցրացուցիչ բնուԹեամբ, լինի դեղ ընդդէմ խանգարման պորտոյ, կալուածոց տեստեսուԹե, և ամենակերպ վէրոց:

Թրօչկիչ, իտ: Թրօքկիչ, լտ: պուբա, տՃ: Ի անուն ընդհանուր, որով նշանակին դեղք բաղադրեալք 'ի զանազան փոչեաց խառնելոց դոյզն ինչ հիւԹուիք, 'ի կազմել զգլանդուածս պինդս, զոր և ձևացուցանեն ըստ նմանուԹե Ճախարակի:

Թռօմինէօ, լտ: Թռչուն փոքրիկ, քաղցրաձայն, և սրաԹռիչ, բնակի յաճախ 'ի լերինս, և յանտառս, մեծուԹե 'ի չափ Ճլուան: Փետուրքն ոսկեգոյն են և շուքշուքուն, լեզուն մեծ, ԹաԹք ոտից Ճիրանաւոր. իսկ 'ի գլուխն, և 'ի պարանոցն ունի աղուամազս քնքուշս և երկնագոյնս. ունի զմի փափուկ, և հաստ մեղ, միանգամայն և օգտակար դեղ ընդդէմ լուսնոտուԹե և անդամալուծուԹե:

Թռօնկօ. ըստ անդամոցն սակ զջարժմանէ լինչ մկանաց ձգտեալոց կամ կծկելոց: Սակ և ըստ բժշկաց զդեղոց զօրացուցչաց մկանաց, և մանրաԹելոց մարմնոյ:

Թռօնկիլէ, լտ: կլանտուլա տէլլէ փաուչի, իտ: բառիւս այս ըստ անդամոցնոցա իմանի՝ մսան լինչ զնեալ 'ի մուտս հատապին:

Թռօսէ, իտ: Թռուսիա, լտ: էօքախուրիւք, տՃ: սլհդել, կամ ակիկնձ, արբ: տուռֆէ, որ: քսան մեղ՝

հաշ : տե՛ս հտ. ա. երես 264 :
Իթօսահ նէուէլօգա. տե՛ս հտ. ա. երես 270 :
Իթօսահ սէթօմաքալէ. տե՛ս հտ. ա. երես 268 :
Իթօսահ սինէթօմաթէնքա. տե՛ս հտ. ա. երես 271 :
Իթօրմէնէթիլլա էռէքթա, կամ հիբէթաբհիլլուա, լա : բոյս բազմացօղուն, կարմրերանգ, թաւիշաւոր, և տարածոլական, բուսեալ յաւազուտ և՛ ի խոնաւուտ տեղիս, որոյ տերևք եօթն եօթն բուսանին՝ ի վերայ միոյ կանթի, և են երկայն, և եզերահերձ, և ձևացեալք իբրև զթաթ բացեալ ձեռին մարդոյ : Ծաղկին դեղին և հինգթերթեան : Բերդ և սերմունս նուրբս, և սպիտակս : Իսկ արմատն ստուար իբր քթաչափ, ծնրաւոր, խորտաքոտ, պալարաւոր, և թելայից, արտաքուստ դեղին, իսկ՝ ի ներքուստ կարմիր, միանգամայն և դեղ սքօռպուէթօի, տկարուն թէ աղեաց, և ընտերոց. նախնի հեղինակքն սակս՝ ի կիր արկանէին զսա՝ ի դէպուածս հնագոյն փորձոյ՝ թէ, արիւնախառն որովայնալուծութէ, հոսման թանձից, և սպիտակ հոսման հիւթոց՝ փոխանակ տեռատեսական արեան, և շարաւահոս վիրաց, և միջահատուկան աւէնդից. զի է թուլացուցիչ և սեղմիչ բնութէ : Ջափն՝ ի 20 ցորենոյ մինչև ց30, զոր պարտ է եփել մի լիտր ջրով, յաւելուլ՝ ի նոյն մի կամ երկու աւնկի՝ շարաւան հաղարջի. և առեալ լինի ըմպելիս այս՝ ի միջոցի քան և ջրոս ժամուց :
Իթօրնօթ. տե՛ս քօռօնա տէլ սօլէ :

Ի

Իբէռիէռմօսիտօ տի ծինքօ. տե՛ս ծինքռում :
Իբէրիքօ. տե՛ս հիբէրիքռում :
Իբէքթաքռուանհա, կամ սբէքթաքռուանհա, կամ հիբռուքաննա, կամ պէկուգուէլլա, կամ քակօունկա, կամ պէլլօքռուլօ, կամ պէքռուլօ, և կամ պրուսիլիէնսիա, կամ բանքօթհռիա հիպերիկքա, լա : Իբէքթաքռուանհա, կամ ռատիչէ տէլ պռազիլէ, իտ : գայվէրիճ ալէն քէօքիս, կամ ալէն քէօքիս գռուսռուրռուճռու, ամ : ըռքէ ռուհատ մէնռաչ, արբ : և ըստ մեզ՝ Թարգմանութէ՝ ործացուցիչ արմատ ռակռոյ : Ի հռչակա-

ւոր. և գերգովելի արմատ ինչ ստուար գրեթէ հաւասար նոսրը գրչի, ամբողջ, թեքեալ, ծամածուռ, կնճռաձեւատ, նրբաթել, ոեռնաչլից, տպաղակահոտ, տապահամ միանգամայն և գառն: Քառեակ է սորա տեսակ. առաջին տեսակն կոչի 'ի բարբառ իտալացւոց՝ իբէնքաքուանա սքուռա, որ քան զառնեսելին աղնիւ է և յոյժ գործունեայ, գոյն նորա է թուխ կիսլաւ և՝ մոխրագոյն: Բազմապան է գործունէութեամբ սորա. զի եթէ ոք արբցէ յայսմանէ 16. կամ 20. կամ 24, և կամ 32 ցորենաչափ, յետ քառորդ ժամու ժայթքեցուցանէ զկծու և զսուր մաղձս և ըղմաղաս ստամոքսի, և լուծէ զինասաքեր հիւանդս փորոտեաց, որով և կազդուրի թուլտուին ստամոքսի, սթափի և արծարծի ախորժակն. բարեկարգի գործողութիւն ստորին որովայնի, և միանգամայն փարատէ զփորկարուծի, զարիւնախտն որովայնալուծուն, զխոսուածն թանչից, զտենդ միջահատակն երիւորեայ, եռօրեայ, և քառօրեայ, այլև ապաքինէ զհրատապ ցնցային ջերմախտս. որ և ջուրի տմեներին ընտանեաբար ինչ որակութեամբ. յայն ատեն և՝ ի զայրագին խօթուած մարթ է՝ ի կիր առնուլ զայն ամվատանգ ըստ վերոգրեալ չափու: Եւ եթէ առցի ըստ չափու վեց ցորենոյ՝ երիցս անգամ յաւուրն, բուժէ զարիւնախտն որովայնալուծութեամբ և զխոսուածն թանչից, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ մի որսամ խաշնդեղի: Իսկ եթէ առցի ասասի՝ ի կէս կամ յերեք քառորդ ժամ միանգամ՝ մի և կէս կշիռ ցորենոյ առ նուազքան չիւր նոսրագ, արգելու զյորդաուատս հոսուածն գաշտաղի, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ փոքր ինչ շաքարի: Այլ եթէ առցի ասասի ըստ չափու չորից ցորենոց խառն ընդ փոքր ինչ վանաշաքարի, և բաժանեացի՝ ի վեչտասան հաւասարաչափ մասունս, և առցի մէն մի մասն չորս անգամ յաւուրն, խափանէ զթքուածս արեան, և զհազս ստամոքսային, այլև դիւրաշարժ յօրինէ զընչաւուածս, և կազդուրէ զախտոնդանոաւուածս, և զընչայգելուածս: Երբեմն ևս՝ ի գործ ածեն բժիշկք անգլիոյ, և գաղղիոյ զայս արմատ՝ ի գէպ պուսածս ֆէպպրէ բուէրբէդիալէ անուանեալ տենդի, դալկան, մոլեգնուածէ, և վօլվուլօ կոչեցեալ ախտի: Եւ չէք գեղ քան զայն գերազանց, երբ ինդրի բառնալ զակարուածին և զթուլուածին ստամոքսի, սորին որովայնի, և մանրաթելից ընդերոցն, որով և

վարուան անվրէպ արիւնախառն լուծումն որովայն և վորհարուածի : Եւ զայս արմատ՝ վերուերեալ քաւիւղ կարեա ՚ի վար արկանել ՚ի վերայ ջախտահատ ապտանց և կանանց ՚ի պետատուէ ժամանակի , և ահա անկն՝ կիսոյ մասն , եաև մանկանց երկեմեննց՝ ըստորդ մասն բաւէ : Նոյնպէս և օգտաւէտ է ՚ի դիպուածս ախտի ցնցականի ՚ի վերայ եկեղցի մանկանց , այլ և՚ի պուրս մղէ զծաղկն , և զխաղաւարտս , որք յառաջն պալեալ և թագուցեալ էին ՚ի ներքս : Բոյս սորա ՚ի ժիոյ կողմանէ սոլեալ , և ՚ի ժիւս կողմանէ վերամբարձ : Տերևքն երկայն են և սրածայր՝ նման բամբիք սերևաց կռուինչ անուանեալ որմնաբուսոյ , զոր ըստացուցեալ ՚ի կիր արկանեն ՚ի գեղ վորհարուածէ , ցաւոց սուսմրքան , խցանաց , և նուազուածէ ամաական պարտուց կանանց : Ծաղկն հինգթերթեան , գնաձև կաճև , և սպիտակ : Խակ պտուղն բոլորակ , մեծուքն ՚ի չափ վայրի կեռասի , մթին կարմիր , և հիւթալից , ուռն և կորնդս ոսպնաձև , կարծրս , և գեղնագոյնս : Երկրորդ տեսակն է գեղնագոյն , կոչեցեալ ՚ի նոցանէ էջէքաբուանքա Ճիալլա , սակաւ մինչ սորին է զօրուքն քան զսոյն : Երրորդ տեսակն յոյժ Թուխ , որ Թէպէտ կարի սուսար է , այլ ջաւնի զսոյն զօրուԹիւն և ներգործուԹիւն , զոր ունի նախայիշատակեալ Թխապտղոյն արմատն ասկւոյ . նմին կրի սորա ինքնուզիծնէն և եԹ ՚ի գործ արկանեմ , որ լինի ՚ի ջուր ջերմ հրեք տրամ՝ յարմատոյ անտի , ընդ միջոց երկուստան ժամուց : Ջուն և մեծ երկու ունկի , և աւցի հրեք անգամ յաւուրն . որ զօրացուցանէ զսուսմրքան , արգելու զհոսուն Թանչից , և նպաստաւոր լինի առողջուԹիւն : Խակ երրորդ տեսակն՝ զոր անուանեն էջէքաբուանա պիանքա , ԹեԹև է զօրուԹիւ քան զերեսին , և է սպիտակ գունով , և քաղցր համով . զոր ըմպիլք սպանիացւոց և փորտուքալաց յոճախ ՚ի կիր արկանեն ՚ի գրեխա ՚ի գեղ վորհարուած և Թանչից ՚է վերայ եկեղց յղի կանանց , և մանկանց : Ջնոյն բնուԹ ունի նաև սորա գոյացական մասն , զոր մարԹէ և ՚ի կիր արկանել յուԹ ցորեննոյ մինչև ցքսան : Ջորեքին սորա պատանին ընդ բուվանդակ աշխարհն ամերիկայ , բայց ոչ ընդ ամենայն տեղիս ունին զնոյն ազնուուԹիւն և զօրուԹիւն . որք լինին ՚ի պրասիլիա , ՚ի յամիւբեր լերինս և յապտուածուս՝ լաւագոյնք են քան որք բուսանին ՚ի Հոխճախուաս , և ՚ի խոնա

ռուսաս: Ա յլ գիտել արժան է, զի արմատաբա այսոքիկ ոչնչին կրկին գործուննէուածի, կամ զօրութեան. այսինքն թուլացուցիչ, և խթիչ, կամ գրգռիչ. եթէ իբրև թուլացուցիչ, կամ ործացուցիչ, պարտ է լինել՝ի 16 կէտ ցօրենոյ մինչև ց32: Եւ եթէ իբրև խթիչ, օրէն է լինել՝ի 4ից կէտ ցօրենոյ մինչև ցերկաս:

Իբօքնարիա. ասի Թրիանթիթիա:

Իթիթէռիցիա, կամ մօտաց ռէձիս, լտ: մօռպուս ռէձիուս, կամ ֆէլիս սուֆֆուսիս, լս: եւսաքան, արբ: սարըլէք, տճ: ըսատեզ՝ գալըսկն. ասի հա. ա. գլ. Թ. երես 170:

Իլիսաբօ: Անուանեալ այս՝ իմանն միան վասն Թին:

Իլէէպսա, կամ սէռուս մինիմուս իլէէպսա, կամ սէմբէռ վիվուս Թէռիթիուս. և կամ վէռմիքուլարիս, լտ: Տունկ ինչ բազմացօղուն, յորգէ սէմբեր վիվուսի, որոյ տերևն մանր է և հիւթալից, ծաղկին փոքրիկ և դեղին՝ ըստ նմանութեանն վարդի: Ունի արմատն փոքրիկ և մանրաթել: Սա բուսանի՝է քարուտս, և՝ի վերայ որմոց, ունի մանաւանդ գործածուի՝է ժայթքեցուցանել զմաղձ, ՚ի վարսաւել պընդհատ տենդ, վնասլս պարանոցի, և զաքօռպուսթ անուանեալ ախտն:

Իմբէթիկօ, լտ: էմբէթիճճինէ, կամ վօլաթիկա, իտ: Թէմբէյն, տճ: գուպա, արբ: բալվա, կամ բէրվինվէն, կամ սու, և կամ դէրվէնթ, պր: և ըստ մեզ՝ որքան:

Իմբէռաթօրիա օսթռուսթհիուս, կամ ասթռանթիա, և կամ լասէռբինթիուս ճէրմանիքուս, լտ: իմբէռաթօռիա, իտ: ըսատէրճան, կամ բատիչահօթու, տճ: խաչիչիալ միւլնէք, արբ: և ըստ մեզ՝ կայսերական. զոյս. զոյս՝ որ սովորաբար բուսանի յանտառս իբր երկու տանաչափ բարձրութեբ: Տերևք սորա մեծ են, և էզերահերձ, և իբր ատցաբերան. որք երեք երեք ելանեն՚ի վերայ միոյ կանթի: Ծաղիկքն փնթփնին՚ի պապաթան, և են սպիտակ, և հինգթերթեան, որք բերեն պնմանութեբ հովանոցի: Պտուղքն փոքրիկ, և բոլորշի, և իւրաքանչիւր՚ի պտղոց ունի զերկեսակ սերմունս ճուտաձև, և սպիտակս: Իսկ արմատն սորա, անհոտ, թեփալից, հնձռատպատ, դժուարսալեկ, Թուխ, հիւթալից, և առ վտքր մի դառն.

այլ համեմային, և խայթօղ, որ և զլեզուս ծաւքողին կինզէ. միանգամայն և դեղ ազգու ընդդէմ խթից եւկ օրեայ տենդից, դժուարամարսուածէ և յոռի օդոց, զի և խթիչ բնուածէ: Ձաւին 'ի 10 ցորեանոյ մինչ ց30 խառն ընդ հինգ ուննկի ջրոյ:

Ինթէոքօսթաչէ. անուամբ այս՝ իմանին կոտլական ինանուանք:

Ինթէսէթինում, լտ: ինթէսէթինօ, կամ էնթրակօնէ, կամ քուրսէթէլլա, կամ պուսէլլա, կամ վիշէուա. կամ վինուճիա, և կամ ինթէուիօրա, իտ: էրճապ, կամ վիսկ, և կամ մասարինա, արբ: ձինկէրպէնա, կամ լէվէնճ, և կամ րուսէ, պր: պաղրսաք, տճ: և ըստ մեզ՝ վորոտանք, կամ աղնք, և կամ ընդեղք:

Ինթէսէթինում թէնուէ, լտ: նեղ աղնք հուսպ 'է պորան. զորմէ աւս 'ի բառն O:

Ինթէսէթինում իլէօ, լտ: այսու անուամբ իմանի՝ փսէթոյին, որ է վերջինն 'ի նուրբ աղիս մարմնոյ:

Ինթէսէթինում տուօտէնում, լտ: ըս մեզ՝ առաջնաղն, կամ նախատն, որ է առաջին աղնքն, կամ սկիզբն աղեաց:

Ինթէսէթինում քռասաս, լտ: է տոուար աղնքն՝ որ սկսանի 'ի տեղւոջէ անտի, որ կոչի՝ իլիսաքս. տես և O:

Ինթէսէթինում քօլօն, լտ: կէօտէն պաղրսաղը, տճ: ըստ մեզ՝ հաստաղնք, կամ կուտն: է լայնագոյն և տոուարագոյն քան զամենայն աղիս:

Ինկօուկամէնթօ. տես օսթուուցիօնէ տէլլօ շիուս:

Ինճէնս: է անուն մկանաց սրունկ:

Ինչէնսօ. տես թհուս:

Ինչէնսիում, լտ: ինչէնսիօ, իտ: մուտ հարարէթի, տճ: ըստ մեզ՝ առ սոսմոքաց սակս անմարը տուեալ:

Ինսբիսանցիա: է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենակերպ դեղոցէից, որք առաւել թանձրացուցիչ են՝ քան զլուծողականք ինքնասանձն անուանեալ դեղոցս, որով և խափանեն ընդմտանել նոցա 'ի զանդուսծս արեան, և ապականել, որպիսի են քաքաօ, ենթիօքօլլա, սբէրմասէթի, կօմմա արաքականթի, և արապիքա, լիգուիրիցիա, սալսաբարիլլիա, եև:

Ինսուակօ.
Ինսուկօ.
Ինսուքրում. } տես առնել:

Ինքուլարկ, իտ: վնչէկ աշխատասը, տձ: ըստ մեջ՝ պատուաստել զպնտակն. այսինքն զծառիկ անուանել հիւանդութենն տկտցոց:

Ինքօնթինէննցա սի օռինա, իտ: սխտիք թուրթամամպզըք, կամ պէլ կէվչէքլնլն, տձ: ըս մեջ՝ անժուժուրթեն, կամ անժուժկալութեն մէզն. տես հտ. ա. պլ. Ե. երես 139:

Ինֆէրմո. տես մօրպուս:

Ինֆիամմացիոնէ, կամ ինֆիամմատիոնէ, կամ ինֆիամմատէնեօ, իտ: հարարէթի շէտիտ, կամ թուրթուշմաք, տձ: միւհրիքան, կի եթինտապ, կամ էլեթհատ, արբ: թապիկէրիմ, կամ թէպիկինրիմ, պր: և ըստ մեջ՝ բորբոքուման, կամ հրդեհուման. որով նշանակէն հասարակօրէն ս և նյէ տապացուցիչ, կամ բորբոքիչ ախտք, և խօթուրթիք:

Ինֆիամմացիոնէ աչի քօչմանի. տես բէրիբէնէումոնիա:

Ինֆիամմացիոնէ տէլէե վիշէռէ. տես ինֆիամմացիոնէ տէլ վինէրիքօը:

Ինֆիամմացիոնէ տէլ չէռվէլլօ. տես հտ. ա. գլ. ը. երես 55:

Ինֆիամմացիոնէ տէի ռէնի. տես նէֆռիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէի օրրէքքի. տես օֆթիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլ տիաֆռամմա. տես տիաֆռամմաթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլ վինէթռիքօը. տես էնէթէռիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլ ֆէկաթօ. տես էքաթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլ քուօռէ. տես քաուսիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա բլէդուռա. տես բլէդուռիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա լարինգէ. տես լինանքէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա լինկուա. տես կլօսսիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա կօլա. տես լինանքէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա միլցա. տես սբլէնիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլ՝ ուրէթռօ. տես մաթռիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա վէշիքա. տես չիսթիթիտէ:

Ինֆիամմացիոնէ տէլլա սթօմաքօ. տես կաստրիթիտէ:

Ինֆիամմացիօնէ տէլը օքքիօ • տե՛ս օթթալմիթիաէ:

Ինֆուզիօնէ, լատ: Թրլջց, հեղուման կամ արկուման ՚ի հեղուկս, յորում արկեալ լինչ, որ խէժ, արմատ, տերևք, կեղևանք են, ինայ վինչէ ցարտադրիլ նեը գործուածքն ՚ի հեղանիւթն յայն:

Իպէրէմ, կամ լեբխուում հօրթէնսէ, լատ: լեբխուս ոն ասօսքօրիսէ, կամ հէրպա տաշիաթէքա, լատ: Խոտ բազմաճիւղ յատկէ լեբխուումի, որ տալորաբար բուսանի ՚ի ջուրս տատանց, և ՚ի վերայ որմոց՝ կբր մի և կէս տանտաչափ բարձրութիւն: Տերևք նորա խիտ են և եզերատերձ, և կբր ոտոցաբերանք: Ծաղիկքն ապխտակ և քառեակ թերթեան, որք փթթին ՚ի ծայրս ճիւղոց: Պտուղն նիզակաձև, և խտաջլաւոր, յորում է սերմն մանր, և երկայնաձև: Իսկ արմատն երկայն, տոհաւոր, փայտային, և ապխտակ, միանգամայն և դեղ ընդդէմ չիաթիքա անուանեալ յօդուածացաւութիւն, ևցանոց փայծեղան, և նուազութիւն դաշտանի. զի է բնութիւն խթելոյ, կամ դրգռելոյ:

Իպէիաս, լատ: չիաթիքա, իտ: ըռքլ նիատ, արբ: է ցաւ լինչ տատակ՝ որ առկրաբար ՚ի վեր երևի ՚ի յօդուած ազդերն կնոց ընդ ոսկեր անուանեալ չիօ. տե՛ս և հա. ա. երես 278, 285:

Իպքուռիա. տե՛ս ասըքուէսիօնէ տ՚ օռինա:

Իսօբօ, կամ ինզօբօ. տե՛ս հիսոպբուս:

Իտրոկօկա, լատ: ստս չէքինի մալինճէլէր, տճ: և ըմ մեզ՝ ջուրբարչ: Է անուն ընդհանուր նշանակիչ տմէնատեսակ դեղերէից, որք քարչեալ ՚ի դուրս արտահանեն զջուրս կամ զչիճուկս ՚ի մարմնոյ, որպիսի են քօնվոլվուլուս մաէօր:

Իտրոմէլ. տե՛ս մէդքուրիուս:

Իտրօբիզիա, կամ հիթրօբա, լատ: իտռիտզա, արբ: ե տտ սրսկաւոր, տճ: և ըստ մեզ՝ ջրգոյզութիւն. տե՛ս հա. ա. երես 149:

Իտրօբիզիա տէլ բէթթօ, իտ: կէհուա սրսկաւոր, տճ: իտռիտզայի տատր, կամ տուտր, արբ: և ըստ մեզ՝ ջրգոյզութիւն կրծոց. տե՛ս հա. ա. երես 160:

Իտրօբիզիա տէլլա թէսթա, իտ: պաշ սրսկաւոր, տճ: իտռիտզայի ռոս, արբ: և ըստ մեզ՝ ջրգոյզութիւն գլխոյ, կամ ուղղոյ. տե՛ս հա. ա. երես 163:

Իտրօբիզիա տարքտալա. տե՛ս հա. ա. երես 165:

Իտրօչէֆալօ. տե՛ս իտրօբիզիա տէլլա թէսթա:

Իաւօքարտիա, լտ: իւրէք սրակաւսը, տձ: իաոխ-
ջայն իայլոպ, տրբ: և ըստ մեզ՝ ջոգդոլուԹիւն սրտաս-
կրտանաց:

ԻաւօֆԹարլիա, լտ: կէօզ սրակաւսը, տձ: ջոգդոլու-
ԹիւՆ աչաց:

Իաւօֆօպիա, լտ: ըստ մեզ՝ ջրավախուԹիւն: Ի-
ոմոտ ինչ գԺՆեայ, օրով ոք երկնչի 'ի ջրոյ, որ սավո-
րաբար յառաջանայ 'ի խոծատմանէ կատաղի շանյ, և
այլ կենդանեաց:

Իրիս ֆլօրէնԹինա, լտ: նրիտէ ֆիօրէնԹինա, կամ
ձիւաձիօլօ, իտ: ֆիօրէնցա ՄինէքչէԹի կամ տուսէն,
տձ: և ըստ մեզ՝ հնիկ, կամ շուշան բոյս ազնուա-
հոտ, յատկաբեալ յիտալիա՝ նա յատէտ'ի ֆիօրէնցա-
րոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու տունաչափ, ուղիղ,
բաղարակ, մխրապոյն, Ծնրաւոր, և փուչիալից: Տերևք
տորա են երկայն, պարարտ, և անկանԹ: Ծաղիկն
ապիտակ, և շքեղ: Պտուղն երկայնաձև, ունելով 'ի
մէջն երկեակ խորշս, յորում լի են սերմունք բաղար-
կաձևք: Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր բՆա-
չափ, սպիտակ, ծանր, մանուշակահոտ, ատպախատն
գաւն, և դիւրախնդրելի, ժանգամայն և դեղ ընդ-
դէմ շնչարգելուԹեանէ և ախտից կրծոց: Ըստ է բնու-
ԹիՆ Նուագացուցիչ և մեղմապէս լուծիչ, և երբեմն ևս
տաստկապէս լուծիչ: Ցաչն 'ի 12 ցորեանոյ մինչև
յ24: 'ի յարմատոյ տասն կաղՆեն զգՆատակ, զոր զե-
տելեն 'ի ներքս խաղտանի՝ տա 'ի բաց պահել զայն, և
յինքն ձգել զչարաւարլիր հնութս մարմնոյ: 'ի տեղիս
տեղիս 'ի վար արկանեն նաև 'ի տալ զհոտ խաղց:
Սովորաբար 'ի յարդէ հատարի 'ի հեղինակաց բու-
սեաՆն 'ի ֆիօրէնցա, բայց Թուի ԹԷ և բուսեալքն
յերկիրս մեր ատնելեան մարԹին ունել զզուպա-
հասատար ազնուուԹի վերայիչելոյն:

ԻքՆհնօքօլա, կամ կուչէԹէն ալքանաք, լտ: քօլ-
ք տն ըէչ, իտ: պարըք ԹուռՆկալը, տձ: ուուհճ,
կամ կատհ, կամ խնուէ, տրբ: և ըստ մեզ՝ ատանձ
ձկան: Ե խճային գոյացուԹի լինչ, զոր արտահանեն
'ի մարԹոց, և յընդեղոց իրիք տնտուկը և հաճելամիս
ձկան կոչեցելոց լատինական բարբառով՝ նուօս, կամ
էքսօսուս: Ընդ՝ գոյացուԹիս այս 'ի ակզբան ունի և
գանդաղատանած և Թանձր, և ատա ընդերկար աչխա-
տանօք ինդատայ, և լինի տասնից մածուցիկ, և կպչո-
ղուն, որոյ ընտրագոյնն է ատկատի: տայծատ, չհատ

փոխանակ, և՝ անհոտ, զոր արհեստաւորք՝ ի կիր առնուն ի զանազան գործս, որպէս և մեք ի դեղերայս. որ ի օգտակար կրծոց, հազի, և ախտի գալղեականի. զի և հակազացուցիչ, թանձրացուցիչ, և քաղցրացուցիչ է:

Ի բնէնէ ումն, կամ մուս ֆառաօնիա, և կամ մուս ինտիքուս, լս: Թօքօ տի էձիթօ, կամ Թօքօ տ' ինիա, և Թօքօ տի ֆառաօն, իտ: ուայիտ սըջանը, և կամ հինտ սըջանը, տճ: ֆառիլ ֆուաօն: արբ: և ըստ մեզ Թարգմանադրի՝ մուկն փարաւոնի: Ի կենդանի քաւառաւանի յատկանեալ առ նեղոսիւ, զօրեալ, և մեծ ի չափ հաւարակ կատուի, մորթն կարծր և խայտաբղէտ. ընչացքն սեաւ, և խիտ, որ բերէ զնմանս ուղղի խոզի, ականջքն փոքրիկ, և բոլորակ, ատամունքն նման են ամենևին կատուի, որպէս և լեզու նորա. աչունքն սեաւ, տուան Թաւ և վերամբարձ ըստ ա- չեսիս. իսկ կերակուր նորա է օձ, գորտ, խխունջ, մուկն, գեռնաուռիծ, մողէս, և այլ զանազան զեուսունք: Ի նենպաւոր բարուք, և մահուջայի Թշնամի կոկորդելոսի, որ ըստ ումանց մեռեալ ի փոր նորա ուսէ զխորտանին, և զէաւրդն, որով և սպանանէ զնա, և յետոյ ընդ երեսաւոնն արտաքս ելանէ: Սո- րա մին՝ որ է քրանաբեր, և սպդոլական բնուԹէ՛ լինի դեղ ընդդէմ խԹից որովայնի, խածուածոց կա- տուի շանց, և Թունաւոր կենդանեաց:

Լ.

Լ աւանիմ կամ ուսումն ածուԹիս, կամ լա- նիմ ածուԹիս, կամ օգնի լսուԹիս, լս: լսուցիչ, կամ ծոմպիչէ, և կամ ուսոլիչէ, լսուցիչ ա- ծուԹիս, իտ: աշխուն օձիս, կամ լսուցուտա, տճ: լսուցիչ, կամ ալուցուտօ, ին: և ըստ մեզ՝ աւելուկ: Ցոյս յատկանեալ ի կորդ, և յաստղն վարդ, երկայն իբր մի և կէս ուռնուչափ: Տերև սորա նման է տերևոց ԹրԹնջկի, այլ երկայն և տատպահամ քան զայն, զոր ժողովեալ հիւանդն, և եփեալ ուտեն որպէս զաղցան: Ծաղիկն ողկուզօրէն, գեղնագոյն, վեցԹերԹեան,

և բազմառէչք. բերէ և սերմունս եռանկիւնաձևս և շագանակագոյնս: Իսկ արմատն երկայն, ստուար մատնաչափ, դեղնագոյն, և դառնահամ, միանգամայն և թուլացուցիչ բնութ, և դեղ ընդդէմ սքօռբութօի, ախտի մորթոց և դալկան: Չափն 'ի չորս տրամէ մինչև ցութ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ: Նոյնպէս օգտաւէտ է 'ի դիպուածս որքիւնոյ. զոր մարթ է լոսել 'ի փոշի մանրամաղ և խառնել ընդ բաւականաչափ մածնոյ, ընդ փոքր ինչ ջրոյ լեմոնի, և ստէպ ստէպ օծանել նովաւ 'ի վերայ վշտագնեալ մասին մարմնոյ:

Լաբիս, լտ: բիէթրա, իտ: չիթօս, յն: թաշ, տճ: գահկառ, կամ գահկառէ, կամ հաճար, և կմ պէհպէռի, արբ: սէնկ, կամ տիւսթէ, պր: Է անուն ընդհանուր ո՛ և իցէ տեսակի քարանց, որ 'ի վար արկանի 'ի դեղորայս:

Լաբիս աէթիթիս, կամ աէթիթիս լափիս, լտ: բիէթրա ագուիլինա, կամ էթիթի, իտ: աէթօս, յն: գարթալ թաշը, տճ: հաճարիլ նիսր, արբ: և ըստ մեզ՝ արծուաքար: Է ազգ ինչ կարծրապինդ նիւթոյ, որ ըստ ոմանց գտանի 'ի բոյն արծուոյ. որոյ վասն և կոչեցաւ յանուն նորա: Քառեակ է սորա տեսակ. առաջինն է մեծ իբր ընկուզաչափ, ձուաձև, և թըխագոյն: Երկրորդն՝ փոքր է և սեաւ նման ըստ իմիք մարքասիթ անուանեալ քարի: Երրորդն՝ փոքր է քան զերկոսին, և սևանիշ, և գոյն նորա մթին դեղին 'ի գոյն քրքմոյ: Իսկ չորրորդն՝ գորշագոյն է և մածուցիկ, որ յաճախ գտանի յերկիրն գերմանիոյ: Չորեքին սոքա օգտեն տղայաբերից՝ կապելով 'ի վերայ սրունից. ունի ևս մասնաւոր գործունէութի 'ի փարատել զլուսնոտութի, և զփորհարութի:

Լաբիս ինֆէռնալիս, լտ: բիէթռա ինֆէռնալէ, օսսի սէբթօնիքօ տի արճէնթօ ֆուսօ, իտ: ճէհէննէմ թաշը, տճ: հաճարիւլ ճէհէննէմ, տճ: և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ քար դժոխային: Է նիւթ ինչ խստապինդ, և կիզողական, բաղկացեալ յարծաթոյ, և 'ի ժանտաջրոյ, զոր վիրաբոյժք յաճախ 'ի կիր արկանեն 'ի ծախել զաւելորդ մասունս մսամոլեալ վիրաց, 'ի բանալ զկարծրապինդ ուռոյցս, և զելունդըս, և 'ի փարատել զխոցս ելեփանդականս, և գաղղիականս:

Լաբիս կհօա, լտ: բիէթռա տի կօա, իտ: գաս

պար անուն Թաչը, տճ: և ըստ մեջ՝ քաղ պատաղ անուանին: Քար բաղադրական, կազմեալ՝ ի բաղմատեսակ նիւթոց. բնութիւն և նշանակութիւն զոր ունիցի. զոր մարթ է՝ ի կիր առնուլ ընդդէմ դժնեայ ախտակաց, մահաբեր և որդնեռաց տենդից:

Լաբէս սերբէնթիա, լտ: բինկթրա սիւ սերբէնթին, իտ: էլանճըք Թաչը, տճ: հաճարիւղ հայլ, արբ: և ըստ մեզ Թարդմանադրի՝ օձաքար: Ի փոքրիկ, բուրակ և սեաւ քար լինէ, որ արտադրի՝ ի գլխոյ երիք ձի կոչեցեալոյ գաղղիական բարբառով՝ սէրբանթօ շաչիօն, որ լինի գեղ ազգս ընդդէմ հարուածոց կի՛ խածուածոյ կատաղի շանց, և Թունաւոր գեղոնց՝ կապելով և ելի գայն՝ ի վերայ վիրաւորեալ մասին մարմնոյ. բայց գիտել արժան է՝ զի ելի՛ անցեալ երկ ժամանակ բաղում, մինչև խառնեալ Թունից ըստ արեան, յայնժամ՝ ոչ նեղուցանէ զմօրուելին: Վարի և՝ ի բժշկուելն ախտին՝ էլանճըք կոչեցեալ՝ ի Թուքս:

Լաթէուկա. տճ՛ս լաքէուքա:

Լաթհիրիա, լտ: քաթաբուցիա, կամ քաթաբուչիա կամ քաթաբուցցա, իտ: հապպըլիւրիւք, կամ մաշուք, կամ աէմքէա, կամ գաՁատրիքա, արբ: շէտրիմ, կամ շիւտրիւմ, կամ մահուամանէ, և կամ մահուատանէ, ապ: ապոխաէլաթիկն, տճ: կոչի և՝ ի բարբառ լատինացւոց կրանուում ըէՁիուում մինուս, կամ մաեուս: Ի պատուղ լինէ բուրակաձև, սուսար, և կեղևապատ՝ ըստ Թիթեռնակլխոյ. մէջ նորա է հիւ Թալից, սպիտակ, և կնդղական. և միանգամայն և դեղ հզօրապէս լուծիչ, և ործացուցիչ, որով և առ Թէ զինէ՛ն աղեաց, և ստամոքսի. առ բժիշկս արաբոյ, պարսից, և հնդկաց՝ յաՃախ՝ ի կիր արկանի՝ ի բժշկուն ջղացուէ, խելաժեաուէ, վերնոտուէ, և ախտ Թմբերուէ, և յայլ կերպ կերպ լուծողականն դեղերայս. բայց առ եւրոպացիս՝ գուն ուրեք: ի պատուղ ասի եղուզանէն իւղ ազգս, որով օծանեն զանդամս անգամոցաց, զի և խթիչ բնութ է: Եւ ուրեք՝ ի կիր արկանի յերկս շիթաչափս խառն ընդ շաքարի առ՝ ի ստանալ զՃաշս, և զորդուն որոյ վայնի: Բայց ստոյգ է կաթնալից՝ յազդէ Թիթեռնակլխոյ՝ բուսեալ յատարակս և՝ ի պարտէզս երբ երբեմն ասնաչաւի բարձրութ: Տերևք ստոյգ երկայն են և յկեալ՝ ըստ նմանութ տերևոց ուռենւոյ, զոր լսել

'ի առնդ և ցանեալ 'ի վերոյ մասունքեալ վերայ' եւ կոյն ծխեալ մաշէ : Ծաղկին փոքրիկ , քառեակ Թեր- Թեան , բաժանեալ , և դեղնագոյն , որ 'ի վեր երևի 'ի պատեան' հանդերձ փոքրիկ առէջիւք : Լաւ որ- ման բոլորչի , և Թելալից :

Լամբօնէ . աճ ֆռամպօեսէս :

Լամիում բուլբոսում , կամ ուրթիքա մօ- Թուա , կամ կալէօբսիս , լտ : օռթիքա ֆէթիտա , ետ : Ի խոտ զաղրահոտ , որոյ ցօղունն է երկայն , ճիւղա- լից , և մէջն դատարկ : Տերևն ունի նմանութի ընդ տերևոյ եղնձոյ , բայց փոքր և փափուկ քան զայն : Ծաղկին փոքրիկ , որկորաձև , և ծերանագոյն : Սերմն սուսար , եւանկիւնաձև , կարմրերանգ , և շողշողուն : Իակ արմատն մանր , Թելալից : Ասյս խոտ օգտաւէտ է ընդդէմ փորհարուճի , խոլտարանոցի , և ախտին ֆլուօրէ պիանքօ կոչեցեալ հիւանդութեան :

Լաուրէօլա . տէս քհամեդաֆնէ :

Լաուսանում լնգուսիտում , լտ : Թունդուբա Թէ- պանքա , կամ վէն տ' օբիս արօմաթիքօ , և կամ լաու- տանօ լնգուսիտօ , ետ : աֆիօն ռուհու , տճ : և լատ- մէզ՝ ոգի ափիոնի : Ի հեղանիւթ ինչ հոտաւէտ , և ջերմահամ . որ այսպէս բաղադրի : Առկ գինոյը փո- շի ափիոնի՝ ըստ կշռոյ երկուց ունկեաց 'ի լիտր մի սպիտակ գինւոյ , յաւելուլ 'ի նոյն գին տրամ՝ մե- խակ , և գնոյն չափ՝ կինամոն . գինն ութ աւուրց՝ քամեա խիտ հոտաւով յայլ անօթ 'ի պահեստ : Ընտ- Թեամբ է պրպռիչ , և Թմբրեցուցիչ , որով պրպռէ գլխոյն , մեղմ գցաւս գ-ինեայս , արգելու գբոնի շարժուն ինդանց և ջլոց , խաւխանէ զձգուածուն , գինախտն , և գհոտուն արեան : Չափն 'ի կերկու չէ մինչև ցչորս . այս չափ վասն մատաղ մանկանց . խակ չափահասակաց մինչև ցշ4, և փոքր ինչ առաւել ըստ պիտոյուէ : 'Ի մէջ մի տրամ այսր հեղանիւթոյ պտանի ութ կշռոյ ցորեան ափիոն : 'Ի տեղիս տեղիս 'ի վար արկանեն նաև 'ի բժշկութիւնն երիծոյ , և հոտոյ տեղից , և փորհարուածէ :

Լաուրուս նօպիլիս , լտ : լաուռօ ռէձիօ , կամ սլը- ռօ , ետ : տաֆնի , իտ : թէֆինէ , տճ : լօռիէ , գրկ : ըղկաւ , կամ գահա , և կամ ռէնտ , արբ : սէհմիլէթ , պս : և ըստ մեզ՝ դաֆնի , կամ սարկենի : Ծառ՝ յա- ճախեալ տերևատիս , սուսար , գորշակերպ և ծանիւ- կէն , որոյ տատքն երկայն են և սուսար կերպ գբա-

մարդոյ: Տերևն մշտադալար, երկայնաձև, լայն իբրև երկու և կէս մատնաչափ, կարծր, ջղային, մաքուր, կարճականթ, հիւթալից, և ախորժահոտ, և տտպահամ: Ծաղիկն հերձոտ, միթերթեան, և դեղին, և 'ի տեղիս տեղիս նաև սպիտակ: Պտուղն փոքրիկ 'ի չափ կեռասի, բոլորակ, սեաւ, հոտաւէտ, իւղային, և դառնահամ, ունի և սերմունս երկայնաձևս: Իսկ արմատն ստուար, և խորտաբորտ: Զսորա տերև, որ է լի ցնդական աղիւ և իւղով՝ 'ի կիր արկանեն 'ի դեղ թալկութեան ջլաց և ուղղոյ, ջղային դժուարամարսութեան, և նուազուեան ամսական պարտուց կանանց և ախտից արգանդի. զի է խթիչ բնութեան: Զնոյն գործունէութիւն ունի և սորա պտուղն. բայց բնութիւն պտղոյն առաւել ջերմագին է քան զտերևոցն, սմին իրի ոչ է պատշաճ ջերմագին բնութեան վիճակելոց: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ: 'Ի պտղոյ աստի կազմեն և զիւղ ինչ կանաչագոյն, որ է դեղ պատուական ընդդէմ ցաւոց ջլաց, և ոսկերաց՝ օծելով:

Լաուրօչէրազուս կամ լաուրի ըէճիաէ, լտ: լաուռօ ռէճիօ, իտ: Է ծառ մշտադալար, և շքեղատեսիլ, յաճախեալ յեւրոպիա 'ի բուրաստանս, և 'ի պարտէզս, որոյ բունն է ուղիղ, սպիտակափայտ, թխախառն կանաչակեղև, և ոստալից: Տերևն ջղային, յղկեալ, շողշողուն, և դառնահամ. ունի զհոտ ախորժելի և թափանցիկ՝ նման ըստ իմիք՝ հոտոյ դառն նշոյ, յորմէ խառնեն չափով ընդ օղիշկի 'ի տալ հոտ ախորժելի: 'Ի տերևոյ աստի արտահանեն ըղջուր ինչ սպիտակ՝ 'ի ձեռն ցքահան գործեաց, զոր անուանեն՝ Աքգուա տի լաուռօչէրիզէ, որ և 'ի լատինացւոց՝ Աքուա լաուռօչէրազուս, որ է սաստիկ թիւնաւոր, և ուժգին թուլացուցիչ բնութեան: Սա վասն ուժգին թուլացուցիչ զօրութեան իւրոյ շիջուցանէ զտապս ջերմականս բորբոքեալս, որք պատճառին յայլև յայլ ջերմնատոչոր ախտից. ապաքինէ նաև զվէրս թոքոց, և սատակէ զոր դունս և զճճիս որովայնի. այլև բուժէ ղքաղցկեղ, զխլրդենի, և զախտն դաղղիական: Դարձեալ՝ օդտակար է կշտացաւութեան, դլխացաւութեան, փողացաւութեան, յօդուածացաւութեան, վատթարագոյն հաղից, փայծեղնացաւոյ, և ցնորման: Ծաղիկն ողկուղօրէն, հինգթերթեան, և անհոտ, սպիտակախառն կարմիր: Իսկ մինչ զթերթսն ծաղկանց 'ի բաց թօթափեն, 'ի վեր երևի 'ի միջի մասին

կարմրերանգ պտուղն ձուաձև, փեճեկաւոր, և դիւրաբեկ, ունելով 'ի միջի կորիզս երկայնաձևս և դառնահամս։ Զօրութ՝ նոյն է ընդ տերևոյն, բայց որակութի՝ տերևոյն առաւել թիւնաւոր է և մահաբերքան զպտղոյն։ Չափն 'ի ցքահանէ ելուզեալ ջրոյ 'ի 4 շթէ մինչև ց 6 յաւուրն, խառն ընդ փոքր ինչ ջրոյ։

Լավառէթուս, լտ։ Ձուկն ինչ յազգէ կարմրախայտի, յաճախեալ 'ի ձորափորս և յապառաժուտ վտակս. երկայնութի՝ նորա իբր ոտնաչափ, իսկ լայնութի՝ ձեռնաչափ. թեփ մորթոյն սպիտակ, և փայլուն. գլուխն փոքրիկ և երկայնաձև. իսկ միսն մածուցիկ, փափուկ, և համեղ յոյժ, միանգամայն և դեղ ազդու 'ի դիպուածս ցաւոց կրծոց, և ախտի թոքոց։

Լավէնտուլա սբիքա, լտ։ լավանտա, կամ սբիկ. նարտ, իտ։ լավանտ, գղղ։ հիւսամէ օթու, կամ լավանտա, և կամ նէրտէն, տճ։ և ը՝ մեզ՝ նարդոս։ Է բոյս սաստկահոտ յաճախեալ յիտալիա, 'ի սպանիա, և 'ի զվիցցէրա, երկայն իբր երեք ոտնաչափ, քառանկիւնաձև, փայտային և կարծր։ Տերևք սորա երկայնաձև են և սրածայր, ծաղիկքն փոքրիկ, խոռոչաւոր, որկորաձև, սպիտակ, և անուշահոտ, որք շղթայակերպ շարին 'ի վերայ ճիւղոց հանդերձ ատամնաձև և կապտագոյն հասկաւ։ Իսկ սերմունք նորա՝ որք լինին 'ի խոռոջս ծաղկանց՝ մանր են և երկայնաձև։ Այս բոյս լի է ցնդական աղիւ, և իւղով. որոյ եթէ՛ ծաղիկն, և եթէ հասկն են դեղ ազդողական 'ի դիպուածս ախտից ջլաց, ջղային տենդի, նուազման սրտի, առթելոց 'ի տկարութի՝ ջլաց, և յերկարատև խօթութի՝, նոյնպէս և անդամագօսութի՝, յօդուածացաւութի՝ և փքախտութի՝. զի է խթիչ բնութի՝։ Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ երկու լիտր ջրոյ։ 'Ի սմանէ ելուզանեն նաև զիւղ ինչ ազնիւ և յոյժ քաղցրահոտ. որ ստէպ 'ի կիր արկանի յօծանելիս, նաև 'ի քուօռտիալս 'ի զուարճութի՝, և 'ի զօրութի՝ սրտի։ Չափն 'ի մի շթէ մինչև ցչորս։ Նոյնպէս և արտահանեն յայսմանէ զոգի ինչ հոտաւէտ և թափանցիկ, միանգամայն և դեղ ազդու 'ի դիպուածս վերոգրեալ ախտից։ Չափն 'ի 15 շթէ մինչև ց40 կամ ց60, խառն ընդ հասարակ ջրոյ։

Լարինքս, լա: լարինձէ, խա: հօթօչձա, ատ: և ըստ մեզ՝ հապատ: Ըստ անդամոցընաց նշանակի գլուխ ընջափուղին, որ է գործարան ձայնի. և ամենայն ազգք ձայնից զայսմանէ գործարանէ կախին. նմին իրի բացատրել օրէնս Թէ որպիսի ինչ է յօրինուած նորին, և Թէ յինչ մասանց բաղկանայ, զի լաւագոյն և հաստուտ լինցի հետաքննին վերծանօղն հարատաստ ստամաձաւաց ձայնի: Գանգի ատացուք, Թէ հապատն է գլուխ, կամ վերջին մասն ընջափուղին, կամ խռչափուղին. ոչ այլ ինչ է քայց եԹէ գործարան բաղկացեալ յաճառայ՝ որք բարձեալ բերեն զլեզուակն, և՝ ի ԹաղանԹից բոլորեալ միանամբք և ջլօք, նախնաբար և յատկապէս կարգեալ յատկագործարանաձեւ ձայնի: Եւ է մարմին պինդ, խիտ, և պարարտ, մեծ, և ընդարձակ, ունելով զերկայնուԹի, զլայնուԹիւն, և զխորուԹի, ուռուցմամբ, կամ արտաքս ցցմամբ՝ մանաւանդ՝ և պարանոցս առնց ցուցեալ. որ է բոլորչի և բոլորակ, սակայն խոտորնաքանուԹիք ինչ: Գանգի յառաջոյ կողմանէ ճշդիւ բոլորչի է, այլ՝ և յետուստ կողմանէ՝ ուր՝ և յորկորն կոյս հայի՝ սակաւ առ սակաւ վերկայ՝ և կատարեալ բոլորչի ձևոյ, և առանձին զերկայնուԹիւն ինչ. և՝ ներքուստ է ծակ ինչ այսր մարմնոյ, որ ասի ձեղքուած, կամ լեզուակ նորին. որոյ չքեղուԹիւն, և ալիտանուԹիւնն առնոյն գովեստից է արժանի: Գանգի այսմ մասին յաւէտ շնորհեալ է գործողուԹիւն հապատին, և՝ ի սմանէ կերպարանի ձայնն (որ է այսր գործարանի յատուկ գործողուԹիւն). այս է՝ երբ զի օդն՝ որ ընդ այն անցանէ՝ ճնշեալ, և եղեալ, ազանչելի ինն արդարև պատճառելուԹիք և գործողուԹիք երեքտասան մկանանց զձայնին արտասրէ: Այլ դիտել արժան է, զի՝ և հապատն զուգընթանան գլխաւորաբար երկու մասունք՝ որք մեծի ուշադրուԹիե արժանի են. այս է՝ լեզուակ, և մալիլեզուակ: Լեզուակին անուանեալ կլօխԹիս, է գոյացուԹիե հապատին ԹաղանԹային, ճարպալից, մանուածոյ, կազմեալ առանձին մսով, և պարենքինախուե, որ՝ ի ծայրն ունի զձեղքուած խոտովակի՝ զբարձօղ լեզուին: Գանգի գործունեակ ցանցատեսակն է տեղի առաւելիե, և պարենքինային լերդին՝ է արտաքոյ ազբեան, նոյնպէս դնեմք՝ Թէ այն ԹաղանԹային, ճարպալից, մանուածոյ մարմին՝ օժտեալ խոժոյին և ճա-

ղային խոնաւութիւնը, է յատուկ և հարազատ դորը ծառան արտաքերութիւնե ձայնի: Իսկ մեկալեզուականն կոչեցեալ էբրկլօթեթիս, մատն ինչ լեզուակին, որ զփոխանորդութիւն վարէ զնախոյ, կամ զկատարչէն, զդուշութեամբ 'ի վերայ կայ, և արդելու, զի մի ինչ յուսեալեաց կամ յըմպելեաց ընդ լեզուակն 'ի հապազ անդր սոլտակեացի. նմին երկն և դուռն խնամածու, և մարտկոց ասի հապազին, որոյ բացմամբն առնումք զբուն, և ընչեմք: Ունի սա և զնեբան 'ի բնութենէ կարգեալ մկանունս, որովք երբեմն փակի, և երբեմն բացեալ լինի:

Լարտուս, լտ: լարուս, կամ կուսաս աթրութեթօ, կամ կռասասուսմ ան բօլքօ, իտ: տօմուզ եաղը, տճ: գիրուց կամ ճարպ խոզի: Ի պարարտութենն խոզին զատեալ 'ի մսոյն, և հալեալ, հաճելիչ կերակրոց, և պիտանի 'ի գեղարուեստ, մանաւանդ յօծանելիս:

Լաք, լտ: լաթեթէ, իտ: կալայ, կն: սիւտ, տճ: էպէն. կամ լէպէն հալխ. կամ սառպ. կամ սալիֆ, արբ: շիր. կամ սէլմապ, պր: և ըստ մեզ՝ կաթն. որով նշանակին ամենակերպ զսեալ հիւթք, թէ կենդանեաց, և թէ սերմանց, ևն. բայց կաթն կենդանեաց՝ որ բնութենէ մարդոյս առաւել համեմատ է՝ լինի զեղ օդաւէտ սանասութենէ, յօդուածացեալութենէ, ախտից միզային, աքօսութեօք, և ցաւոց կրծոց. բայց նկատել օրէն է, զի մի ապականեցեալ կաթն 'ի ներքս առնումք, որովհետև թունալցուցիչ է բնութեք:

Լաթեռւքա, լտ: լաթեթուքա, իտ: թռխատքա, կն: մատուռ, տճ: պէհու, կամ պէպու, կամ պէօք, կիճ պիբու, պր: խաս, արբ: և ըստ մեզ՝ հազար, բոյս յաղգէ խաւարտից. որոյ ցօղումն է երկայն և բազմաճիւղ: Տերևն մեծ, լայն, ասէտաձևախատան կանաչ, պարարտ, հիւթալից, և բարեհամ. վանդաւանայն և զեղ ընդդէմ ախտից ջլոց, աորին որովայնի, ախտից դանդատութենէ, և խթից աղեաց. կի է քնաբեր, հաստատիչ, խոնաւացուցիչ, և կարկ վոխացուցիչ երբնութեք:

Լաքթա, լտ: լաթեթա, կամ կօմիա լաքթա, իտ: լիւք, տճ: է խէժ կարծր, մեխին կարմիր, վայլուն, թափանցիկ, դիւրալոյծ, դիւրավառ, և յայրիչն բուրկ զհոտ անոյշ. խակ 'ի ծառքէն աոատահամ, և ներկէ զլորձուն կարմիր, յոճախեալ 'ի բէնիտլայ,

՚ի մալաբար, և՚ի վիեկոս, և է սա գործուած թևաւոր մրջման նրանք կամ ճանճի: Վասն զի այն թևաւոր մրջնեան՝ փոքրիկ և նուրբ կինճիաւ նրանով ծծէ գհիւթս ծառոց, և եղեգանց, և փոխարկէ զայն՚ի խէժ ձիւթային. և բնաւինչք երկրին ժողովեալ ցպաձև ձև ձուլեն մատնաչափ թանձրութիւն, և առաքեն՚ի վաճառ. զոր խառնեալ ընդ կինաբարիւ՝ հնարեն զայն կնքամոմ. ՚ի տեղիս տեղիս՚ի վար ալիանեն նաև՚ի գրդռել ղքերան, ՚ի դաչտանան կանանց, և ՚ի զօրացուցանել զինուերս ատամանց:

ԵՒբխոխում լաթինօլուսմ, լս: ևբխոխիօ, կամ բևբիթէ, իտ: եռպան ռուբբասը, տճ: Ն բոյս յոգ գէ կոտեմի. որոյ ցօղունէ երկայն իբր երեք ոտնաչափ, բոլորակ յղկեալ, բազմաճիւղ, և ուղղակից: Տերևք նորա են երկայն, լայն, մեծին կանաչ, եզերքն իբր սղոցաբերան, և տապակամ: Ծաղիկն ապխտակ և քառեակթերթեան: Պտուղն փոքրիկ, և խուռչաւոր: Բերէ և սերմունս մանուսն և երկայնաձև: Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր մատնաչափ, օձապտոյտ, ապխտակ, և տապակամ: Սա բուսանի յամենս յերուսաղէմ, ՚ի հովանաւորս տեղիս. բընութիւն է խթիչ, որով զօրացուցանէ զգործողութիւնս խժային թաղանթիցն բերանոյ, և լորձունաքեր մատնացն որկրոյ: Ըստ ումանց օգտակար է նաև շնութիւնս անուանեալ յօդուածոցաւութեան, որքինող, և բորոտութիւնէ, և խածուածոց կատաղի շանց. այլև փարատէ զբիծս երեսաց:

ԵՒբուս, լս: ևբուէ, իտ: լակօս, յն: խարագ կամ էռնէպ, և կամ տակլյպ, արբ: գէօթահբա, կամ գէօհթէբաչա. կամ հարկիւշ, և կամ լահծն, պր: և ըստ մեզ՝ նապաստակ: Ի կենդանի քառոտանի, հեղկ, երկչոտ, թեթևամարմին, սրընթաց, կարճագլուխ, երկայնականջ, բոլորակապարանոց, փափկակաշաւ, և կարճաձետ. որոյ եթէ սիրան, եթէ լեարդն, և եթէ արիւնն են գեղք վհատութեան, միզարգելութիւնէ, վերնոտուէ, նուաղութիւնէ ամենայն պարտուց կանանց, և քառօրեայ տենդից: Ուղեղն սորա ունի զգործունէութիւն՚ի զբաղացուցանել զկնիկս ուսուելով, և՚ի փարատել զկոծիծ ձեռաց գոյզն ինչ ծծելով եւեթ զայն: ՚Ի նեղքին կոպիճս առատութեան այսր հենդանւոյ կախեալ կայ նիւթ ինչ մածուցիկ, զոր լատինք քօակուլում ևբօրիս կոչեն. յորմէ կազմեն

դեղ ազգու ընդդէմ թունից, լուանոտուԹԷ, փոր հարուԹԷ, և նուազուԹեան սալի: Ձաւն ՚ի կէս սրամէ մինչև ցմի: ՚Նոյնպէս օգտակար դեղ է և ամուձէք նորա. զորոյ պարկն անջատեալ ՚ի գործ ածեն ընդդէմ թուլուԹԷ երիկամանց և միամիչտոյ: Ձաւն ՚ի 20 ցորենոյ մինչև ցճօ:

Լէկօրնեա. տե՛ս կլեչերհնա:

Լէննէկ. տե՛ս լէնա:

Լէննիօ. տե՛ս լինուամ:

Լէննիօ տի աչօէս. տե՛ս լինուամ աչօէս:

Լէննիօ տի գուասախա. տե՛ս լինուամ գուասախա:

Լէննիօ մօլուչէննակ. տե՛ս լինուամ մօլուչէննակ:

Լէննիօ նէֆրիԹիքօ. տե՛ս լինուամ նէֆրոհրիԹիքուամ:

Լէննիօ տի րօտի, տե՛ս լինուամ րՀօտիուամ:

Լէննիօ տի ֆէուռօ. տե՛ս լինուամ ֆէուռի:

Լէննա, լտ: լէննէկ, իտ: ֆաքօա կամ ֆաքի, ֆն: մէրմինէք, տճ: ած, կամ ածէս, կամ աուէս, արբ: և ըստ մեզ՝ ոսպն: Ի ունդ ինչ ծանօԹ ամենեցուն. յորմէ կազմեն պէսպէս կերակուրս, ոյ է մարսե՛ցուչիչ և մեղմապէս լուծիչ բնուԹԷ:

Լէուքօուռէա. տե՛ս ֆլուսաօ պիանքօ:

Լէուքօուռհէա վէննէուէա. տե՛ս պլէնիօուռհաճիա:

Լէպպրա, իտ: լէբբրէ, լտ. և ֆն: ճիուտամլըք, ույուպլուք, տճ: և ըստ մեզ՝ ուրիուԹի, բոր: Ի սխտ ծանօԹ ամենեցուն, տարածեալ ՚ի մորԹս մարմնոյ յատկանուԹէ արեանն:

Լէօ, լտ: լէօնէ, կամ լիօնէ, իտ: լէօն, ֆն: առլան, տճ: գաԹլուպ, կամ էատէա, կամ խատուտ, կամ լէյա, կամ կազանֆէռ, կամ սալտէմ, կամ ոլքամ. և կամ տարտամ, արբ: գէվիր, կամ շէրզէ, կի՛ շիր, կամ շիրի ժէեան, կամ շիրի կատան, և կամ շիրի շէրզէ, արբ: և ըստ մեզ՝ սուխճ: Գազան ահաւոր և չիկամազ, յաճախեալ ՚ի ջերմ գաւառս հարաւային սակոյ, և յաւրինէ. յաղԹանգամ, և մեծ իբր ուԹ տանասլափ. գլուխ նորա և երես մեծ է և ահագնատեսիլ, պարպարեալ երկայն և Թաւամեր բաշիւ. արտևանունքն կարծր. բերանն լայնաբաց. ծնօտքն մեծ, և անհաւԹ, յորս շարեալ կան 14 առամունք. յորս երկուքն հզօր են և կարի ազգու. երկուքն նուաբլ ըստ չան. իսկ վեցքն փոքրիկ և սրածայր. լեզուն երկայն, լայն, անհարԹ, և գոգաւոր. մարմինն հզօր և համանգամայն ԹեԹև կազմուածով. ոչ Ճարպա-

ելից, և մաեղ. ոյլ ջլայլն, և միանուտ. թաղիք ոտից ձկրանաւոր ըստ կատուի. իակ ոսկերքն այնպէս կուռ մինչ գրեթէ լինի անծուծ, որ զօրութիւն նորա օդ տակաւ: Այս գազան լի է ցնդական աղիւ և իւղով. զորոց զմիան ընտակիչք երկրին՝ի դործ ածեն՝ի դեղորայս, ուր և ասանդեն և պնդեն, եթէ է յոյժ զօրաւոր ջլաց, և ուղղի: Նոյնպէս զսիրտ նորա միոչիացուցեալ՝ի կիր արկանեն՝ի դեղ լսանոտուբ, և քաւօրեայ տենդից: Չափն՝ի 20 ցորենոյ մինչև 40: Չարիւն նորա նոյնօրինակ միոչիացուցեալ՝ի վար արկանեն ընդդէմ թունից, զի է քրանաբեր, և խթիչ բնութիւն: Իակ Ճարտն ունի զմանաւոր դործունէութիւն՝ի զօրացուցանել զլնդս, և՝ի խափանել զչընչիւնս ականջաց: Օգտակար են և ոսկերք նորա. զորոց զմիան անջատեալ, և միոչիացուցեալ՝ի դործ ածեն՝ի դեղ ցաւոց աստամանց և յօդուածոց, և տենդից: Չափ՝ի 20 ցորենոյ մինչև 60:

Էօբատուս, կամ բատուս և կամ բանթհէրա, լտ: էօբատոս, իտ: բատա, տճ: և ըստ մէջ՝ ընձառեծ: Գազան թեթևաշարժ, և ամէն, յամախել յատկա, և յոյժրնկէ. տեսիլ դիմաց նորա նման է առիւծոյ, կամ ըստ ևս կատուի. առն ընձառ. աչքն միջակ, ականակ, կաշուտ և յարաշարժ. ձայնն մեծ և լայն. ականջքն բոլորշի. լեզուն խորտուբոտ. առաստունքն սրածայր. պարանոցն երկայն, որպէս և մարմին նորա. ոտիքն մատղիր. սրունքն երկայն. թաթ ոտից հինգական, որոց մէջտեղք սրածայր են, և թռչնանգիկ. իակ առեան երկայն: Լի է իւղով, և ցնդական աղիւ, որոյ ամարձիքն անջատեալ՝ի կիր արկանի՝ի դեղորայս. որ է փարատիչ ախտից արգանդի, և այլոց ախտից կանանց: Չափն՝ի 40 ցորենոյ մինչև ցմի տրամ ամբողջ: Իակ ուղեղն միզաբեր է և ստղնաձգութիւն:

Էօնթօտուս Թատաքտուքուս, լտ: Թատատոքօ, իտ: Ի բոյս լինէ եղջերուոյ, որոյ արմատն է անհոտ և ախտակոհիւթ. միանգամայն և դեղ խցանայ ո՞ղողային և այլ ախտից առնելոց յուժեղութէ. զի է Թուլացուցիչ բնութիւն: Չափն չ ունկի ըստ միս լիտր ջրոյ:

Էգռուօռէ, կամ էգռուխոս, իտ: էիգռուխոուս, լտ: այսու անուամբ նշանակի որ և լցկ հեղանիւթ. զորօրինակ պինդ, օղի, ոգի, և:

Վնդուօռէ անթէքօնվուլսիվօ տի Թրինգալէլէ, կա։ Հեզուկա տյա կապվեալ՝ի վենեատիկ՝ի գեղարա-
ըէն՝ անուանեալ Լուվիճի մօթեթա, է յոյժ շահաւէտ
ընդդէմ ցնցական ախտից, զանազան խթից, փորհա-
րուածէ ևն։ Զափն մի դրգալ սեզանոյ՝ յորժամ
ըմբռնէ ախտն, և արտաքոյ այնր չնի չնի ըմպելով.
տղայոց բաւական է 10 չնի ընդ առաւօտն կամ ե-
րեկս։

Վնդուօռէ անօտինս մինէրալէ տէլ՝ հօֆֆման, կի
պլքօոլ էթէռէս տ՝ օսպիռիֆօռիքօ, կա։ Ընդօհօլ
էթհէռէում օր՝ սուլֆուռուռիչի կամ պլքօհօլ էթհէ-
ռէում քէր լ՝ աչիտ սուլֆուռուռիքուէ, կա։ լօքման
ռուհու, տճ։ ռուհի լօքման, արբ։ Է սպիտակ հե-
զանիւթ լինչ հոտաւէտ, թափանցիկ, և ցնդական,
բաղադրեալ ածխոյ պլքային, և՝ի ազոտիկ ոչ-
բնութէ է գրգռիչ, կամ խթիչ, և ապրածոզական.
հոչակաւոր է՝ի դեղատածս ախտից Լնգց, միզարգե-
լութէ, ախոնդանոռուէ, ախտից արգանդի, նը-
ազմանն արտի, փոխադրական Լերմնախտից, ուշա-
դնացուէ, անդամալուծուէ, և ախտից կրծոց ա-
թելոց՝ի թուլութէ։ Զափն՝ի 10 չնէ մինչև 60
խառն ընդ ո և նչէ հեղանիւթոյ։ Ախնիս համարի՝
եթէ նչէ թարմ, ազոտահոտ, Լերմահամ, ցնգա-
կան, և դիւրալուծ։

Վնդուօռէ ան Թէրրաֆօլիաթա ան Թարթարօ-
կամ օսպիթարթարոսաթօ ան բօթասսա վնդուռնօ, կա։
ալքալի Թուղտուն ռուհու, տճ։ Հեղանիւթս այս օգ-
ուտ է՝ի դեղատածս խցանոց մեսենդրական մաղ-
նոց, փայծեղան, և լերդի. օգտէ և ջրդողութէ,
միզարգելութեան, և դալկան։ Զափն՝ի տրա վնչ
Լցոյն մի ալամ՝ բաւէ։

Վնդուօռէ ան քօռնս ան էգռլս ստէջինալէօ, կամ
օսպիտալէջինալէօ ա՝ ամմօնիաքա էմբիրէգէօս, կա։
դէհրիսպարլը կէնիք պուշնուղուն ռուհու, տճ։ Է
ոգի լինչ բաղադրական՝ կաղմեալ էղջերուի,
՝ի սաթէ, և՝ի ազոտիկ ոչ-ոյ. որ է դեղ ազդու
ընդդէմ ախտից Լնգց, խլուածոց, և անդամա-
լուծութէ հոտոտմամբ, և ըմպելով. զի է խթիչ բը-
նութէ։ Զափն՝ի տրա չնէ մինչև 9ի6։

Վնէնթէրիա, կա։ սինոսիտոմէդ խասլ, տճ։ զա-
խիճ, արբ։ Է ազդ լինչ ոտվայնալուծութէ, յո-
րոմ լչանեն կեղտակուռք անմարթք. տես՝ի հա. ա.

Ի ՑՒՇԱՏԱԿ
ԻՒՂԱԲԵՐ
ՈՒՐՈՒԵԱՆ ԻՆՋԻԿԵԱՆԻ

'ի գլ. ել: Երեմ 301:

Լինարկիրիս տի արձէնթօ: ապ. լինարկիրիւս:

Լինարկիրիս տի օ.էօ. ապ. լինարկիրիւս աուրի:

Լինարկիրիւս, կամ լինաւձկիրիւմ, լտ: լինարկիլիս, և կամ լինարկիրիս, նտ: միւրտէսէնկ, տձ: մէրթէք, արբ: և ըստ մեզ՝ քարմարցակ: Ի նուէթ ինչ կարծր նըրա զքար, գոյացեալ յարձձային մաստից, և'ի փրփրոյ արծաթոյ և ոսկւոյ, որ'ի հուր արկեալ փոխարկի յարձիձ: Կրկին է սորա տեսակ. մինն է կարմրախառն գեղին. զոր փոշիացուցեալ'ի վար արկանեն'ի պէսպէս սպեղանի՝, որպէս'ի զոլացուցանել, և'ի չորացուցանել պղերս հնացեալս: Չայս տեսակ քարմարցակի լաւսինք՝ լինարկիրիւս աուրի կոչեն, զոր իսալք անուանեն՝ լինարկիրիս տի օւօ, և արաբք՝ մէրթէք տէհապ: Եւ տաճիկք՝ տլճն միւրտէսէնկի: Իսկ հայք քարմարցակ ոսկւոյ: 'ի սմանէ և գեղարարք գիտեն գործել ազգ. մի աղ-պուճ քացախոյ, որով լուացեալ զամենայն գծինեայ վէրս՝ իսկոյն ցամաքեցուցեալ բուժէ. մանաւանդ զվէրս քաղցկեղայինս, զորմէ լնապոյն տեսցես'ի բառն աչէթօ ասթուածոյ: Իսկ միւսն է սպիտակ, կամ արծաթապոյն, որ սակաւ մի թեթև է քան զառաջինն, զոր լատինք կոչեն՝ լինարկիրիւս արձէնթի, և արաբք՝ մէրթէք ֆաղթաս. այլ ըստ բնութե և ըստ ներգործութե նման նմա:

Լինաթուրա տի ֆէռռօ. ապ. ֆէռռօ:

Լինֆա. ապ. Լինֆա:

Լինֆաթիքուս. ապ. լինֆաթիքօ:

Լինճնէ. ապ. մալուս լինճնիա:

Լինում, կամ լինկնում, լտ: լէնիօ, իտ: քինլա: յն: աղաձ, կամ օսոուն, տձ: խաշտպ, արբ: ի սանուն հասարակ ամենասեսական փոյտից:

Լինում աւօէս, կամ քինլօալօէ, և կամ սկսալցօքհում, լտ: լէնեօ տի աւօէ, իտ: էօտ աղաձը, տձ: էհուտ, արբ: և ըստ մեզ՝ հալուէ: Ի փոյտ ուռնալից գլուխակէզ, դառնահամ, մոյգ հարեալ'ի գոյն խարտեաշ, փոյլուն, խոյտաձամուկ, բծալից, և անուշահոտ, զոր'ի գործ ածեն'ի ծխանելիս, և'ի դեղոտից, որ է զօրացուցիչ ստամոքսի, սրտի, և ջլոց, և կիսոյ ցաւոյ գլխոյ. ծառ նորա ամէն ըստ մերումս ձիլթենւոյ, կամ փոքր ինչ աւելի և ա, զոր տառեալ թողուն այնպէս ընդ երկար ժամանակս,

մինչև ցփոխել առ հասարակ. բայց՝ի ծառն անդ գըտանին և ջնջգ կամ երակք ինչ խզային, որ ամենևին անփութա մնան, և նոքին իսկ են հալում, զոր ապա ժողովեալ ամեն յաչխարհ առնեն: Կեղև նորա խիտ է և ատուար գրեթէ ըստ կեզևոյ մերումն ընկուզենւոյ. իսկ պտուղն նման է կեռասի: Սա բոլոր անի յաչխարհն հնդկաց, նա յաւէտ՝ի լերինս մոզոց և Ձիաւայի:

Վինոմ գուաստիա, լո: Է փայտ ինչ կարծր սպիտակ հարեալ՝ի գոյն դեղին, անհոտ, և սաստիկ դառնահամ, միանգամայն և դեղ չահաւէտ՝ի գէպ պուացս տկարութեանէ ստամոքսի, ջղային դժուարամարսութեանէ, մինչահատական և պարբերական տենդից, ընչարգելութեանէ, յօդուածացաւութեանէ. այլև առաւելու զառնելութիւն ստամոքսին և ընդերացն՝ որք դանդաղ գոն, արգելու զփսխուն, և արծարծէ զախորժակն կերակրոյ: Արջափ թարմ և գառնագին է այս փայտ, այնչափ ազնիւ է և շահաւէտ: Եւս զարմանս զայս տամ ըստ կերպի ինձ ծանելի, կամ նաև իբրև խաչու կամ եռացեալ: Եթէ իբրև ինձ ծանենէ, պարտ է արկանել զխոշոր փուչի արմատոյս ըստ կշռոյ տրամոյ մինոյ, ՚ի լիտր մի ցուրտ ջրոյ. զկնի երկուասան ժամուց՝ հնձել զգուշութիւբ յայլ անօթ ապակի, և ածուր ըմպել հիւանդին երեք կամ չորս անգամ յաւուրն՝ զկշիռ երեք ունկւոյ: Իսկ եղանակն, զոր պահեմ՚ի տալն զխաշուն կամ զեռացեալն, է այս: Առ արամ մի տաշած փայտին կոչեցեալոյ գուաստիա, և՚ի հասարակ ջրի եփեա եռացմամբ իբր քառորդ մի ժամու. ապա զտեա, և ճնաց եօթն ունկւոյ. յոր յաւել ունկւի մի՝ ծաղկի ջուր, որ իտալացւոց կոչի՝ acqua finocchia կամ ֆենուլա: Յետոյ առնուլ պարտ է երկուս սկահակս արձոյ երկնցեալ յաւուրն: Երբեմն և սա կազմեն այլ կերպ՚ի ծոյն արմատոյ: Արդ՝ հնձել եօթն ունկւի սփրուիթօ առ վինս յաւնօթ ապակի կամ՚ի չէչ. և ընդ այամ ոգւոյ խառնեա ինն արամ՝ վոշխացուցեալ կեղևն սոյն փայտի, կամ զնոյն փայտն, և թոյղ մնալ այնպէս իբր աւուրս ութ: Ապա քամեա զսոյն խիտ կտաւուով յայլ անօթ ապակի. և ահա այս է գառնագին ոգի գուաստիա փայտին, զոր խաւլք կոչեն՝ թրինթուրա ան գուաստիա. և՚ի 24 շաբաթ մինչև ցյշ: Ջնոյն գառնուեն և զգործուածեալն ունին սորա կեղևն, և արմատն:

'ի վայել սատի՝ որպէս և 'ի կեղևոյ և յարմատոյ նորա արտահանեն զգուշն կամ զդոյացական մասն լինչ Թանձրամած, և սեաւ, կոչեցեալ յիտալացւոց էսթրաՀԹօ ոի գուսախս. զոր յաՃախ 'ի վար արկանեմք 'ի պէսպէս հատուցելս և 'ի մաՃկևնս առ 'ի բժշկուԹիւն վերոգրեալ. ախտից, և խօԹուԹեց: Ծառայայր յոգնաշունչ վայոյ՝ աՃէ ըստ քարձրուԹեանն մեծամ ձիԹենւոյ: Տերևքն նմանն են տերևոց այնմ բուսոյ, որ էտալերէն կոչի՝ տիԹԹամօ պիանքօ: Ծաղիկն լայն, երկայնաձև, և հինգԹերԹեան: Պըտուղն գնտակաձերպ, և կորիզաւոր: Իսկ որմանն ատուսար էբրև զբազուկ մարդոյ, դեղնախատն սպիտակ, և դառնահամ, որպէս և կեղև նորա: Սա բուսանի 'ի սուրենամ, և յարևելեան կողմն ամերիկայ: ԳործածուԹիւն այսր վայոյ մուծաւ յեւրոպիա զառաջինն 'ի սպանիացւոց, յորոց էանց առ անդլիացիս, և անտի յայլ տեղիս:

Լինուամ մօլուչկնաէ, լատ: փայտ ինչ ամերիգեան. յորմէ գործեն դեղ ազգու ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց, և Թունաւոր զեռնոց, և քառօրեայ տենդից, միզարգելուԹեանէ, և յօդուածացաւուԹեան: Ձափն 'ի մի ցորենոյ մինչև ց16. այլև զմմլուսն առ Թեալ 'ի հարուածոց բուժէ:

Լինուամ նէբհրիԹիքուամ, կամ պալանուս միռէքախքա, լատ: լէնեօ նէֆրիԹիքօ, իտ: փայտ ինչ սպանիոյ, կարմրերանգ, սպիտակակեղև, և դառնահամ. քայց գոյանի և դեղնագոյն, որ լաւագոյն համարեալ է, և կարի օգտակար ընդդէմ ապականուԹեան արեան. զի է մաքրիչ և քրտնաբեր: Լ'ախնիք 'ի գործ աՃէին ասեն 'ի դիպուածս երիկամնաժետուԹեան, և միզարգելուԹե. քայց այժմ անպիտան համարին:

Լինուամ սանԹուամ. տե՛ս կուասեաքուամ:

Լինուամ ըհօտիուամ, կամ լինուամ չիբրինուամ, լատ: լէնեօ ոի ուօտօ, իտ: վայոյ վարդահոտ, յաՃախեալ 'ի կիպրոս, որոյ գոյն նման է սանտալօ չինեուիօի. օգտաւէտագոյն է 'ի դիպուածս սիկարուԹեաց սրտի, և ուղղոյ. զինոյն գործունէուԹիւն ունի սորա նաև իւղն:

Լինուամ Ֆէռուի, լատ: Փայտ հնդկային, կարմրերանգ, ամբողջ, կարծր, և ծանր, կեղևն սուտաւար, կարծր, և գորշագոյն. զոր Ճմլեալ մզեն անոի իւղ ինչ ագնիւ, և 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ախտից գաղղիա.

կանի և ելեփանդականի, խոլխեցդեուց, յոդուա ծացաւոյ, ընչարկելութե, և փորհարուութե: Ծառ առրա բուսանի և յամերիկայ, մեծ, և տոուարո. իսկ տերևն նման է տերևոց ընկուզենւոյ:

Լինում. տես լինու:

Լինքս, կամ լուբուս չէռվատուս, լո: չէռվինէռե, կամ լուբօ չէռվինէռե, և կամ լէննչիօ, իտ: վարչապ, կամ վաչապ, տձ: և ըստ մեզ՝ քօթարինէ: Ի տեսակ մի ժանտ գազանի 'ի ջուի չան, կամ վայրէ առիւծոյ, յաճախեալ 'ի ռուսաստան, 'ի զվիցցերի. և յամերիկա: Գլուխ նորա և ականջք են սեաւ, փոքրիկ, և եռանկիւնաձև. տեսիլ դիմացն նման կատու. աչքն հրափայլ և արատես. հոյեցուածծն նուրբ և ազդու. ծնօտն երկայնաձև, ատամունքն սայրատուր, լեզուն անհարթ, և արածայր ըստ կատու. ատևն սպիտակ, փոփուկ, և խայտաբղէտ, և ձեծադին. տուան կարճ. արունքն գեղնաւուր. ճկ րանք ոտից սայրատուր՝ զորէն արծուի: Ճարպ այսր գազանի ունի զգործունէութիւն 'ի զօրացուցանել զչկնդա, և 'ի փարատել զցաւս յօդուածոց:

Լինօ, իտ: լինեում, լո: լինօն, յն: գեթէն, տձ: գէթեան, արբ: չէրպ, կիմ հիշմ, և կամ գէշ, կամ ղէղէր, պր: և ըստ մեզ՝ վուշ, կամ կատու. բոյս յաճախեալ յեգիպտոս 'ի պարարտ, և 'ի խոնաւուս տեղիս. երկայն իբր երկու ոտնաչափ, նուրբ, և մէջն դատարկ: Տերևքն երկայն, նուրբ, և արածայր: Ծաղիկն վարթի 'ի գագաթան ըստ նմանութե չաղբրատի, և է կապտագոյն, և հինգթերթեան. պտուղն գնտաձև, արածայր, և տուար 'ի չափ ոլեռան, և 'ի միջի պարունակէ զկարմիրերանգ, և զճուաձև հատս կամ սերմունս շողշողուն և հիւթալից 'ի խորչս խորչս թաղանթատեսակ. յորոց ելուզանեն զհեղանիւթ ինչ սալիտակ իբրև զկաթն. և 'է վար արկանեմք 'ի դեղ սերմնահանութե, հակից և երիկամնաժետութե: 'ի սերմանց տատ մզեն նաև զիւղ ինչ օգտակար կոչեցեալ 'ի բարբառ արաբացւոց՝ ղէթհատ, 'ի պարսից՝ ռուղանի զեղէր, և ըստ մեզ՝ իւղ կատաւատի. որ է փարատիչ խթից, և ցաւոց որովայնի, վատթար հազից, ախտի գաղղնականի, և այնպէս մարթոյ: Կազմեն 'ի սմանէ նաև թանձրացեալ 'ի հատուցանել զուռայցս կարծրապինդս: 'Ի կեղևոյ այսր բուսոյ հանեն թել ինչ նման

թեւից կանեփով, զոր մանեալ դործեն կտաւ՝ի ազէտ ազգի ազգի զգեստուց:

Լինֆա, իտ: լիմֆ՛ա լտ: նէմիլէն, տճ: ուռ թուպէիլ ճէսէթ, ալբ: և ըստ մեզ՝ աւիշկ, կամ ջուր. բայց՝ի մանաւորի այսու անուամբ իմանալիք զհիւթս կամ զպոլորչիս՝ որք գտանին՝ի ներքս նըր բագոյն էրակաց, յորս ոչ լինի չրջան, և մուտ ա րեան, և որք ընդ ան զառիլ արեան սեփհական չըր ջանաւ ևւրեանց, բաժանեալ յարենէ. և՝ի յորդ ա ռատանալն՝ արտահոսին՝ի մարմնոյ, և յայնժամ առ ձայնի քիրան. բայց՝ի գիպուածս յորս առքս արուե ական ինան՝ի ներքս, ասկս փակեալ գոլոյ ծակոտ կէն խցանացն, առնեն զայլ և այլ վշեանս, և զախ տս, մանաւանդ զախտն չրգոլուԹ՛ե, ուր յայտնա նապէս տեսանելիք, եԹէ վերոյհշեալ գոլորչիք, կամ հիւԹք արգելեալ ինալով էրկարատեւ՝ առպականեալ գումարին՝ի մի վայր, մանաւանդ գէպ՝ի պորտն. եւ ասկս այտուիկ լինի ծարաւ առատիկ՝ի չրգոլու. Թե. զի՝ի պակասիլ այսր ցօղոյ՝ ցամաքի արիւնն, և մսատունքն, և փոխան նորա չուր խնդրեն, որով ա ռաւել ևս ջայրանայ ախտն՝ վասն անդադար առա ջելոյ հիւԹոյն, յորմէ պատճառի. զոր յորով ան գամ ծակեալ, արտահանեմք զբազմաքանակ չուրս, մինչև ցյիտուն կամ ուԹառուն լիար հեզուկս:

ԼինֆաԹիքս, իտ: լիմֆհաԹիքուս, լտ: Թէռուտա մարլարը, տճ: և ըստ մեզ՝ աւիշկեան անօԹ, կամ աւիշկական երակք: Այսու անուամբ՝ի մանաւո րի յայտ առնեմք զչրային երակս, որոց միոյ մասին եզերքն աւարտին՝ի վերայ մորԹոց, և զգումարեալ չուրս կամ զպոլորչիս արտահոսեն՝ի մարմնոյ: Այլ պիտելի է, եԹէ վերոյհշեալ անօԹքն կամ երակքն են այնքան մանրաԹելիք և նրբագոյնք, մինչև հազիւ մարԹ է նշմարել զայնս խոշորացուցիւ. ամին իրի և օր քան զոր ըն աձել յարբուն հատակի, ցամաքեալ խցանին այդոքիկ անօԹք. ուստի և Թարշամեալ Թա ւամին դէմք երեսաց. այլ՝ի մատաղատուն հատակս տղայոց՝ գոլով այդոցիկ երակաց դեռ անարգել, և բաց և չի չրով, պատճառէ՝ի նոսին զփափկուԹի, զկիրուԹի, և զգելափայլ դէմս երեսաց:

Լիպարա, լտ: իւզ տրամ. տճ: և ըստ մեզ՝ չիւր. որ է չափ նշանակիչ զհարիւր տրամ քանակուԹի որ և նոյն է երաց. յորում պարունակի երկուտասան ունց

ին՝ և կէս: Դարձեալ, գիտել արժան է, եթէ առ-
վարաբար եգեալ (ՃԾ.) զայս նշանագիրս իմանամք
զչափ մի լիտր:

Լնքէնէ իզանաւկթօ, իտ: հէրպա մուշի իզանաւիչի, 4
4 կամ լնքէն իզանաւկթուս. լտ: իզանտիս ետատունու,
ած: է սեաւակ ինչ մանուշ, որ յաձախ 'ի վեր երևի
'ի իզանտիս գաւառն 'ի վերայ քարանց. գոնով է
թուխ և փայլուն, և համով փոքր մի գառն. օգտա-
էտադոյն է 'ի դեղատածս թոքաժեռտութիւն կամ
ծխրական ախտի՝ յորժամ ախտակիրն արիւնախառն
թքանէ. զի է թուլացուցիչ բնութիւն: Նոյնպէս և
օգտաւէտ է 'ի դեղատածս վատթար ջրոյ և երկարա-
տև հազից, ցաւոց կրծոց և վերայ թոքոց: Ա՛յլև
անուցանէ և բարեկարգէ զգործողութիւնս մարտղուե,
և զառնեբլուխն ջլոց, և միանգամայն փարատէ զվա-
տութիւն, զնուրբ աւենդն, որ կոչի՝ ֆէպատէ լէնթա:
Ջայս բոյս ես 'ի կիր առնուամ ըստ կերակրի ինֆու-
զիոնէի, կամ խաշուի, կամ նաև լբրև փոշի: Եթէ
լբրև ինֆուզիոնէ, կամ խաշու, օրէն է արկանել
զիսաշոր փոշի բուսոյս ըստ կշռոյ ունկւոյ միոյ՝ յեր- 2
կու լիտր ջրոյ կամ կաթին. յետ երկուատասան ժա-
մուց հէղ զգուշութիւք յայլ անօթ ապակի, և առնր
ըմպել ախտակրին երեք կամ չորս անգամ յաւուրն՝
զկէս ջրոյն ունկւոյ: Եւ 'ի խնդրել անդ՝ զի լինի
զօրեզագոյն, պիտի յաւելուլ զչափ լիքէնէ իզան-
տիքօին: Իսկ եղանակն, զոր պահեմ 'ի սակն զիր-
շին՝ է այս: Ա՛ռ ունկի մի՝ փոշիացուցեալ 'ի բու-
սոյս, և նոյնքան՝ շաքար վանի: Եւ զայս պարտ է
առնուլ ջրոյն անգամ յաւուրն, միայն թէ կրկնե-
լի է այդ գոնէ մինչև 'ի չորս ամիսս:

Լնքօքսիտամ քլավաթուամ, կամ մուաքուս թէռ- 4
ռէսթռիս, լտ: լնքօքսիտիս, կամ մուաքս թէռռէս-
թռէ, իտ: Գուռատ այտլը, ած: և ըմ մէզ թարգ-
մանութիւն՝ ատն գայլոյ: Բոյս յաձախեալ 'ի զվէյիա՝
յանուանս, և 'ի բարձրաբերձ լերինս. որոյ ցօղունն
ձապաղեալ սիրտ զերեսաք երկրի, հանդերձ երկայն
և պարարտ ճիւղովք: Տերևք սորա փոքրիկ են և
անհարթ, որք խիտ առ խիտ բուսանին 'ի վերայ
ճիւղոց: Իսկ արմատն երկայն, միայտային, և թե-
լաձիւ: Այս բոյս լի է խլզով և գոյացական աղիս,
և բնութիւ ձգէչ և սեղմիչ. օգտաւէտ է 'ի դեղատածս
ցաւոց յօդուածոց, և մկզարդելութիւն, եթէ ջրով

եւաց ուցեալ արբցի : Իսկ եթէ տեսրևն փոշևաց ուցեալ արբցի իսաւն ընդ ջուր՝ լինի դեպ ընդդէմ փորհարուածէ, թանչևց և պջռապուածօվ : Ձափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի :

Լուբինուս ալպուս, լտ : լուբինո, իտ : ամբը բակլա, ամ : Թերմիզ, արբ : և ըստ մեզ՝ բակլայ դառն : բոյս՝ յաճախեալ յեգիպտոս, երկայն իբր երկուատ նաչափ, ճիւղալևց, բազմատերև, ուղիղ, վարսաւոր, և ուղղաբեր : Տերև նորա է խիտ, երկայն, և հեղձոտ, 'ի վերուստ ծուխագոյն, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ, և թաւիշաւոր. հասմով ըստ մասին դառն, և քաշտ մասին ատիպ : Ծաղկին սպիտակ, հասկաձև, և կարճատևանէ, որ ելանէ 'ի գագաթան, և 'ի ծայրս ճիւղոց հանդերձ բաժանաձև առէջնէք. յետ ծաղկանց յաջորդէ պատեանն երկայն, պարարաձև, և վարսաւոր, մէջն չերտաւոր, յորում բազկանան հատք սպիտակ, բոլորշի, բացագոյն գեղին, և յոյժ գառնահամ. յորոց կազմեն գեղ վասն ձձեաց, որքիւնոյ, և բորոտութեան, չաւին ունկի մի ընդ երկու լիտր ջրոյ : Իսկ արմատն կարծր, և սպիտակ :

Լուբուս, լտ : Ընդբօ, իտ : լինքօա, յն : գուռտ, տճ : գաչխիպ, կամ գըլլուպ, կամ զինջ, կամ հէղձամ, կամ սէրհան, և կամ ախպ, արբ : և ըստ մեզ գայլ : Ի տեսակ մի գազանի 'ի չափ շան. որոյ գլուխն է քառանկիւնաձև, աչք փայլակնացայտ, մանուկ 'ի մէծան. ցուռկն երկայնաձև, բերանն մեծ. ատամունքն կարծրակուռ, և սրածայր. ականջք կարճ. պարանոցն այնքան կարճ է, մինչև չկարէ շարժել զայն, յոր սակս ստիպի դառնալ ետևր մասնիսն առ 'ի հայել յետս. մորթն թաւամազ, և դեղնախառն սպիտակ. տուտն ստուար, և երկայնահեր : Բնութիւն գիշնեայ, և պատառօղ, և անյագ մսակեր քան զամենայն գազանս : Սա 'ի ձմեռան առաւել զայրագին է քան յամառան, միշտ յաճի շուրջ զգիւղօրէից ըմբռնել ընտանի անասունս. և այնչափ յանդուգն է, զի բազում անգամ գիշերայն մտանէ 'ի գիւղս, և յափշտակէ ոչխարս 'ի վարսախէ իւրեանց, երբեմն և զմարդ : Սիրտ սորա օգտակար է լուանոտութեան, և վերնոտութեան, չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց30 : Լեարդն ունի զգօրծոց նէութիւն 'ի փարատել զՂրգողութեն, և զթոքաժեստուն, չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60 : Ճարպն օգ-

տակար է ջլաց օծելով: Իսկ ոսկերքն փոշիացուցեալ, լինին դեղ շահաւէտ 'ի դիպուածս կշտացաւութեան, և շիաթիքա անուանեալ յօդուածացաւութեան: Մազք մորթոյ գայլոց 'ի ծերանալն սպիտականան. բայց 'ի կարի ցուրտ գաւառս գտանի և 'ի բնէ սպիտակ. երկնչի և փախչի 'ի հրոյ, և 'ի սաստկահնչիւն ձայնից:

Լուբուս մարինուս, լտ: լուբօ մարինօ, իտ: գուռտ պալըղը, կամ տէնիզ գուռտու, տճ: տիպ սէմէք, արբ: և ԹՄ մեզ՝ գայլ ծովային: Է ձուկն ինչ շատակեր 'ի ձև սալամօն ձկան, այլ մեծ, և ստուար քան զայն, գրեթէ կշռէ 20 լիտր. գլուխն երկայնաձև և թանձր, աչքն մեծ, ընչացքն երկայն և լայնաբաց, ատամուսքն նուրբ, և սրածայր, թեփ մորթոյն կարծր և արծաթագոյն: Իսկ միսն որ է առատ ցնդական աղիւ՝ 'ի գործ ածի և 'ի դեղ ցուրտ այտուցից, և խուլից: 'Ի գլխոյ նորա երբեմն ելանէ քար ինչ փոքրիկ, զոր ստէպ 'ի վար արկանեն ընդդէմ գլխացաւութեան, կապելով ևեթ զայն 'ի վերայ վշտագնեալ մասին գլխոյ:

Լուբօ. տես լուբուս: Դարձեալ՝ այսու անուամբ նշանակի՝ խոց կամ ախտ ինչ, որ 'ի վեր երևի 'ի քունջս երանաց, և 'ի սրունս:

Լուբօ մարինօ. տես լուբուս մարինուս:

Լումպրիքուս թէռռէսթրիս, լտ: վէռմի տի թէռռա, կամ լօմպռիքօ, իտ: էլմինս, յն: սօղլուճան, կամ եէր գուռտու, տճ: տէսուզ, կամ սաֆար, կամ խառաթի, կամ շահմէթիւառթ, կամ էմայուլէաթ, արբ: կիրիմ սիւռի, կամ կիրիմ տիրազ, և կամ խօյնա, պր: Է անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն տեսակ ցամաքային որդանց, որք զուրկ են յոսկերաց և յարենէ, բազումք ևս զուրկ յոտից. իսկ այլք բազմոտանի քան զայլ միջատս: Անհամար է այսոցիկ որդանց բազմութիւն, որք գտանին 'ի ծոց հողոյ, 'ի վերայ երեսաց հողոյ, և աւազոյ, այլև 'ի վերայ ամենատեսակ ծառոց և բուսոց: Տեսակ ինչ նոցա կեայ 'ի մէջ փորոտեաց կենդանեաց, և տղմոյ, որ է երկայն իբր թզաչափ, նուրբ, բոլորակ, տափարակաձև, և կարմրերանգ, զոր թուրքք սօղլուճան կոչեն. յորմէ ելուզանեն զիւղ և զոգի, և 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ցաւոց ոսկերաց, յօդուածոց, ջղաց, և այտուցից, և լուծման՝ նաև կարկամութեան

ջլաց. 'ի տեղիս տեղիս 'ի կիր առնուն նաև 'ի բժըշ-
կութիւն երիկամնաժետութեան, և միզարգելութեան:
Գիտել արժան է, եթէ յամենայն ցամաքային ճճեաց
կամ որդանց ելուզանել մարթ է զոդիաւոր հեղա-
նիւթս, որովհետև առատ են ցնդական աղիւք, և
իւղովք. բայց ջրայինք զուրկ են յայնպիսի ներգոր-
ծութեաց և օգտաւէտութեաց:

Լուշինիա, կամ բհիլօմէլա, լտ: ուզինկնուօլօ,
կամ ռուսիկնուօլօ, և կամ ռօսիկնօլօ, իտ: այէթօն,
յն: պիւլպիւլ, տճ: անտէլիպ, կամ գիւայթ, և
կամ ճիւմէիլ, արբ: պիւպիւրտէկ, կամ զէնտխաա,
պր: ըստ մեզ՝ սոխակ. Թռչուն ինչ փոքրիկ 'ի չափ
արտուտի, որ 'ի գլուխ իւր ունի Թադաձև կատարս.
փետուրք նորա 'ի Թիկունս են Թուխ, իսկ յորո-
վայնն գորշագոյն. սրունքն կարմրերանգ, որպէս և
կտուց նորա, տուտն կարճ. իսկ ձայնն սքանչելի և
զմայլեցուցիչ. սովորաբար բնակի յանտառս, և 'ի
բուրաստանս. որոյ միս 'ի գործ արկանի իբր դեղ
լուսնոտութեան, և անդամագօսութեան. իսկ լեզին ու-
նի զմասնաւոր գործունէութիւն 'ի փարատել զմառա-
խուղս աչաց:

Լուչիուս, լտ: լուչչիօ, իտ: Թուռնա պալըղը,
տճ: սէմէք հաննու, արբ: և ըստ մեզ՝ կռնկաձուկն:
Տեսակ ինձ ձկան՝ որ ունի զգլուխ մեծ առ համե-
մատութեամբ մարմնոյ. աչքն ոսկեգոյն և փայլուն.
ծնօտն դրդալաձև, ատամունք սայրասուր, Թեփք
մորթոյն լայն, սպիտակ և խոտորնակ. տուտն
կարճ. իսկ միսն սպիտակ, և համեղ, միանգամայն
և դիւրամարս. որոյ սիրտն և լեարդն լինի դեղ օգ-
տաւէտ անընդհատ տենդից. չափն 'ի 4 ցորենոյ
մինչև ց6. Ճարպ սորա նոյնպէս օգտաւէտ է ընդ-
դէմ հարբխոյ: Իսկ ձուն կամ ձուղքն ունի մասնա-
ւոր զօրութիւն բառնալոյ զզզուանս ստամոքսի: 'Ի
գլխոյ սորա երբեմն ելանէ քար ինչ փոքրիկ, կարծ-
րակուռ, և սպիտակ, զոր իբր դեղ 'ի կիր առնուն
ընդդէմ լուսնոտութեան, երիկամնաժետութեան, և մի-
զարգելութեան. լուծանէ և զքար, եթէ գտցի ընդ
անցս նորա: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60:

Լօլիկօ կամ սէփիա, լտ: լօլլիճինէ, կամ սէփ-
փիա, կամ քալամաեօ, իտ: տէւթիս, յն: միւրէքէպ
պալըղը, կամ սիբիա, տճ: և ըստ մեզ՝ կաղամար
ձուկն, կամ մելանաձուկն: Է տեսակ մի քսակաձև

ձկան, որ կրէ ՚ի ծոց իւր զսեաւ հիւթ ինչ իբրև զմեղան, յորմէ կալաւ և զանուանն. ունի և զբազում ձանկս մեղէնս, երկայնս, և փոփուկս. որոյ մին օգտաւէտ է ակարութեանէ ստամոքսի: Իսկ զոսկրն զոր լսանինք կոչեն՝ օսատ ակ ակիլա, լոսեն ՚ի փոշի մանրատել, և ՚ի գործ արկանեն երբեմն ՚ի գեղ միզարգելութեանէ, և սերմնակաթութեանէ:

Լօլիսամ, լս: լօկլիօ, կամ ծիծանիա, իտ: տէլէձէ, տձ: գաստէլ, կամ զլվան, և կամ տէնիքա, սրբ: զլվէմ, սր: և ըստ մեզ՝ որոյն: Ի ունդ կարմրերանգ, գնտակաձև, ախորժահամ, այլ ընտաբեր. քանզի բազում անգամ պատճառէ զթմրութեն, զոր ասյտ զլնոյ, և երբեմն ևս զինջուածս, և զդեղնութեն երեսաց. բայց եռացուցեալ կորսուանէ զայդպիսի ակ ընտակար որակութենս. և ՚ի ժամանակս սովու ժարթէ և զայն փոխանակ հացի ՚ի կիր առնուլ: ՚Ի տեղիս տեղիս ՚ի կիր առնուն նաև ՚ի բժշկութենէն ասյտուցից, խթից, և երիկամնաժետութենէ՝ ջերմաց ցուցեալ արկանելով ՚ի վերայ ցաւագնեալ մասին մարմնոյ:

Լօկլիօ. տես լօլիսամ:

Լօմպարդ: այսու անուամբ ըստ անդամոցն նշանակի՝ ինչ երկայն և տուարտ զետեղեալ ընդ ողնայարն, և ընդ յետակողմն ամենայն կողից, ձա պատեալ ընդ յետակողմն միջաց մինչև ցոսկր սրբանին:

Լօմպոնբօնատ: Ի տեսակ մի ձձուոյ՝ որ առվուրաբար գոյանայ ՚ի վուր կենդանւոյ. որոյ էութենէն ի իբր վեց, եօթն կամ ութ մասունս ածուփ. և երբեմն ա ձեցեալ լինի իբր երեսուն ատնաչափ. իսկ լայնու թին գրչաչափ:

Լօպօ. այսու անուամբ ըստ անդամոցն նմանի՝ բլթակ լերդի կամ թոքոց:

Լօցիօ. տես ուրինա:

Լօքմ. այս բառ կոչեցեալ յարաբացւոց, ի անուն ընդհանուր նշանակիչ ամենայն թանձրամած դեղոց՝ որք ըստ մեծի մասին օգտակարք են կրծոց և թոքոց. զորս յօրինեն բաղադրութենէ ՚ի բազմատեսակ սերմանց, ծաղկանց, արմատոց, և խժոց: Ասդ՝ զսա ՚ի լատին բարբառ կոչեն՝ էլենկթուս, զոր յոյնք անուանեն էքլիմա, կամ էքլէկմա, իսկ թուրքք՝ լէօք:

Լօքմ բէհլէվօնէ, իտ: ի մակադրամամած հիւթ

լինչ բալասդրական, կազմեալ՝ ի տասն ցորեան՝ հօմիքա տրաքանեթէ, ՝ի մի ուննկի՝ աքցուա ոի պօղրանաէ, ՝ի նոյնչափ՝ աքցուա ոի ֆինր ա՝ արանչիօէ. ՝ի մի և կէա ուննկի՝ ալրօքքօ ոի վինօչէ, և ՝ի նոյնքան՝ ալրօքքօ ոի քաբէչ վէննէրէէ. որ լինի դեղ օգտակար կրծից, և արոի. զոր պարտ է առնուլ տասն կամ ճրկոտասան անգամ յաւուրն, ըստ չափու միոյ դրքմայ սեղանոյ:

Ծ

Ծէնծէրօ. տե՛ս ծինձիպէր:

Ծէտօարիա, լտ: զուրտնպաթ, կամ զուրտնպա, կամ զուրնիտուն, կամ սաթվա, արբ: զուլտամպա, տձ: պէժուր, կամ պէձուր, և կամ բէրվէին, պր: Ի արմատ հնդկային՝ երկայն, կարծր, ատուար՝ ի չափ ձկոյթ մատին մարդոյ, գորշագոյն, և հաստատուր. որ ատէպ՝ ի կէր արկանի ըստ օրինակի կոճապղպեղի, որպէս և բնութեին նման է բնութեամբ նորա. և՝ ի մանաւանդ օգտակար է ջլային դժուարամարսութեան և միջահատուկան տենդի: Բոյս ատրա միջակ է ըստ ատուարութեամբ և ըստ երկայնութեամբ. տերևն երկայն, և սրածայր ըստ նմանութեամբ տերևոց կոճապղպեղի: Ձափ արմատոյն՝ ի 16 ցորենոյ մինչև 320 հատ կամ ըստ անգամ յաւուրն:

Ծիկօմաթէքօ. այսու անուամբ ըստ անդամազննաց իմանի՝ ոսկր վերին ծնօտին, որ միացեալ է ընդ ակառատակի գլխոյն,

Ծիմատ. տե՛ս աէրուկօ:

Ծինծիպէր. տե՛ս ծինձիպէր:

Ծինկօ. տե՛ս ծինքրամ:

Ծինձի, կամ անիզուամ լինախքուամ, լտ: Ի տեսակ մի ատտլաձև պտղոյ՝ որոյ կեղևն կարծր է և անհարթ. և սեաւ, և ունի կորիզս երկայնա, եռանկիւնաձևս, և խոռոչաւորս, յորս են գոյացութենք կարմրերանգ, և փայլուն, և ախորժահամ. յորմէ կազմեն դեղ ազդու ընդդէմ ախտի փքոյ, խթէց, և ցաւոց որովայնի:

Ծինձիպէր կամ ամօմում՝ ծինձիպէռ, լա՝ ծէնը ծէրօ, իա՝ ղէնձէֆիլ, տճ՝ ղէնձէպիլ, կամ ղէնղէպիլ, արբ՝ չէնկէվիր, պր՝ և լաս մեղ՝ կոճապըղպեղ՝ Ա՛րմատ երկայն, ստուար իբր մատնաչափ, տափարակաձև, կիսաթոլորչի, ծնրաւոր, դորշագոյն, հոտաւէտ, և տարապայման կծու, որ և զնեզրս ծապք քողաց կծէ. ընուելը է խթիչ կամ գրգռիչ, որով գրգռէ զմանրաթելս ստամոքսի և ընդերաց. կաղդուրէ զթուլութիւն ջլաց. զարթուցանէ զախորժակ, և դիւրաւ տայ մարսել կերակուրն. այլև վատարէ զփուքս, և փարատէ զստամոքսային հազս և զնեխես որովայնի՝ Ձափն՝ ի գործ արկանելոյ՝ եթէ իբրև փոշի, պարտի լինել՝ ի վեց ցորենոյ մինչև 24՝ Իսկ եթէ իբրև խաշու, ՝ի կէս տրամէ մինչև ցմի. զոր օրէն է եռացուցանել ընդ վեց ունկի ջրոյ, յաւելով՝ ի նոյն երկու տրամ շաքար. և առեալ լինի ըմպելիս այս՝ ի միջոցի 12 ժամուց՝ Այլև գրգռէ զնըբաջինդս լեզուի, և զարթուցանէ զթմբրեալ մասունս քոյց և բերանոյ՝ ծաւքելով եթէ զայն՝ Ա՛րդ՝ արմատս այս ունի զերկուս տեսակս, այսինքն սպիտակ, և թուխ. սպիտակն որ առատ գտանի՝ ի յաղբևելեան նահանգս հնդկաստանի, առաւել ազնիւ է սակս առաւելութեանն իւղոյն՝ որ՝ ի նմա. ուրանօր՝ ՝ի թարմ ժամանակի շաքարաւ քաղցրաւենի յօրինեալ, ՝ի գործ արկանեն՝ ի բանալ զախորժակս կերակրոց, ՝ի փարատել զփքախտութիւն, և ՝ի նորոգել զյիշն ակարացեալ յերկար խօթութէ՝ Բոյս տորա զոր լաւինք կոչեն՝ արուեստս հնդիկս ջլավաթա, նման է ըստ իրաց ինչ եղեգան. տերևն լայն, երկայն, և կարմրախառն կանաչ. և ՝ի միջոյ տերևաց ելանեն ծաղկիկք ինչ լախտաձև՝

Ծինքուամ, կամ ծինք, լա՝ ծինքօ, իա՝ ռուհլ թուխիա, կամ թուխիա մատէնի, տճ՝ Է կիսամեծաղ ինչ յաճախեալ ՝ի գերմանիա, ՝ի պօէմիա, յանգղիա, ՝ի սաքսօնիա, և՝ի գաղղիա, ծանր յոյժ, և ամրակուռ՝ Երբեմն է տորա տեսակ, առաջինն կոչի յիտալացւոց՝ ծինքօ օսախտաձօ, կամ ըստ ռամկաց՝ քալամինա, կամ բիէթրա քալամինարէ, որ է դեղնախառն սպիտակ, և բծաւոր՝ Երկրորդն կոչի՝ ծինքօ սօլֆօրաձօ, որ է ոսկեգոյն, բայց գտանի և մոխրագոյն՝ Իսկ երրորդն սպիտակ է, և դիւրաւ եեկանելի՝ Երեքին տոքա կիզեալ ՝ի հուր փոխարէ

կին 'ի գոյն սպիտակ իբրև զկիր, և յայնժամ առ-
ձայնի՝ Ֆիօր տի ծինքօ, ըստ նորոց՝ իբէռթէռմօս-
սիտօ տի ծինքօ, որ լինի դեղ ազդողական 'ի դի-
պուածս լուսնոտութեան, անդամալուծութեան, վաթ-
տարագոյն հազից, ախտի ջղաց՝ և ցնցականի 'ի վե-
րայ եկելոց մանկանց. զի է խթիչ բնութեան: Չափն
'ի կէս կշիռ ցորենոյ մինչև ց20, զոր պարտ է բաղա-
դրել ընդ այլ յարմարագոյն դեղորէից և կազմել
հատագեղս, և առեալ լինի չափս այս 'ի միջոցի 24
ժամուց. առաւել քան զայս չափն՝ պատճառէ ըզ-
ժայթքումն, և զլուծումն որովայնի: Դարձեալ,
օգտաւէտ է 'ի դիպուածս տկարութեան, և ցաւոց
աչաց. նաև բուժէ զարտասուաբեր ախտն աչաց, և
արգելու զուռոյցն նոցա, եթէ բաղադրիցի ընդ լիտր
մի վարդի ջրոյ, և յաճախակի թացեալ զկտաւն տր-
կանիցի 'ի վերայ:

Ծիպէթհում, կամ վիվէռռա ցիպէթհա, կամ ծի-
պէթհա, և կմ չիվէթհա ծիբէթիում, լտ: ծիպէթ-
թօ, իտ: միսկ գէտիսի, տճ: Է գազան ինչ կատուա-
նման, որոյ գլուխն է վարսաւոր, և դորշագոյն,
ականջք նորա սեաւ, և երկայնաձև ըստ կատուի.
ատամունքն կարծր, և սուր, հերքն 'ի պարանոցն, 'ի
փորն և 'ի ձետն են երկայն, սեաւ, և բծալից. իսկ
մնացեալ մասն մարմնոյ բոլորովին խայտաբղէտ, այ-
սինքն սպիտակ, կարմիր, և սեաւ, թաթուլքն կարճ,
և մանրամազ, և իւրաքանչիւր թաթլոյ ունելով
զիւրեանց հնգեակ մատունս մագլաւորս, սեաւս,
և սայրասուրս: Սա գտանի սովորաբար 'ի հնդիկս,
'ի չին, և յեթովպիա. մերթ ընդ մերթ բուրէ հոտ
անոյշ, և պատմեն թէ միանգամ յեօթնեկի մեղմով
քերեն 'ի մարմնոյ նորա զթանձրամած հիւթ ինչ իւ-
ղային՝ կոչեցեալ 'ի տաճկաց՝ գալէմ միսկ եաղը,
որ հանգոյն քրտանց ելանէ ընդ մորթն, զոր ժողո-
վեն յեղջիւր եզին՝ ամրապինդ խցել զբերանն եղջեր,
զի մի ցնդեսցի հոտն. և է բնութեան խթիչ, որով
մեղմէ զցաւս արդանդի, և որովայնի: Չափն 'ի կէս
ցորենոյ մինչև ցմի կմ ցերկու: Այլև օգտէ ցաւոց
ականջաց, և յիշողութեան:

Ծուքքա. տես քուքուրպիթա:

Ծուքքառօ, կամ ծուքքէռօ. տես սաքքհարում:

Ծօլֆօ. տես սուլֆուր:

կ

Կաթթաւռիա. տե՛ս վալէռիանա:

Կալանկա, կամ մարանթկա կալանկա, լտ: հասիլիճան, տճ: խուրմճան, արբ: ալգան, պր: Ի սա մատ հնդկային՝ կալմիր, թուխ, ստուար մատանա- չափ, թեւլաչից, ծանր, և տապահամ. միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ փքախտուածքի: Դանակը՛ի կիր արկանէին ասան՛ի դնապուածս անդամալուծու- թե՛ լեզուի, փորհարուածքե՛, և վախման. իսկ այժմ յոյժ սակաւ՛ի գործ արկանի յարևմուտս:

Կալլա օրինէնթալիս, կամ գուէդքուս չէռուիս, կամ քօչչի օրինէնթալէս, կամ քօքքուրէ, լտ: կալլա տի լեվանթէ, կամ նօչէ տի կալլա, կամ կալլօցցա, ետ: քինքիա, չն: մազը, տճ: ափա, արբ: սեվկիւհլ, պր: և ըստ մեզ՝ դևատոր: Ի պտղաձև ձու ինչ որդան, որ սովորաբար՛ի վեր երևի՛ի վերայ սերևոց սար- կանոյ, կամ կանոյ, որոց ոմանք են գնատակաձև՛ի չափ կանոյ. այլք են ձուաձև՛ի չափ ընկուզոյ. ոմանք են կակղամորմին, այլք կարծրատոյն, և ոմանք խատափինդ երբև զփոյտ, ոմանք են լերկա- մաշկ, այլք վշաքից, և ոմանք ունին աղուամազս: Ընդ՝ պտուղքս այսոքիկ սովորաբար՛ի գործ արկա- նին՛ի սեաս ներկս, և՛ի նիւթ մելանի, նաև՛ի դե- ղոյն. զի են սեղմիչ, և խատղիչ բնութեբ, որով արդելուն զհոտուածն արեան, և որովայնի, և սերմնա- կաթուբե, և փարատեն զնէթս, և զտենդս: Չափն՛ի 20 ցորենոյ մինչև ց30. այլև ցրուեն զայսուցա ցուրտս:

Կալլինա, լտ: ալէքտօրիս կամ օրնիթա, չն: թա- վուք, տճ: ֆարխ, արբ: մուռուրլ, պր: և ըստ մեզ՝ հաւ: Ի թռչնոյն ընտանի ծանօթ ամենեցուն, որոյ միս համեղ է և առողջարար: Ճարպ նր է ուտելի յորչափ թարմ է, և՛ի հնանալն՝ լինի ազդու ընդդէմ ամենայն ուռուցից պատճառելոց՛ի թթախտուէ: Ջնեղքին կողմն ստամոքսի այսր թռչնոյ՝ ընդապա- տեալ է թաղանթ ինչ նուրբ, և դոյզն ինչ կարծր, որ անջատեալ ջրացուցանեն՝ և՛ի կիր արկանեն

'ի գեղ միզարգելութեանէ, գալիան, հոսման արեան, և ակարութեանէ ստամոքսի: Ձաւին 'ի 30 ցորենոյ մինչև ցճօ: Արուն այծի հաւու, զոր լատինք՝ կալլուս անուանեն, և յոյնք՝ արէքտօր կամ քէթինօ, և արաբք՝ տիկ, և Թուրքք՝ խօուզ, եփ ըմպէ՝ աքաղաղ, առաւել անուանէ լիգի նորայ ձևով, և գեղով քան զարուեան այլ Թռչնոց, որոյ ոչ միայն ջքնապղէ գոյն, և կամարաձև ձեռ, այլև կատարքն կարմիր և Թագաձև, և ձայնն բարձր և աղդու, որով երգէ յորոշեալ պահս ինչ աւուրն և գիշերի, ազդ առնելով մարդկան զժամանակս: Սա ունի ճարպ իբրև գհաւ, յորմէ կազմեն գեղ ընդդէմ ուռուցից, կարծրութեանէ ջլոց և ցաւոց ականերաց՝ օծելով: Բայց միսն ոչ հաճանէ 'ի ջամ ախտուռեանէ մոյ հաւու: Սերական անգամ նորա ջրացուցեալ և վոշխացուցեալ, 'ի վար արկանեն իբր գեղ նուազութեանէ ատղի. ջաւին 'ի 40 ցորենոյ մինչև ցճօ: 'Ի լեղւոյ նորա նոյնպէս յօրինեն գեղ ազդու 'ի դիպուածս ցաւոց աչաց, և բծից երեսաց: Իսկ յոտից նորա՝ որպէս և հաւու, զոր ծեմբ գեղ շահաւէտ ընդդէմ Թուլութեանէ ստամոքսի, և վարհարութեանէ:

Կալլուս. տե՛ս կալլինա:

Կալպանում, կամ պուպօն կալպանում, լտ: կալպանօ, իտ: գաանը, տճ: կանավաշակ, կամ խիլ, կամ հլնի, և կամ հաւգէտ, արբ: բաւմաատ, կամ էնկիւժէթ, պր: և ըստ մեզ՝ քաղքան, կամ գալքան նոա: Է խէժ Թանձր, գիւրամած, մածուցիկ, սպիտակ, այլ 'ի հնանալն փոխի 'ի կարմրախառն գեղին, սաստկահոտ, ջերմահամ, միանգամայն և գառն և սեղմիչ բնութեամբ. օգտաւէտ է ընդդէմ փքոց այլ գանգի, և յորդ հոսման ամենայն պարտուց կանանց և սերմնականեաց: Ձաւին 'ի յերեք ցորենոյ մինչև ցճ, խառն ընդ այլ յարմարապոյն դեղոցդէց: Այս խէժ հոսի 'ի ընոյ կամ յոտից ուղղակի և մեծ Թերթ անկոյն կոչեցեալ լատինական քարբաուով՝ Ֆէուլա կալպանինֆէուա, որ սովորաբար բուսանի յափրիկէ, և 'ի կողմանս աւորւոց, և ըստ ոմանց է տզգ ինչ նարդոսի:

Կամպէրօ. տե՛ս կրանքիօ:

Կանկրէնա, լտ: քանքռէնա կամ քանքէռօ, իտ: քաղքինօ, յն: եէրեարա, կամ եէնմէձէ, տճ: ապիլէ, կամ աւրա, և կամ կէմալ Ֆաուխ, արբ: և

ըստ մեզ՝ կերլցաւ, կամ քաղցկեղ. տե՛ս զայս ՚ի հտ. ա. երես 352:

Կաամերիմեխաէ, լտ: ինֆիսամմացիօնէ տէլլը ոսթմաքօ, իտ: միւհրիւքան իլ միտէհ, արբ: միտէ թուլթուլմասը, տձ: ըստ մեզ՝ բորբոքումն ստամոքսի. զորմէ լինաց ոյն ստացի հտ. ա. երես 96:

Կարօֆանօ. տե՛ս քարիօքհիլլուս:

Կարկարինգմօ. տե՛ս մուրմուր:

Կլանտուլէ, իտ: պէզիթէլէրի, կամ կէլինճիկ էթլէրի, տձ: կուտուէ, արբ: ըստ մեզ՝ մսան: Ե՛ս ասիպային և թանձր մսան ինչ մարմնոյ կէնդանեաց, կարգեալ ՚ի ծծել զաւելորդ փուռչ, ՚ի զատանել կամ՚ի մղել զհնեւթս ինչ ՚ի զանգուածոյ արեան, և յուռուդել զմսատուն ինչ. ամին նրի ստէորաբար յորջորջին այսու անուամբ այն ամենայն, որք զատանեն յարեանէ զհնեւթս ինչ յատկուածս, որպիսի է երիկամունքն, որոյ ոչնչացումն եղիկամն է զատանել զմէզն յարենէ: Եւ այսու անուամբ նշանակին որք միանգամ կարգեալ են ՚ի կատարելագործել զաւիշն, և զհատուցն, այդպիսի են միզարանակն, ասիպային մսատունքն:

Կլանտուլէ ամիկտալարի, իտ: Այսու անուամբ ցուցանին նշաձև մսանք, կամ ասիպային մսատունք, որք են երկու կարմրերանգ մարմինք կօղմնագիծ ձգեալք ՚ի քմոց, և զետեղեալք յաջ և յահեակ առարատովք լեզուի, որք միանգամայն առձայնին կաւվինէ:

Կլանտուլէ բարօթիսի, իտ: պուլաք պէզէթլէրի, տձ: այդպիսի ասիպային մսանք կան զետեղեալք ՚ի մէջ արտաքին ականջաց, ընդ առօրոտով բազկի, և առաջնեալ միոյն ճիւղից ցնեւլքին մսատուն ծառելեաց:

Կլանտուլէ բուօնթուաթէ, լտ. տե՛ս վէշնիքուլատէ պէմինալէս:

Կլանտուլէ թիրօիտէ. անուամբ ցուցանի վահանաձև մսանք:

Կլանտուլէ լինֆաթիչէ, իտ: նէմթէն տամարլարն պէզէթլէրի, տձ: այսու անուամբ իմանին ասիպային մսատունք ինչ աւիշկեան անօթոց:

Կլանտուլէ մաթուխէ. տե՛ս ուէթէռուս:

Կլանտուլէ մաչէլլարի, իտ: չէյնէ պէզէթլէրի. տձ: անուամբս այս նշանակի մսանք կամ ասիպային մսատունք ինչ ծնօտից:

Կլանատուկ սալնվատուկ, իտ: սալեա ագըտածը պէղ-
ֆնըլէրի, աճ: որով նշանակի լորձունահոս մասնք,
կամ սպնգային մասունք:

Կլանատուկ տէլլէ ֆատուկ. տե՛ս Թօնախլլէ:

Կլանատուկ քօնկլօմէռատ: Ն գնատակաձև մասնք,
կամ սպնգային մասունք, կոչի և կլանատուկ քօն-
կլօպատէ, այսինքն կուտակեալ 'ի բազմաց, կամ
գնատակաձև հատաքեալ:

Կլավքօմա. անուանիքս այս խմանի՝ ախտ ինչ աչաց
պոյացեալ 'ի ԹանձրամածուԹէ խտղղեալ Թաղան-
Թոյն:

Կլեյերմինա, կամ տուչէս բատնքս, և կամ լե-
պուրինէա, լտ: լեպուէրինա, կամ լևկօրնիցնա, կի-
բէկօլնիցնա, իտ: լեպօրնիցնա, յն: միանքէօքնս, կամ
պիանքէօքնս, տճ: շիրին պնեան, կամ սիբլեան, պր:
և ըստ մէջ՝ մատխտակ, կամ մատուտակ, և կամ մա-
բուխ: Ն բոյս բազմացօղուն, երկայն իբր երեք կի-
ջոս ոտնաչափ՝ յատկեալ 'ի ստանիա, 'ի բոլոր
իտալիա, 'ի գաղղիա, 'ի գերմանիա, և 'ի յանտպատա
ամէրիկանու յարևելեան կողմն էԹիլ գետոյն:
Տերևք նորա են երկայն, մածուցիկ, պայծատ կանաչ,
փայլուն, և տոպահամ: Ծաղիկն ծիրանապոյն, և
ընդայն. և վոխանակ պտղոյ արտադրէ պատեան
ինչ կարճ, տափարակ, պալարակից, և կարմրախատն
գեղեն, ուղեղով 'ի միջի սերմունս երկայնաձև: Իսկ
արմատն երկայն, ստուար իբր մատնաչափ, կնճռա-
լից, բազմաճիւղ, գորշապոյն, մածուցիկ, քաղցրա-
համ, միանգամայն և գեղ ալղողական 'ի դիպուածս
ջղագողուԹե, բորոտուԹե, սերմնականուԹե, ախտի
պաղղիականի, և ցաւոց յօդուածոց. որ 'ի գործ ար-
կանի սովորաբար 'ի մի լիտր ջրոյն երկու տրամ:
Յարմատոյ ասաի գեղապործք եւրոպիոյ յօրինեն
նիւԹ ինչ սեաւ, Թանձրամած, փայլուն, և քաղցրա-
համ, միանգամայն և գեղ ընդդէմ ցաւոց կրծոց,
հազից, և ԹանձրամածուԹեան տոլունից. ջափն 'ի
կէս տրամ մինչև ցերկու և կէս յաւուրն՝ խառն ընդ
այլ յարմարապոյն գեղոցդէից:

Կլօսախիթիսէ, լտ: տիլ ԹուԹուչմասը, տճ: և ըս-
մէջ՝ բորբոքուն լեզուի. տե՛ս հտ. ա. երես 67:

Կոտեաքում, կամ լինում սանԹում, և կամ լի-
նում, բէյտամպէր տալածը, տճ: եաշատիլ էմմէկա,

արբ: և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ Սբ փայտ: Ի ծառ մեծ 'ի չափ մերոումն ընկուզենւոյ, յաճախեալ յաւերկիա, և 'ի հնդկիա, որոյ կեղևն սուսար է, և խժային. փայտն կարծրատինդ, խայտաճամուկ, մթին գեղին, տապահամ, և խոշտին, միանգամայն քրանաքեր և խթիչ բնութեբ, և մաքրիչ արեան. զոր եփեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է ախտից մոր Թոց, պալպնականի, էլեփանդականի, ցաւոց յօդուածոց, և ոսնատուութեբ, և ձեռնատուութեբ, և է անբն դունակ ցեցոյ. յորմէ և սովոր են յաւերկիա, յանդղիա, և 'ի սպանիա կազմել ճախարակս, և զայլ գործիս այսպիսիս: Տերև նորա երկայն է և բոլորակաձև: Ծաղկին փնջաւոր, և հովանաձև, ժժգոյն դեղին և կանաչականեբ: Ինակ պտուղն գորշագոյն, բոլորակ և սուսար 'ի չափ շապանակի: 'Ի ծառոյ սասի արտաքանեն խէժ ինչ մթին կարմիր, փայլուն, բեկանուտ, հոտաւէտ, և տապահամ, զոր լսանինք՝ կոչեն կումմի կամ ռէզինա կուաեաքում. յորմէ յօրինեն դեղ ազգոլական ընդդէմ չիանթիքա անուանեալ յօդուածոցեբ, և ընդդէմ վերոյիշեալ ախտից: Զափն 'ի կէս սրամէ մինչև ցմի և կէս յաւուրն՝ խառն ընդ մի/ լիտր սիկռօ սի լաթինէ: Ինակ չափ փայտին պարան լինել երկու բուռնիլի, յերկու լիտր և 'ի տան ունկի ջրոյ, զոր օրէն է եփել եւացմամբ երբ քառորդ մի ժամու, յետ զառելոյ պարսա է առնուլ ըստ չափու երից ունկւոց երկոցա կամ չորից անգամ յաւուրն: Ջնոյն ներգործուեբ ունի և տորա ոչխեց կոչեցեալ 'ի նոցանէ՝ ԹինԹուռա վօլաԹիլէ սի կամ մա կուաեաքօ. զոր պարսա է առնուլ 2. 3 անգամ յաւուրն, ըստ չափու միոյ փոքրիկ դրդալի:

ԿուԹԹա, լս: կօչչիա, իտ: տաՃլա, տճ: պաԹրա, կամ չէլչէ, արբ: հինթէպէկ, կամ չէկիրէ, և կամ սիրիչկ, պր: և ըստ մեզ՝ կաԹիլ կամ չիԹ, որով լմանամբ զկաԹուածդ մի դուչնամանեայ ի և էյէ հեղանեւեթոց. յորոյ վաԹսուն կաԹուածոց կշռի ըստ բժշկաց մի ամբողջ պրամ, ուսոն մի չիԹ կամ կաԹիլ է զուգակշիռ միոյ ցորենոյ:

ԿուԹԹա կամպա. աեա կումմի կուԹԹա:

Կումմի, լս: կօմմիա, իտ: զոմմք, տճ: սաղկ, արբ: զինձէբուս, կամ զիւնջ, կամ սնգալինէ, կիմ չիլիմ, և կամ գիւնճկոսէ, պր: և ըստ մեզ՝ խէժ, կիմ խէժ, կամ հոյժ, կամ կուէժ, կամ ռէսին, կամ

հոյզ, և կամ հոյծ: Ի անուն ընդհանուր նշանակիչ առնային թանձրամած, պարարտ և կպչուն հիւթոց եղուզելոց ՚ի ծառոց, ՚ի անկոց, ևն. որոց են բազում տեսակք. բայց մեք առաւել զընտրագոյնս և զօգտաւէտագոյնս պատշաճ համարեցաք կարգել ՚ի տառիս:

+ Կումմի ամմոնիաքում, կամ համմոնիաքում, լտ: կօմմա ամմոնիաքա, իտ: ամէթա, կամ էբէ, յն: չաար ուշտը, տճ: դէլէխ, արբ: օշտվիշա, պր: և ըստ մեզ՝ աշտակ, կամ օշակ: Ի խէժ թանձրամած, դեղնախառն ապխտակ, բեկանուտ, թափանցիկ, դիւրալուծ, և դիւրայրոյծ, որ տրկեալ ՚ի քացախ կիր՚ի չուր չկրէ վայվաղակի լուծանի: Սա թէպէտ էն այնքան չկրէ և սաստկահոտ՝ որպէս գալբանոս, սակայն ըստ մասին օգտաւէտութեանն ազնուագոյն է քան զայն, մանաւանդ որոց են վնճակեալ մալասային բնութիւնք. ունի և սա մանաւանդ գործունէութիւնն ՚ի բանալ վնցանս լերդի, փայծելան, և մկընդերաց, որք սովոր են պակալ զկնի տենդից, և այլոց ամին նման առոյրիչ ախտից. այլ և գրգռէ զդաչտանս, և մեղմէ պհապս, և զցաւս կրծոց: Գտանի և այլ տեսակ օշակի, որ է ժժգոյն կարմիր, շէլջակոյտ և աւազուտ, որ առորին է յոյժ քան զայն: Սակայ գիտել արժան է, զի նախաւանդեալ օշակն սովորաբար գտանի յափրնկէ, և ՚ի կողմանս լեռնոյ. և է բնութիւք փոքր ինչ խթիչ. չափն ՚ի 12 ցորենոյ մինչև 36 ՚ի տրամ ամբողջ:

Կումմի անիմէ. աւա անիմ:

Կումմի արաբիքում կամ կումմի սէնէկալ, լտ: կօմմա արաբիքա, իտ: զամք առապի, տճ: ըստ մեզ՝ խէժ արաբոյ: Ի սպիտակ, փայլուն և մածուցիկ խէժ ինչ. որ ՚ի տուզ ժամանակի ծառոյէն յեռ- ղուկա և յատկա, յորմէ գործեմք դեղ ազգոլսկան ՚ի դեպուածս փորհարուէ, հարբզնոյ, ևչուածոց, հոսման արեան, զայրացեալ թանչից, միզարգելուէ, և ախտից կրծոց. զի է թուլացուցիչ, և միզաբեր բնութ: Չափն ՚ի 12 ցորենոյ մինչև 36, խառն ընդ այլ յարմարագոյն դեղորէից. տունկ նորա ջուր լա- ւունք՝ աքտչնա էձիբեթիաքա կամ միմօսաս նիլօթիքա կոչեն, է մշտադալար և փշալից: Տերևն երկայն, նեղ, և խորտաբորտ: Ծաղիկն սպիտակ, փոքրիկ, և խոռոչաւոր, ունելով ՚ի միջի սիեռնակ փոքրիկ ջղա-

*պատեալ սպիտակ մանրաթելովք, որ՝ ի սկզբան անդ-
կանաչ է, այլ՝ ի հասանիլն ժոխի՝ ի դոյն թաւա-
մեալ սերևոյ: Խակ պտուղն դառնահամ, և երկայն
քան նմանութեամբ լոբենիսի, ունի և սերմն սպիտակ և
կարծր:*

Կումմի կապտանում. տե՛ս կապտանում:

*Կումմի կռեթեա, կամ կռեթեա կտանպա, կամ
կռեթեա քանաօճկիա, կամ կռեթեա կտանտրա, և
կամ կումմի բէրուվկիանում, ըս: կօմմա կռեթեա,
իտ: կօմ կիւեթ, գղզ: գամմեթրան, պր: կռեթա
կամպա, տճ: և ըստ մեզ՝ դեղին խէժ անուանեալ, հատատուն, կոր, կարմրախատուն դե-
ղին, դիւրավառ, և դիւրալոյծ, վիանգամայն և
դեղ ջրդողութեամբ, և այնքանով որովայնի, որ և լու-
ծէ հզօրեղապէս քերելով, և՛ի գուրս վանելով զաղ-
տեղութիւնս, զջուրս, և զճճիս որովայնի: Ձաքն՝ ի
յուժ ցաւոց մինչև ցատան: Ա՛ւ բժիշկս արա-
բիոյ, և պարսից յաճախ՝ ի վար արկանն՝ ի լուծո-
ղականս և՝ ի ջրատն դեղորայս, բայց յերբոպացւոց
գուն ուրեք: Ծառ ստոյգ զոր լաւինք կոչեն՝ լաթհն
ախս, և ըստ նմանց քառքաբուլն աքօսթաէ՝ է երկայ-
նագոյն, աւուրս եբր բազկաչափ, փշալից, և
բազմատերեան, որ պատատեալով եւանէ զծառով և
և զիւեղակաւ իբրև զբազեղն: Տերևն նման է տերևոց
ասմբուէ վիճակի: Ա՛յս ծառ յաճախ բուսանի յա-
մերիկա և՛ի մալապար. նայաւէտ՝ի քամղօճկիա. որոյ
խէժ վարդ և՛ի դեղին ներկս:*

Կումմի կուտահքում. տե՛ս կուտահքում:

Կումմի սակաբէնում. տե՛ս սակաբէնում:

Կումմի սէնեկալ. տե՛ս կումմի արաբիքում:

Կումմի տառականթէ. տե՛ս թրակականթհում.

Կումմի քինօ. տե՛ս կօմմա քինօ:

*Կրամէն, ըս: կրամինա, իտ: այրըք, տճ: ինձիլ,
կամ խախիլ, արբ: կէօրկիա, պր: և ըստ մեզ՝ սէղ:
Է խոտ երկայն, նրբատերև, բուրտակահատակ և
տարածական, յաճախեալ յամենայն ուրեք՝ի մարգս,
և՛ի պուշտավայրս, որոյ արմատն կոչի՝ի բարբառ
արաբացւոց՝ ըտքլ ինձիլ, կաճ շուշ ինձիլ. խակ ըստ
Թուրքաց՝ այրըք քէօքիւ, որ է երկայնաձիւք, սպի-
տակ՝ հարեալ՝ի գոյն դեղին, և ծնրտաւոր. միանգա-
մայն և դեղ ազգաւ ընդդէմ ամենայն ջերմնատա-
ջող ախտից, և խցանաց լերդի. զի է պղպեղային,*

բացողական, և մեզաբեր: Սովորաբար խաշուն առած ՝ի կիր արկանի. զաւին ՝ի ջուրս արուամբ մինչև 360 խառն ընդ երկու լիտր ջրոյ:

Կրանաթա. տե՛ս բուռնկքա:

Կրանալ, լս: ատապատա, արբ: Բոյս մշտապալար, մեծատերև, հիւթալից, պառնապին, և թռուն. ուր, որ ստվորաբար բուսանի յամերնիկս, և յափրիկէ, զոր ատեպ կախեն առ պարտիզօք և որմովք տանց իւրեանց. և ի դեղ ազդուլական ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, և ուռուցից՝ կապելով ՝ի վերայ վշտապնեալ մասին մարմնոյ:

Կրանում, լս: կրանօ, իտ: տե՛ս Թրխթիքում: Դարձեալ՝ այսու անուամբ, ըստ դեղաբժախից ցուցանի քանակուԹի ծանրուԹե մոյ հատի միջակ ցորենոյ, ուստի ՝ի մի արուին պարունակի 60 ցորեան: Այլ գիտել արժան է, եԹէ ստվորաբար եղեալ ջայս նշան (gr), իմանամք զչափ մոյ ցորենոյ:

Կրանում ԹիննԹօրում. տե՛ս քէրմէզ:

Կրանքիօ. տե՛ս քանչէր: Դարձեալ՝ իմանի բառիւս դեղուն կամ ևծկուն մկանաց:

Կրասսում կամ կրասս, և կամ սէլօ, իտ: սեվում, լս: էչ եաղը, տճ: չահմ, արբ: բնկնիլ սենչ, ար: և ըստ մեզ՝ ձայլ, որով իմանի՝ նեղքին պատրատպին, և իւղայից մասն արեան ՛ւ և նոցէ կեն. դանեաց, Թարեալ յերակաց ատկս վտանգական հնձոյ զԹեզրԹս երակաց, որք և յետ ամենայնի ՝ի վերոյ եկեալ մաշիօքն Թանձրացեալ խառանան: Արդ՝ ձայլս այս ունի զմանաւոր ներգործուԹիս, որով ՝ի դիպուածս սովու անդրէն յետս ձգեալ անուցանէ զմսատունս ատծելով զջերմուԹին ընական. ամին երկ հատարկ գոլ մԹերք ինչ յատեղուածոց կերակրեղինաց պահեալ վասն հարկաւոր ժամանակի:

Կրացիս տէի. տե՛ս ՛ի նեղքոյ:

Կրացիօլա, կամ կռանԹիօլա, կամ կրացիս տէի, կամ ընձնէսուում, և կամ չէնԹաուրօխտս, լս: խնձ. տավէրոն օձու, կամ Թէչէքիւր օձու, տճ: և ըստ մեզ Թարդմանադրի՝ խոտ ընորհոց, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ երկ մի և կէս տունաչափ: Տերևք երկայն, և եզերահերձ, նման ըստ իմիք տերևոց զրպայի: Ծաղիկն ելանէ առ կանԹիւ տերևոց, և ի ծերանոցին, բայց յոմանս տեղիս լինի նաև ամիստակոցին, և գեղնագոյն: Պտուղն բոլորակ կամ

ձուաձև, և խոռոչաւոր, յորում են սերմունք նուրբք· իակ սրտանման ստուար՝ ի ջուխ գրչի, ծնրաւոր, թե՛ քաղից, սպիտակ, և գառնագին: Ա՛յս խոտ յաճախ ջուսանի յիգալիս, ՚ի գաղղիա, ՚ի մարգագետինս, և յայլ տեղիս խոնաւուտս· ունի սա զուժգին լուծո՛ղական և թուլացուցիչ զօրութիս եթէ ՚ի վերուստ, և եթէ ՚ի ստորուստ, որով առյաքինէ զբօրտուռիս, զորքիսնա, և զայլ հնատոյն ախտս մարթոց· օգտա՛ւէտ է և ՚ի դիպուածս մոլեգնութե՛ան, յօդուածո՛ց ցաւուցե՛, ջրգողուց՛, և անկարդ տենդից: Զափն ՚ի 24 կշիռ ցորենոյ մինչև ց30· յաւուրն ՚ի պահ ա՛ռաւօտու: ՚ի խոտոյ սատի արուսհանեն նաև զգոյացո՛ւն, զոր խառլատնիք կոչեն՝ էանթրաթթիս ան կրա՛ցիօլա, յորմէ գործեն գեղ ազգուրական ընդդէմ վէ՛րոյ ընչեաց ախտից, և հնատոյն վէրաց: Զափն ՚ի կէս ո՛րամէ մինչև ցմի՝ խառն ընդ հասարակ գաղջ ջրոյ:

Կարկառա, լտ: կռիլլօ, իտ: կըռթլաք, կամ չիրլաք, ուճ: և ըստ մեզ՝ ծղրիդ: Ն կենդանի փոքրիկ և ճռռացօղ, որոյ գլուխն է բոլորշի, աչքն սեաւ, որպէս և մարմին նորա, որովայնն երկայն, իակ տուան կարճ, զոր փոշիացուցեալ ՚ի սանդ, և արբուցեալ, լուծանէ զառողունս կրծոց· քանզի առատ է խղով, և աղիս: Զափն ՚ի 10 ցորենոյ մինչև ց20, ունի և զմանաւոր գործունէութի՛ն ՚ի զօրացուցանել զառաւելութի՛ն, եթէ ձմեռալ դիցի ՚ի վերայ աչաց: Նոյնպէս և օգտաւէտ է ընդդէմ ուռուցից, և ցաւոց ականջաց: Ա՛յս կենդանի առէպ բնակի ՚ի ծակտիս տրմոց, և վառարանաց, և ՚ի գիշերի զմեծ ձայնս արձակէ:

Կրուա, լտ: կրու, կամ կռուա, և կամ կռուէ, իտ: գիարկի, կամ ըկհեվ, կամ խապէրճէլ, կամ էպուխբեան, և կամ էպուայրաս, արբ: ֆէռէխ, կամ գիւրխանկ, կամ ֆիխան, և կամ գիւրլաչէնկ, պրս: ֆռուռնա, ուճ: և ըստ մեզ՝ կռուռնկն: Ն թռչնոյն երամակին ընթացօղ քաջածանօթ ամենեցուն· որոյ միս օգտակար է ընդդէմ խթանաց որովայնի, միանդամայն և զօրացուցանէ զկնդա, և առաւտացուցանէ զաղիս, և բանայ զձայնս մարդոյ: Ջգլուխ նորա ըմբռնացուցեալ, կամ կիզեալ ՚ի հուր, և փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է ընդդէմ քաղցկեղի, խղճայնի, և այլոց այսպիսի դժնեայ վիրաց: Եղև ատրա շա-

հաւէտ է ընդդէմ ախտից աչաց, եթէ թացեալ կտաւով արկցի 'ի վերայ: Իսկ Ճարպն'ի կիր արկանի 'ի դեղ կարծրապինդ այտուցից, և խցանաց ականջաց:

Կօթթա. տե՛ս 'ի հտ. ա՛. երես 285:

Կօթթա ռիսալիթա. տե՛ս հտ. ա՛. երես 285:

Կօթթա. տե՛ս բօտակրա:

Կօմմա. տե՛ս կումմի: Դարձեալ՝ նշանակի ազդ ինչ գաղղիական ախտի:

Կօմմա ամմօնիաքա. տե՛ս կումմի ամմօնիաքում:

Կօմմա արապիքա. տե՛ս կումմի արապիքում:

Կօմմա կալպանօ. տե՛ս կալպանում:

Կօմմա կուաեաքօ. տե՛ս կուաեաքում:

Կօմմա կօթթա. տե՛ս կումմի կութթա:

Կօմմա սակաբէնօ. տե՛ս կումմի սակաբէնում:

Կօմմա քինօ կամ կօմմէ տի քինօ, իտ: կումմի քինօ, կամ կումմի ռուպռում ասթրինճէնս, լտ: Է խէժ ինչ կարծր, մթին կարմիր, փայլուն, դիւրափխրելի, և դիւրալոյծ, զոր արկեալ յոգի գինւոյ՝ փութով լուծանի. համ նորա չէ ինչ տարբեր 'ի համոյ սալտի քինայի. զօրութի՛ նորա է ձգող և սեղմիչ, որով արգելու զհոսումն արեան, զփորհարութի՛, զլուծումն որովայնի, այլ և խափանէ զյորդառատ հոսումն միզի, քրտանց, թանչից, և ֆիօր պիանքօ անուանեալ ախտի, մանաւանդ յորժմ խառնի ընդ դոյզն ինչ ափիոնի, կամ գխտորի: Նոյնպէս օգտաւէտ է 'ի դիպուածս միջահատական տենդի: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց30: Իսկ եթէ փոշիացուցեալ ցանիցի 'ի վերայ նեխեալ վիրաց, մաքրեալ ցամաքեցուցանէ զչարաւալից հիւթս: Ծառ սորա՝ զոր լատինք կոչեն էուքալիբթուս րէզինի ֆէռի, ոստալից է, և բազմաճիւղ: Սովորաբար գտանի յափրիկէ, 'ի սէնէկալ, յեզերս գետոց:

Կօնօրէա, իտ: թօհում աքմասը, տճ: գուրհաթիլ մէնի, արբ: և ըստ մեզ՝ սերմնակաթութի՛: Զորմէ լիովին յիշատակեցաք, հտ. ա՛. երես 393:

Կօչչիա. տե՛ս կութթա:

Կօչչիա տ' էլլէր, կամ լիգուօրէ անթիառթռիթիքօ, իտ: Է ոգիաւոր հեղանիւթ ինչ, կազմեալ յերկու տրամ՝ լիգուօր անօտինօէ տ' հօֆֆմանն, և 'ի նոյնչափ՝ սբիրիթօ տի քօռնօ տի չէռվօ սուչչինաթօ է: Զօրաւոր է յոյժ դեղս 'ի դիպուածս բորբոքել

և հնապղն յօդուածացաւուԹենց, և ախտից ջլաց. այլ և օգտէ ոսնաւուԹենէ, և դողդոջման ձեռաց, և ոտից՝ ասԹեղայ ՚ի ԹուլուԹենէ ջլաց: Ձաւին ՚ի 20 ցօրենոյ մինչև 340 յաւուրն, միայն ԹԷ յարատևել արժան է յայդ դոնէ մինչև ՚ի քառասուն օր:

Կոչեն ըհալն ա՛ ինկիլԹէռա, Իտ: Էլեսիր աբօ-բէլԹինքաս, կա՛ կուԹԹա անկլնքա ըհճիա, Լա: Ի ոգիաւոր հեղանիւԹ ինչ բալադրական, յօրինեալ ՚ի կէս լիտր ուժգին ոգւոյ գինւոյ, և ՚ի մի և կէս տրամ՝ իւղոյ կինամոնի, կա՛ մեխակի, զոր մարԹ է ՚ի կէր արկանել ՚ի դեպուածս կԹուածոց, անդամալուծուԹենէ, լուանոտուենէ, տաժանաւոր աւնդից, և Թալկացման սրտից, և կամ տարտախնիկ ջերմահարից, և այլ ամենայն ախտից պատճառելոյ ՚ի ակառուԹենէ. զի է խիԹիչ բնուԹենէ: Ձաւին ՚ի չորս ցորենոյ մինչև 320 խառն ընդ ջրոյ մեղեսէի, կամ ծաղկի նարնջոյ:

Հաէմոռեթէմէխա. տե՛ս վօմիԹօ ա՛ի ատնկուէ:

ՀաէմօբԹիսխա. տե՛ս սբուԹօ ա՛ի ատնկուէ:

Հալէբ, կամ հալէքուս, և կամ հատէնկուս, քա՛ղաքս ասիոյ, Իտ: ունիակա պալըղը, տճ: և ըստ մեզ՝ աւնիկ: Ի ձուկն ինչ եւրոպիոյ, կամ գանեաց. որոյ Թեւին կարծր է և կապտագոյն. մին նորա փափուկ է և համեղ. յորմէ չորացուցեալ ՚ի ծխալից տեղիս, և եդեալ յանօԹս առաքեն ատ և անդ: Սա ունի զմանաւոր գործունէուԹիւն աւ ՚ի բառնալ զզգուանս ատամոքի, և ՚ի բուժել զհիզարդելուԹիւն: Ջատ մինչդեռ է Թարմ, ՚ի կէր առնուն անդէն ՚ի դեղ եւօրեայ, և քառօրեայ աւնդից. զի հատանեն զայն ընդ մէջ, և կապեն ՚ի վերայ զարկի բազկի ախտացելոյն, որով և բժշկի:

ՀէբաԹիս. տե՛ս հէբար:

ՀէբաԹիքա, կամ լիքէն, կամ մալըքանԹիս բօլի. մօռբհա, Լա: էբաԹիքա, Իտ: Ճիեէր օմռա, տճ: և ըստ մեզ Թարդիմանադրին՝ լերդախտա. տե՛ս ատրճ ատրա

են ստուար, հերձոտ, և հիւթալից, դոյնն 'ի վերին երեսս մթին կարմիր, որպէս և ցօղուն նորա. իսկ 'ի ներքոյ խուն ինչ սպիտակ: Ծաղիկն աստղաձև և դալարագոյն: Սա յաճախ գտանի 'ի խոնաւուտս 'ի քարուտս, և 'ի հովանաւոր տեղիս. օգտաւէտ է ընդդէմ խցանաց փայծեղան և լերդի:

Հէբար, կմ եէքուր, լտ: Ֆէկաթօ, կմ էբաթէ, իտ: իբառ, յն: քառա ճիէր, տճ: գիպթ, արբ: քէպիթ, պր: և ըս մեզ՝ լեարդ: Է սա մի 'ի գլխաւոր և 'ի նախապատիւ անդամոց, բաղկացեալ յընդերուտ մսոյ զօրէն արեան մածելոյ, զորով պատեալ կայ մաշկ նրբագոյն, և փարեալ է զխախացոցաւ, և ստէպ հաղորդէ նմա զջերմութիւն առ մարսումն կերակրոց, և սակս սոյն պատճառի է միանգամայն սատար և նպաստամատոյց առ կազմութիւն արեան: Քանզի լուծանէ զկերակուրս 'ի մամաց, և անտի յառաջին սկզբնաւորութիւն արեան, կմ 'ի զանդուած իմն տրամադրեալ 'ի փոխարկումն յարիւն: Այլ պատշաճագոյն համարիմ աստէն 'ի ծանուցանել՝ զի 'ի սոյն զանդուածոյ որ է նիւթ չորից խառնուածոց՝ ջերմագին և տամկագոյն մասունքն փոխարկին 'ի նիւթ արեան. որ տեսակաւորեալ 'ի սրտի՝ տրամաբաշխի յերակունս. բայց որ ցուրտ և չորագոյն են, անդրափոխին 'ի նիւթ սեաւ մաղձի. որոյ օթևանն սեփական՝ է պարկն փայծեղան: Այլ նիւթք ջերմ և չոր փոխարկին 'ի դեղին մաղձ, որոյ բնակարանն իսկական՝ է պարկն լեղւոյ. հուսկ յետոյ ցրտագոյն և գիճային մասունքն փոխարկին 'ի դոյացութիւն մաղասի. որոյ բազմարանն յատկական՝ է թոքն:

Հէլէնիում, կամ էնուլա հէլէնիում, կամ էլէնիօն, կամ էնուլա քամբանա, լտ: էնուլա, կամ էլէնիօ, և կամ էնուլա քամբանա, իտ: ինտուզ օթու, կամ ռասէն, և կամ անտզ, տճ: ռասէն, պր: ըռքլ ճէնէահ, կմ ըռքլ ռասան, կմ գայմուխ, և կամ նանէս, արբ: Է բոյս յազդէ ասթէր անուանեալ բուսոյ, որ արձակէ յարմատոյ զբազում տերևս քնքուշս, որոց ձևք նման են ըստ իմիք տերևոց սպիտակ փղոմասի, բայց լայն են և երկայն քան զնա. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս ծիգոյն կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ փոքր մի սպիտակ: Ցօղուն նորա թաւամազ, երկայն իբր չորս կամ հինգ ոտնաչափ, ուղիղ, կարմրերանգ, մէջն դատարկ, և ճիւղալից: Ծաղիկն

լայնաբաց, ճառադայթաձև, դեղնագոյն, և սակաւահոտ: Յեռ ծալկանց արտադրէ սերմունս երկայնաձև, սպիտակս, հիւթալիս, և բամբակալից: Իսկ արմատն երկայն, ստուար, և սաստիկ հոտաւէտ, 'ի ներքուստ սպիտակ, իսկ արտաքուստ մ'թին դեղին. համ նորա դառն և տաքութեան, պեղ ախտից ընդդէմ ջղային դժուարամարսութեան, աքօռպուԹօի, ջրգողուԹե, ախտից կանանց, խոնաւընչարգելուԹե, և խածուածոց կատաղի շանց. զի է խթիչ բնուԹե: Ձաւին 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի' կիճ ցերկու յաւուրն: 'Ի բուսոյ ասեն արտահանեն և զդայացուԹենն, զոր խաչք էանթրաթԹօաի էնուա քամբանա կոչեն, որ լինի դեղ ազդու ընդդէմ վէրոյնչեալ ախտից: Նոյնպէս կազմեն 'ի ամանէ նաև զչարսպին, և զքաղցրաւենին, որ են դեղ յոյժ օգտաւէտ 'ի դխպուածս ախտից կրծոց: Յաճախ բուսանի յիդալիա, 'ի գերմանիա, 'ի խոնաւուտս և 'ի հովանաւոր տեղիս:

Հելէպօուս, լտ: Հլէպօուս, իտ: էօբլէմճիկ, կամ գառաձա օԹճուկ, ած: և ըստ մեզ՝ եղբոտիկ, կամ կոճ վրացի: Ի բոյս ինչ բազմատեսակ, որոյ երևելին և գործունեայն 'ի լատինացւոց կոչի՝ հելէպօուս նիգէռ., 'ի Թուրքաց գառա էօբլէմճիկ, յարտաքացւոց՝ խարխապ. իսկ ըստ մեզ՝ սեաւ եղբոտիկ. ցօղուն ստոյգ է երկայն, հիւթալից, և ծիրանագոյն՝ նման ըստ իմի՛ք բանաւնքուլաչէի: Տերևքն ստուարք, կարծր, յղկեալք, հերձուտք, և բացեալք ըստ նմանուԹեան մարդկային ձեռաց, որք լինն լինն բուսանին 'ի վերայ միոյ խայտաբղէծ և հիւթալից կանԹի: Ծաղիկն ելանէ առ կանԹիւ տերևոյն և 'ի ծայրս ցօղնոյ հանդերձ դեղնագոյն տէգիւք, և է լայնաբաց, հինդԹերԹեան, Թագաձև, և սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կարմիր: Ջկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն գնատակաձև, և ԹաղանԹապատ, և 'ի միջի պարունակէ զնուրբ, զբոլորշի և զսեաւ սերմունս բազմաԹեալս իբրև զաւխս: Իսկ արմատն խորտաբորտ, ոտաձև, ծնրաւոր, Թեքալից, և տժգոյն դեղին, այլ 'ի հնանալն և 'ի չորանալն փոխի 'ի մ'Թին դեղին. համ նորա դառն է միանգամայն և տաքուԹեան բնուԹ Թուլացուցիչ. յորմէ կազմի էանթրաԹԹօաի էլէպօուսնէռօս անուանեալ գոյացուԹիւն. զոր գոցեն 'ի տառն՝ է. 'ի կարդի երրորդ: Այս տեսակ եղբո-

ըոսի յոլովապոյնս պատանի՝ ի յոսնատատան, նա յա-
ւէտ՝ ի լեառն լիբանան:

Հէմաթիթէս, կամ լսիկս ատնկուենէոս, լս: ամաթիթա, կամ էմաթիթա, և կամ մաթիթա, իս: գան լծաչը, տճ: ատնոտալ հատիս, արբ: և ըստ մեզ՝ մատիան, կամ արիւնաքամ, որ է կանուչ հարեալ՝ ի գոյն կարմիր, և բծալից: Սա եւանէ՝ ի հանքից եր-
կաթոյ, զոր ակնապօրծք՝ ի կիր առնուն՝ ի քար մա-
ռանուոյ; և յայլ պէտս, որպէս և վերահատք՝ ի յար-
պերուր զյօրդառատ հոտուն արեան, կամ թանչից.
ոյն է սեղմիչ, և ձգօղ բնութեբ:

Հէմիջռանիս, լս: էմիջռանիս, իս: եարըմ պաշ-
ուրըսը, տճ: չաճխա, արբ: և ըստ մեզ՝ անգար.
է ցաւ կիսոյ գլխոյն. տես զայսմանէ հտ. ա. երես
249: Փոխանակ ասդարի՝ այլ օրինակ գրէ անգար:

Հէմօռռոիսէս, լս: էմօռռոիտէ, կամ մօռիչէ, և
կամ մօռիչն, իս: մաեասրլ, տճ: պէվասիր, կամ
պասուր, արբ: և ըստ մեզ՝ թթախտուրթի, կամ
թանչք. զորմէ տես՝ ի հտ. ա. երես 314:

Հէմօռռհօուս, լս: Ի տեսակ ինչ օձի հնդկայնոյ.
որոյ մորթն է խայտաճամուկ, սպիտակ, սեաւ, և
շողշողուն. գլուխն ամիսպիեալ. ունի՝ ի ձակատ իւր
երկու եղջիւրս մանուկս, աչքն ձատագոյնթամէ, և
փայլակնացայտ՝ զօրէն հրոյ. ատամունքն մեծ, և
սրածայր, խակ տուան նուրբ: Սովորաբար բնակի
սա՝ ի խոռոչս, և յատապարին տեղիս: Հարուած
սորա ոչ է մահաբեր, և է դեղ քրանաբեր, և մաքրու-
ղական արեան. զոր ըմպիլք հնդկաց իւր դեղօթամ
՝ի կիր սրկանեն ընդդէմ թունից:

Հէտէռա հէլնքս, լս: էլլէռա, կամ էտէռա, իս:
ատրմաչըք, տճ: ատլպ, կամ լաբլաբ, կամ էպլակ,
կամ ձիլխալտպ, կամ չէձրէխպարիտէ, կի ուսուպ,
և կամ ֆուշակ, արբ: բէզէհ, կի թուվլիչ, կամ
միվլիժէհ, կի նիւիժ, կի պէրչէն, կամ պուկանթ,
կամ սիեան, կամ սին, կամ ֆէշկանթ, և կամ
ֆէրկանչ, սր: և ըստ մեզ՝ բաղեղն, կամ պատու-
ակ: Է տուն, կի լաւ ևս ծառ ինչ մշտականաչ.
որոյ բունն է կարծր, սպիտակ, երկայնաձիւդ, և
ճիւղալից, բուսեալ յամենայն ուրեք զծառովք,
զորմովք, և զանկովք պատատի զնոքօք: Տերևք նո-
ցա են մեծ, լայն, ատուար, կարծր, անկիւնաւոր,
փայլուն, տոպրահամ, ժիանգամոյն և դեղ ազգօս

ընդդէմ անտածուե՛, ցաւոց ատամանց, և ականջաց. զի է թուլացուցիչ բնուբ՛: Այլև սևացուցանէզ հերս գլխոյ. սատակէ զլուս և զանիծս, և գրգռէ զշարաւս վիրաց. զոր յաճախ 'ի կիր արկանեն 'ի դիպուածս խարանի, և այլոց այսպիսի վիրաց, որովհետև առանց իրիք զայրացուցման դիւրապատրաստէ և գրգռէ զշարաւս և զապականեալ հիւթս, և միանգամայն բացեալ պահէ զվէրս առթեալ 'ի խարանէ: Ծաղիկն ելանէ 'ի գագաթան և 'ի ծայրս ճիւղոց, և է դարոնագոյն, ճառագայթաձև, և վեցթերթեան. ապա արտադրէ զպտուղն ողկուզօրէն, սեաւ, թաւամազուտ, բոլորշի, և ստուար ըստ գիհւոյ: Բերէ և սերմն բոլորշի, և տափարակաձև:

Հէտէռռա թէռռէսթռիս, կմ կլէքօմա հէտէռաչէա, կամ քհամէքլէմա, կամ մէլաքօչիսսօ, լտ: էտէռա կամ էլլէռա թէռռէսթռէ, իտ: եէր սարմաշըղը, տճ: լաբլաբիլ առտ, արբ: և ըստ մեզ՝ բաղեզն երկրային: Բոյս, որոյ ցօղունն իբր կէս ոտնաչափ բարձրացեալ յերկրէ սփռի զերեսօք նորա, յորմէ կալաւ և զանունն, և է կարմրերանգ, պարարտ, և ծնրաւոր: Տերևք նորա են բոլորակ, անհարթ, մազուտ, երկայնականթ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք: Ծաղիկքն որկորաձև, և երկնագոյն, որք փունջս փունջս արտադրին առ կանթիւք տերևոցն՝ հանդերձ առէջիւք: Յետ ծաղկանց արտադրէ արկղաձև սերմնարանս, յորում են սերմունք երկայնաձևք: Իսկ արմատն մանր և սպիտակ: Այս բուսանի 'ի ստուերամած, և 'ի ցանկապատ տեղիսլի է իւղով և աղիւ, որոյ տերևն եփեալ, կամ թրջեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ազդու ընդդէմ թոքացաւութե՛, հնագոյն հարբխոյ, շնչարդելութե՛, թքման արեան, որ սովոր է գալ զկնի կշտացաւութե՛, և վիրաւորելոյ թոքոց: Չափն մի տրամ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ: Երբեմն 'ի կիր արկանի նաև ընդ սիէրօ տի լաթթէի:

Հերմօտաքթիլուս, լտ: էրմօտաթթիլօ, իտ: սիւրէնճան, տճ: խամիրէ, արբ: Է տեսակ մի այտուցաձև արմատոյ 'ի չափ շագանակի, դիւրաբեկ, թեթև, խժային, անհամ, 'ի ներքուստ սպիտակ, ալիւրալիր, և սնկալից, իսկ արտաքուստ կարմիր, և անթել. և է դեղ օգտաւէտ 'ի դիպուածս ախտի

գաղղիական՝ ոտնատուն է, յօդուածացաւութեան՝ ցի՛ և քրանաբեր, և մեղմասէս լուծիչ, այլև քաղցրացուցանէ զաորղունս՝ ի խժային ազի հիւթոց, և՝ ի մանաւանդ ցաւոց գլխոյ՝ առթելոյ՝ ի մաղասէ։ Սա կոչի և քօլքիքում։

Հէրնիա, լտ։ էրնիա, կամ ալլէնթաթութիւն, իտ։ առէպէլիք, տճ։ և ըստ մեզ՝ փոշտանկութիւն, կամ ալլէնթութիւն։ Է սեռական անուն՝ ընդ որով փայլին զանազան ուռոյցք հարտին, և՝ ի բազում տեսակս բաժանի։

Հէրնիարիա կամ առնիքա մոնթանա, կամ մէլիկռանա մաեօռ, կի՛ առնիքա, կի՛ քօլիկօնում մինուս, և կամ հէռւպա թուռքա, լտ։ էռնիատիս, իտ։ գառլիք օթու, տճ։ Է առնկ ինչ, որոյ ցօղունն է փոքրիկ յոյժ, գիւրաթեկ, կանաչախատն գեղին, և առատհամ։ Ծաղկին ելանէ առ կանթիւ տերևոյն հանդերձ գեղնագոյն առէջիւք, և է փոքրիկ, միանգամայն և գեղ փորհարուճ, անգամալուծութեան, և թևֆօի։ Ջկնի ծաղկանց արտադրէ արկղաձև պատեան ինչ գարնագոյն, ունելով ՝ի մէջն սերմունս բազումս, իսկ արմատն մանր։ Սոյս առնկ բուսանի ՝ի ջուր և ՝ի քարուտ տեղիս. լի է խոտով, և ալիս, և է գեղ ազգս ընդդէմ փոշտանկութեանէ կամ ազեցութեանէ, յորմէ կալաս և զանուն։ Սոյնպէս օգտէ միջահատակաց և քաւօրեայ տենդի, խցանաց լերդի փայծելան, ցաւոց յօդուածոց, և ընդերաց, և փորհարուճութեան։ Զի է խթիչ, և միզացուցիչ բնութիւն։ Ջաման 40 ցորեան ընդ կէս լիտր ջրոյ։

Հէրպա, կամ վէճէթապլէս, լտ։ էրպա, իտ։ օթլուք, տճ։ հաշիշ, արբ։ նէպաուսէթ, պր։ և ըստ մեզ՝ դալար, կամ խոտ, կամ բոյս, կամ առնկ և կամ բանջար։

Հիպերօրօթամուս, լտ։ քավալլօ մաուինօ, իտ։ տէնէ այկրուբ, տճ։ և ըստ մեզ՝ ծովաձկ։ Է կենդանի՝ երկակենցաղ քաւսուսանի, յաճախեալ ՝ի նեղտս, և յայլ դեռս ջերմ գաւառաց, ոչ լողի, այլ գնայ ՝ի մէջ ջրոյն և ընդ յատակաւ նորա՝ իբրև զայլ չորքոտանի կենդանիս. քանզի ոտք նորա են կճղակաւոր քաւսաբաշխս անյարմար ՝ի լողիլ։ Գլուխ նորա մեծ է և ակնախտիկ՝ նման ըստ ինքն գլխոյ արթուս. ատամունքն երկայն են իրր մի և կէս ոտնաչափ, և անհնարին կարծր, որք պեղչին հնուքն ժամանակի իբր

գինեակը. յորոց կասկեն պէսպէս փոքր արուեստ կերտուածս: Երկայնութեն նորա չորս տասնչափ. իսկ սուսարութեն աւելի քան զհինգ տասնչափ. աչքն փոքրիկ և փայլուն. ականջքն կարճ, պարանոցն թանձր և պարարտ, սրունքն ստուար, և բոլորտակ, մորթն թուխ, լերկ, թանձր յոյժ, և անթափանցելի 'ի գինուց: Իսկ ձայնն նման է խխունջնաց ձկոյ, յորմէ և կոչեցաւ ձկաբեան: Մխա այսք կենդանւոյ պարարտ է և քնքուշ. զոր եթովպացիք ուտեն ախորժանօք: Յատամանց նորա գործեն և դեղ ընդդէմ թանչից, և թունդութե ընդերաց: Ամորձիքն նոյնպէս է դեղ հարուածոց օձից. օպտաէտ է և ձարպ նորա. զորոյ միան անջատեալ 'ի գործածեն 'ի դեղ ցաւոց ականջաց, երակաց, և ջլաց: Իսկ գլուխն 'ի վար արկանեն նկարիչք հնդկաց 'ի ներկս:

Հիւօքամաթանուս, կամ քամաթանէս եղունն, լս: քամատանեօ տ' ինախս, ետ: աթքէատանէան, կիմհինատանէան, տՀ: և ըստ մեղ թարգմանութերն՝ շատ նակ հնդկային. պատուղ կարծրակերզև, և փշալից զօրէն շագանակի, յորմէ կալաս և զանուն. մէջն մսալիր, և կաթնալից, այլ տաղտկահամ, որ ոչ է բարի 'ի կերակուր. բայց դեղ է ապտու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ՝ եթէ փոքր ինչ փոշեացուցեալ քարշեցի՛ ընդունիս ըստ օրինակի պնչատեղոյ, որ փռնգացուցանէ, և երբեմն դադարեցուցանէ զգլուխն գլխոյ: Ծառ սորա է միջակ ըստ երկայնութեան, և ըստ ստուարութե: Ոստքն լայնածաւալ, և շքեղատեսիլ, զոր սակս առնուն 'ի զարդ բուրաստանաց եւրոպիոյ: Փայտն կարծր, այլ դիւրաբեկ: Կեղևն սպիտակ, թանձր, և տարածեալ ընդ բնոյն, և է դեղ ապտոլական ընդդէմ եւօրեայ, և քառօրեայ տենդից: Ձաւին 'ի մի ունկւոյ մինչև ցերկու ունկի և երկու տրամ, զոր պարտ է եռացուցանել ընդ մի բինթա ջրոյ, և առեալ լինի այս 'ի մէջոցն 24 ժամուց: Տերևքն երկայն, ձուաձև, սրածայր, և շուրջանակի սղոցաձև տատնաւորեալք: Ծաղկին կարմրատեսն սպիտակ, ողկուզօրէն, և գառնահամ, որք 'ի վեր երևին 'ի վերայ ճիւղոց՝ հանդերձ բաժակաձև և հերձոտ առէջիւք:

Հիբէրնիքոս, կամ հերպս բէռֆօռաձէա, կամ ան-
արօսէմոս մինուս, և կամ աշիրօն, լս: իբէռնիքօ,

հա : ատրը քանթարիօն , տմ : Ի բոյս ինչ ծակոտակէն, որով ցօղումն բարձրանայ յերկրէ նբր մի և կէս ոտ նաչափ, կարծր , փայտային , գլանաձև , կարմրերանգ և ճիւղալից : Տերևք նորա երկայնաձև են և ջղալից՝ նման ըստ նմին եռից տերևոց չէնթաուրէան , ոլ երկու երկու բուսանին 'ի վերոյ ճիւղոց : Ծաղիկն դեղնագոյն , և հինգթերթեան 'ի ձև վարդի , ունելով 'ի միջի առէջս յոգնաթիւս . զոր ջրացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղիս , 'ի գործ արկանեն ընդ այլ յարմար բաւոր խառեղէնս 'ի դիպուածս ախտից կծոց . զնոյն գործուննէուն ունինն նաև տրա տերևքն : Յետ ծաղկանց յաջորդէ գնատկաձև պատեան ինչ ոտուար, յորում լի են մանրիկ սերմունք թխագոյնք , լուսաճաճանչք , խժային , և գառնահամք : Իսկ արմատն փայտային , խիտ , և թելալից : Այս բոյս բուսանի ամենայն ուրեք՝ յանտառս , և յամայի տեղիս : Ծաղիկ տրա ունի և զգօրութիւնս բացողական , որով բանայ և զանցս տեռատեսական արեան և մզի : Ջաին յերկու տրամէ մինչև 3դ . խառն ընդ ուրի տունկի ջրոյ : Այլև տատակէ զօրդուննս որովայնի :

Հիւօջիաթիս , լտ : իւօջիանթիտէ , իտ : Թէքէ տապալը , տմ : լըյէեթիւլ Թէյլ կամ էսբիւլէնճ , և կիճ ուչպիւլ , արբ : Ի բոյս հինթալից , յատկէ օրօսանքէ անուանեալ խոտոյ , բուսանի առ արմատով հինտ Թուս տնկոյն 'ի սկիզբն գարնան իբր մի ոտնաչափ բարձրութեբ : Տերև տրա է բոլորչի , Թաւամազ , անհարթ , և տպետակ , իսկ ծաղկին ծիրանագոյն : Ջոյս տովտրաբար քաղեն յաւարտ մայիսի , և չորացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղիս , 'ի կիր արկանեն 'ի դէղ Թանչից , և հոտման արեան , այլև արգելու զխախուտն , և զլուծուն որովայնի :

Հնբօչխաթիս , լտ : իբօչխանթիտէ , իտ : Թէքէ տապալը , տմ : լըյէեթիւլ Թէյլ կամ էսբիւլէնճ , և կիճ ուչպիւլ , արբ : Ի բոյս հինթալից , յատկէ օրօսանքէ անուանեալ խոտոյ , բուսանի առ արմատով հինտ Թուս տնկոյն 'ի սկիզբն գարնան իբր մի ոտնաչափ բարձրութեբ : Տերև տրա է բոլորչի , Թաւամազ , անհարթ , և տպետակ , իսկ ծաղկին ծիրանագոյն : Ջոյս տովտրաբար քաղեն յաւարտ մայիսի , և չորացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղիս , 'ի կիր արկանեն 'ի դէղ Թանչից , և հոտման արեան , այլև արգելու զխախուտն , և զլուծուն որովայնի :

Հնդիւայ , կամ բօռքուս սբինաԹուս , լտ : բօռքօ սբինօ , իտ : պրանձօքհիրօս , ֆր : պիբրի , տմ : զօնֆէլ , կիճ չէվհէբ , կամ էմիլհէննէ , արբ : Թէհան , կամ խառբիւշ , պր : և բոտ մէզ՝ ոզնի , կամ կոզնիս : Ի կենդանի փոքրիկ , և կարճատն , որոյ գլուխն նման է խոզի , պարանոցն նապաստակի , ատամունքն կղբուս , ականջքն մարդոյ , իսկ Թաթքն արջոյ . աչքն փոքր է և բոլորչի , ընչացքն երկայն իբր վեց բմԹաչափ . մորճն խիտ և փշալից նմանեալ կեղևոյ շապանակի , որ է յատուկ պահպան և զէն նորա : Ի նա այր կենդանւոյ լինի գեղ ըդեմ Թանչից , և մզարկելուէ , վարատէ

և զայտուցս երասանկի: Ջճարպ առաս 'ի գործ ածեն լեր պեղ փոշանկուԹե և ԹուլուԹե ջլաց: Փուչք առաս և ոտք ակնեւացուցեալ և արբուցեալ խառն ընդ ջրոյ, լինին պեղ չահաւէտ 'ի դեղատածս գալկան, և ջրգոլուԹե, զի են ժիզաբեր բնուԹեբ: 'Ի լեղս կամ 'ի փամփուշտս ոմանց ոզնեաց գոյանայ քար փուքրիկ, դեբաբեկ, և գառնահամ, որ լեր դեղԹափ 'ի վար արկանի ընդդեմ Թունից, ընդ սակաւ հիւԹոց ստամոքսի, ակարուԹե արտ, մանր հաբեր առնդից, և ժանտախտի. զի եգեալ ջուր հատարակ առ քանի մի վայրկեանս, գառնացուցանէ ջուր փոքր ինչ. որ և ըմպեալ, առԹէ զքնրան. որ է դլխաւոր պեղ այսպիսի ծանր և ջերմնատոչոր ախտից: Ասյս դեղԹափ ազնիւ համարի, եԹէ նցէ ԹեԹև, և յոյժ գառնահամ, զոր լատինք կոչեն՝ լաբնս մալաքանուս, կամ՝ բուն բառիւ՝ ոչնծօար հիւ լԹուխս, և Թուղք՝ գիբրի բանզէհիրի:

Հխաօբուս, լտ: խաօբօ կամ խզօբօ, խտ: զրուֆա, տճ: և ըստ մեզ՝ զոպայ. խոտ, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ լբր մի և կէս կամ երկու բԹաչափ, ծնրաւոր, կարծր, և ճիւղալից, տերևքն խիտք, և գառնահամ, մանդամանցն և համեմայնն, որք երկու երկու բուսանին 'ի վերայ միոյ կանԹի: Ծաղիկն կապտագոյն, հասկաձև, և լայնաբաց. բերէ արկղաձև պատեան, յորում են սերմունք երկայնաձևք, մանր, մԹոպոյնք, և մչկահոտք: Խակ արմատն ստպահամ, կարծր, փայտային, բազմաԹել, և ստուար լբրև գնատն մարդոյ: Սա ստէպ բուսանի 'ի բուբաստանս, և 'ի պարտէզս, լի է խուղով և ցնդական աղւս, և բնուԹբ բացուլական, զօրացուցիչ, և խԹիչ, որով անօսրէ զլԹանձրամածուԹն ստղունից, կազդուրէ զցաւս կրծոց, մեղմէ զհազս, մաքրէ զարիւն, զօ բացուցանէ զստամոքսն, ԹեԹևացուցանէ զաստկուԹն շնչարգելուԹբ, և ապալինէ զախտս Թոքոց առԹեալս 'ի Թուղուէ: Ջաչն 'ի մի ատամէ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ ուԹ ունկն ջրոյ: Սյլ և ատամէ զորդուն որովայնի:

Հխտաձիուս. ասս մէրքուռիուս:

Հխրուռնաօ, կամ բարվա հխռուռնաօ, լտ: ռօնտինէ, իտ: խէչիաօն, յն: գռլանկրճ, տճ: ատպատիլ, արբ: կլխվաճ, պրս: և ըստ մեզ՝ ծիծառն: Ի սպանելոյ Թռչնոյն փոքրիկ, և բազմաձիչ. ծանօԹ ամենեցուն, որ ատ

վրաբար գայ առ մեզ ՚ի ժամանակս պարտման, և դնէ զբոյն իւր յատաստանս տանց. որոյ վիս օգուտ եէտ է ՚ի դիպուածս վերնատուրեն, և փոխացուցանել: ՚Ի սուամբս ոմանց ծնծուանց գոյանի քար ինչ իբր ասպնաչափ սուսարուրեք, զոր շաւինք կոչեն՝ լափիս քէլիսօնուս, քէլէտօնիա. և խաշլք՝ բնէ թռատ ըօնտինէ, և՚ի գարձ ածեն ՚ի դեղ ցաւոց կամ ախտից աչաց, որով և սրբեալ փարատէ զսպեռելնս և զայտուցս աչաց կապելով ՚ի վերայ նոցա: Նոյնպէս և օգտէ լուանալոյ եթէ ՚ի վերայ եկեղ ոյ մանկանց՝ կախելով և եթ զոյն ՚ի պարանոցէ:

Հիրուս, լս: աղնիւախուսկա կամ մինկաթեթա, ետ: ատէլլա, յն: սիւլիւկ, տճ: հայաքա, կի ալաքահ, արբ: զէնուր, կամ զիւլէկ, կամ զէլուկ, կամ զէլու, կամ զիւլէհ, կամ շէքիա, կամ շէլքու, կամ շէլք, և կամ մալիա, այր: և ըստ մեզ՝ տզրուկ: Ե միջատ ինչ խայտաճամուկ յատկէ որպանց, և է վտիտուկ, առուտր ՚ի չափ ճկոյթ մատին մարդոյ. ունի ՚ի քեւրանն երեք աստամունս նրբատոչիս, սայրատարս, և ատղոլականս, որովք կառուի ՚ի մարմինս ոչուով չափ. և ծծէ զարիւն կենդանւոյ այնչափ անյագ՝ մինչև այտուս իբրև զխիկ. յայն առակս ստէպ ՚ի կէր արկանելմք ՚ի բժշկուրեն ցաւոց աչաց, ականջաց, աստմանց, և դլխոյ. նոյնպէս օգտաւէտ է ՚ի դիպուածս ախտնդանոտուրեան, նուազուրեք ամսականաց պարտուց կանանց, ցաւոց արգանդի, ախտից ցնցականն ՚ի վերայ եկելոց մանկանց, յօդուածոց ցաւուրեք, ոտնատուրեք, ուռուցից երատատանի՝ պատճառելոց ՚ի թթախատուրեէ, և այլոց այսպիսի ախտից, զոր պարտ է մերձեցուցանել, կամ դնել ՚ի պատշաճաւոր և ՚ի մերձակայ մատունս վշտապնեալ անդամոց, առ ՚ի յինքն ձգել ծծելով զվնասակար և զախտարծարծ արիւնն, որով ապաքինի: Գիտել արժան է, զի եթէ ոք ՚ի ամանէ կլանիցէ ըզ պատահման կամ յանգետս վիսպակաս, էակ և էակ կուուի ՚ի ներքատակոլին ստամոքսն, որ և բազում անգամ պատճառէ զկրծուման ստամոքսն, վնէթ դժնդակ, վնոլկանս յարտաս, զկրճատուման աստամանց, վցնորուման, զկատարուման, զհեծկլտանք, զժայթքուման, զցնցուման մկանանց, և վերջապէս զմահ: Բայց գիտել արժան է, զի մարթ է փուրթով նպատաստամատոյց լինիլ ՚ի ձեռն կարևորագոյն դեղոցն, որպիսի են

աղն, եւ ն, մոխրաջուրն, ակաղնիքօնն, մանաւանդ ասինու կարմիր գինին, որ է գլխովին հակառակն այսր տզրկի. բայց առցի մի աւելի քան զքառորդ կամ զկէս բաժակ առ ի նուազ, և առցի քառորդ ժամ միջոց ժամանակի ընդ ի և ընդ միւս արբուճն այսր չափոյ: Ա յս միջատ կամ տզրուկ սովորաբար գտանի 'ի լինճս, յաղտաղտուկս և 'ի գետս, նաև 'ի ծովս: Ասինու համարի, եթէ ևս փոքր ի նուրբ, մանաւանդ եթէ գոյացեալ ևս 'ի լճի:

Հիւրքուս սիլվեսթրիս, լտ: քաբռօ սալվաթիքօ, կամ պէքքօ սալվաթիքօ, իտ: էրբէճ եասպանի, տճ: ըստ մեզ՝ նոխազ վայրի: Ի անտառն լինէ թեթև, յազգէ այծի, որ յամախ գտանի 'ի լերինս զվիցցէրիոյ. որոյ եղջիւրքն են ծանր, ոլորտաձեւ, և երկայն իւրր 4 կամ 5 տանուչափ յեռակոյս թեքեալք. ունի և մօրուս երկայնաձիգս. ասև նորա կարճ է և կարմրախառն գեղին. մարմինն մեծ և երկայն. մաշկն կարծր է և ամուր, ուստի գործեն սպեղանի ազդու ընդդէմ զանազան վէրաց, նաև մամ'ի վառուճն: Ա րիւնն չորացուցեալ յարևու, և արբուցեալ, գեղ է ընդդէմ կչտացաւութեանց, փոքացաւութեանց, նուազութեանց ամաւկան պարուց կանանց, միզարգելութեան, և միանգամայն լուծանէ զառուցեալ արիւն՝ պատճառեալ 'ի ցրտութենէ ձմերայնոյ. զի է ջերմացուցիչ և կակղացուցիչ բնութեամբ: Իսկ կաթն՝ որ է նուազուցիչ, կակղացուցիչ, և քաղցրացուցիչ բնութեամբ՝ 'ի կիր արկանի 'ի դեղ ախտից կրծոց, թոքոց, և այլոց ոտին նման ծխելուցուցիչ ախտից: 'Ի փամփուշտս կամ 'ի լեղիս ոմանց վայրի նոխազաց գտանի քար լինչ փոքրիկ, զոր լատինք կոչեն բզէուառ, յորմէ յօրինեն դեղ ազդու ընդդէմ թունից, և հրատապ ջերմախտից, զի է քրտնաբեր:

Հիւօշկիամուս նիգէր, լտ: ճիուսգուիամօ, իտ: պան թօհուամու, տճ: պինճիր պէնճ, արբ: Ի բոյս ոտաղտկահամ, և թմբրեցուցիչ, յազգէ թիւնաւորբուսոց. որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկիրէ երբ մի ոտնաչափ, ճիւղաւիցս, և ծաղրահոտ, որ'ի հոտոտալն աւելէ զթմբրութեն. վնասն գործուածէ ունի նաև ուրս տերևն, և ծաղիկն: Տերև նորա է մեծ, լայն, փափուկ, հերձատ, և թաւամազուտ: Ծաղիկն դեղ-

նապտոյն, ՚ի տեղիս տեղիս նաև ծիրանապտոյն, որք ՚ի վեր երևին ՚ի գագաթան, և ՚ի ծայրս ճիւղոց, հանդերձ սկահաձև և թաւամազաւտ առէջիւք. պտուղն ունի զձև մերուման պտուտան, տանելով ՚ի միջի շուքմարանս, յորում լի են նուրբ սերմունք սեաւք: Նոքա արմատն երկայն, ստուար, անհարթ, պարարտ, կամ մանրիկ, մերին սպիտակ, նման քոտ խմիք գազարի: Ածս բոյս առվորաբար բուսանի յապարակս, և յեզերս ճանապարհաց. լի է խուղով, և գոյացական աղւս. յորմէ կազմեն զէուրենն՝ անուանեալ ՚ի նոցանէ էսթրաթեթօ ուի ճիուսպուխամօ, զոր ՚ի կիր արկանեմք ընդդէմ լուանոտուեէ, անգաւնալուծուեէ, սխալ ցնցականի, և այլ այսպիսի ջղային սխալից: Ջաւն ՚ի 12 կշիռ ցորենոյ մինչև 924. բայց լաւ ևս է, եթէ ակառն առնուլ ուէ ցորենաջաւի չաւուրն, և յետոյ առ սակաւ սակաւ առաւել ու զջաւն մինչև 924 ցորեանս չաւուրն: Ածլ դիտել արժան է, զի ՚ի դիպուածս յորում գէպ լինի ումեք վրնպակաւ ուտել զաս առաւել քան ըստ պայմանեալ ջափն, խակ և խակ պատճառէ զայտուցինչ յերեսս, զկարծրուեէն զարկի բաղկի, զցուկուն քաղցկեղային ՚ի մորթս ճարմնոյ, նա չաւէտ ՚ի սրտնս և յաղիերս, զկիզումն բերանոյ, և որկորոյ, զցաւ դլխոյ, զցնորումն, և զցնցումն մկանանց և ջլոց, զկծկումն մկանանց ջրեանց, և զծխծաղ սարդունկեան, զոր նաալացնիք կոչեն՝ բնզս սարսռանիքս: Ածլ գործան սորա չէ ինչ տարբեր ՚ի գործոց այլոց թմբրեցուցիչ և մահաբեր բուսոց. զորօրինակ փըսխտական դեղոյսքն, թմրու ըմպելիքն, և խժային հիւթքն, ևն:

Հումօռէս, լտ: ումօռէ, խտ: և ըստ մեզ՝ հիւթ: Ածս անուամբ նշանակի յատկապէս անօգտեալ մասն ինչ մարմնեղէն գոյացուեէան զանգեալ ընդ ալեան, ընդ որ խառնեալ գտանին այլ ևս երբեմն հիւթք, այսինքն մաղձ, սևամաղձ, և մաղտա, որք բաշխեալ ընդ նեարդս և ընդ երակս՝ տան զբնութիւն պնդակազմ մասանց բնուեէս:

Հօռաէուս, լտ: օռծօ, խտ: գրիթէ, յն: առվա, ած: շէիր, կամ աղիք, կմ սիւքթ, կամ շէհթէհօռս, և կմ շայիր, արբ: ՃէվՃ, պլ: և ըստ մեզ՝ գարի: Ընտեսակ ինչ ընդեղինաց՝ ծանօթ ամենեցուն. յորմէ յօրինեալ դեղ ընդդէմ ցաւոց կրծոց, հրատապ տէն-

գից, և այլ այսպիսի ջերմնաստոյր ջերմախտից. զի է զովացուցիչ, և քաղցրացուցիչ բնութիւն: Ձափն՝ի յերկու ունկւոյ մինչև ցչորս կամ ցհինգ. զոր օրէն է եռացուցանել ընդ մի և կէս բինթա ջրոյ, յաւելուլ՝ի նոյն մի կամ երկու ունկի չարաչափ հալարջն. և ա՝ ռեալ լինի ըմպելիս այս՝ի միջոց 12 ժամուց: Է նորա և այլ տեսակ, որ առվորաբար պատրի՝ի գերմանիա, յոյն սակս կոչի յիտալացւոց՝ օռճօ սի Ճերմանիա, ՝ի Թուրքաց՝ նեմճէ տուխասը, իսկ ըստ մեր՝ գարի չերմանիոյ. որ բնութիւն և ներգործութիւն նոյն է ընդ վերնոյն, և է ընտիր և շահաւէտ կերակուր խօթացելոց:

Հօռաէուսմ Ճէռմանիուսմ. ասա հօռաէուսմ:

Հօռաէուսմ ախանիքհուսմ, կամ վուլկատէ. ասա հօռաէուսմ:

Ճ՛

Ճ՛էլաբօ. տես Եալաբ:

Ճէլանիինա, իտ: վիէլթէ, կամ վիհոլը, տճ: մա՝ ծոյծ, կամ մուծուած:

Ճէլանիինա սի ակուէսթօ, իտ: գօռուկ վիէլթէսի, տճ: Է մուծուած աղուոյ, որ է շահաւէտ ընդդէմ վարհարուածեան, զի է սեղմիչ և զովացուցիչ բնութեամբ:

Ճէլանիինա սի բօմօ, իտ: էլմա վիէլթէսի, տճ: Է մուծուած խնձորոյ, դիմակալէ թաւկուածէ, և տկարութեանէ որոյ. զի է զօրացուցիչ և զովացուցիչ բնութեամբ:

Ճէլանիինա սի վինէգրա, իտ: էնիէրկը վիէլթէսի, տճ: Է մուծուած խմոյ, որ է դեղ ազգու ընդդէմ ամենակերպ տկարութեան մարմնոյ, ընտասրեր հիւանդաց, ժանտախտի, մահաբեր տենդից, բորոտութեանէ և պատի պալղատականի, զոմն՝ի նէա դրպալէ մինչև ցմի: Այլև պրպռէ զատաշնչութեան մարմնոյ:

Ճէլանիինա սի քօթօնիա, իտ: այվոյ վիէլթէսի, տճ: Է մուծուած սերկևիլն, դեղատոհչակ է՝ի մա՝ սին օգտաւէտութեանէ՝ի դիպուածս փորհարուածոյ,

թանչիլ, սկսուրուԹԸ ատամոքսի, և արի, որով աԹ
պէլու զխախուճն, և դիւրաւ մարսեցուցանէ զկերա-
կուրն: Ղաին 'ի մի դրգռէլ մինչև ցերկու:

ՃէլաԹինա ու քօռնօ ու չէռվօ, լատ: կէնիք պուչ-
նուռըն վէլԹէսի, ատ: Ի մածուած եղջերն եղջե-
րուի, օգտաւէտ է 'ի դեղուածս լուծման որովայնի,
վախման, արիւնահատն Թքանոզաց, սկսուրուԹեան
լղցաց, և ատամոքսի: Ղաին 'ի կէս դրգռէլ մինչև
ցմի ամբողջ: Ալև դիմակալէ ընտաբերը և դժնեայ
հիւԹից:

Ճէլօսմինօ. տե՛ս եւսմինում:

Ճէլմիա ու բիօբբօ, լատ: պատուկ կաղամախի. տե՛ս
և բօբուլուս:

ՃէնԹիանա. տե՛ս Ճէնցիանա:

ՃէնիսԹա, լս: ՃէնէսԹուա, լտ: գաԹը ԹռնաՂը, ատ: և լատ մէՂ՝ կենիստա: Ի ծաւ փոքրիկ, ար յատֆա բուսանի 'ի բուրաստանս, և յապարսկա
եբր վեց կամ եօԹն տանաչափ բարձրուԹ՛ը: Ասոք
ներա նման են ոստոց կնիճանոյ, բայց կանաչագոյն և
բաղարակ քան զայն: Տերևն երկայնաձև, և սրածայր-
ծայրին դեղին, քաղցրահամ, և Թաւամազուտ: Իսկ
պտուղն տափարակաձև, և շուրանակատոյն, և 'ի
մէջն ունի սերմունս կարմիերանգս, երկայնաձևս,
և փայլուն: Ա՛յս ծառ տակաւրաբար գտանի 'ի ապա-
ձիա, 'ի լինկուստոքա, և յայլ տեղիս Եւրոպիոյ.
որոյ եՀԷ՛ ծաղիկն, և եԹէ սերմն, որք են բնուԹ՛ը
բացողական, Թուլացուցիչ և միզաբեր՝ 'ի գործ ածին
ընդդէմ խցանաց փայծեղան, և խոչըլն պարանոյի,
որ այն ինքն է սրտաճմա, և ջղգոլուԹ՛ը: Ա՛յլ և ար
դելու զխախուճն՝ եԹէ խառնիցի ընդ քացախոյ,
կամ ընդ օլեոյ: Ղաին կէս ունկի ընդ 16 ունկի
ջրոյ:

Ճէնցիանա, լատ: ՃէնԹիանա լուԹէա, լտ: չինԹիան օԹու, ատ: Ի տունկ ինչ բազմացօղուն, բուսեալ 'ի լերինս Եւրոպիոյ իբր երկու կամ երեք ոտնաչափ բարձրուԹ՛ը: Տերևք սորա ըստ խմիք նման են տերևաց սպիտակ եղջերուի, կամ չլախոտի, բայց փոքր մի յղկեալ և ժժգոյն կանաչագոյն գնոտա: Ծաղկին ելանէ առ կանԹիւ տերևոյն 'ի ձև լիսեռան ելկի. և է դեղին հարեալ 'ի գոյն կարմիր, և հերձոտ: Պտուղն ԹաղանԹային և երկայնաձև, ունելով 'ի մէջն սերմունս տափարակաձևս, և կարմրե-

բանգս։ Իսկ արմատն երկայն, ստուար, իբրև զբա-
զուկ մանկան, ճիւղալից, թխակեղև, դեղնագոյն
սակաւահոտ, և յոյժ դառնագին, միանգամայն և
դեղ ազդողական ընդդէմ տկարութեան ստամոքսի,
և ջղաց, մանաւանդ այնց ջղաց, որոց ստորակար-
գեալ է մեծ գործ մարսողութեան կերակրոց. այլև
ապաքինէ զտենդս, մանաւանդ զմիջահատականս,
զյօդուածացաւութիւն, զսքօռպութօ, միանգամայն և
արծարծանէ զազդեցութիւն փորային հիւթոց, և
մանրաթելից ստամոքսին, և ընդերաց. զի է զօրա-
ցուցիչ և խթիչ բնութեան։ Չափն 'ի 20 ցորենոյ մին-
չև ց40։ 'Ի սմանէ կազմեն և զէութիւն անուանեալ
'ի նոցանէ՝ էսթրաթթօ տի ճէնցիանա, որ լինի
դեղ առաւել ազդու ընդդէմ վերոյիշեալ ախտից։
Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց20, յաւուրն։ Ջնոյն
գործունէութիւն ունի նաև սորա ոգին, զոր իտալք
կոչեն՝ թինթուռա տի ճէնցիանա։ Չափն 'ի 30 շթէ
մինչև ց60 յաւուրն։

Ճինէբրօ. տե՛ս եունիբէրուս։
Ճինճիպէր. տե՛ս ծէնծէրօ։
Ճիուսգուիամօ. տե՛ս հիօշիամուս։

Մ

Մաեօրանա, կամ օրիկանում մաեօրանա, լտ։
մաճճիօրանա, կամ օրիկանօ հէրաքլէօթիքօ, իտ։
մէրճան դէօշկ, տճ։ մէռչէնճիւշ, կամ անքէս, արբ։
մէրզէնկիւշ, պր։ Է բոյս անուշահոտ, յաճախեալ
'ի բուրաստանս և 'ի պարտէզս. որոյ ցօղունն է
նուրբ, փոքրիկ իբր ոտնաչափ, կարծր, ճիւղալից,
դոյզն ինչ թաւամազուտ, և կարմրերանգ։ Տերևք
նորա երկու երկու բուսանին, մինն մեծ, իսկ միւսն
փոքր. սպիտակ են և բոլորակաձև, նման ըստ իմիք
ծոթրնի, համ նոցա փոքր մի ատիպ, միանգամայն
դառն։ Ունի հասկ բոլորակաձև և թաւիշաւոր,
յորոյ վերայ զետեղեալ ունի ծաղիկս սպիտակա-
գոյնս, վերամբարձս, թաւիշաւորս, որկորաձևս, և
քառեակթերթեանս։ Ունի և սերմունս մանունս,
որոց ոմանք են կարմիր, և ոմանք 'ի դոյն դեղին։

նակ արմատն է մանր, կարծր, և թեղայից: Ալա բոյս լի է գոյացական ալիւ և իւղով, որոյ աերևն եփեալ՝ի ջուր և արբուցեալ, գեղ է թուլութեան ջաց, ցաւոց գլխոյ, անդամալուծութիւնէ, ախտ ուղղոյ, և ստամոքսի և փքոտութենէ. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութիւնէ: Զաղն՝ի մի տրամէ մինչև ցեր կուռ խառն ընդ մի լիտր ջոյ:

Մաթիթա. տես հէմաթիտէս:

Մաթրիտիսէ կամ մէթրիտիսէ, լս: ինֆիսաց մացիսնէ տէլ՛ ուղէսւօ, իս: ռահիմ միհրիբանը, կամ խագին նէֆիւնէթի կամ թուխուշմասը, տձ: միհրիբանի իլ ռահմ, կիմ յուսմի վէլէա, արբ: Տես հա. ա. երես 120:

Մաթրիքարիս, լս: մաթրիքարիս, կամ վատութենէ նէօ, ամատէլըս, իս: վարտանիքա, տձ: Բոյս հոտաւէտ և գառնահամ յաձախեալ՝ի բուրաստանս, և՝ի պարտէզս տեղիս. որոյ ցօղունն է տոհմար, ծնրաւոր, ամնպային, ճիւղալից, մէջն դատարկ, և հնութալից: Տերևք նորա են երկայն, և հերձատ: Ծաղիկն բոլորչի և ճառագայթաձև, շրջապատ նորա սպիտակ, և մէջն գեղեցիկ դեղին, որ բերէ զնըմանութենէ երիցկի. ունի և աերմուռնա երկայնաձև. նակ արմատն թեղայից: Ալա բոյս լի է իւղով, և թանձրացեալ ալիւ. որոյ աերևն և ծաղիկ են գեղ ազդու ընդդէմ ախտից արգանդի, և նուաղութենէ ամնական պարտուց կանանց: Զաղն՝ի կէս բառանէ մինչև ցմի, զոր օրէն է արկանել՝ի մէջ մի լիտր ջոյ եռացեալոյ. զկնի 12 ժամուց քաշեա զջուն կատարեալ սպակի անօթ, և առեալ լինի ըմպելիս այս՝ի մէջոցի 24 ժամուց՝ երկու ունկի առ իւրաքանչիւր նուագ:

Մալաթիա տէ ինէուվի ին ճէնէռալէ, իս: սինիր հիլլեթի ալէսէվինէ, տձ: ըստ մեզ՝ ընդհանուր ախտ ջղայ. տես հա. ա. երես 206:

Մալաթիա տէլլէ փէմինէ ին ճէնէռալէ, իս: քառը հասատալըղը ալէսէվինէ, տձ: ըստ մեզ՝ ընդհանուր հիւանդութիւն կանանց. տես հա. ա. երես 188:

Մալանքօնիա, կամ մէլանքօնիա կամ մալինքօնիա, իս: սէվատայի մէռաք, տձ: և ըստ մեզ՝ սևամաղձութիւն, կամ ախտպանոտութիւն. տես՝ի հա. ա, ի գլ. ԺԷ. երես 234:

Մալաշխա. է ախտ ինչ կանացի. զորմէ տես հա.

եա. երես. 195:

Մալա չիտօնիա. տես ճալա քօշեօնեա:

Մալատանչիա. տես աուբրանցիուա՛:

Մալտքօշեօնէա վինօրա. տես չիտօնիա:

Մալտքօչիասուա վինօր. տես չէչիտօնիա:

Մալիտքօ. տես արմէնիտքա:

Մալինքօնիա. տես մալանքօնիա:

Մալիօ. բառիւս այս ըստ անդամալընաց իմանի՛ վինն յերկց ներքին ոսկերաց լսելեաց:

Մալուվիուա՛, լտ: պաչինօ, իտ: անուամբս այս ըստ անդամալընաց ցուցանի՝ դնատակաձև իոռոչ ինչ ձապատառանման յատաչակողմեան վորոքս ուղղոյն: Է և այս իոռոչ ինչ որովայնի պարունակիչ փամփշտի վիճին, արգանդին, և վորոտեաց:

Մալ կալլիքօ. տես մալ վէնէրէօ:

Մալուա. տես մալուս:

Մալուա քունիքուա՛. տես մէլակրանա:

Մալուա օսակրուա՛. տես աուբրանցիուա՛:

Մալուս, լտ: մէլօ կամ քօմօ, իտ: էլմա աղաձը, տձ: և ըստ մեզ՝ խնձորենի: Է ծառ ինչ քոլորակաաեւրև, և սպիտակածաղիկ, յաճախեալ յամենայն ուրեք. որոյ անուն պտղոյն կոչի յհետալացուոյ՝ մէլա կամ մէլա քօմօ. 'ի լատինացւոց մալում. 'ի թուրքաց՝ էլմա. յարաբացւոց՝ թըֆֆա, կամ թուֆֆա, և կամ սիբ. 'ի պարսից՝ սեբբօս, կամ սիվա, և կամ չըն. իսկ ըստ մեզ՝ խնձոր, կամ խնծոր. որոյ ձև, համ, և հոտ ծանօթ է ամենեցուն: 'Ի մէջ այսպէս տեսակաց խնձորոյ ընտիրն է, որ լինի սպիտակախտաւն կարմիր, նրբաակեալ, մաքուր, փայլուն, մշկահոտ, մէջն սպիտակ իբրև զձիւն, սառնասեւասակ, ջրալիր, սակաւակորիզ, և ախորժահամ: Ուրդ՝ գտանի սա և այլ ինքեաք անուանեալ գաւառն եւրոպիոյ, զորոյ զհամեմատն ոչ ուրեք է գտանել, զոր և 'ի պարզև առաքեն մեծամեծաց, իշխանաց, և դքսից. որ է գետլ (որպէս և միւս խնձորքն) 'ի դիպուածս տկարութեանէ արտի, ախտիդանոտութեանէ, և խցանաց:

Մալուս լիմօնիա, կամ մալուս մէտիքա, և կամ չինի բնտամալուս, լտ: լիմօնէ, կամ լիմօնիէտա, իտ: լէմօն, արբ: իլիմօն, տձ: պէլէդիլ, սլր: և ըստ մեզ՝ լէմոն: Է պտուղ ծանօթ աւենեցուն. որոյ մէջն է ջրալիր, և թթու դեղեցիկ սրտի զարմա. զոր առնեն

'ի կէր արկանեմք 'ի կերակուրս, նաև 'ի դեղորայս. որ է փարատիչ փտախտուԹե, և առնակերպ ջերմախտից՝ պատճառելոց յուժդնուԹէ. մեղմ և զջալուԹենէ Թունից, և արգելու զյորդատաս հոտումն արեան. զի է զովացուցիչ և Թուլացուցիչ բնուԹէ, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ շաքարի բալադրելոյ հատարուկ ջրով։ Կենդանի սորա լինի դեղ ընդդէմ տկարուԹե ստամոքսի։ 'Ի կնդղեղոյ սասի եղուզանեն զնուդ ինչ ոսկեգոյն, որ լինի դեղ ազդու ընդդէմ տկարուԹե ստամոքսի, և ուղղոյ. զի է խթիչ կամ գրդռիչ, և ճմչհալած։ Ջաւին 'ի 2 չԹէ մինչև 4։

Մալվա, լա. և խտ։ էպէմ կէօմէճի, տճ։ մալախի, յն։ ռոպամի, կամ ալէքէկ, և կամ խուպպէ, ար։ բէնևրէկ, կամ Թիւրէ, և կամ միւքէպ, ապր։ և ըստ մեզ՝ մոլոշ։ Ն բանջար ինչ՝ յայգէ խաշարատից, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, Թաւնշաւուղ, ջլային, ուռնդ, և բոլորակ։ Տերև նորա է երկայնականԹ, կնճռաձեւ, ջլային, բոլորչի, Թաւամազ, և բազմածալ. որ բերէ զնմանս դուռԹե բոլորակաձև հովահարի։ Ծաղիկն զանգակաձև և սպիտակախառն կարմիր, և խուռչաւուղ, ուր նեղով 'ի միջի բրգանման առէջս ծիրանագոյնս։ Ջկնի Թարշամելոյ ծաղկանց յայնմդէ պտուղն գլնատակաձև, հարԹեալ, վարդագոյն, և անհամ։ Խակ արմատն երկայն, սպիտակ, յատակ, մածուցիկ, և քաղցրահամ։ Բուսանի յամենայն ուրեք 'ի պարտէզս, 'ի պարտսն, և 'ի խոնաւուտ տեղիս. լի է խոտով, այլ նուազ տերև. որոյ տերևն մինչդեռ է Թարմ, 'ի վար արկանի 'ի կերակուրս, նաև 'ի դեղորայս. զի է քաղցրացուցիչ, նրբացուցիչ, և մեղմապէս լուծիչ բնուԹէ։ 'Ի կէր արկանի նաև յաՃախակի 'ի գրեհս 'ի կակղացուցանել զորովայնն։ Խակ ծաղիկն նոյնպէս 'ի գործ արկանի 'ի քաղցրաւենիս, 'ի յօշարակս։ Երբեմն և արմատն 'ի կէր արկանի ըստ օրինակի արմատոյ սլտոյ, որպէս և զօրուԹիւնն նմանի է զօրուԹէ նորա։

Մալ վէնէռէօ, կամ մօռաօ վէնէռէօ. մալ ֆռանչէզէ, իտ։ մօռպուս վէնէռէուս, կամ սինֆլինԹիտէ, կամ լուա չէլԹիչա, և կիմ լուա վէնէռէա, լտ։ ֆըռէնկի կամ ֆռէնկ զահմէԹի, և կիմ ֆլըռէնկ ուչուզու, տճ, միւպարէք, կամ Թէչվիչիլ էֆռէնճ, ար։ և ըստ մեզ՝ սխտ գաղղիական, և կամ սխտ

եբեփանդական. ոչ ես զայսմանէ հտ. ա. երես 363։
Մալ ոի կօլա. ոչ ես չինանքէ։
Մալքատուքօ. ոչ ես էբնէսախա։
Մալ ֆռանչէզէ. ոչ ես մալ վէնէռէօ։
Մակնէս, կամ լավնա հիէրապքնուս, կամ լավնա ախաէրնեթնա, և կամ լավնա նատուեթնքուս, լտ։ քալամիեթա, իտ։ մըխլատըզ, տճ։ մակնէթնա, արք։ հայէնրապա, պր։ և ըս մեզ՝ մագնեսախա, կամ մագնիա։ Է քար ինչ ծանր, կարծր, թխապոյն, կամ կապտագոյն, որ սովորաբար գտանի 'ի հնդիկս, և յեւրոպիա եւեալ 'ի հանքէ երկաթոյ, կամ պղնձոյ. զօրութեն նորա է քարշօղ, որով միշտ յինքն ձգէ զերկաթ, և այնպէս կաշնուս զնա, որ վարի յայլ և այլ պէտս, և 'ի գեղոլայս առ 'ի յարգելուլ զհոսուածն արեան, և զինջուածս։

Մակնէզնա ալպա, կամ մակնէզնա ուսթա, լտ։ մակնէզնա պիանքա, կամ մակնէզնա քալչինաթա, և կամ օսանքատուօնաթօ տի մակնէս, իտ։ կնուվէրջնէ քէմմատը, տճ։ Է փոշի ինչ յոյժ սպիտակ, թեթև, մեղկաշօշափ. կոչի և նիթրօ տօլչիֆիքաթօ է ֆիսսօ, կամ մագնեզիաէռիս ֆիլօսօֆիքօ. կազմեալ 'ի հնչբորակէ կամ 'ի միզէ յառաջացեալ ալկին. յորմէ սպէտ 'ի կիր առնումք առ 'ի ընկլուզել կամ յինքն ձգել զինաւաբեր և զախտարծարծ հիւթս մարմնոյ, յորոց պատճառին տկարութեն ստամոքսի, ցնցուձն մկանանց կամ ջլաց, խէթք ստամոքսի, և որովայնի, քարախալճիս յոլկոլչեալ ախան, և փորհարուեթն, և այլ և այլ ախտք սոցին նմանն։ Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ցկէս ունկի, իսառն ընդ գաղջ ջրոյ 'ի պահ առաւօտուն։ Այս փոշի նման է կաւիճի ըս ձևոյն, և ըստ գունոյն. բայց առաւել սպիտակ է և առաւել թեթև. որ լինի և 'ի բազում տեղիս կազմի սա, զորօրինակ 'ի գաղղիա, յինգլիա, 'ի գերմանիա, այլ ոչ հաւասարի ազնուութեն այնմ՝ որ յօրինի յանգղիա։ Մակնէզնա՝ անուն առեալ 'ի լատինական բառէն մակնէս, որ առ մեզ անուանի մագնիս՝ 'ի զօրութենէ նորա եղեալ են զայս անուն. քանզի զօրէն մագնիսի ինչք ձգէ կամ քարշէ զամենայն թեթև և կծու հիւթս ստամոքսի։ Այլ բայց 'ի ձգողական զօրութենէ ունի և զայլ մանաւանդ գործունէութեն 'ի լուծել մեղմապէս զորովայնն, և 'ի բանալ զսնցս մկզն։

Մաճիսթէրիում, լտ: մաճիսթէրիօ, իտ: էօղ, տճ: Անուամբս այս իմանին խէժանման հիւթքն՝ ելուզեալք յոր և իցէ արմատոց, բուսոց, և յայլ սոցին նման նիւթոց՝ խառնմամբ ուժգին ոգւոյ գինւոյ:

Մաճիսթէրօ տի ալօէ, իտ: էօտ աղաճըն էօզիւ, տճ: Է խէժանման նիւթն հալուէի, կազմեալ 'ի հալուէէ, և 'ի յոգւոյ գինւոյ, որ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ տկարութեան ջլաց, և ստամոքսի, և ցաւոց գլխոյ:

Մաճիսթէրօ տի ճիալաբբտ, իտ: եալաբանըն էօզիւ կամ զամքը, տճ: Է խէժանման նիւթն եալաբա արմատոյ. որ է բնութեամբ ուժգին լուծողական և խթիչ. նմին իրի օրէն է մեծաւ զգուշութեամբ 'ի կիր արկանել: Չափն 'ի 4 ցորենոյ մինչև 96 կամ 97, խառն ընդ այլ յարմարագոյն դեղորէից: Կոչի և բէզինա եալաբա. և 'ի մասնաւորի՝ ջրգողութեան և խցանաց ընդերաց փարատիչ է:

Մաճիսթէրօ տի պիսմութօ. տե՛ս թէռմօսսիտօ պիանքօ տի պիսմութօ:

Մաճիսթէրօ տի սօլֆօ. տե՛ս սօլֆօ սուպլիմաթօ:

Մաճիսթէրօ տի քանֆօրա. տե՛ս քանֆօրա բուրօ:

Մաճճիօռանա. տե՛ս մաեօրանա:

Մանիտ. տե՛ս ֆօլլիա:

Մանիբուլուս, կմ մանուբլում, լտ: ավուճ միկտարը, տճ: թագ, կմ գէֆ, արբ: տէստէ, պր: Այսու անուամբ ցուցանի քանակութիւն, զոր մարթ է առնուլ ձեռամբ կամ ափամբ չափաւորապէս բացելով. և դնի նշանագիր փոխանակ միոյ ամբողջ բառի, զորօրինակ (ԱՅ) այսինքն մի ափ:

Մաննա, լտ. և իտ: գուտրէթ հէլվասը, կամ գուտրէթ պալը, և կամ պասրա հէլվասը, տճ: մէննի ֆըրանկի, արբ: թէրէն կիւպէն, կամ թիլէնկիւն, կամ շիրխիշկ, կամ շիրխշտ, և կամ գըյտում, պր: և ըստ մեզ՝ մանանայ: Է հիւթ թանձր, պարարտ, և քաղցրահամ իբրև զմեղր, գոյացեալ 'ի բարեխառն գոլորշեաց գարնայնոյ, և նըստեալ 'ի վերայ բուսոց եւրոպիոյ, և ասիոյ: Այս հիւթ սովորաբար է դեղնախառն սպիտակ, բայց գտանի և սպիտակ, և մաքուր, որ լաւագոյն համարեալ է, և առաւել օգտակար. զի լուծէ մեղմապէս և թեթևապէս զվնասաբեր հիւթս ստամոքսի, և փորոտեաց. անօսրէ զթանձրամածութիւն տողունից.

հակղացուցանէ զկուրծս, և զորկորս. մեղմէ զհազս, և կաղդուրէ զցաւս ոտովայնի. զի է թուլացուցիչ բնութիւն: Ձափն ՚ի 8 սրամէ մինչև ցշ:

Մաննա լիպուխտա. տես **Թհէրէնիաբին:**

Մանուա նաատութիա, կամ Թուպաս, և կամ բրօ-
պոշիս, լտ: Ֆիլ հօռթուլոս, տճ: զորմէ տես ՚ի բառն էլէքհաս:

Մանտրագօրաս, կամ մանտրագօրաս, և կամ ման-
տրագօրա, լտ. և իտ: ապախ սէլամ, կամ պան քու-
րուան. տճ: ապուզէլան, կի՛ ապուհէզլան, կամ թֆիա լը ձին, կամ էպուսխէնեմ, և կամ տուամիւլ-
քաթրէպ, արբ: անթափիզէչ, կամ ատափիզէկ, և կամ մերախիկիա, պր: և ըստ մեզ՝ մանրապտղոր, կամ լօշ-
տակ: Է բոյս յատկախեալ ՚ի հովանաւորութիւն, և ՚ի յանտառս. որոյ տերևն է երկայն ձուաձև, և ատածայր: Բերէ մէն մի ծաղիկ զանգակաձև, դեղնագոյն, և վարսաւոր: Պտուղն կանաչախառն դեղին, ՚ի ձև խնձորոյ. և ունի զհոտ թմբրեցուցիչ: Իսկ արմատն երկայն, թխահեղուկ, միանդամայն և ուժգին լուծողական, և հնասաբեր. սմին իրև ձէ ՚ի կիր արկանի ՚ի դեղորայս:

Մանուօրլա. տես **ամիկտալուս:**

Մաչիս, լտ: մաչէ, իտ: բէսբուաչ տճ. աչտիվան, պր:
Է պտուղ կիմ լաւ և ծաղիկ գալարաւեղս, մասնիւր հինգաթելից նմանեալ գունով և հոտով մշկահոտ ընկուզոյ՝ արտաքուստ ՚ի փոքրիկ ծառոյ իրիք հընդկայնոյ կոչեցելոյ իտալական բարբառով՝ բէսբո. տայնկէն դեղձենի: Են՝ որք համարին զսա ծաղիկն լինել մշկահոտ ընկուզաբեր ծառոյ, և ոչ դեղձենւոյ. բայց գտանին և պտուղք նմանաձև մշկահոտ ընկուզի, որք ՚ի նոյն ակտա վարին, այլ չեն յատկի, և գործունեայ իբրև զսոյն:

Մարագմո. է անուն իրիք ջնատակար և ծխբրիչ ախտի՝ որ յոյժ նման է լերդացաւութեանց:

Մարթէ, իտ, էչլիք, տճ: պօլատ, արբ: ըմ մեզ՝
պոլպատ. զգօրութիւն ատրա տես ՚ի բառն քհալիպս:

Մարկէրիթա, կամ ունիօնէս, կամ բէռլա, լտ:
բէռլէ, իտ: ինձի, տճ: լուլի, կամ տխուրկ, և կի՛ տխուրէր, հէյ ճիւմանէ, կամ տահուհ, կամ ճիւման, և կամ թիւէմ, արբ: կէօվհէր, կամ տխուրկու չէհ-
վար, կամ տխուր, կամ տխուրտանէ, և կամ պէօրէ-
րէճ, պր: և ըստ մեզ՝ մարգարիտ: Ի պտղատու ինչ

պատուական, կարծր, սպիտակ, մաքուր, և շողշողուն, այլ ձև նորա այլ և այլ է. այսինքն բոլորակ, ձուաձև, և տանձաձև. և այնչափ ընտիր և ազնիւ է, որչափ առաւել գնտակաձև, մեծ, և մաքուր է: Սա գոյանայ 'ի ծոց սատափի, յորմէ բնակիչք երկրին հանեալ զնա ծակեն, և առաքեն աստ և անդ 'ի վաճառ. զոր 'ի պէսպէս զարդս 'ի կիր արկանեն, նաև 'ի դեղորայս. որ է շահաւէտ 'ի դիպուածս տկարութեան սրտի, և 'ի մասնաւորի՝ ախտի թանչից, և հոսման արեան. զի է ընկլուզիչ, և զօրացուցիչ բնութեան: Չափն 'ի 6 ցորենոյ մինչև ց30: Այլև սպառեալ ծախէ զբիծս և զաւելորդ միսս աչաց, եթէ փոշիացուցեալ ցանիցի 'ի մէջ նոցա: Այս գոհար գոյանայ առ պարսկային ծոցով. գտանի և յեզերս ծովուց հնդկաց, որ թէպէտ սպիտակ է յոյժ, այլ չունի զայն ազնուութիւն, զոր ունի մարգարիտն պարսկային ծոցոյ. քանզի զկնի սակաւուց կորուսանէ զգոյն իւր:

Մարրուպիում, լտ: մարրօպիօ, իտ: Ֆէրասսիօն, տճ, և արաբ: Է բոյս ազդու հոտաւէտ, փոքր մի տապահամ, միանգամայն և դառն. ցօղուն սորա է երկայն իբր մի ոտնաչափ, գեղմնաւոր, մէջն դատարկ, և հիւթալից: Տերևն ձուաձև, և սպիտակախառն կանաչ: Ծաղիկքն մանր, սպիտակ, և տափարակաձև՝ որք ելանեն 'ի վերայ ճիւղոց, հանդերձ թաւամազ և սպիտակ առէչիւք. յետ ծաղկանց արտադրէ քառեակ սերմունս երկայնաձևս. իսկ արմատն սեաւ, և բազմաթել: Բուսանի 'ի յամայի և 'ի յանհեթեթ տեղիս. օգտաւէտ է 'ի դիպուածս դալկան, խցանաց փայծեղան, լերդի, և արգանդի. նոյնպէս շահաւէտ է նորագոյն ախտից թոքոց, շնչարգելութեան, և ցաւոց կրծոց, և նուազութեան ամսական պարտուց կանանց: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի:

Մարրօպիօ. տես մարրուպիում:

Մարցիալէ. անուամբս այս նշանակին այնք նիւթք, յորոց բաղադրութեան գտանի երկաթ, կամ պողպատ:

Մէաթուս, լտ: բօրօ կամ մէաթօ, իտ: թէռ տէլիքլէրի, տճ: մէսամաթ, կամ մէսամ, արբ: և ըստ մեզ՝ վտարք կամ անցք, կամ ծակտի մարմնոյ. որք են անթիւ և ամենամանր ծակք արտաքին մորթոյ, 'ի ձեռն որոց արտադրին կամ արտաշնչին մնասաբեր

և աւելորդ հիւթքն. և ընդունին 'ի ներքս 'ի մար-
մնի արտաքին օդս՝ առ 'ի սնուցանել և զօրացու-
ցանել զջիղսն և զմարմինն, և միանգամայն զովա-
ցուցանել զներքին ջերմութի՞ արեան, և այլ հիւ-
թոց:

Մէաթօ. տե՛ս մէաթուս:

Մէթռիթիտէ. տե՛ս մաթրիթիտէ:

Մէլ, լտ: մէլէ, իտ: պալ, տճ: ասէլ, կամ սէն-
մութ, կամ միղիշ, արբ: էնկիւպին, ռէվաք, կամ
շէհլաթ, և կամ շէրէքշան, պր: և ըստ մեզ՝ մեղր:
Է հիւթ թանձրամած, քաղցր իբրև զշաքար՝ ծանօթ
ամենեցուն, յաճախեալ ընդ բովանդակ աշխարհ,
բայց առաւելապէս յասիա, զոր յօրինեն մեղուք 'ի
բճիճս 'ի գարնանային ցօղոյ, և 'ի հիւթոց քաղցրա-
հոտ ծաղկանց, և տերևոց. որոյ կրկին է տեսակ.
սպիտակ, և մթին դեղին. սպիտակն առաւել ազ-
նիւ է սակս մաքրութե՞, զոր և 'ի գործ ածեն 'ի պէս-
պէս քաղցրաւենիս, նաև 'ի դեղորայս հանդերձ բա-
ղադրութբ՞ այլոց. որ է օգտակար կրծոց, շնչարդե-
լութեան, և հաղից. զի է թուլացուցիչ, անօսրիչ,
մարսեցուցիչ, և յոյժ մեղմապէս լուծիչ բնութբ՞:
'Ի գաղատիա ելանէ տեսակ ինչ ազնիւ մեղու, զո-
րոյ զհամեմատն ո՛չ ուրեք է գտանել. զոր և 'ի պար-
գև առաքեն մեծամեծ իշխանաց. յոյժ մասնաւոր է
սորա գործունէութի՞ 'ի դիպուածս ախտի ելեփան-
դականի և դժնեայ բորոտութե՞, զոր մարթ է 'ի
գործ արկանել եթէ՛ 'ի ներքուստ առատօրէն ու-
տելով, և եթէ արտաքուստ օծմամբ: Այլ և օգ-
տաւէտ է 'ի դիպուածս հեծկլտանաց, հնագոյն հա-
ղից, և այլ ախտից կրծոց:

Մէլալէուքա. տե՛ս քաեէբութ:

Մէլանքօլիա. տե՛ս հտ. ա՞. երես 234:

Մէլաչիտօնիա. տե՛ս չիտօնիա:

Մէլարանչիա. տե՛ս աուրանցիում:

Մէլէ. տե՛ս մէլ:

Մէլիլօթուս, կամ թրիֆօլիում օտօրաթում, լտ:
մէլիլօթօ, իտ: իքլիլիուլ մէլիք, արբ: Է բոյս, որոյ
ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր երկու կամ երեք
ոտնաչափ, և է դարոնագոյն, մէջն դատարկ, վտիտ,
և ճիւղալից: Տերև սորա նման է տերևոյ ֆէնիկրէ-
քօ անուանեալ բուսոյ, բայց առաւել սպիտակ քան
զայն: Ծաղիկն փոքրիկ, դեղնագոյն, և 'ի տեղիս

առեալս նաև ապիտակ, և երկայնահատակ: Յետ ծագելոյն յաջորդէ արկղաձև սերմնափակս սեաս, յորում են սերմունք գեղնագոյնք, և ձուաձևք: Իսկ արմատն երկայն, մանր, ապիտակ, և բազմահեր, կամ թելաձև: Բուսանի յանհարթ, և ի քարուտս տեղիս, լի է խոզով, և գոյացական ազիւ, և բնութիք կանգուցիչ, մեղմապէս լուծիչ, և բացորակական, և ի մանաւանդ առ ի լուծանել զկաթուածս գաշտանի կանանց:

Մէլիս, կամ մէլուս. լտ: Թասսո, իտ: բօռսոք, կամ ալօռսոք, ոմ: է տեսակ մի քաղաստանի կենդանւոյ ի ջուր գայլոյ, որոյ տանն է կարծր, և երկնեցեալ, ընչացքն երկայն. ատամունքն սայրատեսր, ճիկնատիքն լայն, արտունքն կարճ, ոտքն նման է շան, նակ միան վտիտուկ և հասեղ ըստ վարագոյր: Սա յաճախ գտանի ի լերինս եւրոպիոյ: Եւ ոմանք զայս ասեն՝ թէ զերիս կամ չորս ամիս ննջէ անընգհատ, և ապա անդրէն սթափեալ յառնէ. զորոյ ճարպ ի գործ ածեն ի դեղ երկնաժիտեսութիւն, ցաւոց ատեանց, տկարութիւն ջղաց, և չնաթևքա անուանեալ յօդուածոցաւութիւն: Արիւն սորա չորացուցեալ, փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է ընդարգելութիւն, և գոդութիւն, և ի մանաւանդ բորոտութիւն և քոսոտութիւն: Ազին ի 10 ցորենոյ մինչև 360:

Մէլլանէ կամ մէլանէ. առ մէլ:

Մէլ մելքուռեալէ, լտ: եապանֆէալինէնին պալը, ոմ: այսու անուամբ լմնանի մեղրն վայրենի ուխտաձև, որ է բնութիք զովացուցիչ, և մեղմապէս լուծիչ, և ի գրեհս: Ազին ի մի ունկուոյ մինչև ցերեք:

Մէլ լօզանժուա, լտ: մէլէ լօզանժօ, իտ: կիսէլ պալը, ոմ: և ըստ մեզ՝ մեղր վարդի. որ է յատուկ դեղ ի գեղատուածս վիրաց բերանոյ, ընտերոյց և կորդի. այլ և սեղմէ զորովային՝ եթէ ըմպելով, և եթէ ի գրեհս ի կիր արկանելով. բայց չէ պարտ ի գործ արկանել ի վերայ յղի կանանց: Ազին կէս ընկ ունկուոյ մինչև 360: Սովաւ ատէպ ոլորէն զկորդն և զբերան առ ի բուժել վէրսոյիշեալ վէրս:

Մէլօ կամ քուքուռիս մէլօ, լտ: մէլօնէ, իտ: ֆօնթե ռէթինքիուլե, գաղղ: բօբօնէ, յն: գաւուն, ոմ: ասխուն, արբ: բէէլհնաւի, կամ խարպաուզէ, կաք

էշէն, կամ էսէն, և կամ ֆիրվէնկ, պր: և ըստ մեզ՝ սեխ: Է պտուղ ինչ քաջածանօթ յամենայն ումեքէ. որոյ մէջն է փափուկ, ջլալիր, քաղցրահամ, միանգամայն և դեղ օգտակար մելամաղձոտ անձանց, և որոց վիճակեալ են թանձրամած և արիւնային բնութեան. զի է զովացուցիչ և միզաբեր և թուլացուցիչ բնութեամբ: Սորա սերմն կամ ունդն կարգի 'ի դասս չորից բացողական և միզաբեր սերմանց:

Մէնթա. տես մէնթհա քրիսբա:

Մէնթհա բիբէռիթիս, և կամ մէնթհա բիբէռիթա, լտ: մէնթա բիբէռիթա, կամ մէնթա բռիմա, իտ: մանթ փուավռէ, կմ մանթ տ' անկլըթէռ, գղղ: բէբըր մինթ, անգղ: ինկիլթէռա, կամ լաւ ևս՝ ինկիլիզ նանէսի, տճ: և ըստ մեզ՝ անանուխ անգղիոյ. այսպէս կոչեցաւ սակս յաճախ բուսանելոյ սորա յանգղիա. խոտ սաստկահոտ, յազգէ անանխոյ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, ուղիղ, և ճիւղալից: Տերև սորա նման է տերևոց հասարակ անանխոյ: Ծաղիկքն ելանեն 'ի ծայրս ճիւղոց, և են մանր երկթերթեան, տժգոյն կարմիր. բերէ և քառեակ սերմունս 'ի միջի: Իսկ արմատն է միջակ ըստ երկայնութեան և ըստ թանձրութեան, բաշխեալ և պատեալ բազմաթիւ թելանման ոստիւք: Լինի և յեւրոպիա 'ի վայրս դիճայինս և 'ի բուրաստանս, որոյ տերևն եփեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է ստամոքսի, ջղաց, լուծման որովայնի, փսխման, փըքոց, և ցաւոց որովայնի: 'Ի սմանէ ելուզանեն ազգ ինչ ոսկեգոյն և ազնուագին իւղոյ համեմի, որ իտալերէն օլիօ էսսէնցիալէ տի մէնթա բիբէռիթիտէ կոչի. որոյ ներդործութիւնն նոյն է ընդ տերևոյն: Չափն 'ի չորս շթէ մինչև ցճ խառն ընդ շաքարի: Ունի սա միւս ևս ազդուութիւն 'ի ցրտացուցանել զբերանն:

Մէնթհա քրիսբա, լտ: մէնթա քրէսբա, իտ: տիեօզմօ, յն: մանթ ֆռիսէ, գղղ: նանէ, տճ: նաանայ, արբ: րաֆունէ, կամ րիւթիւք, պր: և ըստ մեզ՝ անանուխ: Է բոյս հոտաւէտ յաճախեալ 'ի պարտէզս, և 'ի բուրաստանս. որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, ուղիղ, քառանկիւնաձև, կարմիր, և ճիւղալից: Տերևք նորա երկայն, խիտ, ծայրաւոր, թաւամազ, մթին կանաչ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալք. Ծաղիկն մանր

ապխտակ, կարմրագիծ, և հերձոտ. յետ թօթափելոյ Ծաղկանց արտագրէ քառեակ սերմունս մանուռնս, և երկայնաձևս. իսկ արմատն երկայն, և թելալից: Սա լի է խաղով, և ցնդական ալիւ. օգտաւէտ է՝ ի պնդացուցանել զարիւնն, և արգանդագացառութեանէ, զարիւնահոսութեանէ, և արգանդագացառութեանէ, ակաղութեանէ աստամոքսի; փքախտութեան, հեծկլտանաց, խեթից որովայնի, փսխոտականութենէ, և այլ սոցին նման ախտից պատճառելոց՝ ի սկզբան ջրոց. զի է խեթիչ բնութեան: Հայի՝ ի կէս արամէ մինչև ցմի խաւն ընդ ուղ ունկի ջրոյ: Ջնոյն գործունէութեան ունի նաև՝ ի ցքահանել եղուզեալ զարն, զոր կոչեն՝ աքգուա սթիլլատթա սև մէնթա: Ի սմանէ արտահանեն նաև զկուշն, զոր խտալացիք՝ օլիս էսէնցիալէ սև մէնթա կոչեն. որ՝ ի նոյն ակտս վարի: Զափն՝ ի չերկու շէթէ մինչև ցճ:

Մէնթաստրում. աբա թրիֆօլիում ֆիպրինում:

Մէնիանթէս. այսու անուամբ ըստ անգամաղինաց նշանակի՝ մղինք ուղղոյն, որ պատեն զուղեղն. որոց մինն առճայնի՝ բիս մատրէ, այսինքն գորովամայր. և միւսն՝ տուրամատրէ, այսինքն խստամայր:

Մէնսթռուա. աբա մէանթռուս:

Մէռկուս. տե՛ս մէրկուս:

Մէռքուրիալիս, լտ: մէռքուրիալէ, կամ մէռքուրէլլա, իտ: եապան ֆէռլիէնի, ամ: և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ վայրի ուէհան: Ի բոյս ինչ բազմատեսակ. յորս երևելին են երկու տեսակք, առաջինն կոչի՝ մէռքուրիալիս մաս. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի ոտնաչափ, բոլորակ, յղկեալ, և վոքրացինուլ: Տերևք նորա են լայն, երկայն, յղկեալ, սրածայր, և եզերահերձ: Պտուղն փոքրիկ, և կարճականթ. բերէ և սերմնափակս արկղաձևս, յորս են սերմունք ձուաձևք, և բոլորշիք. իսկ արմատն երկայն և թելալից: Բուսանի՝ ի բուրաստանս. լի է խաղով և պղպեղային ալիւ. ունի մասնաւոր իւիև ազգուսութիւն՝ ի բանալ զմանրամասնեալ երակս, և՝ ի գրգռել զդաշտանս կանանց, եթէ արգանակ, կամ խաշու կազմեալ արբցի. զի է բացողական:, միզաբեր, և մեղմապէս լուծիչ: Իսկ երկրորդն կոչի՝ մէռքուրիալիս վուլկարիս, որոյ ձև, գոյն և ներգործութեն նման է վերնոյն, բայց միայն ծաղկամբ տարբերի՝ ի նմանէ:

Մէռքուրիուս, կամ հիդրարգիրում, կամ ար-

ՃԷՆԼԹուամ վԻվուամ, լա: մԷդքաւրԻօ, կամ առՃԷՆԼԹօ վԻվօ, էա: Իառաուլևաօա, յն: զԷյպաք, կամ զավուք, կամ տապԼԹ, կամ Հաուէպ, կամ մուԼԻֆ, և կամ Իեաևնան, ար: ԺԷպԷրէն, կամ զԷննպէՀ, կամ ԺԻյվէՀ, կամ ԺԻրնէ, և կամ սէյմապ, պր: և ըս մեզ՝ մնդԻկ, կամ ջրարծաԼԹ, և կԻ կԷննգանէ արծաԼԹ: Է մետապ ինչ սպԻտակ էբրև զարծաԼԹ, ծանր, լարծուն, յարաջարԺ, ԼԹափանցԻկ, և բոլորովին ցնդական, որ 'Ի Հուր մերձեցուցեալ վոխարկի 'Ի ծուխ զազրահոտ: Ըստ փիլԻսոփայից, և ըստ քիմԻականաց սա է Հիմնական սկիզբն այլ ամենայն Հանքաց և ՀրահալեԼեաց. ԼԹէպէտ սա գտանի ըս ամենայն երկրաս տարածեալ և Հատպալեալ, բայց առատագոյն, և ապնուագոյնն յերկիրն սպանիոյ, գերմանիոյ, և գաղղիոյ: Սա է դեղ ազդու և իբր ընդՀանուր դեղԼԹական ընդդէմ ախտից գաղղիականի, և եբէփանդականի. զի ԼԹուլացուցեալ բանայ զաւԻշԿեան անօԼԹս, և զծակոտԿէնս նրբաԼԹել երակաց, և անօարեալ զոէ զապականուԼԹի արեան արտաքս եԼուզմամբ 'Ի բերանոյ, քԻնոյ, քորտուէ, քոստուԼԹ, և այլ ամենաԿեւոր ախտից և վիրաց մորԼԹոյ 'Ի վեր երևեԼոց 'Ի նեԼսեալ և յատպականեալ ՀիւԼԹոց: Այլև ապաքինէ զԻոյԼս պարանոցի, զԼջրավախուԼԹի, զԿէԼինձիկ յորԼորԼեալ ախտն, և զախտն որ Կոչի՝ բաաԼիօնէ Լյնսաքաս, և մրանգամային 'Ի դուրս վանէ զորդուն և զՃճԿիս որովայնի: 'Ի սմանէ կազմեն դեղարարք զմէդքուրիս ըԼիս տօԼչէ, զաուապլնմաԼԹօ քօաուօզԼիվօ, զմէդքուրիս բուէչնբնԼԹաԼԹօ ուսաս, զմէդքուրիս բուէչնբնԼԹաԼԹօ պԻանքօ. Կոչի և ԹուաապնԼԹ վինէդուալէ, և զինՃԻֆրա, էն. զորս 'Ի աեզնս Լուբեանց ունԻմք յԻշատակել: Բայց գԼուեԼ արժան է, զի այսոքԻկ անդԿաւ ապատաՀեալ դեղօրայք ոչ յարմարին 'Ի լուծմունս որովայնի, 'Ի ԹուքացաւուԼԹիս, և ոչ յայլ ինչ դԼպուածս կրծոց, և ջրից: Դարձեալ, առվաւ խմնտան և

ձանաչէն զՔերմուԹի և զցրտուԹիւն օդոց: Նոյնպէս սովաւ հեղեղիեալ զԹիԹղուենս ոսկւոյ՝ ոսկէզօծ առնեն զՀրահաղելիս: Աւյլ պարտ է ուշ դնել, զի սրբ ծուխն և գոլորշին յոյժ վնասաբեր է մարդկան, զի պատճառէ զնուծուիւն ջլաց, և զդողդոջուիւն անդամոց:

Մէոքուրիուս բուէլիբիԹաձուս նիձէռ, լա: Մէոքուրիս բուէլիբիԹաձօ նէռօ, իա: սիեահ սուրսը, ա՛ձ: Վայրասուզեալ նիւԹս այս որ է սևացուցեալ անդիկն երբեմն՝ ի կիր արկանի՝ ի դիպուածս քաղցկելն, զոր պարտ է փոշիացուցեալ ցանել՝ ի վերայ վիրաց, որ սպառեալ ծախէ զաւելորդ մսամոլեալ մասունս մարմնոյ:

Մէոքուրիուս բուէլիբիԹաձուս վիռխախա, լա: Մէոքուրիս բուէլիբիԹաձօ վէռուէ, իա: եէշիլ սուրսը, ա՛ձ: Կանաչացուցեալ անդիկն, որ է դեղ պատշաճական՝ ի բուժել զսերմնակաԹուԹիւն ընդ երկար ժամանակս՝ ի վար արկանելով, այլ մեծաւ ըզգուշուԹիբ. քանզի վնասակար է ստամոքսի, ջաքին՝ ի մի ցորեանոյ մինչև ցչորս:

Մ՚էոքուրիուս բուէլիբիԹաձուս րուպէռ, կի՛ հի բէրԹհէռմօսիաուս ռուպռուս հիաուաձհուի բէռ օսմիսբԹօնիքուս, լա: Մէոքուռիս բուէլիբիԹաձօ ռօսաօ, կամ իբէռԹհէռմօսիաօ ռօսաօ տի մէոքուռիս բէռ ը՛ օսմիսբԹօնիքօ, իա: գումըզը սուրսը, ա՛ձ: Ի դեղ ինչ կարմրերանգ, փայլուն, և տոպահամ, բաղադրեալ՝ ի անդկէ, և յայրիչ ջրոյ. զոր առէպ՝ ի կիր առնուն վիրաբոյժք առ՝ ի մաքրուիւն նեխեալ, և փտեալ վիրաց՝ մանաւանդ վիրաց գաղղիականի, և՝ ի ծախուիւն աւելորդ, կարծրապինդ և սպանգաձև մսեղինաց՝ ի վեր ելևելոց շուրջ զվիրօք, զոյն ինչ ցանելով ևեթ զայնս. որով սպառեալ տպաւորին զնոսա, և ժամանակաւոր ցրուէ զայսուցս ելևիանդկան: Ի կարմրացուցեալ անդկէ աստ կազմեն զաղեղանի ինչ, որ՝ ի նոյն պէտս վարի, զի է փաղաղինչ, և ծախիչ բնուԹեբ:

Մ՚էոքուրիուս բուէլիբիԹաձուս ֆլառուս, կամ ձիաշլուս. սէա ԹուրպիԹ վինէաալէ:

Մ՚էոքուռիս. սէա մէոքուրիուս:

Մ՚էոքուռիս բուէլիբիԹաձօ նէռօ. սէա մէոքուրիուս բուէլիբիԹաձուս նիձէռ:

Մ՚էոքուռիս բուէլիբիԹաձօ վէռուէ. սէա մէոքուռ-

ջիուս բռէջիբիլեաձուս վիրքախս։

Մէռքուռիս բռէջիբիլեաձօ ուսուս. սէս մէռքուռ ջիուս բռէջիբիլեաձուս ուռապէռ։

Մէռքուրիս սուպլիմաձօ քօռուօզիվօ, կամ օսակ մուռիաձօ ու մէռքուռիս իբէռեթէռմօսիտաձօ, կիք իա։ մէռքուրիուս սուպլիմաձուս քօռուօզիվուս, կիք օսակիմուռիաս հիտուաձքիուի հիբէռեթէռմօսիտա թուս, լա։ սիւլիւմքեն, տձ։ տաուշքէննէ, պր։ է սպիտակ բիւրեղացեալ դեղ ինչ փաղաղիչ և աստիճ թուննաւոր, յօրինեալ 'ի անդկէ, յարջասպէ, յալէ, և յոդւոյ ընչբորակի։ Սա վան բուռն զօրութեան իւրոյ վաղընդվղյն փաղաղեալ վիրաւորէ զաուամրքան, և զփորոսկան, եթէ ոք վրիպակաւ արբցէ արտաքոյ քան զչափն պայմանեալ, որ և բազում անգամ 'ի միջոց քան կամ երեսուն վայրկենի առնէ զանհանգստութիւն, լա։ սիւլիւմքեն, տձ։ տաուշքէննէ, պր։ է սպիտակ բիւրեղացեալ դեղ ինչ փաղաղիչ և աստիճ թուննաւոր, յօրինեալ 'ի անդկէ, յարջասպէ, յալէ, և յոդւոյ ընչբորակի։ Սա վան բուռն զօրութեան իւրոյ վաղընդվղյն փաղաղեալ վիրաւորէ զաուամրքան, և զփորոսկան, եթէ ոք վրիպակաւ արբցէ արտաքոյ քան զչափն պայմանեալ, որ և բազում անգամ 'ի միջոց քան կամ երեսուն վայրկենի առնէ զանհանգստութիւն, գուրժելի խէթ և ցաւ աուամրքան և փորոսկան, զչափազանց ժայթքուածն, զպաղյա գլխոյ, զշրուրթէ որկորոյ, զբաղխուածն սրտի, զթաւալուրթէ, զցուրտքէրան, զուշագնացուրթիւն, զցնցուածն ջլաց և մկանանց, զմիպարզելուրթէ, և զհեծկլտանք։ Ջարկ բազկին լինի յոյժ մանր, և կարծր։ Հուսկ յետոյ պատճառէ 'ի աուամրքան, կամ 'ի փորոսկան և զքաղցկեղ. ուր և սկսանի ցաւակցելի ախտաժէտն անբերելի անձկուրթէ, յաճախակի լուծմամբ զրկիլ 'ի կենաց։ Ալյ գարմանն սորա՝ են ոլծացուցչք դեղոցայքն, զոր պարտ է փոյթ ընդ փոյթ մատուցանել նմա. նոյնպէս և մխրոջուրն՝ որ է գլխովին հակառակն կամ դեղթափին այսր մահաբեր դեղոյ։ Ալյլ դիմակալ է կաթն, կոգի, իւղն ձիթենեաց և նշոյեն։ Բայց մեք յաճախ 'ի վար արկանեմք զսա 'ի դեղոցայս դուզնաւանանեայ չափով. այսինքն զջրորդ մասն մոյ ցորենոյ մինչև ցերկու ցորեան խաւն ընդ մի լիտր 'ի ցքահանէ եղուզեալ ջրոյ 'ի միջոցի 24 ժամուց. որով անվրէպ փարատէ զամենակերպ ախտս գաղղիականս, և 'ի մանաւորի զսրբքին, և զբորոտուրթիւն։ Նոյնպէս ասէպ 'ի կիր արկանեմք զսա արտաքուստ վան հնագոյն գաղղիական վիրաց 'ի վեր երևելոց 'ի չրթունս, 'ի ունգուն, 'ի ծաձուկ անդամս, յանձկագոյն մասն արգանդին, և յամրձիքն։ Զսպին 'ի մի ցորենոյ մինչև ցչ խաւն ընդ ջրս ունկի ջրոյ. զոր պարտ է ասէպ ասէպ Թրջել կտաւով և դնել 'ի վերայ դժնեայ վիրաց։

Մէդքուրիս ոօլէէ, կամ օսախմուրիաթօ թէկրմօա ախտուշօ ան մէդքուրիս, խտ։ թաթէլը սուլէմէն, ատ։ ախմադի չինին, պր։ և ըստ մեզ՝ անդիկ քաղցր, կամ քաղցրացուցեալ անդիկ։ Յոյժ հռչակաւոր է՛ի մահ ինն օգտաւէտուէ՝ ՛ի դեղատածս ամենակերպ խցտ նաց՝ աւելեցց յուժգնութէ, մանաւանդ խցանաց լերդի։ Նոյնպէս է դէզ գերպտոյն ընդդէմ խուլ պատանոցի, ջղդողութէ, դալկան, մկնահատուկան տենդի, ախտ գաղղնականի, և էլէփանդականի, հնապտոյն ցաւոց յօդուածոց, որդանց և ճճեաց որո վայնի, և արիւնախտաւն վտրհարութէ՝ պատճառէ ըս ՛ի բռնութէ բնութէ։ զի է թուլացուցիչ, մկզաբեր, լուծիչ, ընկղմիչ, և ճճէհալած։ Ջաքն ՛ի մի ցորեանոյ մինչև 34։ չաւուրն։ Եւ երբև տեսանելիք ընչանա՝ եթէ սկսանի լորձունք կամ թուք ընդ բեբանն ելանել, յայնժամ օրէն է կամ դէմսվին լուանել զդործածութէն, և կամ նուազել զչափն։ Այլ գիտել արժան է, զի եթէ դէպ լինի ՛ի կիր արկանել զաս վան արիւնախտաւն վտրհարութեան աւելեցս ՛ի բռնութէ բնութէ, յայնժամ օրէն է ՛ի կիր արկանել այսու եղանակաւ՝ որ բարւոյ յաջողի։ Զարօրինակ։ քաղցրացուցեալ անդիկն չինչ չափ և նգէ՝ երբորդ մասն նորա պարտի լինել չափ երեքաքաուանա արմատոյ լոսելոյ։ երբ զի՝ եթէ քաղցր անդիկն նգէ երկու ցորեան, երեքաքաուանան պարտի լինել վեց ցորեան, զորս խառնեալ ընդ երեսուս տապէա հիւանդին ՛ի պահ առաւօտուն։

Մէդքուրիս քիսրիֆնէքաթօ, խտ։ թաքաթը օլուն մուշ ժիվա, կամ թէմիզլէնմիշ, ատ։ և ըստ մեզ՝ զսեալ անդիկն։ Ջոյա անդիկ առ ՛ի գործել յարմար ՛ի պէտս դեղոցէից, սովորութէն է զսել։ քանզի որ չափ առաւել զսեալ նգէ և մաքուր, այնչափ ազդու, և թափանցիկ լինի դեղն։ որով վտութով ընդմուտանէ և բանայ զմանրամասնութիւն ծակոտիկէնս եբակաց, և յորդէ զլորձունս։

Մէդքուրիս քօռոզիվէ։ տես մէդքուռիս տուպլեմաթօ քօռոզիվէ։

Մէսբիհուս (ծառն,) մէսբիհում (պտուղն,) լտ։ նէսբօլա (պտուղն,) նէսբօլօ (ծառն,) խտ։ մէսքէն։ յն։ մուշմուլա, կամ տէօնկէլ, ատ։ պէյսիմ, արբ։ գիւնտէպ, կամ էշքիլ, պր։ և ըստ մեզ՝ զվեթար։ ի՝ ծառ, և պտուղ նորա մ՛ընդառեալ, բոլորչի ՛ի

ջոյն ընկուզոյ, որ յորժամ թարմ է, կարծր է և յոյժ տաքուկ. այլ եթէ սակաւ լինէ հնանայ, առ ժողքր մի կակղանայ և համեղանայ. օգտաւէտ է՝ի գլխապտոյտ հոսման արեան, և թանձից, զի է սեղմիչ բնութեաբ. որով արգելու և զյորդառատ հոսուածն միզն, և զժայռքուծն մաղձի:

Մէսէնթէրիս, կամ՝ մասարկաբ, արբ: և ըստ մեզ՝ մեսենդր, կամ միջընդեղք: Է մաշկ լինէ, յոր հաստատեալ կամ զետեղեալ են ընդերքն կամ աղիքն, զի մի ցրուեսցին, կամ ընդ միմեանս պատեալ խառնակեսցին, որ լի է անհամար երակօք և նեարդօք, անկեալ բազում ճարպով և մանամբք:

Մէսթեռուէ, կամ՝ փլուսս մէսթեռուալէ, լտ: մէնսթեռուա, լտ: հայիզ կամ այպաշըսը, տճ: թաման, կամ տահր, կամ ատէտ իլ նիսան, արբ: և ըստ մեզ՝ դաշտան, կամ օրէնք կանանց, և կամ տեռատեռու-թիւն. տես զայսմանէ հտ. ա. երես 188:

Մէաքօն. այսու անուամբ ըստ անդամոցընտ ընդամանրինաց նշանակի՝ մաշկ լինչ միջընդերայց, կամ մեսենտրին, կցեալ ընդ աղիս, մանաւանդ ընդ այն աղիս, որ առձայնի՝ քօլօն, այսինքն կողն:

Մ՝էտիանա. այսու անուամբ ցուցանի՝ միջներակ:

Մէտիաստինում. անուամբ նմանի՝ թաղանթ լինչ որ պատէ զկրծոնին ընդ երկայնութիւն. որ առ մեզ կոչի՝ միջնաթաղանթ:

Մէտուլլա, լտ: միտօլլա, իտ: էքմէք լչէն, տճ: էսպլասիկնէչ, արբ: և ըստ մեզ՝ մէջ կամ փոր հացի. որ է նեղքին խմորն ընդ կեղևով նորա, որ վարի՛ի պէտս ուր և լցէ քաթափլասլմաի, այսինքն թանձրացման:

Մէտօռէա, է բառ յունական. տես փլուսս աէլէե բուսանէոռէ:

Մէրկուս, կամ մէռկուս, լտ: ամէռկօ, իտ: գառապաթաք, տճ: սէօվուռանիէ, արբ: թիւխուռէ, պր: և ըստ մեզ՝ հողամաղ: Է տեսակ մի թռչնոյ՛ի չափ սագի. որոյ գլուխն կարճ է՝ բայց լայն. կլուտուցն սեաւ, նեղ և ծայրաւոր, որպէս և լեզու նորա. ատամունքն փոքրիկ և կոր. վիզտուրքն՛ի փորն են սպիտակ և սեաւ. բայց գոյն նոցա այլ և այլ է. թևք փոքրիկ, որպէս և տուան նորա. ունի գմասուցն կցեալս մանեղէն թաղանթով իբրև զսպէ: Կաանի սովորաբար յեղերս ծովուց, ՛ի դեպս, և ՛ի

Հասկեն տեղիս • ընկղմեալ ղինքն ՚ի ջուրս նեղքնալոյ լինի ընդերկար պահս, և որոյ զՀկուն և ուտէ անյապաքար: Միս սորա օգտաւէտ է ՚ի դիպուածս լուանոտուԹէ: Իակ Ճարոյն կակղացուցիչ է և մեղ մասէս լուծիչ բնուԹեաՀ:

Մէքօնիա, իտ: լատ մեզ՝ մեկոնիոն: Է հնձեղ ինչ Թմբերեցուցիչ, հանեալ ՚ի մեկոնէ: Դարձեալ՝ անուամբս այս իմանի յատեղուած ինչ սեաս հաւաքել յաղիս սաղմին՝ որ յարդանդի:

Միազմա, իտ: անուամբս իմանի՝ ապականուԹեան տարափոխիկ ախտից:

ՄիԹուրոս, կամ միԹիլուս, լտ: Է ձուկն ինչ փոքրիկ և երկայն ՚ի ջուր կատուի, յաճախեալ ՚ի նորա գետոց • որոյ մին փոփուկ է և համեղ • միանգամայն և գեղ ազգս ընդդէմ խածուածոց կատալոյ ջանց, և միզարգելուԹեաՀ • գլուխ և ջրաշուանս կանանց:

Մելիաւէ, իտ: տատը հաստատլոցը, տճ • և ըստ մեզ՝ ախտ կորեկային • տես հատ • ա • երես 341:

Մելիարիս, լտ: այսու անուամբ նշանակի կորեկաձև և փոքրիկ մանր ինչ մարդկային մարմնոյ: Դարձեալ՝ իմանի տեսակ ինչ ախտի, որ ըստ տաճկաց՝ տատը հաստատլոցը • տես մելիաւէ:

Մելիտէ, լտ: մելիս, իտ: քէնորս, յն: տատը, տճ: չիւրրէ, կամ սիւմմամ, կամ տիւխն, և կամ Թայըֆ, արբ: գէսվէրս, կամ էրզէն, և կամ չուպուր, պր: և ըստ մեզ՝ կորեակ: Է ընդեղէն ինչ բոլորչի, կամ ձուաձև, կարծր, դեղին կամ սպիտակ, և վայելուն, որ վարի ՚ի պէտս հաւուց և ՚ի դեղոց տայս մեղմացուցիչս • քանզի լի է խուզով և ցնդական աղիս • յորմէ և երբեմն աղքատաքն յօրինեն զհաց:

Մելէէբէս, կամ մուլԹիլէքսէս, կամ ջէնԹիլէքսէս, և կամ ծնիչն, կամ ասէլլն, և կամ բօուջէլլիօնէս, լտ: ջէնԹօ կամուզէ, կամ միլէքիէտ, իտ: ԹէզելիՀ պէօճէկի, կամ պուռնճուկ պէօճէյի, տճ: համմէ, արբ: բէժկալէ, պր: և ըստ մեզ՝ նեապուկ, կամ բազմոտանի: Է զեռուն ինչ տափարակ գոյշ տաճև ՚ի ջուր մեղուի • գոյն նորա գորշ կամ սպիտակ տակ հարեալ ՚ի գոյն կապոյտ • ունի յօրովարձոյն ոտս մանուն, նուրբս, և սպիտակս: ԲնուԹիւն է յոյժ երկչոտ • որ ՚ի խրտնուԹն՝ փուԹանոակի ինքն ամփոփեալ զդէմն, և զոտս՝ կծկի, և նըման զհատ

կլորակ անկեալ մնայ յերկրի: Սա գտանի 'ի քարուտս և 'ի խոնաւուտս, լի է իւղով, և ցնդական աղիւ. օգտակար է 'ի դիպուածս դալկան, ջրգողութեան, շնչարգելութեան, միզարգելութեան, և խոյլի պարանոցի, և ս լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60. յաւուրն:

Միլլէբիէտի. տես միլլէբէս:

Միլլէֆօլիում, կամ աքիլլէա, և կամ միլիթարիս, լտ: միլլէֆօլիօ, իտ: Ճիվան բէրջէմ, տճ: հազար տանէ, պր: և ըստ մեզ՝ հազարտերևուկ: Է խոտ անուշահոտ, և տապահամ, բուսեալ յամայի և 'ի խոպան տեղիս, որոյ ցօղունն է կարծր, անկիւնաւոր, թաւամազ, ճիւղալից և երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ: Տերևք սորա հերձոտ են և մանր՝ ըստ նմանութեան տերևոց երիցկի, բայց կարծր քան զնա: Ծաղիկքն մանր են և փոքր մի սպիտակ, որք ելանեն 'ի գագաթան, և 'ի ծայրս ճիւղոց՝ հանդերձ բազմաթերթ, և ճառագայթաձև առէջիւք. յետ թօթափելոյ ծաղկանց 'ի վեր երևին սերմնափակք փոքրիկք, և դեղնագոյնք, յորս են սերմունք մանունք: Իսկ արմատն փայտային է, թուխ, և թելալից: Այս խոտ լի է իւղով և ցնդական աղիւ. օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ախտից և տկարութեան ջղաց, թանչից, ախոնդանոտութեան, փքախտութեան, և խթից առթելոց 'ի փքոյ: Չափն 'ի մի ունկւոյ մինչև ց4. ղոր պարտ է եռացուցանել կամ թրջել ը մի լիտր ջրոյ. և առեալ լինի ըմպելիս այս 'ի միջոցի 24 ժամուց:

Միմօսա, կամ հէրպա վիվա, և կամ ֆրութէքս սէնսիպիլիս, լտ: սէնսիթիվա, կամ էրպա միմօսա, իտ: և ըստ մեզ՝ ամփոփուկ, կամ պատկառուկ: Է բոյս ինչ ամերիկեան, որոյ ցօղունքն և ճիւղքն թեքեալ են յերկրի: Տերևք նորա են երկայն, մաքուր, և խիտ, 'ի յարգի առ ամերիկացիս. վասն զի ունին զայն իբր գերագոյն դեղ ընդդէմ հնագոյն հազից, և ցաւոց կրծոց. յայն սակս ստէպ ծասքեն 'ի տերևոյ անտի. բանայ և զձայն մարդոյ: Ծաղիկ սորա սկահաձև, սերմն երկայն, և տափարակաձև, պատեալ երկեակ փեճեկով: Իսկ արմատն նուրբ և փոքրիկ: Բուսանի 'ի դիճային տեղիս, որ և գտանի գրեթէ յամենայն գաւառս պրազիլիոյ. և ունի բընութիւն իմն մասնաւոր, զի 'ի հպիլն կմ 'ի փչել շընչով՝ իսկ և իսկ ամփոփէ զտերևս և զճիւղսն, բայց

յետ սահաւուց անդրէն պարզէ:

Մինեիւամ, լտ: մինեիօ, իտ: սիւրվիյէն, կամ սիւրվէն, տճ: սալաքօն, արք: կոչի և առ արտաքոյս սպանլիքօն, կամ սէպարլիքօն: Թէղերու, կամ խաբէնճ, կամ սերենճ, և կամ մէվիշ, պր: և ըստ մեզ՝ նօթ: Է ազգ ինչ կարմիր փոշւոյ, գործեալ՝ ի կրոյ կապարի: Վարի՝ ի սէտա կարմիր ներկի, և ջրացուցիչ սպեղանւոյ:

Մ ինհանթիքա մօքհանթա, կամ միրհանթիքա տուօմանթիքա, կամ նուքա մօքհանթա, կամ նուքա միրհանթիքա, լտ: նօչէ կամ նօչի մօքսանթա, իտ: մօքօ քանրիտօ, ֆն: կէօղլ թիպ, կամ ճէօվլ պուվա, արք: հինտհատան ճէվիզն, տճ: և ըստ մեզ՝ ընկոյզ հնդկայեն, կամ ընկոյզ մշկահոտ: Է պտուղ ինչ մուշկատաո ձուաչափ մեծութիւ, գունով նմանեալ ծիրանւոյ: Կեղև նորա կարծր է գրեթէ ըստ կեղևոյ մեծաւ ընկուզի և կանաչագոյն, այլ՝ ի հասունանալն վախի՝ ի գոյն մոխրոյ. որ և ինքնին քացեալ լինի. և երևի ընկոյզն մշկահոտ պատեալ մաշկաւ. ներքին փոքր ի կակուղ է և մսագոյն, խայտաբղէտ, անուշահոտ, և ջերմահամ, միանգամայն և խեղաքիր, որ յաճախ՝ ի կիր արկանի՝ ի բժշկութիւն տկարութեան ստամոքսի և ջղաց, ցաւոց գլխոյ, արգանդի, և որովայնի վտիտարութիւն: Ձափն՝ ի 10 ցոլեռոյ մինչև ց20. ՝ի յընկուզէ ասի արտահանեն զիւղ ինչ տակեգոյն, զոր խառնեալ կոչեն՝ օլիօ տի նօչէ մօքսատա, յորմէ անելիևան և ապահովասէս՝ ի վար արկանի՝ ի ներքուստ, և յարտաքուստ վասն վերոյասացեալ ախտից, և՝ ի մանուածոյ անդամալուծութիւն, հեծկլտանաց, փսխոտականութիւն, և դժուարամարսութիւն. զի է խթիչ, և զօրացուցիչ բնութիւն: Ձափն յերկու չէ մինչև ցեօթն՝ խառն ընդ շաքարի: Ծառ ուրա բարձր է և սուսար ըստ նմանութիւն մերումն տանձենեաց: Փայտն ուղղալից է, ոստքն մորչք, և դիւրակոտր, կեղև մոխրագոյն: Տերևն անուշահոտ, գառուզ, և երկայն նման ըստ խնկի դեղձի: Ծաղիկն վարդաձև, և քաղցրահոտ: Ա՚յս ծառ յաճախ բուսանի՝ ի հնդիկս, և՝ ի ձիաբօն, նա յատէտ՝ ի ձիավայ անուանեալ կղզին:

Մ ԻՐՐԱ. տե՛ս միրհա:

Մ ԻՐՐՀԱ, լտ: միրրա, կամ լաւ ևս միռռա, իտ: միռռաֆէ, տճ: մօռ կամ մռւռ հիճազի, արք: և ըս

ՄԷՋ՝ զմուռա: Ի խէժ հոտաւէտ, դառնահամ, միանգամայն և ստիպ. որոյ ընտիր և ազնիւն է մածուցիկ, սակեգոյն, մաքուր, բծաւիլից, պարարտ, ազդու. և թափանցիկ. միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ նայանաց արգանդի, և կաթուածոց դաշտանի կանանց: Ձափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ցշ4. օգտէ և ոտից ցաւոց: Վարի և 'ի սպեղանիս լաւացուցիչ, և մաքրողական: Ջնոյն գործունէութեան ունի ստորնամէն ոդին, զոր եւրոպացիք առհասարակ թինթուրա ա՝ն միռռա կոչեն: Ծառ ստոր յաճախեալ յերկրին Արաբիա, յեթովպիա, և յեզերս կարմիր ծովու, որոյ բունն կարծր է և փշալից, նաև տերևն երկայնաձև, և գառազ:

Մէթօպալանուա, լտ: մերոպալանօ, իտ: դէպայէ է, կամ հէլլեճ, կամ հէլէլիկ, արբ: գէպվէր, պրս: հալիլէ, կամ ամիւրէ, տճ: և ըստ մեզ՝ բան կամ չոր հնդկային: Ի պտուղ ստուար, նման չորոյ, որ յաճախեալ է յաշխարհն հնդկաց, որոյ հինգ տեսակք են. զի ոմանք են գնտաձև մոխրագոյն, և ստուպհամ, և 'ի միջի ունին կորիզ ինչ ստուար. նաև ոմանք երկայնաձև և սեաւ: Ոմանք են մթին դեղին, և երկայն 'ի չափ արմատոյ: Նաև ոմանք գեղին կնճռաւել: Նախնիք 'ի վեր արկանէին ասեն 'ի զանազան գեղոցս. նաև այժմ յոյժ սակաւ 'ի կիր արկանեն յարևմուտս:

Միցա. այսու անուամբ ցուցանի այն տեսակ լուծողական դեղոցն, որք առանց զայրացուցանելոյ գրգռեն զաղիսն կամ զփորոտիսն, որով ըստ ինքեանց լուծանեն միջակապէս սեփական բնութիւն. յայսմ կարդի են մանանայ, Թամարինտի, քասիա, սալ թարթարօ, և ն:

Մուլթիբէատս. տե՛ս միլլեբէս:

Մուլլուս, լտ: Թռչիլիա, կամ բէչէ պառաւօնէ, իտ: Թէքիր պալըղը, տճ: սէմէք տուլթան խպրահիմ, արբ: Ի ճուկն ինչ ծովային, երկայն, և ըստ ստուար սկսեալ 'ի 50 ոտաչափ գոյանն մինչև ցշ լիսր մեծութիւն. որոյ գլուխն է կարմիր, որպէս և թևք նորա. Թեփք մորթոյն մեծ են և կարծր. նաև միանգամայն և դեղ ընդդէմ Թանչից, և խթից որովայնի:

Մուճիլ, կամ չէբհալիքթուս, լտ: մուճիլինէ, չէֆալ, իտ: գէֆալօս, յն: քէֆալ պալըղը, տճ: և

ըստ մեզ՝ գլխաձուկն: Է ձուկն թանձրագլուխ, ստուարընչացք, երկայնորովայն, և թեփալից. իսկ միսն համեղ և պարարտ. որոյ խախացոցն չորացուցեալ, և լոսեալ 'ի ստնդ, և արբուցեալ, դեղ է փորհարութեան, տկարութեան ստամոքսի, և փսխման: 'Ի գլխոյ նորա ելանէ քար ինչ փոքրիկ. զոր լատինք կոչեն՝ էքինուս, կամ սբօնտիլուս. յորմէ կազմեն դեղ ազդու ընդդէմ միզարգելութեան, և միանգամայն լուծանէ զքար՝ եթէ գտցի ընդ անցս նորա. չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչ ց40:

Մումիա, լտ: մումմիա, իտ: մօմեայ, տճ: հաֆըզուլէթութ կամ մումեայ, արբ: խօնչին, պր: և ըստ մեզ՝ մումեայ. որով անուամբ հասարակօրէն նշանակի մարմին երկարատև ամաց մեռելոց օծեցեալ ազգի ազգի բալասանօք, հալուէիւք, կպրովք, զըմռովք, խնկօք, և ոցին նման համեմային նիւթովք. որոյ ընտիրն է սեաւ, մաքուր, փայլուն, և սաստկահոտ. սովորաբար 'ի կիր արկանի 'ի դիպուածս, յորում ոք երկնչի կամ խրտնու յո՛ և իցէ իրաց. և 'ի մասնաւորի 'ի յարգի ունիմք զսա ընդդէմ խախտեալ և խորտակեալ ոսկերաց, և ճմլեալ անդամոց, և թուլացեալ ջլաց:

Մումմիա մինէրալէ, իտ: Է դեղ ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի սնդկէ, յարճճոյ, և 'ի փոշւոյ խեցգետնոյ. մասնաւոր է սորա ներգործութիւն 'ի դիպուածս ախտից մորթոց, որպիսի են ախտքն գաղղիական, ելեփանդական, յորս 'ի վեր երևին վէրք կամ խոցք 'ի մորթս՝ արկանելով 'ի վերայ խառն ըստ բօմաթաի՝ ըստ օրինակի օծանելեաց:

Մուչիլլաճճինէ, իտ: լուապի, պր: Է հիւթ ինչ քամեալ յո և իցէ սերմանց, խոտոց, պտղոց, և՝:

Մուսա առպօռ, կամ բալմա հումիլիս լօնճիս, լտ: Է ծառ հնդկային, որոյ բունն է սպնդային, կեղևապատ, և ստուար իբրև զազդր մարդոյ: Տերևք նորա երկայն, լայն, և թեփալից: Ծաղիկն կարմիր, կամ դեղին. պտուղն եռանկիւնաձև, և մեծ 'ի չափ վարնգոյ, ողկուզօրէն կախեալ զծառոյն՝ 12. 14. նաև երբեմն 20. պտուղ 'ի մի ողկոյզ. և իւրաքանչիւր հատ պտղոյ ունի երրեակ շտեմարանս նուրբս. յորում լի են հիւթք կակուղ, և համեղ. զոր և ուտեն իսկ. որ է սնուցիչ, զովացուցիչ, և անօսրիչ բնութ՝, և 'ի մասնաւորի 'ի յարգի ունին

զսա 'ի դիպուածս բորբոքման կրծոց, և թանձրութ՝ տողունից: Իսկ արմատն երկայն, հաստ, բոլորակ, փայտային, և թելալից. զոր եփեալ 'ի կաթն և արբուցեալ, ապաքինէ զպտոյտ գլխոյ, և 'ի մասնաւորի օգտէ ընդդէմ վնասաբեր կաթուածոց:

Մուսթէլա, կամ Ֆուշինա, լտ: տօննօլա, իտ: կէլինճիկ, տճ: ըռսէ, կամ իպնի ըռս, կամ սիւնուհպէհ, և կամ սէրուպ, արբ: ռաս, կամ ռասու, կամ նիֆզա, կամ նիւմիւս, և կամ տէրէմ զիարթ, պր: և ըստ մեզ՝ աքիս: Է տեսակ մի չորքոտանի կենդանւոյ՝ ձևով մարմնոյն, և մեծութ՝ է 'ի չափ մեծ մկան, բայց փոքր մի երկայն և նուրբ քան զնա. ստև նորա 'ի թիկունս և յորկորն է սպիտակ կամ դեղին. գոյնն նման է կզի, կամ սամուռի. իսկ տուտն կարճ. բնակի 'ի տանիս, 'ի շտեմարանս, և յայլ սոցին նման տեղիս. թշնամի է մկանց, ձագուց հաւուց, և աղաւնեաց. յորոց վերայ յանկարծ ժամանեալ հեղձուցանէ, և զարիւն նոցա ծծէ: Լինի ևս վայրենի, որ բնակի 'ի դաշտս, և յանտառս. ունի զմորթ ազնիւ, և զմիս համեղ. որոյ միս և խախացոցն են դեղ շահաւէտ ընդդէմ հարուածոց օձից, և կէլինճիկ անուանեալ ախտի: Ուղեղք նոցա լինին դեղ ազդու ընդդէմ վերնոտութ՝, կամ լուսնոտութ՝: Ջնոյն գործունէութ՝ ունին սոցա նաև լեարդքն: Լեղի սոցա ըստ ոմանց ծիւրեալ հալէ զլուսն աչաց, մանաւանդ յորժամ խառնի ը՝ շաքարի բաղադրելոյ սամթի ջրով:

Մուսթում, լտ: մօսթօ, իտ: շիրա, տճ: սիւլաֆ, արբ: շէրթէ արէ, պր: և ըստ մեզ՝ քաղցու: Է ճմլեալ հիւթն խաղողոյ. որ բնութ՝ զօրացուցանէ զթուլութ՝ սրտի, քաղցրացուցանէ զտտպութ՝ հիւթոց, և մեղմապէս լուծէ զվնասակար հիւթս աղեաց: Այլ բարւոք եռացուցեալ՝ լինի դեղ շահաւէտ անդամալուծութ՝, դնելով զլուծեալ մասն անդամոցն 'ի մէջ այսր քաղցուի:

Մուսվաք. տե՛ս մսվաք:

Մուսքիօ. տե՛ս մօսքուս:

Մուսքուս թէռռէսթռիս ռէբէնս, լտ: մօսքօլօ թէռռէսթռէ, իտ: եէր եօսունու, տճ: և ըստ մեզ՝ մամուռ կամ լօռ: Է խոտ մանր և նուրբ, բուսեալ 'ի վերայ քարանց, և հողոց, և 'ի յաճիլն ծածկէ զերեսս երկրի իբրև զսէզ: Տերևք նորա են փափուկ,

դեղնախառն կանաչ, և նուրբ իբրև զբուրդ. զոր ա-
ճիւնացուցեալ և ցանեալ 'ի վերայ վիրաց, վաղվա-
ղակի արգելու զհոսումն արեան: Ծիլ նորա և ծա-
ղիկ մանր են յոյժ, զոր միայն խոշորացուցիւ մարթ
է տեսանել: Իսկ սերմն նոյնպէս մանր յոյժ, և սեաւ,
փակեալ 'ի մաշկի 'ի գագաթն նորա. որ տոկայ
սաստիկ ցրտոյ և տօթոյ, ոչ կորուսանելով զսեր-
մնական զօրութիւն իւր զամս յոլովս: Սորա է տեսակ
ինչ կոչեցեալ 'ի լատինացւոց՝ առպօռէուս, որ յա-
ճախ բուսանի 'ի վերայ ծառոց, և տնկոց իբրև ըզ-
սունկ. արձակէ տերևս սպիտակս, փափուկս և
նուրբս, զոր եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է
ընդդէմ փսխողականութեան, փորհարութեան, և հոս-
ման թանչից. բերէ նման վերնոյն ծաղիկս, և սեր-
մանս: Սոքա ոչ արտադրին և աճեն իբրև զայլ խոտս
յամառան, այլ 'ի ձմեռան, երբ նոքա թառամեալ
չորանան. իսկ 'ի սկիզբն գարնան յորժամ սակաւ
ինչ ջերմանայ երկիր, և սկսանին այլ խոտք բուսա-
նիլ, ինքեանք չորանան, և մնան 'ի տեղիս, ուր յո-
լով գիճութիւն կայցէ:

Մուսքօլօ, իտ: սինիրլի էթլէր, կամ դառաճա,
կամ պալըք էթլէրի, տճ: խօտտումէ, կամ մօզէ կմ
ատալէ, արբ: պազուպ, պր: Այսու անուամբ
նշանակի մկանն, որ է տեսակ ինչ մսոյ բազմապատիկ
նրբաթել ջլօք, նեարդիւք, և երակօք վարակեալ,
նրբագոյնս մաշկով պատեալ տանաձև եզերօք, 'ի
ձգանս աւարտեալ, և տարածեալ սփռեալ ը ամե-
նայն մասունս մարմնոյ. ուստի և է գործի ինչ
սեպհական կամայական շարժման մարդկային մար-
մնոյ. քանզի անմիջապէս ընդունի զզօրութիւն իւր
յուղղոյ ը ջիլս իջեալ: Ըստ կարծեաց քաջահմուտ
անդամազննաց, որ զդուշագոյնս հետազօտեցին
զիրսդ, համարին գոլ թուոց մկանաց 446:

Մուրիաթօ տի բօթասսա օսսիճէնաթօ, կամ օս-
սիմուրիաթօ տի բօթասսա թէռմօսսիճէնաթօ, իտ:
Է նիւթ ինչ բիւրեղատեսակ դիւրահալ, և կծուա-
համ, միանգամայն և դեղ օգտաւէտ ընդդէմ ամե-
նակերպ տենդից առթելոց յուժգնուէ, զի է թու-
լացուցիչ, և միզաբեր բնութիւն: Չափն 'ի 10 ցորե-
նոյ մինչև ց60:

Մուրմուրօ, լտ: կարկարիծաթօ, կամ կօրկօլիա-
մէնթօ, կամ կարկարիզմօ, և կամ կօռկօլիօ, իտ:

կառկառա, տճ: Է անուն ո՛ և իցէ հեղանիւթոց, որով ողողէ ոք զկոկորդն հանդերձ կռնչաձայն կարկաչմամբ:

Մսվաք, կամ մօսվաք, և կամ մուսվաք: Այս անուն՝ զոր յարաբացւոց առեալ վարեն և այլ ազգք, նշանակէ զծառ ինչ մեծ, ոստալից, ջղալիր, և սպիտակ, որոյ տերևն է երկայնաձև, պարարտ, և դիւրաբեկ: Պտուղն մանր, կարմրերանգ, հոտաւէտ, և ախորժահամ: Իսկ արմատն ստուար, տարածողական, սպիտակ, և ջղալից: Բուսանի յերջանիկն արաբիա, և 'ի հիճազաստան: Ոստք նորա և արմատ լինի դեղ ազդողական ընդդէմ դալկան, եթէ փոշիացուցեալ զանգեսցի ընդ հիւթոյ կամ ջրոյ լեմոնի, և ընդ շաքարի. զոր մարթ է 'ի կիր արկանել ըստ չափու միոյ դրգալի սեղանոյ երկիցս անգամ յաւուրն. այսինքն մի դրգալ ընդ առաւօտն 'ի ծոմուստ, և նոյնչափ ընդ երեկս: Թուրքք առ հասարակ սովաւ մաքրեն զատամունս, և զլնտերս:

Մօթաչիլլա, կամ քաուտաթռէմօլա գուիպուստամ, լտ: քուրէթթօլա, կամ քութռէթթա, կամ քօտաթռէմօլա, և կամ սգուամասքօտա, իտ: գույրուկ սալլաեան, տճ: Է թռչուն փոքրիկ, որ 'ի դադարիլն 'ի գետնի շարժէ հանապազ զձետն և զյետոյսն. գտանի յեզերս գետոց, և ճահճաց. որոյ միսն է բնութ՝ բացողական, որով գրգռէ զմէզն, և լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ:

Մօնօչէրօս, կամ ունիքօռնիս, լտ: լիօքօռնօ, կամ ունիքօռնօ, իտ: կէրկէրտան, տճ: օռնու վախտ, արբ: և ըստ մեզ՝ միեղջերու, կամ ռնգեղջիւր: Է քառոտանի մեծ 'ի չափ ձիոյ, որ ունի եղջիւր մի կանգնեցեալ 'ի վերայ ճակատու իւրոյ, որ է կարծր, գալարեալ, պարուրաձև, երկայն իբր երկու կամ երեք ոտնաչափ, և ծայրաւոր, որ պաշտպանէ նոցա: Ապրի սա ընդ երկար, և ծնանի սակաւս, աւելի քան զամ մի կրելով զծնունդս յորովայնի ըստ փղաց, և սիրէ լողիլ 'ի ջուրս. արագընթաց քան զյոլով սրընթաց կենդանիս, և դիւրընտել. բայց չունելով ոչ զճարպկութ՝ կամ զպարարտութ՝ փղի, և ոչ քաջայարմար անդամս, ոչ կարէ այնչափ ծառայել մարդկան, որչափ փիղն. յայնսակս և մարդիկ չունին փոյթ որսալ զնա կենդանի, այլ միայն զմորթ նորա, և զեղջիւր, որ իբր դեղթափ համա-

ցեալ է ընդդէմ ազգի ազգի չերմնաւորչաց ախտից։ Է սորա և այլ տեսակ մի՝ որ ունի եղջիւր ՚ի ձև փղոսկրեայ ծանր, կարծր, և երկայն իբր երկու կամ երեք կանդուն, գալարուն, և մէջն դատարկ, որ կոչի ՚ի լատինացւոց՝ ունիքօռնու, զոր ՚ի վար արկանեն ՚ի դեղորայս. բայց զայս եղջիւր ունի և տեսակ մեծ ձկան կոչեցեալ խալանտացւոց բօրբաւոմ՝ նաւվալ։

Մօռայօ վէնէռէօ. տես մալ վէնէռէօ։

Մօռայօ քօլէռա, իտ։ զաֆռաքը կամ էօրքէլն և կամ տաւռինըքը իլլեթի, տճ։ և ըմ մեզ՝ ախտ մալձային, կամ զայրագին. տես զայտանիչ հտ. ա. երես 234։

Մօսքուս, կամ մօսքհուս, լտ։ մօսքիօ, իտ։ միակ, արբ, և տճ։ էհատ, կամ չէզուվ, և կամ գէավէ, պր։ և ըստ մեզ՝ մուշկ։ Է մակարդեալ թեթև և աղնուագին նիւթ ինչ, գոյացեալ ՚ի պալարի զպորտաձն կենդանւոյն անուանելոյ՝ քէվրօթին, կամ մօսքիֆէրուս. որ է տեսակ մի վայրի էրէոյ, ձևով մարձնոյն և մեծութեամբ նման է փոքրիկ այծու., ունելով սուս երկայնա՝ պտրուբաձև, և դիւրաբեկ։ Այս կենդանի լինի ՚ի Թիպէթ, ՚ի սկիւթիայ, ՚ի սարմատիա, ՚ի չին, ՚ի հնդկաստան, և ՚ի սիպէրիա. զոր բազում անգամ որսան քնակիչք տեղեացն, և զպալարն հանդերձ պորտովքն հատեալ չորացուցանեն, և լինի նիւթ ինչ սաստիկ, աղտու, անուշահոտ, որ ՚ի սկզբան է արիւներանգ, և ապա առ սակաւ սակաւ փոխարկի ՚ի գոյն չագանակի. համ նորա դառն է ժիանպամայն և տաքիպ. ունի զաւտաւգոյն իւղս, և աղս ցնդականս, և է դեղ գերագոյն ընդդէմ խածուածոց կատաղի շանց և կենդանեաց, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ չինապտօի բալշադրելոյ քօնսէռվա տի ռամէռինօի։ Նոյնպէս օգտաւէտ է ՚ի դիպուածս լուանտուրեաց, անդամալուծութեան, ախտից ջղաց, և արգանդի, ցաւոց գըլխոյ, մակրովային և սուսմղքսի, ախտից ցնցականաց, խլութեան, և ցաւոց ականջաց, և ՚ի մանաւանդ ամենակերպ ախտից աւթելոց ՚ի թուլութեան ջղաց. զի է զօրացուցիչ և գրգռիչ բնութեան. բայց կանանց ոչ է յարմար մանաւանդ յղեաց։ Ձայն ՚ի յերկու կշիռ ցրենոյ մինչև ցչ յաւուրն։ Այլև օգտէ այտուցի ՚ի վեր եկեալ ՚ի մակրովային։ Գաւանի և խաբէականն

արուեստիւ յօրինեալ, որ չէ՛ կարի պիտանացու։

Մօռուս, լտ։ մօռա, իտ։ թութ աղաճը, տճ։ և ըստ մեզ՝ թթենի։ Է ծառ ընտանի, ստուարաբուն, թանձրակեղև, անհարթ, և ոստալից, որոյ կրկին է տեսակ. զմի տեսակն կոչեն՝ մօրուս նիկրա, այսինքն սեաւ թթենի, որոյ փայտն կարծր է, հզօր, և դեղին։ Տերևք նորա երկայն, բոլորակաձև, կարծր, քաղցրահամ, և շուրջանակի ողոցաձև ատամնաւորեալք։ Պտուղն նախ քան զհասանիլն է կանաչ, ապա կարմիր, և տապահամ, յորմէ կազմեն օշարակ անուանեալ 'ի թուրքաց՝ թութ շառապը. և 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ցաւոց և վիրաց բերանոյ, և լուծման որովայնի։ Իսկ յետ հասունանալոյ փոխի 'ի գոյն սեաւ, և քաղցրանայ, և լինի դեղ իմն ընտիր ը̄դէմ չորուե̄ և տապութե̄ կրծոց. զի է խոնաւացուցիչ, և քաղցրացուցիչ։ Իսկ երկրորդ տեսակն է թթենի սպիտակ, զոր լատինք կոչեն՝ մօրուս ալպա, որոյ փայտն է դեղնախառն սպիտակ։ Տերևն չէ՛ ինչ տարբեր 'ի տերևոյ առաջնոյն։ Պտուղն սպիտակ, փափուկ, քաղցրահամ, միանգամայն և զովացուցիչ բնութ̄ ։ Իսկ արմատն երկայն է և ստուար. որոյ կեղևն փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է կալուածոց դաշտանի կանանց։ Չափն 'ի 30 ցորենոյ մինչև ց60։ Սատակէ և զորդունս և զճճիս որովայնի։

Մօռպուս, մօռպօզուս, լտ։ մօռպօ, մալաթօ, իտ։ հաստա, մառազլը, տճ։ ալիլ, կամ էզիլ, կամ մէռիտ, կամ վէզիժ, կամ տաիֆ, կամ տէնէֆ, կամ մշաուշ, կամ այեան, և կամ սախպ ֆէռշ, արբ։ պիմառ, կամ սայռու, և կամ նաչաղ, պր։ և ըստ մեզ՝ հիւանդութի̄, հիւանդ, կամ ախտ, ախտաժէտ։ Է անուն նշանակիչ ո՛ և իցէ ախտից, և ախտացելոյ։

Մօռպուս ռէբէնթինուս. տե՛ս աբօբլէսսիա։
Մօռպուս ռէճիուս. տե՛ս իթթէրիցիա։
Մօռպօ վէնէռէօ. տե՛ս մալ վէնէռէօ։
Մօռպօ քօլլէռա. տե՛ս քօլլէռա մօռպուս։

Ն

Նաբհթա, կամ բհատասբալթուա նաթուրալիս, կամ ամալթհա, լտ: նաֆթա, իտ: նէֆթէ եաղը, տճ: և ըսա մեզ՝ նաւթ: Ն տեսակ մի կալրոյ, պարսպտ, ծծմբային, և հոտանուտ իբրև զձէթ, որ՝ի հուր մերձեցուցեալ ուժգին բորբոքի. գոյն նորա սովորաբար է սեաւ. բայց գոտանի և ապխտակ, որ լաւագոյն համարեալ է և ծառաւել գործունեայ. զի առնօսրէ զթանձրամածուխեան տողունից, և առատակէ զորդուն որուլային: Զայն՝ի 2 շրէ մինչև 30. նաև օգտէ ընդդէմ թուլութե և ցաւոց անդամոց և ջլաց, և՝ի մանաւորի ոտնաուութե, զի է խթիչ ջերմ և թափանցիկ բնուութե: Ա յոյքիկ նաւթքս գտանին՝ի զանազան տեղիս, որպս՝ի պարսկաստան, ՝ի գաղղիա, ՝ի վրաստան, յեզերս կարմիր ծովու, և ՝ի կողմանս բաբելացւոյ՝ բղխեալ յականէ, և ՝ի Ջրհորոյ:

Ն աբուա, կամ քուհիա, լտ: նաւկոնէ, իտ: շալկամ, տճ: սէլճէմ կամ լիֆտ, արբ: շէմշեխս, պր: և ըսա ֆմեզ՝ շողգամ: Ն կարմրախառն ապխտակ արմատ ինչ թամբալից և ախորժահամ, զոր բազում օրինակաւ հանդերձեալ ուտեն: Ն ախնիք զսերմն այսր արմատոյ իբր գեղ՝ի վար արկանէին ընդդէմ ըսանոտուութեան, այլ այժմ մնայն՝ի կիր արկանեն յարևելս:

Ն աթրնքս, կամ հնաուս, լտ: Ն տեսակ մի ջրային օձի՝ յաճախեալ յեւրոպիա, զոր նաթալէ՝ նաթռիչէ կոչեն, որ է ատուար՝ի ջուի հասարակ օձի. գլուխ նորա լայն է և ապխարակ, պոյնն դորշ, ունելով՝ի վերոյ արատս բազումս. Թոյն նորա ազդու է և ջար, որ՝ի խայթել իւրում անվրէպ պանանէ զմարդ, եթէ ոչ փութով նպաստամատոյց լինի՝ի ձեռն կարևորագոյն դեղոցն, որպիսի են Թիւրաքէան, և այն նմի, ևն: Կերակուր սորա է Ձուկն, մուկն, և գորտ. որոյ միս գեղ է ազդողական ընդդէմ ապականուութե արեան, և ախտից կըր-

ծոց, միանգամայն օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ախտից արգանդի առթելոց 'ի գոլորշեաց:

Նասթուրցիում, լտ: նասթուրցիօ, իտ: քարտամօն, յն: ճարճիր, կմ չէպիւզ, կմ սէպէթ, արբ: թէռէ թիղէկ, կամ թէշխիշիւք կամ շիպիշտ, և կմ շիվիշթ, պր: թէռէ, տճ: և ըստ մեզ՝ կոտեմ, կամ կոտիմ: Է բոյս յաճախեալ 'ի բուրաստանս, և 'ի պարտէզս, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, բոլորակաձև և ճիւղալից: Տերև սորա է երկայն, հերձոտ, և կծուահամ, զոր աղցան կազմելուտեն, և է դեղ ազդու ընդդէմ սքօռպութօի, և շնչարգելութեան: Ծաղիկ սորա է քառեակթերթեան և սպիտակ հարեալ 'ի գոյն ծիրանի: Պտուղն փոքրիկ, բոլորշի, և տափարակաձև, ունելով 'ի միջի սերմունս կարմրերանգս, բոլորակաձևս, և տտպահամս: Իսկ արմատն է փայտային, սպիտակ, և թելալից:

Նասթուրցիում ագուտթիքում, լտ: նասթուրցիօ աքգուտթիքօ, կամ քռէշիօ, իտ: սութէռէսի, տճ: շիվիշթ ապի, պր: և ըստ մեզ՝ կոտեմ ջրային: Է բոյս մշտադալար, բուսեալ 'ի գէճ և 'ի ջրարբի տեղիս. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի ոտնաչափ, ստուար, կոր, ճիւղալից, կարմրախառն կանաչ, և մէջն դատարկ: Տերևք սորա են բոլորշի, հոտաւէտ, հիւթալից, և կծանօղ լեզուի: Ծաղիկն փոքրիկ, սպիտակ, քառեակթերթեան: Իսկ սերմն բոլորակաձև, կարմրերանգ, և տտպահամ. որ արտադրի 'ի մէջ մաշկատեսակ պատենի: Այս բոյս լի է իւղով, և գոյացական աղիւ, և է դեղ ազդու ընդդէմ խցանաց փայծեղան, միզենդրականի, և արգանդի. զի է բացողական, և նրբացուցիչ բնութ՚ա. օգտէ և ընդդէմ սքօռպութօի:

Նարտուս հինտիքա, կամ սբիքա նարտի, և կամ սբիքա ինտիքա, լտ: նառտօ ինտիքօ, կամ սբիկօ նառտօ, իտ: զիւմպիւլի խիթայի, կամ զիւմպիւլի հինտի, տճ: և ըստ մեզ՝ անդեղեկ: Է տեսակ մի նրբացօղուն, թեթև, թեփալից, փշալիր, և երփներանգ բուսոյ, հոտաւէտ, և դառնահամ, միանգամայն և տտիպ, որոյ արմատն նման է եղեգան, և թելալից: Բուսանի 'ի բազում տեղիս արևելեան հնդկաստանի, լի է իւղով և ցնդական աղիւ. օգտաւէտ ընդդէմ տկարութ՚ ուղղոյ, ջղաց, և ստամոքսի,

վիանդամայն և երգուէ զնէն, և զդաշտանս կանանց, դիւրաշարժ յօրինէ զառուրևստուրնս ընդդ, և նրբացուցանէ զթանձրամածուրթիս հիւթոց: Վարի և 'ի բալատրուրթէ թիւրակէսի: Կոչի և 'ի լատինացւոց՝ անտուօքսինս նատատուս:

Նաֆթա. աւ. նաբհթա:

Նէնուբհար. աւ. նիմբհէա:

Նէաբօլա. տե. մէսբիլլում:

Նէրիում կամ ռօսս տէնտուում, լտ: նէռիս, կմ օլէանուս, իտ: զբլբմ ազնձը, տճ: Ի տունկ ինչ չքեղատեսիլ՝ յատճախել 'ի բուրաստանս, և 'ի գետափնեայս. որոյ տերևն է ընդհակառ և մահաբեր ընտանի չորքոտանեաց, մանաւանդ կովուց, և էշոց, որք 'ի յուտելն սատակին անվրէպ: Այս տերև որ է մեծ, լայն, սուրբ, և կարծր, լինի գեղ ազդու ընդդէմ բորոտութիւն, քոսոտութիւն, և այլոց այսպիսի ախտից մորթոյ, եթէ սպեղանի կազմեալ օծցին նովաւ վհատացեալ մասունք մորթոյ: Ջնոյն գործուածնէուրթիւնն ունի նաև սորա բունն: Ճաղիկ սորա է գեղեցիկ, մեծ 'ի ձև վարդի, և կարմրերանգ: Յեռա ճաղկանց արտադրէ պատեան ինչ գլանաձև, ունելով 'ի մէջ սերմանս բազմակալերս: Խակ արմատն է երկայն, փայտային և մաքուր:

Նէրվուս, լտ: նէրվո, իտ: ֆլէվա, յն: սինիր, տճ: սասոպ, սրբ: բէյ, պր: և ըստ մեկ՝ ջնջ, կամ ջնջ. որ է մասն ինչ փափուկ և ուղղալից 'ի նեղքառատ, բայց կարծր և մաշկեղէն արտաքուստ. որով բաշխին կենդանական ոգիք յուղղոյ գլխոյն, և յուղղոյ միջնոցին ընդ ամենայն մարմինն բաժանեալ 'ի բազմամանեայ մասունս. քանզի որք ծագին յուղղոյ գլխոյն, բաժանին յերօթն զոյգս: Առաջինն կոչի՝ սեանոզական, որովհետև ճապաղի յաչս 'ի պէտս տեսութիւն: Երկրորդն՝ ձգի ընդ միանուն աչացս բազմամանուած ուղեչիք. որով և կատարի շարժուն տեսութիւն: Երրորդն՝ արձակէ տեղուն 'ի միանուն դիմաց, աչաց, և ճակատու, և յարմատ ատ ատամանց ձգեալ առնու զվախճան 'ի լեզու, որով և կատարի գործողութիւն ճաշակողական: Չորրորդն՝ ձգի ըստ կէսոյն 'ի քիմս, և ըստ կէսոյն 'ի տարին մաշկն լեզուի 'ի կատարուն ճաշակողական զօրութիւն: Հինգերորդն ձգեալ 'ի թմբուկն ականջաց տարածեալ ճապաղի դէպ 'ի միանդ հատագի, որով

ֆատարի չարժուման լեզուի, և յօդուածուելի ձայնի: Վեցերորդն յորկորդի Թախտաւ, որովհետև անուարբեր Ճապաղէ զշաւխլու իւր, որք 'ի միանուն հատաքի, նոյնպէս և յայլ մասունս, որպէս 'ի կոլա, 'ի սիրան, 'ի սամոքսան, 'ի մեսենտր, և յայլ սորին մասունս սորին որովայնի: Իսկ եօթներորդն զոյգ հաւասարաչափ ծառայէ չարժման հպատպի, և լեզուի, որովհետև բաշխի 'ի միանուն նոցին: Ալոդ Թիւք ջաց շառաւխլելոց յուղոյ, և 'ի միջնոցէն ամֆոխոյին 'ի զոյգս երեսուն. որք և ունին սահեղուն բազմամանեայս. յորոց եօթն ձգին յաղխից պարտնոցն, երկոտասանքն յաղխից լանջաց, և հինգ յաղխից միջնոցին: Իսկ մնացեալ Թիւն վեցեակ արձակին յոսկերէ սրբանին, զորոց զտարածուածն շառաւիղացն ընդ մարմնին բովանդակ աւելորդ իմն է մանր տաքնին զննուԹիւն կարգել սասէն:

Նէրվս. տե՛ս նէրվուս:

Նէրվս լինգուխոս. որով անուամբ ցուցանին ոչնք ԹեԹևապոյնք, որք գոտանին 'ի մէջ խողովականման ջրից, որք և կոչին ոչնք ջրայինք:

ՆէՖրիԹիտէ, նտ: պէօպրէք միհրիւքանը, կամ նէֆինէԹի, տճ: կուռսէի կէրմ, պր: միհրիւքտանի քիւլահ, կամ միհրիդե քիլվէ, պրբ: և ըստ մեզ՝ բորբոքուածն երիկամանց. զորմէ լինագոյն ունիս տեսանել հա. ա. երես 113:

ՆիԹրում, կամ սալնիԹրում, և կամ օսախէբԹօնաս բօԹասակ բուռնֆիքաԹում, լտ: նիԹրօ, կամ սալնիԹրօ, և կամ օսախ սէբԹօնաԹօ սի բօԹասակ տէբուրաԹօ, իտ: նիԹռաԹ սը բօԹաս բիւռնֆիֆ, պղ: մէլխի պարուԹ, կամ պարուԹ սալխաԹ, պրբ: կիւվէրջիլէ, կամ կիւրվէրջիլէ Թուզը, տճ: և ըստ մեզ՝ ընդդէմ: Ի սոլ ինչ սալխատակ, բիւրեզատեսակ, Թափանցիկ, ցնդական, դիւրահալ, և դոյլն ինչ դառնահամ, գոյացեալ 'ի հիւԹոց կենդանեաց. որ յաճախ 'ի վար արկանի 'ի դեղուածս ամենակերպ սուր և դժնեայ ջերմախոյց սաԹելոց յուժգնուԹէ բնուԹէ. նոյնպէս օգտաւէտ և կարի գործունեայ ընդդէմ բորբոքման արեան, փոլացուածուԹէ, միզարգելուԹէ, սերմնականաԹուԹէ, Թաժնից, փքախտուԹէ, երիկամնաժեռուԹէ, և յօդուածացաւուԹէ: Ձաին 'ի 10 ցորեանոյ մինչև ց20 խառն ընդ սուրճ կամ ջաց յաւուրն: Բայց անշախտապէս 'ի կիր տալ

կանեն Թուրացուցանէ զատամոքսն, և նուազէ ըմպրատելական զօրութիւնն. զի է Թուրացուցիչ, պովացուցիչ, և միզաբեր բնութ: Սա ստէպ պտանի յեղրոտելս, և յասկս, նա յաւէտ 'ի կողմանս եգիպտոսի. ունի և զայրուղական զօրութիւն, յորմէ և կազմեն զվառօդ:

'Նիթրօ. տե՛ս նիթրում:

'Նիթրօ սթիսլիաթօ, լտ: տէմիր ոզոյանըը կիւվէրջիլէ, տհ: է ալ ինչ բաղատրական, կազմեալ 'ի ընչբորակէ, և 'ի յունաքարէ. որ է դեղ օգտաւէտ 'ի դիպուածս լացանաց լերդի և փամփշտոյ, և կըշտացուցանէ ախորժութիւնե, չերմանախտից, և այլոց այսպիսի չերմաճնատուղը ախտից. զի է Թուրացուցիչ, միզաբեր, և քրտնաբեր զօրութիւնք: Ձափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցերկուս:

'Նիմֆէլա, կամ մէլանթիում, և կամ քուամինում 'նիկրում ձէրմանիքում, լտ: նիմֆէլա, մէլանթիօ, ձինթիֆլօռօնէ, լտ: մառօքոյք, յն: չէօրէկ օթու, տհ: հապպլ պէրէքէ, կամ չէվանիզ, կամ հապպլ տուտէ, կամ խահա, կամ չէյնէ, և կամ չէհնիա, արբ: պուկունջ, կամ սխտարուն, պր: և ըստ մեզ՝ արջնդեղ, կամ ան և տոնիճ, և կամ ան գնտիկ: Է բոյս յաճախ. ինեալ Եւրոպիա, մանաւանդ 'ի կողմանս բարիզու, որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի տունաչափ, պարարտ, և գարնագոյն: Տերևք նորա կանաչ են և հերձուտ: Ծաղկին մեծ, ապխտակ, և հինգթերթեան. վինէ ծաղկանց արտադրէ պատեան ինչ տուրար, թաղանթային, և ելջերաւոր. յորում լի են ունդք սերուք եւանկիւնաձևք, քաղցրահոտք, և կծուահամք. յոց կազմեն դեղ ազգու ընդդէմ նուազութե ամսականաց պարտուց կանանց, քարօրեայ տենդից, փքախտութե, և տկարութե ստամոքսի. այլև տուայտուցանէ զկաթն կանանց, և աստակէ զորդուն և զձմիա որովայնի: Ձափն 'ի 10 յորենոյ մինչև 30:

'Նիմֆէա, լտ: նէնուֆար, կամ նինֆէա, հտ: նուլուֆկր չինէէ, կամ կէօլսիւզէնի, և կամ նինիլֆէր, տհ, և արաբ: և ըստ մեզ՝ կոկոտ, կամ հարանէմատան, և կամ նուռնուֆար: Է բոյս՝ քուսեալ յեզերս գետոց, և լճաց, մանաւանդ յաղտաղտուկս. տերև սորա է մեծ, լայն, բոլորչի, ատուաղ, թամբալից, և երկայնականթ: Ծաղիկն մեծ, գնաձղուխ, և ապխտակ, որ 'ի վեր երևի 'ի գագաթան

հանդերձ սպիտակ, և հինգթերթեան առէջիւք։ Պտուղն բոլորշի, և երկայնաձև, և՝ ի միջի ունի սերմունս երկայնաձևս, և սեաւս։ Իակ արմատն տօ- վորաբար է ստուար իբրև գբազուկ մարդկան, երկայն, ծնրաւոր, թամբալից, խժայլին, անպաչից, արտաքոյ թուխ, իակ՝ ի ներքուստ սպիտակ։ Սա լի է իւղով, այլ նուազ ազիւ. զորոյ եհուզեալ գՅուրն, լինի դեղ օգտաւէտ՝ ի դիպուածս ախտանշոտու- թեանց, և ամաւղձի. զի է զովացուցիչ, և հովացու- ցիչ բնութեամբ, և՝ ի մանաւանդ ընդդէմ ախտի թան- չից, բոլբոջոլականութեանց արեան, և ջերմախտից։ Բայց առ արդիւքս ոչ համարի այնքան՝ ի չարգի։

Ընինֆօմանիա։ Է անուն իրիք կանացի ախտից՝ առթեալց՝ ի սաստիկ տաքանաց ամուսնութեանց. կոչի և ֆուռօռ ութէրինօ՝ այսինքն կատաղութեան ար- գանդի։

Նիսի, կամ Ջինկ, կամ Նիմճինկ, և կիմ Ջիմֆին։ Է բոյս ինչ՝ որ առվորաբար՝ ի վեր երևի՝ ի չինաստան իբր ոռնաչափ մի բարձրութեամբ, ցօղուն նորա նուրբ է որպէս զցօրեննոյ։ Ծաղիկն կարմիր, և վեցթեր- թեան։ Իակ արմատն ունի զձև արմատոյ մանրատե- րի, այլ սակաւ մի փոքր է քան զայն. համով է քաղցր, ունելով ընդ քաղցրութեանն և փոքր մի դառ- նութիւն, զոր բնակիչք երկրին ջրատպութեամբ՝ ի վար ար- կանեն ընդդէմ ապականութեանց արեան, ընչարգելու- թեանց, և թունից, և յոտի օդոյ։ Ազին՝ ի 20 ցորե- նոյ մինչև 40։

Նիքօցիա կամ Նիքօթիանա, լտ։ Թաւպաքքօ, իտ. Թաւպա, գղղ. քաբօնէ, յն։ Թիւթիւն, տճ։ տու- խան, կամ Թըպղ, արբ։ տիւտ, կամ Թէմպաքիւ, պր։ և ըստ մեզ՝ ծխախոտ։ Է բոյս ինչ հոչակաւոր, որոյ ցօղունն է երկայն իբր ջղրա կամ հինգ տանե- ջափ, Թանձր, բոլորշի, Թաւամազ, և սպիտակա- Թամբ։ Տերև սորա լայն է, ստուար, Թաւամազ, ժիգոյն կանաչ, ջլալից, և մածուցիկ. համ նորա է տաքուկ, միանգամայն և տազտկացուցուցիչ։ Ծաղիկն ծիրանագոյն, վանդակաձև, և հեռաձոտ։ Պտուղն երկայնաձև, և Թաղանթաւոր, մէջն չերտաւոր, յո- րում բազկանան սերմունք փոքրիկ, և կարմրերանգ։ Իակ արմատն սպիտակ և Թեքալից։ Բուսանի՝ ի պարտէզս, և՝ ի պարարտ տեղիս։ Լի է իւղով և ցըն- դական ազիւ, և ընութեամբ գրգռիչ և սաստիկ լուծիչ

եթէ՛ ի վերուստ և եթէ ի ներքուստ. որ ասէպ ի
կիր արկանի ի գրեխա ի դնպուածս անդուէ որո-
վայնի, փոշտանկուեթէ և փքախտուեթէ. օգտաւէտ
է ընդդէմ ախտնդանոտուեթէ, հնապոյն հարբղևոյ և
ջերմ ի կուրծս, շնչարդելուեթէ, քնապիուեթէ, ընդ-
հատ աեննդից, աքօտպուեթօի, բորոտուէ, և անդա-
մալուծուեթէ, աուեթելոց յուժելուեթենէ, այլև աա-
տակէ զորդուանս և զճճիս որովայնի: Հիւեթ սորա
դեղ է պահպանիչ աոտմանց և ընտերաց ի փտուէ.
յայն աակս ասէպ ծապքեն եբրայեցիք՝ մանաւանդ
անդրնացիք ի տերևոյ անտի: Ալ որպէս հիւեթն՝
նոյնպէս և ծուխ սորին աերևոյ է դեղ օգտակար
ընդդէմ նեխուեթեան ընտերաց. բայց աու հատարակ
աևացուցանէ զատամունս: Ի տերևոյ անտի լոսեալ
ի փուխ մանրատալ՝ քարշեն ընդ ռնդուխս աու ի
վռնչացուցանել, և ի գրգռել զհիւեթս ուղղոյ, և
միանգամայն արծարծել զզօրուեթիս յիշողուեթէ, և
փարատել զծանրուեթիս և զցաւս գլխոյ: Ալև եր-
բեմն ապաքինէ զցաւս աչաց, և ականջաց:

Ունեւիմենթօ. տե՛ս աշխմենթում:

Նուքս. տե՛ս ի ներքոյ:

Նուքս եունկլանս, կամ ըէձիա վուլկարիս, լատ:
նօչէ, իտ: ճէվիզ աղաձը, տճ: սակարտաի իլ ճէօվս,
կամ կօզ, արբ: և բատ մեղ ընկուզենի: Ի ծառ մեծ,
ստաւլից, և տարածուղական. որոյ փայտն է կարծր,
հզօր, տևական, գորշագոյն, և անընդունակ ցեցոյ,
յորմէ կապմեն պէտպէս ձեռակերտս: Տերևք սորա
լայն են և ջլալից, և հոտաւէտ, և բնուեթբ սեղմիչ
և քրտնաբեր: Ծաղիկն դեղին, բազմաթերթ, և
թեփալից: Պտուղն ձուաձև պատեալ երկեակ պատե-
նիւք, կամ կեղևօվք՝ զոր լատինք՝ նուքս կամ նուքս
անուանեն, և իտալք՝ նօչէ, և թուրքք՝ ճէվիզ. և
արաբք՝ կօզ, կամ ճէվիզէ, կամ լէօքս, կամ գէսիֆ,
և կամ ճէօվզ. և պարսք՝ էրսա, կամ թախքէլնւն,
կամ չարբէհլնւ, կամ չորմաղլ, կամ սնքէվան, և կի
կէրտնւքեան. իսկ հայք՝ ընկոյզ: Ադրջին կեղևն
այսր պտղոյ՝ է կանաչ և թամբալից, յորմէ կապմեն
գգոյացուեն, զոր իտալք՝ էսթրաթթօ սի պքօտյա
սինօչէ կոչեն. ի կիր արկանի ի դեղ ընդդէմ երկա-
րատև վորհարուեէ, և լուծման որովայնի, և տկա-
րուեթէ ջլոց, զի է սեղմիչ և խթիչ: Ջատին ի հինգ
կշռոյ ցորենոյ մինչև ցւօ յաւուրն՝ իսաուն ընդ այլ

յարմարագոյն դեղորէից։ Զայս կեղև վարեն 'ի պէտս և ներկարարք։ Իսկ երկրորդ կեղևն կարծր է և գորշագոյն, զոր կուշիօ տի նօչէ անուանեն. ներքին կողմն այսր կեղևոյ է գոյացութիւն ինչ սպիտակ, կաթնահամ, և մաշկապատ, զոր և ուտեն իսկ. յօրինեն նաև զքաղցրաւենի ինչ պատուական. զոր 'ի վար արկանեն ընդդէմ ցաւոց և վիրաց բերանոյ. ունի և սա ըստ ոմանց զմասնաւոր գործունէութիւն 'ի սպառել զապականեալ հիւթս մարմնոյ, և 'ի գըրդռել զսաղմն։ 'Ի պտղոյ աստի ելուզանեն զիւղ ինչ. զոր վարեն իբր դեղ ընդդէմ խթից արդանդի, և որովայնի, այլև օգնէ ծնանօղ կնոջ։ Այս ծառ բուսանի յանտառս, 'ի բուրաստանս, և յայլ պարարտ տեղիս, որոյ կեղև բնոյն փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է տկարութեան ստամոքսի և փսխման։ Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60, և զարմատ սորա նոյնպէս 'ի գործ ածեն 'ի դեղ ցաւոց յօդուածոց։

Նուքս վօմիքա, լտ։ Նօչէ վօմիքա, իտ։ գառկա պիւքէն, տճ։ գիշլէ, կամ իքսառիւլ մէլիք, կամ գիւշլէ, կամ խուպուպիլ ղուռապ, և կամ ճէվիզէ իլ գայ, արբ։ Ֆաթ, կամ գիւսիլա, պր։ և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ընկոյզ ործացուցիչ։ Է պտուղ ինչ տափարակ, բոլորշի, լայն, կարծր, թաւամազ, արտաքուստ մկնագոյն կամ մթին դեղին, իսկ 'ի ներքուստ թուխ, կամ գորշագոյն, ունի և կորիզ։ Սա է յատուկ թոյն վասն շանց, կատուոց, աղուիսուց, և այլոց քառոտանեաց, և ոմանց թռչնոց. որք յուտելն մեռանին չարաչար։ Բազում բժիշկք եւրոպիոյ, մանաւանդ պռուննէռ՝ հաստատեն, թէ օգտաւէտ է սա 'ի դիպուածս միջահատական տենդի, անդամալուծութեան, մոլեգնութեան, ախոնդանոտութեան, ախտից արդանդի, միզահոսութեան, և թուլութեան միջաց, և այլոց անդամոց. բայց առցի մի՛ աւելի քան զչորս ցորեան առ մի նուագ. և տացի երկու կամ երեք ժամ միջոց ժամանակի ընդ մի և ընդ միւս ըմպումն այսր չափոյ, միայն թէ կրկնելի է այդ գոնէ մինչև 'ի չորս օր։ Այլ եթէ ոք ուտիցէ զսա արտաքոյ քան զչափն պայմանեալ, բազում անգամ պատճառէ զործումն, և զլուծումն որովայնի, և երբեմն և ս զմահ։ Այս պտուղ լինի 'ի բազում տեղիս արևելեան հնդկաստանի, և ասեն, թէ արտադրի 'ի յոստս տնկոյ միոյ կոչեցելոյ 'ի բարբառ եւրոպացւոց՝ Ֆլօ-

ռէ տի մալաբար, որ յաճախեալ է 'ի կողմանս յայնոսիկ, զոր քաջ ճանաչեն բնակիչք տեղեացն:

Նօլի մէ թանճէրէ, լտ: ինճիթմէ պէնի, տճ: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ յիս մի՛ հպիր, որով նշանակի ախտ կամ խոց ինչ դժնեայ, որ արտադրի յանդամս մարդոյ 'ի յոռի հիւթոց: Դարձեալ, այսու անուամբ իմանի և՝ ազգ ինչ բուսոյ, որ է օդտակար վիրաց և խոցից:

Նօչէ. տե՛ս նուքս:

Նօչէ մօսքաթա. տե՛ս միրիսթիքա մօսքաթա:

Նօչէ վօմիքա. տե՛ս նուքս վօմիքա:

Նօչէ տի չիբրէսսօ. տե՛ս քուբռէսուս:

Նօսթալճիա. տե՛ս ֆօլլիա:

Շ

Շէլէրօ. տե՛ս աբիում:

Շէքաքհուլ, կամ սիսարում, լտ: Է բոյս վայրի, զոր արաբացիք լօքաքիում, կամ լիքիմում, և կամ ալիթհիմում անուանեն, որոյ ցօղունն է ծնրաւոր: Տերև սորա նման է տերևոյ բևեկնոյ: Ծաղիկն՝ մանուշակի. իսկ հատն՝ ոլեռան: Բուսանի 'ի մարդագետինս, և 'ի հովանաւոր տեղիս, որոյ հատքն եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ապականութե՛ և նուազութե՛ սաղմի. այլ և ցրուէ զգոլորշիս արգանդի, և գրգռէ զդաշտանս կանանց, որով և պատրաստէ 'ի յղութի՛: Զնոյն գործունէութի՛ ունի նաև արմատն:

Շիաթիքա. տե՛ս իսքիաս: Դարձեալ, է անուն երկու երակաց կրնկան ոտին:

Շիալիվա. տե՛ս սալիվա:

Շիարաբբա. տե՛ս եալաբա:

Շիէնա, կամ ումպրա, և կմ ումպրինա, լտ: Է ձուկն ինչ ծովային, սկսեալ 'ի 5 լտերէ՝ գտանի մինչև տասն օխայ մեծութբ. գլուխ նորա մեծ է և թանձր, ատամունքն երկայն, նուրբ, և սայրասուր, թեփ մորթոյն խեղաթիւր, կարմիր, կամ ոսկեգոյն. 'ի թիկունս ունի երկու փուշս կարծր, և սրածայր,

զօրէն վշտաց քօսաչինաւս յորջորջեալ ձկան. եւ ոմանք հաւեղ և գիւրամարսելի: Ի գլխոյ նորա եւանէ քար ինչ սուսար, և կարծր, զոր երբ դեղ ի վար արկանեն ընդդէմ միզարգելութե, և լուծանէ զքար, եթէ գոյն ընդ անցս նորա: Ձափն ի 20 ցորեանոյ մինչև 40 չաւուրն:

Շիլինկուանօզ. այսու անուամբ ցուցանի՝ մաշկային կապ ինչ լեզուին, որ զետեղեալ կայ ի ներքոյ նորա, զոր հատանեն առ ի բանալ զարդելս լեզուի, ամին երի կոչի և լեզուակապ:

Շիլա, կամ շիլա մատիթիա, և կամ ռատիքա շիլա, լս: շիբօլա ան շիլա, կամ սգուլլա, կամ օձնիթօ կալա ան մատէ, իս: առա ատզանը, տճ: անատւլ, կամ պատալ իլ պահր, և կամ պատալ իլ ձէպէլ, արբ: բէհեամուշ, պր: և լատ մէզ՝ մինատիս, կամ ատիս ծովային: Ե արմատ հռչակաւոր՝ նման ընդ ատանի ատիոյ՝ ըստ ձևոյն և ըստ գունոյն, որոյ վանն և կոչեցաւ յանուն նորա, այլ մեծութեամբ ի չափ գլխոյ մանկան. իսկ համով գառն, միանգամայն և կծիզ, կիս փաղաղիչ, բայց ունի զմանաւորն գործոյ նէութե ի փարատել զչորգողութիս կրծոց, զնոցանս աւիշիւեան մանանց, զհազս թոքային, զթոքաժէտութիւն, զննջարգելութիս, և զայլ ախտս կրծոց. զի է անօսրիչ, մեղմիչ, և բացողական բնութե, որով և բանոյ զդաշտանս կանանց, և զանցս միզի: Ի սմա նէ կազմեն զքացախասթան, զոր իտալք կոչեն՝ օսմէլե շիլիթիքօ, զոր օրէն է ի կիր առնուլ ըստ չափոյ դրգալի աեղանոյ ի պահ առաւօտուն, միայն եթէ կրկնելն է այդ մինչև ի քան օր. երբեմն և սա կազմեմք հապա ի վերոգրեալ արմատոյ, զորոյ ընդ չինելոյ կերսն մարթիս սեասանել հա. ա. երես 158: Իսկ եթէ ոք կերիցէ յարմատոյ սատի առաւել քան զափն պատմանեալ, յայնժամ վազվազակի առնէ զանատոկալն խէթս ստամոքսի և որովայնի, զուժգին ցնցուն ջղաց և միանանց, զբորբոքումն ստամոքսի, և երբեմն և զմահ, զի է թիւնաւոր, և փաղաղիչ բնութե: Տերևք այսր արմատոյ են երկայն նման ընդ ատանի, և չոր ևս մանուչափ, պարարտ խժայ են, և գառնահամ, և ի միջի տերևոց ելանէ ցօղուն մի և կէս ատանուչափ բարձրութե, որ ի գագաթան բերէ գնատակաձև, և սպիտակ ծաղիկ ինչ վեցթերթեան, բերէ և զսերմունս մանուկս և սեաս: Բուս

ատնի յեզերս միջերկրական ծովու :

Ընկոյս կամ շնամիօնէ . աւս սիմիա :

Ընկուս , կմ շնկուս մարինուս , լտ : շինքօ , իտ : ատնկատգուր , ոմ : Ի սեսակ մի մոլէսի , յատճախել առ նեղոսիս , երկայն իբր ձեռաչափ , և ստուար բնաչափ . գլուխն նորա մեծ է առ համեմատուելոյ մարմնոյն , աչքն փոքրիկ , և թափանցիկ . ընչացքն սրաձայր , թեփ մորթոյն արծաթապոյն , որովայնն լայն , սրունքն կարճ իբր բնաչափ . իսկ տուան կարճ և բոլորակ : Գտանի նաև յարաբիա . լի է խաղով և ցնդական աղիւ . որ է դեղ ընդդէմ թունաւորեան ջրոց , և թունից . զի է քրանաբեր և սալմնաձգոյիչ բնուեան : Ձափն ՚ի 20 ցորեանոյ մինչև 40 , կամ 60 :

Ընկօ . աւս չինքուս :

Ընրուս , լտ : չիուռօ , իտ : չիշ , կամ խամուռ , ոմ : աքիուօս , ին : և ըստ մեզ՝ խոյլ . որով նշանակի ուռոյց ինչ կարծրապինդ՝ բայց անցաւ , ՚ի վեր երևեալ ՚ի խցմանէ և ՚ի վատթար հիւթոց :

Ընրօքսօ . աւս սիրուք :

Ընօ . այսու անուամբ ըստ անդամազննաց խմանի ոսկր ինչ զեսեղեալ կից յատկս միջնոցին ՚ի մէջ երկուց անանուն ոսկերաց : Կոչի և սքիօ :

Ո

Ոլբուրա , լտ : պուպիօլա , իտ : էրօքա , ին : հիւատհիւա , կամ չավուշ գուշու , ոմ : բուպէշ , պր : և ըստ մեզ՝ յոպոպ : Ի թռչուն ինչ մեծ քան զծիտ , և փոքր քան զտատրակ , թևք նորա և ոտք են խայտաբղէտք . իսկ մնացեալ մասն մարմնոյ բոլորովին մուխրագոյն , կատուցն երկայն , սրունքն կարճ . իսկ ՚ի գլուխն ունի կատար ինչ խայտ , և թափաձև , զոր անջատել պահեն ՚ի գլուխ՝ առ ՚ի բուժել զանգալ , որ է ցաւ կխոց գլխոյն : Իսկ մին սորա լինի դեղ խցանաց , և ցաւոց որովայնի :

Ոլթէրուս , լտ : ուլթէրօ , իտ : չօճուկ եաթաղը հիւատհիւա , կամ չավուշ գուշու , ոմ : ուժմօռ վէլէա , պր : և ըստ մեզ՝ յոպոպ : Ի թռչուն ինչ մեծ քան զծիտ , և փոքր քան զտատրակ , թևք նորա և ոտք են խայտաբղէտք . իսկ մնացեալ մասն մարմնոյ բոլորովին մուխրագոյն , կատուցն երկայն , սրունքն կարճ . իսկ ՚ի գլուխն ունի կատար ինչ խայտ , և թափաձև , զոր անջատել պահեն ՚ի գլուխ՝ առ ՚ի բուժել զանգալ , որ է ցաւ կխոց գլխոյն : Իսկ մին սորա լինի դեղ խցանաց , և ցաւոց որովայնի :

Ոլթէրուս , լտ : ուլթէրօ , իտ : չօճուկ եաթաղը հիւատհիւա , կամ չավուշ գուշու , ոմ : ուժմօռ վէլէա , պր :

և ըստ մեզ՝ արգանդ. որ է անուն նշանակիչ յատ-
կապէս զաւակատանն իգաց:

ՈւԹէրօ. տե՛ս ուԹէրուս:

Ուլիվա. տե՛ս օլիվա:

Ուլմուս, լտ: օլմօ, իտ: փԹիլէա, յն: դառա
աղաճ, տճ: տիւրտառ, կամ շէճառաԹիլ պէհուտ,
կամ շէճառաԹիլ պաղք, արբ: Թաղկ, կամ Թակս-
տան, և կամ նաղ, պր: և ըստ մեզ՝ կնձնի: Է ծառ
մեծ, կարծրաբուն, խստակեղև, հիւԹալից: և խժա-
բեր, բուսեալ 'ի լերինս և 'ի դաշտավայրս. որոյ
տերևն է լայն, սրածայր, ջլալից, և շուրջանակի
սղոցաձև ատամնաւորեալ. զոր եփեալ 'ի ջուր և
եդեալ 'ի վերայ վիրաց, քարշէ զշարաւն, և մեղմէ
զցաւն: Զնոյն դործունէուԹի ունի նաև կեղևն:

Ուլնա, լտ: պռաչչիօ, իտ: բազը, կամ գօլ քէ-
միկի, տճ: և ըստ մեզ՝ բազկոսկր: ըստ անդամազննաց
է մեծագոյն ստեղն, կամ ոսկրն բազկին:

Ուլնուս, կամ ուղիղ ևս՝ վուլնուս, լտ: բլակա,
կամ բիակա, կամ ուլչէրօ, իտ: սբիրիա, յն: եարա,
տճ: ճէռհ, արբ: զախմ, կամ րիշ, պր: և ըստ մեզ՝
վէրք, կամ խոց, և կամ խոցուած. տե՛ս զայս հտ.
ա. երես 398:

Ուլչէրօ. տե՛ս ուլնուս:

Ուլչէրէ վէնէռէէ. տե՛ս հտ. ա. երես 363:

Ուկօլա, իտ: ուվա, լտ: տիլճիկ, տճ: և ըստ
մեզ՝ լեզուակ, կամ մակալեզու, և կամ կողկո-
ղիԹ:

ՈւմիտիԹա. ԹացուԹի կամ խոնաւուի մարմնոյ.
տե՛ս և հումօռէս:

Ումպիլիքուս վէնէռիս, լտ: օմպէլիքօ տի վէնէ-
ռէ: Խոտ ինչ է բուսեալ 'ի վերայ տանեաց և որ-
մոց:

Ումօռէ. տե՛ս հումօր:

Ումօռէ նաԹուրալէ. նոյն է ընդ վերնոյն:

Ումօռի ռէքռէմէնԹիցի: Այսու անուամբ նշա-
նակին զտական հիւԹք մարմնոյ, որք յետ զատանե-
լոյ իւրեանց յարենէ՝ միւսանդամ դարձեալ խառնին
ընդ այնմ, կամ մնան 'ի մասունս ինչ առ զանազան
պէտս:

Ումօռ սալսօ: Աղի հիւԹք մարմնոյ:

Ունիքօռնիս. տե՛ս մօնօչէռօս:

Ունիօնէս. տե՛ս մարկէռիԹա:

Ունկիա. աւե՛ս ունկուա՛ս:

Ունկիա տ' ալէ. աւե՛ս ալէ՛ս:

Ունկիէլա. այսու անուամբ նշանակի՝ ընդալմա՛ցուն, կամ կարկամիլն մատանց հանդերձ անհնա՛րին ցաւովք՝ առնել 'ի սատակ ցրտոյ:

Ունկուա՛ս, լս: ունկիա, կամ ունկնա, իտ: Թըռ՛նատ, տճ: տօֆը, արբ: օնկա՛ս, կամ նիօ, չն: նա՛խուն, պր: և ըստ մեզ՝ եղունգն:

Ունկուա՛ս ալէ՛ս. աւե՛ս ալէ՛ս:

Ունկվէնթուա՛մ, կամ ունկուէնթուա՛մ, լս: ունկուէնթօ, իտ: մէհլէմ, արբ, և տճ: և ըստ մեզ՝ ապեղանի: Ի անուն սովորաբար նշանակիչ ամենա՛կերպ վիրապական օծանելեաց, որք լինին մեղմա՛պէս կակղապոյն, ո՛չ յոյժ հեղուկ, և ո՛չ կարի թան՛ձրամած. որոց իւրաքանչիւրքն որոշին 'ի միմեանց յատկացուցիչ անուամբ, և զօրութի՛ք: Եւ են բազ՛մատեսակք, բայց մեք սատանօր դէցուք զատաւել գործուներայս, և օգտաւէտագոյնս, զորս գնեն 'ի վերայ խոցից կամ վիրաց սա 'ի մաքրել և յինքն ձգել ջրարաս, և 'ի բուժել զնոսա:

Ունկվէնթուա՛մ աբօսթօլօուա՛մ, լս: ունկուէնթօ սէլի աբօսթօլի, իտ: հավարիօն մէհլէմի, տճ: և ըստ մեզ սատագաբանի՝ սպեղանի առաքելոց: Յոյժ մեծ՛նաւոր է սորա գործուներէն՝ 'ի մաքրել, և 'ի սպա՛ռել զմսամոլեալ մատունս վիրաց, և միանգամայն բուժել զնոսա: Ջոր զայս օրինակ կազմեն: Ա՛ռ՛ջոր ունկի՝ դնեն մեղրամոմ, և ջրեքտասան տրամ՝ թրէմէնթինա, և նոյնչափ՝ կումմի ամմոնիակ՛ի. ա՛ռ և կէս ունկի՝ խունկ փոշիացուցեալ, և նոյնքան՝ պտէլլի. և մի և կէս ունկի՝ կալպանօ, և նոյնչափ միւռռէ. ջրեքտասան տրամ՝ ըէզինա վինուա, և երկու լիտր՝ ձէթ ձիթենեաց, այլև 9 տրամ՝ լինդարձիրի սուռի, երկու տրամ օթօթանա՛կիս, նոյնչափ վէռռէ ռամէ, և վեց տրամ՝ արևա՛թօլքիա ռօթունուա փոշիացուցեալք: Ջամենեքեան զատա օրէն է լուել յանկանի, նաև ղեւղն, և զհնէժ՛ան դնցես պուտամբ առընթեր հրոյ, և յորժամ սկսանի եռալ, ա՛րկ 'ի նա հետ ղհնէժ զպատրաստեալ նիւթան, քաց 'ի ընդարձիրի սուռի՛ն անուն, և 'ի ձիթոյ, զոր պարտ է եռացուցանել ընդ մի լաւ ջրոյ, և դնել յետ ամենեցուն. այլ խառնել է անընդհատ ծայրիւ փոքրիկ ինչ ցպոյ՝ մինչև 'ի կա-

առբիլ զանգուածոյ բալատրուԹեան , և կատմել զապեղանի ըստ կանոնաց արհեստին : Յետ այնուհետ դիր զապեղանիս զայս յանօԹ ապակի քաղ խցեալ ապակի խփով :

ՈւնկվէնԹում ալԹհէա , լտ : ունկուէնԹօ՝ ալԹհէա , լտ : հաԹէմ մհղէմի , կամ եաղը , տճ : աւհնի խաԹմիա , արբ : և ըստ մեղ՝ ապեղանի տղայ . որ՝ է վար արկանի մանաւորապէս առ՝ի կակղել զուռայդ, և վկարծրացեալ մասունս մարմնոյ , այլև՝ի մեղմել զցաւս կշտաց , որ այս կերպ յօրինի : Ա՛ռ երկու լեալ՝ արմատն տղայ , մի լեալ՝ սերմն կտաւատի , և նոյնքան՝ սէմի տի ֆէնի կրէքօ , և եփեա զայս քան և մի լեալ հաւարակ ջրով . մինչև՝ի պակասիլ երրորդ մասին՝ի ջրից մասանց անտի . ապա Թող առ՝ի հանդչիլ , և քամեա զխժային հիւԹն զգուշութիւ . յետոյ դիր մեսանդամ՝ի նոյն հիւԹ ջրալեալ ձէԹն ձիԹենեաց , և եռացո զայն՝ի հուր՝ մինչ չէ՝ի սպառիլ խոնաւուԹիւն . յետոյ յաւէլ՝ի նա մի լեալ՝ մեղրամոմ դեղին և մաքուր , և վեց ունկի՝ բաճիա տի բինօ , և երկու ունկի՝ ԹէրէմէնԹինա : Եւ զկնի եփելոյ զայն փոքր ինչ , զի ինքնին Թանձրացի , օրէն է հեղուլ յանօԹ ապակի՝ի պահեստ :

ՈւնկվէնԹում բօբուլէում, լտ : ունկուէնԹօ բօբուլէօ , իտ : Է սպիտ ինչ ապեղանւոյ , որ զայս օրինակ կազմի : Ա՛ռ երկու լեալ՝ ձարտ խազն , և մի լեալ՝ ձէմմէ տի բիօբօ , (այսինքն Թարմ ընձուղն կաղամախւոյ .) և մանր ջարդեալով զայն՝ի մէջ անոնց՝ զանգեա ընդ վերոյհիշեալ ձարտոյ , և դիր՝ի յարևու զաւուրս քառասուն . ապա յաւէլ՝ի նա զեղևն լաՀուէքքաի , զեղևն ճիուպուամի , զեղևն մանտրակօրաի , զեղևն բաբավէրօ էաւԹէքօի և բաբավէռօ հէռԹէնաէի , զեղևն սէմբուէվիվօ մինօռի , և մաճատի , զեղևն վիօլէի , և օմպէլիքօ տի վէնէռէի , և չիմէ տի ռօլօ , և զարմատն պալանաի , յիւրաքանչիւրոցն երեք ունկի : Զայս ամենայն ջարդեալ և խառնեալ ընդ վերոյասացեալսն նիւԹոյ , դիցես մեսանդամ յարևու երբ աւուրս քան : Եւ յետ այնր յաւէլ՝ի նոյն երկու լեալ՝ պէնի սպիտակ . յետ որոյ պարտ է եփել և եռացուցանել զայն՝ի հուր ԹեԹև՝ մինչև՝ի պակասիլ խառնուԹէ . և ընդ առնուլ՝ի քաց՝ի հրոյն՝ այրկ յանօԹ

ասպակին ՚ի սահեատ, և լինի դեզ ՚ի դիպուածս բոլ-
քոցման աւենդից, օծանելով այսու զքուն[ի]քս, այսինքն
զմեան դիմաց ընդ ակն և ընդ ունկն, յորմէ պատճա-
ռի անվնաս քուն ինչ շահաբեր. և ՚ի մանաւորի
օգտէ խթից արբանին, և կոյր թանչից, օծանելով
և եթ զայնս. զի ե մեղմիչ, կազդուրիչ, և խաղաղիչ
բնութ[ե]ան:

Ունկվէնթում էճիբցիաքում, լտ: ունկուէնթո էճիցիանո, իտ: Սպեզիանիս այս գերահաչակ է ՚ի մա-
սին ներգործութեան, զի մաքրէ զինեխեալ վէրս, և
կցեալ միաւորէ զնոսա. զովացուցանէ և զդմնեայ
բոլքոքմունս խոցից, և կազդուրէ զցաւս կոյրթան-
չից, որ այսպէս բուժեցին: Առ 14 ունկի՝ մեղր
ապնիւ, եօթն ունկի՝ քարկ ջացախ, լից ՚ի պոյան,
և դիր զայնս ՚ի վերայ թեթև հրոյ, մինչև եռասցին:
ապա արկ ՚ի նա հինգ տրամ փոշիացուցեալ վէռոե
ռամէ, և միանգամայն մեղմ և անզգայ խառնեա
զայն ծայրիւ ցպոյ՝ մինչև փոշիք վէրսե ռամէի բա-
րիոք զանգեացին ընդ բուժեցեալ զանգուածն.
և յետ այնր օրէն է հեղուլ յանօթ ապակեայ ՚ի
պահեատ. որ լինի և դեղ խղնայթի, և վերաց որկո-
րոյ, օծանելով և եթ զայն:

Ունկվէնթում էնուլաթում, լտ: ունկուէնթո ո՛ էնուլա քամբանա, իտ: անոզ մէհլէմի, տճ: է ապեղանի ինչ բուժեցեալ ՚ի մի և կէս լիտր՝ էնուլա քամբանա արմատոյ լսեցելոյ, յերեք ունկի՝ անդկէ, ՚ի նոյնչափ՝ թէրէպէնթինաէ, յերկու լիտր՝ ասուն կա ասուլլաէ, և ՚ի յերեք ունկի՝ խաղող օշինդրի: Զանգինն արկ ՚ի քարեայ անկանէ, արկանելով ՚ի նա զթէրէպէնթինան, և տրտրեալ հարեա ընդ հինգ կամ ընդ վեց ժամս անդադար, մինչև անհետ լի-
նել գլխովին գնատակաց անդկէն: Ապա յաւել զինա-
յել նիւթան հեռզհեռէ՝ խառնելով զայն անընդհատ
անդխտուռամբ, և ապա արկ զայն յանօթ ապակեայ.
և լինի դեղ բորոտութե, կամ քոսութեան, ախտ
ելեփանդականէ, և պէտ վերաց կամ ախտից մորթոյ,
օծանելով և եթ զայնս երկու անգամ յաւուրն:

Ունկվէնթում մէրքուրիալէ, լտ: ունկուէնթո մէռքուրիալէ, կամ ունցիոնէ մէռքուրիալէ, իտ: ժիվա մէհլէմի, տճ: ռուսասանի ախյմապ, ապր: և յա
մէջ անգկաւ պատրաստեալ օծանելն, բուլպատրեալ
յերկու ունկի անգկէ, զոր խառնացեալ՝ մէռքուրիո

անուանեն, 'ի մի լինալ՝ ձարպոյ խոզին, և 'ի կէս ունկի ծծմբոյ լուսելոյ: Աւրէ՝ զայն անդրիկ պարտ է զանգել և տրտրել անդադար 'ի մէջ քարեայ սանդի ընդ վերոգրեալ ձարպոյ և ծծմբոյ, մինչև աներևոյթ լինին գնդակքն անդրկի: 'Ի կատարել այսր առնելոյն՝ օրէն է ընուլ յատակեղէն անօթ և պահել, և ըստ պիտելոյն 'ի վար արկանել: Սա վասն քուռն և Թաւխանցիկ զօրութեանէ իւրոյ մտանէ ընդ առնելոյ մանր ծակոխ մորթոյ և երակաց, և դիւրաշարժ յօրինէ զչըլլան արեան, որով և ցրուէ զսխտարծարծ հիւթս խառնեալս յարեան. քաղցրացուցանէ զարիւն 'ի վավաշոտ տախտ հիւթոյ, և առնէ զլորձուն. այլև բուժէ զվէրս և զայտուցս ելեփհանդականս, որք 'ի վեր երևին 'ի բերանս, 'ի յորկորն, յերեսս, յառնէ անդամս, և յայլ մասունս մարմնոյ: Մեծապէս օգտաւէտութիւն այսր ապեղանւոյ զվորձ առեալ եմ բազում անգամ, որպէս և կարծեմ, և միանդամայն հաստատեմ եթէ 'ի ներկայ դարուս չէք բնաւ զօրէն սմին այլ օծանելի շահաւէտագոյն ընդդէմ վերոյիշեալ ախտից, զորոյ զգործածութիւնն, կամ զկիր բառութիւնն մարթիս տեսանել հա. ա. 'ի առաջագրութիւնէ ախտի գաղղիականին, և 'ի մասնաւորի միզագելութեանէ և ախտի լերդի՝ առնելոց յուժգնութիւնէ բնութեանէ, զի է Թուլացուցիչ բնութեամբ:

Ունկվէնթում մէդքուրիալէ ռօթառում, լատ: ունկուէնթօ մէդքուրիալէ տէլ ռօթարիօ, իտ: այլ լին կերպ անդիաւ պատրաստեալ ապեղանւոյ, որ առաւել ազդու և զօրաւոր է քան զնախընթացն. զոր մարթ է կազմել յեռատգոյ եղանակաւ: Առ եղ կոճ ունկի՝ Թարմ Ճարպոյ խոզի, որ չնցէ խառնեալ ընդ աղի. և եդեալ զայն յատկիկած պղոյն, մերձեցո 'ի հուր. յեռ եփելոյ ըստ բաւականին, քամեա զայն կտաւով 'ի քարեայ անկանի, յաւելուլ 'ի նոյն մի ունկի անդիկ մաքուր, և անընդհատ սրսրել խառնեա զայն ընդ երկար սանդիատամբ, մինչև գնդակքն անդիկն բարւոք զանգեացին ընդ Ճարպոյն, և առ այլ կանօթ ապակեայ 'ի պահեստ: Այլ գործածութեանն սորա չէ ինչ տարբեր 'ի գործածութենէ վերոգրեալ անդիաւ պատրաստեալ ապեղանւոյ, որպէս և նեղգործութեանն նման է նեղգործութիւնն նորա, բայց միայն կարի զբաղագոյ է քան զնա առաւելութիւնն անդիկին որ 'ի նմա:

ՀՀ ԳՐՔԱՏՈՒՆ
ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ
ՄԵՐՁԱՒԱՆ ԻՆՁՒՎԵՄԱՆ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԹՎԻՒ

✝ Ոևնկվէնթուամ նէռվինուամ, լո՝ սպեղանիս այս անհրաժեշտ է թուլութենէ ջղաց, անդամալուծութենէ, և անբնական, կամ բռնի շարժման ջղաց կամ մկանց մարմնոյ, օծանելով զայն յողնայարս, ՚ի թէ կոնա, յօսա, և յայլ վշտապնեէ մասունս մարմնոյ: Եղանակ հազմելոյ զսպեղանիս սորա. առ մի և կէս ունկի՝ դեղին մեղրամոմ, և մանր հատանելով զայն՝ լիցս ՚ի պղոյն. մերձեցո ՚ի հուր, յոր յաւէլ հալեալ ձարպն բադու, և ալուեստու, և սապի, և ջան, և կատուի, յիւրաքանչիւրոցն մէն մի ունկի. այլ և յաւէլ ՚ի նա երեք ունկի՝ ունկուէնթօ ոի ալեհէտ. մի ունկի՝ իւղն երիցկի, և նոյնչափ՝ դաբնուոյ. մի և կէս ուրամ՝ իւղն քարի, զոր կոտորէք օլիս ոի բիւզնթրա անուանեն, և նոյնքան՝ օլիս ոի սբիկս. ապա և մի և կէս ուրամ՝ օլիս ոի էուֆոռպիս, և նոյնչափ՝ թրէմէնթինա, և նոյնքան՝ իւղն ձէթւոյ: Բայց պարտ է եփել զայս ամենայն ՚ի հուր ածխոյ, և ոչ հատարակ վտակ: Զկնի եփելոյ քամ բուսականին՝ քամեա զայն ցանցատ կտաւով յանօթ ինչ ապիկած, կամ լաւ և յատակեալ անօթ ՚ի պահեստ:

Ոևնկվէնթուամ պալսէմիքուամ, կամ ունկուէնթուամ սուբբուրաթիուամ, լո՝ ունկուէնթօ ոի պալսէմիքօ, ևս՝ պատասպ մէհլէմի, տճ: Սպեղանիս այս սովորաբար ՚ի կիր արկանի ՚ի վիրաբուժից ՚ի պնդացուածս ամենակերպ վիրաց և ուռուցից, յորոց յինքն ձգէ զթարախեալ հիւթս մարմնոյ, և առաջացուցանէ ջերմուկս, և միանգամայն հատուցանէ զպալարս: Ար այսպէս բաղադրի: Առ երկու և կէս լիտր ձէթն ձիթենեաց, և լիցս զայն ՚ի պղոյն, արկանելով ՚ի նա և զդեղին մեղրամոմ, և զձրագուս, և զկապրաձիւթ հանքային, և զուէզվինա, որ է խէժ սոճւոյ, յիւրաքանչիւրոցն կէս լիտր: Ապա մերձեցո ՚ի հուր թեթև աւս ՚ի եփել. և յորժամ հալի այն, լիցս ՚ի նա կէս լիտր՝ թրէմէնթինա, և միանգամայն մեղմ և հանդարտ խառնեա զզանգուածն ծայրիս ցպոյ՝ մինչև ՚ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս: ՚Ի լրանալ այսր ամենայնի՝ պիտի դնել յանօթ ապիկած՝ և պահել, և ի պիտելոյն ՚ի գործ արկանել:

Ոևնկվէնթուամ ոիճէոլէթիվուամ մագնեզիաէրիալէ, լո՝ ունկուէնթօ ոիճէոլէթիվօ մագնեզիաէրիալէ, ևս՝ Սպեղանիս այս մաքրէ զինեխեալ վէրս, գիւրացատրաստ ած զբուրուաց, և միանգամայն ամլացուցեալ բուժէ

ինոսա: Կերան՝ ի կազմել զայս սպեղանի. ար մի լիտր՝ օլիս ուօզաթի, և լից զայն ի պղտան. ապա մերձեցո ի հուր՝ բայց արկ ի նա կէս լիտր՝ զսպէտակ և զանխառն մեղրամոմ ջարդեալ ի մանուշնա մանուշնա. և յորժամ հալի այն՝ լից ի նա մի լիտր թրէմէնթինա. յետ պղպջելոյ ար ի բայց ի հրոյն, և թող այնպէս ելը ժամս երկուս՝ մինչև ինքնին սառեսցի: Յետ այնորիկ պարտ է լուանալ զայն ջրախոտի ջրով. զոր նախ՝ պքպուսատի բնանթաճճինէ անուանեն, զի կարի օգտաւէտ լինիցի սպեղանին, և ապա արկ յանօթ ապակեայ ի պահեստ:

Ընկվէնթում ուի չէրուսաէ կամ ալպուսմ, լո: ունկուէնթօ ուի չէրուզա, նա: նուսխուէնթ մհնվէմի, ած: Սպեղանիս այս հովացուցանէ զդժնեայ բորբոքմունս վիրաց. ջրացուցեալ ապաքինէ զբերթեալ մորթս մարմնոյ, վերստաէ զբորոտութեն, և զմալը մանջուճն մորթոյ, և միանգամայն օգտէ լեթև վիրաց, և էխզոդանութենեց հրոյ, որ այսպէս բռնադրի: Ա՛ռ երկու լիտր՝ ձէթն ձիթենւոյ, որ բաղադրեալ եցէ վարդիս, և եդեալ զայն յապակեայ պոյան, մերձեցո ի հուր թեթև, և յորժամ սկսցէն առնէ եփիլ, արկ ի նա կէս լիտր՝ սպիտակ մեղրամոմ, և ութ ունկի՝ չէրուզա վէնէթա՝ լուեալ ի վոշխ մանրամաղ, այլ խառնելն է անընդհատ ծայրիւ վոքրիկ ինչ ցպոյ՝ մինչև ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս: Ապա յառնուլն ի վեր զպոյան ի հրոյն՝ արկ ի նա ունկի մի՝ քափուր, (զոր պարտ է քեզ կանխաւ հալեալ կամ լուծանել վոքր ինչ կրկնահան ցքեաւ). և յետոյ լից զսպեղանիս զայս յանօթ ապակի քաջ պնդեալ խփով:

Ընկվէնթում ռացիօնալ, լո: ունկուէնթօ ռացիօնալէ, նա: սուրուր մհնվէմի, ած: Ն սպեղանի ինչ բաղադրեալ ի վեց ունկի՝ ունկուէնթօ րօզաթօ ուի մէզուէ անուանեալ սպեղանւոյ, ի նոյնաքանակ՝ ունկուէնթօ ած սուքիէ, ի մի լիտր՝ խզոյ քաղցր նշոյ, ի վեց ունկի՝ դեղին մեղրամոմէ, և ի յերկու ունկի՝ մէդքուանւօ բուէնբենթաթօ րօսաօէ: Ջմեղրամոմն, և ղնւոյն նշոյ գին՝ ի միասին ի մի պոյան, և հալեա առ թեթև հրով. և յորժամ սկսցէն առնել պղպջել, բաւական համարի եփն, յոր յառեալ սպեղանին (այսինքն ունկուէնթօ րօզաթօ, և ունկուէնթօ ած սուքին): Եւ յետ եփելոյ զայն վոքր ինչ

և ա, 'ի վէր առ զպղոյն 'ի հրոյն՝ և ցանեսջիր 'ի վէրայ զմանրատամնոզ լսեալ մէգքուրիս բուէջիթիաձօռասօն, և խառնեա այնչափ, մինչև 'ի զանգիլ բարուղ ընդ միմեանս: Յետ այնորիկ պարտ է վերատին եփել և եռացուցանել զայն վոդքր ինչ, զի բարուղ զանգեացի կարմրացուցեալ անդիկն, և ապա լիցս յաղնօթ ապակեայ 'ի պահեստ. և լինի դեղ օգտաւէտ ամենայն տեսակ ախտից մորթոյ, զորօրինակ դժնեայ բորոտութիւնէ, քոստոտութիւնէ, ոլքինոյ, կարծրութիւնէ մորթոյ, և ա կարմրութեանց. այլև ապատեալ ծախէ զսեւերտդ մատունս մատամոլեալ վիրաց օծելով և եթ զայն երկու անգամ յաւուրն: Նոյնպէս և ապառեալ փարատէ զայտուցս, որք ապականեալ խանդարեն զմորթս: Ընդ այսոսիկ գիտել պարտ է, զի ջանին կարմրացուցեալ անդկի, որ մանէ յայս բաղդրութիւնէ, կարէ այլայլել ըստ տեղւոյն, և ըստ ախորժանաց զօրութիւնն, և ներգործութեանն՝ զոր ինդրէ ոք, որում լինի կարի կամ նուազ զօրեղ. նէր զի 'ի կամիլն գործել զսպեղանիս բուսն և ազդու, պէտ կարմրացուցեալ անդկին պարտ է առաւելուլ: Կամ 'ի ինդրել անդ՝ զի լիցի մեղմ և թեթև, պիտի նուազել զչափ նոյն նիւթոյն:

Ընկվէնթում ոզաթում, լա: ունկուէնթօ ոզաթօ, խո: կիւլ մհղէմի, տձ: և ըստ մեզ ատուգանի՝ սպեղանի վարդի. որ է յայժ օգտաւէտ 'ի դիպուածս ախտագանոտուէ, բորբոքման տենդից, և լերդի, և ցաւոց ձգանաց, որ այսպէս յօրինի: Առ բաւականաչափ՝ սպիտակ վարդ, որ լիցի թարմ, և դիր զայն յանօթ ապակեայ, արկանելով 'ի նա և զնոյնաքանակ ձաղպս խոզի, և վակեա զբերան անօթին անդկի խչիով. և դիր յարեւու զաւուրս քսան: Յետ այնորիկ մերձեցո 'ի հուր թեթև և մեղմ առ 'ի հալել, և յետ այնր քամեա զհիւթն. և ահա այն է սպեղանի վարդին զոր ինդրես:

Ընկվէնթում սուքխա, լա: ունկուէնթօ տէ' սուքխ, խո: Սպեղանիս այս օգտաւէտ է ցաւոց վիրաց, փտազաղիջ խոցից, և էրբէնթէ անուանեալ ախտից. որ այսպէս կազմի: Առ մի լիտր՝ իւղ ձիթենւոյ, որ բաղադրեալ նցէ վարդիւ, և վեց ունկի՝ իւղ տհաս ձիթապտղոց, ա և հիւթն ջղախտոի, լաբաթիւ, և չէնթաուրի մինօռ, յիւրաքանչիւրոցն երկու ունկի: Զայս ամենայն դիր յեփ՝ մինչև ցաւարիլ

հիւթոցն, յոր յաւել ջուրս ունկի սպիտակ մեղրամամ: Եւ ապա թոյլ զայն առ հրով, մինչև՝ ի պատրաստել քո զհեաւեաղ նիւթքն՝ առ՝ ի նոքօք բաղադրել և թանձրացուցանել զայն: Ընդ մին երի առ ցե՛ս երեք ունկի՝ զլնթարճիւթս, այսինքն քարմատ ցանկ, վեց տրամ՝ զայրած կապտոր, կէս ունկի՝ զԹուցիա բրէբարատա, լուսացե՛ս զաւենայն՝ ի միասին՝ ի փոշի մանրատրած. յետոյ պատրաստ է խառնել՝ ի միասին ընդ նախասահմանեալ հիւթոցն, և անձանձրոյթ խառնեացես զայն ընդ երկար, զի փոշիք նիւթոցն բարիոք զանգեացին ընդ բաղադրեալ հիւթոցն կամ զանգուածոյն: Յետ այնորիկ արկ՝ ի նա տրամ մի՝ զքարխուր փոշիացուցեալ, կամ լուծեալ գոյն ինչ կրկնահան ցքուռ, և խառնեա զայն վերատուն, որով և կատարի սպեղանին:

Ընկվէնեթուամ առ աքատիէմ, կամ ունկուէնեթուամ անեթիբաօրիուամ, լո: ունկուէնեթօ անեթիբաօրինքօ, կամ ունկուէնեթօ քօնեթրա լա բօկինայ, իա: ուչուզ մէհլէմի, ոՀ: Սպեղանիս այս սեփհականէ է բուրաւութե, և քաւաւութե. բայց գիտել արժան է, զի՝ ի գիպուածս մանկանց և փափկակեաց անձանց ախտակցելոց յայսմ ախտէ՝ պատրաստ է զգուշանալ, զի մի՝ ընաս ինչ գործեցէ: Իսկ՝ ի կամիլգ առնուլ՝ ի կիր՝ սակս մանկանց և փափկակեաց անձանց՝ զանգեա զայն կոգեաս, որով մեղմանայ զօրութիւնն, և թեթեւանայ ընաւսկար որակութեն: Օրինակ կազմէ ըզ սպեղանիս զայս: Ա՛ռ երկու և կէս լիտր՝ իւղն ձիթապտղոց, և ջուրս ունկի՝ սպիտակ մեղրամամ, և եօթն ունկի՝ թրէմէնթինա, և լից զայս ամենայն յապխակաճ պոյան, մերձեցո՝ ի հուր. և յորժամ սկիզբն առնէ հալիլ, արկ՝ ի նա եօթն և կէս ունկի՝ փոշիացուցեալ սպիտականերկ, այսինքն իւսատիւ պէճ, և նոյնչափ՝ փոշիացուցեալ պաղեղ. յետոյ առցե՛ս՝ ի բաց՝ ի հրոյն, և թո՛ղցես զայն զանգուածս՝ ի պաղիլ, և ապա հեղցես յայն երեք ունկի՝ մեղրոյ բիս առաւելութեաօ քօռւօզիւլօ, և պարտ է անընդհատ խառնել՝ ի միասին՝ մինչև՝ ի զանգիլ բարիոք ընդ միմեանս, և լինել մի բաղադրութեն:

Ի՝ և այլ սպեղանի մեղմ, և թեթև, որ առանց ջուրոյ ապաքինէ զբորոտութեն, և զքաւաւութիւնն, որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ ունկի մի՝ անդիւկ, կամ ջարծաղի, և արմրեալ հարեա զայն բաւականաչափ

ջրուէն լեռնէն ՚ի մէջ քարեայ անկանի. յետ զանգե-
լոյ բարւոք ընդ միմեանս, զոր և հնար է ճանաչել
յաներեւոյթ լինելոյ գնատակաց անդէն, յաւել ՚ի նա
և զայլ հինգ տրամաչափ ջուր լեռնէն, և մի և կէս
ունկի՝ սէթօտաչէ լիդուխտօ, զոր տճկ. գառապէնն
լուք եալը անուանեն, և սկահակ մի լուռն ձիթապա-
ղոյ: Ջայս ամենայն դիր կամ ընդ ՚ի մի պոյտ ապէ-
կաճ և նոր, և եփեա զայն բաղադրութեն այնչափ,
մինչև ՚ի սպառիլ կիսոյ մասին նորա. և ընդ առնուլ
՚ի բաց ՚ի հրոյն՝ քաշեա զայն կտաւով յամուն ինչ,
և օծ զբոլոտեալ մասունս մարմնոյ, և ջփեա առ
հրով, զի բաղադրութենն այն ընդմասանիցէ ՚ի ծակ-
ախս մարմնոյ, արագ և բժշկէ:

Ա՛յլ սպեղանի առնոյն բորտուէ, զոր իսալք՝
բամպաթա քօնթռա լա ռօկնա անուանեն, կամ լատ-
ինացւոց՝ ունկուէնթում անթիբատում: Ա՛ռ
ունկի մի՝ փոշիացուցեալ ծծումբ, որ չինչ լուա-
ցեալ, և երկու տրամ՝ մուրիաթօ ուի ամմօնիաքա,
և երկու ունկի՝ հալեալ Հարպան խոզի: Ջայս ամե-
նայն պարտ է ձմլել ՚ի միասին՝ մինչև ՚ի զանգիլ
բարւոք ընդ միմեանս՝ և լինել մի բաղադրութիւն.
զոր ապա օրէն է ՚ի կիր առնուլ ըստ նախասանդեալ
կանոնի:

Ունկվէնթում քօռռօսիվում, լտ: ունկուէնթօ քօռ-
ռոսիվօ ուի բինէթռօ կալլս, իտ: սուրբուր մէհլէմի
կալլս ձէռաէն թէրբինտի, տճ: Սպեղանիս այս համ
բաւեալ է գերքան զամենայն փսխալիչ սպեղանիս.
ապատեալ ծախէ զաւելորդ մեասունս մսամոլեալ վի-
բաց, և խոյից, ՚ի վեր երևեալս յոր և իցէ մասին
մարմնոյ, նա յաւէտ ՚ի վեր երևեալս ՚ի ֆալլոփիեան
անցս արգանդին, և ՚ի միզանց խողովակս: Նոյնպէ
ծխուրեալ ծխախ զևղևայթս գոյացեալս ՚ի նոյն ան-
դամ: Օրինակ ՚ի կազմել զևարմրերանգ սպեղանիս
զայս: Ա՛ռ երկու տրամ՝ ունկուէնթօ ուի չէրուպա
քանֆօրաթօ, և նոյնաքանակ՝ ունկուէնթօ թուցիա
ուի ձևօ: Ջայս երկու տեսակ սպեղանիս լից ՚ի վիա-
սին ՚ի քարեայ անկանի, և յաւէլ այնչափ մէռքու-
րիօ բուէչիբինթաթօ ոսոսօ՝ որչափ պէտք եցէն ասէ ՚ի
տալոյ նմ զչոյն կարմիր, այլ խառնելի և անընդհատ
ծայրիս սանդխատուին՝ մինչև ստանալ նմա զգոյն
կարմիր, և ՚ի զանգիլ բարւոք ընդ միմեանս:

Ունկվէնթում օքռնթհալմիքռում, լտ: ունկուէնթօ

Ձամ լինելմէնեօ տա օքքի, իտ: Սալեղանիս այս ունի մասնաւոր օգտաւէտուե՛ի դիպուածս բորբոքման, այտուցման, և այլ ախտից աչաց, գուզնաքեայ մման ինչ արկանելով՛ի վերայ նեղքին մասին աչաց, յաւուրն երկուց անգամ. եւ զանէ և անսի զգծինեայ և զինաւաբեր հնութա հանգոյն արտասուաց, արգելու զմարմնակիսնն, զարիւնն, և զնաղտաբարս նոցա. նաև քուժէ զգլխացաւն, և զարտասուաբեր ախտն աչաց. և միանգամայն սրէ զտեսութիւնն: Յոյժ դրուատեն աչքաբոյժք զայս սալեղանիս և հաստատեն, եթէ է գեր քան զամենայն օգտաւէտ՛ի դիպուածս ս և լոկ ախտից աչաց: Ջայս եթէ կամիս կազմել, առ երկու ունկի՝ թուքիա բրէբարաթա. (զորոյ զկերպն պատրաստելոյ մարթիս տեսանել՛ի քառն Թուղթիա քօմբօսիթա) քառասուն դրկիս ցորեան՝ բիէթրա հէմաթիթէ. 12 ցորեան՝ ալօէ սոքօթրինա. չորս ցորեան՝ բէրլէ օչչիսէնեթալի: Ջամենեսեան զսուտս պիտոյ է լուսել՛ի քարեայ անկանի, և անցուցանել ընդ նրբատոյն մաղ, յաւելլով՛ի նոյն զհալեալ ճարպն խիժի այնչափ, որչափ պէտք եցեն առ կազմելոյ ըստ կանոնաց արհեստին զսալեղանիս զայս:

Ձենկօլա, կամ ունկուլա, իտ: զար, տճ: և ըստ մեզ՝ վատ, կի եղունգն աչաց: ըստ անդամոցինոց՝ ախտ խառարեցուցիչ, կամ եղինգանման մսուկ ինչ աչաց:

Ձենչիա, լտ: ծնչիա, իտ: և ըստ մեզ՝ ունկի. է հչիս գեղարդից, որ առնէ ուղ տրամ, կամ երկոտասանեքորդ մեան լտեր և չորս տրամ: Գխտել և սպրտ է, եթէ տակաւին եդեալ ըստ բժշկաց (Ձի) զայս նշանագիր խմանամբ զչափ մոյ ունկէ, ուստի կիսան ունկիքն առնուն 400 տրամ ամբողջ:

Ձուվա, լտ, և իտ: խազիւմ, տճ: էնէպ, կամ իմպա, արբ: էնկիւր, պր: սատֆիլիա, յն: և ըստ մեզ՝ խաղող. ծանօթ ամենեցուն, զորոյ զօրութիւնն մարթիս տեսանել՛ի քառն Վինոում:

Ձուվա աչէրպա. տես ակուէսթա:

Ձուվա ուռսի, լտ: ուվա օռսինա, իտ: էնէպ իլ տիպ, արբ: այն խազիւմիւ, տճ: և ըստ մեզ աստուգքան՝ խաղող արջայնի: Ի տունկ փոքրիկ, բուսեալ՛ի լերինս Եւրոպիոյ, և յերկիրս ցածագոյնս, նայաւէտ յերկիրս՝ որք ծածկեալ կան ձեամբք:

Տերևք նորա են փոքրիկ, ատուար, երկայնաձև, և հինգ չերտեան, որք բերեն զնմանութիւն տերևոց սոսի: Ծաղիկն ոլկուզաձև, և կարմրերանգ: Պտուղն գնտակաձև, քնքուշ, և կարմիր, նման ընդ նմին կեռասի. ուստի և կորնգ տափարտակաձև, բոլոր չի, և կարծրապինդ: Սոյա տունկ լինի համով ըստ մասին գառն, և ըստ մասին տուխտ, որոյ տերևն եփեալ՝ի ջուր, կամ փոշիացուցեալ, և արբուցեալ, դեղ է փորհարութիւն, արիւնախտաւն ոտվայնալուծ ծութիւն, յորդառատ հոսման դաշտանի կանանց, և հոսման սպիտակ հիւթոց, (որ ծորի փոխանակ սաստկան պարտուց կանանց) . զի է խթիչ և սեղմիչ բնութիւ. նաև դեղ է վնասց երիկամանց, և փամփըշտոյ: Ձափն՝ի 20 ցորենոյ մինչև ցմի արուամ, երեք կամ չորս անգամ յաւուրն:

Ուվա ուրսի վօլբէ. տե՛ս սօլանում:

Ուվէյա. այսու անուամբ ըստ անգլիացւոցն նշանակի մինն՝ի թաղանթից աչաց:

Ուրէթէռէա, լտ: ուռէթէռէ, իտ: պնուսամբս այս ըստ անգլիացւոցն իմանին երկու երկայն խողովակք, ընդ որս անցանէ մէզն յերիկամանց՝ի փամփուշտն:

Ուրթիքա տիօյքա, լտ: օռթիքա, իտ: կռանտօռթի, գղլ: քըմմըն նէթթըլ, անգլ: չիքնիտա, յն: բարդանոմօ, աճ: ֆիսէք լաթ, կամ էնճիւրէ, արբ: գէնտանէ, կամ՝ գիւզէնէ, տր: և ըստ մեզ՝ էնինճ. բոյս, որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ երեք ոտնաչափ, քառանկիւնաձև, մէջն դատարկ և ճիւղալից. տերևքն լայն են և երկայն, և շուրջանակի տղոցաձև ատամնաւորեալք ըստ պատրինջի, և՝ի վերայ ունին փուշ մանուն, որով խայթեալք ևիսկեն ցձեռս շօշափողաց. ծաղիկքն չորս չորս եղյալ են՝ի գագաթան, և՝ի վերայ ճիւղոց հանդերձ բազմաթերթի առէջիւքն, որք բերեն զձև խաչի, և բերէ սերմունս ձուաձև: Բուսանի յաւազուտ և՝ի ցանկապատ տեղիս, և՝ի չոլջակայս որմոց, և աւերակաց. լի է խուղով և ապիս, և բնութիւ դրդուիչ, և սեղմիչ. որոյ տերևն եփեալ՝ի ջուր, և եդեալ՝ի վերայ կարկամեալ անդամոյն՝ լինի դեղ անդամագծութիւն, յօդուածացաւութիւն և կաթուածոց. որով ոլթափէ զչիղս, և զերակս թմբրեալս, և միանգամայն յեղաշրջէ զարիւնն: Նոյնպէս է դեղ մէզարգե-

լութիւնէ, և փախման արեան, և չնչարգելութենէ, եթէ տրամաչափ խարշեալ ՚ի ջուր, արբցի՝ յաւուրն երեք անգամ:

Ուրինա, կամ լօթխուա, լա: օռինա, կամ լօցիօ, կամ բիշիօ, և կամ բիշիա, իտ: քաթռուբիամա, կն: պարուրէ, կամ պէվէ, կամ պօվէ, կամ շօխաիս, և կամ պէօվէ, արք: բուխա, կամ գիուժիւա, կամ չէմին, պլ: սիտիկ, կամ խարար, ոճ: և ըստ մեզ՝ մէզ: որ է յաւելուած գիճուածոց ըմպելեացն, յորմէ մարթ է ճանաչել զիօթռուքիա, կամ զհիւանդուսիս, և միանգամայն գուշակել զնչանս եթէ մահադրաէրա, և եթէ կենսատուս: Արդ՝ եթէ մէզն էցէ առատ, տհաս, ջրային, և անգոյն, նշանակէ թէ ախտն ՚ի վեր երևեալ է ՚ի ստկարութէնէ և յանղօրութէնէ ջղաց, և մանրամթերլից ատամնաբոյ. քանզի քաջայայտ է՝ եթէ յայնժամ ոչ անուցանէ, և ոչ զօրացուցանէ զմարմինն: Իսկ եթէ էցէ նուազ՝ կարի խիճթանձրամթութէ, և ներկեալ, և կծնաև վաղընդ փոյթ ալեորեալ, և մրրալից, գուշակէ՝ թէ ախտն գոյացեալ է ՚ի նոյն ստկարութէնէ ջղաց, և ՚ի դանդաղմանէ առնելոյն ատամնոցն, և ընդերաց: Բայց եթէ գոյնն մէզն լիցի նմանագոյն ելեկտրոնի, կամ ևս մթագոյն, ցուցանէ զևսառնուսին մոլձի ընդ արեան: ԵՒս եթէ փրփուր ինչ գեղնագոյն ՚ի վեր երևի յեբեսս նորա, յայնժամ գուշակէ զդաալուսին: Դարձեալ՝ եթէ ընդ մէզն արտաքս ելանիցեն հատորիկ մանուկք մաելինաց, գուշակէ զծնեալսն, և զապառնի մէզն լերդի, կամ այլ ընդերաց: Եթէ ՚ի վնճակէ ատամագոյն ջերմութէ՝ մէզն ախտակրէն յոյժ կարմրագոյն և սևագոյն լինիցի, ցուցակ է տոչորման, և բորբոքման արեան, և կամ նեղսքին մեռանց մարմնոյ, և է նշան յոյժ վատթարագոյն: Իսկ եթէ էցէ մրրալից գեղնագոյն, և կամ ՚ի գոյն նարնջոյ, և կարի սաէպ, և առատ, և զազրահոտ, ցուցակ է արմատալ ելելոյ խօթութէնն. որովհետև յայնժամ սկսանի նուազել ջերմութէնն օր քան զօր, զուարթանալ ոգի նորա, և գառնալ յառաջին առողջութէն իւր. և նշանս այս առ լաւինա ձայնի՝ գրեսի, զոր մարթիս որանել ՚ի տառն Գ. ՚ի կարդի իւրում:

Ո-բառս, լա: օռսօ, իտ: այը, ոճ: սիուպ, կամ թէլեաէր, արք: խարար, կամ քէհնի, պլ: և ըստ մեզ՝ մէզ: Ի գազան յատկութեանէ, և մեծ ՚ի շուն

իշոյ՝ ծանօթ ամենեցուն. որոյ ճարպն ունի մասնաւոր գործունէութիւն 'ի մեղմել, և 'ի փարատել զցաւս ոսկերաց, և զփոշտանկութիւն: Իսկ զսորա լեղին 'ի վար արկանեն իբր դեղ ընդդէմ լուսնոտութեան, և շնչարգելութեան:

Զ

Զէբա, կամ չէբէ, լտ: չիբօլլա, իտ: մօղան, տճ: քրօմիտիա, յն: պասալ, արբ: բիաս, պր: և ըստ մեզ՝ սոխ: Է արմատ գնտակակերպ, սաստկահոտ, կծուահամ, և թափանցիկ. զոր ստէպ 'ի գործ արկանեմք 'ի կերակուրս, նաև 'ի դեղորայս. որ է շահաւէտ ընդդէմ սքօռպութօի, ջրգողութեան, միզարգելութեան և թանչից. զի է գրգռիչ բնութեան, և սատակիչ ճճեաց: Այլև հասուցանէ զպալարս, և դիւրապատրաստէ զշարաւս, եթէ եփեալ այլ յարմարաւոր դեղորէիւք արկցի 'ի վերայ նոցա:

Զէլիաքօ. անուամբս այս իմանի մինն 'ի տեսակաց շնչերակի:

Զէլիտօնիա. տես քէլիտօնիում:

Զէնթուռիում մինուս, լտ: չէնթաուռէա մինուռէ, իտ: գըռմըզը քանթառիօն, տճ: քէնթառիօն, յն: և ըստ մեզ՝ տերուկ: Է բոյս՝ որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ իբր կէս ոտնաչափ, կամ փոքր մի աւելի: Տերև նորա է երկայն 'ի ձև իբէրիքօնի, բայց առաւել մեծ քան զայն: Ծաղիկն ձագառաձև, հերձոտ, և կարմրերանգ: Պտուղն ձուաձև, և ստուար, մէջն շերտաւոր՝ յորում բաղկանան սերմունք նուրբք: Իսկ արմատն փոքր է, և փայտային: Բուսանի 'ի խոնաւուտ, և յաւազուտ տեղիս. որոյ համն, բնութիւն և ներգործութիւն նոյն է ընդ ճէնցիանաի:

Զէնթռօվալէ. անուամբս այս ըստ անդամաղննաց նշանակի կեդրոն ձուաձև. որ է սպնգային գոյացութիւն ուղղոյն՝ ընդունարան կենդանական ոդեաց:

Զէնքռիս, կմ միլիառիս, լտ: Է տեսակ մի սաստկաթիւն օձի 'ի չափ իժի. գոյն նորա է կանաչ՝ հա-

լեալ ՚ի գոյն գեղին, և ՚ի վերայ ոտն իւիծա մա-
նուկն. որոյ միան գեղ է ազգս ընդդէմ թուոյն, և
խածուածոց թխենաւոր սոլնոց. քանզի է առաւ
ցնդական աղիս, և խաղով: Գոյանի ՚ի կղզին կոչե-
ցեալ՝ Լէմնոս:

Զէռա, լս: աեօքիրի, յն: պալմօմու, տճ: շամա
սասլ, կամ ճէսէր, արբ: և ըստ մեզ՝ մեղրամոմ:
Է թանձրամած խաղալիր, և լուցանելի նիւթն, զոր
յօրինեն մեղուք ՚ի վեճակի ՚ի նիւթոյ պէսպէս
ծաղկանց. որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ և դեղին.
սպիտակն լաւագոյն համարեալ է՝ սակս մաքրուե.
որք և երկոքին են բնութեք կակղացուցիչք,
ցուցիչք, և թափանցիկք. վասն որոյ և երբեմն ՚ի
վար արկանին մանաւանդ սպիտակն ՚ի դեղօւածս
ցաւալիս վտրհարուածէ, և թանչից առնելոյ յուժ-
գնութէ բնութեն: Վարին և ՚ի սպեղանիս կակղա-
ցուցիչս: ՚Ի սոցանէ արտահանեն նաև զխուղ կոչ
թափանցիկ և ծանրահոտ, և ՚ի կիր արկանեն ՚ի
դեղօւածս ճեղքուածոց չրթանց, և առանց կա-
նանց. մեղմ նաև զցաւս ոտնաուրութեան, և ձեռնա-
ուրութէ առնելս ՚ի ցրտոյ, օծանելով և եթ զայն
երկու կամ երեք անգամ յաւուրն: Ալև արգելու
զհազս, և զցաւս կրծոց: Զափն ՚ի 20 չրէ մինչև
360 երեք անգամ յաւուրն: Գոյանի ՚ի չին և ազգ մի
նորատեսակ մեղրամոմոյ սպիտակ երբեմն զձիւն, որ
ոչ է գործ մեղուաց, այլ փոքրիկ հին կենդանւոյ՝ որ
չէ մեծ քան զլու:

Զէռազում, լս: չիռիչճիէ, իտ: գիրազ, տճ:
գառաւիեահ, արբ: ալռապալու, կամ կիւլնար,
պր: գիրաթիա, յն: և ըստ մեզ՝ կեռաս: Է միրգ
երկայնականթ, բոլորչի, կարմրախառն սպիտակ,
թամբալից, համեղահամ, և ախորժական ճաշակե-
լեաց, միանգամայն և դեղ զովացուցիչ, և զուար-
թացուցիչ: Կորիզ նորա որ է գառն համով՝ լինի
դեղ տենդից եռօրեկից, և ցաւոց գլխոյ: Իսկ կանթն
նոյնպէս է դեղ ազգս ընդդէմ հնոտոյն հազից՝
պատճառելոց ՚ի ցրտոյ, և ՚ի հարբեղնոյ:

Զէռաւզում. տես չիռիչճիէ:

Զէրասթէս, լս: չէռասթա, իտ: պուչնուզլու
երլան, տճ: սերասաէս, յն: և ըստ մեզ՝ երկնուրիկ
օձ: Է սեռակ մի չարաթոյն օձի, յատկեալ կե-
դիպատս, և ընդ բոլոր ամրիկէ. որոյ երկայնութիւնն

'ի գլխոյ մինչև ցծայր ատան է իբրև երեք ոտնաչափ, կամ փոքր ինչ աւելի: Գլուխ նորա լայն է իբր երկու մատնաչափ, գոյնն բոլորովին գորշ, բայց 'ի թիկնամէջն ունի բիծս կարմրագոյնս. պարանոցն նուրբ, ատամունքն նման ատամանց իժի, որ 'ի խայթել իւրում թէ ոչ առժամայն, սակայն փութով և անվրէպ սպանանէ: Իսկ 'ի գլուխն ունի երկու եղջերս մանունս՝ զօրէն գարւոյ, որոյ միսն եփեալ 'ի ջուր ԸՍ օրինի իժի, և արբուցեալ, դեղ է ապականութեան արեան, բորոտութեան, պիսակաց, խածուածոց օձից, և կատաղի շանց:

Չէրէպռում հումանում, լտ: չէռվէլլօ ումանօ, իտ: ինուն պէյնի, տճ: մուխ, կամ զուզ իլ ատէմ, արբ: և ըստ մեզ՝ ուղեղն մարդկային. որ է գոյացութիւն շաղական, խժային, քնքուշ, խոնաւ, և ոգելից, և ըստ վկայելոյ խոհական և նրբազննին բժշկաց և անդամազննաց՝ է սկիզբն զգայուեց, պահարան կենդանական ոգւոց, և իշխան անդամոց մարմնոյ համայն: Եթէ ախորժես զայսմանէ ճոխագոյնս տեղեկանալ, տես 'ի փիլիսոփ. կովդնոյ. 'ի հտ. ԿԳ. մասն ԿԳ. խնդ. ԸԲ:

Չէրէվիզիա, կամ պէռա, կամ վինում հօռտէաչէում, կամ ծիթհում, լտ: պիռռա: իտ: առբա սուիւ, տճ: և ըստ մեզ՝ գարօղի, կամ գարէջուր, և կամ գինի գարւոյ: Է հեղանիւթ ինչ ականակիտ, դառնահամ, ծաղկահոտ, զուարթացուցիչ, զովացուցիչ, միզաբեր, և կարի առողջարար, զոր բնակիչք եւրոպիոյ ստէպ 'ի կիր արկանեն ըստ օրինակի գինւոյ. զազնուագոյնն կազմեն յերկիրն անգղիացւոց, զորոյ նմանն չիք ուրեք գտանել: Օրինակ 'ի կազմել զայս հեղանիւթ: Նախ լի՛ց զմեղրաջուրն 'ի մեծամեծ տակառս, և ա՛րկ 'ի նմա բուբբօլօ անուանեալ խոտն, և թո՛ղ աւուրս ինչ՝ մինչև ինքնին սկսանի եռալ զօրէն գինւոյ. յետորոյ լի՛ց 'ի կաթսայ, և եփեա՛. ապա իբրև ցրտանայ, զայն լի՛ց 'ի տակառս, և անդ զկնի ամսօրեայ մի ժամանակի փոխի 'ի գինի, զոր խնդրես:

Չէրէֆօլիում, կամ սքանտիքս չէռէֆօլիում, լտ: չէռփօլիօ, իտ: Է խոտ փոքրիկ, և քաղցրահոտ. որ արձակէ յարմատոյ բազում ցօղունս նուրբս, բոլորշիս, յղկեալս, և հիւթաւորս: Տերև նորա նման է տերևոց քարսոնի, բայց փոքր ինչ փափուկ քան

զայն. ունի զհերս մանունս, և զկողմունս հերձոտս. ծաղիկն փոքրիկ, սպիտակ, և հինգթերթեան 'ի ձև վարդի. պտուղն փոքրիկ է, և երկայնաձև, ունելով 'ի միջի սերմանս նուրբս, սայրասուրս, և գորշագոյնս: Իսկ արմատն տարածողական, ուղիղ, ստուար, և քաղցրահամ: Այս խոտ բուսանի 'ի բուրաստանս, լի է ուղով, և գոյացական աղիւ. և բնութ՟ գռգռիչ, և բացողական, որով բանայ զմէզն և զխցանս ընդերաց, և միանգամայն փարատէ զախոնդանոտութ՟, և զերիկամնաժետութ՟: Չափն մի ունկի՝ ընդ մի լիտր եռացուցեալ ջրոյ:

Չէրուսսա, լտ: չէռուզա կմ պիանքա, իտ: իւստիւպէճ, կամ ուստուպաճ, տճ: սպիտաճ, կամ կումնէ, արբ: սէպտագ, կամ սէփիթագ, կամ սէփիթէ, և կամ իսպիթ, պր: և ըստ մեզ՝ սպիտականերկ, կամ ճերմակ դեղ: Է նիւթ յոյժ սպիտակ, դիւրաբեկ, և ծանր, կազմեալ յարճճոյ կիզելոյ, և գոլորշեօք քացախի: Յօրինեն զայս 'ի բազում տեղիս, բայց ընտիր և ազնիւ, և կարի մաքուր և սպիտակ համարի յօրինեալն 'ի վէնէտիկ, յորմէ 'ի կիր առնուն 'ի ներկս սպիտակս, և 'ի սպեղանիս զովացուցիչս, և չորացուցիչս:

Չէրվուս, լտ: չէրվօ, իտ: լաֆօ, յն: կէյիք, տճ: զապի կամ պուվպուվ, կամ արիան, արբ: և ըստ մեզ՝ եղջերու: Է արու երէ մեծ 'ի չափ փոքր ձիոյ. բայց ասի թէ 'ի բարեխառն գաւառս մեծագոյն են. մարմին նորա թեթև է, և սրընթաց յոյժ. ընթանայ շրջապտոյտ, և բազմախոտոր շաւղօք առ 'ի զերծանիլ յորսողէն. ձևն վայելուչ, և կերպարանքն զուարթատեսիլ. աչքն և լսելիքն, և առաւել ևս հոտոտելիքն կարի սուր են. պարանոցն երկայն, ստևն խարտեաշ, կամ կարմրագոյն, ձետն կարճ, ոտքն կճղակաբաշխ. եղջիւրքն կակուղ են 'ի սկըզբանն. և առ սակաւ սակաւ մինչև ցաշունն կարծրանան, յամենայն ամի առաւել բազմանան ոստք եղջերաց նորա, մինչև ոմանց ունել 22 ոստս բուսեալս 'ի վերայ իրերաց, յորոց յօրինեմք դեղ բորբոքման, և հոսման արեան, և փորհարութ՟, զի են զովացուցիչ, և սեղմիչ բնութ՟: Յեղջերաց անտի ելուզանեն ոգի ինչ ազդու և ցնդական՝ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ սբիրիթօ տի քօռնօ տի չէռվօ, զոր յաճախ 'ի կիր արկանեմք 'ի դեղ թունից, տկարութեան

ջլաց, անդամադօսութեան, քնափուեան, և լուսնոտութեան: Այս կենդանի ապրի զամս քսան և հինգ, կամ երեսուն. որոյ միսն համեղ է և կարի առողջարար: Արիւն սորա փոշիացուցեալ և արբուցեալ, դեղ է կշտացաւութեան, և յօդուածացաւութեան. զի է քրտնաբեր և կազդուրիչ բնութեան: Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց60: 'Ի սիրտս ոմանց եղջերուաց գոյանայ ոսկր ինչ իբր մատնաչափ, և փոքր մի տափարակաձև կոչեցեալ 'ի լատինացւոց՝ օս քօռտիս չէռվի. որ իբր դեղթափ 'ի վար արկանի ընդդէմ թունից, փորհարութեան, և խոցուածոց լերդի:

Չէրվօ. տես չէրվուս:

Չէրօթում, լտ: չէռօթթօ, իտ: այսու անուամբ նշանակի ևս այլ ազդ թանձրամած սպեղանի, որ ամենայն որպիսութեան է նման էմբիասթրօի. բայց մին կարծրագոյն լինի քան զնա:

Չէրօթում տիապօթանում քօն մէռքուրիալէս: Է սպեղանի ինչ թանձրամած, և կապարագոյն, բաղադրեալ 'ի բազմազան նիւթոց, մանաւանդ 'ի սնդկէ. ունի զարմանաքանչ օգտաւէտութիւն յատկապէս ընդդէմ ուռուցից որկորոյ՝ գոյացելոյ 'ի թանձրամած հիւթոց առթելոց 'ի գաղղիական ախտէ, և է դեղ յոյժ ազդու, և կարի պատշաճողական՝ երբ հարկ 'ի վերայ լինի լուծանել, և ցրուել զդժնեայ և զկարծրապինդ այտուցս մարմնոյ, և ոսկերաց:

Չէքուս, լտ: չիէքօ, իտ: անուամբս այս իմանի՝ մասն ինչ ճարպային փորոտեաց, որ ունի զմի և եթ բերան, որով պահպանի յելս, և 'ի մուտս. այս տեսակ փորոտեաց է յոյժ կարճագոյն 'ի մէջ այլոց փորոտեաց, և առկցեալ է ընդ ոսկեր փաթութին, որ ասի իլէօ:

Չէֆալալճիա, կամ տօլօռի տի քաբօ, իտ: դէֆալիմս բունիօ, յն: սիւտաա, կամ սուտա, և կամ վէճաիլռաս, արբ: տէրտիսէր, պր: պաշ ազրըսը, տճ: և ըստ մեզ՝ գլխացաւութիւն, կամ ցաւ գլխոյ. զորմէ լիագոյն խօսեցաք հտ. ա. երես 248:

Չէֆալիքէ, լտ: ինֆիամմացիօնէ տէլ չէռվէլլօ, իտ: պէյին թութուշմասը, կամ իւֆիւնէթի, տճ: միւհրիւքան իլ մուխ, արբ: մաղզի կէրմ, պր: և ըստ մեզ՝ բորբոքումն ուղղոյ. զորմէ տես հտ. ա. երես 56:

Չէֆալիքօ, լտ. այսու անուամբ ԹԵ անդամազննաց նշանակի երակ ինչ բազկի ծագեալ 'ի գլխոյ. յորմէ 'ի դիպուածս ցաւոց գլխոյ սովոր են արտահանել զարիւն 'ի մերժումն այսր ցաւոյ, զոր տաճիկք՝ գըֆալ անուանեն: Դարձեալ, բառիւս այս իմանին հասարակօրէն ամենայն դեղորայք 'ի վար արկանելիք 'ի պէտս ցաւոց գլխոյ:

Չիբէռուս լունկուս, լտ: չիբէռօ լօնկօ, իտ: թօբալաք ուզուն, տճ: սիւիւթ իլ թավիլ, արբ: միւշքի զէմէն, պր: Է բոյս՝ յաճախեալ 'ի գերմանիա, 'ի վերին եգիպտոս, և յարևելեան հնդիկս՝ ուր բուսանի 'ի խոնաւուտ, և 'ի հովանաւոր տեղիս. ցօղուն նորա է ծնրաւոր, եռանկիւնաձև, և ուղղալից: Տերևք յոգնաթիւ՝ ըստ նմանութ՝ տերևոց եղեգան: Ծաղիկն կարմրերանգ, և փնջաւոր, բերէ և սերմն կարծր, և սեաւ: Իսկ արմատն երկայն, ծնրաւոր, խորտաբորտ, դժուարաբեկ, թելաւոր, անուշահոտ, և թխագոյն, և փոքր մի դառնահամ. յորմէ կազմեն դեղ ախոնդանոտութ՝, փքախտութ՝, և նուազութ՝ ամսական պարտուց կանանց, զի է մեղմօրէն խթիչ բնութ՝: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60՝ երեք անգամ յաւուրն: Է նորա և այլ տեսակ, զոր լատինք՝ չիբէռուս ռօթունտուս անուանեն, և տաճիկք՝ թօբալաք միւտէվէր. յորմէ նախնիք 'ի գործ ածէին 'ի պէտս ախտից կանանց. բայց այժմ անպիտեան համարի:

Չիբռինուս, լտ: քառբիօնէ, կամ ռէինա, իտ: սազան պալըղը, տճ: աճիւզ, արբ: Է ձուկն ինչ դետային. որոյ ոսկրն մածուցիկ է և կակուղ՝ հանգոյն աճառի. թեփք մորթոյն լայն յոյժ, 'ի ծնօանունի վեց ատամունս սայրասուրս: Իսկ միսն համեղ է և դիւրամարս: 'Ի գլխոյ նորա ելանէ ոսկր ինչ լայն իբր եռանկիւնաձև, և սպիտակ, զոր լատինք հիօիտէ անուանեն, յորմէ փոշիացուցեալ յօրինեն դեղ մեզարգելութ՝, և հոսման արեան. չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30:

Չիթռէում մալում կամ մալուս մէտիքա, լտ: չէտռօ, իտ: քիթրու, յն: աղաճ գավունու, տճ: թուռունճ, արբ: և ըստ մեզ՝ կիտրոն. պտուղ սեխաչափ մեծութ՝, գունով և ձևով նմանեալ լեմոնի, կեղևն խորտաբորտ, ստուար, մսալիր, հոտաւէտ, ջերմահամ, և կանաչագոյն. այլ 'ի հասանելն

վոխն ՝ի դեղին: Մէջ նորա կմ թամբ՝ է սպիտակ, ցամաքային, մածուցիկ, և տապահամ, ունելով ընդ տապուԹե, և փոքր մի քաղցրուԹե, որով զո՞ վացուցանէ զտապ սրտի, հնձուցանէ զբորբոքուն սրեան, և մաղձի, և դիմակալէ Թունից: ՝Ի կե՞ զևոյ այսր պտղոյ եհրուզանեն ջուր ըմպելի, որ է դեղ ապդու ընդդէմ տկարուԹե սրտի, ջլաց և ուղղոյ, զի է դրդուիչ բնուԹե: Ձափն ՝ի մի տրամ մինչև ց չորս յաւուրն: Ջնոյն ունի չործունէուԹի ՝ի ցքա՞ հանէ եհրուզեալ ոդին: Ձափն ՝ի ւօ չԹէ մինչև ց՝ օ՝ խառն ընդ այլ յարմարապոյն դեղորէից: Կորիզ այսր պտղոյ, զոր խաւիք կոչեն՝ աՀմ տէլ չէտուօ, նման է աւեԱնևին կորիզոյ լեմոնի. յորմէ ՝ի կիր առ՞ կանեն քսու օրինակի ջայի, ուր հարկ ՝ի վերայ կայ ջարժել զչափաւոր քիրան: Ձափն ՝ի կէս տրամէ մինչև ցմի: Ծառ նորա բուսանի յեւրոպա, ՝ի կոլմանս եգիպատոսի, մանաւանդ ՝ի կղզիս միջերկրա՞ կան ծովու, որոյ տերևն է երկայն, լայն, ծայրա՞ ւոր, պարուրտ, պայծառ կանաչ, և փայլուն, ունի զՀոտ ախորժական, և զկողմունս ողցաձևս, և է դեղ զօրացուցիչ ջլաց, և նուաղելոց: Ծաղիկն սպի՞ տակ Հարեալ ՝ի գոյն կարմիր, գոլորակաձև, և հինգԹերԹեան. որ ԹէպԹէ չէ այնքան առատ աղիս և խլով՝ որպէս տերևն, սակայն լաւ մասին օգտա՞ ակտուԹեան ազնուագոյն է քան զայն, մանաւանդ որոց են վիճակեալ ախտալղձային բնուԹիւնք:

ՁիԹռուկ, կամ անկուռիա, կամ քուքուվիս չիԹռուկ, լտ: քօքօմէրօ, կամ մէլօնէ, կամ անկուռիա, իտ: գառպուզ, ամ: դիմօնիքօ, յն: պաՀԹիխ, կամ ձիչպիզ, կամ հապհապ, կամ ձաստուս, արբ: հինտաւէ, կամ պատրէնք, պր: և ըստ մեզ՝ ձմերուկ կամ մելրատոպ: Պտուղ գնատակաձև ծա՞ նօթ ամենեցուն, որոյ մէջն Թամբուլից է, հիւԹեղ, և քաղցր իբրև զմեղր. միանգամայն և զովացուցանէ զտապ սրտի, և փամփշտոյ: Իսկ ունի տորա՝ որ է կարծրատկեղև տափարակ, և երկայնաձև՝ կարգի ՝ի ԹիւռԹ չորից զովացուցիչ, և միզաբեր ընդոծ:

Ձիլիտուէ. անուամբ այսու ըստ անդամոցն նշանակին՝ ԹարԹափեան միանունք:

Ձիկնուռա, լտ: չիկնօ, իտ: ԹօյիւԹ օգլու գու՞ շու, ամ: և ըստ մեզ՝ կարտոպ, կամ պոր: Ի պզտ՞ ինչ չրատեր Թուչնոյ ՝ի չափ ընտանի սագի, որում

նմանի և ձևով մարմնոյն, բայց բոլորովին սպիտակ, և քաղցրաձայն: Պարանոց նորա է յոյժ երկայն, բաղկացեալ՝ի քան և ութ ողանց: Կաուցն փոքրիկ, սուր, և փոքր ի թեքեալ. որոյ ծայրն է դեղին հարեալ՝ի գոյն կարմիր: Ոտքն կարծրամաշկ, և խայտաբղէտ. թաթք ոտից ճերմանաւուր. մին ջոր, և ջերմ բնութեբ, որ ոչ է բարի՝ի կերակուր: Իսկ մորթն ունի զգործունէութեի՝ի կազդուրել և՝ի ցօրացուցանել զՁնգս, և զերակս, արկանելով՝ի վէրս պայ վշտացնեալ մասին մարմնոյ:

Ձինանքէ, լտ: սդուննանցկա, կամ սբուխմանցկա, կամ սքինէնանցկա, կամ սքէուանցկա, կամ սքինանցկա, կամ անձինա, և կամ տօլօուն կամ մալ տի կօլա, խտ: հնեանագ, կամ սօղազ աղբյար և կամ սօղազ սրգլմաար, տճ: խավանիհ, կամ թէշվիշ իլ զօու, արբ: աէրտի կուլրուլ, պր: և ըստ մեզ՝ փողացաւ կամ որկորացաւուբեի. և ախտ կոկորդի. զորմէ տե՛ս հտ. ա. երես 70:

Ձինանքէ թօնախլատուկա. տե՛ս չինանքէ:

Ձինանքէ մալինաա. տե՛ս հտ. ա. երես 76:

Ձինապտօ. տե՛ս չիննապտկա:

Ձինպուէֆօլիօ. տե՛ս բէնթհաբհիլլօկաէա:

Ձինա ռատիքս. տե՛ս քինաէռատիքս:

Ձիննամօմում, կամ լաուռուս չիննամօմում, լտ: քաննէլլա, կամ չիննամօմօ, խտ: թաուչին, կամ տարչին, տճ: կռֆիլ, արբ: և ըստ մեզ՝ կինամոմոն, կամ կինամոն, կամ գարսեննի, և կամ գարսին: Է հռչակաւոր կեղև ինչ նուրբ, երկայն, անուշահոտ, հատ, քաղցրահամ, համեմային, միանգամայն կծանող լեզուի, որ արտադրի՝ի բուսոյ, կամ յոտոց ծառոյն կոչեցեալոյ յիտալացւոց՝ քաննէլլիէռօ. որ մեծութբ գրեթէ ոչինչ ընդհատ է յուռենեաց մերոց: Փայտ այսր ծառոյ կարծր է և սպիտակ. բայց զուրկ՝ի հոտոյ: Տերևն նման է տերևոյն այնմիկ՝ զոր լաւրներէն կոչեն՝ մալաբաթհռում. այլ հատ նորա և հոտ՝ նըմն զկինամոն: Ծաղիկքն՝ի վերս երևին՝ի ծայրս ոտոց, և են փոքրիկ, սպիտակ, և վինջաձոր: Բերէ պտուղ երկնցա՝ի տարուոջ, որ նման է փոքրիկ կաղնւոյ, գոյն նորա՝ի սկզբանն է կանաչ ջաղոյն, իսկ՝ի հասանիլն սեաւ, մէջն հնութալից, և տապահամ, և իւղային, և անուշահոտ: Իսկ կեղև ծառոյն է նոյն իսկ կինամոնն, որ՝ի սկզբան անդ-

է կակուղ, և կանաչադոյն, և ապա առ ասկաւ սա կաւ կարծրացեալ փոխի ՚ի գոյն ջնկականմիր, կամ մթին կարմիր: Ընդնիւ և ընտիր համարի երկրորդ կեղևն, զոր սկսանին հաւաքել յաւարտէ մարտի մինչև ցյունիս, և չորացուցեալ յարևակէզ տեղիս առաքեն ՚ի վաճառ, որ է առատ իւղով և ցնդական աղիս, և բնութեբ դրդռիչ և խթիչ. միանգամայն և դեղ ազդուական ընդդէմ սկարրութեբ ջրոց, ախոնդանոտութեբ, իջուածոց լեղուի, փորհարութեբ, և ախտի փքոտութեբ: Ձափն ՚ի 10 ցորենոյ մինչև ց30 ՚ի. կեղևոյ սատի եղուզանեն զիւղ ինչ տակեգոյն, ազդու, և կիզողական, զոր լուծանեն կրկնահան ցքուով, և խառնեն ընդ չուր ՚ի ցքահանէ եղուզել, որով և լինի չուր ինչ ապխտակ, և ոգիաւոր, լաւինական անուամբ՝ ապուա չինուամօմուամ անուանել. տաճկերէն՝ թառչին սուլյու. որ վարի ՚ի զօրատուն դեղոցայս: Ձափն ՚ի 2 տրամ մինչև ց4. խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղոցէից: Ծառ այսր կեղևոյ բուսանի ՚ի հլզին աչլեանայ, և յայլ տեղիս արևելեան հնդկաց, բայց տորայս՝ ազնուագոյն է, և պտուղն՝ որ արտադրի ՚ի ծառոյ սատի լինի առաւել իւղային, և առաւել հոտաւէտ. զոր լուսել արիւնեն ՚ի չուր չերմ, և ելանէ յերեսս չորոյն իւղ. որ ՚ի ցրտանալ իւրում պնդանայ իբրև զճարպ. յորմէ յօրինեն ճրագ մինչ ՚ի պէտս արքային աչլեանայ. որ ՚ի վառիլն ընդ լուսոյն բուրէ և հոտ անոյշ:

Ձիննապտուխս, կամ սուլբհուռէթաւմ հիտուաղ ձիւռ ռուսպուսմ, լտ: չինապուս, իտ: զինձիֆր, տճ: կինաբարխս, յն: Ընձիւթ լինչ ամբոխչ, կարծր, ծանր, հրատիպ, և շոշափուն. որոյ կրկին տեսակ է. բնական, և արուեստական: Բնականն է հանքային զոր Իտալացիք կոչեն՝ չինապուս մինէրալէ, որ սովրաբար գտանի ՚ի ոպանիս, ՚ի գերմանիս, և ՚ի գաղղիս, պոյացեալ ՚ի ծծմբային սատրերկրեայ հոսանուտ հիւթոց խառնեցելոց ընդ անդկէ: Իսկ արուեստականն կոչի յիտալացւոց՝ չինապուս ատթի ֆիցիալէ. զոր կազմեն ՚ի սան և ուժ սրամ՝ անդկէ, և ՚ի վեց սրամ՝ ծծմբոյ: Ընդնիւ հանապն, ւժգէ եցէ ծանր, կարծր, շոշափուն, գոնեղ, մաքուր, և թխատեսակ հրապոյն. որ յաշխս ՚ի վարս արկանի ՚ի նիւթ կարմիր մեղրամոմի, նա և ՚ի դեղ սատի գաղղիականն, եղեփանդականն, բորոտութեբ,

և ոչխարնոյ. զի է թուլացուցիչ բնութեան: Ձայն՝ի
2 ցորենոյ մինչև ց10: Նոյնպէս է գեղ լուանոտուբե
և չարաչարութեանէ: Վարի և՝ի պէտս կերակրի ներկի:
Ձինօկլօտուամ, լտ: չինօկլօտա, կամ լինկուա տի
քանէ, իտ: գէօբէք տիլլի, տճ: լնտանիլգէլը, արբ:
և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ չանալեզու: Է իստ ինչ
վայրի, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու տանաչափ,
ճիւղալից, և թաւամազուտ: Տերևն փսխուկ, հո-
տաւէտ,՝ի ձև լեզուի շան, յորմէ կաշաւ և զանուն:
Ծաղկին կարմրերանգ, և փոքրիկ՝ նման ըստ իմիք
ծաղկանց եղնալեզուի, և ունի՝ի մէջ իւր զփոքրիկ
և զսպիտակագոյն առէջս ինչ հերձուտ սրատուքս ելեալ:
Ջկնի ծաղկանց սրատարբ պտուղս բոլորակաձևս,
ունելով՝ի վերայ թաւամազս խայթիչս, որք կուտեն
՝ի հանդերձս անցաւորաց: Իսկ արմատն երկայն,
ատուար, ուղիղ, սաստկահոտ, տաղտկահամ, ար-
տաքուստ թուխ, իսկ՝ի ներքուստ սպիտակ: Բո-
նէն յամային վայրս, և՝ի գերեզմանատունս: Բնու-
է սեղմիչ և թմբրեցուցիչ, որով և խափանէ զհոտումն
որովայնի, և մեղմէ զխռպս:

Ձինօմօռիամ քօչչինէուամ. տե՛ս Ֆուռնիօ տի մալ-
թա:

Ձինչհոնէ, իտ: սինչհնկիկ, տճ: պէսէր կիմ ասլաք,
արբ: էչէրուզ, պր: և ըստ մեզ՝ խաղաւարտ:

Ձինթէբաթիքօ. է անուն փամփշտեան խաղալա-
կայ:

Ձինթիթիսէ, լտ: ինֆիսամնացիօնէ տէլլա վէշի-
քա, իտ: քալափուշտա թուխուշտասը, կամ ինֆիս-
նէթի, տճ: և ըստ մեզ՝ բորբոքումն փամփշտոյ. տե՛ս
հա. ա. երես 118:

Ձինթիքօ. անուամբ այս լմանին խաղալակք
լեղաբերք,՝ի ձեռն որոց ածի մալճն՝ի լերդէ՝ի
պարկ լեղւոյն:

Ձինթինֆէլիա. անուամբ լմանի պարկ լեղւոյ
որ և եցէ կենդանեաց:

Ձիտօնիա, կիմ մալուա չիտօնիա, և կիմ քօթօնէուա;
լտ: բէրա չիտօնիա, կամ մէլաքօթօնիա, իտ: քիտօ-
նիա, յն: այվա, տճ: սէֆէրկիլ, արբ: սալ, կամ
պէյ, և կամ կամրաթ, պր: և ըստ մեզ՝ սերկևիլ:
Պտուղ գնատակերպ, դեղնափոյն, անուշահոտ,
մէջն թամբալիր, սպիտակ, և տև փոքր մի սակս,
այլ ախորժահամ, միանգամայն և դեղ զօրաւոր ըստ

տի, և ստամոքսի. զի է սեղմիչ, և փոքր մի գրգռիչ բնութ՟ն. ուստի և պատշաճողական կերակուր է լոյծ բնութ՟ն վիճակելոց, եփեալ 'ի մէջ մոխրոյ, կամ այլ եղանակաւ: Կորիզք նորա որք լինին 'ի պտղի անդ՝ են երկայնաձև, մթին կարմիր, խժային, և մածուցիկ. միանգամայն և դեղ հազից, թոքոց, արիւն թքանողաց, թանչից, և փորհարութ՟ն. զի է քաղցրացուցիչ, և թեթև սեղմիչ բնութ՟ն: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի. զոր պարտ է եռացուցանել ընդ չորս ունկի ջրոյ: Այլ և օգտէ այտուցաց և ցաւոց աչաց, շրթանց, լեզուի և բերանոյ, եթէ դիցի 'ի թրմոց 'ի ջուր ջերմ ժամս երիս, և արկցի 'ի վերայ այտուցեալ և ցաւագնել՟ մասին մարմնոյ:

Չիրսօչէլէ. այսու անուամբ իմանի պալարն այն որ գոյանայ 'ի սերմնական անօթս:

Չիրքօնճիռաթօռէ. շրջապտոյտ մկանունք. կոչին և օթթուռաթօռիօ:

Չիքլամէն, կամ չիքլամինուս, և կամ արթանիթա, լտ: բանէ բօռչինօ, կամ չիքլամինօ, կամ բան թէռռէնօ, իտ: եէր սօմունու, տճ: և ը՟ մեղ ստուգաբանի՝ հաց խոզի, կամ հաց գետնոյ. խոտ երկայնացօղուն, յորոյ վերայ դասեալ կան ծաղիկք փոքրիկ և ծիրանագոյն. բերէ տերևս լայն և բոլորշի. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս սպիտակախառն կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ փոքր մի ծիրանագոյն. զոր ծեծեալ և եդեալ 'ի վերայ այտուցաց՝ վաղվաղակի ցրուէ կամ հասուցանէ: Արտադրէ պտուղ ինչ թաղանթային, ունելով 'ի միջի սերմունս անկիւնաւորս: Ունի արմատ լայն, ստուար, բոլորակաձև, և սևաթել, սպիտակ 'ի ներքուստ, իսկ թուխ արտաքուստ: Բուսանի 'ի հովանաւոր, և 'ի ցամաքային տեղիս. որոյ արմատ լոսեալ 'ի փոշի մանրամաղ, և արբուցեալ, դեղ է վատառողջ անձանց. զի սթափէ զթըմբրեալ մարմինս, մաքրէ զաղտեղութ՟ն արգանդի, լուծանէ զխցանս, և զդաշտանս կանանց: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ: Յօրինեն 'ի սմանէ նաև ազգ մի սպեղանւոյ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ առթանիթա. որ 'ի վար արկանի 'ի դեղ խլութ՟ն:

Չիքհօրիում, կմ չիքօրիում ինթիպուս, լտ: չիքօռիա սալվաթիքա, իտ: սիքօռէ, գղ: ուվայլտ սըքքըրի, անգղ: եապան հինտիպասը, տճ: գէասնի, կմ հինպիթ, պր: և ըստ մեղ՝ եղերդ, կամ եղերդնակ

վայրկ: Բոյս յաճախեալ յերատիս, նա յաւէտ ՚ի
ջրյակայս վարիպս. որոյ տերևն է երկայն, եղերա-
հերձ, թաւամազուտ, կաթնալից, և յոյժ դառնա-
համ: Ճաղիկ նորա է վտքրիկ, վինջաւոր, և կապ-
ատպոյն: Ածատրէկ տերմնափակ լինչ երկայնաձև,
յորում բազկանան տերմունք սպիտակք, և եռան-
կնճռաձևք: Իակ արմատն սպիտակ, երկայն, ատուար
՚ի չափ ճկոյթ մատին մարդոյ: Ածոյս բոյս ունէ ըղ-
գոյացական ընչբորակս, և խոզ. որոյ տերևն լինի
դեղ ապտս ընդդէմ խցանաց ատրին որովայնի և
ընդերաց. այլև մաքրէ զարիւն, զի է մեղմօրէն գըր-
գռիչ, և լուծիչ: Ձափն ՚ի վեց սրամէ մինչև ցուէթ.
զոր պարտ է եռացուցանել ընդ մի լետր ջրոյ, և ա-
ռեալ լինի ըմպելիս այս ՚ի միջոցի 24 ժամուց. Ջնորդ
գործունէութեան ունի ՚ի ցքահանել եղուզեալ ջուրն:

Ձևքուեթա, լտ, և խա. կամ քօնխուա մաքուլա-
թուա: սիկիս, գղղ: հէմլօք, անդղ: պալտրան, տճ:
թահմահ, կամ շուքէրան, և կամ շէֆքէրամ, արբ:
խուրմ, կամ շիւք, պր: և ըստ մեզ՝ մոլախինդ, կամ
կոնիոն: Ի բոյս զազրահոտ, և թունաւոր. որոյ են
երեք տեսակք. առաջին տեսակն կոչի ՚ի լատինաց
ուոյ՝ չևքուեթա ապուաթիկա, կամ հէռատա չևքուեթա
ապուաթիկա. այսինքն մոլախինդ չորային. որոյ ցո-
ղունն է ատուար, երկայն իբր հինգ տանաջափ, ծըն-
րատար, մէջն դատարկ, յոկեալ, և բծաւլից: Տերև
նորա ունի զձև տերևոյ չէռվիօլիոն կամ քարտանի:
Ճաղիկն սպիտակ, հինգթերթեան ՚ի ձև շուշանի:
Բերէ և ատուար բազորչիս, յորս են սերմունք վո-
քրիկք, և դարձեալ պոյնք: Իակ արմատն սպիտակ,
անկաւէց, երկայն իբր տանաջափ, և ատուար մատ-
նաչափ, տոպատիամ, միանգամայն և անախորժելի:
Բուսանի յերատիս ՚ի բուրաստանս, և ՚ի ցանկա-
պատ տեղիս, նաև ՚ի ատորոտս լերանց, և ՚ի հովա-
նատար տեղիս: Ածոյս՝ բնութիւն է թմրեցուցիչ,
թուլացուցիչ, և թիւնաւոր. զի եթէ ոք կերիցէ
զատ վրիպակաւ կամ յանդիպատրաքոյ քան զչափն
սահմանեալ՝ պատճառէ զգրգռումն միանգամ ատ-
մոքի, զսաստիկ ժայթքումն, զպտոյտ գլխոյ, զնէթ
ատամոքի, և փորոտեաց, զցնցումն միանգամ, զհո-
գոյն տեղեան յակամայից, զհեծկլտանք, զայտու-
ցումն ատրին որովայնի, և այլոց անդամոց. և եր-
բեմն ևս զբորբոքումն բռնադատ մարմնոյ, ուր և

ականի Թշուառական Թիւնաւէրն անբերելի անձ-
կութե՛ի ցուրտ քերան հարեալ զրկիլ ՚ի կենաց։
Ա՛յլ դարման սորա չէ՛ ինչ տարբեր ՚ի դարմանոց
այլոց Թմրեցուցիչ և մահահրաւէր բուսոց, կամ
խոտոց։ Բայց մեք ատէպ ՚ի կիր արկանեմք զսա ՚ի
դեղորայս դուզնամանեայ քանակաւ, այսինքն զկի-
ոյ մանն միոյ ցորենոյ մինչև ցերկու կամ ցերեք ցո-
րեան չաւուրն, և յետոյ առ սակաւ սակաւ աշխ-
ճանաւ առաւելուլ զքանակն մինչև ցմի տրամ ամ-
բողջ։ զի լուծանէ զնացանս աւիշեան անօթոց, և
զամենամանր ծակուխս երակաց, որով և ցրուէ կամ
փարատէ զայտուցս խուլականս ՚ի վեր երևեալս ՚ի
պարանոցս և յամորձիս։ և բուժէ զնըդեննիս, և
զվէրս ճարակեալս ՚ի քաղցկեղոյ։ Նոյնպէս յաճախ
կազմեն ՚ի սմանէ սպեղանիս առ ՚ի փարատել զը-
կարծրատնդուքն փայծէղան, լերդի, և միջընդե-
րոց, այլև ՚ի ցրուել զնոյսս որկորոյ՝ արկանելով ՚ի
վերայ վշտացնեալ մասին մարմնոյ։ ՚Ի սմանէ յօրի-
նեն և զդոյացուքն ինչ անուշոյն, զոր խաւլք՝ էս-
թրաթեօ ոի էնքուեթա անուանեն, զորմէ լինովին խո-
սեցաք ՚ի տառն՝ Ե։ ՚ի կարգի իւրում։ Երկրորդ
տեսակն կոչի ՚ի լատինացւոց՝ էնքուեթա կամ հէրպա
քանինում մոքուլաթում։ նակ երրորդ տեսակն ան-
ուանի ՚ի նոցանէ՝ էնքուեթարիա կիմ հէռպա սէթհու-
սէ էինաբլի։ որք և երկոքին սոքա են բնուեթ և
ներգործուեթ նման սուաչնոյն, բայց ոչ են այնքան
յարմար ՚ի դեղորայս՝ որպէս զսոյն։

Ձնքօնիա, և կամ նախս, լս։ էնքօնեա, իտ։ գու-
գու, կամ լաքլաք, և կամ չէգուլթաեուր, արբ։
լեաքլեաք, պր։ և ըստ մեզ՝ արագիլ։ Ի Թուրքն
ջրասէր, որոյ կտուցն է երկայնաձիգ, որպէս և պա-
րանոց նորա։ Փետուրք նորա խայտաբղէտ, այսինքն
սպիտակ, և սեաւ։ սրունքն կարմիր, և երկայն։
այլ մեծուեթ և ձևով մարմնոյն՝ նման է կռնկան։
նակ ձայնն՝ փայտահարի։ գնէ զբոյն նը ՚ի վերայ
տանց, զոր ՚ի յոլով տեղիս բնակիչքն հոգունակուբ
պաշտպանեն, զի զգաստ գոլով բնուեթբ, ՚ի գալ գո-
ղոյ՝ իւրով գանգատական ձայնիւ յարուցանէ ՚ի քնոյ
զտանուտէրն։ Սովորական սրա նորա՝ օձ, ձուկն,
ձնձղուկ, և այլ զեռունք։ Մխա սորա՝ լինի դեղ
թունից, և տկարուեթ ջրոց։ Ճարպն նոյնպէս լինի
դեղ ցաւոց յօդուածոց, օծանելով ևեթ զսոյն ՚ի վերայ

ցաւագնեալ անդամոյն. իսկ լեղին սրէ զոհասութիւնն աչօց:

Պ.

Պազիլիքոս. տե՛ս Օձիմուս:

Պաթիթէռլոքասատ ատուն. այսու անուամբ ըստ անգամոցն նշանակի՝ խինձ ականջաց. որ է խոռոչեալ թմբկի ականջաց:

Պալաէննա, կամ չէթէ, և կամ չէթուս, լս: պալլէնա, իտ: առա պալըղը, կամ ֆալեանօս, ամ: և ըստ մեզ՝ պալէննա, կամ բալենայ: Ի կէտ վիթխարի՝ յաճախեալ ՚ի խորս հիւսիսային ովկիանոս, և ասի լինչ ամն մինչև ցվախճան կենաց իւրոց, ուստի և գոյանին ՚ի նոսա երբեմն մեծամեծք չոյժ. որք ըստ էրկայնութեանն հասանեն ՚ի 42 ոտնաչափ, և առաւել. պլուխն նորա է ատուար չոյժ և բոլորշի. ատամունքն մեծ՝ մինչ մի և կէս լիտր. այլ ՚ի մէջն ունի պլիսոյ կիտին՝ է հինգ լինչ իւղային, և հոտաւէտ, զոր ի տալ կոչեն՝ օլիս տի պալէննայ, յորմէ գործեն կակղացուցիչ և մեղմացուցիչ դեղորայս:

Պալատուսթիւտ. տե՛ս բօմեում կրանաթուս.

Պալատիթա, կամ թանուչէթուս պալատիթա, լս: քօսթօ, իտ: էռպ ուիս քօփ, գղղ: քօսթ մէրի, անգղ: Ի բոյս լինչ որոյ ցօղունն բարձրանայ չերկրէ իբր մի և կէս ոտնաչափ, և է ատուար, ուղիղ, կարմրերանգ, և հիւթալից: Տերև նորա է երկայնաձև, եզերահերձ, դառնահամ, միանպամայն և համեմային. ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոյն, և է չիւխտ կարմիր, որպէս և կանթ նորա: Պտուղն տանձաձև, դեղին, անհարթ, և թաւամազուտ, յորում է և կուրիզ ոսպնաձև: Իսկ արմատն սպիտակ, և թելալից. բուսանի ՚ի բուրաստանս. զոր ժողովեալ ՚ի կէտ տրամէ մինչև ցմի՝ դնեն ՚ի թրմոց ՚ի ութ ունկի ջուր չերմագին ժամս վեց. յետ քամելոյ ոսն ըմպել վասն աճեցուցանելոյ զախորժակս կերակրոյ, և զօրացուցանելոյ զստամոքսն. զի է գրգռիչ, և քրտնաբեր բնութեամբ:

Պալատուրում, լս: պալատուրօ, իտ: պօ, գղղ: պօլըմ, անգղ: բէլլիպինկ, ամ: պիէլասաո, արք: յ.

ըստ մեզ՝ բալասան: Կրկնատեսակ է, այսինքն բնական, և արուեստական: Բնականն է հեղանիւթ թանձրամած, որք՝ի զանաղան տեսակ ծառոց, և տընկոց հեղանի, և հոսէ: Իսկ արուեստականն՝ է հեղանիւթ լոյծ, զոր ելուզանեն յո՛ և ի՛ցէ նիւթոց խառնմամբ ցքւոյ, կամ գինւոյ, յորոց զկարևորսն մի առ մի ստորագրեսցուք յառաջիկայդ:

Պալսամում աբօբլէթիքում, լտ: պալսամօ աբօբլէթիքօ, իտ: տամլաեա քարշը բէլէսէնկ, տճ: Է բալասան արուեստական հռչակաւոր՝ի դիպուածս իջուածոց, անդամալուծութե՛, և՝ի մասնաւորի ամենակերպ տկարութե՛ց ջլաց, և մկանանց մարմնոյ օծմամբ այնու զվշտացեալ մասունս: Այլ և դիմակալէ յոռի օդոց, և թուլութե՛ ուղղոյ և ջղաց, եթէ հոտոտեսցէ ոք՝ի սմանէ յաճախակի: Զայս եթէ կամիս կազմել, ա՛ռ կէս ունկի՝ օլիօ տի նօչէ մօսքաթա. երկու տրամ ստորաչէ քալամիթա. ութսուն շիթ՝ պալսամօ տէլ բէրու. և եդեալ զայս ամենայն յապիկած պոյտն, մերձեցո՛ ՝ի հուր թեթև. և յորժամ սկիզբն առնէ եփիլ, ա՛րկ՝ի նա կէս ունկի՝ էսթրաթթօ տի մէնթա, օլիօ տի քաննէլլա, օլիօ տի սուչ չինօ, օլիօ տի րութա, օլիօ տի լավանտա, օլիօ տի բուլէճիօ, յիւրաքանչիւրոցն քառորդ տրամ. և մի ունկի՝ սբիրիթօ տի սալ ամմօնիաքօ. զոր պարտ է դնել յետ տմենեցուն, այլ խառնելի է անընդհատ ծայրիւ փոքրիկ ինչ ցպոյ՝ մինչև՝ի զանգիլ բարւոք ընդ միմեանս, և լինել մի բաղադրութիւն, և յետ պաղելոյ դի՛ր յանօթ ապակեայ՝ի պահեստ:

Պալսամում անօտինում, լտ: պալսամօ քօնթռա բօթակռա, իտ: նիքրիզլէրէ քարշը բէլէսէնկ, տճ: և ըստ մեզ՝ բալասան ընդդէմ ոտնառութե՛. որ այսպէս բաղադրի: Ա՛ռ մի ունկի՝ օբբիօ. և հինգ ունկի՝ օճառ սպիտակ. և մանր հատանելով զայս դի՛ր՝ի թրմոց յերկու լիտր՝ կրկնահան օղի զաւուրս երիս. և ապա զօղին ուժգին քամեսցես կտաւով, յոր յաւե՛լ երեք տրամ՝ քանֆօռա. և կէս ունկի՝ օլիօ էսսէնցիալէ տի րամէռինօ, և միանգամայն անդադար խառնեա՛ զայս ծայրիւ մաքուր ինչ ցպոյ՝ մինչև զանգեսցին բարիոք ընդ միմեանս. և լինի դեղ ոտնառութե՛, յօդուածացաւութե՛, և ձեռնառութե՛, որով կազդուրէ զցաւս նոցին, եթէ օծանիցի յամենայնում 4 ժամու միանգամ՝ի ցաւագնեալ մասունս

անգամոց: Եւ երբեմն ի ներքուստ ևս ի վար սլ-
կանի ի 30 չթէ մինչև ց50, նաւն ընդ հատարակ
օդոյ վան ջրային խթից. բայց զգուշութիւ պէտք
են, զի բազում անգամ լինի ընդհատակար յղեաց պատ-
ճառաւ քարերոյ, որ գտանի ի բազպրութիւ այսր
բանասանի:

Պաղատամուտ աչէթիքուտ քանֆօռաթուտ, լս: պալ-
ատամ աչէթիքօ քանֆօռաթօ տէլ տօթիօռ բէլլէ-
թիէռ, լտ: Ի բալատան ինչ արուեստական. որ
պատպէս կազմի: Ա՛ռ մի տրամ սաբօնէ անիմալէ. և
նոյնչափ՝ քանֆօռա. ատան չիթ էսաէնցա սի թիմօ.
և մի ունկի՝ էլիէռէ աչէթիքօ: Զայս ամենայն հե՛ղ
ի ջիշ. և գի՛ր ի վերայ ջերմացուցեալ ուազոյ առ՛ի
հալել. և զկնի հալելոյ քաուռա՛ ըստ կուսւ, լի՛ց յանօթ
ապակի քաջ խցեալ ապակի խփով: Ջօրաւոր է բա-
լասանս այս ի դիպուածս յօդացաւուէ, նա յատկա
չիսաթիքա անուանեալ յօդուածոցաւութեան, եթէ
օծանիցի յամենայնում երեք կամ չորս ժամու միան-
դամ ի վշտացնեալ մասունս անդամոյ, միայն թէ
կրկնելն է գոնէ մինչև ի տասն օր:

Պաղատամուտ արչէի, լս: պալատամօ տ՛ արչէօ սի
մուխ, լտ: Բալատանս այս յոյժ գերազանց է, և
պատշաճաղական ի դիպուածս ամենաստեակ վէրաց
նորոգ ընկալելոց, զի սպիացուցեալ բուժէ առանց
երկար պիտոյից այլոց սպեղանեաց, և միանգամայն
տարամերժէ զտոչորումն, կամ զբորբոքումն նոցին:
Ջայս եթէ կամիս յօրինել, Ա՛ռ երկու ունկի թուէ-
մենթինա. և նոյնքան՝ կօմմո էլէմի, և նոյնչափ՝ ա-
լո սի բէքօռա. ա՛ռ և մի և կէս ունկի՝ օլիւօ տ՛ երէ-
ռէքօ. երկու տրամ՝ էչուա, և նոյնքան՝ տանտալի
ռօսսօ փոշիացուցեալ: Ջայս ամենայն դի՛ր ի պղյան
տապիկած, և մերձեցո՛ ի հուր թեթև, և յորժամ
սկիզբն առնէ եփիլ, ի քաց առ՛ ի հրոյն զպղյան,
և յետ քառորդ մի ժամու արկ յաման ինչ տապիկած:

Պաղատամուտ ալուսթիքուտ, լս: պալատամօ ալուս-
թիքօ, լտ: Բալատանս այս օգտաւէտ է՛ի դիպուածս
պատահական խլուրթե, և ցաւոց ականջաց. որ այս-
պէս կազմի: Ա՛ռ տրամ մի խուղ քաղցր նշոյ. երկու
տրամ՝ պիլէ պօվինա, և կէս տրամ՝ պալատամօ տէլ
Ֆիօռավանթի: Ջայս ամենայն խառնեա քարինք,
մինչև ի զանգիլ ընդ միմեանս. յետ որոյ առ փոքր
ինչ թեել կամ պատրույկ վշոյ, և զանգեա զայն նո-

աչ վաս, մայծ ընդ ծակտես յահանջս խլաց՝ առ ի վա-
րատել զխլուխն, և ի մեղմել զցաւս: Զայս բալա-
ան սովորութեն է տաճկաց մեկնաբանել՝ սաղտըզլը
քարըզ բէլէսէնկ ասելով:

Պալասմուտ բարակնիթիքուտ, լս: պալասմօ անթ-
նիբարակնիթիքօ տէլ քէնձլի, խս: գէօնիլիմլիուղէ
քարըզ բէլէսէնկ, տճ: և բալասան ինչ արուեստա-
կան, կազմեալ ի բազմատեսակ նիւթոց, զորոյ ըզ-
վաստակս բաղադրութենէ թողեալ ի ձարտարութիւն
դեղակազմացն, յայտ առնեմք զօգտաւէտսն նորա:
Յոյժ օգտակար և կարի պատշաճական է ի դէ-
ւուածս անդամալուծութենէ, տկարութենէ ջղաց, և
յաւոց յօդուածոց, օծելով այնու զվշտացեալ մա-
սունս անդամոց:

Պալասմուտ բէդուվխանուտ, լս: սուխթ, կամ
մէլլինկ պօլսում թուի, անգղ: պալասմօ ատ բէդու,
խս: պամ ատ բէդու, գաղ: եէնի տիւնեա բէլէսէն-
կի, տճ: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ բալասան բէդուայ,
որ է բնական, մթին կարմիր, թանձր իբրև զմեղր,
ախորժահոտ, ջերմահամ մխանգամայն և կծու, զոր
արտադրեն ի բունոյ, յատաց, և ի տերևոց ծառոյ
երիք ամերիկայ: Ընտիրն այսր բալասանի գոյանի ի
բերու, յայն սակս յանուն նորա սովորութեն եղև լա-
տինացւոց կոչել՝ բալասամուտ բերուվխանուտ: Ուր է
բնութեբ խթիչ և դրդուիչ. յորմէ կազմի դեղ ազդու
ընդդէմ խոնաւ ընչարդելութեբ, ապականութեան
թոքոց, թանչախատն վտրհարութեբ, մղձաւային, և
ջրային ախտից, ճնշման սմատական պարտուց կանանց,
և հոսման վավաշոտական հիւթոց ի տղմանց խողո-
վակէ: Զամն ի 6 յօրենոյ մինչև ց30՝ խառն ընդ
այլ յարմարագոյն դեղոցէից. զոր պարտ է առնուլ
սոյնչափ երեք կամ չորս անգամ յաւուրն: Գոյանի
և զմեռաւ կազմեալն. որ ի նոյն պէտս վարի, այլ
չէ յարգի և չահաւէտագոյն իբրև զբնականն: Ա-
յլ քաց ի տցանէ՝ են և այլ երկու տեսակք բալասա-
նի սեփհական գաւառին բերուայ, զոր քալ Ճանա-
չեն բնակիչք տեղեացն. առաջինն կոչի յիտալացւոց՝
պալասմօ սէքքօ, որ կարծր է իբրև զկէժ, կարմիր
բանգ, և հոտաւէտ, որ ինքնին բղխէ ի բունոյ վոք-
րիկ և պտղաբեր ծառոյ երիք բերուայ: Իսկ երկ-
րորդն զոր կոչեն՝ պալասմօ պիանքօ, սպիտակ է, հո-
տաւէտ, և հեղանուտ իբրև զկէժ բևեկնոյ, ծորել

'ի հաստաբուն ծառոյ յաւուրս ջերմութեան ամառան։ Երկոքին սոքա վարին 'ի զօրացուցիչ սպեղանիս, և 'ի հատադեղս։

Պալսամում եուտաիքում, կամ օբօպալսամում, կամ պալսամում տէ մէքա, և կամ ամիռիս օբօ-պալսամում, լտ։ պալսամօ տէլլա մէքքա, կամ պալսամօ պիանքօ, կամ պալսամօ տէ' ճիւտէի, կամ պալսամօ տ' էճիթթօ, կամ պալսամօ օռիէն-թալէ, իտ։ մէքքէ բէլէսէնկի, կամ եահուտի բէլէսէնկի, տճ։ Է բալասան ինչ բնական, հեղա-նուտ՝ թափանցիկ՝ ռետնալից, սաստկահոտ, դառ-նահամ. գոյն նորա 'ի սկզբան է սպիտակագոյն, ապա կանաչագոյն, հուսկ յետոյ 'ի գոյն դեղին փո-խի, և փոքր ինչ թանձրանայ. զոր լցեալ յանօթս տանին 'ի վաճառ ընդ հեռաւոր տեղիս։ Ազնիւ և օգտաւէտագոյն համարին ծորեալքն 'ի բունոյ և յոստոց ծառոյն յաւուրս տօթոյ ամառան՝ սպիտա-կագոյն, թափանցիկ, դառնահամ, և կիտրոնահոտ, որք և սակաւ ուրեք երևին յայսոսիկ կողմանս։ Նմին իրի հարկ է 'ի վար արկանել զծորեալսն, կամ զբըղ-խեալսն. որք լինին դեղ ազդու ընդդէմ թուլութեան ջղաց, խոնաւ շնչարգելութեան, և հոսման վավաշոտա-կան հիւթոց 'ի սաղմանց ճանապարհէ. նոյնպէս օգ-տաւէտ է ժանտախտից, և հարուածոց թունաւոր զեռնոց. զի է դրդռիչ բնութեան։ Չափն 'ի 10 շթէ մինչև ց40։ Այլև օգտակար է վիրաց, և ցաւոց և տկարութեան ջլաց՝ օծելով այնու զվշտացեալ մասունս մարմնոյ։ Ծառ այսր բալասանի բուսանի 'ի հրէաս-տան 18 ժամաւ հեռի 'ի մէտինէէն, և 11 աւուրբք 'ի մէքքէէ. յայն սակս լատինացիք կոչեն զայս բա-լասան մէքքէի. բուն նորա է փոքրիկ և բազմոս-տեան. որոյ ոստք են ուղիղ, թեթև, և ծնրաւոր. կեղևն կանաչ է 'ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ կարմրագոյն. փայտն սպիտակ, ուղղալից, և անու-շահոտ. յորմէ կազմեն դեղ ազդու ընդդէմ ցաւոց գլխոյ, և ոտամոքսի, և 'ի մասնաւորի՝ խածուածոց կատաղի շանց, և տարափոխիկ ախտից. տերևն նման է տերևոյ փեգենայի։ Ծաղիկն սպիտակ, և աստ-ղաձև. պտուղն փոքրիկ, սրածայր, և կանաչ, այլ 'ի հասանիլն փոխի 'ի թուխ. համ նորա նման է այ-լոց համեմաց՝ զոր բնակիչք երկրին չորացուցեալ և լոսեալ 'ի սանդ՝ գործեն անտի դեղ պահպանիչ ա-

ռալլուԹԷ, խայԹուածոց օձից, և նուազուԹԷ ատղ-
ին. զի ե խԹիչ բնուԹԷ: Ա՛յս պտուղ ոչ ապակա-
նի արագ, այլ սևէ. զոր լսաինք կոչեն քառբօտալսա-
մուտ. ունի և կորիզս դեղինս, հիւԹաւորս, հոտա-
ւէտս, և դառնահամս: Ա՛յս ծառ գտանի և յերջա-
նկին արտաքսայ, 'ի վերին եգիպտոս, և յայլ տեղիս
ամերիկոյ. բայց տորայս ազնուագոյն ե:

Պալատամուտ Թօլուէֆէռա, լտ: պօմ տիս Թօլիս,
գղ: պալըմ օվ Թօլիս, անգղ: պալատամօ ԹօլուԹանօ,
իտ: Ե բալասան ինչ բնական դեղին՝ հարեալ 'ի
գոյն կարմիր, հեղանուտ, խժային, մածուցիկ, կի-
տրոնահոտ, ջերմահամ, միանգամայն և կծանօղ լեզ-
ուի. յորմէ կազմեն դեղ ազդու 'ի դիսպուածս մի-
զարգելուԹԵ, ընչարգելուԹԵ, հարբխոյ ինքելոյ 'ի
կուրծս, և ԹուլուԹԵ ջլոց. զի ե դրդռիչ, և միզա-
բեր բնուԹԵ: Ազին 'ի 10 շԹէ մինչև ց20: Ծառ
տոքա բուսանի յամերիկայ. լինի 'ի ջոր և յանբեր
տեղիս. ածի չափաւոր 'ի Թանձրուն և 'ի բարձրու-
Թիւն. տերևն մշատպալար ե, նաև պտուղն վոքրիկ և
դառնահամ. յորմէ յօրինեն դեղ ազդու ընդդէմ
հարուածոց օձից:

Պալատամուտ ատւըֆհուրիս ԹէռէպէնԹհինաԹուտ,
լտ: պալատամօ տի ծօլֆօ ԹռէպէնԹինաԹօ, իտ: գիւ-
քիւրԹ բէլէպէնկի ԹրէմԷնԹինէ, ատ: Ե բալասան
ինչ արուեստական բաղադրեալ 'ի մանր ծծմբոյ,
և 'ի ցքւոյ խժի բևեկնոյ. հոչակաւոր ե սա 'ի մա-
ան օգտաւէտուԹԵ 'ի դիսպուածս վիրաց Թոքոց, ե-
րիկամանց, և այլոց ընդերաց. որով մաքրեալ վի-
րատ ջնոտա. և միանգամայն ջորացուցեալ ապակի-
նէ զհիւԹս վավաշոտականս՝ որ հոսի 'ի ատղմանց
Ճանապարհէ, և այլ որոդայԹաւոր ախտս, յորս
ապահովապէս 'ի կիր արկանի 'ի նեղքուատ: Ազին
'ի վեց շԹէ մինչև ց20 յաւուրն:

Պալատամուտ քօբահիվա, կի պալատամուտ քօբատու, և
կի պալատամուտ քօբահպա, լտ: պօլըմ օվ քօբէյսիէ,
անգղ: պալատամօ տէլ քօբատվա, կամ պալատամօ տէլ
քօբքատհպա, իտ: պօմ տը քօբահիւ, գաղղ: Ե բալ-
ատն ինչ բնական՝ բղխեալ 'ի բնոյ ատտալից ծառոյ
երկիր արևելեան հնդկայնոյ յաւուրս ջերմուԹԵ ամա-
ռան, ապխտակ հարեալ 'ի գոյն դեղին՝ մաքուր, հե-
ղանուտ երբեմն գմեղս, Թախանձիկ, հոտաւէտ, դառ-
նահամ, միանգամայն և կծանօղ լեզուի: Ընտիրն

այսր բալասանի գետանի յամերիկայ, որ բնութեամբ
լինի գրգռիչ, և միզաբեր. զոր սակս՝ ի կիր արկա-
նեմք՝ ի դեղատածս միզարդելութեանէ, հոսման գալ-
ղևական հիւթոց՝ ի սակմանց խողովակէ, և լուծ-
ման արգանդի կանանց, յորում դեղատածի վտհա-
նակ տեառաեսական արեան հոսի հիւթ սպիտակ շա-
բաւանման: Ջոպին՝ ի տան շրթէ մինչև 320. զոր
պարտ է խառնել ընդ մի ձուոյ դեղնուց, ընդ մի տրամ
խեժի արաբիոյ. ընդ մի տրամ քաղցր նշոյ. յաւելլով
՝ի նոյն փոքր ինչ շաքար, և բաւականաչափ գալղ
ջուր. և առեալ լինի ըմպելիս այս՝ ի միջոց 12 ժա-
մուց:

Պանանէա, կամ մուզա բարատիզիաքա, կամ մուզա
քլինֆֆօուԹիանա, լտ: պանանիէ, գղղ: բէնինԹին
Թուի, անգղ: ֆինքօ տ՝ ատամօ, իտ: Մուզատ անուն,
որպէս Թուի առեալ՝ ի յարաբական բառէն՝ մուզ,
յորմէ և առ հայս՝ ադամաԹուզ, ի պատուղ ինչ նման
բատ իմիք Թարմ բակլայի, ողկուզօրէն կախեալ ընդ
տագաներն բնոյն. 40. 50 պտուղք՝ ի մի ողկոյզ. գոյն
նոցա՝ ի սկզբանն է կանաչագոյն, և ապա առ ապ-
հաս սակաս վտհին՝ ի դեղին. ՄԷջ նոցա սպիտակ,
վտափուկ, քաղցր, ախորժելի, միանգամայն և զովա-
ցուցիչ, այլ ցամաք. ունի և սերմունս մանուսն՝ ի
պտղոց սահի կազմեն չամչարակ, որ այնինքն է խո-
հաՓ: Բոյս նորա կամ բուն՝ փուռզ է և սպնգային,
որ բարձրանայ 310, այլև 314 ոտնաչափ առանց ո-
տոց ամենևին. ԵրկայնուԹեն տերևոյ նորա սովորա-
բար լինի վեց ոտնաչափ, իսկ լայնուԹեն մի և կէս.
զոր ալքատք տեղւոյն՝ ի գործ ածեն վտհանակ
սփաեղ: Ընդ բոյս հասարակօրէն բուսանի՝ ի կող-
մանս հնդկաց, ամերիկոյ, և եգիպտոսի, ՝ի հովանա-
ւոր տեղիս. յորժամ պտուղքն հասանին, ընդ նմին
և բոյսն չորանայ. բայց նախ քան զանկանիլ կեր-
ևիլ՝ այլ շառաւիղք ելանեն յարմատոյ նորա, որ կեր
միոյ ամի արտադրեն պտուղ. ապա և նոքին գօսա-
նան, և այլք զկնի բուսանին:

Պասս վէնԹռէ. այսու անուամբ կոչին՝ առոյգն
որովայնն, կամ ներքին փորն:

Պատասանա, կամ առքիթուր լոբբա, կամ լոբբա
մաեօս, լտ: լաբբօրնի, կամ քաբբէլլաշէյա, կամ
բէտասոնաԹա մաճճիօրէ, իտ: պատասան, գղղ: պըր-
տոք, անգղ: տուր ավտաթ օԹու, տճ: Ի հռչակա-

ւոր բոյս ինչ՝ բուսեալ 'ի խոնաւուտ, և 'ի պարարտ տեղիս. որոյ ցօղունն է երկայն իբր երեք կամ չորս ոտնաչափ, եռանկիւնաձև, կարմիր, և թաւամազուտ: Տերևն մեծ, լայնաբաց, 'ի վերուստ մթին կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ, և աղուամազուտ: Ծաղիկն ծիրանագոյն, փնջաւոր, և հերձոտ, յորոյ վերայ զետեղեալ կայ նիւթ ինչ նուրբ՝ նման փոքրիկ ճանկոյ, որով և կռուի 'ի հանդերձս անցաւորաց: Բերէ և սերմունս մանունս, հոտաւէտս, և փետրաւորս: Իսկ արմատն ստուար, երկայն, սպիտակ 'ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ կարմիր, պարարտ, քաղցրահամ, և հոտաւէտ, միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ յօդուածացաւութեան, ոտնանառութեան, ձեռնառութեան. ունի զմասնաւոր գործունէութիւն 'ի մաքրել զարիւն 'ի խժային աղի հիւթոց, 'ի բուժել զխոյլս պարանոցի, և զվէրս գաղղիականս. զի է թուլացուցիչ և քրտնաբեր բնութ՟ : Չափն յութ տրամէ մինչև ց16. զոր օրէն է եռացուցանել ը՟ մի և կէս լիտր ջրոյ:

Պասսիլիքօ. տե՛ս օչիմում:

Պաքքաէ եունիբէռ. տե՛ս եունիբէրուս:

Պաքքէ լաուրի, լտ: տէֆնէ թօհումու, տճ: և ըստ մեզ՝ պտուղն դաբնւոյ. զներգործութիւն սորա մարթիս տեսանել 'ի բառն Լաուրուս:

Պէթա, լտ: պիէթօլտ, կամ պիէթա, իտ: պէթ ռավ, գաղղ: ռէտ պիթ, անգղ: բազի, կամ բանճար, և կմ չիւքիւնտիւր, տճ: սէլք, արբ: բազու, պր: և ըստ մեզ՝ բազուկ խոտն, կամ բանջար: Է բոյս յազգէ խաւարտից, ծանօթ ամենեցուն. որոյ տերևն 'ի կիր արկանի 'ի կերակուրս և 'ի դեղորայս, որ է օգտակար կրծոց, հնագոյն հազից, ախտից թոքոց, միզման արեան. զի է թուլացուցիչ, և կակղացուցիչ բնութ՟ :

Պէթօնիքա կամ վէթթօնիքա, լտ: պէթուան, գղղ: վուտ պէթօնի, անգղ: գէսթէռէ, տճ: և ը՟ մեզ բետոնիկ, կամ կէստրոն: Է բոյս հոտաւէտ բուսեալ 'ի խրամս, 'ի խոնաւուտս, և 'ի հովանաւոր տեղիս իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ՟. արձակէ յտրմատոյ զտերևս երկայնս, լայնս, երկայնականթս և շուրջանակի սղոցաձևս, և դառնահամս: Բանայ ծաղիկս խողովակաձևս, և ծիրանագոյնս. բերէ և սերմունս ոլոռնաձևս: Ունի արմատ բոլոր-

շի, ատուար իբր բթաչափ, և թեւլայից: Նախնիք ՚ի վար արկանէին ասսի ՚ի դիպուածս յօդուածացա- ւորեցին, և այլ պէսպէս ախտից. նաև մեք այժմ մի- այն ՚ի գործ արկանեմք ՚ի քարշել ընդ ունգունս ըստ օրինակի պնչատեղոյ՝ ատ՚ի գրգռել զվատթար հիւթս ուղղոյ, և ՚ի փարատել զցաւս գլխոյ:

Պէլա տօննա, կամ ամառվըլլիա պէլա տօննա, կամ պէլա տօննա, կամ աղձաօքա պէլա տօննա, կամ ամառվըլլիա պէլ տամ, գղլ: Ի բոյս ինչ բազմա- ցօղուն բուսեալ յԵւրոպիա ՚ի գաշտավայրս, յան- տառս, և ՚ի բուրաստանս իբր կանգնաչափ բարձ- րութեամբ. որոյ տերևն նման է տերևոյ ազնտում անուանեալ բուսոյ. բայց քնքուշ, մեծ, և անախորժ հոտով քան զայն. ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տե- րևոյն՝ և է զանգակաձև, հերձոտ, և սպիտակ. ՚ի տեղիս տեղիս նաև ծիրանագոյն: Պտուղն գնատակա- ձև, ատուար ՚ի չափ հատից խաղողոյ, կանաչ, այլ ՚ի հասանելն փոխի ՚ի գոյն սեաւ. փայլուն, և հիւ- թալից, համնորա տախտ է և փոքր մի սեղմիչ, միան- գամայն և տաղտկացուցիչ, իսկ արմատն երկայն, ատուար, սպիտակ, և ոտալից: Այս բոյս սովորա- բար սկսանի ծաղկիլ յամսեան սեպտեմբերի, և եր- բեմն և ա ՚ի ձմերնային եղանակի, և ՚ի սկիզբն գար- նան. որոյ եթէ տերևքն, եթէ ծաղիկքն, և եթէ պտուղքն կարգին ՚ի դառն թխնաւուր և մահահրա- ւէր բուսոց, զի են ուժգին թուլացուցիչ և քնա- բեր բնութեաբ, զորոյ զփորձն առին նախ տղայքն եւրոպիոյ. զի անփորձ գոլով այնմ, կերին անտի ա- ռաւել քան զչափն պայմանեալ, և պատճառեաց ՚ի նոսա զչորութիւն բերանոյ, զդողդոջուն լեզուի, զաստիճ ծարաւ, զդժուարութիւն ՚ի կլանել, և ՚ի ժայթքել, զանհնարին թուլութիւն ջլաց և բովանդակ մարմնոյ, զկրճուն ատամանց, զցնորուն, զցնցուն ջլաց և մկանանց, զմթագնութիւն աչաց, զայտու- ցուն, և զկարմրութիւն դիմաց, զուժգին սեղմուն ընտերաց, զբորբոքուն որկորոյ, ստամոքսի, և որո- վայնի. և երբեմն ևս զբորբոքուն միջընդերաց, թո- ղոց, և լերդի. զաստիճ խէթ որովայնի, զպատյա- դևոյ, զդողդոջուն անդամոց, զլուծուն ջլաց, զանդամալսութիւն, զնուաղուն սրտի, զքաղցիւել անդադրմանելի, և վերջապէս զմահ: Այլ դարման առաւ՝ են ործացուցիչ դեղորայքն, զոր օրէն և վար-

ընդ փոյթ մատուցանել. նոյնպէս պրեհն, զոր պարտ
է պատրաստել քացախով, և մեղրիւ, կամ կանթամբ,
և կամ և նոցէ խլուով: Բայց մեք ստէպ ի կիր ար-
կանեմք զսա ի դեղոյս դուշնամանեայ ջափով.
այսինքն զմի կշիռ ցորենոյ մինչև ցչորս: Իսկ եղա-
նակն զոր պահեմ ի տալն զԹրմոցն, է այս: Առ
քան կշիռ ցորեան՝ ի աւերևոյ սասի՝ որ նոցէ չորա-
ցուցեալ և նուրբ, լսեալով զայն ի մէջ անկանի
լից յանօթ ապակեայ և դիր Թրմոց ի տան ուն-
կի ջուր եռացուցեալ ջոմս չորս կամ վեց. յետ
զետեղոյ զայն պարտ է առնուլ ախտակրին երեք կամ
չորս անգամ յաւուրն, ըստ չափու կիսոյ ունկւոյ:
Եւ ապա առ սակաւ սակաւ աստիճանաւ օրէն է
առաւելուլ զքանակն մինչև ցմէ ցորեան: Զայս չափ
տալք վասն չափահաս արանց և կանանց. իսկ մա-
տաղ մանկանց մինչև ցմի ցորեան յաւուրն՝ խառն
չաքարաւ, և գալղ ջրով: Ըստ որում է դեղս այս ի
գիպուածս բորբոքման որկորոյ, անդ.ամալուծութե,
լուանոտութե, ախոնդանոտութե, ջրավախութե,
հարկն ցնցականի, ջրգողութե, գալկան, և այլ ամե-
նայն ախտից պատճառելոց յուժգնութէ բնութեն,
նա յաւէտ սուր և ուժգին տենդից: Ջնոյն գործու-
նէութե ունի սորա գոյացութեն, զոր խաալք՝ էս
թուաթթօ ու պէլլա ոսննա անուանեն: ի աւերևոյ
սասի երբեմն կանայք ևս կալմեն ազգ ինչ սպեղան-
ոյ, որով օծանեն զբովանդակ մարմինս ևրեանց,
ուր և աւանդեն և պնդեն՝ եթէ է յոյժ պնդացու-
ցիչ, և չքեղացուցիչ մորթոյ, ի դէպ եկեալ անուան
պէլլա ոսննա, որ յիտալացւոց լեզու նշանակէ՝ կին
գեղեցիկ:

Պէլլիս, կամ պէլլիս մինոր, լա: պէլլիտէ մինո-
րէ, իտ: բագըռէթ, գալղ: տէիզի, անգղ: արջն,
արբ: հէյֆարիքօն, ար: Է բոյս ցածուն, և մածու-
ցիկ. որոյ տերևքն են փոքրիկ, ատուար, երկայնա-
ձև, և յղկեալ. և ի միջոյ տերևոց ելանեն նուրբ ցո-
ղունք, որք ի ծայրս փթթեն գեղեցկատեսիլ ծաղկիս
Ճառապայթաձև, և սպիտակ, բայց յոմանս տեղիս
լինի և ծիրանագոյն սպիտակախառն, և չնկապոյն.
ուն և սերմունս մանուս: Իսկ արմատն երկայն և
թելային: Ածի բոյս հատարակօրէն բուսանի ի խո-
նաւուտ տեղիս. որոյ տերևն ունի զմնանաւար և զան-
վնաս գործունէութե ի սպնացուցանել և ի բու-

ժել զնորոգ ընկալեալ վէրս, և 'ի մասնաւորի ընդ-
դէմ թանչից, հոսման արեան, և բորբոքման աչաց:
Պէլծուինօ. տես պէնծօինում:
Պէծօար, կամ պէլծուար, և կամ անթիտօթում,
լտ: պէլծուառռօ փիէթրա տի ֆիէլէ, իտ: պաղէ-
հիր, կամ բատզէհր, արբ: շիֆատառու, կամ ճան-
տառու, պր: պանզէհիր, կամ փանզէհիր, տճ: և
ըստ մեզ՝ դեղթափ, կամ անդեղայ, և կամ մաղձա-
քար: Է նիւթ պնդացեալ 'ի մաղձն կենդանեաց, և
է բազմատեսակ, յորս առաւել երևելի են քառեակ
տեսակք. առաջին տեսակն կոչի յիտալացւոց՝ փիէ-
թռա օռիէնթալէ. որ գոյանայ 'ի պարկ լեղւոյ ո-
մանց թեթևաշարժ քառոտանեաց կոչեցելոց լատի-
նական բարբառով՝ քափռի չէռվա, զորմէ ասեն լի-
նել ազգ ինչ վայրենի այծեղջեր, որ ստէպ գտանի
'ի լերինս հնդկաց, և ամերիկոյ: Այս դեղթափ 'ի
սկզբանն է գորշ ներքուստ և արտաքուստ, և ապա
առ սակաւ սակաւ փոխի 'ի գոյն դեղին, յորմէ գոր-
ծեն դեղ ազդողական 'ի դիպուածս նուաղման և
դողդոջման սրտի, և ըմբռնելոց 'ի մահաբեր տեն-
դէ, 'ի ժանտախտէ, և 'ի պիսակէ, ուր հարկ 'ի վե-
րայ լինի շարժել զչափաւոր քիրտն: Չափն 'ի 4 ցո-
րենոյ մինչև ց6: Երկրորդ տեսակն կոչի 'ի նոցանէ
պէծօառ օքչիտէնթալիս, որ թէպէտ մեծ է քան
զնախընթացն, այլ ոչ այնչափ ազդու իբրև զնա.
չափն 'ի 6 ցորենոյ մինչև ց30: Երրորդ տեսակն կո-
չի՝ պէծօառ տի բօռչի, որ մեծ է քան զկաղին, և
փոքր քան զընկոյզ. որ արտադրի 'ի լեղիս ոմանց
վարազուց, որք յաճախեալք են ոչ միայն 'ի մալա-
քա, այլ ընդ բովանդակ արևելեան կողմանս հնդ-
կաց, զոր հնդկացիք 'ի բարբառ իւրեանց՝ մաստիքա
տէ սօհ անուանեն. այնչափ 'ի յարգի է առ հնդիկս,
մինչև մի կշիռն վաճառի չորից կշռոց ոսկւոյ ուր և
աւանդեն, եթէ օգտաւէտագոյն է ընդդէմ թունից,
ժանտախտից, մահաբեր տենդից, պիսակաց, ցաւոց
տրգանդի, նուազուեն ամսական պարտուց կանանց,
և ընդդէմ ամենայն ախտից պատճառելոց 'ի ցրտու-
թէ: Իսկ զչորրորդն կոչեն՝ պէծօառ տի շիմիա, որ
թարգմանի՝ դեղթափ կապկի: Վարի սա ևս 'ի բժշ-
կական դեղորայս: Չորեքին սոքա են պէսպէս, զի
ոմանք աճեցեալ լինին 'ի չափ հասարակ ընկուզոյ.
ոմանք 'ի չափ հնդկային մշկահոտ ընկուզոյ. և ս-

մանք 'ի չափ կաղնոյ: Ոմանք բոլորշի, ոմանք տափարակաձև, ոմանք սապատողնաձև, և ոմանք երկայնաձև: Եւ որպէս քանակութ՞ի և ձևովք, նոյնպէս և գունովք գլխովին զանազանին, բերելով ըզգոյն ձիթապտղոյ, մոխրոյ, ծիրանւոյ, կինամոնի, բանջարոյ, և՝ն:

Պէհէն ալպում, կամ քուքուպալուս, լտ: պէէն պիանքօ, իտ: պէհէն պլան, գղղ: ուվայդ պէն, կամ սփէթլին բօբբի, անգղ: Է բոյս, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, նուրբ, բոլորակաձև, ծնրաւոր, և փոքր մի տտպահամ: Տերևք նորա նման են տերևոց լեմոնի: Ծաղիկքն գեղեցկատեսիլ, հինգթերթեան, նմա ըստ իմիք ծաղկանց շահոքրամի. ունի 'ի մէջ իւր զփոքրիկ փունջ ինչ թագաձև. այլ գոյնն ծաղկանց սովորաբար սպիտակ է, բայց յոմանս տեղիս լինի և կարմիր, դեղին, և բացագոյն կարմիր. բերէ և սերմն՝ նման սերման լիքհինիսի: Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր մատնաչափ, դժուարաբեկ, արտաքուստ մոխրագոյն, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ, և փոքր մի դառնահամ միանգամայն և համեմային. ունի իւղս և աղս գոյացականս, և է դեղ տկարութ՞ի ջղաց, և ռէսիբօլէ անուանեալ ախտի: Է սորա և այլ տեսակ, զոր լատինք կոչեն՝ պէհէն ռուպռում, որոյ ծաղիկն նման է նռնենւոյ, արմատն կարմրերանգ, և շողգամաձև, իսկ տերևն երկայնաձև իբրև վերնոյն. որպէս և ներգործութ՞ին նման է ներգործութ՞ի նորա: Երկոքին սոքա առատ բուսանին 'ի լեառն լիբանան, զորոց արմատսն կտրատեալ դալարավաճառաց 'ի մանր հատորս՝ առաքեն 'ի վաճառ:

Պէնէվօլուս, լտ: քօռտիալէ, իտ: Է անուն ընդհանուր՝ ո՛ր և իցէ հեղանիւթոց, որք են դեղք օգտակար և զօրացուցիչ սրտի, որպիսի են՝ աքգուա նաֆէ, աքգուա չինամօմօ, լիգուօռ անօտինօ, սբիռիթօ տի մէլիսսէ, և՝ն:

Պէնծօէ, կամ քռօթօն պէնծօէն, լտ: պէլծուինօ, պէլճիվին, իտ: պէնժուէ, գղղ: պէնճէմին, անգղ: ասըլ պէնտ, տճ: և ըստ մեզ՝ կնդրուկ: Է խէժ սաստկահոտ՝ բղխեալ յոստոց կարծրաբուն ծառոյ իրիք հնդկայնոյ և արաբիոյ, որ լինի մեծ, երկայն, և կարծրափայտ. ունի և տերևս երկայնաձևս՝ ըստ նմանութ՞ի տերևոյ կիտրոնի: Այս խէժ ազնիւ հա-

մարի, եթէ իցէ կարմրերանգ, մաքուր, փայլուն, թափանցիկ, սպիտակաբիծ, և դժուարաբեկ. համով ըստ մասին դառն է, և ըստ մասին քաղցր, յորմէ կազմեն սպեղանի ինչ օգտակար վիրաց, և երբեմն ևս դեղ վասն այտուցից թոքի, և շնչարգելութեան: Վարի և 'ի ծխանելիս, զոր արկեալ 'ի հուր՝ բուրէ զհոտ անոյշ, բայց առթէ զհազ:

Պէռպէռիս, լտ: պէրպէրրի, անգղ: պէռպէռօ, կամ քրէսբինօ, իտ: էբին վինէթ, գղղ: ամպէր պարիս, տճ: մուղիթ, կամ պէռպարիս, արբ: Է ծառ ինչ փոքրիկ և փշալից, որոյ կեղևն է նուրբ, և յղկեալ: Ծաղիկ նորա մանր է և բազմաթերթ. պտուղն փոքրիկ, և ձուաձև և շեկակեղև. մէջն թամբալից, կարմրերանգ, և թթու. յորմէ կազմեն դեղ 'ի դիպուածս փորհարութեան, սուր տենդից, և զայրացման ախտի. զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնութեան: Զկեղև այսր պտղոյ՝ որ է տտիպ համով, 'ի կիր արկանեն ընդդէմ դալկան, և հոսման արգանդի, յորում դիպուածի փոխանակ տեռատեսական արեան՝ հեղու հիւթ սպիտակ: Զափն կէս ունկի՝ եդեալ 'ի մէջ մի լիտր ջրոյ, թո՛ղ եռալ մինչև ցմնալ կիսոյ մասին, և 'ի գո՛րծ արկ: Ունի և կորիզ երկայնաձև կարծր, և մթին կարմիր, և բնութեան սեղմիչ: Իսկ արմատն փայտային, դեղնագոյն և տարածողական: Բուսանի յեւրոպիա 'ի ցանկապատ և յանհեթեթ տեղիս:

Պէքքապունկա. յայս անուն կոչեցեալ 'ի գերմանացւոց, յորմէ և լատինացիք՝ վէռօնիքա պէքքապունկա, և գաղղիացիք՝ վէռօնիգ քռէսօնէ, իսկ անգղիացիք՝ պռուքլայմ սբիտուվէլլ: Է բոյս ինչ ջրային, որոյ ցօղունն սփռեալ է զերեսօք գետնի, և է բոլորակ, ստուար, սպնգային, և կարմրերանգ: Տերև նորա է լայն, բոլորշի, թանձր, յղկեալ, թուխ, և շուրջանակի սղոցաձև ատամնաւորեալ: Ծաղիկն կապտագոյն և հասկաձև, պտուղն երկայնաձիգ, և սերմնաւոր: Իսկ արմատն երկայն, օձապտոյտ սպիտակ, և թելալից: Բուսանի յամենայն ուրեք, մանաւանդ 'ի գերմանիա. լի է իւղով և գոյացական աղիւ, օգտաւէտ է ընդդէմ ախտի սքօռպութօի, և միզարգելութեան. զի է մեղմօրէն թուլացուցիչ բնութեան:

Պիանքօ տի պալէնա. տե՛ս սբէրմաչէթի:

Պիանքօ տի ուօվօ. տե՛ս օվում:

Պիթումէն եուտաիքում, կամ պապիլօնիքում, և կամ առբհալթում, լտ: պիթումէն տի ճիուտէա, և կամ ասֆալթօ, իտ: շամաքէ, պր: և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ ասֆալ, կամ ասփալթ: Է կուպր ինչ սեաւ, կարծր իբրև զկպրաձիւթ, թեթև, մաքուր, մածուցիկ, պարարտ, ծծմբային, և դիւրավառ և սաստկահոտ, որ սովորաբար գտանի 'ի մեռեալ ծովու, և տատանի իբրև զփայտ ըստ երեսս ջուրց: Ասի թէ 'ի հնումն եգիպտացիք սովաւ օծանէին զմարմինս մեռելոց, առ 'ի մնալ զերծ 'ի փտութէ, և յապականութէ. ունի նաև զմասնաւոր գործունէութի 'ի զօրացուցանել և 'ի մաքրել զփտեալ վէրս, և կցեալ միաւորէ զայնս, յորս յապահովապէս 'ի վար արկանի արտաքուստ և 'ի ներքուստ:

Պիլէ. տես պիլիս:

Պիլէ նէռա. տես աթրա պիլիս:

Պիլիս, լտ: պիլէ. իտ: խօլիէս, յն: սաֆռա, տճ: լէվ, պր: Է անուն ընդհանուր նշանակիչ մաղձի՝ թէ՛ մարդոյ, և թէ կենդանեաց. որոյ իսկաբուն բնակարանն է պաղակն լերդի: Բաժանի 'ի բնականն, և յանբնականն. բնականն է կարևոր, որ ըստ արեան տարածի յերակսն 'ի տալ սնունդ մարմնոյ: Իսկ անբնականն, որ սովորաբար գոյանայ յապականութէ կերակրոցն, և 'ի դրտից քառից հիւթոցն, առթէ զզանազան կերպ խօթութիւն և հիւանդութիւն, և մանաւանդ ստամոքաց:

Պիսթօռթա, կամ բօլիկօնում պիսթօռթա, լտ: ռէնօնէէ պիսթօռթէ, գղղ: սնէյքէուվիտ, կամ կրէթըր պիսթօրթ, անգղ: գուռտ բէնչէսի կամ չիանչիք, տճ: Է բոյս, որ սովորաբար բուսանի 'ի լերինս եւրոպիոյ իբր երկու ոտնաչափ բարձրութիւն: Տերև նորա լայն է, և երկայնաձև՝ ըստ նմանութեան տերևոյ թրթնջկի, 'ի վերուստ պայծառ կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ, զորմէ ասեն տնկաբանք լինել թունաւոր: Ծաղիկն մանր, և մսագոյն, ունի և սերմունս մանունս, և յղկեալս: Իսկ արմատն երկայն, ստուար իբր բթաչափ, օձապտոյտ, թելալից, պարարտ, արտաքուստ թուխ կամ սեաւ, իսկ 'ի ներքուստ կարմիր, յորմէ յօրինեն դեղ ազդու փորհարութեան, հոսման թանչից առթելոց 'ի տկարութէ փորոտեաց. զի է խթիչ կամ գրգռիչ բնութեամբ: Այլև արգելու զվիժումն, և զհոսումն արգանդի:

Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60՝ երեք կամ չորս ան-
գամ յաւուրն: Նոյնպէս փարատէ զվէրս լնտերաց,
եթէ եռացուցեալ ջրովն ողողեսցի բերանն՝ բայց յա-
րատևել արժան է առ քանի ինչ շաբաթս:

Պիսօն, լտ: Է տեսակ մի վայրենի եզին եղջերա-
ւոր, որոյ եղջիւրք թեքեալ են և սայրասուր. գլուխ
նորա կարճ է, այլ լայնաճակատ. աչքն մեծ, և
կարմրափայլ. հայեցուածքն դաժան. լեզուն խոր-
տաբորտ, իսկ պարանոցն երկայն, և մշկահոտ: Գը-
տանի 'ի լերինս հնդկաց, որոյ եղջիւրքն լոսեալ 'ի
փոչի և արբուցեալ, դեղէ թունից, և ջերմախտից,
զի է քրտնաբեր և թուլացուցիչ բնութ՟: Չափն 'ի
10 ցորենոյ մինչև ց60 երեք անգամ յաւուրն: Սորա
քակորն ունի զգործունէութիւն 'ի մեղմել զցաւս
դժնեայս, դնելով միայն 'ի վշտացեալ մասունս:

Պլէնօռռհաճիա. է բառ յունական, որ ելանէ առ
նոսա 'ի ծորել բայէն, յորմէ և լատինացիք կօնօռէա
կոչեն, և ըստ մեզ՝ ծորումն կամ հոսումն ո՛ր և իցէ
հիւթոց՝ հոսելոց յարգանդէ, 'ի ծննդական անդա-
մոյ. և ըստ այսմ ծորումն սերման կոչի՝ սերմնակա-
թութի՟, որ առթի 'ի տկարութենէ բնութ՟, և 'ի
թուլութ՟ ջղաց, և սաղմնարանի. և ծորումն ար-
գանդի, և սերական անդամոյ կոչի 'ի լատինացւոց՝
մէտօռռէա. տե՛ս անդ:

Պլէնօռռհաճիա վէնէռէա: Աստ 'ի նոսա երկու
բառքն միացեալ են. քանզի պլէնօռռհաճիա է բառ
յունական, և ստուգաբանի՝ ծորումն, կամ լաւ ևս՝
հոսումն: Իսկ վէնէռէա՝ է բառ լատինական, և
թարգմանի՝ վավաշոտական, կամ գաղղիական. որ
ըստ լատինացւոց գրի՝ լէուքօռռհէա վէնէռէա. ը՟
իտալացւոց՝ սքօլամէնթօ. ը՟ արաբացւոց՝ գուռհաթ
իլ մէսանէ, կամ սաֆրահ. ըստ պարսից՝ սուզակ:
Իսկ ըստ մեզ թարգմանագրի՝ հոսումն վավաշոտա-
կան, կմ գաղղիական, և է նոյն՝ որ տաճկերէն ասի՝
պէլ սօվուկլուղու. տե՛ս զայսմանէ հտ. ա՟. եր. 364:

Պլէնօռռհաճիա վէնէռէա վիռուլէնթա: Է անուն
հոսման ժահրալից վավաշոտական հիւթոց, և կոչե-
ցաւ այսպէս վասն յառաջանալոյ 'ի վավաշոտական
ախտէ: Սա ըստ նախնեաց գրի՝ կօնօռէա վիռուլէն-
թա. բայց ըստ նորոց առաւել հաւանական երևի
գրել պլէնօռռհաճիա վէնէռէա վիռուլէնթա, կամ
ըստ իտալական բարբառոյ՝ սքօլամէնթօ վիռուլէն

Թօ. զրոմՀ տէս Հտ. ա. եր. 364։

Պուլթխուում, կամ մէտուլլա լամթխա, լտ։ պուլթխ-
ռօ, կամ պուռռօ, և կամ ֆխօռ տի լամթթէ, խտ։
պուռռ, գաղղ։ Թէրէ եաղը, տճ։ զինպոռէ, կամ զին-
պէռԹ կամ տուռմալ, ալբ։ Թեճճէ տէլուն, կամ
մէպքէ, պր։ և ըստ մեզ՝ կոգի, կամ լ-ղ։ Ի պա-
րարտուԹի կի՛ իւղ կաԹին, որ բնուԹէ Թուլացու-
ցանէ և անօսրէ զԹանձրամածուԹի տուլունից, մեղ-
մէ զցաւս կրծոց, քաղցրացուցանէ զտտապուԹի հիւ-
Թոց, և միանգամայն նպաստէ լուծման որովայնի։

Պուլթխուում անԹխմճնի լուննատէ, լտ։ պուլթխ-
ռօ տ՛անԹխմճնիօ, խտ։ տէմիր պօզան եաղը, տճ։ և
ըստ մեզ՝ իւղ անգուրի, կամ յունաքարի, կազմեալ
՚ի տուպլիմաԹօ քօռռօզիվէք, և ՚ի յունաքարէ, որ
նպատեալ ծախէ զաւեյորդ միան և զնեխեալ ոս-
կերա։ մաքրէ և վուռԹապէս զկարծրացեալ և զկոշ-
տացեալ վէրս խղճայնի և քաղցկեղն, և միանգա-
մայն Թափանցեալ ցրուէ զկարծրապինդ այտուց-
ատանց հատանելոյ։ Բայց ՚ի կիր արկանել պարտ է
այնոցիկ որք վարժեալ էցեն։ զի քաղցուի վիրաբոյժք
անպիտանան։

Պուլթխուում քաքաուում, լտ։ պուլթխռօ տի քաքաօ,
խտ։ հինտ բակլասընդն եաղը, տճ։ և ըստ մեզ՝ իւղ
պադաւոյի, որ է սպիտակ և անուցողական բնուԹէ-
էլուզեալ ՚ի պադաւոյ ոնդոց։ Սա բառնայ զկարծ-
րապնդուԹիւն մորթոյ՝ եԹէ օճանկէք յաճախակի։
անուցանէ և ղհիւծեալս և զբարակացաւս ՚ի կիր առ-
ծամբ ընդ ժամանակս յոլովս։ Ձավն ՚ի 20 ցորեանոյ
մինչև 50։

Պուկլօստուս, կամ անքհուաս, լտ։ լինկուա տի
ռուէ, խտ։ պիւկլօզ, գղ։ պիւկլօս, անգլ։ սըղը-
ռելլ, տճ։ լնանի սէլվ, ալբ։ կիսալի զիւպան, պր։
և ըստ մեզ՝ եղնաալեզու։ Ի բանջար իժային։ որոյ
ցօղունն է երկայն լըբր երկու ոտնաչափ, և Ճիւղա-
լից։ յորոյ վերայ պատեալ կան մազանման նիւԹք
ինչ սուրք։ Տերևք նորա են Թաւիշաւորք, և վայ-
լունք, այլ ձևով նման են լեզուի եզին, որոյ վան
և կոչեցաւ յանուն նորա։ Ծաղիկն մանր, ձագաւա-
ձև, և եզերահերձ, և գոյն նորա կապտագոյն, բայց
յոմանս տեղիս լինի և կարմիր, և սպիտակ։ Յեա
ծաղկանց յաջորդէ քաՀեակ սերմունս՝ որք ըստ իրաց
ինչ բերին ընծայուԹեան գլխոց իժից։ Բուսանի ՚ի

քուրաստանա, և 'ի ալարտու աեղիս, որոյ տերևն ամէպ 'ի կէր արկանի 'ի գետրայս, և է օգուտակար արգանդի, սրտի, և կրծոց, զի է մեղմօրէն գրգռիչ բնութեր. այլև քաղցրացուցանէ զարիւն 'ի խժային տուկ հիւթոց: Ջնոյն գործունէութեր ունի նաև 'ի ցքահանէ եղուզեալ չուրն:

Պուպաննէ, իտ: պուպո, լտ. և յն: խրեարձրք, տճ: և ըստ մեզ՝ եղունդն վավաշտական. տես՝ի հոմ. ա. երես 374:

Պուտէլա. տես վիշէուա:

Պուրսա բաաթօռիս, լտ: պօռսա տէլ բաաթօռէ կամ՝ սաքջօ մօնեթանեօլօ, իտ: պուռս ա պէռժէ, կամ թապուռէ, գկզ: շէբհէրտ'ս բըրս, կամ շէբհէրտ'ս բօռէչ, անգլ: չօպան չանթասը, տճ: Ի սզդ ինչ բուսոյ, որոյ տերևքն խիտ ատ խիտ ճապաղին չերեսօք գետնի, և են երկայնաձև, և հերձոտ՝ ըստ նմանութեր տերևոց ճէրճիճ անուանեալ խոտոյ: Ցո ղունք նորա են փոքրիկ, և բազմաճիւղ. իւրաքանչիւր ճիւղոց ունելով զնուրեանց սպիտակ և քառեակ թերթեան ծաղիկս 'ի վերայ: Պտուղն տափարակ է, և եռանկիւնաձև ըստ նմանութեր պարկի հովուի. ձէջն շերտաւոր, յորում բազկանան սերմունք նուրբք և բուլորչիք: Իսկ արմատն երկայն, թելաձեւ, սպիտակ, և քաղցրահամ: Բուսանի յապարակս, և 'ի բուրաստանս. զի է խոտով, այլ միջակ աղիւ. որոյ տերևք լինին դեղ փորհարուրեր, հոտման թանձից. և վիրաց. զի է սեղմիչ բնութեր:

Պուֆօ, կամ բֆիուլուա, և կամ ռուսալէթա, լտ: պօթեթա կամ ռօսբօ, իտ: օթլու պաղը, տճ: ըստ մեզ՝ գորտ երկրային, կամ հողագորտ: Ի զազրատեսիլ քառոտանի ինչ թունաւոր և ատուար 'ի չափ բռան մարդոյ, որ միզելով, կամ թքանելով ածէ զթիւն: Գլուխ նորա թանձր է և տափարակ. թիկն նամէջն լայն, փորն ատուար, և ատպատողնաձև. մորթն կարծր, և գորշագոյն, և բծաւելից: Կերակրի ճաշեօք, և խոտովք, որք գտանին 'ի խոնաւուտս և 'ի գիճային տեղիս: Ա. յս գորտ լի է խուղով և ցնդական աղիւ, որոյ միան չորացուցեալ յարևու, և փոշիացուցեալ 'ի սանդ, և արբուցեալ, դեղ է ջրգողուրեր, և միզարգելուրեր. այլև օգտէ ընդդէմ թունից: Ապրի 'ի 20 ցորեննոյ մինչև ց40: 'Ի գլուխս մանց գորտոց գոյանայ քար ինչ փոքրիկ և սպիտակ,

զոր իտալք՝ ըհէթուա ահ պօվթօ կոչեն. յորմէ ո-
մանք կազմեն մատանի կամ կնիք. ուր և ասեն, թէ
է յոյժ օգտակար ընդդէմ պէսպէս ծանր հիւանդու-
թեանց, մանաւանդ ընդդէմ քառօրեայ, և եռօրեայ
տենդից: Բայց մեք լսեալ ՚ի յանկանի, ՚ի կիր ար-
կանեմք զսա փոքր ինչ ջրով, տակս միզարգելութե-
և հոսման հիւթոց վավաշտուկանի:

Պոէլլիում, լտ: պոէլլիօ, իտ: պոէլլիում, պղտ: տէլլըմ, անգղ: մուլք, տճ: էֆ խէժ մթին կարմիր, մաքուր, շոլշոլուն, դառնահամ, և հոտա-
էտ, զոր ՚ի վար արկանեն ՚ի ծխանելիս, նաև ՚ի դե-
ղորայս. որ է օգտաէտ ՚ի դէպուածս նեւսզուքե
ամաական պարտուց կանանց, և վիրաց, օգտէ և
ծնանօղ կնոջ, զի է քրտնաբեր բնութե: Ծառ նորա
փշալից է և փոքրիկ. որոյ տերևն նման է տերևոց
կաղնւոյ: Իսկ պտուղն վայրենի թզոյ. այլ համ
նորա քաղցր է և ախորժելի: Բուսանի յամերիկա,
և ՚ի կոլմանա հնդկաց, և արաբիոյ:

Պրասսիքա, լտ: քաւլօլո, իտ: շու բօթաժէ, կամ
շու տէժատտէն, պղտ: սի քօլուվլըրթ, անգղ: լսհա-
նայ, տճ: գօռօմպէ, կամ ղօռօմպէ, կամ գիւրնիւպ, և
կամ մէլֆուֆ, արբ: գէրէմպա, պր: և քատ ուէզ՝
կաղամբ: Է բոյս յաղագ խաւարտից ծանօթ ամենե-
ցուն, զոր բազմօրինակ հանդերձեալ ուսեն մար-
դիկ. արկանեն նաև ՚ի ջուր խմորոյ կամ աղի՝ ՚ի
վնաել թթուտա, որ այն ինքն է թթուշի: Ա-
յս
թթուտա քան ոմանց գեղ է ջրգողութե. զի է մի-
ջաբեր, և անօարիչ արեան, բայց պատճառէ ևս
զջերմութե: Սորա տերևն ջինջգեա է թարմ, դնեն
՚ի վերայ վիրաց առ յինքն ձգել զչարաւս նոցա, և
է օգտակար կրծոց: Է նորա և այլ տեսակ, որ յի-
տալացւոց՝ քավօլ ֆլօռէ անուանի. ըստ տաճկաց՝
դառնապիա, և ըստ մեզ՝ ծաղկակաղամբ, կամ կա-
ղամբ ընդաւոր. որոյ ցօղունն է ատուար, գնատակա-
գլուխ: Տերևն է երկայն լբը երկու ոտնաչափ, կա-
նաչ հարեալ ՚ի գոյն կապոյտ, եղերահերձ, և է-
րակալից: Իակ ծաղիկքն անթիւք, վինջաւորք, սպի-
տակ, կամ ժժգոյն, և մանր յոյժ, որպէս և ունդք
նորա. զոր և նոյնպէս հանդերձեալ ուսեն, բայց
սա առաւել փքաւոր է և առաւել դժուարամարսելի
քան զայն:

Պրիօնիա ալպա, լտ: պրիօնիա ալպինա, իտ: մը-

ևիօն, գլղ: ուվայթ պռայօնի, անպղ: Ֆաչիր, կամ Ֆաչիրա, արբ: Եապան գաապաղը, ած: և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ դդում վայրի: Ի բոյս, որպ ցօղունն ի ճիւղալից, վարսաւոր, և նուրբ, որ պատաեւով եւանէ զորմով, զծառով, և զխեչակաւ իբրև զբաղեղն: Տերև նորա նման է տերևոյ որթոյ, բայց փոքր քան զայն, և է սպիտակ, վարսաւոր, և անհարթ: Ծաղկն փոքրիկ, ողկուզօրէն, և սպիտակ. պտուղն բոլորակ՝ ըստ նմանութեան փոքրիկ խաղողոյ, նրբահիւզև, և կանաչագոյն, այլ՝ ի հասանելն փոխի՝ ի գոյն կարմիր. մէջն հիւթալից, գեղնագոյն, և զազուահամ. ունի և կորիզս ձուաձև, և սրածայրս: Իսկ արմատն երկայն, ստուար, սպիտակ հարեալ՝ ի գոյն գեղին, պարարտ, հիւթալից, գառնահամ, և յոյժ տաքդ, որ և զբերան ծապտղին կիզեալ վնասուցանէ. բայց՝ ի ջրանալն և՝ ի հնանալն կորուսանէ զայն կիզողական զօրութիւն իւր. ՝ի փոշոյ սորա կազմեն գեղ ազդուլական ըստ էմ խեղդատութե, լուանոտուե, ջգացուե, երկարատև ախտից, և հիւանդութեց. զի է թուլացուցիչ, ուժգին լուծողական, միզաբեր, և գրգռիչ բնութ: Ջաւին՝ ի միտրամէ մինչև ցերեք յաւուրն: Այլև տատակէ զձգիս որովայնի, լուծանէ զինացեալ մարմնոյ, և միանգամայն սթափէ զթմբրեալ մարմինս: Կոյնպէս օգտաէտ է ընդդէմ շնչարգելութե, այտուցից, և պատկառութե ամնական պարտուց կանանց, եթէ թանձրաթան կազմեալ արկանիցի՝ ի վերայ կրծոց, արգանդի, և այտուցից: Բուսանի յանտառս, և՝ ի ցանկապատ տեղիս, նա յաւէտ յեզերս ճանապարհաց:

Պրուչէա ֆէռուուճինէա, լտ: անկուսթուռա, իտ: Է կեղև բուսոյ միոյ՝ երկայն ձեռաչափ, և լայն միև կէս մատնաչափ. ստուար, յոկեալ, մթին գեղին՝ ի ներքուստ, իսկ սպիտակ արտաքուստ. զոր լսել՝ ի սանդ, լինի գեղին՝ հանդոյն խաչնդեղի. ունի զհամ գառն միանգամայն և համեմատին, որ և զբերան ծապտղին կիզէ. զոր վարեն ոմանք՝ ի պատուճաճեալ տեղիս վտխանակ քինաքինաի, և՝ ի մանուածրի վտրհարուե, և պարբերական ախտից, և այլ ամենայն խօթուե եց առթելոց՝ ի թուլուե. զի է զօրացուցիչ բնութ: Ջաւին՝ ի 10 ցոլեւնոյ մինչև ց20:

Պրօնքի. այտուս անուամբ ըստ անգամաշինաց է

մանի՝ օդընկալ, որք են խողովակք ինչ խուչափողին՝ ընկալուչք օդոյ:

Պօւօքի, լտ: ի օճ ինչ ամերիկեան, որոյ երկայնուքն է լերդ բազկաչափ, և ստուարութեամբ բմծաչափ, գոյն նորա է շուշտուն, որկորն մեծ, լեզուն սեաւ, տուան ուղիղ: Իսկ Թոյնն չէ այնչափ ինչ ազդու, այլ ըստ մանին՝ օգտաւէտութեամբ գլխովին հաւասարի լիժի:

ՊօԹռիա, լտ: պօԹռի, իտ: բիման, գաղղ: օք օվ Ճիուռզիէլէմ', անգլ: ի տունկ հոտաւէտ. որոյ ցօղունն է ուղիղ, և Ճիւղաւիլից. տերև նորա նման է տերևոյ սէնիչէօ անուանեալ բուսոյ, և է Թաւիշաւոր: Ծաղիկն ոլկուզօրէն, և հասկաւոր, և փոքրիկ. քերք և սերմունս բոլորշիս և տափարակաձեւս: Ունի արմատս սպիտակ, փայտային, և կարծր. բուսանի յատկարակս, 'ի բուրաստանս, և 'ի խոնաւուտս: Գոյացութեան տորա որ է մածուցիկ և խժային՝ լինի գործել նուագարանաց ամանական պարտուց կանանց, և ցնցողական ընչարկելութեամբ:

Պօիչէննիկա, կամ տօմինիքա սէրբէնթուա՛, լտ: քաչքավէչ, կամ ԹաՃէնատու, սպան": ի տեսակ մի չարաԹոյն օճի, որ սովորաբար գտանի 'ի պրասիլիա. երկայնութեն տորա է երբ չորս կամ հինգ տունաչափ. և տուաբ ըստ համեմատութեամբ երկայնութեան. գոյն նորա կարմիր հակեալ 'ի գեղին, գլուխն երկայն է և Թանձր երբ մատնաչափ. աչքն փոքրիկ. լեզուն երկայն, և երկՃղի. ատամունքն մեծ, և սրածայր, տուան գորշապոյն, ունելով 'ի վերայ գլխոյ շղԹայաձև. 'ի տղայն հնչէ ձայն տուր, և ուժգին. այնչափ արագ և արընԹաց է՝ մինչև չանկանիլ ընդ տեսութիւ, և մահուչափ Թշնամի է մարդոյ, զորս յորժամ տեսանէ ուրեք, ոչինչ վտանգ կի երկնչի կուղ կարօղ է կատեցուցանել զնա 'ի պնդելոյ զհետ նորա. բայց բնակիչք տեղւոյն ունին և զհալածիչ գեղ նորա, որ է բոյս ինչ յաՃախեալ 'ի կողմանս յայնոսիկ, զոր լսանինք կոչեն՝ վիբէռնա ռատիքս. վան զի յոյժ գործի 'ի հատոյ այսր բուսոյ: Մի նորա որ է առատ խլորով և ցնդական ոլիս, 'ի վեր արկանի 'ի գեղ խոցուածոց լերդի, ախտից Թոքոց և կրծոց, և Նհատգոյն հոզից:

ՊօլէԹռա էռվի, կամ Թռուպէռ էռվի, լտ: ապ էԹօռուօվօր, իտ: մօռԱլբօմէԹիալ, գաղղ: հոքիս-

լէնթ մօրէլ, անգղ. սարը մանթար, տճ: և ըս մեզ՝ սունկ դեղին: Է ազգ ինչ սնկոյ որ 'ի վեր երևի յանտառս, և 'ի դաշտավայրս, մանաւանդ 'ի սկիզբն գարնան. մեծութիւն նորա է ընկուզաչափ, գոյնն դեղին, բայց յոմանս տեղիս լինի և սպիտակ, թուխ, կամ սեաւ. մակերևոյթն կնճռալից, ծակոտկէն, և խոռոչաւոր. իսկ ներգործութիւն զօրացուցիչ ստամոքսի, որով և դիւրաւ տայ մարսել զկերակուրն: Եւ ըստ ոմանց՝ գրգռէ և զսաղմն արուին և զկաթն իգին, և միանգամայն յարգարէ 'ի յղութիւն:

Պօլուս. տե՛ս պօլօ:

Պօլուս արմէնա, կամ օռիէնթալիս, լտ: պօլօ առմէնօ, իտ: դիլ արմէնի, տճ: թին արմէն, արբ: սէրչու առմէն, պր: և ըստ մեզ՝ հայկաւակ: Է ազգ ինչ կարմիր և թեթև կաւոյ, որ սովորաբար գտանի 'ի հայաստան, և 'ի շրջակայս փարիզու, յորմէ կազմեն դեղ փորհարութեան, հոսման արեան և թանչից. զի է սեղմիչ, և զովացուցիչ բնութեամբ: Չափն 'ի մի տրամէ մինչև ցերկու՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Պօլօ, իտ: պօլուս, լտ: դիլ, տճ: թին, արբ: սէրշու, պր: և ըստ մեզ նշանակէ՝ կաւ: Դարձեալ այսու անուամբ իմանին ամենատեսակ մեծագոյն գնտակաձև, և դիւրակլանելի դեղահատք, զորս զանգեն 'ի պէսպէս նիւթոց և հեղանիւթից, յորոց զոմանս ունիս տեսանել 'ի ստորև:

Պօլօ անթիսբազմօտիքօ, իտ: Է մեծագոյն հատադեղ ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի կէս տրամ՝ սէրբէնթարիա վիռճինիանաէ, 'ի 12 կշիռ ցորեան՝ ասսաֆէթիտաէ, և 'ի վեց ցորեան՝ քանֆօռաէ. զոր պարտ է զանգել ընդ բաւականաչափ՝ սիռօբբօ տի ծաֆֆռանօի, արարեալ մեծագոյն հատադեղս, և տացին 'ի պահ առաւօտուն, առ 'ի բուժել զախտս ջղաց, և մկանանց, և 'ի լուծանել զխցանս մանրամասնագոյն երակաց: Այլև օգտէ ջրախորշութեան, և լուսնոտութեան:

Պօլօ էմմէնակօկա, իտ: պօլուս էմմէնակօկուս, լտ: Է հատադեղ ինչ բաղադրական, յօրինեալ յութ ցորեան՝ ալօէ սուքքօթռինօէ, 'ի չորս ցորեան՝ քռօչիէ, յերկու շիթ՝ օլիօ տի սապինաէ, և 'ի բաւականաչափ՝ քօնսէռվա տի ռութաէ: Զօրաւոր է դեղս այս 'ի դիպուածս նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, եթէ առցէ 'ի պահ առաւօտու 'ի

ծոմուստ. միայն թէ կրկնելի է այդ գոնէ մինչև 'ի 30 օր:

Պօլօ քօռռօպօռանթէ, իտ: պօլուս քօռռօպօռանս, լտ: Է հատագեղ ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի կէս տրամ՝ սէռբէնթառիա վիռճինիանաէ, 'ի նոյնչափ՝ քօնթռաեէռվաէ, 'ի 12 ցորեան՝ սալ վօլաթիլէ տի սուչչինօէ: Յօրինեալ աստի երկուս հատիկս ը̄ բաւականաչափ՝ սիրօբբօ տ' առանչիաի, մէն մի առցին ընդ առաւօտս, և մէն մի ընդ երեկս: Շահաւէտ է դեղս այս 'ի դիպուածս տկարութե̄ ջղաց, զի սովաւ արծարծանի ազդեցութիւն զաւակարար հիւթոց և միանգամայն մանրաթելից սաղմնարանին:

Պօս, լտ: պուէ, կմ պօվէ, իտ: սըղըր, տճ: թօռ, արբ: և ը̄ մեզ՝ եզն: Է արու անասուն ինչ ծանօթ ամենեցուն, որոյ ճարպն կոչի 'ի լատինացւոց՝ սէվում պօվիս, յորմէ կազմեն դեղ տկարութե̄ ջղաց: Իսկ լեղին սորա զոր լատինք կոչեն՝ ֆէլ պօվիս, լինի դեղ ազդու ընդդէմ պակասուե̄ բնական մաղձի, ջղային դժուարամարսութե̄, տկարութե̄ ստամոքսի, և միանգամայն արծարծէ զփորային հիւթս, և ըզմանրաթելս ստամոքսի, զի է գրգռիչ բնուբ̄: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60: Արդ լեղիս այս կոչի յիտալացւոց՝ ֆիէլէ տի պուէ, կամ պօվէ. որ առ լատինս անուանի և ֆէլ թաուռի: և գղղ, ֆիէլ: և անգղ. պուլ կօլլ. և տաճիկք՝ սղըր էօտիւ, իսկ ը̄ մեզ՝ եզնալեղի, կամ լեղի ցլու: Այլ. զքակորն այսր անասնոյ, զոր լատինք՝ սթէռքուս պօվիս անուանեն, և տաճիկք՝ թէզէք, ստէպ ժողովեն յամսեանն մայիսի, և չորացուցանեն յարևու, և 'ի կիր արկանեն 'ի ծխանելիս առ 'ի ցրուել զայտուցս, և 'ի փարատել զցաւս յօդուածոց և ոսկերաց, թէպէտև չէ՛ յարգի յեւրոպիա:

Պօվէ. տե՛ս պօս:

Պօրաքս, կմ քէռիսօքօլլա, և կամ կլութէն աուռի օսսիպօռաքս, լտ: պօռռաչէ, կամ պօռաչէ, կամ քռիսօքօլլօ, իտ: պօռա, կմ պօռաթ սիւռութիւռէ տը սօտա, գղղ: պօռա կմ թէնէքիար, տճ: թինքար, պր: և ըստ մեզ՝ բուրակ, կամ բորակ, և կամ ոսկեբորակ: Է աղ ինչ փոքր մի ատպահամ յաճախեալ 'ի կողմանս պարսից և 'ի գերմանիա, և լինի 'ի հանքս պղնձոյ, արճճոյ, և արծաթոյ. ունի զգոյն սպիտակ, մաքուր, և թափանցիկ. լինի ևս պայծառ կա-

նաչ, մսագոյն, թխագոյն, և դեղնագոյն։ Ազնիւ համարի՝ եթէ իցէ սպիտակ, փայլուն, և թափանցիկ իբրև զպաղլեղ, յորմէ յօրինեմք դեղ ազդու ընդդէմ խցանաց ընդերաց, միզարգելութեան, նուազութեան ամսական պարտուց կանանց, և այտուցից լերդի, զի է միզաբեր և թուլացուցիչ բնութեամբ։ Չափն 'ի 4 ցորենոյ մինչև ց40։ Այլև ունի զմասնաւոր գործունէութիւն 'ի սպիացուցանել և 'ի միաւորել զվէրս մարմնոյ։

Պօրրակօ, լտ։ պօրրաճճինէ, իտ։ պօուռաչ, գղղ։ պըրիճ, անգղ։ Է խոտ յաճախեալ 'ի պարտէզս, և 'ի յագարակս, որոյ զտերևն ուտեն որպէս զաղցան։ Նախնիք 'ի կիր արկանէին աստի 'ի կերպ կերպ զովացուցիչ դեղորայս. իսկ այժմ ոչ 'ի գործ արկանի յարևմուտս։

Ս

Սաբօ, լտ։ սաբօնէ, իտ։ սապօն, տճ, և արբ։ գիրմէք, կամ պէրհուտ, պր։ և ըստ մեզ՝ օճառ։ Է անուն բաղադրական իմն զանգուածոյ, որոյ գլխաւոր նիւթքն են իւղ և մոխիր, զոր կրետացիք բարւոք գիտեն կազմել, որ արձակէ զփրփուր բազում, և կարի սպիտակացուցանէ զհանդերձս, և գրեթէ ունի զներգործութիւն մաղձի, մանաւանդ այն՝ որ է թարմ, և մաքուր. յորմէ յօրինեմք ազգ ինչ սպեղանւոյ, որով օծանեմք 'ի վերայ փորոտեաց և պորտոյ առ 'ի ցրուել զուռոյցս որովայնի առթեալս 'ի փքոյ։ Այլ բաց 'ի սմանէ են և այլք երկու օգտաւէտ տեսակք օճառի. առաջինն կոչի յիտալացւոց՝ սաբօնէ տի վէնէցիա, կամ սաբօնէ պիանքօ. և կամ սաբօնէ մէտիչինալէ, որ ստուգաբանի՝ օճառ վենետկոյ. այսպէս անուանեալ սակս կազմելոյ սորա 'ի վենէտիկ. որ է դեղ ազդու ընդդէմ երկարատև խցանաց լերդի և փայծեղան, և դալկան։ Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60։ Իսկ երկրորդն կոչի 'ի բարբառ նոցա սաբօնէ թառթառօ տէլ պօէռ, զոր ստէպ 'ի կիր արկանեն ընդդէմ հնացեալ և հաստատեալ խցանաց

ընդի, փայծեղան, պակրատուկ, և միջընդերոց. որ և բանայ զանցս միզի, անօսրէ զձանձրամածութիւն հիւթոց, փարատէ զլղոդութիւն, և միանգամայն լուծանէ զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ: Ձափն 'ի 10 ցորեննոյ մինչև 40:

Սաբօնատիա օֆֆիչինալիս, լտ: սաբօնէլլա, կամ քօնատիսի, իտ: լսամիզմա, յն: սավօնիէռ, գլղ: սօբ ռուվըրթ, և կամ ֆուլլըր'զ էրպ, անգղ: չօլան, կամ չէօյէն, տճ: խուռուժ, կամ խէշնան, կամ պաթ պաթ, կամ չէֆ կէթիւլ քաուարլին; կամ գաստուլ, և կամ ըդքյլ հէլէվա, արբ: գիւնուչթու, կամ կաչնէ, պր: և ըստ մեզ՝ օշնան: Է բոյս լինչ օճառային, բուսեալ յարևելեան կողմանս երբեմն ոտնաչափ բարձրութեամբ, որոյ ցօղունն է պարարտ, ծնրաւոր, և կարմրերանգ: Տերև նորա լայն է և ջլալից՝ նման սերևոյ ջրախոտի. բայց ունի զհամ բորակի: Ծաղկին սպիտակ, հոտաւէտ, և հինգթերթեան, որ 'ի վեր երևի 'ի գագաթան՝ հանդերձ փոքրիկ, և սպիտակ առէջիւք: Բերէ և պտուղ սերմնաւոր, որոյ սերմն է մանրահատ երբ գեղնատեսիլ, տաքպաղման և աղեհամ, զոր վարեն 'ի ներկս, և 'ի դեղորայս: Իսկ արմատն է երկայն, ծնրաւոր, օճապտոյտ, ճիւղաւոր, և կարմիր, զոր արկեալ 'ի ջուր՝ արձակէ զփրփուր երբեմն զօճառ, որպէս և սերմն նոր. զոր 'ի կիր արկանեն 'ի զանազան պէտս, և 'ի դեղորայս: Ազնիւ համարի, եթէ լցէ կանաչ գագին, և մաքուր: Սա վասն գրգռիչ զօրութեան նորոյ սաստկէ զճաշս որովայնի, փարատէ զդալկութիւն, և զցաւս յօդուածոց, ապաքինէ և սա զախտն պաղկնական, և զնուազկայթն: Ձափն 'ի մի ունկուց մինչև 120 դրամ՝ յաւուրն խառն ընդ մի լիտր եռալ ցուցեալ ջրոյ:

Սաբօնէ. տե՛ս սաբօ:

Սաբօնէ ալքաչէնցիա. է անուն ընդհանուր, ըստ նշանակին անօսրիչ դեղորայքն, որք 'ի սկզբան անդ 'ի մասին ներգործութենէ են օճառային. բայց յանցանել ժամանակի նեխեալ հոտին, և յօդս ցընդեալ գլխովին վտիտին 'ի ներգործութենէ:

Սաբօնէ թատեատօ ատէլ պօէտ. տե՛ս սաբօ:

Սաբօնէ մէտիչինալէ. տե՛ս սաբօնէ պիանքօ:

Սաբօնէ պիանքօ. տե՛ս սաբօ:

Սաբօնէ տի վէնէցիա. տե՛ս սաբօ:

Սաթիռիում հիռչինում, կամ սաթիռիում, լտ: սալէբ, կամ սալօբ, և կամ սաթիռիօնէ, իտ: թէսթիքիւլէ տը շիէն, կամ սաթիռիօն ֆէթիտ, գղղ: կօթ'ս սթօնս, կամ լիզէրտ ֆլօուրթ, անգղ: սալէբ, տճ: սահլէպ, արբ: և ըստ մեզ՝ մեղրապ: Է կարծրապինդ ալիւրալից և խժային արմատ ինչ դեղնաշորթ արևելեան գաւառաց. որոյ մակերևոյթն ըստ մեծի մասին է անհարթ, և անհոտ. զոր լոսել՝ 'ի սանդ կազմեն ըմպելի ինչ առողջարար, զի քաղցրացուցանէ զտողունս 'ի խժային աղի հիւթոց, կակղացուցանէ զկուրծս, մեղմէ զհազս, ապաքինէ զփորհարութիւն, զթանչս, և զհոսումն արեան: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ՝ խառն ընդ կէս լիտր ջրոյ, և 'ի մասնաւորի՝ ախտից թոքոց: Բոյս սորա յաճախեալ յանտառս, բերէ զտերևս սրածայրս, և զծաղիկս անախորժահոտս:

Սալ, լտ: սէլ, գղղ: ալս, յն: թուզ, տճ: մէլհխ, կամ շէզահ, արբ: նէմէք, կամ սիբէնճ, պր: ըստ մեզ՝ աղ: Է անուն ընդհանուր աղից, որոց ոմանք են բնականք, որք գոյանան 'ի ծոցս երկրի, և 'ի ջրոյ ծովայնոյ, զորս 'ի կիր արկանեմք 'ի կերակուրս, և 'ի դեղորայս: Իսկ ոմանք են արուեստականք, որք ելուզանին յոր և իցէ նիւթոց երկրայնոց այրեցմամբ, յորոց զոմանս ունիս տեսանել 'ի ստորև:

Սալ ալքալի. անուամբս այս ըստ քիմիականաց նշանակի աղ ալքալեան՝ զոր հանեն 'ի մոխրոյ կիզեալ բուսոց:

Սալ ալքալինուս սօտաէ, կմ օսսիքառպօնաս ալքալինում սօտաէ, լտ: սալ ալքալի մինէռալէ ֆիսսօ, սօտա, կամ օսսիքառպօնաթօ ալքալինուլօ տի սօտա, իտ: օսսի քառպօնաթ ալքալինիւլ տը սուտ, կամ քառնաթ սիւռութիւռէ տը սուտ, գաղղ: էլքէլինըս օսսիքէռպօնէյթ օվ սօտա, անգղ: Է աղ ինչ ալքալեան՝ բիւրեղատեսակ, թափանցիկ, տըտպահամ, միանգամայն և կծանօղ լեզուի. զոր 'ի ձեռն ո և իցէ հեղանիւթոց լուծանեն 'ի ջուր, որ լինի դեղ ազդու ընդդէմ ախտից ստամոքսի, և հանքային թունից. զի է գրգռիչ, և դիմակալ բնութ՝ բ: Չափն 'ի տասն ցորենոյ մինչև 960:

Սալ ամառօ. տե՛ս սալ տի ինկիլթէռռա:

Սալ ամմօնիաքօ բուռիֆիքաթում, կամ օսսիմուռիաս ամմօնիաքօ բուռիֆիքաթում, լտ: սալ ամմօ-

նիւթը սէբուռաթիս, կամ օսխմուռիսթիս տ' ամմո նիւթա սէբուռաթիս, իտ: օսխմուռիսթ տ' ամմոնիկ սէլբիւռէ, գլղ: բիւրիֆայտ օսխիւրինէյթ օվ էմմոնիկ, անգլ: ամմոնիաքուս սալս, ֆր: նշատըր, կամ նուշատր, տճ: կավա, կամ հուքքապ, և կամ միւսլին, արբ. նուշատուր, պր: և ըստ մեզ՝ անուշադր: Է նիւթ մի սպիտակ, որոյ գլխաւոր նիւթն է ձանձախարիթ, զոր եգիպտացիք բարիոք գիտեն կազմել. յոր սակս և մեք միշտ յայնմ տեղւոջէ եկեալն՝ ի վար արկանեմք, որ է տափարակ՝ ի ձև անուշոյ կառուց, սուսեր կէր երեք կամ չորս մատնաչափ, սպիտակ, բիւրեղատեսակ, և աղէհամ, ուստի ընդ աղիսուիթ և փոքր մի տապուիթի կծողական, զոր մարթ է՝ ի կիր առնուլ՝ ի գիպտացոց ժողովրդական տենդից յուժելուէ, հարբխոյ, փորհարուիթ, մանաւանդ զայրագին փորհարուիթ, խցանաց արգանդի, և աւիշէեան անօթոց, նուազուիթ ամսական պարտուց կանանց, որքիւ նոյ, քաղցկեղի, և այլոց այսպիսի դժնեայ վիրաց. զի է թուլացուցիչ, և ձգեհալած բնուիթ: Չափն՝ ի 10 ցորեանոյ մինչև 20: Այլ եթէ առցէ ոք առաւել քան զչափն պայմանեալ, լինի դեղ ի նմա որ ծացուցիչ, լուծիչ, և վայրացուցիչ: Բազում հեղինակք և հատուածն, և այնպէն թէ օգտակար է յոյժ ժանտախտի, սիրտ հելումթափուիթ, ախտ էլեփանդականի, և վատթարագոյն բորոտուիթ, և քոսոտուիթ, և հոմանն թանչից աւելոց՝ ի բնուիթէ բնուիթեն: Այս նիւթ ունի միւս ևս յատկուն, զի յորժամ արկանեն զնա՝ ի ջուր ամարայն՝ վաղվաղակի ցրտացուցանէ՝ որպէս զընչդորակ:

Սալ ամմոնիակ մուրգիալիս, կամ օսխմուռիսա ամմոնիակ էվ ֆէուռէ, ըստ: սալ ամմոնիաքօ մատցիալէ կամ օսխմուռիսթօ տ' ամմոնիաքա է տի ֆէուռօ, իտ. օսխ միւռիսթ ամմոնիէ սը ֆէռ, գլղ: օսխմիւռիէյթ օվ էմմոնիէք էնտ այրըն, անգլ: էմմոնիաքս սալ էն նշատըր, տճ: և ըստ մեզ թարգմանութիւն՝ անուշատր երկաթախառն: Է նիւթ մի սպիտակ հատրեալ՝ ի գոյն գեղին, աղէհամ՝ միանգամայն և սեղմիչ. զոր կապլեն յանուշատրէ, և՝ ի խարտուածոյ երկաթոյ, որ է դեղ ազգողական ընդդէմ խցանաց աւորին որովայնի, միջահատական տենդի, երկարատև ախտի, գաւկան, զայրագին փորհարուիթեան, և

այլ սոցին ամման ախտից առնելոց ՝ի թուլութենէ քնուքեն. զի է մեղմապէս խթիչ և ջրացուցիչ բնութեան: Ջաւին ՝ի 12 ցորենոյ մինչև 15: Ածէ և սատակէ զորդուն և զձձիս որովայնի:

Սալ աչխատ ոմն թատրասւոյ, կամ օսխինաւորական քոյ, իտ: օսխինաւորական, լտ: օսխինաւորական, պիզ, կամ սախտ թատրասւոյ, գզղ: օսխիձարական, անգղ: Է ազ ինչ բիւրեղաձև, կազմեալ ՝ի օսխինաթարթասւոյ, և ՝ի կրոյ: Ջօրութիւն, և ներգործութեամբ նոյն է ընդ օսխ սաքքասւոյ:

Սալ բռունէլլա, կամ քրխանալլօ մինէռալէ, իտ: սէրջօ հիւգեամա, տճ: Է ազ ինչ արուեստական, կազմեալ ՝ի ընդօրսակէ, և ՝ի մաքուր ծծմբոյ, որ է դէղ հրատապ աեւնդից, և բոլբոքողականութեաց. զի է թուլացուցիչ, միզաբեր, և զովացուցիչ բնութիւն: Ջաւին ՝ի 12 ցորենոյ մինչև 30 կամ 40 հատ ամբողջ: Ածէ և արգելու զհոտառութեան վաւաշոտական, սպառէ ըզհիւթս աերմնականութենէ, և պնդէ վատողական զօրութեամբ: Կոչի և անօսխինօ մինէռալէ:

Սալ բօլնքռէսեօ, կամ սալ ոմն սէկինէթեթէ, իտ: Է ազ ինչ արուեստական, և յոյժ խորհրդաւոր, կազմեալ յաչխատ սէլ թատրասւօէ, և ՝ի աղքալի մառինօէ, որ է բնութիւն թաթխապէս լուծիչ, զովացուցիչ, թուլացուցիչ, և կարի միզաբեր, որով և բանալ զինացիս ընդերաց: Ջաւին ՝ի մի արամէ մինչև չև 32, խառն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Սալէբ. տե՛ս սալեխուխում հիւգինոսւմ:

Սալէ միւսալիլէ ոմն կլատւապէսօ, կամ օսխոլքասեօ թօ ոմն սոսա, իտ: օսխոլքասեօ սոսակ, լտ: օսխոլքէթ օվ սոսա, անգղ: Է ազ ինչ դիւրայոյծ, դառնահամ, սակաւ, սառնորակ, և անախորժ, որ կազմի ՝ի օսխոլքասեօ մուռիաձօ ոմն սոսակ, և ՝ի օսխոլքօսէքօէ, զոր վարեմք ՝ի պատրաստել տեղիս կալուածոց որովայնի, և միզարգելութենէ. որովհետև է լուծիչ, միզաբեր, և թուլացուցիչ բնութիւն: Ջաւին ՝ի չորս արամէ մինչև եօթն: Եւ եթէ իւր միզաբեր, պարսուկ լինել 30 կամ 60 հատ ցորեան:

Սալ նիթռօ. տե՛ս նիթռում:

Սալէ ոմ էքսօմ, կամ սալ ամառօ. կամ սալ ոմ ինկիլէթէռա, և կամ օսխոլքասեօ ոմ մանինէզիա. իտ: օսխոլքասեօ մանինէզիակ, լտ: օսխոլքասեօ

աէ մանկէզն, գղղ: օսախալֆէյր օվ մէկնէզնէ, անգղ: ննկնէլնզ Թուզու, տճ: և ըստ մեզ Թարգմանագրի աղ անգղնոյ: Ն աղ ինչ դէուրալոյծ, գաունահամ, և տաղակացուցիչ: Կրկնակն է զօրութեն ստրա. քանզի եԹէ առցէ ոք 'ի սմանէ չորս կամ ութ տրամաչափ, Թուլացուցանէ, և տայ միզել: Իսկ եԹէ ալբեցէ փոքրագանակ՝ զտօրինակ մի կամ երկու տրամ, լինի դեղ Թուլացուցիչ: Յայն սակս ստէպ 'ի կիր արկանի 'ի դեղատածս ախտս Թէ կամ կալուածոց ուռ վայնի, և խԹից կամ ցաւոց ընդերաց՝ առԹելոց յուժգնութէ բնութեն:

Սալ ոի ԹառԹառօ. տե՛ս օսալքատպօնաԹօ ալքալինութիւ ոի բօՅԹասաս:

Սալ ոի մարթէ, կամ վիՆԹռիուօլօ ոի ֆէուռօ, և կամ օսախօլֆաԹօ ոի ֆէուռօ, էտ: սալ մարթէ, կամ օսախուլֆաԹ ալբեցնա ֆէուռի, լտ: օսախուլֆաԹ ալբ ֆէռ, գղղ: օսախուլֆէյԹ օվ այերն, անգլ: չէլկ Թուզու, տճ: և ըստ մեզ Թարգմանագրի՝ աղ պղպատի, կամ երկաԹոյ: Ն աղ ինչ կանաչագոյն, բիւրեղաաեսակ, Թափանցիկ, դիւրալոյծ, գաունահամ, վիանգամային և տտիպ. և է դեղ ազգու ընդդէմ աբիւնախտաւն փորհարուԹեն, Թանչից, զայրագին փորհարուԹեն, ծորման աերման, կամ աերմնակաԹուԹեն, զի է խԹիչ, սեղմիչ, և զօրացուցիչ բնուԹեամբ: Աչքի սատակէ զճճիս և զորդաւնս որովայնի: Ջաւն 'ի քառորդ կշիռ ցորեանոյ մինչև յոտան: Իսկ եԹէ առցէ ոք 'ի սմանէ առաւել քան զչափն պայմանեալ, պատճառէ զնոպկանք սրտի, զվախուն, և զխիԹ աղեաց: Ջայս աղ կազմեն երկաԹով՝ և օսախօլֆօռնքօիւ կամ իւղոնէն ծծմբոյ. զոր զանգեալ բիւրեղացուցանեն 'ի ձեռն ջրոյ:

Սալ ոի պառնէթէ, կամ օսոմուռնիաԹօ ոի պառնէթէ, էտ: օսոմուռնիաս պառնէթաէ, լտ: միւռիաԹ պառնէթիք, գղղ: օսոմիւռնէյԹ օվ պառնէթէ, անգլ: Է աղ ինչ սպիտակ, դիւրալոյծ, գաունահամ, միանգամայն և կծանօղ լեզուի: Յոյժ մեանաւոր է ստրա գործունէուԹեն 'ի դեղատածս խցանաց խոլական ուռուցից, և քաղցկեղոյ. և է օգտակար 'ի փարատել ջնոյլս, և զնոզս պարանոցի, զՂրգողուԹեն, զնոնաւ ընչարգելուԹեն, զԹոքային բարակացաւուԹեն, զերկարատև ախտաժեռուԹիւն, զսենդ որդնեռաց, և զաղացուցանեն 'ի ձեռն ջրոյ:

*ցտան։ զոր օրէն է խառնել ընդ երկու չիսր թո-
ւեալ ջրոյ։ և առեալ լինի ըմպելիս այս ՚ի վիշդոցէ
24 ժամուց։ Նոյնպէս օգտակար է նաև ընդդէմ սխ-
տի մորթոյ, և մաւմնլեալ վիրաց, եթէ թացեալ
կտաւն արկանիցի ՚ի վերայ։*

*Սալ տի սաթուռնւո, կամ ծուքքաւօ տի սաթուռ-
նւո, և կամ օսխաչէթաթօ տի բիօմպօ քռխաթալլնծ-
ծաթօ, կա։ սաքքխատուսմ սաթուռնի, կամ օսախ-
աչէթաա բլուսմպի քռխաթալլնցաթուսմ, լա։ սախ-
թաթ տը բլօն քրխաթալլնիզէ, գղղ։ քռխաթէլա օվ
օսախէսնիթ օվ լիա, անգղ։ սուքքաա իլ զօհալ, սրբ։
քռուշուն լթուզու, տճ։ և ըստ մեզ լթարգմանագրի
շաքար՝ կամ լաւ ևս ապ սրճձոյ։ Է նիւթ ինչ սպի-
տակ, և փոքր մի քաղցրահամ, կուզէալ ՚ի քաղա-
խոյ և ՚ի նիւթոց սրճձոյ։ որոյ բնութիւն է թուլա-
ցուցիչ և սելմինչ իբրև աչէթօ տի սաթուռնւո։ որպէս
և ներգործութեին նման է ներգործութեանն նորա։*

*Սալ ու՚ աչէթօսէլլա։ ոչ՚ս օսախսաքքատաթօ օսախ-
տուլօ տի բօթաասա։*

*Սալ տի սուչչինւո, կամ օսախսուչչիննիքօ, խա։ սալ
սուչչիննիքսուս՝ լա։ սախտ սիւքսիննիք, գղղ։ օսախէմ-
պլըլ, անգղ։ գէհրևպար լթուզու, տճ, և ըստ մեզ
լթարգմանագրի՝ աղ սաթի։ Է նիւթ ինչ տապաղամ,
հոտով չէ ինչ սաւրբեր ՚ի հոտոյ սաթի, որպէս և
ներգործութեին նման է ներգործութեանն նորա։*

*Սալիքս, լա։ սալչիօ, խա։ սօլ, գղղ։ ուվիլլօ,
անգղ։ սէիւտ, տճ։ ավլաք, կամ չէճէուի խիլլաֆ,
կամ սաֆսաֆ, և կամ սէվճէրի, սրբ։ բիլէ, կամ
թակ, և կամ պլիթ, պր։ և/ըստ մեզ՝ ուռի, կամ
ուռենի։ Է ծառ ինչ ջրասէր, որոյ կեղևն է յոլկել,
դիւրածալ, և դիւրանթեք։ Փայտ նորա է թեթև,
սպիտակ, և դիւրահակ, բայց դժուարաբեկ։ Տերևն
նեղ, երկայն, կանաչասաւն սպիտակ, կակուղ, և
թաւիշաւոր։ Պտուղն երկայն, և թափանթայլն. խակ
սերմն պարփակեալ ՚ի պտուղ անդր՝ է նուրբ, սպի-
տակ, և փափկափետուր։ Բուսանի յամենայն ու-
րեք ՚ի պարտէզս, և ՚ի խոնաւուտս. որոյ կեղևն
կամ փոշիացուցեալ, և կամ եփեալ ՚ի ջուր, և ար-
բուցեալ, լինի դեղ եւօրեայ աենդի, ախտից սաս-
մոքսի, և միջահատուկան աենդի. զի է թուլացու-
ցիչ, և սելմինչ բնութիւ։ Ջսկին ՚ի կէս տրամ մինչև
ցմի ամբողջ՝ բազում անգամ յաւուրն։ Ջնոյն գոր-*

ծունէութիւն ունի նաև սերմն այսր տնկոյ։

Սալսաբարիլիա. տես սմիլաքս սարսաբարիլլա։

Սալվիա օֆֆիչինալիս, լտ։ սալվիա, իտ։ սօժ, գղղ։ սէյճ. անգղ։ ֆլասկօմիլա, յն։ մէրեմիէ, կամ լիուն իլ հայլ, և կամ ղուհիզէ, արբ։ սիբթալխ, պր։ տիշ օթու, կամ ատա չայի, և կամ աճը էլմա օթու, տճ։ և ըստ մեզ՝ եղեսպակ։ Է բոյս մշտադալար. որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, կարծր, ճիւղալից, թաւամազուտ, և կանաչախառն սպիտակ։ Տերևք սորա են սաստկահոտ, թափանցիկ, երկայնաձև, ստուար, կնճռալից, անհարթ, սպնգային, թաւիշաւոր, սակաւահիւթ, և ջերմահամ. գոյն նոցա 'ի վերին երեսս տժգոյն կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ։ Ծաղիկն որկորաձև, հերձոտ, և կարմրախառն սպիտակ, որ սովորաբար 'ի վեր երևի յամառան։ Յետ ծաղկանց յաջորդէ պատեան ինչ արկղաձև, յորում բաղկանան սերմունք բոլորշիք, և սեաւք։ Իսկ արմատն կարծր է, և թելալից։ Բուսանի 'ի պարտէզս և 'ի դաշտավայրս. որոյ տերևն եփեալ 'ի ջուր, և արբուցեալ, դեղ է տկարութեան ստամոքսի, ցաւոց գլխոյ, կրծոց, և յօդուածոց, և 'ի մասնաւորի 'ի յարգի ունիմք զսա 'ի դիպուածս անդամալուծութեան, քնափութեան, արգանդացաւութեան, փոշտանկութեան, լուսնոտութեան, միջահատական տենդից, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից առթելոց 'ի թուլութեան բնութեան. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութեան. յայն սակս կոչեցաւ յիտալացւոց՝ սալվիա, որ ըստ մեզ ստուգաբանի՝ եղեսպակ, իբր թէ եղև սպասեակ մարդկային բնութեան։ Չափն 'ի մի և կէս տրամէ մինչև ցերկու, զոր պարտ է եռացուցանել ութ ունկի ջրով։ Նոյնպէս և օգտակար է ուռուցից ստեանց, և թուլութեան լնտերաց, մանաւանդ յորժամ եռացուցանի ընդ գինւոյ։ Զնոյն գործունէութիւն ունի նաև իւղն սորա։

Սակաբէնում, կամ կումմի սակաբէնում, լտ։ սակաբէնօ, իտ։ սէկպէնճ, արբ, և տճ։ Է խէժ ինչ դիւրավառ, սաստկահոտ, արտաքուստ տրժգոյն, իսկ 'ի ներքուստ դեղին, համով ըստ մասին դառն է, և ըստ մասին ատիպ, որ ծորի 'ի բնոյ փոքրատերև բուսոյ իրիք պարսկայնոյ։ Աղնիւ համարի՝ եթէ իցէ դեղնագոյն 'ի ներքուստ, իսկ ար-

տաքուստ կարմիր և վայրեան. միանգամայն է դէղ նուազուԹե ամաական պարտուց կանանց, և հոլ դէչ Ճանապարհի արդելման ամենակերպ խցանաց քնդերաց, զի է Թուլացուցիչ բնուԹե: Ձափն 'ի 20 յորենոյ մինչև 60: Նոյնպէս և փարատէ զցուրտ ուռոյցս, եԹէ ապեղանի կազմեալ դնցի 'ի վերոյ այտուցացդ:

Սամպուքուս, լտ: սամպուքո, իտ: սիուռօ օռամէ նէս, պղ: քլումըն ալէք պէրրիտ էլտըռ, անգղ: քուճֆուբանըլնա, յն: միւրվէր, տճ: Թէնուճէ, կամ իսամ ման, և կամ պէլսան, արբ: և ըստ մեզ՝ ԹաԹրէվէնի, կամ ակտոն: Է ծառ ինչ ոտուլից, և տարա ծոլական. որ առվորաբար բարձրանայ չերկրէ երբ 3 կամ չորս գրկաչափ բարձրուԹեբ. որոյ բուն, որ տէս և ոստք նորա, 'ի սկզբան անգ է կանաչագոյն, և ապա փոխի 'ի գոյն մոխրոյ, և բաղկանայ չերկու տեսակ կեղևէ. առաջինն՝ զորով անմիջապէս պատէ փայտն, է կանաչ, և խիտ մնանուռ, զոր Ճմլեալ մղեն անտի հիւԹ ինչ, անուանեալ չիտուլացուց՝ առաջ քնտուՖնքաԹօ տէլլա սէքօնտա սքօռցա ոի առաջ ոուքօ, զորմէ 'ի տեղի իւրում ունիմք չիշատակել: Ներկ երկրորդն՝ է անհարԹ, հերձոտ, գորչագոյն, կամ Թուխ. գոյացուի բնոյ նորա ոչ է բնիկ վայրէ, այլ նիւԹ լինն ամպպային, և ապիտակ՝ նման ըստ է ձիք եղեգան: Տերևն նման է տերևոյ ընկուզենւոյ, բայց եղերք տորա են ատացձևաւորեալք. Ծաղիկքն մանր, վինջաւոր, միաձերԹ, հինգանկիւնի, ապիտակ, և հոտաւէտ, որք ելանեն 'ի ծայրս ոտոց 'ի ձև հովանոցի. զկնի ծաղկանց չոջորդէ պտուղն 'ի չափ մեծուԹեան սիսեռան, որոյ գոյն 'ի սկզբան է կանաչագոյն, և ապա առ ապաւ ապաւ սևանայ. մէջն կակուղ, ջրալիր, և ԹԹու, որ վարի 'ի ներկա՝ նաև 'ի գեղորայս: Իսկ սերմունք նորա, որք լինին 'ի պտղոյ անտի՝ մանր են և երկայնաձև: Բուսանի չեւրոպիա, չասիա, 'ի խոնաւուտ և 'ի պարարտ տեղիս. և սկսանի ծաղկիլ չամսեանն մայիսի, որոյ ծաղկին կոչի չիտալացւոց՝ Ֆիօռ ու սամպուքօ. ըստ որոյ և Թուրքերէն ասի՝ միւրվէր չինէի. իսկ չարաբացւոց՝ զահռ պէլսան. զոր էռացուցեալ ըստ օրինակի երկցկի՝ 'ի կիր արկանի 'ի դեղ արդելման արտաչնչուԹե մարմնոյ, և ցաւոց որովայնի, զի է խթիչ և քրտնաբեր բնուԹ

Ջաւին յերկու տրամք մինչև ցերրս խառն ի և կէս լեառ ջրով:

Ցանթալուամ, կամ ասանթալինուս, լտ: սանտալօ, իտ: սանթալ, գլղ: սօնտերրս, անգլ: սանտալ, արբ, և աճ: չէհաէն, պր: և ըստ մեզ՝ սանդալ: Ի փայտինչ ծանր, կարծր, և հոտաւէտ, յաճախեալ յատերկայ, և յարևելեան հնդկիա: Երրեակ են տեսակք այսր փայտի. այսինքն կարմիր, դեղին, և սպիտակ. զկարմիրն որ առատ է իւղով, և աղիւ, առաւել՝ի կիր արկանէին նախնիք՝ի զանազան դեղոյս. իսկ այժմ ոչ՝ի վար արկանի յարևմուտս:

Ցանթօլինա քհամէչի բուռխասուս, լտ: սանթօլին նա, իտ: սիբուէ, բըլթի սիբուէ, գաղղ: լավէնտէռ, կամ քօթթօն, անգլ: Ի բոյս ինչ հոտաւէտ և դեղաշնաւոր յաճախեալ յեւրոպիա, և՝ի գերմանիա. որոյ ցօղուն է փայտային, ճիւղալից, և երկայն իբր մի և կէս սանտչափ: Տերևք նորա են խիտ, փոքրիկ, երկայնաձև, եզերահերձ, և սպիտակ: Ծաղիկն վերջ ջաւոր, դեղին, և ատոպաձև, որ ելանէ՝ի ծայրս ցօղնոց և՝ի վերայ ճիւղոց հանդերձ թեփուաւոր սեռէնք. բերէ և սերմունս երկայնաձևս, և թխասդոյնս: Իսկ արմատն կարծր է և փայտային: Ջաւրև այսր բուսոյ վարեն՝ի ճաճհալած դեղորայս: Ջաւին՝ի կէս տրամք մինչև ցմի, զոր օրէն է լուսել՝ի փոշի մանրատամալ, և խառնել ընդ ջրոս ուռկի ջրոյ. և սպառել լինի այս՝ի միջոցի 12 ժամուց:

Ցանթօնիքօ. տե՛ս սէմն քօնթռա վէռմէս:

Ցանկուհա հուամանուս, լտ: սանկուէ ուամանօ, իտ: գան, տճ: էմմա, յն: տէմ, կամ սլաք, կամ սպինթ, կամ դըլթռա, կամ թռասմուր, կամ թռուլլահ, կամ հէրիր, կամ ճասասիր, կամ ճէսէթ, կամ ճէտիյէ, կամ մուհճէ, կամ նէճինճ, կամ նէֆս, կամ նիւմանա, կամ շուխ, կամ տյահիր, կամ պէռնիյէ, կամ վէրտաք, կամ տեմիյ, կամ տեվէմ, կամ րուֆա, և կամ ֆէռնուէ, արբ: խօն, կամ հուն, պր: և ըստ մեզ՝ արիւն: Ի մին՝ի քառեակ կենդանական հիւթոց, որ ըստ վկայելոյ՝ի հատորակի ամենայն պետնական հեղինակաց՝ հոսպարելաւ և ծաւալեալ շրջապատ զմարմինն բոլորդակի, մինչև զամանէ կախեալ դոլ կենսական զօրութեան այլ ամենայն անդամոյ: Ջերկուս ինչ ունիմք նկատել զամանէ. նախ զբնութեն նորա զիարդն. զի ամենայն կերակրելիքն բնա-

ֆան ջերմութեն լուծեալ նախ ՚ի հեղանիւթ ապ-
տակ, ապա առ սակաւ սակաւ սկսանի զգենուլ
զկիզենաւորութեն արեան: Երկրորդ գիտել արժան
է, զի հեղանիւթս այս առանց զբնութեն ՀՀգրիտ
արեան մանաւանդ իմն եմիտամբ ՚ի սիրան՝ ըստ հաս-
տատելոյ առենոյն արդի հեղինակաց. նախնիք՚ի կիր
արկանէին սատի ՚ի գեղ լուանոտութեան, հրատապ
առնգիս, և կշտացուլթե. իսկ առ արդիս ոչ հա-
ճարի այնքան ՚ի յարդի:

Սանկուխա տատաքոնիս, լտ: սանկուէ տի տատաքօ,
իտ: սան տատաքոն, կամ տատաքոնիէս, դղ: տրէկըն
թերի, կամ տրէկըն՚ա պլըտ, անգղ: էհատար, կամ
շէեան, տէմ իլ ախվան, ալբ: խտունի սիատշան,
պր: գարտաշ գանը, տՀ: և ըստ մեզ՝ արիւն վիշա-
պի, կամ՝ եղջերոյ արիւն: Ի գոյացութենէ, կամ լաւ
եա՝ հիւթ ինչ խժային, գիւրավառ, ջոր, գիւրա-
փխրելի՚ի գոյն արեան, որ ծորի արտաքս ՚ի հատա-
նելն մեծաքանակ հատատկելով, և մշտապալար հնդ-
կային ինչ ծառոյ, զոր տեսքօ տատօս անուանեն,
այսինքն վիշապածառ. և լինի յամերիկա, յափրիկէ,
և ա՚ի էին: Ունի սա միւս և ա ներգործու-
թիւն, զի սպիացուցանէ զվէրս նորոտ ընկալեալս, և
մաքրէ զարտս ատամանց, այլև զձմլուն պատճա-
ռեալ ՚ի հարուածոյ բուժէ: Գտանի և խաբէականն,
որ չէ ինչ պիտանացու:

Սապատիլլա, կամ վէռաթեռում սապատիլէա, լտ:
սապատիկլէա, իտ: սապատիլ, դղ: իտ, կամ սէ-
պէտիլլէ, անգղ: Ի սերմն ինչ սեաւ, դառնահամ,
միանգամայն և կծանօղ լեզուի, զոր վոչնացուցեալ՝
և արբուցեալ, դեղ է ազդու ընդդէմ ճճեաց և որ-
դանց որովայնի: Ազին ՚ի յերկու կշիռ յօրենոյ մին-
չև ցյշ խառն ընդ շաքարի:

Սապինա, կամ եռանիբէդուս սապինա, լտ: սա-

պինա, լտ: ստամին, գղղ: քըմմըն սէվինն, անգղ: գաշ ուա առտըճ, տճ: և ըստ մեզ՝ սեաւ գի: Ի տուննէ ինչ միւսագաւլար• որոյ բուռնն է ստուար, և կարմրատ խառն գեղինն, որպէս և կեղև նորա: Տերև ստրա նման է տերևոյ նոճւոյ• այլ հասմով ստիպ է և դառն, միանգամայն և հառնմայինն: Իսկ պտուղն բոլորչի է և ստուար նման գինհոյ, այլ ոչ կարմիր երև գնա: Ճուսանէ՝ ի ակիւթիա, ՚ի սարմատիա, և ՚ի պարտէզս եւրոպիոյ• որոյ տերևն եփեալ ՚ի ջուր, և արբուցեալ, գեղ է նուաղութե ամաւկան պարտուց կանանց, և արգելման դաշտանի: Ձափին ՚ի կէս տրամ մինչև ցմի խառն ընդ եօթն ունկի ջրոյ, ունի և զգօրութե վիժողական• զի է խթիչ և գրգռիչ բնութե:

Սատաֆռաս, կամ լատուռաս սատաֆռաս, լտ: satyrium, իտ: Է շքեղատեսիլ ծառ ինչ ամերիկէեան, որ ուղիղ բարձրացեալ յերկրէ հասանէ ՚ի չափ տոճոյ, և բուսանի ՚ի լերինս, ՚ի դաշտս, և ՚ի մարգագետինս• կեղև նորա է ստուար, խորտաբորտ, անհարթ, կարմիր, և դիւրաբեկ: Փայտն թեթև, սպնդային, մթին կարմիր կամ շագանակագոյն, ջերմահամ, և նմանեալ հոտով սերման սամթի: Տերևն ձևով, և մեծութե նման է տերևոյ թզենւոյ: Պտուղն երկայնաձև, սրածայր, և երկայնականթ: Իսկ սրմանն ստուար, տորաձողական, և հոտաւէտ: Այս ծառ կոչի ՚ի հնդկաց բամբէմ• որոյ փայտն եփեալ ՚ի ջուր և արբուցեալ լինի դեղ ազգու առ ՚ի բուժել զյաւս յօդուածոց, զախտս մորթոյ, զբորոտութի, զքոստութի, զցաւս ստամոքսի, և զախտս պաղկնական և էլեփանդական• զի է թուլացուցիչ, ընկլուզիչ, և մաքրիչ բնութեամբ: Ձափին ՚ի յերկու սրամ մինչև ցերկու և կէս՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ, զոր պարտ է արբուցանել ՚ի մինչև 12 ժամուց: ՚Ի փայտէ սատկ սրտահանեն զինուղն՝ որ է ոսկեգոյն, և ջերմահամ, զոր վաճառեն ՚ի պէտս վերոյիշեալ ախտից:

Սարսաբառիլլա• տես սմիլաքս սարսաբառիլլա:

Սարտա կամ սարտինա, լտ: sartago, իտ: padella, տճ: Է ձկնիկ ինչ ծովային, որոյ միսն է համեղ, միանգամայն և դեղ օգտակար ստամոքսի, յորմէ և սովոր են յեւրոպիա կազմել սալամուռա սու ՚ի տևել• այլ և օգտէ ընդդէմ ուռուցման երա-

կաց, և ընտերաց, դնելով 'ի վերայ վշտագնեալ մասին մարմնոյ:

Սարքօմա. այսու անուամբ իմանի՝ կարծր և անցաւ ուռոյց ինչ, որ գոյանայ 'ի ռնգունս, և յայլ մասունս մարմնոյ:

Սարքօնֆալօ. անուամբս այս նշանակի այտուց ինչ պորտոյ:

Սարքօքօլլա, լտ, և իտ: անծառուդ, տճ: Է փոքրաբեկոր, սպնգային, և դեղնագոյն խէժ ինչ՝ ծորեալ յոստոց փոքրիկ և փշաբեր ծառոյ իրիք արաբիոյ: Զսա վիրաբոյժք 'ի վար արկանեն 'ի սպիացուցիչ սպեղանիս. խառնեն նաև ընդ շուփայի առ 'ի բառնալ զբժոտութիւն աչաց:

Սաքքհառում, լտ: ծուքքէռօ, իտ: զախարի, յն: սիւքռ, գղղ: շիւկըր, անգղ: սուքքար, կամ գնտիտէ, և կամ ֆանի, արբ: գանտի, կամ գէնտ, պր: շէքէր, տճ: և ըստ մեզ՝ շաքար: Է աղ ինչ գոյացական քաղցր քան զմեղր, զոր իբրև գոյացութիւն արտադրեն 'ի բնոյ եղէգնատեսակ բուսոյն յորջորջելոյ լատինական բարբառով՝ առունտօ սաքքհառիֆէռա: Բազում են տեսակք այսր շաքարի, ըստ այլ և այլ օդոյ գաւառացն պէսպիսացեալ և համով. այլ լաւագոյն և քաղցրագոյն համարի եկեալն յեգիպտոսէ, յորմէ և եղէգն նորա առ արաբացիս անուանի տսապ: Զայս շաքար վարեն 'ի զանազան պէտս, որպէս և երբեմն 'ի զանազան հանդերձանս դեղորէից, մանաւանդ սպիտակագոյնն, որ է բնութիւն մեղմապէս լուծողական, և գրգռիչ. օգտաւէտ է հազից, ցաւոց կրծոց, աղտեղութիւն լեզուի, և բերանոյ. այլ՝ յաճախակերութիւն սևացուցանէ և փտեցուցանէ զատամունս:

Սաքքհարում քանտում, լտ: ծուքքէռօ քանտիտօ, իտ: սուքքար շամի, արբ: գանտի նապաթ, պր: նապաթ շէքէրի, տճ: և ըստ մեզ՝ շաքար վանի, կամ վանաշաքար: Է ազգ ինչ շաքարի, զտեալ և կարծրացեալ որպէս զսառն, որոյ կրկին է տեսակ. սպիտակ, և դեղին. սպիտակն կարի ազնիւ է, զոր ստէպ 'ի վար արկանեն 'ի դեղ հազից, ցաւոց կըրծոց, և աչաց:

Սբազիմա, կամ սբազմօ. է ձգտումն ջղաց կամ ձգանաց, որ սովորաբար պատճառի 'ի պէսպէս կրից, և ախտից, ըստ որոյ և Թուրքերէն ասի՝ սինիր Թիւ

թիրէմէսի, իսկ յարաբացւոց՝ իլ հեղզէ, կամ առինէ:

Սբէռմա սէմինիս, և կամ սէմէն, լտ: սէմէ, իտ: նէֆս կամ թօհում, տճ: մէնի, կամ ֆանիզ, արբ: ահզան, պր: և ըստ մեզ՝ սաղմն, կամ սերմն: Այսու անուամբ իմանամք՝ զազնիւ, զամբողջ և զնուրբ հիւթն՝ մանաւանդ զզաւակարարն ամենայն կենդանեաց. որ է կենդանական մասն բոլոր անձինն, ունի զշարժումն յերևակայութէ, և 'ի բոլոր գործարանաց և 'ի ջղաց մարմնոյ: Ասացաք դոլ սմա ամբողջ և կենդանական մասն բոլոր անձին, որովհետև ամբողջապէս կատարելագործեալ յառաջ բերէ զանհատն սատարութ՝ սեփական բնութ՝ն իգականի: Սմին իրի քաջայայտ ճանաչեմք ատէն, եթէ սերմն երկուցունց, այսինքն արուին և իգի համարելի է մի միայն և եթ. զի ըստ բնութ՝ն գոլով աներևութապէս և 'ի ներքուստ մասունք իրերաց, ո՛չ է պարտ բնաւ համարել զայնս երկու, այլ մի և եթ: Եւ լինելն սորա կենդանական, քաջայայտ է ամենայն ումեք. քանզի եթէ զհատ ցորենոյ խարշելոյ սերմանեմք յագարակի, յայտ է՝ թէ ոչ բուսանի հասկ. նոյնպէս և ոչ եփեալ ձուոյ մարթ է արտահանել զձագ կենդանի. զի արդէն չգտանի 'ի նոսա ո՛չ 'ի հատն ցորենոյ խարշելոյ, և ո՛չ 'ի ձուն եփեալ զօրութ՝ի կենսական: Իսկ զյարգ ազնուութ՝ սորա անվրէպ տեսանեմք անտի, զի սերմն ամենայն գոյացական՝ ո՛չ այլ ինչ համարի, բայց եթէ զտագոյն ծուծն բոլոր անհատին հանդիսացեալ, և հաստատեալ իբր ընդ յօդիւք և կապիւք զօրութ՝ բնածին ջերմութեանն, և գիճութ՝ն. զի ըստ հասարակ և հաստատագոյն վճռոյ ամենայն բնազնին փիլիսոփայից՝ ջերմութ՝ն և գիճութ՝ն են պատճառք կենդանութեան ամենայն կենսականաց, որպիսի է արեանն: Իսկ ցրտութ՝ն, և չորութ՝ի անվրէպ առթեն զմահ: Բայց գիտել արժան է, եթէ այսր ջերմութ՝ և գիճութ՝ օրէ՛ն է լինել միշտ և հանապազ զուգակշիռ հաւասարութ՝. զի յերևելապէս նուազութ՝, կամ 'ի յորդութ՝ միոյն կամ միւսոյն պատճառի անկարգութ՝, և վրիպակ բնութ՝ն, ևս մահն բնական: Դարձեալ, ասացաք լինել սմա մասն ինչ նրբագոյն. քանզի յայտ է, եթէ սերմն ամենայն կենդանեաց գոյանայ 'ի նուրբ և 'ի մաքուր արենէ նո-

ցին. նախ 'ի շրջանս երակաց ճապաղեալ 'ի ձեռն ջղաց, մանաւանդ այնց ջղաց, որոց ստորակարգեալ է մեծ գործ մարսողութեան կերակրոց, և ապա 'ի ձեռն այլայլեցման և եփման ժամանեալ յամորձիսն, և անդէն ստացեալ զկատարեալ հասունակութիւն, լինի սերմն. և զարտաքին կարմրութիւն արեան պարունակեալ 'ի ներքոյ սպիտակութեան, զոր ունի ներքսապէս, անդրաշրջի արտաքս. և յետ այնորիկ վերստին փտեցմամբ, և կրկնակի եփմամբ յարգանդ իգին, որոյ սերմանն բնութիւն գոլով ըստ առաւելագոյն մասին հով և գէճ, փտեցուցանէ զսերմն արական, որ է ըստ մեծագոյն մասին ջերմ և չոր. և հուսկ յետոյ զսպիտակութիւն զոր ունէր՝ վերստին ամփոփեալ 'ի ներքս, զկարմրութիւն առաջին՝ ազդուագոյն իմն ներգործութեամբ ելուզանէ արտաքս: Դարձեալ, գիտել օրէն է, զի կամք եղեն բարեխնամ բնութեան, զի հիւթս այս զաւակարար լիցի իբր էսթրաթթօ կամ մզուածն կենդանւոյն. և վասն այսորիկ հեղումն նորին՝ եթէ կանուխ, եթէ անագան, և եթէ կարի յաճախ, 'ի սակաւ ամս պատճառէ զանսովոր տկարութիւն, զբոլորական զրկումն ախորժակի կերակրոց, զփքալից և զջղաքարշ ճնշումն ստամոքսի, զհանապազորդեան ձգռտումն, զթաղձութիւն, զմելամաղձութիւն, զպտոյտս գլխոյ, զմոռացկոտութիւն, զչառաչիւն և զղօղանջիւն ականջաց, ըզծանրատաղտուկ տքնութիւս, զգիշերային և զակամայ գիճութիւս, զդողդոջումն ձեռաց, զբաբախիւն սրտի, զցաւ թիկանց, զծիւրումն և զհաշումն, և վերջապէս զնեխութիւն ողին, և զայլ բազում սարսափելի տրկածս կամ երևոյթս ջղային բնութեան.

Սբէռմա չէթի, լտ: լաթթէ տի բէշէ, իտ: պլան տը պալէն, գղղ: տհի սիւիթ, անդղ: պալըք նէֆսի, տճ: մէննի սէմէք, արբ: և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ սերմն կամ կաթն ձկան: Է գոյացութիւն ինչ թեթև, իւղային, սպիտակ, և խոնաւ, հանեալ 'ի գլխոյ մեծագոյն ձկան իրիք սպանիոյ, որ է տեսակ մի բաղենայի, զոր լատինք՝ օռքօպիառիս կամ քաքհալօթ անուանեն: Այս գոյացութիւն 'ի բժշկարանս ինչ պիանքօ տի պալէնա կոչի. որ թարգմանի՝ սպիտակուց բաղենայի, յորմէ կազմեն դեղ խոնաւ հազից, շնչարդելութեան, և ցաւոց կրծոց, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ խեժի արաբիոյ, բաղադրելոյ քաղցր

նչի խաղով: Ձաւին ՝ի 20 ցորենոյ մինչև յ40: Եւ ՝ի մանաւանդ ալոտուցից ստեանց կանանց, թանչից, և մորթոց: Սա ՝ի սկզբան է սպիտակագոյն և աղտոտիչ համ. այլ իբրև հնանայ, առ փոքր մի դեղնագունի, և կծուանայ. բայց այն դեղնուելն և կծուելն ախտաշատեն անվրէպ զակարուն ստամոքսի, զործուման, և զլուծուման որովայնի:

Սբինաչխա, կամ սբինախխա, լտ: սբինաչի, իտ: էբինաւ կամ էլինաւ բօթաճէ, գղզ, սբինիչ, անգլ: սպանանաք, տճ: ըսպանախ, արբ: սխանաճ, պր: և ըստ մեզ՝ չոմին, կամ ծմէլ: Է բանչար ինչ յոգդէ խաւարուց ծանօթ ամենեցուն. զոր բազմօրինակ հանդերձեալ ուտեն, պի է քնուելեամբ մեղմապէս լուծիչ, և քաղցրացուցիչ զատպուելի հիւթոց:

Սբինօ չէռվինօ, իտ: ըհայնուա քաթ հատիքքուս, լտ: նէռֆուուն, գղզ: բուռճինկ, պուքքհօռն, անգլ: կէյլիք թիքէնի, տճ: և ըստ մեզ՝ եղջերուաձուշ: Է ազգ ինչ բուռնօ յորջորջեալ թռչոյ, որոյ բուն, ոտք և փուշքն են սեաւ. հիւթ սորա դառնահամ է և անախորժահոտ, որ լինի ներկ կանաչ առ ՝ի տալ գգոյն գինչ և նոյն թղթոց: Խակ պտուղ սորա որ է հիւթալից՝ լինի դեղ ջրգողուելոյ աւելեալ յուժգնուէ, զի է թուլացուցիչ, և ուժգին լուծողական: Ձաւին երկու տրամ՝ յաւուրն՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Սբիւռիթուա, լտ: սբիւռիթօ, իտ: ուռւհ, տճ: և ըստ մեզ՝ ոգի: Է անուն ընդհանուր նրբագոյն հրեղէն և ցնդական մասին ծր և նոյն նիւթոց եղուզելոց ՝ի ձեռն ցքահան գործեացց:

Սբիւռիթուա վինի ռէթիֆիքաթիւսիմուա, կամ ալքօհօլ, լտ: սբիւռիթօ տի վինօ ռէթիֆիքաթիւսիմօ, կամ ալքոօլ, իտ: ալքոօլ, գղզ: էլքօհոլ, անգլ: մուքէրէր շատապ ուռւհու, տճ: և ըստ մեզ՝ կրկնահան ոգի գինւոյ:

Սբիւռիթօ. տե՛ս սբիւռիթուս:

Սբիւռիթօ անօտինօ վինէռալէ տէլ հօֆֆման. տե՛ս լիգուօռէ անօտինօ վինէռալէ տէլլ՝ օֆֆման:

Սբիւռիթօ վօլատիլէ առօմատիքօ, իտ: ուչուռճու պահարատիքը ուռւհ, տճ: Է ոգի ինչ ցնդական, կազմեալ ՝ի սբիւռիթօ տի սալէ ամմօնիաքօ վինօզօէ. ՝ի օլիօ տիսատիլլատօ տի ռոզմէռինօէ, և ՝ի կեղևոյ կիտրոնի, և է դեղ ազգու ընդդէմ սիկարուելեան

ստամոքսի, փքախտութեան, և դժուարամարսութեան։ Չափն 'ի 15 շթէ մինչև ց20։

Սբիռիթօ վօլաթիլէ օլէօզօ, իտ։ Է ոգի ինչ բաղադրական, կազմեալ 'ի բազմատեսակ նիւթոց։ օգտաւէտ է 'ի դիպուածս ցաւոց արգանդի կանանց, անդամալուծութեան, և ախտից ջղաց։ Չափն 'ի չորս շթէ մինչև ց10։

Սբիռիթօ տի միլիսսէ, իտ։ օղուլ օթուն ռուհու, աճ։ և ըմ մեզ՝ ոգի մեղրատերևոյ։ Է ոգի ինչ նուրբ, ցնդական, և աղնուահոտ, զոր ածեն 'ի վենետիկէ և յայլ արևմտեան կողմանց։ այլ ընտրագոյն և օգտաւէտագոյն համարի եկեալն 'ի վենէտիկ քաղաքէ։ Չօրաւոր է յոյժ ոգիս 'ի դիպուածս ախսնդանոտութեան, անդամագօսութեան, լուսնոտութեան, իջուածոց, ցաւոց արգանդի և գլխոյ, ուշագնացութեան, նուաղման սրտի, և ջղացաւութեան, զի է խթիչ, գրդռիչ, և սթափիչ բնութեամբ։ Սովորաբար 'ի կիր արկանի՝ եթէ՛ հիւանդ իցէ, և եթէ առողջ։ հիւանդաց առ մի նուագ տամք զմի մասն միոյ տրամոյ։ իսկ առողջաց զկէս տրամ խառն ընդ ծաղկի ջրոյ։ Դարձեալ՝ շահաւէտ է ընդդէմ տկարութեան ջղաց, զի սովաւ արծարծանի ազդեցութեան ջղային ոգեաց, և միանգամայն ձգանացն մարմնոյ, և մանրաթելից սրտին։ օգտէ և մարսողութեան, և զգաստութեան մտաց, և արգելու զպտոյտս գլխոյ, և փոխանակէ զտեղի քնոյ, մինչև յերկար տքնութենէ ոչինչ նեղութիւն զգալ։

Սբիռիթօ տի մինտէռէռօ, կամ օսսի աչէթաթօ տ' ամմօնիաքա, իտ։ օսսի աչէթաս ամմօնիաքալիս, լտ։ ասէթաթ տ' ամմօնիագ, դղղ։ օսսի էսիթէյթ օվ էմմօնիէք, անգղ։ Է ոգի ինչ թեթևահոտ և թեթևահամ, կազմեալ 'ի ալքալի վօլաթիլէ տի սալ ամմօնիաքօէ և 'ի բարկ քացախոյ։ Հռչակաւոր է սա 'ի դիպուածս ջերմախտից, հրատապ տենդից, ցաւոց յօդուածոց, հարբխոյ, ջրգողութեան, դալկան, անդամալուծութեան, անդամագօսութեան, լուսնոտութեան, փտախտութեան, և հոսման թանչից։ զի է թուլացուցիչ բնութեամբ։ Չափն յերկու տրամէ մինչև ցչորս, զոր օրէն է խառնել ընդ գարէջրոյ, կամ հասարակ ջրով, և կամ այլ յարմարաւոր ըմպելեօք, յաւելլով 'ի նոյն փոքր մի շարապն հաղարջի։ և առեալ լինի ըմպելիս այս 'ի միջոցի 24 ժամուց։ 'Ի կամիլ անդ

զի լիցի խթիչ և քրտնաբեր բնութ՟ն, հեղ 'ի նա զջուր ջերմ, կամ զայլ ըմպելի: Իսկ 'ի խնդրելն զի լիցի միզաբեր բնութեամբ, լից 'ի նա զհեղանիւթ ցուրտ:

Սբիռիթօ տի նիթռօ, կամ աչիտօ նիթռիքօ, կամ աքգուա ֆօռթէ, և կամ օսսիսսէբթօնիքօ, իտ: օսսիսէբթօնիքում, կամ ագուա ֆօռթիս, լտ: օսսի էբթօնիգ, գղղ: օսսիսէբթընիք, անգղ: Է ջուր ինչ այրիչ կամ կիզիչ. զորոյ զնշանակութ՟ն և զօգտաւէտութ՟ն մարթիս տեսանել 'ի բառն՝ ագուա ֆօռթիս: Սա շահաւէտ է և ախտի գաղղիականի, զի է խթիչ և փաղաղիչ բնութ՟ն: Այլև սպառեալ ծախէ զաւելորդ միսս կամ կոծիծս՝ օծանելով և եթ զայնս:

Սբիռիթօ տի նիթռօ տօլչէ, կամ ալքօօլ էթէռէօ սէբթօնիքօ, իտ: ալքօհօլ էթհէռէում օսսի սէբթօնիչի, լտ: ալքօօլ էթէռէիւս տ՝ օսսի սէբթօնիք, գղղ: ալքօհօլ էթէռէալ օֆ օսսիսէբթընիք, անգղ: կիւվէրչիլէնին թաթլը ռուհու, տճ: Է ոգի ինչ հոտաւէտ, ցնդական, և դիւրավառ, կազմեալ 'ի շնչբորակէ, և 'ի կրկնահան ոգւոյ. որ է դեղ օգտաւէտ 'ի դիպուածս ջերմախտից, երիկամնաժետութ՟ն, և խեթից առթելոց 'ի փքոյ: Չափն 'ի 6 շթէ մինչև ց10 կամ ց20 խառն հասարակ հեղանիւթով:

Սբիռիթօ տի սալ ամմօնիաքօ, կամ օսսի քառպօնաթօ ալքալինուլօ տ՝ ամմօնիաքա, իտ: օսսիքառպօնաս ալքալինուլում ամմօնիէ, լտ: քառպօնաթ սիւռսաթիւռէ տ՝ ամմօնիագ, գղղ: նշատըր ռուհու, տճ: և ըստ մեզ՝ ոգի անուշադրի: Է ոգի ինչ ուժգին հոտաւէտ, թափանցիկ, նուրբ, ցնդական, տտպահամ միանգամայն և կիզանօղ լեզուի և բերանոյ. զոր մարթ է 'ի կիր առնուլ եթէ 'ի ներքուստ ջրախառն ըմպելով, և եթէ յարտաքուստ հոտոտմամբ և օծելով. որ է հռչակաւոր ընդդէմ յոռի և վնասաբեր օդոց և հոտոց, ժանտախտից, մահաբեր տենդից, ախտից ջղաց և նեարդից, անդամալուծութ՟ն, յօդուածացաւութ՟ն, պիսակաց, ցաւոց դլխոյ, տկարութ՟ն ջղաց, թիֆօ անուանեալ տենդի, և գաղղիական ախտի, հարուածոց իժից և կարճաց. զի է խթիչ, գրգռիչ, ջերմացուցիչ, և քրտնաբեր բնութ՟ն: Չափն 'ի 6 շթէ մինչև ց20 խառն ը՟ չորս կամ հինգ ունկի ջրոյ: Դարձեալ՝ եթէ բաղա-

գրեցի ընդ իւղոյ ձիթապտղոյ, կամ քաղցր նչոյ, և կամ տղոյ, լինի դեղ պատշաճողական ընդդէմ հալ բուածոց օձից, ցաւոց յօդուածոց՝ մկնջոյ՝ ջղոյ՝ և այլոց այսպիսի ցաւոց, օծեալ նոքօք զցաւատղնեալ մասունս մարմնոյ, և շփեալ ուժգին. զի բաղադրէլ ոգին այն ընդմանկէ 'ի Ծակտիս մորթոյ. որով և բժշկի: Վարի և առ 'ի հոտոտալ, որ կարի սթափողական է և զգաստացուցիչ, որով խակ և խակ զգաստացուցանէ զնուազեալն, կամ զթաւշկացեալն: 'Խարձեալ՝ ունի սա զմասնաւոր գործունէութիւն յինքն ձգել զթոյնս առեալս 'ի թիւնաւոր անկոց, եթէ արբցի ըստ նախասանդեալ չափու և կանոնի:

Սբխուիթօ սի սալ մատինօ, կամ աչխտօ սի մատինօ, և կամ օսան մուռիանթիքօ, իտ: օսան մուռիանթիքում, լտ: ասիտ միւռիանթիք, գղղ: օսան միւռիանթիք, անգղ: Ն ոգի ինչ յատակ, թափանցիկ, աղդու, փաղաղիչ, և հոտաւէտ, որ է դեղ փոշտանկաւէ, և այլ ամենայն ախտից առեթելոց յուժգնուն թէ բնուն. զի է թուլացուցիչ բնութեաբ: Չափն 'ի 10 ցորեանոյ մինչև ցմի տրամ աւելով խառն ընդ ուն ունկի՝ ի և ի ցեղ հեղանիւթոյ: Նյլև ապաքինէ զվերս անուանեալս ապիթէ, և պօռապուիթիքէ՝ փոքր ինչ ոլոզելով ևեթ զայնս:

Սբխուիթօ սի սալ տօլչէ, իտ: թուզուն թաթը ուսհու, տճ: Ն տեսակ ինչ ոգւոյ, որ ըստ ներ. գործուածէ գլխովին հասնձայնի ընդ սբխուիթօ սի սալ նիթուօ տօլչէի:

Սբխուիթօ սի վինեուիօլօ, կամ օլիո սի վէնեուիօլօ տխանիլլաթօ, կամ օսան սօլֆօուիքօ բուռօ, իտ: օսան սուլֆօուիքում բուռում, լտ: ասիտ սիւլֆիւռիք, գղղ: բիւր օսան սըլֆըրիք, անգղ: զաճ ռուհու, կամ եաղը, տճ: և ըստ մեզ՝ ոգի կամ խղ արկաստի: Ն հեղանիւթ ինչ յատակ, թափանցիկ, ծանր, թեթևահոտ, սաստկահամ, և փաղաղիչ, և դեղ չեբմախտից, պիսակաց, զայրագին թանչից, և այլ ախտից առեթելոց յուժգնուեթէ. զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնութեաբ: Չափն 'ի 10 շլիթէ մինչև ցմի տրամ՝ խառն ընդ ուն ունկի ջրոյ:

Սբխուիթօ սի վիեուիօլօ տօլչէ. տէա լիգուօռէ ա նօմինօ վինէուալէ տէլլ՝ հօֆֆման:

Սբխուիթօ սի վինօ քանֆօռատօ, կամ տլբօօլ քանֆօռատօ, իտ: սբխուիթուս վինի քամբհօռատուս,

կամ ալքօհօլ քամբհօռաթռամ, լա: ալքօօլ քան-
ֆռէ, գղ: քէմօրէյթըտ էլքօհօլ, անգղ: քէաֆռռա
ռռուհռ, տձ: ռռուհլ քաֆռուր թհաեար, ալբ: և
ըատ մեզ՝ ոգի քամբրօյ: Ե ոգի լինչ յատուակ, թա-
փանցիկ, և սատակ հոտաւէտ, բաղադրեալ՝ ի քամ-
րօյ, և՝ ի կրկնահան ցքռօյ. զոր մարթ է՝ ի վար
արկանել՝ ի դիպուածս ջլացաւութէ, անդամալու-
ծութէ, ժանտախտից ատթելոց յուժգնութէ բնու-
թէն. զի է խթէլ և գրդռիչ բնութէ: Ձափն՝ ի 10
շթէ մինչև ցմի տրամ, խառն ջրով: Ա՛յլև օգտէ
ընդդէմ ցաւոց յօդուածոց, գլխոյ, անդամազօսու-
թէ, այտուցից, և ամենակերպ նեխեալ և փտեալ
վիրաց, և քաղցկեղի, լուանալով և եթ զայնս:

Սբխութ օտի ֆռուլիճինէ, իտ: գռուռում ռռուհռ,
տձ: և ըատ մեզ՝ ոգի ձանձախաարթի: Յոյժ օգտա-
էտ է ատրա գործունէութէն՝ ի դիպուածս անդամա-
լուծութէ, լուանոտութէ, բաբաման սրտի, դող-
դողման ձեռաց ատթելոց յերկիւղէ, և ախտից ջլաց
և միանանց մարմնոյ: Ա՛յլև արդելու զպատյտս
գլխոյ, և զախտս ախտդանաց, և արգանդի: Ձափն
՝ի չորս շթէ մինչև ց20 յաւուրն:

Սբխութ քառմինաթիվօ տէ թռխտուս, իտ: սբխ-
ութ քառմինաթիվուս տէ թռխտուս, լա: Ե
ոգի լինչ յոյժ օգտաէտ՝ ի դիպուածս աքօռպութօի,
ախտդանոտութէ, միզարդելութէ: Ձափն՝ ի 10
շթէ մինչև ց30: Ջատ կազմեն՝ ի նիթռօ բուռիֆի-
քաթօք, և՝ ի թառթառօ քուռօք:

Սբչէն, է բատ յուռնական, և ատուգաբանի՝ փոյ-
ծանն. որ՝ ի լատինացւոց ևս՝ ի գործ ածի, կմ ասի՝
լինէն: ըատ խառնացւոց՝ միլցա. ըատ տաճկաց՝ տա-
լաք. ըատ արաբացւոց՝ թըհալ կամ թահալաթ. և
ըատ պարսից՝ սիւվիէրզէ: Ե մանն բաղկացեալ յընդ-
դէրուա մոյ՝ սպունգին, քնքուշ, մթագոյն կամ
շագանակագոյն, և երկայնաձև, ՝ի ձախակողմն որո-
վայնի առկողմնեալ յանդիման լերդի, կարգեալ
՝ի հաղորդել զջերմուն ինչ լերդի, և՝ ի քամոց ա-
րեան, և ըատ ոմանց զթթու հնութն արկանել նմա
՝ի խախտացոյց ըստ կարճ անօթ, որով զարթնու քաղցն:
Դարձեալ, ոմանք համարին և զոլ գործ սեփհա-
կան ծնծաղական յատկութէ բնութէնս:

Սբչինթիտ. է բատ յուռնական, և թարգմանի՝
բորբոքութիւն փոյծելոյն. յորմէ և խառլացնէք գրեն՝

ինֆիամմացիօնէ տէլլա միլցա, որ և՛ առ թուրքս ա-
նուանի՝ տալաք իւֆիւնէթի կամ թութուշմասը.
զորմէ տե՛ս հտ. ա՛. երես 111:

Սբութում սանկուինիս, կամ բնէումօնօռռաճիա,
լտ: հաէմօբթիզիս, յն: կոչի և ըստ նոցա էմօթօս-
սիա: պէզա իլ. տէմ, արբ: սուրֆայի խուն, պր: որ
է տրիւն թքանել: Ըստ որոյ և իտալք՝ սբութօ տի
սանկուէ. այսինքն թքումն արեան կոչեն: և տճ.
քան թիւքիւրմէսի. զորմէ տե՛ս ա՛. հտ. եր. 322:

Սբութօ տի սանկուէ. տե՛ս սբութում սանկուի-
նիս:

Սբօնճիա, կամ ֆունկուս մառինուս, լտ: սբուն-
կնա, կամ սբուկնէ, իտ: սիւնկէր, տճ: գաթիլէ,
կամ էսֆինճ՝, կամ շակա, կամ մինշակա, արբ:
էպրէկ, կամ էպրիւքիւէն, կամ նիշքէրթ, և կամ
շիւհկիր, պր: և ըստ մեզ՝ սպունգ, կամ սաթնուկ:
Է բոյս ծակոտկէն և գորշագոյն, յազգէ կառաբու-
սից նման սնկոյ, որ սովորաբար գոյանայ 'ի խորս
ծովու կռուեալ զժայռիւք: Սա 'ի կիզելն՝ բուրէ
զհոտ գարշ իբրև եղջերոյ. որոյ մոխիրն լինի դեղ
ազգու ընդդէմ խուլից որկորոյ, և սքօռպութօ
կոչեցեալ ախտի: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչ ց60
յաւուրն խառն ընդ այլ յարմարաւոր դեղորէից.
միայն թէ կրկնելի է այդ գոնէ մինչև 'ի քառասուն
օր: Ելուզանեն 'ի սմանէ ազգ ինչ սեաւ և գարշա-
հոտ իւղոյ, որով օծանեմք զվէրս նեխեալս առ 'ի
մաքրել և կակղել զնոսա: 'Ի ծակտիս ոմանց սպն-
գաց գտանի խեցի ինչ մանր յոյժ, զոր միայն խոշո-
րացուցիւ հնար է տարբերել յաւազոյ. և մարթ է
'ի վար արկանել ընդդէմ միզարգելուե՛, և խցանաց
աւիշկեան անօթոց, որով և ապաքինէ զխոյլս պարա-
նոցի, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ արքանում
տուբլիքաթօի:

Սգուաթինա, լտ: սգուատռօ, իտ: Է ձուկն ինչ
ծովային, մեծ մինչև 40 օխայ. որոյ մորթ սպիտակ
է և խիստ յոյժ, զոր 'ի կիր արկանեն 'ի դեղ որքիւ-
նոյ, և բորոտութե՛, որպէս և այլ արուեստաւորք
'ի զանազան գործս: Միս նորա կարի առողջարար
է, և համ նորա չէ՛ ինչ տարբեր 'ի համոյ այլոց
ձկանց, բայց միայն զի փոքր մի աճառուտ է: Սորա
ձուն ունի զգործունէութի՛ 'ի խափանել զհոսումն
որովայնի: Չափն 'ի մի տրամէ մինչև ցմի և կէս:

Իսկ լեարդն կակղացուցեալ ցրուէ զուռոյցս մարմ-
նոյ, արկանելով ստէպ ստէպ 'ի վերայ նորա:

Սգուիլլա, լտ, և իտ: կարիտոս, յն: Է տեսակ
մի ծովային խեչափառի, որ է պահապան պինային,
այսինքն փինէզին, զոր 'ի մերս բարբառ կոչեսցուք՝
պինասպաս. որոյ ճիրանք չեն ագցանաձև աւար-
տեալ որպէս հասարակ խեչափառին, այլ սրածայր
և ուղիղ քան զնոսին, և 'ի գլուխն ունի երկու եղ-
ջիւրս սրածայրս. իսկ միսն կակուղ է և ախորժա-
կան ճաշակելեաց, միանգամայն և օգտակար դեղ
շնչարգելուն, խոյլից պարանոցի, և միզարգելուն.
լուծանէ նաև զքար՝ եթէ գտցի ընդ անցս միզի:

Սգուինանցիա. տես չինանքէ:

Սէբիա, լտ: սէբբիա, իտ: սիւպիա կամ միւրէ-
քէպ պալըղը, տճ: և ըստ մեզ՝ մելանահոս: Է վեցոտ-
նեայ ձուկն ինչ ծովային 'ի ձև պարկի, որ ստէպ
հեղու յիւրմէ զհիւթ սեաւ 'ի ծածկել զինքն յորսո-
ղաց. երկայնութի՝ նորա է իբրև երկու ոտնաչափ.
իսկ լայնութի՝ն ձեռաչափ: 'Ի թիկնամէջն ունի ոսկր
մի սպիտակ՝ մեծ իբր ձեռաչափ, ամբողջ, կարծր,
անկալից, դիւրափխրելի, և աղէհամ, զոր լատինք՝
օս սէբիէ կոչեն. որոյ փոշին լինի դեղ միզարգելու-
թի՝, և սերմնակաթութի՝. այլև սրբէ զբիծս երե-
սաց, և զաղտս ատամանց: 'Ի ստորին կողմն գլխոյ
ունի երկու կնճիթս, կամ թիակս, որք ծառայեն
նմա յուտել և 'ի լողալ: Իսկ միսն համեղ է և ախոր-
ժական ճաշակելեաց:

Սէմէն գուաթթռօ ֆռէճիթի մաեօր. տես սէմէնցէ
ֆռէտտէ մաճճիօռի:

Սէմէն գուաթթռօ ֆռէճիթի մինօռ. տես սէմէն-
ցէ ֆռէտտէ մինօռի:

Սէմէն մօսքի, լտ: Է երիկամնաձև, և մշկահոտ
սերմն ինչ 'ի չափ կորեկի, որ սովորաբար գտանի 'ի
կողմանս եգիպտոսի, զոր բնակիչք տեղւոյն 'ի գործ
ածեն 'ի դեղ տկարութի՝ ջղաց, սրտի, ստամոքսի,
և ուղղոյ. զի է խթիչ, կամ գրգռիչ բնութի՝:

Սէմէն պատիան. տես անիզում քինէ:

Սէմէ տի լինօ, իտ: քէթէն թօհումու, տճ: պիզիր
քէթհան, արբ: և ըստ մեզ՝ կտաւատ. տես զայս-
մանէ զբառն լինօ:

Սէմէն քօնթռա վէռմէս, լտ: սէմէ սանթօ, իտ:
խօրասանի, տճ: պիզիր խատտէսին, արբ: թըրա-

մանի, պր: Է սերմն ինչ երկայնաձև, նուրբ, կա-
նաչագոյն, դառնահամ, և ախորժահոտ, միանգա-
մայն և դեղ հալածիչ ճճեաց և որդանց որովայնի:
Չափն 'ի 20 ցորենոյ միչև ց60:

Սէմէնցէ Ֆռէտտէ մաճճիօռի, իտ: սէմէն գուաթ-
թռօ Ֆռրճիթի մաեօռի, լտ: տէօրթ պէօիւք սէրին-
լէտիճի չէքիրտէքլէր, տճ: պիզուրաթի առպա,
արբ: Անուամբս այս ցուցանի՝ քառեակ տեսակ զո-
վացուցիչ և միզաբեր սերմանց կամ ընդոց, որպիսի
են դդմոյ, մեղրապոպի, վարնգոյ, և սեխի: 'Ի սո-
ցանէ ելուզանեն զհեղանիւթ ինչ սպիտակ իբրև ըզ-
կաթն, և 'ի կիր արկանեն ընդդէմ միզարգելութեան,
և տապագին տենդից. զի են միզաբեր, և զովացու-
ցիչ բնութեամբ:

Սէմէնցէ Ֆռէտտէ մինօռի, իտ: սէմէն գուաթթռօ
Ֆռէճիթի մինօռի, լտ: տէօրթ քիւչիւք սէրինլէտիճի
չէքիրտէքլէր, տճ: Այսու անուամբ նշանակին քառ-
եակ տեսակ փոքրիկ զովացուցիչ և միզաբեր սեր-
մանց. որպիսի են անմեռուկի, եղերդի, հազարի,
և վայրի հազարի:

Սէմինէռվօզօ. այսու անուամբ իմանի՝ կիսա-
ջղեան, և է մկան ինչ սրունից:

Սէմիսբինաթօ. բառիւս այս նշանակի՝ կիսողնեան:
Է մին 'ի մկանանց ողին:

Սէնաբէ. տե՛ս սինաբիս նիկռա:

Սէնաբիզմօ, կամ էմբիասթռօ տի սէնաբէ, իտ:
հառտալ եաքըսը, տճ: և ըստ մեզ՝ սպեղանի մա-
նանխոյ: Է ազդու և օգտաւէտ զանգուած ինչ բա-
ղադրական, կազմեալ 'ի մանանխոյ, 'ի չոր թզոյ, և
'ի բարկ քացախոյ. որ լինի դեղ սաստիկ և հրատապ
տենդից՝ արկանելով 'ի ներբանս: Բայց 'ի դիպուածս
անդամալուծութեան, յօդուածացաւութեան, ոտնառու-
թեան, ջղացաւութեան, գլխացաւութեան, փորհարութեան,
ցաւոց ստամոքսի, և որովայնի օրէն է դնել 'ի վե-
րայ վշտացեալ մասին մարմնոյ, և թողուլ այնպէս
իբր ժամս 24. այլ եթէ ոչ փարատէ զցաւս նախայի-
շատակեալս, յայնժամ վերստին պարտ է վերակրկ-
նել ըստ նախաւանդեալ կերպի:

Սէնիչի: Է անուն իրիք ուռուցից կամ խոյլից 'ի
վեր երևելոց 'ի մսանուտ մասունս կոկորդին:

Սէննա, կամ քասսի սէննա, լտ: սէնէ, գղղ: սի-
նամէքի, տճ: և ըստ մեզ՝ աճալ: Է բոյս յաճախեալ

'ի վերին եգիպտոս. որոյ ցօղունն բարձրանայ յերկրէ մինչև ցմի և կէս ոտն, և տրձակէ ստեղունս նուրբս և երկայնաձիգս և դառնահամս, և տերևս փոքրիկս երկայնաձևս և կանաչս: Բանայ և ծաղիկս բոլորակաձևս և հինգթերթեանս: Բերէ և պատեան ինչ աղեղնաձև տափարակ, և թաղանթային, յորում բաղկանան սերմունք բոլորշիք, և թուխք: Տերև այսր բուսոյ ազնիւ համարի՝ եթէ իցէ թարմ, անախորժահոտ, 'ի վերին կողմն կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ դեղին. յորմէ յաճախ կազմեն զդեղս մաքրողականս կամ լուծողականս. զի է լուծողական և թուլացուցիչ բնութ՟ : Չափն 'ի չորս տրամէ մինչև ցվեց, զոր օրէ՛ն է եռացուցանել վեց կամ եօթն ունկի ջրով. յաւելլով 'ի նոյն մի տրամ՝ անիսօն. երկու կամ երեք տրամ՝ քռէմօռ տի թառթառօ. և երեք ունկի՝ մանանայ. և առեալ լինի ըմպելիս այս 'ի պահ առաւօտուն 'ի ծոմուստ: Երբեմն հնար է փոխան քռէմօռօ տի թառթառօի դնել զմի և կէս տրամ՝ խաշնդեղ, որպէս և փոխան անիսօնի դնել զկինամոն: Ընդ այսոսիկ գիտել արժան է՝ զի յառնուլ քո 'ի կիր զտերևս զայս, պարտ է նախ մաքրել զկանթս և զշեղս որք գտանին 'ի նա. ապա թէ ոչ՝ կարէ պատճառել զփուքս և զխիթս որովայնի:

Սէսամում, լտ: սէսամօ կմ սիսամօ, իտ: սէսամ, գղղ: սուսամ, տճ: սիմսիմ, արբ: բէիշէ, կամ կիւճիւթ, և կամ սուսէն, պր: և ըստ մեզ՝ կնճիթն, կամ շուշմա: Է ունդ կամ սերմն ինչ մանր, բոլորշի, դեղնագոյն, քաղցրահամ, և իւղալից, որ լինի 'ի կերակուր թռչնոց, միանգամայն և մարդկան դեղ ցաւոց որովայնի, և կրծոց. զի է մեղմիչ բնութ՟ : Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի՝ խառն ութ ունկի ջրով: Զնոյն գործունէութ՟ ունի սորա իւղն: Բոյս սորա հասարակօրէն բուսանի 'ի վերին եգիպտոս, և 'ի հնդկաստան, որոյ ցօղունն է ուղիղ, ստուար, երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, կարծր, բազմաճիւղ, և հիւթալից: Տերև նորա է երկայնաձև սրածայր, պարարտ, և կարմրախառն կանաչ. յորմէ կազմեն դեղ կշտացաւութ՟, շնչարգելութ՟, և նուազութ՟ ամսական պարտուց կանանց:

Սէվում. տե՛ս կրասումէ:

Սէտում մաեուս, կամ սէմբէռվիվում, լտ: սէմբռէվիվօ մաճճիօռէ, իտ: ժուպառպ տէ թուա, գղղ:

ախփել, կամ հօուզլլիք, անգլ: սաքսը կխուզէլի, տճ: Է բոյս մշտապալար յաճախաեալ 'ի վերայ որմոց կիր ու կէս տանաչափ բարձրութիբ: Տերև սորա է երկայն, լայն, պարարտ, սրածայր, մշտականաչ, հիւթալից, և տտպահամ: Ծաղիկն ծխրանագոյն, և բազմաթերթ: Պտուղն դնտակաձև, և նուրբ սերմամբ: Իակ արմատն փոքր է և թելալից: Սա կոչի և հօվին պարպաս. որոյ տերևն գեղ է լուանոտուբ և ախտի ցնցականի՝ որ 'ի վերայ գայ մանկանց, զոր պարտ է լուել 'ի ատնդի, և տալ լուանոտաց մի փոքրիկ գրգալ երկեցս յաւուրն: Նոյնպէս գեղ է բորբոքման, կիզուլութե, յօդուածոցաւութեան, և խոլ խեցգեանուոյ, օծելով այնու վրէժատնեալ մա տունս մարմնոյ:

Սէտում մինուս, կամ սէմբէռվինում մինուա, լտ: տատ կամ քաեա գօռուղու, տճ: հայիլ աւէմ, արբ: լինքա կամ հէմիշին, պր: Է բոյս բուսեալ 'ի վերայ պարապաց, որմոց, քարանց, և 'ի մէջ պարտիզաց. որոյ ցօղունն է փոքրիկ, տարածուլական, պարարտ, թաւթալից, և տտպահամ: Տերև տրտ է մանր, բուրաշէ, թանձր, պարարտ հէւթալից, կապտագոյն, և տտպահամ. Ծաղիկն փոքրիկ, բազմաթերթ. պտուղն փոքրիկ և սերմնաւոր. իակ արմատն մանր է և թելալից: Սոյս բոյս ունի մասնաւոր գործուն էութի 'ի փարատել զքաղցկեղ և զխոլ խեցգետի: Հիւթ տորա խառնեալ ընդ հայկուղոյ լինի դեղ վիրաց, նոյնպէս շահաւէտ է երախայից և պարարտ անձանց, որոց տովորաբար յոռնութիս և յայլ անդամս 'ի վեր երևի պիսականման պալար ինչ պատճառեալ 'ի քրտանց:

Սէրբէնթաուխա վիռճինիանա կամ արխաթօլքիա սէռբէնթաուխա, լտ: լա սէռբանթէռ, գլլ: վէրճինէլ սնէյքռուութ, անգլ: Է բոյս ինչ ամերիկեան՝ յատպէ սղնգան. որոյ ցօղունն է երկայն կիր բազկաչափ, ծնրաւոր, և ճիւղալից: Տերևն նման է սերևոյ բալղեղման, բայց կակուղ և հոտաւէտ քան զնա: Ծաղկին մանր և բոլորշի՝ ըստ նմանութե ծաղկանց սղնգան. դոյն նորա երբեմն մթին կանաչ է, և երբեմն գեղին որ 'ի վեր երևի տտ. կանթիւ սերևոյն: Պտուղն մեծ է և տանձաձև, յորում է սերմն նուրբ, և սեաւ: Իակ արմատն մանր, թեթև, մթնագոյն արտաքուստ, և բաժանի 'ի բազում թելանման ոստս, ունելով

զհոտ վաչեռնանաւն, և զհամ քաղրոյ. զոր ամերիկաց ցնք ժողովեն, և չորացուցանեն ՚ի հովանաւորս տեղիս, և առաքեն ՚ի վաճառս. որ է գեղ ազդուլական և կարի գործածելի ՚ի դիպուածս փոսախառնութեանց, քաղցկեղի, ջերմախտից, մանաւանդ թիֆօ անուանեալ ջերմախտի, և միջահատական տենդից. զի է խթիչ, թափանցիկ, զօրացուցիչ, և քրտնաբեր բնութեամբ: Ձափն ՚ի կէս սրամէ մինչև ցերեկ, զոր օրէն է եռացուցանել մի լիտր ջրով, և տալ հիւանդաց ժամէ ՚ի ժամ մի սկահակ արձոյ, մինչև լցցի տասն ունկի չաւուրն: Եւ ՚ի մանաւորի ՚ի յարգի ունիմք զայս ՚ի դիպուածս տկարութեանց ջղայց, և աւիշեան անօթոց, թաղկութեանց, թմբրութեանց, և իջուածոց ՚ի միանուն մարմնոյ, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ երեք տրամ՝ քինաքինաի, և ընդ կէս ունկի՝ քօնֆէքցիոնէ աղքէուզէզի: Ձայս արմատ ամերիկացիք վարեն և ՚ի դեղ հարուածոց թունաւոր օձից:

Սէրբէնա, կամ անկուխա, և կամ քօլուպէռ, լտ: սերբէնեձէ, կամ անկուէ, և կի ալիշխա, իտ: երլան, տճ: էֆֆա, կամ թաւապան, կամ հայիէ, կամ հանէշ, արբ: խալմ, կամ մատ, կամ շարմատ, կամ շիպա, և կամ պէտախամանն, պր: և ըստ մեզ՝ օձ: Է ուսլան ինչ խորամանդ և նենգաւոր, որոց ոմանք են փոքր երբոր բազկացեալ, իսկ ոմանք յոյժ մեծ և դժնդակ, որք և յաշխարհն հնդկաց այնչափ առին, մինչ զի լինին երբեմն զվիշապս առնկատեսիլս: Ոմանք են անթիւնք, իսկ ոմանք չարաթիւնք: Թէպէտ թոյնք սոցա մահաբերք են, այլ միոքն չահաւէտք. յորոց փոշիացուցեալ, կամ եփեալ ՚ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ընտիկար հիւթոց, ապականութեան արեան, ախտից թոքոց և կրծոց, և միզարգելուե. զի են գրգռիչ, և մաքրիչ բնութեամբ: Ձափն ՚ի քան ցորենոյ մինչև ցճօ յաւուրն: Ջնոյն գործունէութիւն ունին սոցա լեարդքն, և սիրտքն: Իսկ ձարպքն ունին զմանաւոր գործունէութիւն ՚ի մեղմել և ՚ի փարատել զցաւս յօդուածոց, օծելով միայն զվշտացեալ մասունս մարմնոյ:

Սէրբիլլում, կամ թհիմուս սէրբիլլում, լտ: սէռ բնլլօ, իտ: թէն սէռբօլէ, գղլ: մրտհըր օվ գայմ, կամ ուվայլտ գայմ, անգլ: գէքբնք օթու, տճ: սահ թէռ, կամ նեզլտ, արբ: սվիշ, կամ գինաքինի և կամ շինթիւրբա, պր: և ըստ մեզ՝ կաքաւախոտ:

Ե խոտ քաղցրահոտ. որոյ ցօղունն է փոքրիկ, քառանկիւնի, կարծր, կարմիր, և Թաւիշաւոր: Տերևն փոքրիկ, և լայն՝ նման ըստ իմիք սերևոյ ծոմերինի: Ծաղկին փոքրիկ, և գոյն նորա սովորաբար սպիտակ է, բայց լինի և ծիրանագոյն, բերդ և սերմն բոլոր չի: Իակ արմատն մանր է և Թեքլիկ: Բուսանի 'ի լերինս, 'ի քարուտս, 'ի յատազուտս, և 'ի յարգաբակս իբրև Ձեռաչափ բարձրութեամբ. որոյ տերևն լինի դեղ ցաւոց արգանդի, ստամոքսի, և գլխոյ, և նուազուցանէ ամսականն պարտուց կանանց. զի է խմիչ և զօրացուցիչ բնութեամբ: Ջնոյն գործունէութեամբն ունի տորս իւրն:

Սէքալէ չէռէալէ, կամ սէքալէ, լտ: սէկալա, իտ: սէկլ, գղզ: ռայ, անգղ: չավտար, տճ: ալէս, կամ զնէնէյալս, արբ: գէնքէրան, կամ տէվքէնամամ, պր: և ըստ մեզ՝ աչարայ, կամ հաճար: Ե ծոյս երկայն իբր 'ի չափ մարդոյ. զորոյ տունգն կամ տերևն փոշիացուցեալ վարեն 'ի պէտս զանազանաւանակ մեղմացուցիչ և կակղացուցիչ Թանձրամթանից. լինի սա և 'ի կերակուր անասնոց, և 'ի ժամանակս սովու նաև մարդկան, որ է յոյժ չիասաստկար. զի բազում անգամ պատճառէ զմեմբրութիւն, զպատոյտ գլխոյ, զկարուութիւն ստամոքսի և ջղաց, և երբեմն և սա ցնցուծն մեռանից, զքաղցկեղ, և զկապՌուսածս, բայց եռացուցեալ կորուսանէ զչիասաստկար որակութիւնս իբր: Իակ Թեքին՝ որ է կակղացուցիչ բնութեամբ, 'ի կիր արկանի 'ի գրեխա 'ի դեղ Թանձրից, և կրծոց:

Սէքսունատէ մուլիէռիա, լտ: սէքսնտինա, իտ: մէչիմէթ, կամ օլլան տուվալը, և կամ էշ, տճ: խաշտա, արբ: Ասյտս անուսամբ նշանակի ծինն կամ աղան. որ է մաշկեղէն մսալից գնատակաձև և արիւնաշատախ պարկն, յորում պարունակի մարմին երտխային՝ մինչ ծնանի: Սա ըստ ոմանց ունի զգործունէութիւն 'ի սրբել զբիծս երեսաց, 'ի լուծանել զայտուցս և զցաւս արգանդի, և 'ի վարատել զլուանոտութեն, զոր մարթ է 'ի կիր առնուլ եթէ 'ի ներքուստ 40 յօրենաչափ ըմպելով, և եթէ արտաքուստ օծելով:

Սէքսունատէ մուլիէռիա, լտ: սէքսնտինա, իտ: մէչիմէթ, կամ օլլան տուվալը, և կամ էշ, տճ: խաշտա, արբ: Ասյտս անուսամբ նշանակի ծինն կամ աղան. որ է մաշկեղէն մսալից գնատակաձև և արիւնաշատախ պարկն, յորում պարունակի մարմին երտխային՝ մինչ ծնանի: Սա ըստ ոմանց ունի զգործունէութիւն 'ի սրբել զբիծս երեսաց, 'ի լուծանել զայտուցս և զցաւս արգանդի, և 'ի վարատել զլուանոտութեն, զոր մարթ է 'ի կիր առնուլ եթէ 'ի ներքուստ 40 յօրենաչափ ըմպելով, և եթէ արտաքուստ օծելով:

Սթաբէատէ. այսու անուամբ իմանամք զմին 'ի փոքրիկ ոակերաց 'ի փորոք ունկան:

Սթաբհա ակռեա, կամ տէլքհինհուա սթաբհա

ակռեա, լտ: սթաֆիս ակռեա, իտ: սթաֆիսէկամ էռւօփու, պղծ: սթէյվն սէբր, անգլ: մէվզէկ, տաճ: զեպնիպ ճէպէլ, արբ: է: բոյս յատզէ լօտա անուանեալ տնկոյ. որոյ պտուղն է երկայն իբր եղ կու ոտնաչափ, ուղիղ, սեաւ, և ճիւղալից: Տերև նորա է լայն, ցաւտաեալ, եղերահերձ, թաւիշաւոր, և երկայնականք: Ծաղկին եղանէ առ կանթիւ տերևոցն, և 'ի ծայրս ճիւղոց, և է կապտագոյն, և խորտաքորա: Արտաքրէ պտուղս կանաչագոյնս, յորս են սերմունք սեաւք, երանկիւնաձեւք, և անհարթք, և մէջ նոցա դեղին, և դառնահամ, միանգամայն և տաքուկ. զոր փոշիացուցեալ 'ի վար արկանեն 'ի դեղ վատթարագոյն բորոտութենէ, քոտոտուե. զի է ուժգին լուծողական բնութեամբ: Սակայն տատակէ զորդուն և զճճիս որովայնի: Ձափն 'ի մի տրամէ մինչև ցերկու խաւն մի բննթա ջրով: Պարբ ձնալ, ստէպ լուանան սովաւ զպաշարս բորոտից:

Սթաննուամ, լտ: սթանեօ, իտ: պալայ, տճ: լնմին, յն: էթէն, գաղ. և ըստ մեզ՝ անագ: Է հրահալել լի ինչ սպիտակ, գոյացեալ 'ի խորս երկրի 'ի հանքս արծաթոյ այլ և այլ ձևով. որոյ ընտիր և մաքուրն գոանի յանգլիա. զոր ժոլովեալ փոշիացուցանեն 'ի ձեռն նուրբ խարտոցի. և 'ի կիր առնուն 'ի գեղս բայս 'ի սատակել զճճիս և զորդուն որովայնի: Եւ ըստ ոմանց՝ ունի և զգործունէութեն 'ի փարատել ցախտս լերդի, և արգանդի: Ձափն 'ի մանն կշիռ ցորենոյ մինչև ցքսան խաւն ունկի մի մեղրիւ: Վարի և 'ի զանազան պէտս:

Սթանիոում, լտ: սթանեօ, իտ: պալայ, տճ: լնմին, յն: էթէն, գաղ. և ըստ մեզ՝ անագ: Է հրահալել լի ինչ սպիտակ, գոյացեալ 'ի խորս երկրի 'ի հանքս արծաթոյ այլ և այլ ձևով. որոյ ընտիր և մաքուրն գոանի յանգլիա. զոր ժոլովեալ փոշիացուցանեն 'ի ձեռն նուրբ խարտոցի. և 'ի կիր առնուն 'ի գեղս բայս 'ի սատակել զճճիս և զորդուն որովայնի: Եւ ըստ ոմանց՝ ունի և զգործունէութեն 'ի փարատել ցախտս լերդի, և արգանդի: Ձափն 'ի մանն կշիռ ցորենոյ մինչև ցքսան խաւն ունկի մի մեղրիւ: Վարի և 'ի զանազան պէտս:

Սթէաթօչէրէ. այսու անուամբ իմանի՝ ազգ ինչ փոշեանկութենէ, կամ այտուցի պարկի ամորձեաց:

Սթէննիքէ. է քան նորոց, և ստուգաբանի՝ ուժեղ ղութենի. որոյ ներհակին կոչի սաթէննիքէ, կամ աթօնիա, այսինքն ուկարութենի:

Սթէռիլէ. ըստ մեզ՝ ամուլ. կամ սթէռիլիթա. ըստ մեզ՝ ամլութենի, 'ի յոյնն՝ լիմեռօս, սթիռօսի: Է ամլուեն, կամ անպտղուեն. որ առ Թուրքս անուանի՝ գըսըր. կամ հասըլսըզ. կամ առ արաբացիս՝ ահղր. տե՛ս զայսմանէ ա. կո. երես 203:

Սթէռնօփուտ: Է մին 'ի վկանաց հոգագին:

Սթէքիատէ, իտ: սթհօէքհաս տուտպէքա, կամ լանտուա սթօէքաս, լտ: սթէքաս տուտպէք կամ լավանտ սթէքատ, դպղ: Ֆրէնչ լէվէնտըր, անգլ:

գառապաշ օթու, տճ: Է բոյս բուսել՝ 'ի գաղղիա, 'ի սպանիա և 'ի փօրթօկալ իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ՝ : Տերև սորա սրածայր է և մթին կանաչ: Ծաղիկն հասկաձև, ծիրանագոյն, հոտաւէտ, և դառնահամ. զոր եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է փսխման, և ցնցման ստամոքսի: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի և կէս: Այլև օգտէ ընդդէմ ցաւոց դլխոյ, և արգանդի. մեղմէ նաև զչարութի՝ թունից:

Սթիթիքէցցա. տե՛ս տուռիթիա ալվի:

Սթիլօֆառինճէօ. անուամբս նշանակի՝ մին 'ի մկանանց, որք նպաստեն 'ի կլանել:

Սթիպիում. տե՛ս անթիմօնիում:

Սթիռաքս, լտ: սթօռաչէ, իտ: պուհուրմէյրէմ, կամ գառակիւնլիւք, և կմ գառա պուհուր, տճ: և ըստ մեզ՝ ստորաքս, կամ ստորակս, և կամ տիւռակիթ: Է խէժ՝ որոյ կրկին է տեսակ. մթին սպիտակ, և կարմիր. մթին սպիտակն՝ զոր ածեն յամերիկոյ, ջերմահամ է իբրև զբալասան, որ կոչի յիտալաց՝ սթօռաչէ քալամիթա. յորմէ կազմեն դեղ անդամալուծուե՝ և ախտից ջղաց առթելոց 'ի տկարութե՝, զի է խթիչ կամ գրգռիչ բնութ՝:

Սթիռաքս լիգուիտուս, կմ լիգուիտամպառ սթիռաչիֆլուա, լտ: սթօռաչէ լիգուիտօ, իտ: գառակիւնլիւք եաղը, տճ: տիհնի գլէֆէ, կմ մէա, արբ: Է գոյացուի՝ ինչ հանեալ 'ի ստաշխնէ. յորմէ կազմեն դեղ ընդդէմ բորոտութե՝, և քոսոտութե՝:

Սթռամօնիում, կամ տաթուռա սթռամօնիում, լտ: սթռամօնիա, իտ: բօմ էբինէիւս, գղղ: թհօրն էբբըլ, անգղ: Է բոյս ինչ ծանրահոտ, բուսեալ 'ի բազում տեղիս ամերիկոյ իբրև երկու ոտնաչափ բարձրութ՝: Տերև նորա լայն է և անկիւնաձև, նման ը՝ իմիք տերևոյ շնխաղողոյ: Ծաղիկն սպիտակ և զանգակաձև. իսկ պտուղն բոլորշի՝ մեծութ՝ 'ի չափ ընկուզոյ. ունելով 'ի վերայ փուշս մանունս, սրածայրս, և համս անախորժս. և 'ի միջի ունի քառեակ խորշս նուրբս, յորս բաղկանան սերմունք փոքրիկք և երիկամնաձևք: Տերև այսր բուսոյ, որպէս և պտուղ նորա, թէպէտ են թունաւոր և թուլացուցիչ բնութ՝, լինին դեղ ազդու ընդդէմ խելագարութե՝, ախոնդանոտուե՝, ցնցականաւոր ախտից և անդամալուծութե՝ առթելոց յու-

ժեղուԹէ։ Ձաչին ՚ի ջորւոյդ մնանէ մինչ ցորեննոյ մինչև ցվեց ցորեան։ Եւ եԹէ ոք առաւել կերիցէ ՚ի սմանէ արտաքոյ քան զչաչին պայմանեալ, յայնժամ առԹէ զԹմբլուսն, զպտղոյ գլխոյ, զքնաւրուԹիւն. զցուրտ քիլոն, զրջծուն, զևԹս որովային, զնչ ցուն մկանանց, և երբեմն և ա զմահ։ Ա՛յլ գործման սորա գիւրին է, քանզի օրէն է իակոյն մատուցանել նմա յարբուն զևՀոնոաԹա, զքացախ, զկաԹն, ըզջուխան մածուն և։

ՍԹռանկուրիա, կամ սօքբուէսաիօնէ ոի օռինա, կամ տիֆնքօլԹա ոի օռինէ, իտ։ տիզուռիա, լտ։ սլոիկ զօռու, տճ։ իակինւ լիլ պէվլ, արբ։ և ըստ մեզ՝ գժուարամիզուԹի, կամ միղագրաւուԹիւն։ Է ախտ լինչ միզելոյ չԹի առ չԹի. տե՛ս և զայսմանէ հտ. ա. երես 141։

ՍԹօմաքհուս, կամ վէննԹռնքուլուս, լտ։ սԹօմաքօ, կամ վէննԹռնքօլօ, իտ։ մատէ, կամ գլԹնէ, կամ գլոպէ, արբ։ ՃէվազէՀ, կամ գխիա, կամ գէաեկ, և կամ լնբա, պր։ մէյսէ, տճ։ և ըստ մեզ՝ ստամոքս։ Անուն այս ըստ անդամոցն կոչի և իսխասդոց, որով նշանակի, անօԹ լինչ պարկաձև, մաշկեղէն, ծոցաւոր, և չլալից, զեռեղեալ ընդ միջ լերդի և վայծելոյն ընդ ատօծանուով։ Արդ՝ անօԹս այս ունի զերկեակ Ճեղքուածս, կամ ծակս, որք են նորա իբր պաշտօնեայք. մինն հասատալ կայ ընդ. ատորին ծագիւ որկորոյն, որ կոչի՝ էսօֆագօ, և. միւսն՝ ընդ. ծագիւ փորոտեաց։ Բայց գիտել արժան է, եԹէ կերակուրք ժամանեալք ՚ի ստամոքսն մնան ընդ Ճանապարհ որկորոյն, կարեն յամենալ անդէն երբեմն առաւել, և երբեմն նուազ. որով հեռև ՚ի Ճեռն վերոյիշեալ Ճեղքուածոցն երբեմն ընդլայնեալ տարածանի, և երբեմն անՃկացեալ կծկի ստամոքսն. ուստի անձինք որք վիՃակեալք են քաջառողջ կազմուածոց, առաւել զօրաւոր է ՚ի նոսա գործիքն երկրորդ Ճեղքուածոց. այսինքն այնմ՝ որ հասատատեալ կայ ընդ ծագիւ փորոտեաց, և ՚ի Ճեռն այսր զօրուԹե բուռն կծկեալ զստամոքսն, ՚ի Թոյլ տան կերակրոցն խՃողելոց ՚ի ստամոքսի իակ և իակ Թափիլ յաղիսն, մինչև բարւոք եփեալ փոխարկիլ նոցա ՚ի հեղանիւԹ։ Ա՛յլ պատշաճագոյն համարիմք յաւելուլ և զայս, եԹէ յընդլայնիլ անդ ստամոքսի ընկալեալ կերակրովք, մարԹ է տանիլ մինչև ցչորս

ոխայ ծանրութեն կերակրոյ և ըմպելոյ :

Սիաշակօկա : Է անուն ընդհանուր՝ որով իմանամք զդեղոյս, որք կարի առատացուցանեն զլորձոնս, զտողունս կամ զթուքս բերանոյ, որպէս ակ են անդիկն, հօտիւր.քահարն ևն :

Սիէռօ ակ լաթէխ, իտ : սէռում լաքթիս, լտ : բէթիլէ, գլլ : սիրուեթիա, տճ : Է անուն ընդհանուր՝ որով իմանի չինկային և զտապոյն մանկանէին՝ եւուզեալ տորտով, կամ հիւթովն լեմոնի, որ բնութէ թուլացուցանէ և զովացուցանէ զտապ արեան, և սրտի, անօսրէ զթանձրամածուն տողուցից. և մաքրէ զարիւն ի տապային աղի հիւթոց, և միանգամայն ապաքինէ զլջգողութեն, զբորոտութէ, զյաւս յօդուածոց, զոտնատուն, զդալուկն, զցաւս աչաց, և զաքօսպութեօ անուանեալ ախան. մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ խաշնդեղի : Ջափն ի մի լիտրէ մինչև յերկու և կէս յաւուրն : Ջայս եթէ կամիս առնել, առ մի լիտր պկաթն կովու, և հեղ զայն յապխկած պոյան, մերձեցո ի հուր ածխոյ. և յորժամ սկիզբն առնէ եփիլ, արկ ի նա երկու կամ երեք տրամ՝ զզուեալ և աշնիւ տորտն՝ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ քուէմօռ տի թառթառօ. ընդ նմին և երեք կամ չորս դրգալ ջուր հասարակ. և միանգամայն մեղմ և հանդարտ խառնեա զայն փայտեայ դրգալիւ. և վերատին եռացո զայն մինչև ելցէ թանձրատեսիլ նիւթ յերեսս կաթին, և ինքն փոխարկեացի ի չինուկ : Եւ յետ քամելոյ զայն ընդ խիտ կտաւ, առ զսպիտակուցն ձուոյ, փրփրեցո զայն փոքր ինչ չինկաւ յայլ անօթ. և հեղ զայն ի վերայ չինկին, դիր զամենեսին միւսանգամ յեփ. և յետ եռալոյ նորա քամեա վերատին ընդ թաւղթ գորշ. և ահա այն է չինուկն կաթին զոր խնդրես : Վարի և ի գեղ օրիւնոյ, և ախտից թոքոց, նաև ի բանալ զխցանս ուխլիեան անօթոց : Ի սուրն կարգա գաստ և սիէռօ ակ լաթէխ քօն ալլուամէն՝ այն է չինուկն կաթին խառն ընդ պաղչեղի. և լաւ գլղ, վրեթի լէ ավէք ք՝ ալէօն. որ լինի գեղ յարմար ի հաւաճուն սրեան սեռաստեսականի :

Սիէռօ ակ լաթէխ վինօզօ, իտ : սէռում լաքթիս վինօզում, լտ : բրեթի լէ ավէք լըվկին, գլլ : ուվէյ օմիլք ուվիս վայն, անգլ : շուտաթլը սիրուեթիա, տճ : Է ուրախ ինչ չինկի կաթին, որ կազմի լաւ նա-

խաւանդեալ կերպի խառնելոյ ընդ սպիտակ գինւոյ փոխան տորտոյ, զոր ստէպ 'ի կիր արկանեմք 'ի բժշկութիւն ջղական կամ հրատապ տենդից. զի է թեթև խթիչ և սնուցիչ բնութ: Եւ առեալ լինի շիճուկս այս փոխանակ հասարակ ըմպելեաց՝ մինչև լցցի լիտր մի յաւուրն: Կայ և այլ տեսակ շճկի կաթին. զոր յօրինեն նոյն կերպիւ, ընդ որում խառնեն և մի և կէս ունկի՝ լոսեալ մանանխոյ, զոր 'ի վար արկանեն 'ի բժշկութիւն նուրբ ջղական տենդի, հնագոյն յօդուածացաւութեան, անդամալուծութեան, ջրգողութեաց, և ոտնառութեան: Չափն մի դրգալ սրճոյ չորս կամ հինգ անգամ յաւուրն, յաւելլով 'ի նոյն փոքր ինչ շաքար:

Սիլիգուա տօլչէ, կամ չէռաթօնիա սիլիգուա, կամ քառռուպա, իտ: չէռաթօնիա սիլիգուա, լտ: քառուժ կամ քառուպ, գղղ: քէրօպ թրի, անգղ: գէչի պոյնուզու, ամ: խառուպ, արբ: թէռմիշ, կամ թէմի, պր: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ եղջիւրամիրգ: Պտուղ ինչ երկայն իբրու թզաչափ, տափարակ, և սևակեղև, և 'ի միջի պարունակէ զդորշադոյն գոյացութիւն ինչ 'ի խորշս խորշս մաշկատեսակ. յիւրաքանչիւր խորշս ունի և կորիզս կարծրս, տափարակաձևս, և կարմրագոյնս, և այն գոյացութիւն է կարծր, և համեղ յոյժ յորժամ կատարեալ հասունանայ. միանգամայն և պատուական դեղ հազից, շնչարգելութեաց՝ առթելոց 'ի տտիպ հիւթոց, քնափութեան, և տկարութեան ստամոքսի. զի է կակղացուցիչ և քաղցրացուցիչ բնութ: Չափն մի ունկի, զոր պարտ է եռացուցանել մի լիտր ջրով:

Սիմառուպա կամ դուասսիա սիմառուպա, լտ, և իտ: սիմառուպ, գղղ: պիթթըր տէմսըն, անգղ: Է բազմաթել և անհոտ կեղև ինչ թեթև, երկայն, լայն, մթին դեղին, և դառնահամ, զոր կորզեն յարմատոյ իրիք ծառոյ կոչեցելոյ լատինական բարբառով՝ դուասսիա սիմառուպա, որ սովորաբար բուսանի 'ի հնդիկս, և յամերիկայ. լինի 'ի սեպս ձորացեալ վայրաց: Չայս կեղև արմատոյ լոսեալ 'ի փոշի մանրամաղ, կամ եփեալ 'ի ջուր՝ և արբուցեալ, դեղ է փորհարութեան, և հոսման արեան պատճառելոց 'ի յուժգնութեան, զի է սեղմիչ և թուլացուցիչ բնութ: Չափն յերկու տրամէ մինչև ցչորս յաւուրն՝ խառն մի և կէս լիտր ջրով:

Սիմբիթեում կի. քննասիտա մուեօր, լտ: քննասիտա մաձձիօռէ կամ սինֆիլթօ, իտ: կռանտո քննառա դղլ: պօմմըն քըմֆրկ, անգլ: պառաքաֆէս, տձ: Է բայս ինչ խժաչամ. որ սովորաբար բուսանի 'է կոլմանա բարիզու և իտալիոյ մէջ երեք տանտաչափ բարձրութ֊ը, և մտանտաչափ տառստրութ֊ը: Տերև նորա է երկայն, լայն, սրածայր, թաւիշաւոր, և անհարթ: Ծաղիկն բաժակաձև, կամ լաւ ևս ձագաձև, սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կարմիր: Սերմն սեաւ և փայլուն 'ի ձև դլխոյ լժի: Խակ արմատն էրկայն, ատուար, դիւրաբեկ, արտաքուստ սեաւ, խակ 'ի ներքուստ սպիտակ, և խժային. յորմէ կազմեն դեղ փորհարուճ, հոսման թանչից, երիկամնա֊ ժեռուվ֊ճ, և թքման արեան. ըմ է կակղացուցիչ և ըմբռնիչ բնուք֊ը: Ջափն 'ի վեց տրամէ մինչև ցուրթ յաւուրն խառն ընդ մի և կէս լիտր ջրոյ:

Սիմիա, կամ սիմուս, լտ: շիմիա, կամ պէռթուչչիա, և կամ շիմիմիօնէ, իտ: մայմուն, տձ: գըրթ, էռտ, կամ սաաէն, և կամ ռուսպպա, արբ: բուշինա, պր: և ըստ մեզ՝ կապիկ. Թէպէտև կենդանի փոքր է իրև զաղուէս, այլ առաւել ճարտար և ուշիմ քան զնա, և քան զամենայն անբան կենդանիս. մինչև մարթ է ասհմանել զնա՝ կենդանի մարդաձև կերպ: 'Ի լեղիս կամ 'ի փուշտս ումանց կապկաց գոյանայ քարինչ փոքրիկ, գնոտակաձև, և դիւրաբեկ. պըր իրը դեղթափ 'ի կիր առնուն ընդդէմ թունից, ջերմատուչըր ախտից, և ժանտախտից. այլ գործած ծուխն ար անծանօթ է եւրոպացի բժշկաց: Գտա֊ նին սոքա 'ի ջերմ գաւառս հարաւային ասիոյ, և յափրիկէ. կարեն կեալ 'ի ցրտային երկիրս, այլ ոչ ծնանին: Ջիս սոցա՝ որք լի են իւղով և ցնդական աղիւ, 'ի վար արկանեն 'ի դեղ փորհարուճ: Խակ սերան՝ օգտէ յիշողութեան և զգաստութեան մատց:

Սինաբխանիկա, լտ: սէնաբէ, իտ: մուԹատա, գղ: ջըմրըն մըսԹարտ, անգլ: հառտաշ, տձ: սիւֆֆէռ կամ հապպլ ռօշալ, արբ: խսբէնատն, կամ ջիր ջիր, ոյր: և ըստ մեզ՝ մանանեխ: Է բոյս՝ բուսեալ յապառակս և 'ի բուրաստանս իրը երեք կամ չորս ոտ֊ նաչափ բարձրութ֊ը: Տերև նորա նման է սերևոյ շուշպաճի, բայց փոքր և անհարթ քան զնա: Ծաղիկն փոքրիկ, քառեակԹերԹեան, և դեղին. բերէ և

սերմն նման կտոց թզոյ, այլ գոյն նորա երբեմն սեաւ է, և երբեմն սպիտակ. իսկ համ նորա և հոտ 'ի հասանիլն այնչափ բարկ է և ազդու, մինչ զի լոսեալ կամ ծասքեալ թորեցուցանէ յաչաց զարտասուս. և պարտ է հաւաքել զսա 'ի նուազման լուսնոյն, զի յայնժամ լինի առաւել սաստկագոյն, և պահի և ա՛ւ երկար: 'Ի սմանէ յօրինեմք դեղ ազդու ընդդէմ անդամալուծութե՛, ջղային դժուարամարսութե՛, շնչարգելութե՛, ջրդողութե՛, և միզարգելութե՛, սքօռպութօի, և քօմաթօսէ անուանեալ ախտի. զի է թուլացուցիչ և միզաբեր բնութբ՛: Այլև բանայ զխցանս աւիշկեան անօթոց: Չափն 'ի յերկու տրամէ մինչև ցչորս: Այս սերմն 'ի կիր արկանի և ա 'ի բաղադրութե՛ սինաբիզմօի:

Սինկիօցցա. տե՛ս սինկուլթուս:

Սինկուլթուս, լտ: սինկիօցցա, իտ: ընչդըռդ, տճ: հօզզէա, կամ ֆիւվակ, կամ մէաքահ, արբ: իսքէռէկ, կամ թէստէրէկ, կամ զէրու, կմ աշքէ, և կամ հէքկըչաք, պր: և ըստ մեզ՝ հեծկլտանք. տե՛ս զայսմանէ հա. ա՛. երես. 261:

Սինքօբէ. տե՛ս սվէնիմէնթում:

Սինօվիա. ըստ անդամազննաց նշանակի՝ հիւթ ինչ խժային, որ գտանի յամենայն շարժական յօդս, կամ 'ի յօդուածս մարմնոյն:

Սիռուբուս, լտ: շիռօբբօ, կամ շիռօբբօլա, և կամ շիլօբբօ, իտ: շըռօպ, տճ: և ըստ մեզ՝ շարապ: Է անուն անուշակ և ախորժելի հոսանուտ հիւթոց կազմելոց յանուշարար նիւթոց, որպէս 'ի շաքարէ և 'ի մեղրէ եռացուցանելով զնոսա ընդ բուսոց, ը՛ պտղոց և ընդ սերմանց, և ընդ այլոց նմանեաց, զորս վարեն 'ի պէտս պէսպէս դեղորէից բարեխառնութե՛ և ախորժելի քմաց:

Սիքօմօռուս, կամ ֆիքուս էճիփթիքա, լտ: սիքօմօռօ, կամ սէքքօմօռօ, իտ: ֆրաօն ինճիրի, տճ: կիւմմէզ, կամ ճիւմմէզ, արբ: հիճառ, պր: և ըստ մեզ՝ մոլաթզենի, կամ ժանտաթզենի: Է ծառ մեծ և ոստալից, որոյ բունն է կարծր, ուժեղ, սեաւ և տևական. զորոյ հերձեալ զփայտն, արձակէ հիւթ ինչ սպիտակ, կաթներանգ, յորմէ կազմեն դեղ հարուածոց օձից, կարծրապինդ ուռուցից, և վիրաց հնացելոց. զոր մարթ է 'ի վար արկանել արտաքուստ և 'ի ներքուստ: Տերեւն նման է տերեւոյ թթոյ,

բայց անհարթ քան զայն: Բերէ պտուղ երիցս ՚ի տարւոջ, և ե բոլորչի, և քաղցրահամ նման թզոյ. այլ ոչ սերմնալից իբրև զնա. մէջն խոռոչաւոր, յորս բաղկանան թեւք նուրբք. գոյացութեն այսր պտղոյ մեղմապէս լուծիչ ե բնութեաբ և զովացուցիչ, որով օգտէ կրծոց, և ստամոքսի: Բուսանի ՚ի կողմանս եգիպտոսի:

Սիֆիլիտէ. տես մօտաւոր վէնէդուէս: Դարձեալ, անուամբս այս նմանի՝ ախտն ելեփանդական, կամ ուրկուեթն, զոր թուրքք կոչեն՝ ճուտամ հիւանդութի, և արաբացիք՝ ճիտամ, կամ ճուզամ. իսկ պարսք՝ լերդի:

Սմառիա, լս: Ե ձկնիկ ինչ ծովային, զորմէ ասեն լինել ազգ ինչ ուինկայի. և ասեն թէ միա նորա դեղ ե հարուածոց կայծակի, և խածուածոց կատաղի շանց, և թէ առատացուցանէ զկաթն կանանց:

Սմիլաքս ստռոսիտուիլլա, կամ ռատիքս ստռոսիփուռուիլլե, լս: սալսափարիլլա, իս: սալսըփարէյլ, գղղ: սարսէփէրիլլե, անգղ: սոքստռնա, տճ: էշպին, արբ: Ե հռչակաւոր արմատ ինչ ստռալից կիճ վարսաւոր, սպնատակ և ալիւրալիր ՚ի ներքուստ. իսկ արտաքուստ մ՚թին կարմիր, կամ սեաւ, և կըն ճուռալից. երկայնութեն նորա ՚ի հինգ ոտնաչափէ մինչև ցեօթն. բայց համեմատութե երկայնութեն կըրն նուրբ ե. համով դառն ե միանգամայն և ոտնձայն. յորմէ կազմեալք դեղ ազդուղական ընդդեմ գաղլնական և ելեփանդական ախտից, ցաւոց յօդոցն, ոսկրաց, ուռուածոց, ոտնատութե, հոտման վատառ հիւանդոց, բորոտութեան, և ընդհանրապէս ընդդեմ ամենայն հնագոյն ախտից և վիրաց պատճառելոց յատկանութե ունէ արեան. վի ե թեթևապէս թուլացուցիչ, քրտնաբեր, և մաքրիչ բնութե: Ջափն ՚ի յերկուս դրամ մինչև 3։2, զոր պարտ ե եռացուցանել ՚ի մէջ ապխակած պուտան մի և կէս լիտր ջրով, և առնել լինի ըմպելիս այս ՚ի միջոցի 24 ժամուց: Բոյս նորա սովորաբար բուսանի յամերիկայ, և յարևմտեան հնդիկս. լինի ՚ի ջրարբի և ՚ի խոնաւուտս տեղիս: Ցօղունն երկայն, վայտային, կանաչ, փշալից, դիւրաթեք, ճիւղալից, և տարածողական: Տերևն երբեմն ըստ երկայնութե հասանէ ցտան և չորս մատնաչափս, և ե սրածայր և ջլալից: Ծաղիկն սպիտակ, և տասղաձև: Իսկ պտուղն գնտակաձև ՚ի չափ

կեռասի. մէջն թամբալից, և փոքր մի տապակած. ունի և կորկոզ կարծրա և քրքմապոյնս:

Սուբբուէասիոնէ ոմ օռինա. տես սէթռանկուռիս:

Սուլբհուռ, կամ սուլֆուռ, լտ: սօլֆօ, կամ ծօլֆօ, իտ: գիւպիւրթ, կամ գիպրիւթ, տճ, և արբ: գէնտէշ, կամ գիւկիրթ, պր: և ըստ մեզ՝ ծծումբ: Է հանք ինչ արջասպուտ, պարարտ, և ձիւթային. որ՝ի հուր մերձեցեալ վաղվաղակի լուցեալ բորբոքի, և հանէ զբոց զարդասեակիլ, և զհոտ ազդու և զզուելի, զոր վարեն՝ի նիւթ վառօդի: Ընաիրն այսր ծծմբոյ է գեղնապոյն, կարծր, թեթև, փայլուն, և դիւրափխրելի, յորմէ կազմեմք գեղ ազդուական ընդդէմ բորոտութեանէ, որքինի, գոնջուեան, և այլ ախտից մորթոյ: Ալև օգտէ՝ի դիպուածս խոնաւ ընչարգելութենէ, այսուհետև թոքոց, և իցանոց աւիշեան անօթոց. զի է մեղմապէս թուլացուցիչ բնութեանէ: Ձաին՝ի 12 ցորենոյ մինչև 18, կամ 20 յաւուրն: Ալս հանք կամ գոյացութեն գոնան յամենայն ուրեք, ձնապաղեալ և ափուել՝ի ներքոյս երկրի, որպէս վկայեն սոորերիւեայ հրայրեացք. կոչի և աբխռօթհիուս:

Սուլֆօռէ ոմ քալչէ լիկուիտօ: Ի հեղանիւթ ինչ բաղադրական, կազմեալ յերկու սրամ ծծմբոյ փոշիացելոյ, և՝ի 32 սրամ ջրոյ եռացելոյ. որ է դեղ՝ի դիպուածս յորդաուատ հոսման ըրձանաց, և թուննոց, զորօրինակ առաչնէքօի, սուպլիմանթօի, ասլ ոմ արձէնթօի, և անթիմօնի: Ձաին յուեթ սրամէ մինչև 10 յաւուրն՝ խառն ընդ փոքր ինչ ջրոյ:

Սուչչինում. տես քարապէ:

Սուապէռ, կամ բհէլլուա, լտ: սօլէռօ, կամ սուկէռօ, իտ: լիէժ, կամ չէնլիէժ, պղ: քորք թրի, անգլ: մանթար ալաճը, տճ: ճէպա, արբ: ճիվէ, կամ շամառու, և կամ սէլմէ, պր: և ըստ մեզ՝ սրճենէն, կամ սունկ: Է ծառ եւրոպիոյ՝ բարձր, և ստուար ըստ նմանութեան մերոց կաղնեաց: Կեղև նորա է թանձր յոյժ, կակուղ, անկալնը, թեթև, և դեղին հարեալ՝ի գոյն մոխրոյ. յորմէ յօրինեն դեղ հոսման արեան, փորհարուութենէ, և ցաւոց փորոտեաց աւելեալոց՝ի թանչից: Ջնոյն գործունէութեն ունի նաև պտուղ ատրա:

Սուս, կամ բօռքուս, և կամ վէռուէս, լտ: բօռ-

.քօ, կամ էնաքքօ, նա: ասմուզ, տճ: ինֆիր, կամ խըլթաւա, կամ խնզիր, և կամ հնզիր, արբ: գէտզ, կամ խուք, կամ կինարտա, կամ ատթ, և կամ վուռաս, պր: և ըստ մեզ՝ խոզ: Ի կենդանի անճև, տգեղ, ապմասէր, որկորաժէտ, և ապուշ. որոյ ատևն կարծր է, և տգեղ. յայն սակս ոչ լինի հանդերձ մարդոյ, և ոչ յայլ կարևոր իրս է պիտանի: Մ՚նա նր պարարտ է յոյժ և համեղ, այլ ծանր և դժուաթամանալեի: Սիրէ և յոյժ զորդուն երկրի, և զարմատս ինչ բուսոց, և սակս այնորիկ միշտ պեղէ զերկիր և զանիզին կնճթաւն: Ճարտ ատրա ունի զմնասնաւոր գործունէութն՝ի կակղացուցանել զուռդյա, ՚ի մեղմել զցաւս ջղաց, ոսկերաց, և երակաց: Լեղի ատրա լինի դեղ ընդդէմ ցաւոց ականջաց, և հերաթափութե: Իսկ քակորն նոյնպէս լինի դեղ փողացաւուե, բորոտութե և հոսման արեան: Էգ ատրա ծնանի երկից ՚ի տարւոջ, և յիւրաքանչիւր նուագի լբր ուղթ, կամ տան, և երբեմն աւելի և պ խոչքթակա:

Սուքօ, կամ սուքքօ, և կամ սուկօ, նա: սուքքուա, լտ: և ըստ մեզ՝ հիւթ, կամ մզեալ գոյացուե որ և ևցէ իրաց:

Սուքօ քիսաւինֆիքաթօ սէլլա սէքօնտա պօռցա ան սամպուքօ, նա: այսու անուամբ լմնանի՝ ճմլեալ և զտեալ հիւթն նեղբին կեղևոյ սամպուքօի, յորմէ կազմեն գեղ ջրգողութե, որ արտահանէ զինաստակար չինաւկա և հիւթս մարմնոյ, և բանայ զկացանս ընդերաց. զի է լուծողական, և կարի միջաբեր բնուե: Ձակին մի դրգալ սեղանոյ ջրս անգամ յաւուրն, յաւելով ՚ի նոյն երկու դրգալ գինի սպիտակ:

Սվէնիմէնթօ. տե՛ս սվէնիմէնթուա:

Սվէնիմէնթուա, կամ սէլիգուխուա, և կամ անիմո տէֆինէէուէ, նա: թռամօռթիուէ, կամ սվէնիմէնթօ, կամ զֆինիմէնթօ, և կամ սինքօջէ, նա: պայկնըք, տճ: ղըմի, արբ: և ըստ մեզ՝ նուաղուուն սրտի, կամ թալկացուուն. տե՛ս և զայսմանէ հտ. ա. երես 244:

Ս՝քամոնիուա, կամ քոնվօլվուլուս սքամոնիա, նա: սքամոնէա, նա: սքամմոնէ, գղղ: սքէմմընի, անգղ: մահմուտիէ, տճ: սաքմունի, արբ: սաղմոնի, պր: և ըստ մեզ՝ սակամունի, կամ սակամոնի: Ի հիւթ կամ ցաւ ևս գոյացութե ինչ խժային՝ թեթև՝ ս

փոքր մի մածուցիկ՝ ի գոյն մեթին մոխրոյ. զոր ար-
տադրեն յարմատոյ օձասպոյտ և ծանրահոտ բու-
սոյն յորջորջեալոյ լատինական բարբառով՝ քօնվօլվու-
լուս սիռիաքուս, որ առաւօտուց բուսանի ի կող-
մանս սիւրիոյ, բերիոյ, և զիւռնոյ՝ ելք երեք կանգ-
նաչափ բարձրութ: Ասյս գոյացուն ընտիր համարի՝
եթէ էցէ գորշագոյն, մանր՝ ուռոնալից, թեթև
դիւրափխրելի՝ անախորժահոտ՝ դառնահամ միան-
գամայն տոկոպ, զոր նախանձ առեպ ի կիր արկանէին
ի լուծողական դեղորայս. զի է հզօրեղապէս լու-
ծիչ, փսխեցուցիչ և թուլացուցիչ բնութ. իսկ առ
արդիս ոչ համարի այնքան ի կարգի, որովհետև
բազում անգամ ևս առեալ զանհնարին փուչս, և
զինեթս որովայնի և աղեաց. թէպէտ անցուցեալ
կայն ի շոգի ծծմբոյ, կորուսանէ զընտրական որա-
կութիս իւր, զոր ետացիք յայնժամ տիսակուիսիօ
սոլֆօուսթօ անուանեն: Ձափն ի 4 յորեծոյ մինչ
չև ցճ:

Սքապիէս, լտ: սքապպիս, իտ: քսօրս, յն: կէ-
ֆիկ, կամ ուլուզ, տճ: հէքքէ, արբ: և ըստ մեզ՝ քո-
րտուն, կամ քուստուն:

Սքապիօզա, լտ: սքապպիօզա, իտ: սքապիէօզ,
գլզ: սբէնիշ սքէպիըս, անգլ: գում օֆու, կամ կէ-
ֆիկ օֆու, տճ: և ըստ մեզ ատուպաբանի՝ ալիսակո-
ան: Ես խոտ, որ յարմատոյ արձակէ զտերևս լայնս,
թաւիշաւորս, և երկայնականթս, և ի միջոյ տերևոց
ելանէ ցօղուն ինչ երկայն իբր երեք ոտնաչափ, թա-
ւիշաւոր, մէջն ունայն, և բոլորչի. որ ի գագա-
թան բանալ ծաղիկ վինջաւոր՝ բոլորակ՝ և ծիրանա-
գոյն. ապա արտադրէ պատեանս գնատակաձեւս, և
սերմնաւորս: Ունի արմատ երկայն, և ուղիղ: Բու-
սանի ի պարտէզս, ի մարգագետինս, և յադարակս.
որոյ եթէ՛ տերևքն, և եթէ ծաղիկն են դեղ բորո-
ւոյ, պիսակաց, ցաւոց կրծոց, և հազի:

Սքառապէուս, լտ: սքառաֆաձիօ, իտ: օսուռ-
ղան ակօճէի, կամ պօք ակօճէի, տճ: խանֆիս, կիճ
ֆասիս, և կամ ճէլաշահ, արբ: ճիւլանէ, պր: և
ըստ մեզ՝ բզէզ: Ես ճանճ ինչ սուրար, յազգէ քա-
ռաթև միջատից. որոյ մարմինն և գլուխն նակ պա-
տեալ է կարծր սեաւ և փայլուն մորթով ըստ նմա-
նութե խեցեմորթից ծովու, որոց նմանի և ճևով
մարմնոյն: Ունի և եղջերուակս քնքուշս. նակ թևքն

ոչ երևին, բայց եթէ 'ի թռչիլն. քանզի ծածկեալ կան մին 'ի ներքոյ միւսոյն: Սա արկանէ զձուս իւր 'ի մէջ քակորի եզանց և ձիոց, զի ջերմութ՝ նոցին կենդանասցի: Եգիպտացիք 'ի գործ ածեն աստի 'ի դեղ տկարութ՝ յօդուածոց, և մանրաթելից, որք գտանին 'ի մկանունս և յայլ մասունս կենդանւոյն, և վատառողջ, և նիհար անձանց: Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30: Ցայս տեսակ բզեզի գտանի և ինքնալոյս, որ զլոյս ցայտէ 'ի գիշերի. և սեռ ինչ նորա որ սովորաբար գտանի յամերիկայ, այնչափ ճոխ լոյս արձակէ 'ի գիշերի, մինչև միոյն և եթ լուսաւորել զսենեակն ողջոյն:

Սքէռանցիա. տե՛ս չինանքէ:

Սքռուբուլուս, լտ: սքռուբօլօ, իտ: այսու անուամբ իմանամք զքանակութ՝ ծանրութ՝ քսան հատի մեծ ցորենոյ. ուստի յերեք սքռուբօլօն պարունակի մի տրամ ամբողջ: Գիտել արժան է, եթէ սովորաբար եգեալ (Ցյ) զայս նշան՝ իմանամք զչափ քսան ցորենոյ, զոր 'ի վար արկանեմք 'ի կշիռ դեղորէից:

Սքռուբօլօ. տե՛ս սքռուբուլուս:

Սքռօբհուլառիա, լտ: սքռօֆօլառիա, կամ էռպատա մօռօիտէ, և կամ կալէօբսիս, իտ: էռպ օզէքռուէլ, գղղ: կրէթ ֆիկ վօռթ, կամ քրռնէլ վօռթ, անգղ: սրռաճա օթու, տճ: և ըստ մեզ թարգմանագրի՝ խոզախտեան բոյս. բուսեալ 'ի հովանաւոր տեղիս, և 'ի գերեզմանատունս, իբր երկու ոտնաչափ բարձրութ՝. ցօղուն սորա է ուղիղ, ամբողջ, մէջն դատարկ, քառանկիւնաձև, և ծիրանագոյն: Տերևն երկայնաձիգ, լայն, սրածայր, և եզերահերձ՝ ըստ նմանութ՝ տերևոյ եղիճի, բայց թխագոյն քան զայն: Ծաղիկն ծիրանագոյն, և անօթաձև: Պտուղն դնտակաձև՝ սրածայր՝ և խոռոջաւոր, յորս են և սերմունք: Իսկ արմատն ստուար՝ անհարթ՝ և ծնրաւոր: Արմատ սորա և տերև եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է խոզից, խուլից պարանոցի, բորոտութ՝, և այլ ախտից մորթոյ: Չափն 'ի մի տրամ է մինչև ց4 յաւուրն:

Սքռօֆօլա, կամ սքռօֆուլա, իտ: սթռումա, լտ: սռաճա, տճ: և ըստ մեզ խոզք, կամ խոյլ պարանոցի:

Սքօլամէնթօ. տե՛ս լէուքօռռհէա վէնէռէա:

Սքօնչիաթուռա, կամ ապօռթօ, իտ: չօճուկ կէ

չիրմէսի, տճ: և ըստ մեզ՝ վիժումն զաւակի. տես հտ. ա. երես 204:

Սքօռբիուս մարիթիմուս, կամ սքօռբիօ բէշիս, լտ: սքօռպիօնէ մարինօ, իտ: սքօռպիտ պալըղը, տճ: և ըստ մեզ՝ փոր կամ կարիճ ծովային: Է ձուկն ինչ երկայն, և բոլորակաձև, որոյ գլուխն է մեծ, ստուար, բազմանկիւնի, և կարծրանիւթ, ունելով 'ի վերայ ժանտափուշս մանունս և սայրասուրս, որով հարկանէ և թունաւորէ զմերձեցեալսն յինքն, որ է զէնք նորա 'ի պաշտպանութի՞ կենաց իւրոց. բայց ձկնորսք ունին և զդեղթափ նորա, որ է թիւրակէս, զոր եթէ փութով դիցեն 'ի վերայ հարուածոց՝ բժշկին 'ի դժնդակ ցաւոց անտի: Ատամունք նր՞ փոքրիկ են, այլ սուր. յօնքն եղջերաձև, որկորն մեծ, թեփ մորթոյն կարմիր է և փոքրիկ, որովայնն սպիտակ: Իսկ միսն կարծր է և աճառուտ, այլ համեղ, և ախորժական ճաշակելեաց: Սորա լեարդն ունի զգործունէութի՞ 'ի սրբել և 'ի փարատել ըղբորոտութի՞ս, և զկոծիծս մարմնոյ, նաև գրգռէ զդաշտանս կանանց:

Սքօռբիօ, կամ սքօռբիուս, լտ: սքօռբիօնէ, իտ: ագռէպ, տճ: շիպտիա, կմ՞ շէվշէպ, և կմ՞ աճիւզ, արբ: գէլէտիւմ, պր: և ըստ մեզ՝ կարիճ: Է կենդանի ինչ հողային, և զազրատեսիլ 'ի չափ թրթրոյ, այլ 'ի ձև խեցգետնոյ, զի ունի զութ թաթուլս կամ ճանկս. որոց երկուքն են մեծ, իսկ միւսքն փոքր. գլուխ նորա լայն է. աչքն մանր յոյժ. գոյն նոցա այլև այլ է, այսինքն սպիտակ, դեղին, և սեաւ, իսկ աուտն է երկայն, բոլորշի և կարծր. յորոյ վերայ կարգաւ շարայարեալ կան յօդք գնտակաձևք. և 'ի ծայր նորին տտան՝ ունի խայթոց սուր, կարծրապինդ, և խողովակաւոր, որով հարկանէ և թիւնաւորէ զմերձեցեալսն յինքն, մինչև այտուցանել և ցաւովք տագնապել զմարդ. և եթէ ոչ առժամայն սբիռիթօ տի սալ ամմօնիաքօիւ օծցի, կամ ծծմբով այրեսցի վիրաւորեալ մասն մարմնոյն, անվրէպ պատճառէ զթմբրութիւն, զպտոյտ գլխոյ, զհեծկլտանք, զփսխումն, և երբեմն և ս զմահ: Սա դտանի յամենայն ուրեք, նա յաւէտ յերկիրս վիճակեալս ջերմագին օդոց. զոր եգիպտացիք ըմբռնեալ 'ի բաց հատանեն 'ի նմանէ զայն թիւնաւոր տուտն. և զմարմին նորա ճանկօքն հանդերձ չորացուցեալ փոշիա-

ցուցանեն՝ և 'ի կիր արկանեն իբր դեղ միզարգելութեան, մնասակար հիւթոց: Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30 յաւուրն: Գտանի յամերիկայ կարիճ այլազան 'ի մերոց կարճաց, զի մեծամեծք են, և անհնարին թշնամի օձից, մողեսից, և սարդից:

Սքօռպութօ, իտ: սքօռփիտ հիլլէթի, տճ: հաֆուռ, արբ: տե՛ս հտ. ա. երես 348:

Սքօռտիում, կամ թէուքռիում սքօռտիում, լտ: սքօռտիօ, իտ: ժէռմանտռէ ագուաթիք, գղղ: ուվօթըր ճէրմէնտըր, անգղ: ասկոռթիոն, յն: եապան սարմուսաղը, տճ: և ըստ մեզ՝ խստոր վայրի. այսպէս անուանեալ սակս ունելոյ սորա զհոտ խստորոյ: Է տեսակ թաւիշաւոր խոտոյ, որոյ ցօղունն է փոքրիկ, օձապտոյտ և ճիւղալից: Տերևք նորա երկայն են և փափուկ, որք երկու երկու բուսանին 'ի վերայ ճիւղոց. որք և ունին զգոյնս սպիտակս և զկողմունս սղոցաձևս: Ծաղիկն փոքրիկ, որկորաձև, հերձոտ, և կարմիր. բերէ և քառեակ սերմունս մանունս, և բոլորակաձևս: Իսկ արմատն օձապտոյտ է և թեքալից: Բուսանի յամենայն ուրեք՝ 'ի խոտաւէտ և 'ի ջրարբի դաշտավայրս, և սկըսանի ծաղկիլ յամսեանն յունիսի: Ջտերև սորա եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է փորհարութեան, և հոսման արեան. զի է սեղմիչ և խթիչ բնութեան. սատակէ նաև զորդունս և զճճիս որովայնի. չափն 'ի մի տրամէ մինչև ցերկու, խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ: Այլև ըստ ոմանց՝ մեղմէ զչարութիւն թունից. ըստ որում 'ի կիր արկանի 'ի բաղադրութեան տիասքօռտիօի, որ այն ինքն է սարմուսաք մաճունի:

Սքօռռէնցա. տե՛ս տիարրէա:

Սքօռցա. տե՛ս քօռթէքս:

Սքօռցա վէնթէռանա. տե՛ս քօռթէքս վինթէռանուս:

Սքօռցա նէռա տ' իսբանեա, իտ: սքօռչէնա, տճ: Է կեղև ինչ ստուար իբր մատնաչափ, սեաւ արտաքուստ, և սպիտակ 'ի ներքուստ. համով քաղցր է. զոր կորզեն յարմատոյ իրիք բուսոյ սպանիոյ. զոր բնակիչք երկրին չորացուցեալ 'ի հովանաւոր տեղիս՝ առաքեն 'ի վաճառ, որ է դեղ ազդու ընդդէմ հազից, և կերկերման որկորոյ, զի է սնուցիչ և քրտնաբեր բնութեամբ: Չափն կէս տրամ խառն տասն ունկի ջրով: Եւ ըստ ոմանց նախնի հեղինակաց՝ ու-

նի և ա զարմանատաքանչ նեբտարծուԹիա ՚ի դիմակա֊ լել ժանտ ախտից, Թունից, և հարուածոց օձից և կարձաց։

Սօբբուէսանօնէ *ա՛ օուննա, կամ խաքուուխա, իտ։ սխտիկ զօուս, աՃ։ իւարիւ, արբ։ շաշէքլուխֆաէն, պր։ և ըստ մեզ՝ միզարբելուԹի֊ տեա զայամանէ հա֊ ա֊ Երեա 141։*

Սօլանում նիկուում, *լտ։ սօլանում, իտ։ մօուէլ, գղ։ նայդ շէյտ, անգղ։ գէօբէք իւզիւմիւ, կաՀ ԹիլՀ֊ քի իւզիւմիւ, տՃ։ էննէպ իլ սալէպ, կամ ֆէնա, կամ սէլասան, և կամ ուէպուաք, արբ։ պարէՃ, կաՀ սէքէննկիւս, և կամ էքէննկիւս, պր։ և ըստ մեզ՝ շըն֊ խալղղ։ Ե բոյս հասարակ՝ որ յամէնայն ուրէք ՚ի ցանկապատ տեղիս ինքնին բուսանի՝ իբրև մի և կէս տանասչափ բարձրուԹիւ։ Տերև նորա է երկայն, լայն, սրածայր, փսխուկ, կանաչահիւԹ, և տաղտկահամ։ Ծաղիկն վարդաձև, հերձատ, հինգԹերԹեան, և պէտակ։ Պտուղն տուսար ՚ի չափ գիհոյ, և կա֊ նաչագոյն, այլ ՚ի հասանելն փոխի ՚ի սեաւ, և ՚ի միջի պարունակէ զԹանձրամած հիւԹ, և մանրիկ սերմունս տափարակս, և դեղնագոյնս։ Իսկ արմատն է երկայն, նուրբ, Թելալից, և սպիտակ։ Ա֊յս բոյս բնուԹիւ է զովացուցիչ, և փոքր ի Թմբրեցու֊ ցիչ։ որ առէպ ՚ի վար արկանի ՚ի դեղոցայս առ ՚ի Թանձրացուցանել զհիւԹս մարմնոյ, և ՚ի զովաց֊ ցանել զ֊որբոքուն քաղցկեղի, և հրատապ պալարի֊ այլև մեղմ զմարմանջուն որքիւնոյ։*

Սօլանօ մէքսիքանօ։ *տես եալաբեա։*

ՍօլուԹիւօ։ *է անուն ընդհանուր, որով ՚ի չքան֊ կին դեղոցայք, որք բնուԹիւ մեղմապէս գրգռեն, և լուծանեն զհիւԹս փորոտեաց և որովայնի։ որպիսի են՝ վիօլէ, այսինքն մանուշակ, շլոր, մեղր, կեռաս, կաԹն, խաչու, միան, և ն։*

Սօլֆուռօ *ու ամմօնիաքա, կամ լինգուօռ ֆուման֊ Թէ ու պօնէլէ, իտ։ ռուբհուռէԹում ամմօնիէ, լտ։ սուլֆիւռ ու՝ ամմօնիաք, գղ։ սըֆըրէյԹ օվ էմմո֊ նիէք, անգղ։ Ե հեղանիւԹ ինչ ասատկահոտ՝ դեղին հարեալ ՚ի գոյն կարմիր, կազմեալ ՚ի կրոյ, ՚ի ծծըմ֊ բոյ, և ՚ի օսախոռուռիաԹօ ու ամմօնիաքայէ, որ է դեղ ազդու ընդդէմ ամենայն ախտից աւԹելոց ՚ի յուժգնուԹէ։ զի է Թուլացուցիչ բնուԹիւ։ Ձափն ՚ի 4 չԹէ մինչև ցուԹ խառն ընդ երկու կամ չորս*

ունկի ջրոյ:

Սօլֆուռօ տ' անթիմօնիօ կամ տի մէռքուռիօ, կամ էթիօբէ տի անթիմօնիօ, իտ: սուլբհուռէթում սթիպէի էթ մէռքուռիի, լտ: Է փոշի ինչ սեաւ և փայլուն, յօրինեալ 'ի ծծմբախառն անթիմօնիօէ, և 'ի սնդկէ. օգտաւէտ է 'ի դիպուածս խոզից կամ խուլից պարանոցի, ախտի գաղղիականի, բորոտութեան, և այլ ախտից մորթոյ. զի է թուլացուցիչ և քրտնաբեր բնութեամբ: Եւ 'ի գործածութեան պարտ է պահել զչափ քանակութեան, որով սովոր եմք 'ի կիր արկանել զփոշին կոչեցեալ յիտալացւոց՝ էթիօբէ մինէռալէ:

Սօլֆուռօ տի բօթասսա, կամ ֆէկաթօ տի սօլֆօ ալքալինօ, իտ: սօլբհուռէթում բօթասսէ, լտ: Է նիւթ ինչ մթին կարմիր, կարծր, անհոտ, և դառնահամ, միանգամայն և դեղթափ ընդդէմ հանքային թունից. որպիսի են սուպլիմաթօ քօռռօզիվօ, մկընդեղն, սնդիկն, անթիմօնիօն, և՝ն: Այլև օգտէ բորոտութեան, քոսոտութեան, որքիւնի, և այլ ախտից մորթոց, զի է դեղթափ և ճճէհալած բնութեամբ: Չափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև ց30 յաւուրն՝ խառն ը՝ շաքարի, կամ ընդ կօմմա արապիքայի, բաղադրելոյ հասարակ ջրով:

Սօլֆուռօ տի մէռքուրիօ նէրօ. տե՛ս էթիօբէ մինէռալէ: Կոչի և 'ի լատինացւոց՝ սուլբհուռում հիտռառճիռի նիկռում: 'Ի գաղղիացւոց՝ սիւլֆիւռ տը մէռքիւռ նօառ: և յանգղիացւոց՝ պլէք սիւլբհուռէթ օվ գուիքսիլվըր:

Սօլֆուռօ տի մէռքուռիօ ռօսսօ. տե՛ս չիննապարիս:

Սօլֆուռօ տի սթանիօ, իտ: սուլբհուռէթում սթաննի, լտ: սիւլֆիւռ տ' էթէն, գղղ: սըլֆըրէյթ օվ թին, անգղ: գիւգիւրթլիւ գալայ, տճ: Է փոշի ինչ սեաւ, փայլուն, անհոտ, և անհամ, կազմեալ 'ի յանագէ և 'ի մաքուր ծծմբոյ. որ է դեղ ճճէհալած: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցմի յաւուրն՝ խառն ընդ շաքարի, կամ ընդ մակնէսիաի, և կամ ընդ լոսեալ անիսոնի:

Սօլֆօ սուպլիմաթօ կամ բուռօ, կամ ֆիօռ տի սօլֆօ, իտ: սուլբհուռ սուպլիմաթում, լտ: սուֆռ սիւպլիմէ, գղղ: սիւպլիմըտ սըլֆըր, անգղ: դիւգիւրթ չիչէի, տճ: Է զտեալ, կամ լաւ ևս վերացական մասն ծծմբոյ. որ լինի փոշի նրբագոյն, դե-

ղին, անհոտ, և անհամ, միանգամայն և դեղ թանձից, անհնարին հիւծուլթե, հնապոյն հարբխոյ, ցաւոց յօդուածոց, բորոտուլթեան, և այլ ախտից մոլեթոյ. նաև սաստկէ զորդուն և զճճիս որովայնի, ղի է մեղմասէս լուծիչ, և մաքրիչ բնուլթե: Ուն և սա մանաւոր ինն գործունէուլթե 'ի բանալ զնացանս աւիշեան անօթոց: Ջաւին 'ի 6 ցորեանոյ մինչև ցճօ յաւուրն՝ խառն շաքարաւ, կամ մեղրիւ:

ՍօլՓօ ատուաթօ ա' անթիմնիւօ, կամ թէռմօսիւտօ ա' անթիմնիւօ սօլՓուռուաթօ ուանչիաթօ, իտ: թէռմօախտում սթիպլին սուլՓհուռուաթում չինթռէում', լտ: Է փոշի ինչ նարնջագոյն, անհոտ, և անհամ, որոյ զօրուլթին և ներգործուլթին նոյն է ընդ քէռմէզ մինէրալէն, բայց փոքր ինչ մեղմ է քան զայն:

Սօտա, իտ: սալսօլա սաթիվա, լտ: սուտ քիւլթիվէ, գող: զմօլ կլէս ուլըլթ, անգլ: գալն, արբ: չորաք, տճ: Է տունկ ինչ ճիւղալից, որ սովորաբար բուսանի 'ի ծովափնեայս, և յաւազուտս իբր երկուտանաչափ բարձրուլթե: Տերև նորա է մանր, բոլորշի, երկայնաձև, հիւթալից, և աղեհամ: Ծաղիկն մանր է և կարմիր հարեալ 'ի գոյն դեղին: Իսկ արմատն կարծր է և գորշագոյն: Այս տունկ նպաստէ 'ի կազմուլթին օճառի, և ապակւոյ: 'Ի տերևոյ այսր տնկոյ արտահանեն նաև զալ ինչ սպիտակ կոչեցեալ 'ի լատինացւոց՝ սալ ալքալինում սօտէ, տէս անդ:

Սօրսուս, կամ բիւռուս սօռսուս, լտ: սօռսօ, իտ: սօռսիկ, կամ քօռմիկ գոդղ: սէրվայս Թրի, անգլ: լուվէզ, տճ: և ըստ մեզ՝ սին: Է պտուղ ինչ գնատակաձև, և հիւթալից՝ նման ըստ իմիք զղերոյ. համեղ յորժամ կատարեալ հասուննանայ, միանգամայն և դեղ փորհարուլթե, զի է սեղմիչ և զովացուցիչ բնուլթե, և 'ի մանաւորի հոսման Թանչից, կամ արեան:

Սֆէնօիտէ. այսու անուամբ ըստ անդամազննաց նշանակի՝ ոսկր ինչ զետեղեալ 'ի ներքուստ յաւուրջակոտման վերին ծնօտից:

Սֆէնօ Ֆարինձէօ. անուամբս այս իմանի՝ մին 'ի վկանանց, որք նպաստեն 'ի կլանել զկերակուրս:

Կ.

Կաեռուօլէ, կի վաեօլօ, և կի բուանթուէ, իտ: բուանթուէ, լտ: էնէք հաստատլըլը, տճ: միւճէտաէր, կամ նէպհ, և կամ ճէտրի, արբ: էնրէք, պր: և ըստ մեզ՝ պևսակ, կամ ծաղիկ: Ն ախտ ինչ որ ածէ՛ի վերայ մարմնոյ շարաւալից պալարս հանդերձ անընդհատ ուեռդիւ:

Վալէռիանա, լտ: վալէռիանա սիլվէսթռէ, կամ կաթնաուռիտ, իտ: վալէռիան, գղղ: ուվայլտ վէլէրինէնէ, անգղ: գէատ օթու, տճ: Թուռի, կամ պիւհի, և կամ խաշնէշ իլ կօթթա, արբ: Թէրէհ, կամ գիւրպէ, և կամ մէնթէնճիւվէ, պր: և ըստ մեզ կատամինթ, կամ կատուսախտ: Ն բոյս հռչակաւոր, բուսեալ ՛ի խոնաւուտս, և ՛ի լերինս նըբ մարդաչափ բարձրութէ: ցօղուն ուրա է մասլիր, դարոնագոյն, և փոքր ի Թաւիշաւոր: Տերևքն երկու երկու ելևէջ ելանեն ՛ի վերայ ճիւղոց՝ հանդէպ միմեանց, որոց ոմանք են եզերահերձ, և ոմանք անհերձ: Ծաղկքն բուրտրակ ՛ի ձև անուոյ, ամխուակ հարեալ ՛ի գոյն կարմիր, և անուշահոտ, որք վուռնջա վուռնջա վրԹԹին ՛ի վերայ ճիւղոց սերմնափակօքն հանդերձ: Իակ արմատն ստուար նըբ բնաչափ, գլանաձև, կնճռաւալից, նրբաԹել, գորշագոյն, հիւԹալից, սաստկահոտ, դառնահամ, միանգամայն և համեմային: Սա ունի համակրուԹիւն ընդ կատուի, վասն որոյ ամէն Թաւալի ՛ի վերայ սորա • յորմէ և զանուն ն առ: Գերահուչակ է ՛ի մասին օգուտաբերուԹե՛ի դեղուածս ախտից ջղաց, անդամալուծուէ, կաթուածոց, լուանուուԹե, միջահասակաց ցաւոց կիսոյ գլխոյն, և արգանդի, ախտանդամուուԹե, ախտի ցընցականի, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից առԹեալոց ՛ի ակարուԹէ ջղայ • զի է խԹիւ, զօրացուցիչ և փոքր ինչ Թմբրեցուցիչ բնուԹե: Ալև սակաւակէ զորդունս և զճճիս որովայնի, և փարատէ զախտս կուչեցեալ էմօՖԹիզի: Ջաւին ՛ի ջրս արամէ ժինչև ցմի և կէս ունկի, զոր օրէն է եռացուցանել

մի լիտր ջուռվ. կամ դնել թրմոց ՚ի ջուր ջեռմ ժամն երիս կամ չորս, յաւելուվ երբեմն ՚ի նոյն երեք սրամ քինախինա, կամ երկու սրամ սերբենթաուխա վիռ ձինիանա, կամ փոքր մի քամֆիլլա. զոր պարտ է առ հիւանդաց ՚ի միջոցի 24 ժամուց:

Վալվուլա. այսու անուամբ ըստ անդամոցն նշանակի՝ գռնակ, որ է մաշկ կամ այնպէս զետեղեալ ՚ի խողովակս մարմնոյ, որ դիւրաւ բացեալ ընդհէն անցս հեղանիւթոց, որք անցանեն ընդ այն. բայց ոչ առ նոցա անցս ՚ի դառնալ յետս:

Վակա. թափառ կնիք. ըստ անդամոցն են վեց ցերծրդ ամուք ջղաց, որք ի ջեալ ընդ ոլնայարն՝ ձապալին և թափառին ընդ բովանդակ մարմինն:

Վաճինա ուրթէուինա. փող կամ անցք արգանդի. ըստ անդամոցն է անձկագոյն ման արգանդի:

Վանէլլուս, լտ: բամպնչէլլա, իտ: Է տեսակ մի գելեցկատեսիլ և սրաթռիչ թռչնոյ ՚ի չափ աղաւնոյ, որոյ գոյն է խայտաբղետ. այսինքն սպիտակ, սեաւ, կանաչ, կարմիր, և կապոյտ. ՚ի գլուխն ունի թաց գաձև կատարս. կերակրի ճճեօք և ճանճիւք, որք գտանին յեզերս գետոց, և լճաց: Մի նորա պարարտ է և համեղ, յոռնգամային և օգտակար դեղ նուաղելոց, զի է զօրացուցիչ սրտի և ուղղոյ:

Վանիլլա առօմաթիքա, լտ: վանիլլիա, իտ: վանիլ առօմաթիք, գղ: վէնիլէէ, անգղ: Է պտուղ ինչ ամերիկոյ, որ ՚ի սուղ ժամանակի ծաւալեցաւ ընդ զանազան տեղիս եւրոպիոյ, և ասիոյ, որոյ երկայնութենն է իբր կէս տանաչափ, նուագութեն գրչաչափ խոշլնարշանի, թուխ, փափուկ, պարարտ, իւղային և դիւրաբեկ. նեղքին գոյացութեն նորա է թուխ հարեալ ՚ի գոյն կարմիր, քնքուշ, բալասանահոտ, և գոյզն ինչ կծուահամ. յորում լի են հատք մանրիկք սեաւք, և շողշողունք: Պայս պըտուղ, կամ լաւ ևս ասել պատեան՝ ՚ի սկզբան է կանաչագոյն, ապա գեղնագոյն, հուսկ յետոյ ՚ի գոյն թուխ փոխի, զոր սկսանին քաղել յամենայնն սեպտեմբերի, և չորացուցեալ օծանեն իւղով գոյալի, կամ նշոյ, զի փափկացի, և պահպանեսցի ի նեխութենէ, զոր վարեն ՚ի տալ զհոտ, և զօրութեն էութքբալաթիաի: Վարի ևս ՚ի գեղոցայս ՚ի զօրացուցանել զջիղս, և զկանուննս մարմնոյ. և ՚ի մանաւորի ընդդէմ ախոնդանոտութեան, և ցաւոց գլխոյ

ատելեալոց՝ ի սկսուցանէ, զի և խթել կամ գրգռել բնութիւն: Ցամին՝ ի տան ցորենոյ մինչև ց30 խստուն տան ունկի եռացուցեալ ջրով: Բոյս սորա է տեսակ մի վօլուպիլես կոչեցեալ անկոյ. զոր սպանիացիք՝ քամբէգէ անուանեն. իսկ հնդկացիք՝ թլիքաօքիլ. լինի սա յաճախ՝ ի մէքսիքօն, որ զօրէն բալենուց պատուոյ զծառուովք երբ 14 կամ 15 ոտնաչափ բարձրութիւն: Ցօզուն սորա է նուրբ բոլորչի, կապտակեղև, դիւրաթեք, կարծր, և ջղային. ունելով ըստ ընդարաբեր եղեգանց ծուներս երբ 6 կամ 7 բոյթ տարածայ՝ ի միմեանց: Ոչնի տերևս նման տերևոց ջղախոտի, կամ լաւ ևս դաբնեւոց. բայց երկայն, և պարարտ քան զնոսա. գոյն նոցա՝ ի վերին երեսս պայծառ կանաչ և փայլուն. իսկ՝ ի ներքոյ գոյզն լինչ դեղնափոյն: Բանայ և ծաղիկ մեծներանգ:

Վասկ, կամ լաւ ևս՝ վազն լինգամաթիչն. այսպէս կոչեն անգամազննիք զաւիշկեան անօթս կամ խոլըվակս, ընդ որս հոսէ կամ յորս պարունակի հեղանիւթ լինչ՝ ի մարմինս կենդանւոյն. յորմէ և արտացիք՝ էվսիէի լին ֆայիէ կոչեն:

Վարիքօջէլէ. այսու անուամբ ըստ բժշկաց իսմանի՝ այսուհն պարկի ամորձեաց, գոյացեալ՝ ի լայնմանէ երակաց նոցին:

Վաքքա, լա, և իա: ինէք, տձ: պատառ, արբ: և ըստ մեզ՝ կով: Ն էգ անասուն ծանօթ ամենեցուն. որոյ սակնքն օգտակար է կրծոց. որպէս և կաթն նորա: Ճարպ սորա և ուղեղ զօրատուու են ջղաց: Իսկ մեղն մեղմ զցաւս յօդուածոց, և վարատէ ըզջգռղութիւն:

Վէթռուօլա. տես բառիդ թառիս:

Վիթռուօլօ պլօ, կամ վիթռուօլօ տի ռամէ, և կամ օսխուօլֆաթօ տի ռամէ, իտ: օսխուրքհաս քուբրի, լս: օսխսիլֆաթ սը քիւիվռ, պղղ: օսխսըլֆէյթ օվ քօբբըր, անգլ: Ն սոլ լինչ երկնագոյն ելեքթռաձև, գառնաչամ, ժանգամայն և սեղմիչ. օգտաւէտ է՝ ի գիպուածս թռչքային բարակացաւութիւնք, լուանոտուութիւն, պարբերական տենդից: Կրկնակի է զօրութիւն սորա. վի եթէ առցէ ոք՝ ի ամանէ զջրրոդ մասն մինչ ցօրենոյ մինչև ցմի կշիռ ցօրեան, լինի թուլացուցիչ և ակարացուցիչ բնութիւն: Իսկ եթէ առցէ առաւելքան զչափն պայմանեալ, յայնժամ իսկ և իսկ փոսղատեալ սեղմէ զորիսորն, և ըզ-

ակրան • առնէ զվիսխուսն, զբորբոքուսն սուսմոքսի, և փորոտեաց, ընդ նմին և վքասղցկեղ • հուսկ յետոյ մահու սպանանէ : Ա՛յլ դարման սորա չէ ինչ տալ քեր 'ի դարմանոց վիճռուխօլը տի ֆէուռօի, մանաւանդ իբէքաքուսանան, և իւղն րիչինօի :

Վէճռուխօլը տի ծինքօ, կամ օսխօլֆաթօ տի ծինքօ, իտ : օսխուրքհաս ծինչն, լտ : Ի սպ ինչ բաղսդրական, կազմեալ 'ի ծինքօէ, և 'ի օսխօլֆօուկքօէ : Դանինք 'ի գործ ածէին սասի 'ի պէսպէս դեղոցայս, նաև 'ի ժայռքել տալ զքիւնն արբեալ • նսկ այժմ սակաւք 'ի վար արկանեն յարևմուտս • զի վտանան սորա սան զարմսան անուանեալ իբէքաքուսանա : Ա՛յլ մեք սովաւ սպաքինեմք վախտս աչաց : Ջայս եթէ կամիս առնել, այրկ զնուրբ փոշի սղիս ըստ կշռոյ երից կամ չորից դրեննոյ՝ 'ի վեց ունկի սամպուքօի կամ վարդի ջրոյ • և երից անգամ յաւուրն լուանալ տալով զցաւսպնեալ աչս, 'ի սկզբանն զով, և հետս զհեսկ միշտ առսւել գուրս : Տես և զայսմանէ զբսան վիճռուխօլըսմ :

Վէճռուխօլը տի ֆէուռօ, կամ օսխօլֆաթօ տի ֆէուռօ, իտ : օսխուրքհաս ֆէուռի, լտ : Ի բաղսդրական սղ ինչ կանաչապոյն, բիւրեղանման, թափանցիկ, տուպահամ մինպամայն և դառն, օգտաւէտ է 'ի դեղսուածս փորհարուսթե, թանչից, 'ի հսամուննա սերման կամ սասլմի, որք պատճառին 'ի թուլսութէ պործարանաց • չսին 'ի կէս ցորենոյ մինչև ցօ, խառն ի լիտր ջրով : Ա՛յլ եթէ առցէ ոք 'ի սմանէ առսւել քան զչսին սահմանեալ, առնէ զվիսխուսն, զցաւս սրտի և սսսմոքսի, և զբորբոքուսն սսսմոքսի, և փորոտեաց : Ա՛յլ գեղեցիկ սորա են սօլուցիօնէ տի օսխքսուպօնսթի ալքսլինի տի բօթասա կամ տի սօտա • նուրբ մսան մռխրոյ • և օսխուսսխաթօ տի բօթասա կամ տի քալչի, և թէթև լուծողականքն : Սա կոչի և վիճռուխօլը վէռսա • սե՛ս զայս 'ի բառն վիճռուխօլսմ :

Վէնա, կամ վէնէ, իտ : սսմար, տճ : ըսք, կամ չսքն, կամ սխսէ, և կամ վէճին, արբ : հռէխ, կամ սէրսորդ, պր : ֆլէվա, ին : և ըստ մեզ՝ երակ : Է անօթ արեան, ընդ որ շրջաբերի արիւն կենդանւոյն, և են բազմսթիւ, որք սկսանին 'ի ծայրէ ներդնց, և հասանեն 'ի սիրտն :

Վէշնէա կամ վէսնէա, լտ : գաղատուշտ, տճ, մեսա-

նէ, արբ: և ըստ մեզ՝ վամփուշտ, կամ առաւուշտ. ըստ անդամոցննաց է անօթ մաշկեղէն ընդունարան շինկեան հիւթոց կամ միզի, զոր ընդ միզանցս ընկալեալ երիկամանց պահէ առ ժամանակ մի, զի մի ակամայ սարաժամու հոսեսցի:

Վէշևքաթօռիս. տես էմբիսաթռս վէշևքանթէ:

Վէշևքուլատռէ սէմինալէս. տես օս:

Վէռատէ ռամէ. տես աէրուռիս:

Վէսթիպուլում, լտ: վէսթիպուլը, իտ: և ըստ մեզ՝ գաւիթ: ըստ անդամոցննաց՝ է առաջին մասն երկրորդ խուռջն ունկան, որ և կոչի՝ լապիռինթօս:

Վէրաթռում ալպում, լտ: էլլէպօռս պիտանքս, իտ: էլլէպօռ պլան, գղ: ուվայթ հէլլէպօր, անգղ: սպէնսէմէ, կամ գառ էինէլ, տճ: և ըստ մեզ՝ սպիտակ եղջերու, կամ սպիտակ կոճ վրսյկ: Է բոյս բուսանել յիտալիայ, 'ի գերմանիա, և յամերիկայ նոր երեք տանաչափ բարձրութեամբ. որոյ տերևն է մեծ, ջլա-
լից, գծեալ, գանգուր, վամփուկ, և թաւիշատար: Ծաղիկ նորա սպիտակ է և բազմաթերթ. պտուղն շերտաւոր, յորում բազկանան սերմունք սպիտակ, երկայնաձև, և նրբահեղուկ: Իսկ արմատն առուսր, թեղալից, հիւթաւոր, սեաւ, հոտաւէտ, և տպաւ-
խառն դառն. ժանգամոյն և գեղ ախտնդանուտուէ, և մոլեգնութէ. զի է թուլացուցիչ, և ուժգին լու-
ծողական եթէ 'ի ստորատ, և եթէ 'ի վերուստ. յայն սակս կարգի 'ի դասս թիւնաւորը բուսոց:
Ջափն յերկու ցորեանոյ մինչև յ20 խառն ըստ մի լիտր ջրոյ: Ալև օգտաւէտ է բորոտութէ, և գոնջուէ, լուանալով զվիրաւորեալ մասունս մարմնոյ:

Վէրթիկո, լտ: վէռթիճինէ, իտ: պաշ ոէօնմէալ, տճ: հէզէհան, կամ տօխա, արբ: և ըստ մեզ՝ պտոյտ գլխոյ:

Վէրմի վէշևքօլատռէ. է տեսակ ինչ ճճուոյ, որ առ-
վօրաբար գոյանայ 'ի փոր կենդանւոյն:

Վէրմիքօլարէ: այսու անուամբ ըստ բժշկաց նշա-
նակի՝ զեռնական կամ ստղնական զարկ ինչ բազ-
կի, որ է նշան մահաճրաւէր. տես և 'ի բառն բուս-
սուս:

Վէրտատքում թհաբատում, լտ: վէռտատքօ, իտ: պուլէօնպլան, գղ: կրէթ պրօտ լիվըռ մըլլէյն, անգղ: ֆլօմօս, ֆն: սըլը գուլրտուլու, տճ: պուռնիր, կամ պօսլու, կամ առանիւթ տուպուլը, կամ մինդնէ

սէթիւլ էնտէր, արբ: պօսըն, պր: և ըն մեզ՝ փղոմոս: Է խոտ՝ բուսեալ յեզերս ճանապարհաց, յագարակս, և յաւազուտս իբր չորս ոտնաչափ բարձրութ Է. որոյ ցօղունն է կարծրածիղ, ճիւղալից, և թաւիշաւոր: Տերև նորա է մեծ, երկայն, լայն, փափուկ, սպիտակ, և թաւիշաւոր: Ծաղիկն դեղնագոյն, թեթևահոտ, և փոքր մի քաղցրահամ. պտուղն ձուաձև սրածայր, և աղուամազուտ, մէջն շերտաւոր, յորում բաղկանան սերմունք նուրբք, և սեաւք. իսկ արմատն երկայն, ստուար յոյժ, փայտային, և սպիտակ: Այս խոտ լի է գոյացական իւղով, այլ նուազ աղիւ. որոյ տերևն և ծաղիկն եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, լինին դեղ փորհարութ Ե, հոսման որովայնի, և թանչից. զի է սեղմիչ և մեղմիչ բնութ Է: Չափն յերեք տրամէ մինչև ցչորս խառն ըն մի լիտր ջրոյ:

Վէրպէնա օֆֆիչինալիս, լտ: վէռպէնա, կմ վէռմէնա, կամ էռպա քռօչէ, և կամ էռպա կռաննա, իտ: վէռվէն կամ վէռպէն, գղղ: վէրվէյն, կամ քըմմըն ուայլտ վէրվէյն, անգղ: և ըստ մեզ՝ աղաւնիճ: Է ազգ ինչ խոտոյ, որ սովորաբար բուսանի 'ի ցանկապատ տեղիս, և 'ի շրջակայս որմոց և ճանապարհաց իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ Է. որոյ ցօղունն է անկիւնաւոր, կարծր, թաւիշաւոր, կարմրերանգ, և դառնահամ: Տերև նորա է երկայն, եզերահերձ, կնճռալից, և դառնահամ: Ծաղիկն փոքրիկ, որկորաձև, պարարտ, և գոյն նորա երբեմն սպիտակ է, և երբեմն կապոյտ. բերէ և պատեան ինչ արկղաձև, յորում են քառեակ սերմունք նուրբք և երկայնաձևք. իսկ արմատն երկայն, ստուար, թելալից, և դառնահամ: Սովորաբար սկսանի ծաղկիլ յամսեանն յունիսի. որոյ տերևն եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է խցանաց ընդերաց, դալկան, միզարդելութ Ե, և գլխացաւութ Ե:

Վէրօնիքա օֆֆիչինալիս, լտ: վէռօնիքա կմ թհէ էուռօբէօ, և կմ թհէ զվիցցէռօ, իտ: Է խոտ ինչ, որոյ ծիղքն են նուրբ, երկայն, բոլորակ, ծնրաւոր, օձապտոյտ, և թաւիշաւոր: Տերև նորա նման է տերևոց շլորենւոյ. և է թաւիշաւոր, և եզերահերձ. համ նորա դառն է միանդամայն և տտիպ. զոր եւ բոպացիք չորացուցեալ 'ի կիր արկանեն ըստ օրինակի չայի առ 'ի անօսրել զթանձրամածութ Ի տողու-

նից, 'ի փարատել զվէրս կրծոց, թոքսց, և 'ի մեղմել զչարութի՞ թունից:

Վիբէռա, լտ, և իտ: էնկէրէք, տճ: էֆաս, կմ էֆէա, արբ: և ըստ մեզ՝ իժ: Է օձ ինչ կենդանա-ծին, երկայն իբրև կանգնաչափ, և ստուար երկու բթաչափ. գլուխ նորա նեղ է և երկայն. աչքն փոք-րիկ. լեզուն երկայն, երկճղի, և գորշագոյն. ունի ատամունս կարծր, ոմանք փոքրիկ և ոմանք եր-կայն, կոր, գոգաւոր, և սրածայր, որով խայթէ, և թունաւորէ զմերձեցեալսն յինքն: Մորթ նորա է աղօտաշէկ, յղկեալ, փայլուն, և խժային, ունե-լով 'ի վերայ թեփս կարծրս, և բծաւորս: Իսկ միսն պարարտ է և շահաւէտ, մանաւանդ 'ի ժամանակս գարնան, զորոյ գլուխն և տուտն անջատեալ, լինի դեղ անդամալուծութե՞, թոքաժետութեան, ցաւոց կրծոց, խոցուածոց լերդի, բորոտութե՞, գոդուե՞, և այլ ախտից մորթոց. և 'ի մասնաւորի ծաղկանց, ուր հարկ լինի 'ի գրգռել զչափաւոր քիրտն: Չափն 'ի մի տրամէ մինչև ցշ յաւուրն. 'ի մարմնոյ նորա կազմի և դեղթափ թունոյ իւրոյ: Զայս իժ եփեն և 'ի ջուր հասարակ, միանգամայն արկանելով 'ի նա և զքօքլէառիա, կամ զպուկլօսսա, և՞ն. զորոյ ըզ-կերպն բաղադրութե՞ մարթիս գտանել 'ի գիրսն լօ-ռէնցօ քաբէլլօ անուանեալ, զոր վարեն 'ի դեղ եր-կարատև ախտից, և այլ պէսպէս ցաւոց: Գտանի սա 'ի բազում տեղիս եւրոպիոյ. այլ առաւել յա-ճախագոյն և չարաթոյն յանդրիանուպօլիս. յայն սակս հարեալքն 'ի նոցանէ լինին ուռուցեալ, կո-րուսանեն զախորժակ կերակրոյ, ործան զմաղձ, և թալկանան. առթեն 'ի մարդն և զցնցումն մկանանց և ջղաց, զբորբոքումն, զպտոյտ գլխոյ, զմիզարգե-լութիւն, զճնշումն, և զանձկութի՞ սրտի, զցուրտ քիրտն, զհեծկլտանք, և վերջապէս եթէ ոչ աճա-պարեալ փութով դարմանեսցեն, մեռանին անվրէպ: Արտաքին դարման, և դեղ ապաքինութե՞ նոցա են՝ թիւրակէսն, խստորն, աղն, սբիրիթօ տի սալ ամմօ-նիաքօն, 'ի վեր քան զամենայն խարումն հրաշէկ եր-կաթով, որով փութանակի այտուցեալ բանայ զվէրս, և 'ի դուրս վայթէ զմահաբեր թոյնս: Իսկ ներքին դեղորայք բժշկութե՞ նոցա են՝ աղն իժի կոչեցեալ յիտալացւոց՝ սալ տի վիբէռա, անուշադր, ոգին եղջերն եղջերուի: Այլ 'ի մէջ սոցա ես ընտրեմ 'ի

ակզբանն զայնոսիկ, որք առաւել ազդու են և առաւել օգտակար. որպէսի են մուռիաձօ ու ամմոնիակա, և թառեռիձօ ու բօթասաս: Զորօրինակ. արտամ մի՝ մուռիաձօ ու ամմոնիակա, և կէս արտամ՝ թառեռիձօ ու բօթասաս լուսել խառնել ըմ մի պղպել ցուրտ ջրով. յոր յաւել նոյնչափ և ջուր հաստակ. 'ի խառնուրդէ տասի յերեք ժամս միանգամ առնու հիւանդն դրդալ մի սրճոյ աւ իւրաքանչիւր նուագ խառն ընդ ս և նյէ զօրացուցիչ ըմպելւոյ: 'ի սոցին կարգս դասին և աչիսօ սօլֆօռիքօ, և աչիսօ նիլեռիքօ, և աչիսօ մուռիաթիքօ:

11— Վիլեռիուօլուամ, կամ քալքանեռուամ, լատ: վիլեռիուօլօ, իտ: զաչը քըպուզ, կամ զուճ, տճ: ճաղ, արբ: և ըստ մեզ՝ արջասպ: Ե ապ լինչ հանքային. որոյ երեք տեսակք են. մինն է կանաչագոյն, և սպիտակաբիծ, զոր իտալացիք կոչեն վիլեռիօլօ վէռտէ, կամ վիլեռիօլօ տի մուռեթէ, կամ ֆէռուճինօզօ. յաճախել 'ի գերմանիա, և յանգղիա՝ եղեալ յերկաթահանէ իբրև գքարմարցանկ. գոյացուելի նորա բաղկացեալ յերկաթային մասանց և 'ի ծծու աղից, վասն որոյ սեղմիչ է և կծու համով, ջոր և թափանցիկ բնուելի. որ վարի 'ի սեռս ներկս, և 'ի նիւթ ժանեակ ջրոյ. կուչի և վիլեռիուօլօ տի ֆէռուօ. սէս և անգ: 'ի սմանէ եղուզանեն նաև ոգի ինչ ազդու և տապակ համ՝ կոչեցեալ յիտալացւոց՝ աչիսօ վիլեռիօլինքօ: Երկրորդն է սպիտակ իբրև զշաքար, յորմէ և իտալացիք՝ վիլեռիօլօ պիանքօ անուանեն, որ լինի 'ի սաքսոնիա՝ եղեալ 'ի հանքէն զոր իտալացիք ծինքօ կոչեն. գոյացուի նորա բաղկացեալ յաւազին նիւթոյ անտի ծինքօի, և 'ի տախտ կամ 'ի թեթու աղից. վասն որոյ կոչի և յիտալացւոց՝ օսախօլֆատօ տի ծինքօ, կամ վէռիուօլօ տի ծինքօ. տէս և անգ: Սակայն իբր 'ի բազումն զանգեալ է խառնուք այլ և այլ մեռալից և հանքայց, որպիսի են արճիճ, պղինձ, և երկաթ: Սորա է տեսակ լինչ արուեստական, կոչեցեալ 'ի նոցանէ վիլեռիուօլօ պիանքօ առնթինքիալէ, որ քան զամենեսեան ազնուական է և առաւել յարմար 'ի գերմանիա: Արդ՝ սա է յաւազոյն մասին կաղնաջ, կամ յեա կիզելոյ, և լուանալոյ փոխարկի 'ի պղն սպիտակ: Կամ երկրորդն է երկնագոյն իբրև զջափիւզայ. որ գտանի 'ի կիպրոս և 'ի գերմանիա. եղեալ 'ի պղնձափորանոցէ իբրև զտուիկ: Գոյացու-

թե տրա բանկացեալ ՚ի պղնձային մասանց, և ՚ի տապտղոյն ալից. յայն սակս կոչի յհատացւոց՝ վէ- թուխօլը տի ռամէ, կամ վինթուխօլը տի չիբռօ, և կամ վինթուխօլը թուրքինօ: Ըստ արաբացւոց՝ թու- թեա զառաքա: Ըստ տաճկաց՝ կէօզ թաչը: Կոչի և յհատացւոց՝ վէթուխօլը պլօ: տե՛ս և անդ:

Վինթէռանա. տե՛ս քօռթէքա վինթհէռա առօմա- թիքա:

Վինուամ, լտ: վինօ, նտ: վէն, գղզ: գռաախ, յն: նէպնէթ, կամ խաամի, արբ: շառապ, տճ: մէյ, կամ մուլ, կամ պատէ, կամ սիկի, և կամ չէրապ, պր: և ըստ մեզ՝ գինի: Ի հնումն ինչ զուարճացուցիչ, և ծամբրեցուցիչ. զոր հասարակօրէն եկուզանեն ՚ի հա- ւսկ խաղողոյ. որոց ոմանք են սպիտակ, և քաղցրա- համ, ոմանք կարմիր, և ախորժահամ. ոմանք սեաւ, և տապահամ. և ոմանք այլ և այլ գոյն գեղեցիկ: Եւ որպէս գունովք և համովք, նոյնպէս և հոտովք զանազանին, բերելով զհոտ ծաղկի, գեղձի, խնձո- րոյ, ևն: ՚ի մէջ պէսպէս տեսակաց գինւոյ ընտիր է և ազնիւ, որ լինի յանգղիա, ՚ի գաղղիա, և ՚ի սպա- նիա, նա յաւէտ ՚ի կողմանս քանարեան կղզեաց, ո- րում ըստ բազմաց՝ չէք զուգական ՚ի համօրէն աշ- խարհի: Բայց թուի թէ և գոյացեալքն յաշխարհս մեր յարևելեան՝ մարթին ունել զզուգահաւասար ազնուութիւն ընդ վերոյիշեալոցն: Գինիք խթիչ են բնութեբ, առողջարարք են և պահպանիչ կենաց, և չափաւորապէս արբեալ՝ զգաստացուցանեն զմիմբրու- թիւն կենսական ոգւոյ, աճեցուցանեն զբնական զօ- րութիւնս, արգելուն զյորդութիւն քրտանց, կազդուրեն զթուլութիւն ստամոքսի, զարթուցանեն զախորժակն, բարեկարգեն զգործողութիւնս ստորին որովայնի, գրգռեն զմանչն, և զգաշտանան կանանց, և միան- գամայն դիմակալեն թունից, վտանգաւորութեբ, ջղային աւնդից, նեխուբեբ, և բաղկեղի: Եւ զի չափաւորանցն՝ ինաւսկ գլխոյ, և այլ ամենայն անդամոց. զի շփոթէ զզգայութիւնս, խանգարէ զյիշողութիւն և զխոհա- նութիւն, ամբոխէ զուղեղն, և զհիւթս մարմնոյ. գըլ- խոյ զբաբկութիւն, և զձգտումն, պատճառէ զանդո- ղոր տկարութիւն, զբոլորական զրկումն ախորժակի, զթանձրութիւն, զպտոյտ և զցաւս գլխոյ, զդիւրայրն և զկամայ գիճութիւնս, և վերջապէս կարճէ զկեանս:

Վինուամ առօմֆէռատում, լտ: վինս առօմա-

ՖԷռաթօ, լտ: էքլնքլի չէրատպ, տճ: և ըս մէկ՝ զի-
նի հանդերձեալ երկաթով, կամ պողպատիւ, բանա-
դրեալ՝ ի ջուր ուռնկի՝ ամենանուրբ խարտաճոյ եր-
կաթոյ, ի մի ուռնկի կենամոնէ, և ի ջուր լիտր սակ-
տակ և ազնիւ գինւոյ: Ջայս ամենայն օրէն է ընուլ
յանօթ ապակեայ. զկնի ջրոյց աւուրց պարտ է
հեղուլ զգուշութեամբ յայլ ապակի անօթ, այն-
պէս զի մի խառնեսցի մրուրն ընդ մաքուր հեղա-
նիւթոյն, և ապա տուր ըմպել հիւանդին երկու
կամ երեք անգամ յաւուրն՝ զկշիռ մոյ դրգալի վին-
չէ ցերկու: Զգեացի գինըմպութիս այս ցերեսուն
և ցքառասուն օր, և սեպհ օգտուրեի սորա մեծ՝ ի
ջօրացուցանել զտկարութի ջղաց մկանաց և սուամնք-
սի, ի յարծարծել զապդեցուրեիւն փորային հիւթոց,
՝ի նորոգել զոյժն ակարացեալ յերկար խօթուրէ,
՝ի ցրուել զախտարծարծ հիւթս խառնեալս յարեան,
՝ի լուծանել զնացանս լերդի, ՝ի փարատել զսխոն-
դանոտուրեի և զդալուկն, ՝ի բարեկարգել զգործ-
ուրեիս մարսողուրէ, և ՝ի բժշկել զջղային դժուա-
րամարսուրեիս. զի է խթիչ կամ դրգռիչ բնուրեբ:

Վինում իբէքաքուանէ, լտ: վինօ քօն իբէքաքուա-
նա, լտ: է գինի հանդերձել իբէքաքուանա անուա-
նեալ արմատով. հուչակաւոր է ՝ի մասին օգտաւէ-
տուրեէ ՝ի դեղատուածս փորհարուէ, և արիւնախտին
հոսման որովայնի, զի է սեղմիչ բնուրեբ: Ջայս է-
թէ կամիս առնել, ար՛ի զնաշոր փոշի արմատոյս ըս-
կըռոյ ուռնկոյ մոյ ՝ի յերկու և կէս լիտր սակտակ
դինի. զկնի տասն աւուրց՝ օրէն է քամել յայլ ա-
նօթ ապակեայ՝ և պահել, և ըստ պէտըրյն ՝ի կիր
առնուլ:

Վինօ. տես վինում:

Վիշերա, լտ: գառըն լիզի, պաղրատպ, տճ: ըստ
մեզ՝ փորոտիք, ընդերք, սղինք:

Վինչիա էռվինչիա, լտ: մօքհօ, կամ լէռօ, կամ լէռի, կամ
վէճճիօլի, կամ ինկռուստատուէ, կամ սթռատքատուէ,
կամ ֆիուլօ, կամ ֆէրատօ, և կամ ճիուլօ, լտ: էռա, կամ
էռա էռվինչէռա, դղ: պիթերը վէչ, անգլ: պուռ-
չաթ, տճ: և ըստ մեզ՝ վինդն: Ն բոյս՝ բուսեալ ՝ի
ջուրատանս և ՝ի ցանկապատ վայրս երբ երկու տա-
նաչափ բարձրուրեբ. որոյ ցօղունն է թաւիշաւոր,
մէջն ուռնային, և անկիւնաւոր: Տերևք նորա են եր-
կայն, լայն, և թաւիշաւոր, որք երկու երկու եւս-

նեն հանդէպ միմեանց: Ծաղիկն ընդային, եղջերաձև, եզերահերձ, և ծիրանախառն կապոյտ. ապա արտադրէ պատեան ինչ թաւիշաւոր, յորում լի են ունդք սեաւ և բոլորշի. զոր չորացուցեալ տան 'ի կեր դրաստուց և աղաւնեաց առ 'ի պարարտանալ. նաև 'ի վար արկանեն 'ի դեղ այտուցից. զի է կակղացուցիչ բնութիւն: Սա ևս կարգի 'ի դասս հինգ կակղացուցիչ ընդոց:

Վիսքում ալպում, կամ վիսքում գուէռչինում, լտ: վիսքօ գուէռչինօ, իտ: կի, կամ կի քօմէօն, գղղ: միսսէլ, կամ միսսէլթօ, անգղ: պուռճ աղաճը, տճ: Է ծառ ինչ փոքրիկ՝ բուսեալ յեւրոպիա իբր չորս ոտնաչափ բարձրութեամբ, որոյ փայտն է կարծր, ծանր, ամբողջ, արտաքուստ մթին կարմիր, իսկ 'ի ներքուստ սպիտակ հարեալ 'ի գոյն դեղին: Ճիւղք նորա կամ ոստք են կանաչակեղև, փայլուն և կրկնուած: Տերևքն երկու երկու բուսանին առ միմեամբք. և են երկայն, ստուար և կարծր, նման ըստ իմիք տերևոց տօսախի: Ծաղիկն փոքրիկ, կոնոնաձև, և դեղնագոյն. իսկ պտուղն է մանր, ձուաձև, փափուկ, սպիտակ, և փայլուն՝ ըստ նմանութեան պտղոյն կոչեցելոյ՝ ուվա սբինա. և 'ի միջի ունի հիւթ ինչ թանձր, մածուցիկ, ոստղային, և կռուական իբրև զձիւթ, որով օծանեն զճիւղս ծառոց առ 'ի որսալ զթռչունս: Ճիւղ այսր ծառոյ կամ թփոյ, որ է լի իւղով և ցնդական աղիւ՝ լինի դեղ լուսնոտութեան, և անդամալուծութեան, մանաւանդ ախտի ցընցականի 'ի վերայ եկելոյ մանկանց, և օրիորդաց: Չափն 'ի կէս տրամէ մինչև ցերկու խառն ընդ մի լիտր ջրոյ:

Վիօլա օտօռաթա, լտ: վիօլէ մամմօլի, իտ: վիօլէթ օտօռանթ, գղղ: մարչ վայօլէթ, անգղ: մէնէքշէ, տճ: պէնէվսիկ, կամ պէնէվշէճ, արբ: գիաքիւշ, կամ սէպզիտայէ, պր: և ըստ մեզ՝ մանուշակ: Է ծաղիկ ինչ կապտագոյն, դեղնաբիծ, գեղեցկատեսիլ, հինգթերթեան, քաղցրահոտ, դառնահամ, և մածուցիկ. միանգամայն և դեղ օգտակար կրծոց և սրտի:

Վուլթուռ, լտ: ավօլթօեօ, իտ: կիբս, յն: ագպապա, տճ: և ըստ մեզ՝ անգղ: Թռչուն մեծ, և կորակտուց. որոյ մագիլն նման է արծուոյ. փետուրքն մոխրագոյն. սրունք մեծ. ճիրանք ոտից սայ-

բաստուր, և է գիշատէր. վասն որոյ մոլեգնաբար յարձակի ՚ի վերայ ապականեալ դիականց: Մինչ տրտում ըստ ոմանց լինի գեղ վերնոտուրեն, և ցաւոց կիսոյ գլխոյ: Իսկ հոտն քակորոյ ոմն ի զօրութիւն վիժուցական:

Վուբնուս. տե՛ս ուբնուս:

Վօմիթօռիում, լտ: Ի անուն ընդհանրական նշանակիչ ամենայն ործացուցիչ, կամ ժայթքեցուցիչ, և կամ փսխեցուցիչ դեղոցէից. զոր արտաքսիք կոչեն՝ մուքայի, կամ իպնաթ, կամ պէպէթ, կամ ֆէլեայ, և կամ մէթատուաչ. և այլոք՝ զիւռաչիաէն: Իսկ թուլութ գուատուլուճու, կամ գայ վէրիճի, և կամ խատիճա էթխորիճի: Գիտելի է, զի այսոքիկ ործացուցիչ դեղոցայքս հնարեալ են յիմաստասէից ՚ի կորովումիտ և ՚ի ձարտար բժշկաց, ՚ի մանաւանդ ի մաքրութիւն, և կազդուրման ստամոքսի. քանզի ՚ի ամանէ կախեալ կայ գլխատրապէս հիմն առողջութիւն կենսական. և զհաստատութիւն այսոքիկ ձչմարտութիւնս ապացուցականի՝ մարթիմք մտաբերել ՚ի բնականացն իսկ յատկութիւնէ: Քանզի տեսանեմք յանբան կենդանիս, զի ՚ի ծանրաբեռնիլ եփարանաց նոցին՝ յանմարսելի կերակրոցն և յայլ ոմ և նոցէ պատճառաց, նկրտեալ գոն գործեն ըստ բնութեն թեւլադրելոյ ՚ի դուրս վանել, և ՚ի թեթևացուցանել զինքեանս, և այնպէս պատսպարին յառողջութեն. ըստ ամին օրինակի, և սակս սոյն պատճառի հարկաւ պահանջին; և կարի պիտանապէտն համարին ՚ի բնութիս կենսականի դեղոցայք այսոքիկ փսխողականաց. որովհետև քաջայայտ է, եթէ ՚ի մերս բնութեան պտանի առաւել բազմապատիկ նիւթ ծանրաբեռնելոյ զստամոքսն՝ քան ՚ի նոյնն բնութեն. ուստի և մեք ՚ի վար արկանեմք զսոսա, ոչ միայն առ ՚ի մաքրել զստամոքսն յաւելորդաց, ՚ի դրտէ, ՚ի թանձրամածուղունից, և ՚ի սուր կամ ՚ի կծու մաղձից, այլ միանգամայն առ ՚ի ցնցել ՚ի սթափիլ, և յարծարծել զազդեցութիւն փորային հիւթոցն, և միանգամայն մանրաթելից ստամոքսին, և ՚ի զարթուցանել զախորժակն, և առ ՚ի անքոյթ, և բացարձակ ձսնապարհ յարդարել շրջանաց արեանն, և նրբագոյն երակաց, և առ ՚ի նրբացուցանել զթանձրահոծուն նորին: Բայց գիտել արժան է սակն, եթէ յորում անգամ և ևս վերնապակ բազում մարթ է յառաջ գալ

յանպէտս ՚ի գործածութենէ ածին: Սին իրի օրէնն է միշտ ՚ի կիր առնուլ զառաջ ըստ կանոնի քաջահմուտ, և ճարտարարուեստ բժշկաց, և այն մեծաւ զգուշութիւնք և խոհականութիւնք, նկատեալով ՚ի չափն, ՚ի պարագայս կազմուածոց և խառնուածոց հիւանդին, և ՚ի հանգամանս ախտից. և այդու օրինակաւ անտարակոյս և անվրէպ նպաստամատոյց լինին բնութե, և արգելուն զմուտ այլատարազ և բազմապիսի ախտից՝ որք հանդերձեալք են ՚ի վերայ գալ ախտակրին, եթէ ՚ի մանկութիւն, և եթէ ՚ի չափահասս. ՚ի դուրս մղէ զծանրին որ յառաջն գալեալ և թագուցեալ էր ՚ի ներքս, նոյնպէս և զհատարատս ՚ի դիպուածս ջերմախտից: Դարձեալ, կարի չահաւէտ են ընտրեր և յուտեգոյն հացից տղայոց, լուանահարութիւնք, անդամալուծութիւնք, վտրհարութեան, խթից ատամանց, և ատրին որովայնի, մանաւանդ միջահասակ եան, և անընդհատ տենդից. ՚ի վեր քան զամենայն ջղային տենդից կոչեցելոց իտալական բարբառով ֆէպռե նէուվօզա, կամ մալինեա: Նոյնպէս՚ի միտ առնուլ պարտ է, եթէ որքան մարթ կայէ՝ փութալ ՚ի վար արկանել զխոխորտականն ՚ի սկզբան անդ ախտին, և չէ բնաւ օրէն դանդաղկոտութիւնք և զանցառութիւնք անցուցանել զժամանակն. ապա թէ ոչ խառնեալ ախտն ընդ արեան, և ճապաղեալ ընդ ըստ վանդակ մարմնին՝ վտիտակս մեծ գործէ. և եթէ ուրեք որդ՝ հարկ է զպարտն, և զամորձիքն ՚ի բուն յիւրեանց տահմանն դարձուցանել, և ձեռնտու լինել բնութեանն ՚ի դիւրապէս և ՚ի հեշտեաւ փսխումն, տալով նմա յարբուն վտխանակ ջրոյ՝ զջուրն երկից կէս, և ա զմեղրաջուր. և եթէ զկնի ՚ի կիր արկանել

լոյ զայսոսիկ հնարս՝ դեռ ոչ զկայ առնու փսխումն, և չանդորրին վրդովմունքն, յայնժամ մատո՛ նմա զդեղորայս թմբրեցուցիչս, և մեղմացուցիչս, որով և վայելէ 'ի կատարեալ անդորրութի՞ :

Վօմիթուս, լտ : վօմիթօ, իտ : գուսմաք, տճ : թառաշ, արբ : ղէյքէրտէն, պր : և ըստ մեզ՝ ործալ, կմ ժայթքել, և կամ փսխել. տե՛ս հտ. ա՞. երես 336 :

Վօմիթօ տի սանկուէ, իտ : էմաթէմէսի, լտ : պիթուռուշտէմ, արբ : խունղէյքէրտէն, պր : գան քուսմաք, տճ : և ըստ մեզ՝ փսխումն արեան. տե՛ս զայս հտ. ա՞. երես 327 :

Վօմիքա, լտ : բօսթէմա, իտ : ագճիյէր չիպանը, տճ : և ըստ մեզ՝ խղխայթ թոքոց, կամ խղխայթեալ պալար. տե՛ս հտ. ա՞. երես 92 :

Տ

Տաբհնէ մէծէռէում. տե՛ս քհամէ :

Տաթթէռօ կամ տաթթիլօ. տե՛ս տաքթիլի :

Տաուքուս քռէթիքուս, կամ լիպանօթիս տաուքուս քռէթիքուս, լտ : տաուքօ քռէթիքօ, կմ բասթինաքա սալվաթիքա, իտ : քառօթ տը քանտի, գղղ : քէռօթս օվ քռիթ, անգղ : եապան հավուճու, տճ : ալիթհիմում, կամ շէքաքուլ, և կամ դէղէռի պէռռի, արբ : և ըստ մեզ՝ ստեպղին վայրի : Է խոտ երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, բոլորակաձև, դարոնագոյն, և թաւամազուտ : Տերևք նորա նման են տերևոց սամթի, բայց առաւել նուրբ քան զնա : Ծաղիկն սպիտակ է և թաւամազուտ. բերէ և դարոնագոյն և համեմահոտ սերմունս քիմոնաչափ մեծութ՞ : Իսկ արմատն է երկայն, ստուար, թելալից և հոտաւէտ : Բուսանի 'ի լերինս եւրոպիոյ, և 'ի կրետէ. որոյ սերմն եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է փքախտութ՞, և խթից որովայնի և արգանդի՝ առթելոց 'ի փքոյ, և՝ նուազուե՞ ամսական պարտուց կանանց. զի է խթիչ և փքահալած բնութ՞ : Չափն կէս տրամ՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ :

Տապթիլի, կամ բհօէնիս տապթիլիՖէռա, լատ. տաթթէռօ, կամ տաթթիլօ, և կամ տաթթէռի, իտ. տաթ, գղղ. տէյթ բամ Թռի, անգղ. խուռմա, աՀ. պէլէհ, կամ Թէմր, կամ միւսէլէկ.քա, կամ պիւտռի, արբ. Թէք, կամ ֆաՀամ, և կամ ֆիՀամ, պր. և լատ մեջ՝ արմատ. Է պտուղ մասնաձև, տուաբ, մասլիր, մԹին կաթմիր, քաղցրահամ, և մաճուցիկ. միանգամայն և գեղ կրծոց, հազից, և ծիւրական ախտից. զի է անուցիչ, և կակղացուցիչ քնուԹ. Ունի և կարծրատվինդ և երկայնաձիգ կուրծ՝ ի միջի փոքր մի գառնահամ գոյացուԹ. ծառ որա սովորաբար բարձրանայ 40 ոտնաչափ և աՀռաւել՝ միօրինակ, տուաբ, և ուղիղ յարմատոց մինչև ցգագաԹն. կեղևն է Թանձր, կնճռապատ, և Թեփալից. ըստ նմանուԹեաՀ մորենոց տնտեռան. Ասքն ըռանին ՚ի գագաԹան, որք տարածանին ՚ի ձև հոգ վանոցի, ունելով ՚ի վերայ տեղւս կարծրս, երկայնաձիգս, և տրածայրս զօրէն երկաԹոյ սլաքաց. ՚ի միջև ատոց ելանէ գոյացուԹի ինչ սպիտակ՝ յիտալացւոց՝ էլաՀէ կոչեցեալ, իսկ յարաբացւոց՝ կումմաւ. պատեալ զանազան քրձաձև պատենիւք, կամ կեղևովք մի քան զմի նուրբ, ուժգին կարմիր, առ բազում երս պիտանի. Բանայ և ծաղիկ մանր, և սպիտակ. Իսկ պտուղ ծառոյն է նոյն իսկ արմատն որ խիտ առ խիտ զետեղեալ յոլկոյզ իւր կախէ զծառոյն. զոր ժողովեալ ջրացուցանեն՝ որպէս մեք զշլոր, և առաքեն աստ և անդ մինչև ՚ի մռակով. Ասյա ծառ բուսանի ՚ի զանազան տեղիս, որպէս յափրիկէ, յասիա, և ՚ի հնդիկս. այլ ոչ է հասարակ ընդ ամենայն տեղիս. Գոհանի յափրիկէ և առ սակ մի արմաւենւոյ, զոր արուբացիք՝ ձիաբիպար խաժի անուանեն, այսինքն արմաւենի գինաբեր, զոր ոմն հերձեալ զկեղևն, բղխէ հիւԹ ազնիւ. որ կարի քաղցր է և զուարճացուցիչ, միանգամայն և լուծողական. բայց փուԹով գնայ յատկանուԹեն, մինչև բոլորովին ՚ի քացախ փոխիլ զինի երկուց աւուրց.

ՏէբուխէննԹէ. է բառ նորոց, և ատուպաբանի՝ Թուլացուցիչ, կամ տկարացուցիչ. Կոչի և ըստ նոցա՝ աԹօնիա, կամ ատէնաժիա, և կամ ատէնիա.

ՏէլԹօիտէ. անուամբ այս իմանի՝ բաղկատարձ. է միան մինչ ուսոյ, որ հատեսանայ ՚ի վեր զբաղուկ.

ՏէնԹիլլատիա, կամ. բլուսմպակօ էուսօբէա, լատ.

տանթըլէդ էօտօբէդէն, գալը: Իւտօբիէնլէ տուվըրթ, անդը: Ե բոյս ինչ եւրոպիոյ և գերմանիոյ, որոյ արմատն է սպիտակ, թեւլուից, և տտպահամ, միանգամայն և դեղ ցաւոց յօդուածոց, եթէ թանձրացեան կազմեալ արկցի 'ի վերայ:

Տէքօքթուա, լտ: տէքօցիօնէ, կամ տէքօթթօ, իտ: տէքօսիօն, գղղ: մըթպուխ, արբ: ըստ մեզ՝ խաշու, կամ խաշոյ. է բժշկական ըմպելի. յորում եռացուցեալ են բոյսք, արմատք, տերևք, կեղևք, սերմունք, փտայք, և այլ սոցին նման նիւթք:

Տէքօթթօ ալտօ, կամ տէքօցիօնէ ալտա տէլ սէնհամ: Ե ազգ ինչ խաշուի, որ ստէպ 'ի կիր արկանի 'ի դեղատուածս վորհարուեցեան, զայրագին թանչից և հոսման արիւնային վորպէսզութեանէ. զի է սեղմիչ, անուցիչ և քաղցրացուցիչ բնութեամբ: Օրինակ կազմելոյ զնաշտայս զայս: Ա՛ռ երկու ունկի՝ նեղբին խմորն սպիտակ հացի, և նոյնչափ՝ քօռնօ տի էէուվօ քալէնտօ. և դիր զայս յանօթ կաւեղէն, արկանելով 'ի նա և զչորս և կէս լիտր ջուր հասարակ: Ապա մերձեցո 'ի հուր առ 'ի եփել. յետ եփելոյ լը քաւականին, քամեա զայն կտաւով յանօթ ապակեայ. յոր յաւել չորս ունկի՝ շաքար սպիտակ, և տուր ախտակրին երկու կամ երեք սկահակ զինեղոյ յաւուրն: Ոմանք և յաւելուն 'ի նոյն ունկի մի՝ ջուր կինամոնի, և կէս ունկի՝ նէժ արաբիոյ:

Տէքօցիօնէ տիուռէթիքա, իտ: Էտրար վէրիճի մըթպուխ, տճ: Ե խաշու ինչ միզաբեր, որոյ կերպն կազմելոյ լինի այսպէս: Ա՛ռ ունկի մի արմատն կարմատն. կէս ունկի՝ տերևն քաուէնտաուխի. և վեց ունկի՝ ջուր հասարակ. և եփեա զայս մինչև 'ի պակասիլ այնր կիսով չափ, յաւելով 'ի նոյն տրամ մի՝ նիւթս ոմն քօթատատ. ապա զտեալ՝ տուր հիւանդացդ ժամն 'ի ժամ մին մի սկահակ արճոյ:

Տէքօցիօնէ տի սալսաբարիլիա, իտ: սաբսունա մըթպուխուս, տճ: Ե խաշու ինչ բազադրական, զոր մնորթ է կազմել այսու եղանակաւ: Ա՛ռ երեք ունկի՝ սալսաբարիլիա, որ լինի մանրեալ. և ունկի մի էֆնիս կուաեաքս, և դիր թրմոյ յերեք բինթա ջուր ժամն չորս. ապա եփեա զայն կէսր ժամ մի և աւելի նս, մինչև 'ի սպառիլ մոյ մասին ջրոյ՝ յերից մասանց անտի: Բայց պարտ է եփել զայն 'ի մէջ ապակեայ պուտան, և ոչ պղնձեայ անօթոյ: Ապա յա-

ւել 'ի նա կէս ունկի՝ սաստաֆռաս, և նոյնչափ՝ պառտանա մաեօռ, և երեք տրամ՝ ռէկօլիցիա. և թո՛ղ զխառնուրդս զայս մարսիլ 'ի միմեանս ընդ միջոց կէս ժամու: Յետ այնորիկ քամեա՛ զայն կտաւով. և տո՛ւր ըմպել 12 ունկի՝ ընդ առաւօտս, 12 ունկի՝ նախ քան զճաշն, և այլ նոյնչափ ընդ երեկս: Ձգեսցի դեղըմպութիւնս այս ցերեսուն և ցքառասուն օր, և տեսցի օգտաւէտութի՝ սորա մեծ 'ի մաքրել զարիւն, 'ի փարատել զախտս գաղղիականս, զյօդուածացաւս, զվէրս հնացեալս և արմատացեալս. զի է քրտնաբեր, մաքրիչ և փոքր մի թուլացուցիչ բնութ՝ : Ա՛յլ օրինակ 'ի կազմել զնոյն դեղ: Ա՛ռ չորս ունկի՝ սալսաբառիլիա, և վեց տրամ՝ անթիմօնիօ, որ լիցի ծրարեալ 'ի մէջ կտաւոյ, և եփեա՛ զայն վեշտասան և կէս լիտր ջրով, մինչև 'ի սպառիլ այնր կիսով չափ, յաւելլով 'ի նոյն և մի ունկի՝ լիգուիռիցիա, և երկու տրամ՝ անիսոն. և թո՛ղ մնալ այնպէս իբր տասն վայրկեանս: Յետ որոյ 'ի կի՛ր արկ ըստ նախ աւանդեալ կանոնին, որ առաւել յաջողի, և մեծ օգտութի՝ ընծայէ:

Տէքօցիօնէ տի տաֆնէ մէցէռէօն, իտ: Է խաշու ինչ ազդու և օգտաւէտ 'ի դիպուածս ցաւոց յօդուածոց, և գաղղիականի 'ի վեր երևելոյ յո՛ և իցէ մասունս մարմնոյ. զի է խթիչ և քրտնաբեր բնութ՝ : Ձափն 'ի չորս ունկւոյ մինչև ցութ՝ երկու կմ չորս անգամ յաւուրն: Զայս եթէ կամիս յօրինել, Ա՛ռ կէս ունկի՝ կեղևն տաֆնէ մէցէռէօն անուանեալ տնկոյ. և մանր ջարդելով զայն լի՛ց 'ի պոյտն արկանելով 'ի նա և զչորս լիտր հասարակ ջրոյ. մերձեցո՛ 'ի հուր առ 'ի եփել. և այնչափ օրէ՛ն է եռալ, մինչև սպառեսցի կիսով չափ և աւելի ևս, կամ յերից մասանց անտի մնասցէ մի մասն. ապա ա՛րկ 'ի նա կէս ունկի՝ լիգուիռիցիա. և դի՛ր վերստին առ հրով, և յորժամ սկիզբն առնէ եռալ, բաւական համարի եփն. յետ որոյ առցե՛ս 'ի բաց 'ի հրոյն, և անցուսցես ընդ կտաւ նուրբ:

Տէքօցիօնէ տի քինա քինա քօմբօսթա, իտ: Է բաղադրական խաշու քինա քինաի. որ է դեղ օգտաւէտ ընդդէմ ջղային տենդից, մանաւանդ յորժամ անկել՝ իցէ յուժոյ ախտակիրն: Առ 'ի կազմել զայս բաղադրութի՝, պա՛րտ է նախ զերեք տրամ քինան, և զնոյնչափ՝ սէռբէնթառիա վիռճինիանան լոսել 'ի փոշի

խոչոր, և ապա եփել զայն ուրթ ուռկի՝ հաստուրակ ջրով, մինչև ապաւեսցի մի մասն յերից մասանց անտի. և յաւելեալ լինի ՚ի նա մի և կէս ուռկի՝ աքգուա առօմաթիքա, կամ կէս սրամ սբիւրիթօ ան մէլիսան. և տուր հիւանդացդ ջրոս դրգալս սեղանոյ երից անգամ յաւուրն:

Տէֆէուէնթէ. սերմնաբեր. ըստ անդամոցն նշանակին անօթք ինչ մարմնոց, որք ածեն զսերմն յերկուսորիան:

Տիաբհռակմա, լտ: տիաֆռակմա, կամ տիաֆռամմա, իտ: և ըստ մեզ՝ ստոծանի. է Թաղանթ, կամ մկան ինչ, որ ՚ի Թիկանց կուսէ եկեալ յատալկոյս, և անտի առ ՚ի վեր ՚ի կուրծս շրջեալ՝ կայ կամարաձև. տես և զայսմանէ զբառն Օս:

Տիակռիտիս սօլֆօռաթօ. տես սքամմոնիտում:

Տիապէնթէ, իտ: սիտիկ Թուրթմանտասը, տճ: տես հա. ա. երես 136:

Տիապօռատիս, կամ էլէթռուատիս օբիաթօ, և կամ էլէթռուատիս տիապօռատիս, իտ: էլէքթռուատիում օբիաթում, լտ: էլէքթիւէռ օբիաթ, գղ: օբիէյթ էլէքչիւէրի, անգլ: սարմնասաք մաճունու, տճ: Ի պեղլ Թանձրամած զօրէն Թիւրակէսի, հոտաւէտ, և սաստկահամ, միանգամայն և օգտաւէտ ՚ի դիպուածս ջղային ախտից, փորհարուածէ, ցաւոց և արիւնախառն հոսման որովայնի առնելոց ՚ի Թուլութենէ. զի է խթիչ, զօրացուցիչ և Թմբրեցուցիչ բնութեամբ: Զայն ՚ի կէս տրամէ մինչև ցերեք և ցչորս յաւուրն, խառն ջրոյն երից կի, կամ ընդ գինւոյ: Եղանակ կազմելոյ զԹանձրամած դեղս զայս: Առ կէս ունկի՝ բէբէ լուռնկօ, և նոյնչափ՝ կինամոն. ար և տերևն սքօռատիօի, արմատն Թօռմինթիլլատի, և ճէնճիբիանակ յինբրաքանչիւրոցն երկու ունկի: Զայս ամենայն լսեա ՚ի փոշի մանրամաղ, յաւելուլ ՚ի նոյն գՀինգ սրամ՝ օբբիօ, որ լինի լուծեալ կամ զանգեալ ընդ գինւոյ. յետոյ ար կ ՚ի նա երկու և կէս լիտր մեղր անուրատ, և յաւէլ այնչափ գինի ապանիոյ, որչափ պէտք լինեն առ կազմելոյ ըստ կանոնաց արուեստին զմաճունա զայս: Եւ գիտելի է, զի ՚ի մէջն մերոյ սրամն բաղադրութենէ տրամ՝ գաւանի ցորեան մի ամբողջ ափիոն:

Տիարրէ, կամ տիարրիա, իտ: ալվի Ֆլուքսուս, լտ: զէխիր, կամ մաշի էլ պաԹն, արբ: տէրուռնուէվ.

պր: խալ, տճ: և ըստ մեզ՝ փորհարութիւն, կամ ո-
րովայնահոսութիւն, կամ փորագնացութիւն. տես զայս-
մանէ հտ. ա. երես 295:

Տիաֆռակմա. տես տիաբհռակմա:

Տիաֆռամմաթիտէ, լտ: ինֆիամմացիօնէ տէլ
տիաֆռամմա, իտ: և ըստ մեզ՝ բորբոքումն ստոծան-
ւոյ. տես հտ. ա. երես 94:

Տիբլօիտէ. ըստ անդամազննաց է գոյացութիւն ինչ
սպնգային ընդ մէջ երկուց թթղանց սկաւառակի
գլխոյ:

Տիլուէնթէ. այսու անուամբ նշանակին ամենա-
կերպ հեղեղկիչ դեղորէք, որք հեղեղկեն զհիւթս
մարմնոյ:

Տիճիթալիս բուռբուռէա, լտ: տիճիթալէ բօռբօ-
ռինա, իտ: կրանտ տիճիթալ, կամ կանթըլէ, գղղ:
բըրբըլ ֆօքսկլըվ, անգղ: Է բոյս՝ որ յաճախ բու-
սանի 'ի կողմանս եւրոպիոյ և գերմանիոյ 'ի չոր և
յաւազուտ տեղիս՝ իբր երեք ոտնաչափ բարձրութ: Ցօղուն
սորա է ստուար իբր բթաչափ, կարմրագոյն,
բրդոտ, և մէջն դատարկ: Տերևքն են երկայն, ե-
զերահերձ, կնճռեալ, և կանթաւոր. գոյն նոցա 'ի
վերին երեսս է կանաչ, իսկ 'ի ներքոյ սպիտակ:
Համ նոցա դառն է միանդամայն և խառնակիչ ստա-
մոքսի, մանաւանդ եթէ իցէ թարմ: Ծաղիկն է
մանր, երկայնաձև, և երփներանգ. պտուղն երկայ-
նաձև և մազուտ. բերէ և սերմունս նուրբս: Իսկ
արմատն թելալից է, և դառնահամ. գործածութիւն
այսր բուսոյ մուծաւ յեւրոպիա զառաջինն յանգ-
ղիացւոց. յորոց էանց առ գաղղիացիս, և անտի յայլ
տեղիս: Տերև այսր բուսոյ՝ է ընդհանուր դեղթափ
ընդդէմ պէսպէս ախտից առթելոց յուժգնութենէ,
եթէ դուզնամասնեայ չափով 'ի կիր արկանիցի, այս-
ինքն քառորդ մասն միոյ ցորենոյ մինչև ցերեք ցորեան
յաւուրն՝ խառն ընդ կօմմա արապիքաի, կամ շաքա-
րի. և յետոյ առ սակաւ սակաւ աստիճանաւ մար-
թիս առաւելուլ զքանակն մինչև ց30 և ց40 ցորեան
յաւուրն. և այսու եղանակաւ և չափով 'ի կիր ար-
կեալ՝ շիջուցանէ զտապ կամ զբորբոքումն արեան.
խափանէ զհազս ցնցականս և վատթարագոյնս, փա-
րատէ զթոքաժետութիւն, զթքումն արեան, և զհո-
սումն թանչից՝ պատճառելոց յուժգնութէ. բուժէ
և զթոքացաւս նորոգ ընկալեալս, զջրդողութիւնս,

ղջղացաւական ընչարկելութիւնս, զզայրացեալ յօ-
դուածացաւս, և փողացաւս, զմիզարկելութիւնս, և
միանգամայն ծխելոյ մաշէ զքարն՝ եթէ փոյթ ընդ
անցս նորա: Այլև արգելու զբաթախուժն կամ զղ-
ղողդողուն սրտի, զցաւս կշտի, և լանջամաշկի.
օգտէ և ըմբռնելոց ՚ի կատաղութէ կամ ՚ի մոլեգ-
նութէ, ՚ի լուանոտութէ, ՚ի ցնցմանէ ջղաց, և յա-
կամայ շարժմանց միանց. զի է թուլացուցիչ,
կամ մեղկացուցիչ, և միջաբեր բնութէ: Ջայս տե-
րև՝ ըստ նախաւանդեալ չափոյ՝ մարթիս տալ ամե-
նայն չափահասից ՚ի կարևորութէ ժամանակի: Իսկ
տհասից՝ կէս մասն, և մատաղ մանկանցն երկեմե-
նից՝ քառորդ մասն, և փոքր ինչ առաւել ըստ պի-
տոյութէ: Եւ իբրև տեսանեմք զնշանս, եթէ սկսա-
նի մեղկանալ հարկանուածն բազկերակի, և պատճառէ
զնուազուածն սրտի, յայնժամ օրէն է կամ գլխովին
խափանել զգործածութէն, և կամ նուազել զչափն:
Իսկ եթէ ոչ ՚ի կէր արկանիցէ զսա առաւել քան
զչափն պայմանեալ, յայնժամ պատճառէ անվրէպ
պիտանութիւն, զլուծուածն որովայնի՝ հանդերձ անտակա-
լի խթիւ և ցաւով, զթաւալուածն, զպտոյտ գլխոյ, ըզ-
ցնորութիւն, զցնցուածն ջղաց և միանանց, և վերջապէս
զմահ: Այլ դեղթափ սորա և գարման են խթիչ և
զօրացուցիչ դեղորայքն, որպիսի են՝ աէռոբէնթաուխա
վևռճինիանան, վալէռիանան, քասթօռիոն, ՚ի վեր
քան զամենայն ափիոնն զգուշութէ և չափով ըն-
ծայեալ:

Տիռուէթիքս. անուամբս այս նշանակին ամենայն
միզեցուցիչ դեղորայք, որք բանան զանցս միզելոյ,
որ առ թուրքս անուանի՝ խարար վէրիճի մուալէ
ճէլէր:

Տիաբէթեսիա. է անուն ջղային գժուարամարսութէ,
զոր տաճիկք կոչեն՝ աինիրլէրին կիւճ սինաիրմէսի.
աւելս զայսմանէ հա. ա. երես 217:

Տիաէնթէռիա, իտ: տիզէնթէռիա սուպթիլիս,
լտ: քան իսալը, տճ: խառնիւէվ, պր: զէխիրիլ աէմ,
արք: և ըստ մեզ՝ արիւնախառն վիրհարութէն, կամ
թանջախառն որովայնահոսութիւն, կամ արիւնային
որովայնալուծութիւն, և կամ թթախտային վիրա-
պնացութէն. տես զայս հա. ա. երես 206:

Տիքթամնուս քռէթիքուս. տես օռիկանում տիք-
թամնում...:

Տիֆֆիքօլթա՛ տի օրինէ. տե՛ս սթռանկուռիա:

Տուլքամառա, կամ սօլանում տուլքամառա, լտ: վիթէ սալվաթիքա, կմ հէռպա վիթինա, իտ: տուսամէռ կամ մօռէլ ռանփանթ, կամ բանտան տ՚ օռէյլ, գղ: նայդ շէյտ, կմ պիթթըռսուվիթ, անգղ: եապան ասմասը, տճ: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ որթ վայրի: Է բոյս՝ յազգէ սօլանում անուանեալ բուսոյ, որոյ ցօղունն է թեթև և ուղղալից. արձակէ բարունակս նուրբս, երկայնաձիգս, կարծրս, և ճիւղալիցս: Տերև նորա է երկայն, յղկեալ, սրածայր, և քաղցրահամ, միջախառնել՝ ախորժելի դառնութ՟: Ծաղիկն գեղեցկատեսիլ, մանր, փնջաւոր, վարդաձև, և կապտագոյն: Բերէ և հատապտուղս ձուաձևս, փափուկս, կարմրերանգս, հիւթալիցս, և խժահամս. յորս են և սերմունք մանրիկք. իսկ արմատն մանր է և թելալից: Բուսանի 'ի խոնաւ և 'ի հովանաւոր տեղիս. և եթէ գտցէ ծառ մերձ իւր՝ յոր կարիցէ պատատիլ, բարձրանայ ցհինդ կմ ցվեց ոտնաչափ. ապա թէ ոչ՝ տարածի զերկրաւ, և ոչ բարձրանայ աւելի քան զերեք ոտնաչափս. որոյ բարունակք կամ ճիւղք չորացուցեալ, և մանրեալ 'ի մասունս մասունս, լինի դեղ օգտակար ընդդէմ խցանաց աւիշկեան անօթոց, փայծեղան, և լերդի. օգտէ ըմբռնելոց 'ի գաղղիական և 'ի սքօռպութական ախտէ, և 'ի մասնաւորի որքիւնոյ, բորոտու՟, և ցաւոց յօդուածոց. զի է թուլացուցիչ և քրտնեցուցիչ բնութ՟: Չափն յերկու տրամէ մինչև ցութ խառն երկու լիտր ջրով. զոր պա՛րտ է եռացուցանել այնչափ, մինչև 'ի սպառիլ կիսոյ մասին նորա: Յետ զտելոյ տո՛ւր ըմպել ախտակրաց ընդ միջոց 24 ժամուց: Են ոմանք՝ որք զըմպելիս զայս խառնեն կաթամբ, և ոմանք ողջոյն եփեն ընդ կաթին:

Տուռիցիա ալվի, կամ մօռօսուս, լտ: սթիթիքէցցա, կամ սթռինիմէնթօ տի վէնթռէ, իտ: ինքըպաղլըք, կամ գապզլըք, տճ: և ա՟ մեզ՝ պնդորովայն, կամ պնդութի՟ որովայնի, կամ պնդացեալ որովայն, և կմ կալուածք որովայնի. տե՛ս զայսմանէ հտ. ա՟. երես 272:

Տռականթէ. տե՛ս թռակաքանթհում:

Տռակհմա, կամ տրաքհմա, լտ: տռամմա, իտ: տիրհէմ, տճ: տրհամ, արբ: և ըստ մեզ՝ տրամ. որով իմանի՝ երեք սքռուբօլօ, և արժէ վաթսուն

ցորեան ։ Գիտել պարտ է եթէ սովորաբար եդեալ (ՅՅ) զայս նշան իմանամք զչափ միոյ տրամոյ ։ զոր 'ի գործ արկանեմք 'ի կշիռ դեղորէից ։

Տռասթիքա ։ Է բառ բժշկական ։ որով նշանակի՝ ամենայն հզօրեղագոյն և սաստիկ թնտագոյն լուծողական դեղորէք, որք վրդովմամբ, և քերելով 'ի դուրս վանեն զմաղձս, զմաղասս, և զայլ աղտեղութիւն ստամոքսի և աղեաց հանդերձ խթիւք և ցաւովք ։ յայսմ կարգի ենքաթաբուցիա, սքամօնէում, քօլօչինթիս, կումմի կութտէ ևն ։

Տօռօնիքում բառտալիանքէս, կամ տօռօնիքում ռօմանօռում, լտ ։ տօռօնիքօ, իտ ։ տօռօնիք, գղղ ։ լէօբառտ՝ սպէյն, անգղ ։ տուրինճի, արբ ։ Է բոյս ինչ գարոնագոյն երկայն իբր երկու ոտնաչափ, բոլորակաձև, և բազմաճիւղ ։ Տերև սորա է լայն, բոլորշի, պայծառ կանաչ, և թաւամազուտ ըստ նմանուն տերևոց մեղրապոպի ։ Ծաղիկն սպիտակ և ճառագայթաձև ։ Բերէ և սերմունս նուրբս և սեաւս ։ իսկ արմատն սպիտակ, օձապտոյտ, թելալից, և ծնրաւոր ։ Բուսանի յանտառս և 'ի հովանաւոր վայրս, նա յաւէտ 'ի կողմանս գերմանիոյ ։ որոյ արմատ փոշիացուցեալ և արբուցեալ խառն գաղջ ջրով՝ լինի դեղ օգտակար ընդդէմ պտուտման գլխոյ, և բաբախման սրտի ։ Եւ ըստ ոմանց դեղ է ևս ընդդէմ թունից ։

Ր

Բաբում, կամ ռաբում, և կամ պրասիքա բաբա, լտ ։ ռաբա, իտ ։ ռավ, գղղ ։ թըռնիբ, անգղ ։ շալկամ, տճ ։ լիֆթ, արբ ։ և ըստ մեզ՝ շողգամ ։ Է բանջար ինչ յազգէ խաւարտից՝ ծանօթ ամենեցուն ։ որոյ արմատն մեղմէ զսաստկութիւն հազից, քաղցրացուցանէ զտտպութիւն հիւթոց, և բարեխառնէ զարիւն ։ վասն որոյ և ստէպ եփեալ ուտեն մարդիկ ։ Իսկ սերմն սորա ըստ ոմանց ունի զմասնաւոր գործունէութիւն 'ի սատակել զճճիս որովայնի, և 'ի մեղմել զչարութիւն թունից ։

Րաբհանուս ասթիվուս, լտ: ռաֆիանօ, իտ: ռեֆֆօռ կամ ռատիս քիւբլթիվէ, գղլ: ռէպիշ, անգղ: թուռբ, տճ: ֆիկէլ, արբ: և ըստ մեզ՝ բոլկ: Է արմատ ինչ բուսոյ իրիք ծանօթ ամենեցուն. որոց տնանք են երկայնաձև, և ատուալր, և ոմանք գնատակաձև և վոքբրիկ: Ոմանք են ապիտակ, և ոմանք սեաւ. ոունին ըստ մեծի մասին գհամ կծուա և խայթօղ, որք և են գեղք օգտակարք ընդդէմ սքօռպուռթօի, միզարգելուե, երիկամնաժետուե, ջրգողուե. զի են խթիչ, և միզացուցիչ բնուե: Իսկ զաերին սոցա որք են կարմիր գունով, և տոհպ համով, ՚ի կիր արկանեն ՚ի բացօղական գեղօրայս: Զաւին ՚ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ յաւուրն:

Րաբհանուս ալվէսթրիս, կամ քօքհէատուիս առմօռաչիս, լտ: ռաֆիանօ ռուսթիքանօ, իտ: կուռան ռաֆֆօռ կամ ռէֆֆօռ սօլաժ, գղլ: հօռս ռէտիշ, անգղ: եապան թուռբու, տճ: և ըստ մեզ՝ վայրի բոլկ: Է բոյս՝ որ սովորաբար բուսանի ՚ի կողմանս գերմանիոյ, և ռուսիոյ. որոյ ցօղունն է երկայն իբր մի և կէս ոտնաչափ, ուղիղ, դարոնագոյն, և մէջն դատարկ: Տերև սորա է մեծ, լայն, սրածայր, խորատաբոյտ, և պայծառ կանաչ՝ նման ըստ իմիք տերևոյ խաչնդեղի: Ծաղիկն մանր է և քառեակ թերթեան. պտուղն բոլորշի, մանր, և սերմնաւոր: Իսկ արմատն երկայն, ատուալր, և սպիտակ. ոունի զհամ յոյժ ազդու, և խայթօղ, որ և զլեզու ճաշակողին կիզէ հանգոյն մանանխոյ. զոր ժողովեալ մուսթատա լազմեն ՚ի պէտս համեմելոյ զկերակուրս, նա և ՚ի դեղ անդամագօսուե, ջրգոլուե, և աքօռպուռթօի. մանաւանդ որոց են վիճակեալ մաղասային և ցուրտ բնուե. բանայ և զանցս միզի, և լուծանէ զքար՝ եթէ գացի ընդ անցս նորա. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնուե:

Րահատուս: Է ախտ ինչ աղեաց և արբանին:

Րաճխա. տե՛ս ըէզինա:

Րամէ. տե՛ս ակս:

Րամէռինօ. տե՛ս բօզմարինուս:

Րանա էաքուլէնթա, լտ: ռանա, իտ: կռընուայլ. գղղ: ֆրօկ, անգղ: գուռպաղը, տճ: տաւշտաս, կամ տրվտաս և կի հաճէհ, արբ: պէզակ, կամ պէյ, կի ջաղը, և կամ ջաղզ, պր: և ըստ մեզ՝ գորտ: Է կէն դանի երկակենցաղ քառոտանի յաճախեալ յեզերս

գեաւոց, և լճաց, և՛ի ձախճախուտս վայրս, փոքրանգամ, սափարակ, և տեսլեամբ ագեղ. այլ գլուխ նորա մեծ է ըստ համեմատութեանն մարմնոյ և երկայնաձև, մորթն գորշագոյն, կամ թուխ, և ունի՛ի վերայ բիծս մանուկս. տուան բոլորչի և ատուարաձայր. կերակուր նորա են խոտք, ճանճք, խրտուիլ մեռեալ, և այլ փոքրիկ միջատք: Իսկ միան համեղ և մածուցիկ. զոր բազմօրինակ հանդերձեալ ուտեն վանն ապաքինելոյ զախտս թոքոց, կրծոց, և ախոնդանաց. զի է անուցիչ, զովացուցիչ, և կակղացուցիչ բնութեաբ: Ջնոյն գործունէութենի ունի նաև ստրատարպանակն, և՛ի մանաւորի՝ յարդեալուլ զյորդաւատ հոտուն քրտանց:

Բանէլլա, իտ: գուռպալաճիկ, տճ: և ըստ մեզ՝ գորտ փոքրիկ: Դարձեալ, այսու անուամբ իմանի ախտ կամ ուռոյց ինչ՛ի վեր երևեալ ընդ լեզուաս հուպ ստաջակողմեան աստամանց:

Բանինս. անուամբս այս նշանակին ներքնալեզուեան երակք:

Բանունքուլոս, լտ: բանունքօլը, իտ: ոլոնօնքիլ, կամ էուպ սատաօճնէգ, գղղ: քէլլբուի լէվըտ, կամ քուօ ֆուԹ, անգղ: տիւրիւն չինէի, տճ: և ըմեզ՝ հրանունկ: Է բոյս ինչ փաղաղիչ, և ջնասաքեր, որ յաճախ բուսանի՛ի կողմանս եւրոպիոյ՛ի բուրաստանս և՛ի խոնաւուտ տեղիս. որոյ ցօղունն է փոքրիկ և կանաչ: Տերև նորա պայծատ կանաչ, և եղերահերձ, ունելով՛ի վերայ բիծս սպիտակս: Ծաղիկն գեղեցկատեսիլ՝ նման բէռնին ծաղկի, թէպէտ մանր է քան զայն, այլ ըստ բարդութեանն թերթիկն և պայծատուն երանգացն ամենայնիւ նմանի նմա: Բերէ պտուղս հատս հատս գնտակաձևս, և սերմունս մանուկս: Իսկ արմատն պարարտ, թևլաձիգ, և փաղաղիչ բնութեամբ, և է գեղ տենդից, մանաւանդ եռօրեայ տենդից. կապելով և եթ՛ի ներքոյ կողմանէ բուժաց ձեռին, ուր երակն հարկանէ: Ընացաք փաղաղիչ և ջնասաբեր. քանզի եթէ ոք կերցէ յարմատոյ ատի, պատճառէ զբորբոքուածն ատրին սրովային, զցնցուածն միանաց, զձգտուածն, կամ զքարշուածն ջղաց բերանոյ, և շրթանց, որով և երևեցուցանէ ծիծաղիլ, և վերջապէս զմահ:

Բանդատաւոս. տես բհատաւոս:

Բանիէս, լտ: բուպիա, իտ: պուռուզլուք, տճ:

և ըստ մեզ՝ կատարելոյն չանց, կամ այլոց կենդա նեաց:

Րաւակլիօնէ, կամ վաեուօլօ ասլվաթիքօ, կտ: տու էնէի, տճ: և ըստ մեզ՝ վայրի ծաղիկ. պաչտլիք կամ խաղաւարտք տորա նման են պաչարաց ծաղկին. բայց լի են թափանցիկ հիճկաւ, և չորանան զկնի երից աւուրց:

Րատիւա, լտ: րատճիօ, կտ: և ըստ մեզ՝ շուա շէլ. ըստ անդամոցն ե փոքր բազկատակր:

Րատիչէ. տե՛ս րատիքա:

Րատիչէ տէլ պրատիչէ. տե՛ս կբէքաքուանհա:

Րատիքա, լտ: րատիչէ, կամ ռատիչէ, կտ: գէօք, տճ: լուք, ասլբ: պիխ, պր: ի անուն հատարակ նշանակիչ ամենատեսակ արմատոց թէ ծառոց, և թէ բուսոց. զտրօրինակ ռատիքա ալթհէա, կամ ալթհաէա, այսինքն արմատ տղոյ. ռատիքա վալէ ռիանէ, այսինքն արմատ կատուախոտոյ. ռատիքա կռամինեա, այսինքն արմատ սիզոյ, և այլք բազումք, որք այսպէս՝ ռատիքա նախդրիւ կոչին:

Րատիքա գուինթուս աբէռիէննա, լտ: ռատիչէ չինգուէ աբէռիէննէի, կտ: պէշ աչքեր գէօքլէր, տճ: և ըս մեզ՝ հինգ արմատք բացողականք: Յայս անուն կոչին արմատք ինչ հինգ տեսակ. որոց առաջինն ի ատուար և ծամածուռ, զոր լատինք կոչեն՝ րուսքուս: Երկրորդն՝ ի արմատն ծնեբեկի, զոր կոչեն ասբա ռակուս: Երրորդն՝ ի արմատն սամ՛ճի, զոր կոչեն՝ ֆօէնիքուլում: Չորրորդն՝ ի արմատն կարսոնի. զոր կոչեն՝ բէթռօսէլինում: Իսկ հինգերորդն՝ ի արմատն նեխուրի, զոր անուանեն՝ աբիում: Ա՛րդ՝ արմատք այսոքիկ են բնութիք միջաբեր, բացողական, և թուլացուցիչ. յայն սակս և ատէպ կապմեմք՝ ի ստանէ զդեղս միզացուցիչս, որք մսքրեն զանցս միզի, լուծանեն զնստանս միզանց խողովակաց, և միանգամայն խորտակեն զքար գոյացեալ՝ ի փամփուշտս, և յերիկամունսն մարդոյ: Ալ բաց՝ ի հինգ տեսակացս՝ են և այլ բազում տեսակք միջացուցիչ արմատոց, որք ստորին են յոյժ քան զնախընթացսն. որպիսի են՝ կռամինեա, աքուէթէլլա, էռինգիո, պիմպինէլվա, ֆռաքիօլա, ֆէլլէնէ մօսքիո, քաբբէռօ, ևն:

Րաֆանո ռուսթիքանո. տե՛ս րաբհանուս րուսթիքանուս:

Ր Էալիատ Ձիալը. տե՛ս տուբիբիկՄՆԹուՄ:

Ր Էզինա, լտ: ռաՃիա, իտ: և ըստ մեզ՝ ռետին: Է անուն հատարակ նշանակիչ ամենայն խժանման նիւթոց եւրազելոց՝ ի ծառոց և՝ ի յարմատոց՝ ի ձեռն կրկնահան ցքւոյ: Իակ մինչ ասի, ռէզինա կուասեաքօ, իմանի ռետինն սե՛ փայտի. ըստ այսմ և այլք բազումք: Բայց յատկապէս նշանակէ, զորս հոսին կամ հեզանին՝ ի քնից, և յատոց ծառոց. որոց ոմանք են չոր, և կարծր, որպիսի են մազտաքէն, խուռնկն, օշակն, կնդրուկն ևն: Եւ ոմանք հեղուղուկք, որպիսի են՝ քաղքանն, բալասանն, խէժն բևեկնւոյ, ևն. զորս՝ ի տեղիս իւրեանց լիապոյն յիշատակեցաք:

Ր Էզինա քինուա, լտ: ռաՃիա, կամ ռազա տի քէցցօ կի՛ տի վինչիա, իտ: լինալան շամի, արբ: րաթիան, պր: չամ ասգըղը, տճ: Ի ռետին ինչ թանձրամած, իւղալի, և ախորժահոտ. յորմէ կազմեն պէսպէս սպեղանիս առ՝ ի պնդել զթուլտուԹիս միջից, և՝ ի քուժել զխոցս, և պղատս ականջաց:

Ր Էզինա եաղաբա. տե՛ս մաՃխանԹէռօ տի Ճիալաբքա:

Ր Էզինա կուասեաչէ. տե՛ս կօմմա կուասեաքօ:

Ր ԷԹինա: Բառիս այս նշանակի. ցանցատեսակ, որ է ԹաղանԹ ինչ աչաց, յորում՝ նկարին պատակերք առարկայից:

Ր Էի էլէԹԹի. տե՛ս ըհատատուպարուՄ:

Ր Էկօլիցիա. տե՛ս կլինիըրհէցա:

Ր ԷՃիուս մօռպուս, կամ Ֆէլիս տուՖՖուսիօ, լտ: ավրուկօ, կամ իԹԹէռիցիա, կամ իԹԹէռէքքօ: և կամ իչԹէռիա, իտ: իԹէռիօա, ֆն: տաորըլք, տճ: տուՖռէ, կամ Ֆուգուհ, և կամ եաուքան, արբ, պէրսի, պր: և ըստ մեզ՝ գալուին. տե՛ս հտ. ա. երես 170:

Ր ԷմանԹիզմ. տե՛ս ըէուամաԹիզմ:

Ր Էմէտիուս, կամ մէտիքամէնԹուՄ, լտ: ըիմէտիօ, կամ մէտիքամէնԹօ, և կամ մէտիչինա, իտ: էմ, կամ մայէՃէ, կամ իլաճ, տճ: էտվիէ, էսուՖ, կամ սիՖի, և կամ տէվա, արբ: տէրմանն, կամ չարչ, պր: որով անուամբ նշանակին ծ և իցէ բժշկան կան դեղարտայք:

Ր Էննէլա, իտ: տե՛ս հտ. երես 145:

Ր Էննէա, լտ, և իտ: պէօպրէկ, տճ: գիւլահ, կի՛ց

գիւրվէ, արբ: կիւաէ, պր: և ըստ մեզ՝ երկիամռունք. են մաեղք ինչ փոփոխ կիսալուսնաձև, երկաւոր, զեռեղեալք՝ի մէջս յաջմէ և յահեկէ, որք ընդունին զվճռուկն զյաւելուածս արեան, և հոսեցուցանեն՝ի միզանցս կարպեալս՝ի սոյն:

Րէումա, կամ ռհէումաթիզմուս, լտ: ռէումատիզմո, իտ: վէօճայիլ մէֆասըլ, արբ: օյնաք ադրըլարը, տճ: և ըստ մեզ՝ յօդուածոց ցաւուն. զորմէ լինապոյն տեսցես հտ. ա. ՚ի գլ. իզ. երես 275:

Րէումաթիզմո ինֆլամաթօռիս. յօդուածոցցաւուն բորբոքեալ. տե՛ս հտ. ա. երես 275:

Րէումաթիզմո քռօնիքա. տե՛ս հտ. ա. երես 280:

Րէսիբօլէ, իտ: էրիզիբէլէ, լտ: ելլանճըք, տճ: և ըստ մեզ ատուգաբանի՝ օձիկ, որ է այտուց ինչ ժանտալից, կարմիր, և կարծրատպինդ: Սա ելանէ ընդ ձեռս, ընդ ոտս, և ընդ այլ կողմն մարմնոյ, և առնեցեալ հասանէ՚ի չափ արմաւոյ՝ հանդերձ սաստիկ մարմաջմամբ, և երբեմն ևս վտանգէ զախտաց ցեաչն սովաւ:

Րէքթուս, լտ: ռէքթօ, իտ: և ըստ մեզ՝ ուղիղ, ուղղորդ: Ըստ անդամազննաց՝ է անուն վկանաց ինչ գլխոյն և փորոյն:

Րիզօ. տե՛ս օռիծա սաթիվա:

Րիմէտիօ. տե՛ս րէմէտիում:

Րիմէտիօ քռնիթուս լա թիկինա, իտ: գէղէ քարչը իլաճ, տճ: Ի հեղանիւթ ինչ բատլադրական, օգտաւէտ ընգդէմ գոնջուիթե, և այլ վիրաց՚ի վէր երևեցլոց՚ի գլուխս. որ այսպէս կազմի: Ա՛ռ երեք ունկի՝ ոզխտուռս տի ասուա ռէչէնիթէ, մի և կէս արաւ՝ սաստիկ ինչ զօրեղագոյն ախտակեայ՚ի պահեաս: Գառանի և տե-

ՍԵՐՈՐԵՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԹՎԻՒ

ընկեւոյ ել ասէր ասելոտ պիջքէտ ջօնեռոս ևս Թիկնա. որոյ օգտաւէտութիւնն յոյժ հռչակեալ է ընդ գէմ գանջուեե. զոր կազմեն յետագայ եղանակաւ : Ա՛ւ քան ցորեան՝ ասլճօ տօռաեռօ տէ անեմիմօնիօ. և նոյն չափ՝ մեդքուռիս ասլչէ. յաւելուլ՛ի նոյն կէս տրամ չաքար տալնատակ և մաքուր : Ջայս ամենայն լուաեա բարնուք՛ի քարեայ անկանի, և տուր ըմպել ախտաչրին խառն գաղջ ջրով երկու անգամ յաւուրն՝ գիջեռ մէոյ ցորենոյ. և գինի քան ինչ աւուրց առ սակաւ սակաւ աստիճանաւ մարթիս առաւելուլ գքանակն մինչև ցերկու և ցերեք ցորեան յաւուրն, և ուչ աւելի :

Րիչինուս քօմմունիս, կամ ռիչինուս ալպուս, կամ քաճաքուեթիս մաեօռ, լս : ռիչինօ, կամ քալմա քհռիսեթի, կամ ֆաձիօլօ տի ինտիա, և կամ ֆինքո՛ ինֆէռնօ, իտ : ռիսէն քօմէօն, գղղ : մէսակքօ սիտ, անգղ : խիուվէ, արբ : պիսէնձիր, պր : կէնէ օթու, տճ : և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ տունկ չանաճանճի : Է Թփատեսակ բոյս ինչ կանաչ հարեալ՛ի գոյն կապտոյտ, երկայն երբ եօթն տնտաչափ, ստուար, վայտային, ճիւղալից, և մէջն գատարկ : Տերև նորա լայն է և ցաւատեալ ըստ նմանուեթե տերևոյ Թզենւոյ : Ծաղիկն բազմատէջք, պտուղն բոլորչի, ողկուզօրէն և վշալից, յորում պարունակին կապտագոյն և բծալիր հատք չանաճանճաձևք՛ի խորչս ԹաղանԹատեսակ. որոյ վասն և անուանեցաւ յանուն նորա : Իակ արմատն երկայն, ստուար, Թեքալից, և ապտակ : Բուսանի սա յեգիպտոս, յամերիկա, և յերկիրս վիճակեալս ջերմագին օդոց. այլ հռչակաւոր քան զամենեսեան է որ լինի՛ի հնդիկս : Ի հատից, կամ՛ի սերմանց այսր բուսոյ եղուզանեն աղգինչ խաղոյ կոչեցեալ իտալական բարբառով՝ օլիօ տի ջիչի, կամ ջիչօնօ, և կամ օլիօ տի րիչինօ : Վարի՛ի բժշկական դէղորայս, որ մեղմապէս լուծողական է և ճմէհսալած, և՛ի մանաւանդ երիկամնաժետուե և խԹից տրովանչն դնմանակալէ : Ջաչին՛ի կէս ուռնկոյ մինչև ցմի ամբողջ, և պարտ է՛ի վերոյ այնը ըմպել սկահակ մի կամ երկու ջուր, յաւելուլ՛ի նոյն մի կամ երկու տրամ չաքար, կամ չարտան հաղարջի :

Ռիպէս ռուսպռուս, լս : ռիպէս, իտ : քըրբէնԹա, անգղ : կռօզէլլ ռուժ, գղղ : էնէպ նատարա, արբ : ֆռէնկ խուվեմիւ, տճ : և ըստ մեզ՝ հաղարջ : Է

առանկ գալարաձիւղ, որ յաճախ բուսանի յեբրոպիա
՝ի բուրաստանս և ՝ի պարտէզս. որոյ տերևն է քա-
ղցրլի, և եգերաճերձ: Ծառիկ նորա եւանէ առ կան-
ձիս տերևոյն, և է ոչխարազան: Պտուղն բոլորակ
՝ի չափ հասից գիհւոյ, կարմիրերանգ, փայլուն, և
փափուկ, ունելով ՝ի միջի հինգ կորիղս, և տապա-
համ, ունի և զերմանա մանուանս. և այն հինգ՝ է
պատուական գեղ ընդդէմ հրատապ տենդից և այլ
ջերմնատուչոյ ախտից առհասարակ յոյժ պնուաթէ. զի է
փոքր ի մեծացուցիչ, և զովացուցիչ բնութեաբ: ՝Ի
հինգից սոսկ չաքարախառն բաղադրութեաբ կազմեն
զշարբաթ. զոր լսանելք կոչեն՝ սխտուվուս ախալէզիս-
տամ: ՝Ի յախորժելի շարապէ սասի լեզր ջրոյ ունի
կի հեղեալ լինի ՝ի ներս ի կամ առեալ ևս ջրոյ, ըստ
որում և զնարդ ախորժելի նոցէ քանց, և առեալ ևն
նի ախորժելի ըմպելիս այս ՝ի միջոցի քան և ջրոյ
ժամուց:

Ընթռուկն թէ. է բան անգամազնական, և անուն
մակադրական ձայնարձակ ջրոյց:

Ընհաբոնթիքոմ, կամ ուհէոմ ուհաբոնթիքոմ,
լտ: ռաբոնթիքո, իտ: ուհաբոնթիք, գղղ: թռու-
ռէբոնթիք, անգղ: Է արմատ ինչ պանտոռեան. որոյ
գոյն և հոտն նման է խաշնդեղի, որպէս և բնու-
և նեղգործութեի ըստ իրաց ինչ համաձայնի բնութե
և նեղգործութե նորա. նմին կրի պարտ է պահել
զչափ քանակութե, որով սովոր եմք ՝ի գործ արկա-
նել վնասչնդեղ:

Ընհաւնոռա քաթհառթիքոռա, լտ: ռաւինօքաթռա-
թիքո, կամ սբինա ինֆէքթօռիա, իտ: պռուռչէբի-
նէ, գղղ: պռուքթհօրն, անգղ: Է բոյս ինչ ծառաձև
բարձրացեալ. որոյ բունն է դեղին և կեղևատպատ.
ոստք նորա փշալից են՝ ըստ նմանութե վայրի տանձեն-
ւոյ: Տերևն լայն, պայծառ կանաչ, և եզերահերձ:
Ծաղկին փոքրիկ, և գալարագոյն: Պտուղն գնաս
կաձև, փափուկ ՝ի չափ գիհւոյ. որք լինին երանգա-
սեաւ, և ոմանք թուխ. ՝Ի միջ իւրեանց կանաչ է և
գառնահամ, ունի և կորիզս բոլորակաձևս, և ածա-
ռուսս: Սա յաճախ բուսանի յեբրոպիա յոգարակս
և ՝ի ցանկապատս տեղիս. որոյ պտուղք եփեալ ՝ի
ջուր և արբուցեալ, դեղ է ջրպողութե, անդամա-
լուծութե, յօդուածացաւութե, և հարբխոյ. զի է
լուծողական և թուլացուցիչ բնութե: Ձաւին ՝ի

վէց հատից մինչև ց20՝ խառն կէս լիտր ջրով։

Որհատապատառում, կամ ոհէուս բալմաթուս, լս։ ռատատուպատռօ, խտ։ ռխուպատապ բալմէ, գղղ։ քէլմէ֊ թլտ ռէպարտպ, անգղ։ ցօխտօռիլլա, կն։ ռավէննա, տճ։ գուհա, ալբ։ և ըստ մեզ՝ խաչնդեղ։ Է հռչա֊ կաւոր արմատ լինչ ստուար, երկայն իբրև զբազուկ մարդոյ, ուղիղ, բոլորակաձև, առոյգ, ոտատլից, սպնգային, տատկահոտ, դառնահամ, կարմրախառն դեղին՝ ի ներքուստ և արտաքուստ, զոր արկեալ՝ ի ջուր կամ յօղի՝ ներկէ զդոյն դեղին. որպէս և ի ծատքեըն ներկէ զլորձունս նոյնագոյն։ Բազում են տեսակք այսր արմատոյ, ըստ այլ և այլ կլիմայի գա֊ ւառացն պէսպէսացեալ որակօք. այլ ընտրագոյն համարի եկեալն ի յատկական ակիւթիոյ, կամ ի աննէացւոց աշխարհէ, ըստ որոյ և Թուրքերէն ասի՝ ռավէննաի չինի. իսկ յիտալացւոց՝ ռատատպատռօ տէլլա քինա։ Ընդհ համարի՝ եթէ լցէ ծանր, ատատ֊ կահոտ, հատտատուն, որ մինչ բեկանի՝ ոչ փշրի. և ի բեկանիլ անդ երևին ի մէջն երակք երփներանգ, այտինքն դեղին, կարմիր, և սպիտակ։ Այս արմատ է գովելի, և առողջարար. զի եթէ ոք ի սմանէ տրամաչափ փոշիացուցեալ արբցէ, լուծանէ թեթևա֊ պէս ի տարրուստ, ալծարծէ զզօրութիւն ատամնքան և փորոտեաց, և չիջուցանէ զանբարեխառն տապ լերդի. և ի մանուածոյ ապաքինիչ է փորհարուած, և հոսման թանչից առթելոց յօւժգնութենէ. զի է մեղմապէս թուլացուցիչ, և ճմկհալած։ Իսկ եթէ առցի ըստ չափու չորից կամ վեցից ցորենոց երկու կամ երեք անգամ յաւուրն, լինի դեղ փորհարուած, ահոկութիւն, արիւնախառն հոսման որովայնի, միզ֊ արգելութեան, դալկան, և խցանաց լերդի, և ի մանաւանդ ապականութիւն արեան։ Բոյս տրտա կոչէ ի լատինացւոց՝ ռհապատպատռում օֆֆիչինարում, յորմէ և ի մեզ խաւրծիլ, կամ էշխուն. ածի ըստ քարձրութիւն թփոյ, բազմաճիւղ է և թթուահամ, զոր ի սանդ ճմլեալ զհիւթ նորա մղեն, և եռացու֊ ցեալ պահեն ի պետս կիրակրոց փոխանակ լեմոնի։ Ի տեղիս տեղիս ընդ ջուր բաղադրել լմնեն յօմա֊ րային, որ է դեղ զովացուցիչ, և մարսեցուցիչ։ Ա֊ ճակէ տերև մեծ, լայն, պարարտ, բոլորակաձև, մթին կանաչ, տուարտականթ, և տտպահամ։ Բա֊ նոյ ծաղիկ փոքրիկ, և զանդակաձև։ Ասատրէ սերմն

ՃԵԾ, Եւանկիւնաձեւ, շագանակագոյն, և վայրըուն ։

Ր հուս ռատիքանս. սէս բուս ռատիքանեմէ ։

Ր հօմպուս, լտ։ ռօմպօ, իտ։ գալբան պալըղը, տձ։ և ըստ մեզ՝ վահանաձուկն, որ է բոլորչի տափարակ՝ի ձև վահանի, յոյն սակս և կոչեցաւ անուն նորա ։ Կերտակրի փոքրիկ ձկամբք, և խաչափառնիւք, ոյք գտանին՝ի հիւսիսային կողմանս միջերկրական ծովու ։ Իսկ միս նորա հիւթալից է և համեղ, և ախորժական ճաշակելեաց, միանգամայն և դեղ ախտից վայծելեան ։

Ր ուեթա կռավէօլէնա, լտ։ ռուեթա, իտ։ ռիւ սօվաժ, գղղ։ ռու, անգղ։ ափիկօն, յն։ սէտէֆ օֆու, տձ։ սէզապ, կամ ֆէյլճէն, կամ խուռնիֆուֆ, և կամ հուռիֆուֆ, ալբ։ կիւշմահի, կամ նախօրի բէրիեան, ալր։ և ըստ մեզ՝ փեգենայ։ Է բոյս մշտադալար, ծանրահոտ, խլալին, և դառնահամ, որ յամախ բուսանի յեւրոպիա՝ի բուրաստանս իբր ընդ ոռնաչափ բարձրութիւն ։ Տերև սորա է փոքրիկ, երկայնաձև, ծովափոյն, պարարտ, և յղկեալ։ Ծաղկին փոքրիկ, ընդսիերիթեան, և ժժգոյն գեղին ։ Պտուղն կանաչափոյն, և խուռչաւոր, յորս բազկանան սերմունք երկայնձևք ։ Իսկ արմատն փայտային, գեղին, և թեղալից ։ Ջսերև այսր բուսոյ ընդացուցեալ՝ի հովանաւոր տեղիս, և եփեալ՝ի կաթ՝ և արբուցեալ, գեղ է նուազուրթե ամենակոն պարտուց կանանց, ջղախտից, հեծկլտանաց, և այլ սոցին նման ախտից առնելոց յուժգնուրթէ. զի է Թուլացուցիչ, և քրանեցուցիչ բնութ ։ Չարին երկու արմատ խառն ի լեար ջրով ։ Ի տերևոյ սոսկ մինչ դեռ է Թարմ, ճմլեալ արկանեն՝ի ներքան ոտից՝ի դեղ հրատապ ջերմախտից, և ոտնատուրթեց ։

Ր ուպիա Թինքթօուրա՛, լտ ։ ռօպիա, իտ ։ կառան, գղղ ։ մէտալը, անգղ ։ դէօք պօեա, տձ ։ Ֆուհվէթուան պալինա, ալբ ։ և ըստ մեզ՝ տորոն, կամ գուռնարմատ ։ Է բոյս որոյ ցօղունն է երկայն ճիւղալից, քառանկիւնաձև, խորտաբորտ, և ծնրտաւորտ տերևք նորա խիտ են և երկայն՝ ըստ նմանուրթեան տերևոց աբարինէ անուանեալ խոտոյ. և են Թաւամազաւտ, և եզերահերձ ։ Ծաղկին վեցանկիւնի, բաժակաձև, հերձոտ, և սպիտակ հարեալ՝ի գոյն կանաչ ։ Պտուղն սեռա և հիւԹալից. յորս են և սերմունք բոլորչիք ։ Իսկ արմատն երկայնաձիգ և ատուտ

՝ի չափ պրչի, կարմիերանգ, ծնրաւոր և փայտային։ Ջայս արմատս վաթեն ՝ի պէտս և ներկարարիք առ ՝ի տալ գէղն կարմիր գինէ և եկէ կտաւոյ, կամ այլոց իրաց, որպէս և քժիշկք ՝ի դեղոյս առ ՝ի մեղմել զյարուցն Թոքանց և ՝ի բանալ զինացանս արգանդի, և ՝ի մանաւորի ընդդէմ դալկան և ախտից Թոքոց. զի է Թուլացուցիչ, և Թափանցիկ բնութեամբ։ Ընդ այսոցիկ արժան համարիմ յուշ առնել և զայն, զի զօրութիւն այսր արմատոյ այնչափ ազդու և Թափանցիկ է՝ մինչ զի խառնեալ այնու զնիերակուր, տան ՝է կեր կենդանեաց, զոր ընդ ուտելն Թափանցեալ ներկէ զտակրն կարմրերանգ. նմին իրի ՝է կեր արկանել նաև ՝ի դևսպուածս վատառողջ անձանց, և չերկարատևս և խօթութեանց։ Զայն ՝ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ կաւուրն։

Րուպուս խոէուս. տե՛ս Փռամպօխաէս։

Րուպուս Փռուխիքօսուս, լտ։ ռօկօ, իտ։ ռօնս, դղ։ պռէմպել, անգղ։ պէօյիւրխէն Թիքէնի, տճ։ և ըստ մեզ՝ մօրենի։ Է Թուփ մինչ, որ յաճախ բուսանի յեզերս ճանապարհաց, և պարտիզաց, որոյ բունն է կանաչ, դիւրաթեք, բազմատատ, ուղղակեր, և փշալից։ Տերևք նորա են երկայն, սրածայր, կարծր, և եզերահերձ. գոյն նոցա ՝ի վերին երեսս պայծառ կանաչ, իսկ ՝ի ներքոյ տպիտակ։ Ծաղիկքն հինգթերթեան են և կարճականթ, որք վարդանման եւանեն ՝ի վերայ ճիւղոց՝ հանդերձ վեցանկիւնի բաժակօք, զկնի ծաղկանց յաջորդէ պտուղն քաղցրահամ նման սմենևին Թթոյ։ Իսկ արմատն նորա է և. օձապտոյտ, միանգամայն և գեղ միզարգելութեանէ, և փորհարութեանէ։ Այլ որպէս արմատ սորին Թփոյ, նոյնպէս և պտուղն է գեղ ազդու ընդդէմ ջնտաքեր հիւանդութեանց, փորհարութեանէ, փոլատցաւուանէ, և տկարութեանէ կրծոց։

Րուսթիքուլա, կամ բէռուկա, պքօլօփաքս, և կիք քէքտատա, և կամ կօլլինակօ, լտ։ պէքքաչչիա, իտ։ էչլվէ գուշու, կամ չուլլուք, տճ։ Է տեսակ մի Թուզնոյ. որոյ կատուկն է երկայն, և նուրբ. միս նո՛ր բա պտուտ է և համեղ, միանգամայն և օգտակար գեղ նուաղելոց և ուշաթափելոց. զի է գրգռիչ և զօրացուցիչ բնութեանէ. ունի և սա մանաւոր գործութիւն ՝ի յառաջացուցանել զատկին։ Իսկ բնչն տրբեկ զբիծս և զտատապատս աչաց։

Ռուս ռատնքանեմ, կամ ասմնաքօ ռատնքանեմ, իտ: ըմնուս ռատնքանա, լտ: սիւմնաք Թուռքան, գղղ: ըօյզըն Թրի, անգղ: Է ծաու ինչ բուսեաչ 'է պերմանկա 'է բուրյատանա անկաշննաց. որոյ հիւլեն տերևոյ կանաչ է և Թխանաւոր: Ի-խնաւորութիւն տրա որոշի այնու՝ զի 'ի ծաոքեըն անդ՝ տոչորէ ատատկապէս ղբերանն, և 'ի կլանելըն առաւել քան զչափն պայմանեալ առնէ զանտոկալն խիԹս և ցաւս ատամոքսի և աղեաց հանդերձ պսակարիս, և երբեմն և սա զմահ: Իսկ չափաւորապես ածբեալ՝ ապաքինէ զջղոդուԹիւն, զանդամալուծուԹիւն, զտենդ մինչահասական, և ըորբոքողական, և զախտս խոզովակաց խռչակոցն. զի է Թուլացուցիչ բնուԹեաբ: Ձաւին 'է կէս կշիռ ցորենոյ մինչև ցմի յաւուրն. և կետ քանի ինչ աւուրց առ ատկաւ ատկաւ աշխճանաւ մարԹիս առաւելուլ զքանակն մինչև ցւօ ցորեան խառն փոքր ինչ շաքարաւ:

Ռուաքուս, կամ պուսքուս, կամ ռուսքուս ատրուէանեան, լտ: պրուսքօ, կամ րուսքօ, և կամ րուսքիա, իտ: պուխսաք կամ ֆռանկօն բիգան, գղղ: պըջըպրուս, կամնիհօլըի, անգղ: Է Թուփ ինչ, որ յաշխարհ բուսանի 'ի կողմանս եւրոպիոյ յանտառս և յանհարԹ վայրս իբր չորս ոտնաչափ բարձրուԹիւբ, որոյ ոստք դիւրաԹեք են և դժուարարեկ: Տերևք տրա ըստ իմիք նման են տերևոց մրտենւոյ: Ծաղկին փոքրիկ և կարճականԹ, պտուղն բոլորչի, կարմիրագոյն 'ի չափ ոլեռան. բերկ և սերմանս կարծրա և եղջերաձև: Իսկ արմատն ստուար, ծամածուռ, խորտաբորտ, կարծր, օձապտոյտ, և Թելայից. հասմով ըստ մասին վոքր ի քաղցր է, և ըստ մասին դառն, և լինի գեղ օգտակար 'ի դիպուածս ջրգողուԹեբ, դալկան, և միզարգելուԹեբ, զի է Թուլացուցիչ և միզեցուցիչ բնուբ. յայն սակս կարգի 'ի դասս հինգ միզաբեր կամ բացողական արմատոց՝ կոչեցեալոց յիսուսացւոց՝ չինգուէ ռատիչն աբէռիչենԹի մանճիւօռ: Ձաւին 'է վեց տրամ մինչև ցուԹ խառն երկու լիտր ջրով. զոր պարտ է եռացուցանել այնքան, մինչև սպառիլ կիսոյ մասին նորա. և առեալ լինի ըմպել իսս այս 'ի միջոցի 12 ժամուց:

Ռօգա կաւրիւքա, լտ: ռօգա տօմէսԹիքա, իտ: ֆլէօռ տե ռօզ, գղղ: ռէտ օֆֆիչինէլ ռօզ, անգղ: Թրիանտաֆիլլօ, յն: վառա, կամ վէԹիւէ, արբ:

թէրէն, կամ նէսթէրէն, և կամ նէսթէռուն, պր: և ըստ մեզ՝ վարդ. ծաղիկ գեղեցկատեսիլ և անուշահոտ ծանօթ ամենեցուն. յորմէ յօրինեն քաղցրաւենի, նաև գեղ փորհարութե՛, և տկարութե՛ ստամոքսի, զի է խթիչ և սեղմիչ բնութբ՛: Չափն կէս տրամ՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ: Նոյնպէս և բուժէ զվէրս բերանոյ, և լնտերաց:

Բօզմառինուս, լտ: ռօզմարինօ, իտ: ռօմառէն, գղղ: ռօզմէրի, անգղ: պիպէրինէ, տճ: հասալիպան ախտար, արբ: և ըստ մեզ՝ խնկունի, կամ խնկահոտ: Է բոյս ինչ մշտադալար, կարծր, երկայն իբր չորս ոտնաչափ, ճիւղալից, և գորշագոյն, որոյ տերևքն են խիտ, կարծր, սակաւահիւթ, սաստկահոտ, դառնահամ, միանգամայն և համեմային: Ծաղիկ նորա է փոքրիկ, որկորաձև, սպիտակ հարեալ 'ի գոյն կապոյտ, և քաղցրահամ. բերէ և սերմունս մանունս, և բոլորշիս: Իսկ արմատն նուրբ է և թելալից: Բուսանի յամենայն ուրեք, նա յաւէտ յերկիրս վիճակեալս բարեխառն օդոց: Սովորաբար սկսանի ծաղկիլ 'ի ձմեռան: Տերև այսր բուսոյ չորացուցեալ 'ի կիր արկանի 'ի դիպուածս ջղային դժուարամարսութե՛, տկարութե՛ ստամոքսի, ախտից արգանդի, և այլ ախտից ջղաց առթելոց 'ի թուլութե՛. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութբ՛: Չափն կէս տրամ խառն ութ ունկի ջրով. զոր օրէ՛ն է եռացուցանել առ հրով, մինչև 'ի սպառիլ այնր կիսով չափ. ապա անցուցեալ ընդ կտաւ՝ տո՛ւր ըմպել հիւանդին ժամէ 'ի ժամ դրգալ մի սեղանոյ: 'Ի տերևոյ ասի ելուզանեն նաև ոգի ինչ ազդու և սաստիկ հոտաւէտ, որով օծումն առնեն 'ի վերայ ցուրտ ուռուցաց, և գօսացեալ անդամոց:

Փ

Փաաբէպա, լտ: Է բոյս՝ բուսեալ 'ի պրասիլիա. որոյ ճիւղք յորժամ հասանեն 'ի սովորական ափ աճման, կամ 'ի վայր խոնարհին և ճապաղին զերկրաւ, և կամ պատատելով ելանեն զծառով իբրև զբաղեղն. բայց ո՛չ այնչափ ինչ բարձր: Տերևք նորա

պէսպէս են. զի ոմանց է բոլորակաձև, ոմանց երկայնաձև, և ոմանց սրտաձև: Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոց և 'ի վերայ ճիւղոց, և է սպիտակ հարեալ 'ի գոյն դեղին: Սերմն կարմրերանգ, և ստուար 'ի չափ ոլեռան: Իսկ արմատն գորշագոյն, ստուար, և դառնահամ, յորմէ կազմեն դեղ ազդու ընդդէմ թունից, խածուածոց օձից, և կարճաց. ունի ևս զգործունէութի 'ի լուծանել զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ:

Քաբբառիս, կամ քաբբառիս սբինօզա, լտ: քաբբէռօ, իտ: քաբռիէ, կամ քաբռ, գղղ: քէյբըրս, կմ քէյբըր շրըպ, անգղ: գէպէռէ, տճ: և ըստ մեզ՝ կապպար, կմ քառ, և կամ քաւառ: Է թուփ փշալից որ յաճախ բուսանի 'ի կողմանս արաբիոյ և հայաստանու, որոյ ոստք բոլորակ են փոքր մի կոր, ունելով 'ի ծայրս ընձիւղս դնտակաձևս, և կանաչագոյնս, որ այն ինքն է կապպար, զոր կտրատեալ արկանեն 'ի ջուր աղի առ 'ի տոկալ, որպէս և զտանձաձև պտուղ նորա: Տերևք նորա բոլորակաձև և փոքր մի դառնահամ: Ծաղիկքն սպիտակ են և քառաթերթեան, որ 'ի վեր երևին 'ի վերայ ճիւղոց՝ հանդերձ քառաթերթեան առէջիւք, և սերմնափակօք: Իսկ արմատն երկայն է և ստուար, ունի և կեղև դառնահամ և թեթևահոտ, յորմէ կազմեն դեղ ցաւոց յօդուածոց և խցանաց փայծեղան, զի է խթիչ և զօրացուցիչ: Չափն 'ի չորս տրամէ մինչև ցութ, զոր պարտ է եռացուցանել մի լիտր ջրով:

Քաբռա, լտ: ծէպա, կամ քաբռա, իտ: էքս, յն: շէվռ, գղղ: գէչի, տճ: մէզէ, կամ մազայիլ, կամ մառս, կամ անս, կամ թէյս, արբ: պիւս, կամ պիւսխիթ, կամ թէքէհ, և կամ չիւբիւշ, պր: և ըստ մեզ՝ այծ: Է չորքոտանի կճղակաբաշխ, թեթև և արագաշարժ քան զոչխար, բայց յամառ, և կամակոր, և կարի հեշտասէր քան զնա: Սա առաւել ևս տարբերի յոչխարէն մորթով մարմնոյն՝ որ ծածկեալ է մազիւ, ունի և մօրուս. եղջիւրք նորա չեն այնքան ոլորեալ իբրև զոչխարի, բայց գտանի և այծ անեղջիւր, որոյ միսքն դժուարամարս են: Իսկ կաթն զոր տայ առատապէս երկիցս յաւուրն՝ յառաւօտու, և ընդ երեկս, է առողջարար և պարարիչ նիհար մարդկան:

Քաբռէուս, կամ քաբռէա, և կամ քաբռէօլուս

լտ: քավռիուօլօ, կամ քավռիօլօ, կամ քաբռիօ, կամ քաբռիաթթօ, և կամ քաբռիուօլօ, իտ: եապան գէչիսի, կամ գառաճա, տճ: եաֆուր, կամ սիեաչա, պր: մէզայիլ պէռռի, արբ: և ըստ մեզ՝ այծեամն: Է տեսակ ինչ նոխազի 'ի չափ հասարակ այծի. որոյ եղջիւրք են սեաւ, երկայն, և փոքր ինչ կոր, միանգամայն և կարծրապինդ. մորթ նորա շիկամազ, միսն բարեհամ, միանգամայն և օգտակար դեղ փորհարութեան որպէս և արիւն նորա: Իսկ լեղին ունի զմասնաւոր գործունէութիւն 'ի մաքրել և 'ի փարատել զբիծս երեսաց, և զառագաստս աչաց, և 'ի մասնաւորի զցաւս ատամանց: Սա գտանի յանտառս և 'ի լերինս, և ելանէ 'ի բարձր դժուարակոխ և 'ի դահավէժ վայրս, և ննջէ ևս յայնպիսի որոգայթաւոր տեղիս. թեթև է և սրընթաց:

Քաեէբութ, իտ: մէլալէուքա, լտ: մէլալէօք, կամ պուա պլան, գղղ: Է ծառ ինչ հնդկային, որոյ բունն է սեաւ, բայց ոստքն սպիտակ: 'Ի տերևոյ այսր ծառոյ ելուզանեն իւղ ինչ կանաչադոյն և յոյժ կծուահամ և հոտաւէտ, զոր իտալացիք՝ օլիօ տի քաեէբութ անուանեն, որով ստէպ օծանեն զքունքս դիմաց առ 'ի փարատել զցաւս գլխոյ. այլ և բժշկէ զանդամալուծութիւն, զցաւս յօդուածոց, և ջլաց, օծելով և եթ զայնս. զի է խթիչ բնութ՚բ:

Քաթաբլազմա: Է անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն բժշկական թանձրաթանից կազմելոց 'ի փոշեաց արմատոց, ընդոց, և խոտոց բաղադրելոց կաթամբ, կամ ջրով. որք կամ ցրուեն զպալարս և զայտուցս նորոդ 'ի վեր երևեալս, և կամ կակղացուցեալ հասուցանեն զնոսա: Զայս բժշկական թանձրաթան արաբացիք կոչեն՝ հարուքա, իսկ տաճիկք՝ հիւդէամա լափասը:

Քալամինթհա, կմ մէլիսսա քալամինթա, լտ: քալամէնթա կմ նէբիթէլլա, իտ: քալաման տէ մօնթանէր, գղղ: մօօթաիօ պամ, անգղ: եապան նանէսի, տճ: ա՚ և մեզ՝ դաղձ, կմ վայրի անանուխ: Է բոյս ինչ համեմահոտ, որ յաճախ բուսանի յեւրոպիա 'ի լերինս և 'ի դաշտավայրս իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութեամբ. տերևք սորա բոլորակաձև են և պայծառ կանաչ, ունին զծայրս սուրս և զկողմունս ողոցաձևս. ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոյն, և է փնջաւոր և ծիրանագոյն. պտուղն է պատեան արկ-

ջաձև, յորում բաղկանայ սերմն սեաւ, և երկայնաձև. խակ արմատն նուրբ է և թելալից: Տերև այսր բուսոյ եփեալ՝ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է տկարու թե ստամոքսի, և աղեաց. զի է խթիչ բնութեամբ. Ձափն՝ ի մի արմատ մինչև չորեքուս ունկի չլսով:

Կալամօ առօմաթիքօ. տե՛ս աքորուս վէրուս:

Կալլօսէ. այսու անուամբ ըմ անդամոցն նշանակի՝ փոքր մի պնդագոյն մսեղն ինչ ուղղոյն:

Կալքուլոս հունականուս, կամ լոտտուս, լտ: քալքօնէլլուէնի, իտ: պէօռլրէք թաշը, տճ: հասանթիլ գիւլահ, արբ: աէնկի մէսանէ, պր: Ն նիւթ ինչ կարծրատիպնդ իբրև զքար. որ սովորաբար գոյանայ երիկամունս ոմանց մարդկան, յորմէ՝ ի նախնի լուծուցեալ՝ պէծօատ հունականուս. նոյնպէս և յարտերացւոց՝ բանզէհիրի տաէմի. որոց ոմանք ածեցեալ՝ լինին իբրև զկորիզ ձիթապտղոյ կամ արմաւոյ, կամ ոմանք իբրև զմեծամեծ կաղինս: Ա՛յլ ոմանք իբրև զձուս հաւուս: Ոմանք են երկայնաձևք, և ոմանք գնուտակաձևք, կամ ոմանք անհարթք և խորտաբորք: Ա՛յլ գոյն նոցա այլևայլ է. այսինքն մոխրագոյն, սպիտակ, կարմիր, կանաչ, դեղնաշրթի, և քրքմագոյն: Ա՛րդ՝ նիւթս այս գոյանայ ըստ մեծի մասին՝ ի տոհմ, յաղի, և՝ ի ծծմբային հիւթոց, կամ յայլևայլ հանքային ջրոց. տե՛ս և զայսմանէ հտ. ա. երես 113:

Կալքս վիվում, լտ: քաշէննա վիվա, իտ: շը, գղզ: լայմ, անգլ: գիրէճ, տճ: կիր, արբ: գէչ, կամ կաթրէմ, պր: և ըստ մեզ՝ կիր, կամ քուռւ: է կարծր գորշագոյն քար ինչ կիզեցեալ հրով հնոցի, որ է փխալաղիչ բնութեբ, որոյ ջուրն լինի դեղ օգտակար ընդդէմ գաղղիական ախտից, և այլ պէսպէս հիւանդութեանց:

Կալօմէլանօ ատ ուիվէուօ. անուամբս այս ըստ քիմիականաց նշանակի սպիտակ նիւթն այն՝ որ կաղմի՝ ի անդիկէ բռնադրելոյ սուպլիմատեցօ քօռոզիվօիս. զոր վէց անգամ վերացուցանեն կամ բարձրացուցանեն՝ ի ձեռն հրոյ, որով և լինի թեթև և մեղմ քան զմէռքուրիս տօլչէն, և՝ ի կիր արկանի զգուշութբ՝ ի դիպուածս ՃՃիաւորութենդէց, իցանաց լերդի և ծարմանախտ գաղկնականն. և ևս ցաւոց և խոտորութեան միջոց տեղեաց՝ ի վաւաշոտական ախտէ. զի է Թո-

ըացուցիչ և լուծողական բնութիւն: Ջաւին ՚ի ջուր կչռու ցորենոյ մինչև ցյշ խառն ջաքարաւ: Եւ եթէ ականին լորձունք ընդ բերանն ելանել, յայնժամ տարա և գլխովին խափանել զդործածուին, կամ գէթ նուազել զջաւին:

Կամրուժպա օֆֆիչինաուռում, կամ մենխաբէռում բալմաթում, կամ քալրումպէ ռասիքա, լտ: քօլրում ալօ, կամ քալրումալօ, խտ: քօլօմպ, գղղ: քօլօմպէ, անգղ: Է արմատ ինչ ատուար իբր բնաջաւի, թեղեւ, ամնպային, դեղրաբեկ, թխակեղև, կիտրոնապտղի ՚ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ մթին դեղնին, թեթեւահոտ, տտպահամ միանգամայն և դառն: Բուսանի ՚ի բազում տեղիս արևելեան հնդկաստանի և ափրիկոյ. յորմէ բնականքն երկրին ջորացուցեալ առաքեն ՚ի վաճառ. որ լինի դեղ պատուական ընդդէմ հնապղծին վտրհարուեր, արիւնային հոսման որոյ վային, և լուծման արդանդի կանանց՝ յորում դեղ ազուածն վտհանակ տեղատեսական արեան հոսի հնութ ապիտակ հարեալ ՚ի դոյն դեղչին: Ուժն և զգործողութիւնն ՚ի փարատել զչղտային դժուարամարսութեն, ՚ի բարեկարգել զգործողութիւն ստամոքսի, և փորոտեաց, ՚ի խափանել զփսխումն արեան և զջախտազանց հոսումն դաշտանի, ՚ի ամառակել զձճիս և զորդունս որովային, և ՚ի բժշկել զանենգս միջահատականս. զի և թեթևատես սեղմիչ, և խթիչ բնութիւն: Եւ զարժանս զայս տամք ըստ կերոյն փուշոյ, կամ նաև իբրև Թրմոց: Եթէ իբրև փուշն, պարտի լինել ՚ի տան կչռու ցորենոյ մինչև ցյօ ՚ի միջոցի 24 ժամուց: Իսկ եղանակն, զոր կազմեմք ՚ի Թրմոց, է այս: Առ երկու տրամ յարմատոյ տատի, և ձանր չորդելով զայն ՚ի մէջ անկանի՝ լից յանօթ կաւեղէն, և դիր Թրմոց չուրն տունկն՝ չուր չերմ զժամս 12. և յետ քամելոյ՝ ամբր ընպել հիւանդին երկու կամ երիք անգամ յաւուրն զկչռու մոյ կամ երկու տունկոյ:

Կամֆհօռա, կամ լաուռուռաքամֆհօռա, լտ: քանֆհօռա, խտ: քանֆռ, գղղ: քամֆըր Թռի, անգղ: դէաֆռուր Թաեար, արբ: քէաֆռուրի, տձ: և ըստ մէջ՝ քափուր: Է գոյացութիւն ինչ ապիտակ, կակուղ, Թեթև, տատակահոտ, խեղային, դիւրավառ, ցնդական, և դառնահամ, ունելով ընդ դառնութեան և փոքր մի տտպութիւն. ունի տա միւսանս չտտկութիւն, զի տպատուրէ զմտանատուր խիճն ցրտութիւն ՚ի լեզուն

զկնի ծասքելոյ, որ չէ ինչ անախորժ: Ծառ սորա մեծ է և ոստալից՝ ըստ իմիք նման ընկուզենւոյ, որ սովորաբար բուսանի 'ի Ճիաբօն, և յարևելեան հնդիկս. զորոյ հերձեալ զբունն, զոստս, զարմատս, և զտերևս, ելանէ գոյացութի՞ ինչ թափանցիկ, որ այն ինքն է քափուր: Հանեն նաև այլ իմն եղանակաւ, զի զծառն զայն հատանեն 'ի մանր շերտս, և եռացուցանեն 'ի ջուր յանօթ ինչ 'ի ձև փամփշտոյ, ուր քափուրն 'ի վեր ցնդեալ մածանի 'ի կափարիչ անդր անօթոյն: Ընտիր համարի՝ եթէ իցէ սպիտակ իբրև զջինջ սառն, զոր զտեն և մաքրեն 'ի կրոյ. զորոյ զազնիւն գործեն 'ի հոլանտա, ուր զտեն նովին իսկ կրով. որ լինի դեղ օգտաւէտ 'ի դիպուածս ջղական տենդից, մանաւանդ յորժամ զուգընթաց լինի ընդ ախտիս դողդոջումն և ցնորումն, հանդերձ ուժաթափութ՞ի. և 'ի մասնաւորի 'ի յարգի ունիմք զսա ընդդէմ քաղցկեղային փողացաւութ՞ի, ախոնդանոտութ՞ի, խելայուզութ՞ի, փտախտութ՞ի, անդամալուծութ՞ի, յօդուածացաւութ՞ի, արգանդացաւութ՞ի, լուսնոտութ՞ի և շնչարգելութ՞ի, և այլ սոցին նման ախտից առթելոց 'ի թուլութ՞է. զի է խթիչ կամ գրգռիչ բնութ՞ի: Ունի նաև զգործունէութ՞ի մեղմելոյ զչարութ՞ի թունից, բանալոյ զմանրամասնագոյն ծակոտկէնս մարմնոյ, և յորդելոյ զարտաշնչութ՞իս, և սատակելոյ զՃՃիս որովայնի: Չափն յերկու կշիռ ցորենոյ մինչև ցերկու տրամ, և փոքր ինչ առաւել ըստ պիտոյութ՞ի: Վարի և արտաքուստ 'ի բժշկութ՞ի քաղցկեղի, հնագոյն և նորագոյն վիրաց, շիաթիքա անուանել՞ ցաւոց յօդուածոց, ցուրտ այտուցից, գրգռման փամփշտոյ, և ցաւոց աչաց պատճառելոց 'ի տկարութ՞է: Այս գոյացութ՞ի լուծանի 'ի ձեռն կրկնահան ցքւոյ:

Քամելուս, լտ: քամելօ, իտ: տէվէ, տՃ: կէմել, կամ Ճէմել, արբ: հիւշտէր, պր: և ըստ մեզ՝ ուղտ: Է տեսակ ինչ քառոտանի կենդանւոյ, յաճախեալ յափրիկէ և յասիա, մեծութ՞ի նորա առաւել քան զձիոյ, և նուազ քան զփղաց. գլուխն և ականջքն փոքր են առ համեմատութ՞ի մարմնոյն, որպէս և տուտ նորա. տեսիլ դիմացն և հայեցուածն դաժան. պարանոցն երկայն, որպէս և որունք նորա. ողն նորա ուռուցեալ ոչ յայլ ինչ պէտս է՝ բայց 'ի բառնալ զբեռինս. ներբանք ոտիցն մսեղէն է և լայն,

՚ի գնալն յաւազուտս, և ՚ի ջուր տեղիս. բառնայ զծանրագոյն բեռինս զաւուրս 40, և 50 անընդհատ, և տակաւ ծարաւոյ աւուրս քանի մի. և ուտէ ախորժանօք զջուր փուշս և խոտս բուսեալս յաւազուտս անապատիս: Կեայ երբ ՚ի բազում առաւել քան զամս կիսոյն: Ընտակալ է բնութեբ, և հաւատացանէ զէնեան կրեալ՝ յոյժ ջունչն երկիւղ յուսէ: Սորա է տեսակ ինչ կոշեցեալ ՚ի բարբառ լատինաց՝ աւոց՝ տուօմաս. զոր խաղք՝ տուօմատուս անուանեն, և արաբք՝ բակուատել կամ էձին. և տաճիկք՝ հէձին տէվէսի. նաև հայք՝ ուղտերատեակ, կամ տաճիկ ուղտ. որ է բարեդէր մարմնով, նուրբ մոլթով, և գեղեցիկ սրունիւք. արագընթաց է յոյժ. զի ըստ ձանապարհորդաց՝ էնք երիվար, որ հաւատարեսցի նմա. և նոյնպէս կարէ ծարաւն տոկալ ՚ի ձանապարհի մինչև զաւուրս երիս: Մինչ նոցա թէպէտ և անախորժ են մերոց քմից, սակայն ոչ նոյնպէս Թուրք արաբացւոց, որք ուտեն զայն: Կաթն նոցա առողջարար է և մաքրիչ ապականութեան արեան: Ճարպք նոցա օգտեն թանչացաւութե, և կարծրապինդ ուռուցից: Լեղիք նոցա դիմակալեն փողոցաւութե. սոքունքն պատրաստեն ՚ի յոլութի դոյզն ինչ ուտելով՝ որպէս հաստատեն բազումք: Մէզքն փրատեն զընչարգելութի: Իսկ զաղտաւտքն վառեն փոխան փայտի յանփայտ անապատին հարաւոյ:

Կամէտուխ. աւն ք՚համէտուխ:

Կամմաւուս, կամ աւթաքուս աթուվիաթ՚լես, լս: Ն խաչափուռ ինչ ծովային. որոյ միան է հաստեղ և աւտրժական ճաչակելեաց, միանդամայն և դեղ Թոքացաւութե, հիւծոտական ախտին, փողոցաւութե, խոլխեցպեւոյ, և խածուածոց կատաղի շանց, և ըստ ոմանց նախնի հէղինակաց՝ ոչնի և զզօրութի հալելոյ զքարիկս երիկամանց:

Կամմիլա. աւս ք՚համմէլուս:

Կամմիլա ուսմանա. աւս ք՚համմէմէլուս ուսմանուս:

Կանթաուէլէ, իտ: մէլօք վէշխաթօուխուս, լս: քանթաուխտ, գլզ: սբէնիշ ֆլայ, անգլ: տիպպան հինտի, արբ: աէռնու, պր: գաւնաուզ պէօճէի, կամ գօսոզ պէօճէի, տճ: Ն ժկլատ ինչ ՚ի չափ բզեզի, ժահահատ, Թուռնաւոր, և երփներանգ. այսինքն կանաչ, կարմիր, ոսկեգոյն, և ոմանք երկնագոյն,

և աեաւ • որ յաճախ պատանի 'ի քաղաստան փարել-
զաւ, իպալևոյ, և գերմանիոյ • այլ հռչակաւոր քան
զամենեսին է որ լինի յապարակս և յանտառս սպա-
նիոյ՝ ուր ծնանի 'ի վերայ ծառոց հացւոյ, ուռենւոյ,
և լիանթրվենւոյ, յորմէ բնակիչք երկրին ըմբռնեալ
առաքեն 'ի վաճառ • որ վարի 'ի պէտս խարտանապե-
ղոյ կոչեցեալոյ յիտալացւոց՝ վէշէքաթօռիս, որ է մի
'ի գլխաւոր նիւթոց անոի • առանց որոյ գժուարին
է խարել կամ պաստրացուցանել զմորթս մարդոյ • 'ի
սմանէ կազմեն և ոտի ինչ ազգս կոշկեցեալ յիտալաց-
ւոց՝ թինթուառա ոտ. բանթաւխտաթօ • յորմէ վարեն
իբր գեղ ջրգոլուխէ, չնչարգելուխէ, և ախտի ջրա-
վախուխեան: Զափն յերկիւք շրէ մինչև 310 երկու
անգամ յաւուրն՝ իսան փոքր ինչ շաքարուս:

Քաննապիս սաթիվա, լտ: քաննաբէ, իտ: շանվռ,
պղ: քըմիըն հէմբ, անգղ: կպաք, կամ գէննէպ, և
կամ գըննէպ, արբ: գէնուսան, կամ շէն, և կամ
պէռ վէկ, պր: գէնսիր կամ գէննէվիր, տճ: և ըստ
մեզ՝ կանեփ: Է բոյս, որոյ ցօղունն է ուռկիլ, քա-
ռանկիւնաձև, անհարթ, բրդոտ, մէջն դատարկ, և
թեւալից, յորմէ յօրինեն զպարան, և զառաստան.
գործեն սակի նաև կտաւ: Տերևք սորա են լայն,
մեծին կանաչ, եզերահերձ, որք ձևանան իբր զթաթ
բացեալ ձեռին մարդոյ: Ծաղիկն գեղնապոյն, խակ
սերմն ձուաձև, ծանրահոտ, և խաղային. միանգա-
մայն և գեղ շահաբեր ընդդէմ հոտման հիւթոց գաղ-
ձևականի, միզարտելուխեան, և հալից աոթեւոց 'ի
հարբխոյ • զի է կակղացուցիչ, և թուլացուցիչ բնու-
թե: Զափն 'ի կէս ունկւոյ մինչև ցմի խաոն մի լիսր
ջրով: 'ի սերմանց սակի արտահանեն զիւղն, որով
օծանեն զհրով կիզեալ մասունս մարմնոյ առ 'ի զո-
վացուցանել: Նոյնպէս և կաթեցուցանեն 'ի նեղքս
ունկան 'ի բառնալ զչընջուռն նորին:

Քանէլլա • տե՛ս չիննամոմմուտ:

Քանէռ, լտ: կամպէռս, կամ կրանքիս, իտ: ա-
պուկալամպո, արբ, խարչինք, պր: չաղանոզ, լէն-
կէճ, կամ էնկէճ, տճ: և ըստ մեզ՝ խեչափուռ, կամ
խիղը, և կամ խեցգետին: Է ազգ ինչ խեցեմորթ
ձկան • որոյ գլուխն, գլխաթևն, և ոտքն են նման
կարմիր • բայց միան է ապխտակ, համեղ, և ախորժա-
կան ճաշակելեաց • միանգամայն և գեղ ընդդէմ
ապականութե տրեան, թոքացաւութե, չնչարգե-

լուԹե, և միջարգելուԹե. այլև արգելու ժամայԹքուամն երկարատև գործածմամբ: Ի գլուխս, և ի սաստիքս ոմանց ի խեցեմորԹացս գտանի քար ինչ աչաձև, կոչեցեալ լիտալացւոց՝ օքքի ոխ քանքուի, կամ կրանքիս, որոց 14 և 16 կշռէ մի տրամ, զորոյ ըներգործուԹե մարմիս տեսանել ի տառն O, ի կարգի նւրոմ:

ԿանտէլէԹէ: Ն պատրոյգ ինչ վիրատպական. որոյ են բազում տեսակք, այլ ընտրագոյնն ի նոսա կոչի՝ քանտէլէԹէ տուղէնիվէ, կամ սէմբլնչի. զոր կազմեն ի մեղրամոմէ, ի յուղոյ վարդի, և ի պիանքօճ պաչէնայի. զորոյ զվաստակս բաղադրուեն Թուղեալ ի ճարտարուԹե արուեստաւորացն, յայտ առնեմք զգործածուԹե և զօգտաւէտուԹե նորա: Ի կամիլ ուրուք վարել զպատրոյգս զայս, պարտ է նախ Թանալ զայն ի յուղ քաղցր նշոյ, և ապա հետ զհետէ մուծանել զայն ընդ միջանց խողովակին, կամ լաւ ևս ի յառնի անդամն ախտաժեւոց՝ առ ի լպրծեցուցանել, և դիւրապատրաստ յօրինել զհուսն միւն, և ի մանաւանդ ի բուժել զվէրս և զուռոյցս գոյացեալս ի նմին անդամն: Սակայն պէտ է ուշ ունել, զի եԹէ ի գործածուԹէ սորա ակամբ վչռանալ և զայրանալ ախան, հարկ է յայնժամ խակ և խակ միջահատել:

Կանքէռօ, խս: քանքէռուս, լս: կէմպել ֆաուխ, կամ աքիլէ, արբ: եէմՀՃէ, կամ երեարը, տճ: և ըստ մեզ՝ խօլխեցգեանի, կամ խլտրեննի, և կամ քաղցկեղ. տե՛ս հտ. ա. երես 357:

Կանքէռօ աբէռԹօ, կամ ուլչէռաԹօ. տե՛ս քանքէռօ:

Կանքէռօ օքքուրԹօ. տե՛ս քանքէռօ:

Կանքռէննա. տե՛ս քանկրէննա:

Կանֆօրա. տե՛ս քամբհօռա:

Կաչչիու. տե՛ս Թէրրա քամէդքում երկրաբուրԹում:

ԿասԹանէա, լս: քասԹանեօ, խս: շաԹէննեը, գղղ: չէանըլԹ, անգղ: գէհիլ կամ ասպուֆաուվա, արբ: շապարուԹ, ոկր: գէսդանէ, տճ: և ըստ մեզ՝ շագանակ: Ն պտուղ ինչ եռակելվ. որոյ առաջին կեղևն է փշալից, որ ի հասանելն ինքնին բաց ցեալ լինի ընդ մէջ: ԳոյացուԹե ատրա կամ միջուկն՝ որ է ապխատակ և կարծր՝ լինի կերակուր, նաև գեղ

լուծման արգանդն կանանց, յորում դիպուածն վռնասանակ տեռատեսական արեան հոսի հնութ ապիսակզն է անուցիչ և սեղմիչ բնութեաբ:

Կաստօռ, կամ Ֆիպէռ, լտ: քաստօռօ, իտ: քաստօռէօմ, գղղ: տէի պիվըռ, անգղ: գոնտուզ, տճ: սէկիսաղ, պր: և ըստ մեզ՝ կուղը, կամ բէշկմշկոյ: Է տեսակ մի երկաքենցաղ քաուտանուոյ՝ ի չափ վեցամսեայ խոզի, որոյ մինն կշռէ մինչև 10-20 օկայ. գլուխն նորա նման է գլխոյ լեռնային ոչխաբ, կամ չան, աչքն փոքրիկ յոյժ, ականջքն կարճ, բոլորչի, և թաւամազուտ: Բայց՝ ի վեշտասան աստղմանց կարգեցոյ՝ ի ծայրել, ունի չորս ևս մեծագոյնս հատուս. որովք կրծէ և կտրէ զփայտս, և զծառս մեծամեծս: Մորթ նորա տովտրաբար գորշագոյն. բայց պատանի և սպիտակ, որ լաւագոյն համարեալ է և տաւարել մեծագին, զի տակաւապիսա է. ունի՝ ի թիկնամէջն, և՝ ի պարանոցն է թևապոյն, փայլուն, կարծր, և երկայն իբր բմաչափ. իսկ փորն մեխրապոյն, և տաւարել կարծր. ոտքն կարճ, որոց տաւարջինքն նման են չանց, որովք վարին՝ ի տեղի ձեռաց. իսկ յետինքն իբրև զծովային խոզից ևից գրլով մատանց մնաչկաս, պատշտճեալքատ՝ ի լուլել՝ ի ջուրս. տուան ձկնաձև լերկ և կապտագոյն. համ մսոյ մանաւանդ յետին կողման մարմնոյ նորա՝ ունի զհամ մսոյ ձկան. միանուանքն պարարտ և ուժեղ. թոքն բլթակաւոր՝ որպէս և լեարդ նորա. փայծաղն փոքրիկ, բոլորակ, և կարծր, իսկ բնութենն քաղցր հեզնիկ և դիւրընտել: Ի՝ ներքոյ որովայնի կրէ քառեակ պարկս, որ է գոյացութեն ինչ թաղանթային, մէնն կարմիր, ջլաձից, խժային, ծանրահոտ և տտպահամ, միանգամայն գառն, որ լինի դեղ աղդուընդդէմ ջլային ախտանոտուածե, վերնոտուածե, արգանդացաւուածե, նուազուածե ամսական պարտուց կանանց, անդամալուծուածե, և այլոց այսպիսի ախտից առնելոց՝ ի թուլուածէ. զի է խթիչ, և խաղաղիչ բնութե: Եւ՝ ի մանաւանդ՝ ի բարեխառնել զամբոխեալ դալարչիս արգանդի, ՝ի խափանել զյղնցուածն, կամ զբռնի շարժուածն միանանց, ՝ի բուժել զառենդն որ կոչի հիսաբացուոյ՝ թիֆօ, և՝ ի նպաստել տղայոբերից: Ձափն՝ ի 10 ցարեննոյ մինչև ց30 յաւուրն՝ խառն ընդ ւ և ևցէ հաւեմայնի ջրոյ: Փոչի սորա վարի և՝ ի հաստադեղս, կամ՝ ի հաստ,

այլ թաղանթն և ջնջեք այսր գոյացութիւնն վարին յոգի գինւոյ, և՝ ի ցքուց: Ջայս գոյացութիւն խառնեցիք կոչեն՝ քաղթօռօ: Աւտապ՝ ձիւղէյտէս, կամ պէնէսաիր. և պարսք՝ օղլան աչի: Իսկ տաճիկք՝ գուռնատուզ Հաեասի: Այս կենդանի սովորաբար գտանի յեւրոպիա, և յամերիկայ, նա յաւէտ՝ ուսատան: Կերակրի՝ ի ջուրս՝ ձկամբք և խեցեմորք. իսկ՝ ի ցամաքի՝ բուսովք, ուտելով զտերևս, զպտուղս, նաև զկեղև և զփայտ ծառոց:

Քաասխա Ֆինլանդիա, լտ: քասխա, իտ: քաս, գալղ: բըրձինկ քէշլէ, անգղ: հրեաբլէմսկէ, արբ, և տճ: և ըստ մէջ՝ կասխայ: Ի եղեգնաձև պտուղ ինչ կարծրակեղև, երկայն լեր բազկաչափ, և ըստուար բնաչափ. որոյ գոյն՝ ի սկզբան՝ է կանաչ, և ապա առ սակաւ սակաւ թխացեալ սևանայ, և՝ ի միջի իւրում պարունակէ զմածուցիկ և զեաւս հիւթ ինչ թանձրամած մեղրանման քաղցր՝ ի խորշս խորշս թաղանթատեսակ, այլ խիտ անջրպետիւք բաժանեալ. յիւրաքանչիւր խորշս ունելով և կորիզս ըստուարս և ձևացեալս իբրև զկորիզս եղջերենւոյ. և այն հիւթ է դեղ ազնիւ ընդդէմ անդուրեայ որովայնի, և ամենակերպ ջերմնատուչըր տենդից, և բարբոքականութեաց. զի է զովացուցիչ, թուլացուցիչ, և մեղմապէս լուծիչ: Ձափն՝ ի կէս ունկւոյ մինչև ցերկու: Ծառ տորա բուսանի՝ ի հնդկիա, յեգիպտոս, և յամերիկա. լինի՝ ի պարտէզս և՝ ի խոնաւուտեղիս. ածի իբրև 30 ոտնաչափ. ճիւղալից է և գորշակեղև. տերև նորա թանձր է երկայնաձև և սրածայր. ծաղիկքն հինգթերթեան դեղնափոյն, և ախորժահոտ, որք փունջս փունջս վրթին՝ ի ծայրս կանթից:

Քավալլօ. տես էգուուս:

Քավավէնա. բառիս այս ըստ անդամոցն ցրցանի՝ երակ ինչ գլխաւորապէս ծագեալ՝ ի կորն թարդ մանէ լերդին, յորմէ իբրև՝ ի բնոյ չուռալ ղեն բազում երակք. որ կոչի և վէնամանա, կամ վէնա մատրէ, և կամ վէնա ռատիչէ. այսինքն երակ կաթուն:

Քարտոպէ, կամ տուչչինում էլէքթրիքում, և կամ ամուաչինթուինում, լտ: տուչչինօ, կամ տունա ճիալա, իտ: ախուքաէն, գղղ: սըքսինկ, անգղ: էլէքթրօն, յն: պէհրինպար, տճ: պահռաման, արբ: և ըստ

մեզ՝ սաթ: Ն գոյացութեն կարային, կարծր, ջոր, բեկանուտ, անպայտ, Թափանցիկ, գիւրավառ, և տապահամ. գոյն սորա սովորաբար է կարմրախատն դեղին. բայց գտանի և սպիտակ հարեալ՝ի գոյն դեղին, որ ալնուագոյն համարեալ է և առաւել Թանկագին. որ շփեալ մատամբք, արձակէ հոտ անոյշ, և յայնժամ հանգոյն մագնիսի լինքն քարշէ գլարդ և զմազ. և վասն այսորիկ անուանեցաւ քառապէ, որ է բառ պարսկական, և առաջաբանի յարդապարշ. նակ արկեալ՝ի հուր՝ վառի, և բուրէ հոտ զազիր իբրև ղհոտ կապոյ: Բազումք վկայեն և այնգեն, Թէ աա է տեսակ ինչ խիժոյ. որ սովորաբար գտանի՝ի կողմանս բրուսիոյ, նա յաւէտ յեզերս սամլանտիայ գտաւռին ընկեցեալ յալեաց պալտիկ ծովու բըռնութեամբ հիւսիսային և արևմտեան հողմոց. որ՝ի սկզբան անդ՝է լայծ, և ապա ընդերկար ծածանեալ յերեսս ջուրց ծովու այնպանայ, որ յայտ անտի է, զի յալով անգամ գտանին՝ի զանգուածն նորա միջատք տարբք, տերևք, և այլ այսպիսիք: Ն. յոյ գոյացութեան լի է իւղով, հանդերձ տապահամ և ընդական աղիւ. յորմէ յօրինեն դեղ ազդոցական ընդդէմ գլխացաւութե, սկսրութե ջղաց, և Թուխի. գ. է խթիչ բնութե: Ղափն՝ի 10 ցորեննոյ մինչև ցյ0 յաւուրն՝ խառն այլ յարմարագոյն դեղորէքսութ: Դոյնպէս և սորա ծուխն օգտակար է ընդդէմ հարբխոյ, և ցաւոց գլխոյ առնելոց՝ի ցրտոյ, յորժամ արկեալ՝ի հուր՝ ախտակիրն լինքն ձգէ ընդծուխն:

Քարեամօ. տես քհարեամուա Թինքեօռխուա:

Քարեխլակօ, լտ: քառեխլաձինէ, կամ Թէնեռւմէ, իտ: կէյրէք կամ կէմիւրաէք և կիմ գեռատակ գէմիլ, տճ: գարգուեա, տրք: և ըս մեզ՝ աճատ, կամ գեղձ: Ն ազգ մինչ մանին մարմնոյ, որ է քընքուշ քան զրտակը, և պինդ քան զմիս. տափարակ, դիւրակոր, Թաղանեթային, և անզգայ. որպիսի գտանի՝ի ունգուեն, յականջս,՝ի ծայրս կողից,՝ի խըռչափոյն,՝ի խառնուածս մարդ և՝ոսկերաց և յայլ մասունս կենդանւոյ: Բայց ոչ բնաւ տարբերի յոսկերէ, և կատարէ զգործ այնր, և բազում անգամ՝ի բարգաւաճեալ հասակին գտանոյ յոսկր:

Քարեօքհլլաեա վուլկատես, կամ ձէուժ ուռպանուժ, լտ: քառեօֆիլլաեա, իտ: սէնուաէ օֆ

Ֆիսինալ, գղղ: քէրիօքիլ, անգղ: Ե բոյս երկայն եւ բոլոր երկու ոտնաչափ, նուրբ, անհարթ, և բազմաճիւղ, որոյ տերևն է երկայն, անհարթ, կարծր, եզերատեղձ, մէջին կանաչ, և աղուամազուտ: Ծաղկին եւանէ 'ի գագաթան, և է բազմաթերնագոյն • պտուղն գնատակաձև, և երկայնականթ, ունի և կորնզս երկայնաձև: Իսկ արմատն երկայն, ալուաքուսատ թուխ, իսկ'ի ներքուստ սպիտակ, չըր չատատեալ նուրբ թելովք, զոր ճմլեալ մատամբք արձակէ զհոտ մեխակի • Հասնի է գառն մինուդայն և հասմեմային • յորմէ կազմեն դեղ միջահատական աեներից, հարբխոյ, ցաւոց գլխոյ և նուազմանարտի աւերելոց յուժգնութէ • զի է թուլացուցիչ բնութէ • և 'ի գործածութէ պարտ է պահել զչափ քանակութէ, որով սովոր եմք 'ի վար արկանել զկեղնն կոչեցեալ քինա քինա: Սա յաճախեալ է 'ի կողմանս եւրոպոյ 'ի ցանկապատս և 'ի պարարտ տեղիս՝ անդարմանի 'ի մարդկանէ • զի է ցնդական խլորիլ և աղիս:

Քարիօքհիլլուս առոմաթիքուս, կամ էուճէնիա քաւիօքհիլլաթա, լտ: կառօֆանի, իտ: ժիռօֆլէս, կամ ճէռօֆլիւէ, գղղ: քլօվըս, անգլ: արօնֆիլ, արբ: քաւանֆիլ, տճ: և ըստ մեզ՝ մեխակ: Ե փոքրիկ բևեռաձև պտուղ ինչ ծառոյ իրիք եղեալ 'ի կողմանս հնդկաց և Ճեաբօնայ, զոր ծառ մեխակաբեր անուանեն • ըստ կեղևոյն նման է ձիթենւոյ, և է բազմատեսակ, և տերևալից • արտաքրէ ծաղկիկս բազմաթիթև • որք զառաջինն սպիտակ են, յետոյ կանաչագոյն, հուսկ յետոյ 'ի գոյն կարմիր փոխին և պնդանան, և յայնժամ են ախրատէս մեխակ • զոր բնակիչք երկրին սկսանին ժողովել յամենայն հոկտեմբերի մինչև ցփետրվար, և ջրատցուցանեն յարևու, որք լինին մինչև դեղնին, անուշահոտ, և սրտհոտ, որք և ղեղու ծաւքողին կիզեն • յորոց գործեմք դեղ ազդու ընդդէմ ճնատակար հևութոց, տկարութէ ստամոքսի, և գլխոյ և կաթուածոց լեզուի, զի է խթիչ բնութ: 'ի սմանէ եղուզանեն նաև զիւղ ինչ մինչև կարմիր սատկահոտ, և կարի սրտհոտ, միանգամայն և դեղ ճեղմիչ ցաւոց ստամանց: Ձսկին յերիք չթէ մինչև ցց, զոր պարտ է կաթեցուցանել 'ի վերայ դոյզն ինչ բամբակի և դնել 'ի ծակոյին փտեալ ատամանն:

Քարպուն[illegible]լուս, լտ: քաւռպօնկօ, կամ քառ-

պունքօ, իտ: իւմուռճակ, իւմռու, տճ: գուպպէ, արբ: և ըստ մեզ՝ ելունդն կամ պալար ժատախտին. է այտուց ինչ դժնդակ, և սաստկակսկիծ, որ սովորաբար 'ի վեր երևի յաճուկս, յանթատակս, կամ յանութս, յետին կողմունս ականջաց, և 'ի խռչափողս, և տոչորեալ ապականէ զհիւթս մարմնոյ, որ և բազում անգամ սպանանէ զմարդ:

Քարվի, կամ քառում քառվի, լտ: քառվի, կամ քօմինօ թէտէսքօ, իտ: քէրէվէ, անդղ: գէֆէ քիմեօնու, կամ ֆռէնկ գիմեօնու, տճ: Է բոյս բազմացօղուն՝ բուսեալ յեւրոպիա և 'ի գերմանիա իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութ՟: Տերև նորա պայծառ կանաչ է և եզերահերձ. ծաղիկն սպիտակ, հինգթերթեան և խորտաբորտ. բերէ և սերմն երկայնաձև, դարոնագոյն, տապահամ, համեմային, միանգամայն և կծանօղ լեզուի: Իսկ արմատն երկայն, պարարտ, սպիտակ, և քաղցրահամ: Այս բոյս առատ է ջերմահամ իւղով, և ցնդական աղիւ. որոյ սերմն 'ի լատինացւոց կոչի՝ սէմէն քառվի. զոր վարեմք 'ի դիպուածս փքային խթից, միջահատական տենդից, և տկարութ՟ ստամոքսի առթելոց 'ի թուլութ՟. զի է խթիչ բնութ՟: Չափն փոշւոյ 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60. խառն ջրով, կամ այլ յարմարաւոր դեղորէիւք: Իսկ չափ խաշուին պարտի լինել ունկի մի ը՟ լիտր մի ջրոյ, զոր օրէն է եռացուցանել խուն ինչ: Ունի և մասնաւոր ինչ գործունէութ՟ 'ի յաճեցուցանել զկաթն կանանց:

Քարտամօմում մինուս, կամ ամօմում քարտամօմում, լտ: քառտամօմօ մինօռէ, իտ: բրթի քառտամօմ, դղղ: լէսսըր քարտէմըմ, անդղ: գագուլէ, տճ: հապպէհան, արբ: հայլ, կամ հիիլ, պր: և ը՟ մեզ՝ շուշմիր կամ հիլ: Է պտուղ ինչ չոր, մաշկատեսակ, եռանկիւնաձև, սրածայր, և սպիտակ, ունելով 'ի միջի հատս մանունս, կարծրս, շիկակարմիրս, անուշահոտս, և ջերմահամս. զորս 'ի բաց հանեալ 'ի պտղոյ անտի՝ 'ի վար արկանեն 'ի դիպուածս տկարութ՟ ստամոքսի, և ջղաց, և 'ի մասնաւորի ցաւոց որովայնի առթելոց 'ի փքոտուէ՟, զի է խթիչ բնութ՟: Բոյս սորա բուսանի 'ի հնդիկս, և տճի իբրև զփոքրիկ ծառ. տերևք նորա մթին կանաչ են և սրածայր, որք երեք երեք ելանեն 'ի վերայ միոյ կանթի: Կայ և տեսակ ինչ այսր պտղոյ. զոր լա-

ինք՝ քաւուամամուամ մասեուս կոչեն, որ Թէպէտ մեծ է յոյժ, սակայն ըստ մասին ներգործուԹեանն սաուրին է քան զաւաչինն:

Քարտխաշճիա, լտ: իւրէք աղլուխը, ամ: և ըստ մեզ՝ սրատիսօԹուԹիւն. տես հա. ա. երես 344:

ՔարտիՀիատէ, լտ: իւրէք ԹուԹուշմասը կամ իւ֊ ֆիւնէԹի, ամ: մուհրիւքանի քայլպ, արբ: կիրմի տիլ, պր: և ըստ մեզ՝ բորբոքուման սրտի. տես հտ. ա. երես 93:

Քարտուս պէնէտիքԹուս, կամ չէնԹատուուէա պէ֊ նէտիքԹա, լտ: քաւսօ սանԹօ, իտ: շաւսօն պէնի, գղղ: պլէսսըտ Թհիսսըլ, անգլ: չէֆքէՀ օԹու, ամ: լահլահ, արբ: Ի բոյս ինչ, որոյ ցօղունն է երկայն եւր երեք ոտնաչափ, սուուսր, բազմաճիւղ, և բըր֊ դալից: Տերև սուր լայն է և հերձուտ՝ նման ըս խմիք տերևոյ Թարթաքսաքուամ անուանեալ բուսոյ, և է փշա֊ լից: Ծաղիկքն դեղնագոյն, և հերձուտ, որք փունջս փունջս վՀԹին՝ ի վերայ գնուտակաձև, և Թեփալից հատիկ. բերէ և սերմն բամբակալից, մոխրագոյն՝ ի ձև փոքրիկ մեխակի: Խակ արմատն փոքրիկ է և նուրբ: Բուսանի յամենայն ուրեք՝ ի լերինս և՝ ի դաչտավայրս: Ի է խաղով և գոյացական աղիս. ո֊ րոյ տերևն եփեալ՝ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է մի֊ ջահատական տենդից, ախտից ստամոքսի, ջրգողուե֊ նուտպուԹեանն դաչտանի և ցրտահարուԹեան. զի է մեղ֊ մապէս Թուլացուցիչ և քրտնեցուցիչ բնուԹեամբ: Ջաւին՝ ի վեց տրամ մինչև ցուԹ խառն ընդ մի֊ ևսր ջրոյ. և՝ ի մանուտրի զօրէ՝ ի ստատկել զձգիս որովայնի: Ջնոյն ունին գործունէուԹիւն սերմն և՝ ի ցքահանէ եղուզեալ ջուրն:

Քարդհարիատս, կամ քանիս մատինուս, լտ: բէչէ տի քանէ, կամ քան մատինս, իտ: ռըքէն կմ կուան չինէն տը մէռ, գղղ: հաւէ, անգլ, և սպան": գէօբէք պալըղը, ամ: գէլսպ իլ պահրի, արբ: և ըստ մեզ՝ չանաձուկն: Ի մեծ և ահապնատեսիլ ձուկն որոյ մին կշռէ մինչև 1000 օխայ, կամ ևս աւելի. գլուխ նորա նման է գլխոյ շան, յորմէ կալաւ և զանունն. բերան երկայն և լայնաբաց. ատամունքն մեծ և սա֊ փարակ, սղոցաձև և սրածայր, աչքն լայնաբաց. տուան երկայն իրը մի և կէս ոտնաչափ և երկձիղ: Երկու Թիակաձև Թևս ունի, որք ծառայեն նմա՝ ի լողալ, և է կատաղի յոյժ և գիշակեր. և սակն Թէ

ամբողջ կլանէ զձուկն, զանասունս, և զմարդ: Իսկ միսն թէպէտ պարարտ է յոյժ, այլ անհամ, զորոյ զճարպն վառեն 'ի կանթեղս փոխանակ ձիթոյ. այլ ուղեղ նորա չորացուցեալ և փոշիացուցեալ՝ լինի դեղ երիկամնաժետութեան: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60. և ըստ ոմանց՝ օգտէ և տղայաբերից:

Քարօթա, կամ տաուքուս քառօթա, լտ: քառօթ, դղղ: քէրրըթ, անգղ: էլաֆօս, կամ վօսկօ, յն: կէզար, կամ լաքլավին, կամ ճէզէր կամ կէզի, կմ ճէզար, արբ: զէթզէմին, կամ կէզզէռ, պր: հավուճ, տճ: և ըստ մեզ՝ գազար, կամ ստեպղին: Է արմատ ինչ ստուար, երկայն, բոլորակաձև, սրածայր, պարարտ, մսալիր, կակուղ, և քաղցրահամ, զոր և ուտեն իսկ. գոյն նորա սովորաբար է կարմիր, բայց յոմանս տեղիս լինի և դեղին, սպիտակ, և կապտագոյն. յորմէ կազմեն և դեղ միզարգելուլութեան, և փորհարութեան առթելոց 'ի յուժգնութեան. զի է սնուցիչ և թուլացուցիչ բնութեան, և 'ի մասնաւորի 'ի լուծանել զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ և 'ի յորդել զարիւնն դաշտանի: Չափն յութ տրամէ մինչև ց12 խառն ընդ մի և կէս լիտր ջրոյ: Բոյս սորա է երկայն իբր երեք ոտնաչափ, բոլորակաձև, սակաւաբուրդ, և մէջն դատարկ. տերևն կանաչ, եզերահերձ, թաւամազուտ, և հաճոյահամ, միանգամայն և դեղ առողջացուցիչ վիրաց. իսկ սերմն հոտաւէտ, և կծուահամ. յորմէ յօրինեն դեղ ազդու ընդդէմ աղտեղալի վիրաց, և խլրդենւոյ. զի է խթիչ և ճճէհալած բնութեան:

Քաքաօ, կամ թհէօպրօմա քաքքաօ, լտ: նոյնպէս իտ, գղղ, և գերմ: չօքօլէյթ նըթ թրի, անգղ: և ըստ մեզ՝ գագաօ: Է պտուղ ամերիկեան մեծութեան 'ի չափ հասարակ սեխի, երկայնաձև, սրածայր, և աղուամազուտ. և 'ի միջի ունի նշաձև և մաշկակեղև հատս բազումս, և 'ի մէջ նոցա գոյացութիւնք սեաւք, իւղայինք, և հաճոյահամք, յորոց խածղեալ՝ և խառնեալ ընդ այլ նիւթս, յօրինեն զըմպելին կոչեցեալ չիօքքօլաթա: Կազմեմք 'ի սոցանէ նաև դեղ ազդու ընդդէմ կոկորդային հազի, ոմանց խթից, երիկամնաժետութեան, դժուարամիզութեան, վիրաց փամփշտոյ, արիւնային փորհարութեան. այլ և լուծանէ զքար եթէ գտցի ընդ անցս միզի. զի է սնուցիչ, կակղացուցիչ և լպրծացուցիչ բնութեան: 'Ի սմանէ

ելուզանեն զիւղ ինչ թանձրամած, զոր իտալացիք կոչեն պութիռօտի քաքաօ, այսինքն կոդի գագաօի. զոր մարթ է 'ի կիր արկանել 'ի դիպուածս ճեղքուածոց մորթոյ, այտուցից պտկանց ստեանց կանանց, խթից սրբանին, և կոյր թանչից: Ծառ սորա զոր կոչեն՝ քաքավէլէ, միջակ է ըստ երկայնութ̄ և ըստ թանձրութ̄. տերևն նման է տերևոյ նարնջոյ, բայց երկայն և սրածայր քան զայն, իսկ ծաղիկն լայնաբաց է և դեղնագոյն:

Քաքէսսիա, իտ: միճազսըզլը,ք, կամ հաստամիճազ, տճ: սուիլքըիէ, արբ: և ըստ մեզ՝ ախտագնութ̄, կամ դժգունութ̄. որ է երկարատև դըժգունութ̄ ինչ դիմաց հանդերձ տկարութ̄, և դըժուարաչնչութ̄:

Քաքթուս օբունթիա, կամ օբունթիա, լտ: Ֆիքօ տ' ինտիա կմ Ֆռիթթէլլէ, իտ: Ֆիկիէ տ' էնտ, կամ ռագէթ, և կամ քառտաս, գղղ: բրիքլի բէյր, անգղ: թին սառաֆէնտի, կամ թին պիշօք, արբ: թիքէնլի ինճիր, կամ հինտ ինճիրի, տճ: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ թուզ հնդկային կամ թուզ փշալից: Պտուղ ինչ երկայնաձև, թանձրակեղև, կանաչագոյն, և փշալից. զոր 'ի բաց հանեալ՝ զմիջինն ողջոյն ուտեն, որ է թամբալից, մածուցիկ, դեղնագոյն, և քաղցր իբրև զթութ, միանդամայն և զովացուցիչ բնութ̄. ունի և կորիզս թխագոյն, ոսպնաչափ մեծութ̄: Բոյս նորա բուսանի 'ի հնդիկս, յափրիկէ, և յեգիպտոս, լինի 'ի պարարտ և 'ի խոնաւ տեղիս. աճի իբրև զծառ փոքրիկ, այլ առանց ոստոց ամենևին, և փոխանակ ոստոց արձակէ տերևս սակաւաքանակս 'ի վերայ իրերաց, որք են մեծ լայն, և երկայն 'ի չափ ոտին մարդոյ, թանձր, ջղալից, կարծր, կանաչ հարեալ 'ի գոյն կապոյտ, պալարալից, և փշալիր. մէջ նոցա մսալիր է և խըժային, միանդամայն և դեղ ցրուիչ այտուցից, մեղմիչ ցաւոց, և ձգիչ. զոր ընդ մէջ բացեալ, դնեն 'ի վերայ վշտագնեալ մասին մարմնոյ:

Քաֆֆէ արապիքա, լտ, քաֆֆէ, իտ. և գղղ, անգղ: պուն, կամ ահուէ, և կամ պըն, արբ: քահվէ, տճ: և ըստ մեզ՝ սուրճ: Է պտուղ ինչ փոքրիկ, ոլոռնաձև, կարծր, խողովակաւոր, խժային, փոքր մի դառն, մաշկապատ, և կանաչագոյն, այլ 'ի հասանելն փոխի 'ի գոյն մոխրոյ. ունի և զիւղս առատս

և զաղս ցնդականս: Կրկնակի է որակութիւն սորա, այսինքն օգտակար, և վնասակար. քանզի եթէ չափաւորապէս արբեալ լիցի երկու կամ երեք անգամ յաւուրն, օգտէ մարսողութեան, ծանրութեան գլխոյ, և զդաստութեան մտաց, և փոխանակէ զտեղի քնոյ, մինչև յերկար տքնութեան ոչ ինչ նեղութիւն զգալ: Իսկ չափազանցն՝ վնաս է ջղաց, և ստամոքսի, երբեմն և պատճառէ զանմարսութիւն, և զջղային դժուարամարսութիւն, և երբեմն ևս զկաթուածս, և զանդամալուծութիւնս, և ևս զբաղխումն կենդանական ոգւոյ. զցնցումն մկանանց և ջղաց, և զախոնդանոտութիւնս. զի է խթիչ բնութեան: Ծառ սորա բուսանի յերջանիկն արաբիա, 'ի հնդիկս և յամերիկայ, աճի միջակ ըստ մեծութեան. կեղև նորա նուրբ է և գորշագոյն, և տարրացեալ ընդ բնոյն. փայտն թիւրաթեք, և բեկանուտ. տերևն մշտադալար, և խիտ՝ նման ըստ իմիք վայրի շագանակենւոյ. իսկ ծաղիկն սպիտակ, շքեղատեսիլ, և հոտաւէտ, որք երկու երկու բուսանին 'ի վերայ միոյ կանթի. և իւրաքանչիւր ծաղիկ արտադրէ մի միայն պտուղ կեռասաչափ մեծութեան, որ այն ինքն է սուրճ: Գտանի և յեթովպիա, որ գերազանց է քան զամենեսին, և այնչափ իւղային, զի յորժամ եփի՝ իւղն 'ի կայլակս փայլակս ծածանի յերեսս ջրոյն. վասն որոյ նոքին իսկ քաղաքապետք և մեծամեծք երջանիկն արաբիոյ զայս սուրճ ըմպեն:

Ի, Քէլիտօնիում մաեուս, լտ: քէլիտօնիա մաճճիօռէ, կամ չէլիտօնիա, իտ: էքլէռ, կամ կռանտ քէլիտուան, գղղ: սէլէնտայն, կմ կրէթըր սէլէնտայն, անգղ: մամիռան քէպիր, արբ: պէիւք հէլալիէ, կամ պէիւք գռլանկըճ օթու, տճ: և ըստ մեզ՝ մեծ ծիծեռնախոտ: Է բոյս դառնահամ՝ բուսեալ 'ի ցանկապատ տեղիս և 'ի խրամս որմոց իբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութեան: Տերև նորա նման է տերևոյ ագուիլէճիա կոչեցեալ խոտոյ, բայց մեծ և յղկեալ քան զնա: Ծաղիկն դեղին և չորեքթերթեան. պտուղն եղջերաձև, և 'ի միջի ունի սերմունս մանունս, որք բերեն զնմանութիւն մեկոնի: Իսկ արմատն թելալից, և ստուար 'ի չափ ճկոյթ մատին մարդոյ. միանգամայն և դեղ ջրգողութեան, դալկան, ախտագնութեան, և ախտից մորթոյ. զի է մեղմապէս խթիչ, և միզիչ բնութեան: Չափն մի ունկի՝ ընդ մի լիտր ջրոյ: Զնոյն գործունէութիւն ունի 'ի ցքահանէ

ելուզեալ ջուրն։ Նախնիք 'ի կիր արկանէին 'ի ջրոյ ատի 'ի փարատել զցաւս աչաց, և 'ի սրել զտեսութիւնս. բայց այժմ սակաւ 'ի գործ արկանի յարևմուտս։ Է նորա և այլ տեսակ, զոր լատինք՝ քէլիտօնիում մինուս կոչեն. որ ամենայն որպիսութ՟ք՟ն է նման առաջնոյն, բայց միայն փոքրագոյն լինի քան զնա։

Քէռմէզ. տե՛ս քօչ չիօնէլլա։

Քէռմէզ մինէռալէ, կամ թէռմօսսիտօ տի անթիմօնիօ սօլֆուռաթօ ռօսսօ, իտ։ թհէռմօսսիտում սթիպիի սօլբհուռաթում ռուպռում, լտ։ օսսիտօ տ՝ անթիմօան իտռօսիւլֆիւռ ռուժ, գղղ։ ռէտ սըլֆըրըտ թհէռմօզիտ օվ էնթիմընի, անգղ։ գռմզ մատանէ, տճ։ Է բաղադրական նիւթ ինչ մթին կարմիր, և անհոտ, կազմեալ 'ի յանթիմօնէ, և յիւղոյ շնչբորակի։ Կրկնակի է որակութ՟ի սորա. քանզի եթէ առցէ ոք 'ի սմանէ երեք կամ չորս ցորենաչափ երկու կամ երեք անգամ յաւուրն, լինի բնութ՟ թուլացուցիչ, միանգամայն և դեզ փարատիչ բորբոքման թոքոց, և լանջամաշկի, կշտացաւութեան, շնչարգելութ՟ն, հնագոյն հազից, և հարբխոյ իջելոյ 'ի կուրծս, և այլ սոցին նման որոգայթաւոր ախտից առթելոց յուժգնութ՟է։ Եւ 'ի մասնաւորի ախտից մորթոյ, ոտնառութ՟ն, ցաւոց յօդուածոց, և այտուցից մսանաց։ Իսկ չափազանցն՝ տաղտկացուցանէ, ործացուցանէ, և լուծանէ։

Քիլուս, լտ։ քիլօ, իտ։ քիլօս, յն։ և ըստ մեզ՝ մամաց, որով անուամբ իմանի՝ կատարելագոյն մարսեցեալ զուտ հեղուկ սպիտակորակ մասն կերակրոյ՝ որ 'ի ստամոքսէ իջեալ 'ի խախացոցն՝ անդէն ստանայ զիսկական զիւրն բնութ՟ի միջնորդութ՟ բնաւորական զօրութ՟ն խախացոցի, և լերդի, որ պատեալ կայ զխախացոցիւ. և անտի մասունքն առաւել ոգեղէն՝ նրբագոյն՝ և լոյծ, ցնդեալ մասնաւոր իմն ջերմութ՟ սպրդեալ ընդմտանեն 'ի ներքին ծակտիս մերձադիր մարմնոյ. և այդպէս ճապաղեալ տարածի ներգործութ՟ի նոցին ընդ մարմինն բովանդակ, յորմէ և զհետ գայ իսկ և իսկ ստացումն զօրութ՟ն 'ի ճաշակել կերակրոյ, կամ ըմպելւոյ. բաց յայսմանէ և երակք անուանեալ մեսերականք, և կաթնեղէնք, ծծեալ զհիւթն զայն յստակագոյն՝ գաղտնի իմն ճանապարհաւ սողեալ ընդ մէջ ողանց քամակին,

մտանեն յերակս կոչեցելս ստորանրակեանս, և խառ-
նեալ ընդ արեան, փոխին ապա առ սակաւ սակաւ
յարիւն, և արիւնն փոխի հետզհետէ 'ի մարմին.
այսինքն՝ 'ի միս, 'ի ջիղս, 'ի նեարդս, 'ի թոքս, յու-
ղեղն և 'ի կենսական ոգիս: Իսկ մնացեալ մասունքն
դրտալից, և հմագոյն՝ ընդ ոլորտս աղեաց անցեալ
վանին արտաքս: Բայց գիտել արժան է յայսմ վայ-
րի, եթէ մամացն 'ի վերոյիշեալ ստորանրակեան ե-
րակունս խառնեալ ընդ արեան բազմապատիկ շա-
ռաւիղօք, և ճիւղօք շրջշրջեալ ընդ մարմինն բովան-
դակ, և բարիոք ևս եփեալ զտի 'ի յաւելորդաց որք
անպիտան են առ սնունդ. Նախ՝ 'ի ժամանելն 'ի
լեարդ արտաքս վանէ յինքենէ զմաղձ իմն աւելորդ,
զոր ընկալեալ բուշտ մաղձին՝ հեղու յաղիսն. և այս
աւելորդ մաղձն ունի զերրեակ պաշտօնս. Նախ ծա-
ռայէ 'ի լուծանել 'ի հեղուկս զայլ մամացս: Երկ-
րորդ՝ 'ի գրգռել զաղիսն առ 'ի դուրս վայթել զյա-
ւելուածս: Երրորդ՝ հասեալ յերիկամունս 'ի բաց
մերժէ յինքենէ զհմագոյն, և զթանձրախիտ հիւթն,
և միանգամայն զայլ յաւելուածս, որք խառն ընդ
իրեարս անցեալ գնան 'ի մէզ. և սակս այսորիկ պատ-
ճառի ներհուն բժշկաց գործ է քաջայայտ ճանաչել
'ի միզէ զներքին զիարդն արեան: Դարձեալ, գտա-
նի և այլ իմն աւելորդ հիւթ անուանեալ աւիշկ,
որ ուրոյն զատեալ պահպանի յաւիշկական անօթս
մասնաւորապէս առ 'ի ոռոգանել զցամաքուն արեան
ըստ պահանջելոյ հարկին: Երկրորդ ժաման գտեալ
'ի թոքսն՝ զօրէն օդոյ արտաքս շնչին ձանձախարիթքն
կամ մեղծքն: Հուսկ յետոյ հիւթս այս եկեալ 'ի
սիրտն և 'ի լեարդն, զգենու զվերջին կատարելա-
գործութի, այսինքն զկատարեալ արիւնացումն:

Քինաէ, կամ ռատիքս քինաէ, կամ քինա, լտ: չի-
նա, կամ ռատիքա տի չինա, կամ չինա նօտօզա, և
կամ քինա նօտօզա, իտ: էսգին, կամ սգին, և կամ
սալսըբարէյլ սգին, գղղ: քինէ ռութ, անգղ: չէօբ-
չինա, տճ: խաշապսին, արբ: Է արմատ ինչ սինէաց-
ւոց՝ ստուար իբրև զբազուկ մանկան, ոստալից,
կարծր, ծնրաւոր, թիւրաթեկ, մսալիր, մոխրագոյն
'ի ներքուստ, իսկ արտաքուստ դեղին, հարեալ 'ի
գոյն կարմիր. չունի մասնաւոր ինչ հոտ: Ընտիր հա-
մարի՝ եթէ իցէ սպիտակ արտաքուստ, ծանր, և
կարծր. յորմէ կազմեմք դեղ ախտից գաղղիականի,

և ելեւիանդականի. և ՚ի մանաւորի ոտնաւորի, յօդաւածացաւութիւն, և բորոտութիւն. զի է մաքրիչ արեան՝ թուլացուցիչ և քրտնեցուցիչ բնութեամբ: Ջաւին ՚ի ջուրս տրամ. մինչև ցճ, խառն ընդ երեք լիտր ջրոյ, զոր պարտ է եռացուցանել և ՚ի կիր արկանել զօրէն սալսաբարիլիան: Բոյս սորա բուսանի ՚ի էլն, ՚ի Ճիաբօն, ՚ի պարաս, և ՚ի Հնդիկս, լինի յանտառս և ՚ի դաշտավայրս. արմատէ ոստս կամ բարձունակս փայտային, յօդաւորս և վիշաւորս, որք տարածին ընդ երկիր և պատատին զծառուովք հանգոյն բալենւոյն: Տերևք նորա մեծ են և արտաձև նման ըստ իմիք կեռասենւոյ: Ծաղիկն ելանէ առ կանթիւ տերևոյն, և է վեցթերթեան, ողկուզաձև, և ժժգոյն դեղին: Իսկ պտուղն ոսկեգոյն, մեծութեամբ ՚ի չափ կեռասենւոյ. ունի և զկորիզս ոսկնաձևս: Այս բոյս կոչի ՚ի լատինացւոց՝ սիլաքա քինա:

Քինա քինա. տե՛ս քինքհօնա օֆֆիչինալիս:

Քինքհօնա, կամ չինքհօնա օֆֆիչինալիս, կամ քինա քինա, կամ քօռթէքս բէրուվիանուս, լս: քինա, կամ քինաքինա, և կամ քինա տէլ բէռու, և կամ քինա առանչնաթա, իտ: քէնքինա, գղզ: բէրուվիկն պարզ, կամ տհիտատոք, և կամ եէանիլթ՚ս պարզ, անգղ: գնա գնա, տճ: կըշռ իլ տիւնեա ճէատ, արբ: և բատ մեզ՝ դառնիչ բերուայ, կամ կեղև բերուայ: Է գերահռչակ կեղև ինչ մեծին կարմիր, նմանեալ գոնով կինամոնի, որ բազմատեսակ է յոյժ բատ այլ և այլ օդոյ գաւառացն ակնապիտացեալ որպէս կուգէ, այլ ընտրագոյն համարի եկեալն ՚ի բերուայ և ՚ի լօսատ քաղաքէ ամերիկոյ. յորմէ և ծառ նորա առ լատինացիս յորջորջի՝ առպօռ չինքհօնա, կամ առպօռ ֆէպրիֆուկա, այսինքն ծառ տենդահալած: Գերազանց համարի, եթէ նոցէ նուրբ, մեծին կանաչ գագոյն, և իբր քարաքռասպատ արտաքուստ, և դարունագոյն ՚ի ներքուստ. ծանր, չոր, բորբոսած հոտ, և դառնահամ, միանգամայն և սեղմիչ: Այս կեղև՝ գերահոչակ է զօրութ քան զամենայն բժշկական բուսով. զի ցրուէ զախտարծարծ հիւթս խառնելը յարեան. կազդուրէ զթուլութեն ջղաց, միանաց, և ստամոքսի, զարթուցանէ զախորժակն, բարեկարգէ զդործոզութիւնս աորին որովայնի, բարեխառնէ զամբոխեալ հիւթս մարմնոյ, արգելու զյորդաուսաց հատուածս շարաւոյ, քրտանց, սալմի և մկզի. նորոգէ

զոյժն տկարացեալ յերկար հիւանդութենէ, արծարծէ զազդեցութիւն փորային հիւթոց. բժշկէ զախտս ջղաց, աւիշկեան անօթոց, և մանրամասն երակաց, և ևս զանդամալուծութիւնս, զցաւս գլխոյ, զլուսնոտութիւն, զթոքաժէտութիւն, զփորհարութիւն, և զթանչացաւութիւն. նոյնպէս և ապաքինէ զհնագոյն վէրս քաղցկեղայինս, զխլրդենիս, զարտասուաբեր ախտն աչաց, զանհնարին հիւծութիւնս մարմնոյ, զհազս խոնաւս, զարիւնային հոսումն որովայնի, և զայլ սոցին նման ախտս առթեալս 'ի տկարութէ, և 'ի թուլութէ. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնութբ: 'Ի վեր քան զամենայն փարատէ զտենդս միջահատականս, և պարբերականս, և 'ի մասնաւորի երկօրեայ՝ եռօրեայ՝ քառօրեայ՝ հինգօրեայ, և բէռնիչիօզա անուանեալ տենդս: Նոյնպէս և շահաւէտ է 'ի դիպուածս ջղական տենդից կոչեցելոց յիտալացւոց՝ Ֆէպպռէ նէռվօզա, կամ մալինեա, փտախտութէ, խաղաւարտաւոր ջերմախտից, և ծաղկանց, մանաւանդ եթէ ընդ ախտիցս զուգընթաց գտանիցի քիրտն խժային, գողգոջումն վկանանց և ջղաց, գարշահոտութիւն ապաւառի, սևութիւն և չորութիւն լեզուի, նուաղումն զարկի բազկի, ևն: Բայց գիտել պա՛րտ է, զի չէ՛ օրէն ախտակրին իսկ և իսկ 'ի փարատիլ 'ի նմանէ միջահատական տենդիցն՝ զանց առնել զգործածութեամբ նորին, այլ պա՛րտ է յարատևել առ քանի ինչ շաբաթս: Մ՝եք զգերակայ դեղս զայս տամք ըստ կերպի փոշւոյ, կամ նաև իբրև խաշու: Եթէ իբրև փոշի, պա՛րտ է շինել 'ի 15 կշիռ ցորենոյ մինչև ցութ տրամ՝ վեց կամ ութ անգամ յաւուրն: Որչափ առաւել լոսեսցես 'ի փոշի մանրամաղ, այնչափ ազդու, և զօրաւոր լինի ներգործութիւն: Իսկ եղանակն զոր պահեմք 'ի տալն զխաշուն, է այս: Ա՛ռ ունկի մի՝ 'ի խոշոր փոշւոյ աստի, յաւելլով 'ի նոյն զլիտր մի ջուր հասարակ, և եփեա՛ եռացմամբ իբր քառորդ մի ժամու. յետ քամելոյ տո՛ւր հիւանդաց ժամէ 'ի ժամ երկու ունկի՝ կամ ևս աւելի մինչև լիցի 75 տրամ յաւուրն: Ընդ այսոցիկ գիտել արժան է, զի եթէ այս կեղև տացի կամ իբր փոշի, և կամ իբրև խաշու, բազում անգամ վնասէ 'ի գրգռութիւն դիւրաշարժ ստամոքաց կարի իմն քընքուշ ախտաժետաց: Եւ ընդ հակառակն՝ այսպէս ախտաժէտք յօժարութբ առնուն զնոյն կեղև քինա

քննակ ինքնուզիանէ ա ֆռէտտօ. ոյսինքն թրմոց 'ի ցուրտ ջուր: Ջայս եՐէ կամիս առնել, այլ զնոշ ըր փոշի կեղևոյս ըստ կշռոյ ունկւոյ մինոյ՝ 'ի լիտր մի ցուրտ ջրոյ. զկնի 24 ժամուց՝ հեղ զդուշութիւ յայլ անօթ ապակի, այնպէս՝ զի մի խառնեսցի մրուրն ընդ պայծառ հեղանիւթոյն. ապա յաւէլ 'ի սոյն զի կամ զերկու ունկի ջուր նարնջոյ, և տուր ըմպել հիւանդին երկու կամ եռեք անգամ յաւուրն զնչնու երից ունկեաց: Դարձեալ՝ ունի ևս մասնաւոր գործուանէութի 'ի յանփութ պահել զվէրս հնացեալս, փոքր ինչ ցանելով և եթ զսոյնս երկու անգամ յաւուրն: Նոյնպէս է դեղ պահպանիչ առաջնոց, և ընաերոց 'ի նեխուածէ: Ա յլև արժան համարիմ յուշ առնել և զսոյն, զի քանիցէ տէրէնքօ անուանեալ բդեշխն բերուայ յամին 1640, և 'ի 17 մայիսի, ծանոյց 'ի սպանիա զգործածութի, և զշահաւէտութի այսր կեղևոյ. յորոց էանց յիտալիա, և 'ի գաղղիա, և ապա յանգղիա. հոլսկ յետոյ յասիա, ուր յաւելք քան զսոյն անծանօթ էին առեներէն: Ծառատոր յաճախ բուսանի 'ի կոզմանս բերուայ. լինի 'ի լերինս և յանբեր տեղիս. ածի 'ի չափ մեծութի կեռասենւոյ: Տերև նորա է բազմատիպ, նրբայլիկ, և շուրջանակի սղոցաձև առաջնատորեալ: Ծաղկին երկայնաձև, և կարմիրերանգ: Իսկ սերմն նշաձև, և սպիտակ:

Քլավալուսօռիա. ըստ անդամոցն՝ է մին յեղջերուց եղջերաց:

Քլավիքուլա. է անուն երկուց ոսկերաց կրծոց, որք են կոր օրպէս զսաուն Մ:

Քլէմատիս ուէքթա. տե՛ս Քլամուլա:

Քլօռոզի. այսպէս անուամբ իմանի՝ ախտ ինչ մարմնոյ. որ է ախտ ինչ կանանց. զորոյ զնչանակութենն մարթիս տեսանել հտ. ա. գլ. ժբ. երես 195:

Քհալինպա, կամ սինոճնիմիա, լտ: աչքհաւօ, կամ մատեէ, իտ: տոխէ, գղզ: սթիլ, անգլ: սիտէռօ: Ին: պուլատա, արբ: չէլիկ, տճ: և ըստ մեզ՝ պրոպատա, կամ պռոպատա: Է երկաթ տատիկաւէ, կարծր, դիւրաբեկ, և առաձգական, որոյ առենաւորք փընշեն՝ որ կազմի 'ի խարտուաձոյ պողպատի, լինի դեղ Ջղային դժուարամարսութէ, ախտնդանտութէ, Ջրգողութէ, սկարրութեան տամոքսի և

ջրից, նուագուԹեան ամենակեն պարտուց կանունց, Լացանաց աւիշկեան անօԹոց, լերդի, վայծեզան, և այլ ընդերաց, Թանչախատուն աքօտպուԹիւն, խուլական ուռուցկից, դալկան, ախտից արգանդի, և գործադանաց, և այտուցկից սրունկից, և ոտից. և 'ի մեծ նաւորի 'ի յարդի ունիմք զաս 'ի դեպուածս անէմիա անուանեալ ախտի, գժգունուԹեան, երկարատեւ հիւանդուԹե, և այլ ամենակերպ խօԹուԹեց առԹելոց 'ի ԹուլուԹէ կամ 'ի տկարուԹէ. զի է խըԹիչ, զօրացուցիչ, և բացողական բնուԹիւ: Այլև ցրուէ զինասաբեր հիւԹս խառնեալս յարեւն, առատիկ զործուն և զձկիս որովայնի, նորոգէ զյաճն տկարացեալ յերկար ախտակրուԹէ, և անօարէ զԹանձրամածուԹիս արեան, և տայ նոցա ազատ և համարձակ ընԹանալ 'ի շրջանս երակաց: Ձաւին 'ի 20 կշռի ցորենոյ մինչև ց30 խառն ընդ այլ յարմար ուտելոց. զայս չափ վասն չափահասից. նակ մատաղ մանկանց 'ի 6 ցորենոյ մինչև ց16, և փոքր ինչ առաւել ըստ պիտոյուԹէ: 'Ի փոշւոյ առ ախ ընդ քնաի, կամ օշինդրախառն բաղադրուԹիւ գինւոյ կազմեն զոպին, զոր առաձիկք՝ չէլիկ ուռւհուս կոչեն: Նակ խառլիք՝ ԹինԹուռւս տի ֆէուռօ կամ մարԹէ, և կամ օսախբօմաԹօ տի ֆէուռօ, և կամ վինօ աչչնաեաղօ, որ 'ի նոյն պէտս վարի:

Քհամամէլուս, կամ մաԹռնխատիս քհամօմիլլա, կամ անԹէմիտէ, և կամ քհամամէլուն, լատ: քամոմիլլա. կամ քամամիլլա, քօԹուլա ֆէԹնատա, նատ: քամոմիլլ ատվաժ, կամ մաԹռնխէտռ քամոմիլլ, գաղղ: քօյն ֆնվերֆիւ, կամ քօրնիքէմոմիլ, անգղ: նատմոմիլ, ան: բախաԹիա, տճ: պապօնէճ, կամ հուկհֆան, արբ: քէօբէլ, պր: և ըստ մեկ՝ երիցուկ: Ե բոյս ինչ սաստկահոտ, որ բուսանի անխոնի յամենայն տեղիս եւրոպիոյ իբր մի ոտնաչափ բարձրուԹիւ: Տերև ատրա նուրբ է և հերձատ. ծաղիկն մանր, ոսկեգոյն, և դառնահամ, միանգամայն և համեմային, շրջապատեալ սպիտակ և նուրբ ԹերԹիւք, որ բերէ գնամանուԹիւն ատտել. յորմէ կազմեալք դեղ ազդաւ ընդդէմ ջղային դժուարամարսուԹե, ախտից և ցաւոց արգանդի, և ատամնաքաի, խԹից որովայնի, փքաքախուԹե, ջղացաւուԹե, երկարատև փորհարուԹե, և միջնահատական տենդից, պակասուԹե հոգման քնուԹե, և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն

ախտից առնելոց ՚ի ցրտութէ, և յուժգնութենէ. զի ե թուլացուցիչ և քրտնեցուցիչ բնութիւ: Ջուկն ՚ի յերկու տրամ մինչև ցերեկու յաւուրն. զոր պարտ ե եռացուցանել մի լիտր ջրով: Գոյ և տեսակ մի երեցկի ՚ի կոլմանս եւրոպիոյ և գերմանիոյ, որ և ե խըրև զառաջինն նրբատեսակ և տերևախիտ. բայց ունի զծաղիկ մեծ և կարի սաստկահոտ, զոր լսունք՝ անթէմիս նօպիլես անուանեն, իսկ իտալք՝ քամոմիլա ռօմանա. յորմէ և կազմեն դեղ ազդուղական ՚ի պիսուածս ջղական ախտից, փքախտուբեց, ջղական խթից, ախտից արդանդի, միջահատական տենդից, տանտաուութէ, և այլ սոցին նման ախտից առնելոց ՚ի թուլութէ. զի ե խթիչ բնութեամբ, մանաւանդ. թրմոցն: Ջուկն ՚ի մի տրամ մինչև ցերկու յաւուրն. զոր օրէն ե դնել թրմոց ՚ի կէս լիտր ջուր հասարակ ժամս երիս, կամ չորս. իսկ ջափ փոշւոյն պարտի լինել մի տրամ ընդ երկու ակահակ ջուց: ՚ի սոցանէ կազմեն և զատածուխն, անուանեալ յիտալացւոց՝ ֆօմէնթօ, զոր դնեն ջերմաջերմ ՚ի վերայ ախտացեալ մասին մարմնոյ առ ՚ի ռեղմել զցաւն, և ՚ի զօրացուցանել զթուլացեալ անդամն:

Ք համան տաբհնէ, կամ մէծէռէում, կամ լատ. ռէօլա, լտ: տանֆնօխուէ, կամ մէծէռէօն, և կամ թհխիմէլա, խտ: պուա ժանթի, գղղ: սբխուրճ օլի վէ, կամ սիխուռճֆլէա, և կի տուվօրֆ պէյ, անպղ: է ծոյս լինչ, որ յաճախ բուսանի ՚ի կոլմանս եւրոպիոյ և կէս ոտնաչափ բարձրութիւ: Տերև նորա ունի նմանութիւ ընդ տերևոյ ձիթենւոյ. ծաղկին փոքրիկ, և դեղնագոյն: Պտուղն թամբալից, և կանաչագոյն. այլ ՚ի հասանիլն փոխի ՚ի գոյն կարմիր, կամ թուխ, և է թխանաւոր և փայտալից, զճաշակոյն ապանանէ. ունի և երիս կորիզս երկայնաձև, և կարծր: Իսկ արմատն կարծր է և փայտային, որոյ կեղևն ըստ ոմանց՝ դեղ է ախտի գաղղնականի, և մորթոյ:

Ք համէտուխ, կամ թէուքթուխում քամէտուխ, լտ: քամէտուխօ կամ թռխաամճինէ, խտ: ժէռմանտուէ, գղղ: քըմմըն ճէռմէնտըր, անպղ: գըսաճկիկ մահմուտ, տճ: Ն է խոտ փոքրիկ նըբ կէս ոտնաչափ բարձրութեամբ: Տերև նորա ունի նմանութիւ ընդ տերևոյ ձիթենւոյ. ծաղկին փոքրիկ, և դեղնագոյն: Պտուղն թամբալից, և կանաչագոյն. այլ ՚ի հասանիլն փոխի ՚ի գոյն կարմիր, կամ թուխ, և է թխանաւոր և փայտալից, զճաշակոյն ապանանէ. ունի և երիս կորիզս երկայնաձև, և կարծր: Իսկ արմատն կարծր է և փայտային, որոյ կեղևն ըստ ոմանց՝ դեղ է ախտի գաղղնականի, և մորթոյ:

Ք համէտուխ, կամ թէուքթուխում քամէտուխ, լտ: քամէտուխօ կամ թռխաամճինէ, խտ: ժէռմանտուէ, գղղ: քըմմըն ճէռմէնտըր, անպղ: գըսաճկիկ մահմուտ, տճ: Ն է խոտ փոքրիկ նըբ կէս ոտնաչափ բարձրութեամբ. ունի տերևս նման ոմանց ընդ տերևոյ ձիթենւոյ. ծաղկին փոքրիկ, և դեղնագոյն: Պտուղն թամբալից, և կանաչագոյն. այլ ՚ի հասանիլն փոխի ՚ի գոյն կարմիր, կամ թուխ, և է թխանաւոր և փայտալից, զճաշակոյն ապանանէ. ունի և երիս կորիզս երկայնաձև, և կարծր: Իսկ արմատն կարծր է և փայտային, որոյ կեղևն ըստ ոմանց՝ դեղ է ախտի գաղղնականի, և մորթոյ:

տաղտատուն կ, վասն նմանութե՛ տերևոյն ընդ տերևս կաղնւոյ: Ծաղիկն եւանէ առ կանթիւ տերևոյն. և է ծնրանապոյն փոքրիկ, և հոտաւէտ, և համ նը՛ ըս դառն է, միանգամայն և համեմայինն, և ունի՛ ի միջի քառեակ սերմունս բոլորակաձեւս. խոչ արմատն փոքրիկ, վայրային և թեւալից: Վնասի յաճախ կեր՛ պիս. որոյ տերևն եփեալ ՛ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է միջահատական տենդից, լըպտղուե՛, յօդուա՛ ծացաւութե՛, զի է խթիչ բնութե՛. և ՛ի մանաւորի ՛ի լուծանել զնացնս և զդաշտանս կանանց, և ՛ի կազդուրել զկանունս և զկապս յօդուածոց: Ձաւին մի և կէս տրամ՝ խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ:

Կհաւթամուս թինքթօռուս, լտ: քաւթամօ, կի՛ ձաֆֆէռանօ սալվաթիքօ, իտ: քաւթամ, գղ: պաս՛ թառա զէֆուէնօ, անգղ: Ն բոյս ինչ որ յաճախ բուսանի ՛ի կողմանս եւրոպիոյ. որոյ տերևն է դեղին, և տալտիահամ, զոր վարեն ներկարարք ՛ի տալ զգոյն դեղին, նաև բժիշկք ՛ի բուժել զմայլասային հնչար գեղութիս, և զհարբուսս առթեալս ՛ի յուժգնուէ, զի է թուլացուցիչ, և լուծողական բնութե՛: Ձաւին ՛ի մի տրամ մինչև ցմի և կէս խառն ընդ ութ ունկի ջրոյ:

Կհօքլաթուա՛, կամ քհօքլաթէ, և կամ սուքքօլաթա, լտ: էնօքքօլաթա, իտ: էնքօլաթ, տձ: Ն մթին կարմիր զանգուած ինչ բաղադրական, կազմեալ ՛ի գօգայէ, ՛ի վանիլիատէ, ՛ի կինամոնէ, ՛ի մեխակէ, և ՛ի շաքարէ, նաև ՛ի մշկոյ: Զօրութի՛ նորա է անուշցիչ, գրգռիչ, խթիչ, և զօրացուցիչ ստամոքսի, ջղաց, և ուղղոյ, մանաւանդ որոց վիճակեալ է մալասային և ցուրտ բնութե՛: Եւ ըստ ոմանց՝ դիմակալէ նաև վատթարագոյն հիւանդից. յայն ատեն եւրոպացիք յաճախ ՛ի կիր արկանեն ըստ օրինակի արձոյ: Մէքսիքացիք իբրև ՛ի միջի դարան զառաջինն ծանուցին սպանիացւոց զօգտաւէտութի՛ սորա. և ՛ի նոցանէ ծաւալեցաւ ընդ բոլոր եւրոպիա:

Կուբուէտաս, լտ: էնբուէտաս, իտ: սիբուէ, գղ: սիվուէս թրի, անգղ: կիպար, յն: սէրվ, արբ: սէրուն, կամ վիւրս, պր: սէլլի, տձ: և ըստ մեզ՝ նոճ: Ն ծառ երկայնաձիգ, ուղիղ, ամբարտակաձև, բաղմատ, միշտականաչ, և ոեհնալից. որ յաճախ բուսանի յեւրոպիա ՛ի լերինս, յանտառս, և ՛ի բուրաստանս: Փայտ նորա է կարծր, սպիտակ հարեալ ՛ի

պոյն դեղին, գժուարաբեկ, անընդունակ ցեցոյ, և անուշահոտ, յորմէ և սովոր են՝ ի Թուրքաստան կազմել արկղ և այլ պէսպէս ձեռակերտս: Տերև նորա նուրբ է և ատլնաձև՝ նման տերևոյ մոշոյն: Իսկ պտուղն գնատիպաձև ցաւատեաղ, փայտային, ջոր, և գորշապոյն. զոր լսանները կոչեն՝ նուշէս քուբեռեան, կամ բելուճ քուբեռեան. խաչերէն՝ նօչն ոմն էնբեռեաս. արապերէն՝ ճեվզե կամ ուֆարէ. պարսկերէն՝ չիւպաս. տաճկերէն՝ սէլվի գօզալտը. Իսկ ըստ մեզ՝ խոզակ. յորմէ յօրինեն դեղ փորհարուներ, արիւնային հոսման որովայնի, փոշտանկուներ, թանչացաւուներ, անժուժուներ միզի, և միջահատական տենդի. զի է խթիչ և սեղմիչ բնութեր: Ազին՝ ի 20 ցորեննոյ մինչև ց30, ջոր անպամ չաւուրն:

Քուխինուս, կամ լինկուսթիքուս քուխինուս, և կամ քուխինուս սաթիվուս, լտ: քօխինօ, իտ: քօխէն, գլղ: կեարըն քըխին, անգլ: գէմօն, կամ սէննուն, արբ: զիրէ կամ գէրավվի, պր: գիմեօն, տճ: և ըստ մեզ՝ քէմոն: Է խոտ բազմաճիւղ, յատկէ քարվի կոչեցեալ խոտոյ. որոյ տերևն է մանրահերձ ըստ նմանութեր տերևոյ սամթի. ծաղիկն սպիտակ, և շուշանաձև: Իսկ սերմն երկայնաձև, դարոնապոյն, սաստկահոտ և քաղցրահամ, ունելով ընդ քաղցրութեան և վոքր մի տապութեն ախորժական. զոր խաշլամիք կոչեն և անիչի պրւօ, որ ստուգաբանի՝ անիսոն տապահամ. զոր ջրացուցեալ՝ նիւթ համեմիչ պատրաստեն՝ ի կերակուրս, նաև՝ ի կիր արկանի երբեմն՝ ի դեղոյս աս՝ ի ցրուել զփուքս, ի նրբացուցանել զաստղունս, և՝ ի գրգռել զմէզն. զի է խթիչ բնութեր: Ազին՝ ի կէս տրամէ մինչև ցմի խաուն ըստ մի լիար ջոյ:

Քունիքուլուս, լտ: քօնիլիօ, իտ: աուս թաւշանը, տճ: իլէուզ, կամ նանի ավա, և կամ իլուշ, արբ: էմէր, կամ տիմիէհ, պր: և ըստ մեզ՝ ճապար, կամ գետնախոր նապաստակ: Է քաւուսանի մի՝ ճևով մարմնոյն և մեծութեր նման նապաստակի: Սա լինի գունով սպիտակ, գեղնապոյն, և սեաւ կամ խայտաբղէտ. մի նորա սպիտակ է և սուաբել պարտ քան զմիս նապաստակի. և եթէ կրճատեսցի, պատրաստանայ յոյժ յոյժ: Ուսէ զխոտ, զդալարաբոյս, զարմաւիս, զունդս, և զպտուղս, միանգամայն և առ

ել աւելն քան զնոպատասականն • բայց ոչ գտանի ՚ի ցրտատուրց գաւառս : Ա յս կենդանի լի է խելով և ցնդական աղիւ • որով ձարպն լինի դեղ օգտակար ընդդէմ թուլութե՛ ջլաց , օծանելով եւթ զայն :

Կուպէպէ , կամ բիբէռ քուպէպա , լտ : քուպէ- պա , իտ : քիւպէպէ , գղզ : քիւպէպա , անգղ : գա- պապաթ , արբ : գէպապիէ , տճ : է հատապտուղ ինչ կնճաւալից , մոխրագոյն , երկայնականթ , մեծու- թե՛ ՚ի չափ փոքրիկ սեաւ պղպեղի • ունի զհոտ սուր, և համեմային , և զհամ ազդու , ժիանգամայն և տաքիպ , որով զօրացուցանէ զտկարութի՛ ստամոքսի , և ուղ- ղոյ • յրուէ զփուքս , և մեղմէ զչարութի՛ ջիղացիսարի հիւթոց : Վարի և ՚ի քաղադրութե՛ թիւրակէսի • և ՚ի կիրառութե՛ պարտ է պահել զչափ քանակութե՛ , որով առվոր եմք ՚ի վար արկանել զսեաւ պղպեղն : Տունկ սորա բուսանի յարևմտեան հնդիկս , որ ուր և բուսանի՝ պատուոտի շուրջ զնւրև եղելովքն • ար- ձակէ խիտ առ խիտ տերևս փոքրիկս և երկայնաձևս • բանալ և ծաղիկս սաստկահոտս :

Քուաքութա , լտ : բիթիմո , կամ բիթթիմո , իտ : էբիթիմ , գղզ : էբիթհէմ կամ տօսըր , անգղ : դիւթ շութ , արբ : գիւշութա , տճ : Է բոյս ինչ անտերև և կարմրագոյն • որոյ արձակեալ նուրբ թելս ՚ի վե- րայ այլ անկոց՝ ինսաէ զնոսա • յորմէ կազմի դեղ ցաւոց լերդի և փայծեղան , զի է խթիչ բնութ : Ա յլ և մաքրէ զարիւն , և բանալ զնոցանս ընդերոց • թե- րէ և պտուղս գնոտակաձևս և թաղանթայինս , և ծաղիկս մանուշս , և կանթաւորս : Ջափ բուսոյն ՚ի վեց տրամէ մինչև ցութ՝ խառն ընդ մի լիտր ջրոյ :

Քուրնաոօլը • տե՛ս քօռնաորուս :

Քուրքուսմա • տե՛ս Թէրրա մէրիթա :

Քուքուրուս , լտ : քուքուրը , իտ : գուգու գու- շու , տճ : և բատ մեկ՝ կկու : Է Թռչուն շատակեր ՚ի ձև բազէի, այլ՚ի չափ կաքաւու , գունով գորշախատն կարմիր : Բնակի՚ի վերոյ ծառոց , նա յատէտ յերեզ գեաոց • որոյ միս լի է ցնդական աղիւ և խելով , միան- գամայն և դեղ հէրքուլեան ախտի , կամ՝ վերնատու- Թեան , ընդհատ տենդից , խթից , և միզարգելուե • լուծանէ նաև զքար գոյացեալ յերիկամունս մար- դոյ : Իսկ ապաւառն՝ ըստ ոմանց լինի դեղ խածուա- ծոց կատաղի շանց :

Քուքումիս , կամ քուքումիս սոթխուս , և կամ

քուքումիս վուլկարիս, լտ: չէթռիօլօ, կամ չէտռիօ-
լօ, իտ: քօնքօմպռ, կամ քօնքօմպռ քօմմէօն, գղղ:
քըքըմպըր, անգղ: անկուրեայ, յն: խըեար, արբ,
և տճ: և ըստ մեզ՝ վարունգ: Է թամբալից, և զո-
վացուցիչ պտուղ ինչ ծանօթ ամենեցուն. որոյ սերմն
կամ ունդն դասի 'ի կարգս չորից զովացուցիչ, և
միզեցուցիչ սերմանց:

Քուքումիս ազինուս, կամ մօմօռտիքա էլաթէ-
ռիում, և կամ քուքումիս սիլվէսթռիս, լտ: քօքօմէ-
ռօ սալվաթիքօ, կամ էլաթէռիօ, և կամ քօքօմէռօ
ազինինօ, իտ: քօնքօնպռ սօվաժ, գղղ: ուվայլտ քը-
քըմպըր, անգղ: տճը խըեար, կամ էշէկ հըեարը,
տճ: և ըստ մեզ՝ վարունգ վայրի, կամ իշոյ: Է պը-
տուղ փոքրիկ, թաւամազուտ, դեղին, խժային, պա-
րարտ, դառնահամ միանդամայն և տտիպ. յորմէ
կազմեն դեղ խցանաց ընդերաց և ջրդողութեց առ-
թելոց յուժգնութէ, զի է գրգռիչ և ուժգին լու-
ծիչ եթէ 'ի վերուստ, և եթէ 'ի ստորուստ. սմին
իրի պարտ է միշտ 'ի կիր առնուլ անձանց վիճակե-
լոց առողջարար և զօրեղ խառնուածոց. չափն 'ի մի
կշիռ ցորենոյ մինչև 94: Յօրինեն 'ի սմանէ նաև ազգ
ինչ սպեղանւոյ, յորմէ օծանեն 'ի վերայ պորտոյ և
փորոտեաց, որ լուծանէ, և ործացուցանէ. ունի և
ունդ նման ընդոց գօլլօգուինթիտաի: Բոյս սորա է
ստուար, առապար, ճիւղալից, բրդոտ, հիւթալից և
տարածողական, որ յամենայն ուրեք ինքնին բուսա-
նի, մանաւանդ յերկիրս վիճակեալս ջերմագին օդոց:
Տերևն նման է տերևոյ ընտանի վարնգոյ, որպէս և
ծաղիկ նորա: Իսկ արմատն է երկայն, ստուար, և
սպիտակ:

Քուքուռպիթա, կամ անկուռիա չիթռուլլուս,
լտ: անկուռիա, կամ քօքօմէռօ, իտ: բասթէք, գղղ:
ուվօդըր մէլընկ, անգղ: գառպուզ, տճ: պաթիխ,
արբ: և ըստ մեզ՝ ձմերուկ, կամ մեղրտպոպ: Է
պտուղ գնտակաձև. որոյ մէջն է հիւթալից, ջրալիր,
քաղցրահամ, միանդամայն և զովացուցիչ. ունի և
ունդս տափարակս, և սպիտակամարմինս, յորմէ
կազմեն դեղ միզեցուցիչ, և զովացուցիչ. յայն սակս
կարգի 'ի դասս չորից զովացուցիչ և միզաբեր ընդ-
դոց:

Քուքուրպիթա բէբօ, կամ քուքումիս թուռչի-
քուս, կամ քուքուռպիթա սիլվէսթռիս, լտ: ծուք-

քա, իտ: քալ պաս մըլօն, գղղ: կուրտ, անգղ: գապաք, տճ: առաւ, արբ: և ըստ մեզ՝ դդում: Է պտուղ ծանօթ ամենեցուն. որոյ մէջն է սպիտակ, պարարտ, սնկալիր, քաղցրացուցիչ, և զովացուցիչ, յորմէ կազմեն պէսպէս կերակուրս. ունի և ունդս գորշագոյնս, երկայնաձևս, տափարակս, մաշկայինս, և սպիտակամարմինս, որք կարգին 'ի դասս չորից բացողական և միզեցուցիչ ընդոց:

Քուֆի. է բառ յունական. և նշանակէ զօձ ինչ թանձր, և ստուար, այլ ոչ այնչափ ինչ երկայն. զհետ պնդի մարդոյ, և թոյն խածուածոյ նորա յառաջ քան զ24 ժամ սպանանէ:

Քսիբհիաս, կամ կլատիուս, լտ: Է ձուկն ինչ ծովային. որոյ երկայնութիւն է իբր 25 ոտնաչափ. գլուխ նորա լայն է և երկայն. ծնօտն պինդ և կարծրոսկր. մորթն գորշ և փայլուն. իսկ միսն չէ ինչ ընդհատ 'ի պարարտութէ խոզից. որոյ ճարպ ունի զգործունէութի 'ի մեղմել և 'ի թանձրացուցանել զուռոյցս կարծրապինդս:

Քսիլինում, կամ կօսսիբիում, կմ պօմպաքս, լտ: քօթօնէ, կամ պամպաճիա, իտ: քօթօն, գղղ: դրն, անգղ: բամպուք, տճ: քութն, արբ: և մեզ՝ բամբակ: Է բոյս ինչ, որոյ ցօղունն է երկայն իբր երկու ոտնաչափ, փայտային, կարմրակեղև, թաւիշաւոր, և փոքրաճիւղ: Տերևն ունի նմանութիւն տերևոյ որթոյ, երկայնականթ է, և վարսաւոր: Ծաղիկն բազմաթերթ, զանգակաձև, և կարմրախառն դեղին: Իսկ խոզակն է բոլորակ՝ մեծութ՝ գրեթէ ոչինչ ընդհատ 'ի կաղնեաց. որ 'ի հասանիլն ինքնին բացեալ ընդ մէջ՝ ըստ օրինակի պատենի շագանակաց, և յայնժամ երևի 'ի նմա նիւթ ինչ նուրբ և սպիտակ իբրև զձիւն, որ այն ինքն է բամբակ, և 'ի միջի ունի հատս կամ սերմունս իւղայինս և քաղցրահամս 'ի չափ ոլեռան. զոր անջատեալ 'ի կիր արկանեն ընդդէմ շնչարգելութ՝, ցաւոց կրծոց, հնագոյն հազից, փորհարութ՝. զի է սեղմիչ բնութ՝: 'Ի սերմանց աստի մածունախառն բաղադրութեամբ կազմեն զսպեղանի ինչ, զոր դնեն 'ի վերայ բորբոքեալ ելնդոց առ 'ի զովացուցանել զտոչորումն, և մեղմել զցաւս: Բոյս սորա բուսանի յասիա, յեգիպտոս, 'ի կիպրոս, 'ի սուրիա, 'ի կրետէ, և 'ի հնդիկս:

Քրանում հումանում, լտ: քռանիօ ումանօ, իտ:

քաջիա քէմիի, տճ: և ըստ մեզ՝ սկսաւատակ: Ի տաշտաձև, և այնպիսիսվ տակըն կառափոյ, որ՝ի վիշէ պարուհնակէ զուլեղն. զորոյ զխոշին՝ի կէս արկանէին նաև նոքա դեղ վերնատուրճ, անդամապօսուրճ, և ախտից ուղղոյ: Ձաւին՝ի 10 ցուրեսոյ մինչև 340:

Քրէմասթէռև. իբ անդամոցինոց նշանակի՝ մկանունք. զորոց կախեալ կան ամորձիք:

Քրէմօռ ոի թաւթառօ, կամ օսսիֆառթառօ. օսխառօ ոի բօթաասա, կա: օքսիֆառթռաս օքսիտուրում բօթասաէ, լա: գաւմթարլթառ, տճ: մէլիթարլթիւ, արբ: և ըստ մեզ՝ մոնսը պինուոյ: Էննիւթինչ սալսաակ, և դժուարահալելի, կազմեալ՝ի ցամաքեալ մրոյ պինուոյ՝ զոր կիզեն՝ի հուր, որով և լինի նիւթ լինչ կրանման, և ապա զտեն զայն, որ լինի քարանման հատուած, զոր, կարի սպիտակ՝ միանգամայն և իբր կանաչագոյն տեսլեամբ: Համ նորա է ալի և գառնահամ, միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ չերմնատուչըր ախտից, բորբոքոլական նուէթէ, չոգոլուրճէ, դալկան, հասման թանչից, և այլ ոցին նման ախտից առնելոց յուժգնուրճէ. զի է թուլացուցիչ, զովացուցիչ, և լուծիչ բնուրճբ. ջաւին՝ի կէս արամէ մինչև ցուրճ խառն ընդ շաքարի, և ընդ ջրոյ: ՝Ի նիւթոյ ասաի մեղրախառն քսադրուրճբ ջրոյ կազմեն հեղանիւթ լինչ, որով ողղեն զբերանն առ՝ի զովացուցանել զչերմուրճի լեզուի, և փարատել զվէրս բերանոյ:

Քրէսթա. այսու անուամբ ըստ վիրաբուժից իմանի՝ ախտ լինչ առականաց:

Քրիզի կամ քռիզի: Բառս այս ըստ յունական լեզուի նշանակէ զիրօզուրճիս առեննականս, և սպառազմականս. բժիշկքն յորմարեցին զայս անուն իբրև սեփական բացայայտիչ այնր վտանգաւոր կացութեան, որով ըստ օրինակի վերդովման և խառնուրճե պատերազմի՝ առաւել կամ նուազ ոտգնապի բնուրճեան. յորմէ հազիւ ձողպարեալ զվախճան առնու, և որոշի կամ ապաքինուրճբ կամ մահուամբ, և կամ մուտս առնելով յայլ ինն ախտ առաւել գրժնեայ: Սինն իրի երբեակ տեսակս հաստատեն այսր ձգանաց, մինն՝ պատճառիչ կատարեալ ապաքինուրճեան. երկրորդն՝ առնիչ մահուան. իսկ երրորդն՝ վերահասուցիչ այլոյ իմիք գժնեայ ախտի. ուստի և առաջին տեսանի կոչի բարի. ե. յունգոյն կամ չա-

բապոյն. լակ ը. վտանգաւոր: Գնաել արժան է աս-
տէն, եթէ վայրկեանն, յորում այդ ձիդն բնութիւ
յատակ ընթանայ, միշտ է գժնէապոյն, և գաւն,
մանաւանդ՝ եթէ գէպ լինի 'ի գլխերային պահու.
քանզի յայնմ կիտի նշանք ախտիս անյապաղ ա
ցեալ առաւելուն. ուստի լակ և լակ 'ի վերայ գան
ցնորմունք, քնաբիութիւն, տագնապ, պակասու
զգայութիւն, և անյիշողութիւն, ցաւք գլխոյ, պարա
նոցի, և ստամոքսի, շընչիւն լսելեաց, պոյտ գլխոյ,
յօժարութիւն 'ի ժայթքել, ծարաւ աստիկ, զարկ
բազկին մանր և արագ, ճնշուն և արգելուն միզի,
քրթմնջուն որովայնի, ցնցուն ձգանաց. և միան
գամայն ջերմութիւն աստկանայ կրկնապատիկ գըժ
նէութիւք: Լակ եթէ ձիդն բնութիւն ունի աւարտիլ
'ի լարին, յայնժամ լակ և լակ 'ի վեր երևի քերան,
կամ յորդառատ հոսուն միզի, կամ թթախտական
արեան, կամ առատօրէն արծուն, և կամ արտաթո
րուն որովայնի, և կամ առատութիւն թքոյ, և լոր
ձանաց: Բայց հիւծոկրատեան հատատութիւք վկայէ, ե
թէ աւուրքն՝ յորս սովոր է պատահիլ այս ձիդն բը
նութիւն, են չորրորդ օրն ախտիս, եօթներորդն, ին
ներորդն, մեսասաններորդն, չորեքտասաններորդն,
եօթնևտասաններորդն, քսանևմիերորդն, քսանևու
թերորդն, քառասաներորդն, ևն: Գալայայա ճա
նաչն յամենայն ուսեք ճշգրտութիւն բանից սահմա
նադրութիւն վերոյիշեալ գերահռչակ հելինակիս, յոր
ժամ յառաջընթացուն ախտին լինի օրինաւոր պայ
մանաւ, և չդնի ինչ կրճիւն վրնպեալոյ, և զարտուղե
լոյ յայդմ պահանջեալ պայմանէ: Ասր ուրեք տեսա
նեմք 'ի դիպուածս եռօրեայ տենդի, յորում ոչ անդր
անցանէ բորբոքումն ճգանաց քան զեօթներորդ
օրն. քանզի հաստարակօրէն աւարտ առնու աստկու
թիւնն բորբոքման 'ի չորրորդում, կամ յեօթներոր
դումն աւուր. լակ բէռնիբնէումոնիայն, այսինքն բոր
բոքումն թոքոց կամ լանջամաշկի՝ զվախճան առնու
երբեմն լուծմամբ 'ի չորրորդում աւուր. և 'ի վեր
երևման երիք խղնայթման՝ աւարտի ախտն յեօթնե
րորդում աւուր ճանապարհս հոսման լորձանաց
կամ թքոց. և երբեմն ևս երկարաձգի մինչև 914.
կամ 920 օր: Լակ տարափոխիկ և վտանգաւոր տենդ
քըն, զորօրինակ ֆեպռե նեռվօզա, կամ մալինեա,
ֆեպռե ինֆլամատօռիա, ֆեպռե միլիտառե, թէ

Փօ, ևն, սովորաբար ուչ անդրադձին քան զօրն եօթնեերորդ. բայց ծաղիկն անվրէպ ՚ի վեր երևի յերկրորդում ՚ի չորրորդում աւուր, և խղևայթուն աւուրն եօթներորդէ: ՚Ի վախճան ամենայնի գիտել արժան է, եթէ լուանոաւուրն կամ վերնոաւուրն երանելոյն յարուսեաւ սովորաբար զվեց աւուրս, կամ զվեց ամս. նակ եթէ այլազգ քան զոր բացատրեցաք՝ պատահի երբեմն, զոյն օրէն է համարիլ պատահական. որովհետև թիւք աւուրց ձըգանաց, որ սահմանեալ է, գրեթէ միշտ աւ միշտ են անփոփոխելի և անայլայլելի ՚ի գիսաւոծս ամենայն աւուր գժնեայ և վտանգաւոր սենդից և ախտից. ուստի և չէ մարթ ունկն մատուցանել բանից ոմանց նախնեաց, և նորոց, եթէ զայլ ինչ սահմանեն: Այս ճգանք կոչի ՚ի լատինացւոց՝ մուրթաթիօ. յաբերացւոց՝ սէպուհ. նակ ՚ի պարսից՝ պէօհրան:

Քրուս, լտ: կամպա, իտ: պոճնակ կամ պալար, տճ: սիմմանլըճուկլի, արբ: սիխան, պր: և ըստ մեզ՝ սրունգ, որ հաստատի յերկուց ոսկերաց, որոյ յառաջակողմեանն է զօրեղագոյն, և կոչի՝ ոլոք. նակ որ յետակողմանն՝ կոչի ոսկր թամբի. որ է մասն ինչ մաեղ գոյացեալ ՚ի ձեռունս սրունից:

Քրօթաֆիթօ. կլափաչարժ. ըստ անդամազննաց նմանի՝ մկանունք կլափին, կամ սուրին ծնօտից:

Քրօքուս սաֆիվուս, լտ: ծաֆֆէռանօ, իտ: սաֆֆռան, գղղ: սէֆֆըրն, անգղ: ձհասաթ, կամ ձասուիե, կամ րհհուքան, կամ գիւքիւմ, կամ րատին, կամ մէլատ, կամ միլատ, և կամ էյոտա, արբ: րէքաման, կամ գիրտէմ, կամ գիւմքիւմ, և կամ նէձվամ, պր: և ըստ մեզ՝ քրքում: Ի կատաբոյս ինչ, որ յատճախ բուսանի ՚ի կողմանս եւրոպիոյ, և ասիոյ: Տերևք նորա են երկայնաձիգ, անճուկ, դարոնագոյն, և փայլուն, որք հինգ հինգ, կամ եօթն եօթն բուսանին առ միմեամբք: Ծնկք նորա են թզուչափ, ունի ՚ի գլուխ իւր ծաղիկս փոքրիկս, շուշանաձևս, և խոռոչաւորս, որոց ոմանք են կապտախառն կարմիր, և ոմանք դեղնագոյն, ունելով ՚ի միջի իւրեանց երիւակ թևեվս ծուատեալս, կատարաձևս, չիխակարմիր և հոտաւէտս. զորս քաղեալ կազմեն տափրակ գնատակս ՚ի ձև անուոյ, յետոյ գնեն ՚ի մէջ ասնձոյ, և քաջ խնուն զբերանն, ապա թէ ոչ՝ ընդերկար ՚ի բացի մնալով՝ անհետ լինի բնական հոտ

նոցա, և զօրութիւնն: Ասինիւ համարի, եթէ լցեն նարինջապտղի, անխատն, սատակահոտ, վոչքր մի դառն նահամ վիանդամային և հաճելոյին. յորմէ կազմեն դեղ օգտակար ընդդէմ նուազութեանց ամենական պարտուց կանանց, խնդից և ցաւոց արգանդի առնելոց յուժգնութէ. զի է թուլացուցիչ, և խաղաղիչ ըբ նուէթբ: Ջափն 'ի 10 ցորենոյ մինչև 30 յաւուրն խառն ընդ այլ յարմարագոյն դեղորէից. և 'ի մսա նաւուրն ցաւոց աչաց: Վարի և ա 'ի ներկա գեղին:

Քրօքօ սի մարթէ աբէրիէննէթէ, խտ: զաֆրան հատիտ աչքըմը, տճ: Է նիւթ լինչ ծիրանագոյն, կազմեալ 'ի խարտաճոյ երկաթոյ, 'ի ծծմբոյ և 'ի ջրոյ. զոր երկար եփեն 'ի հուր սաստիկ. որով և լինի նիւթ լինչ ծիրանագոյն և վոշխեաձակ. յորմէ կազմեն դեղ ախտորական ընդդէմ խցանաց ստորին որովայնի, լերդի, փայծեղան, և պանկրատի. և 'ի մանաւանդ պակասութեան հոսման արեան սեռատեսականի, և լուծման արգանդի կանանց, յորում գխպուածն փոխանակ դաշտանի հոսի հիւթ սպիտակ. չափն 'ի 15 կշիռ ցորենոյ մինչև 40:

Քրօքօ սի մարթէ սանթուինգէնթէ, խտ: զաֆրան հատիտ սըքըմը, տճ: Է փոշի կամ նիւթ լինչ բաղարդրական, կազմեալ 'ի քրօքօ սի մարթէ աբէրիէնթէէ, և նրբատպին և ախտու քայլախով. որ է դեղ ախտաշաճողական ընդդէմ հոսման որովայնի, և թըքման արեան, այլև բարեկարգէ զընթացս կամ զհոսումն թանչից, և դաշտանի. զի է սեղմիչ, և խթիչ բնութբ. չափն 'ի 15 ցորենոյ մինչև 40 յաւուրն:

Քրօքօտիլուս, լտ: քօք-քօտիլը, խտ: Թխմուհ, արբ: և լատմեզ՝ տխտեան, կամ ևոկորդիլուս: Է գաղան լինչ երկակենցաղ, յալթանդամ, գժնեայ, և ահագնատեսիլ. ձևով մարմնոյ նման է կովադիայի, այլ մեծ յոյժ, մինչև 30 ոտնաչափ երկայնութբ: Գլուխն նորա լայն է և սափորակ, աչքն նման է աչաց խոզի, բրպէս և ընչացք նորա. ցուրկն երկայն և լայնաբաց. ատամունքն հզօր, գլանաձև, սայրատուր, և գարոնագոյն. մարքն ունի նմանութբ ընդ բնոյ արմատենոյ, կարծր է յոյժ և թանձր, թեփաձոր, և խայտաբղէտ. ջրոս Ճիրանս կամ ոտս ունի, և ձեռս երկայն միաչափ ատուածութբ: Սորա ևեթ 'ի քառատանիս շարժի վերին կլսվին՝ անշարժ գոլով ներքնոյն: Սովորական որս նորա ձուկն, մարդ,

կով, և այլ անասունք, մանաւանդ թէ ամենայն ինչ: Լինի յաճախ ՚ի նեղս, ՚ի նիգրիտիա, և ՚ի գայլուկս. որոյ ձարպն անջատեալ ՚ի վար արկանեն ՚ի դեղս բայս առ ՚ի փարատել զուռոյցս, և ՚ի զօրացուցանել զՂեկս:

Կօակուլում ԼԷՕՕռիս, լտ: Ե նիւթ ինչ մածուցիկ, որ գոյանայ ՚ի նեղքին կոշնի աուամռքան նապաստակէ. զորմէ լիագոյն խօսեցաք ՚ի բառն ԼԷՕուս. աե՛ս անդ:

Կօթուռնիքս, լտ: գուսակլիա, կամ քօթօռնիչէ, իտ: պլոմպին, տճ: սէլվա, կամ սիւմմա, արբ: գէրճէֆու, կամ գիլչէ կամ լարուսէ, և կամ վէռ թիչ, պր: և ըստ մեզ՝ լոր: Ե նթուչուն ինչ փոսկա ձիս, և պարոտ, որ մեծ է քան զտորդիկ, և փոքր քան զագուաս. ունի զտուս կարճ, և զինեուրս շքեղս, որոյ ձարպ արբէ զբնծս աչաց. նակ ապաւսան ծառն օգտէ ընդդէմ լուանոտուԹԷ:

Կօթօնէ. աե՛ս քանլընուս:

Կօչէուս մօռպուս. է ախտ ինչ վտանգաւոր, ծագեալ ՚ի յանկարծ զեղմանէ մսուլին արտաքս. աե՛ս հտ. ա:

Կօչնքա. աե՛ս քօչնքուս տօլօռ:

Կօչնքա նամէէռնքա, իտ: ռայիմ սանգրսը, տճ: վէճա իլ յոսմմուլ վէլէթ, արբ: և ըստ մեզ՝ խէթ արգանդի. աե՛ս հտ. ա. երես 129:

Կօչնքա նէռվօզա. աե՛ս հտ. ա. երես 131:

Կօչնքա պիլէօզա. աե՛ս հտ. ա. երես 127:

Կօչնքա վէնթօզա, կամ տօլօռի տէ Ֆլամի, իտ: վէճա իլ ռիհ, արբ: և ըստ մեզ՝ խիթ քամիսական. զորմէ աե՛ս հտ. ա. երես 124:

Կօչնքուս տօլօռ, լտ: քօչնքա, կամ Թօռնիօնէ, կամ Թօռնիոն կամ տօլօռի քօչնչի, իտ: սանգը, կամ գօլուռնճ հինլէթի, տճ: պատուխքիւնճիւ, կամ բէռնիչ, կամ գէնսակ, և կամ պէռնիչ, պր: մակաս, կամ մլեխա, և կամ գօլէնճ, արբ: և ըստ մեզ՝ խէթ, կամ խիթ. աե՛ս հտ. ա. երես 124:

Կօչուռմպա, կամ քօչուռմպուս, լտ: քօլումպօ, իտ: կիուվէրճին, տճ: համամ, կամ մէրսէ, և կամ վէրսակ, արբ: գէբուԹէր, կամ պանքէչ, պր: և ըստ մեզ՝ պղաւնի: Ե Թռչուն միամիտ, ծանօթ ամենուցուն. որոյ միսն է Թուխ, և փոքր մի գժուարաշարս. գօչուԹիւն նորա է անուցիչ, ձիօղ, և զովացուցիչ

ցիչ, որով յինքն ձգէ զընտասակար ջերմուԹենն մարդ
ոնոյ, կասելով ՚ի ներքսեան ոտից. և ՚ի մանաւա-
րն՝ անդամագօսուԹենէ, և քնաւխուԹենէ վտրասիչ է:
ԿօլօքՅնթիա, կամ բիքս կուէքա, և կամ ռէզինա
նիկռա, լտ: քօլօֆօնիա, կամ ռէզինա նէգռա, իտ:
է նիւԹ լինչ սևագոյն, չոր, պայպուն, և դիւրաբեկ,
յաղԹէ խեժի, որ գտանի ՚ի գալարափող ցքահան
գօրծուռն զկնի Թորելոյ ընդ այն զևէժն բևեկնուոյ:
Վարի և ՚ի բժշկական դեղորայս, ՚ի մաքրել զվէրս
միզանց խողովակաց:
Կօլօմպօ. տե՛ս քօլումպա:
Կօլօն. տե՛ս ինթէսթինում քօլօն:
Կօլօջինթհիս, կամ քուքումիս քօլօջինթհիս, լտ:
քօլօգուինթիատա, իտ: քօլօգինթ, դղլ: քօլօգուին-
թիտէ, անգղ: ապուՀէհել գարպուզու, տՃ: հան-
տառ, կամ սխտահ, կամ ՃուՃառ, կամ հանթէմ,
կամ ալքան, կամ հապինթ, և կամ սարայէ, արբ:
բնչքնատ, կամ խարբուզակ Թէլէխ, կամ Թէլհայք,
կամ ֆէնկ, կամ գէպէտատ, և կամ գէպիսԹու, պր:
Ի. ըստ մեզ՝ ձմերուկ վայրի, կամ Թիւնալի: Է բոյս
ինչ, որ նըման զվայրի վարունկ արձակէ զբարուննակս
երկայնս և տարածուլականս, որ ուր և բուսանի՝
գօսացուցանէ զամենայն մերձակայ տունկս կամ
խոտս. որոյ վասն կոչի և մահ անկոց: Տերև նորա է
երկայնականԹ, լայն, հերձոտ, և կապտախառն կա-
նաչ, բրդոտ, և բծալից, ծաղիկն դեղնագոյն: Իսկ
պտուղն գնատակաձև մեծուԹեբ ՚ի չափ նարնջոյ,
կարծրակեղև, ԹեԹև, կանաչ, այլ ՚ի հասանելն
փոխի ՚ի գոյն դեղին. մէջն խորչխորչանի, բազմակո-
րիզ, և սպիտակաԹամբ, և այն Թամբ է աչքերաչիր,
և խժային, միանգամայն և Թիւնաւոր. յորմէ կազ-
մեն դեղ ազդու ընդդէմ ջրպտուԹեբ, վերնոտուԹեբ,
քնաւխուԹեբ, և բորոտուԹեբ առԹելոց յուժգնու-
Թէ. զի է Թուլացուցիչ, և ուժգին լուծողական
եԹէ ՚ի վերուստ, և եԹէ ՚ի ստորուստ. նմին իրի
պարտ է միշտ ՚ի կիր արկանել անձանց վիճակելոց զօ-
րեղ խառնուածոց: Ջափն ՚ի կէս ցորեննոյ մինչև ցշ
խառն ընդ այլ յորմարատուր դեղորէից: Իսկ չափն
խաշուի կամ արգանակին պարտի լինել քան ցո-
րեան ըստ կէս լիսր ջրոյ, զոր պարտ է հեղուլ գրեխատ
ըստ երատասան ՚ի յորովայնս ախտակրաց: Եւ ՚ի մա-
նաւորի ՚ի ստամոքսէ զորդուածս, և զձգիս որովայնի:

Քօլօռօզի. տե՛ս բիքա:

Քօմիթիալի մօրպօ լապօռանս, կմ լունաթիքուս, լտ: էբիլէթթիքօ, կամ էբիլէնթիքօ, իտ: րապիա, արբ: մէնիշ կամ նիհաթ, և կամ սիրիշթ, պրս: խույլու, կամ թութարաքլը, տճ: և ըստ մեզ՝ լուսնոտ, կամ վերնոտ. տե՛ս հտ. ա. երես 228:

Քօնթռաիէռվա, կամ տօրսթէնիա քօնթռաիէռվա, լտ: քօնթռաեէռվա, իտ: քօնթռաժէռվա, գղղ: քօնթըրբօյզըն, անգղ: Է արմատ ինչ երկայն, կարծր, ծնրաւոր, թելալից, մթին կարմիր արտաքուստ, իսկ տժգոյն 'ի ներքուստ, հոտաւէտ և դառնահամ միանգամայն և համեմային, յորմէ կազմեմք դեղ ընդդէմ արիւնային փորհարութե՛, և միզարգելութեան, և 'ի մասնաւորի՝ տենդից առթելոց 'ի թուլութե՛. զի է թեթևապէս խթիչ և քրտնեցուցիչ բնութբ՛: Չափն 'ի քառորդ տրամէ մինչև ցմի ամբողջ յաւուրն՝ խառն ընդ բաւականաչափ ջրոյ: Բոյս սորա բուսանի յամերիկա, մանաւանդ 'ի կողմանս բերուայ. որոյ ցօղունն է ստուար 'ի չափ ճկոյթ մատին մարդոյ, և ծնրաւոր: Տերև նորա սրտաձև է և ջղալից, իսկ ծաղիկն դեղեցկատեսիլ:

Քօնսէռվա, լտ, և իտ: րիսայլ, կամ լիսայլ, և կամ մուրապպա, արբ: ռիչալ, պր: ռէչէլ, տճ: և ըստ մեզ՝ քաղցրաւենի, կամ քաղցուենի: Է անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն համադամ կերլեաց յօրինելոց 'ի շաքարէ, կամ 'ի մեղրէ եփելով զնոսա ընդ թարմ արմատոց, կամ ընդ ծաղկանց, և կամ ընդ կեղևոց, և ընդ այլոց նմանեաց:

Քօնսօլիտա մաեօր. տե՛ս սիմբհիթում:

Քօնվուլսիօ, լտ: քօնվուլսիօնէ, իտ: թէշէնիւճ, կամ հզզէ, արբ: ճիւմպանիտէն, պր: սինիրլէրին սիլքմէսի կամ թիթիրէմէսի, կամ հէվալէ: և կամ պալըք էթլէրին սիլքմէսի, տճ: և ըստ մեզ՝ ջղախտութի՛, կամ ջղացաւութի՛, կամ ձգտումն ջղաց կմ մկանաց, և կամ բռնական, կամ անբնական շարժումն, կամ ցնցումն մկանանց կամ ջղաց. որ է ախտ ինչ վտանգաւոր, և երկիւղալի. տե՛ս զայսմանէ հտ. ա. երես 258:

Քօնտիլօմա. այսու անուամբ իմանի՝ ուռոյց ինչ մարմնոյ գոյացեալ 'ի դաղղիական ախտից:

Քօնքռէթուս, լտ: ճէլաթինա, իտ: բէլթէ, կմ բհտը, տճ: ֆալիւղ, կամ սիրիթրան, արբ: ֆռնի,

կամ փէլիւտէ, պր: Է անուն ընդհանուր ամենայն տեսակ թանձրամած մածուածոց յօրինելոց յազդի ազդի նիւթոց:

Քօնֆէցիօնէ, կամ քօնֆէթթուռա: Է անուն հասարակ նշանակիչ ամենայն տեսակ քաղցրահամ զանգուածոց, բաղադրեալ հաւաքմամբ այլ և այլ նիւթոց պատելոց կամ խառնելոց շաքարաւ:

Քօնֆէցիօնէ ալքէռմէզ, իտ: քռմղ մաճիւնու, տճ: և ըստ մեզ ստուդաբանի՝ քաղցրաւենի որդան կարմրոյ, որ է դեղ սեփական թալկութեան սրտի և տկարութեան ջղաց առթելոց 'ի մելամաղձէ, զի է թեթևապէս խթիչ և զօրացուցիչ բնութ՟ : Չափն 'ի 20 կշիռ ցորենոյ մինչև ց40 յաւուրն՝ խառն ընդ ջրոյն մէլիսսայի: Օրինակ 'ի կազմել զայս քաղցրաւենի: Ա՛ռ մի և կէս ունկի՝ լէնեօ ալօէ, և նոյնքան կինամոն, այլ և կէս ունկի՝ բիէթռա լածուրի. այսինքն քար բոնոնեան, կամ քար պօլօնիոյ, և նոյնչափ՝ մարգարիտ: Զամենեսին զսոսա պա՛րտ է լոսել 'ի փոշի մանրամաղ, յաւելլով 'ի նոյն երկու և կէս լիտր՝ սիրօբբօ տի կրանա, այսինքն շարապն որդան կարմրոյ. և 40 հատ՝ ֆօլիօ տի օռօ: Յետ խառնելոյ բարիոք ընդ միմեանս՝ օրէ՛ն է լնուլ յանօթ ապակեայ, և ըստ պիտելոյն 'ի կիր առնուլ:

Քօնֆէցիօնէ ճիաբօնէզէ, կամ տի քաչչիու, իտ: Է քաղցրաւենի ինչ բաղադրական, կազմեալ յերեք ունկի՝ քաչչիուէ, յերկու ունկի՝ թօռմէնթիլլաէ, 'ի նոյնչափ՝ նօչէ մօսքաթաէ, 'ի նոյնքան՝ ինչէնսօէ: Զայս՝ ամենայն լոսեա՛ 'ի փոշի մանրամաղ: Յետ այնորիկ կալջի՛ր 'ի պատրաստի մի տրամ՝ ափիոն զանգեալ ազնիւ գինեաւ յայլ անօթ. և յետ խառնելոյ զբաղադրութ՟ին՝ յաւե՛լ 'ի նա չորս ունկի՝ շարապ հասարակ, և նոյնչափ՝ քաղցրաւենի վարդի, ընդ նմին և զվերոյիշեալ ափիոնն: Եւ ապա խառնեա՛ զայն բարիոք ըստ նախաւանդեալ կանոնին. որ լինի քաղցրաւենի. որոյ ներգործութ՟ի չէ ինչ տարբեր 'ի ներգործութ՟է տիասքօռտիօի, որպէս և գործածութ՟ին նման է գործածութ՟է նորա:

Քօուպառի, լտ: Է ընկոյզ տանձաձև, լայնութ՟ 'ի չափ ձեռին մարդոյ, կարծրակեղև, և մթին կարմիր, որ յաճախ դտանի յամենայն տեղիս 'ի չինաց աշխարհի: Իսկ ներքին գոյացութ՟ի նորա՝ սնկալից է և գորշագոյն, զորոյ կեղև փոշիացուցեալ 'ի կիր

սրինանեն վան խոխանելոյ զյորդառատ հոտուին արեան Թանչից :

Կօչչինչելինա , կամ քուլիլավան , լտ : լաուռուս քուլիլավան , կամ լաուռուս քառիօքհիլուս , և կամ լաուռուս քուլթիավան , լտ : քիւլիլավան , գղ : քըլլթիլէն , անգղ : Ի կեղև ինչ ձևով և գունով նման քօռօնանուէլ անուանեալ կինամոնի , բայց հաւնով մեխակի . զոր հնդկացիք վարեն ՚ի կերակուրս , նաև եւրոպացիք ՚ի դեղոցս . որ կարի խթիչ է բնութեբ , և փարատիչ անդամազօսութեբ և ջղային դժուարամարսութեբ : Ձափն ՚ի 10 ցորենոյ մինչև 20 :

Կօչչիօնէլլա , լտ : քօչչինիլիա , կամ քէռմէզ , և կամ Թօննա , լտ : քօքընիյլ , գղ : քըչչինիլ , անգղ : գռմզ , կամ գռմզ պէօճէի , տճ : տուտի , արբ : և ըստ մեզ՝ որդն կարմրոյ : Ի միջատ ինչ Թևաւոր՝ յատկաշարժ , մկնանաչափ մեծութեբ , բոլորակաձև , կնատգնատակակերպ , մանուշակագոյն , և իբր ա֊ նեբայատ արտաքուստ , և կարմրերանգ ՚ի ներքուստ . որոյ կերակուր են տերևք քօքքուս քաքթի քօչչինէլի֊ լիֆէռի անուանեալ ծառոյ . որ յատկապս բուսանի ՚ի մեկսիկոն և յարևմտեան հնդիկս՝ իբր վեց կամ եօթն տանաչափ բարձրութեբ : Սա ոչ կրծէ զտերևս ըստ օրինակի շերամոց՝ այլ մանրիկ կնճռատ ծակեզ զայն և ծծէ զհիւթն . զոր ընտրանօք հաւաքեալ ապանանեն ՚ի կիր կամ ՚ի գինի , որ կարի մեծագին վաճառի քան զսպանեալսն ՚ի կիր . և այնպէս չորա֊ ցուցեալ առաքեն ՚ի վաճառ . յորմէ գործի ազնիւ և անեղանելի ներկն կարմրափայլ . նաև դեղ է վարկա֊ բութեբ , և տկարութեբ արտի , զի է սեղմիչ և զովա֊ ցուցիչ բնութեբ :

Կօչչի օռիէնթալիա , կամ քուօթօնթիլլուս , կամ կրանում մօլուքքանում , լտ : քօքքօ կինիտիօ , կամ կուանա տիկլիօ , իտ : բինօն ա՛ էնտ , գղ : բըռնճին նըդա , անգղ : պաըբք օթու , տճ : Թօմանէմէք , արբ : և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ձկնդեղ : Ի հատապտուղ ինչ ստուար ՚ի ջուխ սիստան , Թխապտղի , կամ սեաւ և նրբահանեբ . և ՚ի միջի ունի սերմն գետնապտղի ՚ի ձև անիսոնի : Սա մինչդեռ է Թարմ՝ արկանեն ՚ի ծով կամ ՚ի գետ ՚ի կեր ձկանց , զոր ընդ ուտելն նակ և նակ ցնորեալ կամ Թմբռեալ եղանեն յերեսս ջուրց , զորս անտաշխատ ըմբռնեն որսորդք . որոյ վասն

և կոչեցաւ յանուն նորա : Այլ սա ձկանց, և մանաւանդ ոչլոց ինասէ, բայց մարդկան օգտակար է. զի բանայ զնցանս աւիշեան անօթոց, քաղցրացուցանէ զարիւն՝ի տապային սպեն հիւթոց, և փարատէ զախտն կոչեցեալ՝ի տաճկաց թուզլու պալղամ, եթէ ջուրս հատ կլանիցէ ամբողջ ընդ առաւօտն, և երեք հատ ընդ երեկս, քանզի է ուժգին լուծողական. այլ սակ եթէ՝ի մնալն երկար՝ լինի ոլորնակեր, և կորուսանէ զնւր զօրութիւն, կամ գէթ նուազցն : Ջնոյն գործունէութիւն ունի նաև սորա բոնն կամ վայտն :

Քօռ, լտ : քուօռէ, իտ : քաուռիա, յն : գայլոս, արբ : տիլ, պր : խուրէք, տճ : և ըստ մեզ՝ սիրտ : Ն անգամ ինչ կարմիր, ամրապինդ, և բրգաձև, հատուտեալ միանօք, մանրաթելօք, և չոլատպատեալ ճարպով՝ի պահպանումն ջերմութենէ, և պատեալ առանձին թաղանթիւ, կամ մաշկաւ, զետեղեալ՝ի ներքս լանջաց՝ գոյզն ինչ՝ի խոնարհ հակեալ, և՝ի ձախակողմն միտեալ. ունի և երակս, և նեարդս, և ուժգին չարժմունս, որ ոչ երբէք վատանայ. անգամ հեղու զարիւնն՝ի նեարդս, և՝ի ներգաց յերակս, և մղէ զայն՝ առնուլ չոլյան ընդ բովանդակ մարմինն :

Քօռալլինա, լտ, և իտ : քօռալլին, գղղ : քօռալլին, անգղ : աէնիզ սաչը, տճ : չահար իլ պահր, կամ հաչիչ իլ տուտ, արբ : և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ծաղ ծովային : Ն բոյս ինչ նուրբ յոյժ մազատեսակ, ճիւղալից, և տատպարին, բուսեալ յատակս ծովու իբր երեք մատնաչափ բարձրութեբ : Համ նորա ի աղի, և անախորժ, զոր լուսեալ՝ի փոշի մանրամաղ, լինի դեղ հալածիչ որդանց և ճճեաց որովայնի : Եւ ըստ ումանց ունի և զօրութի՝ի գրգռել ղդաչականն : Ճաին՝ի 12 ցորեննոյ մինչև ցճօ :

Քօռալլուսմ, կամ քօռալլլուսմ, լտ : քօռալլօ, իտ : քօռակիլ, գղղ : քօղէլ, անգղ : մէրճան, տճ : մուռ կիւն, արբ : և ըստ մեզ՝ բուսատ : Ն կատաբոյս, կիս կենդանաբոյս ինչ, որ առևորաբար հատատակ՝ի վէ բոյ կարծր երից՝ի խորս ծովու : Երկայնութիւն նորա հատանէ երբեմն ցմի ոտնաչափ, և ի գունով կարմիր, այլ գոանի և սպիտակ, և սեաւ. բայց կարմիրն լաւագոյն համարեալ է և տաւաբել մեծագին. յորմէ կալմեն և դեղ արիւնային որովայնահո

ատութ՝ և տկարութ ստամ, զի է սեղմիչ, և ձգիչ բնութ: Ջամն յութ ցորենոյ մինչև ց30 յաւուրն:

Կօռթէչչիա • աւս քօրթէքա:

Կօռթէքա, կամ քօրթէքա, լտ: քօռթէչչիա, կամ աքօռցա, և կամ պուչչիա, իտ: գաղութ, ամձ: ըշտ, կամ կշտ, կամ գռֆ, կամ նէձէֆ, կամ հռուռլէ, կամ գիմի, և կամ սահա, արբ: ֆաֆլիթէր, պր: և ըստ մեզ՝ կեղև, կամ կձեպ: Է անուն հատարակ նշանակիչ ամենայն տեսակ պատենից՝ թէ ծառոց, թէ արմատոց, թէ պտղոց, և թէ այլոց նմանեաց:

Կօռթէքս վինթհէռա աւօմնթիքուս, լտ: քօռթէչչիա վինթէռանա, իտ: քանէլ որը վէնթէռ, գղզ: ուվինթէրս սէրք, անգլ: ագ թաուէլն, ամձ: կռֆիլ ապիաթ, արբ: և ըստ մեզ՝ կինամոն սպիտակ: Է կեղև ինչ ևայն, գուռնավ նմանն կինամոնի սէլեանայն, բայց համով ազգու, և կարի ջերմ քան զայն • յորմէ կազմեն դեղ օգտակար ընդդէմ սկսրութե աստամոքսի, և ամենակերպ ախտից առթելոց 'ի թուլութէ ջղաց • զի է խթիչ բնութ, և 'ի մասնաւորի՝ վիքախտութե: Ջամն 'ի մի տրամէ մինչև ցերկու խառն ընդ մի լիտր ջրոյ, կամ գինեաւ • զոր օրէն է զինի 12 ժամուց հելուլ զգուշութ յայլ անօթ ապակի, և տալ ըմպել հիւանդաց երկու կամ երեք անգամ յաւուրն՝ զկիսա երկուց ունկուց: Իսկ չարն վտանգն պարտի լինել 'ի վեց ցորենոյ մինչև չև ց10 յաւուրն: Ծառ սորա բուսանի 'ի մասնակաքար, բազմաճիւղ և ոստալից, զոր բնակիչք տեղւոյն Ֆիմբի կոչեն: Տերև նորա փափուկ է և ծովագոյն 'ի ձև տերևոյ գաբնուոյ: Իսկ պտուղն գնատակաձև, և կարմրերանգ: 'Ի ծառոյ սառի հոսի խէժ ինչ սեաւ, և հոտաւէտ • զոր իտալացիք կօմմա աբօտուքի կոչեն:

Կօռխանտռում սաթիվում, կամ քօռխանտռում, լտ: քօրխանտօլօ, իտ: քօռխանտռ, գղզ: քօռինտըր, անգլ: գինձի, ամձ: անըպար, կամ անէռւպար, կամ թաքթէ, և կամ գիռզիլբր, արբ: թաղլիքի, կամ թէֆթէ, պր: և ըստ մեզ՝ գինձ: Է ծառ ինչ ախորժահոտ, որ սովորաբար բուսանի 'ի մասնակարոտ տեղի տերևն նման է տերևոյ քարտոնի, բայց աւազել հիւթալից քան զայն • ծաղկին փոքրիկ, հինգթերթեան, և մսագոյն • իսկ պտուղն՝ որ այն ինքն է գինձ, ծոլորակ է, թեթև, և կանաչագոյն, այլ՝ 'ի

հատանիլն փոխի՝ ի մէնին գեղին. զոր ըստացուցեալ նուէր համեմիչ պատրաստեն՝ ի կերակուրս. երբեմն և՝ ի կիր ուրկանն՝ ի դեղերայս, որ է ցրուիչ քամ ու, և զօրացուցիչ ստամոքսի. յայն սակս ստէպ՝ ի վար ուրկանն՝ ի լուծողական դեղերայս. զի է խիթիչ բնու թեամբ: Ձափն՝ ի կէս սրտաճ մինչև ցերկուս:

Քօռնուս մասքուլա, կամ քօռնուս, և կամ քօռ նուս մաս, լտ: քօռնիօլօ, կամ քռօնիօլօ, իտ: քօռնօռ լէա, գղ: գըղըլճք, տճ: քըրնէլ, անգղ: գառանիա, արբ: ռահէն, սիւրհայպ, և կամ կանինղան, պր: և ըստ մեզ՝ ջուան, կամ զողալ: Ն պտուղ ինչ ձուաձև, թամբալիր, կարմիր, նաև դեղին, թթուաահոտ, միանգամայն և դեղ փորհարուածէ, հոտման որովայ նի, և թանչից. զի է սեղմիչ, և զովացուցիչ բնութեամբ: Ջնոյն գործունէութեամբ ունի նաև սորա քաղցրաե նին, որ՝ ի թուրքաց կոչի՝ գըղըլճք ուէնէլ: Ծառ սորա բուսանի՝ ի լերինս, յայգիս, ի բուրաստանս, և՝ ի ցանկապատս տեղիս, ածի յոյժ՝ ի քար ձրուքի և՝ ի թարձրաւէտիւն, բազմատ է և տարա ծեալ: Տերև նորա է երկայնաձև, լայն, յղկեալ, ջլալից, և սեղմիչ բնութեամբ: Ծաղիկքն ըստ մեծ երթեան, դեղնագոյն, և կարճախոտնեմ, որք փունջս փունջս փթթին՝ ի գագաթան և՝ ի վերայ ճիւղոց:

Քօռնուս էվռինուս, լտ: քօռնօ ան էվռօ, իտ: քօռնը տը սէռփ, գղ: հէրդ հօրն, անգղ: կէնիկ պօյնուզու, տճ: լաֆօքէռաճ, կն: յըռքլ արնան, արբ: և ըստ մեզ՝ եղջեւրն եղջերուն. զոր ոմանք գործունէութիւնն լնապոյն տեսցես՝ ի բառն էվռինուս, կամ էրվռուս:

Քօռնա աէլ սօլէ, կամ ձիւռասօլէ, և կամ միւռ սօլէ, իտ: քօռնա սօլիս, և կամ ֆլօռ սօլիս մասեօռ, լտ: Թուռնը սօլ, գղ: սրնֆլօվըր, անգղ: այ կամ կիւն էյէլ, կամ տէվէ Թասլանը, տճ: ռէմռամ, կամ անզուվան, կամ պէրտամ, արբ: կուստ, պր: և ըստ մեզ՝ արևածաղիկ: Բոյս երկոյն իբր մարդա չափ, և՝ ի տեղիս տեղիս նաև 15 ոտնաչափ, որոյ տերևն է լայն և երկայն՝ ըստ նմանութեան տերևոյ լաբբօլասի: Իսկ ծաղիկն լայնաբաց բուերակ, ճառա գայթաձև, և դեղնագոյն, յորոյ վերայ կարգաւ շա բայարեալ կան սերմունք եղջերաձևք, և ունի հա մակրութեամբ ընդ արևուս, զի յոր կոյս է արևն, ինքն ևս՝ ի նոյն կոյս դառնայ. և այնք սերմունք են անու

յիչ բնութիւն և գրգռիչ սալին :

Քօքհլէարիա, լա : քօքլէատիա, իտ : քօքլէատիա, կամ էռա օքիւլէե, գաղ : էռա ուլերվի կրէս, անգղ : գաշերք օվռու, ամ : և ըստ մեզ ատուգաբանի՝ գրգռ. լախատ : ի բոյս բազմաձիւղ, հոտաւէտ, և տապա. համ, որ յաճախ բուսանի 'ի մարգագետինս, և 'ի բուրաստանս իբր թզուկ բարձրութիւն : Տերև նորա է երկայնականի, պարարտ, փայլուն, և գոգաւոր, որ ձևանայ 'ի ձև փոքրիկ գրգռալի, որոյ վան և կոչեցաւ յանուն նորա : Ծաղիկն ապիտակ, և ջրանթեր. թեան : Պտուղն գնատակաձև և այտուցաւոր, յորում է սերմն բոլորչի, և թաղանթաւոր : Իսկ արմատն փոքրիկ, ուղիղ, ապիտակ, և թելալից : Ամբ բոյս լի է լուղով, և ցնդական աղիւ. որոյ սերմն եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ազդու ընդդէմ աքօ. պուխոի, գժգունութեան, և երկարատև խօթութեան. զի է գրգռիչ, և միզեցուցիչ բնութիւն : Ջաին 'ի վեց արամէ մինչև ցութ խաուն ընդ վեց ունկի ջրոյ :

Քօքքուս պուխիտէս, լա : քօքքօ տէլ պուալի. լէ, իտ : քօքքօնէ տիւ պրազիլ, գղ : ահի մէքքօ թռչ, անգղ : Է ծառ լինչ ամերիկեան, յորպէ արմատն. ասէ, որ է միջակ ըստ մեծութե և ըստ թանձրութե. որոյ պտուղն է բոլորակ մեծութե 'ի չափ հասարակ շլորոյ. գեղնագոյն է և խուղային, և 'ի միջն ունի կորիզ կարծրակեղև 'ի ձև նշոյ. զոր լուսալ, արկանեն 'ի ջուր ջերմ, և ելանէ յերեսս ջրոյն խուղ թանձր, գեղնագոյն, քաղցրահամ, և ցնդական, միանգամայն և գեղ օգտակար ընդդէմ ցաւապին ուռուցից, և այլ ուռցի թանչից 'ի վեր երևելոյ յերազատանս. զի է կակղացուցիչ և մեղմիչ բնութե :

( )

( ) բբիս. ուես օբիւմ : Մերկ ևս նշանակի կայ. գամախ :

Օբրօբանտիբս. ուես օբօբանտիբս :

Օբիւմ, կամ թաբաւէռ ասինիֆէռում, լա : օբբիս, իտ : բալօ ասինիֆէռո, գղ : դուվայդ բօբբի,

անպղ : աֆիօն , առ : ժիւրքիթ , տրք : և ըստ մեզ՝ աֆիոն , կամ մեկոն : Ի գոյացութենի ինչ թանձրամած, պինդ , խժային , կուռական , մթին թուխ , ծանրահոտ . Ճաշակ նորա յառնուլ՝ ի բերանն դառն է , այլ տուիպ՝ ի կոկորդի , և՝ ի ծաքերն ներկէ զլորձառնա՝ դոյն գեղին : Ջայս գոյացութենի եւրազանեն՝ ի բուսոց կամ՝ ի տնկոց կոչեցեալոց լատինական բարբառով՝ բաբավէռ , որ յաճախ բուսանի յատիա , ՝ի կղզիանս եգիպտոսի , յեւրոպիա . այլ ապնիւ և ընաիր քան զամենեսեան է որ լինի յարևելեան հնդկիա , որոյ գոյացութենն յիտալացւոց կոչի՝ օբբիօ տէլլ՝ ինաիա օռիէնթալէ . զոր առեպ վարեմք՝ ի գեղոյս , որ գերապանց է զօրութիւն քան զամենայն բժշկական բուսոյք . զի ապաքինէ զցաւս արգանդի , որովայնի , գլխոյ , առաստանց , և աչաց պատճառելոց՝ ի թուլութենէ . նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ ջղացաւութենէ , ցնցման մկանանց և ջղաց , և ախտապանուսուէ , հնագոյն փորհարութենէ , հոսման որովայնի , փսխտզութենէ , ծանչացաւուէ , խեթից սրբոյն , և ապեաց , հոսման արեան , խթից կամ ցաւոց երիկամանց , միամիշտոյ և խոլովակաց արգանդի : Այլ և օգտէ ընչարգելութենէ , մանաւանդ յորժամ զուգընթաց գոյանի ընդ ախտիս ցնցողականութենի . և՝ ի մանաւորի միջահասուական եռօրեայ և քառօրեայ աենդից , ծուլկանց , թիֆօ անուանեալ ջերմախտից , և ընդհանրապէս ընդդէմ ամենայն ախտից և ցաւոց պատճառելոց՝ ի սկարութենէ կամ՝ ի թուլութենէ . զի է ուժգին խթիչ , գրգռիչ , զօրացուցիչ , թմրեցուցիչ , և մեղմացուցիչ բնութենէ : Ասի՝ ի հասանելն զանդամս ուրուք՝ տան ումանք ըմպել՝ ի ամանէ , որով թմբրի՝ և ոչ ցպայ զցաւս : Դարձեալ , դիմակալէ թունից , և օգտէ հնագոյն հազից վաասակարատուննից , և ցաւոց յօդուածոց , և պալկան տուիթելոց՝ ի սկարութենէ : Ջաւին՝ ի կէս ցորենոյ մինչև ցաւան երեք կամ չորս անգամ յաւուրն : Գիտել արժան է , զի եթէ ոք կերիցէ՝ ի սմանէ առաւել քան զչափն սահմանեալ՝ պատճառէ զթմբրութիւն , զանզգայութիւն , զուժաթափութենէ , զպատյա գլխոյ , զքնաւթութիւն , զցուրտ քերան , զփսխումն , զցնցումն ջղաց և մկանանց , զիջուածս , զանդամահրդռութենէ , և երբեմն և զմահ , մանաւանդ որոց վիճակեալ են մատչիլն խառնուածոց : Իսկ առաջնոյն գործման և դեղք

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ԻԻՂԱԲԵՐ
ՍԵՐՈԲԵԱՆ ԻՆՋԻԿԵԱՆԻ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԹՎԱԿԻ

բժշկութիւնն նորա են արծայուցիչ և լուծողական դե-
ղերքն, և խառնուածդեղն, և ևս թմրու հեղանիւթքն,
որպիսի են քացախ, հիւթ կամ ջուրն լեմոնի, կի-
տոնի են: Նոյնպէս և օգտակար է թրմոյն սրձոյ,
որ ասի յիտալացւոց՝ ինֆուզիօնե ու քաֆֆէ:

Օբուանթիա. տե՛ս քաքթուս օբուանթիա:

Օբօբանդա, կամ սէլինում օբօբանդա, լտ: օբո-
բանդօ կիմ էռպա քօսթա, ետ: բանդք օբօբանդա,
պղտ: էրքըլ, անգլ: ճավէլըր, ամ: Ե գեղին և գի-
րաբեկ խէժ ինչ հոտաւէտ, և գառնահամ, որ բղխի
ի ծնոյ կամ յարմատոյ անկոյ նրբիք կոշտեցեալ լաս-
նական բաղքատով աբհօնակլիուում մեեուս. և այն
խէժ լինի դեղ պատուական ընդդէմ հազից, և խո-
նաւ ընչասպեղութեանց. զի է խթիչ բնութեամբ: Ձափն ի
տան ցորենոյ մինչև ցօ: Ա յս խէժ վարի ևս ի
բաղադրութեանց թիւրակէան: Եւ ի մանուածոյն ի
մաքրել և ի զօրացուցանել զվէրս հնադոյնս:

Օբօպալուսմօ. տե՛ս պալուսմուում եուսուախքուում:

Օէսօքհակուս, կամ կուբա, և կամ կուխիմուս,
լտ: էսօֆակօ, կամ կօբա, կամ կօցցօ, և կամ ֆուս-
չի, ետ: էմօզ, յն: պօլասդ, ամ: հայլդ, կամ զօս,
արբ: չէլա, պր: և ըստ մեզ՝ ծառ որկորոյն, և կի-
նակտդ. որով նշանակի մասն, որ սկսեալ ի կոկոր-
դէն ի ներքուստ մինչև ցվայր. ոմն և զբուան Օս ըս
ասենայն նշանակութեանցն:

Օճռալմիա, կամ ոչլուք կամ ինֆլամմացիօնէ ու
օուէքիօ, ետ: օճխիթիսէ, լտ: վէօճայնչ խոլին, արբ:
պէլսոի կիւշ, պր: գուլսք ոպըրսը, ամ: և ըս մեզ
ցաւ կամ բորբոքումն ականջաց. ոմն զսոյսմունէ հո-
ւս. էրես 65:

Օճթալմիա, լտ: օֆթալմիա, յն: ըկսիթ, կամ
վէօճայնչ այն, արբ: հէօզ ոպըրսը, ամ: սէոի չէչմ,
պր: և ըստ մեզ՝ ցաւ աչաց. ոմն հմ. ս. էրես 60:

Օճթալմիթիսէ. այսու անուամբ իմանի՝ բորբո-
քումն աչաց. զոր ոմն հմ. ս. էրես 60:

Օճխիթիսէ. տե՛ս օճթալմիա:

Օէանոտուս. տե՛ս նէբրիտուս:

Օէմ, լտ: օլիօ, ետ: իլ, գղտ: օյլ, անգլ:
տինն, արբ: ռոէկոն, պր: էաղ, ամ: Ե ոմանք
հաստատակ նշանակին ամենայն գոյացական իւղից
էլեաէլեց ի պատոց, ի կէտինց, ի ծաղկանց, ի
սերմանց, և յայլ նիւթոց, որք ունին զբուսաւորը-

ջական զգուշութիւն, և զօդային թեւթևուութիւն:

2 Օլէում ամիկոտալարում առւլէէ, լտ: օլիօ ան ման տօռլա տօլէէ, իտ: խռիլ տ՝ ամմառէ, գղղ: ամբն տցլ, անգլ: թաղիլը պատէմ եաղը, տճ: ախնի էօզ հէլվա, արբ: և ըստ մեզ՝ իւղ քաղցր նշոյ. որ է դեղ պատուական ընդդէմ խթից կամ ցաւոց արգանդի, ջոր հապից, գրգռման ընչերական և թոքոց, անգուխէ տրուվային, արեցման միզի, թուխից, և ջրգոսութէ. զի է կսկիծացուցիչ, թուլացուցիչ և խաղաղացուցիչ բնութ: Ջափն 'ի կէս ունկուդ մինչ չէ ցերկուս:

Օլէում ամիկոտալարում ամառում, լտ: օլիօ տէ մանտօռլա ամառա, իտ: աձը պատէմ եաղը, տճ: ախնի էօզ մօռ, արբ: և ըստ մեզ՝ իւղ գառն նշոյ. զինանակութիւն ասրին մարթիս տեսանել 'ի բառն Ամիկոտալուս ամառուս:

Օլէում մէնթհէ բիբէռիթէ, լտ: օլիօ տի մէնթա բիբէռիթիտ, իտ: լռիլ տէ մանթ բուսավուէ, գղղ: ցլ օվ տէբէռմինթ, անգլ: և ըստ մեզ՝ իւղ անգղիա կան անանիսոյ. որ է բնութ խթից, և ծաւալից. տճ և զայսմանէ 'ի բառն Մէնթա բիբէրիթիս:

Օլէում չիմոն, լտ: օլիօ տի չէռուս, իտ: լռիլ որ սիմռուն, գղղ: ցլ օվ սիդրըն բիլ, անգլ: ապա պավսունուն քաղուղուն եաղը, տճ: ախնի կչռ իլ թուռռունկ, արբ: և ըստ մեզ՝ իւղ կեղևոյ կիտրոնի: Է իւղ ոսկեգոյն անուշահոտ, և գառնահամ, ելուզ զեաղ 'ի կեղևոյ կիտրոնի 'ի ձեռն ցքահան գործեաց. որ է գեղ օգտակար ընդդէմ ախտից առնգեղոց 'է ակարութէ, զի է խթից, և գրգռացուցիչ բնութ, և 'ի մանուածորի 'ի տաքութէ զգլգռանա և զձգէա որո վայնի: Ջափն 'ի չերկուս չիթէ մինչև ցճ խաղն վոգի ինչ չերմ ջուով: 'Ի նոյն ախտս կարգի և իւղն լեմոնի, պէռկամոթթիօի, և նարնջոյ:

Օլէում վօլամիլէ միռխամիկաէ մօռքհամաէ, լտ: օլիօ վօլամիլէ տի նօչէ մօռքաթա, իտ: խռիլ որ նուա միռաքատ տինամիլէ, գղղ: վօլէթիլ ցլ օվ նըլիմէկ, անգլ: հիւնտհատան ձէվիլին եաղը, տճ: ախնի կէօզլիթիպ, արբ: և ըստ մեզ՝ իւղ մշկահոտ ընկուզ: Է իւղ պեռնատոյն, լեռնից, ախորժահոտ, թափանցիկ, չերմնահամ, և կծուոտ լեզուի. միանգամայն և զեղ ազգս ընդդէմ փորհարուկէ, փքանաութէ, դժուարամարսութէ, հնծկլտանից, և

խթից առեալոց՝ ի վիքտուէ և՝ ի Թուլուէ. զի և խթիչ, գրգռիչ, զօրացուցիչ, և վիքահալածիչ բնութեաբ: Ձաւին՝ ի յերկու շրջ մինչև ցառան, յաւելուով՝ ի նոյն շաբաթ սպիտակ ըստ կշռոյ միոյ տրամոյ մինչև ցաւնկի մի. զոր պարտ է առնուլ երիցս անգամ յաւուրն. Նոյնպէս օգտաւէտ է ընդդէմ ակռուելոյ ատամոքսի և ստոլին որովայնի, դժուարամատուցութեաբ, նոպկուելոյ, վսեմման, և վարհարուելոյ, երկու կամ երեք անգամ յաւուրն օծելով զայն՝ ի վերայ ատամոքսի, և պորտոյ մանկանց տղայոց:

Օձէուա ըմբլինի, կամ օձէուա ռմբլինուա, լտ: օվիո տի ռմբլինո, իտ: իւիլ սը ռէսին, գղզ: քօսթըր ոյլ, անգլ: սիհնի խխռվէ, արբ: ռուղանի պիսէնճիր, պր: կէնէ օճուն եաղը, տճ: և ըստ մեզ՝ իւղ չանաճանճի: Է իւղ ինչ սպիտակ, թանձր քան զձէթն ձիթապտղոյ, անհոտ, քաղցրահամ, և թափանցիկ. զորոյ զներգործութեբն և զչափն մարթիա տեսանել՝ ի բաւն Ըմբլինուա քօմմունիս:

Օձէուա քամբհօուաճուա, լտ: օվիո քանֆօուաճօ, իտ: քէմֆօուէյթ ոյլ, անգլ: իւիլ քանֆուէ, գղզ: սիհնի քէֆուր թաեսու, արբ: քաֆուր եաղը, տճ: և ըստ մեզ՝ իւղ քափրոյ: Սա լինի թանձր, քափրուհօուա, և ցնդական, որ կազմի՝ ի չորս ունկուոյ իւղոյ ձիթապտղոյ, և՝ ի միոյ ունկուոյ քափրոյ. որ վարի տրուագքուստ՝ ի վերատել զցաւս անգամոց, և՝ ի ցրուել զուռոյցս մանուածոս:

Օձէուա օվիվատուա, լտ: օվիօ ա՝ ուվիվա, իտ: իւիլ ա՝ օվիվ, գղզ: ոյլ ա՝ օվիվէա, անգլ: ծէթ թափպ, արբ: զէթին եաղը, տճ: և ըստ մեզ՝ ձէթ կամ իւղ ձիթապտղոյ, ծանօթ ամենեցուն. որ ասէպ վարի՝ ի կերակուրս և՝ ի դեղորայս, որ է վերատիչ ցաւոց յօդուածոց, սատակիչ ճճեաց, մեղմիչ բորբոքման երիկամանց, կակղացուցիչ կաշուածոց որովայնի, և դիմակալ թունից. զի է կակղացուցիչ և խաղաղիչ ընութեամբ: Ձաչին՝ ի կէս ունկուոյ մինչև ցերկու. ի կրկնելն զկշիռն՝ առնէ զլուծուկն որովայնի: Վարի և արտաքուստ առ՝ ի քինքն ձգել զթոյնս կարճաց, և թունաւոր տղրկաց, և՝ ի փարատել զցաւս յօդուածոց: Ի կիր արկանի նաև՝ ի գրեխս՝ ի լուծանել և՝ ի մեղմել զցաւս որովայնի, և՝ ի թուլացուցանել զամփոփուածն մկզանց խողովակաց:

Օլէուամ ֆօէննիքուալի, լա: օլիօ ան ֆիննօքքիօ, խա: խալ սը ֆէննուալ, գղղ: ֆէննէնէլ ոյլ, անդղ: ուէզիկ նէ եաղը, ած: անհնի շամար, արբ: և ըաա մեզ՝ խաղ սամթի: Ե խալ ինչ գեղնագոյն, սամթահոտ, և ջերմահամ. միանգամայն և դեղ օգտակար ընդդէմ խթից և ցաւոց որովայնի, տկարութեան աստմոքսի, և տենդից աւելեըց՝ ի տկարութէ. զի է խթիչ և գրգռիչ բնութէ: Ճաին՝ ի յերկու ցորենոյ մինչև ց10 խառն փոքր ինչ շաքարաւ: Վարի և արտաքուստ՝ ի բուժել զանգամալուծութենի, զցաւս ուռոյցս, զցաւս ստամանց, և ականեըաց, և ցաւոց ստամոքսի և աորին որովայնի: Ի աորին կարգս դաանն և խաղքն անխառնի, քաուվնի, սալվնաի, և երիցկի ևն:

Օլիքաանօ. այսու անուամբ իմանի՝ յետակոզմեան ակր ինչ ծղկին, որով յօդի ընդ ուսոյն:

Օլիսանօ. տես Թհուա:

Օլիօ. տես օլէուամ:

Օմինթօ: Ե ձարպաձիր մաշկ ինչ պատեալ զաղիօք:

Օմուօ. ծղուկ. ըստ անդամոցինաց է մանր բաղկին՝ ի ծայրէ ուսոյն մինչև ցարմուկն. որք բաղկանան յերկուց ոսկերաց. իսկ ձեռքն բոլոր բաղկանան՝ ի 62 ոսկերաց:

Օնօնիս աւվինաիս, լա: օնօնիտէ սբինօզօ, խա: աւէթ ալօֆ, գղղ: Թհընն բըրբըլ, անգղ: գաատր օֆու, ած: Ե բոյս ինչ փշաւոր, բուսեալ յաղգաիս, և յարտուրայս ելբր մի և կէս ոտնաչափ բարձրութեամբ: Տերև նորա է երկայն, Թուխ, բոլորչի, եղերահերձ, Թաւնշաւոր, և սոանձայինն: Ծաղկին մսագոյն, կամ ծխրանագոյն: Սերմն փոքրիկ, և երկայնաձև, որք արտադրին՝ ի մէջ փոքրիկ պատենից: Իսկ արմատն կարծր, փայտային, օձապտոյտ, Թեքաչից, դժուարաբեկ, սպիտակ, Հոտմանն և դեղ դաչկան, ուռուցից աղեաց և ամորձեաց, միզարգելութէ, խցանաց լերդի և վայծելան, և աւիշևեան անօֆոց. զի է Թուլացուցիչ, և ձգիչ բնութէ: Ճաին՝ ի կէս տրամէ մինչև ցերկու: Իսկ ջաւ խաշոր փոշոյն պարտի լինիլ կէս ունկի, ընդ մի լիար ջրոյ: Եւ՝ ի մանաւորի օգտէ՝ ի լուծանել զքար գոյացեալ յերիկամունս մարդոյ, և՝ ի վարտել զնուրոզ սկսեալ Թոքացաւութէն:

Օջխուած պատկերաւոր, կիսապատկերաւոր մեխուած, լս: պատկերաւոր, կամ պատանկեալ, իս: պատկեալ, գկ: քանդեալ պէտիլ, անգլ: մեքենեալ, կամ վարեալ, յն: ֆեսալիէն, տճ: տպուս սէրան, կիսնէֆէլ, կամ ռէհան, և կամ պայմիսան, ասք: նոպատ, կամ շանդէրէմ, և կամ սէրբէրկամ, ապր: և լատ մէզ՝ շահապատ, կամ ռէհան: Ի բոյս անուշահոտ կարձացօղան, փոքրագիւղ, և կարմրերանգ. որ յաճախ բուսանի ի բարդատունս, որոյ տերևն ունի նմանութիւն ընդ տերևոյ կուենջ լատոյ: Ծաղիկն նորա ապիտակ է և հոտաւէտ. բերէ և սերմունս մանուշակի և սեաւս, որք բուսանին ի մէջ փոքրիկ պատենի: Իսկ արմատն կարծր է և թելաձեւ: Վինի սա յատկապէս ուրեք: Նախնիք ի կիր արկանէին սոյն ի կերակուրս, նաև ի մեղմել զջարուածին, բայց սա արդէն ոչ համարի այնքան ի գործ:

Օա, (սեռ.) Օռէա, լս: ոտքաց, իս: սաօմա, յն: հանէք, կամ ֆուժիմ, կամ ֆէմիմ, և կամ ֆէվէ, ապր: ահան, ապր: և լատ մեզ՝ բերան: Ե միակ ձանապարհ, որ բաժանի սոյն յերկուս, այս է ի ընդարմատ, և յորկոր, որք ի լսանելոյ կոչին՝ սաֆիէռա սաէֆէռա, և օէսօքհանուս: Ընդարմատն և որկորն սկսանին ի վերուստ ի լսնկաէ, այսինքն ի հատապէն, և ընդանեն միանգամայն. յաւուրց կողմանէ է ընդարմատն, նախ յետուստ կուսակ որկորն. առանց այլ ինչ զատանօղ թաղանթի ընդ միմեանց, և այս միանչև ի կուրծս: Ի վերին կողմանն՝ ուր սկսանի ընդարմատն, է կափարիչ կամ միակաւելուածք, որ կոչին՝ էպիկլօթթիս, յաճախ՝ պատեալ թաղանթիս: Սա ի ժամ կլանելոյ փակէ զընդարմատն, զի մի հեղուկքն սպրդեալ միանիցեն ի ներքս, որմէ ըստ ամենայնի սպասեալ է բառն լսկնէա: Սկիզբն ընդարմատին կոչի՝ հատապ. սա է գործարան ձայնի, զոր ունի և բերան է գործարան խօսելոյ: Բաղկանայ ի էրկոց աճառաց: Սկսանին կոչի ի լսնկաէոց՝ քառանկիւնաձեւ ծիսուածոյ, այսինքն վահանաձեւ, կայ յաւուրց կողմանէ: Երկրորդն՝ որ ի ներքս կողմանէ է ընդարմատին, և կոչի առ նոսա քառանկիւնաձեւ ընդարձակագոյն է, և կոչի առ նոսա քառանկիւնաձեւ ընդարձակագոյն է, և կոչի առ նոսա քառանկիւնաձեւ

ձև. ոչք լաո արձակագոյն կոպման նաոին 'ի վերոյ երկրորդին 'ի յետուստ, և են դողդոջուն, և ծայրքն են 'ի վեր՝ ազատ և անկախ: Ընդ մէջ առաջնոյն և երկրորդին են յերկուց կոպմանց երկու կատարք, և ընդ մէջ վերջապահեսաձև, այն է ճեղքուած լեզուաձև կին՝ որ յորջորջի՝ ռխմս կլօթթիխս. և այս ճեղքուած՝ լաո ձգելոյ, և լաո արձակելոյ երկոցունց կատարացն՝ սերմի, կամ ընդարձակի, լաո որում յատուկ գոյ 'ի միանց կախելոց յերկուց վերջին ածուածց: Զոյնն լինի նուազ՝ յորժամ հոգատն է կարճ, և լինի առաս և բարձր՝ յորժամ հոգատն է երկայն: Ընդերանին բաղկանայ 'ի յօդից, յորս են կատարեալ թաղանթանման, որովք ձգին և ընդարձակին, և ներքաղ 'ի կուրծս՝ յերկուս բաժանեալ մասանեն՝ յայլ և 'ի ձախ թոքս, յորս երբեմն զխողովակ առեալ զարիւնն 'ի սրտէ, բաշխեն յամենայն մասունս, և բաժանեալ 'ի յոլովապոյն ճիւղս մերձենան 'ի մակերևոյթ մարմնոյ. և հուսկ յետոյ այնչափ նրբանան, մինչև չանկանիլ ընդ տեսութիւ, և ճիւղքն այսպիսիկ կոչին՝ պուճուրիա: Յերկուս կողմանս կրծոց են թոքքն, որ ասի՝ բուլմոնէս, և բաղկանայ 'ի մանր մանր ատամանց, որք գոլով խողովակաձև, լի են առեալք, և օդով. զորս զննեալ ոմն ետես, զի 'ի մի քառակուսի մատնաչափ մէջոց թոքոց բիւրաւոր ծակք խողովակաց երևէին, այնպէս զի՝ եթէ ոք փչեսցէ ընդ այն, ամենայն մասունք նորա այտնուն: Եւ 'ի մէջ թոքոց է սիրտն անուանեալ քօս՝ 'ի քառակի խուրամ որ և ունի կրկին շարժմունս, ամփոփումն և ընդլայնուածն, որ անընդմիջապատ բաբախմամբ 'ի մուտ առուր իւր 100 հազարիցս շարժի, որով և լինի ողջոյն շրջան արեան, 'ի միջոցի քան և զորս ժամուց փոխաբերեալ 'ի սիրտն, ուստի եւ: Ցեակոյս սրտին ընթանալ 'ի վայր մեծ նեարդն զոր կոչեն՝ առթէռիա մայրն. և այս նեարդ է մուխելեզն խողովակ երկայն, և բաբախուն. քանզի բաբախ առաձգութիւ ինն և ատչի ընդ սրտի, յորմէ ունի զգակիզն, և ընկալեալ զարիւնն ծառալէ յայլ մասունս մարմնոյ. և յայսմանէ խնամի և ճանաչի որպիսութիւն սրտին, առողջութի և հիւանդութի. զորմէ վկապն բացատրեցաք 'ի բառն բուլսուս, տես անդ: 'Ի ներքոյ սրտին և թոքոցն է ստծանին՝ որ ասի՝ ախաբդոմէնա, որ 'ի թիկանցն կուսէ նկուած

յառաջ կոյս, և անտի առ՝ի վեր՝ի կուրծս շրջեալ՝ կայ կամարաձև. որոյ պաշտօն է նպաստել առուրց առութեան ընդդէմ, և՝ի վայթխէն մերկ։ Ի ներքոյ առոծանուոյ՝ի յորովայնին դնի մեծ յաջակողմն լեարդն, որ կոչի հէբար, զորոյ նշանակութեի մարթեիս տեսանել՝ի առն Հ.՝ի կարգի նուրամ։ Ի ձախ մասն կայ առոծանի կերակրոց լինի եփմամբ և լոսմամբ՝ի ձեռն ջերմուե և կծու հիւթոց, որ՝ի սոյն պետս պահին՝ի խոխաշոցին։ Եւ՝ի ձախմէ՝ փայծաղն, որ կոչի միլցա, զորմէ տես՝ի բառն Սբէն։ Ի ներքոյ սորա մերձ՝ի պորան են բազմապտոյտ ջեռջեալ նեղ աղիքն, որք կոչին՝ ննջէանթինա թէնուէ. որոյ սկիզբն կոչի՝ ննջէանթինում տուօտէնում, մէջն կոչի՝ ննջէանթինում իէխուենում, և վերջն ձայնի՝ ննջէանթինում իլէօն։ Հաստաղիքն, որ կոչի՝ ննջէանթինա քրասա, սկսանի՝ի տեղւոջէ անտի՝ որ ասի իլիսաքա. յաջոյ կողմանէ իբրև ընդարձակ քսակ, որ ասի՝ ննջէանթինում չէքում, և պատի զնեղ աղեօքն. յերեսաց կուսէ կոչի՝ ննջէանթինում քօլօնա անտի՝ի ննջէանթինում ռէքթում, և աւարտի՝ի սրբանն, որ կոչի՝ անուս։ Անընդհիջապէս ընդ լերդիւ և ընդ փայծաղովամբ դնին յաջմէ և՝ի ձախմէ երկոքին երիկամունքն, որք կոչին՝ ռէննէս. ի ստոյ նէ բղխին և կախին միզանցքն, որք ասին ուռէթէռս, որք գնան՝ի փամփուշտն անուանեալ վէշիքա աւրինաւիա. սա զբաւէլն՝ի ստորին կողմանն որովայնի։ Ի յետուստ սորա է արուկան, կամ լոգական անդամն։ Յարուս են սերմնարանքն, որք կոչին՝ վէշիքուլաւի սէմինալէս. և այն մասունք որք կոչին՝ կլանտուլէ բուօսթուաթէ։ Իակ յէգս են՝ ուէթէուս, այսինքն արգանդ, և այն մասունքն՝ որք կոչին՝ կլանտուլէ մաթռիքէ, կամ թուպա թալլօբու. այլ ձանապարհն ելից արգանդի կոչի՝ վաճինա ուէթէռինէս։

Օանթուսցիօնէ, կամ օբբլիգացիօնէ, իտ։ օպանթուքցիօ, լա։ սխուտէ, կամ գէպիթ, արբ։ թըպկնըք, տճ։ և ըստ մեզ՝ իցանք, կամ լցողուն, որով իւնանի իցուն անօթոց արեան, աւիշիեան, և կաթնակրաց, և ընդերական խողովակաց. յորոց իցանաց յառաջանան զանազան տեսակք ախտի. որ ախտ են դալուկն, ջրգոլուքթն, մկղարդեղուքթիւն,

տդեղութիւն դիմաց, խանգարումն գործարանաց, երկարատև խօթութի՞, այտուցումն անդամոց, և այլ սոցին նման ախտք կամ հիւանդութի՞ք:

Օսթռուցիօնէ տէլ շիռռօ. տե՛ս հտ. ա՞. 'ի գլ. լէ՞. երես 352:

Օսմունտա ռէկալիս, կամ ֆիլիքս ֆլօռիտա, լտ: ֆէլչէ ֆլօռիտա, կամ օսմունտա, իտ: օսմօնտ, գղղ: օսմընտ ռօյէլ, անգղ: Է բոյս դարոնագոյն, և ճիւղալից, որ արտադրի յափունս լճից, և 'ի խոնաւուտ վայրս իբր երեք ոտնաչափ բարձրութեամբ. տերևք նորա խիտ են և երկայնաձև, որք շարին երկու երկու առ միմեամբք: Ծաղիկն ողկուզօրէն և փնջաձև: Պտուղն բոլորշի և թաղանթային: Իսկ արմատն երկայն և սեաւ, միանգամայն և դեղ ճճէհալած, փոշտանկութե՞, և ցաւոց փայծեղան. զի է թուլացուցիչ և բացողական բնութբ՞, և 'ի մասնաւորի՝ միզարգելութե՞:

Օսսի աչէթաթօ տ' ամմօնիաքա. տե՛ս սբիռիթօ տի մինտէռէռօ:

Օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ լիգուիտօ. տե՛ս աչէթօ տի սաթուռնօ:

Օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ լիգուիտօ քօն ալքօօլէ. տե՛ս ագուա սաթուրնինա:

Օսսի աչէթաթօ տի բիօմպօ քռիսթալիծծաթօ. տե՛ս ծուքքառօ տի սաթուռնօ:

Օսսի աչէթաթօ տի բօթասսա. տե՛ս թէռռա ֆօլիաթա տի թառթառօ.

Օսսի աչէթիքօ իմբուռօ. տե՛ս աչէթօ քօմունէ:

Օսսի աչէթիքօ առօմաթիքօ. տե՛ս աչէթօ տէի գուաթթրօ լատրի տի մարսիլիա:

Օսսի աչէթիքօ քօնչէնթռաթօ, կամ աչէթօ ռատիքալէ, իտ: օքսի աչէթիքում քօնչէնթռաթում, լտ: Է ոգիաւոր հեղանիւթ ինչ սաստկահոտ, թափանցիկ, և ցնդական. միանգամայն և օգտակար 'ի դիպուածս ախոնդանոտութե՞, արբեցողութեան, նուաղման սրտի, պակասութեան ուժոյ և բնական զօրութե՞, և թալկացման. զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնութբ՞: Չափն 'ի 20 ցորենոյ մինչև ց60 խառն երեք ունկի ջրով: Նոյնպէս և ապաքինէ ըզքաղցկեղ, զցուրտ ուռոյցս, և զփտութիւն ոսկերաց, եթէ ջերմացուցեալ դիցի 'ի վերայ ախտացեալ մասին մարմնոյ:

Օսան թառթառիքս. ասա սալէ աչխոս ան թառ-
թառս:

Օսան թառթառամէս ան անթիմծնիս կամ ան բո-
թասաս. ասա թառթառս էմէթիքս:

Օսան թառթառամէս ան բօթասաս. ասա թառ-
թառս ասլուսիկէ:

Օսան թառթառամէս ան ֆէռս է բօթասաս.
ասա թինթառա մատէ ան լուսովիք:

Օսան թառթառամէս օսախառս ան բօթասաս.
ասա քուէմօռէ ան թառթառս:

Օսան մէլէ չինչիթիքս, կամ օսան աչէթիքս ագու-
լիթիքս, և կամ օքսիմէլէ չինչիթիքս, էս: առասա-
գան չուռուպս, աչ: և ըստ մէջ՝ շարսատ ալինախոյ:
Է թանձրամած հեղանիւթ ինչ բազագրական, կազ-
մեալ՝ ի քացախոյ, ՝ի ալինախէ, և՝ ի ապխտակ մեղրէ.
որ է դէզ գերագոյն ընդդէմ ախտից կրծոց և հա-
զից, ինչուածոց, և փտախտութիւն, մանաւանդ ծե-
րոց, որոց մալաման պատեալ է՝ ի կպչուն հիւթոց.
նոյնպէս և օգտակար է ընդդէմ շնչարգելութիւն, և
զերծ պահէ զմարդն յամենայն խօթութենէց, որով և
երկարէ զկեանս. զի է թուլացուցիչ, միզեցուցիչ,
և քրտնեցուցիչ բնութիւն: Ազին յոթ տրամէ մինչև
ց16. խառն այլ յարմարաւոր դեղորէից:

Օսախմէլէ սէմբլիչէ. ասա աչէթուամ մուլտուամ:

Օսան մուռխաթիքս, կամ աչխոս մատնիս, էս:
է նման ինչ յատակ, թափանցիկ, և փայլակից. միան-
գամայն և դէզ օգտակար ընդդէմ ախտից ստամո-
քսի. զի է թուլացուցիչ բնութիւն: Ազին
՝ի սահմն ցորեննոյ մինչև ց60 խառն ոսկ ոնդկի՝ ս և
էցէ հեղանիւթով. և ստուր ըմպել հիւանդին երկու
անգամ յաւուրն՝ զկնի կերոյ ոնկւոյ. նոյնպէս օգտա-
կիւրանիքս:

Օսան մուռխաթիքս թէռմօսիճէնաթս: Է նման
ինչ սահմանոտ, թափանցիկ, դեղնագոյն, ատպա-
համ, միանգամայն և գէզ ազդու ընդդէմ ախտից
քէ կրծոց, ախտի գաղջնականի, թունից մոլախանդոյ,
և ափիոնի, բորոտութ և աքտալաթինա անուանեալ
տենդի, ստամոքսոյ՝ ի թուլութէ. զի է խթիչ և զօ-
րացուցիչ բնութիւն: Ազին ՝ի կէս սրտամէ մինչև ցեր-
կու, խառն ոսկ ոնդկի՝ ի ջրախնձոր եղուզեալ ջրով:
Նոյնպէս օգտաւէտապէս յղուէ զհաս քաղցկեղի և
վատալ վերոց, եթէ օծցին մասունքն վերատրեալք:

Օսախ մուռիաթօ թէռնօսախտուլօ տի մէդքուռիօ • աւ՛ս մէդքուռիօ տօլչէ :

Օսախ մուռիաթօ տի ամմօնիտքա աէքուռաթօ • աւ՛ս սալ ամմօնիտքօ :

Օսախ մուռիաթօ տի մէդքուռիօ իքէռթէռնօս_ աէտաթօ • տւ՛ս մէդքուռիօ քօռռօզիվօ :

Օսախ մուռիաթօ տի ատտ քուռօ • տւ՛ս սալ քօ_ մունէ :

Օսախ մուռիաթօ տի պատռիթէ • տւ՛ս սալ տի պա_ ռիթէ :

Օսախ էնթռիքօ , կամ աչիտօ տէլ չէտռօ , իտ : օքսի էնթռիքուս՛ , լտ : էր հէռանիւթ ինչ թթուահամ , գէռնադոյն , թափանցիկ , և ազգու , միանգամայն և գէղ բոլքոքօղականուԹէ , ջէռնատոռքո աէնդից առ_ թէլոց յուժգնուԹէ , ևս պօռպուԹիքօ անուանեալ ախտից • զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնուԹիւ : Ասլև մեզմէ զչարուԹիւն թունից ափխոնի , և մուլա_ խնգոյ : Նոյնպէս օգտակար է ընդդէմ մաղձային աէնդից , և միջսհատական աէնդից ՚ի վէրայ եկելոց մանկանց : Ջափն ՚ի լիտր մի հատարակ ջրոյ , որ քաղցրացուցեալ լիցէ շաքարաւ՝ որչափ և կամիք լիցեն՝ արկանեն ՚ի սմանէ բաւականաչափ , որ լինի ըմպե_ լի ինչ ախորժական , և նմին հատարակ օշարակի լե_ մոնի • զոր մարթ է ըմպել ՚ի միջոցի 24 ժամուց :

Օսախ պօռաչէքօ , կի՛ տալ ատտաթիվօ , իտ : օքսի պօ_ ռաչէքուս՛ , լտ : է աղ ինչ սպիտակ , անհոտ , տոպա_ համ , դիւրավառ , որ ՚ի ձեռն կրկնահանգքոյ դիւ_ րաւ լուծանի ՚ի ջուր , յորմէ կազմեն դեղ ազդուլա_ կան ՚ի դիսպուսածս ախտից արդանդի , ախտդանո_ ւԹիւնէ , ջլացաւուԹիւնէ , լուանոցուԹեան , և ախտ ցնցականի • զի է թուլացուցիչ բնուԹեամբ : Ջափն ՚ի 10 ցորեննոյ մինչև 20 յաւուրն :

Օսախ պօռաթօ ալքալինուլօ տի տօտա • տւ՛ս պօ_ ռաքա :

Օսախս • տւ՛ս օսաս :

Օսախ տաքքաուսթօ օսախտուլօ տի բօթասաս , կի՛ տալ տ՛ աչէթօսէլա՛ , իտ : օքսիտուլուս օքսի տաք_ քհաուսթէ բօթասաս , լտ : է տալ ինչ սպիտակ , բիւ_ րեալին , դիւրաբեկ , ԹԹուահամ , և դիւրալոյծ , յորմէ կազմեն դեղ ընդդէմ աէնդից պատճառելոց յուժեղուԹեանէ • զի է թուլացուցիչ և միզեցուցիչ բնուԹեամբ • այլև լուծանէ զնացս ընդերոց : Ջափն ՚ի

մի տրամէ մինչև ցճ խառն փոքը ինչ շաքարաւ քաղա-
դրեալ հասարակ ջրով:

Օասի սէբեծնաեծօ ա՛ առՃինեծօ ֆուաօ • տե՛ս բիէ-
թուա ինֆէռնալէ:

Օասի սէբեծնէքօ, կամ աչհաօ նիեծուէքօ, խո:
օքսի սէբեծնէքուա՛, լա: Ն ապէ ինչ ժանտաչքոյ,
որ է հզօրեզապոյն քան զսպուա ֆիօռեէն • զոր ՛ի
կնոր արկանեն ՛ի գիպուածս չափազանց հոսման
արեան սեռատենականի, սխտի սքօռպուեծօվ, եծ-
քային եծանչից, երկարատև ախտից լերդի, և արիւ-
նահատն վտրհարուեծե, և խաղաւարտաւոր չզային
տենդից, եիֆօ անօսանեաչ չերմախտից, և գաղ-
ղնական ախտից • զի է խեծիչ, զովացուցիչ, և սեղմիչ
բնուեծե: Ձաչին ՛ի կէս տրամէ մինչև ցերկու • զոր
պարտ է խառնել ընդ մի լիտր հասարակ ջրոյ, որ
քաղցրացուցեալ լիցէ շաքարաւ՝ որչափ և կամք լիցեն •
և առեալ լինի ըմպելիս այս ՛ի միջոցի 24 ժամուց:
Ա՛յլ և սպառեալ ծախէ զաւելորդ և զանկանման
միաս ՛ի վեր երևեալս ՛ի ձեռս, ՛ի մաուռնա, և յայլ
անդամս մարմնոյ՝ օծելով և եթ զայնս երկու ան-
գամ յաւուրն:

Օասի սօլֆաեծօ եծէռմօսախաուսլօ տի մէդքուռէօ •
տե՛ս եծուրպինե մինէռալէ:

Օասի սօլֆաեծօ ա՛ աչլուժինա կամ տի բօեծաստա
տէ աքգուռնինքաեծօ • կմ՛աչլուժէ ատպռուչքնաեծօ, խո:
աչլուժէն ուսեծուժ, լա: եանմէ շատ, ամ: Ն պաչ-
լել ամնիանացուցեալ • որ ընդ երկար այրելով ՛ի
հուր՝ վտխարկի ՛ի փոչի ինչ կրանման, և լինի գէղ
վտաղուչ • զորոյ զներգործուեծինն մարեեա տեսանել
՛ի բառն Աչլուժէն:

Օասի սօլֆաեծօ տի բօեծաստա • տե՛ս եծաուեծաօ
վէեծուիօչաեծօ:

Օասի սօլֆաեծօ տի մաուինէչնա • տե՛ս սաչէ սամ-
ռօ:

Օասի սօլֆաեծօ տի ռաամէ, կամ վէեծուիօչօ պչօ,
խո: օքսի տուչբհաա քռուբռի, լա: Ն նիուեծ ինչ բա-
չադրական, կազմեալ ՛ի պինձոյ, և ՛ի օասի սօլֆօռի-
քօ ատուննկաեծօվ, որ լինի պինձապոյն, տտպահամ,
սեղմիչ, դիսբալոյծ: Կրկնակի է զօրուեծիւն սորա •
քանզի եթէ ոք ատցէ ՛ի ամանէ ՛ի քաւորդ մնանէ
մոյ ցորենոյ մինչև ցերկու ցորեան՝ լինի բնուեծեամբ
եծուլացուցիչ, մանդամոյն և դեղ օգտակար ընդ-

դէմ թոքաժեռուէ, լուանոտուէ, և պարբերական ատնդի: Իակ եթէ առցէ առաւել քան զչափն պայմանեալ, պատճառէ զատպուն և զեղմուձն կոկորդի, զժայթքուձն, զքառուխալճիա անուանեալ ախտն, զբորբոքուձն և զքաղցկեղ ստամոքսի և որովայնի, և վերջապէս զմահ: Իակ սովորական գործման և դեղ բժշկուէ նորա՝ են իւղն ոչխնաի, որ ծայրագոյն անուանեալ յիսաւլացւոց էբէքաքրուանա, օսակ քառպօնաթի ու բօլաասա, կամ ու ասուս, ևն:

Օսակ ասլֆաթօ ու ասուս. տես սալէ միրապիլէ ու կլատուպէռս:

Օսակ ասլֆաթօ ու ծինքօ. տես վիթռիօլօ ու ցինքօ:

Օսակ ասլֆաթօ ու ֆէռռօ. տես վէթռիուօլօ ու ֆէռռօ:

Օսակ ասլֆօռիքօ ալքօօլիցցաթօ. տես էլիսակռէ աչիաօ տէլլ՝ հալլէռօ:

Օսակաօ պիանքօ. տես օքակ ալպռում:

Օսակ քառպօնաթօ ալքալինռւլօ տ՝ ամմոնիաքօ. տես սբիռիթօ ու սալ ամմոնիաքօ:

Օսակ քառպօնաթօ ալքալինռւլօ ու բօլաասա, կամ բօլաասաս տէլ քօմմէռչիօ, իտ: Է նիւթ ինչ սպիտակ, թանձր, տապահամ, և դիւրալոյծ, միանգամայն և դեղ ազդու ընդդէմ երիկամնաժեռուէ և ամանց թռունից. զի է թուլացուցիչ և գրգռիչ բնուէ. այլև լուծանէզքար գոյացեալ երիկամունն մարդոյ: Ձափն՝ի 1 ցօրեննոյ մինչև 36 խառն ընդ ջուր, կամ այլ հեղանիւթով:

Օսակ քառպօնաթօ ու մակնէզիա, իտ: տես մագնէզիա:

Օսակ ֆօսֆաթօ ու ասուս, իտ: օքակ բհօսբհաս ասուէ, լտ: Է նիւթ ինչ բիւրեղաձև, դիւրաբեկ, անհաատատ, կամ փոփոխական, և ազէհամ, միանգամայն և դեղ կալուածոց և անդուէ որովայնի, և վաթռյնի անուանեալ աղեաց. զի է մեզմապէս լուծիչ և թուլացուցիչ բնուէ: Ձափն յերկու տրամ մէ մինչև 312 խառն ջերմ ջրով, կամ արգանակաւ:

Օսակ ֆօսֆօռիքօ, կամ աչիաօ ֆօսֆօռիքօ, իտ: օքակ բհօսբհօռիքուս, լտ: Է նիւթ ինչ անհոտ, թափանցիկ, և ազդուահամ, միանգամայն և դեղ տեղ դեց պատճառելոց յուժգնուէ. զի է թուլացուցիչ և զովացուցիչ բնուէ: Նմանպէս և օգտաւէտ է՝ի

դեպուածս քաղցկեւոյին ախտից արդանդի : Ընդ
՝ի 20 ցուրեննոյ մինչև 310 խատն ը ՝ի ցգահանէ եւս
պետ ջրոյ բանալոյ չաքարաւ :

Օաօօ , իտ : օա (աեռ) օատիա , լտ : գէմիք , աշ :
ազմ , կամ ատմ , գէսիր , և կամ վաշէլ , արբ : ատու
խան , կամ լէիլիա , և կամ բէսաԹուքա , պր : քօքալօ ,
յն : և ըստ մէզ՝ ատկր : Ն մարմին պնդակազմ ,
կարծր , աերտ , ջոր , և ցուրտ • Թէպէտ ջունի զգայու
Թիւն , սակայն պատեալ է զգայուն մաշկաւ • Թեմիւ է
և ի ծակտեօք ատ ՝ի տալ անցս նրբաԹելոց և ջայ :
Եւ բաղումք են ոսկերք մարմնոյ մինչև 245 , կամ
249 , որք սքանչելի արուեստիւ յօդաւորեալ են ը
միմեանս , որով՝ ատն մարմնոյ զհաստատուն , զամ
րուԹիւն , զգեղեցկուն , և զուղղուԹիւն : Աւրդ՝ ըստ
քիմիականաց՝ բաղադրեալ հող գատնի յոսկերս և ալ յընկ
դական , կամ ածխային կազ , և ԹԹուածին օդ ոչ
ատկաւ :

Օվուա , լտ : օվօ : իտ : պէյԹ , կամ նէԹէլ , կամ
պէրպա , արբ : իամուաԹա , տճ : Թօխամուամուրօ ,
պր : ավկայ , յն : և ըստ մէզ՝ ձու : Ն իբրու երկրորդ
արգանդ ատղին , յորում պատապարի՝ անանի՝ ամր՝
և կենդանանայ : Նելքին մարմին ատրա բաղկանայ
՝ի սպիտակուցէ , և ՝ի դեղնուցէ , որ զետեղեալ կայ
՝ի միջին տեղւոջ : Սպիտակուցն՝ ջոր լսունք կոչեն
ալպումէն օվի , է լոյծ մածուցիկ , և ցուրտ բնու
Թիւ • որ վասն իբր դեղ ընդդէմ բորբոքման աչաց ,
և կիսման մարմնոյ : Իսկ դեղնուցն որ կոչի առնո
ատ , վնԹէլլուս օվի , Թանձր է և անդադար քան
զսպիտակուցն • յորմէ յօրինեն դեղ տկարուԹեաց ատա
մուքսի , և կրծոց , փորհարուԹեաց , և ախտից Թոքոց ,
մանաւանդ յայնժամ՝ յորժամ լեցէ յոյժ Թարմ : Ա
տաքին կերակուրն՝ որ է սպիտակ կարծր և նրբամաշկ ,
լինի դեղ ձգօղ և մխիթարուցիչ :

ՕտօնԹալՀնքա , լտ : ատլօռի տի աէնԹի , իտ : վէ
Հայ իլ սին , արբ : աէրտի տանտան , պր : տիշ ալյը
ար , տճ : և ըստ մէզ՝ ատատնացաւուԹիւն • զայտնանէ
տես հտ • ա • երես 256 :

ՕրբինէնԹօ • տես ատուրիբինէնԹուա :

Օրէքքիօնի • այտու անուտրք իմանի՝ ախտ ինչ
մանաց ուսկան , որ խաֆտանէ զծատքուծն կերա
կրոց :

Օրնիքա • տես ատրնիքա :

Օրիծա սաթիվա, լս: ռիզօ, իտ: ռիզի, յն: բիրինչ, տձ: ռուզ, արբ: և ըստ մեզ՝ որիզ, կամ բրինձ: Ի ուսոք ինչ սպիտակ կեղևապատ՝ ի ձև և ի չափ ցորենոյ. զոր ծեծեալ մաքրեն, և եփեալ ուտեն վասն բնուցանելոյ. ի տեղիս տեղիս վարեն նաև ի բժշկուն փորհարուբե, և հոսման արեան. զի է մեուցիչ, սեղմիչ և անօսարիչ բնուքե: Ըստ սորա սովորաբար բուսանի ի հնդիկս, ի պարսս և յեւրոպա, այլ հռչակաւոր քան զամենեսին է որ լինի յԵգիպտոս ի Ճախճախուտս և ի խոնաւուտս:

Օրինանում վուլկատէ, լս: օռիկանօ, կամ մոձ ճիօռանա ակվէսթռէ, իտ: օռիկան, գղ: ուվայըտ մէրճըըմ, անգլ: զուֆա օֆռու, տձ: զսէթրին, կամ զաթէռ, արբ: և ըստ մեզ՝ զոպայ կամ զուբրաք: Բոյս բազմացօղուն երկայն լբր երկու կամ երեք ոտնաչափ բարձրութե, քառանկիւնաձև, կարծր, և թաւիշաւոր: Տերևք նորա են մեծ լբրև ի չափ աերևոց դեղձի, հոտաւէտ, և կարմրախուռն սպիտակ: Իսկ արմատն նուրբ, փայտային, և թեթև լալից: Բուսանի ի լերինս և ի հովանաւոր տեղիս, որոյ աերկն եփեալ ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է ընդարպելուքե, դաշկան, և ցաւոց պլնոյ առնելոց ի տկարութե. զի է խթիչ և զօրացուցիչ բնուքե: Ցաւին ի կէս արամէ մինչև ցմի, խառն ի մի լիտր ջրով:

Օրինանում տնբեռուա, կամ տնբեռուա քռէթնքռա, լս: տնբեռամօ քռէթնքօ. կամ տնբեռամօ ու քանախա, իտ: տնբեռամէ, գղ: տնբեռէն, անգլ: մանկու օֆռու, տձ: և ըստ մեզ՝ դնկատմն, կամ կրետաբոյս. այսպէս անուանեալ սակս յաճախ բուսանելոյ ի կրետէ. որոյ ծնունդ է բուդռա, Էրկայն լբր երկու ոտնաչափ, ճեւագնց, և ծերպնապտղն: Տերև սորա է հոտաւէտ, բոլորչի ի ձև եղնգան, ունելով ի ծայրս մեզս մանուկս և սպիտակս: Ծաղկին որկորաձև, գինջաւոր, վարդագոյն, և թեփաձև. պտղն նորա է ծերպանապտղն, բայց յոմանս սեղմս լինի և մանուշակապտղն. բերէ և քառակ սերմունս բոլորակաձևս և ոտպահումն. իսկ արմատն փոքրիկ է: Ամբ բոյս լի է ցնդական իւղով և աղիւ. որոյ տերևն ջերմահամ է ախորժականի և կծանօղ լեզուի. զոր ջրապուկեալ ի կիր արհանելով ի գեղոտածս լսթռութեանց տոտիքան, և

նուագուելիք ամաական պարտուց կանանց առնելոց ի թուրլուելէ. զի ի խթելէ և գրգուիլ բնութենէ. այլև օգուտ ուլայաբերից: Ձաին ի կէս տրամէ մինչև ցմի ամբողջ խաւն առնել ջրով: Վարի ևս ի քաղցրութենէ թխրակէսի:

Օրինա. տես լօցիօ:

Օրինա սանկուելենա, իտ: քան լշէմէք, տճ: խուն շաշխուէն, պր: և ըստ մեզ՝ միզուիլն արեան. տես հտ. ա. երես 331:

Օրկանալէ. այսու անուամբ ըստ անդամոցինաց իմանի՝ երակ միոլին կամ պարանոցին հուպ ի պոլ ծարանան, որովք յօդի ձայնն:

Օրօպուս Թուպէուօսուս, լտ: վէշչէ, կամ ԹաուԹուֆօ տի բուաԹօ, իտ: օւօպլի Թօզպէուէ, գղզ: հիԹհբիզ, անգլ: գէշինէ, կամ ապ պուշչաք, տճ: կիւշչինէ, պր: և ըստ մեզ՝ քիսայն: Ե՛ իտ՝ որ յաճախ բուսանի յանտառս, ի լերինս և յամայի վայրս նոր ոտնաչափ մի բարձրութ: Տերևք նորա երկայն են և կարճակտնթ, որք շարին երկու երկու առ միմեամբք: Ծաղկին ընդային և ծերանագոյն, ի տեղիս տեղիս նաև կատարագոյն: Յակ պտուղն է պատեան գնատակաձև, պարարտ, և սեաւ, ունելով ի միջի ունդս ձուաձև հանգոյն վգնի, զոր ջամբեն աղաւնեաց. ի տեղիս տեղիս ի գործ ածեն նաև ի դեղորայս, որ է փարատիչ ախտից մորթոյ: Սա կոչի և քաբօճիուլօ. այլինքն գլխատապոյտ. զի ածէ պտոյտ գլխոյ ոմանց ի կենդանեաց, որք ուտեն զայն: Ամառ այր իտոյ լինի բուլորչի և երկայնաձիգ. զորոյ գլխելէն անջատեալ ուտեն առանց եփելոյ, որ է քաղցրահամ, միանգամայն և դեղ ախտից մորթոյ:

Օֆա. տես անաէր:

Օքուլի քանքուի, կամ լաբնա քանքուի, լտ: օք-քի տի քանքուի կամ կրանքիօ, իտ: էնկէճ կէօզու, տճ: այնի աչրէթան, պրք: և ըստ մեզ ստուգաբանի՝ ակն խեցգեաոնոյ: Ե՛ նիւթ ինչ սպիտակ, կիսագընդաձև, կարծր, և գիւրափխրելի, որ գոյանայ ի գլուխ և ի ստամոքս խեցգեանոյ, և է դեղ օգտակար ընդդէմ փորհարուԹեան, հոսման արեան, և հրատապ տենդից. զի է ձգօղ, սեղմիչ և զովացուցիչ բնութեաբ. Ձաին ի կէս տրամէ մինչև ցմի խաւն մի վար ջրով: Եւ ի մանաւանդ ի մաքրել ջարիեն,

Ի յինքն ձգել զլեզու և զատիպ հնութեա առաւմնքան.
և խափանել զխոսումն:

Օքսիմել ենվլենիքօ. առ օսան մել ենվլենիքօ:
Օքսիմել սէմբլենչէ. առ օսան մել սէմբլենչէ:
Օքսի ալպուամ, կամ թէռմօսախտուամ վենամուեթի
ալպուամ, լտ: թէռմօսախտօ պիանքօ ատի պիտմօուեթօ,
կամ օսախտօ պիանքօ, կամ մաձխաթէռուիօ ատի պիտ-
մուեթօ, լտ: թհէռմօսախտ պլան տը պիտմուեթհ.
գլզլ: ուվայդ թհէռմօսփիտի օվ պիտմուեթհ, անգլ:
Ի՝ նիւթ ինչ ապիտակ, և դիւթափխրելի, միանգա-
մայն և դեղ ազդու ընդդէմ ցաւոց ատամոքսի՝
ջղային գժուարամարսուեթե, կուչեցեալ յիտալացւոց
տիսբէքսիա, բաբախման սրտի, քաղտխոլճիա ա-
նուանեալ ախտի, ջղացաւուեթե և ցնցման միանոնց:
Զափն՝ ի յերկու ցորենոյ միջև ցտասն, երկու ան-
գամ յաւուրն. զոր օրէն և խառնել ջրուին վալերիա-
նոյ, կամ ընդ մանկնէզիայ: Բայց յարատևել արժան
է ատ քանի ինչ շաբաթս:
Օքքի ատ քանքրի. առ օքուռի քանքուի:

Ֆ

Ֆաշքօ, լտ: ֆիալքօնէ, իտ: ատոլիան, կամ շա-
հին, և կամ ալեմաճա, տճ: և ըստ մեզ՝ բաղէ: Ի
Թուչուն գազանաբարոյ, մեծուեթբ՝ ի չափ աքաղաղի.
որոյ գլուխն ատուար է և բոլորչի. աչքն կարմիրերանգ
և սրատես. կտուցն կոր և սուր, պարանոցն կարճ,
որպէս և սրունք նորա. վիեռուրքն Թուխ, և խայ-
տաբղէտ. Թաթք ոտից քրքմագոյն և ճիրանաւոր, և
Թռչէ նորա արագաւար. և է ուրարդ և յափշտակօղ.
խոկ զմին՝ որ է առաա խոշոր և ցնդական աղիս, ի
գործ ածեն ընդդէմ ցաւոց աչաց, զի է մեղմացու-
ցիչ և զօրացուցիչ:
Ֆակուա սիլվաթիքա, լտ: ֆաճճիօ, իտ: հէԹռ,
գլզլ: պիջ գրի, անգլ: գառա կիւրկէն, կամ եատան
կիւրկէն, տճ: և ըստ մեզ՝ փեկոն, կամ կաղամախ:
Է ծառ մեծ, երկայնաճիւղ, գօրշակեղև, և տպիտա-
կափայտ, որ յատկապէս բուսանի ի կողմանս եւրոպիոյ

՚ի լերինս և յանտառս: Տերևք նորա են նոսրք, թուխ, և յղկեալ. ծաղիկն զանգակաձև և եղերահերձ. պտուղն գնտակաձև, և սրածայր. կորիզն կարծր, եռանկիւնաձև, և գարնանապտղն, և խոտաջուր. որոյ մէկն է քաղցրահամ, և անուշիկ բնութիւն: Կեղև այսր ծառոյ՝ ըստ ոմանց լինի դեղ ցաւոց բերանոյ և որկորոյ: Նոյնպէս և ՚ի պտղոյ նորա գործեն դեղ սակս քաղցրացուցանելոյ զաստուածեան երիւմանց, և լուծանելոյ զբարկս մելամբանի:

Ֆնապա կամ վիշնափապա, լտ: Ֆավա, իտ: վիշ ֆէվ, գղ: կիտարըն պին, անգլ: բակլա, տճ: Ֆուլ, կամ ձիրճիր, և կամ խալէր, արբ: խաֆրուճ, կամ գիլիւանէք, և կամ պէվսէկ, տր: և ըստ մեզ՝ բակլայ: Է ընդեղէն ինչ ծանօթ ամենուցուն, յորմէ կազմեն կերակուր. վարի նաև ՚ի զանազան տեսակս չրուիչ և կակղացուցիչ սաեղանեաց:

Ֆապա բուրկաճուկա, կամ ինկնատիս ամերս, լտ: Ֆավ տը սէն ինկնասէ, գղ: նտ, անգլ: ինկնատիօս բակլասը, տճ: Է պտուղ ինչ սեաւ՝ կարծրապինդ՝ կաղնուչափ մեծութիւն, դառնահամ և կծանօղ լեզուի, բազմանկիւնի, բերելով զնմանութիւն ինչ բօշխիօնս անուանեալ խոտոյ, այլ արտաքուստ երբ ալիւրատպաս: Գտանի ՚ի կոզմանս ամերիկոյ և հնդկաց. յորմէ կազմեն երբեմն դեղ ազդու ընդդէմ եռօրեայ և միջահատակեան տենդից, և լուանոտութեանց արեթելոց յուժգնութեան. ըմպի է ործայուցիչ, թուլացուցիչ և գրգռիչ բնութեան. և ՚ի մանուածոյ ՚ի սատակել զճճիս որովայնի: Ջափն ՚ի մի կշռոյ ցորենոյ մինչև 36, խառն ի տրամ չաքարոյ, կամ կօմֆա սրտպնդեալ. զոր պարտ է ՚ի ջուր հալեալոյ մատուցանել, և ըմպել ՚ի միջոցի 24 ժամուց: Լակ եթէ արբցէ ոք ՚ի ամանէ սառեալ ջրոյն պայմանեալ, յայնժամ պատճառէ ղողղոջուն, զպոյտս գլխոյ, զնուաղուն սրտի, ղջնցուն ջղաց, և զվտանդաւոր չարժուն միանանց: Յեփեն զայս պտուղ ՚ի ջուր, արձակէ իւղ ինչ ազդու, զոր վարեն ՚ի դեղ բորոտութեանց, և ցաւոց յօդուածոց, օծելով եթէ զայն:

Ֆաւինճէօ. բառիւս այս նշանակին միանուագ այնք՝ զոր զետեղեալ կան ՚ի դրունս որկորոյն:

Ֆավա տէ սանթ ինկնացիօ. տես Ֆապա բուրկաթուկա:

Ֆէլ, լա: Ֆիէլէ, կամ Ֆէլէ, իտ: Ֆիէլ, գղ: կօլլ, անգղ: էօտ, կամ էօտ գաստուղու, ոճ: մէռաւէ, կամ գուէթ, արբ: զէհրէ, կամ բիւշք, պր: և ըստ մեզ՝ լեղլի, կամ պարկ լեղլոյ: Սա կցեալ կայ՝ ի գոգաւոր մասն լերդի կենդանւոյ. որ և ըունի զյաւելուածս գեղին մազձին, զոր ընդ անցս ինչ կաթիլս ցուցանէ յաղիան, որով և նպաստէ մարսողութեանն կերակրոց:

Ֆէլանտուս աքսուտաթիքս. աես բհէլլանտուիուս:

Ֆէլ պօվինս. աես պօս:

Ֆէլլէ մատքիս. աես Ֆիլլիքս մաս:

Ֆէկաթօ. աես հէբատ:

Ֆէկաթօ ան սօլֆօ ան բօթատաս. աես սօլֆուռօ ան բօթատաս:

Ֆէննիքուլում. աես Ֆօէննիքուլում:

Ֆէնում կրէքում. աես Ֆօէնում կրէքում:

Ֆէպիռէ, իտ: Ֆէպիռիս, լա: ըսըլթմա, ոճ: ափեռսիէ, արբ: Թէպիլէրզ, պր: և ըստ մեզ՝ ջերմն կամ տենդ. աես զայս՝ ի հտ. ա. երես 1:

Ֆէպիռէ աքուէթա, իտ: քէսկին հիւմմա, ոճ: և ըստ մեզ՝ տենդ սուբ:

Ֆէպիռէ բէնինիէնզա, իտ: հասպալը հիւմմա, ոճ: և ըստ մեզ՝ տենդ խաղաղարարաւոր, կամ գիշերաւոր տենդ:

Ֆէպիռէ էֆեմիռաիքա, իտ: ամէնշըթլը հիւմմա, ոճ. և ըստ մեզ՝ տենդ պարբերական. աես հտ. ա. երես 10:

Ֆէպիռէ բէռնինէնզա, իտ: զարարըլը հիւմմա, ոճ: և ըստ մեզ՝ տենդ չարաչար կամ ընդարար: Ի տեսակ ինչ միջահատական տենդից, որով ախտացեալքն չուտափոյթ զրաւին՝ ի կենաց. աես հտ. ա. երես 15:

Ֆէպիռէ բէռնինէնզա աթռասաիէլիատէ, իտ: Ի տեսակ ինչ ընդարար տենդի, որով ըմբռնեալ անընդհատ՝ ի դուրս թորեն զմսագոյն հիւթս որովայնի՝ հանդերձ նուագմամբ. սա կոչի և առ նախնիս Ֆլուսս էբաթիքս. աես հտ. ա. երես 18:

Ֆէպիռէ բէռնինէնզա ալճիտա, իտ: և ըստ մեզ՝ տենդ ընդարար ցրտահատուցց. աես հտ. ա. երես 19:

Ֆէպիռէ բէռնինէնզա բլէուռիթիքա, իտ: Ի տեսակ ինչ ընդարար տենդի. որով ըմբռնեալքն

զգան զցաւ ինչ ուժդին և խայթիչ 'ի լանջամաշկն հանդերձ պտուտմամբ գլխոյ. տե՛ս հտ. ա. եր. 20:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա էմէթիքա, իտ: Է տեսակ ինչ վնասարար տենդի, որով ախտացեալքն անընդհատ ժայթքեն զմաղձ և զմաղաս՝ հանդերձ սաստիկ ջերմութեամբ և ցաւով ստամոքսի. տե՛ս հտ. ա. երես 18:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա չէքքա, իտ: Է ազգ ինչ վնասարար տենդի, որով խօթացեալքն զգան զսաստիկ թուլութիւն, զցրտութի՛, և զտժգունութիւն ձեռաց և ոտից՝ հանդերձ ժամանակական խաւարմամբ աչաց. տե՛ս հտ. ա. երես 21:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա սինքօբալէ, իտ: Է տեսակ ինչ վնասարար տենդի. որով ըմբռնեալքն յարաժամ ուշագնաց լինին առանց իմիք պատճառի, հանդերձ անհնարին թուլութ՛բ. տե՛ս հտ. ա. երես 19:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա սուպքռուէնթա. տե՛ս աթռապիլիառէ:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա սօբօռօզա, իտ: Է տեսակ ինչ վերոյիշեալ տենդից, որով խօթացեալքն ստէպ ստէպ անկանին 'ի թմբրութի՛, 'ի քնափութի՛, և 'ի մոռացութիւն՝ հանդերձ անհնարին իմն ցրտութ՛բ. տե՛ս և հտ. ա. երես 20:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա տիաֆօռէթիքա իտ: Է խօթութի՛ ինչ յազգէ վերոյասացեալ վնասարար տենդից. որով ախտագնեալքն անչափապէս հոսեն ըղքիրան՝ հանդերձ անհնարին տկարութ՛բ գործարանաց, և յաճախմամբ տուրևառութ՛ե շնչոյ. տե՛ս և հտ. ա. երես 19:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա տիզէնթէռիքա, իտ: Է տեսակ ինչ նախայիշեալ տենդից, որով ախտակիրքն զգան զցաւ ինչ ստամոքսի, զնողկանս սրտի՝ հանդերձ անընդհատ հեծկլտանօք, և 'ի դուրս թորեն զարիւնախառն կղկղանս որովայնի. տե՛ս և զայսմանէ հտ. ա. երես 17:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա քառտիաքա, իտ: Է հիւանդութի՛ ինչ վնասարար, յազգէ նոյնատեսակ տենդից, որով ախտաժետեալքն իսկ և իսկ զգան զսաստիկ ցաւ ինչ ստամոքսի, և ջերմութի՝ հանդերձ նողկանօք, և ուշագնացութեամբ. տե՛ս և զայս հտ. ա. երես 18:

Ֆէպպռէ բէռնիչիօզա քօլէռիքա, իտ: Է տեսակ

ինչ ընտանեաւր առնդից. որով ախտապնեալքն սկսանին ստէպ ստէպ արծաւ զմաղձ, և զլուծուին որովայնի՝ հանդերձ հեծկլտանօք և կերկերմամբ ձայնի. տես և հտ. ա. երես 15:

Ֆէպռէ բէռնիջիօզա քօլիքա, իտ: Ի առնակ ինչ ընտանեաւր առնդից. որով ախտաժէտն զգայ վնասել ինչ ուժգին՝ ի տուրին որովայնն, և զծարաւ առնի՝ հանդերձ վրդովմամբ ընդերաց. տես և հտ. ա. երես 20:

Ֆէպռէ բլիթուլիթօզա, իտ: պարկամ հիւմնասը, տձ: և ըստ մեզ՝ առնդ մաղաասային. տես հտ. ա. երես 43:

Ֆէպռէ գուառիթանա, իտ: տէօրթ կիւնվնւք տրեմա, տձ: պէռտիչէի ռիպ, արբ: թէպի չար բուռվէ, պր: և ըստ մեզ՝ առնդ քաուօրեայ. տես հտ. ա. երես 5:

Ֆէպռէ գուառիթանա տօբբիա, իտ: Ի քաուրեայ առնդ ինչ կրկնապատիկ:

Ֆէպռէ գուինթանա, իտ: պէռտիչէի խամակ, արբ: թէպի փէնճ բուռվէ, պր: պէշ կիւնվնւք տրեմա, տձ: և ըստ մեզ՝ առնդ հինգօրեայ:

Ֆէպռէ գուօթիտիանա: Ի առնակ ինչ պարբերական առնդի:

Ֆէպռէ թէռցանա, իտ: քաուաքզիամօ, յն: պէռտիչէի թէչլաթիչէ, արբ: թէպի սէրուվէ, պր: և ըստ մեզ՝ առնդ եռօրեայ:

Ֆէպռէ թէռցանա տօբբիա, իտ: Ի եռօրեայ առնդ ինչ կրկնապատիկ:

Ֆէպռէ ինթէռմիթթէնթէ, իտ: ատա վէրիճի տրեմա, տձ: թէպի բուռվ տէր միան, պր: և ըստ մեզ՝ առնդ ընդհատ. տես ի հտ. ա. երես 3:

Ֆէպռէ ինթէռմիթթէնթէ բէռնիջիօզա. տես Ֆէպռէ բէռնիջիօզա:

Ֆէպռէ ինֆլամմաթօռիա սէմբլիչէ կամ քօնթինուա աքուա, իտ: հիւմմայի միւհրիւքան, արբ: թէպի կիրմ, պր: իւֆիւնէթլի կամ եաքըճը հիւմմա, տձ: և ըստ մեզ՝ առնդ բոլբոքեալ կամ տատպին. տես հտ. ա. երես 21:

Ֆէպռէ ինֆլամմաթօռիա քօմբլիքաթա, իտ: Ի առնակ ինչ բոլբոքական առնդի, որ երբեմն ցուցանէ զնշանս չղաական առնդի, և երբեմն առնմոքական առնդի:

Փէպպուէ լէննէէ : խտ : տուխտունի ուուՓաէտ , ատբ : կերմի պարինք , կամ Թէպի պարինքըյ , պր : ինձէ հիւմմա , կամ կէվշէք հարարէթ , տձ : և ըստ մեզ՝ առնդ յատը , կամ դանդաղ , կամ Թույլ , և կամ յուշ էնկ • տեա հտ • ա • երես 49 :

Փէպպուէ լէննէէ նէուվօզա , խտ : հիւմմայի կամ տուխտունի սիշէի ատապէ , ատբ : Թէպի պարինքըյ էէ , պր : ինձէ հիւմմա սիններին , տձ : և ըստ մեզ նուրբ կամ Թույլ առնդ ջղային :

Փէպպուէ կասէթուիքա ինՓլամմոնՃօուիօ , խտ : էաքըձը ատՓռավի հիւմմա , տձ : Ն առնդ ինչ ատաճ մոքատական՝ հանդերձ բորբոքուլականութը :

Փէպպուէ կասէթուիքա ուէմբլինչէ , խտ : ատՓռավի հիւմմա , տձ : և ըստ մեզ առնդ ատամնքատական կամ մաղձային • ըստ որոյ և խտաչերէն կոչի Փէպպուէ պի չիօզա :

Փէպպուէ կասէթուիքա նէուվօզա , խտ : Ն առնդ ատամնքատական՝ հանդերձ ջղային առենդիւ :

Փէպպուէ կասէթուիքա քօմբլիքատա , խտ : Ն տեատակ ինչ ատամնքատական առենդի , որ գոյանայ նոյն պէս ՚ի մաղձէ , որ և երբեմն արտայայտէ զինչանս ջղային առենդի , և երբեմն բորբոքուլական առենդի :

Փէպպուէ մալինիա • տեա Փէպպուէ նէուվօզա :

Փէպպուէ նէուվօզա , կամ Փէպպուէ մալինիա , խտ : հիւմմայի ուէտիէ , կամ հիւմմայի սՓէննէ , կամ նօջային ուէտի , ատբ : Թէպի սիւզան , պր : քատա կամ սիններ հիւմմատը , տձ : և ըստ մեզ՝ առնդ ջղային , կամ առնդ չար • տեա հտ • ա • երես 30 :

Փէպպուէ նէուվօզա քէռնիչիօզա , խտ : զարտրըը սիններ հիւմմատը , կի զարտրըը քատա հիւմմա , տձ : և ըստ մեզ՝ առնդ ջղային և վնասարար :

Փէպպուէ նէուվօզա լատվաձա , խտ : Ն հիւանդութի ինչ ատապահարչ՝ յատգէ ջղային առենդից :

Փէպպուէ նէուվօզա քօմբլիքատա , խտ : Ն տեատակ ինչ ջղային առենդից :

Փէպպուէ պիլէօզա • տեա Փէպպուէ կասէթուիքա :

Փէպպուէ ստուքքօթինուա , խտ : Ն հիւանդութի ինչ անդրատարձական , յատգէ ջղային առենդից • կոչի և ինԹէռմիԹենիէ ստուքքօթինուա կամ պէննէ , և կամ քէռնիչիօզա :

Փէպպուէ վէռմինօզա , խտ : ատլուձան հիւմմատը , տձ : և ըստ մեզ՝ առնդ ձձիաւոր • տեա հտ • ա • եր • 44 :

Ֆեպպեռ վէրթէքքիալէ, իտ: հատպալը քաւա հիւմմա, տճ: և ըստ մեզ՝ տենդ խազաւաքտաւոր կամ պիզաւոր: Ե հիւանդութիւն մնչ վտանգաւոր՝ յորդէ ջղային տենդից, որ սովորաբար դոյանայ յատկականութիւնէ հիւթոց. յորմէ կոչի և Ֆեպպեռ վրաթեռսա. ըստ որոյ և տաճկերէն ասի՝ էիւրիւք հիւմմա: Կայ և տեսակ մնչ խազաւարտաւոր տենդի, զոր կոչեն՝ Ֆեպպեռ բեռնիչիօզա վէրթէքքիալէ:

Ֆեպպեռ քօնթինուա աքուութա, իտ: հիւմմայի տայիմ, արբ, և տճ: թէպի հէր ռուզէ, պր: և ըստ մեզ՝ տենդ անընդհատ. տե՛ս հտ. ա. երես 21:

Ֆեպպեռ քօնթինուա նէռվօզա. նոյն է ընդ Ֆեպպեռ նէռվօզան. տե՛ս անդ:

Ֆէռռում, կամ մարս, լտ: Ֆէռռօ, իտ: սիտէռօ, ֆն: տէմիր, տճ: հատիտ, արբ: հաէն, պր: և ըստ մեզ՝ երկաթ: Ե հանք մնչ անմաքուր, ամրակուռ, առաձգական, դիւրաբեկ, և ջր, այլ դժուարհալելի. որոյ զօրութենն և ներգործութենէ չէ մնչ տարբեր՝ ի զօրութէ քհալիպան. տե՛ս անգ:

Ֆէռռօ. տե՛ս Ֆէռռում:

Ֆիտմիա սալտա. անուանին այս նշանակի սխտ մնչ ամարմաչէցուցիչ մորթոյ, գոյացեալ յատկաղանին հիւթոց:

Ֆիլէլէ. տե՛ս Ֆէլ:

Ֆիլէլէ տի պուէ. տե՛ս Ֆէլ պօվիս:

Ֆիլէն կաէքօ. տե՛ս Ֆօէննում կրէքում:

Ֆիլիքուլա. տե՛ս բօլիբօտիում գուէռչինում:

Ֆիլիքա մաս, կամ սաբիտում Ֆիլիքա մաս, լտ: Ֆէլէչ մասքիա, իտ: Ֆուժէռա մօլ, գղ: մէյլ Ֆէրն բօլիբօտի, անգղ: Եասան պաչտըրը քաւա, տճ: Ե բոյս մնչ, որ յաճախ բուսանի՝ ի կողմանս Եւրոպիոյ իբր չորս տունաչափ բարձրութեբ: Տերևք նորա են երկայնաձիգ, լայն, կարծր, դիւրաբեկ, և սաստկահոտ: Ծաղիկն մոշհաւոր. պտուղն երկայն և հերձատ: Իակ արմատն ստուար, պտրտուտ, թելացից, և սեռաւ, հաճով բատ մասին քաղցր է և բատ մասին դառն. յորմէ գործեն դեղ ապդու ընդդէմ ձաձեաց, միզարգելութե, և ջրգողութե՝ առնելոց յուժգնուէ. զի է ձաձհալած և թուլացուցիչ բնութեամբ: Ձաին՝ ի յերկու տրամէ մինչև ցերեք յաւուրն:

Ֆիռօքս. տե՛ս Ֆօխնիքռուլում:

Ֆինօքքիս ապուանթիքօ. աեա բհէլլանտուհում:

Ֆիչէտուլա, կամ մելանքօռիբհուս, լտ: պէքքաս Ֆինքօ, կամ պինճիօնէ, իտ: ինձիր գուշու, տճ: և քատ մեզ ստուգաբանի՝ թուչուն թզոյ, այսպէս կոչէցաւ սա վասն երևելոյ 'ի ժամանակս թզոյ. մեծութիւ է 'ի չափ օռնիթալօնա անուանեալ թուչնոյ. որում նմանի և գուներն. այլ 'ի մուս աչնան պէլովին թիանայ. նաև միան ապիտակ է և բարեհամ, զոր հանդերձեալ ուտեն վասն զօրացուցանելոյ զատամունքան և զլնդակս, և սրելոյ զտեսութիւնս աչաց:

Ֆինպիա. անուանքս այս ըստ անդամազննաց իմանի՝ վոքրիկ ոլոքն կամ ոսկր թամբին:

Ֆինպուա, կամ Ֆինպուէ, լտ: Ֆէթէլէ ուուֆէյեա, արբ: թէննէթէլլն, կամ ինձէ տուսր, տճ: և ըստ մեզ՝ թէլ մարմոյ: Է մարմին ամենանուրբ մազնաոեսակ, և երկայն. որոյ են բազում թիւք, ոմանք են մաշկեղէն, ոմանք ներդեղէն, և ոմանք մեղէն: Սոքա գտանին 'ի վկանունս, և յայլ մասունս կենդանւոյն՝ ոտ 'ի զօրացուցանել զնոսա, և յամրացուցանել, և ս 'ի նպաստ շարժման, և 'ի կատուրուն առձգողութե, պահպղութե, և արտաքսման:

Ֆինթուլա, լտ: Ֆինթօլա, իտ: մաթեա, տճ: նատուր, արբ: և ըստ մեզ՝ խղնայթ: Է վէրք ինչ հնացեալ, անձուկ, խոր և մշտահոս:

Ֆինքուս քատէքա, լտ: Ֆինքօ, իտ: Ֆինկ, գղղ: Ֆինկ, անգղ: սէքա, յն: ինձիր, տճ: տատիֆ, կամ թին, կամ պէլէս, և կամ էզկատ, արբ: էնձիր, պր: և ըստ մեզ՝ թուզ: Է պտուղ տանձաձև փափկակեղև, թամբալից, խժային, բազմանունդ, և քաղցրահամ. զոր սովորաբար թարմ ուտեն, բայց և չորացուցանեն. և յայնժամ ոտ սակաւ սակաւ գոյանայ 'ի վերայ նորա աւերանման գոյացութիւն ինչ քաղցր: 'Ի պտղոյ աստի կազմեն և դեղ կրծոց և հազից, և ցաւոց երիկամանց. զի է կակղացուցիչ և թեթևապէս թուլացուցիչ բնութե: Նոյնպէս և կակղացուցեալ հասուցանէ զուռոյցս ընտերաց, եթէ եփեցի կաթամբ՝ և ոլողեացի բերան: Ծառ նորա բուսանի յԵւրոպիա, և յասիա, ընդ միջոցի ըստ բարձրութե և ըստ թանձրութե: Կեղև նորա է փորձային, և ըստ մեծ և ստուար քան զայն. 'ի ճմլելն

կամ մանաւանդ 'ի բեկանելն արձակէ հիւթ կաթնանման սպիտակ, տտպահամ, միանգամայն, և կծանող:

Ֆիքօ տի ատամօ. տե՛ս պանանէս:

Ֆիօռ. տե՛ս Ֆլօս:

Ֆիօռ տի ամմօնիաքօ մառցիալէ. տե՛ս Ֆիօր տի ամմօնիաքօ մառցիալէ:

Ֆիօռ տի ծօլֆօ, կամ սօլֆօ. տե՛ս սօլֆօ սուպլիմաթօ:

Ֆիօռ տի պէնծօէ, կամ օսսի պէնծօիքօ, իտ: օքսիպէծօիքում, լտ: ասիտ պէնզօիգ, գղղ: օքսիպէնզօյ, անգղ: ասըլպէնտ չիչէի, տճ: և ըստ մեզ՝ ծաղիկն կնդրկի: Է նիւթ ինչ փայլուն, թուխ, անուշահոտ, տտպահամ, միանգամայն և գրգռիչ որկորոյ. որոյ հոտն է իբրև կնդրկի. որպէս և ներգործութի՞ն նման է ներգործութե՞ նորա:

Ֆիօռ տի ցինքօ. տե՛ս իբէռթէռմօսսիտօ տի ծինքօ:

Ֆիօռ պիանքօ. տե՛ս Ֆլուսսօ պիանքօ:

Ֆիօր տի ամմօնիաքօ մառցիալէ, կամ օսսի մուռիաթիքօ տ' ամմօնիաքա կամ տի Ֆէռռօ, իտ: Է գեղնագոյն և աղեհամ փոշի ինչ բաղադրական, կազմեալ յանուշադրէ, և 'ի խարտուածոյ երկաթոյ. յորմէ յօրինեն գեղ ազգու ընդդէմ խցանաց ստորին որովայնի, միջահատական տենդից, երկարատև խօթութե՞ց, դալկան, և այլ սոցին նման ախտից առթելոց 'ի թուլութենէ. զի է մեղմապէս խթիչ բնութ՞ բ. և ս սատակէ զորդունս և զճճիս որովայնի: Չափն 'ի 12 ցորենոյ մինչև ց15 յաւուրն:

Ֆլաթուս, լտ: Ֆլաթի կամ վէնթօզիթա, իտ: եէլ հիլլէթի, տճ: թէշվիշ իլ ռիհ, արբ: տէրտի պաթ, պր: և ըստ մեզ՝ փքախտութի՞, կամ փքոտութի՞. տե՛ս զայսմանէ հտ. ա՞. երես 239:

Ֆլամմօլա, իտ: քլէմաթիս ռէքթա, լտ: Է բոյս՝ որոյ տերևն փոշիացուցեալ կամ եփեալ 'ի ջուր և արբուցեալ՝ գեղ է ջրգողութե՞. զի է գրգռիչ և միզեցուցիչ բնութ՞ բ: Չափն 'ի 2 տրամէ մինչև ց3 խառն մի լիտր ջրով:

Ֆլուսսօ էբաթիքօ. տե՛ս հտ. ա՞. երես 303:

Ֆլուսսօ մէզէնթէռիքօ. տե՛ս հտ. ա՞. երես 304:

Ֆլուսսօ մէսթռուալէ, իտ: հոսումն տեռատեսական արեան. տե՛ս հտ. ա՞. երես 188:

Ֆլուսաօ պիանքօ, Ֆլուօռէ պիանքօ, լտ: լէուքօքօռէա, լտ: տահռուս ապիտէթ, արբ: աք հաթզ, տճ: և ըստ մեզ՝ գաշտան ապիտակ: Ի ախտ ինչ կանգնած, յորում գիտցուածի վոխանակ տեռատեսական արեան՝ հոսի հիւթ սպիտակ • զայսմանէ տե՛ս հո• ա• երես 201:

Ֆլօս, լտ: Ֆիօռա կամ Ֆիօռէ, իտ: էիէնք, տճ: ջուլտաօ, յն: զահր, արբ: չինքինֆէ, պր: և ըստ մեզ՝ ծաղիկ:

Ֆու• տե՛ս վալէռիանա:

Ֆուլիկօ, լտ: Ֆուլիճինէ, իտ: գուռուս, տճ: առաֆնիա, յն: գէղէն, արբ: լէֆքէս, պր: և ըստ մեզ՝ ձանձախարիթ, կամ մեղձ: Ի նիւթ ինչ թանձրամած, սեռաւ, և տտպահամ, որ գոյանայ՝ի ծխոյ, և մածեալ ճնայ՝ի ծխնելոյզս, յորմէ կապմէն անուշադր, նաև դեղ ազդու ընդդէմ վէրնոտուլիւն, և ընդհատ տենդից• քանզի լի է նւոյով և ցնդական աղիւ: Ձափն՝ի 12 ցորեանոյ մինչև 40: Նոյնպէս և կապմէն՝ի ամանէ սպեղանի ինչ վան բուժելոյ զբորոտուլիւնէ, և զպանչուլիւն:

Ֆուամուռիա, լտ: Ֆիումիթէռ օռաինէռ, գլ: Ֆումմօսիթէռնօ, կամ Ֆուամուռիա, իտ: սաթըռլա, կամ շահաէռէձ, կամ հայլհալէ, պաքալէթիւլ մէլիք, և կամ շէձառաթիւլ հասամ, արբ: շահիթէռէ, պր, և տճ: և ըստ մեզ՝ անձխոտ• որ է դառնահամ, միանդամայն և տաղտկացուցիչ, յաճախեալ յեւրոպիա յոգտրակս և՛ի բուրաստանս երբ երկու և կէս ոտնաչափ բարձրութիւնէ: Տերևն մանրատերձ, անկիւնաւոր, ծովափոյն, և երկայնականիթ• ծաղկին երկթևերթեան, և ծլրանափոյն, բայց յոմանս սէրնս լինի նիլ և մանուշակափոյն, մաղոյն, և սպիտակափոյն: Պտուղն է սպառեան երկայն, սրկլաձև, և թափանթային, ունելով՛ի մէջն երկու հատս մանուռնս և բոլորակաձևս: Իսկ արմատն սպիտակ է և թելալից: Հիւթ այսր խոտոյ ունի զգործունէութիւն՛ի բուժել զջղային դժուարամարսութիւնս, զխտաս աստամոքսի, և փայծելան, և զախտն սքօտտուլթականն• և սա ապրինէ զբորոտութիւնս, զերկարատև խօթութիւնսն առնեալս յօժգնութէ• զի է թեթևատէս խմելոյ, և փլեղմաւորչէ բնութէ: Ձափն յոմն տրամէ մինչև 12, երկու անգամ յաւուրն: Եւլն մաքրէ զարխնն՛ի խծծոյնի ապի հիւթոց:

Փուննիուս, լտ: Փուննիօ, իտ: մանեթար, տճ: Փուեթուա, կամ էչիւլ ղուսազ, արբ: և ըստ մեզ՝ տունկ: Է բոյս անարմատ վահանաձև, ատուարը, փափուկ, անգայտ, պարտատ, ատնդային, և կարճականթ: Ունի են տոյս բազում տեսակք, որոց ոմանք են թիւնաւորք և ջնասակարք, և ոմանք անուցիչք և զօրացուցիչք:

Փուննիօ տի մալեթա, իտ: չինօմօռիում քօչչինէում, լտ: չանբինեօն տը մալեթ, գղղ: Է բոյս ինչ անկաձև, որ յառնախ բուսանի՝ի մալդա, ՝ի սիչիլիա, և ՝ի յաւրիկէ• գուռնալ է սեաւ, իսկ համոլ գառն և սեղմիչ• յորմէ գործեն դեղ արիւնային վտրհարուԹէ, և Թանչից• ղի է սեղմիչ և պնդացուցիչ բնուԹ: Ջառին ՝ի 20 ցորեննոյ վինչև ցճօ:

Փուչիլէ կամ Թիպիա, լտ: Փօչիլէ կամ Փուաչլօ, կամ քավիլիա, կամ քաննա, և կամ աՀինիքօ, իտ: ինձիկ, տճ: և ըստ մեզ՝ ոլոպ, կամ ոլոք• ըստ անդամանց նչանակի առաջակումեան մեծապոյն ասիր սրուանից:

Փուռֆուռ, լտ: քռուսքա, իտ: պէբէք, տճ: նուխալէ, արբ: բինեէռա, յն: և ըստ մեզ՝ Թեփ սրմաեաց: Է կեղև նուրբ՝ ծանօԹ ամենեցուն• որոյ զօրուԹիւն է մեղմացուցիչ, և կակղացուցիչ• վոր մարթ է՝ի կիր առնուլ՝ի գիսացաւս հարբխոյ, ցաւոյ կրծոց, և յօդուածոց, և ի խԹից որովայնի, և վքասուԹե:

Փռակուռիա, կամ Փռակուռլա, լտ: Փռակօլա, կամ Փռասլօլա, իտ: չիլէք, տճ: ԹուԹու ասլէպ, արբ: և ըստ մեզ՝ եղակ: Է պտուղ բոլորչի կամ ձուաձև, կանաչ, այլ՝ի հասանիլն փոխի՝ի գոյն կարմիր• մէջն հիւԹալից և քաղցրահամ, միանգամայն և դեղ տկարուԹե արտի, և ուղղոյ• և ի մաքրէ զարիւն, մեղմէ զչարուԹի Թունից, չիջուցանէ զծաղաւն, և դիւրաշարժ յօրինէ զտուրևառուԹիւն ընդոյ: Բոյս նորա է բազմացօղուն, որ յառնախ բուսանի՝ի կողմանս եւրոպիոյ՝ նըբև բոլկաչափ բարձրուԹիւ: Տերև ստոյ է երկայն, լայն, եղերահերձ, ջղալից, և Թաւամազուտ, զոր եփեալ՝ի ջուր և արբուցեալ, դեղ է միզարգելուԹե, և փորհարուԹե• իսկ ծաղիկքն ապիտակ են և բազմաԹերթ, որք ըստ ըստ կամ հինգ հինգ բուսանին՝ի վերայ միոյ հանԹի:

Ֆռաիօլա • տե՛ս Ֆռանիօլա

Ֆռասլօաս • այս անուն [illegible] աղջնացւոց է, որ առ լատինս անուանի՝ ըռաքո [illegible] նոէռաս, և առ նա՛ւատլացիս՝ լամբօնէ : Ի բոյս [illegible] եւրոպիոյ, որոյ պտուղն է գեղեցիկ, կանոնաչափ ձեւուածք • հոտաւէտ, և հիւթալից, ՚ի նեղքին կոպմանէ ունի զինմանուելթիւն պունոյ ալեան • քաղցր է միանգամայն և թթու ; նման հասարակ օշարակի լեմոնի • յորմէ կազմեն դեղ ջերմնատուչըր աենդից • զի է զովացուցիչ. և թուլացուցիչ բնութիւն : Ի պտղոյ սոսկ կազմեն օշարակ , և չարաւտ : Ի տերևս տերևս ընդ ջուր խառնեալ ըմպեն յամարային :

Ֆռավօլա • տե՛ս Ֆռաիօլա :

Ֆռաքսինուս ռօթունիֆօլիա , լտ : Ֆռասինօ , իտ : Ֆրէն , գղզ : մէննէչ , անգղ : սիլպուտաք աղաչ , տճ : և ըստ մեզ՝ հացի : Է ծառ մեծ , ուղիղ և բարմոսեան , որ յառաջ բուսանի յեւրոպիա ՚ի ձախճախուտս և՚ի խոնաւուտս վայրս , նա յաւէտ յանտառս : Կերև նորա է կանաչ հարեալ ՚ի գոյն մոխրոյ • միանգամայն և դեղ միջահատական աենդի , և սխտի գաղղիականն : Փայտն կարծր է յոյժ և ապխտակ : Տերևքն երկայն են և դառնահամ ոչք երկու երկու բուսանին ՚ի վերայ միոյ կանեթի : Ծաղիկն ոչկուզօրէն : Իսկ պտուղն ձուաձև և սրածայր : Լինի և ՚ի քալապրիա , և ՚ի բուլիա • յորոց վերայ ի. ջանէ մանանայ ազնիւ :

Ֆռինձիլլա , կամ Ֆռինձիլլա , լտ : Ֆռինկուէլլօ , իտ : սպինօզ , կամ խապինօզ , տճ : Է տեսակ մի թռչնոյ ՚ի չափ ծտի • որոյ ձայնն է գեղեցիկ , իսկ միսն համեղ միանգամայն և դեղ լուսանատուութիւն , և անզամազօսուութիւն :

Ֆօէնիքուլում , կամ անէթհում Ֆօէնիքուլում , լտ : Ֆինօք.քիօ , իտ : Ֆընույլ , գղզ : Ֆէննէլ , անգղ : ռէզիանէ , կամ ռէզէննէ , տճ : շամաւ , կամ հախճին , կամ րէզեանէչ , հարշահ , և կամ պէսպաս , արբ : հավէլլու , կամ բաղպամ , և կամ դէամուն , պր : և ըստ մեզ՝ սամխի : Է բոյս մինչ , որոյ ցօղունն է երկայն իւր հինգ տանուչափ , ուղիղ , բազմաճիւղ , դարանապտոյն , և անկալից : Տերև նորա է նուրբ , մթին կանաչ , քաղցրահամ , միանգամայն և համեմայն : Ծաղիկն գեղեցիկ , փնջաւոր , հինգթերթ , ճեան , դեղնապտոյն , և հոտաւէտ : Իսկ սերմն եր-

կայնաձև, բոլորչի, թխապոյն, և տուպահամ մրան-
գամոյն և համեմային, յորմէ յօրինեն դեղ խմիչ և
ցաւոց օրովային, և գժուարամատուցութեանց՝ առնելոց
ի ակարութենէ. զի է խթիչ բնութեամբ: Ցասին ի մի
տապմէ մինչև ցերկու. զոր պարտ է եփել ուրթ ուն-
կի ջրով:

Ֆօէնում կամ Ֆէնում կրէքում, կամ թռչիկօնէլ-
լա Ֆօէնում կռէքում. կամ պուչէռաս, և կամ
էկռօչէռաս, լտ: Ֆիէն կռէքօ, իտ: պօյ թօհումու,
տձ: հէլպէ, արբ: Ի բոյս բազմաճիւղ, և սպիտա-
կածաղիկ, որոյ սերմն է դեղնագոյն, աստկահոտ,
խժային, և դառնահամ, միանգամայն և դեղ փորհա-
րութեան, և թանչից: Կազմեն և ի սմանէ զպէսպէս
թանձրութիւնս, որպէս ի կակղացուցանել զուռոյցս
կարծրապինդս, և ի մեղմել զցաւս երիցս:

Ֆօլիէթթա, իտ: անուամբ այս իմանի՝ էակ ինչ
բժշկական, յորում պարտնակի քանակութիւն երկո-
տասան ունկի՝ ի և ևցէ հեղանիւթոց:

Ֆօլիում, լտ: Ֆօլիօ, իտ: եաւիւռաք, տձ: վառաք,
արբ: պէռգ, պր: և ըստ մեզ՝ տերև, կամ սաղարթ,
և կամ թերթ:

Ֆօլլիա, կամ մանիա, և կամ նօսթալջիա, իտ:
գուտուրմաք, տձ: ճռնուն, արբ: և ըստ մեզ՝ կա-
տաղութիւն. տես Հտ. ա. երես 234:

Ֆօմէնթում, լտ: Ֆօմէնթօ, իտ: պուղուլամաք,
տձ: և ըստ մեզ՝ ստածուխն: Ի դէղ օգտաւէտ յօրի-
նեալ ի զանազան տերևոց՝ ծաղկանց՝ արմատոց՝ և
այլ նիւթոց, որ եդեալ ջերմաջերմ ի վերայ ցաւագ-
նեալ մասին մարմնոյ՝ կակղացուցանէ զընդութիւնս,
և ևեղմէ զցաւս:

Ֆօսֆօռօ, իտ: բհօսֆուռուս, լտ: Ֆօսֆօռ, գղ:
Ֆօսֆուռըս, անգղ: եաւիմա աթէչ թաշը, տձ:
ամէլինաւի հաձառ, արբ: և ըստ մեզ՝ փոսփորոն:
Ի նիւթ ինչ կարմիր, խատրահոտ, տապահամ, և
մեղրամոմանձև տեսլեամբ: Կրկնատեսակ է, այսինքն
բնական և արուեստական: Բնականն է քար հա-
նեալ ի բերոց բռնութեոյ, որ զինի լուծանելոյ հրով
ի դաշ փոխարկի փոսփորոս. իսկ արուեստականն
է զանգուած ինչ կամ բաղադրութիւն, որ կազմի ի
մերոյ կարծրապինդ ոսկերաց քառատանեաց, և ի
նեխեալ միզէ մարդկան. որ պահի ի ջուր, և վա-
ռի ի չարժել զչիչն բերանաբաց: Յեւրոպիա հո-

լանատացիք, գերմանատացիք, և անգլիատացիք քանզ գիտեն յօրինել զայս. զոր մարթ է՝ ի կիր արկանել՝ ի նեղ քուստ՝ ի պիտուածս լուանոտուԹե, անգայլայլուԹե, կաուստուԹե, ցնցղականուԹե ջրոց. և այլ այսպիսի ջրային սիսեռց առԹեղոց՝ ի Թուղուէ. զի է խոԹիչ և Թափանցիկ բնուԹ: Ձաչին՝ ի քառասուն մանէ միոյ ցորենոյ մինչև ցերկու ցորեան. զոր պարտ է խառնել էսԹուսԹմօխա քինաի, կամ՝ նեղքին խանձրուին հացի, և կամ որ և իցէ չարտախ. և առեալ լինի ապուռ դեղս այս՝ ի միջոցի 24 ժամուց:

Ֆօուխքա, լտ և խտ: գառնձա, տձ: նէմլ, կամ այձէլուֆ, և կամ խաճուուֆ, արբ: մուս, կամ միրաէկ, ալբ: և լատ մէզ՝ մրջևն: Ի զեուսն ինչ փոքրիկ, և ժրաջան՝ ծանօԹ ամենեցուն. յորմէ կազմեն զեղ սԹափելոյ և խոԹելոյ զԹմբրուել և զնուազ զեալ մասուն անգամց:

Ֆօուֆիքուլա, կամ աւռնքուլատուխա, կամ մօռ ատլա, և կամ վէլենքուլա, լտ: Ֆօուֆէքիա, խտ: մագաս կամ գուլաք ալօռէն, տձ: և լատ մէզ Թարդմանեալ՝ ունկնամուտ: Ի միջատ՝ ԹեԹևաշարժ, եղջերաւոր, մեծուԹք՝ ի չոփ փոքրիկ որդան. որոյ որովայնն է տափարակ, և մԹին կարմիր. ունի վեց ոտս, և ուռս երկայն. բնակի յառաջ՝ ի խրաճաուս որմոց, ի վերոյ ծառոց, և խաւարտից, և միշտ չանայ մտանել յայկունջս մարդոյ, և վասն այ սորիկ անուանեցաւ ունկնամուտ: Զոր ըմբռնեալ արկանեն՝ ի ձէթ, և եփեն ըստ օրինակի ձաձեաց, որ լինի դեղ խիս ապուռ ընդդէմ տկարուԹեանց ջրոց և միանանց. նոյնպէս և օգտէ ընդդէմ խլուԹեանց, մանաւանդ յորժամ խառնի ընդ միրկ նատաստաւակի:

Ասաւանդ ախպէր՝ և նոցայն քէզ,
Էդան ահա՝ փէզ՝ի ձի պէզ:
Կամ ընչ յախպէրն՝ ըզգաւշանան,
կամ՝ի՞նչ քէզանոցս՝ պատճառէրէդ հէզ:
Անոնց՝ր ցաւոց՝ հայ ք՝ր քարմանդ,
Բնաւրէան ծառրհէսպ՝ լէ պան պայմանդ:
Այլ ա՛ւ բնաւրէ, և ա՛ւ ընչիւդ,
Մահս ետուր՝ գըպրին ասհմանդ:

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐՈՅՆ:

Յորում անուանք դեղորէից, և բուսոց, հանքաց, հեղանիւթ ոգեաց, օդային, ցամաքային և ջրային ոմանց կենդանեաց, և ինչ ինչ անդամոց, և ախտից դնին 'ի պարսկական, 'ի տաճկական, և յարաբացւոց բարբառ և եթ, նշանակեալ 'ի հանդիպոյ զնոցին լատինականն կամ զիտալականն՝ առանց կրկնելոյ յաւելորդս զբայն Տէս:

Ա

Ա՛ա՛ճ. տէս արճէնթում:
ագարքարհա. բիրէթհռում:
ագթառչին. քօռթէքս վինթէռանուս:
ագիլէ. կանկռէնա:
ագիլինէվսիի. էուբհօռպիում:
ագճիէր. բուլմօ:
ագճիէր եարասը կմ չիպանը. վօմիքա:
ագճիէր միւհրիւքանը. բէռիբնէումօնիա:
ագչէօբլէմէ. վէրաթռում:
ագպապա. վուլթուռ:
ագռէպ. սքօռբիօ:
ագրապան. աուռում:
աեակ. բիէ:
աեակ շիշմէսի. էտէմա:
աեակ պիլէզիղի. բօբլէս:
ազաք էկիրի. սքօռուս վէռուս:
ազմ. օսսօ:
ազուվա. ալօէ:
ազղէթ. աուռում:
աթ. էգուուս:
աթէշ թաշը. ֆօսֆօռուս:
աթմաճա. աչ չիբիթէռ:
աթրան. բիքս լիգուիտուս:
աթ քէսթանէսի. հիբբօքասթանում:
ալապալըղը. թրութթա:
ալաք. սանկուիս հումանուս:
ալաքահ. հիրուտօ:
ալդան. կալանկա:
ալէս. սէքալէ չէռէալէ:
ալէքլէկ. մալվա:
ալթն. աուռում:
ալթն միւրտէսէնկի. լիթառճիռիում աուռի:
ալթն վառաք. աուռում ֆօլիում:
ալթն քէօքիւ գուստուրուճու. իբէքաքուանա:
ալիթ հիմում. տաուքուս:
ալիր. մօռպուս:

աւուտ լծօհուսմու • պաք-
քէ եուհնիքէհան :
աւուտ սուխ • ապուա
պաքաքաուսմ :
աւօնֆիլ • քաուհօքհիլլի :
աքաուուջապ • օրօպուսին :
աֆաքան • թուխամիլիա :
աֆէու • լէհուա :
աֆիօն • օքիում :
աֆիօնխնուլասասը•էքսթ•
օքիում :
աֆիօն ուուհու • լատատա-
նում լինդուխատում սէատա-
նում :
աֆս • կաղլա :

Գ

գաբաթեա • քհամիմի-
լում :
գազի • պէլեա :
գանգու • նոյն է ընդ վեր-
նոյն :
գալամուա • թհունննուա :
գալլա • խոքէթիկս :
գամպուք • քանըօն :
գայ • բինէ :
գանզէհիր • պէծօաու :
գանզէհիրքէնանի•թուա
պիլի մինէուալէ :
գանձար • պէլեա :
գաշա • աչէխբիլիէու :
գավուրիա • գահուուուա :
գաուիչա օձու • խոքէուա-
լծօուխա :
գարմ • ուխլինուա :
գարա • լէօքաուսաուա :
գէեամուշ • չինլա :
գէզէհ • հէսաէուա :
գէլինսախ • մէլօ •
գէլէսաէնկ • պուլատամուա :
գէլիմէ • քօնքուէլիա-

գէլէնի • աբանինլիհիա :
գէլէնի լծուզու • սալէսաէն-
ցիսալէ տի սաէնցիս :
գէլիւսէ • նոյն է ընդ
բաւնին գէլլիհէ :
գէհլիվան եաքըսը • վէշի-
քաթօհուա :
գէղամպէր աղաճը • կուա-
եաքուա :
գէղամպէր աղաճըն սամ-
քը • կօմմա կուաեա-
քուա :
գէղամպէր աղաճըն ուս-
հու • կուաեաքուա :
գէնինրէկ • մալվա :
գէոնինշ • քօլինքուս սօ-
լօս :
գէսբասէ • մայկա :
գէսպէուքա • օսախա :
գէրբէրբէ • պուռուա :
գէրինջէ • նոյն է ընդ վեր-
նոյն :
գէրի ուավուշան • սախան-
լիուա :
գէրինվէն • խոքէթիկս :
գէրու գէլէսաէնկի • պալ-
սամօ տէլ գէուս :
գէրուշ • չինչիօնէ :
գէրու քայքանա • խբէքա-
քուանա :
գէրսի եավշան • սախան-
լիուա :
գէրվին • ծէսոսուխա :
գըհուլ • քօռնքուլաքա :
գըհոլ • նոյն է ընդ քա-
ուին գէլլիհէ :
գիսի պալըգը • քասաէուլէ-
վիա :
գիսա • չիքա :
գիլ • հլէքհոսա :
գիլգիլ • գիքհէ •

բիլէ • սալնքա :
բիլէա • օսախա :
բին զէտէնչ • կրասուումէ :
բինգիսաթ • քօլօչինթհուա :
բինէզ • բիննա :
բինոտու • ռիչինոտուա :
բիչէ • հէտէուա :
բիսաթէ • ըիսաթաչիա :
բիսաթէլի • նոյն ե ընդ վեր-
նոյն :
բիրինճ • ատուռիքսալքուա :
բիրինչ • օրիծա սալթիվա :
բիուշք • ֆէլիա :
բիուքէլ • բիսաթաչիա :
բուշինա • սիմիա :
բուժ • բօլբաչիօ :
բուխա • լօցիօ :
բուսմզա • բուսմէքս :
բուռնգիուշկ • բաասէուա :
բուտպէչ • ուբուբա :
բուտատ • բօռուում :
բօրթուքալ • ատանցկուում
ատուշչիա :

Գ

գաալբուն պատը • թէա-
թուաօ :
գադա • բինոտուա :
գաեա գօռուզոտ • սէ-
ատում մինոտուա :
գազ • անսէուա :
գաթ գաթ • ատբօնատուխա :
գաթըտպ • լէօ :
գաթիլէ • սբօնճկիա :
գաթլատպ • ատպատուքթուա :
գաթրա • կուռթթա :
գաթրան • բէնքա լինգուն-
ատուա :

գալ • էիսէքնթիքիտէ :
գալայ • սէթանեօ :
գալն • սօտա :
գալնխպ • լուբուա :
գալգան պալըպը • ուհօմ-
պուա :
գահկատէ • լատբիա :
գահվէ • քաֆֆէ :
գահռ • լատուռուա :
գահռատան • քատռատպէ :
գամաթրան • կոմմա կոմ-
թա :
գամշ • ատուռնատօ :
գայ • վոմիթօռիտում :
գայա • թէնուա :
գայխտ • մալա ատմէնկ-
քա :
գայնում էսվիտ • ատպօ-
թանում :
գայպտ • քօռէ :
գայմուխ • հէլէնիտում :
գայվէրնչի ալթնքէօքիւ-
նէքքատուատա :
գան • ատնկուխ հատմա-
նուա :
գանգուատպաք • վոմիթօ տի
ատնկուէ :
գանատուա գուշտ • բատ-
սէր քանատունուա :
գան թաշը • հէմաթէ-
թէա :
գանթատիօն • հիքէրի-
քում :
գանթիւքիւրմէք • ատու-
թում ատնկուխ :
գանիշէմէք • էմատթու-
ուխա :
գանիսալաքատրշը մաչուն-
էլէթթուատրիօ անթէ-
տուա :

գատ • ռիկ :
գատրուշտ թուրթուշտմա
գատրուշտ • վէշիքա :

գանտէրէ • եռանքուա :
գանտի • սաք քաուսմ :
գանտի նապաթ • սաք քաուսմ քանտուսմ :
գան գուսուսուան • մանրա կօսա :
գաշըք օթու • քօքհլէա ռկա :
գատատպօթ • քուպէպէ :
գապաք • քուքուսպիթա :
գապէզ • մանիքուսկուս :
գապիզիշըք • սուսիթիկա ալվի :
գատա սաղաչ • ուլմուս :
գատա սրսրշ • սաբինա :
գատա բէզլին • ապօթաք նուսմ :
գատա պուշ • ապուխլա :
գատա պուրպալը • ռա նա սիվէաթուկա :
գատաիւնլիւկ • սթուռաքա :
գատա կիւնլիւկ էաղը • սթէռաքա լիգուկա :
գատա կիւրկէն աղաչը • ֆակուս :
գատա հալիլէ • մուսապօ լանի :
գատաձա էթլէր • մուսաքօլ :
գատաձաօթ • հէլէպօռինէ :
գատա ձիէր • ֆէկաթօ :
գատա ձիէր միւհրիւքանը • էբաթիւթիւ :
գատա ձիէր սիւրմէսի • ֆլուաս էբաթիւ :
գատա չէօբլէմէ • հէլէպօ ռէա :
գատաչէօբլէմէ հիւլաս էթօս նէսս :
գատապատիճաք • մէրկուս :
գատապաշ օթու • սթէքաթէ :
գատապուհուր • նոյն է ընդ բառին գատաիւնլիւկ :
գատապուշկակ • էրուսում :
գատատարըրք • իթիթէռիցկա նէսս :
գատատաֆէա • աթուսպիլէ :
գատա սէլուա • մալինքօնիկա :
գատա սիեահ • էֆուիլինէս :
գատաքատֆէա • սիմբիթում :
գատաբուզ • չիթռուլուս :
գատըհատատըքըլարը աէլլէ ֆէմինէ կին ձէնռալէ :
գաւն • վէնէթէս :
գատկա պիւքէն • նուքա վօմիքա :
գատնատիթ • պրատաքա :
գատնըեատըքքօսիլուս :
գաւն սիւրմէսի • ատա ռէա :
գատնձա • ֆօռմիքա :
գատըչէլի • վէռատթուս :
գատրահ • բիքուս մատթիս :
գատպատր տանօօն թաշը • լուկա կէօս :
գատատպ մէհրէմի • ուն կուէնթօ պազլիքօն :
գաատր օթու • օնօնկա ատվինա :
գաատ • լօլիուս :
գաատք օթու • հէռանկա

գէաֆուր բուհու • սբի-
ուլիօ տէ վինո քանֆո-
ռաֆօ :
գէբէկ • ֆուռֆուռա :
գէբուլէհ • քօշուռմպա :
գէզապ • ապուռա ֆօռ-
թիա :
գէզէր • բաւրէինաքա :
գէզէլէրի պէռուի • տաու-
քուս :
գէլէն • լինուռմ :
գէլէն • ֆուռլիկօ :
գէլէն թօհուռմու • լի-
նուռմ :
գէլեան • լինուռմ :
գէլերան • բինքա :
գէժուռռ • ծէտօաւռիա :
գէլ • թիկինա :
գէլ գէլ • մալուալէմա-
նիա :
գէլը • քանիա :
գէլէ գարշըելիաճ • րիմէ-
տիօ քօնթուռա լա թի-
կինա :
գէլէկ • կուռմէի ամմո-
նիաքուռմ :
գէլէխուռմ • սքօռբիօ :
գէլէկէլ • էմօնիա :
գէհիլ • քաատանիա :
գէհիճ • բռուռնուռմ :
գէհնի • ուռսուս :
գէհրիմար • քաուռաւէ :
գէհրիմարը կէկիկապու-
նուզուն ուռհու • լի-
գուօռէ տի քօնթօ տի
չէռվօ սուչ չինաքօ :
գէճիճ • արպուռթուս :
գէճուր • ծէտօաւռիա :
գէմին • թուռպէռա :
գէմիկ • օս (սեռ) օսուկա :
գէմիկ չիչի • հաօսթօսի :

ռիա :
գաամը • կալապանօ :
գաաուլ • աւթօնաւռիա :
գաավաք սալաշը • բօբու-
լուս :
գաավուն • մէլօ :
գաաուֆէ չիչէյի • ամա-
ռանթհուս :
գարաճա • քաբռէհուս :
գարանիա • քօռնուս մա-
քուլա :
գարանֆիլ • քաուօբհիլ-
լի :
գարաօիեահ • չէռուզա :
գարաս • ագաչիա :
գարդուռթա • քաուրթիլա-
ճինէա :
գաուրթալ գուչու • ագուխ-
լա :
գարթէն • սուանէուս :
գարուրկ • լօցիօ :
գարտաչ գանը • սանկուխա
տրաակօնիա •
գագուռչէ • քաուտամի-
նուռմ :
գաֆա քէմիի • քռանկուռմ
հուռմանուռմ :
գաֆուր օթու • ագուօթա-
նուռմ :
գաֆէտարիէա • լաթհի-
րիա :
գէագ • սուս :
գէհաթ հինաի • թէռռա
քաթէդքուռմ :
գէահու • լաէթուռքա :
գէամուն • ֆէննիքուռլուռմ :
գէաղ • ակուէսթա :
գէանի • չիքհօռէուռմ :
գէալէ • մօռքուս :
գէաֆուր • քամբհօռա :
գէաֆուր թաեաւռ • նոյն
ե ընդ բաուրն գէաֆուռ

գէմոն • քուժինուժ։
գէնակ • քօլէքտուս տօլօռ։
գէննէբ • քաննատիս։
գէննէշու • ակրէսցիա։
գէննէշտու • նոյն է ընդ վերնոյն։
գէննէլիր • քաննատիս։
գէննկէր • էրինձիուժ։
գէննձիւշկ • բատասէր։
գէննուտա • քաննատիս։
գէնտ • սաքքհատուժ։
գէնտանէ • ուռնիկքա։
գէնտաէննա • բօռուժ։
գէնտէշ • տուլբհուռ։
գէնտիտէ • սաքքհատուժ։
գէնտիր • նոյն է ընդ բառն գէննուտա։
գէնքէրա • սէքալէ։
գէշ • լինուժ։
գէշէնէ • օրօպուս թռուցիկ ապէռօսուս։
գէշիւարուժի • ապահինել հիւժ։
գէշակէր • ատիանթհուժ։
գէշվ • թէսթուտաօ։
գէշտուք • նոյն է ընդ բառն գէշվի։
գէչ • քաբեա։
գէչի պուշնուզու • սիլի պուա։
գէպաթ • մալաչիթուն։
գէպատիկ • քուպէպէ։
գէպէտ • քօլօչինթհիա։
գէպէրկ • քաբեատիա։
գէպիթ • վօսիլթօուիուժ ՀԻտիքատէն։
գէպիտ • օսթռուցիօնէ։
գէպիտու • քօլօչինթհիա։
գէպու • լատինուքա։

գէպվէր • ՀԻռատապալինէ։
գէսթանէ • քատթանէա։
գէսթէրէ • պէթօնիքա։
գէսէրէ • թրատիկանթհուժ։
գէսիֆ • նուքա։
գէսվէրա • ԺիլիուԺ։
գէվիր • լէօ։
գէվսէկ • ֆատպա։
գէտէկ • սթօմաքհուս։
գէտի օթու • վալէնթիննա։
գէրսավվիա • քուժինուժ։
գէրսէբա • աբիուժ։
գէրսէմպա • պրուտանիքա։
գէրսէյվէ • աբիուժ։
գէրսէվիա • աբիուժ։
գէրվէհ թէրրատքատթէքհուժ։
գէրմէնդ • իմբէթիկօ։
գէքսիկ • թհիմուա։
գէքլիկ • բէռնիքա։
գէքլիկ օթու • աէռբիլուժ։
գէօբէին աք թէրտի • ալքատուժ կրէքուժ։
գէօբէլ • քհամէմէլուժ։
գէօբէր • բիբէր։
գէբէրէձ • մարկէրիթա։
գէօբէք իւզիուժիւ • տօլնուժ։
գէօբէք պաէրղը • քատթհարիտա։
գէօբէք տիլի • չինօկլուժ։
գէօթահբար • լիբուս։
գէօթու էօքսիւրիւկ։
գէօթրիուժ • բատուտիթէքհուժ։
գէօթրիուժլիուդի քատթը։

ਪਿਪੀਤ ਮਟੀਰ • ਅਸਮਾਨ
ਮਾਸਟਰ :
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ

գուռա • լուբուս :
գուռա աեաղը • լինքօրէ-
ա[illegible]ում :
գուռա քէնիչէսի • պիօ-
լթօռլթա :
գուռաէ • քուքուռպիթա :
գուռամաք • վօմիթուս :
գուռատուրմա • վօմիթօ-
ռիում մէտիքամէն :
գուվէթի լամիաէ • թաէ-
թուս :
գուռատուրմաք • ֆօլիա :
գուռուրէա հէլվասը • նոյն
է ընդ բառին գուռթրէթ
հէլվասըն :
գուրինա • բհատսէօլուս :
գուրշուն • բլուդմպուդմ :
գուրշուն թուռզու • սալ
ու սաթուռնօ :
գուրշուն սիրքէսի • աչէ-
թօ ու սաթուռնօ :
գուրս • թրօքիչի :
գուրսատուշվէշ • բօռ-
ուում :
գօգօլան • եուննիբէդրուս :
գօիւնօթու • ակրիմօնիա :
գօլէնչ • քօլիքուս տօլօռ :
գօլհասբա • էլատա :
գօռանէթ • էրինձիում :
գօռումբ • պրատանիքա :
գօրուկ • ակուէսթա :
գօրուկ բէլթէսի • ձէլա-
թինա ու ակուէսթօ :

Ե

Եագուբ օթու • եաքօ-
պէա :
Եանմըշ շապ • ալումին
ուսութում :
Եանսօն • ասիղում :
Եապան սամսաը • տու-
քամաա :
Եապան գէչիսի • քա-
բուէուս :
Եապան էրուքսաը • լէ-
քիսուում լաթինֆօլիում :
Եապան թուռբու • րա-
բանում րուսերինքանուս :
Եապան կիւվէրճինի • բա-
լումպէս :
Եապան հավուճու • տաու-
քուս :
Եապան հօռօզու • բհա-
սիանուս :
Եապան մաուսուրու • լաէ-
թուքա :
Եապան միւրվէրի • էպու-
լուս :
Եապան նանէսի • քալա-
մինթհա :
Եապան սարմուսաղը •
ագօռտիում :
Եապան տօմմուզու • աբէռ :
Եապան քաապաղը • պռիօ-
նիա :
Եապան ֆէսալիչէնի • մէռ
քուռիալիս :
Եապան ֆէսալիէնին պաղը •
մէլ մէրքուրիալիս :
Եասէմի • եասմինում :
Եասմին • նոյն է ընդ վէր-
նոյն :
Եարըմ պաշ աղըրսը • հէ-
միքռանա :
Եաֆուկ • քաբռէուս :
Եէթու • թիլթհիմալուս :
Եէլ • ֆլաթի :
Եէլվէ գուշու • ռուսթի-
քուլա :
Եէնի տիւնեա բեչէսէնին •
պալատամում բէռուվիա-
նում :
Եէնիչեաիա • քանքռէնա :

ԵԷՆԱՀՁԷ • քանքուէնա :
ԵԷՀԼԻԼ ՍՈՒՐՈՒՐ• ԲՈՒԷՀԼԻԲԼԻ-
ԹԱԼԹՈՒԱ ՎԷՈՒՍԻՍ :
ԵԷՐԱՔԱՆ ԷՍՎԻՈՍ • ԼԻԹ-
ԹԷՈՒՅԻԿԱ ՆԷՈՒԱ :
ԵԷՐԱՔԱՆ ՀՍԱՊԷՀԼԻ • ՆՈՅՆ
Է ԸՆԴ ՎԵՐՆՈՅՆ :
ԵԷՐ ԴՈՒԱՍՈՒ • ԼՈՒՄՊՈՒԼ-
ՀԻ ԹԷՈՒԱԼԻՆԻ :
ԵԷՐԵՕՍՈՒՆՈՒ • ՄՈՒԱՔՈՒԱ
ԼԹՀՈՒԱԷՍԹԱԼԻԱ :
ԵԷՐ ԷԼՄԱԲԸ • ԹՈՒԱՊԷ-
ՈՒԱ :
ԵԷՐ ԹԷՈՒԷՍԻՈ•ԱԷՔԱՊՈՒՆ-
ԻԱ :
ԵԷՐ ՄԻՐՎԷՐԻՈ•ԷՊՈՒԼՈՒՍ:
ԵԷՐ ՍԱՐՄԱՀԸՂԸ • ՀԷՍԻ-
ՈՒԱ ԹԷՐՐԷՍԹԱԼԻԱ :
ԵԷՐ ՍՈՄՈՒՆՈՒ • ՀԻՔԼԱ-
ՄԷՆ :
ԵԼԼԱՆ • ԱԷՐԲԷՆԱ :
ԵԼԼԱՆՁՐՔ • ԼԻՍԻԲՈՀԼԱ :
ԵԼԼԱՆՁՐՔ ԹԱՀԸ • ԼԱԲԻԱ
ԱԷՈՒԲԷՆԹԻԱ :
ԵԼԼԱՆ ՊԱՀԼԸՂԸ• ԱՆԿՈՒՒԼԸ-
ԼԱ :
ԵԼԼԱՆ ՊՈՒՀՀԱՂԸ • ՍՈՒՍՄ:
ԵԼԼԱԼԸՂ ԱՆԻԱՈՆՈՒ • ԱՆԼ-
ՈՒՄ ՔԻՆԷ :
ԵՈՒՄՈՒՐԼԹԱ • ՕՎՈՒՄ :
ԵՈՒՄՈՒՐԼԹԱ ՄՔԸ • ՄԱ-
ՊՈՒՄ ՕՎՈՒՄ :
ԵՈՒՄՈՒՐԼԹԱ ՍԱՐԸՍԸ • ՎԻ-
ԹԷԼ ՕՎՈՒՄ :

Զ

ԶԱԹԷՈՒ • ՕՐԻԿԱՆՈՒՄ :
ԶԱԹԸՅԷ • ԷԱՎԷՆՑԻԱԼԷ :
ԶԱԹԸԼ ՀԼՄԱՔ • ԲԼԷՈՒՈՒԼ-
ՁԻԱ :
ԶԱԹՈՒԼԻՎԷ • ՆՈՅՆ Է ԸՆԴ
ՎԵՐՆՈՅՆ :
ԶԱԹԷՈ • ՕՐԻԿԱՆՈՒՄ :
ԶԱԽԻՐ • ԼԻԷՆԼԹԷՈՒԱ :
ԶԱԽԱՐ • ՈՒՂՆՈՒՍ :
ԶԱՀԼԷՔՔԷ • ԼԹԷԱԹՈՒԱՏՈ:
ԶԱՀՐ • ՔԼՕՍ :
ԶԱՀՐ ՊԷԼԱՍԱՆ • ՔԻՕՐ
ՄԻ ԱՄՄՊՈՒՔՕ :
ԶԱՃ • ՎԻԼԹՈՒԻՕՂՈՒՄ :
ԶԱՃՈՒՀՈՒ• ԱԲԻՐԻԼԹՕ ՄԻ
ՎԻԼԹՈՒԻՕՀ :
ԶԱԼԼԱ • ՈՒԷՁԻՆԱ :
ԶԱԼԼԱ ԱՐԱՊԱՒ • ԿՈՒՄՄԻ Ա-
ԲԱՊԷՔԱ :
ԶԱՄՔ • ՆՈՅՆ Է ԸՆԴ ԲԱՒԻՆ
ԶԱԼԼԱ :
ԶԱՄՔ ԱՄՔԼԻ • ՄԱՃԻՍԼԹԷ-
ՈՒՄ :
ԶԱՄՔ ԷԼԷՄԻ • ԿԱՒՄՔ Է-
ԼԷՄԻ :
ԶԱՉՔՔԱՐԸՁ • ՎԻԼԹՐԻՕ-
ՂՈՒՄ :
ԶԱՍԻԼ • ՀԷՈՒՎՈՒՍ :
ԶԱՎՈՒԿ•ՀԻՈՒՍԱՍՏՃԻՈՒՍ:
ԶԱՐ • ՈՒՆԿՕՂԱ :
ԶԱՓԻՈ • ԷՈՒԲԱԹՕՈՒԻՈՒՄ:
ԶԱՓԻՐ • ՆՈՅՆ Է ԸՆԴ ՎԵՐ-
ՆՈՅՆ :
ԶԱՓՌԱՆ • ՔՈՕՔՈՒՍ ԱԱ-
ԹԻՈՒՍ :
ԶԱՓՌԱՆ ՀԱԱԻՒ ԱՉՔՃԸ•
ՔՐՕՔՕ ՄԻ ՄԱՐԹԷ ԱՔԷ-
ՐԻՆԹԷ :
ԶԱՓՌԱՆ ՀԱԱԻՒ ԱՐՔԲԸ-
ՃԸ • ՔՐՕՔՕ ՄԻ ՄԱՐԹԷ
ԱԱԹՈՒԻՆՃԷՆԹԷ :
ԶԷԶԷՓՕՆ • ԹԻԼԻԱ :
ԶԷԶԻՐ • ՍՈՒՌՈՒՄ :
ԶԱԹՂԷՄԻՆ • ԲՍԱԹԻՆԱ-
ՔԱ :
ԶԷԹԹԱՅԻԱ • ՕԼԻՕ ՄԻ ՈՒ-
ԼՎԱ :

ջէթհատ • օվիս տի լինել։
ջէլոլ • հիրոսնաօ։
ջէլոսկ • նոյն է ընդ վեր-
նոյն։
ջէհիր • վէլէնաւմ։
ջէհրէկ • փէլիա։
ջէնէ • ալոսմէն։
ջէմպան • ամնիզաւմ։
ջէմպաւա • աբիա։
ջէթին եաղը • օլէսաւմօլի-
վառաւմ։
ջէյոպաք • հիատաւաձիսաւս։
ջէննկապարի • ռէգինա։
ջէննձէպիլ • ծինձիպէռ։
ջէննձէրսա • կաւմիլի։
ջէննձէվիլ • ծինձիպէռ։
ջէնաւր • հիպոսնաօ։
ջէննպէհ • հիատաւաձի-
ռաւս։
ջէնտխան • լուշինիա։
ջէպէհ • ատաւաւմ։
ջէպաւաե • քօռաւաւմ։
ջէր • ատաւաւմ։
ջէրթիլի • նոյն է ընդ
վերնոյն։
ջէրսա • սինկուլթաւա։
ջէրտա • ջէր։
ջէրտաալի • արմէնիքաւմ։
ջէրտէջավ • թէրրա մէ-
ռիթա։
ջէրտէջէօբ • նոյն է ընդ
բառին ջէրտէջավ։
ջէրտի • ռէձիաւա մօռ-
պաւա։
ջըգմ • օլէանտաօ։
ջըպաե • պաւրթիւաւմ։
ջըռնէ • աւբա ’լ նեըլէյ։
ջըռնէկա • ատաւռիբիկմէն-
թաւմ։
ջըռնըքէ • նոյն է ընդ վեր-

նոյն։
ջըռքը սատր • ազմա։
ջինէմ • լօլիաւմ։
ջինը • լուբաւա։
ջինձիֆէր • էինաապատաւիա։
ջինձիֆրա • նոյն է ընդ
վերնոյն։
ջինպինպ ձէպէլ • ամթաբհէ-
ռակռիա։
ջինպոե • պաւրթիւաւմ։
ջինվան • լօլիաւմ։
ջիռավէնտ • արխաթօլօ-
քիա։
ջիրէ • քաւմինաւմ։
ջիրէչկ • պէռապէռիա։
ջիրընիչ • կաւմիլի։
ջիւլէք • հիպոսնաօ։
ջիւմպիւլիւ խիթայի •
նառնթաւս ինտկքաւս։
ջիւմպիւլիւ հինտի • նոյն
է ընդ վերնոյն։
ջիւնէպա • սէքալէ։
ջիւնչ • կաւմիլի։
ջիւպիւթ • պաւրթիւաւմ։
ջիւսէլաւե էվրակ • թռէ-
փօլիաւմ։
ջիւրէհ • հիպոսնաօ։
ջիւրրէ • միլիաւմ։
ջինֆա • բինչիա։
ջինֆա սաւնւ • ագաւա բէ-
չե։
ջուզիլ ատէմ • չէնէհ-
պաւաւմ։
ջուլաւմպա • ձէռնօսարիս։
ջուլֆէթրէ • ինդէռմիթ-
թէննթէ։
ջուրնիսաւան • ձէռնօսաւիս։
ջուֆա • հիպաօբաւզ։
ջօհալ • բլաւմպաւմ։
ջօռ • կաւթթաւա։

Ե

Եզարուն • աուրում:
Եզիլ • մօռապուս:
Եզիսատպ • ֆիքուս:
Եթուամ • թէսթուսաօ:
Ելէնձիուճ • ամպարում:
Ելմա • մալում:
Ելմա քէլթէսի • ձէլաթիննա տի բօմօ:
Ելմալը էէլիք ռուհու • մուռթիս բօմաթա:
Ել նիքրիզի • քիուտակում:
Էկէր օթու • ակուիմո նիա:
Էհատ • ժօպրհուս:
Էհմէր • քօնիքուլում:
Էհատար • սանկուիս տրա քօնիա:
Էմ • րէմիտիում:
Էմայուլէաթ • լումպրի էն թէրրինա:
Էմէլէաօն • բիուէթհում:
Էմի, թրիթիկում:
Էմմէրհինննէ • հիսթուիքա:
Էմպուռուռուլ • բիուում:
Էմրուլ • նոյն է ըլ վերնոյն:
Էյինթի • լումաթուրա:
Էյհէքան • բէթրօսէլինում:
Էյնէհան • աբբէթիթում քանիա:
Էյտա • քրօքուս:
Էլրի • թուպէրօսի:
Էնատ • մուպիօ:
Էնէպ • ուվա:
Էնէպիլատէպ • ժօլանում:
Էնէպիլատիտ • ուվա ուռուն:

Էնէպհինատ • բարբիքուս պրատվա:
Էնհէչ • քանչէր:
Էնհէչհէօզիս • օքուլի քանքուռ:
Էննէրհէկ • վիբէրա:
Էննէրհէկ բէլթէսի • ձէլաթիննա տի վիբէրա:
Էննիուժէթ • կալպանում:
Էննիուպէն • մէլէ:
Էննիուր • ուվա:
Էնձիուրէ • ուրթիքա:
Էնձիր • ֆիքուս:
Էնուկ • ապուիլա:
Էնֆիչ • նիքօցիանա:
Էշ • սէքունդինա մուլիէռա:
Էշէկ • ազինուս:
Էշէկ խլատլը • քուքուռմիս ազինուս:
Էշէկ սիուսիս • լաք ազինուս:
Էշէն • մէլօ:
Էշիլ ղուտուզ • ֆլուռնկուս:
Էշպին • սարսապարիլլա:
Էշքիլ • մէսթիլուս:
Էպաք • քաննաբիս:
Էպէլ • պաքքէեուննիթի:
Էպէպիէօմէձի • մալվա:
Էպիլվէշլի • բամօ:
Էպտիբրեան • կրուս:
Էպուչայրա նոյն է ընդվերնոյն:
Էպուուխէնտ • մանրակօրա:
Էպրէկ • սբօնձիա:
Էպրիքինվէն • նոյն է վերնոյն:
Էռնէպ • լէբուս:
Էտպ • թամսէնին:
Էտբուլէնձ • հիբօշիսթիա:

Ը

Ը լրտեսու • լաուրտուա :
Ը լրտեսել • լաուրտուա :
Ը մեծ • կրան :
Ը մեծանալ • կրանսիր :
Ը մեծացնել • կրանտիր :
Ը մեծություն • կրանտեուր :
Ը մեծություն ունենալ • կրանտիր :
Ը մեծություն տալ • կրանտիր :
Ը մեծություն տալ • կրանտիր :
Ը մեծություն տ

բինուս :
ընարձան • խմբերգաթօղ
բիա :
ընտուխան • օսախա :
ընքանչամին • աչքերեւոյթ
մուլտուս :
ընֆինախ • սքինաչէ :
ընրապիլ համար • մեսէ-
բեբէկ :
ընդ • վէնա :

Թ

Թաալ • տաքերեր :
Թաամուր • տանկուսիա հու-
մանուս :
Թաբ • մանիբուլուս :
Թաթը կիւվերչիլէ ու-
հու • սքիրիթօ նիլեուս
աուչէ :
Թաթը պատէմ • ամիկ-
տաալա տուրչիա :
Թաթը սիւրլուսէն • մէր-
քուրիս աուչէնիքաթօ :
Թաուքէ • քօրիանատուս :
Թախերէնի • էգուուս :
Թախիքէլուն • նուքա :
Թակ • տաքիա :
Թակուտան • ուլմուս :
Թակուռնախուսաչ • քիրքե-
հրուս :
Թահալ • սքլէն :
Թահրթակիւվերչինի • քա-
լուսմպուս :
Թահմահ • չինքուրթա :
Թահրա • թէսերեուս :
Թահօ • տէքուսալիքէ :
Թակ • ուլմուս :
Թամչավէրա • մէուս :
Թաման • մէնաթրուուս :
Թամր • տաքթիլլի :
Թամնհինատ • թամարլին-
տի :
Թայըֆ • միլիուս :
Թանէ • պաքքէ :
Թաշ • լաբիա :
Թաշեաղը • քիէթրօլիուս :
Թատան • սէրբէնա :
Թատան նշանակ • աքօն-
Թիա :
Թատու • արանէուս :
Թավշան • լէքուս :
Թավշան գուլալը • տու-
րիքուլա լէքօրիա :
Թավուզ գուշու • քամօ :
Թավուկ • կալլինա :
Թրանչամին • թհէրբէնիա-
պին :
Թարչին • չինաամօմուս :
Թաքեկ • քօրիանատուս :
Թէքեսէմ • ուրսուս :
Թէզուֆֆ • բհատխանուս :
Թէզուս • վինուս :
Թէլխիշիւք • նատթուս-
ցիուս :
Թէլհայք • քօլօչինթհիա :
Թէնհէք • Թէրլա :
Թէմի • սիլիսուս :
Թէմպաքու • նիքօցիանա :
Թէմրիւկ • լոմբէթիկօ :
Թէյա • քաբրա :
Թէնգըյէ • լավաթիվլի :
Թէննէտէրան • պուրթու-
րուս :
Թէննէքէար • պօրտաքա :
Թէննէմրիսի • լիմքհա :
Թէննուս • տաւոյուքուս :
Թէչխիշիւք • նատթուր-
ցիուս :
Թէչէքուր օթու • կրատցիօ-
լա :
Թէպի • ֆէպպուէ :
Թէպի էնէնչտուզէ • ֆէպ-
պուէ դուինթանա :

թէպէ կիրիմ· ֆէպռէ ինֆլամմաթօռիա։
թէպէ հէրրուզ· ֆէպռէ քօնթինուա։
թէպէ չարուզէ· պուռռաճանա։
թէպէ պարնըզըբէյ· ֆէպռէ լինենէ նէռվօզա։
թէպէ տուզան· ֆէպռէ նէռվօզա։
թէպէ րուզաէրմիայն· ֆէպռէ լինենէռմինէ թէննենէ։
թէպիր· տուրուա։
թէռ ատլնըքլէրի· մէռա թուս։
թէսիհ· հիսթրնքա։
թէսաւիհ ալօճէյի· միլէբէսէ։
թէսաէրկ· սինկուռ թուս։
թէվաճնըրնէֆէս· ազմա։
թէրկ· նաամթուրցիուա։
թէրկ եաղը· պուքիրուա։
թէրկեթիզէկ· նաամթուռցիուա։
թէրկեթիզնուրսէ· վաղբիանա։
թէրկէն· րօզա։
թէրկննկիուալէն· մաննա։
թէրկօօնու· սիրկէթէօ։
թէրթիւճան· մէլիսսա։
թէրմիշ· սիլիգուա։
թէվաճնըրնէֆէս· ազմա։
թէք· տաքթիլլի։
թէքէհ· քաբրա։
թէքե տաքալը· հնդօջնա թիա։
թէքիր պալըղը· մուլ լաւս։

թէֆինէ· լաուրինա։
թէֆաւէ· քօրնանտրում։
թըլէհ· բինենուա։
թըհալ· բինէթա։
թըհայլ· սբլէն։
թըպլ· նիքօցնա։
թըռնապ· ուռնկիա։
թըրամանի· սէմէն քօնթռաւէռմիա։
թըրաքօննա· քաանթինա քա մարինա։
թըրեակ· թհէրիաքա։
թըք նէֆէս· տուսաբուխօզուս· կոչի և ազմա։
թըֆֆա· մալուում։
թիլէննկիուն· մաննա։
թիլքի· վուլքէա։
թիլքի իւզիւմիւ· տօլաղում։
թիմսահ· քրօքօտիլուս։
թին· ֆիքուս։
թին· պօրուս։
թին էլմէն· պօրուս մինուս։
թինի մախթում· թէրրա սիմինթիլաթում։
թին պի շօք· քաթթուտօռա քուռնթիա։
թին ատուաֆէնահ· նոյն է ընդ. վերնոյն։
թինքիր· պօրաքա։
թիապր· տուրում։
թիրեաք· թհէրիաքա։
թիրէմինթին· թիրէալին թհինա։
թիրմիզ· լուբինուս։
թիւէմ· մարկէրիթա։
թիւթէն· արուանէուս։
թիւթիւն· նիքօցիանա։
թիւխիւէ· մէրիուս։
թիւլէ· մալվա։
թիւր· բհատէրօրում։

Թիւրիւլմէնի · կօնօրէա ։
Թիւրշէ · աչէթօզա ։
Թիքէնլի ինճիր · քաքթուս
օբունթիա ։
Թիքէնլի քէսթանէ · թրի-
պուլօ աքգուաթիքօ ։
Թուզ · սալ ։
Թութ · մօրուս ։
Թութարաք · էբիլէբսիա ։
Թութի · բսիթթաքուս ։
Թութիա զառակա · վի-
թրիօլօ տի չիբռի ։
Թութեայ · թուցիա կմ
ծինք ։
Թութու սալէպ · ֆրա-
կարիա ։
Թուլլահ · սանկուիս հու-
մանուս ։
Թուճ · պրօնծօ ։
Թուն ինա · թհուննուս ։
Թուռբ · րաբհանուս ։
Թուռնա · կրուս ։
Թուռնա պալըզը · լու-
չիուս ։
Թուվիչ · հէտէռա ։
Թուրապ · թէրրա ։
Թուրէքէ · բօթուլաքա ։
Թուրունկ · չէտռօ ։
Թուրունճ · արանչիօ ։
Թուրունճ քապուզու ·
սքօռցա տի արանչիօ ։
Թուրպութ քէօքիւ ·
Թուրբէթհում ։
Թուօպան · սէրբէ ։
Թուֆախլ ճին · մանտրա-
կօրա ։
Թուֆֆա · մալում ։
Թօբալաքյուզուն · չիբէ-
րուս ։
Թօբրաք · թէրրա ։
Թօզ · բուլվիս ։
Թօլու բէլէսէնկի · պալ-
սամում թօլու ։
Թօխմումուրու · օվում ։
Թօհում · սէմէն ։
Թօմ · ալիում ։
Թօմ սէմէք · քօչ չի օրիէն-
թալէս ։
Թօիւթ օդլու գուշու ·
չիկնուս ։
Թօռթու · թարթարում ։
Թօռթու գուսթուրու-
ճու · թարթարում էմէ-
թիքում ։
Թօսպաղը · թէսթուտօ ։
Թօքըլ · թէնէզմօ ։

Ժ

Ժավ · աուրում ։
Ժէպէրէն · արճէնթում
վիվում ։
Ժէրէթ · աբէթիթուս
քանիս ։
Ժէյվէ · հիտրարճիռուս ։
Ժիվա · նոյն է ը̄ վերնոյն ։
Ժիվա մէհլէմի · ունկուէն-
թում մեռքուրիալէ ։
Ժիրէթ · աբբէթիթուս
քանիս ։
Ժիրնի · հիտրարճիռուս ։

Ի

Իգնատիոս բագլասը · ֆա-
վա տի սանթ իկնացիօ ։
իզլանտէ եօսունու · լիք-
հէնիզլանտիքուս ։
իզլէմ · ինտիքում ։
իթ ինհապ · ինֆիամմացիօ-
նէ ։
իթիւզիւմիւ · ոօլանում ։
իլաօս · բասսիօնէ իլաի-
քա ։

իլըք • մասթիչէ :
իլթիհապ • ինֆիամմա-
ցիօնէ :
իլիմօն • լիմօնէս :
իւլիւֆէ չիչէի • նիմբհէա :
իլլէութ • քանիքուլուս :
իլլուշ • նոյն է ընդ վեր-
նոյն :
իլխալաւ • բարալիսիս :
իլքիլպութ ում • թէրէ
պինթհինա :
իկպէր • բրօբօլիս :
իհտիքան • լավաթիչի :
իճճազ • բրունում :
իմահ • պուտէլլօ :
իմմէր • ակնուս քասթուս :
իմպա • ուվա :
ինէպիսալէպ • սօլանօ :
ինէք • վաքքա :
ինկիլթէրրա բաբաթեա-
սը • քամօմիլլա տի ին-
կիլթէրրա :
ինկիլիզ թուզու • սալ
տի ինկիլթէրրա :
ինճէ հաստալըք • էթի-
զիա :
ինճէ հիւմմա • ֆէպպռէ
լէնթէ :
ինճի • մարկէրիթա :
ինճիթմէպէնի • նօլի մէ
թանճէռէ :
ինճիր • ֆիքուս :
ինճիր գուշու • ֆիչէտու-
լա :
ինտիպա • չիքհօրիում :
ինտուզ օթու • հէլէնիում :
իչ եաղը • աքսունճիա :
իչ էթի • կլանտուլա :
իպլիմ • ամպրա կրէճիա :
իպնիավա • քունիքուլուս :
իսալ • ալվիֆլուսսօ :
իսբէնտան • սէնաբէ :

իսբինօզ • ֆրինճիլլա :
իսթէհրուշ • ագուիլա :
իսթիլխա • բարալիսիա :
իսթիսխա • հիթրօբս :
իսխիլ • կրամինիա :
իսկիւլպէվլ • սթրանկու-
րիա :
իսհա • նիճէլլա :
իսուտ • լէօ :
իսպիթ • չէրուզա :
իսրէնճ • մինիում :
իսքէթէ • բուրբուրա :
իսքէրէք • սինկուլթուս :
իվվէս • անաս :
իտրար • ուրինա :
իտրար վիրիճի • տիուրէ-
թիքօ :
իտրիկ • բրունում :
իւզիւմ • ուվա :
իւզ տրամ • լիպրա :
իւթրիւնճ • ավրանցիա ա-
մարա :
իւլաֆ • ավէնա :
իւլիւֆէր չիչէի • նիմբէա :
իւճռուֆ • ֆօրմիքա :
իւմիւռթա • օվում :
իւմիւռթա աքը • ալպում
օվում :
իւմիւռթա սարըսը • վի-
թէլ օվում :
իւնիւն • արճէնթում վի-
վում :
իւչնան • սաբօնաեա :
իւննան • հիտրարճիրուս :
իւստիւպէճ • չէրուզա :
իւսրիւ • իսքուռիա :
իւսրիւպ • բլումպում :
իւսրիւպպէ • նոյն է ընդ
վերնոյն :
իւվառլաք պէզլէր • կլան-
տուլա քօնկլօմէրաթէ :
իւվէզ • սօրպա :

լեռնկոկ • չինաօնիա :
լեռյա • լեռ :
լեռնակաճ • քաղցէր :
լեռպին • լաք :
լեռպին իւղ խոսմայր • լաք ապլինաու :
լեռպիտաք • հեռեդա :
լեռվ • պիլիա :
լեռվենճ • ինդիգոֆերա :
լեռվիզ • մանուօլա :
լերմի • ամֆիլիսոէ :
լեօզ • մանուօլա :
լեօզ մօտ • մանուօլա ասպ ռա :
լեօք • լօօքհ :
լեօքա • նուդա :
լեֆկեր • ֆուլիկո :
լեռեթիւրլեթէյլ • հիբօշիթիա :
լիբա • ալթօմոքհու :
լինկ • բօլբաչչիօ :
լիսան տաքր • թհու :
լիսան մալտասպի • ֆուբհրիմ :
լիսան շամի • լեզլինա իւ նու :
լիսպասյ իւէշ • մեսուլա :
լիսաչ • քօնտրոլա :
լիսան համէլ • բլանթաիօ :
լիսան իւ հայէլ • սալվիա :
լիսանիլ սեվ • պուկլօսուս :
լիսան իւ քեվսյ • չինօկլօշա :
լիւքա • սեսուսմինուս :
լիքէլ • բիրսու :
լիֆլե • լսաբա :
լուսապի • մուշիլլուսճինե :
լուլի • մարիկերիսա :
լուպիա • բիսուս :
լօրեկ • բուլբա :
լօքսեֆիուս • շեքսեհնու :

Ի ասբաստա • լսաբանհնու :
Ի սբոլ • հեռեդա :
Ի սբոլ իւ ատա • հեռեդա թհեուռեսթհիա :
Ի սթրոն • անաթրոն :
Ի սոյնիսեչչի • բսաբավէլօ ատուս :
Ի սոն • լէբուս :
Ի սոնա • պրոսոպոքա :
Ի սոնիզմ • քոլոնիզացիա նէսոնէնթուս :
Ի սոտ • ազմա :
Ի սոմոե • թհաէնթուս :
Ի սոպատա • ասբատա :
Ի սոպոտա • լսաբանհնու :
Ի սոպոտա • լսոպոտուլա :
Ի սոտուսե • քոլոտուրինքա :
Ի սոքսիլին • բսաթրինաքա :
Ի սոքբուշա • թհեսթրուտո :
Ի սոքլոք • չինօկլօշա :
Ի սֆաքէֆաք • նոյն ե ըհ վիւ նոյն :
Ի էգէ • ասպէնթուս :
Ի էմոե ասբատա • հօլուե ռում ձէրմոնիկա :
Ի էմոն • լիմօնհէա :

խաղողու կուռա • նոշի վօմիքա :
խաղերձել • ակրուա :
խաղձել • թաւմարինատ :
խաղող ի• լուսրնչի թէզը բինի :
խաուսպ • սիլիգուա :
խաս • լաէթուքա :
խասասպա • էթիզիա :
խավանիհ • չինանքէ :
խատ • կուանչիա :
խատու • սբուրթօ :
խատրէֆ • ապանիթհիւ-ում :
խարասապեաթ իլ քէլ• ալպուում կրէքա :
խարաղ • լէբուա :
խարբէշ • անաէր :
խարբուշլը • հիւսիրկա :
խարբուշլը թէլէկի• քօչինը հիւա :
խարբուզէ • մէլօ :
խարխապատապեաթ • հէլլէպուա ալպուա •
խարխաղ էվլիա • հէլլէ-պօրուա նիկէտ :
խարչինք • քանքրի :
խարպէշ • անաէր :
խաք • թէրրա :
խաֆրուշ • ֆաւզա :
խէյլ • էգուուա :
խէնատան • բէսթաչիա :
խէսիւլ • ապանիթհիւում •
խէրէ սանի • սէմէն քօն-թրա վէրմիա :
խըեար • քուքումէր :
խըեար իլ շէմպէ • քասա-սիա :
խըեարճըք • պուպաօնի :
խըեար շէմշիէր • քասաղա :
խըլըթիկ • սասաֆէլթիւա :
խըլթաղ • սուս :

Խաթմի էնէյի • ալթհէա :
խաթմի սուլէյմանի • քօ-լինկօնաթուում :
խաթրէֆ • ասէնցիօ :
խալաս • սէքուռնաթինա մու-լինէրիա :
խալու • քրուռնուում :
խալմ • սէրբէննա :
խամիյէթ • ակրէցցա •
խամիրէ • հէրմօսաթէ-լուա :
խամիսան • սամպուքօ :
խամր • վինուում :
խամրպինուհ • քաղէինա վի-վա :
խայէ • սչէթուում :
խայէ իլ սուռա հարամի • սչէթօ սու գուսաթուօ լու-սու :
խայէ իլ մէհլի պարուէթ • սչէթօ սու նիլէուօ :
խայէ պասատ իլ պահր • սչէթօ շիրէրիթէքօ :
խայէ իլ վէռա • սչէթօ օզլաթօ :
խանխգուան նէմը • ապանի-թուում :
խաչապ • լինուում :
խաչապ իլ էմպիա • կուա-եաքուում :
խաչապ սին • քինուահ :
խաչիշ իլ կօթէթա • վալէ-բիանա :
խաչիշ իլ միուլուք • խմբէ-ռաթօռիա :
խաչհաչ • բաբաւէլէր :

խաղալու կուռա • նոշի վօմիքա :
խաղերձել • ակրուա :
խաղձել • թաւմարինատ :
խաղող ի• լուսրնչի թէզը բինի :
խաուսպ • սիլիգուա :
խաս • լաէթուքա :
խասասպա • էթիզիա :
խավանիհ • չինանքէ :
խատ • կուանչիա :
խատու • սբուրթօ :
խատրէֆ • ապանինթհի-ում :
խարասապեաթ իլ քէլ• ալպուում կրէքա :
խարաղ • լէբուա :
խարբէշ • անաէր :
խարբուշլը • հիւսիրկա :
խարբուշլը թէլէկի• քօչինը հիւա :
խարբուզէ • մէլօ :
խարխապատապեաթ • հէլլէպուա ալպուա •
խարխաղ էվլիա • հէլլէ-պօրուա նիկէտ :
խարչինք • քանքրի :
խարպէշ • անաէր :
խաք • թէրրա :
խաֆրուշ • ֆաւզա :
խէյլ • էգուուա :
խէնատան • բէսթաչիա :
խէսիւլ • ապանինթհիւում •
խէրէ սանի • սէմէն քօն-թրա վէրմիա :
խըեար • քուքումէր :
խըեար իլ շէմպէ • քասա-սիա :
խըեարճըք • պուպաօնի :
խըեար շէմշիէր • քասաղա :
խըլըթիկ • սասաֆէլթիւա :
խըլթաղ • սուս :

խնձոր • ոստ :
խրտվիլակ • ծաղրանկար :
խրատ • ուղղություն :
խիլ • կալսատեղ :
խրոմիչ • բիբլիոտեկ :
խուրձան • կալանիկ :
խուտար • ազնուական :
խոշոր • ստոր :
խունկիթուֆ • լոտոս :
խուշուկ բիւշեղ • թեթև թռուցիկ :
խուտուզ • բան :
խուտուզ իր ղուռսաթ • նուրբ վօմիքա :
խուտակեզա • մարվա :
խուռուռք • սաթօնաեա :
խուրմա • տաքթիլլի :
խոլլեր • ֆաղա :
խօխ • բէբրանքուամ :
խօյնա • լուսնկրկնյի թռչուն :
խոն • տանկուախա :
խոնջին • մուժիկ :
խոնօքլի • էմուլսիոն :
խոնֆիս • ագարտակենա :
խոտօզ • կալլինա :
խոտուտեամ • մուսքօլօ :
խօլան • քաղքենա :
խօրատանի • սէմին քօնթրա վէրմիա :

Կ

Կաղանֆէր • լէօ :
կաթրէմ • քալքա վիվա :
կամրտաթ • մալաչիտօնկա :
կանավաշակ • կալպանուամ :
կանկատ • երինձէօ :
կաշնէ • սաթօնարկա :
կատկօն • ակարլեցօն :
կաուալէնք • տրամկնկա :
կարտաշ • արձէնթուամ :
կէզար • քաղքենացի :
կէզէր • նոյն է ընդ վերը նոյն :
կէզինճիկ • մուսթեֆլա :
կէզինճիկ ջիջէի • քաղաքվէր ատուս :
կէլհուրմ • չինաստրէօ :
կէմել • քամելուս :
կէմիւրտէք • քարթելաճկի նկա :
կէյիք • չէրվուս :
կէյիք էլմասը • սալվիա :
կէյիք Թիքէնի • սքինա չէրվինօ :
կէյիք պուչինուզուս • քօր նուս չէրվինուամ :
կէյիք պուչինուզուն գէհ. րնպատրէը ռուհու • վի գուսուէ ու քօռնօ ու չէրվօ ստուչինաթօ :
կէյրէք • քաղթելաճկինէա :
կէնզէպիլ • ծինճիպէր :
կէնէ օթու • րնչինուս :
կէպէրճ • քաբարի :
կէրկէտան • մինօչէրօս :
կէրկիր •
կէրկիհան • բիրէթրուամ :
կէրտիւքեան • նուքս եուն կլանս :
կէօզ • ինուգլանուի :
կէօզ ալըրաը • օթլաչիա :
կէօզ Թաշը • վիթրիուօլօ ու չիբրօ :
կէօզլէթիպ • մօսքհալթա :
կէօլ գէոթանէա • Թրկ ալուրա ագուսաթկուս :
կէօլ էօնճասը • Թրկֆօ լուամ ագուսաթկուամ :
կէօլ սիուզինկ • նիմֆէա :

հաստատ. քօլօշինթհիա։
հաստատել. ամուսնացնել. ամուսնացնել։
հաստատուն. քօլօշինթհիա։
հաշիշ. հեռպա։
հաշիշէթիւր հայր. թռուցիկ սիլակօ։
հաշիշէթիւր ծուխայր. նոյն ե ընդ վերնոյն։
հաշիշի միւրիւք. խմբեցուածօքիա։
հաշիշ իւ ծուխ. քօլօշինթհինա։
հապ. բիւրօւրա։
հապիճ. քօլօշինթհիա։
հապիկ. բրուժմպուռ։
հապիճ ծօռա. նիմչելեցինա։
հապհապ. չիլթուրդուռա։
հապպե. պուճակ։
հապպե իւ խաուրա. թեցինթհինա։
հապպիճ ղահվ. պաճակ-ցաուրի։
հապպիճ միւրիւք. ղաթհինա։
հապպիճ պէրճէկ. նիմչել։
հապտալ. ֆէլիա։
հար. ազինուա։
հառատ. սեռնաբէ։
հառատ եաքըսը. սէնաբիզօ։
հառաթիւր մէտանէ. քալքօ նէլեա վէշիքա։
հառաչելոպան. բօզմարիցնուա։
հառապա. բուռաթուրա։
հառապատը հիւմմա. փէպէ բէնթէքիսէ։
հառապէ. բուռաթուրա։

հառը օթու. էուռնքուա։
հառվարիօն մէհվէմի. ուռնկուէնթուռմ ապօսթօլօ-ցուռմ։
հառվէկտու. ֆէնիքուռլուռմ։
հառվնճան. կուռանկա։
հառվո. բէրսիքուռմ։
հառվէրտիւքերէմ. ծօլֆօ։
հառուճ. քարօթթա։
հառք. բօլթուռլաքա։
հառոտ. ֆէրրուռմ։
հարիպ. հիսուռատճիուռա։
հարկիւշ. լէբուռա։
հարշահ. ֆէնիքուռլուռմ։
հարուք. քաղթօրիո։
հարուքա. քաղթաբլագիա։
հարքէսէ. կալտանուռմ։
հաֆըզուռլ էթհամթ. մուհիա։
հաֆուռա. ագօրուռթա։
հաֆրէկ. թաապէ։
հզէզ. քօնվէրսէնթհէա։
հէզէհան. վէրթիկօ։
հէզլաճ. լուբուռա։
հէլատէ. չէլիոօնիա։
հէլէլիկ. միքրօֆաշանէ։
հէլսէ. ֆօէնուռմ կուէքուռմ։
հէլսինկի. ֆինլանտիա։
հէմիշին. սէուռմ մինուռա։
հէյ ֆարնքօն. պէրլիա։
հէնթա. թրինիքուռմ։
հէպիթ. սէմէն։
հէսպէնա քաղթօրիո։
հէվալէ. քօնվէրսէնթհէա։
հէրիհ. առնիուռնա հուռմանուռա։
հէրիմ. բօլթուռլաքա։
հէքէքէ. ագաապիա։
հըլըռ. բէրսիքուռմ։
հիլ. քարտաժինուռմ։

հիլալիէ • տես հէլալիէ :
հիլիթ • կալպանուժ :
հիճաւռ • սինքօմօրուս :
հինա • բիչիա :
հին պիթ • չինքհօրէուժ :
հինտ աւռմատը • բարիէրա պրաձա :
հինտաւռէ • չինճուռլլուա :
հինտ բադլատը • քաքքաօ :
հինտ բադլանն եաղը • պուռնիրօ ան քաքքաօ :
հինտճէռէան • նաամնուռը ցիօ լինտիքուժ :
հինտի չէնի • միրօպաշնի :
հինտխատան ճէվիզի • նօչէ մօնքաձա :
հինտխատան սըչանը • նէռուժօն :
հինտ սօմաքն քաապուռլլու • սիմարուպա :
հիշ • լինուժ :
հիրաչխատէն • վօմիճօրիուժ մէտինքատէն :
հիրիկ • փէլիա :
հիւմճի • թարանճօլլօ :
հիւմիա • փէպիռէ :
հիւմիայի միհիրիւքան • փէպիռէ լինփլամիացօռիա :
հիւմիայի կէվչէք • փէպռէ լէնձա :
հիւմիայի պուլկատիկ • փէպիռէ բինճուռլլօձա :
հիւմիայի ռէտիկ • փէպռէ նէռուձօձա :
հիւմիայի ստաֆուավիկ • փէպիռէ կատճուռիքա :
հիւմիայի սիլկի ատատ-պիկ • փէպիռէ լէնձա նէռուձօձա :
հիւմիայխատայիմ • փէպ-

պռէ քօնճինուա :
հիւմիայի սփէնճ • փէպպռէ մալինեա :
հիւմիճտ • ատչէթօձա :
հիւնինատ • սգուրինանցիա :
հիւնինատ • եուեուպա :
հիւշտեր • քամչլուս :
հիւսատկ օճու • լավանճուռլա :
հիւտ հիւտ • սուբուբա :
հիւտատվէրտի օճու • կրացիօլա :
հիւքէատկ լաբատը • քաթաբաղմա :
հիւքէատկ ուէչէլի • քօնփէգցիօնճ :
հուբլ • պաքքճ եուինիբճ-րի :
հուճի • քէչէ :
հուճիւփ • ըուճա :
հուլչիւմ • անաէր :
հուկհփան • քհատկճ-լում :
հուկքիաչէ • արանէուս :
հունի սիեաուչան • սանկուխա տրաքօնիա :
հուչիւմ • անաէր :
հուսատճ • քօրճէքա :
հուքատ • սալ սանօնիաքում :
հօգնա • լավաճիմօ :
հօզկէա • սինկուրճուս :
հօձա եէմիչի • արպուճուս :
հօրօշձա • լարինձճ :

Ղ

ղատու • լատուրուս :
ղարաւ • ծուքքա :
ղարիբօն • ակարինքուս
ալպում :

Ճ

Ճաաախր• սանկուելա հոմ՝ մանուա։
Ճազ• վիճերիօշեում։
Ճազ ապիսա• վիճերիօշեում լուա ալեպում։
Ճանճեկեր՝ ջանա• քա՝ բիշեուա վէնդերկա։
Ճարաբա• եարաբ։
Ճարաբանեն էօզիւ կամ զամբը• մագիսարէդուհօ սա՝ Ճիարաբեդա։
Ճանուաուա• ան՝թիուօ՝ լեուա։
Ճաուա• չիլերուշտուա։
Ճալէկեր• օբօբանուածքա։
Ճատէկ իշ քանա• ա՝ սիանդեուա։
Ճատիէկ• քրօքուա։
Ճարճիր• նաանեուրցկուա։
Ճէայ• արանէուա։
Ճէզար• բաանեինածքա։
Ճէկէր• նայն է ընդ վեր՝ նայն։
Ճէհէննէմ թաշը• լաբնա ինֆէռնալիս։
Ճէպտէր• թարթարուա։
Ճէմել• քամէրուա։
Ճէննէկատ• ակերուհօ։
Ճէնահ սբուտէատէր• քա՝ թօռէուա։
Ճէսէթ• սանկուհա հոմ՝ մանուա։
Ճէտէր• չէրա։
Ճէվ• հօրատէուա։
Ճէվատէ• վէննեերկօղ։
Ճէվէտէ• նօշէ չէբերէատա։
Ճէվիզ• նուբա։
Ճէվիզէ• նուբա։
Ճէվիզէ իլ գայ• նուբա վո՝ միքա։
Ճէրճիր• էրուբա։
Ճէօվղադուվա• միրհամէ՝ քա մօռչհաեուա։
Ճհաբօնէա ըէչէլի• քօն՝ ֆէդէրհօնէ Ճհաբօնէզէ։
Ճհաբհատար խամի• ատք՝ թիլե։
Ճիլհատատ• հէտէուա։
Ճիլհէյտէա• քատեեօուէ՝ ուա։
Ճիլպիղ• չիեերուշտուա։
Ճիչէր• հէբար։
Ճիչէր օեա• բուրմօնա՝ րհա։
Ճին ախատաէսեէր• քատ՝ եօրհօ։
Ճիուէ• քրօքուա։
Ճիվան ըէկէչէմի• միշտֆօ՝ շհուա։
Ճիրիզ• անկուիշտա։
Ճիրճիր• ֆատա։
Ճիւմա• մարկէրիթա։
Ճիւմէկ• լուշինա։
Ճիւմիզ• սիքօմօրուա։
Ճիւնիւն• բհրէնդէա։
Ճիւտամշտք• էլէֆան՝ տկա։
Ճուզամ• ակֆիլհատ։
Ճուանա• քօլօչինեեհկա։
Ճուվանիկ• բատատէր։
Ճհանէ ատատէատէր• քատ՝ թօռէուա։
Ճհանէթ• սանկուհա հոմ՝

Մ

Մաաա • քաբլա :
մադաա պէօՀէյի • Քօղ-
Քիքուլուա :
մաեաալը • ՀէմօրրՀօյտէա :
մազալը • քաբլա :
մազը • կալլա :
մաթկա • Քիսաթուլա :
մաթկուզ • թիզիքուման :
մալինհուլեա • մէլինքօնիա :
մալինճէլէր • րէմէտիուման :
մալիա • հիրուդնամօ :
մակաա • քօլիքուա տօլօր :
մակուն • էլէկթուաալիուման :
մահի • բէչէ :
մահմուտիէ • պքաուճնիա :
մահուպատանէ • լաթհի-
բիա :
մաղէ • տօլօրի քօլիչէ :
Մաղասանօա • բէթրօսէլի-
նում :
մաճուն • էլէկթուաալիուման :
մաճիա • ատալինթհում :
մաճիան • քէլէտճնիուման :
մայմուն • սիմիա :
մանթար • Քուռնկուա :
մանկրտ օթու •
մաշրաՀ • լաթհիբիա :
մաո • սէրբէնա :
մաուա ալքէլը • սբբէթի-
թուա քանիա :
մաուել • մալաթիա :
մաուսուլ • լաէթօուքա :
մաասրին • ինթէռնացիոնում :
մաասրիքա • մէզինթէրի-
քօ :
մաթաճքի •
մաուէ • սթօմաքհուա :
մաուէն • մէթալլում :
մաուէնի թուրթեա • ծին-
կօ :
մարմահի • անկուբիլա :
մէա • սթէրլինգա լիդ-
սա :
մէաքահ • սինկուլթուա :
մէթինճիվէ • վաէբրիա-
նա :
մէլանխօլիա • անճէլիքա :
մէլասպ • քրօքուա :
մէլհի • սալ :
մէլհի գալի • սալ տի սօ-
տա :
մէլհի թարթար • քրէմօր
տի թարթարօ :
մէլհի պատրուել • սալ նի-
թրում :
մէլՀուփ • պրասանիքա :
մէհիբր սուլէյմանի • քօ-
լիկօնատրում :
մէհմէտ • ուսնկուէնթում :
մէյ • վինում :
մէյրէմիկ • սալվիա :
մէն • սբէրմա :
մէնէվախճ • վիօլա՝ :
մէնէքշէ • վիօլօ :
մէնէքշէ քէօքիւ • խրէօա
Քիօրէնթինա :
մէնթէշ ճիւվէ • վաէբ-
րիանա :
մէնճէմ • մէթալլօ :
մէննի սէմէք • սբէրմաչէ-
թի :
մէննի Քրանիկ • մաննա :
մէնսէլ • ամպարում :
մէշէ ալաճը • գուէրքուա :
մէսամաթ • մէաթուա :
մէսանէ • վէշնիքա :
մէսիճ • արճէնթում :
մէսքէ • պուլթիրում :
մէվ • մէում :
մէվլէկ • սթաբհնաակ-
րիա :

Ակվիշ • միտում:
Ակվանէք • արտանուս:
Ակտէ • սթօմաքհուս:
Ակրաշ • քօլումպա:
Ակրարէ • ֆեէլինս:
Ակրոզենկիուշ • մաեօրանա:
Ակրոթէք • լինթարձիրուս:
Ակրոթէք տէհատ • լինթարձիրուս տուրի:
Ակրոթէք փատատա • լինթարձիրուս արձէննեթուս:
Ակրութ • մօրպուս:
Ակրձան • քօրտալուս:
Ակրձան քէօշք • մաեօրանա:
Ակրձիմէք • լէննա:
Ակրկէն ձիուշ • մաեօրանա:
Ակրտին էրիյի • բրուննա տամարշինա:
Ակրտուվիկիա • մատրանկօրա:
Ակրտէպ • ազինուս:
Ակրփիմօշ • ատամէնիքուս:
Ակֆուրթ • թաապէ:
Ակֆատրէ • արթիքուլուս:
Ակցատուշ • վօմիթօրիուս:
Ակցատու • տէքօէնթերթուս:
Ակչհամ • էրօթուս:
Ակնիատրէզ • մանկնէզ:
Ակշմէ • ատմոսֆերա:
Ակտալը լէպէն • սիէրօ տե լանթէէ:
Ալահ • ինկարնատուս:
Ալան պալը • լիգուլարիա:
Ալան քէօքի • կլեյստրոկինեզա:
Ալդոնէաէթ իլ էնտէր:
Ալտատ • բրօքուս:
Ալխամէկ • կատօֆանօ:
Ալչամճ • սալվիա:
Ալնան • բրուննուս:
Ալշտուլ • արմէնիաքուս:
Ալվակ • մօսքհուս:
Ալվակ գէտախան • ճիպէթհուս:
Ալվակ օթու • արթէմիզիա:
Ալտաէյի • խորօբէքօ:
Ալվէժէհ • հէտէրա:
Ալտէ • սթօմաքհուս:
Ալտէ էքսիրի • էլինքսիր սթօմաքիքուս:
Ալտրէկ • ֆօրմիքա:
Ալուլ • վինուս:
Ալուլքէլ • մալվա:
Ալուկատ • անատա:
Ալուհճէ • սանկուինա հումանուս:
Ալուհրի ակրէմ • սիճիլլում սալամօնիա:
Ալուճէտտէր • բուսաթուլե:
Ալուշամէ • արճէնթում:
Ալուշքիպէմին • չինքէռուս:
Ալուսէկքա • տաքթիկլի:
Ալուսիս • սալ սամօնիաքում:
Ալուվէր գրանաթում • սուկուրա եռուտե:
Ալուվէր չիշէյի • սամպուքօ:
Ալուտէսէնկ • լինթարձիրուս:
Ալուտէսէնկ սիրքէսի • սչէլօ սաթուռնօ:
Ալուքթ • օքիուս:
Ալխա • քօլինքուս տօքօս:
Ալպիտ • ֆրանգուլա:
Ալպինիա • կալանգա:
Ալպինիա գալանգա • ռադիքա:
Ալպինիա օֆիցինարում:
Ալպինիա ռոտունդա:
Ալպինիա սպիկատա:
Ալպինիա զեդոարիա:
Ալպինիա զեդոարիա • ռադիքա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆլորես:
Ալպինիա զեդոարիա • սեմինա:
Ալպինիա զեդոարիա • տուբերա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆոլիա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆրուկտուս:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆլորես:
Ալպինիա զեդոարիա • սեմինա:
Ալպինիա զեդոարիա • տուբերա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆոլիա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆրուկտուս:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆլորես:
Ալպինիա զեդոարիա • սեմինա:
Ալպինիա զեդոարիա • տուբերա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆոլիա:
Ալպինիա զեդոարիա • ֆրուկտուս:

Ն

Նայամա • մէնթէա :
Նաթթէ • քուրտուս :
Նագուտու • քօտնօ :
Նագտու • օչխմուտ ապահ-
ընքուտ :
Նաժու • քինուս :
Նախզէ • քէէուրինզիա :
Նախլէ • քալմա :
Նախուն • ուննկիա :
Նախօնի քէրինեան • քու-
թա :
Նահաս • աէս :
Նահլ • աքէս :
Նաղ • ուլմուս :
Նամազ ապուտնու • թէ-
նիա :
Նան • քան :
Նանէ • մէնթհա :
Նաննէա • հէլէնիուտ :
Նանէ սուխու • ագուա
մէնթհա :
Նաւպաթ չէքէրի • ծուք-
քաուօ քանակ :
Նամզ • քուրտուս :
Նաւ • մալուտ քուննիքուտ :
Նաւագապուղու • քօրթէքա
կրանաթուտ :
Նաւուն • եուննիքէրուս :
Նաւ չինչէյ • պալաուս-
թրիա :
Նաւթալ • մալուտ քուննէ
քուտ :
Նասիչէ • արանէուս :
Նարէնք • ուուրանցիուտ :
Նարկ հաճար • ֆօսֆո-
րուս :
Նարինչ • ուուրանցիուտ :
Նէգապէհ չէչաու • բնիքու
մարթիա :

Մ

Մագ • ամանա :
Մալթ լէուտուլթ • ալկէն-
լթուտ վինիուտ :
Մալթախաք լթուզու • սալ
քօմունէ :
Մալխիֆ • հիուսաուչիուս :
Մալխալլաա • քարտալինէ-
քուս :
Մաղիճ • պէպէռնա :
Մաւմիա • մաւմիա :
Մաւշմուլա • մէաբիլուս :
Մաւապարէք • մօռալօվէննէ-
ռէ :
Մաւռ • ֆօռմիքա :
Մաւռ հիճազի • միրրհա :
Մաւռասաֆի • նոյն է ընդ
վերնայն :
Մաւրապապա • քօննէրնա :
Մաւրկեան • քօրալուտ :
Մաւք • մէուտ :
Մաւքայի • վօմիթօրիուտ :
Մալը լէպէն • սիէրօ տի
լաթինէ :
Մավթաք • մաւսավաք :
Մօզ • տէս մուզ :
Մօմեա • մաւմեա :
Մօմեալը • հրատաուտ :
Մոյ • ագուա :
Մոյ իլ զահր • ագուա
նաբհա :
Մոյ իլ կիր • ագուա քալ-
չիա :
Մոյ իլ կոֆիլ • ագուա չի-
նամօմի :
Մոյ իլ հայլ • ագուա ֆօս-
ֆինա :
Մոյ իլ նաանա • ագուա
մէնթհա :
Մոյ իլ վէռտա • ագուա օ-
զարուտ :
Մոշ • մուս ;

նէթէլ • օլուամ :
նէկարէ • բաստեր :
նէկու • բրունուամ :
նեղա : սէրբիլլուամ.
նէձէփ • քօրլէքա :
նէձիւհ • ատանկուսիա հու-
մանուա :
նէձիլ • կրամինիա :
նէձվամ • քրօքուս :
նէմէմ • կրամինեա :
նէմէք • սալ :
նէմլ • ֆօրմիքա :
նէնուֆար • նինֆէա :
նէպատատատ • հէրպա :
նէպիլէ • վինուամ :
նէսթէրուն • լօզա :
նէվձան • քրօքօ :
նէղա • սէրբիլլուամ :
նէրտին • լավանտուլա :
նէֆամ • բուլվիա :
նէֆէլ • օչիմուամ պազիլի-
քում :
նէֆա • սբէրմա :
նէֆա եւոլը • նաբհէա :
նէֆֆար • բինքուա մալ-
լեա :
նըշատատ • ամիլուամ :
նըշատ • սալ ատմօնիա-
քում :
նըշատ ուսհու • սբիրի-
թօ սալ ատմօնիաքօ :
նըշուք • նիւթօցիանա :
նըտէթու • եուանիրէկրատա :
նիիժ • հէպատա :
նիլ • լինսիքուամ :
նիլք • բրունուամ :
նինհէնք • քօքօսրիլլօ :
նիձէլ • լինսիքուամ :
նինուլֆէր • նինմբհէա :
նիղէ • ատիլուամ :
նիշքէլօց • սբօնձիա :
նիտրա • ազոտիկա :

նիւձէն • ատձէնթուամ :
նիւման չիչէի • անէմոնէ :
նիւմիւս • մուսթէլա :
նուշայ • ֆէպատէ :
նուշայի սֆէնէ • ֆէպա-
տէ մալինիա :
նուք • թէննէզմօ :
նուքրիա • բօտանիկա :
նուֆար • մուսթէլա :
նուխատէ • ֆուրֆուր :

Շ

Շաթնէքա • հէմիքրանիա :
շալկամ • լաբա :
շակա • սբօնձկա :
շահարիլատար • քօրալլի-
նա :
շահդա • բէրսիքուամ :
շահթէդէ • ֆուամարիա :
շահին • աչէնբիթէր :
շահամէթիւլ աւթ • լու-
պին թէրրէնի :
շահատմարը • արթէրիա :
շահաէրէձ • ֆուամարիա :
շամա ատալ • չէրա :
շամաե • ֆէնէքրուլում.
շամաքէ • պիթուամ եու-
տանքօ :
շամֆաարը • բիսթաչէա :
շահին • հօրտէում :
շաչէքերէֆաէն • խաքու-
բիա :
շատ • արուամէն :
շատբէրէմ • օչիմուամ պա-
պիլիքուամ :
շատէրէձ • ֆուամարիա :
շատրէձ • նայն կ ըլ վեր-
նայն :
շատրէձ ատկուզ • տատան-
թուամ :
շար իլ էուե • նայն կ ընդ

հեվելիա • թիլթհիմաղուս :
հերզե • լէօ :
հերկեան • արթէրիա :
հերկքշան • մկլէ :
հերսապ • վինուում :
հերսապ թօռլթուսու • ֆիս֊
էէս վինիա :
հերսապ ռուհու • սբխրիլէօ
ան վինօ :
հերպ • լինուում :
հերպէ • բուրկանցիա :
հերպէթ • բուրկանցիա :
հեք • արսէնիքում :
հեքսաքուլ • սասուքուս քուհ֊
թիքուս :
հեքեր • սաքքհարում :
հեքեր գամըշը • քաննա֊
մկլէ :
հեքիա • հիրուհնաօ :
հեքիր • բսաբավէրօսատուս :
հեքուլթասեուր • չինքօնիա :
հեֆիկէթիւլ քասարին •
սաբօնասեա :
հեֆիկէթ օլթու • քարտուս
պէնէտիկէթուս :
հեֆաւլի • բէրսիքում :
հեֆաէրինկ • բէրսիքա :
հեֆիկէրամ • չինքուրթա :
հըն • մալում :
հըռօպ • սիրուբուս :
հըմիկ կինձիլ • կրամինիա :
հնահպօյ • սարսապարիլլա :
հինդ • չիթրուլլուս :
հինդմ • լօլիում :
հինիմ • կումմին :
հիրուբիէ • թրինիտուլլուս :
հինդիսա • չիթրուլլուս :
հիշէուսմրու • հիրուս :
հիսապ • սէրսիքին :
հիսապէզ • նասթուրցիում :
հիսապէ • անէքթհում :
հիվիլիշ • նասթուրցիում :

վերնոյն :
հար իվ ձինա • սաիսան֊
թուս :
հարմատ • սէրսիքին :
հաքայիկ • բէօնիա :
հաքայիքիլ նիւման • բա֊
բավէրօ սատուս :
հէբրէմ • թիէրնիա :
հէեան • սանկուինա տրա֊
կօնիա :
հէզահ • սալ :
հէզիր • սուրուում :
հէզուվ • մուսքհուս :
հէլէմ • նաբուս :
հէլէզ • բէրսիքում :
հէլմայէ • նաբուս :
հէլէ • հիրուհնաօ :
հէլքու • նոյն է ընդ վեր֊
նոյն :
հէհլաթ • մկլէ :
հէհնիա • նիձէլլա :
հէձէր իվ խիլաֆ • սա֊
լուքա :
հէմլահ • նաբուս :
հէյլեան սէօքու • սասա֊
փօէլթիասա :
հէյսէ • սանէթուում :
հէյսէ խասարա • սալինիթ֊
հուում :
հէն • քաննաբիա :
հէնդիվիլիր • ծինձիսպէր :
հէշ սէրի • սուրուում :
հէպ • սրուսկն :
հէսէթ • սանէթհուում :
հէսէք • թասրանթուրա :
հէսիլիուզ • նասթուրցիում :
հէսիսա • սքօլբիօնէ :
հէսիրէմ • լսթհիրիա :
հէվանիզ • նիձէլլա :
հէվհէզ • հիսթերիկա :
հէվլիկ • նիձէլլա :
հէվէկտ • սքօլբիօ :

քուրա ուրախ։
ուշուշու թուզլար • աաղ վօլաթիլէ։
ուշուշու ռուհլար • ալի րնթօ վօլաթիլէ։
ուսուպ • հէտէա։
ուֆարէ • քուբուէաուս։

Չ

Չաղըթիքէնի • բրուանուս անվէսթրիա։
Չոպանօղ • քանչէր։
Չաղը • բանա։
Չաղը • բանա։
Չամ ագաճը • բինուս։
Չամաճէջիշը • րէգլինա բինուս։
Չայ • թհէ։
Չայըր գուշու • պրուաս։
Չաւաար • սէքալէ։
Չաւուշ գուշու • ուբրուբա։
Չաուրը ուշաղը • կուամիկ ամմօնիաքուս։
Չարբէհիլէ • նուքս։
Չարմանկիզ • նուքս։
Չաքն • վէնա։
Չէթին • աբօսթէմա։
Չէլիկ • քճուլիսա։
Չէլիկ էյէնթիւսի • լիսա թուրա սի մարթէ։
Չէլիկ թուզու • սաղ սի մարթէ։
Չէլիկ ուռհու • թինընթուրա սի մարթէ։
Չէկիրէ • կուրթթա։
Չէմին • լօգիս։
Չինկ պէզլերի • ֆլաման մարշէլսարէ։
Չհանէն • առնիֆալուս։

Շ

Շալըթիքէնի • բրուանուս անվէսթրիա։
Շալվար • քանչէր։
Շալղ • բանա։
Շալը • բանա։
Շամ ագաճը • բինուս։
Շամաճէջիշը • րէգլինա բինուս։
Շայ • թհէ։
Շայըր գուշու • պրուաս։
Շաւաար • սէքալէ։
Շաւուշ գուշու • ուբրուբա։
Շաուրը ուշաղը • կուամիկ ամմօնիաքուս։
Շարբէհիլէ • նուքս։
Շարմանկիզ • նուքս։
Շաքն • վէնա։
Շէթին • աբօսթէմա։
Շէլիկ • քճուլիսա։
Շէլիկ էյէնթիւսի • լիսա թուրա սի մարթէ։
Շէլիկ թուզու • սաղ սի մարթէ։
Շէլիկ ուռհու • թինընթուրա սի մարթէ։
Շէկիրէ • կուրթթա։
Շէմին • լօգիս։
Շինկ պէզլերի • ֆլաման մարշէլսարէ։
Շհանէն • առնիֆալուս։
Շհանէն • ուրինա։
Շհանէն • ֆրանգա։
Շհանէն • ֆրանգա։
Շհանէն • ֆրանգ

չէրքէշ · սէմէն ։
չէքէպէ · կութթա ։
չէօբինէ · բիքուսմարթիս ։
չէօբլէմէճիկ · հէլլէպօռի-
նէ ։
չէօբչինա · քինարատիքս ։
չէօյէն · սաբօնաիա ։
չէօրէկ օթու · նիճէլլա ։
չըպան · բուսթօլա ։
չըռթլաք · կրիլլուս ։
չիեանճիք · պիսթօռթա ։
չիթէմ · աբօսթէմա ։
չիլէկ · ֆրակարիա ։
չիմէն · կրամինիա ։
չին անիսօնու · անիզում-
քինէս ։
չինթիան քէօքիւ · ճէն-
ցիանա ։
չիչէք · ֆիօր ։
չիչէք սուիւ · ագուա նա-
բհէ ։
չիպան · չըպան ։
չիվիթ · ինտիքում ։
չիրլաք · կրիլլուս ։
չիրչիր · սէնաբէ ։
չիբիւշ · քաբրա ։
չիւլչիլէ · թէսթուտօ ։
չիւպպաս · քուբռէսուս ։
չիւրիւք · թապէ ։
չիւրիւքլիւք · բութրիտի-
թա ։
չիւրիւք հիւմմա · ֆէպ-
պռէ բէթէքքիալէ ։
չիւքիւնտիւր · պէթա ։
չիքուրիա · էնտիվիա ։
չիքօլաթ · քհօքօլաթում ։
չուլլուք · բուսթիքուլա ։
չօղան · սաբօնաեա ։
չօպան չանթասը · պուր-
սա բասթօռի ։

Պ

Պագ · ալումէն ։
պագռ · աէս ։
պաեատ իլպէյթ · ալ-
պում օվում ։
պաղէհի · անթիտօթում ։
պազու · մուսքօլօ ։
պաթ · անսէր ։
պաթաք եօնճասը · թրի-
ֆօլիում ։
պաթզու · բէթրօսէլի-
նում ։
պաթիխ · չիթրուլլուս ։
պաթիւշ · աուրանթիում ։
պաթրէնճիպուէ · մէլիս-
սէ ։
պալ · մէլէ ։
պալէնկիւ · մէլիսսա ։
պալղամ · բիթուիթա ։
պալմօմու · չէրա ։
պալվանէ · բօնտինէ ։
պալտըրան · չիքութա ։
պալըրը քառա · ատիան-
թում ։
պալըք թութկալը · իթ-
հիօքօլլա ։
պալըք նէֆսի · սբէրմա-
չէթի ։
պալըք օթու · քօչ չի օ-
րիէնթալէս ։
պախա · թէսթուտօ ։
պակտանօս · բէթրօսէլի-
նում ։
պահարաթլար · արօմա
թիքում ։
պահիր · սանկուիս հու-
մանիս ։
պաղա · թէսթուճճինէ ։
պաղլէթիլ համղա · սէ-
մէն բօթուլաքա ։

պատրաստ • ինքնին պատրաստուած :
պատրաստաբար կամ ի զուր • ստիպողական կերպով :
պատրաստ միտքով • ինքնակամ :
պատրաստութիւն տեսնել • պատերազմի պատրաստուիլ :
պատրաստուիլ • պատրաստ ըլլալ :
պատրաստուիլ • ուրիշին համար պատրաստութիւն տեսնել :
պատրաստուիլ • ինքզինքը պատրաստել :
պատրաստուիլ • ինքզինքը պատրաստել :
պատրաստուիլ • ինքզինքը պատրաստ

աֆռասվի հիւմնա • ֆէպ
պռէ պիլէօզա :
աաֆօւֆ • աալիքա :
աաֆրա • պլէն օձռահա
ձիա վէննէռէա :
աէբէննկիւռ • աօլանուա :
աէրբէրկաո • պաալիվիքուա :
աէբիլեակ • չէրուզա :
աէբիլեէ • նոյն է ըն վեր
նոյն :
աէզաա • րուեթա :
աէլաա օձու • լիվիսաեի
քուա :
աէլիա • ախապէլեէ :
աէլիսան • աօլանուա :
աէլչէմ • նաբուա :
աէլվա • քօթուրնիքա :
աէլվի • քուբրէաուա :
աէլվի գօզալաղը • բիւր
ըէ քուբրէաի :
աէկիաա • քաալեօա :
աէձէմ • պլվի ֆէրուաո :
աէմէք • աճա պաղըք :
աէմէք իլ հայր • անկուվիլ
լա :
աէմէք իլ թաալան • նոյն
է ընդ վերնոյն :
աէմէք աուելեան կապրա
հիմ • մուրլուա :
աէվիկ օձու • քօղթուրլա
քա :
աըմջէա • լաղ հիրխա :
աէնիկ • լաբիա :
աէնիկիբիւշա • թէսեօու
աո :
աէնիկիւօաո • նոյն է ընդ
վերնոյն :
աէնիկիմէաանէ • քալքու
լուա հումանուա :
աէն մուղ • մէղէ :
աէն նուղ • քումինուա :
աէպզիաայէ • վիօլա :

աէպէթ • անէվհումա : կոչ
և նաալեուրցիուա :
աէպիւլեաթ • աալեան
թուա :
աէպու • քրիսի :
աէպաապ • չէրուզա :
աէս քըալմաը • աֆֆէ
քամէնեօ :
աէվաթ • թաղրեաղուա :
աէվճէրի • աալիքա :
աէտէֆ օձու • րուեթա :
աէրաղօ • վէննա :
աէրբէրկաո օչիմուա պա
պիվիքուա :
աէրեեթան • քանքըրի :
աէրիպ • թաապէ :
աէրխշէթ • քաեթաբլաղմա :
աէրկէլու • ըհէուամաթի
քուա :
աէրհան • լուբուա :
աէրմիշ • արմէնիաքուա :
աէրշու • պօղուա :
աէրուն • քուբրէաուա :
աէրուպ • մուաեեէլա :
աէրչէ 'դուշու • բաաաէր :
աէրչիլ հիւպէմա • աալ
բուաունէլլա :
աէրպ • բլուամպուա :
աէրսաո • բէհրէնէախա :
աէրվ • քուբրէաուա :
աէրվիաազաա • չէաուա :
աէրվիկիւհի • եուննիբէ
րուա :
աէքէրան • ճիուսպուկա
ըո :
աէքիաա • քաալեօրիո :
աէքլաա • նոյն է ընդ վեր
նոյն :
աէքապէնճ • աակաբէ
նուա :
աէքապէնճ • նոյն է ընդ
վերնոյն :

ակօյիւտ • սալնքա։
ակֆէրկիլ • մալաշխուօ՝ նիա։
սըզն • ալէք։
սըթմա • ֆէպպուէ։
սըթմաիլ ուիպ • ֆէպպուէ գուսաւըթանա։
սըթպիլէչ • մանարակօ՝ րա։
սըլքամ • լէօ։
սըհել • թուսախա։
սըլը • պօա։
սըլըգուլբուուլու • վէր՝ պասքում։
սըլըր տիլի • պուկը՝ սում։
սընէուպար • քօրնան՝ տրում։
սընըպար • նոյն է ընդ վերնոյն։
սըչան գուլաք օթու • բի՝ լօսէլլա։
սըչան օթու • արսեն՝ քում։
սըռաձա • պըրօֆօլէ։
սըռաձա օթու • պըրօբհու՝ լարիա։
սըռաձիլ քաթրէպ • մանարակօրա։
սըրըան • սեա զըռիլան։
սըֆըչը • սաթրիմձինթի։
սէբաստաձ • սբինաչիա։
սէբէնձ • տալ։
սէբեթաչի • տալվիա։
սէբեան • կլինչիբսկոյ՝ ցա։
սէբեա • լօլիկօ։
սէբեատար • բօքսուրտա։
սէեահ գէչէնէ • էրտուում։
սէեահ խաշխաշ • բաբա՝ վէրօ նիկրում։
սէեահ ալոպէս • մէլանո՝ բիբէլ։
սէեան • հէտէուա։
սէեաչը • քաբրէօս։
սէլ • թէպէնքուամէ։
սէլէքհ • պէթա։
սէկէնձ • թուսախա։
սէկի • վինում։
սէմ • արձէնթում։
սէմամպ • հիարարձիուուս։
սէմամէմ • սէտամում։
սէն • հէտէուա։
սէնամէքի • սէննա։
սէննը • նէրվուս։
սէննըլէրին կիւճ սէննը՝ մէսի • տիսբէբլնա։
սէննըլի եաչրաղը•բլան՝ թակօ։
սէննըլի էթլէր • մուսքո՝ լօ։
սէոլիտակ • չէրուզա։
սէոպլիքօն • մինիում։
սէոպրէքօն • նոյն է ընդ վերնոյն։
սէսահ • քօլլօգուէնէթի՝ տա։
սէտարուն • նիձէլլա։
սէտիկ • ուրինա։
սէտիկ թուլթկուանըուղու• խաքուրիա։
սէտիկ թուլթմատամբ • սէտապէթէ։
սէտիկ զօուս • սէթրան՝ կուրիա։
սէր • աչկում։
սէրէչում • նբհմթ հիօքօ՝ լա։
սէրէչկ • կուլթա։
սէրուլթկա • սէէրօ տէ լա՝ թէ։
սէրքէ • աչկթում։
սէրքէ թուպա • թէրլա՝ ֆօլիսթաա տէ թուրլթաբա։

քարում քանտի ։
սուքքար իլ զօհալ • սաք-
քհարում սաթուռնուս ։
սուֆֆու • բուլվիս ։
սքօռբիտ • սքօռպութօ ։
սքօռպիտ պալըղը • սքօր-
բիուս մարիթիմուս ։
սքօռչէնա • սքօրացա նէ-
ռա ։
սօխունի • ֆէպպռէ ։
սօխունի ռուֆաի • ֆէպ-
պռէ լէնթա ։
սօղան • չէբա ։
սօղլուճան • լումպրիչի
թէռռինա ։
սօղլուճան հիւմմասը •
ֆէպպռէ վէռմինօզա ։

Վ

Վաշագ • լինքս ։
վաշէ • աչ չիբիթէր ։
վաշըէզ • օսսիս ։
վարատիքա • մաթրիքա-
րիա ։
վարաք • ֆօլիում ։
վարշագ • լինքս ։
վէթին • վէնա ։
վէթիռէ • րօզա ։
վէթպար • թրիպուլուս ։
վէժնին • լաթթէ տի քա-
մէլլօ ։
վէհաս • բուրբուրա ։
վէնէտիկ թէնէքիարը •
պօրաչէ վէնէթի ։
վէնէտիկ թրէմէնթինի •
թէրէպէնթինա վէնէ-
թի ։
վէնէտիկ սապօնու • սա-
բօնէ վէնէթի ։
վէնէտիկ իւստիւպէճի •
չէրուզա վէնէթի ։
վէռտ • րօզա ։
վէռտիլ աֆրիթ • ալթ-
հէա ։
վէսահ • վասահ ։
վէսիպ • մալաթիա ։
վէսիժ • մօրպուս ։
վէրաք • սանկուիս հու-
մանուս ։
վէրաք • քօլումպա ։
վէրէմ • թիզիքումէ ։
վէրթիչ • քօթուրնիքս ։
վէրմ • թումօրիս ։
վէրս • թէրրամէրիթա ։
վէրտի տէֆրա • բաբա-
վէրօ ատուս ։
վէրքա • քօլօմպօ ։
վէճաիլ • տօլօրէ ։
վէճաիլ մէֆասլ • րէու-
մաթիզմօ ։
վէճաիլ միւլիւք • բօտա-
կրա ։
վէճաիլսին • օտօնթալ-
ճիա ։
վէճահիլքիւլահ • նէ-
ֆրիթթիքա ։
վէօճայիլ մէֆասըլ • տէս
վէճաիլ մէֆասլ ։
վըզ • անսէր ։
վիշնէ • չէրանիկրա ։
վիւրս • քուբրէսուս ։
վիւրաս • սուս ։

Տ

Տալաք • սբլէն ։
տալաք թըգկնլըզը • օս-
թրուցիօնէ տէլլա միլ-
ցա ։
տախիս • բաթէրէչ չիօ ։
տակրյպ • լէբուս ։
տահր • մէսթրուուս ։
տահրիլ նիսա • ֆլուսսօ

ωξωβτρωωωλξ :
ωωωղ • ξωωωβξτρβωωω :
ωωωωωր • վξնωա :
ωωωմ գօրωωղωω • ωξωωωմ վինωωա :
ωωմζωա • կωωβζθա :
ωωմζωա • ωբօթզէξխա :
ωωյշ • ωգωωէնզա :
ωωյմիωբան • օչնմոωմ գիէնքոωմ :
ωωպպոωω • ωէնա :
ωωωբէժէ • բωωրթωωրա :
ωωωը • միէնոωմ :
ωωωը հωωωωզըղը • միէնոωէ :
ωωωշխωանա • ωωωպէնմա թօ քօրրօզինվօ :
ωωωիճ • ֆինքωա :
ωωվωωա • բանա :
ωωրըֆինֆիլ • բիբէր լօնկոմ :
ωωրկωωան • թանաչէթ՝ թոմ :
ωωրչին • չինննամնմոմոմ :
ωωրωա • լէօ :
ωωֆինա • էվաքωացիօնէ :
ωէլի • մանինա :
ωէլինձէօթ • լօլնոմ :
ωէլմωի • լաք :
ωէհիր • բհաωէօլնωա :
ωէհիէ • եωնքωա :
ωէհմիչէթ • լωωնրωա :
ωէձիր • բհաωէօլնωա :
ωէմ • ωանկωնա :
ωէմիլխնωպան • ωանկωնա ωրաքօննա :
ωէմիլ էվինա • ωանկωնա ωրաքօննա :
ωէմիր • ֆէնրոմ :
ωէմիր էյէննիթնան • լնմա թωնա ωի ֆէնրօ :

ωէմիր թիէքէնի • թրնիպոնա :
ωէմիրլի նչաωար չինչէի • փլօրէ ωա լ ωումօննիաքօ մարցնաալէ :
ωէմիրհինաի • թաωմωրին ωի :
ωէմիր պօչան • անթիմօնիօ :
ωէմիր պօչան եաղը • պոնթիրօ ωէ անթիմօննիօ :
ωէմիր պօչան թէպէչիրի • անթէմօննիօ ωիաֆօրէ թէքօ :
ωէննէֆ • մալաթիա :
ωէննիզ աթը • հիբբօօթօթա մոնա :
ωէննիզ ωաչը • քօրաչլինա :
ωէննիզ ωանաωը • բհօքա :
ωէննաանի կիուշթ • ճէնճիա :
ωէննքա • լօլնոմ :
ωէպալէ • նարանչիա :
ωէռնոմ • քանթհարի ωէա :
ωէωոմ • բհաωէօլնոմ :
ωէωաչ • լոմմրնչի թէրլնչէնի :
ωէնի :
ωէωաէ • մանիթոմլնոմ :
ωէվա • րէմէωնոմ :
ωէվէ • քամէլնոմ :
ωէվէ թաωպանը • քօռօննա ωօլնա :
ωէվէմ • ωանկωնա :
ωէվքէնաիմ • ωէքաալէ :
ωէրման • րէմէωնոմ :
ωէրպալէ • ωաորանթհարի թնոմ :
ωէրոմի ωէր • չէֆաալշճիա :
ωէրոմի կիուշ • ωօլօոէ ա' օոոէքքիօ :

աիվեա • արտանէուա :
աիրէմմլիուրթ • մուաթէ-
լա :
աիրլուաք • թհէրիաքա :
աիւրթ խար • բարբիրիս :
աիւլիւմ • լիոֆանթէ :
աիւխան • միլիուա՛ :
աիւճալէ • բինչիա :
աիւճիւլ • նոյն ֆ ըն վեր-
նոյն :
աիւմիւլ • աբօսթէմա :
աիւն չինչէյի • բանուանքու-
լուա :
աիւպ • լուբուա :
աիւպպ • ուրսուա :
աիւպպա • ծուքքա :
աիւաթէ • լաբիա :
աիւվար • էբիլէասիս :
աիւր • մարկէրիթա :
աիւրէֆ • բահիթաքուա :
աիւրէր • մարկէրիթա :
աիւրթ • թարթարուա՛ :
աիւրտանէ • մարկէրիթա :
աիւրտատ • ուլմուա :
աիւրտի • թարթարուա՛ :
աիւրրիւ չէֆվար • մար-
կէրիթա
աիքանէ • [illegible] :
աուլ աւրէֆ չէօքիւ •
պարտանա :
աուխանէ • նիքօցիանա •
աուինա • ցուսաէր :
աուա • լատմերիցի :
աուահի • քէրմէզ :
աուահու գուշու • բահիթ-
թաքուա :
աուրուանձի • ատրօնիքուա՛ :
ատլասպ • սիսապէթէ :
ատօխա • վէրթիկօ :
ատոլան • աչէրիթէր :
ատոմուզ • սուա :
ատոմուզ եաղը • կրասուա՛

աէրտի չէմ • օթթալ-
մի :
աէրտի չիգէմ • քօլիքա :
աէրնտի տանտան • օտան-
թալճիա :
աէօնկէլ • մէտբիլուա :
աէօրթկիւն աչըրը սըթ-
մա • ֆէպպուէ գուտաս-
թանա :
աէօրթի հռազըզլար սիրթէ-
սի • աչէթօ գուտաթրօ
լաատրի :
աէօրթի պէիւք սէրինլէ-
միճի չէբիր տէքլէր • սէ-
մինցէ ֆռէտատէ մա-
ճիօռի :
աէօրթի տաղըտրճըր ուն-
լար • գուտաթրօ ֆատի-
նէ ռիսօլուտիվի :
աէօրթի քիւչիւք սէրինլէ-
միճի չէբիրտէքլէր •
գուտաթրօ աէմինցէ
ֆռէտատի միճիօռ :
աէֆինէ • լատուրուա :
ատչան • օրիս :
ատմաթ • քատուրէքրիօ :
ատրմաթ • նոյն ֆ ընդ
վերնոյն :
ատֆատա • բանուա :
ատիլ • քօռ :
ատիկ • կալլուա :
ատինդի • օլէտում :
ատիպհէդ • քուինքէքուլուա :
ատինատ • ատուրում :
ատիշ ալըրտըտ • օտօնթալ-
ճիա :
ատիշտուտատկ ալաճը •
ֆիլատէլֆինուա :
ատիշօթու • ատալվիա :
ատիպ • լուբօ :
աէպպան հինատի • քանթ-
հարիտէա :

բուռքիա :
ասոյուզ էլմասը • Թուտուխ-
լա :
ասոյուզ էգմեկի • չինչլասմէ :
ասօֆը • ուռնուխա :

Վ

Վաղեանչ • ֆէներբուլլում :
բաղլամա • նոյն է ըստ վերջ-
նոյն :
բաղեան • ըէզլինա ըե-
նուա :
բանիմ • ապուռնլա :
բահիմ • ուռեէրուա :
բաա • մուսաթէլա :
բաանէն • հէլէնուում •
բաանխուռեթ • անթիմոնիում :
բաաղու • մուսաթէլա :
բավէնա • ռավէնա :
բավմատէ • կաբլանդուում :
բաաղին • քրօքուա :
բաղը • Թէսպիուտաօ :
բաֆուռնէ • մէնթհա :
բեկիլիսէն • յանկուէ :
բեհով • կրուա :
բեմաա • մուսաթիկէ :
բեմիկա • օլիմպիադիա :
բեննիկինա • ռեբուսիքուում մա-
նում :
բենա • լաուրուա :
բեշինէ • բեզինա :
բեշշ • բհնուսմուսթիքուա :
բեսալամէ • նոյն է ընդ վեր-
նոյն :

բոռքիա :
բոսֆորոս • Թուտուխլա :
բոտ • ուռնուխա :

Գ

Գազեանչ • ֆէներբուլլում :
գալլամա • նոյն է ըստ վեր-
նոյն :
գանթեան • ըէզլինա ըե-
նուա :
գանիմ • ապուռնլա :
գահիմ • ուռեէրուա :
գաա • մուսաթէլա :
գաանէն • հէլէնուում •
գաանխուռեթ • անթիմոնիում :
գաաղու • մուսաթէլա :
գավէնա • ռավէնա :
գավմատէ • կաբլանդուում :
գաաղին • քրօքուա :
գաֆուռնէ • մէնթհա :
գեկիլիսէն • յանկուէ :
գեհով • կրուա :
գեմիա • մուսաթիկէ :
գենիկինա • ռեբուսիքուում մա-
նում :
գենա • լաուրուա :
գեշինէ • գեզինա :
գեհուքեան • քրօքուա :
գիշալ • քօնսէրվա :
գնացող • նոյն է ընդ վեր-
նոյն :

Դ

դա • ևս • էլեմենթ :
դէ ֆակտօ • ապօնիմ :
դեկլամատօր • ուռնուխա :
դեկոլտէ • ասբեստիմիքուռա-
նում :
դեսպոտ • ասոյուզ էգմեկի •
չինչլասմէ :
դեֆիլէ • ինչէնէրնուում :
դիալեկտ • ասոյուզ էգմեկի •
չինչլասմէ :
դիալոգ • ինչէնէրնուում :
դիվիզիա • կոմպլեկտ ասոյ-
ուզ էգմեկի • չինչլասմէ :
դիվիդենդ • ինչէնէրնուում :
դիվիդենտ • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոն • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնէր • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնիստ • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնիստկա • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնիստկի • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնիստկիէ • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնիստկիէ • ինչէնէրնուում :
դիվիզիոնիստկիէ

Φ.

[illegible]

[illegible]

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ
ԻԻՂԱԲԵՐ
ՍԵՐՈԲԵԱՆ ԻՆՋԻԿԵԱՆԻ
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929 ԿՐՈՒԻ

ԿԱԽՃԱՆ

[illegible]

[illegible]

Secretary C. F. Hildreth